

Maanpuolustuskorkeakoulu

NYKYAIKAINEN SOTATAITO

Sotilaallinen voima muutoksessa

Nils Marius Rekkedal
Toimittanut Juha Mälkki

NYKYAIKAINEN SOTATAITO

SOTILAALLINEN VOIMA MUUTOKSESSA

NELJÄS UUSITTU PAINOS
(VERKKOVERSIO)

Nils Marius Rekkedal

Toimittanut Juha Mälkki

MAANPUOLUSTUSKORKEAKOULU
HELSINKI

Kansikuva: Kuva Vietnamin sodasta 1962–1975. Kuva on The War Page -lehden sivulta, <www.thewarpage.com> (julkaistu sivuston luvalla).

ISBN: 951-25-1733-7

ISBN: 951-25-1734-5 (PDF)

Verkkoversio neljänneestä uudistetusta painoksesta. Poistettu yksittäisiä kuvia. Lähtökohtana on käytetty ruotsinkielistä alkuperäisteosta vuodelta 2004. Suomalaiseen laitokseen on lisätty etenkin sotateoriaan liittyvää aineistoa.

Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga institutionen, Tukholma 2004.

Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2006.

Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2013

Kirjan tekijä: Nils Marius Rekkedal

Käännös: Ritva Eskola (2005-2006)

Kirjan toimitus, käännös: Juha Mälkki (2005-2006)

Kielentarkistus: Päivi Turumäki (2006)

Kielentarkistus, taitto: Kaisu Luoma (2006)

© Försvarshögskolan 2004, Maanpuolustuskorkeakoulu 2006 & 2013.

Edita Prima Oy

Helsinki 2006

Verkkoversio: Maanpuolustuskorkeakoulu Helsinki 2013

Saatesanat neljännen painoksen verkkoversioon

Lähes vuosikymmen on kulunut N. M. Rekkedalin *Modern Krigskonst* -julkaisun kääntämisestä ja toimittamisesta Maanpuolustuskorkeakoulun oppikirjaksi. Kirjan neljännen painoksen saatteena totesin, että ”konseptin kopiointi ei saa olla vain kopiokonetyötä. Tämänkään kirjan sisältö ei saa ajaa liian innokkaaseen kopiointiin. Tässä vaaditaan sen sijaan kykyä kriittiseen itsearvointiin omista lähtökohdista verrattuna tarkasteltavien ajatusten taustalla oleviin lähtöoletuksiin”. Kirjan jatkuva suosio ilahduttaa mutta laittaa myös miettimään oman sotataidollisen kirjoittamisemme kehittymistä. Havittelemme ehkä tiedostamattamme viisauksia omien kansallisten rajojemme ulkopuolelta, emmekä ehkä huomaa, että meiltä itseltämme löytyy tasokasta sotataidollista ajatteluperinnettä.

Rekkedalin käännösteoksen suosioon on toisaalta selvä syy: hän kirjoittaa sodankäynnistä käytännönläheisesti ja Carl von Clausewitzia tulkiten, ja on siksi erityisen sopivaa suomalaisille lukijoille, jotka löytävät sodankäynnin kokemuksläheisistä esimerkeistä ja todellisten ilmiöiden historiatieteellisistä kuvauksista tarvitsemaansa konkretiaa. Jokainen sotataitokirjoittaja ja etenkin sotataidon klassikkokirjoittaja omaa erityisen tarkastelutapansa sodankäyntiin. Tämä on myös syy, että jotkut teokset kohoavat klassikoiksi. Esimerkiksi Clausewitzin teos herättää aina vain uusia tulkintoja ja muinaiskiinalaisen Sunzin teoksen käyttöalue näyttää laajentuvan aina vain uusille alueille. Tässä piilee myös sotataidon klassikoiden käytön suurin haaste: niiden alkuperäistä kontekstia, eli sodankäyntiä käytetään harvemmin uusien käännösten lähtökohtana, koska niistä etsitään liiketalouden, politiikan tai jopa ihmissuhteiden perimmäisyyksiä. Inhimillisyydestä toki nämäkin alat kumpuavat mutta huomattavasti ei-väkivaltaisimmista lähtökohdista kuin mihin nämä klassikot on alun perin kirjoitettu.

Sotataito (Art of War) ja erityisesti operaatiotaito (Operational Art) on poikkitieteellinen kokonaisuus. Sotataidon hahmottaminen vain yhden tieteenalan kautta antaa vajavaisen näkemyksen. Rekkedal ei hänkään pysy perinteisen historian tutkimuksellisessa kontekstissa, vaikka hänen tutkimusotteessaan ja kirjoitustyyliässään onkin vahvasti siihen viittaavia piirteitä. Hänen teksteistään on kuitenkin löydettävissä sotataitokirjoittajille tyypillisiä ominaisuuksia, koska hän tarkastelee sotataitoa paikantamieni sotataidon pääkategorioita hyödyntäen (Domains of Art of War):

1. Asevoimat väkivaltaan valmistautuvina systeeminä ja organisaatioihin liittyvät tekijät
2. Sodankäynnin väkivaltainen dynamiikka
3. Inhimilliset toimintakyky- ja suorituskykytekijät (tosin vähäisessä määrin)
4. Asevoimat kulttuurisina toimijoina, omanlaatuksina konstruktioina tietyssä ajassa ja paikassa

Näitä samoja pääkategorioita käsittelevät, omien tutkimusteni perusteella, etenkin klassikoiksi jääneet sotataitokirjoittajat. Heidän painoituksensa on tosin enemmän niissä ajattomissa pohdintoissa, joissa sodan dynamiikka, inhimilliset toimintakyky- ja suorituskykytekijät sekä vaikeasti nykytieteen keinoin tavoiteltavat sodankäynnin menestystekijät liittyvät toisiinsa. Rekkedalin teos tuskin jää historiankirjoihin klassikkona, mutta hänen merkitystään omassa ajassamme ei ole myöskään syytä väheksyä, koska hänen roolinsa suomalaisen sotataitokeskustelun piristäjänä sekä innoittajana on ollut ja todennäköisesti säilyy kiistämättömänä.

Tämä neljännen painoksen verkkoversio on käytännössä sama kuin neljäs painos. Ainoastaan joitain kuvia on poistettu.

Juha Mälkki

Everstiluutnantti, valtiotieteiden tohtori

Riihimäellä, lokakuussa 2013

NILS MARIUS REKKEDAL (1951) oli sotateorian vierailevana professorina Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun (Försvvarshögskolan, FHS) Sotatieteen laitoksella (Krigsve-tenskapliga institutionen, KVI) Tukholmassa huhtikuusta 2001 vuoteen 2004. Vuodesta 2004 lähtien hän on ollut sotatieteen, erityisesti sotateorian, professorina Försvashögskolanissa.

Hän on valmistunut Bergenin yliopistosta 1980 pääaineenaan historia (Fil.kand.). Hän oli vuosikymmenen ajan tutkijana Norjan Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa (Forsvarets forskningsinstitut, FFI). Vuodesta 1996 vuoteen 2001 hän työskenteli tutkijana Puolustusvoimien pääesikunnassa Oslossa (Forsvarets overkommando). Hän on lisäksi toiminut sotateorian opettajana Kadettikoulussa Oslossa (Krigsskolen) sekä esiintynyt usein luennoitsijana muissa norjalaisissa ja ulkomaisissa sotilaslaitoksissa. Rekkedal on ennen tutkijaksi ryhtymistään palvellut upseerina Norjan panssarijoukoissa.

Rekkedal on julkaissut noin 75 tieteellistä työtä, monet näistä Puolustusvoimien tutkimuslaitoksessa (FFI), jossa hän julkaisi sotateorian ja tekniseen kehittymiseen liittyviä tutkimusraportteja (esim. johtamis- ja valvontajärjestelmät) sekä tutki venäläisessä taktiikassa ja operaatiotaidossa tapahtunutta kehitystä. Lisäksi hän on julkaissut asevoimia koskevia artikkeleita aikakauslehdissä sekä antanut panoksensa moniin antologioihin sekä Norjassa että ulkomailla.

Maanpuolustuskorkeakouluun (FHS) tulonsa jälkeen Rekkedal on julkaissut joukon sota-teoriaa käsitteleviä kirjoja ja artikkeleita.

Saatteeksi:

Tämä käännöshanke syntyi tarpeesta saada Maanpuolustuskorkeakoulun sotataidon historian opetukseen perusoppikirja, jossa olisi samoissa kansissa sotataidon teoriaa, sotataidon historiaa sekä selkeä pala myös nykyisyyttä. Tämä yhdistelmä on erityisen tärkeä, jotta sotataidon käytäntöjen menneisyyttä ja myös nykyisyyttä olisi mahdollisuus opettaa ja myös tutkia tieteellisemmin ja entistä systemaattisemmin. Länsimaiseen sotataitoon liittyy keskeisenä osatekijänä sekä teoreettisia että käytännönläheisiä käsitteitä ja määritelmiä. Niihin perehtyminen on erityisen tärkeää juuri nyt, yhteisten puolustusintressien aikakaudella, koska juuri organisaatioiden monikulttuurisuus luo helposti sekavan ja hajanaisen yleiskuvan. Tämä saattaa vaikuttaa negatiivisesti organisaatioiden toimivuuteen ja toiminnallisuuteen. Yksittäisistä taisteluteknisistä suoritteista ei ole välttämättä hyötyä, jos joukoilla ei ole kykyä sovittaa toimintaansa riittävällä tehokkuudella yhteen (*orchestration*).

Sotataidon terminologia toimii yhteisenä ”kielenä” eri kansallisuuksien välillä. Niistä on apua toisaalta myös sotataidon tutkimuksen ja kehittämisen, mutta myös käytännön toimintojen tarkastelussa ja niiden yhteensovittamisessa. Juuri teoreettiset ja sotataidolliset pohdinnat liittävät meidät osaksi länsimaisen sotataidon kehitystrendejä. Niiden avulla meillä on mahdollisuus paikantaa itsestämme erilaisten teoreettisten ajatusten vaikutuksia, jotka ajan saatossa ovat muodostuneet eräänlaisiksi itsestäänselyyksiksi ja muodostaneet tapamme lähestyä (*approach*), suunnitella ja toteuttaa sotilaallisen organisaation rutiineja rauhan ja sodan aikana. Suomalaisen käytännön takaa löytyy siis yleiseurooppalaisia sotilaskulttuurisia ilmentymiä sekoittuneena kansalliseen tapamme toimia. Näitä samoja lähtökohdita löytyy myös muista asevoimista. Sotateoreettisten tarkasteluiden avulla niiden paikantaminen ja yhteisten nimittäjien määrittäminen on helpompaa. Toisaalta, pelkästään kansallisten intressien kannalta näiden käytäntöjen purkaminen sotataidollisiksi pohdinoiksi on tärkeää, jotta suomalainen käytäntö ja taktinen osaaminen eivät jäisi vain maailman parhaaksi suomalaiseksi käytännöksi ja taktiikaksi. Meillä on siis annettavaa tähän eurooppalaiseen keskusteluun.

Tämä kirja on kirjoitettu ruotsalaisista ja norjalaisista lähtökohdista ensisijaisesti Maanpuolustuskorkeakoulun sotataidon opetuksen tueksi. Se sopii sellaisenaan myös suomalaisen opetuskäyttöön, mikä siis itsessään kertoo siitä, kuinka vähän Itämeri lopulta erottaa erilaisilta näyttäviä sotilaserakenteita toisistaan. Tämä kirja on suomalaisittain katsottuna kuitenkin varsin neutraali, eikä sillä ole missään tapauksessa ohjesääntömaista tai koulutusohjeen omaista leimaa. Se on suomalaisittain katsottuna ulkopuolinen mielipide nykyaikaisesta sotataidosta, sen syntyhistoriasta ja sen nykyisyydestä. Suomalaiset lähtökohdat liittyvät muiden Pohjoismaiden käyttämään sotataitoon ensisijaisesti historian kautta, mutta nyt siis myös Naton ja erityisesti Yhdysvaltojen kehittämien käsitteiden ja sotataidollisten pohdintojen kautta. Tässä mielessä Pohjoismaita yhdistää nyt aivan uudenlainen sotilaallinen side, jolla on nyt enemmän käyttövoimaa, kuin mikä oli asian laita vielä kylmän sodan aikana.

Nils Marius Rekkedal kirjoittaa sotataidon historiaa, sotateorioita ja tulevaisuuden mahdollisia trendejä auki moniulotteisella ja tulkinnallisella tavalla. Kirjan käännös- ja toimitustyössä on kiinnitetty erityistä huomiota ajatusten luettavuuteen, jotta osin vaikeasti suomeen kääntyvien ruotsin- ja norjankielisten virkkeiden ja käsitteiden sisältö välittyisi mahdollisimman selkeästi lukijalle. Kaikkia sanankäänteitä ei ole edes yritetty saada nykysuomen muotoon, jos on ollut vaarana, että Rekkedalin alkuperäinen ajatus hukkuu suomalaiseen kielioppiin. Rekkedal käyttää ajatustensa lähteenä Carl von Clausewitzia ja tämä lähestymistapa näkyy ja tuntuu myös tekstiasussa paikoin varsin filosofisena ja sotilaallisen toiminnan perusuonteita ruotivana tyylinä.

Länsimaisen sotataidollisen ajattelun epistemologiset (tietoteoreettiset) lähtökohdat perustuvat käsityksemme mukaan Carl von Clausewitzin¹ ajatuksiin sodasta ja sodankäynnistä. Ne liitämme suoraan nykyaikaiselle taitelukentälle, tai ainakin sinne, jossa ajatelemme sotilaallista voimaa käytettävän. Toisaalta, halusimme tai emme, länsimaista ja myös suomalais-ta sotilaallista ajattelua suuntaa edelleen ajattelu(tapa), jota nykyään kutsumme Jominilaiseksi tavaksi asennoitua sodan suunnitteluun ja sen toteuttamiseen. Kyse on kuitenkin jo ennen 1800-lukua vaikuttaneista ja samalla eräänlaisista sotilasasioihin liitettävistä itses-täänselvyyksistä, joiden henkilöittäminen ja ajoittaminen voi olla vaikeaa. Jokaisessa ammattisotilaassa on Clausewitzilaista mutta etenkin systemaattisempaa ja konkreettisempaa Jominilaista ajattelu(tapa). Pakonomaisten dikotomioiden sijaan oleellisempaa olisi paikantaa nykyajasta niitä tekijöitä, jotka lopultakin ohjaavat ajatteluamme. Tästä kirjasta saa niistä jonkinlaisen otteen.

Suomalainen sotilaskäytäntö on pitkälti juuri käytännön osaamista. Teoriat ja toimintaa ohjaavat doktriinit on nähty hyödyttöminä ohjaamaan tai suuntaamaan näkyvää ja todellista. Tämä ajattelun tapa on joutunut ja joutuu jatkossa yhä syvenevään kriisiin, koska monikansallisuus ja mahdollinen kansallisten rajojen ulkopuolella toimiminen vaativat entistä enemmän kykyä ymmärtää johtavien suurvaltojen ajattelu(tapoja), toimintakulttuureja ja doktriiniväilyä taustalla olleita ja edelleen olevia perusteita. Nämä taustat ovat usein kulttuuri-, teknologia- ja aikasidonnaisia, eikä lopputuloksena syntynyt kenttäohjesääntö, doktriini tai konsepti välttämättä kerro niistä tekijöitä, jotka ovat käynnistäneet sen uudistustarpeen. Jokaisella kansallisuudella on oma kulttuurinen tapansa ymmärtää taistelun ja yleensäkin sodankäynnin merkitystä. Siksi toisessa kansallisessa ymmärryksessä tuotetun konseptin kopiointi ei saa olla vain kopiokoneyötä. Tämänkään kirjan sisältö ei saa ajaa liian innokkaaseen kopiointiin. Tässä vaaditaan sen sijaan kykyä kriittiseen itsearvointiin omista lähtökohdista verrattuna tarkasteltavien ajatusten taustalla oleviin lähtöoletuksiin. Yksittäiset toimenpidemallit ja -kaavat voivat osoittautua hyvin vaikeasti sopiviksi suomalaiseen käytäntöön ja sotilaalliseen ajattelu(tapaan). Kyse ei ole siis vain jonkun taktisen menettelytavan sopivuudesta tai sopimattomuudesta suomalaiseen maastoon, vaan ensisijaisesti joidenkin toimintatapamallien ja konseptioiden tuottamista ongelmista sovitettaessa niitä kansallisiin tapoihin. Lopputuloksena ja tavoitteena pitäisi olla aina entistä selkeämpi ja aikaisempaan nähtynä yksinkertaisempi esikunta- ja yleensäkin päätöksentekorutiini, jot-

¹ Clausewitz esitellään tarkemmin alaluvussa 3.3.

ta huomio voitaisiin kohdistaa organisaation varsinaiseen funktioon. Sotilasorganisaatio pystyy toimimaan yllättävän ylimalkaisella ohjeistuksella. Tässä kirjassa on esitetty niistä esimerkkejä.

Ruotsalaiset ja norjalaiset käsitteet ovat pitkälti angloamerikkalaisia käsitteitä. Tämä on luonnollista, koska viimeisten vuosikymmenten sotateoreettinen ja -taidollinen keskustelu on käyty englannin kielellä. Käsitteet ovat osin vaikeasti käännettävissä suomeksi, koska niiden merkitys saattaa muuttua alkuperäisestä ajatuksesta. Sotateoreettisille käsitteille on annettu tässä kirjassa suomalainen merkitys, jos se on vakiintunut käyttöön, tai jos ymmärrettävyys muuten vaatii sitä. Rekkedal käyttää paljon englanninkielisiä sitaatteja, jotta alkuperäinen ajatus siirtyisi mahdollisimman selkeästi lukijalle. Liiallinen suomentaminen voi siksi viedä asian tarkoitettusta ytimeistä aivan muille reiteille. Kukaan ei Suomen rajojen ulkopuolella tiedä mikä on *Voimanlähde! Centre of Gravity* on sen sijaan lähes kaikille tuttu ja useimmilla on siitä jopa jonkinlainen käsitys. Suomalaisessa sotatieteellisessä keskustelussa näitä käsitteitä on saatettu tarkastella ulkokohtaisesti, ei-meihin-liittyvinä. Tilanne on muuttunut tästä olettamasta sängen dramaattisesti. Nyt jopa taktisen tason johtajien pitää ymmärtää kansallista mutta etenkin kansainvälistä sotilaallista voimankäyttöä ohjaavia periaatteita, käsitteitä ja määrittämiä. Hyvänä esimerkkinä on *Effect Based Operation* -teema, joka on käännetty meillä ”vaikutuskeskeiseksi” operaatioksi. Tätä voi pitää filosofisena terminä strategisen tason sotapäälliköille, jotta hän pystyisi menestymään taistelulentäällä. Nykyyymmärryksen mukaan tämä ”käsite” on käytäntöä. Se ohjaa amerikkalaista sodankäyntiä kaikilla sodankäynnin tasoilla. Käsite ei ole varattua vain sotapäälliköille, koska taistelulentän ”transformaatio” on nostanut mikrotason ja taktisen tason toimijat aikaisempaan nähden ratkaisevampaan rooliin. Jokaisella johtajalla on nykyään mahdollisuus olla suoraan tekemisissä sotatoimen lopputuloksen kanssa (tämä on siis ihanne).

Tämä kirja on toimitettu Rekkedalin aikaisemman ruotsinkielisen kirjan ja hänen erikseen tähän suomalaiseen versioon laatimista lisäyksistä. Clausewitzin teoksista lainattujen sitaattien kääntämisen tukena on käytetty Heikki Eskelisen (1998) suomennosta samasta teoksesta. Hänen nimensä esiintyy Clausewitzin tekstin jälkeisissä viittauksissa, jossa rinnakkain on siis ruotsinkielinen laitos (2002) ja Eskelisen suomenkielinen versio.

Kiitos tämän käännös- ja toimitushankkeen onnistumisesta kuuluu niin projektin rahoittajalle **Maanpuolustuskorkeakoulun tukisäätiölle** kuin FM Ritva Eskolalle, valtavan käännösurakan toteuttajalle. Haluan erikseen vielä kiittää Ruotsin Maanpuolustuskorkeakoulun henkilöstöä ja erityisesti professori Nils Marius Rekkedalia tähän projektiin kohdistetusta kiinnostuksesta.

Juha Mälkki
Majuri, VTM
Sotahistorian laitos
Maanpuolustuskorkeakoulu

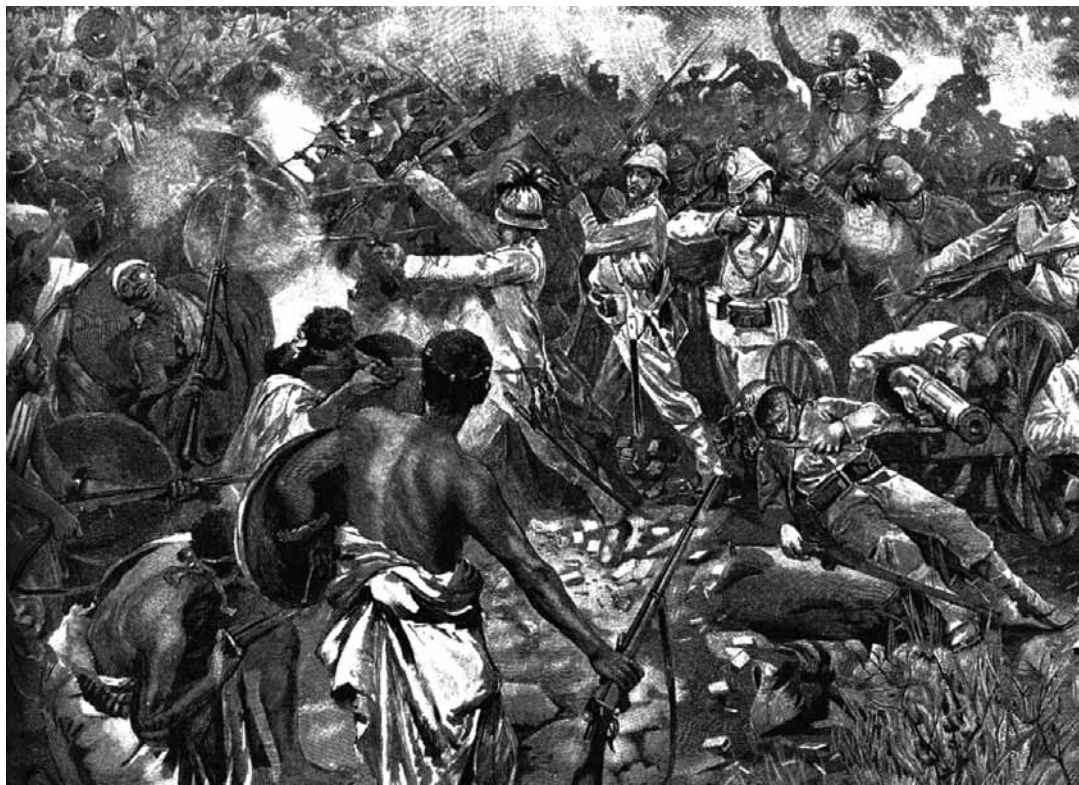
SISÄLLYS

ESIPUHE	1
1 NYKYAIKAINEN SOTATAITO – JOHDANTO	7
2 SOTATEORIA – OPPI SODAN LUONTEESTA JA LAADUSTA	13
2.1 SOTATEORIA – SOTILAALLINEN AJATUS(TAPA) – DOKTRIINIT	14
2.2 KLASSISEN SOTATEORIAN PERINTÖ	17
2.3 KÄSITTEET SOTA JA SODANKÄYNTI	28
2.4 SOTATEORIA – TIEDETTÄ VAI TAIDETTA	36
2.5 TÄMÄN PÄIVÄN ONGELMIA – UUSIA TRENDJÄ	38
3 1800-LUVUN SOTATEORIAMAT JA SOTILASAJATTELIJAT	47
3.1 PREUSSILAISET SOTILASUUDISTUKSET – VUODEN 1806 JÄLKEISIÄ KEHITYSPIIRTEITÄ	47
3.2 SOTILAALLISET UUDISTUKSET VUODEN 1807 JÄLKEEN	50
3.3 CARL VON CLAUSEWITZ – HÄNEN SOTATEORIAANSA PÄÄKOHDAT	56
3.3.1 <i>Sota teoriassa käytännön sodan vastakohtana</i>	57
3.3.2 <i>Sota politiikan instrumenttinä</i>	58
3.3.3 <i>Kolminaisuus: kansa, aseelliset joukot ja hallitus</i>	61
3.3.4 <i>Sodankäynnistä</i>	63
3.4 JOMININ PANOS SOTATEORIAAN	75
3.4.1 <i>Kenraali Antoine-Henri de Jomini</i>	75
3.4.2 <i>Strategian sisältö</i>	78
3.4.3 <i>Arviointi</i>	82
3.5 CLAUSEWITZ JA JOMINI NYKYÄÄN – ARVIO HEIDÄN AJANKOHTAISUUDESTAAN	84
3.6 MAHAN JA CORBETT – KAKSI KESKEISTÄ MERISODANKÄYNNIN TOUREETIKKOA	93
4 SOTATAIDON KEHITYMINEN	97
4.1 NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI – MAHDOLLISIA VAIKUTTAMIA	97
4.1.1 <i>Sotatekninen vallankumous</i>	105
4.1.2 <i>Kaksi maailmansotaa</i>	110
4.1.3 <i>Sodanjälkeinen kehitys</i>	116
4.2 DOKTRIINIT JA TEKNIikka	118
4.3 SOTATEOREETTINEN TILANNE ENSIMMÄISEN MAAILMANSODAN JÄLKEEN	127
4.3.1 <i>Kehitysuuntia länessä</i>	128
4.3.2 <i>Sotateoreettinen kehitys Neuvostoliitossa</i>	132
4.3.3 <i>Kehitys Saksassa</i>	140
4.3.4 <i>Brittiläiset panssarivaunuteoriat ja kehitys Saksassa ennen toista maailmansotaa</i>	148
4.4 SALAMASOTA 1939–42	154
4.5 ”SEITSEMÄN KLASSISTA SOTALIIKETTÄ”	161
5 TAVANOMAINEN/KONVENTIONAALINEN SODANKÄYNTI	173
5.1 NYKYAIKAISTEN JOUKKOJEN LUONNEHDINTAA	173
5.1.1 <i>Tulevaisuuden taistelukenttä – arviointi</i>	188
5.2 NYKYAIKAINEN SODANKÄYNTI – MAHDOLLISIA VAIKUTTAMIA	194
5.3 MAAVOIMAT UUDISTUKSIEN EDESSÄ	203

5.4	TAVANOMAINEN SODANKÄYNTI – KEHITYKSEN TIE.....	214
5.5	MAAVOIMIEN EDELLEENKEHITTELYÄ	217
5.6	”UUSI SOTA” – UUSIA PIIRTEITÄ SOTILAALLISESSA KEHITYKSESSÄ.....	226
5.6.1	<i>Informaatio-operaatiot ja informaatioidankäynti</i>	227
5.6.2	<i>Käsitteistä ”Military revolution” ja ”Revolution in Military Affairs”</i>	239
5.6.3	<i>Verkostokeskeisen sodankäynnin käsite (Network Centric Warfare)</i>	254
5.6.4	<i>RMA - arviointi</i>	257
5.6.5	<i>”EBO-konsepti” – mikä se on?</i>	259
5.7	TIIVISTELMÄ.....	263
5.8	TIEDUSTELU	264
5.9	LOPUKSI LYHYT ARVIO	277
6	NYKYAIKAINEN ILMAVOIMA	279
6.1	JOHDANTO – ILMAVOIMIEN KEHITYS	279
6.2	ILMASODAN TEORIOIDEN KEHITYS.....	284
6.3	ILMAVOIMAN NYKYINEN TILA	291
6.3.1	<i>Nykyaikainen ilmasotateoria</i>	296
6.3.2	<i>Nykyaikainen ilmavoima – mihin suuntaan kehitys menee?</i>	302
6.3.3	<i>Loppulause</i>	311
7	NYKYAIKAINEN MERIVOIMA	315
7.1	NYKYAIKAISEN MERIVOIMAN ESITTELY	315
7.2	TEKNOLOGIAN JA MERIVOIMAN VÄLINEN SUHDE	320
7.2.1	<i>Teknologia ja merisotilaallinen kehitys.....</i>	323
7.2.2	<i>”Ohjattavat aseet”</i>	338
7.3	TÄRKEITÄ KEHITYSSUUNTIA	340
7.3.1	<i>Yleistä merivoiman merkityksestä</i>	342
7.3.2	<i>Yhdysvaltojen merivoimadoktriinin esittely</i>	345
7.3.3	<i>Arvio tulevasta kehityksestä.....</i>	350
8	EPÄTAVANOMAINEN SODANKÄYNTI.....	353
8.1	KONFLIKTEJA JA SODANKÄYNTIMETODEJA	360
8.2	SISSISODANKÄYNTI.....	364
8.3	EPÄSYMMETRINEN SODANKÄYNTI JA TERRORISMI	375
8.3.1	<i>Onko sota muuttunut pysyvästi?</i>	376
8.3.2	<i>Epäsyyntinen sodankäynti – konkretisoiminen</i>	387
8.4	MIKÄ ON OMINAISTA TULEVAISUUDEN KAPINOILLE?	400
8.5	PÄÄTÖSARVIOINTI.....	432
9	NYKYAIKAINEN SOTATEORIA – KÄSITTEITÄ JA ONGELMANASETTELUJA	437
9.1	SODANKÄYNNIN PERIAATTEET – KESKEISIÄ MENETELMIÄ	437
9.2	LIIKESODAN JA KULUTUSSODAN VÄLISIÄ EROJA	444
9.2.1	<i>Mikä on liikesodankäynnin ajattelun tapa ja sen ydin?</i>	450
9.2.2	<i>Operaatiotaito – tärkeä osa nykyaikaista liikesodankäynnin teoriaa</i>	453
9.3	KESKEISIÄ LIIKESOTAAN LIITETTÄVIÄ KÄSITTEITÄ JA ONGELMANASETTELUJA.....	455
9.3.1	<i>Liddell Hart ja The Strategy of Indirect Approach</i>	456
9.3.2	<i>Epäsuorien operaatioiden käyttö nykyään</i>	470

9.4	LIIKESODANKÄYNNIN TEORIAN KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ.....	480
9.4.1	<i>Käsitteitä liikesodankäynnin teoreettisesta maailmasta</i>	487
9.4.2	<i>Käsitteiden mahdollisia tulkintoja</i>	502
9.4.3	<i>Center of Gravity – käsitteen analyysi</i>	515
9.4.4	<i>Eri yhteyksissä käytetty käsite CoG</i>	524
9.5	SOTATEOREETTINEN KÄSITTEISTÖ – ARVIOINTIA	530
9.6	YHTEENVETO JA ARVIOINTI	531
10	NYKYAIKAINEN SOTATAITO – ARVIOINTI.....	541
10.1	UUSIA KEHITYSSUUNTA – ESIMERKKEJÄ UUSISTA ONGELMISTA.....	542
10.2	MUUTOKSIA SOTILAALLISEN VOIMAN KÄYTÖSSÄ?	546
10.3	LOPUKSI – TILANNE JA AJATUKSIA VUONNA 2006.....	561
	KIRJALLISUUSLUETTELO	569
	LIITE: BRITISH MILITARY DOCTRINE.....	577

Esipuhe

Kuva 1. "The last stand", Aduwan taistelu 1896. Nykyaikaiset aseet eivät suinkaan aina taanneet voittoa siirtomaariidoissa 1800-luvulla – mutta olivat normaalisti ratkaisevana tekijänä suhteellisen pienten eurooppalaisten joukkojen voittaessa useimmat taistelut. Poikkeuksia tästä säännöstä tuottivat muun muassa kenraali Baratieri (Aduwa 1896), kenraali Custer (Little Big Horn 1876) ja eversti Durnford (Isandbhvana 1879). (Lähde: London Illustrated News)

Tämä kirja perustuu vuoden 2002 alkuperäiseen ruotsinkieliseen laitokseen ja edelleen vuosina 2003 ja 2004–2006 tehtyihin muutoksiin. Lukuihin on tehty muutoksia, jotta kirja olisi edelleenkin ajantasainen sotateorian ja yleensä sotilaallisen kehityksen uusien suuntauksien osalta.

Kirjan tarkoituksena on esitellä keskeisiä osia siitä, mitä tänä päivänä kutsutaan nykyaikaiseksi sodankäynniksi. Kirjan näkökulma on sotateoreettinen. Siinä on kuvattu ja selitetty nykyaikaisessa sotateoriassa käytettäviä käsitteitä sekä sotilaskäytössä olevien doktriinien keskeisiä sisältöjä. Kehityssuuntia havainnollistamaan on käytetty historiallisia esimerkkejä.

Naton johtavat asevoimat ovat hyväksyneet doktriininsa ja tavanomaisen sodankäyntinsä perustaksi niin sanotun liikesodankäynnin teorian. Tämä valinta on sotataidollisen keskustelun kannalta merkittävä suunnannäyttö ja se on vaikuttanut myös tämän kirjan teemojen valintaan sekä rakenteeseen. Ajankohtaiset sotateoreettiset ja doktriineihin liittyvät keskustelut voivat johtaa muutoksiin sotilaallisissa suunnittelu- ja toimintatavoissa. Tämä ei liity ainoastaan uuden taktiikan kehittelyyn vaan myös itse sotilaalliseen ajattelu(tapaan) (englannin kielessä käytetään joissain tapauksessa myös *military culture* -käsitettä). Seuraavat käsitteet kattavat viimeisten 5-10 vuoden aikana kehittyneet suuntaukset: Revolution in Military Affairs, RMA (useita eri käännöksiä²), nätverksbaserat försvar, NBF (verkostopuolustus³) ja Effects-Based Operations, EBO (vaikutuskeskeiset operaatiot⁴).

Tässä kirjassa pyritään selittämään liikesodan teorioiden lähtökohtia ja nykyisyyttä. Suuri kysymys on tietysti se, riittääkö 1920- ja 1930-luvuilta peräisin oleva nykyaikainen lii-

² Toim.huom: tätä käsitettä näkee käännettävän kontekstista riippuen varsin eri tavalla. Muita mahdollisuuksia ovat ”vallankumous sotilasalalla” tai ”sotilaallisten asioiden vallankumous”. Ehkä tällä käsitteellä tarkoitetaan enemmän sotilasasioihin tai sotilasalaan konkreettisesti liittyvää ja transformatiiviseen mielentilaan liitettävää muutoksen suuntaa ja muutoshalukkuutta? Tähän muutokseen liittyy myös perusparadigmojen muutos, jotta saavutettaisiin todellinen ”vallankumous”.

³ Toim.huom: amerikkalainen ”Network-Centric Warfare” viittaa integroidun taistelukentän tavoittelemiseen tietoverkkoperustaisella fyysisellä rakenteella ja sitä tukevalla johtamisfilosofisella kontekstilla. Verkottuminen on nykyaikainen toimintaympäristö ja toimintakaava moderneille asejärjestelmille ja niiden tehokkuuden yhdistämiselle. Se ammentaa toimintalogiikkansa siitä kehitystyön muutosenergiasta, mitä on käyty Yhdysvalloissa vuosikymmeniä liikesodankäynnin (*Maneuver Warfare*) ajatuksien esittämisestä lähtien. Suomalaisessa käytössä on kyse työnimestä, jolla halutaan kuvata alueellisen puolustusjärjestelmän kehittämistä. Käsite on käännetty englanniksi *Network Enabled Defence* (NED), joka viittaa enemmän verkostoavuusteistiseen puolustukseen. Käsitteellä halutaan kuvata myös sitä, miten kehittyneet tieto- ja asejärjestelmät yhdessä tietoverkkojen ja erilaisten organisaatioverkostojen kanssa mahdollistavat tulevaisuudessa operaatioiden toteuttamisen. Samalla halutaan helpottaa eri viranomaisten välistä yhteistyötä. Aivan toinen näkökulma avautuu, jos ruotsalainen ja amerikkalainen alkuperäiskäsite käännetään verkostolähtöisyyteen viittaavaksi. Tällöin verkostoihin ei vain liitytä tai käsketä liittymään. Tämä lähestymistapa antaisi verkostojen muodostumisen organisaatioille itselleen, jotka siten verkostoituisivat, koska toimenpide antaa organisaatiolle lisäarvoa. Verkostosta poisjättäytyminen vastaavasti toisi haittatekijöitä organisaation toimintaan. Tämä ajatus sisältää myös vaatimuksen organisaation toimintakulttuurista, jonka siis tulisi sallia organisaatioiden itseohjautuvuus. *Auftragstaktik* avaisi tämänlaisen toimivuuteen erään mahdollisuuden.

⁴ Toim.huom: ”Vaikutuskeskeinen” on vakiintunut käännökseksi *Effect based*-konseptista. Kannattaa kuitenkin miettiä miten tämä käännos ehkä vaikuttaa konseptin toteutukseen. Toinen käännösvaihtoehto liittyy vaikutuslähtöisyyteen, joka on ajatukseltaan, toteutusidealtaan ja operaation lähtösuunnittelun kannalta lähes vastakkainen. Ensimmäinen lähtee väline-orientoituneesta näkemyksestä maksimaalisen vaikuttavuuden saavuttamiseksi. Jälkimmäinen lähtee kohteen itsensä analysoimisesta. Se saattaa johtaa tulokseen, että vaikutusta ei toteuteta olemassa olevilla välineillä, vaan mahdollisesti muilla keinoilla ja menetelmillä. Vaikutuskeskeisellä ajattelutavalla saatetaan siis perustella jonkin välineen tai metodin kustannustehokkuutta suhteessa muihin vastaaviin välineisiin tai metodeihin. Tämä vertailu lähtee usein teknisen välineen tai järjestelmän tehokkuusanalyysistä, jättäen yhteiskunta- ja ihmistieteellisen näkökulman vähemmälle huomiolle. Vaikutuslähtöinen lähestymistapa taas perustaa analyysinsä kohteesta itsestään lähtevästä syötteestä, jossa korostuu yksilöiden, ryhmien, ryhmittymien, yhteisöjen ja yhteiskuntien kollektiivinen itseyttäminen.

kesodankäynnin teoria perustaksi nykyaikaisten asevoimien kehittämiseen. Onko tämä oikea lähtökohta tulevaisuuden haasteiden ratkaisemiseksi? Mikä yhteys on mm. liikesodankäynnin teorialla, sotaa alemman asteisilla operaatiolla (Military Operations Other Than War, MOOTW) ja rauhaan pakottamisella/rauhan palauttamisella (Peace Enforcement)? Ovatko teoriat tarpeeksi kattavia kylmän sodan jälkeen Balkanilla ja kolmannessa maailmassa nähtyä sodankäyntiä ajatellen? Käytännössä on vaikea antaa mitään varmaa vastausta.

Tällä hetkellä pohjoismaisilla kielillä ei ole juurikaan kirjallisuutta, joka antaisi selkeän kuvan nykyaikaisen sodankäynnin kehittymisestä uusien ajatusten ja doktriinien perustaksi. Tämä kirja yrittää tehdä sotilaallisten kehityslinjojen tiimoilta käytävästä keskustelusta helpommin ymmärrettävää. Kirjan tarkoituksena on myös esitellä lyhyesti, miten sotatoimet tänä päivänä toteutetaan poliittisten, sotilasteknisten ja yleisten teknologisten suuntausten vaikutusten alaisena.

Kirjassa on kiinnitetty paljon huomiota myös sodankäynnin tarkasteluun inhimillisenä ilmiönä. Tähän liittyen juuri maasotaan liittyviä ongelmia käsitellään laajasti. Tämä jäsentely vaatii erityisen selityksen. Historialliselta kannalta katsoen sotaa on normaalisti käyty maa-alueiden, voimavarojen ja väestöjen hallinnasta. Sodan syinä ovat tavallisesti yhteen tai useampaan näistä tekijöistä liittyvä kiista joko tarkasteltavan maan sisällä tai kansakuntien tai valtioliittojen välillä. Ilma- tai merivoimien kehittämisellä on luonnollinen paikkansa tällaisessa tarkastelussa, koska kehitys etenee nykyään kohti kansainvälisiä operaatioita ja vallan projisointia, jossa vähintään kaksi tai kolme puolustushaaraa osallistuu niin sanottuihin ”yhteisiin” operaatioihin. Nämä niin sanotut *joint operations* (gemensamma operationer, puolustushaarojen yhteisoperaatiot⁵, joissa kaikilla puolustushaaroilla on tärkeä osa, näyttävät tulevan hallitsevaksi toimintatapamalliksi ja ohjaavat siten ajattelu(tapaa) Natossa, EU:ssa ja varsinkin Yhdysvalloissa. Tämä tulee myös suoraan tai epäsuorasti vaikuttamaan Ruotsin maanpuolustukseen, erityisesti sen jälkeen kun Ruotsi on kiinteä osa EU:n yhteistyötä. [Toim. huom.: samanlainen vaikutus kohdistuu myös Suomeen].

Irakin sota (2003) ja menossa oleva kapina Irakissa ovat saattaneet tuoda muutoksia yksinkertaisiin sotilasasioita koskeviin arviointeihin. Tilanne on edelleen epäselvä, koska on täysin mahdollista että kaikki tästä kriisistä kirjoitettu joudutaan kirjoittamaan uudelleen tiedon ja ymmärryksen lisääntymisen johdosta. Haluan tässä yhteydessä mainita vuonna 2004 julkaistusta ja tähän teemaan liittyvästä edelleen ajankohtaisesta kirjasta: ”Irakkriget: perspektiv på politik och krigföring” (Irakin sota: näkökulma politiikkaan ja sodankäyntiin).

Perusongelmana niin Norjassa kuin Ruotsissakin on se, että puolustuslaitoksen piirissä on jo kauan kaivattu yleisesti hyväksyttyä käsittejärjestelmää, jonka avulla voitaisiin muotoilla

⁵ Toim.huom: suomalaisessa tarkastelussa yhteisoperaatioissa (YO) on kyse Suomen sotilaalliseen puolustamiseen liittyvästä ja Pääesikunnan johtamasta operaatiosta, jossa käytetään kaikkien puolustushaarojen suorituskykyä.

uusia sotateoreettisia ajatuksia ja doktriineihin liittyviä ideoita⁶. Ruotsalaisten lisääntyvä osallistuminen kansainväliseen toimintaan lisää myös tarvetta lähentää sotilasteoreettista käsitejärjestelmää Naton käyttämiin järjestelmiin. Ilman yhteistä sotilaskieltä, yhteisiä käsitteitä ja määritelmiä ruotsalainen sotilas ei pysty kommunikoimaan ulkomaisten upseerien kanssa eikä myöskään toimimaan kansainvälisissä yhteyksissä. Tästä syystä tässä kirjassa esitetyt ajatukset, käsitteet ja teoriat perustuvat brittiläisiin, amerikkalaisiin ja norjalaisiin lähteisiin.⁷

Kirjan argumentit perustuvat myös yleisiin sotahistoriallisiin ja sotateoreettisiin teoksiin. Yhtenä tämän kirjan tarkoituksena on antaa lukijalle yleiskatsaus käytetyimmistä sotilasteoreettisista käsitteistä niin Natossa kuin kansainvälisessä sotilaskirjallisuudessaakin.

Försvarshögskolan, Stockholm juni 2004

(Maanpuolustuskorkeakoulu, Tukholma kesäkuu 2004)

Nils Marius Rekkedal

Professori

⁶ Toim.huom: myös Suomessa on herätty kylmän sodan jälkeen ulkomaisten ja kotimaisten käsitejärjestelmien päällekkäisyyksiin. Ulkomailta lainatut termit ovat usein jokaisen kansallisen tai monikansallisen asevoimien omien kehityssuuntauksien pitkäaikaisia tuotteita, joten niiden kritiikiton käyttöönotto toisessa kulttuurissa voi tuottaa enemmän ongelmia kuin mitä niistä saadaan hyötyä.

⁷ Land Force Tactical Doctrine, ATP-35 (B), *Ratification Draft*, NATO UNCLASSIFIED, (Brussels: NATO HQ). AFCENT/AF NORTHWEST, NATO- ATP-35 (B), Bi-MSc, *Operations Planning Process* (Bi MOPP). Joint Chiefs of Staff United States of America, *National Military Strategy of the United States*, (Washington D.C. Directorate General Development and Doctrine, 1992). D/DGD&D/18/34/69, edition 2, (London: Official UK publications, 1998). Field Manual 100-5, *Operations (Air-Land Operations Doctrine*, version 1993), (Washington D.C: HQ Dept of the U.S. Army, 14 June 1993, U.S. Gov. Printing Office). FM 3-0, Operations, (Washington, D.C., HQ Dept of the U.S. Army, June 2001). Ks. myös norjalaisia asiakirjoja koskevia viitteitä 1 ja 2.

Strategiset edellytykset...

Politiikka on ohjaava äly,
mutta sota vain väline eikä päinvastoin...
...päädyimme täysin varmaan ja selvään käsitykseen siitä,
että vain poliittinen näkökanta voi olla
sodan johtamisessa ensisijainen, päälinjat määräävä näkökanta...

Jos politiikka esittäisi sodankäynnille vaatimuksia,
joita se ei kykene täyttämään,
tämä olisi vastoin sitä perusolettamusta, että politiikan
on tunnettava väline, jota se haluaa käyttää.⁸

* * * *

Niinpä hallitukset ja sotapäälliköt
ovatkin kaikkina aikoina alituisesti etsineet
keinoja ratkaisutaistelun välttämiseksi,
joko saavuttaakseen päämääränsä ilman sitä
tai luopuakseen vaivihkaa päämäärästään...
Näin olemme meidän aikaamme tultaessa
jo melkein päätyneet siihen, että sodan taloudellisuuden
kannalta ratkaisutaistelua pidetään virheiden takia
välttämättömäksi tulevana pahana...

Koska verinen tappotyö on hirvittävä näytelmä,
sen pitäisi saada meidät vain arvostamaan sotaa entistä enemmän
eikä suinkaan tylsistyttämään vähitellen miekkojamme
ihmisyuden nimessä, kunnes vastaamme tulee joku,
joka hakkaa jäsenemme irti terävällä aseella.⁹

Carl von Clausewitz

⁸ Clausewitz, Carl von (1991/2002): *Om kriget* (Mårtensson Böhme ja Johansson), s. 618. Käännös: Eskelinen, Heikki (1998): *Sodankäynnistä*, s. 286-287.

⁹ Clausewitz, Carl von (1991/2002): *Om kriget* (Mårtensson Böhme ja Johansson), s. 235-236. Käännös: Eskelinen, Heikki (1998): *Sodankäynnistä*, s. 151-152.

1 Nykyaikainen sotataito – johdanto

Joitakin keskeisiä ongelmia

Sota ja sodankäynti muuttuvat ja kehittyvät jatkuvasti. Tätä prosessia pitää liikkeellä muutoksen alla olevat tekijät, joita voivat olla esimerkiksi tekniikka, voimavarat sekä (mielipiteisiin perustuva) sodan hyväksyminen poliittisena vaikutuskeinona. Toinen keskeinen ongelmakenttä on kysymys siitä, miten sotilaallista voimaa käyttävät pystyvät määrittämään sodankäyntiin liittyvät menestyksen kriteerit.¹⁰

Eri maiden välillä on suuria eroja suhtautumistavassa sotilaalliseen väkivaltaan ja väkivallan käyttömahdollisuuksiin poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. Tässä kirjassa kuvataan erilaisia, tällä hetkellä ajankohtaisia sodankäynnin muotoja. Nämä muodot yritetään lisäksi sijoittaa sotilasteoreettiseen, teknologiseen ja yhteiskunnalliseen kontekstiin.¹¹

Sodankäyntiä pitää tarkastella universaalina toimintana. Suurista teknisistä ja kulttuurisista eroista johtuen sodan konkreettiseen luonteeseen vaikuttaa huomattavasti se, missä päin maailmaa sotaa käydään. Länsimaat ovat jo kauan olleet sotilaallisesti johtavia ja ylivoimaisia useimmissa suuremmissa selkkauksissa. Tämän vuoksi on keskitytty juuri tavanomaisen sodankäynnin kehittämiseen. Samaan aikaan kapinaksi tai sissisodankäynniksi kutsutun ”epätavanomaisen” (epäsymmetrisen) sodankäynnin kehittäminen on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Länsimaiden rajallinen mielenkiinto muiden sodankäyntimuotojen kehittämiseen on kostaunut epätavanomaisissa sodissa, ennen kaikkea Aasiassa. Esimerkkeinä tästä ovat ensiksi Ranskan ja myöhemmin Yhdysvaltojen sodat Kaakkois-Aasiassa vuosina 1946–1973. Lisäesimerkkinä ovat Neuvostoliiton kokemukset Afganistanissa 1980-luvulla. Tässä kir-

¹⁰ Rekkedal, N.M., Lütken C. A. & Johansen, Tom: *Utviklingen av moderne krigføring. Introduksjon til det sentrale militærteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt.* (Kjeller: FFI/Rapport 92-5027, kolmas painos 1993.)

¹¹ Tämän kirjan laatimisen taustalla oli uuden sotilasdoktriinin kehittäminen Norjassa. Tämä vuonna 1992 aloitettu työ on johtanut useisiin erilaisiin julkaisuihin: *Forsvarssjefens grunnsyn (1995)* ja *Norges nye fellesoperative doktrine, del A Grunnlag* sekä *del B Operasjoner* (2000), jotka vuorostaan ovat norjalaisten puolustushaarojen doktriinien perustana. Ruotsissa puolustusvoimien komentaja vahvisti sotilasstrategiisen doktriinin (*Militärstrategiske doktrin*) (2002-05-31). Tätä seurasivat vuonna 2005 sekä operatiiviset että taktiset doktriinit.

jassa venäläiset lasketaan läntiseen sotilastraditioon kuuluviksi. Näiden kolmen mainitun suurvallan yhtäläisyydet ovat suuremmat kuin erot – kaikki soveltavat käytäntöön eurooppalaisen perinteen leimaamaa sotataitoa.

Aasialainen sotataito pyrkii usein vastustajan välttämämiseen ja konfliktien venyttämiseen. Ajan ja paikan mittasuhteita käytetään aseina. Eurooppalaisen perinteen mukaan koulutettujen sotilasjohtajien mielestä tämä on usein turhauttavaa. He ovat tottuneet kehittyneiden asejärjestelmien ja nopeiden reagointimallien tuomaan tehoon ja siten myös nopeisiin voittoihin. Tavanomaisen sodankäynnin asetelman mahdollistama symmetrisyys on toiminut hyvin eurooppalaisten valtioiden ja muiden saman läntisen sodankäynnin mallin omaksuneiden maiden välisissä sodissa. Edellä mainitusta syystä tässä kirjassa tarkastellaan eri valtioiden ja etenkin eri kulttuurien välisiä eroavaisuuksia suhtautumisessa erimuotoisiin sotilaallisiin voimakeinojen käyttöön.

Ydinaseet ja muiden joukkotuhoaseiden käyttö muodostaa erään sodankäynnin muodon. Tätä ei kuitenkaan analysoida tässä kirjassa yksityiskohtaisemmin, koska tämän tyyppistä sodankäyntiä ei nykyään pidetä todennäköisenä. Ensisijaisena syynä ovat ne suunnattomat riskit, jotka osapuolet itse ottavat laaja-alaisessa ydinsodassa. Ydinaseilla on toki jatkuvasti tärkeä merkitys ja tehtävä suurvaltojen välisissä pelotteen ja niin sanotun kauhun tasapainon opeissa.

On myös tärkeää panna merkille, miten alueellisten suurvaltojen mielenkiinto on lisääntynyt omien ydinaseiden ja muiden joukkotuhoaseiden hankkimiseen (näihin lasketaan myös biologiset ja kemialliset aseet, vaikka huomio perinteisesti onkin kohdistunut ydinaseisiin). Tämä kehityssuunta osoittaa ainakin sen, että monissa näistä maista poliittinen johto haluaa näitä aseita, eikä ehkä pelkästään puolustusellisessa tarkoituksessa.¹² Epävarmaa on, toimivatko nämä alueelliset suurvallat aina rationaalisesti. Ei pidä kuitenkaan aliarvioida sitä tosiasiaa, että rationaalisuutta voidaan tulkita eri lailla eri kulttuureissa ja maissa. Se, mikä vaikuttaa loogiselta ja itsestään selvältä länsimaiden kannalta katsottuna, voidaan ymmärtää täysin eri tavalla muualla maailmassa. Tähän liittyen tärkeä ja erittäin tarkasti seurattava ongelma on pienempien, tällaisia aseita kehittäneiden valtioiden muodostama tulevaisuuden uhka. Tärkeää on myös huomata, että Venäjä asettaa jälleen ydinaseensa etusijalle kompensoidakseen muuten suuria, Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tapahtuneita tavanomaisten joukkojensa vähennyksiä. Kuitenkin, kuten sanottu, joukkotuhoaseiden syvällisempi tarkastelu jää tämän kirjan ulkopuolelle.

Kirjassa analysoidaan siis ennen kaikkea tavanomaisin asejärjestelmin käytävän konventionaalisen/tavanomaisen sodankäynnin muotoja. Tärkeiden ongelmien havainnollistamiseksi käytetään historiallisia esimerkkejä. Seuraavat tekijät ovat tässä tarkastelussa ja etenkin kononaisuuden kannalta tärkeitä:

- Ajankohtaiset keinot, kuten tekniikka, organisaatio, sotilasperinteet, tuotantokyky ja teknologinen kapasiteetti

¹² Intia ja Pakistan ovat esimerkkejä alueellisista suurvalloista, jotka ovat ”ydinasekerhon” jäseniä.

- Kehystekijät, kuten yhteiskuntakehitys, talous ja normit (tässä tarkoitetaan sellaisia, jotka edustavat ”hyväksyttäviä” sotilaallisia ja poliittisia ongelmanasetteluja)
- Miten saavutetaan poliittiset ja strategiset tavoitteet?

Viime kädessä näiden erilaisten tekijöiden välinen vuorovaikutus luonnollisesti ratkaisee, milloin, missä ja miten väkivallan ja asevoiman käyttö valitaan.

Muuttuneet uhkat – uudet seuraukset

Juuri päättynyt 1900-luku oli yksi historian rauhattomimpia vuosisatoja. Tähän ajanjaksoon liittyy erittäin kunnianhimoisia johtajia, jotka eivät ole kaihtaneet laajamittaista ja väkivaltaista vallankäyttöä. Erityistä tuolla vuosisadalla oli kuitenkin se, että vallan väärinkäytön keinoista tuli niin laajamittaisia. Sen seurauksena julmuudet oman maan ja muiden maiden väestöä kohtaan saattoivat olla paljon räikeämpiä kuin mihin oli totuttu. Kukaan ei tiedä varmuudella, kuinka monta miljoonaa ihmistä sai surmansa sodissa tai terrorin eri muodoissa. Molemmat maailmansodat ovat omaa luokkaansa, mutta myös Stalinin hirmuvalta Neuvostoliitossa ja Maon vallankumous Kiinassa erilaisine ”jälkivallankumouksineen” merkitsivät erittäin laajamittaista väkivaltaa. Viimeisen 50 vuoden aikana on aluksi nähty sarja erilaisia, vanhoja siirtomaavaltoja vastaan käytyjä vapaussotia, joita sittemmin on seurannut joukko kolmannessa maailmassa puhjenneita kapinoita ja sissisotia. Leimaa antavaa monille näistä konflikteista ovat olleet ideologiset vastakkaisuudet, etniset riidat ja huomattava väkivalta. Tällaisia konflikteja ovat esimerkiksi selkkaukset entisessä Jugoslaviassa, Ruandassa, Somaliassa, Angolassa ja Kongossa.

On tärkeää ottaa opiksi viimeisimmän sadan vuoden aikana käydystä sodista, etenkin niiden puhkeamisen syistä. Niin maailmanyhteisö YK kuin sotilasliitto Natokin ovat suhteellisen menestyksellisiä organisaatioita. EU:n mukanaan tuoma yhteistyö maailmansotien entisten päävastustajien välillä merkitsee sitä, että tänä päivänä on vaikea kuvitella Ranskan, Saksan ja Ison-Britannian välisiä uusia sotia. Edelleen on lähes mahdotonta kuvitella uusia sotia Skandinaviassa aikaisempien vihollisten Tanska-Norjan ja Ruotsin välillä.

Länsimaisesta perspektiivistä katsottuna uhkakuva on muuttunut huomattavasti vuoden 1991 jälkeen. Varsovan liiton ja Neuvostoliiton hajoaminen sekä Venäjän ja Yhdysvaltojen johtajien välisten ”normaalien” suhteiden muodostaminen merkitsevät sitä, että useimmat Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen hallitukset ovat päätyneet jakamaan resurssit uudelleen sotilassektorilta yhteiskuntasektorille. On erittäin merkittävää, että niin poliittisille johtajille kuin eurooppalaiselle väestöllekin on muodostunut käsitys, etteivät suuremmat konfliktit suurvaltojen välillä ole enää erityisen todennäköisiä. Tulevaisuudessa saattaa kuitenkin syntyä uusia suurvaltojen välisiä selkkauksia. Voi olla typerää jättää tämä huomiotta. Lännessä keskitytään kuitenkin nykyään etupäässä konflikteihin, jotka tapahtuvat ”sivilisaation ulkolaidalla”, suurvallan ja jonkin pienemmän maan välillä tai pienempien (ehkä alueellisesti merkittävien) maiden ja niiden asevoimien välillä.

Tämä muutos on vaikuttanut merkittävästi sotilaalliseen suunnitteluun. Suunnitteluun ovat lisäksi vaikuttaneet erilaiset sopimukset asealustojen määrän vähentämisestä (esimerkiksi

entisen Neuvostoliiton ja Naton välinen TAE-sopimus). Muutoksia on aiheuttanut myös kansallisvaltioiden omien resurssien ja tärkeysjärjestysten muuttuminen. Samanaikaisesti voidaan kuitenkin uumoilla resurssoinnin lisääntymistä säännöstelemättömillä alueilla, josta esimerkkinä ovat huipputekniset tavanomaiset pitkän matkan täsmäasejärjestelmät. Tällä saattaa olla suuri merkitys tavanomaisten asevoimien kehitykselle ja siten sille, miten tulevaisuuden sotilaalliset konfliktit saattavat muotoutua.

Kilpavarustelun päättyminen sellaisenaan on sen sijaan epätodennäköistä. Sen sijaan kehitys on saattanut kääntyä uuteen suuntaan kylmän sodan loputtua. Eräänä merkinä tästä on, että sotilaallisen tutkimuksen vauhti erityisesti keskeisillä teknologian alueilla ei ole vähentynyt. Ajan mittaan tämä voi merkitä, että tullaan kehittämään ja ottamaan käyttöön täysin uusia asejärjestelmiä, ja myös järjestelmiä, joilla on aivan uusia ominaisuuksia. Erityisen todennäköistä tämä on länsimaisten suurvaltojen asevoimissa. Vähitellen tekniikka kuitenkin leviää pienempiin maihin, etenkin niihin, jotka ovat valmiita panemaan asevoimansa kehittämisen etusijalle. Teknisten läpimurtojen seurauksia on vaikea päätellä etukäteen. Tilapäisesti teknisen läpimurron seuraukset voivat merkitä etua niille maille, joilla on resursseja ja halua hyödyntää näitä mahdollisuuksia.

Kylmän sodan päättyemisellä on ollut seurauksia koko maailmassa. Kehitys kulkee kuitenkin eri maissa eri suuntiin:

- Maailman ideologisen kahtiajaon (yleisenä periaatteena oli jako kommunistisiin ja demokraattisiin maihin) hävitessä monet ennen kaikkea kolmansissa maissa tapahtuneet ideologiset selkkaukset ovat muuttaneet luonnettaan. Kummatkin supervallat, Yhdysvallat ja entinen Neuvostoliitto, eivät enää automaattisesti ole oman puolensa ”sponsoreita”. Näiden supervaltojen riski joutua vedetyksi mukaan johonkin monista paikallisista konflikteista on siten vähentynyt. Toisaalta kylmä sota toimi tasapainottajana useilla alueilla. Suurvaltojen etujen mukaista oli rajoittaa selkkauksia. Tämä johtui siitä, ettei niiden tavoitteena yleensä ollut konfliktien laajentuminen, koska niihin liittyi mukaan joutumisen riski tai tilanteen hyväksikäyttäminen vastapuolen toteuttamana. Sen sijaan liittolaisia tai ”valtuutettuja” yritettiin ohjata kovalla kädellä, jotta nämä eivät menettäisi kontrollia. Tässä ei tietenkään aina onnistuttu, mutta supervallat toimivat kuitenkin usein monissa selkkauksissa ”ajoankkureina” tai sovittelijoina.
- Kylmän sodan päättyminen helpottaa niitä tahoja, jotka pyrkivät paikallisesti tai alueellisesti kehittämään omia sotilaallisia ja taloudellisia intressejään. Mikään suurvalta, ei edes Yhdysvallat, pysty ohjaamaan maailmaa haluamaansa suuntaan. Kansainvälisissä yhteyksissä tällaisia valtioita pidetään ”revisionistisinä” niiden yrittäessä hankkia itselleen parempia asemia omassa maailmankolkassaan. Tämän kaltaiset tavoitteet törmäävät usein muiden valtioiden etuihin, mikä vuorostaan johtaa uusiin selkkauksiin ”revisionistivaltion” ja sen yhden tai useamman naapurivaltion välillä. Tässä yhteydessä jo olemassa olevat supervallat osoittautuvat usein status quon kannattajiksi kokiessaan ”tulokkaiden” uhkaavan heidän etujaan. Tämän seurauksena yhä tärkeämmäksi tekijäksi sotilaallisen voiman käyttämiskyvyn lisäksi on tullut myös poliittinen tahto hyväksyä sotilaalliset ja siviilitappiot. Takautuvasti ajatellen voidaan ehkä väittää, että elimme 1990-luvulla eräänlaista ”sodan jälkeistä aikaa” ja että nyt alkaa häämöttää ”sotaa edeltävä aika” uusine ongelmineen. Saattaa olla, että joukko uusia alueellisia suurvaltoja uusine päämäärineen ja pyrki- myksineen haastaa perinteiset supervallat, Yhdysvallat mukaan lukien.
- Monissa valtioissa on myös sisäisiä jännitteitä. Enemmistö aseellisista selkkauksista käydään nykyään valtioiden sisällä. Tilanne on tällainen varsinkin monissa uusissa Aasian ja Afrikan valti-

oissa, joilla on takanaan suurin piirtein 25–40-vuotinen historia vapaina valtioina. Tämän kaltai-
sissa valtioissa sosiaaliset, uskonnolliset tai etniset vastakkaisuudet ovat tavallisia konfliktin aiheita. On tärkeätä huomata, että nämä konfliktin aiheet ovat vain oireita taustalla olevista sosiaali-
sista tai tulonjakopoliittisista tasapainottomuuksista. Tämä on uusi kehityssuunta, joka korvaa
vähitellen kylmän sodan päivien poliittisesti ja ideologisesti rakentuneet vallankumoukselliset
vapaussodat.

- Tietenkin monet kysyvät, mitä on odotettavissa tulevaisuudessa. Jotkut saattavat jopa toivoa
Venäjän palaamista (heikentyneenä) suurvallaksi. Näin saattaa hyvinkin käydä, mutta kestänee
melkoisen kauan ennen kuin jokin lähes entisen vahvuinen Neuvostoliitto voisi olla todellisuutta.
Tämä on vain esimerkki siitä, miten vaikeaa on ennustaa sellaista, joka ehkä on edessä kah-
denkymmenen vuoden kuluttua. Juuri tätä ehkä kuitenkin yritetään tehdä, kun nyt Länsi-
Euroopassa toteutetaan aseistariisunta nopeassa tahdissa. Parhaana kehitysmallina korostetaan
usein pyrkimystä lukumäärältään vähäisempiin, mutta liikkuvampiin ja iskukykyisempiin jouk-
koihin ja etenkin ammattisotilaisiin, joiden päätehtävänä ei ole kansallinen puolustus vaan käyt-
täminen puolustamaan demokratiaa ja ihmisoikeuksia eri konflikteissa, maailman eri puolilla.
Motiivit vaihtelevat luonnollisesti eri maiden välillä riippuen hallitusten ja eri laitosten näkemyk-
sestä itsestään, propagandasta ja varsinkin puhtaista valtapyrkimyksistä. Tästä huolimatta voi-
daan väittää, että poliittisten ja ideologisten motiivien muuttaminen käy aina nopeammin kuin
perustavanlaatuisiksi luonnehdittavien tekijöiden muuttaminen.

Euroopassakin vanhat jännitteet ja konfliktit ovat virinneet uudelleen pintaan 1990-luvulla
suurvaltojen ylivallan päätyttyä. Paikallis- ja sisällissodiltakaan ei ole välttytty, josta esimerk-
kinä on 1990-luvulla Balkanilla tapahtunut kehitys. Näin siitä huolimatta, että useimmat
Euroopan valtiot ovat demokratioita ja siten, eräiden teoreetikkojen mukaan, haluttomia
esiintymään ”sotaisina” valtiosisäisesti tai jotain naapurivaltiota kohtaan.¹³ Todellisuudes-
sa levottomuuksien ja sotien perussyt eivät ehkä olekaan muuttuneita. Poliittiset päämää-
rät pysyvät samoina, vaikka retoriikka ja lähtökohdat ovat muuttuneet kylmän sodan jäl-
keen. Nykyään kansallisuuksien väliset sodat eivät ole tavallisia. Niiden sijaan levottomuu-
det ja sisällissodat ovat yleistyneet. Niiden syynä ovat muun muassa etniset, sosiaaliset ja
taloudelliset vastakkaisuudet. Näihin syihin yhdistetään usein uskonnollinen tai ideologinen
”liikekannallepanoate” (mobiliseringsideologi).

Tarvitaan riittävästi malttia ja mielikuvitusta pahimman vaihtoehdon ajatteluun, jotta krii-
seissä ja sodissa säilytettäisiin kyky analysoida ja suunnitella rationaalisesti. Tämä on tullut
uudelleen ajankohtaiseksi muun muassa Naton Balkania kohtaan osoittaman kiinnostuk-
sen takia. Ongelmat ilmenevät selvästi, varsinkin tarkasteltaessa lentotoiminnan alkua Ko-
sovossa keväällä 1999. Siviili- tai sen paremmin sotilaspuolella ei ole juurikaan osoitettu
halua ajatella strategisesti ja laaja-alaisesti. Muun muassa Serbien etnisen puhdistuksen ai-
heuttamia ongelmia ei juurikaan ennakoitu. Serbien toiminta oli luultavasti suunniteltua ja
pommitukset vain nopeuttivat tätä ”yllättävää” tapahtumakulkua. Naton suunnitelman
perustui ajatukseen, että pommihyökkäykset pakottaisivat Jugoslavian (Milosevic) allekir-
joittamaan neuvoteltu rauhansopimus. Tärkeä merkitys tämän toimintatavan valinnassa oli
luultavasti kokemuksilla Irakia vastaan vuonna 1991 tehdyistä lentohyökkäyksistä, jotka oli
tulkittu jossain määrin virheellisesti ja osittain jopa väärin. Poliittisissa johdoissa oli yleisesti

¹³ Vertaa entisen Jugoslavian eri sotiin, joissa paikalliset poliitikot käyttivät omaksi edukseen poliittisten
järjestelmien luhistumista.

alettu uskoa nykyaikaisten taistelukoneiden toimintatehoa koskevaan retoriikkaan. Uskottiin vahvasti, että sota voitiin voittaa lentohyökkäyksillä nopeasti vähäisin omin tappioin, ja että vastustaja hetken päästä antaisi periksi länsimaiden ylivoimaisille ilmavoimille.

Ongelmana on, että diktaattori ja tämän lähimmät apulaiset usein ajattelevat toisin kuin länsimaiset poliitikot. Paikalliset hallitsijat ja ”vahvat miehet” eivät useinkaan pelkää sen enempää siviili- kuin sotilastappioita. Heitä kiinnostaa enemmän hengissä ja vallassa säilyminen. Sellaiset käsitteet kuin ihmisoikeudet, oikeusturva ja tappiot ovat silloin vähemmän tärkeässä osassa. Selkkauksia ja sotia edeltävässä siviili- ja sotilassuunnittelussa on sen vuoksi annettava paljon tilaa erilaisille ja jopa mahdottomalta tuntuville ajatuksille.

Jäsentely

Tätä suomenkielistä laitosta ei ole jaettu osiin, vaikka kirjassa onkin neljä enemmän tai vähemmän toisistaan eroavaa teemaa. Ensimmäisen teeman ja samalla kirjan alkuosan muodostaa nykyaikaisen sotateorian yleinen esittely. Tarkastelu ulottuen 1800-luvulta aina toisen maailmansodan loppuun saakka (luvut 2–4). Toisessa osassa (luvut 5–7) esitetään historiasta alkava ja nykypäivään asti ulottuva sekä tulevaisuutta luotaava yleiskatsaus sotataidon kehityksestä tavanomaisessa sodankäynnissä maalla, merellä ja ilmassa. Ongelmia kuvataan teknisestä, taktisesta ja doktriinien kehittymisen näkökulmasta. Kolmannessa osassa tarkastellaan epätavanomaista sodankäyntiä, jolle on ominaista tavanomaisesta sodanäkynnistä poikkeava logiikka. Tähän liittyy sellaisia käsitteitä kuten *non-state warfare* (ei-valtioiden välinen sodankäynti) ja *low intensity conflicts, LIC* (matalan intensiteetin konfliktit). Neljännessä osiossa keskitytään nykyaikaiseen liikesodankäynnin teoriaan sekä kulutussodan ja liikesodankäynnin eroavaisuuksien pohdintaan.

2 Sotateoria – oppi sodan luonteesta ja laadusta

Johdanto

Sotilasasioihin liittyvää tutkimusta pidettiin koko kylmän sodan ajan tärkeänä niin idässä kuin lännessä. Monet näistä tutkimuksista olivat ilmeisen teknisesti suuntautuneita, tehty tyypillisesti tutkimuksina uudesta teknologiasta ja niistä mahdollisuuksista, joita se voisi tuoda uusien asejärjestelmien kehittämiseksi.¹⁴ Samanaikaisesti näiden tutkimuksien kanssa tehtiin varsinkin entisessä Neuvostoliitossa laajoja sotahistoriallisia ja sotateoreettisia tutkimuksia. Ne liittyivät osaksi doktriinien kehittämistyötä, jolla pyrittiin sotilaallisen suorituskyvyn parhaan mahdollisen käytettävyyden optimointiin. Tämä liittyi kaikkien voimassa olleiden operatiivisten ja taktisten käsitteiden modernisointiin.

Lännessäkin käynnistyi 1970-luvun keskivaiheilla Yhdysvalloissa alkanut keskustelu ja tutkimus, joka antoi uutta pontta sotateoreettisten kysymysten käsittelyyn. (Tätä esitellään tarkemmin myöhemmin kirjassa.) Euroopassa tällä työllä ei kuitenkaan ollut huomattavampaa vaikutusta teoreettisiin suuntauksiin ennen kuin 1980-luvulla. Silloin amerikkalaiset toivat sen osaksi käytäntöä myös Euroopassa kehittäessään Natoa varten uutta *Follow-on Forces Attack* -doktriinia¹⁵. Tästä doktriinista ja siihen liittyvästä liikesodankäyntiin liittyvästä ajattelusta on nyttemmin tullut kiinteä osa upseerikoulutusta useimmissa Euroopan maissa. Työskentely sotilasteoreettisten ja doktriiniin liittyvien kysymysten parissa on samalla muotoutunut tavalliseksi koko Nato-alueella.

¹⁴ Tämän luvun lähteenä on raportti, jonka ovat kirjoittaneet N.M. Rekkedal, C.A. Lütken ja T. Johansen, *Utviklingen av moderne krigføring. Introduksjon til det sentrale militæreteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt*, (Kjeller, FFI/Rapport-92/5027, 1992/-93), s. 8–20.

¹⁵ Toim.huom: Kyseessä oli 1980-luvulla Euroopan sotaikäntämöä varten kehitetty operatiivisen tason konsepti. Se perustui laajemmassa merkityksessä liikesodankäynnin (*Maneuver warfare*) ajatuksiin ja erityisesti uusien asejärjestelmien liikekyvyn hyödyntämiseen vaikuttaessa vihollisen hyökkäysryhmittymien eturyhmittymiseen, mutta samalla myös sen taempiin osiin. Tavoitteena oli staattisimmilla joukoilla pysäyttää ja sitoa ensimmäiset vihollisen mekanisoidut ja panssaroidut rykmentit. Tämä mahdollisti liikkuvampien yhtymien, helikoptereiden ja erityisesti ilmavoimien hyökkäyksen vihollisen toisen ja kolmannen hyökkäysportaatan sivustaan. Persianlahden sodassa 1990–1991 toteutettu operaatio muistuttaa suuresti tätä konseptiä sotaliikkeen mutta lisäksi myös joukkojenkäytön suhteen. Suomalaisessa käsitteistönsä kyseessä ei ole oppirakennelmaa tai oppia kuvaava doktriini, vaan laajempaan teoreettiseen konseptiin kytkeytyvä käytäntöä ohjaava taisteluoppi.

Tämän luvun tarkoituksena on perehdyttää lukija sotateorian erityisalaan. Luvussa luodaan katsaus eräisiin sota- ja sodankäyntiä koskeviin keskeisiin teoreettisiin ongelmiin. Samalla määritellään ja problematisoidaan tärkeitä lähtökohtia ja keskeisiä käsitteitä pääpainon ollessa sotateorian käsitteessä. Tämän jälkeen seuraa historiallispainotteinen kuvaus siitä, miten sodan ja sodankäynnin ympärillä tapahtuva ajattelu on kehittynyt lähinnä viimeisen n. 200 vuoden aikana. Luvussa esitellään joukko ajattelijointa, joiden sotaan liittyvillä ideoilla on ollut suuri vaikutus tähän pitkäaikaiseen prosessiin. Tarkoitus on antaa lukijalle hyvä yleiskatsaus siitä, miten nykyaikaiset sotateoriat ovat muodostuneet. Lopuksi esitetään joitakin ajatuksia siitä, missä olemme tänä päivänä.

2.1 Sotateoria – sotilaallinen ajatus(tapa) – doktriinit

Sellaiset termit kuten sotateoria, sotilaallinen ajattelu ja doktriinit esiintyvät jatkuvasti tässä kirjassa ja vaativat lyhyen esittelyn. Termejä sotilaallinen ajatus(tapa) (*military thought, militära tankar*) tai sotilaallinen ajattelu(tapa) (*military thinking, militärt tänkande*) käytetään usein englanninkielisessä kirjallisuudessa yhteiskäsitteenä teorioille, näkemyksille, suhtautumiselle ja mahdollisesti ”doktriineille”, jotka liittyvät tiettyyn henkilöön ja ryhmään (normaalisti sotilasryhmä), ja niitä voidaan myös käyttää sotilaallisista ”muotisuuntauksista” tietynä ajanjaksona.

Sotateorian käsitettä (*military theory, militärteori*) käytetään yleensä sotilas- ja siviiliasiantuntijoiden kehittämistä hypoteeseista, käsitteistä tai (sotilaallisista) periaatteista ajankoh- taisten sotilaallisten ongelmien ratkaisemiseksi. Sotateoriaa voidaan tarkastella aikansa soti- laallisena totuutena. Ne ovat teorioita, joita useinkaan ei voi ”todistaa” millään tieteellisellä tavalla, mutta jotka kuitenkin ovat jossain määrin järjestelmällisempiä ja harkitumpia kuin pelkät spekulatiot ja henkilökohtaiset mielipiteet. Tämä *systemaattinen työskentelymuoto soti- laallisten ongelmien parissa* on sinänsä hyvä perusta uuden sotateorian muodostamisessa. Sota- teoria luo pohjan sille suunnitteluprosessille, joka lopulta toimii sotatoimien kehittämis- ja johtamisperustana. Sotilaalliset suunnitelmat ovat olemassa olevien poliittisten, taloudellisten ja maantieteellisten rajoitteiden tuote. Nämä rajoitteet vaikuttavat siihen, että on vaikea nähdä selvästi, millainen sotateoria tulee hyväksytyksi ja miten se vaikuttaa lopulliseen tu- lokseen. Alla olevissa kohdissa on yritetty lyhyesti esittää, millaisia sotateoriat, sotilaallinen ajattelu ja doktriinit voivat olla:

- Sotateoria perustuu sotilaallisista olosuhteista tehtyihin tutkielmiin ja tutkimuksiin yhdistettynä niihin ajatuksiin ja kokemuksiin, joita saadaan mm. suunnitelmien, hypoteesien, sotilaallisten pe- riaatteiden ja muihin todettuihin säännönmukaisuuksiin liittyvien kehitystoimintojen yhteydessä. Tärkeitä ovat varsinkin teoriat, joita kehitetään kuvaamaan sotilaallisia ilmiöitä ja havaintoja. Ai- kojen kuluessa on myös käynyt ilmi, että sotateorian kehityksen fokus on muuttunut. Tämä on luonnollista kehitystä, koska ihmisten ajatukset siitä, millainen sotilaallinen voima on ja millainen sen pitää olla, heijastavat aikansa poliittista, sotilaallista ja teknistä todellisuutta.
- Yleisesti on kaivattu selitystä sille, mikä ero on sotilaallisen ajatustavan taustalla olevan englantilaisen käsitteen ”military thought” (*militära tankar*) ja sotateorian (*militärteori*) välillä. Molemmat

käsitteet esiintyvät nykyään kansainvälisessä kirjallisuudessa ja selvää rajanvetoa termien välillä on vaikea tehdä. Mahdollinen tulkinta sotilaallisen ajatus(tavan) käsitteelle on, että sen voidaan katsoa olevan vähemmän sitova kuin sotateorian käsite. Tämä voitaisiin ehkä ilmaista näin: Sotilaallinen ajatus(tapa) (sodankäyntiin ja strategiaan liittyen) ei automaattisesti merkitse, että se laajenee valmiiksi kehitetyksi ja systemaattisesti esitettyksi sotateoriaksi. (Tässä kirjassa ei kuitenkaan ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi luoda selvää rajaa näiden kahden käsitteen välille.)

- Sotilaallista doktriinia voidaan pitää tuloksena asevoimien (mahdollisesti puolustushaaran) kokemuksista ja niiden vaikutuksista maan puolustamisen laajoihin raameihin, erityisesti mahdollisen sodan aikana. Käytännössä doktriini yritetään muotoilla niin, että se pystyy antamaan suuntaviivat sodan johtajille tavalla, jonka avulla he pystyvät paremmin kohtaamaan ja tuhoamaan vastustajan eri tilanteissa. Kaikki korkeatasoisesti ja ammattimaisesti johdetut kansalliset asevoimat ovat kehittäneet toimintansa tueksi joukon doktriininomaisia toimintaperiaatteita, vaikka näitä ei ehkä ole virallistettu painettujen doktriinien muotoon¹⁶. Doktriinien laatimisen tarkoituksena on välittää upseerikunnalle vähimmäiskäsitys ylempään sotilasjohdon ajatuksista ja menetelmistä, eli miten puolustusjärjestelmän ajatellaan toimivan taktiselta tasolta aina strategiselle tasolle. Ilman tällaista yhteistä lähtökohtaa yksittäisen upseerin on vaikea ymmärtää niitä organisaation peruseriaatteita, joihin hän voisi toiminnassaan tukeutua. Doktriini on myös ideaalinen (aatteellinen) pohja sotilaskoulutukselle ja -opetukselle. (Tosiasia on kuitenkin, että harvat puolustusvoimat pitävät sotilasdoktriinejaan lopullisesti kehiteltyinä. Niitä täytyy koko ajan sovittaa vastaamaan mm. poliittiseen todellisuuteen ja meneillään oleviin teknologian muutoksiin.)

Aina valistuksen ajalta (1700-luvulta) Carl von Clausewitzin ajalle oli nähtävissä pyrkimys yleispätevämmän sota koskevan teorian kehittämiseksi. Koko ajan oli vähintään kaksi suuntausta, jotka yrittivät löytää lopullisia vastauksen sotaan inhimillisenä ilmiönä. Toinen suuntaus otti lähtökohdaksi luonnontieteellisen näkemyksen painopisteen ollessa tarkoituksellisuudessa ja toivoi voivansa käyttää tätä teorianmuodostuksen perustana. Toinen suuntaus tähdensi sen sijaan sitä, että sota oli inhimillinen ilmiö, joka ei ollut tutkittavissa luonnontieteen menetelmin. Tämän suuntauksen sisällä oltiin sitä mieltä, että asiaa pitäisi tarkastella osana humanistisia aloja ja käyttää humanistisia tieteellisiä menetelmiä, jos ylipäätään mitään vakiintunutta menetelmää pitäisi käyttää.

Sotateoreettisten ongelmien parissa työskennelleet henkilöt eivät yleensä ole nähneet sitä, että nämä kaksi näkemystä kuvastavat kulttuuriero, joka pyrkii vaikuttamaan siihen miten sotateoriaa hahmotellaan. On esimerkiksi vaikea ymmärtää Clausewitzin kirjassaan *Vom Kriege* kohdistamaa kovaa polemiikkaa niitä kohtaan, jotka uskovat luonnontieteelliseen sodan lähestymistapaan, tuntematta näiden kahden koulukunnan välistä kiistaa. Painotan tilanpuutteen vuoksi sotilaallisen ajatustavan kehittymistä noin vuoden 1800 jälkeen sekä sotateorian kehittymistä 1800-luvulla saatujen ajatusten ja kokemusten perusteella. Samasta syystä tässä luvussa keskitytään preussilaisen (myöhemmin saksalaisen) koulukunnan esitelyyn, koska siellä perustettu nykyaikainen yleisesikunta alkoi vaikuttaa organisaatiomuotona kaikkiin johtaviin suurvaltoihin, samalla tavalla kuin myös Ranskan armeijassa ensimmäiseen maailmansotaan mennessä kehittynyt hyökkäyskultti (*cult of offensive*).

¹⁶ Toim.huom: suomalainen doktriinikeskustelu perustuu pitkälti näihin painamattomiin, mutta upseerikasvatuksen ja koulutuksen myötä sisäistettyihin suhtautumistapoihin, jotka suuntaavat ajatuksiamme ja tulkintojamme sotilaallisen maanpuolustuksen käytännön toteuttamisista.

Tässä selostetaan vakiintuneempia sotilasteorioita ja yritetään sijoittaa ne ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin, teknologisiin ja historiallisiin puitteisiin. Tämän näkemyksen taustalla on arviointi siitä, että sotaa normaalisti käytetään *yhtenä* monista mahdollisista poliittisista vaihtoehtoisista ja se saa siten palvella *poliittista* päämäärää. Jos poliittista tarkoitusta ei voida osoittaa, on ehkä syytä kysyä, eikö osoitettu ”sotainen toiminta” ole jotain muuta kuin sotaa, esimerkiksi merirosvousta tai ryöstelyä? Osallistujat taistelevat silloin ensisijaisesti omaneduntavoittelun tai muiden henkilökohtaisten syiden puolesta. Heillä ei tavallisesti ole mitään muuta kunnianhimoista pyrkimystä, kuten yhteisiä poliittisia tavoitteita esimerkiksi oman kansakunnan/valtion tai vastaavan yhteiseksi hyväksi.

Sotateorian kuvauksessa ja siihen liittyvän toiminnallisuuden kartoittamisessa on luontevaa kuvata aluksi lyhyesti jotain niistä pääpiirteistä, jotka ovat *nykyaikaiseksi* kutsumamme sotateorian taustalla. Nykyaikaisen läntisen sotateorian lähtökohdaksi ovat niin kutsuttujen vallankumoussotien ja Napoleonin sotien, eli siis Ranskan vallankumouksella 1789 alkaneen ja 1815 loppuneen pitkäaikaisen Euroopassa käydyn sotajakson mukanaan tuomat muutokset. Napoleonin itsensä lisäksi keskeisimmät nimet olivat preussilainen Carl von Clausewitz ja sveitsiläinen Antoine-Henri de Jomini. Tämä oli ajanjakso, jolloin nykyään moderniksi kutsuttu sotateoria sai muotonsa. Tänä päivänä luultavasti vain Napoleonin ja Clausewitzin voidaan pitää tunnettuina niminä, kun sitä vastoin Jomini tunnetaan pelkästään sotilaiden ja sotahistoriasta kiinnostuneiden keskuudessa. Kuitenkin ehkä juuri Jominin vaikutus sekä sotateoriaan, että siihen mitä populistisesti voidaan kutsua käsitteeksi sodasta ja sen olemuksesta, on ollut ennen ensimmäistä maailmansotaa vähintään edellisten suuruinen.¹⁷ Ranskan vallankumous vallankumoussotinen ja sen jälkeiset Napoleonin sodat merkitsivät pysyvää muutosta Euroopassa sekä yleisestikin sotilaallisen alan ja alueen muuttumisena. Vuoden 1815 jälkeisenä ajanjaksona luodut sotateoriat yrittivät analysoida ja selittää kehityksen sotilaallista puolta lähtökohdan ollessa tavallisesti sotahistoriassa. Sotateoriat perustuivat teoreettisten pohdintojen sijaan henkilökohtaiseen osallistumiseen useisiin tämän ajanjakson monista sotaretkistä.

Nykyään on tuskin mahdollista osoittaa minkäänlaista yksimielisyyttä sotilaallisen tutkimuksen tieteellisestä merkittävydestä. On vaikea osoittaa, että näillä tutkimuksilla olisi pystytty paikantamaan selkeitä käsitteellisiä mekanismeja ja että ne pystyisivät laatimaan hypoteeseja joita voidaan joko hyväksyä tai osoittaa vääriksi. Kiista on perinteisesti koskenut sitä, tulisiko sotateoriaa pitää *tieteenä* vai enemmänkin *taiteena*. (Ruotsissa on edelleenkin tavallista käyttää enemmän taiteeseen viittaavaa *sotataidon* termiä kyvystä johtaa suurempia

¹⁷ Napoleon Bonaparte oli itse tärkeä henkilö, koska hän kannusti sotilaitaan etsimään sotateorioita, tieteellisiä menetelmiä ja niin sanottuja ”sodan lakeja”. Hän itse ei koskaan merkinnyt muistiin sotateoriaan liittyviä ideoitaan kootusti ja systemaattisesti. Sen sijaan hän kirjoitti kokemuksensa niin sanottujen *maksiimien* muodossa. Näiden maksiimien pohjalta ja yhdistettyinä hänen monien sotaretkiensä analyysiin muut teoreetikot ovat tiivistäneet periaatteellisemmat elementit hänen enemmän käytännöllisistä kuin teoreettisista ajatuksistaan. Napoleonin jälkeensä jättämän kirjallisen lähdemateriaalin perusteella on selvää, että hän itse piti ansioituneiden kenraalinsa johtamia sotaretkiä sodankäyntituntemuksensa peruslähteenä.

sotatoimia.¹⁸⁾ Tämä näkyy huomattavana kiinnostuksena sotateorian kohteena olevaan todellisuuteen, eli itse sotaan, sodan luonteeseen sekä sen poliittiseen käytettävyyteen. Tämä ristiriita ei kuitenkaan ole esteenä sille, että kiinnostus sotateoriaa kohtaan on huomattavaa useimmissa maissa ja että sen merkitystä tähdennetään muun muassa kehitettäessä strategioita ja sotalaitoksia.

2.2 Klassisen sotateorian perintö

Vanhoja teorioita – uusia sovelluksia

Monilla tieteenaloilla muutamat harvat teokset saavat “klassisen” teoksen aseman. Tämän prosessin myötä ne muodostavat myös tieto- ja tiedeperustan uusien sukupolvien tutkijoille, jotka kehittävät näistä teoksista enemmän nykisyysyteen sopivia ajatuksia. Vasta-alkajalle klassiset teokset ovat luonnollinen lähtökohta hankkia yleiskuva tältä tiedon alueelta tai aloitettaessa uutta tutkimusta. Asiantuntijoille klassikot toimivat lähteinä, joiden avulla tarkistetaan omien teorianmuodosten perusteita. Tässä mielessä klassikot asettavat myös normeja eri tieteenhaaroille.

Esimerkkeinä tällaisista klassikoista ovat: englantilaisen Isac Newtonin *Principia*¹⁹⁾ luonnontieteen alalta, kreikkalaisen Thukydidestin *Peloponnesolaisotien historia*, englantilaisen Adam Smithin *Kansakuntien varallisuus* talouden alalta ja italialaisen Niccolò Machiavellin *Rubtinas* (valta-)politiikasta. Jotkut klassisista töistä nauttivat ajallisesti suurta kunnioitusta. Jotkut työt ”putoavat valtaistuimelta” uusien tutkimustulosten todistaessa, että aikaisemmat teorit ovat olleet joko suorastaan virheellisiä tai että niitä ei enää voida pitää kattavina. Jälkimmäinen on erityisen tavallista luonnontieteen ja talouden alalla, jotka perustuvat paljolti suuriin tietomääriin ja laajoihin kvantitatiivisiin analyysimenetelmiin. Tämä vanhempien tutkimustulosten merkityksen vähentäminen ei ole yhtä tavallista humanistisen tutkimuksen alalla. Siellä vanhat totuudet näyttävät lähes ikuisilta. Sotataidon tutkimuksissa ollaan näiden kahden kehityssuunnan välillä. Syynä on se, että ihminen nähdään pysyvänä ja luonnostaan muuttumattomana samalla kun muut tekniikan ja sodan muutostekijät ovat varsin huomattavat. Vielä nykyäänkin paljon käytettyjä suuria sotateoreettisia klassikoita ovat Carl von Clausewitzin *Sodankäynnistä (Om kriget)* ja Sunzin *Sodankäynnin taito*.

Teorioita teorianmuodostamisesta

On vaikea kuvitella luonnontieteiden tutkijaa perehtymässä noin 170 tai jopa 2 500 vuotta vanhoihin kirjoituksiin. Niin vanhoilla lähteillä on luonnontieteessä useimmiten vain puh-

¹⁸⁾ Toim.huom: Rekkedal viittaa tässä asetelmaan, jossa tiede ja taide ovat käsitteenä toisilleen vastakkaisia. Suomen kieleen ja asevoiman toimintalogiikkaan on vakiintunut sotataidon käsite, joka viittaa enemmän tieteeseen kuin taiteeseen.

¹⁹⁾ Toim.huom: kyseessä on teos ”Philosophie naturalis principia mathematica”.

taasti historiallista arvoa ja harvoin mitään tieteellistä merkitystä. Näin ei nyt kuitenkaan ole sotateorian ja sotataidon perustutkimusten kohdalla. Nämä kaksi teosta (Sodankäynnistä ja Sodankäynnin taito) ovat jääneet elämään tapahtuneista suunnattomista teknologisista muutoksista huolimatta pääasiassa kahdesta tekijästä johtuen:

- Oleellista on, että ihmisluonto itsessään ei ole muuttunut, suurista ympäristön muutoksista huolimatta. Ihmisen halu hallita poliittisesti muita ryhmiä ja kansoja ei myöskään ole olennaisesti muuttunut. Vaikka asia sinänsä on näin, on syytä muistaa, että teknisillä edellytyksillä on tälläkin alueella keskeinen osa ihmisen hallitessa nykyään suunnatonta tuhovoimaa. Tämä on uusi tilanne, jota ihmisen täytyy oppia käsittelemään järkipäisesti.
- Toinen syy liittyy tekniikan vaikutukseen ja sodan jatkuvaan monimutkaistumiseen. Sekä Clausewitz että Sunzi arvioivat oman aikansa moninaiseksi, mikä tulee selvästi ilmi heidän kirjoistaan. On helppoa osoittaa, että vuoden 1945 jälkeinen tekninen vallankumous on luonut aivan uuden epävarmuuden ulottuvuuden. Nykyaikainen strategia on sisällöltään aivan erilainen verrattuna siihen, mitä samalla käsitteellä tarkoitettiin teollistumattomalla aikakaudella. Tietä takaisin menneisyyteen ei ole. Tämän ei kuitenkaan sinänsä ole tarvinnut muuttaa sotataidon vanhoja totuuksia. Saattaa olla niin, että sotataidon totuudet ovat kokonaisvaltaisia sodan kompleksisuudesta huolimatta. Ne materiaaliset ja sosiaaliset mullistukset, joita kaikki nämä muutokset ovat aiheuttaneet ja edelleen aiheuttavat, merkitsevät sitä, että sotateoriaa täytyy kehittää uusien haasteiden ja ongelmien ratkaisemiseksi. Nähtäväksi jää, merkitseekö tämä täysin uusien tieteellisten työvälineiden ja puitteiden tarvetta. (Näin monien uusien haasteiden vuoksi tarvittaisiin ehkä uusi “meidän aikamme Clausewitz”?)

Nykyaikainen tekniikka ja tiede spesialisoituvat yhä enemmän, sama kehityssuunta koskee vuoden 1945 jälkeistä sotilaallista todellisuutta. Kaiken ja kaikkien erikoistuessa eri aloilla vähenee samalla laaja yleistietämys. Samalla tulee mahdottomaksi kirjoittaa yksityiskohtainen kirja, joka kattaa nykyaikaisen sodankäynnin kaikki ongelma-alueet. Voidaan toivoa, että kehitetään uusi sotateoria, joka paremmin selviää näiden ongelma-alueiden löytämisessä ja selittämisestä nyt kehityksessä olevassa, kylmän sodan päättymisen jälkeisessä taidossa käydä sotaa. Tämän kaltainen työ on käynnissä kaikissa johtavissa sotavoimissa uusien doktriinien tai strategisten tutkimusten kehittämisen merkeissä.

Persianlahden sota (1991) näytti teknologisen ylivoiman antaman edun suhteessa teknisesti heikompaan vastustajaan. Yliotteesta huolimatta se ei sinänsä riittänyt USA-koalition voittoon. Lyhytkestoisille ja ratkaiseville sodille luonteenomaista on, että voittaja on ollut ylivoimainen doktriinien, suunnittelun, paremman koulutuksen ja hyvän taistelumoraalin omaavien joukkojen osalta, usein osittain myös yhdessä onnistuneen yllätyksen kanssa. Voitto pitempiäaikaisissa konflikteissa sitä vastoin on tähän asti saavutettu paremman johtamiskyvyn ja johtamistaidon, liittolaisvaltioiden kanssa toteutetun taitavan yhteistyön ja parempien taloudellisten resurssien ansiosta. Tämä ei tietenkään tarkoita, että nykyaikainen aseteknologia olisi merkityksetön. Teknisen tason ei kuitenkaan voi katsoa olleen ainoana ratkaisevana tekijänä missään konfliktissa 1900-luvulla. Luultavasti oikeampaa on sanoa, että ylivoimainen sotilaallinen teknologia on tärkeä edellytys, mutta sinällään se ei riitä sodan voittamiseen.

Esimerkkinä tästä ovat saksalaisten suuret alkumenestykset niin ensimmäisessä kuin toisessa maailmansodassa. Nämä menestykset eivät ensisijaisesti olleet seurausta ylivoimaisesta

tekniikasta. Saksalaisten menestyminen johtui paremmasta suunnittelusta, johtamistaidosta, motivaatiosta ja kaiken kaikkiaan korkeammasta taisteluhengestä vastustajiin verrattuna. Saksa ei lopultakaan olisi voittanut tai hävinnyt sotaa teknisen tasonsa takia. Sen sijaan Saksa hävisi, koska liittoutuneilla oli paremmat taloudelliset voimavarat, he halusivat voittaa ja he kykenivät pitämään liittoutuman yhdessä koko pitkäaikaisen sodan ajan. Samoin teknisestä ylivoimasta oli vain rajallisesti apua Yhdysvalloille Vietnamin sodan aikana. Sitä ei voitu hyödyntää, koska vastustajat valitsivat panostamisen pitkitettyyn konfliktiin yhdistettynä USA:n liittolaisiin ja amerikkalaiseen kotirintaman yleiseen mielipiteeseen kohdistettuihin psykologisiin hyökkäyksiin. Kommunistipuolen johtajat Hanoissa suhtautuivat – päinvastoin kuin Yhdysvallat – lähes välinpitämättömästi omiin menetyksiinsä.

Tämän seurauksena amerikkalaiset alkoivat sodan jälkeen vakavasti tutkia, miksei heidän tekninen ylivoimansa tuonut mukanaan voittoa Vietnamin sota. Sota vaikutti negatiivisesti myös omaan kansalliseen itseluottamukseen. Miksi heidän alkuvaiheen hyvä motivaationsa ei ollut riittänyt? Erityisen merkillepantavaa tämä oli siksi, etteivät amerikkalaiset olleet sodan aikana kärsineet (vastustajaan verrattuna) suurempia tappiota, mutta eivät siltikään voittaneet sotaa. Näin ollen on helppo ymmärtää, ettei tappiota voitu selittää yksinkertaisilla ja perinteisillä sotilaallisilla termeillä. Lisäksi arvioitiin, ettei tekninen lisätaitokaan olisi riittänyt muuttamaan sodan kulkua. Käytetty tekniikka oli suurin piirtein tuottanut odotetun tuloksen amerikkalaisen *state of the art*'in mukaan (huippumoderni, viimeisimmän tekniikan mukainen).

Amerikkalaiset alkoivat sodan aikana ja sen jälkeen etsiä uusia keinoja. Vuoden 1974 jälkeisellä jaksolla alettiin muun muassa tutkia klassista sotakirjallisuutta, ennen kaikkea Clausewitzia ja Sunzi:tä. Vähitellen tämä tutkimustyö merkitsi amerikkalaisten asevoimien mullistusta viimeistään 1980-luvulla. Uudet oivallukset eivät koskeneet vain puolustusvoimia vaan vaikuttivat myös korkeimpaan poliittiseen johtoon. Tuloksena oli tänä päivänä yleisesti liikesodankäynniksi (maneuver warfare, manöverkrigföring) kutsuttu sodankäyntitapa.

Tärkeää tässä yhteydessä oli, että monet amerikkalaiset U.S.War Collegen 1970-luvun lopulla ja 1980-luvun alussa käyneet upseerit osallistuivat tähän tutkimustyöhön. Ymmärrettiin, ettei sotaa ja politiikkaa voinut pitää erillään olevina elementteinä, mikä aikaisemmin oli tavallinen sotilaallinen käsitys. Ajateltiin, että taistelukentällä saavutettujen voittojen ei välttämättä tarvinnut merkitä, että myös poliittisella tasolla olisi pitänyt menestyä. Erityisesti pitkäaikaiset sodat vaativat poliitikkojen tuen, ja siten myös yleisen mielipiteen tuen. Clausewitzin käsitemaailmassa edellä mainittua kutsutaan “kansan, ruhtinaan ja sotapäällikön muodostamaksi ’kolmen ryhmäksi’, kolminaisuudeksi”²⁰. Ilman näiden kolmen ele-

²⁰ Toim.huom: Kolminaisuus viittaa hankalalla tavalla uskonnollisiin piirteisiin tehden siitä ehkä liian pyhän ja kanonisoidun, jotta sitä voisi operationalisoida eri tieteenalojen metodisilla välineillä. Kolminaisuuden sijaan voidaan puhua yhtä lailla kolmiyhteydestä, kolminkertaisuudesta, kolmen joukosta. Kyse ei ole kuitenkaan kolminapaisuudesta, vaan kolmen tekijän (tai asian) yhteisvaikuttavuudesta ja vuorovaikutuksesta jonkin laajemman ja isomman kokonaisuuden tai tavoitteen saavuttamiseksi, ellei sitten haluta korostaa näiden napojen välisiä jännitteitä. Englanniksi käsite esiintyy muodossa *Trinity* ja *triad* (kolmikko). *Trinity* -sanalla on ensisijaisesti uskonnollinen merkitys. Sana juontuu latinan *Trinitas* -

mentin välistä harmoniaa ei ole toivoakaan voitosta, riippumatta siitä miten oikeutetulta sota näyttää ja miten paljon sotilaallista kapasiteettia ja taloudellisia voimavaroja pitää panna peliin.

Amerikkalaisissa sotilaspiireissä nähtiin nyt uusin silmin, mitä tarkoittaa sodan käyminen ilman selvää poliittista tukea. Monet ilmaisivat myös epäilyksensä pitkäaikaisen sodan käymisestä ylipäänsä vallitsevassa amerikkalaisessa poliittisessa järjestelmässä. Poliittiset vallanpitäjät olivat osoittautuneet riskiksi huonon kestokykynsä vuoksi. Ongelmaksi muodostui myös kriisin asteittainen laajeneminen ja eskaloituminen. Hidas prosessi aiheutti myös joukkomäärän hitaan kasvamisen. Nopeiden ja tehokkaiden ratkaisujen saaminen olisi vaatinut henkilöstömäärien nopeampaa lisäämistä, jotta olisi ollut mahdollista keskitää hetkellisesti ratkaiseva ”massa” vastustajan kannalta katsottuna kriittiselle alueelle. Nyt joukot sitoutuivat tilanteisiin sitä mukaa kun ne saapuivat toiminta-alueelle. Amerikkalaiset menettivät siten operaation alkuvaiheessa oman toimintavapautensa.

Miten sitten sotateoria voidaan jäsentää? Sotilaallisen kehitystyön tuloksia voidaan jäsentää alla mainitulla tavalla. Tässä läpikäytäviä kysymyksiä luonnehditaan tavallisesti myös sotilaalliseksi ajatus(tavaksi), jolla tarkoitetaan kykyä käsitellä järjestelmällisesti sotilaallista toimintaa ja operaatioihin vaikuttavia seikkoja. Sen jälkeen kun oman aikakauden sodankäyntiin liittyviä kokemuksia ja analyyskejä alettiin kirjoittaa muistiin, on sotilastutkimuksen yhteydessä oltu kiinnostuneita seuraavista kahdesta pääkysymyksestä:

- Mitä sota on? (Ei kuitenkaan miksi sota on tai ei ole moraalisesti hyväksyttävää jne.)
- Millä tavalla sota voitetaan?

Ensimmäisen kysymyksen vastaus sijoitetaan yleensä sodan filosofian otsikon (tai käsitteen) alle, kun taas toinen sijoitetaan strategian käsitteen alle. Strategia terminä kokoaa tässä itse asiassa yhteen sodankäynnin teorian ja käytännön sekä sotavoiman johtamisen aseellisten selkkausten yhteydessä. Käsite pitää sisällään myös sen, miten resursseja parhaiten pystytään hyödyntämään määrätellyn päämäärän saavuttamiseksi. Käsite sisältää normaalisti myös sotataidon analyysin fokuksen ollessa (sotilas)strategiassa ja sodankäynnin logistisen ja teknologisen pohjan kehittämisessä sekä organisoinnissa, johtamisessa ja aseellisten joukkojen kouluttamisessa. Ei-toivottu sodan eskaloituminen on nyt myös tämän otsikon alla – tema, joka sai aivan uuden ulottuvuuden ydinasevoimien vakiinnuttua kylmän sodan aikana.

Perinteisesti sotateoria on keskittynyt sotilaallisten joukkojen käyttöön ja vähemmän sodan ja sodankäynnin sosiaaliin puoliin. Teknologisen kehityksen myötä sotilaallisista rakenteistakin tuli monimutkaisempia ja epämääräisempiä. Vähitellen asevoimista ja niiden sotaluonnetuista on tullut niin laaja ja monimutkainen prosessi, että sen seurauksena niistä on tullut sotateoriassa erillinen tutkimusalue. Nykyään siis sotilas- ja sotateknologia ja yleiset

termistä. Alkuperäisessä saksalaisessa asussaan puhutaan *Dreifaltigkeit*-käsitteestä. Saksaksi kolminaisuuden uskonnollinen merkitys liittyy sanaan *Dreieinigkeit* (*Dreieinigkeitslehre*=kolminaisuusoppi=*triniteettioppi*).

yhteiskuntaolosuhteet ovat suuremmassa tai pienemmässä määrin (harkitusti tai tiedostamatta) osa sotateoreettista perustaa sille, mitä länsimaissa mielellään kutsutaan puolustuspolitiikaksi (*försvarspolitik*).

Sotateoreettisten pohdiskelujen pitää aina yrittää vastata kolmeen perustavaa laatua olevaan kysymykseen:

- Mitä sota on?
- Miten sota voidaan voittaa?
- Miten parhaiten voidaan valmistautua sotaan? (Tähän sisältyy esim. nykyaikaisen logistiikan ja toimivan liikekannallepanojärjestelmän kehittäminen.)

Sotateoreetikot ovat olleet kiinnostuneita neljännessä peruskysymyksestä 1950-luvun puolivälistä, nimittäin siitä ajankohdasta lähtien jolloin ydinaseiden erityispiirteitä vähitellen alettiin paremmin ymmärtää. Ydinaseiden käyttöön otto on luonnollisestikin vuoden 1945 jälkeen laajentanut olennaisesti sotateoreettisia raameja. Näin ollen myös se, mitä englanniksi kutsutaan ”*the theory and strategy of deterrence*” on tullut merkittävämmäksi nykyaikaisessa sotateoriassa. Niinpä 1960-luvulla kehitettyjen uusien teorioiden varsinainen peruskysymys kuuluukin:

- Miten sota voidaan ehkäistä?

Näillä neljällä peruskysymyksellä on kaikilla yksi yleinen piirre. Muun muassa kysymys ”mitä sota on?” pitää luonnollisesti sisällään sodan syiden, luonteen ja muodon analyysin, ja sisältää tarkemman selvityksen sodan sosiaalisista seurauksista, sekä tutkimuksen sodankäyntiin vaikuttavista sosiaalisista ja psykologisista tekijöistä. Tänä päivänä ollaan ehkä erityisen kiinnostuneita selvittämään niitä vaikuttimia, jotka johtavat sodan syttymiseen ja halutaan tutkia lähemmin miten konflikteja/sotia voidaan lopettaa kontrolloidulla ja pysyvällä tavalla. Nykyään voitaneen yllä olevaan luetteloon liittää viides peruskysymys:

- Miten konflikteja/sotia voidaan lopettaa (war termination)?

Klassinen kysymys ”miten sota voidaan voittaa?” sisältää luonnollisesti analyysin käsitteestä sotataito (*art of war*) tai mahdollisesti sotatiede (*military science*), käsite jota käytetään paljon venäjänkielisessä sotateoriassa. (Sota-)strategiaan ja muun muassa sodankäynnin teknisen ja logistisen perustan kehittämiseen kiinnitetään paljon huomiota, samoin kuin sotilasorganisaatioiden, aseellisten joukkojen johtamisen ja harjoittamisen/kouluttamisen kehittämiseen. Nämä tutkimukset liittyvät normaalisti tavanomaisen sodankäynnin eri muotoihin. Erityisominaisuksiensa vuoksi ydinfysiikkaan perustuva sodankäynti ja sissisodankäynti analysoidaan tavallisesti erillään tavanomaisesta valtioiden ja liittoutumien välisestä sodankäynnistä.

Tarkasteltavasta sotilasajattelijasta tai teoreetikosta riippuen edellä esitetyt peruskysymykset voidaan asettaa viitekehykseen, josta läntisessä sotateoreettisessa keskustelussa usein käytetään nimitystä ”military force oriented” (asevoimasauntauunut). Asian ydin tässä on, että näin saadaan osittain uusi vastaus, jos kysymykset asetetaan kuten seuraavassa:

- Mitä on sotilaallinen voima?
- Miten tällaista voimaa käytetään tehokkaasti niin sodassa kuin rauhan aikana?
- Miten sotilaalliset voimat voivat parhaalla mahdollisella tavalla valmistautua saavuttamaan toivotun tehokkuuden?

Tämä on siis toisenlainen näkökulma verrattuna siihen, että kysytään esimerkiksi miten sota voidaan voittaa. Tarkasteltaessa tässä hahmoteltua kahta lähestymistapaa, sotateorian ensimmäinen osa sisältää sotaa ja asevoimaa ympäröivää filosofiaa ja ”sosiologiaa” (toisin sanoen sodankäynnin ja asevoiman sosiaalipoliittista analyysiä). Toinen osa on kiinnostunut siitä, miten asevoimaa voidaan käyttää. Viimeinen osa muodostaa sitten teoreettisemman pohjan, joka toimii sovitun sotapolitiikan perustana.

Useimmilla Eurooppalaisilla mailla on vaikeuksia käyttää sotilaallista voimaa poliittisena vaikutuskeinona. Moni asia viittaa siihen, että siitä luultavasti tulee tulevaisuudessa yhä vaikeampaa, eikä vähiten tilanteessa, jossa kansa yleensä kokee elävänsä ilman selviä ulkoisia uhkia ja jossa useimmat ajattelevat hyvin vähän sotaa ja sodankäyntiä. Voidaan kysyä, ovatko asenteet sotilaallisen voiman käyttämisestä muuttuneet aikojen kuluessa. Onko esimerkiksi läntisen Euroopan hallitusten vaikeampi käyttää sotilaallista voimaa nykyään kuin heti toisen maailmansodan jälkeen? Mikä on tilanne, jos esimerkiksi verrataan 1920- ja 1930-lukuja, jolloin monissa länsimaissa vallitsi suuri sosiaalinen rauhattomuus ja oikean ja vasemman siiven äärimmäisyyspuolueet olivat vahvasti toisiaan vastaan, yhdessä eräissä maissa suuren ja vaikutusvaltaisen *pasifistisen* liikkeen kanssa? On ilman muuta vaikeaa sanoa mitään varmaa tästä. Kansan tuki saadaan kuitenkin yleensä oman sotilaallisen voiman käyttämiseen sotaan maan rajojen ulkopuolella. Tämän edellytyksenä on *selvä poliittinen tilanne*, jossa oma valtio koetaan vihollisen uhkaamaksi.

Historiallinen esimerkki tästä on tilanne, joka syntyi Irakin miehitettyä Kuwaitin 1990–1991. Lännessä oli aluksi selvää kansallisen tason vastustusta sodan käyttämisestä keinona Saddam Husseinin hallintoa vastaan Irakissa, niin myös Amerikan kongressissa. Sodan alkuvaiheessa sotatoimia pidettiin laajasti harvinaisen onnistuneina ja kritiikki hiljeni nopeasti. Muita merkittäviä tekijöitä kansan tuelle tässä sodassa oli se, että koalitio onnistui *nopeasti* varmistamaan voiton, että omat tappiot olivat kohtuulliset, ja että *tiedotusvälineitä* tietyssä määrin voitiin ohjailta sotatoimialueella. Samanaikaisena esimerkkinä tästä voidaan käyttää Amerikan ja Britannian hallitusten toivetta lopettaa Saddam Husseinin hallinto Irakista, tarvittaessa sotilaallisia keinoja käyttämällä. Koska valmistelut ja poliittiset toimenpiteet tämän toteuttamiseksi ovat jatkuneet pitkän aikaa, ovat ne tahot, jotka vastustavat sotilaallisten menetelmien käyttämistä poliittisena vaikutuskeinona, saaneet aikaa valmistella vastarintaansa. Toisin sanoen: tänä päivänä länsimaisilla hallituksilla on usein vaikeuksia saada sekä poliittinen että kansan hyväksyntä sotilaallisten keinojen käyttämiseen.

Kokemuksen mukaan on havaittu, että etukäteen on vaikea ennustaa, millainen kansan tuki tulisi olemaan poliittisella taholla toivotun sodan käymiseen. Keskeinen tekijä on aina se, mistä sodasta puhutaan. On luonnollisestikin vaikeampaa perustella sekaantumista esimerkiksi Afrikan pienen maan asioihin, jossa useimmat eivät koe omia etujaan uhatuiksi,

kuin perustella sotilaallista vastausta sen tyyppiseen provokaatioon, minkä kohteeksi Yhdysvallat joutui 11. syyskuuta 2001.

Sotateorian eräs tyypillinen piirre on läheinen kytkeä analyysin ja niin sanottujen ”normatiivisten arviointien” välillä (ts. käytännön tulos voidaan johtaa takaisin teoriaan) mikä itse asiassa tekee sotateoriasta erityislaatuisen yhdistelmän perustutkimusta ja käytännön tutkimusta. Tätä voidaan kuvata esimerkin avulla: sodan luonnetta käsittelevässä tutkimuksessa yhdistyvät luontevasti analyysi, jossa etsitään parasta keinoa sodan voittamiseksi, sekä suuntaviivojen määrittäminen toivottujen tulosten saavuttamiseksi. Samalla tavalla strategia sodassa on yhdistelmä strategiaa ajattelutapana ja käytännön (sotilasstrategisia) menettelytapoja itse sodan käymiseksi. Siihen liittyy muun muassa varmistuminen siitä, että laaditut suunnitelmat, tehdyt päätökset ja ennen sodan puhkeamista tehdyt valmistelut sekä itse operaatioiden johtaminen vaikuttavat sodan kulun kannalta järkeviltä ja tarkoituksenmukaisilta

Tässä on tarpeellista viitata myös siihen, että kylmän sodan päättyminen ei merkitse ”historian loppua”. Tämän konfliktin päättyessä purettiin samalla asteittain 50 vuotta pitkä ”*tasapainojärjestelmä*”, josta tuli normaalitila monille eritasoisille ja -tyyppisille tahoille. Mikään uusissa järjestelmissä, jotka nyt edustavat instituutioita sekä valta- ja johtamisolosuhteita, ei anna tulevaisuudessakaan lupausta vastaavanlaisesta poliittisesta tai sotilaallisesta vakaudesta. Syynä on se, ettei mikään yksittäinen valtio, valtioliitto tai ylikansallinen laitos voi nykyään noin vain ryhtyä voimillaan/kapasiteetillaan tai *kiistattomalla oikeutuksella* strukturoimaan maailmaa, kuten suurvallat tekivät kylmän sodan aikana. Koska ei myöskään ole olemassa mitään maailmanhallitusta omine voimakeinoineen (YK on jotain täysin muuta nykyään), on erittäin tärkeää miten Yhdysvallat tämän hetken ainoana todellisena suurvaltana sekä joukko suuria tai pieniä olemassa olevia ”suurvaltoja” kykenevät tulemaan toimeen keskenään. Johdonmukaisena seurauksena lisääntyvät nyt mahdollisuudet siihen, että niin kutsutut ”revisionistivaltiot” voivat yrittää muuttaa maailmanjärjestystä. Yksittäisille toimijoille – valtioille tai erilaisille ryhmäkunnille/ryhmittymille – on annettu suurempi vastuu omasta olemassaolostaan, kehityksestään ja turvallisuudestaan. Tämän myötä kansainvälisestä politiikasta, diplomatiasta sekä siihen liittyvästä strategisesta ja sotilaallisesta ajattelutavasta, sotateoria mukaan luettuna, on tullut näille toimijoille paljon merkityksellisempää. Tämä koskee niin suurvaltoja kuin pienempiäkin valtioita niin kauan kuin ei ole kehitetty uutta kansainvälistä järjestelmää, joka korvaisi kylmän sodan aikaisen itseäänselvyydeksi muodostuneen ajatusrakenteen.

Perinteiset käsitteet

Miten nykyään määritellään käsitteet sotataito (*krigskonst*), sotatiede (*krigsvetenskap*), sotateoria (*militärteori*), sotilaallinen ajatus(tapa) (*militära tankar*) ja vastaavat sotilasammattikirjallisuudessa käytetyt käsitteet? Miten näitä ja muita vastaavia käsitteitä käytetään? Tässä kohden on välttämätöntä tarkentaa, ettei kirjallisuudesta löydy mitään yleistä yksimielisyyttä. On myös huomioitava, että yleinen tapa käyttää näitä käsitteitä vaihtelee jonkin verran maasta toiseen ja niihin vaikuttavat myös eri maiden kieli, kulttuuri ja perinteet.

Försvarshögskolanin (FHS, Maanpuolustuskorkeakoulu) käytössä on määritelmiä, joiden kehittämiseen myös tämän kirjan kirjoittaja on osallistunut. FHS oli päättänyt laatia puitteet perinteisille käsitteille, kuten sotateoria ja sotataito, ottamalla käyttöön käsitteen *sotatiede* (krigsvetenskap). Siitä, miten tämä on ohjannut sodankäyntiin liittyvää ajattelua, on helppo osoittaa sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia. Alla oleva selostus kuvaa sitä tietä, jota Ruotsi juuri tällä hetkellä on päättänyt kulkea. Sitaatit esittävät keskeiset määritelmät ja ongelmat ajalta 2001–2005.

Suunnittelun ja niin tutkimuksen kuin opetuksenkin toteuttamiseksi FHS:ssa on välttämätöntä käyttää samoja perusmääritelmiä. Vaikka meillä yksilöinä ja tutkijoina saattaa olla erilaiset käsitykset siitä, millaisia tulkintoja tarkalleen pitää tehdä, tarvitsemme yhteisen kielen, jonka perusteella kaikki FHS:ssa tietävät minkä sisällön koulu antaa eri käsitteille. On välttämätöntä, että nämä määritelmät voidaan myös kääntää muille kielille. On sitä paitsi tärkeätä yhdistää tämä tapaan, jolla tärkeimmät yhteistyökumppanimme käyttävät käsitteitä. Täytyy myös olla tietoinen siitä, että käsitteiden merkitys vaihtelee kulttuurista toiseen ja että valittu kieli vaikuttaa niihin voimakkaasti.

Länsimaisessa terminologiassa, johon FHS haluaa liittyä, on sarja termejä, joita käytetään kuvaamaan sodan sisältöä. Nämä eroavat sen mukaan, mitä termiä käytetään pääkohteesta (sota, sota ja armeija, sota ja rauha [krig, krig och armé, krig och fred] sotilaallinen toiminta²¹, kansallinen turvallisuus ja strategia [militära verksamhetsområden, nationell säkerhet och strategi]) ja sen tieteellinen status (teoria, tiede, filosofia, doktriini, ajatukset, oppijärjestelmä, tieto, monitieteisyys, tietoaalueet, tutkimus jne.)

Seurauksena on ollut pitkä luettelo eri termien yhdistelmiä kuten sodan teoria²² (krigsteori), sotatiede (krigsvetenskap), konfliktitiede²³ (konfliktvetenskap), sodan filosofia (krigsfilosofi), sotateoria (militärteori), ”sotilastiede”²⁴ (militärvetenskap), sotatuntemus (militärkunskap), turvallisuuspoliittiset ajatukset (säkerhetspolitiska tankar), sotadoktriini (militärdoktrin), strategiset tutkimukset ja vastaavat. Joskus samaa käsitettä on käytetty kattamaan koko sotateorian alaa tai vain osaa siitä tai molempia samanaikaisesti. Esimerkkinä mainittakoon, että sekä ”strategiaa” (”strategi”) että ”sotadoktriinia” (”militär doktrin”) on usein käytetty kuvaamaan joko koko sotilaallisen toimintaympäristön vaikutusalueetta tai rajatumminkin, kansallisen doktriinin teoreettisia perusteita.

Viime aikoina – noin vuodesta 1975 – on käytetty yleisesti käsitettä ”strategiset tutkimukset” (”strategiska studier”). Tutkimusalueet ovat vaihdelleet kapea-alaisesta ”sotilasstrategian” kohteesta laajempaan ”taitoon hyödyntää sotilaallisia voimakeinoja poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi” ja laajimmillaan jopa ”taitoon toteuttaa doktriini”.

Muun muassa perinteisissä marksilais-leniniläisissä lähteissä termiä ”sotateoria” (”militärteori”) on yleisesti käytetty koko tutkimusalan²⁵ nimenä, mutta 1980-luvulla käytettiin myös termiä ”tieteiden-

²¹ Lähtökohtana on englannin kielen käsite *military affairs*.

²² Fuller, J. C.: *The Foundations of the Science of War*, (London: Hutchinson, 1925).

²³ Brittiläinen professori Michael Howard käyttää tätä termiä määritellesään osaa kutsumastaan termistä *militære studier* (1974).

²⁴ Garnett, John: *Strategic Studies and Its Assumptions*, in John Baylis, et al., *Contemporary Strategy. Theories and Policies*, (London: Croom Helm, 1975); Louw, Michael H. H.: ”Introduction to the National Security Concept. 1. Strategic studies and its role,” *National Security, A Modern Approach*, 1977, s. 10–15.

²⁵ Kozlov, S. N. (1971): ”*Marxist-Leninist Teaching on War and Methodological Problems of Soviet Military Theory*.” Moskva, Russland, Chapter 3.

välinen tieto sodasta ja aseistetuista joukoista”²⁶. Jälkimmäinen viittaa siihen, että kyseinen alue on tiedettä tai jopa monitieteellistä.²⁷

Sotatiede on sodan, sodankäynnin ja konfliktin hallinnan tutkimusta, jossa hyödynnetään sotilaallisia keinoja. Se on myös tutkimusta siitä, miten sotilaallisia resursseja luodaan ja hyödynnetään rauhajan operaatioissa, koko konfliktiasteikossa ja kaikilla sodankäynnin tasoilla. Aihe on laaja ja sitä tarvitaan monella alueella, kuten esimerkiksi käsitteiden ja doktriinien kehittämisessä, upseerien ja turvallisuuskysymysten kanssa toimivien siviilien kouluttamisessa tai osana ei-sotilaallista perustutkimintoa. Aiheen teoreettinen osa on luonteeltaan perinteisen akateeminen tietoa, joka liittyy läheisesti sotilasammattiin ja lähinnä käytännön sotilaallisiin sovelluksiin tarvittavia taitoja varten annettavaan koulutukseen. Aihepiirissä tapahtuvalla tutkimuksella ja koulutuksella voidaan sen vuoksi sanoa olevan lähinnä kaksi näkökulmaa, tieto sodasta ja sodankäynnistä (teoria) sekä taito sodassa ja sodankäynnissä (käytäntö).

Sotatieteen tutkimus ja koulutus tukeutuvat tieteelliselle pohjalle ja luotettavaan kokemukseen. Tutkimus tukee ja ohjaa sotilaallista käytäntöä, mutta antaa myös laajemmin tarvittavaa niin teoreettista kuin käytännön tietoa. Teorian ja käytännön välillä on siis vuorovaikutusta. Tutkimuksen täytyy myös olla yhteydessä sodankäynnin eri tasoihin, sotastrategiseen, operatiiviseen ja taktiseen tasoon, sekä vastaaviin sotilaallisiin johtamistasoihin. Tutkimusilmiöstä riippuen se voi tapahtua eri tavoin.

Tutkimuskysymysten luonne tai painopiste vaihtelee riippuen tarkastelun kohteena olevasta ilmiöstä. Kysymykset koskettavat tavallisesti useampia näkökohtia ja ylittävät eri tasoja. Tietyt kysymykset lähtevät sotastrategiasta, sotilaallisista operaatioista tai sotateoriasta, jotka muodostavat sotatieteen aineen kolme näkökohtaa. Kaikki näkökohdat ovat luonteeltaan analyttisiä ja käsittelevät teoreettisia kysymyksiä. Sotastrategia ja sotilaalliset operaatiot käsittelevät, toisin kuin sotateoria, erityisesti tiettyjä sodankäynnin ja johtamisen tasoja ja ovat selvemmin kuin sotateoria käytännössä sovellettavissa.²⁸

Yllä olevissa lainauksissa olevat kuvaukset ovat vain yksi monista tavoista luoda käsittehierarkia, käsitteiden arvojärjestys. Jos tekninen puoli hallitsee sotataidon muodostusta, saattaa se ajan mittaan aiheuttaa negatiivisia seurauksia sotaa ja sodankäyntiä koskevalle ajattelulle. Suhteellisen nopeat iskusanon ja fokuksen muutokset amerikkalaisessa sotilaallisessa keskustelussa voidaan tässä nähdä pienenä osoituksena tästä. Syynä on muun muassa se, että sotilaallisen ajatus(tavan) ja sen muokatumman muodon, sotateorian ja siihen kuuluvan sotilaallisen käytännön välinen perinteinen suhde saattaa kääntyä ylösalaisin. Kaikki hyvä ja toimiva sotateoria on aikaisempien konfliktien/sotien, sotaretkien ja taitavien sotapäälliköiden toteuttamien operaatioiden tutkimisen/analysoinnin seurausta. Ilman tällaisia perustutkimuksia tuloksena on jotain muuta, esimerkiksi oletuksia, joita halutaan tutkia luonnontieteen alalle tyypillisten kokeiden avulla. Sota on kuitenkin täysin jotakin muuta kuin luonnontiedettä, koska siitä puuttuvat luonnon selvät lainalaisuudet. Teorioita sodasta täytyy jatkuvasti testein verrata realiteetteihin – menossa oleviin konflikteihin/sotiin. Teoriat ovat siis jotain muuta kuin realiteetit ja niiden pitää tästä syystä olla niin

²⁶ venäläiset sotateoriasta kirjoittajat kirjoittavat tästä aiheesta näin myös vuonna 2003.

²⁷Försvarshögskolan, ”Kandidatexamen i krigsvetenskap” (Sotatieteen kandidaattitutkiminto). (Stockholm: FHS/KVI 19111: 61259, dato 2001-09-27).

²⁸ Ämnesrådet i krigsvetenskap [Sotatieteen aineuvosto], *Ämmesplan i krigsvetenskap*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2005-04-01).

joustavasti laadittuja ja muodoltaan avoimia, että niitä voidaan käyttää vastaamaan hyvin erilaisiin, työssä käytännössä eteen tuleviin haasteisiin.²⁹

Jäljempänä on lyhyt esitys siitä, miten käsitteitä nykyään käytetään nykyaikaisen sotateorian yhteydessä. Mukaan otetaan kuitenkin vain tavallisesti tärkeimpinä pidettäviä käsitteitä, jotta lukija pystyy näkemään sotateorian ammattialan oikeassa asiayhteydessään. *Doktriinin* käsite voidaan tässä määritellä kokoelmana näkökantoja sodasta ja sodankäynnistä ja niistä sotilaallisista periaatteista, joiden tarkoituksena on antaa tietyt sodankäyntiin liittyvät ”ajo-ohjeet”. Toisin sanoen doktriinin tulee edustaa vallitsevia sotilaallisia ajatustapoja ja olla sotilasjohtajan omaksuma. Tämän lisäksi sen tulee olla perustana ylempien sotilasopinajohdon koulutukselle ja sille, miten sotilaallisessa järjestelmässä suunnitellaan sota.

Hyvin keskeinen asia pitkän aikavälin tarkastelussa on se, miten sotataito muuttuu, mutta kuitenkin ajan kuluessa periaatteessa säilyttää osan peruspiirteistään ennallaan. Nykyinen sotastrategian ja politiikan välinen suhde osoittaa, että strategialla on paikkansa yhdessä muiden vaikutuskeinojen kanssa tietyn valtion poliittisissa tavoitteissa. *Strategian* käsitettä on perinteisesti käytetty kuvaamaan aseellisten joukkojen käyttöä, ja sitä on usein harhaanjohtavasti pidetty lähinnä synonyyminä käsitteelle sotataito. *Sotataito* käsitteenä pitää sen sijaan varata sotilaallisten operaatioiden suunnitteluun ja toteuttamiseen niiden kaikilla tasoilla, mikä on tässä teoksessa toteutettu tarkastelutapa.

Sotataito on perinteisesti jaettu vähintään kahteen tasoon: *strategiaan ja taktiikkaan*, joiden eroa on yritetty vahvistaa toiminnalliselta pohjalta. Strategia on siinä määritelty sotilaallisten operaatioiden käyttämiseksi sodan ja sodankäynnin yhteydessä, ts. kansallisella/kansainvälisellä tasolla. *Taktiikan* käsitteellä viitataan lähinnä sotavoiman käyttöön taistelussa ja siksi siihen liitetään enemmän normien ja sääntöjen leimallisuutta. Toisessa versiossa strategia on nähty taitona viedä joukot taistelukentälle ja sijoittaa ne edulliselle lähtöalueelle, kun taas taktiikka on taitoa johtaa joukkoja itse taistelukentällä (mistä norjaksi usein käytetään termiä ”*plan og utførelse*” [”suunnitelma ja toteutus”]). Kolmas versio painottaa, että strategia on jotakin, josta puolustusvoimien ylin johto ottaa vastuun, kun taas taktiikkaa hoitavat kentällä olevat sotilasjohtajat. Tiivistettynä voisi kuvata strategian käsitettä käytettävän sotilaskirjallisuudessa yleensä *yleiskäsitteenä*, kun taas sotilasstrategian käsitettä käytetään nykyisessä sotateoriassa tavallisesti kuvaamaan ylätasolla tapahtuvaa sotilasoperaatioiden suunnittelua ja toteutusta.

Englanninkielisessä kirjallisuudessa ylestyi jo 1900-luvun alkupuolella termi *grand strategy*, (suurstrategia) joka sisälsi kaikkien kansallisten resurssien liikekannallepanon ja käytön sotaan varten, *Strategy*-termi käsitti sotilaallisten resurssien käytön ajankohtaisten poliittisten päämäärien saavuttamiseksi. *Tactics*-käsite liittyi sotilasjoukkojen suoraan käyttöön. Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa aloitettiin puolustushaarojen doktriinien kehittämisen prosessit (*strategies of the three services*). Tämä toi käytännössä mukanaan puolustus-

²⁹ Robertson, Scot: *The Development of RAF Strategic Bombing Doctrine, 1919-1939*. (Westport, CT: Praeger, 1995), s. 6. Kirja osoittaa erinomaisella tavalla, miten teoria voi valita omat tiensä.

haarojen välisen kilpailun voimavaroista, aiheuttaen muun muassa kaikilla tasoilla tapahtuneen puutteellisen koordinoinnin, heikon resurssien ohjauksen ja suuria ongelmia niin sanottujen *kansallisten* kokonaisdoktriinien vakiinnuttamisessa vuosikymmeniksi eteenpäin. Tämän kaltaiset ongelmat olivat merkittäviä muun muassa koko toisen maailmansodan ajan. Ongelmat eivät ole tänä päivänä lopullisesti ratkaistuja. Amerikkalaiset ovat kuitenkin päässeet pitkälle vahvistettuaan *Joint Doctrine* -konseptin, eli puolustushaarojen yhteistoiminnan eräänlaiseksi itsestäänselvyydeksi ja lähtökohdaksi toiminnalle. Amerikkalaiset ovat hallinneet viimeisten 30 vuoden ajan nykyaikaisten doktriinien kehittelyä, muiden Nato-maiden ollessa amerikkalaisten ajatusten ”maahantuoja”. Tämä on merkinnyt myös sitä, että olemassa olevissa Nato-doktriineissa on runsaasti ajatuksia amerikkalaisista doktriineista, vaikkei niitä voidakaan pitää suoranaisina kopioina.

Toinen tärkeä muutos läntisessä sotateoriassa viimeisten n. 30 vuoden aikana on se, että sodankäynnin tasot (voidaan puhua myös operaatiotaidon tasoista) jaetaan nyt kolmeen tasoon: (sotilas-)*strateginen taso*, *operatiivinen* (mahdollisesti operationaalinen, operaatio-) *taso* ja *taktinen taso*. Operaatiotaito on tässä synonyymi englannin kielisille käsitteille *art of operations* tai *operational art*. Strategian käsitteeseen (tai ehkä tarkemmin sotilasstrategia) kuuluu tässä se, miten sotaa suurin piirtein tulee käydä, mukaan luettuna se, miten kansakunnan kokonaisvoimavaroja hyödynnetään. Operaatiotaidon käsite (*operational art*, *operationskonst*) taas kattaa sen, miten suurehkoja sotatoimia, -retkiä tai -liikkeitä (*military campaigns*) toteutetaan ja edelleen luodaan edellytyksiä onnistuneille taisteluille.³⁰ *Operational art* edustaa näin ollen korkeinta puhtaasti sotilaallisesti johdettua tasoa, vaikka tämä taso normaalisti vaikuttaa vain epäsuorasti itse taistelutoimintaan. Taktiikassa taas on erikoista se, että juuri tämän tason aseellisella voimalla (tulivoima mukaan luettuna) ja liikkeellä vaikutetaan viholliseen, toisin sanoen fokuksena on varsinainen *taistelutoiminta*. Edellä mainituista syistä nykyään käytetään siis termejä *strateginen*, *operatiivinen* (mahdollisesti operationaalinen) ja *taktinen taso* kuvaamaan sotateorian kolmea tasoa.

Keskeisiä käsitteitä ovat nykyään myös liikekannallepano ja liikekannallepanojärjestelmä, logistiikka ja infrastruktuuri. On nimittäin liian yksinkertaista tyytyä edellä esitettyyn kolmijakoon. Logistiikalla on tässä keskeinen merkitys. Nykyaikaisessa muodossaan tätä käsittelee teoreettisesti ensimmäisen kerran kenraali ja sotateoreetikko A-H. Jomini kirjoissaan sota-aidosta, jotka ensi sijassa perustuivat hänen kokemuksiinsa vallankumoussodista ja Napoleonin sodista sekä hänen omiin historian tutkimuksiinsa. (Logistiikan käsite kattaa tässä taistelevien joukkojen huollon laajassa merkityksessä.) Jomini käsittelee kirjoituksissaan strategiaa, logistiikkaa ja taktiikkaa systemaattisesti, ts. kuvaa käsitteiden omaleimaisuutta ja sitä, mikä erottaa ne toisistaan.

³⁰ **Operational art** – The employment of military forces to attain strategic and/or operational objectives through the design, organization, integration, and conduct of strategies, campaigns, major operations, and battles. Operational art translates the joint force commander’s strategy into operational design, and, ultimately, tactical action, by integrating the key activities at all levels of war.” U.S. Department of Defense and Joint Chiefs of Staff, *Dictionary of Military Terms*, (London: Greenhill Books, 1999).

Teollistumista ja asteittain tapahtuvaa uuden teknologian mahdollistamaa suunnatonta massatuotantoa käsiteltiin vain rajallisessa määrin ”klassisessa” sotateoriassa. Jomini tai Clausewitz eivät tästä vielä kirjoittaneet. Kiinnostavaa on, että tätä ilmiötä kuvataan ensimmäisen kerran täysipainoisesti teorian muodossa vasta 1920- ja 1930-luvuilla.³¹ Uusi tekninen todellisuus tuli vähitellen erittäin tärkeäksi osaksi nykyaikaista sodankäyntiä. Logistiikkaan ja kuljetuksiin liittyvä ajattelu(tapa) sai 1800-luvun puolivälistä lähtien yhä suuremman sijan myös sotateoriassa. Sotajoukot muun muassa kasvoivat ripeästi sen johdosta, että Euroopan nopean väestönkasvun seurauksena saatavilla oli runsaasti sotapalvelukseen kykeneviä miehiä. Noin vuoden 1850 jälkeen yhä enemmän aikaa uhrattiin sotateoreettisessa työskentelyssä sille, miten kutsuntoja, harjoittelua ja sotaväen nimiluetteloita pidettiin ajantasaisina. Lisäksi sotilaallisessa ”kirjoittelussa” alettiin korostaa aiheita kuten sotilaiden harjoittaminen, taktinen johtaminen ja joukkojen moraalit sekä miten uusia asejärjestelmiä parhaiten hyödynnettäisiin. Uutta oli se, että yksittäiset teoreetikot pitivät strategiaa ja taktiikkaa ajatuksina siitä, miten operaatioita pitäisi toteuttaa, kun *logistiikka* taas olisi välineiden hankkimista niitä varten. Nykyään sotaan liittyvissä suunnitelmissa ja teoriassa mennään usein niin pitkälle, että sotatoimia suunniteltaessa logistiikkaa pidetään yhtä tärkeänä tekijänä kuin nopeutta, suorituskykyä, toimintasädettä, asejärjestelmien osumatoimintakäyttöä jne.

2.3 Käsitteet sota ja sodankäynti

Perinteisesti sodankäynti on ollut sotilaskokousten päätehtävä ja siten sotateorian pääteema. Nykyaikaisessa sotateoriassa (ja tässä esityksessä) on ennen kaikkea kolme ajankohtaista ongelma-alueita:

1. Mikä on sodan luonteelle/sodankäynnille ominaista (nature of war/warfare)?
2. Miten käyttää aikaisempien sotatoimien ja sotien kokemuksia ja muuttaa ne sotataidon olennaisiksi periaatteiksi?
3. Mitkä ongelmanasettelut ovat lähitulevaisuudessa ajankohtaisia sotataidon suhteen tai toisin esitettynä: mitä kokemuksia otetaan mukaan tulevaisuuteen ja mitkä ovat epäajankohtaisia?

Viite- ja kirjallisuusluettelossa mainittujen lähteiden tutkiminen ja niiden taustalla olevien ajatusmallien ja käsitteiden paikantaminen on mahdollista ainakin kahdella erilaisella meto-

³¹ Jomini, Antoine-Henri: *Précis de l'art de la guerre*. (*The Art of War*). Tätä kirjaa pidettiin 1870-luvulle asti hyödyllisimpänä sodan johtamista käsittelevänä teoksena. Kirjaa pidettiin lähes raamattuna varsinkin Amerikan sisällissodan aikana – kummallakin puolella. Saksalaiset kenraalit Helmuth von Moltke ja Alfred von Schlieffen saivat myös vaikutteita Jominin ajatuksista. Ne eroavat vain joissakin yksityiskohdissa. Moltke korvasi joministisen käsitteen «internal and external lines», jota hän ei pitänyt enää ajanmukaisina. Schlieffenin sopeutuminen sai toisenlaisen muodon. Hänen valintansa oli tähdentää Jominin suosittamaa oman sivustojen suojaamista mutta varsinkin kaksipuolista saarrosta (*doppel omfatning*) à la Hannibalin voitot roomalaisista Cannassa.

dilla. Toinen on funktionaalinen (toimintaan liittyvä) ja toista kutsutaan ”ilmiölähtöiseksi” (fenomen-orienterad). Funktionaalinen tapa on sotatieteellisessä perinteessä hallitseva ja siinä voidaan erottaa kaksi pääsuuntausta:

1. Keskittyminen sodankäynnin sosiaaliseen tehtävään. Sota määritellään normaalisti aseelliseksi konfliktiksi poliittisten yksiköiden tai liittojen välillä tarkoituksena saavuttaa poliittisia päämääriä. (Sota on tässä sosiaalinen ilmiö).
2. Toisessa versiossa korostetaan taistelun välittömiä päämääriä (ja siis tehtävää). Sodankäynti määritellään tällöin usein tahtojen taisteluksi tai taisteluksi vallasta. Poliittiset päämäärät ja sodan sosiaaliset tarkoitukset häivytetään. Sen sijaan painotetaan sodan olevan politiikan väline.

Ilmiölähtöisessä koulukunnassa sota määritellään lähinnä pelkäksi kaksipuoliseksi aseellisten joukkojen väliseksi taisteluksi. Tällä vanhemmalla näkemyksellä on nykyään tuskin mitään vaikutusta sotateorian piirissä. Sen sijaan sillä oli suhteellisen suuri vaikutus odotetun ydinsodan ”suuruudenaikana” 1960-luvulla (tässä kirjassa näitä teorioita ei kehitellä eteenpäin).

”Sodan luonteen” pohdinnassa on helpompi nähdä ongelmia kuin antaa lopullisia vastauksia. Olennaista on yleisesti hyväksytyyn määritelmän tai määritelmien puute siitä, mitä sodankäyntiin sisältyy. Sotateorian alalla löytyy tähän lähes yhtä monta vastausta kuin on julkaistuja töitä ja tutkimuksia. Ei ole myöskään mitään selviä eroja sodankäynnin eri ideoiden välillä suhteessa sodan ja sen toteuttamisen eri muotoihin. Jos kuitenkin yritetään sanoa tästä jotakin yleistä, olisi se sitä, että on tyypillistä että joku yrittää voittaa sodan ja pakottaa vastustajansa noudattamaan hänen tahtoaan. Organisoitua väkivallan käyttöä ilman selviä poliittisia päämääriä voidaan tuskin pitää sotana/sodankäyntinä. Tarkoittamalla *sodankäynnillä* ainoastaan sodan sotilaallista osuutta, vältetään sodankäynnin ja sodan käsitteiden sekoittaminen.

”Sodan luonne”

Mikä merkitys sitten on ilmaisulla ”sodan luonne” suhteessa muihin sotateoriassa käytettyihin ilmaisiin? Sodan luonnetta tulee tarkastella täysin *perustavaa laatua olevana* käsitteenä. On ehkä syytä tähdentää, että sodan luonne on monella tapaa jokaisen sotateorian perustus tai perusmuuri, kun taas sotateorian voidaan nähdä muodostavan ”varsinaisen talon” tai rakennuksen. Kun ilmaisu ”sodan luonne” liittyy abstraktiin käsitykseen siitä, mitä sodan sisäinen olemus tai *ydin* itse asiassa merkitsee, niin ilmaisu ”sodan olemus”(krigets karaktär) taas enemmänkin liittyy siihen, miltä sodan eri kasvot näyttävät käytännössä.

Sotilasaiheisessa keskustelussa on nykyään tavallista korostaa sitä, että *sodan luonne* on muuttunut huomattavasti 200 vuoden aikana sitten Ranskan vallankumoussotien (1792-1801) ja Napoleonin sotien (1803-1815).³² Toiset korostavat, että vaikka *sodan ilme* (krigets

³² Esimerkki kriitikkistä Clausewitzia ja hänen sodan ”staattista” luonnetta kuvaavaa näkemystään vastaan, ks. Martin van Creveld, *The Transformation of War*, (London: The Free Press, 1991), katso Luku II.

uttryck, miten esimerkiksi sotilaallisia keinoja käytetään) on muuttunut radikaalisti, sodan luonne ei sinänsä ole muuttunut. Ensimmäisen näkemyksen tavallinen perustelu on, että vastoin niin kutsuttua klassista sodankäyntiä, jossa voiton edellytyksenä oli vihollisen aseellisten joukkojen tuhoaminen, pidetään nykyään riittävänä hyökätä ja mahdollisesti tuhota vihollisen selustan tai infrastruktuurin keskeiset osat. Tämä puolestaan voi saada vihollisen luopumaan sodan jatkamisesta.

Vaikka yksityiskohdista vallitsee erimielisyys, on olemassa laaja yksimielisyys siitä, että toteutettavien toimenpiteiden avulla halutaan vähentää vihollisen halua jatkaa vastarintaansa. Ongelmanasettelu voidaan muodostaa seuraavasti:

- Tuhotaan vihollisen sotavoimat/suorituskyky?
- Tuhotaan vihollisen kyky tuottaa sotilaallista taisteluvoimaa/vihollisen tahto jatkaa taistelua?

Lentokoneet ja ohjusvoimat ovat tällä hetkellä keskeisiä kehitettäviä järjestelmiä vaikutettaessa etäällä sijaitsevia kohteita vastaan. Erityisesti ydinaseet ovat luoneet tuhoamiskyvylle täysin uuden ulottuvuuden, mikäli tällaiset aseet otetaan sodassa käyttöön. Tässä kohden on kuitenkin tarpeen kommentoida viimeistä argumenttia. Englantilainen sotateoreetikko Julian Lider on eräässä monista sotateoreettisista kirjoistaan esittänyt vastalauseen yllä esitettyä suhteellisen suosittua näkemystä vastaan. Hän kirjoittaa:

*(...) If the clash of armed forces is the defining characteristic of warfare (i.e. the phenomenological concept), then the elimination of it from the conflict concerning political aims or from the “competition of wills” means that no warfare takes place. Although political aims, or the imposition of one’s will on the enemy, is achieved by armed violence, it is made without armed combat. The method of using armed forces (for crushing the enemy’s rear instead of destroying his armed forces) has been changed here, but not warfare in itself. Warfare has simply disappeared together with its defining characteristics (...)*³³

Yksi ydinsodan pääongelmista on, että tämän sodankäynnin muodon tuskin voidaan katsoa palvelevan järkevää poliittista tavoitetta, ts. vastustajaa ei voi pakottaa noudattamaan hyökkääjän tahtoa niiden suunnattomien tuhojen vuoksi, jotka seuraisivat kahden ydinvaltion käyttäessä aseitaan toisiaan vastaan. Käytännössä on siis loogisempaa, että *luovutaan* pakottamasta vihollinen noudattamaan meidän tahtoamme pelastaaksemme tällä tavalla henkemme. Ydinaseiden käytön uhka on kuitenkin tässä vain yksi monista vaikutuskeinoista, joita voidaan käyttää hyväksi. Kaikkien vastuunsa tuntevien, ydinaseita hallussaan pitävien maiden täytyy ottaa huomioon näiden aseiden tuhovoima mahdollisia sodan tavoitteita asettaessaan. Sodan tavoitteiden tulee aina olla *rajallisia* ja mieluummin heikentää vastustajaa kuin pakottaa hänet täysin noudattamaan omaa tahtoamme. Tämä haitta koskee ehkä kuitenkin vain tällaisia aseita omaavia suurvaltoja – muut kansakunnat haluavat

³³ Lider, Julian: *Military Theory*. (Aldershot: Gower Publ. Company Ltd, 1983), s. 214–215. (J. Lider oli juutalaistaustainen puolalainen upseeri (eversti), joka työskenteli Ruotsissa Utrikespolitiska Institutionenissa Tukholmassa [Ulkopoliittinen laitos], lähdettyään Puolasta. Hän oli marksilais-leniniläisen sotilasajattelutavan erikoistuntija).

luultavasti asettaa itselleen perinteisiä sodan tavoitteita, mukaan luettuna sodan voittaminen. Sodan tavoitteet määritellään todennäköisesti edelleen ”klassisiksi” liittyen sotaan ”tavallisten”, ydinaseettomien maiden välillä sekä ydinaseita omaavan suurvallan ja ydinaseettoman maan välillä. Nykyinen paikallisten sotien suuri määrä lienee hyvä esimerkki siitä, että tämä logiikka hallitsee edelleen. Ei voida kuitenkaan täysin sulkea mahdollisten skenaaroiden ulkopuolelle, että alueellisia (tavanomaisia/konventionaalisia) konflikteja syntyy siellä, missä pääosallistujina ovat juuri alueelliset (suur)vallat.

Eräs toinen Liderin havainnoista on se, miten Clausewitzia on käytetty (ja väärinkäytetty) hänen sodan luonnetta koskevan tulkintansa yhteydessä. Liderin tulkinta on aika samanlainen kuin esimerkiksi Inge Tjøstheimin alla oleva,³⁴ mutta pohjautuu jonkin verran erilaiseen lähtökohtaan siitä syystä, että se on kirjoitettu kylmän sodan aikana:

Clausewitz analysed two interrelated problems: what war is in its ideal and real form and how to win it. In investigating the first problem, which is dispersed in many places in his production but is one of the main topics of “On War”, he concentrated on two aspects of war – as a military activity and as a political act. Clausewitz attempted to comprise the essence of his views within the preliminary definition that ‘war is an act of violence intended to compel our opponent to fulfil our will’. A logical development of this idea led him to the complementary formula that ‘war is an act of violence pushed to its utmost bounds’....

To (Clausewitz) it was self-evident that war is planned and waged under the direction of the ruler, who represents the whole nation and embodies its spiritual qualities. Clausewitz therefore had no cause to address himself to the relation between war and ethics; war needed no justification beyond its effectiveness for achieving certain desired goals...

In the traditional debate on the nature of war, three contending views might be defined in relation to the Clausewitzian Scheme:

The militaristic school, which maintains that once wars have broken out, they are uncontrollable by political objectives and must therefore be guided by purely military considerations;

The school of political realism, which upholds the view that war can be waged under political control; and

*The pacifistic school, which denies the basic tenet shared by both of the other views, that war is an unavoidable reality, and offers an alternative philosophical perspective in which to set political conflicts and their resolution.*³⁵

³⁴ Lainattu tutkija Inge Tjøstheimin julkaisemattomasta tutkimuksesta (Försvarshögskolan, Tukholma, syksy 2001). Inge Tjøstheimin tutkimustuloksia on käytetty hänen kanssaan tehdyn sopimuksen perusteella.

³⁵ Lider, Julian: *On the nature of war*. (Westmead, Farnborough: Saxon House, Teakfield Ltd, 1977), s. 156–157. Mielenkiintoinen huomio, jonka Lider tekee Saksassa olevasta militaristisesta koulusta on: ”...*On War*... was eagerly seized upon by the Prussian military academies, for no other work covered such a

Sodan kaksi keskeistä elementtiä ovat ensinnäkin fyysisen voiman tai väkivallan käyttö ja toiseksi vihollisen pakottaminen noudattamaan tahtoamme tekemällä hänet puolustuskyvyttömäksi. Nämä kaksi elementtiä muodostavat *sodan teoreettisen mallin*, jossa *väkivalta/väkivallan käyttö* ovat sodan *keinoja*, joiden tehtävänä on tehdä vihollisesta (toiminnalla) puolustuskyvytön. Näin saavutetaan päämäärä, nimittäin vihollisen pakottaminen noudattamaan tahtoamme. Sotatoimeen ryhtyminen on siksi aina (teoriassa) keinon ja tavoitteen välinen asia. Carl von Clausewitzin mukaan se on vaikeuksien sarja, johon liittyy sodankäynnin teorian todistaminen ja vaikeudet liittyvät siihen, mitä hän kutsuu ”sotaisen toiminnan luonteeksi”. Viitaten *Vom Kriege* -teoksen toiseen kirjaan, on olemassa kolme seikkaa, jotka Clausewitzin mukaan antavat sodankäynnille sen erikoisleiman:

Ensimmäinen erityispiirre koostuu ”henkisten voimien ja vaikutusten kentästä”.³⁶ Nämä ilmentyvät vihamielisinä tunteina, jotka tulevat näkyviin vihamielisenä tarkoituksena. Tällainen tarkoitus voidaan muotoilla monella tapaa, esimerkiksi ’tuhota vihollinen’ tai ’heittää kaikki muslimit ulos maasta’. Vaaran luoma vaikutelma syntyy ikään kuin luonnollisella tavalla seuraavan taistelun vaikutuksesta, mikä näyttäytyy pelon tai rohkeuden välityksellä. Pelko liittyy Clausewitzin mukaan fyysiseen ja rohkeus moraaliseen hengissä säilymiseen.³⁷ Kummallista (tai uskottavaa järjen näkökulmasta katsottuna) näissä voimissa on se, ettei niitä voi ennakoita tai kvantifioida etukäteen, ei aseellisen tai väkivaltaisen konfliktin alussa eikä sen kehittyessä (vrt. englantilaiset taistelussa Englannista vuonna 1940 ja tsaari Aleksanteri taistelussa Napoleonin vastaan 1812).

Toinen kummallisuus sotatoimissa on elollinen (*lebendig*) reaktio ja siitä syntyvä vuorovaikutus.³⁸ Se, ettei kumpikaan sotaikäyvästä osapuolista ole vastakkain kuolleen esineen vaan ’elävän organismin’ kanssa, luo vuorovaikutuksen joka ”luonteensa puolesta toimii jokaista suunnitelmallisuutta vastaan.” Tämä elävien organismien välinen vuorovaikutus tekee Clausewitzin mukaan mahdottomaksi asettaa sodankäyntiin minkäänlaisia syy–seurasuhteita, koska ”jonkin toimenpiteen vaikutus vastustajaan on tapahtumaan liittyvistä tie-

wide range of military problems so comprehensively. To the military man of the mid-nineteenth century, the Clausewitzian concept of the ideal war as violence pushed to its utmost bounds summed up well the role he had chosen in life: to conduct wars for his country as efficiently as possible. To him, Clausewitz’s writing was all the more valuable in that it contained lengthy sections of practical advice on the best strategy and tactics to adopt the approach the ideal war... Members of this school of interpretation contended that Clausewitz regarded war primarily as a military act, intended to disarm the enemy, thus military victory as the ultimate, decisive, and therefore the only important aim of hostilities; political goals had very little influence on the actual course of fighting... Politicians should therefore be silent the moment mobilisation begins.” (Bl.a. Helmuth von Moltke, von der Goltz, von Seeckt, von Blume, Meckel ja muut johtavat saksalaiset upseerit pitivät kaikki itseään Clausewitzin oppilaina, vaikka he luultavasti usein vankasti ”ylitulkitsivat” hänen oppinsa. Vaikka Clausewitz ei itse ole sanonut paljoakaan siitä, mitä hänen oppilaansa ovat ”toivoneet”, tämä on yksi tekijä saksalaisessa militarismissa sellaisena kuin se on kehittynyt n. vuoden 1870 jälkeen.)

³⁶ Clausewitz, Carl von: *Om kriget*, Stockholm: Bonniers, 2002, Bok II, kap. 2, s. 96.; Suomennos: Eskelinen, Heikki: *Sodankäynnistä*, Smedjebacken 1998. Toinen kirja, kappale II, s.73.

³⁷ Clausewitz (2002), s. 97. Eskelinen (1998), s. 74.

³⁸ Clausewitz (2002), 99.

doista kaikkein yksilökohtaisin”.³⁹ Sodassa emme siis voi teoreettisesti etukäteen päätellä, miten vastustaja reagoi toimiimme. Tämä on tärkeä perusta sille, että suunnitelma yleensä ei suju tarkoitetulla tavalla – kaikki ”yksilölliset ilmiöt”, joita aina esiintyy vastakkaisten tahojen yhteentörmäyksessä, tuhoavat ne tai häiritsevät niitä. Viime kädessä tämän tyyppisessä toiminnassa on luotettava päällikön arvostelukykyyn ja lahjakkuuteen.

Kolmas ja viimeinen Clausewitzin sodan luonteeseen liittämä kummallisuus on epävarmuus, joka liittyy kaikkeen tietoon.⁴⁰ Syynä on se, että kaikki toiminta aina jossakin määrin (gewissermaßen) tapahtuu ”hämärässä valaistuksessa”. Tämä täytyy tietenkin ymmärtää metaforisesti. Clausewitz mainitsee, että johtajalta vaaditaan kykyä ymmärtää ja hahmottaa tapahtumat tämän ”sodan sumun” läpi. Tämä on keskeinen kyky, joka toisaalta on synnynnäinen mutta sitä voi myös harjoitella. Johtajan pitää vain hyväksyä, että sodassa on tilanteita, jolloin on saatavissa vain rajallisesti luotettavaa tietoa tapahtumista. Tällöin on oleellista, että ei anna ”asioille liian suuria ja kummallisia mittasuhteita”.

Tyypillinen esimerkki tästä on Ranskan sotatoimien aikana toukokuussa 1940, jolloin ranskalainen johto ”uskoi saksalaisten laskuvarjosotilaiden, panssarivaunujen ja lentokoneiden lukumäärän olevan suunnaton”.⁴¹ Todelliset määrät edellä mainittuihin olivat vain noin 4500, 2580 ja 3000.⁴² Paremmen ilmaisun puutteessa kerrotaan, että tapahtuman lopputuloksen kannalta ratkaiseva tekijä on monessa tapauksessa ollut onni tai suotuisat olosuhteet. Tässä osassa Clausewitz käyttää sumuvertausta, josta amerikkalainen ilmaisu ”the Fog of War” juontaa juurensa. Yksittäiset teknologiaorientoituneet henkilöt ovat sitä mieltä, että he voisivat poistaa tämän vaikuttavuuden. Sanoessaan että sodankäynti tapahtuu aina huonossa valaistuksessa (*bloßen Dämmerlicht*) tai ”sumussa ja kuutamovalaistuksessa”, Clausewitz kuitenkin tarkoittaa, ettei ole mahdollista täysin etäännyä ”tietojen suuresta epävarmuudesta sodassa” juuri sen takia, että tämä liittyy *sodan luonteeseen*.

Clausewitz käsittelee sotaa lähtökohtaisesti teoreettisena ilmiönä. Jos eristämme käsitteen kaikesta ulkopuolisesta vaikutuksesta, mitä meillä sitten on jäljellä sodan alkuperäisinä tunnusmerkkeinä? Tämä on Clausewitzin ongelmanasettelu teoksessa *Vom Kriege*, Kirja I, luku 1. Sodan luonteen muotoilua voidaan pitää täysin analogisena esim. Newtonin liikkeiden peruslakien kanssa. Nämä ovat oikeastaan päteviä vain ihanneolosuhteissa – sama koskee tunnusmerkkejä, jotka Clausewitz mainitsee sodan luonteenä tai sodan sisimpänä olemuksena. Ja samalla tavalla kuin Newtonin lait voivat olla enemmän tai vähemmän ”oikeita”, kun niitä käytetään arvioitaessa todellisia ilmiöitä, voi todellinen sota olla enemmän tai vähemmän sodan luonteen mukainen. Se voi yksinkertaisissa tilanteissa lähestyä ideaalista tai ”absoluuttista” sotaa (Clausewitz käyttää itse tällaisena esimerkkinä Napoleonin sotia. Toiset saattavat olla sitä mieltä, että länsirintamalla käydyt sodat 1914–18 tai itärintamalla 1942–45 ovat muita ajankohtaisia esimerkkejä.) Joissakin tapauksissa sota voi vain näen-

³⁹ Clausewitz (2002), s. 99.

⁴⁰ Clausewitz (2002), s. 100, Eskelinen (1998), s. 77.

⁴¹ Raymond, Aron: *Peace and War: A Theory of International Relations*, (London: Weidenfeld and Nicolson, 1966), s. 212.

⁴² Aron, R. (1966), s. 212–213.

näisesti muistuttaa sodan sisintä luonnetta (esimerkiksi sotatapahtumat Norjassa kesästä 1940 vuoteen 1945).⁴³

Clausewitz haluaa välittää viestin jokaiselle poliittiselle ja sotilaalliselle päättäjälle. Hänen mukaansa se, joka harkitsee sotilaallisen voiman käyttämistä turvallisuuspoliittisten ongelmien ratkaisukeinona, olkoon tietoinen sen käytön seurauksista. Ellei fyysistä voimaa käytetä selvästi päätetyissä puitteissa jo joukkojen käyttöön ottamisessa ja operaatioiden toteuttamisessa, on vaarana (kontrolloimaton) sodan laajeneminen – tämä on nimittäin ominaista sodan sisimmälle luonteelle.

Poliittiseksi ja sotilasstrategiseksi haasteeksi tulee tällöin sotilaallisen voiman käyttöönotto konkreettisten päämäärien saavuttamiseksi sellaisilla edellytyksillä, että operaatiot eivät karkaa kontrollista. Tämä kuulostaa ymmärrettävältä, mutta kuten myöhemmin tulemme näkemään, on olemassa useampia tekijöitä, jotka rajoittavat mahdollisuuttamme hallita rationaalisesti voimankäyttöä, tekijöitä, jotka liittyvät sodan sisimpään luonteeseen ja jotka sen vuoksi täytyy aina ottaa etukäteen mukaan harkittaessa sotilaallisten joukkojen käyttämistä.⁴⁴

Sota kaksintaisteluna

Jos verrataan sota kaksintaisteluun (esim. nyrkkeilyotteluun), päästään Clausewitzin mukaan suoraan sodan sisimmän luonteen ja olemuksen ytimeen. Hän määrittelee sodan ”(...) väkivaltaiseksi toimeksi, jonka tarkoituksena on pakottaa vastustaja noudattamaan meidän tahtoaamme” (”Der Krieg ist also ein Akt der Gewalt, um den Gegner zur Erfüllung unseres Willens zu zwingen”).⁴⁵ Väkiältä on, kuten aikaisemmin on osoitettu, keino päämäärän saavuttamiseksi ja se ”varustautuu sillä, mitä tiede ja tekniikka ovat keksineet ollakseen kilpailukykyisiä”.⁴⁶ Clausewitzin mukaan ei ole olemassa mitään älykäästä tai helpoista menetelmää vastustajan riisumiseksi aseista väkiältä käyttämättä. Hän varoittaa voimakkaasti tällaisesta harhaluulosta: ”Niin hyvältä kuin se saattaakin tuntua, tämä harhaluulo on särjettävä, sillä sodan kaltaisissa vaarallisissa asioissa *juuri* hyväntahtoisuudesta aiheutuvat erehdykset ovat kaikkein pahimpia”.⁴⁷

Ei ole myöskään mahdollista osoittaa, että jokin kansa on toista sivistyneempi, tai että joku elää sivistyneemmässä maailmassa nyt kuin aikaisemmin. ”Kaikkein sivistyneimmät kansat

⁴³ Tutkija Inge Tjøstheim, FHS/KVI, syksyllä 2001 tehty, julkaisematon tutkimus.

⁴⁴ Inge Tjøstheim on sodan luonnetta käsittelevässä esityksessään vuodelta 2001 tämentänyt seuraavasti: ”Tässä sodan luonnetta ja laatua käsittelevässä selonteossa monet jäävät kaipaamaan kuvauksia siitä, miten yksittäinen sotilas kokee sodan, tai miten kitka vaikuttaa taktisten operaatioiden toteuttamiseen. Nämä osatekijät on tahallaan jätetty pois, koska näkökulma tässä on ensisijaisesti se, miten poliittisen ja sotastrategisen tason tulee suhtautua sodan luonteeseen ja laatuun analyyseja tehtäessä ja päätettäessä sotilaallisten vaikutuskeinojen käytöstä.”

⁴⁵ Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege* (München, Coroman Verlag, 2000), Kirja I, luku 1, §2, s. 27. (Eskelinen (ibid), s. 15.)

⁴⁶ Tjøstheim (2001).

⁴⁷ Clausewitz (2002), Kirja I, luku 1, §3, s. 18; Eskelinen (ibid), s. 16.

voivat kiihkeästi vihata toisiaan”, Clausewitz sanoo ja lisää, että juuri vihamieliset tunteet ja aikomukset ovat ihmisten välisen taistelun lähtökohta.⁴⁸ Kun nämä intohimot pääsevät irti, on äärimmäisenä seurauksena väkivallan hallitseva logiikka. Brittiläinen sotateoreetikko J.F.C. Fuller on esimerkiksi sitä mieltä, että Churchillin kiihkeä viha Saksan kansaa kohtaan oli yhtenä vaikuttimena saksalaiskaupunkien terroripommituksille toisessa maailmansodassa ja ehdottoman antautumisen vaatimukselle.⁴⁹

Vaikka sota on väkivallanteko, se kuuluu väistämättä myös tunnemaailmaan. Vaikkei sota johdukaan mistään tunteesta, se kuitenkin enemmän tai vähemmän liittyy siihen. Eikä tämä riipu lainkaan sivistyksen asteesta, vaan siitä miten tärkeitä ja pysyviä vihamieliset tavoitteet ovat.⁵⁰

Ruudin keksiminen ja tuliaseiden jatkuvasti etenevä kehitys osoittavat jo riittävän selvästi, ettei siviilisaation kehitys todellakaan millään tavoin ole hävittänyt tai pystynyt suistamaan raiteiltaan sodan käsitteeseen kuuluvaa tendenssiä tuhota vastustaja.⁵¹

Clausewitzin mukaan sodankäynnin teorian laatimisen esteenä on monia vaikeuksia. Nämä vaikeudet liittyvät hänen kutsumaansa ”sotaisen toiminnan luonteeseen”. *Vom Kriege* -teoksen toisessa kirjassa hän mainitsee kolme erikoispiirrettä, jotka antavat sodankäynnille sen omaleimaisuuden.

Kuten Tjøstheim asian näkee tutkimuksessaan, ei sodassa (Clausewitzin mukaan) voi teoreettisesti etukäteen tehdä päätelmiä siitä, miten vastustaja tulee reagoimaan vastapuolen toimintaan. Tämä on tärkeä syy siihen, ettei tehty suunnitelma yleensä toimi aiotulla tavalla – se sortuu tai sitä häiritsevät kaikki ne ”yksilölliset ilmiöt”, joita aina esiintyy vastakkaisten tahtojen yhteenotossa. Viime kädessä päällikön arviointikyky ja lahjakkuus määräävät tämän tyyppisen toiminnan lopputuloksen.

⁴⁸ Clausewitz (2002), s. 18–19.

⁴⁹ Fuller, J.F.C.: *The Conduct of War 1789–1961* (London: Methuen & Co Ltd, 1961), s. 286.

⁵⁰ Clausewitz (2002), s. 19.

⁵¹ Tjøstheim (2001).

2.4 Sotateoria – tiedettä vai taidetta

Viimeisen 2500 vuoden ajan sotateoreetikot ovat tutkineet, onko olemassa selviä sääntöjä ja periaatteita, jotka säännönmukaisesti ohjaavat sotilaallisia operaatioita. Eräs tapa lähestyä ongelmaa on ollut tutkia sotaa ilmiönä suhteessa varsinaisen sodankäyntiin. On etsitty joko erityisiä sotilaalliseen toimintaan liitettäviä ”lakeja” tai yhteiskuntaan liitettäviä sääntöjä, joita molempia sitten yritetään selittää. Toinen – ja tavallisempi – suhtautumistapa on ollut luoda synteesi vanhemmasta sotakokemuksesta, jota voidaan soveltaa uusiin sotilaallisiin operaatioihin. Sotatutkijoiden ja alaan liitettävien kirjoittajien parissa on tavallista yrittää laatia sääntöjä (*guiding principles*, regler) sille, miten menestyksellinen sodankäynti toteutetaan. Sotilaallisen toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen kannalta on tärkeää, että näitä sääntöjä muotoillaan ennen käyttöä, mikäli niitä todella on olemassa (kaikki eivät ole yhtä mieltä asiasta). Tästä ongelmanasettelusta on nykyään kehittynyt kolme eri koulukuntaa siitä, mitä ”sodan luonteeseen” pitää sisällyttää:

- Sodankäynnin teoriat pyrkivät löytämään ohjaavat säännönmukaisuudet (riippumatta siitä ovatko ne yleispäteviä vai eivät). Menestykselliselle sodankäynnille yritetään luoda säännöt ja sen katsotaan olevan tiedettä.
- Sotia voidaan pitää tieteen ja taiteen yhdistelmänä. Tieteen avulla voidaan yrittää vahvistaa sodankäynnin perusluonteiset ja tavanomaiset edellytykset, kun taas sotataito käsittää taiteena pyrkimyksen sotajoukkojen menestykselliseen johtamiseen ja menestykseen itse taistelussa.⁵²
- Sodankäyntiä on pidettävä taiteena. Todisteena tästä on se, että kukaan ei ole vielä onnistunut muotoilemaan selviä ja yksiselitteisiä sääntöjä, jotka ilman poikkeusta kuvaavat taistelua. Näin ollen sodalle ominaista on enemmänkin kaaos kuin tieteellisyys.⁵³

Ensimmäisessä kohdassa korostetaan mahdollisuutta vakiinnuttaa periaatteet, joita englanniksi usein kutsutaan ”principles of military art”. Ruotsinkielistä (käänt. huom.: ja suomenkielistä) suoraa käännöstä ei ole, mutta käsite edellyttää sodankäyntiä ohjaavien objektiivisten sääntöjen olemassaoloa. Toisessa kohdassa todetaan, ettei sotataidossa nähdä mitään kiinteitä suhteita objektiivisten sääntöjen ja periaatteiden välillä. Kolmannessa suhde ongelmaan on selvästi torjuva, sotataidosta puuttuvat objektiiviset säännöt.

Toisen kohdan yhtenä muunnoksena saksalainen kenraali von Blumen väittää, että on mahdollista pitää sotateorioita rajallisin tavoittein tieteenä (hän käyttää strategisen tieteen

⁵² Tässä viitataan brittiläisen Hedley Bullin sanamuotoon: ”Military strategy is the art or science of exploiting military force so as to attain given objects of policy”, ”Strategic Studies and Its Critics” -artikkelissa *World Politic* -aikakauslehdessä, kesällä 1968.

⁵³ Possony, Stefan ja Pournell, J. E: *The Strategy of Technology*. (Cambridge, MA: Dunelle, 1970), s. 15. Lainaus: ”War is an art; not an exact science. Precisely because there is an intelligent opponent, there are real uncertainties about war, not merely statistical uncertainties which may be measurable. Every attempt to reduce war to an exact science has ended in dismal failure.”

käsitettä). Hän oli lisäksi sitä mieltä, että on mahdollista kuvitella ”joitakin positiivisia periaatteita”, jotka puolestaan mahdollistavat, että pelkän tilanteen arvioinnin perusteella voidaan vahvistaa joitain asioita tai tekijöitä. Nämä voivat sitten olla perustana operaatioiden menestykselliselle johtamiselle.⁵⁴

Kolmannen kohdan ollessa kyseessä useat sotateoreetikot osoittavat, että sodankäyntiin vaikuttavien tekijöiden paljous tekee lajittelusta ongelmallisen. Suurin ongelma on valita tekijä, jonka vaikutus olisi tietyssä tilanteessa merkittävä. Näin erityisesti silloin, kun käsitelyssä on useita strategian ja sodankäynnin tasoja, ja kun eri tekijät vaikuttavat tapahtumien kulkuun samanaikaisesti. Kun tämä tunnustetaan, on itse asiassa mahdotonta pitää strategiaa muuna kuin yhtenä taiteen lajina. Tämä myös merkitsee, että luonnontieteellisten menetelmien käyttämisen perusteet jäävät puutteellisiksi.

Kaikilla kolmella eri kohdalla on myönteiset ja kielteiset puolensa. Optimisti pitää tärkeänä laajaa ja dokumentoitua tietoa sodankäynnistä, joka mahdollistaa ”järjestyksen luomisen kaaokseen”; toisin sanoen tieteellinen suhtautumistapa on sekä mahdollinen että puolustettavissa oleva. Pessimistisempi (realistinen?) asenne esittää sen sijaan, että:

- Vaikka sotateorioita voidaan pitää tieteellisinä, niihin sisältyy selkeitä rajoituksia. Ratkaisevaa tälle suhtautumistavalle on, että sodankäynti on inhimillistä toimintaa, joka pitää sisällään monta yksilöä (vertaa Clausewitzin kitkakäsitteeseen).
- Itse sodan käyminen sinänsä ei ole kehittynyt mitenkään täydelliseksi. Sen sijaan sota on taitolaji, jossa ei ole helposti kuvattavia sääntöjä. Käytännössä sota muodostaa sarjan ainutkertaisia tilanteita, joissa eri päälliköt tekevät arvioitaan taistelun tiimelyksessä. Heidän taustansa, koulutuksensa ja varsinkin lahjakkuutensa on pohjana heidän menetelmävalinnoilleen (vertaa jalkapallo-otteluiden ennustamisen ja maaliveikkauksen pelaamisen vaikeuteen).
- Vaikka sodankäynnin teoreettiset perusteet olisi mahdollista vahvistaa, ei sille tänä päivänä ole olemassa yleistä sotilaallista standardia. Erilaisien sotilaallisten periaatteiden olemassa oleva joukko juontaa useimmiten juurensa erilaisista sotilaallisista muotisuuntauksista. On kyseenalaista väittää, että tällaiset periaatteet ovat aina oikeita, erityisesti jos otetaan huomioon nykyaikaisen sodan monimutkaisuus.

Kannanotto merkitsee, että sotatiedettä pidetään käytännön tieteenä, kun taas strategiaa pitää tarkastella taiteen lajina. Monet teoreetikot ovat väittäneet, että strategiassa on kyse taidosta/taiteesta harjoittaa käytännön politiikkaa. Sotaa leimaavat sattumat ja kitka – ilmiöt, joita ei pystytä ennakoimaan tietokoneavusteisten laskelmien avulla. Tavallista on ollut myös sodankäynnin (ja strategian) pitäminen (teknisenä) tuhoamisprosessina. Tähän asti on onnistuttu vain kuvaamaan sotaa ja sen kehityskulkuja, mutta ei antamaan vastauksia tai selityksiä siitä.

Kuitenkin on tärkeätä lyödä lukkoon, että sodankäynnissäkin hyvät tiedot ja tieteelliset periaatteet ovat tulleet yhä tärkeämmiksi. Nykyaikaista sotaa ja varsinkin länsimaisia asevoimia leimaa voimakkaasti teknologiasitoutuneisuus. Tällä perusteella teknisten alojen tun-

⁵⁴ von Blume, Wilhelm: *Strategie, ihre Aufgaben und Mittel, 3 erweiterte und umgearbeitete Auflage der "Strategie, eine Studie"* (Berlin: E. S. Mittler, 1912), s. 2–3.

temus nähdään yhä tärkeämmäksi. Toisena esimerkkinä luonnontieteiden merkityksestä ovat laaja tietojärjestelmätuki, joka enenevässä määrin antaa leimansa nykyaikaisille sota-voimille. Yhteenvetona todettakoon, että tapa ajatella sotaa systemaattisena ilmiönä on kehittyntä yhä vahvemaksi viimeisten 30–40 vuoden aikana.

Sotilasalaan liittyvien tutkimusten tieteellisestä arvioinnista ei ole saavutettu edelleenkään minkäänlaista yksimielisyyttä. Tällä tarkoitetaan vaatimusta selkeistä käsitteistä sekä sitä, että voitaisiin asettaa joko todennettavissa olevia (vahvistettavia) tai vääräksi osoitettavia (hylättäviä) oletuksia. Tässä yhteydessä on pohdittu myös sotatieteen käsitettä. Tämä sotateorian perustaan liittyvä epävarmuus on vahva lisäsyys siihen, että tällä aiheella on nykyaikana niinkin matala arvostus Ruotsin puolustusvoimissa. Försvarshögskolanissa laaditun määritelmän mukaan kyse on:

(...) yhteisnimitys tieteille, jotka käsittelevät väljästi sotaa, sodankäyntiä, sodan päämäärää, keinoja ja menetelmiä sekä sodan luonnetta. Varsinaisiin sotatieteisiin laskettiin aiemmin kuuluvaksi lähinnä sodankäynti (maa-, meri- ja myöhemmin myös ilmasotaoppi), asetekniikka, ballistiikka, linnoittaminen, topografia ja sotahistoria. Nykyaikaiseen sotaan vaikuttaa käytännöllisesti katsoen kaikki se mikä on merkittävää yhteiskunnalle. Tämä vaikeuttaa selvästi sotatieteen rajaamista. Vähitellen mukaan on tuotu joukko muita, usein aputieteiksi kutsuttuja ainealueita kuten sotilaslääkettä, eläinlääkettä, oikeustiede, etiikka, käyttäytymistiede, valtiotiede, ulko- ja turvallisuuspolitiikka.⁵⁵

2.5 Tämän päivän ongelmia – uusia trendejä

Nykyään havaitaan selvästi pyrkimyksiä lisääntyneeseen siviili- ja sotilaallisen suorituskyvyn yhdistämiseen. Taloudelliset tekijät ovat yhtä painavia muuttujia kuin sotilasjoukkojen organisaatio ja koulutus. Tätä suuntausta vahvistaa lisäksi se, että nykyään tavattoman tärkeänä pidetään informaatioteknologiaa ”älykkäine” verkostoratkaisuineen, sekä niiden mahdollisia vaikutuksia sotilaalliselle suorituskyvylle. Nykyään niin doktriineissa kuin sotilaskoulutuksessakin pyritään yhdistämään tehokkaammin sotilaallisiin toimintoihin ja konkreettisiin operaatioihin poliittisia, humanitaarisia, diplomaattisia ja taloudellisia toimintoja. Harvat enää puhuvat tai pitävät kiinnostavina ”puhtaasti sotilaallisia ratkaisuja” tai ”puhtaita sotilaallisia neuvoja”. Sen sijaan niin sotilas- kuin siviiliorganisaatioita valmenneen nykyään paremmin erilaisten kriisien kohtaamiseen, suunnittelemaan toimintaansa, siirtymään operaatioalueelle, tekemään konkreettisesti osuutensa ja käsittelemään syntyneitä tilanteita, kukin erikoisalansa mukaan.⁵⁶ Yhdysvaltain maavoimien ohjesäännössä vuodelta 1993 (Field Manual 100–5, *Operations*) lukee näin:

⁵⁵ Försvarshögskolan, *Definitioner*, (2001–09–27), liite 4 till 19111:61259, s. 2.

⁵⁶ Katso lisää U.S. Army Field Manual 100–23, *Peace Operations*. Siinä pohditaan yksityiskohtaisesti matkailan intensiteetin operaatioita. Tämä manuaali uudistetaan pian, mikä osoittaa, että tämän tyyppistä toimintaa pidetään yhä tärkeämpänä. Esimerkkinä tästä on lisäksi D. Scarlardin kriittinen artikkeli, jossa hän analysoi silloin voimassa olleiden amerikkalaisten doktriinien rajoituksia artikkelissaan ”People of

Army forces must be prepared to conduct operations other than war together with a variety of government and NGO's.

Tärkeätä on myös muistaa, että useimmat suurehkot sodat 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuoliskolla taisteltiin asevelvollisuusarmeijoiden voimin. Joukot saatiin kutsua palvelukseen vain muutamaa viikkoa ennen taisteluun joutumista. Tämä merkitsi sitä, että käytännön toiminnassa sekoittui vaikeasti hallittavalla tavalla kaksi erityyppistä ihmisjoukkoa; ts. oli olemassa sotilasammattiin liittyvä ympäristö, joka huolehti sotilashyveistä. Samalla oltiin myös täysin riippuvaisia siviilihenkilöistä muodostetusta ”reservistä”, jolla oli aikaisempaa sotilaskoulutusta tai muuta vakinaiselta väeltä puuttuvaa erikoisosaamista. Eri taustan omaavien henkilöiden ja henkilöryhmien sijoittamisen samoihin sotilaallisiin organisaatioihin käynnisti samalla tarpeen määrittää ja selkeyttää organisaatioiden toimintaan liittyviä poliittisia ja sotilaallisia perusteita. Samalla haluttiin välttää eri henkilöstöryhmien välisiä kiistoja. Voimankäytön säännöstö (*rules of engagement, ROE*) ovat nousseet merkittäväksi määrittelykohteeksi. Näiden valtuuksien tehtävänä on muun muassa selvittää sotilaille, miten heidän tulee käydä sotaa suhteessa kansainvälisiin sodankäynnin sääntöihin ja siihen, mikä on määriteltävissä poliittisesti hyväksyttäväksi toiminnaksi.⁵⁷

Ideologioiden merkitys on koko 1900-luvun ajan enemmän tai vähemmän selkeästi määritelty ongelma. Joissakin kansoissa nämä kehittyivät suurille ihmisjoukoille lähes jonkinlaisen uskonnon asteelle, mikä vaikutti heidän käsityksiinsä todellisista tai kuvitelluista vihollista. Näillä ideologioilla on 1900-luvulla ollut suurempi merkitys kuin koskaan aikaisemmin. Tämän johdonmukaisena seurauksena monet maat katsoivat olevansa pakotettuja perustamaan aikakauden varusteluteollisuuden mahdollistamat ja tutkimuksin optimoidut vakinaiset sotajoukot. Tämä rasitti ajoittain suuresti monien maiden valtionbudjetteja. Valmistelut suunnattiin mahdolliseen suursotaan. Vähemmälle huomiolle jäi varautuminen niihin moniin rajallisiin konflikteihin, joihin maat joutuivat käytännössä vedetyiksi mukaan. Näiden toteuttamisessa tuli aika ajoitin esiin puutteita varautumisen ja valmiuden osalta. Nämä konfliktit tapahtuivat englantilaisten kutsumana *wars in peacetime* -aikana (kylmän sodan aikana, joka kuitenkin teknisesti oli rauhan aikaa). Kylmän sodan vastakkainasetelma on hävinnyt historiaan. Entisissä kommunistimaissa kansallisvaltio jakaa nykyään vallan muiden organisaatioiden kanssa, eikä autoritaarisesta valtiojärjestelmästä ole juuri mitään jäljellä. P.F. Drucker tiivistää tämän kirjassaan *Post-Capitalist Society*, jossa yksi hänen lähtö-

Whom We Know Nothing: When Doctrine Isn't Enough”, aikausjulkaisussa *Military Review*, heinä-elokuu 1997.

⁵⁷ Toim.huom: tämä teema liittyy myös keskusteluun identiteeteistä ja niiden olemassa olosta. Sotilas- ja siviilihenkilöiden voi nähdä edustavan erilaisia ja toisilleen vastakkaisia identiteettitaustoja. Tämä ajatus perustuu siviili- ja sotilasorganisaatioiden mutta myös inhimillisen toiminnan kannalta keskeisen primääriryhmätason toimijoiden oletuksiin. Sotilasorganisaatio valmistautuu tappamaan tai tulemaan tapetuksi. Siviiliorganisaatiolle tämä merkitsee jo lähtökohdaltaan kriisiä. Tämä toiminnan lähtökohtien ero pakottaa myös organisaatiot toisistaan erilleen. Länsimaiset armeijat ja varsinkin ne asevoimat, jotka eivät ole pitkään aikaan käyneet sotaa, saattavat muistuttaa jo siviiliorganisaatioita. Tästä ilmiöstä on tehty havaintoja jo toisen maailmansodan jälkeen, jolloin amerikkalaiset sosiologit tarkastelivat erittäin tarkasti sotilasorganisaation olemusta ja sen muutosta ydinsodan aikakauden alussa. Myös silloin oli pelkona, että upseereista oli tulossa insinöörejä.

kohdistaan on, että kommunistivaltio sellaisenaan on ajautunut yhteiskuntajärjestelmänä vanhanaikaiseksi:

*Communists have been the ultimate distillation and apotheosis of the doctrine of the sovereign nation-state as the one and only organ of power.*⁵⁸

Muutokset ovat johtaneet myös siihen, että uusien hallitusten täytyy ottaa enemmän huomioon julkinen mielipide, erilaiset instituutiot ja eturyhmät sekä poliitikot. Vaikutukset on helppo huomata siten, että valtioista tulee entistäkin monimutkaisempia, samalla kun niistä tulee ylikansallisia. Ideologiat ovat menettäneet merkityksensä vallanpitäjän hallinnan pitämisen ja ylläpidon välineinä. Ideologioiden merkitys on myös vähentynyt, jos sitä verrataan eturyhmien vaikutusvaltaan. Monien uusien hallintojen johtajilla on käytännön vaikeuksia pitää kiinni laillisesta oikeudestaan maan johtoon. Myös tärkeiden poliittisten päätösten puolustaminen ja toteuttaminen voi osoittautua vaikeaksi tukeutumatta edes jonkinlaiseen kansalaismielipiteeseen.

1850-luvun puolivälistä lähtien *kansallisvaltio* oli tavallisin poliittinen realiteetti ja organisaatiomuoto. Vielä selvempää tämä oli 1900-luvun alussa. Kokonaiskuva on nykyään jossain määrin muuttunut sen jälkeen kun monista maista on muodostunut eräänlaisia ”megavaltioita”. Tällä tarkoitetaan sitä, että kansallisvaltion kehittyttä huolehtimaan asukkaiden tärkeimmistä arvoista, elämästä, vapaudesta ja omaisuudesta, on tämän päivän valtioilla suurempi mahdollisuus vaikuttaa kansalaistensa elämään. Toinen suuntaus viittaa siihen, että valtioista on tullut passiivisempia paikallisen demokratian lisääntymisen myötä. Valtiovallan on ajan myötä täytynyt oppia osoittamaan suurempaa kunnioitusta ihmisoikeuksia ja yksityishenkilöiden oikeuksia kohtaan.

Ilma-ase otettiin käyttöön ensimmäistä kertaa ensimmäisen maailmansodan aikana. Tällä alalla tapahtunut kehitys leimasi toista maailmasotaa kohti ”totaalista sotaa”. Hyökkäykselliset opit ohittivat edellisten sadan vuoden aikana kehitetyt kulutussodankäyntiin viittaavat ajatukset. Toisaalta, kylmän sodan aikana ja erityisesti uusien joukkotuhoaseiden myötä niin länsi- kuin itäblokki palasivat käytännössä puolustuksellisiin strategioihin. Aikakaudella oli selvä käsitys, että mahdollinen suursota alkaisi yllättäen ja ennakkoon varoittamatta. Sodan taito ajautui samalla vähemmän riippuvaiseksi taitavista sotilaista. Sitä kontrolloivat aikakaudella lähinnä järjestelmänvalvojat ja teknikot, jotka hallitsivat kylmän sodan ajalle tyypillistä ”peliä”, jättäen mahdollisimman vähän sattumien varaan.

Nykyaikainen teknologia on muuttanut maailmaa sitten vuoden 1945. Jatkuvasti käytettävissä olevien ammattimaisten sotilasjohtajien merkitys on lisääntynyt. Lisäksi nykyään korostuu, että asevoimilla on jatkuvasti käytettävissään riittävä määrä sotamateriaalia ja että uhkakuvia analysoidaan jatkuvasti (nykyaikaiset uhkakuvat eivät enää ole staattisia vaan muuttuvat alinomaan). Aikakauden muutokset ovat merkinneet, että Yhdysvalloilla on rivissä ammattisotilaita, joita tuetaan tarvittavalla määrällä palvelukseen kutsuttavia reserviläisiä.

⁵⁸ Druckner, Peter F: *Post-Capitalist Society*, (New York: HarperCollins Publishers, 1994), Chapter 1.

Ulkopuolelta katsoen näyttäisi, että siviili- ja sotilasjärjestelmien välillä on kriiseissä selvä ero. Todellisuudessa uudet uhkat sisältävät niin suuria teknisiä ja taloudellisia haasteita, että ne vaativat läheistä yhteistyötä siviili- ja sotilasorganisaatioiden välillä. Kirjailija W.J. Koenig on muotoillut uudet ongelmat kirjassaan *Americans at War: From the Colonial Wars to Vietnam* seuraavasti:

Coalition warfare, global warfare and high-technology warfare require soldiers who are diplomats, managers, engineers and technocrats as much as fighters and commanders... In this more integrated society, the job of the soldier is becoming more interchangeable with that of his civilian counterpart than in the past...⁵⁹

Vanhemmat ”klassiset” sodankäynnin teoriat eivät sellaisenaan anna vastauksia nykyajan poliittiseen ja sotilaalliseen todellisuuteen. Näillä teksteillä on kuitenkin annettavaa nykyhetkeemme, kunhan vain osaamme tulkita niitä oikein ja nimenomaan niiden omien lähtökohtien mukaisesti. Klassikot Sunzi, Macciavelli, Clausewitz ja Liddell Hart kirjoittavat siitä miten vaikuttaa vihollisen Voimanlähteisiin (*Centre of Gravity/tyngdpunkter*⁶⁰), harhauttamisen hyödyntämisestä, monimutkaisten liittojen välttämisestä, sodan käymisestä vain silloin, kun kansalliset intressit ovat pelissä ja varsinkin pitkäaikaisten sotien välttämisestä. Tässä yhteydessä kannattanee todeta Winston Churchillin sanamuoto: ”On vain yksi asia, joka on pahempi kuin yhdessä liittolaisten kanssa taisteleva – ja se on taisteleva ilman heitä.” Länsimaiden konfliktinhallintamallien tarkastelu viimeisen kymmenen vuoden ajalta paljastaa, että klassikoiden neuvoja ja ohjeita ei juurikaan noudateta. (Ruotsalaisessa upseerikoulutuksessa pyritään paikantamaan eri klassikoiden esittämien ongelmanasettelujen välisiä eroavaisuuksia.⁶¹)

Koalition vakiinnuttaminen Kosovossa serbejä vastaan oli vähintäänkin hankalaa ja toisaalta myös Naton hyökkäyksellinen strategia oli kaikkea muuta kuin selvä. Voimaa kulutettiin lähinnä ponnisteluihin, että koalition 19 jäsenvaltiota eivät jättäisi operaatiota kesken. Serbien johto oli vastustajan Voimanlähte (GoG/tyngdpunkt). Siihen vaikuttamisen sijaan koalitio halusi iskeä maataistelujoukkoja vastaan, minkä nähtiin vaikuttavan serbien kykyyn

⁵⁹ Koenig, W. J: *Americans at War From the Colonial Wars to Vietnam*. (New York: G. P. Putnam's Sons, 1980).

⁶⁰ Toim.huom: tämä käsite selitetään ja puretaan auki seuraavassa luvussa. Voimanlähte muistuttaa Sunzi:n ajatusten uusia suomalaisia käännettöjä. Myyttinen ”Shi” on käännetty voimakapasiteetiksi, joka siis on jollain tavalla lähtöajatukseltaan samankaltainen aineeton ja abstrakti käsite kuin mikä Voimanlähtekin on. Shi osoittaa toisaalta jotain kaikkeutta ja toiseen suuntaan katsottuna tuon kaikkeuden jotain osaa. Kaikki on sitä jollain tavalla. Se on elämän ja hengen voima. Luonnontieteelliseksi käsitteeksi se ei kuitenkaan sovi, vaikka suomennos siltä kuulostaakin. Kiinalaisen logiikan mukaan ei ole kuitenkaan tarvetta lähteä paikantamaan sen konkreettista olemusta varsinkaan taistelulentältä. Se on toisaalta juuri sitä mitä tässä kirjassa ja länsimaisessa sotataidossa teemme. Tämä lähtökohtaero kannalta kuitenkin pitää mielessä Centre of Gravity ja Shi -logiikkaan perehtymisen yhteydessä.

⁶¹ Toim.huom: Menneisyyteen liittyvien teorioiden opettamisella pyritään menneen ajan sotataidon ymmärtämiseen, siten kuin se vain on nykypäivän subjektiivisten suurennuslasien kautta mahdollista. Tässä ajatteluprosessissa on mahdollista paikantaa myös niitä vaikeasti hahmotettavissa olevia kulttuurisen tason malleja, jotka edelleen vaikuttavat oman sotilaallisen ajattelumme taustalla.

käydä sotaa. Jälkeenpäin on tunnustettu, että serbeille aiheutettiin vain vähän tappioita, koska koalitio keskittyi lähinnä tuhoamaan heidän kiinteitä laitteistojaan. Odotukset lyhyestä konfliktista eivät osoittautuneet oikeiksi Irakin sodassakaan (2003 alkaen).

Voidaan kysyä, olivatko päätökset asettaa sotilaalliset asevoimat Irakin ja Serbian hallitusta vastaan väärinä, koska niissä ei esiintynyt riittävässä määrin ajatuksia ja viisauksia klassisista sotilasstrategioista. Tämä on tärkeä kysymyksenasettelu, vaikka se ei täysin tuekaan niiden keskusteluiden lähtökohtia, joissa ajatuksena on ollut, että sotilaallinen väkivallankäyttö olisi aina tuomittavaa. Irakin ja Serbian vastaisissa konflikteissa länsivallat saivat ”teknisen” voiton kun vastustaja pakotettiin lopulta suostumaan rauhansopimukseen. Tätä pohjalta voisi ehkä arvioida uudelleen niitä kriteerejä, jotka todellisuudessa määrittävät menestyksen. On myös syytä pohtia missä määrin klassiset sotateoriat ovat edelleen relevantteja selitettäessä oman aikamme poliittisia ilmiöitä. On itsestään selvää, ettei Clausewitz ottanut kantaa tiedotusvälineiden käyttöön tai siihen miten CNN vaikuttaa omassa ajassamme. Häneltä ei myöskään saa vastauksia tai ohjeita terroristiryhmien kohtaamiseen tai siihen, miten rikollisia järjestöjä tai globalisaatiota yleensäkin käsitellään. Toisaalta, ehkä nykyajan vaikeasti hahmotettavat operaatiot rauhanturvaamisen ja tavanomaisen sodankäynnin raja-alueella olisivat helpommin ymmärrettävissä, jos pitäisimme sotateorian klassikoita mukanaamme kohdatessamme omalle ajallemme ominaisia poliittisia ja sotilaallisia realiteetteja. Muutokset ovat nimittäin ajaneet tulkintoihin, että vanhojen klassikoiden tutkiminen olisi ajanhukkaa ja siksi turhaa. Tämän ajatustavan mukaisesti pitäisi yrittää jatkuvasti etsiä uusia ja ajankohtaisia ”klassikoita”. Toisena vaihtoehtona olisi jatkaa klassikoiden lukemista ja samalla myös päättää viimeaikaisista muutoksista huolimatta, *ettei* sodan luonne ole muuttunut – sodankäynnin muodot vain ovat uusia. Historiasta voi tämän ajatustavan mukaisesti ammentaa oppeja, jos vain omaa riittävän hyvät pohjatiedot. Historiasta voi tietysti varauksin myös ottaa oppia, ettei jokaisen toimijan tarvitsisi toistaa tulevissa konflikteissa kaikkia samoja virheitä mitä aikaisemmin on tehty. Kokemuksista ymmärtäminen edellyttää tosin jonkinasteista kokonaisnäkemystä tapahtuneiden asioiden taustalla olevista tekijöistä.

Nykypäivän monimutkaistuneet asetelmat merkitsevät sitä, että Clausewitzin kuuluisa ”kolminaisuuskäsite⁶²” (ruhtinas, sotapäällikkö ja kansa) tuskin enää pystyy selvittämään aivan kaikkea. Tämän päivän yhteiskuntien toimintaan vaikuttavat menneeseen verrattuna huomattavasti laajemmat ja moninaisemmat tekijät. Tämä puolestaan vaikuttaa siihen, miten nykyiset sotilasjoukot organisoidaan ja mihin niitä voidaan käyttää. Ainoa varma asia on, että sodankäynti tulee aina muuttumaan siten, että sillä pystytään selvittämään ja ratkaisemaan uusille ajanjaksoille ominaisia ongelmia. Sotilaallinen voima ja yhteiskunnallinen kehitys ovat selvässä riippuvuussuhteessa. Ellei näin olisi, sotavoimat eivät pystyisi suorittamaan suunniteltuja tehtäviään epävarmassa kansainvälisessä ympäristössä.

⁶² Toim.huom: käsitteestä lisää seuraavassa luvussa.

Monet inhimilliset asenteet ovat ajasta riippumatta suhteellisen muuttumattomia. Muutos-tekijöitä on kuitenkin nähtävissä ja myös tämän kirjan keskeisten alueiden ympäriltä. Näistä mainittakoon valta ja vallankäyttö. Ajatukset sotilaallisen vallan käytöstä sekä asevoimien roolista ja sen merkityksestä ovat sen vuoksi nykyään hyvin mielenkiintoisia yhteiskunnallisia kysymyksiä, mutta myös vaikeasti ennustettavassa tulevaisuudessa. Olemme vaikean valinnan edessä: onko aika kehittää uusi sotateoria näiden mainittujen ongelmien ratkaisemiseksi vai selviydymmekö aikamme haasteisiin sovellettujen klassikkojen avulla? Ehkä aika olisi nyt kypsä uusille sotateoreetikoille ja uusille sotateorian muodoille?

Näihin kysymyksiin vastaaminen on vaikeaa. Sotilaallisen kehityksen ongelmakohdat ovat tulevina vuosina tässä mielessä ratkaisevan tärkeitä. Sotateoria on tärkeä apuväline silloin, kun kehitetään uusia strategioita sotilaallisten haasteiden ratkaisemiseksi. Tänä päivänä olemme ehkä vasta haasteiden kynnyksellä?

Sotateoria 2000-luvun kynnyksellä

Koska sotilaalliset ajatukset ja jäsennellymmät ja dokumentoidummat sotateoriat muodostavat lähtökohdiltaan huomattavan laajan ja usein vaikeasti hahmottuvan erityisalueen, tämän tyyppisille tutkimuksille on vaikeaa antaa tarkkaan määriteltäviä tieteellistä muotoa, vaikka selvästi on käytetty tieteellistä lähdekritiikkiä ja tieteellisiä menetelmiä. Aikaisemmin todetun mukaisesti sotateoria on erityisalana yhdistelmä tutkimusalueita, jotka yrittävät kuvata ja selittää sotaa ilmiönä ja samalla määrittää sotilaallisten voimakeinojen käyttämisen järkevät muodot tulevaisuutta varten (kärkevästi sanottuna ”kirjoittaa resepti”).

Sotateoreettisessa traditiossa tällaisen toiminnan keskipisteenä oli aikaisemmin niin sanottu *strateginen tutkimus*. Keskityttiin toisin sanoen sotilaallisen voiman käyttämisen ja käyttöä ohjaavan teorian kehittämiseen. Toiveena oli löytää totuus tutkimalla ja kehittämällä vankkoja ratkaisumalleja, jotka olisivat kytkettävissä joukkojen tehokkaaseen käyttöön taistelukentällä sekä yleensäkin sodankäynnin yhteyteen. Tämä lähtökohta on muuttunut, koska tutkimuksien teemat ovat suuntautuneet enemmän siihen, miten sodalta voidaan vältyä. Tästä johtuen nykyään pannaan enemmän painoa muun muassa sodan luonteen (*nature of war*) tutkimuksiin. Sotateoreettisten töiden kuvailevat ja selittävät osat ovat painottuneet selvästi viime vuosina. Merkittävää on myös strategisessa ajattelussa tapahtunut siirtymä siitä, miten pitää/tulee taistella, kohti pelotteen ja sotaa ennalta ehkäisevien toimenpiteiden ympärillä liikkuvia uusia ajatuksia.

Koska sotateorian lähtökohtia on hankalaa vahvistaa, on toistaiseksi vaikea antaa tämän alan tutkimuksille selvää tieteellistä muotoa. Kuten aikaisemmin on tähdennetty, sotateoria on tiedonalana eräänlainen deskriptiivisen tutkimuksen yhdistelmä, joka yrittää sekä kuvaila että selittää sotaa ilmiönä. Samalla oppiaine pyrkii ennustamaan (kirjoittaa reseptin) sotilaallisten voimakeinojen tulevasta käytöstä. Sotateoreettisen perinteen kärki oli aiemmin suunnattu yritykseen kehittää teorioita sille, miten sotilaallisia voimakeinoja voidaan käyttää. Toiveena oli löytää totuus tutkimalla ja kehittämällä käytännön ratkaisuja ja kytkemällä

nämä sotilaallisen voiman tehokkaaseen käyttöön taistelukentällä, yhdistettynä yleisempään näkemykseen sodankäynnistä itsestään.

Nykyään tämä on muuttunut monestakin syystä. Tämä johtuu varsinkin sodan välttämiseen liittyvien näkemysten muuttumisesta. Siksi nykyisissä näkemyksissä keskitytään enemmän ”sodan luonteeseen” (”nature of war”), jossa sotateorialla on selvästi suurempi merkitys kuin aikaisemmin. Lisäsyynä on myös strategian alan muuttunut näkemys siitä, miten olisi taisteltava enemmänkin pelotevoimia vastaan. Amerikkalainen sotateoreetikko R. R. Leonhard painottaa, että on vaikea kuvitella sotaa tarkastelematta aikaa sen keskeisenä tekijänä. Aikatekijä on aina hallitsevana tekijänä sotilaallisissa operaatioissa, vaikka sitä ei oikein voidakaan todistaa. Aikatekijöihin vaikuttavia alueita ovat esimerkiksi mahdollisuus tehdä päätös, asejärjestelmien valinta, logistiikka sekä strateginen, operatiivinen ja taktinen taso. Laajemmasta näkökulmasta katsottuna aikatekijä vaikuttaa myös taistelumoraaliin. Leonhard korostaa edelleen, että:

In the end, we will discover that clever commanders – the geniuses of military history – did not measure warfare by miles gained or body counts, but rather by minutes.⁶³

Jotta sotateoriasta olisi jotain hyötyä, sen täytyy olla valmis yrittämään ennustaa tulevaisuutta, eikä ainoastaan kommentoimaan jo tapahtunutta. Tämä pelottaa monia sotateoreetikkoita, jotka eivät halua joutua kiinni ”väärin ennustamisesta”, koska kukaan ei pidä siitä, että joutuu kasvotusten virheellisten analyysiensä kanssa. Joillain ennustuksilla on mahdollisuus toteutua, kunhan aivan ensimmäiseksi muistaa suhtautua nöyrästi uusien ja vielä vahvistamattomien teorioiden tunnetuksi tekemiseen.⁶⁴ Toiseksi, kun sotateoria osuu yhteiskunnallisen tutkimuksen puitteisiin. Näin ollen sitä ei voida pitää puhtaana luonnontieteenä. Tästä on seurauksena, ettei mitään voi tai pidä väittää 100-prosenttiseksi, puhtaasti tieteellisiin kokeisiin perustuvaksi totuudeksi. Sotateoria, joka ei yritä kertoa jotakin tulevaisuudesta, on suhteellisen ”varmaa”, mutta samanaikaisesti vain vähän hyödyllistä. Kokonaisuus jää puhtaasti akateemiseksi harjoitustehtäväksi. Sotilaille sotateorialla on siten arvoa vain rajallisesti, koska heidän todellisuutensa on konkreettinen ja usein myös täynnä vaaroja. Siksi on tärkeää, että sotateoria – vallitsevan sotilaallisen järjestelmän alaisena – onnistuu tulkitsemaan ja selittämään erilaisia ilmiöitä ja trendejä, kuten teknologisia, sosiaalisia ja poliittisia muutoksia sekä muita sotaan vaikuttavia tekijöitä. Näillä lähtökohdilla sotateoreetikkojen tulee työskennellä yrittäessään ennakoida tulevaisuuden sotilaalliset haasteet.

⁶³ Leonhard, Robert R: *Fighting by Minutes. Time and the Art of War*, (Westport, Connecticut: Praeger, 1994), s. xix.

⁶⁴ Toim.huom: Tällä ajatuksella kirjoittaja haluaa huomauttaa, että uusia ajatuksia esittävän on aina muistettava kollektiivisen muutosvastarinnan tekevän helpostikin tyhjäksi hyvät ja mahdollisesti toimivat konseptit tai teoreettiset mallit. Ongelmia syntyy erityisesti, jos uutta sotateoreettista ajatusta ei voi todistaa empiirisesti. Tieteenalalta vaaditaan tällöin kykyä käsitellä uusia sekä vanhoja merkityksiä diskurssien avulla. Tämä saattaa olla vaikeaa sotateorian alalla, jonka jäsenten käsitykset ja mielipiteet saattavat rakentua vain ja ainoastaan käytännössä tehtyihin ja koettuihin arkihavaintoihin..

Tästä haasteesta Leonhard kirjoittaa, että kaikkien ammattisotilaiden täytyy haluta ajatella teoreettisesti. Ilman tätä upseeri ja hänen alaisensa sotilaat ohjautuvat reagoimaan vaistoihin ja mielijohteisiin – tai vielä pahemmin, kuten hän näkee asian: “...to slavishly follow someone else’s doctrine”. Ihannetapauksessa sotilas- ja poliittinen johto käyttävät uutta, sotateorian tuottamaa tietoa. Toki tänä päivänä on vielä hyvän matkaa jäljellä, ennen kuin tämä ”uusi todellisuus” lopullisesti saavutetaan.

3 1800-luvun sotateoriat ja sotilasajattelijat

Seuraavassa esitellään joitakin 1800-luvun vaikutusvaltaisimmista sotilasajatteliijoista. Tilanpuutteen vuoksi on esille otettu vain ne keskeiset ongelmat, joista kyseessä olevat teoreetikot olivat kiinnostuneita. Samasta syystä kirjasta on jätetty pois ehkä keskeisiäkin ja esittelyn arvoisia (uudempia) sotateoreetikoita. Osia heidän kehittämistään ajatuksista on kuitenkin esitelty 1900-lukua kattavissa luvuissa (luku 9). Päähuomio on tässä luvussa kiinnitetty Carl von Clausewitziin ja hänen aikakauteensa. Tämä henkilövalinta on perusteltavisa sillä, että hänen merkityksensä on edelleen suuri nykyaikaisessa sotateoriassa ja teoreettisessa ajattelussa.

3.1 Preussilaiset sotilas uudistukset – vuoden 1806 jälkeisiä kehityspiirteitä

Kun majuri Gerhard Scharnhorst liittyi Preussin armeijaan 1801, hän näki heti, että armeija oli huutavasti uudistusten tarpeessa. Scharnhorstia on luonnehdittu pystyväksi, maltilliseksi ja lahjomattomaksi. Hän syntyi vuonna 1755 vuokraviljelijän poikana pohjoissaksalaisessa Hannoverin valtiossa. Hän oli jo aikaisemmin hankkinut sotakokemusta osallistuessaan Ranskan vallankumoussotiin ja siinä yhteydessä hänet oli nimitetty hannoverilaisen armeijan komentajan esikuntapäälliköksi.⁶⁵ Tultuaan nimitetyksi everstiluutnantiksi ja päästyään Preussin kuninkaan nimittämänä aatelissäätyyn von Scharnhorstina, hän perusti yhdessä muiden uudistusmielisten upseerien kanssa *Berliinin sotilasseuran*.⁶⁶ Carl von Clausewitz kirjoitti mentoristaan Scharnhorstista:

*He seemed to the people of the outside world, and even to the intelligent part of it, a dull servant and pedant, while military men took him as an irresolute, unpractical, unsoldierly book writer.*⁶⁷

⁶⁵ Pitää muistaa, että se mitä me nykyään kutsumme Saksaksi, oli joukko suurempia ja pienempiä ruhtinas- ja kuningaskuntia, jossa Preussi oli vain yksi näistä valtioista.

⁶⁶ Toim.huom: Tässä viitataan Berliinissä perustettuun Militärische Gesellschaft -seuraan, josta tuli uudistusmielisten upseerien kokoontumispaikka.

⁶⁷ Parkinson, Roger: *The Hussar General. The Life of Blücher, Man of Waterloo*. (Hertfordshire: Wordsworth Military Library, 1975). Kirja antaa hyvät tiedot keskeisten preussilaisten sotilasohtajien näkökannoista

Seura koostui upseereista, joiden kunnianhimoisena pyrkimyksenä oli aloittaa sotilaalliset uudistukset Preussissa, pohjautuen Napoleon Bonaparten toteuttamiin sotilaallisiin uudistuksiin (Ranskassa). Scharnhorst nimitettiin vähän myöhemmin kadettikoulun johtajaksi⁶⁸ ja hänestä tuli keulahahmo intomielisten nuorempien upseerien joukossa. Useat preussilaiset sotilasjohtajat tosin pitivät häntä eräänlaisena “järjestäytymättömänä villinä”. Monet vanhan kaartin jäsenet halusivat Ranskassa tapahtuneesta dramaattisesta kehityksestä huolimatta pitää kiinni Fredrik Suuren 50–60 vuotta aikaisemmin käyttöönottamista menetelmistä ja organisaatiomuodoista. Perinteiden noudattajat olivat varmoja siitä, että kuninkaan menetelmät sekä sotilaiden pitkät palvelusajat ja tiukat harjoitusrutiinit pystyisivät osoittamaan sotatilanteessa paremmuutta ja tehokkuutta Bonaparten joustavampia organisaatiomuotoja vastaan.

*Prussia suffered other disadvantages. The army in general had continued to deteriorate. August Gneisenau, later Blücher's chief of staff, declared: 'In times of peace we have neglected much, occupied ourselves with frivolities, flattered the people's love of shows and neglected war.' Another of Blücher's future chiefs of staff, Scharnhorst, advised his son against soldiering. 'As to the Prussian army... it will not, in the condition in which it is, or into which it will come, do anything great or decisive.' Manoeuvre periods had been progressively reduced; the Prussians still relied upon rigid lines of infantry, rather than flexible formation, and the army suffered from an inward-looking attitude.*⁶⁹

Scharnhorstin keskeisin uudistusehdotus koski preussilaisen yleisesikunnan perustamista. Preussin kuningas hyväksyi vuonna 1813 organisaation eversti Christian von Massenbachin suosituksesta. Ensimmäiselle kurssille valittiin 21 upseeria. Myös Scharnhorst oli 21 valitun joukossa. Hän tuli vedetyksi mukaan Napoleonin vastaisen sodan valmisteluihin vuonna 1804 Brunswickin herttuan esikuntapäällikkönä. Nämä valmistelut menivät pääasiassa pieleen. Radikaalit upseerit eivät olleet vaikuttamassa asioiden kulkuun, koska upseerikunta koostui lähinnä vanhemmista herroista, joista hyvin monet olivat 70–80 -vuotiaita. Lisäksi epäonnistumisen taustalla on myös johdossa ollut komentopäällikön osasto, jonka staattisuuden turvasi kuninkaan osoittama suora luottamus. Sodan syttyttyä vuonna 1806 Napoleonin joukot valtasivat Preussin ja yleisesikunta joutui käytännössä sivuraiteille. Armeija oli kaikkea muuta kuin nykyaikainen ja se oli käytännössä ”valmistautunut käymään edellistä sotaa”.

Jenan-Auerstedtin seuraukset

Jenan ja Auerstedtin kaksoistaistelussa, lokakuussa 1806, Preussin armeija osoittautui alivoimaiseksi sotilaiden määrään nähden. Lisäksi se oli, kuten edellä mainittiin, varustettu ja harjoitettu eri sotaa varten. Ranskan joukot osoittautuivat preussilaisia selvästi ylivoimai-

ja asenteista mukaan luettuna kaikki tunnetuimmat uudistusajanjaksolta Auerstädtin taistelun jälkeen. Kirjassa kuvataan aikakausi varsin hyvin, vaikka fokusoidaankin lähinnä Blücheriin.

⁶⁸ Scharnhorstin nimitys oli ”Direktor der Berliner Kriegsakademie”.

⁶⁹ Parkinson, R. (1975): *The Hussar General*, s. 58.

semmiksi kaikilla sotataidon alueilla. Varsinkin sotateorian ja taktiikan alalla ranskalaiset joukot olivat preussilaisiin nähden aivan eri luokkaa. Ranskalaisten taktiikkaa leimasivat riipeys ja suuri liikkumiskyky, johon preussilaisten lineaarinen ajatustapa ei pystynyt vastaamaan. Napoleonin kyky nopeisiin sotaliikkeisiin ja joukkojen keskittämiseen ratkaisukohtiin⁷⁰ (*decisive point*, *DP*; *valgt sted*), sekä hänen kykynsä lyödyn vastustajan takaa-ajoon olivat ehkä ratkaisevimmat tekijät preussilaisten täydelliseen tappioon. (Ranska ei varsinaisesti koskaan ollut perustanut yleisesikunnaksi kutsumaamme elintä, mutta Napoleonin ympärillä oli hänen henkilökohtainen ja kokenut esikuntansa.)

Lyötyjen preussilaisten keskuudessa oli kolme miestä, jotka tulivat olemaan keskeisessä osassa uudessa preussilaisessa armeijassa tehtävien uudistusten yhteydessä. Tämä armeija tuli muodostamaan tärkeän osan Napoleonin Ranskan nujertaneesta koalitiosta. Nämä uudistuksen kannattajat olivat von Scharnhorstin (1755–1813) lisäksi sodankäynnistä innostunut, ja samalla myös viisas prinssi Gebhard Leberecht von Blücher (1742–1819) ja temperamenttinen, mutta järkevä kapteeni August von Gneisenau (myöhemmin sotamarsalkka).

*(...) Now began an important period of Prussian army reform, undertaken primarily by Scharnhorst, Gneisenau, Count von Grolman, von Goetzen, Hermann von Boyen, Carl von Grolman, and Clausewitz. The instrument for reform was the Military Reorganization Commission, established by the King (Frederick William) at Memel on 25 July, two weeks after the treaty of Tilsit. Areas covered by the Commission included universal conscription, the admission of the bourgeoisie to the officer corps, and the relaxation of the harsh disciplinary system. Blücher supported all three moves (...).*⁷¹

⁷⁰ Toim.huom: *Decisive point* on aikaisemmin suomessa käännetty ”tärkeäksi tekijäksi”. Tärkeä tekijä ymmärretään kuitenkin joksikin (useimmiten) ratkaisukohdassa esiintyväksi asiaksi tai ilmiöksi (Decisive Factor). Tällä hetkellä DP käännetään ratkaisukohdaksi.

⁷¹ Parkinson (1975), s. 80.

3.2 Sotilaalliset uudistukset vuoden 1807 jälkeen

Scharnhorstin, Massenbachin ja Gneisenauin vapauduttua sotavankeudesta muiden upseerien lailla vuonna 1807, heistä tuli sotilaskomission⁷² jäseniä. Sen tehtävänä oli erottaa noin 800 sodan aikana epäonnistunutta upseeria. Scharnhorst nimitettiin samalla kenraalimajuriksi ja johtamaan tätä uudistustyötä. Tämän puhdistuksen ehkä positiivinen puoli oli se, että se loi sopivan maaperän armeijan uudistuksille, samalla kun päästiin eroon epäonnistuneista upseereista. Kaikki viittaa siihen, että Scharnhorst oli avainhenkilö nopeasti muodostetun nykyaikaisen sotaministerön muodostamisessa. Siihen kuului Suuri yleisesikunta (yleisesikunnan uusi nimi), joka jaettiin neljään alaosaan/jaostoon: yksi otti vastuun strategiasta ja taktiikasta, yksi hallinnosta, yksi henkilöstöasioista ja yksi ase- ja ampumatarvikealasta. Tärkeätä oli myös, että yleisesikunta sijoitettiin arvoasteikossa komento-osaston päällikön ja päämajoitustemstarin organisaatioiden yläpuolelle.

Käytännössä tämä merkitsi myös kuninkaan ehdottoman vallan loppumista. Myös vanhat preussilaiset kenttäjoukot muutettiin ja korvattiin käytännössä armeijakunnan alaisilla kaikkia ”aselajeja” sisältävillä divisioonilla (*all-arms*). Ne pohjautuivat selvästi ranskalaiseen järjestelmään, joka oli osoittanut ylivoimaisuutensa myös saksalaisten järjestelmään nähden.⁷³ Samalla luotiin myös ”Landmilitz”, käytännössä reservijoukot, jotka perustuivat ”Provinzialtruppenin”⁷⁴ vanhaan järjestykseen. Eräs tärkeistä uudistuksista oli myös niin sanotun

⁷² Komissio oli saksalaiselta nimeltään *Militär-Reorganisations-Kommission*. Tehtävä oli kuvatenlainen: ”Nach Abschluss ihrer grundlegenden Arbeiten sollte dieses Gremium ins neue Kriegsministerium übergehen; freilich unter beibehaltener Teilung des traditionellen Staatsapparates in eine militärische und eine zivile Hälfte, die durch den Monarchen miteinander verbunden waren.“ Sitaatti on Siegfried Fielderin teoksesta *Kriegswesen und Kriegführung im Zeitalter der Revolutionskriege*, (Koblenz: Bernard und Graefe Verlag, 1988), s. 150.

⁷³ Ensiksi vallankumoussotien aikana ja myöhemmin Napoleonin aikana perustetut armeijat saivat uuden muotonsa paljolti erittäin hyvän alokstarjonnan johdosta, mikä oli seurausta asevelvollisuuden käyttöön ottamisesta. Oli herännyt tarve uudelle johtamis- ja komentojärjestelmälle, joka pystysi käsittelemään aikaisempaa suurempia muodostelmia. Ranskalaiset olivat tämän kehityksen pioneereja. Ensin otettiin käyttöön uusi divisioona-organisaatio, vähän myöhemmin seurasi *armeijakunta*. Organisaatiouudistus antoi komentajille mahdollisuuden johtaa ja valvoa laajalle alueelle levittäytyneitä ja suuria joukkoja. Keskeistä oli myös, että divisioona oli uusi keino yhdistää useampia aselajeja: jalkaväki, tykistö ja ratsuväki liittyivät yhteen sekalaisten tukijoukkojen kanssa, mikä teki näistä joustavia yksiköitä, jotka jonkin aikaa pystyivät taistelemaan muusta armeijasta *riippumattomina* ja oman johdon alaisina. Yksi esimerkki tuolta kyseiseltä ajanjaksolta on Napoleonin Ulmin sotaretki 1805. Hänen taitava tapansa käyttää armeijakuntiaan mahdollisti itävaltalaisen maavoimien saartamisen ja tuhoamisen Austelitzin taistelussa. Todelliset siirtymiset ja taistelutoimet tapahtuivat suurelta osin Napoleonin näköpiiriin ulkopuolella. Hän oli riippuvainen kuriireista ja hänen täytyi näin ollen luottaa kenraaliensa ja esikuntaupseeriensa pätevyYTEEN.

⁷⁴ Fiedler, S. (1988): *Kriegswesen und Kriegführung*, s. 154. Tämä liittyi samalla ranskalaisvaikutteisen asevelvollisuusjärjestelmän käyttöönottoon Preussissa. ”Nach dem ersten waren ’alle Bewohner des Staates... geborene Verteidiger desselben’. Der zweite vertrat die Scheidung zwischen dem stehenden Heer und der Reserve aufgrund der Vermögenslage jede Wehrpflichtigen, wonach alle Selbsteinkleider- und Be-

preussilaiskurin katoaminen, ts. luovuttiin fyysisestä rankaisemisesta, mikä oli ollut yleinen rangaistuskäytäntö myös pikkuasioissa. Vanhasta aristokraattisesta upseerikunnasta ei kuitenkaan luovuttu, mutta nyt siirryttiin uuteen väenottojärjestelmään perinteisen värväyksen täydentämiseksi. Käytännössä kokonaisuudesta tuli varusmiesten ja vakinaisten, pitkän palvelusajan omaavien sotilaiden yhdistelmä. Tästä lähtien pidettiin sovittuna, että *kansan*, eikä vain kuninkaan, vastuulla oli puolustaa valtiota.

On selvää, että näiden uudistusten läpivieminen vei aikaa. Kuningas itse muun muassa asettui vastustamaan uudistuksia katsoessaan tullessa aliarvioiduksi. Lisäksi Napoleon halusi varmistaa, että Preussi ei nostattaisi uutta ja uhkaavaa sotilaallista kapasiteettia ja liittoutuisi Ranskaa vastaan. Myös “Vanha kaarti”, joka edelleen suhtautui skeptisesti tämän tyyppisiin radikaaleihin uudistuksiin, painosti häntä olemaan muuttamatta asevoimien perusteita. Lisäksi puolustukseen oli käytettävissä vain vähän rahaa. Uudet saksalaiset divisioonat olivat pitkään vain “kuori”, koska sotilasakatemiolla kesti kauan kouluttaa ja harjoittaa yleisesikuntaupseerit hallinnoimaan tarpeeksi korkean tason sotateoimia. Akatemian koulutusorganisaation hyvien esikuntaupseerien lisäksi tarvittiin myös riittävästi upseereita divisioonan runkojen auki oleviin virkoihin, jotta nämä organisaatiot ajan mittaan pystyisivät toimimaan tarkoituksenmukaisella tavalla. Suunnitelma ei toisin sanoen ollut likimainkaan valmis Itävallan hyökätessä Ranskan kimppuun. Kuningas Fredrik Vilhelm III, ehkä viisaastikin, ei kuunnellut niitä yleisesikunnan upseereita, jotka halusivat tukea Itävaltaa. Hän valitsi sen sijaan puolueettomuuden ja salli ranskalaisten joukkojen oleskella maassa. Kuninkaalle oli myös huomattavan arka paikka se, että perustettu yli 100 000 sotilaan joukko oli laadultaan kirjava. Varsinkin hän oli huolestunut siitä, että peräti 31 pienempää saksalaista *Reinin liittoon* kuuluvaa osavaltiota osoitti lojaaliutta ranskalaisia kohtaa.

Tuohon aikaan *ei* kuitenkaan vielä ollut syntynyt vahvempaa toivetta Saksan liitosta, mitä lisäksi hillitsi myös Itävallan kärsimä selkeä tappio Napoleonin vastaan Wagramin taistelussa.⁷⁵ Ehkä nämä ongelmat tulivat kuitenkin selvemmiksi, kun vuonna 1811 tuli ilmeiseksi että Napoleonin kunnianhimoiset pyrkimykset vain kasvoivat: hän halusi valloittaa Venäjän. Tämä ei vielä vahvistanut Saksan kansallismielisyyttä eikä mikään viitannut siihen, että olisi ollut aika solmia uusia liittoja Ranskan ylivallasta irrottautumiseksi. Kävi pikemminkin niin, että monet saksalaiset valtiot asettivat joukkoja Ranskan armeijan käyttöön sen aloittaessa sotansa venäläisiä vastaan vuonna 1812.

Hyökkäyssota Venäjää vastaan johti useiden yleisesikuntaupseerien poliittiseen aktivoitumiseen, selvästi kuninkaan toiveita vastaan. Jo vuonna 1808 Gneisenau oli yrittänyt saada eron ja oli (onnistumatta) käynyt keskusteluja Lontoossa saadakseen aikaan Ranskaa vas-

waffen zwischen 18 und 30 Jahren auf eigene Kosten außerhalb der Linienarmee in den Reihen der Nationalmiliz zwei Monaten lang üben sollten.“

⁷⁵ Wagramin taistelu käytiin heinäkuussa 1809. Napoleon taisteli 136 000 miestä käsittävää suurta, Itävallan keisarin veljen arkkiherttua Karl Louisin johtamaa sotajoukkoa vastaan. Napoleonin 189 000 miestä käsittävä armeija selvisi voittajana taistelusta. Erityistä Wagramin taistelussa oli, että täällä käytettiin siihen asti suurin tykistötaistelu. (Napoleonilla oli käytössään 488 tykkiä ja itävaltalaisilla 446. Tappiot olivat suuret kummallakin puolella.)

taan suunnatun uuden liiton Preussin, Venäjän ja Englannin välille. Myöhemmin Blücherin käskettiin erota Napoleonin painostuksen takia, kun taas kenraali Scharnhorst – virallisesti lomalla olevana – oli matkustanut Pietariin yrittääkseen saada aikaan uuden liiton venäläisten kanssa.

Neuvottelun ollessa käynnissä, olivat toiset preussilaiset siirtyneet venäläisten palvelukseen, heidän joukossaan lahjakas esikuntaupseeri kapteeni von Clausewitz, joka oli toiminut Scharnhorstin pääneuvonantajana. Vuonna 1812 Clausewitz tuli näyttelemään tärkeää osaa venäläisten puolella näiden perääntyessä Moskovaan, erityisesti juuri sen Napoleonin vastaan suunnitellun vastahyökkäyksen aikana, joka pakotti tämän aloittamaan perääntymisen keskellä talvea. Clausewitz oli keskeisessä asemassa myös niissä neuvotteluissa 30. joulukuuta, joiden seurauksena preussilainen kenraali Johann von Yorck sekä hänen saksalaiset joukkonsa vaihtoivat sodan aikana puolta, ts. siirtyivät venäläisten puolelle. Juuri sen seurauksena Preussin kuningas lopulta 16.3.1813 liittoutui venäläisten kanssa. (Hän ja tsaari Aleksanteri sopivat, että muodostettu Reinin liitto lopetettaisiin ja jäsenvaltiot yhdessä kääntyisivät Napoleonin vastaan.)

Upseerien sodan aikana osoittama aloitteellisuus edisti siis saksalaisten kansallismielisyyttä. Napoleonin vastaisen liiton suoranainen sotilaallinen hyöty jäi kuitenkin rajalliseksi. Prinssi von Blücher antoi määrällisesti suurimmat joukot sotatoimiin, von Scharnhorstin toimiesä hänen esikuntapäällikkönään. Nämä joukot osallistuivat edellä mainittujen tapahtumien jälkeiseen vapautussotaan Ranskan miehitystä vastaan. Kreivi von Gneisenau, joka oli toiminut päämajoitusmestarina sotaretken aikana, otti Scharnhorstin paikan tämän kuoltua kesäkuussa 1813 saamiinsa vammoihin – toisin sanoen muodosti yhdessä von Blücherin kanssa sen kaksikon, joka ei ainoastaan myötävaikuttanut liittoutuneiden voittoon 1814 vaan tuli myös johtamaan Preussin armeijaa sodassa, joka johti Napoleonin lopulliseen tappioon Waterloossa 1815.

Waterloon jälkeinen kehitys

Waterloon taistelun jälkeen Euroopassa saatiin kokea epätavallisen pitkä rauhanaika. Kului lähes 40 vuotta ennen kuin Krimin sota syttyi. Tänä aikana Preussi ja muutkin Saksan valtiot muuttuivat huomattavasti, varsinkin alkavan teollistumisen seurauksena. Kehittyi uutta tekniikkaa, mutta yhtä tärkeää oli myös uusien, henkisten ja sotilaallisten aatteiden ja käsitysten kehittyminen. Keskeistä oli kehitys, joka oli tapahtunut aikaisemmin, romantiikaksi kutsutun liikkeen aikana. Vuonna 1809 perustettu Keisari Wilhelmin Yliopisto tuli jatkossa vaikuttamaan merkittävästi kehitykseen. Tästä tuli tyyssija aikaisemmin vähäarvoisena pidetylle kansallisuusaatteelle, joka perustui ajatukseen saksalaisista *kansana*, *kansakuntana*.

Samalla aikakaudella armeijat, Preussin mukaan luettuna, olivat alkaneet turhautua. Pitkä rauhan aika oli tehnyt suurten joukkojen pitämisen kannattamattomaksi. Niinä muutamina kertoina, kun joukkoja oli käytetty taisteluun, kuten Puolan levottomuuksissa 1832 ja valankumousvuonna 1848, sotakoneistoa oli käytetty “rauhan ja järjestyksen” aikaansaamiseksi. Rauhallsuudestaan huolimatta pinnan alla liikkui monia uusia voimia, jotka tulivat

johtamaan siihen, että seuraavat sata vuotta olivat rauhattomimmat nykyajan Euroopassa ja toivat mukanaan laadultaan ja määrältään ennen näkemätöntä väkivaltaa.

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella Carl von Clausewitzia ja hänen sotateoreettista työtään. Ne ajatukset, joiden puolestapuhujaksi Clausewitz teorioillaan tuli, ovat usein vastaakohtaisia sille rauhalliselle, mielteliäälle ja persoonallisuutena jossain määrin varautuneelle henkilölle. Ollessaan sotakoulun johtajana vuodesta 1818 kuolemaansa asti 1831, hän laati, usein vaikeasti lähestyttävän, mutta monumentaalisen sotateoreettisen tutkimuksensa ”Vom Kriege” (Om kriget, Sodankäynnistä).⁷⁶ Itse kirjan sisällöstä kerrotaan myöhemmin tässä luvussa.

Eriytistä tässä teoksessa oli, ettei se liittynyt pelkästään sotaan. Kirja oli urauurtava työ kattaessaan samanaikaisesti sekä politiikan että sodan filosofian. Eräs esimerkki uudesta sotilaallisesta ajattelusta on usein mainittu – ja väärin käytetty – väite, että sota on politiikan jatkamista toisin keinoin. Toinen keskeinen – myöhemmin paljon kiistelty – lausuma on, että puolustus olisi sotilaallisesti ja poliittisesti voimakkaampi kuin hyökkäys ja että voimat pitäisi jännittää äärimmilleen vihollisen voimavaroihin ja taistelutahtoon vaikuttamiseksi (mahdollisesti niiden lyömiseksi). On syytä muistaa, että ratkaiseva sana sodan aloittamisesta kuuluu poliittiselle johdolle, jolla muutenkin on kokonaisvastuu sodan johtamisessa. Näiden ja vastaavanlaisten lausumien tulkinta on jäänyt tekstin julkaisemisen jälkeen itsestään selväksi ja pysyväksi keskustelunaiheeksi. Saksalaiset eivät olleet keskuudessaankaan yksimielisiä niistä keinoista, joiden avulla taattaisiin sotilasvoiman pysyminen poliittisessa kontrollissa ja että sen käyttö palvelisi poliittista tavoitteenasettelua.

Laajamittaisesti kirjaa julkaistiin Saksassa vasta vuonna 1853. Ehkä siksi kenraali Heinz Guderian kuvasi tätä teosta ”harvojen lukemaksi, monien arvostelemaksi”. Tähän seikkaan kannattaa kiinnittää huomiota, koska tuota versioita oli muutettu monissa kohdin alkuperäisestä Clausewitzin lesken, Marie von Clausewitzin, käsikirjoituksesta. Leski oli aloittanut työn miehensä kuoleman jälkeen vuonna 1832, noudattaen työssään täysin kirjoittajan henkeä. (Kirja olisi muisto poismenneestä miehestä, ja hän toivoi sen päätyvän jälkipolvien käytettäväksi. Katso hänen omaa esipuhettaan alkuperäisversiossa.⁷⁷)

⁷⁶ von Clausewitz, Carl: *Om kriget*, (Stockholm: Bonniers, (1832)/2002). Tässä kirjassa on käytetty ruotsinkielistä versiota lähteenä, koska se on tähän asti luultavasti paras skandinaavisille kielille käännettyistä. Sen on kääntänyt Hjalmar Mårtensson avustajinaan Klaus-Richard Böhme ja Alf W. Johansson. Käännös on vuodelta 1991, mutta tekstiin on tehty vähäisiä korjauksia uudessa versiossa vuodelta 2002 Försvarshögskolanin pyynnöstä.

⁷⁷ von Clausewitz, Carl (2002): *Om kriget*, s. 18–21; Eskelinen (1998): *Sodankäynnistä*, s. 5–8.

Uusia kehityspiirteitä

Vuonna 1953 preussilaisten uusi ja asenteeltaan selvästi kansallismielinen sukupolvi oli muokannut tekstiä, jonka perusteella tätä laitosta voi pitää kirjan toisena versiona. Tuolloin muutettiin ja pyyhittiin useita alkuperäisessä laitoksessa olleita lauseita ja virkkeitä, muun muassa keskeinen periaate aseellisin voimin tehtävästä poliittisesta valvonnasta jätettiin pois. Kenraali Heinz Guderian on kirjoittanut eräässä kirjassaan:

*It had a large share in shaping the spirit of generations of general staff officers (...)
This book was also the fountainhead of all patriotism and idealism which inspired
these same representatives of the General Staff.*

Ei todennäköisesti ollut myöskään mikään sattuma, että kirjan “uusjulkaisu” vuonna 1853 tapahtui vähän sen jälkeen, kun kuningas Fredrik Vilhelm IV oli ottanut käyttöön Preussin uuden valtiosäännön. Sitä voidaan pitää vastauksena liberaalien painostukseen “vanhaa järjestystä” vastaan. Uudessa valtiosäännössä otettiin käyttöön demokraattisen johtamisjärjestelmän yksinkertainen muoto, joka rakentui parlamentin ympärille ja sisälsi selvät rajoitukset siitä, kenellä oli oikeus politiikan huipulle. Oli tärkeää, että kuningas saattoi itse nimittää kaikki ministerit. Tätä pidettiin keskeisenä asiana aikana, jolloin esiintyi yhä vahvempia vaatimuksia saksalaisten valtioiden yhdistymisestä ja jolloin saksalainen eliitti seurasi suurella epäluulolla Napoleon III:n Ranskaa. (Saksalaisten kansalliskiihkoilijoiden piirissä Napoleon III:ta pidettiin saksalaisten etujen uhkana ja esteenä kasvaneelle vaatimukselle yhdistyneestä Saksasta.) Mitään ei kuitenkaan tapahtunut ennen vanhan kuninkaan kuolemaa 1861. Preussin liberaali politiikka jäi elämään, huolimatta uudesta, neljän selvästi nykyaikaista demokratiaa vieroksuvan miehen muodostamasta hallituksesta, jolla oli sotilaallisen suuntautumisen lisäksi selviä sotilaallisia yhteyksiä. Hallituksessa istuivat sotilas, prinssi Vilhelm, josta tuli kuningas ja hallitsija 1857 mielisairaaksi julistetun veljensä jälkeen, aggressiivinen kenraali Albrecht von Roon sotaministerinä vuodesta 1859. Lisäksi siellä istui hänen läheinen ystävänsä, viisas ja oppinut Otto von Bismarck, av Roonin suosituksesta ministeripresidenttinä vuodesta 1862, ja varsinkin yleisesikuntaupseeri Helmuth Karl von Moltke, yleisesikunnan päällikön, prinssi Vilhelmin aiempi adjutantti (aide-de-camp).

Kaikki nämä neljä pragmaattikkoa uskoivat, että sota oli luonnollisella tavalla välttämätön osa elämää. Näin ollen kiista sodan aloittamisesta kohtasi vain harvoja esteitä, koska keneläkään ei ollut mitään todella hyvää syytä uhata tätä luonnollisuutta. Useimmat olivat saaneet vaikutteita Clausewitzilta, mutta hyväksyivät suurelta mestarilta vain sen, mikä sopi heille ja heidän suursaksalaiseen taustaansa sopivaan kantaansa. Saksalaiset olivat kiinnostuneita Itävallasta, toisesta saksaa puhuvasta valtiosta ja siellä esiintyneistä ajatuksista. Keisari Franz Josefiin suhtauduttiin Preussissa erittäin epäluuloisesti, samoin Ranskan Napoleon III:een. (Muistettiin, että Ranska voitti kaksi sotaa 1850-luvulla, eikä voitu jättää huomioon ottamatta sitä, että Itävalta ja Ranska halusivat yrittää pysäyttää saksalaisten haluan laajenemisen Keski-Euroopassa.) Samaisten neljän herran mielenkiinnon kohteena oli ennen kaikkea maavoimat; merivoimista he olivat vähemmän kiinnostuneita. Tulevaisuuden yhdistynyt Saksa oli voimakkaasti mukana suunnitelmissa, mutta yhdistymisen vaatimuksena oli, että Preussi muodostaisi valtakunnan ytimen. Neljän itsevaltiaan johdolla

Preussi ”laitettiin marssille”, jolloin asevarustelusta, sotilaallisista uudistuksista ja itse sodasta tuli päämäärä sinänsä. Se saattoi olla joko ennakkoon suunniteltu tai jonkun muunlainen sota – tilanne ratkaisisi millainen. Sota oli joka tapauksessa voimakeino, jota oli valmistauduttu käyttämään.

Tältä pohjalta Bismarck, hiljattain keisariksi asetetun Vilhelm I tukemana, alkoi manipuloida vuoden 1862 valtiosääntöä siten, että hallitsevan eliitin kannalta katsottuna poikkeavaa näkemystä tulevaisuudesta edustanut kansalliskokous voitiin ohittaa. Tarkoitus oli taata vapaat kädet ennakkoon suunniteltujen sotien aloittamiseksi, jos siihen nähtiin olevan tarvetta, ts. kun oli mahdollista päästä ”kustannustehokkaiisiin” ratkaisuihin. Yhdessä tämä ”neljän kopla” pystyi kontrolloimaan kehitystä monia vuosia. Roonin pääosuudeksi tuli hankkia rahaa asevarusteluun, Moltke avusti ajamalla läpi tärkeät sotilaalliset uudistukset, Bismarck laati ja vakiinnutti uuden strategian, ja keisari itse toimi takaajana kansan edessä. Kaikki alkoi (toisella) sodalla Tanskaa vastaan 1864, koskien osittain saksaa puhuvien eteläisten Schleswig-Holsteinin provinssien valvontaa.⁷⁸ Se voitettiin suhteellisen helposti. Mikään maa ei olisi tullut Tanskan avuksi (eivät myöskään muut pohjoismaat). Tämän Bismarck oli aavistanut. Seuraava sota 1866 käytiin Itävallan saamiseksi valvontaan, jotta se ei olisi onnistunut Preussin pysäyttämiseksi tähtäävissä pyrkimyksissään. Kolmas ja ratkaisevin sota käytiin Ranskaa vastaan. Se alkoi 1870 ja päättyi 1871 siihen, että Preussi osallistui Ranskan sisäiseen taisteluun Pariisin kommuunista (vallankumousohallituksesta). Saksan yhdistymisellä ja laajentumisella Euroopan keskellä oli luonnollisesti merkittävät seuraukset eurooppalaiselle valtiojärjestelmälle.⁷⁹

Tässä kohdin on huomattava, että kaikki mainitut sodat oli käyty vain *yhtä* vastustajaa vastaan kerrallaan, sillä mikään valtio ei ollut halunnut puuttua tapahtumien kulkuun auttaakseen niitä, joita vastaan saksalaiset olivat hyökänneet. Saksalaiset olivat joka kerta täsmentäneet muille suurvalloille, ettei heillä ollut mitään pyrkimyksiä näiden suhteen – minkä nämä olivat hyväksyneet. Strategia oli toisin sanoen toiminut hyvin, Bismarckin kannalta katsottuna. Oliko siten mitenkään kummallista, että Saksan ambitiot lisääntyivät vähitellen?

⁷⁸ Cowley, Robert & Parker, Geoffrey (toim.): *The Osprey Companion to Military History*, (London: Osprey, 1996), s. 373.

⁷⁹ Black, Jeremy (toim.): *European Warfare 1815-2000*. (Hampshire: PALGRAVE, 2002), artikkelin on kirjoittanut Dennis Showalter, ”Europe’s Way of War 1815–64,” s. 27–50.

3.3 Carl von Clausewitz – hänen sotateoriansa pääkohdat

Seuraavassa esitellään yleispiirteisesti joitakin sotateoreetikkojen tärkeimmistä kirjoituksista. Painopiste on Clausewitzissa, koska hänen merkityksensä nykyaikaisten sotateorioiden ja doktriinien kehitykselle on edelleen suurin. Carl (*Karl*) von Clausewitz (1780–1831, kuva ohessa) oli preussilainen upseeri ja osallistui Napoleonin sotiin, pääasiassa esikuntaupseerina. Vaikka hän itse ei koskaan hoitanut mitään korkeampaa itsenäistä päällikkyyttä, hänen esikuntatehtävänsä antoivat hänelle kuitenkin kokemusta sodankäynnistä. Preussin Ranskalle 1806 kärsimän dramaattisen tappion jälkeen Clausewitz osallistui armeijaa uudistavan reformikomitean toimintaan. Tyytymättömänä siihen, että Preussi tuki Napoleonin Venäjän sotaretken alla 1812, Clausewitz vaihtoi ”isänmaallisista syistä” puolta ja siirtyi Venäjän palvelukseen vuosiksi 1812–1815. Sodan loputtua Clausewitz

palasi Preussin palvelukseen. Vuonna 1818 hänet ylennettiin kenraaliksi ja hänestä tuli Berliinin Sotakoulun (*Allgemeine Kriegsschule*) johtaja. Tämä puhtaasti hallinnollinen virka soi hänelle hyvät mahdollisuudet henkilökohtaisiin opintoihin. Hänen pääteostaan *Vom Kriege* pidetään edelleen yhtenä sotateorian tärkeimmistä teoksista. Clausewitzin kuoltua koleraan 1831 hänen leskensä, Marie von Clausewitz julkaisi kirjan osissa postuumisti 1832–1834. Clausewitzin näkemys sotilaallisen ja poliittisen järjestelmän välisestä suhteesta tekee *Sodankäynnistä*-kirjasta (*Vom Kriege, Om kriget*) edelleen ajankohtaisen. Kirja tuo tärkeän lisän teemaan valtionpolitiikan järkevyydestä. Tämä on edelleen ajankohtaista, koska irrationaalinen toiminta (etupäässä ydinasein) voi helposti johtaa katastrofaalisiin seurauksiin nykyaikaisessa maailmassamme.

Clausewitz on muita sotateoreetikoita paremmin onnistunut kuvaamaan sotaa ja sodankäynnin yleisiä piirteitä. Clausewitzkin on kuitenkin ”aikansa vanki”. *Sodankäynnistä*-teosta leimaa Ranskan vallankumous ja Napoleonin sota, mikä täytyy tiedostaa Clausewitzin ajatusten nykyaikaisissa tulkinnoissa. Lisäksi *Sodankäynnistä* ei ole täysin johdonmukainen, koska se julkaistiin osina Clausewitzin kuoleman jälkeen. Hänen kirjoitustyyliinsä pohjautuu senaikaiseen saksalaiseen filosofiaan, joka voi olla nykyään vaikeasti ymmärrettävää. Kirjan julkaisemisen jälkeen tapahtuneista suurista muutoksista johtuen teoksen *konkreettiset* osat, kuten taktisten ratkaisujen kuvaaminen, eivät ole enää ajankohtaisia. Hän ei luonnollisesti pystynyt kirjoittamaan nyt tärkeistä asejärjestelmistä kuten ilma-aseista ja ydinaseista. Maavoimaupseerina hän ei myöskään ole käsitellyt maa- ja merivoimien suhdetta, millä taas on ollut suuri merkitys esimerkiksi toisessa maailmansodassa, sekä Korean ja Falklandin sodissa.

Clausewitzin perusteorioita pidetään edelleen ajankohtaisina. Hänen ajatuksiaan pitäisi käyttää nykyään enemmän apuvälineenä sodan ja sodankäynnin ymmärtämisessä eikä niinkään hakuteoksina tai ohjesääntöinä. Seuraavassa hahmotellaan joitakin Clausewitzin keskeisimmistä teeseistä. Niillä on nykyään suuri vaikutus siihen, miten asevoimia ajatellaan käytettävän.

3.3.1 Sota teoriassa käytännön sodan vastakohtana

Clausewitz erottaa, kuten hän sanoo, teoreettisen sodan eli sodan ”ihannetyypin” ja sodan joka tapahtuu todellisuudessa. Jälkimmäistä leimaavat olosuhteet, jotka vaikeuttavat järkevää toimintaa. Tällä on läheinen yhteys kolmeen tärkeimpään tekijään, jotka muodostavat sodan ulottuvuuden: väkivalta, järjen käyttö sekä mitä seuraa riskinotosta ja sattumista, jotka onnistutaan huomaamaan ja hyödyntämään.

Clausewitzin mukaan juuri väkivallan käyttö erottaa selvimmin sodan muusta inhimillisestä toiminnasta. Koska sota on voiman käyttöä, Clausewitz on sitä mieltä, ettei ole olemassa mitään loogista rajaa sille, miten käytettävissä olevia voimakeinoja käytetään hyväksi. Se ei ole

(...) elävän voiman vaikutusta kuolleeseen massaan, vaan se on aina kahden elävän voiman törmäystä toisiinsa.(...)⁸⁰

Kumpikaan taistelevista osapuolista ei käytännössä pysty täysin hallitsemaan kaikkia toimintojaan samaan aikaan, koska molemmat osapuolet yrittävät vaikuttaa toistensa toimintaan. Kun molemmat puolet yrittävät voittaa toisensa, johtaa tämä helposti toimintojen asteittaiseen laajenemiseen. Elleivät muut tekijät hillitse tätä kehitystä, on loogisena seurauksena rajoittamaton tai totaalinen sota, jossa kumpikin puoli käyttää kaikkia saatavilla olevia keinoja hyväkseen tuhotakseen toisen osapuolen täydellisesti. Vasta silloin voidaan nähdä sota loppuneeksi. Tämä totaalisen sodan (ideaalisen sodan) teesi kohtaa käytännössä antiteesinsä, joka (teoriassakin) merkitsee aina ulkopuolisten voimien vaikutusta sotaan. Tärkeäksi tekijäksi muodostuu tällöin se mikä on ominaista sotaa käyville valtioille. Mitä nämä valtiot panevat etusijalle sodassa ja mitä ne pitävät hyväksyttävänä – vastaavasti mahdottomana hyväksyä – sodan aikana? Konkreettisesti tämä merkitsee sitä, että poliittiset, sosiaaliset, tekniset ja taloudelliset tekijät vaikuttavat rajoittavasti sodankäyntiin. Tämä

⁸⁰ Eskelinen (1998), Kirja 1, Luku 1, § 4, s. 17. (Om Kriget (1991), Kirja 1, luku 1, 4§) (Ks. sivu 31 ruotsalaisissa käännöksissä vuodelta 1991 tai vastaavasti 2002.) Huomaa: Vuoden 1991-versiosta puuttuu liittävä lause ”weil ein absolutes Leiden kein Kriegführen sein würde” – joka voidaan kääntää ”...koska ehdoton kärsimys (toisen osapuolen) ei olisi sodankäyntiä...”. Täydellisempi käännös olisi: ”...elävän voiman vaikutusta kuolleeseen massaan, vaan on, koska toisen osapuolen ehdoton kärsimys ei olisi sodankäyntiä, aina kahden elävän voiman törmäystä toisiinsa.” Tämä sopii myös paremmin Clausewitziin, kun hän kirjoittaa neljännessä kirjassaan, alkaen luvusta 8: ”Taistelua (*Gefecht*) ei voida käydä ilman kummankin osapuolen suostumusta.” (Sivu 221 ruotsinkielisessä käännöksessä ja s. 140 Eskelisen käännöksessä.)

hillitsee sitten väkivallan käyttöä ja ehkäisee lopputuleman muodostumista *totaaliseksi sodaksi*.

Tässä yhteydessä on tärkeää myös huomata, ettei sodan päämääränä tavallisesti ole aiheuttaa viholliselle täydellistä tappiota. Voidaan tyytyä pienempään tavoitteeseen, rajoittaa omia toimintoja ja siitä huolimatta saavuttaa hyväksyttävissä oleva päämäärä. Väkivallan käyttö on kuitenkin aina päätapana. Tämä pätee myös silloin, kun on kyse rajoitetuista sotilaallisista tavoitteista eikä totaalisen sodan edellyttämästä yhteiskunnan voimavarojen täydellisestä mobilisoinnista. Kaiken kaikkiaan Clausewitzin konsepti totaalisesta ja rajoitetusta sodasta kuvaa hänen dialektista (vastakohtien rinnastamiseen perustuvaa) tapaansa käydä ongelmaan käsiksi ja rakentaa tästä todistelun lähtökohta. Muiden tekijöiden vaikutuksen vuoksi sota kehittyy absoluuttisesta muodostaan todelliseen muotoonsa; käytännössä sotaa ei voi pitää eristettynä ilmiönä. Tämä dualismi on perustana myös Clausewitzin valitsemalle sanamuodolle sodasta politiikan jatkamisena toisin keinoin. Alla oleva lainaus on keskeinen Clausewitzin käsityksessä sodan luonteesta (toim.huom. näihin lainauksiin palataan vielä luvussa 3.3.3):

Sota ei siis ole vain kameleontti, koska se muuttaa hieman luonnettaan jokaisessa konkreettisessa tapauksessa, vaan se on myös vallitsevien peruslinjojensa kannalta kokonaispiirteiltään merkillinen kolminaisuus, joka koostuu peruselementtinsä alkuperäisestä väkivaltaisuudesta, vihasta ja vihollisuudesta, joita on pidettävä sokeana luontoon pohjautuvana vaistotoimintana, todennäköisyyden ja sattuman leikistä, joiden takia siitä tulee vapaata henkistä toimintaa, sekä sen luonteesta politiikan alisteisena välineenä, luonteesta, jonka takia se kuuluu pelkästään järjen toimintakenttään.⁸¹

Ensiksi mainittu noista sodan kolmesta puolesta on ensisijaisesti kansan, toinen ensisijaisesti sotapäällikön ja hänen armeijansa ja viimeksi mainittu ensisijaisesti maan hallituksen asia. Sodassa liekkiin leimahtavien intohimojen täytyy olla kansojen keskuudessa olemassa jo ennen sotaa; sotapäällikön ja armeijan ominaisuuksista riippuu, miten paljon rohkeuden ja lahjakkuuden vaikutus pääsee tuntumaan sattuman varassa olevan todennäköisyyden maailmassa, mutta poliittisten tavoitteiden asettaminen kuuluu yksinomaan hallitukselle.⁸²

3.3.2 Sota politiikan instrumenttinä

Clausewitz määrittelee sodan väkivallan käytöksi, jonka tarkoituksena on pakottaa vastustaja taipumaan tahtoomme. Näkyvä piirre *Sodankäynnistä*-kirjassa on politiikan ja sodan välinen kytkentä. Sotatoimet nähdään teoksessa vain keinoksi saavuttaa poliittiset tavoitteet. Ilman tämän tiedostamista sodasta tulee itsetarkoitus. Clausewitz tähdentää useaan kertaan, että sota on vain politiikan jatkamista muilla keinoilla. Sotaa ei näin ollen voi irrottaa poliittisesta yhteydestään.

⁸¹ ”Tässä ruotsinkielinen käännös on puutteellinen – ”rena förnuftet” (”pelkkä ihmisäly”) pitäisi muuttaa muotoon ”rena förståndet” (”pelkkä järki”), koska Clausewitzin aikana käsitteillä förnuft ja förstånd (ihmisäly ja järki) oli suuri ero. Alkutekstissä on myös *dem blossen Verstande* kursivilla.” Ruotsalaisten käännösten suomennos on Eskelisen.”

⁸² Eskelinen (1998): *Sodankäynnistä*, s. 29. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 44.)

Näin siis havaitsemme, että sota ei ole vain poliittista toimintaa, vaan todellinen politiikan väline, poliittisten suhteiden hoitamisen jatkamista, sen toteuttamista toisin keinoin. Sodan erikoisominaisuudeksi jää vain sen keinojen erityinen luonne. Sotataito yleensä sekä sotapäällikkö jokaisessa yksittäisessä tapauksessa voivat vaatia, etteivät politiikan suuntaukset ja tarkoitukset asetu näitä keinoja vastaan, eikä tämä vaatimus todellakaan ole vähäinen; mutta miten vahvasti se yksittäisissä tapauksissa vaikuttaakin poliittisiin tarkoituksiin, tätä on kuitenkin aina pidettävä vain poliittisten tarkoitusten tarkistuksena, sillä poliittisen tarkoituksen toteuttaminen on sodan tavoite, sota on keino, eikä keinoa voida koskaan ajatella ottamatta huomioon tavoitetta.⁸³

Hänen teesinsä ”sodan dualistisesta luonteesta” on perustana hänen analyysilleen kaikista niistä järjestelmällisen väkivallan käytön muodoista, joita esiintyy sodassa. Tällä tarkoitetaan koko spektriä, diplomaattisissa yhteyksissä sotilaallisella väkivallalla uhkaamisesta aina tietoiseen hävityssotaan. Teesi sisältää myös selvästi ajatuksen, ettei mitään sodan muotoa voi pitää ”tyypillisenä” eikä minkäänlaisena standardina tai normina. Clausewitz tähdentää erityisesti sitä, että sota on aina luonteeltaan poliittinen, eikä sitä sen vuoksi voi pitää erillisenä ilmiönä. Vihollisen voittaminen sotilaallisin keinoin ja hänen taistelutahtonsa nujertaminen eivät ole itsetarkoitus vaan keino saavuttaa poliittisia tarkoituksia. Näin ollen sotilaallisen voiman käyttö ja väkivalta eivät saa korvata poliittisia päämääriä.

Käsitys sotilaallisesta väkivallasta on vaihdellut aikojen kuluessa. Clausewitz oli 1820-luvulla kumonnut ajatuksen siitä, että sotaa voisi ulkoisesti säännellä ja sisäisesti ”sivistää” kansainvälisten sopimusten avulla. Hän tähdensi sitä, että koska sodan tarkoituksena on vallan ja väkivallan käyttö, oli olemassa myös tiettyjä itselle asetettuja ja näkymättömiä rajoituksia – kansainvälisen oikeuden ja käytännön vastineita. Clausewitz piti itsestään selvänä, että totaalinenkin sota oli järjestetty rituaali, toisin sanoen väkivallan säänneltyä käyttöä poliittisten päämäärien saavuttamiseksi toisin keinoin. Hänen visionsa sodasta ei sisällä siviilien joukkotuhoa tai vankien kidutusta ja murhaa. Hän katsoi sellaisen olevan sotilaitten arvolle alentavaa.

Poliittisten johtajien rooli

Yksi Clausewitzin teeseistä on, että poliittiset päättäjät antavat sotilasstrategialle sen muodon. Viime kädessä juuri poliitikot valvovat ja ohjaavat sotaa. Tämä ei luonnollisestikaan merkitse sitä, että poliitikot korvaavat sotilaat sotilaallisten operaatioiden suunnittelussa ja toteuttamisessa. Koska poliitikot todella vaikuttavat siihen, miten sotaa käytäisiin, heillä on myös suuri vastuu. Siksi:

- Heidän ei koskaan pidä vaatia sotilaallisesti mahdotonta.
- Heidän täytyy tehdä tiivistä yhteistyötä sotilasjohtajiensa kanssa muotoiltaessa poliittisia ja sotilaallisia strategioita.

⁸³ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 27; Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 42.

Clausewitz muotoilee tämän näin:

Yhtään sotaa ei aloiteta tai ei järkevästi toimitaessa pitäisi aloittaa vastaamatta kysymykseen, mitä sodalla ja sodassa halutaan saavuttaa. Ensiksi mainittu seikka on sodan tarkoitus, sen päämäärä, jälkimmäinen sotatoimien tavoite. Tämä keskeinen ajatus ohjaa toimintaa joka suhteessa, se määrää käytettävien keinojen ja välineiden paljouden ja iskujen voimakkuuden, ja sen vaikutus ulottuu toiminnan pienimpiin yksityiskohtiin saakka.⁸⁴

Samasta syystä poliittisten johtajien on tärkeää ymmärtää sotilaallisten toimien ja operaatioiden seuraukset, mikä edellyttää riittävää tietoutta sotilasasioista. Poliitikalla on vaikutusta strategioiden valintaan, mistä seuraa vaatimus, että poliitikoiden pitää kyetä yhdistämään valtiomiestaito ja strategia. Sotilasjohtajien tulee toisaalta myös kyetä ymmärtämään politiikkaa, miten se kehittyy ja mitä kulloinkin priorisoidaan.

Clausewitz oli täysin selvillä siitä, että niin poliittisella kuin sotilaallisella taholla oli suuria tietoaukkoja toistensa toiminnan luonteesta, mikä helposti saattaa johtaa virheellisiin ratkaisuihin. Hän pelkäsi erityisesti sitä, että kunnianhimoiset poliitikot, sotilaallisia realiteetteja tajuamatta, toimisivat epäedullisella tavalla. Hän näkee poliittisten johtajien ja sotilasjohtajien välisten hyvien suhteiden olevan paras keino tätä vastaan.

Sotilasjohtajien rooli

Koska politiikka on aina johtava elementti ja sota vain sen instrumentti, on vain yksi keino järjestää niiden väliset suhteet: sotilaallisten näkökohtien täytyy lopulta väistyä poliittisten tieltä. Clausewitz kirjoittaa:

Sanalla sanottuna sotataito muuttuu ylimmällä tasollaan politiikaksi, tosin politiikaksi, joka noottien kirjoittamisen sijasta käy taisteluja. Tämän näkemyksen perusteella erottelua, jonka mukaan jokin suuri sotatapahtuma tai sitä koskeva suunnitelma voitaisiin jättää pelkästään sotilaallisen arvioinnin varaan ei voida hyväksyä, ja sellainen menettely voi olla jopa vahingollista; onhan kerrassaan järjetöntä kysellä sotasuunnitelmia laadittaessa sotilailta pelkästään sotilaallisia arvioita siitä, mitä kabinetin on tehtävä.⁸⁵

Näin ollen sotasuunnitelmissa on otettava aina politiikka huomioon. Poliittisella johdolla taas on oltava näkemys suunnittelusta, sodan intensiteetistä ja sen kestosta.

Koska sota ei ole sokean intohimon purkaus, vaan sitä hallitsee poliittinen tavoite, tämän suuruudesta tietysti riippuu, miten suuria uhrauksia me olemme valmiit tekemään sen saavuttamiseksi. Tämä ei koske pelkästään uhrauksien määrää, vaan myös niiden kestoa. Heti kun voimia vaaditaan niin paljon, ettei poliittinen tavoite enää riitä vastapainoksi, tavoitteesta on luovuttava ja tämän seurauksena solmittava rauha.⁸⁶

Toisin sanoen valtiomiehen täytyy aina ohjata sotilaitaan, kun taas sotilaiden pitää voida vaikuttaa sotilaallisia seurauksia saaviin poliittisiin päätöksiin.

⁸⁴ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 269; Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 589.

⁸⁵ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 287; Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 619.

⁸⁶ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 31–31; Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 47.

Lyhyt yhteenveto

Jos yritetään tehdä lyhyt yhteenveto tästä Clausewitzin teorioiden tärkeästä osasta, korostuu selvästi, että sota on yksi politiikan keinoista, jota pitää käyttää vain siinä määrin ja niiden resurssien puitteissa, että saavutetaan poliittiset päämäärät. Kaiken kattavat poliittiset tavoitteet määräävät siten sen, miten paljon niihin täytyy panostaa sotilaallisesti. Tässä yhteydessä on vähemmän tärkeää se, että operaatioiden kulku ilman muuta vaikuttaa poliittisiin päämääriin, kuin ne olosuhteet jotka vaikuttavat ja ohjaavat ylipäättään sotaan ryhtymisen valintaa.

3.3.3 Kolminaisuus: kansa, aseelliset joukot ja hallitus

Clausewitzia askarruttaa ajatus siitä, miten sodankäyntiä voisi yrittää ymmärtää. Hän yksinkertaistaa ongelmanasettelun ottamalla käyttöön ”trinaarisen” (kolmiosaisen) analyysimallin, jota usein kutsutaan kolminaisuudeksi. Hän aloittaa tämän jakson kirjassaan (1. kirja, luku 28) muistuttamalla lukijaa siitä, ettei ole olemassa kahta identtistä sotaa, koska sotien kulkua värittävät dynaamiset tapahtumat.

Sota ei siis ole vain kameleontti, koska se muuttaa hieman luonnettaan jokaisessa konkreettisessa tapauksessa, vaan se on myös vallitsevien peruslinjojensa kannalta kokonaispiirteiltään merkillinen kolminaisuus...⁸⁷

Analyyssissään Clausewitz palauttaa sodan loputtoman monimuotoisuuden pohjimmiltaan kolmeen hallitsevaan tekijään. Lähtökohtana on, että kaikki sodat ovat erilaisia. Ymmärryksemme niistä kuitenkin lisääntyy, jos niitä tarkastellaan seuraavista lähtökohdista:

- ...peruselementtinsä alkuperäisestä väkivaltaisuudesta, vihasta ja vihollisuudesta...
- ...todennäköisyyden ja sattuman leikistä...
- ...luonteestaan poliitikalle alistaisena välineenä...

tai suoraan alkuperäisestä tekstistä:

(...) se (sota) on myös vallitsevien peruslinjojensa kannalta kokonaispiirteiltään merkillinen kolminaisuus, joka koostuu peruselementtinsä alkuperäisestä väkivaltaisuudesta, vihasta ja vihollisuudesta, joita on pidettävä sokeana luontoon pohjautuvana vaistotoimintana, todennäköisyyden ja sattuman leikistä, joiden takia siitä tulee vapaata henkistä toimintaa, sekä luonteesta, jonka takia se kuuluu pelkästään järjen toimintakenttään.⁸⁸

Politiikan ja sotilasasioiden läheinen vuorovaikutus osoittaa, kuten Clausewitz ajatteli, että poliittisen johdon, kansan ja armeijan vahva kolminaisuus oli keskeistä sodan toteutuksessa. Hän väittää, että teoriat, jotka eivät ota tätä kolminaisuutta huomioon tai yrittävät liittää nämä kolme tekijää yhteen, päätyvät ristiriitaan sodan realiteettien kanssa tavalla, joka tekee

⁸⁷ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 29. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 44.)

⁸⁸ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 29. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 44. Alkuperäisessä tekstissä on kursivoitu myös *dem blossen Verstande* [...pelkästään järjen...].)

sellaisista ajatuksista käyttökeltvottomia. Tässä kohden on tärkeää nähdä *Sodankäynnistä* -teoksen ensimmäisen luvun kappaleiden 27 ja 28 läheinen yhteys. Sota ei missään tapauksessa ole mikään itsenäinen ilmiö, vaan ainoastaan poliittinen väline. Näiden kahden kappaleen keskinäistä paikkaa olisi ehkä ollut syytä vaihtaa, jotta tämä ajatus olisi välittynyt myös lukijalle. Kappaleiden sijoituksesta riippumatta tätä asiaa ei voi ymmärtää lukematta molempia lukuja.

Arvioitaessa Clausewitzin kolminaisuutta koskevaa pohdiskelua, huomataan että niihin liittyvät tekijät saattavat liikkua aivan eri tasoilla; poliitikot toimivat rationaalisessa, sotilaat tilapäisessä ja kansa emotionaalisessa ulottuvuudessa. Clausewitz pohjaa todellisuusmallinsa Napoleonin sotien realiteettiin. Napoleon oli taitavasti käyttänyt hyväkseen kansallisen innostuksen tunnepitoista voimaa, mikä merkitsi voimakasta tukea hänen sodilleen ja antoi onnistumisen mahdollisuuden armeijan värväystoiminnalle. Sodan päätyttyä poliittinen johto ei kuitenkaan pystynyt hillitsemään aktiiviseen osallistumiseen totutettua kansaa, joka sai aikaan poliittisia seurauksia. Poliitikassa ja muun muassa rauhansopimuksia laadittaessa tavallinen kansa oli perinteisesti jäänyt täysin sivustakatsojan rooliin. Kansan aktiivinen osallistuminen ei olisi aikaisemmin tullut kysymykseenkään, mutta nyt se otti itselleen sen oikeuden.

Clausewitzin mukaan vastuunjako määritetyn kolminaisuuden sisällä tulee olla seuraavanlainen:

1. Hallitus vahvistaa poliittiset tavoitteet,
2. Sotilaat asettavat käyttöön tarvittavat joukot ja resurssit, jotka vaaditaan näiden poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi,
3. Kansa mobilisoi ja synnyttää sodassa tarvittavan tahdon (englanniksi käytetään käsitettä *engines of war*).

Kaikki nämä kolme väylää ovat Clausewitzin mukaan yhtä tärkeitä. Hän näkee lisäksi valtiomiestaidon ja strategian välillä läheisen yhteyden. Sotilasjohtajien ei tule vain pyrkiä saavuttamaan sotilaallisia tavoitteita vaan heidän täytyy lisäksi jatkuvasti pitää itsensä selvillä sodan poliittisista tavoitteista. Tämän Clausewitz esittää lyhyesti näin:

Nämä kolme peruslinjaa, jotka muistuttavat kolmea erilaista lakikokoelmaa, juontavat syvältä tarkastelumme kohteen luonteesta, mutta niiden merkittävyys kuitenkin vaihtelee. Teoria, joka pyrki jättämään jonkin niistä vaille huomiota tai määrittelemään niiden välille mielivaltaisesti jonkin kiinteän suhteen, joutuisi hetkessä niin pahaan ristiriitaan todellisuuden kanssa, että se todettaisiin pakostakin epäonnistuneeksi jo tästä syystä. Tehtävänä on siis pitää teoria leijumassa noiden kolmen peruslinjan välissä ikään kuin ne olisivat kolme magneettia.⁸⁹

On tärkeää ymmärtää, että poliittisia päätöksiä tehtäessä on oikeastaan kyse valtiomiestaidon ja strategian välisestä läheisestä yhteydestä. Sotilaallista menestymistä täytyy loppujen

⁸⁹ Eskelinen (1998): *Sodankäynnistä*, s. 29. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 44.)

lopuksi arvioida poliittisesta eikä sotilaallisesta näkökulmasta. Clausewitzin arvosteluperuste arvioitaessa saavutettuja tuloksia pohjautuu siihen, miten tehokkaasti toivotut tavoitteet on onnistuttu saavuttamaan käytettävissä olleilla resursseilla.

Hallitsija tai sotapäällikkö, joka osaa hoitaa sotansa täsmälleen omien tavoitteidensa ja keinojensa edellyttämällä tavalla tekemättä mitään liikaa tai liian vähän, todistaa siten neroutensa parhaiten.⁹⁰

Ellei sotaa ja sodassa yksittäistä sotaretkä totuta pitämään ketjuna, joka muodostuu ainoastaan toisiaan alituisesti seuraavista taisteluista, takerrutaan mielikuvaan, että tiettyjen maantieteellisten paikkojen miehittämisellä ja puolustamattomien maankolkkien valtauksella on jotain merkitystä sinänsä. Ollaan myös taipuvaisia pitämään tätä ylimääräisenä voitettavana etuna. Samalla kun asia nähdään näin, eikä osana tapahtumien koko ketjua, kysellään eikö tämä hallinta myöhemmin johda suurempiin haittoihin. Kuinka usein kohtaamme tämän virheen yhä uudelleen.⁹¹

3.3.4 Sodankäynnistä

Kuten Clausewitz asian näkee, ei ole olemassa mitään ”yleismaailmallista teoriaa” kuvaamaan sodan luonnetta. Hän mainitsee itse kolme syytä, miksi sodan teoria ei voi perustua tiukan tieteellisiin periaatteisiin:

- Informaatio sodassa on subjektiivista eikä siten vahvistettua tai totta.
- Moraalisia ja psykologisia tekijöitä ei voi erottaa puhtaasti fyysisistä tekijöistä.
- Sota on taistelua kahden tai useamman osapuolen välillä, missä ei voi koskaan olla täysin varma vihollisen aikomuksista (siitä huolimatta miten hyvin oma tiedustelu toimii).

Clausewitz esittää useita tyypillisiä ongelmia, jotka saattavat muodostua kompastuskiviksi yritettäessä määrittää sotaan ja sodankäyntiin liittyviä teorioita.

- Tieteellisestä suhtautumistavasta tulee vain näennäinen. Todellisuudessa on mahdotonta kuvata ankan tieteellisiin arvosteluperusteisiin jotain niin sattumanvaraista ja riskialtista kuin sotilaalliset operaatiot.
- Sotilasammattikielen termejä ja teknisiä kuvauksia koskeva erikoiskieli peittää usein sen todellisuuden, jota halutaan selittää.
- Historiallisten esimerkkien tai rinnakaistapahtumien väärinkäyttö. Väitteen todisteena käytetään kaukaisia tapahtumia, joilla ei ehkä ole mitään merkitystä sille, mitä yritetään todistaa. Clausewitz tiivistää asian osoittamalla yksinkertaisten, aikaisemmista sotatoimista saatuihin havaintoihin ja kokemuksiin perustuvien termien käytön merkityksen. Olennaista on, ettei inhimillistä tekijää eikä taistelumoraalia koskaan aliarvioida. Hänen päätelmänsä on: ”Voi teoriaa, joka joutuu vastatusten henkisen voiman kanssa.”⁹²

Clausewitz ei yrittänyt luoda sodasta normatiivista tai yksipuolista teoriaa. Hän on pikemminkin kuvaileva ja tarkkaileva suhtautumisessaan sotaan, jota voi jälkikäteen arvioida

⁹⁰ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 102. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 144.)

⁹¹ Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 149.

⁹² Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 73. (Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 97. Toinen käännös alkuperäiselle sanalle *Geist* (ande) olisi fantasia ja intuitio – ”luova henki” (”en skapande ande”).

pitää hänen vahvuutenaan. Hän näki väkivallan, sattumien ja politiikan välisten kytkentöjen vaikuttavuuden suhteessa toisiinsa. Hän on päätenyt antamaan kullekin näistä tekijöistä oman lohkonsa yhteiskunnan sisällä (määriteltyyn kolminaisuuteen liittyen). Näiden tekijöiden sisältö, niiden väliset suhteet ja tarkempi sijoitus olisi (vähän yksinkertaistettuna) seuraavanlainen:

- Väkivallan käyttö ja kiihottaminen koskevat ensi sijassa ”kansaa”.
- Epävarmuudet ja riskit, jotka antavat mahdollisuuksia sellaisille ominaisuuksille kuten rohkeus, määrätietoisuus ja erilaiset lahjakkuudet, ovat ”sotilaiden” aluetta.
- Poliitiikka (laajassa merkityksessä) on hallituksen vastuulla – eikä kenenkään muun. Hallituksen tehtävänä on kanavoida fyysinen energia tarkoituksenmukaiseen politiikkaan. Armeijan tehtävänä on sitten toteuttaa tätä politiikkaa.

Kitkatekijöitä sodassa

Clausewitz totesi:

Kaikki sodassa on hyvin yksinkertaista, mutta yksinkertaisinkin on vaikeaa. Vaikeudet kasaantuvat ja aiheuttavat kitkaa, josta kenelläkään sotakokemusta vailla olevalla ei ole todenmukaista mielikuvaa.⁹³

Kokemus on historiassa osoittanut selvästi, että käytäntö näyttäytyy toisenlaisena kuin mitä oli aikaisemmin suunniteltu. Sen vuoksi tämän vanhan totuuden tulee olla suunnittelun lähtökohtana. Clausewitz korostaa, että ”...kaikki mielikuviin sisältynyt liioittelu ja totuudenvastaisuus paljastuvat sodassa heti.”⁹⁴ Tätä ilmiötä Clausewitz kutsuu kitkatekijöiksi ja tähdentää sen olevan tärkein ero sodan teorian ja todellisissa sotatoimissa koetun välillä. Kitkan käsite pitää sisällään kaikki epävarmuudet, virhearvioinnit, onnettomuudet, tekniset ongelmat ja muut ennakoita arvaamattomat tapahtumat. Näistä koituu usein seurauksia tehtyihin päätöksiin, joukkojen moraalille ja taistelun kehittymiselle. Kitka on suureksi osaksi sodan aiheuttamien rasitusten, vaarojen, riskien ja epävarmuuden seuraus. Tästä esimerkkinä ovat vaativat fyysiset ponnistukset ja ne ongelmat, joita epäselvät ja epätäydelliset perusteet aiheuttavat ylempälle johdolle.

Sota on vaarallista ja siihen osallistuvat kokevat sen myös sellaisena. Tämä merkitsee vaikeuksia informaation tulkinnassa ja vaikeuttaa myös tilanteen kannalta oikeiden käskyjen antamista. Normaaliolosuhteissa yksinkertaisilta ja selviltä näyttävät asiat verhoutuvat sodan sumuun. Clausewitz väittää, että vain poikkeuksellisen kyvykkäät sotilaat pystyvät pitämään päänsä kylmänä eivätkä tempaudu mukaan taistelun kiihkoon. Myös fyysinen rasitus aiheuttaa kitkaa sodassa. Clausewitz tähdentää näin ollen sitä, että sodan strategiiden täytyy ottaa huomioon, että pelkästään fyysinen rasitus vaikuttaa huomattavasti sotilaiden taistelumoraaliin.

⁹³ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 61. (Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 79.)

⁹⁴ Ibid, s. 61 (Ibid, s. 80)

Sodan olosuhteissa epävarma ja moniselitteinen informaatio on tavallista. Tämä on suuri ongelma, joka erottaa sodan teorian käytännöstä. Informaatioita koskeva ongelma on alituisesti läsnä eikä koskaan yksinkertainen.

Sodassa suuren kokonaisuuden johtaja on alituudessa aallokossa. Siinä hyökyvät väärät ja oikeat tiedot, pelosta, huolimattomuudesta, hosumisesta johtuneet virheet, oikeasta tai väärästä tilanteen arvioinnista, pahantahtoisuudesta, aidosta tai harhaisesta velvollisuudentunnosta, laiskuudesta tai uupumuksesta aiheutuvat uppiniskaisuuden ilmaukset sekä sattumat, joita kukaan ei ole osannut ennakoita. Lyhyesti sanottuna hänen mieleensä tulvii satatuhatta vaikutelmaa, joista useimmat ovat huolestuttavia ja hyvin harvat rohkaisevia.⁹⁵

Kitkan vähentämiseksi Clausewitz ehdottaa pysymistä valitussa suunnassa, kunnes saadaan merkkejä siitä, ettei tämä ole enää mahdollista tai palvele päämäärää. Tästä voidaan tehdä päätelmä, että tahdonvoima on tärkeä sotilaallinen ominaisuus. Clausewitz pyrkii lyhyesti esittämään kitkan käsitteen tärkeimmät näkökohdat vertaamalla sitä etenemiseen vedessä, vastustuskykyisessä väliaineessa. Kitka on kokoava käsite kaikille niille tekijöille, jotka synnyttävät vastarintaa ja johtavat ennakolta arvaamattomaan tapahtumien kehittymiseen, ilman että vihollisen vastatoimintaa on edes otettu huomioon laskelmissa. Tämä johtaa päätelmään, että ”puolihyvä” on hyvä tulos armeijassa, jossa on monta päättäjää ja epävarmuuden vaikutukset täytyy liittää päätöksen tekemisen osaksi organisaation eri tasoilla. Mitään uutta ei tietenkään ollut ajatuksessa, että sotilasjohtajien tulisi suunnittelussaan ottaa huomioon sellaiset epävarmuustekijät kuin väärinkäsitys tai huono sää. Uutta oli, että Clausewitz kuvasi kitkan käsitettä analyttisesti ja kohotti sen itseisarvoksi sotateoreettisessa asiansyhteydessä.

Clausewitzin kitka on nykyäänkin erittäin tärkeä käsite. Se merkitsi monella tapaa käännekohtaa ammattimaisessa sotilaallisessa ajattelussa. Hän puki kaikkien tunteman asian sanaksi ja asetti epävarmuuden osaksi sotaa ja edelleen järjestelmäksi, jonka tunteminen oli välttämätön, jotta sotaa voisi käsitellä ammattimaisesti. Hän osoitti, että epävarmuus ja kitka ovat aina läsnä – huolimatta tekniikan tasosta tai taktiikan ja taistelutekniikan (alin sodankäynnin taso) muutoksista. Sotilasjohtajat tulevat aina yllättymään sodan olosuhteissa, jos he eivät ole varautuneet tai eivät ymmärrä kitkaa. Tämä ilmenee silloin, kun johtajan toteaa, että suunnitelmat eivät toteudu, vihollinen tekee jotain odottamatonta tai kun menetetään omien joukkojen hallinta.

⁹⁵ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 114. (Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 162.)

Schwerpunkt – Centre of Gravity⁹⁶

Saksankielen sana *Schwerpunkt* voidaan kääntää ruotsiksi sekä sanalla *kraftsamling* (painopiste; painopisteen muodostaminen, voimien keskittäminen) että *tyngdpunkt* (joka viittaa enemmän Voimanlähteeseen). Asiahyteydestä riippuu kumpaa tarkoitetaan. Laajemmassa merkityksessä *Schwerpunkt* voidaan kääntää sanaksi *kraftcentrum* (englannin *Centre of Gravity*, Voimanlähte). Käsitesotkun lisäämiseksi *Schwerpunkt* -termin merkitys on muuttunut sitten Clausewitzin aikojen, johtuen lähinnä nykyaikaisten asejärjestelmien lisääntyneestä vaikutuksesta. Aikoinaan keskitetiin läpimurron saamiseksi suuria joukkoja pienelle alueelle. Tänä päivänä ne korvataan aseilla, joiden kantomatka voi olla jopa tuhansia kilometrejä. Sotilaallisessa (ruotsalaisessa) kielenkäytössä *kraftsamling*-sanalla tarkoitetaan usein aluetta tai paikkaa, jossa pyritään ratkaisuun. Samalla voidaan myös viitata omien joukkojen keskittämiseen. (Näitä tulkintaongelmia kehitellään lisää myöhemmin, muun muassa luvussa 9.)

Seuraavassa käsittelyssä *tyngdpunkt* on synonyymi Voimanlähteelle ja *Centre of Gravity* -käsitteelle (amerikkalaisittain *Center of Gravity*). Laitettaessa toimintoja tärkeysjärjestykseen pitää Clausewitzin mukaan aina pystyä keskittymään vihollisen ”painopisteeseen”, joka on samalla myös tärkein kohde. Sen voivat muodostaa esimerkiksi vihollisen asevoimat, pääkaupunki tai lähimmät liittolaiset:

(...) On pidettävä ensisijaisesti silmällä kummankin valtion olosuhteiden merkittävimpiä piirteitä. Niiden perusteella muodostuu tietty Voimanlähte (tyngdpunkt), voiman ja liikkeen keskus, josta kokonaisuus on riippuvainen, ja tuohon vastustajan painopisteeseen on suunnattava kaikkien voimien keskitetty isku. Suuri asia on aina pientä, merkityksellinen vähäpätöistä, olennainen ja pysyvä sattumanvaraista tärkeämpi. Tämän on ohjattava katsettamme.⁹⁷ Aleksanteri Suurelle, Kustaa II Adolfille, Kaarle XII:lle ja Fredrik Suurelle armeija muodosti Voimakeskuksen. Jos heidän armeijansa olisi tuhottu, he eivät olisi kyenneet tekemään itselleen oikeutta. Valtioissa, joissa sisäiset riidat riehuvat, pääkaupunki on yleensä painopiste. Suurvaltojen tukemille pienille valtioille liittolaisten armeija on tärkein. Yleisessä kutsunnassa korkeimman johtajan persoonallisuus ja yleinen mielipide on painopiste. Näitä kohteita vastaan meidän on voimamme asetettava. Jos vastustaja on sen seurauksena menettänyt tasapainonsa, hänelle ei saa antaa aikaa voittaa sitä uudelleen (...) vain jatkuvasti etsimällä vastustajan Voimanlähdettä tai päävoimia, ja panemalla kaiken alttiiksi voittaakseen kaiken, vastustaja todella voidaan murskata.⁹⁸

⁹⁶ Toim.huom: Suomessa asiahyteydestä riippuen painopiste tai Voimanlähte. CoG on geneerisessä merkityksessä ”Voimanlähte” mutta asiahyteys voi määrittää sopivammaksi painopisteen käsitteen. Tässä kannattaa muistaa, että 1800-luvun silmin ajateltu ja harkittu Voimanlähte voi saada nykysilmin vain painopisteen muodon. Aika muuttaa käsityksiä ja siksi on erityisen varovasti tarkasteltava menneen ajan omia arvioita. Muita *Schwerpunkt*-logiikkaan liitettäviä käsitteitä ovat ainakin ”area of the point of main decision” (*Schwerpunkttraum*) sekä ”point of main decision in an attack” (*Schwerpunkt des Angriffs*).

⁹⁷ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 277. (Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 606.)

⁹⁸ Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 606.

Seuraava lainaus sotilashistorioitsija Milan Vegon artikkelista vuodelta 1998 saattaa auttaa ymmärtämään paremmin *Centre of Gravity* -käsitettä:⁹⁹

*Most theoreticians attribute the concept to the writings of Prussian war philosopher Carl von Clausewitz. While the concept itself is sound and extremely useful, its theoretical underpinnings are somewhat problematic. Clausewitz might have thought in terms of “Center of Gravity” as we understand it today, but he used the uniquely German term *Schwerpunkt* — the “point of main decision.” The meaning of that term has changed considerably since Clausewitzian days and today is used much more loosely and for many purposes.¹⁰⁰ In military terms, the *Schwerpunkt* designates a theater, area or place where the Commander expects a decision.*

*The main factors in selecting a *Schwerpunkt* include the situation, terrain and commander’s intent. In German theory and practice, commanders should “build up” a point of main decision (*Schwerpunktbildung*) within their areas of responsibility. When appropriate, a commander should designate a point of main decision for his subordinate commanders. A change in the situation requires a change or shift in the point of main decision (*Schwerpunktverlegung*). The same term is often used for variety of military and nonmilitary situations to describe where the main focus of effort is or will be.*

In generic terms, a CoG is that source of leverage or massed strength¹⁰¹— physical or moral — whose serious degradation, dislocation, neutralization or destruction will have the most decisive impact on the enemy’s or one’s own ability to accomplish a given military objective. A CoG can be a source of leverage, as for example, in a hostage-taking situation. Then, the hostages themselves, not the terrorists or a state holding them, should be considered the enemy’s CoG. It is they who are the source of strength — or more accurately, leverage — for a terrorist group or a rogue state.... Because of the long range, lethality and accuracy of air and naval weapons, CoG in air or naval warfare do not necessarily need to be massed in a specific area but may be dispersed throughout a large part of a given theater or area of operations. In contrast, a ground force’s CoG must usually be massed in a relatively small physical area. Yet, even in land warfare, increases in the speed and range of various platforms allow massing within a larger area of the theater than was possible in World War II.¹⁰²

Clausewitz yhdisti kiinnostavalla tavalla Voimanlähteen käsitteen (CoG) strategisen tason toimintaan sodan poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämän kaiken kattavan tavoit-

⁹⁹ Vego, Milan: *Professor of Operations*, Naval War College, Newport, Rhode Island, USA. Lainaus on otettu siellä opetuksessa käytetystä tekstistä.

¹⁰⁰ Sananmukaisesti termi *Schwerpunkt* voidaan kääntää englanniksi sanoilla ”*the point of main (or critical) emphasis*”. Tässä viitataan saksalaiseen *Vom Kriege* -teoksen painokseen vuodelta 1954, 16. painos, mukaan luettuna tohtori Werner Hallwegin kriittiset kommentit, s. 874.

¹⁰¹ Toim.huom: Suomessa geneerisessä merkityksessä siis ”Voimanlähde”.

¹⁰² Ruotsissa suositellaan seuraavia viittauksia *Schwerpunkt*-käsitteistä: *Schwerpunkt*, HDV 100/900 VS-NfD, *Fuehrungsbegriffe* (TF/B), Puolustusministeriön, sch-SEA, julkaisema Bonnissa 1990. Muita samankaltaisia termejä ovat ”*area of the point of main decision*” (*Schwerpunktraum*), ”*point of main decision in an attack*” (*Schwerpunkt des Angriffs*), jne.

teen tulee ohjata sodankäyntiä ja sen osatavoitteita. Vihollisen painopisteistä huolimatta hyökkäykset olisi suunnattava poliittisia tavoitteita hyödyntävällä tavalla. Vastustajan asevoimien lyöminen sodan alussa on kuitenkin luonnollista. Clausewitz pitää tätä varmimpana aloituksena. Kokemuksen perusteella hän on sitä mieltä, että vihollisen voittaminen merkitsee pääasiassa sitä, että:

1. Vihollisen asevoimat lyödään, koska nämä muodostavat potentiaalisen uhkan.
2. Vihollisen pääkaupunki vallataan, koska tämä on tavallisesti vihollisen valtiovallan, poliittiset instituutiot mukaan lukien, hallituksen ja eduskunnan luonnollinen keskipiste.
3. Tehdään tehokas isku vastustajan tärkeimpiä liittolaisia vastaan, kun nämä ovat yhtä merkittäviä kuin päävastustaja.¹⁰³

Edellä mainitusta käy ilmi, että Clausewitz sijoittaa hyökkäyksen vihollisen liittolaisia vastaan vasta kolmannelle sijalle. Tätä voidaan yksinkertaisimmin selittää sillä, että *Sodankäynnistä* -teos ei käsittele diplomatiaa sodan vaihtoehtona. Näin ollen Clausewitz ei myöskään käsittele kirjassaan mitään muita tapoja tai menetelmiä voiton varmistamiseksi. Tähän vaikutti luultavasti myös hänen vakuuttuneisuutensa siitä, että liittolaisten tuen merkitys oli toisarvoista, koska maat lähtivät sotaan vain uskoessaan voivansa voittaa. Silloinkin kun liittoja voidaan pitää Voimanlähteenä, Clausewitz on kiinnostunut vain sotilaallisesta puolesta eikä diplomatiasta. Clausewitz korostaa vihollisen Voimanlähteen (*tyngdpunkt*) mahdollisimman aikaisen määrittämisen tärkeyttä. Tämä merkitsee käytännössä, että Voimanlähde pyritään ensin tunnistamaan ja sitten taistelemaan sitä vastaan.

Usean valtion liittoa kolmatta osapuolta vastaan pidetään vain yhtenä sotana, ei siis kolmena erillisenä sotana. Silloin täytyy muun muassa arvioida, onko mukaan sekaantuneilla valtioilla mielenkiintoa ja halua pyrkiä samaan tavoitteeseen vai romahtaako koko liittouma yhden osapuolen mukana. Mitä enemmän on kysymys jälkimmäisestä, sitä helpommaksi tulee sotatoimien keskittäminen päähyökkäykseen. Jos arvioidaan, että koalitio pystytään lyömään voittamalla yksi sen osallisista, sodan selvänä tavoitteena pitää olla juuri tämän vastustajan nujertaminen.

Clausewitz edellyttää toistuvasti irrottautumista laajoista poliittisista (ja strategisista) tavoitteista, sekä niihin liittyvistä tavoitteellisista sotatoimista, ennen kuin vihollisen Voimanlähde (*tyngdpunkt*) on tunnistettu. Yhtenä menestyksen edellytyksenä on lisäksi se, että oman joukon voima on riittävän suuri asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Muussa tapauksessa asetetut tavoitteet ovat järjettömiä. Oman sotilaallisen voiman on siis oltava riittävä, jotta vastustajille pystytään aiheuttamaan niin ratkaiseva tappio, etteivät ne kykene toipumaan ja jatkamaan sota.

¹⁰³ Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 606.

Edellä esitetyt ongelmat tuovat mukanaan suuria vaatimuksia merkityksellisten sotilaallisten tavoitteiden asettamiselle, joiden avulla olisi mahdollisuus saavuttaa sodan poliittisia päämääriä. Toisaalta, voi olla myös vaikeaa kohdistaa sotilaallisia ponnistuksia juuri siihen, mikä olisi poliittisesti ratkaisevaa. Voimien keskittämällä (*kraftcentrum*) Clausewitz ei välttämättä muutenkaan tarkoittanut maastoon tai materiaaliin liittyviä tekijöitä, vaan kyse saattoi myös olla vastustajien moraalisen voittamisesta tietystä konfliktissa.

Voimien taloudellinen käyttö

Clausewitz korostaa kirjassa käsitteen ”Ökonomie der Kräfte” (voimien taloudellinen käyttö) tarpeellisuutta, ts. miltään sotajoukon osalta ei saa puuttua tehtäviä eikä toimintaa:

(...) pidämme sitä näkökohtaa, että kaikkien voimien osallistumista toimintaan on aina valvottava tai toisin sanottuna on alituisesti pidettävä silmällä, ettei mikään osa joukoista ole joutilaana. Jos päälliköllä on joukkoja paikassa, jossa vihollinen ei anna niille tarpeeksi tekemistä, tai jos hän pitää osaa joukoistaan marsilla eli osallistumattomina vihollisen joukkojen taistellessa, hän johtaa joukkojaan epätaloudellisesti. Tässä mielessä se on olemassa olevien voimien tuhlausta, joka on jopa pahempaa kuin niiden epätarkoituksenmukainen käyttö. Jos kerran on toimittava, kaikkein tarpeellisinta on, että kaikki joukot ovat toiminnassa, koska epätarkoituksenmukainenkin toiminta sitoo ja nujertaa kuitenkin osan vihollisvoimista. Täysin joutilaina olevat joukot eivät vaikuta vastustajaan ja siksi toimetttömyyttä pitää välttää.¹⁰⁴

Hän täsmentää tarkoitavansa kaikkien voimavarojen tehokasta käyttämistä. Tavoite on siis saavuttaa mahdollisimmat laajat ja kattavat päämäärät:

Kaikki tarpeeton ajanhaaskaus, jokainen tarpeeton kiertotie on voimien tuhlausta ja siten kauhistusstrategialle.¹⁰⁵

Tässä piilee väärinkäsityksen vaara. Clausewitz puhuu siitä, ettei voimia pidä tuhlaata mitätömään toimintaan ja siten rikkoa keskittämisen ja omien voimien painopisteen merkitystä vastaan. ”Voimien taloudellinen käyttö” – *economy of forces* (”stridsekonomi”) liittyy läheisesti ajatukseen omien voimien keskittämisestä. Tällä tarkoitetaan kuitenkin jotain muuta kuin mihin Clausewitz viittaa yllä. Käsite voimien taloudellisesta käytöstä sisältyy niin sanottuihin ”sodankäynnin peruseräisiin” (”krigföringens grundprinciper”) (joita käsitellään myöhemmin tässä kirjassa). Vertailun vuoksi tässä esitellään myös tämän käsitteen (ruotsalainen) määritelmä:

Voimien taloudellinen käyttö merkitsee taisteluvoimien tasapainoista hyödyntämistä ja harkitsevaa käyttöä tarkoituksena tyydyttää niin voimien keskittämisen kuin turvallisuuden vaatimukset. Tämä ei merkitse sitä, että tavoitteet yritetään saavuttaa mahdollisimman vähäisin joukoin. Se on vaarallista ja vastoin voimien keskittämisen periaatetta (*kraftsamling*).

Usein on hyvin vaikeaa arvioida tarvittavan voiman määrää, mutta on välttämätöntä yrittää tehdä sellainen laskelma. Taloudellinen käyttö merkitsee sitä, että saatavissa olevia joukkoja käytetään suu-

¹⁰⁴ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 125–126. (Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 183.) Toim.huom: tämän kappaleen käännöstä on muokattu vastaamaan ruotsalaista käännöstä.

¹⁰⁵ Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 637.

rimman mahdollisen kokonaistuloksen saavuttamiseen. Kaikkien tarpeiden tyydyttämiseen ei kuitenkaan koskaan ole tarpeeksi joukkoja.¹⁰⁶

Puolustus ja hyökkäys¹⁰⁷

Clausewitzin mukaan puolustustaistelulle on ominaista vihamielisen hyökkäyksen torjumisyriytykset. Näin toimittaessa toteutetaan puolustustoimenpide. Puolustuksen käsitteeseen kuuluu näin ollen odottaminen ja torjunta sekä aseiden tulivoiman hyödyntäminen. Puolustussodassa vihollinen voidaan tietysti pysäyttää. Tämä jälkeen voidaan suorittaa hyökkäystoimia siitä huolimatta, että toiminta tapahtuu edelleen puolustusnimikkeen alla. Toisin sanoen sotaomien aikana, jotka operatiivisesti tähtäävät puolustukseen, voidaan taktisella tasolla toteuttaa hyökkäystaistelu vastahyökkäyksen ja paikallisten vastaiskujen muodossa.

Puolustuksen tavoite on jonkin pitäminen omien joukkojen hallussa. Clausewitzin mukaan tämä on helpompaa kuin jonkin uuden alueen hankkiminen. Lukumääräisesti tasavertaisilla joukoilla on helpompaa puolustaa kuin hyökätä. Tavallisesti tämä helpompi puolustustaistelu voi kuitenkin sisältää samalla myös haittapuolia. Yksi tällainen haittapuoli on, että puolustus sisältää negatiivisen tavoitteen – säilyttämisen, kun hyökkäyksellä on positiivinen tavoite – valloittaminen.

Clausewitz oli sitä mieltä, että positiivinen tavoite lisää omien sotaponnistusten voimaa, mikä ei taas koske puolustustaistelua. Hän täsmentää tämän väittämällä, että jos puolustus osoittautuu taistelumuotona vahvemmaksi, siinä kannattaa pysyttäytyä vain niin kauan kuin on välttämätöntä sen luontaisen negatiivisuuden takia. Johtopäätös on, ettei puolustusta tule hyödyntää kauempaa kuin on välttämättä tarpeen, ja vain niin pitkään kuin ollaan sotilaallisesti painostettuja, epävarmoja ja alakynnessä. Positiivisiin tavoitteisiin (hyökkäyksen aloittamiseen) pitää pyrkiä heti kun ollaan tarpeeksi vahvoja.

”Sodan luonnollinen kulku” on siten puolustuksella aloittaminen ja hyökkäyksellä lopettaminen. Clausewitz hylkää ajatuksen vain puolustuksen käyttämisestä sodassa silloin, kun se on ristiriidassa hänen kutsumansa ”sodan käsitteen” kanssa. Se olisi sama kuin väittää, että puolustus merkitsee ehdotonta passiivisuutta. Sota, jossa voittoja saavutetaan vain

¹⁰⁶ Smedberg, Marco: *Om stridens grunder* (Stockholm: Page One Publishing AB, 1994), s. 218.

¹⁰⁷ Toim.huom: tämä alaluku on erityisen kiinnostava suomalaisittain katsottuna. Ajatus alueellisista taisteluista perustuu kylmän sodan aikana muodostettuun alueellisen puolustuksen logiikkaan. Lähtökohdat löytyvät onnistuneista Talin–Ihantalan-taisteluista kesällä 1944. Tällöin juuri taktisen tason vastahyökkäyksillä saavutettiin arvokas torjuntavoitto. Tämä on johdattanut ajatukseen, että vastustaja pitää saattaa tilanteeseen, jossa se luopuu strategisesta hyökkäyksestä ja siirtyy viivytykseen tai puolustukseen. Tämä mahdollistaa suomalaisittain katsottuna siis ”torjuntavoiton”. Nykypäivän olosuhteissa tämä ”sodan luonnollinen kulku” on ehkä vaikeammin perusteltavissa ja vaikeammin toteutettavissa. Hyökkäyksen pysäyttäminen ei nimittäin ole missään tapauksessa enää itsestään selvää. Hyökkäysvälineet ja -aset ovat tuhovoimaltaan toista luokkaa kuin mitä ne olivat kesällä 1944. Ydinaseiden käyttöä ei kannata myöskään unohtaa.

puolustamalla, on yhtä järjetön kuin taistelu, jossa pääsääntönä on puolustus ja passiivisuus.

Clausewitz päättää pohdiskelut puolustuksesta todistamalla sotahistoriaan perustuen, että jos hyökkäys olisi sodankäynnin vahvin muoto, mitään syytä puolustuksen käyttöön ei olisi – varsinkin sillä perusteella, että puolustuksella on vain negatiivinen tavoite. Clausewitz toteaa, että historiallisten kokemusten mukaan on tuskin koskaan kuultu sotapäälliköistä, joka olisi käyttänyt heikompaa joukkoa hyökkäykseen ja samanaikaisesti antanut vahvemman osan puolustaa itseään. Asianlaita on aina ja kaikkialla ollut päinvastainen. Tämä osoittaa, että sotapäällikkö, jolla on mahdollisuus hyökätä, pitää kuitekin puolustusta vahvempuna sodankäynnin muotona.

Clausewitzin lähtökohtana taktisen tason hyökkäykselle on kolme lopputuloksen kannalta merkittävää tekijää: yllätys, maaston hyväksikäyttö ja hyökkäys useasta suunnasta. Hän korostaa hyökkäystä tärkeänä myös sodan psykologiselle vaikuttavuudelle. Clausewitz kiinnittää huomiota myös puolustuksellisen taistelun psykologisiin haittoihin huolimatta siitä, että puolustetaan omaa maata. Omien joukkojen perääntyminen saattaa vaikuttaa negatiivisesti sotilaiden ja siviiliväestön taisteluhengen, varsinkin jos luovutaan maastosta, alueista ja väestökeskuksista. Yksittäisten sotilaiden ja siviiliväestön on vaikea tehdä eroa järjestäytyneen ja hallitsemattoman perääntymisen välillä. Tällaisia psykologisia tekijöitä ei saa koskaan aliarvioida.

Hyökkäyksellisyyden laajemmassa perspektiivissä paljastuu puolustussodan haittapuolena sen negatiivisuus ja passiiviset tavoitteet, vaikka se siis on vahvin taistelumuoto. Puolustusta heikommalla hyökkäystaistelulla on etunaan aktiivisuus ja positiiviset tavoitteet. Näin ollen vain hyökkäys voi johtaa positiiviseen ratkaisuun. Puolustus voi vain estää tai siirtää negatiivista ratkaisua, koska vain hyökkäyssodalla voidaan saavuttaa lopullinen voitto. Toisaalta juuri hyökkäyssodalla voi hyökkäävä osapuoli heikentyä niin, että menettää ylivoimansa. Hyökkäyksen jatkuessa ilman varmuutta voitosta, päädytään ennemmin tai myöhemmin siihen, että hyökkääjän on pakko siirtyä puolustustaisteluun. Tällä ilmiöllä on erityisen suuri merkitys strategisella tasolla.

Suhteellisen voiman merkitys

Clausewitzin mukaan paras strategia on olla sotilaallisesti ylivoimainen, niin yleisesti kuin pyrittäessä ratkaisuun (Clausewitz itse pitää tätä itsestäänselvyytenä, mutta huomauttaa kiinnostavalla tavalla, että taistelujoukkojen vahvuutta ei aikaisemmin pidetty erityisen merkityksellisenä).¹⁰⁸ Clausewitzin mukaan pohdintaa ylivoimaisuudesta ei kuitenkaan tule viedä liian pitkälle:

Tämä lukumäärä siis ratkaisee taistelun. Jo niistä monista pelkistyksistä, joita olemme joutuneet tekemään päästäksemme tähän pisteeseen, käy selväksi, että määrällinen ylivoima on vain yksi niistä tekijöistä, joista voitto koostuu, eikä se siis suinkaan ole ainoa eikä edes pääasiallinen voiton tuoja,

¹⁰⁸ Clausewitz (2002): *Om kriget*, s. 165.

vaan sen avulla saavutetaan ehkä hyvinkin vähän, sen mukaan millaisia muut asiaan vaikuttavat olosuhdetekijät ovat.¹⁰⁹

Ylivoiman -käsitteen merkitys riippuu niistä olosuhteista missä sitä käytetään. Määrällinen ylivoima on enimmäkseen riittävä takaamaan voiton huolimatta siitä miten tilanteet muuten kehittyvät. Normaalisti ”suurimmat pataljoonat” voittavat niin kauan kuin niiden tekninen taso on jotakuinkin ajanmukainen eikä ylivoimainen puoli ole sotilaallisesti epäpätevä. Clausewitz varoittaa kuitenkin samalla luottamasta siihen, että määrällinen ylivoima merkitsisi automaattisesti voittoa.

Jos ollaan todella lujasti vakuuttuneita siitä, että tuntuvalta ylivoimalla voidaan saavuttaa mitä tahansa, tämän vakaumuksen täytyy vaikuttaa sodan valmisteluihin, jotta liikkeelle lähdettäisiin mahdollisimman vahvoimmin joko ylivoiman hankkimiseksi tai vähintäänkin vihollisen ylivoimaisuuden estämiseksi. Tämän enempiä ei tarvitse sanoa siitä voimien absoluuttisesta määrästä, jolla sotaa on käytävä.¹¹⁰

Sen (määrällisen ylivoiman) pitäminen tästä syystä voiton välttämättömänä edellytyksenä olisi kuitenkin kehittelymme käsittämistä täysin väärin; pikemminkin lopputulos, johon olemme päätyneet, ilmaisee vain sen arvon, joka joukkojen määrälliselle vahvuudelle on taistelussa annettava. Jos tämä vahvuus on kohotettu mahdollisimman suureksi, on periaatteessa tehty tarpeeksi, ja vain kaikkien olosuhteiden arviointi ratkaisee, onko taistelua vältettävä voimien puutteen vuoksi vai ei.¹¹¹

Yllätys

Clausewitz tähdentää, että yllätys on tärkeämpi taktisella kuin strategisella tasolla. Vaikka yllätys on enemmän tai vähemmän osa kaikkia sotatoimia, ei tähän tekijään kuitenkaan pidä panna liikaa painoa. Käytännössä useimmissa sotatoimissa on osoittautunut vaikeaksi saada yllätyksellä mitään suurempaa hyötyä:

Toimien salaaminen ja nopeus ovat noiden ominaisuuksien (yllätyksen) lopputuleman osatekijät, jotka kumpikin edellyttävät hallitukselta ja sotapäälliköltä suurta tarmoa ja armeijalta taas hyvin vakavaa suhtautumista palvelukseen. Jos asioihin suhtaudutaan pehmeästi ja periaatteet ovat löyhiä, on turha odottaa yllätyksen onnistumista. Mutta niin yleinen ja välttämätön kuin tämä pyrkimys onkin eikä koskaan jää kokonaan vaille vaikutuksia, yhtäläisesti totta on, että se onnistuu harvoin erinomaisesti ja että tämä johtuu asian luonteesta. Eksyttäisiin siis harhakuvitelmiin, jos uskottaisiin, että pääasiassa tällä keinolla saavutettaisiin sodassa suuria tuloksia. Ajatuksena se miellyttää meitä suuresti, mutta toteutuksessa juututaan yleensä koko koneistossa ilmenevään kitkaan.¹¹²

Tämän ajatuksenkulun Clausewitz perustaa siihen, että hän näki Napoleonin sotien aikana armeijoiden eroavan toisistaan varusteellisesti ja koulutuksellisesti hyvin vähän mikä sinällään vähensi yllätyksen rakentamisen mahdollisuutta.

¹⁰⁹ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 115; Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 163–164.

¹¹⁰ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 116; Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 165.

¹¹¹ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 117–118; Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 167.

¹¹² Eskelinen (1998), s. 118–119; Clausewitz (2002), s. 168.

Sodan henkiset tekijät

Clausewitz korostaa moraalien merkitystä, jota hän pitää yhtenä sodan tärkeimmistä tekijöistä:

Armeijan, sotapäällikön, hallitusten mielenlaatu ja muut henkiset ominaisuudet, mielialat maakunnissa, joissa sotaa käydään, voiton tai tappion vaikutukset mielialoihin ovat sinänsä luonteeltaan hyvin erilaisia asioita, jotka kukin kohdaltaan voivat puolestaan vaikuttaa tavoitteenasetteluumme ja suhteisiimme hyvin eri tavoin.¹¹³

Seuraava sanamuoto on mielenkiintoinen, ”taistelutoiminta taas on henkisten ja fyysisten voimien mittelyä, jossa välineinä ovat viimeksi mainitut voimat”.¹¹⁴ Clausewitz näkee sodan fyysisten tekijöiden ja psykologisesti erittelemättömämpien henkisten tekijöiden jakamattomana yhdistelmänä. Yksi tällainen henkinen tekijä on tahto toimia. Clausewitz pitää henkisiä tekijöitä muutenkin ratkaisevina: fyysiset seikat ovat melkein vain kuin puinen kahva, henkiset taas jaloa metallia, varsinainen välkkyväksi hiottu ase.¹¹⁵

Lopputuloksena tulee olla, että vihollinen on alistettu tahtoomme. Tämän saavuttamiseksi tulee kaikki olemassa olevat voimat panna peliin, jotta vihollisen tahto saadaan murrettua. Tämä on siten yksi sodan päätavoitteista: ”ratkaisutaistelu on verisin tie tilanteen laukaisemiseen; se ei tosin ole pelkkää vastavuoroista murhaamista, ja siinä tähdätään enemmänkin vihollisen rohkeuden kuin vihollisen sotureiden tappamiseen”.¹¹⁶ Clausewitz painottaa kolmea olosuhdetekijää tärkeimpinä henkisinä suureina:

1. Sotapäällikön kyvykkyys on aina tärkeä tekijä (tällä kyvykkyydellä on Clausewitzin mukaan suurin merkitys peitteisessä ja vaikeaselkoisessa maastossa, jossa haasteet ovat epätavallisen suuria).
2. Sotajoukon kollektiivinen innokkuus, toisin sanoen sotilaiden vakuuttuneisuus, into ja usko omaan asiaan.
3. Armeijan pätevyys. Tähän kuuluu urheus välttämättömänä ainesosana, mutta sopiakseen ”armeijan soturihenkeen” sen täytyy olla enemmän kuin vain yksilökohtainen. Edellytys on, että urhoollisuus alistuu korkeamman lajin kuten kurin, järjestyksen, sääntöjen ja menetelmien vaatimuksiin (yleinen innokkuus sotatavoitteisiin nähden voi olla tärkeä lisä, mutta Clausewitzin mukaan ei mikään välttämätön edellytys).

Clausewitz näkee sodan erityisen inhimillisenä toimintana. Käytännössä kansalaisen ja sotilaan yhdistäminen samaan yksilöön merkitsee ongelmia. Joukko-osastohengen (*esprit de corps, kåranda*) merkitystä ei saa aliarvioida ja se on edellytys, että armeija ylipäänsä voi toimia. Tästä joukko-osastohengestä voivat nousta esiin sodan lopputuloksen kannalta merkittävät avut (eräänlainen soturihenki).

Sotilailta ja päällystöltä vaaditaan erilaisia ominaisuuksia. Sotilaat tarvitsevat hyvää taistelumoraalia ja fyysistä rohkeutta ja siten kykyä hyväksyä ja kontrolloida pelkojaan. Sotilaalla

¹¹³ Eskelinen (1998), s. 104; Clausewitz (2002), s. 151.

¹¹⁴ Eskelinen (1998), s. 67; Clausewitz (2002), s. 87.

¹¹⁵ Eskelinen (1998), s. 105; Clausewitz (2002), s. 152.

¹¹⁶ Eskelinen (1998), s. 151; Clausewitz (2002), s. 235.

on oltava ”sisäinen usko” (”inre tro”), jotta hän pystyy toimimaan. Sotapäälliköltä (ja yleensä päälliköiltä) vaaditaan sen sijaan erilaisia avuja. Pystyäkseen näkemään ”sodan sumun” läpi (”krigets töcken”) upseereilla täytyy olla selkeä näkemys tapahtumista kyetäkseen muodostamaan järkeviä tilannearvioita sekä tekemään ja pysymään päätöksissään.

Mieltä raastava vaarojen ja kärsimysten näkeminen päästää tunteet helposti ylivaltaan älyyn nojautuvan vakaumuksen kustannuksella, ja syvällisen ja selkeän näkemyksen saavuttaminen kaikkien ilmiöiden hämäryyden keskellä on niin vaikeaa, että käsitysten vaihtuminen käy paremmin ymmärrettäväksi ja helpommin anteeksi annettavaksi. Aina on vain aavistellen ja tunnustellen lähestyttävä totuutta, jonka perusteella on toimittava. Sen tähden mielipide-erot eivät ole missään niin suuria kuin sodassa, ja omaa vakaumusta vastaan vyöryvien vaikutelmien virta on loputon. Jopa suurinkaan älyn flegmaattisuus voi tuskin suojata sitä vastaan, koska vaikutelmat ovat liian voimakkaita ja vilkkaasti vaihtuvia ja suuntaavat tehonsa aina samalla mielen tunnepuoleen.¹¹⁷

Jokaiselta sotilasjohtajalta vaaditaan sekä fyysistä että moraalista rohkeutta. Tämän rohkeuden tukena täytyy kuitenkin olla hyvä arvostelukyky, ettei rohkeus taannu arvostelukyvyyttömän kiihkon tai katkeroitumisen alle. Poliittisiin ja sotilaallisiin tavoitteisiin pääsemiseksi tarvitaan järkähtämättömyyttä ja hyvää tahtoa. Clausewitzin mielestä sotilaallisia keinoja tulee käyttää sodassa (mikäli siis yleensä päätetään lähteä tälle tielle) tehokkaasti hyväksi poliittisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Sotilaallisten keinojen käytön edellytyksenä on, että sodan tavoitteet on pystytty tuomaan julki ja muotoilemaan selkeäksi. Ellei näitä ole pystytty määrittelemään riittävän selkeästi, tulee huolellisesti harkita, käytetäänkö sotilaallista väkivaltaa lainkaan.

¹¹⁷ Eskelinen (1998), s. 50; Clausewitz (2002), s. 66–67.

3.4 Jominin panos sotateoriaan

3.4.1 Kenraali Antoine-Henri de Jomini

1800-luvun sotilaallista ajattelua on jälkikäteen katsottuna hallinnut kaksi miestä: preussilainen Carl von Clausewitz ja sveitsiläinen Antoine-Henri de Jomini (1779–1869, kuva ohessa). Kummallakin oli laaja henkilökohtainen kokemus monista eri sotaretkistä, ja molemmat yrittivät lähes samanaikaisesti tulkita oman aikansa suuria sotilaallisia muutoksia. Ennen heidän aikaansa, 1600-luvulta noin vuoteen 1790, oli sotateoreettisessa ajattelussa hallitsevana tekijänä muodollisuus, *formalismi*. Napoleonin sotien jälkeen nähtiin sitten aikaisempaa merkittävämpi muutos. On kuitenkin selvää, että itse *sodankäynti* koki vähintään yhtä suuren vallankumouksen ennen tätä *formalismin* aikaa, 1500-luvulla, kuin miten se muuttui Napoleonin sotien aikana. Sotateorialla on noina aikaisempina aikoina usein enemmänkin *ohjesääntömäinen* leima.¹¹⁸ Nämä kaksi tutkijaa, jotka muita enemmän vas-

tasivat sotateorian uudistuksista omana aikanaan, olivat siis Carl von Clausewitz ja Antoine-Henri de Jomini (1779-1869), joista nyt perehdytään jälkimmäisen ajatuksiin vähän tarkemmin.

Jomini syntyi 1779 aatelisperheeseen eräässä Sveitsin ranskaa puhuvassa kantonissa. Jomini matkusti nuorena Pariisiin ryhtyäkseen pankkiiriksi. Tämä matka ajoittui yhteen Napoleonin Italiaan tekemän menestyksekkään sotaretkien kanssa. Hän ilmoittautui intoa täynnä vuonna 1798 palvelukseen ranskalaisten alaisuudessa toimivaan Sveitsiläiseen legioonaan. Jomini osoittautui sotilaallisesti lahjakkaaksi ja eteni nopeasti arvoasteissa seuraavan sotaretkien aikana. Näiden päätyttyä Jomini erosi palveluksesta pataljoonan komentajana ja ryhtyi pankkiiriksi.¹¹⁹

Hänen kiinnostuksensa sotaan ja sodankäyntiin sai hänet jatkamaan sotilaallisten olosuhteiden tutkimista. Vuonna 1803 hän julkaisi kirjan Fredrik Suuren monista sotaretkistä. Vuotta myöhemmin hän meni jälleen Ranskaan jatkamaan asepalvelusta. Tällä kertaa esikuntaupseerina. Napoleon nimitti hänet everstiksi ja sijoitti hänet marsalkka Michael Neyn

¹¹⁸ Eltis, Davis: *The Military Revolution in the Sixteenth Century Europe*. (London: Tauris Academic Studies, 1995).

¹¹⁹ Shy, John: ”Jomini”. Artikkelijä kirjassa Peter Paret (toim.): *Makers of Modern Strategy. From Machiavelli to the Nuclear Age* (Oxford: Clarendon Press, 1986/2000), s. 143–147.

armeijakunnan esikuntaan. Tässä tehtävässä Jomini osallistui taisteluihin Austerlitzissä (1805), Jenassa ja Auerstadtissa (1806) ja Eylaussa (1807) ennen kuin hän vuonna 1808 seurasi Neytä Espanjaan tehdyllä sotaretkellä.

Jomini esiintyi toiminnassaan ylimielisesti ja hänen oli vaikea olla esittämättä kritiikkiä. Näillä luonteenpiirteillään hän joutui vähitellen huonoihin väleihin Napoleonin esikuntapäällikön marsalkka Louis Alexandre Berthierin kanssa. Napoleon ei kuitenkaan halunnut menettää Jominiä ja hänet määrättiin Pariisiin kirjoittamaan Napoleonin Italian sodan historia. Jomini kutsuttiin tosin melko pian uudelleen palvelukseen osallistuakseen Venäjää vastaan 1812 tehtyyn sotaretkeen. Saksan sotaretkien aikana Jomini oli jälleen Neyn esikuntapäällikkönä. Uusi välirikko Berthierin kanssa johti siihen, että tämä lopulta esti Jominin nimittämisen kenraaliksi marsalkka Neyn suosituksista huolimatta. Berthier antoi myös käskyn pidättää Jomini, jota hän syytti siitä, ettei tämä ollut kirjoittanut raporttejaan ajoissa. Tämän seurauksena Jomini vaihtoi puolta sodassa ja siirtyi venäläisten palvelukseen, nyt tsaari Aleksanteri I:n vastanimittettynä kenraaliluutnanttina ja sotilasneuvonantajana. (Myös Clausewitz vaihtoi puolta ja meni venäläisten palvelukseen. On väitetty että Clausewitzin syy olisi ollut enemmän ”isänmaallinen”.) Venäläisten palveluksessa Jominista tuli myöhemmin kenraali. Hän perusti venäläisen yleisesikunta-akatemian, ja sai vuonna 1824 tehtäväksi kehittää upseerikoulutusta. Hänelle uskottiin lisäksi tulevan tsaari Aleksanteri II:n sotilaskoulutus. Krimin sodan aikana (1853–1856) Jomini oli jälleen sotilasneuvonantaja, nyt tsaari Nikolai I:n, ennen kuin hän 1855 luopui aktiivipalveluksesta ja palasi Pariisiin, jossa kuoli 1869. Jominin sotilaalliset tutkimukset suuntautuivat ennen muuta Fredrik Suuren sotaretkiin, vallankumoussotiin ja Napoleonin sotiin. Hänen sotilasteoreettisista mestariteoksistaan tunnetuin on 1838 ilmestynyt *Précis de l'Art de la Guerre*.¹²⁰ Tätä teosta voidaan pitää synteessinä hänen yli 30 vuotta kestäneistä sotilasteoreettisista tutkimuksistaan, yhdistettyinä hänen kokemuksiinsa sotaretkistä ja taisteluista. Aivan kuten Clausewitz, myös Jomini halusi osoittaa sotataidossa sotien vuosina 1792–1815 tapahtuneet suuret muutokset. Molemmat näkivät, että heillä oli riittävästi näyttöä väittää, ettei sotataito ollut tiedettä vaan taidelaji. Jominin tyyli on selkeää ja yksinkertaista, mitä ei aina voi sanoa Clausewitzista. Jälkimmäinen on klassisen älykön tuotos, täynnä yksityiskohtia ja varauksia. Jomini on päinvastoin hyvin systemaattinen/metodinen ja rakentaa teoriansa kuin ”muurin kivi kiveltä”. Hän on myös huolellinen käsitteidensä määrittelyn suhteen. Jomini pyrkii selittämään sotien syyt ja tunnusmerkit. Hän on kuitenkin kiinnostunut vain tavanomaisesta sodankäynnistä eikä kirjoita kapinoista tai sisällissodista.

Nämä lähtökohtanaan hän syventyy armeijoiden ja näiden palveleman valtiojohtoon väliin suhteeseen. Hän kuvailee muun muassa kahtatoista edellytystä ja ehtoa, jotka luultavasti suureksi osaksi ovat edelleenkin päteviä. Yksi tällainen on hyvän yleisesikunnan mer-

¹²⁰ Jomini, Antoine Henri: *Précis de l'art de la guerre*, new edition, 2 volumes (Paris, 1855). Tämä on täydellisin versio ja ”korvasi” hänen vuoden 1838-versionsa. Kirjan ranskankielinen nimi käännetään yleensä englanniksi: *Art of War (Kriegskonsten)*. Katso uutta J. D. Hittlen (toim.) painamaa laitosta sarjassa *Roots of Strategy Book 2, 3 Military Classics, Jomini and His Summary of the Art of War*, (Harrisburg PA: Stackpole Books, 1987), s. 389.

kitys. (Jos Jomini olisi elänyt vielä vuoden kauemmin, hän olisi saanut nähdä epäpätevän ranskalaisen yleisesikunnan toiminnassa Ranska-Saksan sodassa 1870–1871. Eräs toinen hänen ”opinkappaleistaan”, jota tuossa sodassa käytettiin väärin, oli sotapäällikön viisaus, joka ei toteutunut, koska surkea keisari Napoleon III:n yritykset johtivat katastrofaalisiin seurauksiin.)

Jominin huomattavaa vaikutusta 1800-luvulla kuvaa parhaiten se, että hän sai tehtäväkseen luoda ja kehittää venäläisen ylemmän sotilaskoulutuksen vuodesta 1824 alkaen. Hänen ajatuksensa olivat myös hyvin keskeisesti yhteydessä amerikkalaisen sotalaitoksen kehittämiseen sisällissodan jälkipuoliskolla. Jos hänen kirjaansa *Précis de l'Art de la Guerre (The Art of War)* tarkastellaan historiallisessa perspektiivissä, on hänen lukunsa strategiasta luultavasti yksi tärkeimmistä nykyajan sotateoriaan vaikuttaneista kirjoituksista. Ennen kaikkea hänen määritelmänsä ja yhteenvetonsa siitä, miten strategia ja logistiikka kytkeytyvät toisiinsa (strategiaa hän kutsuu kiinnostavasti nimellä *grand tactics* [suurtaktiikka], jota tänä päivänä vastaa operatiivisen tason operaatiot). Tätä ajatusta korostetaan nykyaikaisissa doktriineissa, erityisesti silloin kun ne olivat vielä uusia ja ajatuksina kiisteltyjä:

Strategy decides where to act; logistics brings the troops to this point; grand tactics decides the manner of execution and the employment of the troops.

Tässä termi ”grand tactics” on erityisen tärkeä. Nykyään käytetään samasta asiasta operaatiotaidon termiä ”operational art” (operativ konst). Nato on 1980-luvulta lähtien kehittänyt aiemmin Neuvostoliitossa käytettyä ja taktiikan ja strategian välimaastoon sijoitettua operaatiotaidon käsitettä. Erityisesti amerikkalaiset maavoimat ajoivat tämän käsitteen ymmärrystä vähän liian pitkälle doktriiniossaan 1980-luvulla. Silloin yritettiin kuvailla lähestulkoon kaikkia ajateltavissa olevia operaatioiden muotoja, jotka saattoivat esiintyä operaatiotaidon tasolla. Nämä pohdinnat eivät olleet tae uudesta ja samalla myös lisääntyneestä tietämyksestä sotataidon alalla. Amerikkalaisessa doktriiniluonnoksessa keväältä 1997 hillittiin tätäkin trendiä huomattavasti ja se korvattiin tavanomaisemmalla käsittelyllä. Käsite ”operational art” on toinen nimi sille, mitä Jomini määrittelee seuraavasti:

(...) the art of posting troops upon the battlefield according to the accidents of the ground, of bringing them into action, and the art of fighting on the ground, in contradistinction to planning upon a map.

3.4.2 Strategian sisältö

Napoleonin sodat antoivat selvästi leimansa Jominiin. Hänen suhtautumistapansa sotilaalliseen analyysiin ja suunnitteluun hallitsi pitkään länsimaista sotilaallista ajatus(tapaa). Jomini korosti myös sotataidon pitävän sisällään joukon yleisiä periaatteita. Hän oli löytänyt nämä tutkiessaan tarkoin Fredrik Suuren ja Napoleonin sotaretkiä ja yhdistänyt niihin omia kokemuksiaan operaatioista ja taisteluista. Jomini tulkitsi Fredrikin voittaneen siksi, että hän sijoitti voimankäytön painopisteensä vihollisen armeijan heikkouksia vastaan. Jomini arvioi tämän tekniikan muodostavan sodankäynnin *korkeimman periaatteen*, ts. itse asiassa eräänlaisen ”voiton kaavan” strategiaan, joka sodankäynnin tasona antoi perustan kaikille sotilaallisille periaatteille. Periaatteita oli pidettävä ohjenuorina sotilaallisiin toimenpiteisiin, eikä (virheettöminä) matemaattisina laskelmina. Jomini onkin monissa kirjoissaan, jotka käsittelevät hänen *sotataidoksi* (*art of war*) kutsumaansa aihetta, antanut suuren painon teemalle: *Sotataidossa on joukko ajattomia maksimeita/prinsippejä.*

Jomini tähdensi, että hän oli löytänyt tärkeimmän kaikista näistä periaatteista tutkimalla laajasti Fredrik Suuren sotaretkiä, täydentämällä tutkimustaan Napoleonin sotien monista taisteluista ja sotaretkistä saamallaan kokemuksilla. Jominin mukaan strateginen menestys liittyy läheisesti niin sanottujen ratkaisukohtien (*decisive points. DP*) tunnistamiseen tarkasteltavana olevalla taistelualueella. Sen jälkeen on kyse vain oman pääjoukon voimien keskittämisestä (*mass*) näitä ratkaisukohtia ja vihollisen johtamisyhteyksiä vastaan. Jominin mukaan oli yksinkertaista mutta samalla myös tehokasta suunnata lukumääräisesti ylivoimainen joukko puolustajan pienempää joukkoa vastaan sotaäyttämön ratkaisukohdissa. Kriitikot ovat jälkepäin tietysti halunneet saada selityksen sille, mitä kriteereitä pitäisi käyttää näiden kohtien määrittämiseen. Jomini on itse epäsuorasti vastannut väittämällä, että vihollinen heikentyy ratkaisevasti, kun näihin kohtiin hyökätään tai kun niitä valloitetaan. Niitä voivat olla esimerkiksi vesistön ylimenopaikka, kapeikko, tärkeä materiaalivarasto, sivusta tai jopa vihollisen pääjoukko.

Muita Jominin esittämiä keskeisiä tekijöitä ovat sisälinjojen hallitsemisen tärkeys sekä sotapäällikön merkitys sodan lopputulokseen. Nämä ajatukset sekä niihin lisättyä paikallisen ylivoiman periaate kiehtoivat senaikaisia sotilaita. Muita hänen keskeisiä ajatuksiaan ovat ”*lines of operations*” (”*operaatiolinjat*”) ja sotapäällikön merkityksen korostaminen sodan lopputuloksen kannalta katsottuna. Sisälinjojen käsite viittaa uskomukseen, että ryhmittymällä edullisesti taistelukentälle voidaan ensiksi hyökätä vihollisen kimppuun ja sen lyömisen jälkeen hyökätä johonkin muualle, vaikka vihollinen olisikin omiin joukkoihin nähtynä vahvempi.¹²¹ Käytännössä tähän asetelmaan on mahdollista päästä vain, jos sotapäällikkö

¹²¹ Toim.huom: Sisälinjoja pitkin oli mahdollisuus myös siirtää ja johtaa tehokkaasti vihollisryhmyksen keskellä olevia, lähes saarrettuina olevia joukkoja. Siirtymismatkat ovat myös nopeammat. Vihollinen joutui sen sijaan toimimaan ulkolinjoilla, eli hajauttamaan voimansa ja käyttämään pitkiä siirtymismatkoja. Ongelmat liittyvät lähinnä siihen, jos vihollinen pystyy pitämään joukkonsa kootuna ja samalla myös kootusti johdettuna.

kykenee arvioimaan tilanteen oikein ajallisesti ja paikallisesti suhteessa vihollisen toimintaan. Jomini ei antanut vastausta asetelmaan, jossa vihollinen ei ennako-oletuksista huolimatta jakanutkaan joukkojaan, vaan piti ne koottuna. Hän lähti siitä, että taitava sotapäällikkö huijaa tai houkuttelee vastustajan jakamaan joukkonsa.

Jominin ajatuskulun synteesi oli, että lopullisen ratkaisun kannalta hyökkäys oli aina tärkeämpi kuin puolustus. Oikealla ajalla ja oikeassa paikassa toteutettu häikäilemätön hyökkäyksellisyys ei jätä viholliselle aikaa harkita tilannetta ja ryhtyä vastatoimiin. Kaikki muut lähestymistavat strategiaan ja joukkojen hallintaan ovat Jominin mukaan vailla mielenkiintoa. Jomini ei uskonut, toisin kuin useimmat senaikaiset sotateoreetikot, että sota voitiin voittaa pelkästään ylivoimaisilla joukkojen siirroilla (tässä kohden Jomini oli sitä paitsi samaa mieltä Clausewitzin kanssa). Vihollisen pääjoukko täytyy ensin sitoa taisteluun ja sen jälkeen lyödä. Vihollisen ratkaisukohtien (*decisive points, valgt sted*) tunnistaminen on tärkeää, koska vihollinen usein keskittää joukkonsa niihin. Jomini on uhrannut runsaasti energiaa selittääkseen niitä tekijöitä, joita sotapäällikön täytyy ottaa huomioon strategioita suunnitlessaan. Nykypäivän tarkastelussa Jomini näyttäisi ”menneen harhaan” yksityiskohtaisessa terminologiassaan, sekä monissa yksityiskohdissaan, joilla tosin on hyvin vähän merkitystä nykypäivän taistelulentällä. Hänen teostaan leimaa myös 1700-luvun geometrialla höystetty sotataito; lähes matemaattinen suhde eri taisteluryhmityksien välillä. Nämä yksityiskohdat täytyy jättää huomioimatta, jos hänen ajatuksistaan tänä päivänä haluaa saada jotain hyötyä. Jominin ajatuksia kannattaa tarkastella hänen strategioiden suurien linjojen kautta. Tällä tavoin tarkasteltuna hänen ajatusprosessinsa saa enemmän yleispätevyyttä. Jominin strategisen ajattelun lähtökohdat liittyvät sotatoimien tavoitteidenasetteluun ja siihen, että niiden saavuttamiseksi tulee tarkasti harkita miten niihin päästään. Muussa tapauksessa on olemassa suuri vaara, että tavoitteita ei saavuteta.

Jomini kirjoittaa strategiaa koskevassa luvussa nykypäivän kannalta katsottuna kiinnostavista teemoista. Toinen liittyy *position* -käsitteeseen ja toinen sotajoukkojen marssijärjestelmään. Ensin mainittu käsite tarkoittaa 1700-luvulle tyypillistä tapaa käydä sota, joka oli luonteeltaan korostetun systemaattista. Sodan ja lähinnä siis taistelun osapuolet käyttivät huomattavasti aikaa toistensa tarkkailuun ja arviointiin. Tarkoituksena oli siirtää ja keskittää joukot edulliseen paikkaan suhteessa vastustajaan. Nämä toimet veivät aikaa. Toisaalta ajankäyttöä ei pidetty ongelmana, koska oleellista oli, että kaikki liikkeet ja siirtymiset tapahtuivat tiukan kontrollin alaisuudessa. Vallankumoussotien alussa sodankäynti koki muutoksen. Ranskan armeijat sovelsivat ja improvisoivat vakiintuneiksi miellettyjä malleja ja löivät perinteisellä tavalla johdetut Itävallan ja Preussin armeijat. Ranskalaisilta joukoilta puuttui aikakauden sotilasoperaatioille välttämättömät huollolliset ja ylläpidolliset perusteet, joita silloiset sotilasjohtajat pitivät lähtökohtana sille, että sodankäynti yleensäkin oli mahdollista. Ranskalaisille joukoille sen sijaan oli ominaista korkea motivaatio, sekä improvisointiin ja rohkeuteen kykenevä päällystö, jota siivitti ”seuraa minua” -henki. Syynä oli Ranskan vallankumous, joka rikkoi vanhan Ranskan armeijan aikaiset normit. Toisaalta improvisointi oli välttämätöntä, koska Ranskan armeija joutui sotaan määrällisesti ylivoimaisia vastustajia vastaan. Ranskalaisten ”salainen ase” oli vastustajia nopeammat siirtymi-

set taistelukentällä ja sen ulkopuolella. Ranskan sotataitoa ohjasi tässä mielessä “häätä ei lue lakia” -periaate.

Jomini piti erittäin tärkeänä, että ranskalaiset joukot pystyivät ottamaan ja pitämään aloitteen. Hän kirjoittaa, että jos onnistutaan ajattelemaan hyökkäyksellisesti ja siirtymään paikasta toiseen nopeasti, lähellä tai kaukana oleva vihollinen ei milloinkaan pysty tuntemaan oloaan turvalliseksi. Maanpuolustus vaatii sekä vakinaiset joukot että asevelvollisjärjestelmän, jotta olisi ollut mahdollisuus kasvattaa joustavasti omaa voimaa vastaamaan vastustajan vahvuuksia. Tämä siis pienentäisi tarvetta pitää suuria rauhan ajan armeijoita. Jomini käyttää esikuvanaan kumouksellista Ranskaa, joka korvasi vanhan ja kehnon kuninkaallisen armeijansa asevelvollisella armeijalla pystyäkseen tehokkaammin kohtaamaan vihollisen armeijat. Merkittävästi suurentuneilla joukoilla tuli olemaan suuri vaikutus sodankäynnille. Entistä tärkeämmäksi tulivat aikakysymykset. Tuli ehtiä ennen vihollista. Viholliseen nähden nopeammilla siirtymisillä voitiin saada tilaisuus hyökätä vastustajan kimppuun ja lyödä se ennen kuin tämä itse oli hyökkäysvalmis. Jomini korostaa, että omiin joukkoihin nähden vahvempi vastustaja tuli lyödä mahdollisimman nopeasti “ratkaisutaistelussa” ennen kuin tämä on ehtinyt mobilisoida reservinsä. Selkeä esimerkki näiden ajatusten vaikutuksesta on ensimmäisen maailmansodan alkuvaihe, jossa näitä periaatteita toteutettiin käytännössä.

Jomini käyttää ahkerasti historiallisia analyyseja ja esimerkkejä, erityisesti kirjansa “taistelu” käsittelevässä osassa. On tärkeää huomata, että nämä esimerkit ja erityisesti tekninen perspektiivi ovat peräisin pääasiassa Napoleonin sodista. Hän ei kuitenkaan aliarvioinut todellisia ja havaittuja muutoksia kuten seuraavasta sitaatista kirjasta *The Art of War* pystyy hyvin aistimaan:

Uudet keksinnöt viimeisen 20 vuoden ajalta näyttävät uhkaavan vallankumouksella armeijan organisaatioita, aseistusta ja taktiikkaa.

Hän viittasi Napoleonin sotien jälkeen kehitettyihin uusiin ja entistä tulivoimaisempiin aseisiin. Tämän johdosta armeijat tuli Jominin mukaan organisoida uudelleen. Hän tarkoitti tällöin, että ratsuväki ja ehkä myös jalkaväki pitäisi panssaroida. Nämä eivät olleet tuolla aikakaudella toteutettavissa olevia ajatuksia, mutta on syytä muistaa, että vain 30 vuotta myöhemmin keksittiin polttomoottori (1860), joka nykyään on liikkuvan sodankäynnin edellytys (voidaan spekuloida sillä, olisiko Jomini ymmärtänyt tämän keksinnön mahdollisuudet, jos olisi saanut elää kauemmin. Olisiko hän mahdollisesti ennakoinut panssariväivänsä keksimistä seurannutta maasodankäynnin vallankumousta?).¹²²

Jominin logistiikkaa käsittelevä luku on myös kiinnostava nykyajan perspektiivistä katsottuna. Käsite pitää nykyään sisällään muun muassa joukkojen ja materiaalin kuljetuksen. Jomini käyttää ranskankielistä käsitettä *major général des logis*, päämajoitustemestari, joka tarkoittaa marsseista ja majoituksesta vastaavaa upseeria. Marssit sekä majoittuminen vaativat paljon esikuntatyötä. Jominin mielestä ranskalaisten käytännön syistä kehittämä joukkojen hajauttamisen malli sekä marssin aikana että majoituksessa muodosti itsessään erittäin tärkeää

¹²² Shy, John: Jomini. Artikkelit Peter Paretin toimittamassa kirjassa; Hittlen (1987), s. 165–175.

keän tietopohjan jatkotulkinnoille. Toimintatapa merkitsi lisäksi sitä, että esikuntaupseerit tottuivat yhä enemmän työskentelemään alustavien käskyjen pohjalta ja toimimaan siten kuin arvioivat olevan ylemmän johtoportaan tavoitteena. Jomini käyttää logistiikan käsitettä kaikista esikuntatehtäviä käsittävistä toimialueista, tiedustelu mukaan luettuna. Tämän ymmärtäminen sulkee pois joidenkin osien mahdollisia vääryimmärryksiä.

Clausewitzin tapaan Jominikin on maasotateoreetikko. Jomini on kuitenkin kirjoittanut jotakin myös merikuljetuksista ja maihinnousuista. Maihinnousua vihollisen rannalle Jomini pitää erityisen vaikeana operaationa, koska vihollisella on mahdollisuuksia vastatoimiin. Onnistuneeseen operaatioon kuuluu tämän vuoksi harhautusliike. Lisäksi maihin täytyy kuljettaa mahdollisimman nopeasti tykistöä tulituen varmistamiseksi. Yksi Jominin tarkennuksista koskee hyvän sataman valitsemista. Muutoin Jomini oli hyvin vähän kiinnostunut merta koskevista kysymyksistä. Hän vältti keskustelemasta maa- ja merivoimien yhteistyön tarpeesta, joka on onnistuneiden maihinnousuoperaatioiden edellytys. Näin siitä huolimatta, että britit olivat tehneet joukon onnistuneita maihinnousuoperaatioita Napoleonin soti-en aikana. Clausewitziaakaan eivät merelliset kysymykset kiinnostaneet (Ranskan armeijaan verrattuna preussilaiset ja venäläiset olivat vielä kauempana merestä). Tämä on näiden kummankin sotateoreetikon puute, mistä myös monet myöhemmät ilma- ja merisotateoreetikot ovat huomauttaneet 1900-luvulla.

Jomini on tuskin voinut lukea Clausewitzin teosta *Sodankäynnistä*, joka julkaisiin 1832, ennen kuin hän itse julkaisi kirjansa *Précis de l'Art de la Guerre (Krigskonsten)* 1838. Jomini ei erityisesti mainitse *Sodankäynnistä* -teosta ja Clausewitz mainitaan vain kaksi kertaa, silloinkin negatiivisessa sävyssä. Jomini piti Clausewitzin logiikkaa vääränä, koska tämä suhtautui skeptisesti lopullisen voiton saamiseen ilman jonkinlaista saarrostopuuhusta. Kohtuuden nimessä tätä pitää tulkita enemmänkin Jominin hyvin dokumentoidun ”omahyväisyyden osoituksena” kuin kategorisena erimielisyytenä Clausewitzin kanssa.

Jominin kirjalla oli merkittävä vaikutus aina ensimmäisen maailmansotaan asti. Clausewitzin *Sodankäynnistä*-kirja oli tunnetuin Preussissa, kun taas Jominin ajatukset vaikuttivat suoraan sotilaalliseen ajatteluun niin Isossa-Britanniassa kuin Venäjälläkin. Jominia tutkittiin myös Amerikassa ja hänen teoksensa käännettiin West Pointin kadettikoulussa 1862, kesken Amerikan sisällissotaa. Molemmat sodan osapuolet käyttivät Jominin periaatteita taistelukentällä. Ranskassakin Jominia tutkittiin, mutta ei selvästikään tarpeeksi, jos arvointikohteeksi ajatellaan vuosien 1870–1871 perusteellista sotilaallista epäonnistumista.

Preussin Tanskasta (1864), Itävallasta (1866) ja Ranskasta (1870–71) saavuttamien voittojen seurauksena oli Preussin/Saksan sotilaallisen vaikutuksen lisääntyminen Euroopassa (esimerkkinä mm. se, että saksalainen suippokypärä syrjäytti ranskalaisen kypärän muodinmukaisena sotasäilykseenä). Näiden voittojen arkkitehtina oli yleisesikuntapäällikkö Helmut von Moltke. Hän väitti innoituksen lähteekseen Raamatun ja Homeroksen teosten lisäksi Clausewitzin teoksen *Sodankäynnistä*. 1880-luvulla Jominin teoriat alkoivat menettää merkitystään sotateoreettisena innoituksen lähteenä. Jominia luettiin kuitenkin edelleen, varsinkin Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa, jossa Clausewitz ei ollut tehnyt läpimurtoa.

3.4.3 Arviointi

Jomini ei tunnustanut, että hänen ja Clausewitzin kirjoitusten modernia sodankäyntiä koskeissa teemoissa oli paljon yhtäläisyyksiä. Kumpikin kuitenkin korosti, että vihollinen tuli pakottaa ratkaisevaan taisteluun. Aikaisempiin sotateoreetikoihin verrattuna molemmat korostivat enemmän myös moraalisen merkitystä. Lisäksi heillä oli sama käsitys sodasta politiikan jatkamisena toisin keinoin. Clausewitzin tulkinnat nykyaikaisen ”sodan filosofiasta” ovat kuitenkin selvästi Jominin tulkintoja kehittyneempiä. Erityisesti tämä tulee esille Clausewitzin niin sanotusta ”kolminaisuuden” käsitteestä (tämä teema toistuu tässä kirjassa):

...(sota) on myös vallitsevien peruslinjojensa kannalta kokonaispiirteiltään merkittävä kolminaisuus, joka koostuu peruselementtinsä alkuperäisestä väkivaltaisuudesta, vihasta ja vihollisuudesta, joita on pidettävä sokeana luontoon pohjautuvana vaistotoimintana, todennäköisyyden ja sattuman leikistä, joiden takia siitä tulee vapaata henkistä toimintaa, sekä sen luonteesta politiikan alisteisena välineenä, luonteesta, jonka takia se kuuluu pelkästään järjen toimintakenttään.¹²³

Toteamukset sodan luontaisesta väkivallasta ja että sota koetaan usein sankkana sumuna, jossa hämmennyksenä voi eksyä, käy hyvin yksiin 1900-luvulla koetun todellisuuden kanssa. Toisaalta Jominin hyvin järjestettyä, matemaattista ja loogista maailmaa ei oikeastaan ollut todellisuudessa olemassa. Jominin kirjasta on hyötyä niille, jotka yrittävät päästä Napoleonin sotataidon jäljille. Lisäsyynä Jominin ajatusten tutkimiselle on hänen kiistan vaikutuksensa amerikkalaisiin sisällissodan kenraaleihin, ollen siten epäsuorasti lähde heidän ymmärtämiseensä.

(...) Jomini is worth studying if only because of his influence on American generals in the Civil War and then indirectly on those who learned from Civil War campaigns.

Jomini's basic understanding of war was mechanistic, and while he occasionally drops in a line about the importance of morale or the uncertainty of war, he did not really believe it. The heart of the book, Jomini's explanation of "lines of operations," is not at all clear, but the fault could either be Jomini's or the editor's condensation. Still, and despite Jomini's lip-service to the contrary, his vision of war was extremely geometric and geographically based: "In a war of invasion the capital is, ordinarily, the objective point." (p. 468) This is essentially an eighteenth-century view of war, which Napoleon was able to capitalize on because he knew how his opponents would react within this geographical concept of war. Yet even Napoleon may not have been fully aware of the transition in which he was participating. Along with Jomini, he seems to have viewed the destruction of the enemy army as a means to the end of occupying the enemy capital (or threatening to), upon which the enemy would have to make peace. When the Russians refused to consider the fall of Moscow the signal that they were defeated, Napoleon had no choice but to retreat. American generals in the Civil War, disciples of Napoleon through Jomini, were unable to bring the war to a close through a decisive, Napoleonic battle, although they tried mightily, until General Ulysses Grant finally broke the rules and continued to attack even after he had been "defeated."

¹²³ Eskelinen (1998): Sodankäynnistä, s. 29; Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 44.

*Jomini thus was advocating a style of war that had already become obsolete. Much of his theory was still perfectly applicable to individual campaigns – it was still possible to maneuver an enemy army out of a position by threatening its lines of communications – but such battles for geographic points was unlikely to be decisive any longer. Even the defeat of an army was not necessarily decisive when the state could raise another in a short time. In other ways, too, the book provides evidence that Jomini had no understanding that Napoleonic warfare was a transition point into a new kind of war. For example, he advocates that “the prince” take the field at the head of the army whenever possible, unaware that Napoleon would be the last head of state to do this. Jomini, of course, can hardly be blamed for not foreseeing the future. He, along with the rest of the Western world, was caught in the long shadow that Napoleon cast over war for the next century. The main value of his book is that it helps show how contemporaries viewed Napoleon, and what they hoped to learn from him. Jomini is useful not so much for understanding how Napoleon won his victories, but for understanding how nineteenth century generals thought he won.*¹²⁴

Nykyään on helppo tajuta, miksi Clausewitzilla tai Jominilla ei ollut vähintäkään aavistusta 1900-luvulla tapahtuneesta suunnattomasta sotateknisestä kehityksestä. Clausewitz tähden-tää, että puolustus on taistelun vahvempi muoto. On toisaalta syytä kyseenalaista sopiiko se tosiaan nykyajan operatiiviseen todellisuuteen. Monia heidän aikanaan paikkansapitäviä lausuntoja koskee sama varaus. Lisäksi nykyajan lukijasta monien yksityiskohtien ymmärtämistä vaikeuttaa, ellei niiden kirjoittamisen aikaista taustaa tunne riittävän hyvin.

Paras syy Jominin lukemiseen tänä päivänä on, paitsi puhtaasti sotahistoriallinen arvo, se että hänen kirjoituksensa strategiasta on edelleen tärkeää. Kylmän sodan jälkeen on tarvetta tarkastella strategiaa uusin silmin. On tärkeää panna merkille, että teknisestä tasosta huolimatta sodan perusedellytykset ja periaatteet ovat säilyneet lähes tulkoon muuttumattomina. Jominin kirjassa kuvataan kahden Länsi-Euroopan suurimman sotapäällikön, Fredrik Suuren ja Napoleonin sotataitoa. Tämän vuoksi siitä saa hyvän käsityksen läntisestä sotilastraditiosta. Täten Jominin kirjalla on sotahistoriallisen kiinnostavuuden lisäksi samalla paljon annettavaa sellaiselle, joka haluaa tutkia nykyaikaisen sotataidon sotilaallista kehitystä ja yleisiä ongelmia.¹²⁵ Jominin merkitystä kuvaa ehkä parhaiten se, että juuri hän sai vuonna 1824 tehtäväkseen kehittää venäläistä ylempää upseerikoulutusta. Yhdysvalloissakin hänen ajatuksiensa vaikutus oli ilmeinen sisällissodan aikana ja sen jälkeen.

¹²⁴ Kuhlmann, Kurt: ”Review: Antoine Henri Jomini, Summary of the Art of War, A Condensed Version”, *HST*, 10/18/93, s. 351.

¹²⁵ Suuri osa tässä Jominista kertovasta tekstistä perustuu J. D. Hittlen (toim.) kirjaan, *Roots of Strategy Book 2, 3 Military Classics, Jomini and His Summary of the Art of War, A Condensed Version*, (Harrisburg PA: Stackpole Books, 1987/1995), s. 389 ff. Hittlen toimittama käännös on vuodelta 1947, ja se on moninkertainen uusintapainos.

3.5 Clausewitz ja Jomini nykyään – arvio heidän ajankohtaisuudestaan

Kaksi erilaista ajattelijaa?

Vaikka Clausewitz ja Jomini elivät samaan aikaan ja molempia leimasivat Napoleonin sodat, he näkivät sodan tehtävän täysin erilaisena. Itse asiassa on vaikeaa verrata keskenään heidän kirjojaan, koska ne kirjoitettiin eri tarkoituksessa. Tämä ilmenee selvästi siitä, että kummallakin oli tietty käsitys siitä miten sotateoriaa voitiin käyttää ja miten historiallisia tietoja pitäisi käyttää näissä yhteyksissä.

Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että Clausewitzin teos *Sodankäynnistä* oli filosofinen tutkimus sodasta ja sodankäynnistä. Jominin ilmeinen tarkoitus oli sen sijaan tehdä kirjastaan *Precis de l'Art de la Guerre* sodankäynnin ohjesääntö, jossa hän toi esiin aikaisemmissa tutkimuksissaan löytämiään periaatteita. (Hänen teoksensa *Traité des grandes opérations militaires, ou histoire critique des guerres de Frédéric II* ilmestyi vuonna 1811). Clausewitzkin uskoi ajoittain, että oli mahdollista esittää sotateoreettisia periaatteita, mutta hän muutti mielensä ja kirjoitti *Sodankäynnissä*:

Kaikkia näitä teoreettisia yritelmiä voidaan pitää vain analyttiseltä osaltaan edistysaskelina totuuden tuntemisessa, mutta synteettiseltä osaltaan, esittäessään ohjeita ja ohjesääntöjä, ne ovat täysin käyttökelvottomia.¹²⁶

Clausewitz ei uskonut, että olisi mahdollista muodostaa käytäntöön sopivia oppijärjestelmiä, koska nämä eivät voisi vastata sodan todellisuutta. Hän oli erityisen huolissaan moraalisten tekijöiden, kyvykkyyden sekä johtajaominaisuuksien jäämisestä taustatekijöiksi liiallisten pelkistysten johdosta. Todella käyttökelpoisen teorian tulisi ottaa huomioon nämä vaikeasti arvioitavat tekijät. Hän ajatteli toisaalta juuri taktiikan olevan helpommin selitettävissä teoreettisesti, koska siihen vaikuttavat materiaaliset tekijät olivat jollain lailla ennustettavissa. Strategiaa ei näillä tekijöillä sen sijaan voi selittää. Jomini näki asian juuri päinvastoin. Hänen mielestään strategiset periaatteet olivat ajattomia, kun taas taktiset muutokset olivat teknisen kehityksen seurausta. Clausewitzille sotateorian tarkoituksena ei ollut luoda konkreettista ohjesääntöä vaan saada tulevat sotilasjohtajat ymmärtämään sodan luonteen sekä päämäärän ja sen saavuttamiseksi tarvittavien menetelmien välisen yhteyden.

Ehkä tärkein ero näiden ajattelijoiden välillä on se, että Clausewitz väittää politiikan aina vaikuttavan siihen, miten sotaa käydään. Jomini puolestaan oli sitä mieltä, että sotapäällikön tehtävänä oli sodan aikana sopia poliittisen johtonsa kanssa siitä, millaisen luonteen sota saisi. Tämän perusteella sotapäällikkö sitten suunnitteli ja toteutti sotatoimet sen mukaan kuin miten se hänestä oli sotilaallisesti katsottuna järkevää.

Jos nykyään arvioidaan näiden kahden sotateoreetikon merkitystä, voidaan väittää, että Jomini monien sotahistorian säännöllisyyksiä koskevien havaintojensa johdosta lähestyi

¹²⁶ Eskelinen (1998): *Sodankäynnistä*, s. 73; Clausewitz (2002), *Om kriget*, s. 97.

sotaa ohjesäännönomaisesta näkökulmasta, mutta ei onnistunut luomaan mitään uutta kokonaisuutta. Historioitsija Richard Swain kuvaa Jominin teorioita seuraavasti:

His theory was organized largely on spatial and temporal lines and, as a consequence, Jomian theory is never greater than the sum of its parts. It is not «wrong» so much as limited. Clausewitz's theory, on the other hand, is transcendent so long as the central proposition remains valid.

In his day, Jomini's works satisfied the need filled by doctrine today. Jomini has been superseded not by more modern theorists, but by contemporary doctrine writers. Clausewitz sought to fill another need, one like that J Burkhardt saw for history: "Not to make men clever for next time; (but)... to make them wise forever."¹²⁷

Jominin ajatusten vastustus on vähitellen lisääntynyt. Lähinnä kritiikki on liittynyt hänen käsityksiinsä, että yhtä suurilla ja yhtäläisen koulutuksen ja kurin omaavilla joukoilla olisi samanlainen taisteluarvo. Täten sotajoukkojen välinen ero muodostuu sotilaspyramidin huipusta ja siis lähinnä sotapäälliköiden välisestä erosta. Sodasta muodostuu silloin eräänlainen šakkipeli, jossa sotapäälliköt pelaavat suorituskyvyltään tarkasti mitattavilla joukoilla. Clausewitz taas näkee sotavoimat mitä suurimmassa määrin muuttujina sodan laajemmassa yhteydessä. Ensimmäinen maailmansota merkitsi samalla vähentyvää mielenkiintoa Jominiä kohtaan ja vastaavasti lisääntynyttä mielenkiintoa Clausewitzia kohtaan.

Ensimmäisen maailmansodan juoksuhaudat symboloivat edelleen suunnattomia tappioita ja selvää kyvyttömyyttä aikaansaada minkäänlaisia sotilaallisia ratkaisuja. Tämä vuorostaan johti siihen, että oli vaikea kuvitella löytyvän mitään, jota mahdollisesti olisi voinut kutsua ”sotatieteeksi”. Useimmat tämän sodan ylimmästä sotilasjohdosta olivat käyttäneet Jominin käsittelemekanismeja oman toimintansa perusteluna. Johdonmukainen seuraus oli luonnollisesti, että Jominin suunnitelmallisen sotateorian merkitys väheni. Hänen ajatuksiaan oli toisaalta myös vaikea sovittaa ensimmäisen maailmansodan jälkeen vallinneisiin teknologisiin ja poliittisiin realiteetteihin. Uudet asejärjestelmät ja kansallisten voimavarojen täysi liikekannallepano olivat johtaneet sodankäyntiin, joka toteutui aikaisemmin mahdottomaksi kuvitellussa mittakaavassa. Nykyään kutsumme tällaista sodankäyntiä kulutussodaksi (utnötningsskrig). Tässä Jominin käsittelemekanismi, joka perustui toisen ajankohdan todellisuuteen, oli menettänyt paljon ajankohtaisuudestaan.

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana on kirjoitettu paljon uutta sotateorian alalla. Tästä huolimatta Jominin katsotaan edelleen olevan nykyisten sotateoreetikoiden ehkä tärkein inspiraation lähde. Hänen kuvaamansa rationaalisuus on edelleen pohjana länsimaisille ajatuksille sotilasvoiman käytöstä. Clausewitzilla taas on keskeinen asema nykyaikaisten käsitteiden ja doktriinien teoreettisten perusteiden kehittämisessä. Clausewitzin ideoita on mielekästä käyttää ymmärtäen ja järkevästi soveltaen, eikä kuten ohje- tai keittokirjaa.

¹²⁷ Swain, Richard M: ”The Hedgehog and the Fox: Jomini, Clausewitz, and history”, artikkeli *U.S. Naval War College Review*, syksy 1990. (Käytetty tekstin kopiota).

Kommentti Clausewitzia koskevaan keskusteluun

Monet historioitsijat ja sotateoreetikot ovat yrittäneet pudottaa Clausewitzin jalustaltaan. Tätä on yritetty tehdä varsinkin anglosaksisissa maissa. Clausewitzin ajatukset nähtiin vanhentuneiksi 1960-luvulla, jolloin yhteiskuntateorioista johdetut ”muodimukaiset” vastakumoukselliset teorit olivat vallalla (*counterinsurgency*). Tuolla ajanjaksolla suhtauduttiin torjuvasti tavanomaiseen sodankäyntiin ja samalla myös Clausewitziin. Olemme kokeneet samatyypisen vaiheen taas 1990-luvulla, jolloin monet ovat todenneet clausewitzilaisten ajatusten tulleen epäajankohtaisiksi. Nyt selityksenä on käytetty kylmän sodan päättymistä. Brittiläisistä Clausewitzin vastaustajista kuuluisimmat ovat B.H. Liddell Hart ja 1990-luvulla tunnetuksi tullut historioitsija ja sanomalehtikommentoija John Keegan. Keegan kirjoitti kirjassaan *A History of Warfare* (1993), että ”culture is as powerful a force as politics in the choice of military means and often more likely to prevail than political or military logic”, Hän aiheuttaa kirjallaan tarpeetonta hämmennystä asettamalla keinotekoisen rajan ”kulttuurin” ja ”politiikan” välille.¹²⁸ Clausewitz määritteli politiikan käsitteen hallituksen ja kansan väliseksi vuorovaikutukseksi. Tämä määritelmä voi ilmeisesti kattaa myös kulttuurin käsitteen. Keegania voi syyttää ”politiikan mekanisoimisesta”, kun hän kirjoittaa että ”to perceive war as the continuation of politics (is) incomplete, parochial and ultimately misleading”.

Keegan ei silti väitä, kuten monet kommentaattorit ovat tehneet viimeisten 10–12 vuoden aikana, että sotien mahdollisuus valtioiden välillä on lopullisesti päättynyt. Tämän näkemyksen ehkä tunnetuin puolestapuhuja on ollut israelilainen historioitsija ja sotateoreetikko Martin van Creveld. Hänen kirjansa *The Transformation of War* vuodelta 1991 on monin tavoin kirjoitettu ikään kuin Clausewitziläisen ajattelu(tavan) tilinpäätökseksi. Van Creveld sivuuttaa Clausewitzin varoituksen olla antautumatta eri aikakausille tyypillisille ja positiivisesti elinvoimaisilta näyttävillä mutta lopultakin katoaville vaikutelmille, jotka näyttävät pienentävän sodan vaaraa. Van Creveldiä voidaan tämän lisäksi kritisoida tapahtumien *ylitulkitsemisesta* oman aikansa Lähi-idässä, jossa on meneillään ”ikuinen kamppailu” palestiinalaisten/arabien ja juutalaisten välillä. Samoin häntä voidaan kritisoida *paikallisen* pitkäaikaisen väkivaltaisen toiminnan merkityksen muuttamisesta toiseen muotoon, ikään kuin tämä toimintamalli olisi yleistettävissä muuallakin. Hänen käsityksensä, että matalan intensiteetin sodankäynti (lågintensitetskrigföring) on nykyään hallitsevana tekijänä, on epäilemättä oikea. Mutta miten joku voi väittää, että valtioiden välinen sota on mahdottomuus? Ei tarvitse kuin tarkastella olemassa olevia alueellisten suurvaltojen, kuten Pakistanin ja Intian, Pohjois-Korean ja USA/Etelä-Korean sekä Taiwanin ja Kiinan välillä olevia jännitteitä. Creveld korostaa vahvasti näkemystään:

Contemporary 'strategic thought' is fundamentally flawed; and, in addition, is rooted in a Clausewitzian world-picture that is either obsolete or wrong. We are entering an era ... of warfare between ethnic and religious groups (...) Already today the military power fielded by the principle developed societies in both "West" and "East" is

¹²⁸ Keegan, John (1993): *A History of Warfare*, London, Alfred A. Knopf, UK.

*hardly relevant to the task at hand; in other worlds it is more illusion than substance.*¹²⁹

Martin van Creveld on julkaissut myös puolustuksen tälle monien kritisoinnille kirjalleen. Hän väittää puolustuksessaan suurin piirtein samaa, mihin aikaisemmassakin kirjassa viitattiin runsaat kymmenen vuotta aikaisemmin. Hän on lisäksi täsmentänyt ajatuksiaan seuraavasti:

*Above all, ten years after the book was published most people have not yet taken a fresh look at the real nature of war and the logic on which it fight, they continue to parrot Clausewitz on war being the continuation of politics by other means. Instead of coming to terms with war as a messy, bloody clash in which people are bound to be injured and killed, they send deaths and make the injuries unnecessary. As the attack on the Twin Towers and the Pentagon showed, today more than ever those who stick their heads in the sand may well end up by being kicked in the butt.*¹³⁰

Tähän liittyen lienee paikallaan pysähtyä ja tarkastella vähän lähemmin niitä argumenttejä, joita Creveld ja muut hänen kanssaan samaa mieltä olevat esittävät. Tässä yhteydessä otetaan kantaa myös niihin teorioihin ja teoreetikoihin, jotka toteavat olevansa luomassa aivan uutta tieto- ja informaatioteknologian vaatteissa esiintyvää ja verkostoihin perustuvaa sodankäyntiä (nätverksbaserad krigföring, NbF). Todennäköisesti tässä on kyse historiasta saatavien oppien väärintulkinnasta (tai oikeammin ylitulkinnasta). Ihmiskunnan historian ensimmäinen teoria, jonka perusteella ihmiskunta tuhoaisi itsensä, muotoutui ydinaseiden käyttöönoton myötä. Aikaisemmat teoriat, jotka ovat kehittyneet *tavanomaisilla aseilla* käytävää sodankäyntiä ajatellen, eivät nähneet teknologian kehitystä tärkeimpänä tekijänä. Nämä teoriat eivät myöskään mitätöineet *ainoatakaan sotaan liittyvää* tekijää kehitellessään uusia sodankäyntiä koskevia teorioitaan.

Jos mennään noin 150 vuotta ajassa taaksepäin ja tarkastellaan uusien lupaavien tekniikoiden kehitystä ja niiden puolestapuhujia, huomataan että uudet asejärjestelmät eivät ole *sinänsä* koskaan tuoneet mukanaan mitään täysin uutta sodankäynnin tapaa. (Teknologian merkitystä mm. taktiikan kehitykselle kuvataan seuraavissa luvuissa.) Eri aikoina erilaisten aseiden tai asejärjestelmien merkitystä on usein jopa ylikorostettu. Näin on käynyt muun muassa torpedon, sukellusveneen, miinojen, ilmavoimien, ohjattavien ohjusten ja varhaisen analogisten tietokoneiden kehitykselle. Mikään näistä teknologisista edistysaskeleista ei koskaan erikseen lunastanut puolestapuhujiansa usein ylisuuria odotuksia ”ratkaisevasta superaseesta”. Sen sijaan suuret yhteiskunnalliset ja poliittiset muutokset ovat yhdessä kansainvälisten pelisääntöjen dramaattisten muutosten kanssa antaneet suuren lähtösäyksen sodankäynnin teorioiden kehitykselle. Nämä teoriat olivat puolestaan tavallisesti luonnollinen seuraus suurista ja tuhoisista sodista, toisin sanoen uudet teoriat olivat seurausta sotakokemuksista, eivät sinänsä sodan syy! On helppo osoittaa, että sota on uusien sotilaallis-

¹²⁹ van Creveld, Martin (1991): *The Transformation of War*. New York, The Free Press, USA. Ks. mm. s. 124–126 ja 335.

¹³⁰ van Creveld, Martin (2002): ”The Transformation of war revisited”, artikkeli aikakauslehdessä *Small Wars & Insurgencies*, Volume 13, kesä 2002, nro 2, s. 14.

ten ajatustapojen liikkeelle paneva vaikutin, eikä päinvastoin. Parhaat esimerkit tästä ovat ehkä Ranskan vallankumoussodat/Napoleonin sodat ja ensimmäinen maailmansota. Molemmat sotajaksot toivat mukanaan *pysyvät muutokset* sosiaaliseen ja kansainväliseen järjestykseen, mitä on toistaiseksi vaikea näyttää toteen ollessamme keskellä tähän liittyvää informaatiovallankumousta ja globalisaatiota.

Haluaisin tässä yhteydessä huomauttaa, että monet niistä, jotka nyt “tyrkyttävät” uusia ajatuksia muun muassa verkostojen käyttöön perustuvan sodankäynnin tiimoilta, yrittävät itse asiassa kääntää sotateorian ja käytännön välisen perinteisen suhteen nurin. Sotateoria on perinteisesti perustunut aikaisemman sodankäynnin ja niihin kuuluvien sotatoimien/suurempien operaatioiden huolellisiin tutkimuksiin. Juuri tämä on normaalisti erottanut sotateorian ei-sotilaallisiin tieteisiin yhteydessä olevasta teoriasta, jossa perinteisesti ensin asetetaan hypoteesi/teoria ja sitten yritetään todistaa tai hylätä hypoteesi tieteellisten kokeilujen/kokeiden sarjalla.

Clausewitzin teorit sodankäynnistä eivät nekään olleet missään tyhjiössä hahmoteltuja, vaan tulos hänen pitkäaikaisesta osallistumisestaan sotaan, varsinkin Napoleonin sotien aikana. Lisäksi ne perustuivat hänen lajoihin, runsaat 150 oman aikakautensa sotaretkä käsittäneisiin tutkimuksiinsa. Clausewitz tarkentaa kerta toisensa jälkeen *Sodankäynnistä* -kirjassaan, että hän näkee työnsä teoriakehityksen tarkastelemisena – ei itse teoriana. Hän myös korostaa, ettei halunnut kehittää jäykkää opillista teoriaa tai rakennetta, etteivät hänen lukijansa tuntisi kiusausta uskoa esitettyjen ajatusten olevan “oikean teorian” kaava jota seurattaisiin orjallisesti sillä seurauksella, että se lopulta houkuttelisi käyttäjän uskomaan, että hänellä on hallussaan “sodan voittokaava”.¹³¹ Clausewitz ei myöskään ymmärtänyt 1600-luvun teoreetikoita, jotka olivat yrittäneet poistaa teoriasta moraaliset arvot ja sen sijaan yrittäneet hahmotella jonkinlaisen sodankäynnin tieteen, jossa keskityttiin mahdollisimman tehokkaiden etenemisten ja taistelumuotojen matemaattisiin laskelmiin sekä hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti nopeutta, aikaa jne.

Palatkaamme takaisin van Creveldiin ja useaan muuhun teoreetikoon, jotka nykyään hyljeksivät clausewitzilaisia käsitteitä. Tässä yhteydessä saattaa olla mielenkiintoista huomata, miten juuri Creveld on käyttänyt Vietnamin sotaa omien teorioittensa lähtökohtana. Hän toteaa kirjassaan:

(...) there are solid military reasons why modern regular forces are all but useless for fighting what is fast becoming the dominant form of war in our age.

van Creveldiä voidaan syyttää tässä yhteydessä aivan liian huteralla pohjalla olemisesta. Vietnamin juuri pohjoisvietnamilaisien joukkojen (NVA) nykyaikaiset vakinaiset joukot osoittautuivat ratkaisevaksi tekijäksi Vietnamin sodan aikana. Kommunistiset sissijoukot oli itse asiassa tuhottu sissien Tet-hyökkäyksen aikana vuonna 1968, sekä saman vuoden

¹³¹ Clausewitz (1952): *Vom Kriege*. (*Ungekürzter Text*, tohtori Werner Hahlwegin toimittama), (Bonn: Ferdinand Duemmlers Verlag), s. 244–245. (Tämä on yksi tässä käytetyistä Clausewitzin neljästä versiosta, vrt. muut viitteet ja kirjallisuusluettelo.)

kevään raskaiden ja tappiollisten taistelujen aikana. Pohjois-Vietnam hyväksyi suuret tappiot ja valitsi sodan jatkamisen omin tavanomaisin joukoin. Kenraalit Vo Nguyen Giap ja Van Tien Dung vahvistivat tämän myöhemmin johtaessaan lopullista ja ratkaisevaa hyökkäystä keväällä 1975; loppuhyökkäyksessä sissisodankäynnillä ei ollut käytännössä oikeastaan mitään tekemistä.¹³² Kevään 1975 hyökkäys näytti hyvin tavanomaiselta, kun lukuisat divisioonat toteuttivat hyökkäyksen suurella nopeudella ja tulivoimalla (panssarivaunut ja tykistö). Tämä hyökkäys muistutti enemmän saksalaisten hyökkäystä Ranskaan toukokuussa 1940 kuin sitä, millaiseksi van Creveld kuvaa kirjassaan matalan intensiteetin sodankäyntiä (lågintensitetskrigföring).¹³³ Pohjoisvietnamilainen panssarivaunu kaatoi presidentin palatsin portit Saigonissa konkreettisesti ja samalla myös koko sodan kannalta symbolisella tavalla toukokuun päivinä 1975 – tavalla josta on tullut nykyaikaisen mekanisoidun sodan symboli. Seuraavassa entisen CIA-johtajan William S. Colbyn omakohtainen kuvaus tapauksesta:

*The people's war was over, not by the work of a barefoot guerrilla but by the most conventional of military forces (...) The ultimate irony was that the people's war launched in 1959 had been defeated, but the soldier's war, which the United States had insisted on fighting during the 1960s with massive military force, was finally won by the enemy.*¹³⁴

Tämä esimerkki havainnollistaa, että on yritettävä välttää virhe, johon monet Clausewitzin kriitikot usein sortuvat. Monet amerikkalaisten niin kutsutussa Counterinsurgency -koulukunnassa väittivät, että sodan lopputuloksen ratkaisi ”pehmeitä” kohteita vastaan toteutettujen operaatioiden epäonnistuminen, eli ”hearts and minds” -toiminnan epäonnistuminen, eikä niinkään Etelä-Vietnamissa toteutetut sotilaallisemmat, perinteisessä sotateoriassa kuvatut tekijät. Painopisteet/Voimanlähteet tulkittiin tässä mielessä väärin.

Kuten aikaisemmin on esitetty, Clausewitz on kirjassaan arvioinut, mitkä voivat näyttää mahdollisilta painopisteiltä/Voimanlähteiltä. Hän mainitsee, että luonnollisia painopisteitä, joita vastaan pitäisi taistella ovat muun muassa: vihollisen pääjoukkojen tuhoaminen, vihollisen pääkaupungin valloittaminen, liittolaisten pakottaminen luovuttamaan, johtajien ja itse kansan persoonallisuuden horjuttaminen (sen halu jatkaa). Tätä pitää kuitenkin tarkastella suhteessa hänen täsmennykseensä siitä, mikä painopiste voi olla: ”Se on se kohta, jota vastaan meidän tulee kohdistaa kaikki energiamme” (”That is the point against which all

¹³² Kenraali Van Tien Dungin kommentit on otettu ”Great Spring Victoryn” kopiosta, julkaistu *Monthly Review Press* julkaisussa, 1977. Erittäin avomielisen kuvauksen siitä, miten Pohjois-Vietnamin sotaa varsinaisesti käytiin, voi lukea Kenraali Vo Nguyen Giapin kirjasta, *How We Won The War*. (Ypsilanti, MI, 1976), (Kenraali Van Tien Dung esiintyy kirjassa toisena kirjoittajana, mutta ei kirjan etusivulla.)

¹³³ van Creveld, Martin: *The Transformation of War*. (New York: The Free Press, 1991). (Julkaisija kuvasi tätä ”The most radical reinterpretation of armed conflict since Clausewitz”). Luvut 1 ja 2 ovat tässä olleet käsittelyn perustana.

¹³⁴ Colby, William: *Lost Victories: A Firsthand Account of America's Sixteen-Year Involvement in Vietnam*. (Chicago: Contemporary Books, 1989).

our energies should be directed.”)¹³⁵. Vietnamin sodan toisen vaiheen aikana (ts. vuoden 1965 jälkeen) amerikkalaiset käyttäytyivät monella tapaa niin kuin he olisivat taistelleet täysin uudenlaisessa sodassa, jossa vanhat säännöt eivät enää olleet voimassa. Esimerkki tästä saadaan, jos luetaan aikakauden kannalta katsottuna uutta kenttäohjesääntöä U.S. Army Manual FM 100–5, *Operations*, (se oli silloin muodoltaan enemmän ohjesääntö kuin tämän päivän doktriiniksi kutsuttu laitos). Siinä luovuttiin aiemmin termiin ”warfighting” asetetusta selvästä fokuksesta (ts. painopiste sotilasvoiman käyttämisessä ”ongelmien ratkaisijana”). Sen sijaan seuraavat toimenpiteet on täsmennetty:

The fundamental purpose of U.S. military forces is to preserve, restore or create an environment of order or stability within which the instrumentalities of government can function effectively under a code of laws.

Nyt osoittautui kuitenkin olevan niin, että Pohjois-Vietnamin kommunistisella hallituksella ei ollut ajatuksia myötäillä tämäntyyppisiä ajatuksia vaan se turvautui vanhoihin pelisääntöihin. Niinpä Hanoi hallitus oli tarkkaan tunnistanut ajankohtaiset Voimanlähteet/painopisteet (tyngdepunkter), kaiken voiman keskuksat: ”the hub of all power and movement on which everything depends”. Pohjois-Vietnamin hallitus osui oikeaan tunnistaessaan poliittiseksi tehtäväkseen Yhdysvaltojen pakottamisen pois Etelä-Vietnamin taistelukentiltä ja Etelä-Vietnamin ”pääsponsorin” poistamiseksi tällä tavoin. Pohjoisvietnamilaisilla ei olisi ollut mitään toivoa päästä tavoitteisiin puhtaasti sotilaallisin keinoin. Tet-hyökkäyksen aikana vuonna 1968 kärsitty sotilaallinen tappio oli saanut heidät tästä vakuuttuneiksi. Tämä tappio pystyttiin vähitellen muuttamaan huomattavaksi *poliittiseksi* voitoksi, mutta kesti jonkin aikaa ennen kuin vaikutukset levisivät Yhdysvalloissa. Ratkaisevaksi tekijäksi muodostui Yhdysvaltojen hallitus, joka ei ymmärtänyt sodan pitkän aikavälin strategiaa. Hanoi panosti lisäksi maksimaalisesti toiseen Voimanlähteeseen, nimittäin amerikkalaisten yleiseen mielipiteeseen kotirintamalla ja amerikkalaisen johtajiston, korkeakoulujen ja kulttuurielämän henkilöihin. Näitä pyrkimyksiä edisti se, että kansan tuki sodalle oli alkanut romahtaa vuoden 1967 kuluessa, koska sota näytti pidentyvän. Se heikensi heidän yhteistä tavoitettaan vastustaa kommunistista painostusta ja psykologista taistelua, jollaiseksi Tet-hyökkäys ajan mittaan osoittautui. Vuonna 1969 alkoi sitten amerikkalaisten vetäytyminen ja Yhdysvallat oli poistunut Vietnamista vuoden 1973 kuluessa. Kaksi vuotta myöhemmin Etelä-Vietnam oli historiaa.

Jälkeenpäin on osoittautunut mielenkiintoiseksi paradoksiksi se, kun alussa innostuttiin Etelä-Vietnamin kansaa kohtaan osoitetuista counterinsurgency ja ”hearts and minds” -aatteista, niin vähitellen kävi ilmi, että tämän konfliktin poliittisena Voimanlähteenä olisikin itse asiassa pitänyt pitää Amerikan kansan ”hearts and minds”. Kuten eräs toisen maailmansodan amerikkalaisen tiedotustoimiston (Office of Information) työhön osallistunut on sanonut:

¹³⁵ Clausewitz (1976): *On War*, s. 596.

The principal battleground of the war is not South Pacific. It is not the Middle East. It is not England, or Norway or the Russian Steppes. It is the American opinion.

Vietnamin sodan aikoina tämä vanha totuus oli ehtinyt jo unohtua, eikä amerikkalainen hallinto presidentti Johnsonin johdolla kyennyt tekemään mitään tälle ongelmalle. Creveld käytti siis Vietnamia ”totuudentorvena” Clausewitzia vastaan. Toisaalta Creveld päätyi myös sivuuttamaan sen näkökannan, että sotaa voidaan pikemminkin pitää vahvistuksena clausewitzilaisten totuuksien jatkuvasta ajankohtaisuudesta. Hän on sotahistorioitsija mutta silti jättänyt tarkastamatta realiteetit. Hän on luultavasti vielä vähemmän oikeassa tulevaisuudenennusteessaan, kun hän, arvioidessaan ”clausewitzilaista maailmakaikkeutta” (”the Clausewitzian Universe”) ja ”sodan kolminaisuutta” (trinitarian war”) päättelee:

Considering the present and trying to look into the future, I suggest that the Clausewitzian Universe is rapidly becoming out of date and can no longer provide us with a proper framework for understanding war.

van Creveldin kirja tuli ulos painosta vuonna 1991 ja painomuste oli tuskin kuivunut, kun Persianlahden sota puhkesi. Sota osoitti hänen arvionsa vääräksi. Hänen mukaansa oli hyvät perusteet epäillä valtioiden kykyä käydä sotaa ”developed states... to use armed forces as an instrument for attaining meaningful political ends”. Oli vähän rajoitteita, mitkä estivät Saddam Husseinin Irakia käyttämästä voimaa Kuwaitia vastaan. Yhdysvallat ja amerikkalaisten liittolaiset eivät nekään epäröineet kovin pitkään sotilaallisten ja poliittisten vastatoimenpiteitensä käynnistämistä. Pitää kai pikemminkin käsittää tämä niin, että Yhdysvaltojen osalta Persianlahden sota oli todiste siitä, että sodan kolminaisuuden malli (trinitarisk krigsmodell) toimii edelleen. Maa oli ottanut sen huomioon siitä lähtien kun Yhdysvalloista tuli poliittinen tosiasia amerikkalaisten vapaussodan (1775–83) jälkeen ja jopa toiseen maailmansotaan asti. Bushin hallituksen, Amerikan kansan ja sotilaiden välillä vallitsi kiistaton yksimielisyys, vaikka sota alkoikin vuonna 1991 ilman muodollista sodanjulistusta. Eläkkeellä oleva amerikkalainen eversti ja journalisti Harry G. Summers on kirjoittanut seuraavasti siitä, miten hän ymmärsi ”hyvän clausewitzilaisen tyylin” Persianlahden sodan yhteydessä 1991:

*The passions of the American people fueled the war. The government solidified those passions by formulating clear cut and attainable political objectives: and the armed forces achieved those objectives through rapid and decisive military action.*¹³⁶

Lopuksi

Clausewitzin paradoksaalinen kolminaisuus ”kolminaisuuden ajatuskulku” (*paradoxal trinity*, ”triad-tankegång”) on kestänyt hämmästyttävän hyvin aikojen kuluessa, vaikka se nykyään ei enää olekaan ainoa tapa analysoida sotaa. Hänen teesinsä perustui siihen että ruhtinaan, armeijan ja kansan väliset suhteet ovat edellytyksenä valtion suunnitelmalliseen – ja näin

¹³⁶ Summer, H. A. jr: *The New World Strategy*. (New York: A Touchstone Book, Simon & Schuster, 1995), s. 45–46.

ollen menestykselliseen – sodankäyntiin. Nykyään sodankäynnin kuva on monien eri vaikutteiden, riskinoton halukkuuden lisääntymisen ja sodan herättämien laaja-alaisten tunteusten myötä entistä mutkistuneempi. Nykypäivän sotilaallinen ympäristö on paljon sekavampi, koska taistelutoimintaa voi esiintyä lähes kaikkialla. Sotaan liittyvien osapuolten määrä on lisäksi kasvanut edelleen. Näitä ryhmiä voivat olla vakinaiseen armeijaan kuuluvat joukot, sissijoukot, terroristiryhmät, rikolliset organisaatiot, kansainväliset toimielimet kuten YK sekä puhtaasti humanitaarisella pohjalla toimivat avustusjärjestöt (*non-government organizations*, NGO).

Näyttää siltä, että erilaiset koalitioiden toteuttamat operaatiot tulevat yhä yleisemmiksi tulevaisuudessa. Tämä merkitsee vuorostaan, että niihin osallistuvilta sotilasjoukoilta vaaditaan riittävää yhteistoimintakykyä pystyäkseen toimimaan tämän tyyppisessä toimintaympäristössä. Kannattaa myös panna merkille, että kylmän sodan päättymisen on useissa yhteyksissä aiheuttanut sen, että osa 1800-luvun kansallisista ideologisista aatteista on lisännyt merkitystään. Tämä saattaa vaikuttaa valtioiden kansalliseen politiikkaan ja ajan mittaan myös kansainväliseen yhteistyöhön suuremmassa määrin kuin mihin oltiin totuttu vielä kylmän sodan aikana. Jos kehitys todella etenee tähän suuntaan, sillä pitäisi pitkällä aikavälillä olla vaikutusta myös siihen, miten eri maiden kansallista puolustusta tullaan kehittämään.

3.6 Mahan ja Corbett – kaksi keskeistä merisodankäynnin teoreetikkoa

Suuri osa kylmän sodan aikaisesta strategisesta keskustelusta käsitteli suurvaltojen merisodankäyntiä. Varsinkin ydinasein varustetut ydinsukellusveneet muodostivat keskeisen elementin suurvaltojen kauhun tasapainossa. Ydinsukellusveneiden lisäksi myös sukellusveneentorjunta (ubåtsjakt) ja sukellusveneentorjuntasukellusveneet (jaktubåt) herättivät suurta mielenkiintoa. Tämän kaltainen fokusointi ei kuitenkaan ollut – eikä ole – millään tavalla kattava, jos yritetään ymmärtää meren hallintaan liittyvien voimien ja meren herruuden (nykyään ehkä pikemminkin ”kontrollin”) historiallista merkitystä. Meren hallintaan liittyneet voimat ovat nimittäin vaikuttaneet niin mannermaisten kuin mannerten hallintaan liittyvien voimien kehittymiseen. Loppujen lopuksi on usein käynyt ilmi, että se joka hallitsee merta, vaikuttaa myös enemmän tai vähemmän siihen, mitä maalla tapahtuu. Sekä Krimin sodan (1853–56) että Buurisodan (1899–1902) aikana Isolla-Britannialla oli täydellinen meren herruus. Se mahdollisti briteille maasodankäyntiin vaikuttavien voimien siirtämisen mereltä maihin sekä vahvennuksien kuljettamisen sotatoimialueille, vaikka tätä kykyä ei sinänsä pystytty suoraan hyödyntämään sotien lyhentämiseksi.

Edellä mainitun johdosta merivoimien merkityksen tutkiminen on nykyään yhtä tärkeää kuin aikaisemminkin. Kaksi klassista merisotateoreetikkoa voi sen vuoksi auttaa meitä paremmin ymmärtämään nykyaikaisen meristrategian takana olevia periaatteita. Toinen näistä oli amerikkalainen meriupseeri Alfred Thayer Mahan (1840–1914, kuva ohessa). Amerikan sisällissodan aikana Mahan palveli luutnanttina pohjoisvaltioiden laivastossa ja osallistui pääasiallisesti merisaarrototeuttamiseen. Myöhemmin kontra-amiraalina hän toimi U.S. Naval War Collegien rehtorina vuodesta 1886 eläkkeelle siirtymiseensä 1896 asti. Mahan kuoli vuonna 1914. Hänen tunnetuin teoksensa on vuonna 1890 julkaistu *The Influence of Sea Power upon History 1660–1783*.¹³⁷ Clausewitz ja Jomini olivat jatkaneet maasodan teoretisointia siitä

mihin aikaisemmat teoreetikot olivat päässeet. Merisotaa taas ei oltu analysoitu ennen Mahania. Hän osoitti, että merivoimat saattoivat vaikuttaa historiaan ja että sotilaalliset ongelmat merellä ansaitsivat teoreettisen käsittelyn. Nämä Mahanin luomat meristrategian teoreettiset perustat ovat edelleen ajankohtaiset. Mahanin kirjalla oli tosin suuri vaikutus jo

¹³⁷ Mahan, Alfred Thayer: *The Influence of Sea Power upon History 1660–1783*, (Norwalk, Connecticut: The Easton Press, 1889/1989). Kirja on painettu ruotsiksi: *Sjömaktens inflytande på historien 1660–1783 – Första och Andra delen*, (Stockholm: Försvarshögskolan, faximile av Militärlitteraturföreningens förlags översättning 1899, 2005).

aikalaisten keskusteluun sekä sisältönsä että varsinkin julkaisuajankohtansa perusteella. Amiraalit ja poliitikot käyttivät Mahanin ajatuksia perusteina vuosisadan vaihteessa käynnissä olleessa merivoimia koskeneessa kilpavarustelussa. Mahan suositteli hylkäämään ”tykkivenepoliittikan” ja keskittymään sen sijaan taistelulaivoista muodostettujen suurten laivastovoimien, suurlaivastojen perustamiseen (grand fleets, slagskeppsflottor), joiden avulla voitiin varmistaa meren herruus sodan voittamiseksi. Hän korosti merivoimien merkitystä poliittisena painostuskeinona. Hän argumentoi sen puolesta, että Yhdysvallat hankkisivat ”paikan auringossa” (muoti-ilmaus suurvaltojen pyrkimykselle varmistaa siirtomaat merisotavoimien avulla). Ison-Britannian imperiumi ja sen merimahti olivat tästä paras esimerkki.

Mahanin ideat liittyivät vuosisadan vaihteessa yhteen amerikkalaisen kasvaneen teollisuustuotannon ja entistä vahvemman talouden kanssa. Osa amerikkalaisista oli sitä mieltä, että Yhdysvaltojen tulisi käyttää tätä lisääntynyttä voimaa hyväkseen laajentaakseen vaikutusvaltaansa muualla maailmassa. Eristäytymispolitiikan kannattajat eivät olleet tästä samaa mieltä. He halusivat pitää Yhdysvallat Euroopan suurvaltapolitiikkaa 1850-luvulta hallinneen imperialistisen laajentumisaallon ulkopuolella. Mahan itse tuskin oli imperialisti, mutta oli kuitenkin sitä mieltä, että Yhdysvaltojen pitäisi kyetä valvomaan etujaan.

Mahan uskoi, että siirtomaat olivat edellytys suurvaltastatuksen saamiseen. Tämä taas vaati suurta laivastoa. Tämä johti toisaalta taistelulaivojen liialliseen huomiointiin sillä kustannuksella, että merenkulku ja sitä tukeva saattuetoiminta jätettiin vähemmälle huomiolle. Samasta syystä jätettiin huomioimatta tulevaisuuden merkittävät asejärjestelmät kuten miinat, torpedot ja sukellusveneneet. Nämä olivat asejärjestelmiä, jotka tulisivat leimaamaan tulevan maailmansodan merisotaa. Mahanin ajatusten lähtökohtana pitää tosin muistaa olleen hänen oman aikansa ja aikakautensa teknologia, eivät ensimmäisen maailmansodan olosuhteet. Hänen merkityksensä onkin nähtävä enemmän merisodan yleisten periaatteiden kuvaajana, kuin tulevaisuuden merisodan arvioijana.

Mahanin ansioksi katsotaan nykyään ensisijaisesti hänen systematisoituja analyysejaan merisodan historiasta sekä merimaidin merkityksen korostamista keskeisenä osana kansainvälisten suhteiden kehittymistä.

Toinen merisotateoreetikko ja erinomainen kirjoittaja oli englantilainen Julian Corbett (1854–1922, kuva ohessa). Hän oli itseoppinut historioitsija, joka luennoi Royal Naval Collegessa vuodesta 1902 alkaen. Corbett kirjoitti useita kirjoja merisodan historiasta, joissa hän analysoi yhdistettyjä maa-/merioperaatioita ja asetti ne uusiin yhteyksiin (*Drake and The Tudor Navy*, 1898 ja *The Successors of Drake*, 1900). Myös hän asetti pääpainon niille periaatteille, joiden tulisi muovata meristrategiaa. Corbettin on katsottu parhaiten ymmärtä-

neen merivoiman käytön mahdollisuudet, rajallisessakin sodassa. Hänen meren herruuden määritelmänsä on muodostunut klassiseksi:

*The object of naval warfare must always be directly or indirectly either to secure the command of the sea or to prevent the enemy from securing it.*¹³⁸

Corbettin teoreettinen päätuotos liittyi merisodan ja valtioiden välisen sodan yhteyden selventämiseen, sekä siihen miten maan puolustuskyky varmistetaan aktiivisen merisodan avulla. Hän tarkoitti tässä yhteydessä Ison-Britannian laivaston hyödyntämistä suojaamaan Yhdysvaltoja Eurooppalaisia mannervaltoja vastaan. Samalla Ison-Britannian Royal Navy voitiin valjastaa estämään mantereella olevien potentiaalisten vihollisten tulemistakin liian vahvoiksi.

Corbettin tunnetuin teos *Some Principles of Maritime Strategy* ilmestyi vuonna 1911. Kirja perustui alun perin hänen meriupseereille kirjoittamaansa ohjekirjaan. Kirjassa keskeistä on ajatus, että meristrategia on osa kansallista sotataitoa, eikä itsetarkoitus. Amiraalien johtamat laivastot olivat Corbettin mukaan vain yksi sodan välikappale. Näin ollen strategia sai kaksi toiminta-aluetta:

- Grand Strategy (suurstrategia) – tässä selvitetään, mikä on sodan tarkoitus ja tavoite, taloudelliset ja kansainväliset suhteet mukaan lukien.
- Minor Strategy – tässä selvitetään, miten itse sota käydään, maa-, meri- ja yhteisoperaatiot mukaan lukien.

Sen lisäksi tulisi ottaa kantaa siihen, käydäänkö hyökkäyksellistä vai puolustuksellista sotaa. Pyrkimyksiä saada aikaan vaikutusta vastustajassa ja kohteen valtaamista pidetään hyökkäyksellisenä, kun taas vastustajan estäminen valtaamasta kohdetta on puolustuksellista sodankäyntiä. Hyökkäyksellistä sodankäyntiä oli siten suosittava, koska se helpoimmin johti nopeaan ja ratkaisevaan tulokseen. Corbett ei ollut niinkään kiinnostunut ratkaisutaisteluista, koska nämä ovat hänen mielestään melko epätavallisia sotahistoriassa. Sen sijaan hän pani painoa seuraavalle:

Communications and their maintenance constituted the essence of naval influence. Thus to keep open “lines of operations” and “lines of communications” offered the strategic objective for which the navy would function. Supply lines, running from bases to theatres of operations, lateral lines linking theatres (of war), and lines of retreat, that is, supply lines in reserve — these were the avenues of war.

The problems of Naval Strategy (...) can be reduced to terms of passage and communication and this is probably the best method of solving them (...)

(...) communications govern both commerce movement and oversee expeditions, and the disruption of an enemy’s communications or the securing of ones own links with

¹³⁸ Gray, Colin ja Barnett, Roger (toim.): *Seapower and Strategy*, (Annapolis, MA: Naval Institute Press, 1989), s. 39.

*allies determined the flow of trade, and furthered or hindered military operations ashore.*¹³⁹

Corbett ei nähnyt sukellusveneuhkaa erityisen vakavana, ei kirjassaan eikä myöhemmin. Tämä oli yleinen brittiläinen arvio, joka tuli saamaan vakavia seurauksia ensimmäisen maailmansodan aikana. Corbett ei myöskään juuri ottanut kantaa laivaston rauhan aikaisiin tehtäviin, jotka hän näki selvästikin vähemmän loistokkaina. Hän kirjoittaa lisäksi melko vähän siitä, millaiseksi hän arvioi vastustajan päävoimien tuhoamiseen tähtäävän ratkaisevan meritaistelun. Sen sijaan Corbettin periaatteet ovat harvinaisen tarkkanäköisiä arvioissa, joissa hän käsittelee miten merisotaa voidaan käydä yhteisoperaatioiden avulla. Tässä suhteessa Corbett on edelleen hämmästyttävän ajankohtainen. Vuoden 1918 rauhanteon jälkeen Corbett ryhtyi kirjoittamaan brittiläisen laivaston virallista historiaa. Hän kuoli vuonna 1922.

Mahan ja Corbett ovat kaksi keskeistä, mutta erilaista merisotateoreetikkoa. Mahanin vahvuutena ovat hänen kuvauksensa ja analyysinsä merimahdin syntymisen eri elementeistä. Hänen tehokkaaseen taktiikkaan perustuvan ratkaisevan meritaistelun konsepti on edelleen ajankohtainen ja mielenkiintoinen. Corbettin merkittävyys on meriyhteyksien ylläpitämisen tarpeellisuuden korostamisessa. Tätä tehtävää ei toteutettaisi välttämättä ratkaisevilla meritaisteluilla, vaan vaan sarjalla toisiinsa liittyviä suorituksia ja toimenpiteitä.

Nykyään heidän ehkä tärkein merkityksensä on historiallisissa analyyseissa ja sotateoreettisissa näkökulmissa. Näitä periaatteita ei tule pitää virheetöminä tai historian opetuksiin perustuvina lakeina. Sen sijaan kumpaakin (ja muita nykyajan merisotateoreetikkoja) tulee käyttää ”avustajina” tarkasteltaessa ja tutkittaessa ajankohtaisia ongelma-alueita. Johtaville länsimaille meristrategiat antavat perusteet myös sotilaallisten joukkojen kokonaissuunnitelmien laatimiselle ja asevoimen käytölle. Näin ollen juuri näille valtioille merisotaa koskevat teoriat ovat olennaisen tärkeitä.

¹³⁹ Schurman, Donald M: *Julian S. Corbett. 1854–1922: Historian of British Maritime Policy from Drake to Jellico*, (London: Royal History Society), s. 53–54, katso myös s. 19–20.

4 Sotataidon kehittyminen

Edellisen luvun tarkoituksena oli esitellä lukijalle sotateorian erikoisalaa, ja luvussa kuvattiin ennen kaikkea teoreettisia ongelmia. Tämän luvun ensimmäisessä osassa pyritään antamaan yleiskatsaus sodankäynnistä, painopisteenä maasodankäynnin kehitys viimeisten 200 vuoden aikana. Lukuun on liitetty myös katsaus maasodankäynnin aikaisemmasta kehityksestä vuoteen 1945 asti. Tällainen yleiskatsaus on olennainen, kun yritetään ymmärtää toisen maailmansodan jälkeistä sodankäynnin kehittymistä nykyaikaiseksi sodankäynniksi. Doktriinien nykypäivästä antaa jonkinlaisen viitteen liitteessä oleva brittien oma kansallinen versio.

Luvun toiseen osaan on liitetty esitys sodankäynnin kehitykseen vaikuttaneista tekijöistä, kuten siitä, miten uudet ideat, uusi tekniikka ja aikaisemmat kokemukset koko ajan muuttavat käytännön toimintaa. Keskeinen osansa esityksessä on saksalaisella, neuvostoliittolaisella ja brittiläisellä kehityksellä. Luvun viimeisissä osioissa esitetään seitsemän klassista sotaliikettä, jotka ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat edelleen maasodankäynnin suunnittelutyön taustalla.

4.1 Nykyaikainen sodankäynti – mahdollisia vaikuttimia

Johdanto

Nykyinen sotataito voidaan nähdä prosessina, joka alkoi 1500-luvulla. Ruudin ja ampumaseiden käyttö yleistyi ja jalkaväestä tuli jälleen "taistelukenttien kuningatar". Ratsuväen merkitys väheni, ja tämä johti myös yhteiskunnallisiin seurauksiin, sillä aikaisemmin aatellisääty ratsastavina ritareina oli täydellisesti hallinnut sodankäyntiä. Uudet väestöryhmät jouutuivat vähitellen suoraan mukaan sodankäyntiin, kun tavallinen, musketein aseistettu kansa astui taistelukentällä päärooliin värvätyn, aristokraattisen ratsuväen tilalle. Tällä oli pitkäaikaisia poliittisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia seurauksia, jotka vaikuttivat nykyaikaisen Euroopan kehittymiseen.¹⁴⁰ Erityisesti seuraavat kolme tekijää ovat tärkeitä nykyaikaiselle sodankäynnille:

¹⁴⁰ Tätä lukua varten on käytetty mm. seuraavia lähteitä;

- Hallinnolliset muutokset (esimerkiksi nykyaikaisen asevelvollisuuden käyttöönotto sekä kuljetus- ja huoltotoiminnan kehittäminen, yleisesikuntien perustaminen ja esikuntaupseerien nykyaikaisen koulutuksen käyttöönotto).
- Uuden teknologian kehitys tai kaiken jo olemassa olevan teknologian parantaminen (esimerkiksi kiväärien ja tykkien rihlatun piipun käyttöönotto sekä polttomoottorin käyttö, joka oli lentokoneiden ja moottoroitujen joukkojen edellytyksenä – panssaroidut ajoneuvot mukaan lukien).
- Ideologiset ja asenteelliset muutokset (esimerkiksi nykyaikaisen demokratian kehittyminen sekä ajatukset kansakunnasta valtion perustana ovat olleet tärkeitä kehityssuuntia viimeisen 200 vuoden aikana, ja kommunismin ja fasismin kaltaiset ideologiat ovat etenkin 1900-luvulla vaikuttaneet monien maiden yhteiskunnalliseen kehitykseen ja maiden säälimättömään tapaan käydä sotaa).

Kehitys näillä kolmella alueella ei kuitenkaan edennyt rinnakkain. Kehitys ei myöskään ollut suoraviivaista, mutta tapahtuessaan se oli vastustamatonta. Viimeisen 150 vuoden aikana uusien asejärjestelmien kehittymisen myötä tulivoiman kasvu on ollut suunnatonta. Sotilaallinen teknologia on luonut edellytykset nykyaikaiselle sodankäynnille: konekiväärin, panssarivaunun, ohjuksen ja atomipommin, joka on näistä kaikista pelottavin. Muutoksen tahti on kuitenkin ollut melko hidaskin sen jälkeen, kun 1600-luvulla alettiin käyttää aikakaudelle tehokkaita tuliaseita. Taktiikan ja koulutuksen parantuminen sekä upseerien ammattilaistuminen olivat suurempia edistysaskeleita teknisiin uudistuksiin verrattuna. Tilanne muuttui 1800-luvun puolivälissä. Markkinoille tuli uutuuksia, kuten takaaladattava kivääri ja savuton ruuti. Tekniikan kehitys kiihtyi saaden aikaan tasapainon muuttumisen taistelukentällä.

Teknologian kehittymistä voidaan pitää riippumattomana prosessina, jota ohjaavat vain tieteellisten menetelmien käytännön mahdollisuudet ja ajankohtaisten ilmiöiden ymmärtäminen. Sotilaalliset instituutiot ovat kuitenkin osoittautuneet konservatiivisemmiksi kuin yhteiskuntaan kuuluvat muut ryhmittymät. Sotaväki on historiassa harvoin ollut teknologisen kehityksen kärjessä, ja sotilaat ovat usein aluksi suhtautuneet epäluuloisesti heille tyrkytettyihin uusiin aseisiin. Yhtenä syynä tähän on sotilaalliset traditiot, jotka usein ovat antaneet leimansa sotilaallisille organisaatioille. Samalla on pyritty ylläpitämään tärkeää joukko-osastohenkeä (*esprit de corps*) pitäytymällä tutussa ja turvallisessa.¹⁴¹ Tässä luonnollisesti piilee vaara, että vanhoja asenteita säilytetään. Vaarana tai seurauksena on myös se, että van-

- Fuller, J. F. C: *The Conduct of War 1789–1961*, (1961).

- Gat, Azar: *The Development of Military Thought: The Nineteenth Century*, (1992).

- McNeill, W. H: *The Pursuit of Power: Technology, Armed Forces and Society since AD 1000*, (1983).

- Paret, Peter (toim.): *Makers of Modern Strategy*, (1984, reprint 2000).

- Parker, G: *The Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*, (1988).

¹⁴¹ Toim.huom: joukko-osastohenki ei luonnollisesti itsessään ole muutosjarru. Tällä ajatuksella tarkoitetaan sitä sotilaalliselle joukolle ominaista piirrettä, joka liittyy tottumuksien, itsestäänselvyyksien ja menneisyyden kunnoituksen yhdistelmään. Tämä saattaa ilmetä ylpeytenä omasta joukko-osastosta, vaikka käytännössä se ilmenee muutosvastarintana ja totuttujen asioiden ylläpitämisen ja säilyttämisen logiikasta.

hemmat upseerit (55–70-vuotiaat) muodostavat aina korkeimman sotilaallisen johtoportaan. Tämä oli johdonmukainen seuraus sotilasuran ammattilaistumisesta – Napoleonin sotien aikana ja niiden jälkeen nuoret aatelismiehet eivät enää automaattisesti päässeet nousemaan ylempään päällystöön, kuten aikaisemmin oli ollut tavallista. Uusi ikäjakauma yleistyi Euroopassa 1800-luvulla, mikä merkitsi, että kenraalien ja nuorimpien upseerien välillä oli yhden sukupolven ikäero.

Sotahistoriasta löytyy monia esimerkkejä kielteisestä suhtautumisesta uuden tekniikan käyttämiseen. Yhden pahimmista tarjoaja muinainen Kiina. Maalla oli 1500-luvulla moderni sotalaivasto, jonka alukset oli varustettu maailman parhaimmilla tykeillä. Mutta vanhemmat amiraalit eivät halunneet toimintatapoihin muutoksia, vaan tahtoivat jatkaa ikivanhaa vihollisaluksen entraustaktiikkaa (*ramming och bordning*). Syynä tähän oli luultavasti henkinen konservatismi sekä kiinalaisen laivaston alkuperäinen omistautuminen japanilaisten merirosvotoiminnan ehkäisemiselle. Kun kiinalaiset näin ollen eivät nähneet tarvetta muutoksiin, vaikka eurooppalaiset olivat niitä tehneet, kiinalaisilta puuttuivat vastakeinot eurooppalaisten suurvaltojen aloittaessa valtapyrkimyksensä Itä-Aasiassa.

Nykyään teknologiaa pidetään tavallisesti sekä syynä että seurauksena yhteiskunnallisille ja poliittisille olosuhteille. Rinnakkain hitaan sotilasteknisen kehityksen kanssa 1600- ja 1700-luvuilla Euroopassa muuttui hiljalleen koko valtiokäsitys ja ajatukset siitä, mitä käsitteen tulisi pitää sisällään. Tätä prosessia kutsutaan tutkimuskirjallisuudessa usein nykyaikaisen valtion synnyksi (*the rise of the modern state*), ja se oli merkillinen sekoitus hallinnollisia, taloudellisia ja yhteiskunnallisia muutoksia. Jotkut tutkijat, esimerkiksi amerikkalainen Charles Tilly, jopa mieltää suurimman osan valtionmuodostuksista johtuvan sotilaallisista olosuhteista (*state building*).¹⁴² Jotkin sotilaallisista muutoksista, kuten vakinaisten joukkojen (ammattijoukkojen) käyttöönotto sekä sotilaallinen ammattilaistuminen (kuten nykyään sanotaan) olivat alkaneeet jo aikaisemmin. Aikaisemmista ajoista poiketen 1700-luvulla kehityssuunnat erosivat selvästi tavanomaisista keskiaikaisista eurooppalaisista sotilasjärjestelmistä. Aikaisemmin oli eletty yhteiskuntajärjestelmässä, johon kuuluivat mutkikkaat ja epäselvät komentosuhteet kuningasvallan, aateliston, porvariston ja talonpoikien välillä. Tämä johti usein siihen, että aatelisto perinteineen ja nautintaoikeuksineen oli vaikeasti hallittavissa. Oliver Cromwell on esimerkki uusista kehityssuunnista – hän otti käyttöön vakinaisen armeijan suhteellisen lievästi militarisoitussa Englannissa 1600-luvulla. Tätä armeijaa kutsuttiin nimellä *the new model army*, jolle inspiraationa oli ollut kuningas Kustaa II Adolfin 30-vuotisessa sodassa johtama menestyksekkäs Ruotsin armeija.

Toisaalta jokaiselle historian ajanjaksolle on ollut ominaista uudet ja omanlaisensa organisoitujen sodankäynnin tavat, näkemykset siitä, kuka johtaa sodankäyntiä sekä tavallisten sotilaiden luonteenomaiset piirteet. 30-vuotisen sodan aikana (1616–1648) sotaa hallitsivat palkkasotilaat. Tänä aikakautena joukot tyypillisesti muodostuivat pääosin pakkovärvätystä

¹⁴² Tilly, Charles: *Coercion, Capital and European States AD 990–1992*, (New York: Blackwell Publishers, revised textbook edition, 1992), ks. mm. luvut 2 ja 3.

miehistöstä, jota nuoret aatelismiehet johtivat. Vain 200 vuotta myöhemmin vallankumoussotia ja Napoleonin sotia hallitsi ranskalainen asevelvollisuusjärjestelmä, jota sittemmin yleisesti jäljiteltiin. Nämä esimerkit kertovat siitä, miten erilaiset ratkaisut kehittyivät suhteellisen lyhyen ajan kuluessa, kun taas sotilasorganisaatioihin ja yhteiskunnallisiin olosuhteisiin vaikuttaminen vie pitemmän aikaa.

1900-luvulla sodankäynti perustui kahteen päätekijään: asevelvollisuuteen ja mahdollisuuteen kontrolloida näitä asevelvollisten joukkoja. Ainoastaan massiivisten kutsuntojen (väenottojen) avulla valtio saattoi mobilisoida joukot, jotka kykenivät kohtaamaan vastustajien massa-armeijat. Yleinen asevelvollisuus taas oli mahdollinen ainoastaan sen vuoksi, että valtiot toimivat nyt tehokkaammin kuin aikaisemmin. Tämän uuden tehokkuuden ansiosta valtio pystyi kokoamaan, kouluttamaan ja varustamaan suuret joukot sotilaita, mikä aikaisemmin oli ollut mahdotonta. Napoleon oli kehityksen johdossa, kun hän ulotti keskitetyn ranskalaisen valtiokoneiston lisääntyneen tehon myös Ranskan armeijaan. Edellytys yhä suurempien armeijoiden varustamiselle ja aseistamiselle oli, että ensimmäistä kertaa kyettiin standardiaseiden massatuotantoon suurina sarjoina. Tästä hyvä esimerkki on kenttätykkien ja muskettien tuotanto Ranskassa.

Toinen tärkeä osatekijä aikakauden sotilaallisessa kehityksessä oli esikuntien ja esikuntaupseeriston kehitys. Tässäkin ranskalaiset olivat johtavassa asemassa, sillä Napoleon otti käyttöön itsenäiset armeijakunnat, mikä synnytti tarpeen uudesta johtamistasosta. Johtamisensa tukena Napoleonilla oli yleisesikunta ja sen mahdollisuus logistiikan koordinointiin. Preussi kehitti 1800-luvun puolivälin jälkeen yleisesikunnan toimintaa erittäin hyvällä menestyksellä. Yleisesikuntajärjestelmän ylivertainen johtamistoiminta tuli selvästi esiin Preussin menestyksellisissä sodissa Tanskaa (1864), Itävaltaa (1866) ja ennen kaikkea Ranskaa (1870–1871) vastaan.¹⁴³ Ranskan dramaattisen häviön jälkeen ei ollut sellaista sotilasvaltaa, joka ei olisi käsittänyt yleisesikunnan hyötyjä. Vuosina 1871–1914 Saksan yleisesikunta oli esikuva kaikkien muiden maiden armeijoille. Samoihin aikoihin tapahtunut teollinen vallankumous ja edistysaskeleet muun muassa kuljetussektorilla sekä yleinen valtiokehitys merkitsivät sitä, että ensimmäistä kertaa oli todelliset mahdollisuudet ottaa käyttöön totaalisen sodan tarvitsemat voimavarat. Tällä tarkoitetaan valtioiden mahdollisuuksia hyödyntää yhteiskunnan kaikkia inhimillisiä ja teollisia voimavaroja massa-armeijoiden välisessä sodassa. Esikunnat olivat myös tulleet suuremmiksi 1900-luvun vaihteesta lähtien. Tämä kokoon liittyvä muutos kertoo sotilasjoukkojen monimutkaistumisesta ja erikoistumisesta sekä tarpeesta pystyä johtamaan erilaisia yhteisoperaatioita. Tämä kehityssuunta oli erityisen huomattava toisessa maailmansodassa, jonka kaikki osapuolet kokivat jo totaalisenä sotana.

Nyt voidaan ehkä väittää, että on edetty systemaattisesti 200-vuotisen operatiivisen kehityksen polku alusta aina nykyhetkeen. Kylmän sodan päätyttyä käytiin Persianlahden sota vuonna 1991. Voidaan todeta, että tässä sodassa logistisilla näkökohdilla oli miltei suurempi merkitys kuin sodan operatiivisilla puolilla. Liittouman oli ensin siirrettävä miljoonia

¹⁴³ Fiedler, Siegfried, *Kriegswesen und Kriegführung im Zeitalter der Einigungskriege*, (Bonn: Bernard & Graefe Verlag, 1991), s. 189–231.

tonneja varusteita ja tarvikkeita, ennen kuin se saattoi aloittaa sodan. Jos Irak olisi kyennyt estämään tai uhkaamaan näitä kuljetuksia, liittoutuneiden menestyksenkäs sodankäynti olisi ollut vaarassa, ja jopa koko operaatio olisi ollut pakko keskeyttää. Näin ollen liittoutuneet voivat olla tyytyväisiä, että irakilaiset eivät päivittäin ampuneet Scud-ohjuksilla liittoutuneiden Saudi-Arabian purkamissatamia Jubalissa ja Dhahranissa.

Uusia kilpailijoita – nykyaikaisten suurvaltojen kehittyminen

Euroopassa syntyi 1600-luvulla joukko uusia suurvaltoja, jotka olivat toistensa kilpailijoita. Maiden välinen kilpailu itsessään innoitti sotilaalliseen kehitykseen. Lukuisissa sodissa kehitettiin ja kehitettiin jatkuvasti uusia aseita ja uutta taktiikkaa. Nykyään tätä mielellään kutsutaan ensimmäiseksi sotilaalliseksi vallankumoukseksi (*den första militära revolutionen*). Käsitteen kehitti 1950-luvulla englantilainen Michael Roberts vaikutusvaltaisissa historiallisissa analyyseissään, jotka käsitelivät Kustaa II Adolfin sotilaallisia ja hallinnollisia reformeja.¹⁴⁴ Analyyseissään Roberts todistelee, että 1500-luvun puolivälistä 1800-luvun puoleenväliin yhdistyvien kehityslinjojen sarja muutti täysin sodan luonteen, ja mikä ehkä tärkeämpää, se muutti myös sotaa käyviä valtioita. Muun muassa joukkojen koko kasvoi dramaattisesti, kun feodaalisen ratsuväen merkitys väheni suhteessa halvempaan jalkaväkeen. Kasvun seurauksena laajenivat myös hallinnolliset ja taloudelliset rakenteet, joita tarvittiin uusien armeijoiden ylläpitämiseen. Voidaan väittää, että prosessin aikana valtio sai ensi kertaa jokseenkin nykyaikaisia piirteitä. Henkilökohtainen lojaalius feodaali-isäntää kohtaan vaihtui nykyaikaiseen julkiseen toimintaan ja persoonattomaan byrokraatiaan, joka perustui virkamiesten hoitamiin lakeihin ja asetuksiin.

Edelleen kehitetyt hypoteesit sotilaallisesta vallankumouksesta ovat kohdanneet voimakasta vastustusta eri tahoilta sen jälkeen, kun Roberts alkoi tehdä tunnetuksi ajatuksiaan siitä, kuinka maat ja niiden sotilaalliset joukot kehittyivät. Eräs vastaväite on, että termi "vallankumous" ei sovellu kuvaamaan 200 vuotta kestänyttä prosessia. On myös väitetty, että armeijoiden koko ei kasvanut Robertsin kuvaamalla tavalla. On luultavasti mahdotonta käytännössä tarkalleen tunnistaa sellaista vaihetta, jolloin niin kutsuttu nykyaikainen sota (*det moderna kriget*) on saanut alkunsa ja kun kaikki osatekijät ovat ikään kuin loksahaneet paikoilleen. Alkoiko kehitys siitä, kun musketteihin saatiin vanhan lunttulukon tilalle piilukko? Vai siitä, kun käyttöön otettiin pistimet (aikaisemmin musketin piippuun oli työnnetty pitkä puukko), jolloin teräsein varustettuun klassiseen armeijaan yhdistettiin käsituliaseet.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Roberts, Michael: "The Military Revolution, 1560–1660", (1956), painettu uudelleen julkaisussa *Essays in Swedish History*, (London: 1967). Käsitteen "military revolution" myöhempiä analyyseja katso MacGregor Knox ja Williamson Murray, (toim.) *The Dynamics of Military Revolution 1300–2050*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2001) ja Clifford J. Rogers, *The Military Revolution Debate, Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*, (Boulder, CO: Westview Press, 1995). Rogersin kirja on laaja artikkelikokoelma – viite niille, jotka haluavat paneutua käsitteeseen "transformation" historiallisena ilmiönä.

¹⁴⁵ Jeremy Black, (toim.), *European Warfare 1815–2000*, (Basingstoke, Hampshire: Problems in Focus, Palgrave, 2002). Kirjan kaksi artikkelia ovat lähteinä: Dennis Showalter, "Europe's Way of War 1815–64" ja Jeremy Black, "European Warfare 1864–1913". Katso myös kirjaa, Charles Townshend, (toim.), *The*

Ei myöskään sovi unohtaa, että uudistukset eivät tapahtuneet samanaikaisesti. Jos jossakin alkanut uudistus osoittautui tehokkaaksi, sitä kopioitui/kopioitiin muidenkin käyttöön.

Varsinaisesta syntyhetkestään riippumatta sotilaallisella vallankumouksella oli pysyviä seurauksia ja kehitys meni selkeästi eteenpäin. 1700-luvun loppuun mennessä useimpien Euroopan maiden sotilaalliset ja niihin liittyvät taloudelliset instituutiot olivat muuttuneet. Brittiläinen sotahistorioitsija ja teoreetikko, kenraali J.F.C. Fuller kirjoitti: "*The final transformation of war was sealed by the French Revolution.*" Tämä muutos oli seurausta sekä ihmisten muuttuneesta maailmankuvasta ja käsityksestä omasta itsestä että operatiivisesta taitekohdasta.¹⁴⁶

Vaikka eräät historioitsijat eivät pidä Napoleonin sotia edeltävää ja sotien jälkeistä aikaa kovinkaan erilaisina, on tärkeätä huomata Clausewitzin suuri vaikutus. Hän ei pitänyt tärkeinä niinkään uutuuksia tai teknologiaa, vaan psykologisia tekijöitä. Ranskan vallankumous oli muuttanut ihmisten tapaa ajatella. Sen jälkeen, kun kiistakirjoitus *la patrie en danger* (isänmaa on uhattuna) ilmestyi, yksittäisen ranskalaisen innostus puolustaa kansakuntaansa syttyi uuteen ulottuvuuteen. Elokuussa 1793 annetulla asetuksella *levée en masse* Ranskassa luotiin asevelvollisuusjärjestelmä, joka suurelta osin on säilynyt muuttumattomana:

Tästä hetkestä ja siihen asti, kunnes vihollinen on ajettu Ranskan tasavallasta, määrätään kaikki Ranskan kansalaiset pysyvästi luovutetuiksi sotajoukon palvelukseen. Nuoret miehet menevät rintamalle, naimisissa olevat miehet takovat aseita ja kuljettavat tarvikkeita, naiset valmistavat telttoja ja ovat sairaaloiden palveluksessa, lapset tekevät vanhoista liinavaatteista siteitä ja vanhat miehet kuljetetaan torille innoittamaan sotilaitamme; herättämään vihaa kuningasta kohtaan ja luomaan yhtenäisyyttä tasavallassa.

Tämänkaltaista vallankumousretoriikkaa sovelletaan käytännössä harvoin, jos koskaan, mutta mielenkiintoista on, että tällaiset ilmaukset olisivat olleet mahdottomia 100 vuotta aikaisemmin. Uudenlaisella asenteella oli laajoja käytännön seurauksia. Ranskan tasavaltalaisilla sotilailta motivaatio ja omanarvontunto olivat aivan toisenlaisia, ja tasavaltalainen armeija myös kohteli sotilaitaan toisin kuin vanha kuninkaallinen armeija (tai vastustajien kuningasmieliset armeijat omia sotilaitaan). Myös sodankäynti muuttui, kun tavoitteena ja pyrkimyksenä oli toimia nopeasti ja hakea ratkaisua. Lazere Carnot, josta myöhemmin tuli Ranskan sotaministeri, organisoi tasavallan uudet armeijat iskulauseenaan *guerre á outrance*, rajoittamaton tai totaalinen sota (*det obegränsade eller totala kriget*). Sotaa käytäisiin katkeraan loppuun saakka, ja kaikki viholliset tuhottaisiin, sillä tasavallan perusta oli kaiken vastarinnan hävittäminen.

Clausewitz piti keinotekoisia valtakunnanrajoja suurimpana syynä 1700-luvun varovaiseen sodankäyntiin. Ratkaisevilta taisteluilta oli joskus mahdotonta välttyä, mutta oltiin valmiita menemään pitkälle, jotta taistelua ei käytäisi. Aikakauden sodankäynnille oli ominaista, että

Oxford Illustrated History of Modern War, (London: Oxford University Press, 1997), katso hänen artikkeliaan otsikolla "The Shape of Modern War", s. 3–18.

¹⁴⁶ Fuller, J. F. C.: *The Conduct of War, 1789–1961*, (New York: DaCapo Press, 1992).

vallattiin vastapuolen (mieluiten puolustamattomat) maakunnat, mikä uhkasi huoltoa ja piiritettyjä linnoituksia. Clausewitz vastusti jyrkästi tällaista sotataittoa ja oli siten oppositiivissa 1700-luvun johtavia sotateoreetikkoja, kuten marsalkka Maurice de Saxe (1696–1750) ja Dietrich Heinrich von Bülowia (1757–1807) vastaan.¹⁴⁷

Jyrkkänä vastakohtana vanhalle varovaiselle sodankäynnille ja sen rajallisille tavoitteille ranskalaiset hakivat nyt nopeita ratkaisuja. Tämä johtui vallankumouksen mukanaan tuomasta isänmaallisuuden aallosta. Vakiintunut sotataito pohjautui niin sanottuun liikesodan strategiaan (*manöverstrategi*), jonka tarkoituksena oli pelata vihollinen matemaattisiin laskelmiin perustuvien sotaliikkeiden avulla pois pelistä. Ranskalainen menettelytapa oli päinvastainen. Uudessa strategiassa ratkaisutaistelut olivat tärkeässä asemassa. 1700-luvulla ei yhtäkään voitettua armeijaa tuhottu täydellisesti. Se olisi vaatinut häikäilemätöntä takaa-ajoa. Tätä pidettiin riskialttiina, koska se vaikeutti omaa huoltoa ja vaarana oli, että omia sotilaita karkaisi takaa-ajon aikana. Näin ollen tämänkaltaisia toimia vältettiin ja tyydyttiin rajalliseen tavoitteisiin – poikkeuksena suhteellisen häikäilemättömästi käyty Suuri Pohjan sota (1700–1721), esimerkiksi Narvan ja Pultavan taisteluiden voitot ja tappiot. Vallankumoussodat ja Napoleonin sodat muuttivat radikaalisti tapaa käydä sotaa. Nyt etsittiin ratkaisua toden teolla, ja ajanjaksolle ominaisia ovat lukuisat kenttätaistelut. Uutta oli myös armeijoiden suuruus. Rivolin taistelussa Italiassa 1797 Napoleonilla oli käytössään 30 000 miestä, 70 000 miestä Austerlizin taistelussa 1805 ja 160 000 miestä Wagramin taistelussa 1809.¹⁴⁸

Massiiviset kutsunnat eivät sinällään muuttaneet ranskalaisia sotilaallisia menetelmiä tai organisaatioita. Uutta ei ollut edes se, että vihollisen linjoja kohti edettiin marssirivistöissä (*kolonner*), joita suojasivat omat kevyen jalkaväen harvalukuiset muodostelmat – tätä oli kehitelty jo aikaisemmin. Uutta oli, että joukkokutsuntojen ansiosta ranskalaiset saivat mahdollisuuden taistella useammin ja hyökkäyksellisemmin. Tappiot voitiin korvata. Tämä kuitenkin muuttui vähitellen sotien jatkuessa. Kun Ranskan vastustajien määrä kasvoi, ranskalaisen tappioistakin tuli tuntuvampia. Käytettävissä olevien joukkojen suuri määrä muutti operatiivisen kuvion. Saarrettujen linnoitusjoukkojen sitomiseen oli nyt riittävästi joukkoja. Aikaisemmin näitä linnakkeita ei uskallettu kiertää, koska niissä olevat varuskunnat uhkasivat omia huoltolinjoja. Koska joukkoja oli nyt enemmän, vihollisen linnoitukset voitiin saartaa, samalla kun pääjoukko pystyttiin siirtämään kohti vihollisen Voimanlähteitä (*tyngdepunkter*). Omien sanojensa mukaan Napoleon pystyi irrottamaan viidenneksen 250 000

¹⁴⁷ Aikakauden sotilaat korostivat edelleen systemaattista/metodista lähestymistapaa sotaan. Pyrittiin kehittämään välttämättömiä, mielellään kokemukseen tai empiriaan perustuvia käsitteitä ilmiön selittämiseksi. Clausewitz korosti sen sijaan suureita, joita ei voi kvantifioida, kuten moraalaisia tekijöitä, sotapäällikön kyvykkyyden merkitystä ja sitä, että historia ei toista itseään. Clausewitz pystyi siis hyödyntämään vertaisiaan paremmin aikakaudellaan vallitsevia ajattelutapoja (nykytermein aikakausi ilmensi romantiikkaa ja historismia).

¹⁴⁸ Katso Napoleonin sotien aikaisten muutosten analyysiä, Robert M. Epstein, *Napoleon's Last Victory and the Emergence of Modern War*. (Lawrence, Kansas: University Press of Kansas, 1994/1995).

miehen voimasta (vastaa armeijakuntaa) toiseen tehtävään, jolloin hänelle jäi edelleen riittävästi voimaa iskeä päävastustajaa vastaan.¹⁴⁹

Vaikka logistiikkaongelmat eivät pohjimmiltaan muuttuneet, ranskalaiset hallitsivat ongelmansa aikaisempaa paremmin ja ennen kaikkea paremmin kuin vastustajansa. Ranskalaiset joukko-osastot pystyivät paremmin elämään maan tarjoamilla resursseilla (kontribuutiosota) kuin aikaisemmat armeijat. Tämä johtui paljolti ranskalaisten yleisestä kurinalaisuudesta ja korkeasta moraalista, jotka mahdollistivat joukkojen itsenäisen toiminnan, vaarantamatta oman maan tai vihollisen siviiliväestöä. Lisäsyynä oli ranskalaisten operaatioiden nopea tempo. Kun ranskalaisten kuormasto jäi usein jälkeen ja sotilaat ilman huoltoa, sotänäytämöltä saadut tarvikkeet riittivät joukkojen huoltamiseen siihen saakka, kunnes huolto ehti saavuttaa joukot. Operoinnin joustavuutta rajoitti kuitenkin ampumatarvikkeiden saanti.

Napoleon dominoi omaa aikakauttaan ainutlaatuisella tavalla ja liikkutti suuria armeijoita hallitakseen Eurooppaa ja perustaakseen ranskalaisen imperiumin. Tämän seurauksena Eurooppa muuttui. Napoleonin dynaaminen strategia yhdistettynä mittaviin pyrkimyksiin hallita Eurooppaa ja kaataa armeijoiden mukana kokonaisia maita, saivat Clausewitzin otamaan käyttöön totaalisen sodan termin (*totalt krig*). Tällaisella sodankäynnillä ei ollut mitään rajoja tai itselle asetettuja rajoituksia. Tämä sodankäynnin muoto perustui sotilaallisen voiman tehokkaan hyödyntämisen logiikkaan.

Kaikkia Napoleonin sotien jälkeisiä suurempia sotia leimasivat joukkokutsunnat, ideologinen motivaatio ja häikäilemätön pyrkimys päämäärän saavuttamiseksi. Sotaa alettiin yhä suuremmassa määrin pitää niin sanottuna suurena koetuksena (*den stora prövningen*). Tämä ei koskenut vain sodan sotilaallista puolta, vaan myös taloudellista vahvuutta ja yhteiskunnallisia olosuhteita. Aikakaudelle tyypillisen sanonnan mukaan ”pelkkä olemassaolo ei oikeuttanut kansan poliittista itsenäisyyttä. Sen sai vain, jos valtiona piti puoliaan voimillaan ja kyvyillään muiden valtioiden joukossa.”

Paljolti Napoleoniin kohdistuneen eri kansojen vastustuksen seurauksena lähti Euroopassa liikkeelle kansallisuusaate, josta tuli pian erittäin tärkeä poliittinen voima. Vuoden 1800 jälkeen oli aikaisempaa riskialttiimpaa käydä sotia – ja erityisesti hävitä ne. Napoleonin sodissa oli nähty monia esimerkkejä siitä, kun jokin maa poliittisena kokonaisuutena katosi suhteellisen totaalisisessa sodassa. Napoleonin hävittyä Waterlooossa 1815 sodan väsyttämässä Euroopassa seurasi pidempi rauhan jakso. Napoleonin ajan jälkeiset sodat olivat luonteeltaan enemmän nationalistisia, mutta samalla rajallisempia ja lyhytaikaisempia.

¹⁴⁹ Ross, Steven: *From Flintlock to Rifle, Infantry Tactics 1740–1866*, (Cranbury, New Jersey: Fairleigh Dickinson University Press, 1979/1996), luvut 2 ja 3, s. 51–125.

4.1.1 Sotatekninen vallankumous

Sotilaallisen teknologian vallankumous alkoi rinnakkain siviilipuolen teknisen kehityksen kanssa 1800-luvun keskivaiheilla. Tosin jälleen kerran voidaan kysyä, onko "vallankumous" (*revolution*) oikea sana, koska kysymys on kuitenkin pitkästä ajanjaksosta, mutta pehmeämpi "evoluutio" ei toisaalta ole riittävän dramaattinen. Takaaladattavien rihlattujen kiväärien käyttöönotto lisäsi niin kantamaa kuin tulinopeutta merkittävästi. Preussilaisen Dreyse-kiväärin osumatarkkuus oli huono, ja sen mekanismi kului herkästi. Sen tulinopeus oli kuitenkin kaksi kertaa niin suuri kuin vanhempien kiväärityyppien, millä oli suuri merkitys Itävaltaa vastaan käydyssä sodassa 1866. Myöhemmin käyttöön otettiin entistäkin parempia kiväärejä, joissa oli sekä suurempi tulinopeus (latausmekanismi) että parempi osumatarkkuus (paremmat kiväärin piiput ja ampumatarvikkeet), kuten ranskalainen Chassepot-kivääri ja myöhemmin saksalainen Mauser-kivääri. Uudet patruunat, jotka sisälsivät savutonta ruutia, paransivat huomattavasti näkyvyyttä taistelukentällä, kun ampujat pääsivät eroon heitä ympäröivistä ruudinsavupilvistä. Näitä uusia käsituliaseita käytettiin ensimmäisessä maailmansodassa.¹⁵⁰ Jalkaväen tulivoimaa parannettiin lisäksi huomattavasti kehittämällä konekiväärejä. Muun muassa amerikkalaisen Gatlingin ja ruotsalaisen Palmcrantz–Nordenfeltin raskaat ja kömpelöt revolveritykit (*mitraljöserna*, *revolverkanonerna*) korvattiin 1800-luvun loppupuolella uusilla kannettavilla ja vesijäähdytteisillä konekivääreillä (Maxim, Hotchiss, Lewis, Spandau), joiden latausmekanismi toimi aseensa omalla rekyylivoimalla, ja tulinopeus oli noin 500–600 laukausta minuutissa.

Vähän myöhemmin parannettiin myös tykistöä samanlaisilla teknisillä uutuuksilla: takaaladattavuus, paremmat tykinputket, vähäsavuinen ruuti ja paremmat sirpalekranfaatit. 1900-luvun vaihteessa otettiin käyttöön raskaat kenttähaupitsit, joilla pystyttiin ampumaan hajalle tykistötulta tähän saakka hyvin kestäneet kenttälinnoitukset. Venäjän–Japanin-sodassa 1904–1905 japanilaiset kärsivät suuria tappioita yrittäessään rynnäköjää Port Arthurin ympäristössä olevia venäläisiä linnoituksia vastaan, kunnes he ampuivat linnoitukset hajalle uusilla 280 millimetrin haupitseilla. Tällä perusteella saksalaiset kehittivät uutta raskasta tykistöään, jotta suunnitellussa hyökkäyksessä Ranskaa vastaan esteenä olevat belgialaiset kenttälinnoitukset voitaisiin ampua hajalle. Toisen tyyppiin uusiin tykkeihin kuului ranskalainen 75 millimetrin pikatykki, jossa oli suuri lähtönopeus. Kenttätykkien kasvanut kantama mahdollisti sen, että kenttäpuhelimien avulla aikaisempaa useampien ampumayksiköiden tuli voitiin keskittää yhteen ja samaan maaliin. Kaiken kaikkiaan tykistön roolista tuli yhä tärkeämpi, ja maailmansodissa tykistö aiheuttikin karkeasti ottaen puolet tappiois-

¹⁵⁰ Rekkedal, Nils Marius, Lütken, Carsten A. & Johansen, Tom: *Utviklingen av moderne krigføring. Introduksjon til det sentrale militærteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt*, (Kjeller: FFI/Rapport–92/5027), s. 42–59. Teksti on uudelleenmuokattu ja päivitetty.

ta, kun loput 50 prosenttia aiheuttivat muut asejärjestelmät yhteensä, ilmavoimat mukaan lukien.¹⁵¹

1800-luvun keskivaiheen ja loppupuolen Euroopassa tuskin täysin ymmärrettiin kaikkien uusien teknisten innovaatioiden seurauksia, ja niiden aiheuttamia merkittäviä yhteiskunnallisia, poliittisia ja taloudellisia muutoksia. Preussin sotilaalliset voitot Itävallasta ja Ranskasta ymmärrettiin osittain väärin. Preussi sai ranskalaisista suuren voiton Saint-Privatissa elokuussa 1870. Kuitenkin kun Preussin 1. kaartin divisioonaa hyökkäsi tärkeätä kukkulaa puolustavia ranskalaisia vastaan, preussilaiset kärsivät suuria tappioita, sillä ranskalaisen Chassepot-kiväärin kantama oli pitempi kuin preussilaisen Dreyse-kiväärin. Tapahtumia tulkittiin virheellisesti siten, että kehittyneestä tekniikasta huolimatta oli edelleen mahdollista voittaa ratkaisevia taisteluita, jos armeijoita johdettiin taitavasti. Virheellistä tulkintaa tuki se, että muutamia viikkoja myöhemmin preussilaiset saivat ranskalaisista helpon voiton vallatessaan ranskalaisten Le Bourget –tukikohdan, ja valtauksessa käytettiin tulkintojen perusteella sopeutettua taktiikkaa, jossa preussilaisten kaarti luopui perinteisistä sulkeismuodostelmistaan ja hyökkäsi sen sijaan avoimemmassa ryhmytyksessä.

Kreivi Helmut von Moltke (vanhempi, 1800–1891) oli kehittänyt preussilaisten yleisesikunnasta erittäin tärkeän työvälineen sotaan. Kaiken kaikkiaan saksalaiset pystyivät hyödyntämään palvelukseen kutsuttuja asevelvollisten ja reserviläisten massiivisia joukkoja paljon aikaisempaa tehokkaammin. Tähän saakka asevoimien johtoportaat olivat uskoneet yleisesti, että vain pitkään palvelleet sotilaat pystyivät muodostamaan tehokkaita asevoimia. Käytäntö kuitenkin osoitti, että aikaisempaa suurempi määrä sotilaita voitiin kutsua palvelukseen, ottaa käyttöön ja käyttää tehokkaasti taistelukentällä, minkä vuoksi myös lukumääräinen vahvuus oli osoittautunut tärkeäksi. Tämän vuoksi liikekannallepanon suunnittelusta tuli nyt ensimmäistä kertaa keskeinen ja erottamaton osa strategiaa.¹⁵²

Huomattavaa tehokkuutta, joka juurrutettiin Moltken preussilaisten/saksalaisten armeijoihin 1800-luvun lopussa, korosti vastustajien armeijoiden alhaisempi tehokkuus – on tavallinen ilmiö historiassa, että suuremmat erot johtuvat sekä toisen osapuolen ylivoimaisuudesta että vastustajan samanaikaisista laiminlyönneistä. Oli myös vaikea nähdä niitä piileviä ongelmia, joita nyt ensimmäistä kertaa syntyi uusien, massa-armeijoiden syntymisestä. Moltkea itseään vaivasi Ranskan kansallinen vastarinta talvella 1870–71 ja hän ymmärsi tämän uuden tyyppisen sodankäynnin ilmeisen ongelmallisuuden. Vuonna 1887 hän kirjoitti:

The days of cabinet wars are past; now we have only the people's war (...). There is no (great power) that can be so completely overcome in one or even two campaigns that

¹⁵¹ Jeremy Black (toim.): *European Warfare 1815–2000*, (New York: Palgrave Publishers Ltd, 2002), s. 88–90.

¹⁵² Echevarria, Antulio J. II (2000): *After Clausewitz: German Military Thinkers before the Great War*, (Lawrence, Kansas: University of Kansas Press). Ks. erityisesti s. 16–17, 201–203 ja 213–225. Ks. myös Black, J. (2002), s. 52–78.

*it will forced to conclude an onerous peace; not one that will be unable to rise again, after a year, to renew the struggle.*¹⁵³

Moltke piti selvänä, että tulevaisuudessa olisi pakko käydä uusia pitkäaikaisia sotia, samantaisia kuin Preussin seitsenvuotinen sota (1756–1763) tai jopa 30-vuotinen sota (1618–1648). Venäjän–Turkin sota 1877–1878 oli toisaalta ollut merkinä tulevasta. Puolustusaes-
saan Plevnaa viiden kuukauden ajan, turkkilaiset onnistuivat mittavan kenttälainnoittamisen ja uusien aseiden avulla estämään suurten venäläisjoukkojen etenemisen. Tämä antoi vii-
teitä siitä, mitä tulevissa suursodissa oli odotettavissa – tehokasta puolustustaistelua pystyi
käymään jopa sellainen valtio, jota Saksan yleisesikunta ei enää pitänyt suurvaltana.¹⁵⁴

Mikäli eurooppalaiset sotilaat olisivat ymmärtäneet sotateknisessä kehityksessä piilevät
suuntaukset, he olisivat todennäköisesti pystyneet aavistamaan, mitä tuleman piti. Merkit
olivat nähtävissä Amerikan sisällissodassa (1861–1865). Kuitenkin jopa Moltke jakoi
eurooppalaisten sotilaiden piirissä yleisesti vallinneen näkemyksen, että sota oli lähinnä
aseistautuneiden kansanjoukkojen satunnaisia yhteentörmäyksiä Amerikan erämaassa.
Käsitys perustui suurelta osin siihen, että sisällissodan kummankin osapuolen joukoilta
puuttui muodollinen kuri, ja että rintamakarkuruus oli yleistä. Lisäksi lukumääräisesti
ylivoimaisilla pohjoisvaltioilla oli suuria ongelmia vastustajiensa voittamisessa, mikä johtui
suurelta osin ammattimaisten upseerien puutteesta. Pohjoisvaltiot olivat ilman pätevää
johtajaa aina vuoteen 1864 saakka, kun kensaali Ulysses S. Grant (1822–85) otti vastaan
joukkojen ylimmän päällikkyuden. Monia päälliköitä oli kokeiltu ja heppoiksi todettu.
Uudesta ylipäälliköstään huolimatta Pohjoisvaltioiden Armeija ei kuitenkaan keksinyt,
miten voitaisiin nopeasti ja helposti valloittaa suuret taisteluhautojen järjestelmät, joita
etelävaltioiden yhä epätoivoisemmat ja heikommat joukot vähitellen kehittivät esimerkiksi
Petersburgia 1864 puolustaessaan. Lopullista voittoa tavoiteltaessa kehitettiin uusi
strategia, jonka tavoitteena oli raunioittaa etelävaltiot ja lamaannuttaa siviiliyhteiskunnan
mahdollisuus tukea etelävaltioiden armeijaa. Kenraali Sheridanin joukot hävittivät
systemaattisesti tärkeän Shenandoah-laakson syksyllä 1864. Samaan aikaan kenraali
Shermanin joukot valtasivat ja hävittivät Atlantan ja tekivät kiistanalaisen ”marssin kohti
merta” jättäen jälkeensä etelävaltioiden sydänmaan läpi kulkevan systemaattisesti hävitetytyn
leveän kaistaleen. Tällaisista terrorinomaisista teoista voidaan aina väitellä jälkeenpäin.
Oliko niillä todella vaikutusta sodan päättymiseen, vai oliko itse asiassa etelävaltioiden *de
facto* sotilaallinen tappio edellytys sille, että terroriteot siviiliväestöä kohtaan voitiin
toteuttaa?¹⁵⁵

¹⁵³ Charles Townshend (1997), s. 9.

¹⁵⁴ Hughes, Daniel J: *Moltke on the Art of War. Selected Writings*, (Novato, Ca: Presido Press, 1993). Katso erityisesti johdannossa oleva kuvaus, "Introduction", s. 1–20, ja "Headquarters, Operations, Technology", s. 75–170.

¹⁵⁵ Toim.huom: tämä kommentti on tarkoitettu asettamaan kyseenalaiseksi myös Liddell Hartin kuuluisin argumentti tämän sodan ratkaisevasta tapahtumasta. Liddell Hart esitti tätä Shermanin johtamaa sotaliikettä eräänlaiseksi ”epäsuoran strategian” mestarinäytteeksi.

Sisällissota oli itse asiassa kulutussotaa, jossa vahvin puoli voitti. Pohjoisvaltiot pystyivät kaikesta huolimatta ottamaan käyttöön suuremmat henkilöstö- ja teollisuusvoimavarat. Teknisistä uutuuksista huolimatta sota ei kuitenkaan ensisijaisesti ollut teknologinen. Vaikka pohjoisvaltioilla oli strateginen aloite, etelävaltioilla oli kuitenkin mahdollisuus tuottaa pohjoisvaltioille niin suuret tappiot, että ne kyllästyisivät ja luovuttaisivat. Sota oli viime kädessä psykologinen voimainmittely ja monessa mielessä totaalista sotaa. Siitä huolimatta, että etelävaltiot taistelivat olemassaolonsa puolesta, presidentti Jefferson Davis ei onnistunut käynnistämään nykyaikaista kansallista solidaarisuutta. Etelävaltioiden unionin eri osavaltioilla oli osittain erilaiset ja rajalliset sodan tavoitteet, mikä vaikeutti sotaponnistuksia ja mahdollisuutta keskittää rajallisia resursseja ajallisesti ja paikallisesti. Näin tuli vahvistetuksi sääntö, jonka mukaan kansallinen tahto on myös sotilaallisen voiman perusta.

Sodan filosofit odottivat 1800-luvun lopulla sotaa sekä pelonsekaisin että riehakkain tuntein. Esimerkiksi saksalainen vapaaherra Colmar van der Goltz (1843–1916) kirjoitti mielenkiintoisen ja omana aikanaan vaikutusvaltaisen kirjan *Das Volk in Waffen* (*Nation in Arms*), jossa uudella tavalla kuvattiin ”kansaa aseissa”. Kirja ilmestyi ensimmäisen kerran 1883 ja uudelleen 1887. Kirjasta tuli suuri myyntimenestys, ja siitä otettiin useita painoksia. Charles Townshend tekee Goltzin kirjan käännöksessään seuraavan yhteenvedon:

*(...) the advent of a future war is regarded with anxious expectation. Everyone seems to feel that it will be waged with a destructive force such as has hitherto never been displayed... All moral energy will be gathered for a life and death struggle, the whole sum of the intelligence residing in nations will be employed for their mutual destruction.*¹⁵⁶

Goltz ja monet hänen sukupolvensa edustajat pitivät tulevaa sotaa kansojen välisenä kohtalon taisteluna. Se ei ollut ideologinen taistelu, vaan pikemminkin biologinen taistelu kansan hengissä säilymisestä. Tässä voidaan nähdä vaikutteita Charles Darwinin evoluutio-opista. Goltz oli yksi ensimmäisistä, joka ymmärsi uusien aseiden suunnattoman kapasiteetin. Jo kirjansa johdannossa hän kirjoittaa, että kaikkien täytyy tulevaisuudessa ottaa lapio taistelukentälle mukaan. Goltz korosti kuitenkin, ettei tällä luultavasti ole mitään vaikutusta moraaliseen tekijään, jonka hän uskoi olevan täysin ratkaiseva sodan lopputuloksen kannalta. ”Taistelu viimeiseen mieheen” on tosin vain iskulause, mutta ajatuksen takana oli uskomus siitä, että vain vahvalla psykologisella vakaumuksella pystyttäisiin nujertamaan vastustajien halu jatkaa taistelua. Tähän näkemykseen perustuen Goltz kirjoitti (Townshendin käännös):

(...) the more startling and intense the effects of the weapons, the sooner do they produce a deterrent effect, and thus it comes to pass that battles generally are less bloody in proportion as the engines of destruction have attained greater perfection.

¹⁵⁶ Townshend, Charles (1997): *ibid*, s. 11. Vapaaherra (Paroni) Goltz kirjoitti myös kirjan *The Conduct of War* joka ilmestyi 1908. Goltzin molemmat kirjat käännettiin sekä englanniksi että ranskaksi ja saivat aikanaan osakseen suurta huomiota. Goltzin kirjan *Nations in Arms* analyysi, katso Echevarria, *ibid*, s. 6, 40, 110, 208 ja 225.

Juuri Goltz ensimmäisenä kiinnitti Euroopan huomion "uusiin" totaalisen sodan ajatuksiin, jotka hän puolestaan perusti Clausewitzin yksipuoliseen ja osittain virheelliseen tulkintaan. Kun Clausewitzillä totaalinen sota oli vain eräänlainen sodankäynnin ihannemalli, Goltz teki kirjassaan totaalisesta sodasta uuden sodankäynnin esikuvan. Goltz sai apua Clausewitzin ajatuksista, mutta voidaan kysyä ymmärsikö Goltz näitä ajatuksia täydellisesti. Vähitellen tästä uudesta näkemyksestä joka tapauksessa tuli vallitseva.

Nämä ideat leimasivat muun muassa Ranskan ”uutta koulukuntaa”, joka ylioptimistisesti painotti liikaa taistelutahdon ja moraalin merkitystä mahdollisessa uudessa sodassa väestöllisesti vahvempaa Saksaa vastaan. Ranskalaiset upseerit omaksuivat valittuja kohtia ranskalaisen eversti Ardant du Picqin tärkeästä 1860-luvulla ilmestyneestä tutkimuksesta, joka käsitteli sotilaiden käyttäytymistä sodassa. Du Picqin merkittävyys oli siinä, että hän ymmärsi aiempien ja tulevien sotien välillä vallitsevan suuren eron. Hän väitti, että *"ihminen ei osallistu taisteluihin vain voittaakseen yhden taistelun. Hän tekee kaikkensa välttääkseen taisteluita ja kaikkensa saavuttaakseen voittoja."*¹⁵⁷ Du Picq kaatui sodassa Preussia vastaan 1870.

Muun muassa sosiaaliantropologinen tutkimus osoitti, että ihmistä hallitsee aina hänen itsensäilytysvaistonsa. Niin sanotut primitiiviset kansat välttävät normaalisti lähitaistelua mies miestä vastaan. Pitkäaikaisia taisteluita tapahtuu vain "sivistyneissä yhteiskunnissa", jotka asettavat kansalaisilleen kollektiivisia velvoitteita ja luovat organisaatioita kyetäkseen toteuttamaan taisteluita Uudet ampuma-aseet mahdollistivat sen, että sotilaat pystyivät paremmin seuraamaan vaistojaan ja välttämään lähitaistelua. Sotilaille vahva joukko-osastohenki oli välttämätön, jotta he kykenivät toimimaan taisteluissa uusien aseiden kuolettavasta uhasta huolimatta. Sen vuoksi du Picq katsoi, että puolustus oli taistelun vahvin muoto. Hänen upseerikollegansa tekivät toisenlaisen päätelmän. Koska Saksa oli vahvempi, vastukseksi oli pakko kehittää erityisen vahva hyökkäävä asenne, *élan*.

Ranskalainen koulukunta vahvisti tätä hyökkäävää ajattelu(tapaa) marsalkka Ferdinand Fochin (1851–1929) sekä sotahistorian ja strategian professori Henri Bonnelin johdolla. Kehitystä ohjasi erityisesti *École supérieure de guerre* Pariisissa. Monet koulun opettajista alkoivat 1880-luvun keskivaiheilla jäljitellä saksalaisen sotilasakatemian tapaa ymmärtää sotaa ja sodankäyntiä. Yksi ensimmäisistä ranskalaisista tämän ajattelun edustajista oli Henri Bonnel, koulun sotahistorian ja strategian professori vuosina 1892–1896, joka tutki tarkkaan Clausewitzia ja ikään kuin löysi uudelleen Napoleonin ja Napoleonin sodat. Marsalkka Foch, joka seurasi Bonnelia virassa, vei näitä ajatuksia eteenpäin ja julkaisi ne teoksessa *Des principes de la guerre* vuonna 1903. Kirjasta tuli tärkeä osa ranskalaisen koulukunnan erittäin hyökkäyskeskeistä ajattelua (mistä Ranska ensimmäisen maailmansodan aikana tuli maksamaan kalliin hinnan.) Eräs ranskalainen upseeri kirjoitti vuonna 1906, että ajatukset suurista tappioista vaikuttivat aina, ja erityisesti tulevaisuudessa, moraalialla rappeuttavasti. Ennen kaikkea hyvään koulutukseen perustuva moraalialla oli sodassa hallitseva tekijä. Nämä

¹⁵⁷ de Picq, Charles Jean Joseph Ardant: *Battle Studies. Ancient and Modern Battles (Etudes sur le combat)*; Jablonsky, David (toim.): *Roots of Strategy, Book 2*, (Harrisburg PA: Stackpole Books, 1987). Sitaatti Ardant du Picqin vuoden 1868 ranskan-englanninkielisen alkutekstin englanninkielisestä käännöksestä.

upseerit eivät kuitenkaan ymmärtäneet, että uusista aseista tulisi inhimillisiä tekijöitä – rohkeutta ja taistelutahtoa – paljon tärkeämpiä. Sotateoreetikko J.F.C. Fuller käytti termiä ”puolustuksellinen kolminaisuus” (*defensiva treenigheten*), johon kuuluivat pienikaliiperisten aseiden tuli, piikkilanka ja lapiot. Tulevassa suuressa sodassa (*Great War*), kuten ensimmäistä maailmansotaa aikaisemmin nimitettiin, nämä tekijät halvaannuttaisivat pitkäksi aikaa tavanomaiset yritykset toteuttaa liikkuvaa sodankäyntiä (*rörlig krigföring*).

4.1.2 Kaksi maailmansotaa

Ensimmäisen maailmansodan aikana teknologia muutti koko taistelulentän ja sodankäynnin. Syyskuussa 1914 liikkuvan sodankäynnin alkuvuikot kulminoituivat Marnen ja Aisen taisteluihin. Oli selvää, että saksalainen Schlieffen-suunnitelma (nimetty yleisesikuntapäällikkönä vuosina 1891–1905 toimineen Alfred Schlieffenin [1833–1913] mukaan) oli epäonnistunut. Suunnitelmaa on jälkeenpäin arvosteltu hyvinkin paljon, muun muassa siksi, että se ei perustunut sotilaalliseen todellisuuteen. Ranskan armeijan odotettiin hyökkäävän itään Elsass-Lothringeniin, ja se olisi sopinut saksalaisille oivallisesti, sillä Schlieffen-suunnitelma tähtäsi nopeaan ja valtavan suureen, Belgian kautta tapahtuvaan saarrostuksen ranskalaisten piirittämiseksi ja lyömiseksi niin sanotulla tuhoamisstrategialla (*förintelsestrategi, Vernichtungsstrategie*).¹⁵⁸

Suunnitelma perustui luultavasti clausewitzilaisiin ajatuksiin, mutta sitä yritettiin toteuttaa niin äärimmäisellä tavalla, että on vaikea uskoa, että Clausewitz itse olisi hyväksynyt klassisten teorioidensa saksalaisen tulkinnan. Schlieffen-suunnitelma oli kunnianhimoinen, ja siinä otettiin melkoinen riski. Ensi hetkestä oli myös selvää, että logistiikkaongelmat olivat huomattavia, ja ne pahenivat, mitä kauemmaksi länteen/lounaaseen edettiin. Vaihtoehtoista suunnitelmaa ei myöskään ollut valmisteltu epäonnistumisen varalle. Tasapuolisuuden nimissä täytyy tosin huomauttaa, että saksalaiset olivat vähällä onnistua, mutta muun muassa saksalaisten kenraalien keskinäiset riidat mahdollistivat sen, että ranskalaiset onnistuivat pysäyttämään saksalaisten etenemisen Marnen taisteluna tunnetussa tilanteessa syyskuussa 1914. Nykyaikaisessa historiankirjoituksessa Schlieffen-suunnitelmaa on tavallisesti pidetty esimerkkinä saksalaisten sotilaallisen ja poliittisen logiikan välisen tasapainon puutteesta, sillä saksalaiset olivat sotilaallisella puolella pitäytyneet niin sanotussa puhtaassa sotilaallisessa logiikassa, mitä Clausewitz itse voimakkaasti vastusti.¹⁵⁹ (Clausewitz itse kirjoittaa, että ”sodalla ei ole oppikirjaa, mutta sodalla on oma logiikkansa”). Voidaan ehkä silti sanoa, että Schlieffen-suunnitelmassa oli tietty sisäinen poliittinen ulottuvuus, sillä Saksan poliittisen eliitin piirissä oli laajalle levinnyt uskomus siitä, että ”kohtalo vaatii sotilaallisen ratkaisun.” Tuon ajan Saksassa oli myös iskulause *Weltmacht oder Niedergang* (maailmanvalta tai tuho). Aikakauden saksalaista ajattelu(tapaa) kuvattaessa on tavallista siteerata aikanaan

¹⁵⁸ Tuhoamisstrategia perustui suurelta osin käsityksiin sellaisista voitoista, kuten vuonna 216 eKr. Hannibalin voitto Cannassa, jossa Rooman armeija tuhoutui jouduttuaan kaksipuolisen saarrostuksen kohteeksi.

¹⁵⁹ Vertaa näiden ongelmien pohdiskelua Carl von Clausewitzia käsittelevään lukuun 2.

hyvin vaikutusvaltaista valtakunnankansleria, prinssi Otto von Bismarckia (1815–1898).¹⁶⁰ Hänen näkemyksensä Saksan yhdistymisestä oli aikakaudelle tyypillinen. Hänen mukaansa saksalaisten yhdistäminen keisarikunnaksi vuonna 1871 ei onnistuisi keskustelulla ja parlamentin päätöksillä, vaan ”verellä ja raudalla” (*blod och järn*).¹⁶¹

Saksalaisten sotasuunnittelun lähtökohtana oli tehdä ennaltaehkäisevä hyökkäys Venäjän kanssa liittoutunutta Ranskaa vastaan ennen kuin Venäjä ehtisi suorittaa liikekannallepanon. Näin ollen Saksa otti strategisen aloitteen. Ensimmäisen maailmansodan paradoksi oli suurelta osin siinä, että sodan osapuolet eivät osanneet ennakoida strategisen tason suunnitelmiansa vaikutuksia, jotka ohjasivat tilannetta väijäämättä kohti ei-toivottua kulutussodan asetelmaa. Ongelmana oli siis liiallinen sitoutuminen alkuuperäisiin suunnitelmiin, joka siis johti kohti ei-toivottua asetelmaa. Saksa hyökkäsi Ranskaan Belgian kautta ehtiäkseen toimia ennen Venäjän liikekannallepanoa ja keskitysmarssia. Venäjän sotaliikkeet suuntutuivat kuitenkin etupäässä heidän liittolaistaan Itävalta-Unkaria eikä Saksaa itseään vastaan.

Toinen tapa tarkastella ensimmäistä maailmansotaa on, että juuri Saksan sodanjohdon henkinen valmius suursotaan teki sodasta totaalisen sodan. Suunnattomat tekniset haasteet, jotka sota yllättäen asetti, saivat koko yhteiskunnan vähitellen siirtymään sotatalouteen ja synnyttivät totaalisen sodan. Tämän totaalisen liikekannallepanon suuruusluokka olisi aikaisemmin ollut mahdoton kuvitella. Se mahdollistui osaksi omiin kansalaisiin suunnatun propagandan avulla. Sen avulla pystyttiin osoittamaan, että vihollinen on sivistymätön, barbaarimainen ja että kansalaisia tarvittiin tämän uhan poistamiseksi. Propaganda suunnattiin ensisijaisesti kansallismieliselle keskiluokalle. Työväenluokan mielipide vihollisesta ei ollut yhtä äärimmäinen. Ehkä siksi sitä ei ole yhtä hyvin dokumentoitu.

¹⁶⁰ Kaksi hyvätasoista kirjaa Bismarckista ja hänen uudistuksistaan: Reiners, Ludwig: *Bismarck 1815–1871*, (München: 1957), s. 358–368; ja Gall, Lothar: *Bismarck, der weiße Revolutionär*, (Frankfurt a. Main: 1980), erityisesti s. 286–296.

¹⁶¹ Preussilainen Otto von Bismarck oli epäilemättä huomattava valtiomies ja mahdollisesti saksalaisen yhtenäisyysaatteen kehityksen pääarkkitehti. Hän oli tyypillinen realipoliitikko, osa eurooppalaista niin kutsuttua valistunutta liberalismia, jonka edustajana hän itse itseään piti. Nykyään tällaista väitettä on luultavasti vaikea ymmärtää, mutta se kertoo ehkä jotakin ajan hengestä juuri ennen vuosisadan vaihdetta? Tätä kuvaa esimerkki, että juuri Bismarck oli suunnittelemassa ensimmäistä eurooppalaista valtion ”hyvinvointiohjelmaa”, ohjelmaa joka oli suunniteltu tavallisen kansan saattamiseksi tyytyväiseksi. Tämä mahdollisti sen, että hän itse saattoi keskittyä valtion intresseihin ja Saksan ulkopoliittisiin pyrkimyksiin. Bismarckin ollessa taustaltaan Preussin aatelinen, prinssi ja junkkeri, hän oli sitä mieltä, että Preussin pitäisi olla ytimenä tulevassa valtiossa, johon kaikki saksankieliset koottaisiin. Vaikka monet jälkeempinä ovat pitäneet Bismarckia eräänlaisena natsismin edeltäjänä, se on tuskin oikea luonnehdinta. Hänen ihantensa olivat perinteisiä ja niillä oli vähän tekemistä myöhemmän natsismin kanssa. Bismarck ei ollut myöskään mikään taantumuksellinen aristokraatti, joka halusi turvata omat ja luokkansa pysyvät etuoikeudet. Oikeampi kuvaus hänestä on, että hän oli realistinen valtapoliitikko, joka halusi yhdistää saksaa puhuvan maailman preussilaisten johdolla. Se missä hän myös onnistui, oli että hän – valikoivan sodan avulla – yhdisti Saksan ilman, että sai Euroopan suurvaltoja vastaan. Tähän mestariuoritukseen hänen seuraajansa, nuoren ja kokemattoman uuden keisari Vilhelm II:n alaisina, eivät alkuunkaan pystyneet, mikä sitten lopulta johti ensimmäiseen maailmansotaan. Mutta silloin Bismarck oli jo erotettu kanslerinvirasta (1890).

Sodan syttyminen vuonna 1914 synnytti sotaa käyvissä maissa välittömästi suunnattoman kansallismielisen innostuksen, joka oli selvästi vahvempi kuin aikaisemmin. Sosialistit uskoivat yleisesti ennen sotaa, että työväenluokan edustajat eivät lähtisi sotimaan toisiaan vastaan, mutta juuri näin he tekivät, vieläpä aluksi varsin innokkaasti. Yhtäkkiä jokamiehellä oli oikeus kohtalonomaiseen yhteenkuuluvuuteen, mikä heti painoi leimansa ihmisten arkeen. Tällainen tunne vaikuttaa ehkä nykyään lapselliselta, mutta juuri se vahvisti kokemusta totaalaisesta sodasta.

1900-luvulla sodassa syntynyt totaalinen sota erosi aikaisemman ajan ”totaalisesta sodasta”, Ranskan vallankumoksen aikaisista ja sen jälkeisistä sodista huomattavasti. Uutta ei ollut vain valtion alttius, vaan myös kyky ottaa voimavaransa käyttöön. Edes vastaperustetun Saksan keisarikunnan kaltaiset militaristiset maat eivät olleet valmistautuneet käymään sotaa sen kaikessa laajuudessa. Jopa perinteisesti vähemmän sotilaallisen Ison-Britannian oli sovittava yhteiskuntansa sodanajan tuotantoon ja otettava käyttöön yleinen asevelvollisuus – Iso Britannia oli nimittäin aloittanut sodan ammattiarmeijalla, joka oli selvästi Euroopan suurvalta-armeijoista pienin. Tämänkaltaiset toimenpiteet olivat edellytys sille, että ylipäätään selvittiin tästä äärimmäisestä kulutusodasta.

Isossa-Britanniassa, jossa perinteisesti on ollut minimalistinen hallitusmuoto ja varsin liberaalinen politiikka, otettiin lisäksi käyttöön *Realm Act*, joka antoi hallitukselle laajat valtuudet vaikuttaa ihmisten elämään ankarilla säännöksillä.¹⁶² Tällä tavalla syntynyttä yhteiskuntaa on myöhemmin kutsuttu perustuslailliseksi diktatuuriksi (*konstitutionell diktatur*), ja vastaavaa politiikkaa harjoitettiin myös toisen maailmansodan aikana. Monessa suhteessa Iso-Britannia venytti sotataloutensa pisimmälle, ja kansalaisten vapauksien kovia rajoituksia pidettiin lähinnä välttämättömänä pahana.

Saksan äärimmäisyysajattelu (extremism), joka oli Schlieffen-suunnitelman pohjana, ja joka leimasi saksalaisten geopoliittisia ajatuksia, oli ominaista koko ensimmäiselle maailmansodalle. Kompromisseista kieltäytyivät kaikki, myös liittoutuneet. Koska koko yhteiskunta osallistui sodanajan tuotantoon, laillisiin sodan vaikutuskohteisiin kuului kaikki kansallisen rajan sisäpuolella oleva. Tämän seurauksena britit asettivat Saksan kauppasaartoon, kuten he olivat usein aikaisemmin mannervihollisilleen tehneet. Maantieteellisistä syistä tämä oli helpompaa Saksaa vastaan kuin aikaisemmin Napoleonin sotien aikaista Ranskaa vastaan. Lisäksi saarron ylläpito oli nyt teknisesti tehokkaampaa. Puolueettomien laivojen pääsyn estäminen saksalaisiin satamiin tosin soti kansainvälistä oikeutta vastaan, mutta britit eivät olleet ratifioineet kyseistä sopimusta, sillä he katsoivat sopimuksen vaikeuttavan kauppasaartojen toteuttamista. Kauppasaarrolla oli hiljalleen yhä mittavammiksi käyvät seuraukset, ja viimeisenä sotatalvena ainakin 750 000 saksalaista kuoli nälkään. Saksalaisten epätoivoinen vastatoimenpide oli yritys nälännyttää Iso-Britannia nälkään saarivaltakunnan herkkää kauppamerenkulkua vastaan käytävällä sukellusvenesodalla. Saksalaisten toimet

¹⁶² Realm Actilla valtio varmisti itselleen laillisen oikeuden kutsua valtion porvarit sota-, työ-, tai yhteiskuntapalvelukseen tai muuhun valtiolle välttämättömään tehtävään niin kauan kuin sotaa kesti. Uuden lain avulla voitiin ohjata maan tehtaiden tuotantoa, jotta saatiin tuotettua se, mitä sodankäynti edellytti.

olivat kansainvälisen oikeuden vastaisia, joten rajoittamattoman sukellusvenesodan aloittaminen pakotti Yhdysvallat liittymään sotaan liittoutuneiden puolella. Rajoittamatonta sukellusvenesotaa oli edeltänyt pitkällinen keskustelu Saksan sodanjohdossa. Sitä oli epäroity kauan, mutta yhä epätoivoisempi sotatilanne sai saksalaiset kuitenkin yrittämään ratkaisua sen avulla. Keväällä 1917 Saksan sukellusveneet olivatkin lähellä päämääräänsä – Isolla-Britanniassa oli elintarvikkeita varastossa enää kuudeksi viikoksi. Britit kuitenkin selvisivät tilanteesta aloittamalla kauppalaivojen suojaamisen taistelualuksilla.¹⁶³ Tuolloin Yhdysvallat oli jo mukana sodassa, joten oli vain ajan kysymys ennen kuin Saksa häviäisi sodan. Ensimmäisessä maailmansodassa tehtiin monia tärkeitä päätöksiä, jotka eivät johtaneet toivottuun tulokseen, mutta aiheuttivat vakavia epäkohtia ja seurauksia – saksalaisten sukellusvenesota on vain yksi esimerkki tästä.

Niin sanottua totaalista sotaa voidaan pitää 1900-luvun jalostettuna versiona Clausewitzin Napoleonin sotien jälkeisen ajan absoluuttisesta sodasta. Hallinnon, tekniikan ja ideologian yhdistetty suunnaton voimainponnistus mahdollisti totaalisen sodan. Ensimmäisen maailmansodan aikana teknologinen "šakki–matti-tilanne" halvaannutti *strategian*. Tilanteen ratkaisemiseksi kansalliset järjestelyt paisuivat suunnattomasti, kun yritettiin tuottaa yhä suurempia sotilas- ja sotavarustemääriä. Minkäänlaiset kompromissit eivät tulleet kysymykseen, sillä vastustajaa ja tämän kunnianhimoisia pyrkimyksiä selvästi pelättiin, ja tilannetta vahvisti voimakkaasti kansallisuusaate ideologiana.

Tämä kehitys voimistui toisessa maailmansodassa, jonka ominaisiksi piirteiksi tulivat suhteellisesti yhä kehittyneempi aseteknologia ja kansallisuusaatteen yhä kärjistyneemmät muodot. Panssarijoukkojen ja ilmavoimien kehityksen myötä päästiin eroon asemasodasta. Varsinkin sodan alulle oli ominaista sängen liikkuva sodankäynti. Puolustuslinjat olivat äkkiä tarpeettomia, kuten esimerkiksi vuonna 1940, kun saksalaiset yksinkertaisesti kiersivät Maginot-linjan. Perinteisten puolustuslinjojen perustamisesta olivat sotien välisenä aikana varoittaneet sekä brittiläinen sotateoreetikko B.H. Liddell Hart että saksalaiset sotateoreetikot. Tämä oli myös saksalaisten strategian kehityksen perustana ennen toista maailmansotaa. Natsi-Saksan suunnaton ekspansio-ohjelma, joka tähtäsi Itä-Euroopan "germaaniseen" kolonisaatioon ja Saksan historiallisten vihollisten voittamiseen. Päävastustajaksi määriteltiin Venäjä, vaikka diktaattorit Hitler ja Stalin keksivätkin erilaisia käytännön yhteistyön muotoja aina siihen asti, kun Saksa hyökkäsi Venäjää vastaan kesällä 1941.

Miltei itsestään selvää oli, että näiden kahden totalitaarisen maan varsin ilmeiset ja käytännössä sovelletut pyrkimykset johtaisivat sotaan ennemmin tai myöhemmin. Sekin oli selvää, että saksalaisten täytyi välttää ensimmäisen maailmansodan kulutusstrategiaa, sillä Saksalla ei ollut mitään edellytyksiä voittaa sellaista konfliktia. Saksalaisten ratkaisuksi tuli salamasa, jolle oli ominaista halu toimia hyökkäyksellisesti ja kyky käydä nopeatempoista liikesotaa. Saksan johtajat varsinkaan sotilaallisella puolella eivät kuvitelleet, että Saksa voisi

¹⁶³ Analyysia sukellusvenesodasta ks. Paul Halpern, *A Naval History of World War I*, (Annapolis, MD: U.S. Naval Institute Press, 1994).

kilpailla tuotantokapasiteetin suhteen Ison-Britannian ja sen liittolaisten kanssa pitkään jatkuvassa sodassa.

Ranskan täydellinen luhistuminen toukokuussa 1940 yllätti kaikki, sillä tapahtumat erosivat jyrkästi saman operaatioalueen tilanteesta ensimmäisen maailmansodan alussa. Vuosien 1914–1918 epäonnistumisten seurauksena Saksan johto oli sotien välisenä aikana pyrkinyt tarkastelemaan nykyaikaista sodankäyntiä täysin uudesta näkökulmasta. Vuoden 1940 saavutukset eivät riippuneet saksalaisten tekniikasta eikä lukumääräisestä ylivoimasta. Kuten monet historioitsijat ovat huomauttaneet, saksalaisilla ei ollut käytettäväänään useampia tai parempia panssarivaunuja, kenttätykkejä tai lentokoneita. Salamasodan ensimmäisen kierroksen menestys perustui siihen, että saksalaiset pystyivät nopeasti keskittämään lopultakin varsin rajalliset uudenaikaiset resurssinsa, ja tämä vaikutti positiivisesti sotatoimista saatuihin tuloksiin. Saksalaiset onnistuivat myös siksi, että heidän joukkojaan johdettiin paremmin, sotilaat olivat tarkoituksenmukaisemmin ja perusteellisemmin koulutettuja, ja heidän käsityksensä sodankäynnistä perustui kykyyn tehdä ja hyödyntää aloitteita. Nämä tekijät sekä voimien keskittäminen (*krachtsamling*) sinne, missä toivottiin ratkaisua, mahdollistivat saksalaisten ylivoimaisen taistelutehon silloin kun sitä eniten tarvittiin. Saksassa oltiin kuitenkin huolissaan toteutetuista uhkapeleistä Puolan ja Ranskan operaatioissa. Salamasodan konseptia ei oltu aiemmin kokeiltu. Saksalaiset yrittivät käyttää saatuja kokemuksia hyväksi, kun he aloittivat suuren uhkapelin kesällä 1941 hyökkäämällä Neuvostoliittoon, joka oli vastustajana selvästi aikaisempia vahvempi.

Itärintamalla saksalaisetkin kohtasivat nyt vaikeuksia. Heidän suurin ongelmansa oli, että armeijan moottoroinnin aste oli suhteellisen alhainen, millä oli välittömiä seurauksia valtavalla operaatioalueella. Suurista menestyksistä huolimatta joukot eivät ehtineet edetä riittävän pitkälle ennen syksyn ja talven huonoja säitä, jotka vaikeuttivat saksalaisten liikkuvaa sodankäyntiä ja lopulta tekivät sen mahdottomaksi. Tämän seurauksena saksalaiset eivät saavuttaneet sodalle asetettuja tavoitteita, ja osaltaan tämä johtui myös Hitlerin virheellisestä päätöksestä ottaa suora sodan johto omiin käsiinsä. Lopuksi sota juuttui paikoilleen ja muuttui osittain staattiseksi.¹⁶⁴ Pääosan Saksan armeijasta muodostivat edelleen pelkät jalkaväkijoukot hevosvetoisine tykistöineen ja huoltoineen, ja joukkoja käytettiin usein paikallaan pysyvillä puolustuslinjoilla. Saksan mahdollisuus pitää puoliaan yhä vahvistuvaa puna-armeijaa vastaan oli saksalaisten panssarijoukkojen, tykistön ja ilmavoimien varassa. Kun Saksa alkoi vuodesta 1943 lähtien menettää ilmaherruuttaan, venäläiset maataistelukoneet saattoivat paremmin taistella saksalaisten tykistöä vastaan, ja tämä heikensi huomattavasti Saksan mahdollisuuksia pysäyttää venäläisten hyökkäyksiä. Tilanne huononi entisestään, kun Hitler kielsi joustavan puolustuksen käytön syvällä alueella.

¹⁶⁴ Toim.huom: tästä epäonnistumisesta on esitetty myös ajatus, että Saksan sodanjohto olisi ollut pyrki-myksissään liian taktinen, eikä lopultakaan hallinnut operatiivisen tason sotatoimien johtamista. Hyökkäysvaiheen (1941) mottitaistelut viivyttivät saksalaisia kohtuuttomasti ja tämä teki sotatoimesta täysin erilaisen kuin mikä oli ollut käytäntö Ranskaa vastaan edellisenä vuotena.

Itärintamaa leimasi myös ideologinen äärimmäisyysajattelu (*ideologisk ekstremism*). Saksan sotavoimat ottivat osaa muuhunkin kuin pelkkään sodankäyntiin. Saksan 6. armeijan komentaja Walther von Reichenau antoi lokakuussa 1941 käskyn:

*(...) the essential goal of the campaign against the Jewish-Bolshevik system is the complete destruction of its power instruments, and the eradication of the influence on the European culture sphere (...) Therefore the troops have tasks which go beyond the conventional nature of soldierly duty.*¹⁶⁵

Hitlerin kesällä 1941 antama pahamaineinen komissaarikäskey (*kommissarie-order*) määräsi, että kaikki kommunistipuolueen edustajat tuli välittömästi teloittaa ilman oikeudenkäyntiä. Tämä oli vain alkua laajalle ohjelmalle, joka tähtäsi juutalaisten hävittämiseen ja slaavilaisyyntyisten ihmisten orjuuttamiseen. Saksan joukot saivat käskyn toimia säälimättömästi siviilihenkilöitä ja vankeja kohtaan, mikä käy ilmi erilaisista kirjallisista toimenpidekäskyistä. Saksalaisten suhtautumistavasta johtuen monet venäläiset, jotka aluksi pitivät saksalaisia joukkoja vapauttajina Stalinin hirmuvallasta, alkoivat nyt vihata uusia tunkeilijoita. Lyhyessä ajassa saksalaiset onnistuivat provosoimaan rintamalinjojensa taakse laajan sissisodan. Pitääkseen yhteytensä avoimma saksalaisten oli pakko käyttää partisaanien vastaiseen taisteluun yhä suurempia joukkoja, joita olisi kaivattu rintamalle.

Molempien maailmansotien aikana partisaanisodankäynti aiheutti pelkoa miehistöön kuuluvien sotilaiden keskuudessa. Nykyään tämän tyyppistä "kansansotaa" voidaan pitää lähes normaalina sodankäynnin muotona ja erottamattomana osana nykyaikaista sodankäyntiä. Siitä voi jopa tulla tavallisin tapa käydä sotaa.

Nämä operaatiot muuttivat käsitystä taistelevien ja ei-taistelevien joukkojen välisestä erosta – käsitystä, jolla on Euroopassa noin 300-vuotinen perinne. Ilman tätä eroa iso osa kansainvälisen oikeuden rationaalisuudesta katoaa. Tämä nykyaikaisen sodankäynnin kehityssuunta on vaarallinen, koska sillä on suuri inhimillinen hinta, erityisesti aikamme uusien matalan intensiteetin konfliktien (*lågintensitetskonflikter*) ja terrorihyökkäysten yhteydessä. Voidaan myös ajatella, että sekoitus ideologiaa ja tekniikkaa mahdollisti laajan, siviiliväestöön kohdistuvan raakuuden organisoimisen. Esimerkkeinä tästä olivat paremmat sukellusveneet, jotka mahdollistivat tehokkaamman kauppasaarron myös elintarvikkeissa, sekä uuden tyyppiset strategiset pommikoneet, joilla voitiin raunioittaa kokonaisia kaupunkia. Tämä oli keino, jolla italialainen Giulio Douhet¹⁶⁶ toivoi voivansa heikentää vastustajiensa siviiliväestön moraalialia, mikä puolestaan huonontaisi vastustajan tuotantomahdollisuuksia. Kuitenkin vasta elokuussa 1945, kun atomipommin käyttö aloitettiin, saatiin tehokas joukkotuhoase. Tässä on kuitenkin syytä todeta, että nämä atomipommihyökkäykset toteutti demokraattinen Yhdysvallat eivätkä totalitaariset vastustajat.

¹⁶⁵ Townshend, Charles (1997): *ibid*, s. 18.

¹⁶⁶ Ks. *Ilmavoimateorioita* edempänä tässä kirjassa.

Samanaikaisesti tämän uuden aseteknologian katsottiin olevan edellytys sille, että ”huonot ideologiat” voitiin nujertaa, ja että länsivallat todella saattoivat käydä totaalista sotaa Saksaa ja Japania vastaan. Sodan jälkeen sotarikollisia vastaan käydyissä oikeudenkäynneissä englantilainen Telford Taylor selitti länsivaltojen toiminnan järkevyyttä seuraavasti:

*(...) the ruins of German and Japanese cities were the results not of reprisal but of deliberate policy, and bore witness that the aerial bombardment of cities and factories has become a recognized part of modern warfare as carried on by all nations.*¹⁶⁷

Ensimmäisen maailmansodan aikana saksalaiset suorittivat monia kostotoimia vastustajan siviiliväestöä kohtaan näiden yrittäessä vaihtelevalla aktiivisuudella viivyttää saksalaisten etenemistä Belgian läpi. Kostotoimien ilmitulo herätti suuttumuksen aallon Saksan vastustajissa. Vaikka saksalaisten toimet olivat tuona aikana juridisesti ja teknisesti sallittuja, ne nostattivat välittömästi vihaa ja tekivät neuvottelut lähes mahdottomiksi. Saksalaisten tarkoituksena oli toimillaan välttää Ranskan kansan vastarinta, joka oli pidentänyt vuosien 1870–71 sotaa. Saksalaisten sotilaiden mielestä tilanne oikeutti sotilaallisen väkivallan käytön, jotta muilta haittatekijöiltä voitiin välttyä. He eivät käsittäneet brutaalin sotilaallisen toimintansa moraalisia ja poliittisia seurauksia. Nykyaikaisessa sodankäynnissä tietyt kansainvälisen lainsäädännön osat pyrkivät rajoittamaan hävitystä sodassa, mikä sinänsä on positiivista kehitystä.

Molemmat maailmansodat ovat laajuudellaan suuressa määrin leimanneet 1900-lukua ja niistä etsitään edelleen sotilaallisia kokemuksia. Maailmansotia voidaan oikeastaan pitää samana sotana, jonka välissä on 20-vuotinen aselepojako – suurin piirtein samat osallistajat taistelivat maanosien herruudesta. Reaalipolitiikan näkökulmasta katsottuna maailmansodat merkitsivät Ranskan, Saksan, Ison-Britannian ja Itävallan loppua suurvaltoina – Neuvostoliitto ja Yhdysvallat kohosivat näiden tilalle uusiksi supervalloiksi. Laajemmin asiaa tarkasteltaessa Saksan ja Japanin voidaan toki väittää hävinneen toisen maailmansodan, mutta vahvojen talouksiensa ansiosta maat ovat paljolti saaneet valta-asemansa takaisin. Tämä on historiallinen paradoksi; kuka ajan mittaan varsinaisesti voittaa tai häviää.

4.1.3 Sodanjälkeinen kehitys

Atomipommin myötä asenne sodankäyntiin muuttui. Tämän on kärjistetysti ilmaissut sota-teoreetikko Martin van Creveld: *”In [1945] modern war abolished itself.”*¹⁶⁸ Hän tarkoittaa, että meidän aikamme totaalinen sota, jossa käytetään hyväksi kaikkea tekniikkaa mukaan lukien ydinaseita, on vaarallinen myös suurvalloille, jotka sodan aloittavat. Van Creveldin mukaan sotilaalliset instituutiot ovat oivaltamassa huipputeknologisen sodan sisäiset rajoitukset. Erityisesti Yhdysvaltojen sota Vietnamissa koettiin käännekohtana. Siitä lähtien on

¹⁶⁷ Townshend, Charles (1997): *ibid*, s. 17.

¹⁶⁸ van Creveld, Martin: *The Transformation of War*, (London: Free Press, 1991). Huomaa erityisesti hänen ydinasesotaa käsittelevä pohdintansa, s. 2.

kolmannen maailman monien nykyaikaisten eettisten ja uskonnollisten kapinasotien yhteydessä nähty matalan intensiteetin konfliktien tasaisesti lisääntyvän.

Kylmän sodan aikana Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton asemat lukkiutuivat, samoin kuin kummankin supervallan liittolaisten asemat puolustusliitto Natossa ja Varsovan liitossa. "Omissa riveissä" yritettiin ylläpitää järjestystä ja välttää ristiriitoja, jotka olivat ideologiseen kuvioon epäsoivia. Kuitenkin aina on ollut ja tulee olemaan aseellisia konflikteja, jotka eivät sovi yksinkertaiseen kommunistiseen–antikommunistiseen maailmankuvaan. Pohjois-Irlannin, Lähi-idän, Tiibetin, Afganistanin, Kashmirin ja monen Afrikan valtion konfliktit ovat jatkuneet pitkään.

Vaikka vain kommunistiblokki lopulta hajosi, on poliittinen väkivalta ja terrorismi ollut ominaista myös monelle läntiselle demokratialle. Tämä saattaa viitata siihen, ettei kommunistimaiden hajoaminen automaattisesti merkitse länsimaailman demokratioiden voittoa. "Kansan totaalisessa sodassa", jossa puolisoitaalliset joukot pystyvät miltei loputtomasti ylläpitämään ristiriitoja, on sisäistä voimaa. Pitkään kestäviä konflikteja pidetään nykyään poliittisen todellisuuden pysyvänä kehityssuuntana.

Myös Jugoslavian sotaa on leimannut halu taistella kauan ja olla luovuttamatta, ja pysyvän ratkaisun saavuttamisesta kaikkien mukaan joutuneiden osapuolten välille on varsin vähän merkkejä. Tämä vahvistaa vanhan totuuden, että on helpompi aloittaa sota kuin lopettaa se. Jugoslavian kaltaisilla konflikteilla on taipumus muuttua syvemmiksi äärimmäisajattelun (*extremism*) myötä. Etnisten puhdistusten kaltaiset julmuudet ovat selvä esimerkki siitä, miten äärimmäisajattelu puolestaan usein syvenee sisäisissä selkkauksissa. Sitä paitsi tämänkaltaisen terrorin luoma viha ja kostontarve pidentävät konflikteja.

Kaiken kaikkiaan on nähtävissä selvä trendi, että suuret ja laajat sodat tulevat yhä harvinaisemmiksi, kun taas matalan intensiteetin konfliktien lukumäärä pysyy suurena. Tämä merkitsee muutosta asiassa, jota Clausewitz kutsuu sodan kieliopiksi (*krigets grammatik*). Suurempien sotien klassiset tuntomerkit – halu pyrkiä ratkaisuun, voimien keskittäminen ja käsitteet kuten painopiste – eivät toimi uusissa matalan intensiteetin konflikteissa. Sen sijaan näille konflikteille on ominaista hajauttaminen, jotta konfliktia voitaisiin jatkaa pitkään, sekä pyrkimys aiheuttaa viholliselle päivittäisiä pieniä tappioita ja samanaikaisesti minimoida omat tappiot. Ensisijaisesti näillä toimilla pyritään tuottamaan viholliselle psykologisia ja moraalisia vastoinkäymisiä vastustuskyvyn murtamiseksi. Tärkeä tekijä on kansan antama oikeutus (*legitimitet, hearts and minds campaigns*), mikä on täysin ratkaisevaa, jos halutaan voittaa tämän tyyppiset konfliktit.

Näitä matalan intensiteetin konflikteja on vaikea sovittaa länsimaiseen käsitykseen sodasta ja rauhasta. Tällaisissa konflikteissa on usein nähtävissä väkivallan koko kirjo mielenosoituksista selvään sotilaalliseen selkkaukseen kapinajoukkojen ja vakinaisten joukkojen välillä. Näin ollen tällaisia kapinoita voidaan harvoin konfliktien puhjetessa torjua sotilaallisin keinoin, vaikka monet valtaeliittiin kuuluvat tätä toivoisivat.

Matalan intensiteetin konfliktien sisältämien haasteiden rakentava kohtaaminen onnistuu vain, jos tavanomaisten sotilasjoukkojen tavoitteet, keinot ja menetelmät määritellään laajamittaisesti uudelleen ja samalla siviili- ja sotilastoiminnan välinen ero häivytetään. Luonnollisesti tämä koskee erityisesti niitä maailman alueita, joissa tällaiset konfliktit nykyään kuuluvat jokapäiväiseen elämänmenoon. Länsimaiden näkökulmasta muuttunut tilanne voi olla ongelmallinen, sillä suuri osa lännen poliittisesta laillisuudesta ja hallitustavasta perustuu siihen, että siviili- ja sotilastoiminnan välinen ero todella on olemassa. Tämä ei ole enää vain jokin akateeminen ongelma vaan todellisuutta. Jotta länsimaailman sotilasjoukot pystyvät turvaamaan maittensa intressit ja puuttumaan erilaisiin paikallisiin konflikteihin, niillä on oltava käytössään sekä poliittisesti että sotilaallisesti tehtäviin sovelletut keinot. Ellei näin ole, on olemassa vaara, että tulee vedetyksi mukaan alituisiin konflikteihin, joiden lopettaminen sopivalla ja poliittisesti hyväksyttävällä tavalla ei juurikaan ole mahdollista.

Kaikki viittaa siihen, että matalan intensiteetin konfliktit hallitsevat myös lähitulevaisuudessa. Samanaikaisesti laajan suurvaltason pelko on pienempi kuin 10–15 vuotta sitten. Mitään takeita ei kuitenkaan ole sen suhteen, että suuret liittoutumat ja kohtalaisen säännellyt kansainväliset olosuhteet säilyvät, ja että emme tulevaisuudessa joudu kärsimään jonkinlaisesta kaikkien sodasta kaikkia vastaan. Jälkimmäinen visio on ehkä todennäköisintä maailman köyhissä osissa. Juuri siellä sisäinen muutospaine on vastavaikutuksena voimavarojen puutteelle, kontrolloimattomalle väestönkasvulle ja tehottomalle hallitustavalle. Tällaisia suuntauksia on selvästi nähtävissä muun muassa Afrikassa.

4.2 Doktriinit ja tekniikka

Kehitys 1800-luvulla

Puhtaasti sotilaallisella kehityksellä on aina ollut yhteys yhteiskunnallisen, poliittisen, ideologisen ja kulttuurisen kehityksen kanssa. Seuraavassa kuvataan joitakin sotilaallisen kehityksen tärkeitä päälinjoja.

On tapana väittää, että Napoleon aloitti nykyaikaisen sodankäynnin. Hän on vaikuttanut sellaisiin asioihin kuten strategiaan, taktiikkaan, organisaatioon ja logistiikkaan. Paljon uutta oli tosin jo olemassa ja kokeiltiin jo vallankumoussotien aikana. Kevyttä jalkaväkeä ja rivistömuodostelmia oli kokeiltu aikaisemmin, mutta ne saivat uuden ulottuvuuden Napoleonin johdossa. Napoleonin suuruus piili siinä, että hän ymmärsi, mikä oli tärkeää, ja kykeni kehittämään juuri sitä merkittävällä tavalla. 1700-luvulla tärkeimmän tulivoiman muodosti muskettituli, joka ammuttiin jalkaväen linjamuodostelmista. Napoleonin aikana tykistön tulivoimaa hyödynnettiin paremmin. Usein käytettiin taktiikkaa, jossa *grande batterie* -muotoon koottu tykistö ampui vihollisen taisteluryhmyykseen murtoaukon, jonka läpi jalka- ja ratsuväkijoukot pystyivät hyökkäämään.

Tärkeänä uutuutena oli itsenäiset divisioonayksiköt, joihin oli yhdistetty jalkaväkeä, ratsuväkeä ja tykistöä. Napoleon kehitti käytäntöä edelleen ja antoi tehtäväksi organisoida suurempia itsenäisiä ja integroituja armeijakuntia. Nämä marsalkan johtamat noin 25 000 miehen armeijakunnat kykenivät operoimaan itsenäisesti. Tavallisesti niitä käytettiin siten, että kun yksi armeijakunta sitoi vihollisen, toiset ohjattiin paikalle, mikä johti paikalliseen ylivoimaan. Aikaisemmin sotapäällikkö oli johtanut koko armeijaa, mutta nyt armeijakunnat operoivat Napoleonin kokonaisvaltaisten operaatiosuunnitelmien mukaan suureholla maantieteellisellä alueella. Näin ollen armeijakuntiin jako johti operatiivisiin seurauksiin ja se toi sodankäyntiin uuden ulottuvuuden. Napoleon on 29.8.1805 antamassaan käskyssä itse kuvannut tätä esikuntapäällikölleen, marsalkka Louis Alexandre Berthierille (1753–1815). Napoleon selittää ensin lyhyesti, että *La Grande Armée* (suuri armeija) muodostuu seitsemästä armeijakunnasta, joista kussakin on kolmesta neljään divisioonaa – jalka- ja ratsuväkeä sekä tukitoimintoja. Sitten hän jatkaa:

This is the general principle at war. A corps of 25.000 to 30.000 men can be isolated; well led, it can either fight, or avoid battle and maneuver according to circumstances without experiencing any misfortune, because it cannot be forced into battle and finally it should be able to fight for a long time. One division of 9.000 to 12.000 men can be left isolated without running into trouble for one hour. It will contain the enemy, whatever his strength, and will gain time for the army to arrive. Also it is the custom not to form an advance guard of less than 9.000 men, to have its infantry encamped well closed, and to place it more than one hour's distance from the army.

*War is a profession of positions, and 12.000 men are never engaged unless they choose to be. This is even more the case with 30.000 men, especially when these 30.000 are followed by other troops.*¹⁶⁹

Näillä organisaatiouudistuksilla oli monia seurauksia. Satojen vuosien ajan käsite *strategia* oli kuvannut sitä, miten joukkoja parhaiten käytettäisiin sodassa, kun taas *taktiikka* kuvasi, miten taisteluja käytäisiin. Nyt Napoleonin sotien aikana strategian ja taktiikan väliin tuli uusi *operatiivinen taso*. Englantilaisessa kirjallisuudessa tätä tasoa kutsuttiin nimellä *grand tactics* (suurtaktiikka), ja nykyään se tunnetaan nimellä *operational art* (operaatiotaito). Operatiivisen tason myötä joukkoja alettiin käyttää uudella tavalla, millä on ollut suuri merkitys uudemmalle sotateorialle. Napoleon järkytti aikalaisiaan operaatioidensa nopeudella ja luopumalla traditionaalisesta näkemyksestä, jonka mukaan sotatoimet sopivat parhaiten kesäkaudelle. Tämä operatiivinen joustavuus ja asevelvollisuusjärjestelmän mukanaan tuoma suuri joukkomäärä mahdollistivat sen, että Napoleon saattoi toteuttaa useampia suuria operaatioita samanaikaisesti. Sotien alussa asevelvolliset sotilaat eivät yltäneet ammattisotilaiden tasolle, mutta heidän suuri lukumääränsä ja intonsa korvasi eteen tulleet tekniset ja käytännön ongelmat paremmin kuin hyvin.

Napoleonin sotien aikana kehitettiin seuraavat taktiset mallit, joita ranskalaiset hallitsivat ja joita muut tulisivat pian kopioimaan:

¹⁶⁹ Tekstin on toimittanut historioitsija Jay Luvaas, *Napoleon on the Art of War*, (New York: Free Press, 1999), s. 78.

- Tiedusteluyksiköt (*spaningsförband*), tavallisesti ratsuväkeä, löysivät vihollisen ja suojasivat omia joukkoja vihollisen tiedustelulta.
- Linjajalkaväki (*linjeinfanteriet*) sitoi vihollisen maastossa, jossa pyrittiin ratkaisuun. Tykistö sekä taisteli vihollisen tykistöä vastaan että ampui vihollisen taistelujärjestykseen murtoaukon, johon päähyökkäys suunnattiin.
- Ratsuväen hyökkäykset (*kavallerianfall*) vihollisen sivustoihin lannistivat vihollisen taistelutahdon. Erityisen tärkeä oli ratsuväen kyky hyökätä ja siirtyä takaa-ajoon, kun vihollinen alkoi antaa periksi – näin estettiin perääntyvien joukkojen pakoon pääsy.

Tykistön merkitys oli kasvanut 1700-luvulta lähtien. Napoleon, itse alkuaan tykistöupseeri, nosti tykistön yhä korkeammille tasoille. Hän sanoi, että sotia käytiin ja voitettiin tykistön avulla. Tämä kehitys jatkui 1800-luvun loppupuolen ajan. (Vastaavanlainen kehitys meritykistössä muutti radikaalisti merisodankäyntiä vuoteen 1900 mennessä.)

1800-luvulla vain pientä osaa maan tuotantokapasiteetista käytettiin sotilaallisiin tarkoituksiin, kuten univormujen, muskettien ja kanuunoiden valmistamiseen. Suurin osa muusta varustuksesta voitiin joko ostaa tai ottaa suoraan siviiliyhteiskunnalta ja se vaati vain marginaalisia muutoksia. Rajallinen tarve ei sen vuoksi aiheuttanut mitään suurempaa sotilaallista muutosta aiempaan tilanteeseen 1800-luvun teollisen vallankumouksen alussa. Poikkeus oli kuitenkin sotaväen varhainen kiinnostus rautateihin joukkojen kuljetuksissa. Esimerkiksi brittiläinen jalkaväkipataljoona kuljetettiin rautateitse Liverpoolista Manchesteriin 1830. Matka, joka olisi jalan kestänyt kaksi päivää, sujui nyt kahdessa tunnissa.

1800-luvun puoliväliin tultaessa kaikki suurvallat olivat alkaneet käyttää rautateitä sotilaallisessa suunnittelussaan ja käytännössään. Amerikan sisällissodassa kumpikin osapuoli käytti rautateitä hyväkseen. Euroopassa rautatiekuljetuksia käytettiin ensimmäisen kerran Italiassa käydyssä Ranskan ja Itävallan välisessä sodassa 1869. Italian rajalle kuljetettiin 86 päivän aikana 600 000 ranskalaista sotilasta ja 130 000 hevosta. Tämä oli aikanaan kunnioitettava saavutus, vaikkakaan ranskalaisten huolto ei yhtä menestyksellisesti kuljettanut ampumatarvikkeita ja ruokaa näille joukoille. Toinen keksintö oli lennätin, joka otettiin välittömästi käyttöön strategisena viestivälineenä. Senhetkisellä kehitystasolla olevaa lennätintä ei kuitenkaan ollut tarkoitus käyttää taktisella tasolla.

Tiivistäen, teollisen vallankumouksen ensimmäinen vaihe edisti kuljetusten helpottamista ja yhteyksiä strategisella tasolla (höyryvoima ja lennätin), kun taas vasta teollisen vallankumouksen seuraavassa vaiheessa koettiin taktisen tason uudistuksia (polttomootori). Teknisellä kehityksellä oli myös suuri merkitys merisodankäynnille. Uusi höyryyn ja potkuriin perustuva liikkumisen tekniikka mahdollisti aivan erilaisen strategisen ja taktisen liikkuvuuden kuin purjealusten aikakaudella, ja tämä muutti lyhyessä ajassa merisodankäynnin.

Kansallisvaltiolla, joka oli poliittisen organisoinnin ja nykyaikaisen kansallisuusaatteen lähtökohta, oli juurensa Ranskan vallankumouksessa ja Napoleonin sodissa. Näistä ajoista lähtien sodat eivät koskeneet enää vain sotilaallista ja poliittista johtoa sekä ammatillisotilai-

ta, vaan ne vaikuttivat koko kansan arkielämään. Napoleonin sotien jälkeen tosin yritettiin palata vanhaan järjestykseen pienempine ammattiarmeijoinen, mutta sitä kehitystä, jonka Napoleon oli aloittanut, ei voinut pysäyttää. Poliittinen kehitys yhdessä uusien asejärjestelmien ja alkavan teollistumisen kanssa olivat nyt ratkaisevassa asemassa, ja maailma muuttui.

Kehitys ensimmäinen maailmansota mukaan lukien

Kun rihlattu kiväärinpiippu otettiin 1800-luvun keskivaiheilla käyttöön, kiväärin kantama kasvoi huomattavasti. Jotta kiväärin kantamatkan ulkopuolelle voitiin vaikuttaa, täytyi myös kenttätykkien kantamaa parantaa. Niissäkin ratkaisuksi muodostui vähitellen rihlatut putket. Tuliteho kasvoi myös uusien ja parempien kranaattien myötä. Nämä olivat painavampia ja siksi tehokkaampia kuin Napoleonin sotien aikaiset pyöreät rautakuulat. Tämä johtui siitä, että yksittäisessä sileäksi poratussa tykinputkessa kuula saattoi olla vain yhdenkokoinen ja -painoinen. Käytettäessä rihlatuja tykinputkia kranaateista voitiin tehdä pitempiä ja isompia ja taistelulatauksesta suurempi. Vähitellen kranaatteihin tuli myös sytytin, jonka myötä oli mahdollista valita, räjähtikö kranaatti välittömästi iskeydyttyään esimerkiksi maahan vai ajallisesti hidastettuna, jolloin se saattoi tunkeutua kohteen sisään ja räjähtää siellä. Jälkimmäinen vaihtoehto oli erityisen tehokas talojen ja linnoitteiden kaltaisiin kohteisiin.

Amerikan sisällissota oli monella tapaa ensimmäinen "uusi" sota, jossa näitä uusia aseita kehitettiin ja käytettiin. Asevalmistaja Henry & Spencer esimerkiksi kehitti tuliaseiden metallipatruunat, mikä helpotti huomattavasti lataamista. Euroopassa väheksyttiin amerikkalaisten sisällissotaa, jossa ei oikeastaan käytetty eurooppalaista taistelutekniikkaa tai -taktiikkaa. Toisaalta amerikkalaisilla ei ollut taakkanaan konservatiivisia eurooppalaisia sotilaallisia näkemyksiä. Myös eurooppalaisten sotilaiden täytyi pian arvioida uudelleen ennakkokäsityksiään. Preussissa oltiin ottamassa käyttöön uutta Dreyse-kivääriä. Sen suuri etu oli, että ensimmäistä kertaa voitiin ampua makuulta. Varsinkin Preussin vuonna 1866 Itävaltaa vastaan käymässä sodassa esiteltiin uutta tulivoimaa, jonka johdosta itävaltalaiset kärsivät huomattavia tappioita. Suurelta osalta tappiot olivat kuitenkin seurausta siitä, että sen aikaisen taktiikan mukaiset tiiviit linjojen ja marssirivistöjen joukkomuodostelmat olivat helppoja kohteita. Siihen aikaan uutuuksien leviäminen kesti kauan ja muutokset tapahtuivat hitaasti – amerikkalaisilta meni viisi vuotta 1861–1865 siihen, että he oppivat luopumaan tiivistä muodostelmista. Myös Euroopassa oli nyt pakko huomata, että vanhojen muodostelmien käyttäminen uusia aseita vastaan merkitsi itsemurhaa. Samalla kokemukset innoittivat voimakkaasti sekä varustuksen että taktiikan muuttamiseen, minkä varsinkin preussilaiset toteuttivat hyvin.

Seuraavassa eurooppalaisessa suursodassa Ranskan ja Saksan välillä 1870–71 erityisesti tykistöllä oli ratkaiseva merkitys. Lisääntyneen tulivoiman seurauksena ratsuväen oli yhä vaikeampi tehdä taistelukentällä sotaliikkeitä ja klassisia sokkihyökkäyksiään (*chockanfall*). Kun niitä kuitenkin yritettiin, tappioiden määrää oli mahdotonta hyväksyä. Tapahtui jopa niin, että ”palkinnoksi” erityisen urheasta ratsuväkihyökkäyksestä puolustajat komensivat tulitauon säästääkseen ratsuväen osaston vielä elossa olevat sotilaat.

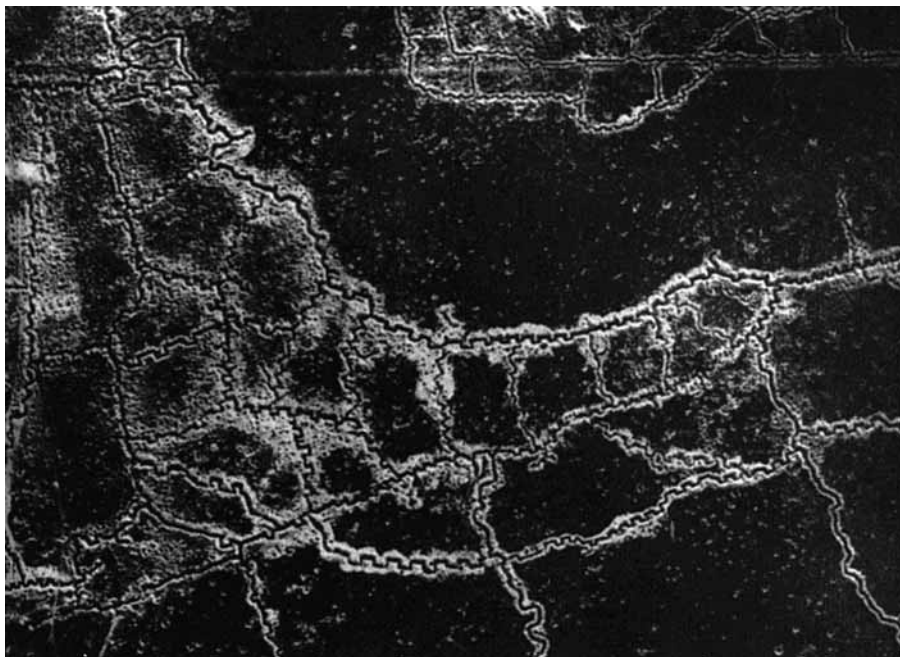
Asevelvollisuusjärjestelmä ja kasvanut tuotantokapasiteetti olivat edellytys armeijoiden kasvulle. Maantiet ja rautatiet paransivat uusien massiivisten sotajoukkojen kuljetus- ja huoltamismahdollisuuksia. Aikaisemmin niin tärkeät ratkaisutaistelut tulivat yhä vaikeammiksi toteuttaa riittävän nopeasti. Joukko-osastojen suuren koon ja lukumäärän vuoksi taistelujen käyminen kesti kauemmin. Sotaväen vastaus tekniseen kehitykseen oli kuitenkin se, että 1800-luvun loppupuolelle tultaessa henkisen voiman merkitystä korostettiin yhä enemmän muiden tekijöiden kustannuksella. Perusteena oli, että urheuden ja tahdonvoiman nähtiin kompensoivan tulivoiman kehitystä. Esimerkkinä tästä brittiläinen jalkaväkihjoesäntö vuodelta 1899 (britit eivät olleet ainoita, jotka ajattelivat näin):

When the decision to assault originates from the commanders in the rear, notice thereof is given by sounding the signal 'fix bayonets' (...) As soon as the leading line is to form for the assault, all the trumpeters sound the signal "forward double time" all the drummers beat their drums, and all parts of the force throw themselves with the greatest determination upon the enemy (...) When immediately in front of the enemy, the men should charge with bayonet and, with a cheer, penetrate the position.

Ranskan armeija teki laajoja analyyseja vuosien 1870–71 katastrofaalisen tappionsa jälkeen. Heidän johtopäätöksensä oli, että hyökkäyssota on yksipuolisesti pantava etusijalle. Ranskan tykistöä suurella määrällään hallinneet erinomaiset, tulinopeudeltaan suuret 75 millimetrin kanuunat tukivat jalkaväkeä. Yhdessä jalkaväen pienikaliiperisten aseiden tulen kanssa nämä tykit löisivät vihollisen linjat hajalle seuraavassa sodassa. Harvat uskoivat konekivääreillä olevan mitään suurempaa merkitystä. Osaksi tämä näkemys johtui revolveritykistä, raskaasta ja kömpelöstä konekivääriin edeltäjästä saaduista negatiivisista kokemuksista vuoden 1870 sotaretkellä. Saksalaisten käsitys konekivääreistä perustui vuosien 1904–05 Venäjän–Japanin-sodan väärintulkintaan. Silloin oli käynyt ilmi, että asevelvolliset sotilaat eivät osuneet kivääreillään erityisen tarkasti. Saksalaiset katsoivat, etteivät pystyisi koomaan tarpeellista määrää tarkka-ampujia asevelvollisjoukoistaan – brittiläisten ammatitarmeijassa ampumataito oli parempi – joten he panostivat suhteellisesti enemmän konekivääreihin, jotta heidän jalkaväkensä saavuttaisi riittävän tulivoiman.

Toisin kuin aikaisemmissa sodissa, vuonna 1914 käytettävissä oli miljoonia miehiä, ja sotilaan varustukseen ei enää kuulunut musketti, jolla oli alhainen ampumanopeus, vaan nykyaikainen makasiinikivääri hyvine ampumatarvikkeineen. Jalkaväkijoukkoja tukivat lisäksi konekiväärit ja ajanmukainen tykistö. Tulivoima, joka pystyttiin tuottamaan, aiheutti suunnattomia tappioita. Lisäksi osoittautui, että liikkuvissa operaatioissa armeijoita oli viestiteknisesti vaikea johtaa. Vähitellen syksyllä 1914 väsyneet armeijat jämähtivät paikoilleen asemasotaan. Tästä tilanteesta ulospääsynä pidettiin siirtymistä kulutusotaan. Länsirintaman sodan luonne muuttui, ja 1915–1917 sodasta muotoutui paikallaan pysyvä asemasota. Itärintamalla kehitys ei ollut yhtä äärimmäistä, sillä laajemmat operaatioalueet ja vähäisemmät joukot mahdollistivat joukkojen vapaamman siirtelyn.

Menestystä ei enää mitattu valloitetun maaperän vaan kaatuneiden vihollisten määrässä. Satatuhapäiset miestappiot omalla puolella olivat hyväksyttäviä, ja oltiin sitä mieltä, että oli "voitettu", jos vihollisen kärsimät tappiot olivat vielä suuremmat. Sanottiin, että operaatioiden tavoitteena oli nimenomaan saada vihollisen "veri vuotamaan kuiviin". Poliittiset ja yhteiskunnalliset tekijät vahvistivat sitä, että kulutustaistelut olivat ominaisia ensimmäiselle maailmansodalle. Vuonna 1914 kaikki suurvallat aloittivat sodan suurin aselvelvöllisarmeijoin. Ainoa poikkeus oli Iso-Britannia, joka vasta vuonna 1916 otti ensimmäistä kertaa historiansa aikana käyttöön yleisen asevelvollisuuden, kun ensimmäisen sotavuoden vapaaehtoisten ryntäys ei enää kattanut suuria tappioita.

Kuva 4.1. Ilmakuva brittien ja saksalaisten taistelubandoista Loos–Hulluch-alueella Ranskassa 1917 osoittaa, minkälaisen labyrinttijärjestelmän hyvin rakennetut taistelubaudat muodostivat. Yksittäiset taistelubaudat oli puolestaan varustettu korsuilla ja väliseinillä, mikä näkyy selvästi ilmasta (saksak-kuvio).

Taisteluja johtaneille korkea-arvoisille upseereille sodan kulku oli jotakin täysin muuta kuin mihin he olivat saaneet koulutuksen. Sodan syttyessä uskottiin yleisesti, että sodasta tulisi lyhyt ja että päästäisiin "jouluksi kotiin". Tätä voidaan pitää esimerkkinä siitä, kuinka uutta tekniikkaa sovellettiin senhetkisiin mielikuviiin eli vallitseviin doktriineihin, sen sijaan että doktriineja olisi sovellettu uuteen tilanteeseen ja olisi etsitty uusia ratkaisuja. Muutoksia on vaikea saattaa voimaan sotilasorganisaatioissa, joissa tärkeää on kuri, tilanteen hyväksyminen ja taistelujen jatkaminen. Saksalaisilla oli lopulta parhaimmat edellytykset sopeuttaa taktiikkaansa. Tämä lähtökohta johtui pitkälti pätevistä ammattiupseereista ja kykenevästä yleisesikunnasta. Taistelut ehtivät kuitenkin jatkua kolme vuotta, ennen kuin saksalaiset

omaa soluttautumistaktiikkaansa kehittäessään onnistuivat syksyllä 1917 siirtymään uudelleen liikkuvaan sodankäyntiin – tosin sekin vain taktisella tasolla. Usein sodassa ne, jotka ovat häviämässä, halukkaimmin turvautuvat sääntöön "häätä ei lue lakia" etsiessään uusia ratkaisuja.

"Nykyaikainen armeija"

Ensimmäisen maailmansodan aikana sotilaallisessa kehityksessä tapahtui suuri muutos. Ensimmäistä kertaa kaksi taistelevaa liittoutumaa käytti nykyaikaisen teollisuustuotannon kapasiteettia sodankäyntiin. Pitkäaikainen sodankäynti nimittäin asetti aivan uusia tehokkuusvaatimuksia kaikilla tasoilla. Kävi välittömästi selväksi, että sotilasorganisaatiot ja sotateoreettiset lähtökohdat eivät täyttäneet uusia vaatimuksia. Neljän vuoden aikana, kun sotaa käytiin, kumpikin osapuoli panosti lujasti uusien ratkaisujen löytämiseen sodan kaikilla tasoilla – sekä strategisella tasolla, jolla siviili- ja sotilasjärjestelmien väliset suhteet olivat usein ongelmallisia, että taktisella tasolla, jolla oli omat taistelutekniset ongelmansa.¹⁷⁰ Vähitellen kehitettiin myös uusia ajatuksia ja doktriineja, esimerkkinä saksalainen soluttautumistaktiikka (*infiltrationstaktik*).

Tämä ei kuitenkaan riittänyt haasteisiin vastaamiseen. Sotaa hallitsivat länsirintaman taistelut juoksuhaudoissa ja suunnattomat tappiot. Koska sotilaalliset ratkaisut eivät olleet niin onnistuneita kuin monet olivat vuonna 1914 kiihkeästi toivoneet, levisi laajalle käsitys sotilaiden tehottomuudesta ja epäpätevyydestä – esimerkiksi sekä venäläinen että ranskalainen armeija nousivat kapinaan 1917. Tätä taustaa vasten on näin ollen tarkasteltava monia uusiksi teknisiksi ja organisatorisiksi ratkaisuuksi tehtyjä ehdotuksia, jotka olivat ominaisia sotien väliselle ajalle.

Näitä 1920- ja 1930-lukujen ongelmia "sotilas uudistajat" yrittivät ratkaista. Uusien ajatussuuntien tärkeitä edustajia olivat J.F.C. Fuller ja B.H. Liddell Hart Isossa-Britanniassa sekä Hans von Seeckt, Ludwig Beck ja Heinz Guderian Saksassa.

¹⁷⁰ Esimerkkinä ongelmallisista siviili–sotilas-suhteista voidaan pitää saksalaisen yleisesikunnan ja siviilijohdon suhdetta. Ongelma ratkaistiin käytännössä siten, että elokuussa 1916 kenraalit Eric von Ludendorff (1865–1937) ja Paul von Beneckendorff und Hindenburg (1847–1934) valittiin puolustuksen ylijohdon. Lyhyessä ajassa varsinkin Ludendorffista tuli kansallinen johtohahmo, jolla oli lähes rajaton valta sodankäyntiin. Hän vaikutti myöhemmin myös siihen, miltä saksalainen yhteiskunta näytti vuoden 1918 jälkeen. Hänen uudistuksensa johtivat muun muassa saksalaisen yhteiskunnan täydelliseen liikekannalleanpanoon ja niillä oli pitkäaikaisia poliittisia seurauksia. Voidaan sanoa, että ensimmäisen maailmansodan jälkipuoliskolla sotaväki johti Saksaa monella tapaa ilman hallituksen ja parlamentin poliittista kontrollia.

Kuvat poistettu

John F. C. Fuller,
1878–1964,
brittiläinen sotateoreetikko

Sir Basil H. Liddell Hart,
1895–1970,
brittiläinen sotateoreetikko

Heinz Guderian,
1888–1954,
saksalainen sotamarsalkka

Esimerkkinä erityisesti Fullerin ajamat kaksi teesiä:

- Usko hyökkäystaisteluun oli merkinnyt sitä, että liioiteltiin moraalin tärkeyttä "sodan voittavana tekijänä" muista olosuhteista huolimatta.
- Tämä johti täysin virheelliseen kuvaan hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen taistelun välisestä tasapainosta, kuten Fuller sitä nimitti. Oli aivan välttämätöntä ottaa tekninen kehitys paremmin huomioon.

Fuller ei tietenkään väittänyt, että moraalilla ei ollut merkitystä. Sen sijaan hän korosti voimakkaasti, että taistelussa *guts versus guns* (rohkeus vastaan aseet) tulivoima voitti, sillä rohkeus ei yksinkertaisesti antanut riittävää suojaa konekiväärien tulelta. Sen sijaan taistelumoraalin ja tekniikan kaltaiset tekijät tuli yhdistää realistisesti kumpaakaan eristämättä tai liioittelematta. Ensimmäisen maailmansodan epäonnistumisien jälkeen sotilaallisia järjestelmiä ja ratkaisuja oli yksinkertaisesti muokattava.

Ratkaisu oli itse asiassa melko yksinkertainen. Sotilaallisilla operaatioilla oli merkitystä laajemmassa poliittisessa yhteydessä vain, jos tekninen kehitys ja uudet taktiset ratkaisut yhdistettiin. Tavoitteena tuli olla tekniikan mahdollistaman lisääntyneen liikkuvuuden hyödyntäminen nopeampiin siirtymisiin taistelukentällä. Muun muassa Fuller oli sitä mieltä, että mitä enemmän taistelukentällä liikuttiin, sitä enemmän saatiin aikaan. Sotaliikkeillä vastustaja saataisiin menettämään tasapainonsa ja uskon itseensä. Vaikutusta voitiin vahvistaa varhaisilla ja kovilla iskuilla vihollista vastaan. Tasapainoton vihollinen menetti vähitellen

toimintakykysä. Näin ollen oli mahdollista osoittaa yllätyksellisyyden ja ratkaisevan voiton välinen selkeä yhteys. Etumatkan vastustajaan saa, jos on käytettävissä uusia tehokkaita asejärjestelmiä ja kykenee aiheuttamaan eräänlaisen teknologisen yllätyksen, eikä vastustajalla ole samaa tekniikkaa tai tilanteen vaatimia vastakeinoja.

Juuri edellä mainitun yhteyden vuoksi panssarijoukkojen käyttöönotto vaikutti ratkaisevasti tavanomaiseen sodankäyntiin jäljellä olevalla 1900-luvulla. Panssariajoneuvoissa olevia joukkoja voitiin siirtää taistelukentällä, sillä ajoneuvo suojaasi miehistöä pienikaliiperisten aseiden tulelta ja tykistön kranaatinsirpaleilta, joka asevaikutuksena muodosti suurimman uhan jalkaväkijoukoille. Panssarijoukko ei tietenkään ollut haavoittumaton, mutta suuri etu oli, että se pystyi sekä hyökkäämään että hyödyntämään läpimurtoa. Tässä panssarijoukot muistuttivat ratsuväkeä sen perinteisessä roolissa ennen Napoleonin sotia ja niiden aikana. Sekä panssarivaunu että taistelulentokone siirsivät tavallaan sotataidon rajoja.

Panssarijoukkojen ja mekanisoitujen joukkojen vaikutus tuli selvästi ilmi toisen maailmansodan aikana. Kun vain toisella osapuolella oli käytössään suhteellisen mekanisoituja ja kehittyneitä asejärjestelmiä, tämän oli melko yksinkertaista saartaa ja lyödä vastustaja sitomatta panssarijoukkoja ratkaiseviin taisteluihin niiden kannalta epäedullisiin lyhyisiin taisteluetäisyyksiin (ne olivat alttiita puolustajan vastatoimenpiteille). Jälleen kerran oli mahdollista pelata vihollinen pois pelistä sotaliikkein ja voittaa se ilman suurempia omia tappioita – selvä esimerkki tästä on saksalaisten sotaretki Puolaan 1939. Konkreettisesti tämä saavutettiin siten, että sidottiin vihollinen, samalla kun omat panssarijoukot liikehtivät suhteellisen vapaasti iskeäkseen sopivassa tilanteessa mahdollisimman lujaa. Panssarivaunu edusti ainutlaatuista liikkeen, tulivoiman ja suojan yhdistelmää. Toisessa maailmansodassa ja useimmissa tavanomaisissa konflikteissa myöhemmin 1900-luvulla myös mekanisoidut joukot olivat ratkaisevassa osassa. Taisteluteho (*stridseffekt*) edellytti, että panssarivaunut eivät taistelleet yksin vaan ne kuuluivat yksiköihin, joiden eri tukitoimet (esimerkiksi tykistö ja huolto) olivat riittävät panssarijoukkojen mahdollisuuksien kehittämiseen.

Kuten muutkin tekniset uutuudet, panssarivaunu oli tietyn yhteiskunnan vallitsevien yhteiskunnallisten ja teknisten kehityssuuntien tulos. Panssarivaunun rakentaminen oli mahdollista vasta teollisen vallankumouksen ja polttomoottorin kehittämisen myötä. Rinnakkain yhteiskunnan yleisen moottoroitumisen kanssa sotajoukoistakin tuli yhä liikkuvampia ja panssaroidumpia. Nykyaikana tämä johti vähitellen maasotajoukkojen väliseen kilpavarusteluun ja siihen, että armeijoiden – kuten myös merisodan – luonne muuttui.

Panssarivaunu on hyvä esimerkki 1900-luvun selvästä pyrkimyksestä keskittää taisteluteho harvempiin ja pääomaa sitoviin lavetteihin (*plattformar*) – nykyaikana tämä näkyy ehkä vielä selvemmin ilma- ja merisodan kalliissa tukialuksissa ja taistelulentokoneissa, joista esimerkkinä amerikkalainen pommikone Northrop B-2 Spirit. Maataistelun alalla toisen maailmansodan jälkeinen kehitys on merkinnyt huomattavaa panostusta mekanisoiuihin joukkoihin, joista tuli nopeasti armeijoiden tärkeimmät taisteluvoimat ja yksiköt. Useimmissa nykykäsityksissä tämän tyyppisissä joukoissa eri tukitoiminnotkin on täysin mekanisoitu erilaisin panssariajoneuvoin, mikä on entisestään lisännyt taistelutehoa ja joustavuutta. Erityisesti

sen jälkeen, kun käyttöön otettiin rynnäköpanssarivaunut, joilla on sekä kyky kuljettaa joukkoja että huomattava oma taisteluteho, ovat panssarijoukot uudessa muodossaan otaneet hoitaakseen ratsuväen perinteisen tehtävän.

Ensimmäisessä maailmansodassa kemiallisia taisteluaineita oli käytetty runsain määrin. Monet uskoivat, että sellaisista joukkotuhoaseista tulisi nyt tavallisia nykyaikaisessa sodankäynnissä. Monesta syystä vuoden 1918 jälkeen osoittautui, ettei näin kävisi. Taistelukaasujen käyttö oli ollut ongelmallista, sillä tuulen suunnille ei voitu mitään. Sotien jälkeen taistelukaasujen suosiminen oli myös poliittisesti haitallista. Suuria taistelukaasuvaramoita oli kummallakin puolella toisen maailmansodan aikana, mutta niitä ei käytetty.

4.3 Sotateoreettinen tilanne ensimmäisen maailmansodan jälkeen

Henry Stanhope on brittien armeijaa käsittelevässä kirjassaan viitannut moniin sekä hyviin että huonoihin syihin, joiden vuoksi armeija ei aina ole tarkoituksenmukaisesti kehitetty, vaan on pohjimmiltaan yhteiskunnallinen organisaatio.¹⁷¹ Pienikin armeija on käytännössä monin tavoin suuri organisaatio, jonka pystyttäminen kestää kauan. Siksi onkin tavallista, että jonkin radikaalin sotilaallisen kehityksen tapahduttua kestää huomattavan kauan, ennen kuin kehityksen vaikutukset alkavat tuntua. Siitä hetkestä, kun uusi tekniikka tulee tarjolle tai huomataan tarve radikaaleille muutoksille, voi kulua jopa 30–50 vuotta, ennen kuin muutokset on täysin viety läpi ja uusi tekniikka on täydellisesti integroitunut.¹⁷² Ajanjakson pituus voi tietysti vaihdella suuresti olosuhteista johtuen. Paljon riippuu siitä, mitä upseerikunta pitää hallitsevina sotilaallisina realiteetteina. Normaalisti vain sodassa on pakko tehdä nopeita ja radikaaleja muutoksia. Erityisesti häviöllä oleva osapuoli on valmis hakemaan uusia ratkaisuja ja luopumaan vanhoista käsityksistään. Historia tarjoaa tästä monia esimerkkejä, eikä sotien välinen aika ole poikkeus. Syynä häviöön on myös saattanut olla juuri se, ettei ole haluttu muuttaa mieltä ajoissa.

Seuraavassa analysoidaan muutamia keskeisiä ensimmäisen maailmansodan jälkeisiä sotateoreettisia kehityssuuntia. Jälkeenpäin on helpompaa nähdä uuden tekniikan, taktiikan ja sotateorian yhdistelmän synnyttämät tekniset mahdollisuudet ja suuret synergiavaikutukset. Tässä yhteydessä 1920-luku on tärkeä vuosikymmen, jolloin sotilaallinen ajattelu kehittyi voimakkaasti kohti liikesodankäyntiä, jota B.H. Liddell Hart kirjassaan *Strategy*¹⁷³ on nimitänyt epäsuoraksi sodankäynniksi/vaikuttamiseksi (*The Strategy of Indirect Approach*).

Tässä yhteydessä keskeiset sotateoreetikot ovat J.F.C. Fuller ja Liddell Hart. Heidän nimensä liitetään yleensä maataisteluun, panssarivaunuihin ja panssarijoukkojen kehitykseen,

¹⁷¹ Stanhope, Henry: *The Soldier: An Anatomy of the British Army*, (London: Hamish Hamilton, 1979).

¹⁷² Simpkin, Richard: *Race to the Swift*. (London: Brassey's Future Warfare Series, 1988).

¹⁷³ Liddell Hart, B.H.: *Strategy*, Second Revised Edition, (New York: Meridian, the Penguin Group, 1991), (kirjan uusittu painos julkaistu 1967).

mutta myös kemiallinen sodankäynti, tällöin tavallisesti ilmasodan yhteydessä, oli keskeinen elementti Fullerin ja Liddell Hartin varhaisemmissa teoksissa.¹⁷⁴ Tyypillistä näille teoksille on kemiallisen sodankäynnin, ilmatuen ja mekanisoitujen maataistelujoukkojen (maastokelpoisine huoltoineen) välinen selvä yhteys, ja teoksissa viitataan ennen kaikkea siihen, että tärkeään asemaan voisivat nousta mekanisoidut maahanlaskujoukot – joita ei tällöin vielä ollut. Tavoitteena oli luoda näistä uusista elementeistä voittoisa konsepti tulevassa sotilaallisessa järjestelmässä. Tällaisilla joukoilla voitaisiin saavuttaa nopeasti menestystä minimaalisilla omilla tappioilla.

Jälkeenpäin on käynyt ilmi, että suuri osa näistä varhaisista argumenteista, jotka koskivat muun muassa panssarivaunujen etusijalle asettamista, ei vakuuttanut senaikaista ylintä sotilaallista johtoa. Ennen kaikkea Ranskan ja Ison-Britannian sotilasjohto jätti huomioimatta ne edut, joita kaavailtu liikesota olisi saattanut tarjota. Nykyajan näkökulmasta voidaan silloista argumentointia liikesodan puolesta pitää osittain yksipuolisena ja ylioptimistisena. Tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiseikkaa, että nämä sotateorian uranuurtajat näkivät edessään aivan uusia mahdollisuuksia ja polkuja kuljettavaksi.

4.3.1 Kehitysuuntia lännessä

Sekä Fuller että Liddell Hart painottivat perustavanlaatuisissa töissään voimakkaasti sitä, että oli tärkeää pystyä hyökkäämään ja olemaan samanaikaisesti suojassa siirtymisen aikana. Nämä ominaisuudet yhdistyivät panssarivaunussa, mikä teki siitä sangen suorituskykyisen, mikä oli edellytys liikesodan taktiselle ja operatiiviselle järjestelmälle. Tässä yhteydessä on tärkeää erottaa käsitteet *manoeuvre* (sotaliike) ja *mobility* (liikkuvuus). Lisääntynyt liikkuvuus ei välttämättä ole sama asia kuin kasvanut kyky käyttää sotaliikkeitä. Jälkimmäinen edellyttää liikkuvuutta, tulivoimaa ja suojaa. Varsinkin Fuller painotti, että puolustustaistelu oli yhtä tärkeä kuin hyökkäyksellinen taistelu, ja 1928 kirjassaan *On Future War* hän kirjoitti:

That the decisive point of attack in the rear of the enemy's army and that to hit this rear we want two forces just as the boxer wants two fists; that all attacks should, when possible, be dual in nature, since it is more difficult to watch two fists than one fist, because whilst the right one is being watched the left may suddenly hit out.

Tämä on eräs versio niin sanotusta *vasara ja alasin* -ajatuskulusta. Vaaditaan taitava päällikkö luomaan tasapaino puolustuksellisen ja hyökkäyksellisen menettelyn välille, mikä on niin sanotun mekanisoidun sodankäynnin menestyksen edellytys. Sotilaallisten operaatioiden suunnitteleminen puhtaasti hyökkäyksen ja puolustuksen termein voi olla kohtalokasta. Nämä pitää sen sijaan nähdä osina laajempaa kokonaisuutta. Tästä esimerkkinä tilanne, jossa päällikkö ei pysty voittamaan vihollista, pitämään maastoaan eikä tekemään sotaliik-

¹⁷⁴ Ks. esim., B.H. Liddell Hart, *The Remaking of Modern Armies*, (London: Murray, 1927) ja J.F.C. Fuller, *On Future Warfare*, (London: Sifton Praed, 1928). Kumpikin kirjailija mainitsee aikaisemmissa kirjoissaan panssarivaunujen kehittämisen, kemiallisten taisteluaineiden käytön ja taistelulentokoneet.

keitä tehokkaasti, ellei hän hyökkää. Päälliköt eivät toki koskaan saa tehdä kalliita hyökkäyksiä vain ideologisista syistä, kuten tehtiin vuonna 1914, mutta toisaalta on myös väärin istua odottamassa vihollisen mahdollista hyökkäystä silloin, kun olisi ehkä viisaampaa ottaa aloite ja lähteä hyökkäykseen. Syy on yksinkertainen – se joka on passiivinen, joutuu usein saarretuksi. Jos itse hyökkää liian myöhään, on vaara, että tulee voitetuksi, koska vihollinen on saattanut saavuttaa kaikki taktiset edut.

Rautatiet merkitsivät 1800-luvulla strategista liikkuvuutta, sillä ne mahdollistivat sotilaiden kuljetuksen taistelukentälle. Nämä paikalle kuljetetut joukot eivät kuitenkaan pystyneet liikkuvaan taisteluun, koska niiltä puuttui taktinen liikkuvuus. Jalkaväki kulki edelleen jalan ja tykistö oli hevosvetoinen. Suuri pulma oli, kuinka päästä käsiksi viholliseen, jolla oli huomattava tulivoima. Fuller kommentoi seuraavasti:

In all the great artillery battles of 1916–17, the railway enabled a million men to be assembled and fed, but once the battle area was entered, the roads having been destroyed by the artillery bombardments, rendered this feeding so difficult, that even had the enemy packed up and retired a hundred miles, no sustained advance could have taken place until the railheads had been pushed forward and the roads repaired.¹⁷⁵

Moottorivetoiset ajoneuvot ja ennen kaikkea panssarivaunu tarjosivat uusia mahdollisuuksia. Enää ei oltu sidottuja teihin ja voitiin edetä suhteellisen hankalassa maastossa. Se mahdollisti strategian liittämisen operaatioihin ja taktiikkaan aivan uudella tavalla. Ennen vuotta 1918 moottoriajoneuvojen kehityksellä ei juuri ollut sotilaallista merkitystä. Kilpajuoksua kohti päämäärää ohjasi enemmän kulloisenkin liikekannallepanon ja keskitysmarssin tempo kuin fyysiset mahdollisuudet ja kyvykyys liikkua taistelukentällä. Näitä taisteluja sääтели lihasvoima. Uutta panssarivaunussa oli mahdollisuus sekä tulittamiseen että etenemiseen suhteellisen suurella nopeudella – tosin vasta kauan toisen maailmansodan jälkeen taisteluajoneuvot pystyivät liikkuessaan myös tulittamaan tarkasti. Vähitellen panssarivaunujen ja mekanisoitujen joukkojen taidot muuttivat koko taistelukentän kuvan. Nyt oli mahdollista yhdistää taistelut ja iskut selkeisiin strategisiin tavoitteisiin. Yhteistyössä toimivat panssari- ja lentojoukot muuttivat ratkaisevalla tavalla suhteen liikkuvuuden ja sotilaallisten operaatioiden välillä.

Uusia ongelmia

Sotien välisenä aikana oltiin montaa mieltä siitä, mitkä olivat ensimmäisen maailmansodan opetukset. Esimerkiksi Liddell Hart oli sängen työllistetty 1920-luvulla yrittäessään palauttaa offensiivin eli hyökkäyksellisen toiminnan ylivaltaa, jotta taistelukentällä voitaisiin saada aikaan nopeita ratkaisuja. Tätä täytyy pitää hänen pitkäaikaisena tavoitteenaan, joka oli perustana hänen jalkaväkitaktiikkaa ja myöhemmin mekanisoitua taistelua käsitelleille tutkimuksilleen. 1920-luvulla hän myös kehitti ajatuksiaan nopeasta liikesodasta. 1930-luvun loppuun mennessä hän kuitenkin luopui näistä ajatuksista, sillä hän toivoi Ison-Britannian

¹⁷⁵ Fuller (1928): *On Future Warfare*, s. 104–105.

pysyvän uuden mantereella käytävän suursodan ulkopuolella. Hänen visionsa mukaan nopea ratkaisu oli keino välttää suuret ja pitkäaikaiset konfliktit. Vähitellen Liddell Hart muutti jälleen argumentointiaan, mutta nyt tämä johtui hänen muuttuneesta näkemyksestään siitä, millainen oli paras strategia. Voitiin joko yrittää nopeaa ratkaisua tai sitten panostaa pelotteeseen. Asettamalla jälkimmäisen vaihtoehdon etusijalle hän korosti nyt puolustustaistelun etuja ja voimaa. Tämä oli osittain jyrkässä vastakohtassa sen kanssa, että Liddell Hart oli aikaisemmin argumentoinut mekanisoitujen joukkojen ja ilmatukeen panostamisen puolesta.¹⁷⁶

Liddell Hartin pohdinnassa keskeinen – edelleen ajankohtainen – ongelma on hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen taistelun välinen tasapaino. Häntä askarruttivat muun muassa monimutkaiset suhteet kahden asian välillä – sotilaallinen kapasiteetti, joka ilmaistiin henkilöstö- ja materiaalimenetyksinä, ja sen vaikutus mahdollisuuksiin menestyä. Hän oli aikaisemmin vahvasti korostanut, että jos perustettiin lukumäärältään vähäisempiä mutta iskukykyisempiä joukkoja, ratkaiseva tekijä menestyksen saavuttamisessa oli näiden joukkojen liikkuvuus eivätkä niiden kärsimät tappiot. Hän todellakin väitti, että vähäisempi panssarijoukkojen määrä voittaisi suuremman mutta malliltaan yksinkertaisemman armeijan. Hänen mielestään oli täysin mahdollista taistella vahvuudeltaan alivoimaisena ja silti voittaa. Kun Liddell Hart myöhemmin 1930-luvulla huomasi, etteivät hänen ajatuksensa saaneet kannatusta, hän muutti mielipidettään ja alkoi argumentoida lukumäärältään useampien joukkojen puolesta. Hän ajatteli silloin, että seuraava sota tulisi olemaan ensimmäisen maailmansodan kaltainen. Näin ollen hän argumentoi, että hyökkäävän osapuolen yleisen ylivoiman tuli olla 3:1, jotta hyökkääjä kykenisi tasoittamaan puolustuksellisen taistelun edut.

Ei ole syytä yrittää kiistää sitä, että hyökkäävä osapuoli todennäköisesti onnistuu paremmin, jos sen ylivoima on 3:1 eikä esimerkiksi 1,5:1. Tämä pätee ennen kaikkea kulutussootaan, jossa kummallakaan osapuolella ei ole sellaista ylivoimaista strategiaa, jolla nopean ratkaisun saavuttaminen olisi mahdollista. On kuitenkin aina mahdollista, että hyökkääjän käyttämä strategia johtaa voittoon, vaikka tämä olisikin lukumääräiseltä vahvuudeltaan alivoimainen. Esimerkiksi saksalaisilla ei ollut lukumääräistä ylivoimaa ennen vuoden 1940 sotaretkeä Ranskaan – päinvastoin he olivat vahvuudeltaan alivoimaisia. He onnistuivat kuitenkin saamaan dramaattisen voiton. Saksalaiset korvasivat ylivoiman puutteen paremmalla koulutuksella ja johtajuudella. Lisäksi he keskittivät panssarijoukkonsa ratkaisevaan kohtaan (*decisive point*, no. *valgt punkt*) ja tekivät läntisillä Ardenneilla läpimurron, joka laajeni niin suureksi, että liittoutuneet eivät pystyneet sitä estämään. Näin ollen hyökkäyssodan onnistumisen mahdollisuuksia arvioitaessa hyvänä nyrkkisääntönä voidaan pitää ylivoimaa 3:1 ratkaisevalla alueella – sääntöä on kuitenkin noudatettava erittäin varovaisesti. Ei tosin

¹⁷⁶ Danchev, Alex (1998): *Alchemist of War: The Life of Basil Liddell Hart* (London: Weidenfeld & Nicholson Ltd.). Tämä on ensimmäinen syvälinen elämäkerta Liddell Hartista; Toim.huom: tämän aikakauden tuotoksissaan Liddell Hart lähti liikkeelle brittiläisistä lähtökohdista, jossa korostui ”limited liability”-politiikka. Se kuvasi suhtautumista Euroopan mahdolliseen sotaan, johon britit eivät haluneet sotkeutua. Liddell Hart lähti 1930-luvun lopulla ajatuksista, että heikosti varustettua armeijaa ei pitäisi käyttää Euroopan puolustamiseksi.

ole historiallisia todisteita siitä, että ylivoima 3:1 takaisi menestyksen, pikemminkin päinvastoin. Sen vuoksi voidaan kritisoida Liddell Hartin 1930-luvulla sinnikkäästi esittämää väitettä, että kummankin osapuolen ollessa yhtä vahvoja suurempi läpimurto ei ole todennäköinen. Edellytyksiä täytyy kuitenkin tarkastella lähemmin. Liddell Hart tunnusti, että saksalaiset olivat 1930-luvulla päässeet pitkälle doktriinin uudistamisessa, kun taas erityisesti ranskalaiset olivat jääneet jälkeen niin doktriineissa kuin taktiikassa. Saksalaisten vahvuus oli heidän suhteellisen hyvin koulutettujen joukkojensa taistelukonsepti (*koncept för strid*), joka perustui yllätykseen, liikkuvuuteen ja liiketosaan. Liddell Hart myönsi saksalaisten olevan kaukana ranskalaisten edellä myös taktisessa kyvykkyydessä. Saksalaiset muun muassa korostivat läpimurron tehokkaan hyödyntämisen tärkeyttä. Liddell Hart kysyi itse:

*How will the French steam-roller fare if its enemy declines to roll ponderously against it and instead, barring large areas with gas, concentrates its highly trained forces for mobile thrusts aimed to dislocate the complex French war-machine?*¹⁷⁷

Vaikka Liddell Hart ei antanut kysymykseensä suoraa vastausta, se on helppo kuvitella. Eri (poliittisista?) syistä johtuen hän teki 1930-luvun lopulla uudelleenarvion nopean sodan ja suuren Ranskan armeijan kapasiteetin merkityksestä. 1936 hän kirjoitti varustelusta Hitlerin Saksassa seuraavasti:

*With increase of size the German Army seems to have rather lost sight of the need for subtlety and surprise on which Seeckt insisted in the post-war era. (There is) cause for doubt whether the German Army has yet developed either the equipment or the tactics to the problems created by a strong and thoroughly modern defence.*¹⁷⁸

On mielenkiintoista tarkastella Liddell Hartin sotilaallisten teorioiden kehitystä varhaiselta 1920-luvulta aina toiseen maailmansotaan asti. Niinkin myöhään kuin 1939 hän kirjoitti kirjassaan *The Defence of Britain*:

*German military literature is lit up with the theme of the "Blitzkrieg" – the "lightning war".*¹⁷⁹

Argumentoinnissaan hän kuitenkin kiinnittää tähän ilmeisen vähän huomiota ja väittää sen sijaan että:

*(...) the soldier's dream of the "lightning war" has a decreasing prospect of fulfillment.*¹⁸⁰

¹⁷⁷ Liddell Hart: *The Remaking of Modern Armies*, (London: John Murray, 1927).

¹⁷⁸ Siteeraus kirjasta, John Mearsheimer, *Liddell Hart and the Weight of History*, (London: Brassey's, 1988). Kirja on hyvin kriittinen Liddell Hartia kohtaan eikä erityisemmin halua tarkastella tätä 1920- ja 1930-lukujen perspektiivistä. Jos aihetta haluaa tutkia lähemmin, suositeltava teos on Azar Gat, *British Armour Theory and the Panzer Arm*, (Oxford: Clarendon Press, 2000), joka on Mearsheimerin kirja tasapainoisempi. Katso myös Alex Danchev, *ibid*.

¹⁷⁹ Liddell Hart: *The Defence of Britain*, (London: Faber & Faber, 1939).

¹⁸⁰ Vrt. Mearsheimer, *ibid*.

Jälkeenpäin voidaan todeta, että Liddell Hart analysoi uutta sotaa paremmin 1920-luvulla kuin 1930-luvun loppua lähestyttäessä. Hänen kuvauksensa mekanisoitujen maavoimien ja niitä tukevan ilma-aseen yhteisvaikutuksista oli pitkälti se toimintamalli, jota esimerkiksi saksalaiset käyttivät toisen maailmansodan alkuvuosina. Vaikka sotien välisen ajan sotilaallisen vallankumouksen teknisestä kehityksestä oli hyötyä myös puolustustaistelussa, selvästi eniten siitä kuitenkin oli hyötyä hyökkäystaistelussa.

4.3.2 Sotateoreettinen kehitys Neuvostoliitossa

Katsaus kehitykseen

Neuvostoliitto osoitti 1920- ja 1930-luvuilla selvästi suurempaa halua kulkea uusia teitä kuin voittajamaat Iso-Britannia, Ranska ja Yhdysvallat. Tämä kävi ilmi muun muassa siitä, että venäläinen marsalkka Mihail N. Tuhatsevski (1893–1937) omaksui monia läntisten reformiteoreetikkojen ideoita, jotka koskivat mekanisoituja joukkoja ja muita uusia joukkotyyppejä. Hän ei kuitenkaan asettanut painopisteeksi niin sanottua *all tank* -ajatusmallia (vain panssarivaunuja) vaan saksalaisten kaikkia *all-arms*-konseptin (kaikkia aselajeja). Tuhatsevski osoitti, että sekä jalkaväen että tykistön täytyi auttaa panssareiden etenemistä. Kun liikkuvat joukot kävivät hyökkäykseen, täytyi pitää "toinen jalka maassa" – toisin sanoen vihollinen sidottiin jalkaväen avulla ennen kuin hyökättiin mekanisoiduin joukoin.

Marsalkka Tuhatsevskin ajatusten punainen lanka oli, että yhdistettyjen operaatioiden perusta on *samanaikaisuuden (samtidigbet)* periaate, joka on käsitteenä melko vaikeasti ymmärrettävä? Tavallisesti samanaikaisuudella tarkoitettiin sitä, että mahdollisimman suuret joukot saatettiin yhdellä kertaa kosketukseen vihollisen kanssa. 1920-luvun puolivälin kirjoituksissaan Tuhatsevski puolustaa massa-armeijaa, joka operoi leveällä rintamalla eli muodosti leveän rintamakontaktin viholliseen. Jotta tässä onnistuttaisiin, kyseiselle rintamalohkole täytyi keskittää riittävästi joukkoja, ei ainoastaan vihollisen pidättelemiseksi, vaan myös omien joukkojen tappioiden minimoimiseksi. Käytettävissä tuli lisäksi olla riittävä reservijoukko, jotta ratkaisua varten aikaansaatiin oikealla hetkellä ratkaiseva painopiste. Jalkaväki, panssarivaunut ja tykistö toteuttivat tämän tehtävän kiinteässä yhteistyössä. Kun vihollista pidäteltiin kyseisellä rintamalohkolla ja läpimurto oli varmistettu valitussa paikassa, ratsuväkiyksiköt käyttivät aikaansaatua murtoaukkoa hyväkseen tunkeutuakseen mekanisoitujen joukkojen ja lentokoneiden tuella syvälle vihollisen selustaan. Vaikka tämä konsepti sallii operatiiviset sotaliikkeet ratkaisun aikaansaamiseksi, on selvää, että Tuhatsevski ei täysin ole klassista kulutussodan konseptia vastaan.

Uudet neuvostoliittolaiset teoriat kehittyivät 1930-luvun alussa. Uusien ajatusten muodollistaminen näkyy *Puna-armeijan väliaikaisesta ohjesäännöstä*, joka otettiin virallisesti käyttöön joulukuussa 1936 ja joka korvasi tällöin jo vanhentuneen vuoden 1929 ohjesäännön. Pienenä yksityiskohtana mainittakoon, että jo 1937 Ruotsin Militärlitteraturföreningenin (Sotakirjallisuusseura) kirjapainolla oli ohjesäännön ruotsinkielinen käännös, *Röda Arméns tak-*

tik valmiina. Ohjesäännön allekirjoitti Neuvostoliiton puolustuksen kansankomissaarin ominaisuudessa eräs Stalinin uskotiista, marsalkka K. Vorosilov – yksi niin sanottujen uudistusmielisten vihollisista, kuten ennen pitkää tuli ilmi. Ruotsinkielisessä käännöksessä nämä uudet ajatukset esitetään ensimmäisessä luvussa (*Yleiset perusteet*, kohta 2):

”Puna-armeijan operaatiot tarkoittavat täydellistä tuhoa. Ratkaiseva voitto vihollisesta ja tämän täydellinen murskaaminen ovat päätavoitteet sodassa, johon Neuvostoliitto on pakotettu”.

Ainoa keino näiden tavoitteiden saavuttamiseksi on taistelu. Taistelulla saavutetaan:

- Vihollisen asevoimien ja sotamateriaalin tuho
- Vihollisen moraalisen vastarinnan murtaminen

Jokaisen taistelun – hyökkäys- tai puolustustaistelun – tarkoitus on tuottaa viholliselle tappio. Mutta vain *päättäväinen hyökkäys pääsuunnassa*, jota seuraa hellittämätön takaa-ajo, *johtaa vihollisen asevoimien ja taisteluaineiden täydelliseen murskaamiseen*.¹⁸¹

Uudet ajatukset kehittyivät rinnakkain toisen tärkeän venäläisen sotateoreetikon, Vladimir K. Triandafillovin (1894–1931) ajatusten kanssa. Hän antoi panoksensa kehitykseen muun muassa korostamalla niin sanottuja sokkiarmeijoita (*chock-arméer*), eli vahvoja ja joustavia joukkoja, jotka oli muodostettu kaikista aselajeista, ilmatuki mukaan lukien. Varsinkin 1930-luvulla Triandafillovin tavoitteena oli, että nämä sokkiarmeijoiden tehtävänä olisi toteuttaa varsinainen läpimurto, jotta ei oltaisi riippuvaisia leveällä rintamalla operoivasta jalkaväestä ja sen kyvystä toteuttaa tämä tehtävä. Hän halusi luoda liikkuvan joukon, joka muodostuisi hyökkäysvaunuista (*manöverstridsvagnar*) ja erityisistä moottoroiduista joukoista, joita kutsuttiin mekanisoiduksi ratsuväeksi (*mekaniserat kavalleri*). Triandafillov oletti, että ajan mittaan kehitys kulkisi täysin kohti mekanisoituja joukkoja, joihin kuuluivat itsenäisen tykistön tukemat niin sanotut moottoroidut konekivääripataljoonat (*motoriserade maskingevärsbataljoner*).

¹⁸¹ Neuvostoliiton puolustusvoimien kansankomissaari, *Röda Arméns taktik*, (Stockholm: Militärhistoriska föreningens förlag/Försvarshögskolan, 1937/2005), faximiletryck, s. 7.

Neuvostoliiton marsalkka Mihail N. Tuhatsevski

Marsalkka Tuhatsevskia (1893–1937, kuva ohessa) pidetään Neuvostoliiton ehkä merkittävimpanä 1930-luvun sotilasjohtajana ja strategina. Jo 1920-luvulla hän oli johtavassa asemassa muun muassa porvarisodan (*borgarkeriget*) aikana, ja hän toimi puna-armeijan esikuntapäällikkö Mihail V. Frunzen (1885–1925) tärkeimpänä neuvonantajana Frunzen kuolemaan saakka.¹⁸² Tuhatsevski oli yhdessä muutamien huolellisesti valittujen upseereiden kanssa seurannut erilaisia esikuntakursseja Saksassa 1920-luvulla, ja he olivat Stalinin silmissä siksi erityisen vaarallisia, kun puhdistukset armeijan piirissä hieman myöhemmin alkoivat.

Tuhatsevski tuli vähitellen tunnetuksi liikkuvuuden (*mobilitet, rörlighet*) periaatteiden vankkana puolestapuhujana Neuvostoliiton armeijassa. Hän yritti kehittää panssarivaunujen ja ilmavoimien välistä läheistä yhteistoimintaa, johon liittyi myös laskuvarjoihin tapahtuvan maahanlaskun nykyaikaisten muotojen kehittelyä. Hän puolusti myös panssarivaunujen, lentokoneiden ja jalkaväen välistä selkeää, massiivisen tykistötulen tukemaa yhteistoimintaa. Tuhatsevski nimitettiin marsalkaksi vuonna 1935. Hän työskenteli keskeisessä asemassa taktiikan ja operaatiotaidon uudistamisen parissa, kunnes Stalin henkilökohtaisista syistä pani toimeen vuosien 1935 ja 1938 puhdistukset asevoimissa, ja Tuhatsevski teloitettiin.

Seuraavassa alaluvussa esitetään kohtia yhdestä Tuhatsevskin tunnetummasta, 1926 julkaisusta artikkelista, jonka nimi on yksinkertaisesti *Sota (Krig)*. Artikkelin osassa *Taktiikka ja strategia* Tuhatsevski kuvaa omaa käsitystään taktiikan ja strategian välisestä suhteesta, ja sitä, kuinka tärkeää tämän suhteen systemaattinen tutkiminen on. Hän kutsuu tutkimusta "sotatieteeksi, jota ei tätä ennen ole ollut olemassa".¹⁸³

¹⁸² Mihail Vasiljevits Frunze oli neuvostoliittolainen poliitikko, sotilasjohtaja ja teoreetikko, jota voidaan pitää puna-armeijan perustajana ja keskeisenä ideologina neuvostoliittolaisen sotilasdoktriinin ja myöhemmin neuvostoliittolaisen sotilaallisen ajattelutavan kehittämisessä. Frunze muun muassa kannatti neuvostoliittolaista versiota totaalista sodasta. Jouduttuaan vähitellen vastakkain Trotskin ja tämän organisaattoreiden kanssa hänet määrättiin (!) vatsakipujen takia leikkaukseen, jossa hän kuoli, koska hänen heikko sydämensä ei kestänyt operaatiota. Frunzen kuoleman jälkeen asetettu tutkimuskomitea kutsui operaatiota "lääketieteelliseksi murhaksi".

¹⁸³ M. N. Tuhatševski, "War", artikkeli teoksessa *Sbornik Voennoy Akademii im. M.V Frunze*, ("Samling [av texter] från militärakademien, uppkallad efter M. V. Frunze"), Kirja 1, (Moskva: 1926). Artikkelin on amerikkalainen käännös Stalinin kuoleman jälkeen julkaistusta venäjänkielisestä tekstiversiosta: A. B. Kadisev (toim.), *Voprosy Strategii i Operativnogo Iskusstva v Sovetskikh Voennykh Trudakh 1917–1940*, ote si-

”Taktiikka ja strategia” – Tuhatsevskin arviointia

Seuraava lainaus tuo esiin joitakin Tuhatsevskin keskeisimmistä ajatuksista.

Luonteenomaista nykyaikaiselle taktiikalle on ennen kaikkea taistelun organisoiminen, jossa edellytetään useiden eri aselajien koordinoimista. Nykyaikainen strategia merkitsee, kuten aikaisemmin, ”taktiikkaa sotilaallisella operaatioalueella”. Tätä määritelmää täydentää kuitenkin tosiasia, että strategia ei vain valmistele taistelua, vaan myös osallistuu siihen ja vaikuttaa sen tulokseen. Nykyaikaiset operaatiot merkitsevät välttämättömien joukkojen keskittämistä hyökkäykseen ja sitä, että nämä joukot alituisesti ja lakkaamatta iskevät vastustajan ryhmyksessä äärimmäisen syvälle. Nykyaikainen taistelu ja nykyaikaisten aseiden ominaisuudet merkitsevät, että vihollisen voittaminen yhdessä hyökkäyksessä, yhden päivän tehtävänä ei ole mahdollista. Nykyaikaisessa operaatiossa taistelu merkitsee monia toimenpiteitä, ei vain etulinjassa vaan myös syvyydessä tapahtuvaa toimintaa, ja se kestää joko siihen asti kun vihollinen joutuu vastatusten lopullisen tuhoutumisen kanssa tai kunnes kaikki hyökkäävät joukot on kulutettu loppuun. Tästä näkökulmasta nykyaikainen taktiikka sotilaallisella taistelualueella on täysin toisenlainen ja monimutkaisempi kuin Napoleonin aikana, ja väistämättä tilanteesta tekee yhä monimutkaisemman se, ettei strateginen komentaja voi henkilökohtaisesti organisoida taistelua.

Emme ole käsitelleet kaikkia niitä tekijöitä, jotka kuuluvat kehitykseen, emmekä sotilaallisten velvoitteiden monimutkaisuutta. Tuotantokapasiteetin kokonaiskehitys ja taloudellinen kasvu ovat sallineet niin suunnattoman aseistettujen joukkojen kasvun ja yhtä suunnattoman lisäyksen koko maan osallistumisessa sotiin ja yksittäisiin sotatoimiin, että se sotilaallisten velvoitteiden puoli vaatii teoreettista selvitystä. Nykyaikaiset edellytykset vaativat ehdottomasti, että luomme sotaa käsittelevän tieteen, sotatieteen, jota tähän mennessä ei ole ollut. Tätä asiaa käsittelevät, ennen ”imperialistista sotaa” [ensimmäistä maailmansotaa] kirjoitetut selvitykset osoittivat vain tällaisen tieteen merkityksen, mutta eivät kehittäneet aihetta tarkemmin. Ei mikään Entente-valtioista [ympärysvallat] eikä keskusvaltioista, jotka liittyivät imperialistiseen sotaan 1914–1918, ollut valmistautunut tuohon sotaan. Ne olivat valmiita vain sen laajuuteen ja muotoon, ja vasta sodan kehittyessä ne haparoiden kehittivät taistelutaitoaan.

Tällä uudella sotilaallisella tieteellä (*militär vetenskap*) ei ole vielä lopullista nimeä. Sitä on kutsuttu strategiaksi, korkeammaksi strategiaksi (*högre strategi*), korkeammaksi sotadoktriiniksi (*högre krigsdoktrin*) jne. (...)

Tuhatsevskin mielestä tarvittiin jokin ikään kuin puolessa välissä oleva sodankäynnin taso, joka mahdollistaisi suurten muodostelmien tehokkaamman johtamisen. Nykyaikaista operatiivista tasoa kehitettiin Neuvostoliitossa vähitellen, ja Tuhatsevski itse osallistui tähän konkreettisesti 1930-luvulla. Neuvostoliiton ylimmän sotilasjohdon sitoutuminen sotataidon systemaattiseen kehittämiseen johti nopeasti positiivisiin tuloksiin. Perustettiin useita sotilasakatemiaita, ja Neuvostoliitossa päästiin hyvin pitkälle nykyaikaisten mekanisoitujen, ilmavoimien tukemien joukkojen sotastrategisessa (*militärstrategisk*) kehityksessä, ennen kuin poliittiset puhdistukset vuosina 1937 ja 1938 tehokkaasti estivät kaiken uuden ajattelun.¹⁸⁴

vuilta 101–105. ("Frågor rörande strategi och operationskonst i sovjetiska militära skrifter 1917 till 1940."), (Moskva: Voenizdat förlag, 1965).

¹⁸⁴ Katkelma on englanniksi "Defeating the Enemy to the Full Depth of His Battle Formation". Tässä käännettynä ruotsin kielestä suomeksi.

Tuhatsevskin toinen tärkeä artikkeli julkaistiin lehdessä *Krasnaja Zvezda* (*Röda Stjärnan*, Punainen Tähti) toukokuussa 1937, vain viisi viikkoa ennen kuin Stalin teloitutti hänet, ja artikkeli osoittaa merkittävää kehitystä edellä siteeratun kymmenen vuotta aikaisemmin kirjoitetun teoksen ajatuksista.¹⁸⁵ Artikkelissaan Tuhatsevski selittää, miksi oli välttämätöntä ottaa käyttöön vuonna 1936 hyväksytty uusi *Puna-armeijan väliaikainen ohjesääntö*, niin sanottu kenttäohjesääntö.¹⁸⁶ Hänen mukaansa tämä uusi ohjesääntö oli hyvin tärkeä, koska se kuvasi yksityiskohtaisesti armeijan koulutuksen uusia ja vaativia muotoja, jotka perustuivat aikaisemman, vuoden 1929 uudistuksen pohjalta tehtyihin joukkoja koskeviin tutkimuksiin ja kokeisiin. Stalinin käsitys asiasta oli kuitenkin erilainen, eikä uudistusta koskaan otettu varsinaisesti käyttöön Puna-armeijassa. Seuraukset ilmenivät saksalaisten hyökätessä Neuvostoliittoon 1941, jolloin maa kärsi suunnattomia tappioita ensimmäisen vuoden aikana hyökkäyksen alkamisesta ja oli yhteen aikaan lähellä romahdusta. Vasta kesän–syksyn 1942 aikana venäläiset tekivät muutoksia taktikkaan ja strategiaan. On vain vähän viitteitä siitä, että Tuhatsevskin ajatukset olisi otettu käyttöön vuosien 1942–45 aikana, ja historiallisesti on vaikea nähdä, että venäläiset olisivat alkaneet soveltaa uutta syvän taistelun -konseptia (*Deep Battle*) Stalingradista asti. Puna-armeijan ylivoimaisesti tavallisin menetelmä oli pikemminkin puhdas rintamahyökkäys ja kuluttaminen. Täydellinen liikekannallepano, yhä kokeneempi upseerikunta sekä välttämättömät sotilaalliset ja varustukseen kohdistuneet uudistukset mahdollistivat Neuvostoliiton voiton itärintamalla, jota symboloi lopulta saksalaisen vastustajan sotilaallinen romahtaminen toukokuussa 1945.

Marsalkka Tuhatsevskin ajatusten esittelyssä on välttämätöntä tuoda lopuksi esiin lyhyt katkelma *Krasnaja Zvezdan* (*Punainen tähti*) artikkelista. Siinä käsitellään syvän taistelun toimintamallia eli hyökkäystä vihollisen *operatiivisessa* syvyydessä koskevia teorioita, joista Tuhatsevski nykyään ehkä parhaiten tunnetaan:

Jos vihollinen pystyy säilyttämään sivustojensa kontrollin, ja näyttää siltä, että on mahdotonta saartaa sitä, täytyy vihollisen taistelujärjestys tuhota hyökkäyksellä sen ryhmituksen syvyyteen (*deep strike*) sen rintaman läpi.

Teknisesti katsoen voimme käyttää panssarivaunuja jalkaväen suorana tukena ja auttamaan sitä tuhoamaan kohteita, jotka ovat jalkaväen omien aseiden kantaman ulkopuolella.

Tekninen varustuksemme mahdollistaa vihollisen painostamisen, ei vain itse rintamalinjalla, vaan myös läpimurron jälkeen sen asemissa ja edelleen sen taistelumuodostelmien selustassa. Aikaisemman varustuksemme avulla suoritetun hyökkäyksen aikana kykenimme repimään auki vain vihollisen puolustuslinjojen eteentyönnetyn osan. Tämän johdosta vihollisen oli usein mahdollista tuoda paikalle reservejä ja tiivistää ryhmitystä, ja me emme pystyneet aikaansaamaan läpimurtoa. Uusien mahdollisuuksiemme avulla onnistumme organisoimaan hyökkäyksen niin, että taistelemme vihollista vastaan sen (asemien) syvyydessä *samaan aikaan*, kun sen reservit juuttuvat taisteluun ollessaan

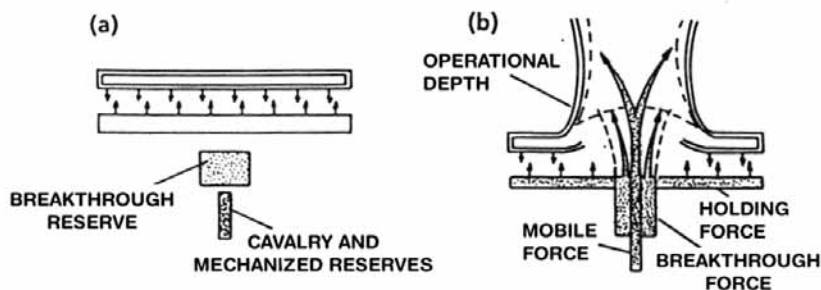
¹⁸⁵ Tukhatsjevskij, M. N: *O Novom Polevom Ustava RKKK* ("Om de nya fältreglementen inom Röda Armén". Painettu lehdessä *Krasnaja Zvezda* (*Röda Stjärnan*, Punainen Tähti) 6. toukokuuta 1937. Kirjassa A.B Kadishevillä (toim.) 1970, ibid, s. 77–87, otteena.

¹⁸⁶ Englannin kielellä "Field Service Regulations" – ruotsiksi: "Röda Arméns taktik" (Puna-armeijan taktikka). Painettu suomessa 1939 nimellä *Puna-armeijan väliaikainen kenttäohjesääntö vuodelta 1936*.

siirtymässä uhatulle sektorille. Nykyään meillä on ilmatuki ja panssarivaunuhyökkäysjoukkoja, jotka tekevät sen. Uusi kenttäohjesääntö sanoo näin:

"DD-panssarivaunuilla on vihollisen puolustusalueen murrossa koko sen syvyydessä ratkaiseva merkitys [DD – pitkän kantaman, *med lång räckvidd*]. *Sen vuoksi DD-panssarivaunuja täytyy käyttää tiukasti taistelutilanteen ehtojen mukaan.* DD-panssarivaunujen murtoalueen ja läpimurron varmistamiseksi tehtävien toimenpiteiden valinta riippuu mitä suurimmassa määrin vihollisen panssarintorjunnan vahvuudesta, panssariesteistä sekä maaston laadusta. DD-panssarivaunuryhmien tehtävänä on murtautua puolustuksen selustaan, murskata reservit ja esikunnat, tuhota tykistön pääosa ja katkaista pääjoukkojen vetäytymistiet" (Artikla 181).¹⁸⁷

Näin ollen taisteluohjesäännön mukaan pitkän kantaman, tykistötulen tukemien panssarivaunujen tehtävä on murtautua vihollisen rintaman läpi ja vallata sen mahdolliset perääntymistiet. Tämä on suurin ero uuden ja vuodelta 1929 olevan ohjesäännön välillä.

Kuva 4.2 *Tuhatsien taistelukonseptin kehitys: a) leveä rintama; b) syvä taistelu (Deep Battle).*¹⁸⁸

Syvän taistelun teoriasta

Syvän taistelun käsitettä (*Deep Battle* mutta myös *Deep Operations*) koskevia neuvostoliittolaisia teorioita arvostetaan nykypäivänäkin suuresti venäläisessä sotateoreettisessa ajattelussa.

Teorioiden korkea status ei johdu pelkästään siitä, että ne ovat olleet tärkeitä ajatuksille, jotka liittyvät 1930-luvulta aina 1980-luvun loppuun Neuvostoliitossa hallinneeseen hyökkäykselliseen strategiaan. Ajatuksien merkitys tuntuu vain kasvaneen, kun tutkitaan Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen julkaistuja doktriineja, kirjoja ja lehtiartikkeleita. Useiden amerikkalaisten sotateoreetikkojen tuella monet venäläiset asiantuntijat ovat voineet myös osoittaa, että Yhdysvaltain asevoimien *AirLand Battle* -doktriinilla ja syvän taistelun ajatuksilla on paljon yhteistä. *U.S. Army's Training and Doctrine Centerin* (TRADOC)

¹⁸⁷ *Röda Arméns taktik*, ibid., faximiletryck ved FHS 2005, s. 80

¹⁸⁸ Kuva Richard Simpkin, *Race to the Swift, Thoughts on Twenty-first Century Warfare*, (London: Brassey's Future Warfare Series Vol. 1, 1988).

dokumentoinnissa myönnettiin myös, että venäläinen sotateoria inspiroi heitä vahvasti 1970-luvun lopulla uutta asevoimien doktriinia laadittaessa.¹⁸⁹

Syvän taistelun teorian juuret johtavat varhaiselle 1920-luvulle, vaikka teorit tulivat länessä tunnetuiksi vasta 1930-luvulla. Tunnetut teoreetikot, kuten Tuhatsevski ja V. K. Triandafillov,¹⁹⁰ sekä Neuvostoliiton ulkopuolella vähemmän tunnetut teoreetikot, muun muassa N. E. Varfalamejev, A. K. Kalinovskij ja I. O. Uborevich työskentelivät teorioiden parissa. He kokosivat ja systematisoivat materiaalia ja tekivät lisäyksiä vuodelta 1929 olevaan kenttäohjesääntöön, ja heidän työnsä oli tärkeää Puna-armeijan ajanmukaistamiselle.¹⁹¹ Yleisesikunnan päällikkö, marsalkka A. I. Jegorov (1883–1939) ja yleisesikunnan akatemian päällikkö, B. M. Saposnikov tukivat näitä uusia ideoita 1930-luvun alussa, ja ne sisällytettiin nopeasti Frunze-akatemian (yleisesikunnan oman oppilaitoksen) oppimäärään. Kyseisen oppiaineen esitelmiä kerättiin, muokattiin ja julkaistiin Akatemiassa jo 1933. Voidaan todeta, että vuodesta 1931 lähtien nämä teorit olivat riittävän selkeästi muotoiltuja muodostaakseen perustan konkreettisemmalle organisaation ja taktiikan muotoilulle.¹⁹²

Vähän ennen kuolemaansa lento-onnettomuudessa 1931 Triandafillov jätti yleisesikuntaan raportin otsikolla ”Armeijan uudelleenrakentamiseen liittyvät taktiikan ja operaatiotaidon pääkohdat”.¹⁹³ Raportissa esitellään syvän taistelun -teorian etuja, välttämättömiä muutoksia taktiikkaan ja operaatiotaitoon ja annetaan kuvaus nykyaikaisesta sodankäynnistä. Triandafillov oletti raportissaan, että nykyaikaiset asejärjestelmät tarjosivat uusia mahdollisuuksia hyökkäykselle, jota hän kutsui ”*samanaikaiseksi* rintamaa vastaan tehtäväksi ja *vihollisen taktisessa syvyydessä* tapahtuvaksi hyökkäykseksi”. Hyökkäys kohdistuisi ikään kuin *samanaikaisina voimakkaana nyrkiniskuina* vihollisen puolustuslinjoihin ja edelleen sen ryhmityksen syvyyteen. Se tehtäisiin useisiin peräkkäisiin hyökkäysportaisiin ryhmitetyillä joukoilla, jotka muodostettaisiin jalkaväen, tykistön ja pommikoneiden tukemista panssarivaunuyksiköistä. Vihollisen taisteluryhmitykseen suunnattu taktinen isku aiheuttaisi *sokkivaikutuksen (shock-verkan)* myös puolustusryhmityksen syvyydessä. Tämä lyhentäisi yksittäisiä hyökkäysoperaatioita ajallisesti ja antaisi samalla mahdollisuuden laajentaa taktisen tason hyökkäyksiä laajempia maa-alueita käsittäviksi operatiivisen tason hyökkäyssarjoiksi. Vihollisen syvyyteen suunnatut operaatiot asettivat venäläisten sotilaalliselle suorituskyvyille suuria vaatimuksia – edellytettiin kykyä keskittää voimia ja materiaalia sinne, missä ratkaisu haluttiin

¹⁸⁹ Ks. luvut 4 ja 5 koskien Yhdysvaltain doktriinin kehitystä 1970- ja 1980-luvulla.

¹⁹⁰ Nimi Triandafillov kirjoitetaan eri tavoin eri käännöksissä. Uusissa amerikkalaislähteissä käytetään kolmea kirjoitustapaa: Triandofilov, Triandafillov tai Triandefillov. Tässä käytetään Triandafillov.

¹⁹¹ V. A. Semenov: *Kratkii očerkek razvitiya Sovetskogo operativnogo iskusstva* ("A Brief Review of the Development of the Soviet Art of War"), (Moskva: Voenizdat, 1960), s. 114–122 käsittelee teorioita. Lisäksi I. A. Korotkov mainitsee nämä teorit kirjoituksessaan *Istoriya sovetskoi voenmoi mysli. Kratkii očerkek. 1917–jyyn'1941*. ("The History of Soviet Military Thought. A Brief Review, 1917–June 1941"), (Moskva: Nauka, 1980), s. 147–161.

¹⁹² Tämä koski ennen muuta armeijan ja sen osien mekanisointia.

¹⁹³ Lento-onnettomuudessa kuoli myös muita tunnettuja uudistajia, kuten kenraali K. B. Kalinovskij, joka käytännössä johti armeijan mekanisoinnista koskevaa työtä. Viite esiintyy ruotsalaisessa laitoksessa seuraavassa englanninkielisessä muodossaan: "The Main Issues of Tactics and Operational Art Related to Reconstruction of the Army".

saavuttaa. Myös sotatoimien suunnittelu, koordinointi ja johtaminen piti tapahtua operatiivisella tasolla, eikä siis taktisella tasolla missä toteutettiin varsinaiset taistelut. Hyökkäysryhmyksen läpimurtojoukot niin sanottuine sokkijoukkoineen (*chockstyrkor*) sijoitettiin avaintehtäviin. Etenemistä tuli ohjata mahdollisimman *suorasti* ja tehokkaasti, jotta hyökkäysjoukkojen taisteluryhmykset eivät menisi sekaisin. Ratkaisevan vaikutuksen saamiseksi oli hyökkäyksen saatava ilmatukea sekä mahdollisesti myös kehitteillä olevia laskuvarjojoukkoja. Tässä kehittelytyössä voidaan nähdä selvää suuntautumista nopeisiin ja sotaliikkeillä ratkaistaviin operaatioihin (*manöverorienterat*). Näillä ajatuksilla ei kuitenkaan ole paljon yhteistä saksalaisten tehtävätaktiikan tai amerikkalaisten liikesotateoreetikkojen 1970-luvun lopulla ja 1980-luvulla kuvaaman ideaalisen liikesodankäynnin kanssa. Venäläinen sotateoreetikko Andrej A. Kokoshin kirjoitti:

1930-luvun keskivaiheilla kuviteltiin, että *syvät operaatiot* olivat "sokkijoukkojen" taistelutoimintaa pääiskun suunnassa. 1930-luvun jälkipuoliskolla niitä alettiin pitää käyttökelpoisina rintamaa [ts. armeijaryhmiä, *armégrupper*] vastaan suunnatuissa operaatioissa. Juuri ennen toisen maailmansodan puhkeamista päätettiin, että *syvät operaatiot* voitiin suorittaa, ei vain yhtä rintamaa, vaan useita eri rintamia vastaan.¹⁹⁴

Teoriassa oli kuitenkin vastustajansa, ja yksi heistä oli Stalinin uskottu, marsalkka Kliment Vorosilov (1881–1969). Vorosilov ei vastustanut massiivista offensiivista menetelmänä sinällään, mutta oli eri mieltä Tuhatsevskin, Triandafillovin ja monien muiden kanssa siitä, miten offensiivi tulisi suunnitella. Vasta kun neuvostoliittolaiset olivat kokeneet suuren tappion saksalaisia vastaan 1941–42 ja lähtivät hyökkäykseen 1943, uusien teorioiden käyttö *sodan menetelmänä* tuli mahdolliseksi. Vuodesta 1943 lähtien nämä teoriat ovat olleet osa venäläistä *sotateoriaa*, vaikka Puna-armeija ei suorittanutkaan varsinaisia *syvän operaation* toimia ennen kesää 1944, ja sen jälkeenkin korkeintaan joitakin yksittäisiä. Mikäli teorioilla todella oli jotain tekemistä neuvostoliittolaisen sodan teorian (*krigsteori*) kanssa, on syytä kysyä miten tehokkaita teoriat itse asiassa olivat Neuvostoliiton käytössä olleelle sotataidolle ajanjaksolla 1942–45.

Sotilaallisessa ajattelussa tapahtui muutos 1920-luvulla. 1820-luvulta lähtien venäläisen armeijan sotateoriaa oli hallinnut ajattelu(tapa), joka perustui "vihollisen täydelliseen tuhoon johtavaan iskuun". Nyt perinteinen ajatusmalli korvattiin uudella, jonka nimi voidaan kääntää "operatiivisiksi liiketaisteluiksi" (*operativa manöverstrider*). Niiden sisältöön viitataan seuraavassa lainauksessa:

(..) sen lisäksi että esitellään ainutlaatuinen uusi sotilaallinen ajattelu(tapa), *syvän taistelun* teoria myös osoittaa nykyaikaisen sodankäynnin käsitteellisen muutoksen, nimittäin strategisen ja taktisen välillä olevan tason tunnustamisen ja järjestelmäajattelun soveltamisen sotilaallisella alueella. Sitä paitsi antamalla Neuvostoliiton sotilaalliselle ajattelulle teoreettisen perustan ja tuen yli 60 vuoden ajan ovat 1920- ja 1930-lukujen aikana oppien ja operatiivisen ajattelun kautta saavutetut edistysaskeleet olleet näkyvässä osassa, kun operaatiotaito sai muotonsa vuosien 1942 ja 1990 välillä. Näin ollen kaikki yritykset tulkita neuvostoliittolaisen operatiivisen teorian uusia versioita ilman perusteellisia tietoja sen käsitteenmukaisesta alkuperästä johtavat epäroimättä erehdyksiin ja vääristelyihin.

¹⁹⁴ Kokoshin, A. A: *Soviet Strategic Thought, 1917–1991*. (London: The MIT Press), s. 162.

Tämä käsitteellinen läpilyönti, joka oli seurausta perinteisten sotateorioiden kieltämisestä, huipentui 1930-luvun keskivaiheilla *syvän taistelun* teoriaan. Se oli doktriini, joka johti ilmakuljeteisten ja mekanisoitujen muodostelmien käyttöönottoon, suurimittaisten ja luovien sotaharjoitusten johtamiseen ja teknisen kehityksen vauhdittamiseen.¹⁹⁵

Neuvostoliiton kansan ja voimavarojen häikäilemätön ja täydellinen käyttöönotto oli osasy siihen, että Wehrmacht lopulta onnistuttiin voittamaan ja osoitettiin, ettei saksalaisten *Blitzkrieg* (salamasota) ollut sotataidollisesti ylivoimainen. Tässä yhteydessä on ehkä hyvä mainita marsalkka Tuhatsjevskin kommentti tulevien sotien ennustettavuudesta:

Sodan eri vaiheita ei voi tarkastella identtisinä, eikä myöskään käyttää niissä samaa sotilaallista doktriinia. Doktriini on olemassa jatkuvan muutoksen pysyvässä tilassa, riippuen joukoista ja varustuksesta sekä maan liikekannallepanon ja sotatilan asteesta eri vaiheiden aikana (...) Sen vuoksi on mahdotonta määrittellä, millainen seuraava sota on luonteeltaan, koska tulevan sodan valmistelut muuttavat sekä sen muotoa että luonnetta.¹⁹⁶

4.3.3 Kehitys Saksassa

Myös saksalaiset sotateoretikot pohtivat ensimmäisen maailmansodan opetuksia. Tavoitteena oli välttää kallis kulutussota, jota Saksa ei rajallisine voimavaroineen voinut voittaa. Sen sijaan haluttiin kehittää enemmän liikesotaan perustuvia taistelumuotoja. Kenraali Hans von Seecktin kollegoineen oli mahdollista käyttää ensimmäisen maailmansodan aikaista kehitystä hyväkseen ja viedä eteenpäin esimerkiksi rynnäkköjoukkotaktiikassa (*Storm troops*), useampien aseiden välisessä yhteistoiminnassa, joka ulottui organisaation alimmalle tasolle saakka, sekä hajautetussa johtamistavassa. Seeckt ohjasi kehitystä vuosina 1920–1926 ensin *Truppenamtin* (yleisesikunnan peitenimi) johtajana ja sitten maavoimien komentajana (*arméchef*). Ensimmäisen maailmansodan aikana von Seeckt oli palvellut pääasiallisesti itärintamalla, jossa hyvin koulutetut ja johdetut saksalaiset joukot olivat kukistaneet vahvuudeltaan ylivoimaiset venäläiset joukot. Nuo kokemukset saivat von Seecktin puhumaan enemmän laadun kuin määrän puolesta. Hänen johdollaan Saksan armeija alkoi 1920-luvulla kehittää liikesodan ajatusta. Tämä tapahtui saksalaisten kannalta hankalassa tilanteessa, sillä maa oli voittajavaltioiden tiukassa valvonnassa ja *Reichswehr*-armeija oli kutistunut 100 000 mieheen. Kielletty yleisesikunta jatkoi salassa ensimmäisen maailmansodan asejärjestelmien arvioimista. Nämä kokemukset, jotka myöhemmin yhdistyivät Hitlerin tekniseen kiinnostukseen, vauhdittivat Saksan armeijan mekanisointia. Voimavarojen puute kuitenkin pakotti saksalaiset keskittämään voimansa muutaman divisioonan mekanisointiin. Uudelleen organisoidun Luftwaffen voimavarat suunnattiin maavoimien operaatioiden tukemiseen. Maavoimille annettava tuki oli Luftwaffen vuoden 1936 doktriinin olennainen osa.

¹⁹⁵ Naveh, Shimon: *In Pursuit of Military Excellence. The Evolution of Operational Theory*. (London: Frank Cass, 1997), s. 164–203. Tämä on ammattipiireissä erityisen paljon keskustelua herättänyt kirja.

¹⁹⁶ Tuhatsjevski, M. N: *Izbrannyye proizvedeniya* ("Valda skrifter", *Volume I, 1919–1927*, s. 251–252. Moskva: Voenizdat förlag, 1964).

Saksalaiset saivat selvän laadullisen etumatkan paremmalla johtamismetodilla ja määrätietoisemmalla koulutuksella, joka perustui realistisempaan näkemykseen sodan luonteesta. Vastustajat tosin saavuttivat tätä etumatkaa, mutta pääosin se säilyi koko toisen maailmansodan ajan. Paikoitellen Saksan sotilaallisessa valtarakennelmassa esiintyi uudenaikaisuuksien vastustusta¹⁹⁷, mutta saksalaisten varustelu jatkui natsihallituksen johdon aikana. Kolme ensimmäistä panssaridivisioonaa – peitenimenä käytettiin nimitystä moottoroiduista joukoista – alettiin organisoida vuonna 1934. Vähitellen panssaridivisioonaa organisoitiin lisää, vaikka tuotantokapasiteetti ei koskaan kyennytkään vastaamaan kysyntään. Liikkuvuuden lisäämiseksi organisoitiin myös moottoroituja divisioonia, joilla oli vähemmän panssarivaunuja. Nämä joukot nimettiin myöhemmin uudelleen panssarijalkaväkidivisiooniksi (*pansargrenadjärdivisioner*). Nämä eri divisioonat olivat Saksan armeijan iskuvoima, vaikka ne muodostivat vain noin 15 prosenttia asevoimien kokonaismäärästä.

Saksalaisten taktinen ja operatiivinen konsepti nimettiin Puolaan tehdyn sotaretken aikana välittömästi salamasodaksi. Ei ollut mitään kirjoitettua doktriinia, joka olisi vastannut tuota konseptia, mutta konseptin sisältämä joukko ajatuksia ja käsityksiä muistuttivat doktriinia. Doktriinin puuttuminen johtui suurelta osin Saksan asemasta Versaillesin rauhan 1919 jälkeen – maalle oli asetettu huomattavia sotilaallisia rajoituksia, ja esimerkiksi panssarivaunut, taistelulentokoneet ja raskas tykistö kiellettiin. Hitlerin tultua valtaan 1933 aloitettiin nopea laajeneminen ja modernisointi, mikä johti voimakkaisiin muutoksiin myös turvallisuuspoliittisessa tilanteessa. Doktriini, joka olisi muotoiltu ennen muutosprosessia tai sen aikana, olisi luultavasti nopeasti vanhentunut. Sitä vastoin olennaisemmat, luonteeltaan pysyvämmät ideat, kuten käsitys johtamisesta, koulutuksesta ja sodan luonteesta, voitiin perustaa Napoleonin sotien aikaiselle preussilaiselle sotilaalliselle ajattelulle.

Salamasodan konseptilla on keskeinen asema nykyaikaisen sotilaallisen ajattelun kehityksessä. Saksalaisten menestykset 1939–41 olivat niin suuria ja ne saavutettiin usein voimavaroiltaan niin ylivoimaista vastustajaa vastaan, että ne yllättivät jopa saksalaiset itsensä.¹⁹⁸ Salamasota sai maailmalla ymmärrettävästi paljon huomiota osakseen. Useimmille asian tuntijoille Ranskan romahtaminen vuonna 1940 oli suunnaton yllätys. Luultavasti ensimmäinen englanninkielinen salamasotaa analysoiva kirja julkaistiin syksyllä 1941.¹⁹⁹ Ottaen huomioon, kuinka varhaisessa vaiheessa tämä kirja ilmestyi, F. O. Mikschen voidaan katsoa tehneen hyvää työtä salamasodan analysoimisessa. Tosin nyt, kun tiedämme sodan lopputuloksen, voidaan todeta kirjailijan olleen taipuvainen liioittelemaan Espanjan sisällissodan merkitystä. Lisäksi hänen käsityksensä saksalaisten taktisista menetelmistä ovat liian

¹⁹⁷ Vastustusta ei kuitenkaan pidä liioitella, kuten Guderian tekee – ks. Heinz Guderian, *Erinnerungen eines Soldaten*, (Stuttgart, 1986). Kirjaa saa myös englanninkielisenä painoksena: *Panzer Leader, Foreword by Captain B.H. Liddell Hart*, (Dehra Dun: Natraj Publishers, 1952/1985)

¹⁹⁸ Salamasotaa perehtynyt analyysi, ks. Karl-Heinz Frieser, *Blitzkrieg-Legende, Der Westfeldzug 1940*, (München: R. Oldenbourg Verlag, 1996).

¹⁹⁹ Miksche, F. O: *Blitzkrieg, with an introduction by Tom Wintringham*, (London: Faber & Faber, 1941). Miksche oli tsekkiläinen, taustaltaan itävaltalais-unkarilainen majuri.

kaavamaisia, ja vahvuutta ja organisaatiota koskevia virheitä esiintyy myös. Siitä huolimatta kirja on hyvinkin lukemisen arvoinen – se on sekä dokumentti omasta ajastaan että esimerkki siitä, miltä teoreettinen tavoite voi konkreettisesti näyttää taktisessa tai operatiivisessa konseptissa.²⁰⁰

Miksche kärsi yksiselitteisen dokumentoinnin puuttumisesta, kuten kaikki muutkin, jotka ovat jälkeensä yrittäneet kuvata, analysoida ja selittää salamasotaa. Tämä johtuu siitä, että salamasodasta ei ole minkäänlaista koonnettua doktriinia. Saksalaiset suhtautuivat sitä paitsi sängen empivästi kaavamaisiin ratkaisuihin ja pysyviin menettelytapoihin. Niiden sijasta he keskittyivät löytämään taistelun tiimellyksessä nopeita ratkaisuja, jotka senhetkisessä tilanteessa edellytykset ja voimavarat huomioon ottaen johtivat hyvään tulokseen. Saksalaisille ohjesäännön noudattamista tärkeämpää oli kyky improvisoida hankalassa tilanteessa vastustajalle yllättäviä ratkaisuja. Tämä oli sotilaiden kannalta luonnollisesti hyvin käytännöllistä, mutta se tuskin helpottaa jälkimaailman tutkimustyötä. Yrittäessään luoda totuudenmukaista kuvaa salamasodasta tutkijoiden on pakko käydä läpi monia erilaisia lähteitä, mikä vie paljon aikaa.

"Auftragstaktik" – keskeinen lisä saksalaiseen sotateoriaan ja taktiikkaan

Miksche väittää kirjassaan, että salamasodan lähtökohta oli Schlieffen-suunnitelman niin kutsutussa Cannae-konseptissa, jossa tavoitteena oli vihollisen täydellinen saartaminen. Nykyaikaisemmassa sodankäynnissä onnistunut laajempi saarros edellyttää, että hyökkäys tapahtuu operatiivisella tasolla ja että kaikkia taktisia apuneuvoja hyödynnetään. On oikeutettua väittää läpimurron olevan salamasodan keskeinen edellytys, sillä se jokseenkin ennalta määrää soluttautumisen ja saarrostuksen onnistumisen. Tavallisesti operatiivisen läpimurron ja sitä seuraavien saarrostuksen ja motittamisen onnistuminen riippuu kolmesta asiasta:²⁰¹

1. Joukot on taktisella tasolla organisoitu sopiviin hyökkäyksiköihin (*Angriffsgruppen*).
2. Käytetään Flächen- und Lückentaktik -menetelmää.²⁰²
3. Taktiikan toteuttamiseksi käytetään hyväksi mekanisoituja joukkoja (joista saksalaisilla oli puute).

Aikakauden taktiset ohjesäännöt määrittivät, että läpimurtoon pyrkivälle mekanisoidulle pataljoonalle tuli käskää hyökkäysalueen leveydeksi maksimissaan 500 metriä. Perusmenettelytapa oli kolmivaiheinen:

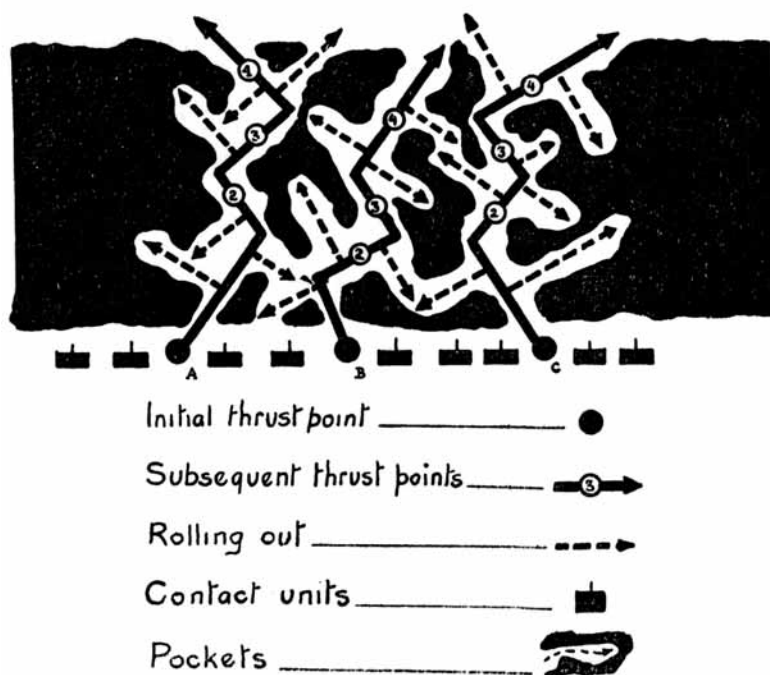
²⁰⁰ Niklas Zetterling (tutkija Försvarshögskolanissa Tukholmassa) on viimeistellyt saksalaista kehitystä koskevia osia, kun tämä kirja on käännetty norjasta ruotsiksi. Zetterling on ollut mukana kirjoittamassa kohtaa 3.4. Hän on käyttänyt hyväkseen osittain uusia lähteitä, mikä ilmenee lähdeviitteistä.

²⁰¹ Miksche, F. O. (1941): *ibid*, s. 55, 59 ja 130.

²⁰² Ks. yksityiskohtainen kuvaus tämän kirjan luvussa 9.7.

1. Vihollisen sitominen (*Niederhalten*), joka tähtäsi myös taisteluvaiheessa (*Feuerkampf*) kaikkien havaittujen vaarallisten kohteiden tuhoamiseen sekä valitun soluttautumisten suojaamiseen lamauttavalla tulella.
2. Vihollisen sokaiseminen (savulla) samalla kun omat hyökkäysjoukot soluttautuvat vihollisen aseisiin.
3. Vihollisen asemien puhdistus sekä yritys laajentaa murtokohtaa vyöryttämällä (*Aufrollen*) vihollisen taisteluhautoja, eristämällä vihollinen ja uhkaamalla sen sivustoja.

Schwerpunkt ja *Aufrollen* olivat saksalaisen sotilaallisen ajattelun keskeiset käsitteet kummankin maailmansodan aikana. Käsitteillä oli suuri merkitys sekä taktisella että operatiivisella tasolla. Tärkeä käsite oli myös *Kessel* ("kattila", motti), jolla saksalaiset tarkoittivat saarrosta. Termien käännökset eivät ole täysin kattavia, mikä on valitettavasti tavallista sotilaallisissa yhteyksissä.

I. SCHWERPUNKT AND AUFROLLEN

Kuva 4.3 Kaaviokuva läpimurrosta sellaisena kuin se kuvataan Mikschen kirjassa.²⁰³

²⁰³ Kuva antaa helposti vaikutelman, että *Aufrollen* tapahtuisi kohtisuoraan pääasiallista hyökkäyssuuntaa vastaan. Näin saattoi usein ollakin, mutta tarkoituksenmukaisemmin vihollisen asemat vyörytettiin hyökkäämällä yleensä siellä, missä puolustus on heikompa. Käytännössä tämä saattoi tapahtua monella tavalla. Toinen kuvan helposti antama vaikutelma on, että etupäässä hyökkäysyksiköt olisivat suorittaneet vyörytyksen (*Aufrollen*), mutta tämän tekivät normaalisti perässä seuraavat joukot. Kuvan

Kuten monet historioitsijat ja sotateoreetikot ovat Saksan kehitystä kuvatessaan kirjoittaneet, salamasodassa oli kysymys *vihollisen saartamisesta (inringa fienden)*, ja esikuva tälle oli Cannaeissa käyty taistelu – muun muassa Miksche luultavasti ymmärsi asian sillä tavalla. Klassisessa saksalaisessa sotakirjallisuudessa Cannae mainitaan mallitaisteluna. Loogisesti ajateltuna saksalaisten tapahtumaketjun *tavoitteena* oli Cannae ja *menetelmänä* oli läpimurto. Tällöin päätelmäketjun seuraava lenkki on, että jos tavoite on läpimurto, niin menetelmä on voimien keskittäminen (*krachtsamling*). Voimien keskittämisen ja läpimurron välissä pitäisi kuitenkin olla vielä kolmas lenkki, joka määrittäisi sen menetelmän, jota hyökkäävien joukkojen pitäisi käyttää onnistuakseen murtautumaan läpi. Tarkoituksena oli pitää yllä paikallista ylivoimaa, jonka avulla edettäisiin vihollisen puolustuksen lävitse. Tämä oli sekä Reichswehrin että Wehrmachtin keskeinen taktinen ajatusmalli.

Mikschen kirjan kuvaus on todennäköisesti jossain määrin yksinkertaistettu ja kaavamainen. Vaarana tällaisessa yksinkertaistamisessa on, että ohitetaan tärkeitä seikkoja, kuten saksalaisten joustava tapa sijoittaa, johtaa ja käyttää joukkojaan sekä henkilöstön laadun ja koulutuksen painottaminen. On lisäksi arveluttavaa, että Miksche antaa motittamiselle (*inringning*) niin suuren painoarvon. Saksalaiset eivät halunneet käydä kulutustaisteluita vaan saavuttaa ratkaisevia menestyksiä. *Saarto* oli tällöin sopiva toimintatapa – ei vain painaa vihollista takaisin, kuten Puna-armeija pääasiassa teki, vaan lyödä vihollinen, tai aiheuttaa sille niin suuria menetyksiä, että sen oli vaikea toipua niistä. On vaikea uskoa, että saksalaiset olisivat pitäneet tätä ainoana sotaliikkeen muotona (*form av manöver*), joka johtaisi vihollisen tuhoamiseen. Saksalaisethan löivät esimerkiksi Puolan armeijan perusteellisesti, mutta sotatoimien aikana tapahtui vain vähäisempiä motituksia.

Nyky aikaisten operaatioiden strateginen luonne ja operatiivinen ulottuvuus mahdollistavat puolustuksen läpi murtautumisen ja soveltuvat sekä saartamiseen että motittamiseen. Eversti Oscar von Hutier kehitti syksyllä 1917 läpimurron taktisen mallin, joka toimi myöhemmin saksalaisten salamasodan perustana. Uudenaikaisten ja laajempien saartoliikeversioiden käyttöönoton yhteydessä syntyi kiusaus siirtää alkuperäinen taktinen hyökkäysmalli korkeammille operatiivisille ja strategisille tasoille. Saksalaisessa sotilasajattelussa tuhoaminen ja saarrostus ymmärrettiin nyt samankaltaisiksi käsitteiksi ja ne kuuluivat samaan kontekstiin. Vähitellen saartoliikettä alettiin pitää sekä kaikkien tasojen ideaalisena taistelumuotona että ainoana sotatoimena, jolla saatiin aikaan vihollisen täydellinen tuho. Tämä vuorostaan vauhditti vanhoja Cannae-hengen perinteiden ajatuksia, jotka liittyivät integroituu tuhoamistaisteluun (*Vernichtungsschlacht*). Von Schlieffenin hengessä suoritettavan läpimurron ja motittamisen keinot perustuivat mekanisointiin. Miksche toi esiin salamasodan loogikan tekniset edellytykset ja rakenteen. Hänen kirjansa on yksi mielenkiintoisimmista salamasodasta kirjoitetuista puheenvuoroista, vaikka sitä seurannut kirjallisuus onkin ollut sangen kattavaa. Mikschen mukaan salamasota oli taktisen tason kannalta edistysaskel,

kaavamaisuudesta johtuen erot taktisen (esim. pataljoona) ja operatiivisen (esim. armeijakunta) hyökkäyksen välillä eivät myöskään käy ilmi, vaikka erot luonnollisesti olivat huomattavat.

mutta siitä puuttuu operatiivisen tason kannalta katsottuna riittävä maantieteellinen laajuus, toimintasäde ja etenkin näkökulma.²⁰⁴

Tehtävätaktiikka – lisä saksalaiseen sotateoriaan ja taktiikkaan

Sotilasjohtamista ja käskynantoa muutti olennaisesti saksalainen niin kutsuttu tehtävätaktiikka (*Auftragstaktik*, *updragstaktik*). Tämä johtamistapa on dokumentoitu jo preussilaisten sotilaallisen uudistuksen yhteydessä, joka aloitettiin sen jälkeen, kun preussilaiset kärsivät dramaattisen tappion ranskalaisia vastaan Jenan ja Auerstadtin taisteluissa 1806. Kenraali von Seeckt käytti tehtävätaktiikan käsitettä 1929 julkaistussa kirjassaan.²⁰⁵ Kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen käsite tuli yleisesti tunnetuksi myös Saksan ulkopuolella. Käsite on jossain määrin harhaanjohtava, koska siinä on kyse pikemminkin päällikön ja alaisten keskinäisestä suhtautumistavasta kuin minkäänlaisesta johtamistaktiikan (*ledningstaktik*) muodosta. Termin englanninkieliset käännökset *mission analysis* ja *directive control* ovat tuskin kattavia, eikä myöskään amerikkalainen termi *mission type orders*.²⁰⁶

Nykyaikaisessa muodossaan *Auftragstaktik* vakiinnutettiin sotien välisenä aikana. Silloin se oli kuitenkin ollut olemassa jo noin 70 vuoden ajan ja kehittynyt preussilais-saksalaisten sotavoimien teknisen kehityksen myötä. Taktiikka perustui suhteellisen yksinkertaiseen hypoteesiin, jota brittiläinen M. Elliot-Bateman kuvaa seuraavasti:

- a. As no plan and thus no orders, remain valid after contact with the enemy,
- b. As the very nature of combat is confusion and uncertainty, one must
- c. Develop a system of command that allows rapid changing of plans at every level to seize the fleeting opportunities that combat confusion offers, which thus means that:
 1. Command initiative must be devoted to the lowest tactical levels, and
 2. no formal orders can be given other than by commanders who are in physical contact with troops at the point of contact, while, at the same time,
 3. all commanders, down to section level [toisen maailmansodan aikana tämä ulotettiin useimmiten yksittäiseen sotilaaseen], must react to developing combat situations in accordance with the tactical and operational INTENT, as opposed to precise orders, expressed by higher commanders two links up the chain-of-command, so that
 4. all are functioning, one might say, in harmony. And, finally,

²⁰⁴ Mikschen käsitys on osin ongelmallinen, mitä myös monet tutkijat ovat myöhemmin korostaneet. Se, että kritisoidaan taktista konseptia epäonnistumisesta operatiivisella eikä strategisella tasolla, ei välttämättä merkitse, että salamasodassa sinällään oli vikaa. Sen sijaan voidaan todeta, että Hitler käytti salamasotaa väärällä tavalla – ja osittain vastoin kenraaliensa neuvoja ja tahtoa.

²⁰⁵ Hans von Seeckt, *Gedanken eines Soldaten*, (Berlin: Verlag für Kulturpolitik, 1929), s. 62.

²⁰⁶ Toim.huom: Uppdragstaktik voidaan kääntää yhtä lailla ”toimeksiantotaktiikaksi” erotuksena normaalia sotilaskäskystä. Lähtökohtana on alaiselle annettu ja alaisen ottama aloitteellinen toimintamalli.

2. this "harmony" is dependent on a common mobile military culture, or philosophy, that is enshrined in the army's doctrine and ingrained in the minds of all soldiers through a system of war manoeuvres, Kriegsspiele, staff-rides and promotion values rigorously applied by the General Staff.

Tämä erityinen suunnittelu- ja käskynantomenetelmä antoi suuren vapauden varsinaisen toimeenpanon suhteen. Alaisia kehoitettiin toimimaan oma-aloitteisesti ja hyödyntämään taktisissa tilanteissa usein syntyviä mahdollisuuksia. Nämä tilanteet tuli hyödyntää heti ilman ylemmän päällikön erillistä käskyä. Tämä lisäsi joustavuutta, kuten oli tarkoituskkin. Toiminta edellytti, että alainen ymmärsi ylemmän päällikön aiheet ja uskalsi ottaa vastuuta. Tällainen johtamistapa ja lähes ainutlaatuinen suhde päälliköiden ja alaisten välillä selvästi myötävaikuttivat saksalaisten huomattaviin menestyksiin toisen maailmansodan taistelukentillä.

Wehrmacht täsmensi nopeiden taktisten reaktioiden tarvetta vuonna 1937, jolloin myös henkilöstö koulutettiin ratkaisemaan jatkuvasti taistelukentällä syntyviä ongelmia. Saksalaiset pyrkivät siihen, että heidän reaktioaikansa olisivat muutamia minuutteja eikä tunteja, kuten aikakauden muissa armeijoissa oli. Joukkoja saatiin harjoituksen aikana arvostella eri syistä, mutta aktiivista käyttäytymistä ja halua suorittaa tehtävä nopeasti suuren epävarmuudenkin vallitessa ei kritisoitu. Saksalainen sotamarsalkka Erich von Manstein (1887–1973, kuva ohessa) tiivistänyt, millainen oli saksalainen näkemys vastuun delegoimisesta alaisille, jotta nämä voisivat hyödyntää syntyneitä tilanteita:

It has always been the particular forte of German leadership to grant wide scope to the self-dependence of subordinate commanders – to allot them tasks which leave the method of execution to the discretion of the individual. From time immemorial – certainly since the elder (Helmuth von) Moltke's day – this principle has distinguished Germany's military leadership from that of other armies. Yet it (the method of detailed directives) only too easily leads to the executant's having to act against the exigencies of the local situation. Worst of all, in its preoccupation with security it waives the opportunity that may occur through the independent action of a subordinate commander in boldly exploiting some favourable situation at a decisive moment.²⁰⁷

Saksalaiset pitivät oma-aloitteisuutta ja toimintakykyä saman asian eri puolina. Jotta alainen kykeni kehittämään aloitteellisuuttaan, esimiespäälliköiden täytyi delegoida myös toimintavapautta. Kääntäen, toimintavapaus oli hyödyllistä vain, jos alainen oli tarpeeksi aloitekykyinen käyttämään sitä hyväkseen. Tehtävätaktiikka vaati toimiakseen alaisten riittävää aloitteellisuutta ja halua etsiä toimintavapautta.

²⁰⁷ von Mellenthin, F. W. (1976): *Panzer Battles*, lainaus teoksesta Rekkedal, N.M. et al (1992): *Utviklingen av moderne krigføring*, s. 82–83.

Tehtävätaktiikka liittyi läheisesti saksalaisten käsitykseen hyvin koulutetuista upseereista, minkä seuraukset näkyivät vastuun delegoimisessa alaisille. Puolaan suuntautuneen sotaretken jälkeen saksalaiset tekivät kriittistä itsetutkiskelua kaikilla johtotasoilla, ja tutkinnan yhteydessä kävi ilmi, että muun muassa toimintakyky oli pettänyt alimmalla joukkueenjohtajatasolla. (Saksan armeijassa oli vähemmän upseereita muihin armeijoihin verrattuna, ja monet joukkueenjohtajat olivat aliupseereita, arvoltaan kersantteja.) Tällaisia puutteita tarkasteltaessa tulee kuitenkin muistaa, että saksalaisille johtajille asetetut vaatimukset olivat äärimmäisen suuria. Talvella 1939–40 (*''phony war''*) monet näistä puutteista korjattiin laajassa täydentävässä koulutusohjelmassa. Tämän kovan koulutuksen tavoitteena oli vahvistaa sekä fyysistä että psyykkistä vastustuskykyä, ja tulokset olivat hyviä. Ne, jotka eivät täyttäneet asetettuja vaatimuksia, korvattiin, ja tämä oli kaikkien – varsinkin miehistöön kuuluvien – etu. Vaikka prosessi oli suhteellisen raaka, sillä varmistettiin, että kaikki koulutuksen läpäisseet olivat ensiluokkaisia sotilaita. Tätä kommentoitiin seuraavasti:

*We were fortunate that after the hard fighting in previous campaigns all commanders whose nerves could not stand the test had been replaced by proven men. There was no commander left who was not absolutely reliable.*²⁰⁸

Jotta tehtävätaktiikka toimi tehokkaasti, oli välttämätöntä, että alaiset ymmärsivät perinpohjaisesti, mikä ylempään päällikön *modus operandi* (toimintatapa) oli:

*We found that leaders at any level grow with their experience. (Their) initiative should be fostered in the case of a division commander just as much as in the case of a platoon commander (...) Commanders and subordinates start to understand each other during war. The better they know each other, the shorter and less detailed the orders can be. To follow a command or an order requires that it is also thought through on the level from which the order was given. The following-through of an order requires that the person to whom it was given thinks at least one level above the one at which that order was given. For example, an order for a tank battalion requires thinking also on the level of the brigade. The mission requires one to be able to think, or to penetrate by thought, the functions of higher command.*²⁰⁹

Saksalaisten tuoma lisä nykyaikaiseen sodankäyntiin on, että taktikointi taisteluentällä tulee toteuttaa hajautetusti. Tehtävätaktiikka edellytti, että paikallisilla aloitteilla oli riittävästi pelivaraa, ja että samaan aikaan alaiset ymmärsivät päällikön tarkoituksiperät. Toimintamenetelmä yhdessä voimavarojen keskittämisen kanssa osoittautui tehokkaaksi. Tehtävätaktiikka oli sekä tapa antaa lyhyitä ohjeita että hajautettu tapa johtaa. Saksalaisten yleisesikuntajärjestelmällä oli myös osansa tehtävätaktiikan menestymisessä. Tämä perustui siis lähinnä kaikkien upseerien saamaan hyvään peruskoulutukseen. Koulutus varmisti, että kaikki ymmärsivät tehtävätaktiikan sekä taktiset ja operatiiviset normit, mikä johti arvokkaan yhteisen näkemyksen syntymiseen. Tiivistäen, saksalaiselle sotilasjohtajuudelle (*militärt ledarskap*) oli ominaista nopeat päätöksentekoprosessit ja psyykinen joustavuus.

²⁰⁸ Mellenthin, F. W. von (1976): *Panzer Battles*, ibid, s. 82–83.

²⁰⁹ Ibid. s. 82–83.

4.3.4 Brittiläiset panssarivaunuteoriat ja kehitys Saksassa ennen toista maailmansotaa

Ajatus mekanisoidusta sodankäynnistä, jossa panssaroidut ja teloilla liikkuvat asejärjestelmät yhdessä ilmavoimien kanssa tukevat taistelupanssarivaunuja, oli uudenaikaisessa muodossaan brittiläisten 1920-luvun innovaatio. Kenraalimajuri J.F.C. Fuller oli Isossa-Britanniassa asian johtava puolestapuhuja niin sotilaallisella kuin siviilipuolella. Ensimmäisen maailmansodan lopulla hän oli kaukonäköisesti alkanut kehittää muun muassa brittikenraali Giffard le Martelin varhaisia ajatuksia mekanisoidusta sodankäynnistä. Fuller perusti uudet ajatuksensa laajalle sotahistorian tuntemukselleen ja kokemuksilleen panssarivaunujen toiminnasta ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin hän oli brittien panssarijoukkojen esikuntapäällikkö. Vuonna 1922 Fuller onnistui vakuuttamaan myös maanmiehensä kapteeni B.H. Liddell Hartin mekanisoidun sodankäynnin mahdollisuuksista.

Liddell Hart omaksui alkuvaiheessa Fullerin ajatukset sellaisenaan mutta muutti myöhemmin näkemyksiään. Kun Fuller kannattajineen oli sitä mieltä, että uudessa taistelemisen konseptissa jalkaväellä oli vain puolustuksellinen osa, Liddell Hart ehdotti, että jonkinlainen jalkaväen hyökkäyksellinen osuus oli välttämätön panssareiden tukemiseksi. Toisaalta kaikki panssari-intoilijat, myös Liddell Hart, olivat miltei yksimielisiä siitä, että panssarijoukot tuli rakentaa vahvan panssarivaunukomponentin ympärille. Vain George Lindsay ehdotti virallisesti 1933–34 joukkojen tasapainoisempaa kokoonpanoa, jolla oli selviä yhtäläisyyksiä myöhempien eri aselajeista muodostettujen joukkoja koskevien teorioiden kanssa.

Fullerin ja Liddell Hartin asioiksi on annettava, että brittiarmeija vuonna 1927 kokeili maailman ensimmäistä itsenäistä mekanisoidua yksikköä. Kiinnostavaksi koko tämän kehittämisen lähtökohdan tekee Liddell Hartin aseman korostuminen, vaikka hän oli tässä vaiheessa ”vain” *The Daily Telegraph* -lehden sotilasasiantuntija. Hänestä tuli ”kapteeni, joka opetti kenraaleja”. Muodostetun mekanisoidun yksikön ytimen muodosti Vickers Medium, vastakehitetty ja nopea panssarivaunu, jonka toimintasäde oli aikalaisittain tarkasteltuna erinomainen. Usean vuoden ajan tämä yksikkö herätti paljon huomiota muissa maissa. Koska saksalaisilta oli itseltään kielletty panssarivaunujen kehittäminen tai niillä harjoittelu, heitä kiinnosti kehitys ympäröivässä maailmassa. Saksalaiset olivat kiinnostuneita ennen kaikkea Isosta-Britanniasta ja Neuvostoliitosta, koska maat olivat kehityksen kärjessä.

Näkemykset syvällä alueella tapahtuvista liikkuvista operaatioista eivät juurikaan olleet uusia. Kysymykset koskivat pikemminkin panssarivaunun mahdollisuuksia toteuttaa tällaisia operaatioita. Saksalaiset tutkivat tietenkin ensimmäisessä maailmansodassa saatuja kokemuksia. Liittoutuneilla oli ollut sodassa eniten panssarivaunuja, mutta myös saksalaisilla oli ollut taistelutoiminnassa mukana yhdeksän panssarivaunukomppaniaa. Heillä oli lisäksi laaja kokemus taistelusta liittoutuneiden panssareita vastaan. He olivat kuitenkin tietoisia siitä, että näitä teknisesti epäluotettavia panssarivaunuja voitiin jo pitää ensimmäisen sukupolven taistelujoukkoineen. Kehitys ei ollut kuitenkaan pysähdyksissä 1920-luvulla, ja uusia

malleja kehitettiin lähinnä Ranskassa, Isossa-Britanniassa ja Neuvostoliitossa. Isossa-Britanniassa jopa kerrottiin panssarijoukkojen harjoitusten kulusta hyvin avoimesti.

Uusien kokeellisten joukkojen kehittämisen yhteydessä Liddell Hart alkoi vuodesta 1927 alkaen kiinnostua panssarijoukoilla toteutettavista strategisen tason operaatioista. Hänen ajatuksenaan oli tunkeutua syvälle vihollisalueelle ja lyödä siellä vihollisen joukot hajalle. Hän perusti ajatuksensa Fullerin konseptille vihollisen lamauttavasta läpimurrosta. Liddell Hart kehitti tosin näitä ajatuksia radikaalisti eteenpäin, mikä näkyy selvästi hänen kirjoissaan *Strategy of Indirect Approach* ja *Sherman*. Hän esitteli ideoitaan monissa lehtiartikkeleissa, jolloin nämä ajatukset tulivat myös yleiseen tietoisuuteen.

Kun Fuller vetäytyi julkisesta panssarikeskustelusta 1930-luvun alussa, Liddell Hart säilytti läheiset yhteydet näihin uusiin joukkoihin Isossa-Britanniassa. Hän jatkoi argumentointia suurempien strategisten läpimurtojen puolesta, jotka tekninen kehitys, varsinkin radioyhteys, teki vähitellen yhä mahdollisemmiksi ja uskottavammiksi. Konseptia vahvisti myös se, että Hitlerin päästyä valtaan 1933 saksalaiset alkoivat organisoida omia panssarijoukkojaan. Liddell Hartilla oli hyvät suhteet prikaatikenraali Percy Hobartiin, brittien 1. panssarivaunuprikaatin komentajaan, minkä johdosta Liddell Hart pääsi vaikuttamaan erilaisten suurten harjoitusten suunnitteluun 1934–37. Näitä harjoituksia Liddell Hart sitten arvioi lehtiartikkeleissaan. Vuosina 1935–37 hän oivalsi, että luultavasti paras mekanisoitujen joukkojen käyttötapa oli saavuttaa nopea läpimurto vastustajan ryhmytykseen ja tämän jälkeen pakottaa mahdollisimman paljon mekanisoituja joukkoja tästä murtoaukosta sisään. Tämä levittäisi murtoaukkoa entisestään ja sitoisi vastustajan joukot alati kasvavaan ulkolinjaan.²¹⁰ Menettelytavan paremmuus johtui myös vaihtoehtoisten avoimien sivustojen vähydestä oletetuilla Euroopan operaatioalueilla. Tätä uutta taistelumenetelmää saksalaiset sitten käyttivät 1939–41 *salamasodan* nimellä.

Myöhään 1920-luvulla Fuller käsitti, että panssarivaunun hyökkäyksellisen voiman täytyi olla tasapainossa myös puolustuksen ja etenkin tehokkaiden panssarintorjunta-aseiden kanssa. Liddell Hart otti tästä vaarin ja argumentoi, että laajemmat läpimurrot eivät olleet niin todennäköisiä, jos puolustaja kykenisi toimimaan riittävän liikkuvasti ja joustavasti omassa syvyydessään. Liddell Hart tosin innostui ajatuksistaan hieman liikaa perustellessaan puolustusajatusta liittoutuneille ja oli sangen yllättynyt ja tyrmistynyt tapahtumien kulusta Ranskassa 1940. Myöhemmin sodan aikana salamasodankäynnin konsepti heikkeni tavalla, jonka Fuller, Liddell Hart ja venäläiset syvän taistelun ajatuksen uranuurtajat olivat aavistaneet jo varhain 1930-luvulla. Yllätys etu oli siis menetetty.

²¹⁰ Toim.huom: tässä on kyseessä Liddell Hartin kuuluisa teoria ”Expanding Torrent” (laajeneva vuoripuro), jonka Liddell Hart määritteli vuonna 1921 seuraavanlaisesti: “eventually it (torrent) finds a small crack at some point. Through this crack pour the first dribbles of water and rush straight on. The pent-up water on each side is drawn toward the breach. It swirls through and around the flanks of the breach, wearing away the earth on each side and so widening the gap. Simultaneously the water behind pours straight through the breach between the side eddies which are wearing away the flanks. Directly it has passed through it expands to widen once more the onrush of the torrent.”

Saksalaisten panssarijoukkojen kehitys²¹¹

Kuten aikaisemmin on mainittu, Saksalla ei ensimmäisen maailmansodan jälkeen ollut lupaa pitää panssarivaunuja. Tämä johti siihen, että saksalaiset ponnistelivat kovasti pystyäkseen seuraamaan muualla maailmassa tapahtuvaa panssarivaunujen kehitystä ja lisäksi he aloittivat puna-armeijan kanssa salaisen yhteistyön, jonka myötä saksalaisilla oli mahdollisuus testata panssarivaunuja Neuvostoliitossa. Panssarivaunujen rakennetta koskevaa tietynlaista kehitystyötä tapahtui myös Saksassa katseilta piilossa. Vaunuja ei kuitenkaan voitu kokeilla suuremmissa harjoituksissa, joten pitemmälle meneviä suunnitelmia oli varsin vaikea tehdä.

Saksalaisessa ammattilehdistössä esiintyi artikkeleita monien muiden maiden panssarivaunujen kehityksestä. Lehdistössä seurattiin myös niitä harvalukuisia tilanteita, joissa panssarivaunut joutuivat tositoimiin, esimerkiksi Marokon levottomuuksissa 1925–26. Tärkein yksittäinen tiedonlähde näyttää olleen analyysit ensimmäisestä maailmansodasta. Analyysit käsittelivät panssarivaunujen toimintaa sodan loppupuolella, toteutettuja liikkuvia operaatioita esimerkiksi sodan alussa 1914 sekä itärintamalla suoritettuja operaatioita ja Palestiinan taisteluja 1917–18.

Myös tutkimukset panssarivaunujen ulkomailla tapahtuvasta kehityksestä olivat tärkeitä. Tutkimuksissa seurattiin ennen kaikkea kehitystä Neuvostoliitossa, jossa salainen yhteistyö oli tärkeässä osassa, mutta tutkimukset käsittelivät avoimiakin lähteitä, kuten neuvostoliittolaisia ohjesääntöjä ja aikakauslehtiä, ja myös brittien edesottamuksia seurattiin tarkasti – brittilähteiden seuraamista helpotti brittien panssariaseen kehityksen suhteellinen avoimuus.

Saksan panssariaseen kehityksessä yhtyvät useat ajatusmallit, ideat ja kehityslinjat. Näistä osa oli peräisin ulkomailta, mutta monet tärkeimmistä ajatuksista olivat kotimaisia. Panssarivaunu sinänsä oli toki brittiläinen keksintö, ja britit todennäköisesti johtivat panssarivaunujen teknistä kehitystä ainakin ensimmäisen maailmansodan jälkeisenä vuosikymmenenä. Vasta toisen maailmansodan keskivaiheilla saksalaiset toivat markkinoille panssarivaunutyyppin, joka oli teknisesti ylivoimainen verrattuna vastustajien vaunuihin. Toisaalta eri aselajien välinen yhteistoimintakonsepti korostui vahvasti saksalaisten panssarijoukoissa. Tärkeänä elementtinä oli myös johtamistapa ja käytetty tehtävätaktiikka. Toisaalta saksalaiset olivat harjoittaneet yhteistoimintaa eri aselajien välillä hyvällä menestyksellä jo ensimmäisen maailmansodan aikaisella soluttautumistaktiikalla, joka määriteltiin 1921 julkaistussa ohjesäännössä *Führung und Gefecht der verbundenen Waffen*.

Toinen saksalaisen ja brittiläisen ajattelun välinen ero koski ilmavoimia. Britit panostivat strategiseen lentoaseeseen, kun taas saksalaiset valitsivat ilma-aseen, joka soveltui paremmin maavoimien kanssa yhdessä suoritettaviin operaatioihin. Saksalaisten valinta muistutti tähän liittyen enemmän venäläisiä kuin brittejä.

²¹¹ Tutkija Niklas Zetterling Försvarshögskolanista on osallistunut tämän alaluvun kirjoittamiseen.

Luultavasti ideoita syvällä alueella tapahtuvista operaatioista esiintyi yleisesti. Kysymys oli lähinnä siitä, oliko tietty idea toteutettavissa, ja jos oli, kuinka idea tulisi hyödyntää. Pohdittiin sitä, oliko panssarivaunun avulla mahdollista aikaansaada tarpeeksi syvä läpimurto, ja oliko tämä mahdollista tehdä niin nopeasti, että siitä olisi operatiivista, ehkä jopa strategista hyötyä.

Jo vuoden 1921 *Führung und Gefecht der verbundenen Waffen* -ohjesäännössä suunta oli selvä: ensimmäisen maailmansodan asemasodan ajatus hylättiin. Päämääränä oli sen sijaan liikkuva sodankäynti. Panssarivaunujen ja asevoiman moottoroinnin rooli jäi kuitenkin epäselväksi. *Führung und Gefecht der verbundenen Waffen* -ohjesäännön panssarivaunuja käsittelevä osa julkaistiin, kuvaavaa kyllä, kaksi vuotta myöhemmin kuin ohjesäännön ensimmäinen osa. Syitä panssarivaunun tehtävään liittyvään epävarmuuteen oli useita. Suurin syy oli se, että kyseessä oli uusi ase. Asetta kehitettäisiin todennäköisesti huomattavassa määrin tulevina vuosina, mutta sama koski myös panssarintorjunta-aseita. Lopultakin oli vaikea ennustaa, kumman kehitys etenisi nopeammin, panssarivaunun vai vastatoimenpiteiden. Tilanteen epävarmuus näkyi monissa maissa. Neuvostoliitossa perustettiin suuret panssarijoukot, mutta ne lakkautettiin 1930-luvun jälkipuoliskolla. Isossa-Britanniassa kehitys oli horjuvaa, ja esimerkiksi Liddell Hart muutti radikaalisti mieltään. Myöskään saksalaisten omien asevoimien kehittäminen ei ollut täysin suoraviivaista – pikemminkin he panostivat kehitykseen, joka ei edellyttänyt liian lujaa sitoutumista tiettyyn konseptiin.

Toinen syy siihen, ettei kehitys ollut suoraviivaista, oli päättäjien erilainen näkemys panssariaseen tulevaisuudesta. Tämä koski niin Saksaa kuin muitakin maita. Heinz Guderiania on pidetty saksalaisen panssariaseen isänä, ja tavallaan tässä on melko paljon perää. Kuitenkin panssariaseen lopullinen muotoilu – liittyen koulutukseen, organisaatioon, taktiikkaan, johtamismenetelmiin ja varustukseen – riippui monesta tekijästä ja henkilöstä. Guderian oli ehkä pikemmin eräänlainen kannustaja, joka innoitti muita kehittämään ja kokeilemaan.

Toinen panssariaseen kehittämiseen vaikuttanut tekijä oli se, että Versaillesin rauhansopimuksen mukaan Saksalla sai olla vain 100 000 miehen armeija. Mikäli Saksa rikkoisi sopimuksen, voitiin maan odottaa organisoivan huomattavasti suuremmat sotavoimat – kuten tapahtuikin. Pian sen jälkeen kun Saksa hylkäsi Versaillesin sopimuksen, Saksan sotavoimat aloittivat varustelun. Varustelussa jouduttiin alituisen tekemään päätöksiä eri tarpeiden välillä. Vaikka taloudelliset puitteet paranivat huomattavasti, ei ollut itsestään selvää, että teollisuus kykenisi lyhyellä aikavälillä tuottamaan kaiken halutun materiaalin. Ne tehtaot, joilla oli mahdollisuus panssarivaunujen rakentamiseen, pystyivät myös rakentamaan raskaampia moottoriajoneuvoja, ja näin ollen tuotantokapasiteetista syntyi kilpailua.

Yksi varustelun kasvun ongelmista oli myös aikataulusta päättäminen. Pohdittiin, pitäisikö iskukykyiset panssaridivisioonat perustaa mahdollisimman nopeasti vai pidemmän ajan kuluessa. Jos tähdättiin pidemmän aikavälin kehitykseen, panssariaseen rakentamisessa ei kannattanut pitää kiirettä, sillä panssarivaunujen nopean teknisen kehityksen myötä panssarivaunut olisivat vanhentuneita jo muutaman vuoden kuluttua. Tällöin oli parempi aluksi panostaa halpoihin, harjoitustarkoituksiin sopiviin vaunuihin ja hankkia intensiivisen har-

joitus- ja koulutustoiminnan myötä kokemusta parempien ja tarkoituksenmukaisempien panssarivaunumallien hankkimiseen tulevaisuudessa. Kenraalileversti Ludwig Beck, Saksan yleisesikunnan päällikkö 1934–38, piti tämän kaltaista harkinnallisuutta hyvin tärkeänä. Siinä missä Guderian onnistui sodan jälkeen luomaan kuvan itsestään henkilönä, joka onnistui hankkimaan panssariaseen huomattavasta vastustuksesta huolimatta, yleisesikuntapäällikkö Beckin on kuvailtu olleen asiassa erityisen vastahakoinen. Myöhempi tutkimus on osoittanut Beckin suhtautuneen panssariaseeseen varovaisen positiivisesti, mutta hän ei halunnut panna kaikkia munia samaan koriin. Beck puolsi näkemystä asevoimien varustamisesta pidemmän ajan kuluessa, ja hän oli hyvin tietoinen siitä, että aikaisessa vaiheessa hankitut panssarivaunut saattoivat vanhentua hyvinkin nopeasti. Beckin kauaskatseinen näkemys tuli jälleen esiin, kun hän suhtautui hyvin kielteisesti Hitlerin väkinäiseen ja vaaralliseen ulkopoliittikkaan, ja protestiksi Beck erosi 1938.²¹²

On myönnettävä Beckin olleen osittain oikeassa. Kun Saksa hyökkäsi Ranskaan, Belgiaan, Luxemburgiin ja Alankomaihin toukokuussa 1940, maan asevoimilla oli 2439 panssarivaunua, joista 523 oli Panzer I -tyyppisiä. Panzer I oli täysin vanhentunut, vaikka sen tuotanto oli alkanut vasta 1934. Myös Saksan asevoimien 955 Panzer II -mallista vaunua olivat vanhentuneita, vaikka niiden valmistus oli alkanut 1936. Tsekkoslovakian miehityksen yhteydessä vallatut yli kolmesataa panssarivaunua eivät olleet vanhentuneita, mutta tuskin ajankautaisiakaan. Ainoat suhteellisen modernit saksalaiset panssarivaunut olivat Panzer III (349 kappaletta) ja Panzer IV (278 kappaletta), vaikka eivät nekään aivan uusinta uutta. Toisin sanoen pitää muistaa, että 70 prosenttia Saksassa valmistetuista panssarivaunuista oli vanhentuneita juuri silloin kun Saksan asevoimat toteuttivat kuuluisan hyökkäyksen Ranskan kukistamiseksi.²¹³

Saksan panssaridivisioonat erotti muiden maiden panssaridivisioonista niiden joustava toiminta, kyky taistella nopeatempoisesti sekä divisioonien välinen hyvä yhteistyö. Tämä oli tulosta saksalaisesta johtamis- ja kouluttamisesta sekä aloitteellisuuden määrätietoisesta korostamisesta kaikilla tasoilla. Lisäksi maa- ja ilmavoimien välinen yhteistoiminta oli Saksassa puutteistaan huolimatta huomattavasti parempaa kuin mitä se oli vertailumaissa. On myös syytä mainita kenraali von Seecktin panos kehitykseen. Ollessaan *Truppenamtin* (yleisesikunnan senaikainen peitenimi) komentajana 1919–1926 hän näytti suuntaa armeijalle, jossa laatu ja liikkuvuus olivat etusijalla ja jossa oltiin avoimia nykyaikaiselle teknologialle. On myös hyvä mainita, että saksalaiset kehittivät panssareiden ja ilmavoimien lisäksi myös huomattavassa määrin ilma- ja panssarintorjuntaa, mikä viittaa heidän halukkuuteensa kehittää asevoimiaan monipuolisesti.

²¹² Lähdettyään yleisesikuntapäällikön virasta Beck joutui yhä enemmän mukaan Hitlerin vastaiseen toimintaan ja sekaantui moniin vallankaappausyrityksiin, näiden joukossa tunnettuun Hitlerin murhayritykseen 20.7.1944. Sotapoliisi vangitsi Beckin ja hänelle ”tarjottiin mahdollisuus” tehdä itsemurha.

²¹³ Tulee huomata, että tämä osuus sisältää vain ne panssarivaunut, jotka todellisuudessa varattiin länteen suuntautuneen sotaretken tarpeisiin. Lähes 1 000 Panzer I -vaunua oli joko siirretty harjoituskeskuksiin tai lähetetty tehtäisiin uudistettavaksi myöhempää käyttöä varten. Näin ollen vanhentuneen saksalaisen panssarivaunukaluston osuus oli vuonna 1940 vielä suurempi.

Salamasota-konseptin kehittäminen

Mitään selvää ja dokumentoitua *Blitzkrieg*-konseptia ei ole olemassa.²¹⁴ Tästä johtuen jälki-maailma on voinut varsin vapaasti analysoida Saksan sodankäyntiä vuosina 1939–42. Salamasotaa on joskus kuvailtu konseptiksi, johon ei kuulunut vain taktisen ja operatiivisen tason sodankäynti, vaan myös strategia, turvallisuuspolitiikka ja sotatalous. Näin asia tuskin oli, vaan vaikuttaa uskottavammalta, että salamasota oli monien toisistaan riippumattomien kehityslinjojen tulos. Hitler harjoitti kyseenalaista ja uskaliaasta politiikkaa. Armeija työskenteli kehittääkseen menetelmiä ja resursseja liikkuvan taistelun ja operaatioiden tarpeisiin. Ilmavoimien kokeiluihin kuului maahanlaskuja, vihollisen toiminnan vaikeuttamista aiheuttamalla epäjärjestystä sen selustassa (*avreglering*), hyökkäyksiä johtamisyhteyksiä vastaan ja myös lähituen antamista maavoimille. Uutta materiaalia kehitettiin ja otettiin käyttöön. Tämä laaja toiminta kokonaisuudessaan johti saksalaisten menestyksiin vuosina 1939–42, mutta mitään yhtä doktriinia tai konseptia ei näiden lankojen yhteen sitomiseksi ollut olemassa.

Sopii kysyä, miksi tällainen kehitys tapahtui juuri Saksassa eikä jossakin muualla. Saksalaisilla ei ollut laadullista tai määrällistä materiaalista ylivoimaa, joten heidän menestyksensä on täytynyt perustua heidän tapaansa käyttää voimavaroja. On huomioitava myös se tosiseikka, että saksalaiset aloittivat kehitystyön Versaillesin sopimuksen rajoitusten takia monessa suhteessa huonommin edellytyksin kuin vastustajansa. Eräs syy Saksan menestykseen lienee se, että saksalaisessa sotilaallisessa ajattelussa oli jo kauan suuresti arvostettu nopeaa ratkaisukykyä, mikä toisaalta johtui maan maantieteellisestä sijainnista ja huolto-oloista. Kun ympärillä oli monia sotilaallisesti vahvoja maita ja itsellä puute raaka-aineista, pitkään jatkuva sota lisäsi Saksan sotilaallisen tappion riskiä. Esimerkki tästä oli verrattain vähän aikaa sitten käyty ensimmäinen maailmansota.

Salamasodan konsepti kehittyi huomattavasti helpommin Saksassa kuin muissa maissa, sillä saksalaiset painottivat taistelukentällä nopeita ja delegoituja päätöksiä, korostivat hyvää koulutustasoa, eri puolustushaarat toimivat yhdessä ja ensimmäisen maailmansodan aikana oli kehitetty soluttautumistaktiikka. Voidaan sanoa, että maan sotilaallisista traditioista ja taustasta sekä sen maantieteellisestä sijainnista johtuen nopeasti liikkuvien ja iskukykyisten panssarijoukkojen kehittämisen ja käyttämisen perusta oli Saksassa huomattavasti parempi.

Salamasodan konseptia ja saksalaisten panssarijoukkojen kehitystä on tavallisesti pidetty muutamien harvojen intoilijoiden aikaansaannoksena. Tämä väite on liioittelua. Kehityksen kannalta ratkaisevampia ovat olleet pitemmälle tähtäävät saksalaiset kehityslinjat. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa kehitys näyttää olleen huomattavasti epävarmemmalla pohjalta, siellä horjuttiin enemmän äärimmäisyyksiin menevien ratkaisujen välillä. Myös Liddell Hart oli ajan mittaan altis vaihtamaan mielipidettään eri äärimmäisyyksien välillä. Samantapainen kuvio toistui Neuvostoliitossa, jossa jo aikaisessa vaiheessa oltiin luomassa suurehkoja panssarijoukkoja, jotka sitten myöhemmin lakkautettiin. Saksalaisten menestykset

²¹⁴ Ks. erityisesti Frieser, Karl-Heinz (1995): *Blitzkrieg-Legende, Der Westfeldzug 1940*, s. 5–14.

vuosina 1939–40 saivat Neuvostoliiton uudelleen perustamaan suuret mekanisoidut joukot. Tällaisessa vertailussa Saksan kehitys vaikuttaa huomattavasti tasapainoisemmalta.

Myös historiankirjoitus on ehkä liiaksi keskittynyt kehityksen teknisiin tekijöihin, kuten materiaalin kehitykseen, joukkojen rakenteeseen ja vastaavaan. Tällöin ei oteta huomioon saksalaisten ohjesäännön *Heeresdienstvorschrift 300* yhtä perustavaa laatua olevaa pykälää: "Ratkaiseva tekijä taistelussa, teknologiasta ja aseista riippumatta, on yksittäinen sotilas". Nämä eivät ole vain merkityksettömiä sanoja, vaan näkemys oli saksalaiselle sotilaalliselle ajattelulle ominainen. Sen vuoksi on olennaisempaa tarkastella kehitykseen vaikuttaneita niin sanottuja pehmeitä tekijöitä, kuten esimerkiksi koulutusta, johtajuutta, aloitetykyä, päätöksentekoa, yllätyksen ja rohkean esiintymisen painottamista sekä yhteistyöhalua. Nämä olivat olennaisempia tekijöitä kuin panssarivaunut ja syöksypommittajat. Jälkimmäisten voidaan katsoa olleen niin kutsuttuja *force multipliers*, jotka sopivat oikein hyvin saksalaisten sotataitoon [toim. huom.: siis eräänlaisia lisäkertoimia olemassa olevan voimapotentialiin].

Kaiken sotataidon perustana on näkemys sodan luonteesta. Saksalaiset painottivat sodan kitkatekijöitä, epävarmuutta, ennakoimisen vaikeutta ja yleensäkin ihmisen keskeistä merkitystä. Monissa muissa maissa painotettiin sen sijaan menettelytapoja, mallia, valmisteluja ja suunnittelua, koska käsitys sodan luonteesta oli toisenlainen. Saksan sotateoreettiset ja käytännön lähtökohdat olivat yksi syy siihen, miksi salamasodan konsepti kehitettiin juuri Saksassa.²¹⁵ Toinen tarkastelun arvoinen tekijä on Espanjan sisällissodassa saadut kokemukset. Saksalaiset osallistuivat sotaan melko vähäisin joukoin, mutta saivat tilaisuuden kokeilla käytännössä osaa varustuksestaan ja ideoistaan. Pääosin kokemukset vahvistivat Saksassa jo vallitsevia kehityslinjoja. Tärkeä saksalaisten vetämä johtopäätös oli, että Douhet'n ajatusten mukaisesti siviilikohteiden pommittamisella ei ollut haluttua vaikutusta. Tämä vahvisti saksalaisten suuntautumista ilma- ja maavoimien yhdessä suorittamiin operaatioihin.

4.4 Salamasota 1939–42

Puolaan kohdistuvat sotatoimet olivat ”salamasodan konseptin” ensimmäinen koetus. Saksalaiset asevoimat uskoivat lujasti mahdollisuuksiinsa voittaa Puola, mutta epäilivät edellytyksiään kestää mahdollinen ranskalaisten samanaikainen hyökkäys lännessä, kun pääosa Saksan asevoimista oli sidottuna idässä. Ranskan hyökkäys ei kuitenkaan toteutunut.²¹⁶ Taistelut Puolassa etenivät suurin piirtein Saksan johdon toivomalla tavalla. Panssaridivisioonien ja ilmavoimien toiminta vastasi odotuksia. Kevyet divisioonat sen sijaan oli-

²¹⁵ Robert Doughty on kirjassaan *The Breaking Point: Sedan and the Fall of France 1940*, (New York: Archon Books, 1990) taitavasti valaissut ranskalaisen ja saksalaisen doktriinin välisiä eroja ja sitä, miten erot perustuvat erilaisiin näkökantoihin sodan luonteesta.

²¹⁶ Lukuun ottamatta pientä hyökkäystä Saarbrückenin läheisyydessä.

vat pettymys, ja seuraavana talvena myös ne muutettiin panssaridivisiooniksi. Saksan jalkaväkidivisioonat näyttivät myös huomattavan iskuvoimansa. Niiden taisteluarvo (*stridsvärdet*) tosin oli vaihteleva, koska monet niistä eivät olleet vielä ehtineet saada riittävästi koulutusta, mutta taktiikan, johtajuuden (*ledarskap*), käytettävyyden (*användande*), varustuksen ja organisaation peruserätykset olivat osoittautuneet hyviksi. Saksassa tehtiin kuitenkin lujasti töitä joukko-osastojen parantamiseksi. Puolan taistelujen ja toukokuun 1940 välisenä aikana tehtiin intensiivistä analysointi- ja koulutustyötä, mikä nosti saksalaisten joukkojen taisteluarvoa entisestään.

Saksan asevoimien puutteellinen moottorointi ei korostunut Puolan sotaretken aikana. Pääosa Saksan divisioonista liikkui jalkaisin ja hevosvetoisesti. Tämä ei ollut doktriinien tai muiden pohdiskelujen mukaista, vaan tilanne oli taloudellisten realiteettien sanelema. Vain Yhdysvalloilla ja Isolla-Britannialla oli toisen maailmansodan aikana mahdollisuus laittaa kentälle lähes täysin moottoroituja maavoimien taistelujoukkoja (*arméstridskrafter*). Tämän mahdollisti ajoneuvo- ja öljyntuotanto. Lähes 85 prosenttia maailman raakaöljystä tuotettiin alueilla, joita Iso-Britannia tai Yhdysvallat kontrolloivat tai joiden kanssa niillä oli kauppayhteyksiä. Jäljelle jäävästä osasta 10 prosenttia tuotettiin Neuvostoliitossa, 2,5 prosenttia Romaniassa ja 2,5 prosenttia Indonesiassa. Toisin sanoen polttoaineen suhteen saksalaisten resurssit olivat alusta lähtien kehnot.

Lisäksi ajoneuvoteollisuudelta vaadittiin tietenkin riittävää kapasiteettia. Vain Yhdysvalloilla oli sellainen. Iso-Britannia onnistui asevoimiensa moottoroinnissa lähinnä siksi, että asevoimat olivat niin pienet. Toisaalta juuri saksalaiset olisivat tarvinneet moottorointia turvatakseen taktisen, operatiivisen ja tietystä määrin myös strategisen tason liikkuvuuden. Maa pyrki nopeaan ratkaisuun sodassa, ja se olisi tarvinnut tekniikkaa tämän avuksi. Maat, jotka saattoivat soveltaa hitaampia ja kulutussotaa painottavia sotatoimia, kuten esimerkiksi Neuvostoliitto, eivät lopulta kärsineet niin paljon moottoroinnin puutteesta. Saksan 1940 länteen kohdistamissa sotatoimissa riittämättömän moottoroinnin ongelmat pysyivät hallinnassa, vaikka suuren osan taisteluista suorittivat panssaridivisioonat ja moottoroidut divisioonat. Tämä johtui lähinnä siitä, että etäisyydet huoltotukikohtiin ja rautateiden solmukohtiin pysyivät kohtuullisina.

Vastustaja voidaan nujertaa sodassa monella tavalla. Ensimmäinen näistä on vihollisen – niin korkeimman poliittisen johdon kuin yksittäisen sotilaankin – tahdon murtaminen. Toinen tapa on tuhota vihollisen vastarinnan edellytykset esimerkiksi keskeyttämällä välttämättömien raaka-aineiden saanti tai pysäyttämällä ampumatarvikehuolto taisteleville yksiköille. Kolmas tapa on tuhota vastustajan vaikutuskeinot, tavallisesti asevoimat. Menettelytavoilla voi luonnollisesti olla kumuloivaa vaikutusta, jos niitä pystytään yhdistelemään. Esimerkiksi jos huomattava osa asevoimista menetetään, korkeimman poliittisen johdon tahto voi murtua. Toisaalta sotilaiden taistelutahto voi murtua, jos välttämättömien tarvikkeiden toimitus katkaistaan. Menettelytapojen yhteisvaikutuksista voidaan antaa monia vastaavia esimerkkejä.

Tämä kolmijako on käyttökelpoinen erityisesti kansallisvaltioiden välisten ja korostetusti tavanomaisten konfliktien tarkastelussa. Toisaalta juuri tämän tyyppinen konflikti oli käyn-

nissä salamasodan konseptin aikakaudella ja erityisesti saksalaisten kannalta katsottuna. Tämä kolmijako on myös hedelmällinen lähtökohta salamasodan tarkastelulle, etenkin kun tutkitaan, mihin saksalaiset salamasodallaan tähtäsivät ja miltä sen eri variaatiot näyttivät eri sotanäyttämöillä, eli Puolassa (1939), Ranskassa (1940), ja Neuvostoliitossa (1941-43).

Puolan sotaretkellään saksalaiset keskittyivät lyömään vihollisen maavoimat (*markförband*) omilla ilma-aseella tuetuilla maavoimillaan (*arméstridskrafter*). Saksan ilmavoimat suuntasivat merkittäviä iskuja puolalaisten joukkojen perustamiskeskuksia (*mobiliseringscentra*) ja liikenneyhteyksiä vastaan. Puolalaisten liikekannallepano häiriintyi, mutta ei toisaalta estynyt kokonaan. Strategiana oli siis ensin lyödä vihollisen asevoimat. Operatiivisesti ja taktisesti tämä tapahtui paljolti hyödyntämällä liikkuvuutta ja joustavuutta, minkä johdosta puolalaisten asevoimat lyötiin nopeasti ja saksalaisten kannalta vähäisin tappion. Puolan sota oli saksalaisen määrittelyn mukaan siis *Blitzkrieg*, salamasota, eli "nopean ratkaisun sota" (*krig med snabbt avgörande*). Taistelun tärkein osatekijä oli Saksan joukkojen taktinen taito.

Norjan miehitysoperaatio huhtikuussa 1941 oli osittain toisenlainen. Saksalaisten suunnittelun lähtökohtana oli oletamus, että vastustajan kansallinen puolustustahto oli heikko ja helposti murrettavissa. Tällä suhtautumistavalla päämäärää ei kuitenkaan saavutettu, vaan oli käytettävä tehokkaampia menettelytapoja. Norjan-sotaretken onnistumisen edellytys oli monessa suhteessa voiman kasvattaminen. Kun saksalaiset hyökkäsivät, Norjan asevoimat eivät oikeastaan olleet vielä toteuttaneet liikekannallepanoa. Norja tarvitsi sitä paitsi tukea ulkopuolelta, jolloin lähinnä Iso-Britannia ja Ranska joutuivat lähettämään asevoimia meren yli. Toisaalta Saksakin oli riippuvainen ilma- tai meriteitse siirrettävistä joukoistaan. Näin ollen taistelussa oli paljolti kyse satamien, lentokenttien ja perustamiskeskusten hallinnasta. Osapuolien oli eliminoitava vastustajan edellytykset jatkaa taistelua valtaamalla liikenteen solmukohdat. Ajoittain tämä merkitsi joukkojen lyömistä taktisella tasolla, mutta harvemmin operatiivisella tasolla.

Norjaan verrattuna Ranskan sotateimet sitoivat suurempia joukkoja, etenkin lukumäärältään ylivoimaisen vastustajan (liittoutuneiden) puolella. Saksan asevoimien voimankäytön painopiste (*kraftsamling*) oli Ardennien alueella, mikä yllätti vastustajat. Murtautumalla nopeasti vihollispuolustuksen läpi Meuse-joella Saksan panssaridivisioonat saattoivat edetä Kanaalin rannikolle asti Abbevillessä. Näin he katkaisivat Abbevillen pohjoispuolella ope-roivien ranskalaisten ja brittiläisten joukkojen huoltolinjat.²¹⁷ Saksalaiset saivat lisäksi operatiivisen yllötteen, kun liittoutuneiden joukot joutuivat muuttamaan operaatiosuuntaa voidakseen vastata saksalaisten yllättävään ja syvälle alueelle tunkeutuneeseen hyökkäykseen. Tämä johti kokonaisuudessaan siihen, että liittoutuneiden joukot pohjoisessa joko antautuivat tai evakuoivat henkilöstönsä ilman varustusta. Tämän jälkeen saksalaisilla oli selvä

²¹⁷ Brittien maajoukkojen huoltolinjat kulkivat satamien kautta kauemmas länteen päin. Heidän olisi ollut mahdollista käyttää Abbevillen pohjoispuolella olevia satamia, kuten Calais'ta, Dunkerquea, Ostendea ja Antwerpenia, mutta tällaisen suunnitelman toteuttaminen olisi vienyt aikaa. Sitä paitsi saksalaisten maa- ja ilmavoimat uhkasivat satamia tehokkaasti.

voimallinen yliote jäljellä olevista ranskalaisista joukoista, jotka voitettiin kesäkuun aikana. Ranskan oli pakko antautua.

Näillä kolmella sotaretkellä saksalaiset käyttivät eri menetelmiä vastustajien voittamiseksi. Puolassa vihollisen asevoimat lyötiin, Norjassa keskityttiin aluksi vastustajan puolustustah-
toon, mutta fokus siirtyi nopeasti vihollisen mahdollisuuksiin toteuttaa vastarintaa. Län-
teen suunnatut sotatoimet, toisin kuin kaksi edellistä sotaretkää, muodostuivat kahdesta
vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa eliminoitiin huomattava osa vihollisen asevoimien
edellytyksistä tehdä vastarintaa. Toisen vaiheen aikana vihollisjoukot tuhottiin ja Ranska
antautui. Nämä esimerkit osoittavat saksalaisten sodankäynnin laaja-alaisuuden ja sen, että
mitään täsmällistä ja kaavamaisista salamasotamenetelmää ei ollut olemassa. Sitä vastoin
voidaan osoittaa muutamia perustavanlaatuisia tekijöitä, jotka vaikuttivat salamasodan me-
nestyksiin. Tärkeintä oli luultavasti Saksan joukkojen korkea taisteluarvo (*stridsvärde*) ja aloi-
tekyky. Norjan-sotaretkellä Saksan joukot kohtasivat – ilman että käytettävissä oli panssa-
rivaunuja tai ilmatukea – usein määrällisesti tasavertaisia vastustajia, mutta pakottivat nämä
useimmiten vetäytymään.²¹⁸ Lännen sotatoimissa ratkaisevat läpimurrot tehtiin Sedanissa,
Montherméssä ja Dinantissa nopeasti ja suurelta osin jalkaväen ja pioneerijoukkojen ansi-
osta. Viimeksi mainitut taistelut osoittivat myös Saksan eri aselajeista muodostettujen ja
yhteistoimintaan koulutettujen panssaridivisioonien olevan oikea ratkaisu.²¹⁹

Yllätyshyökkäys oli myös salamasodan tärkeä piirre. Kaikissa edellä mainituissa
sotatoimissa Saksan asevoimat osoittivat kykynsä nopeaan toimintaan, mikä usein johti
siihen, että tilanteet tulivat vastustajalle yllätyksenä. Norjaan tehdyn hyökkäyksen
toteutuminen sinällään oli yllätys. Myös painopistesuunnan (*kraftsamlingsriktningen*) valinta
toukokuussa 1940 yllätti vastustajat. Lisäksi valitut menetelmät, kuten esimerkiksi
ilmakuljetteiset joukot, vaikuttivat yllättävästi vastustajiin.

Yllätetyiksi eivät kuitenkaan tulleet ainoastaan vastustajat. Menestys lännen sotatoimissa
1940 yllätti saksalaiset itsensäkin. Voi jopa olla, että tällöin kylvettiin saksalaisten tappion
siemen. Ennen seuraavaa suurta sotatoimintaa, joka suuntautui Neuvostoliittoa vastaan 1941,
saksalaisten suunnittelussa oli aivan toisenlaista optimismia kuin aikaisemmin. Saksan
kenraalit olivat tähän asti suhtautuneet melko epäilevästi mahdollisuuksiin saavuttaa
ratkaisevia menestyksiä. Venäjää vastaan suunnatun sotaretkien suunnittelussa heitettiin sen
sijaan suurin osa terveestä epäröinnistä yli laidan. Tämä ei ilmennyt operatiivisessa
suunnittelussa ja toteuttamisessa, mutta kylläkin poliittisissa ja taloudellisissa näkökohdissa.

Perustavaa laatua oleva ajatus, jota jo Clausewitz tähdensi, on että koskaan ei voida olla
varmoja sodan lopputuloksesta. Saksalaisten suunnitelma voittaa Neuvostoliitto näyttäisi
lopputuloksen valossa olleen toteuttamiskelpoinen, mutta sen riskitekijät olivat liian suu-

²¹⁸ Ks. Norjassa käytyjen taistelujen kuvaus Tamelander, Michael & Zetterling, Niklas: *9. april, Nazitysklands invasjon av Norge*, (Oslo: Spartacus forlag, 2001).

²¹⁹ Hyvä kuvaus lännen sotaretkestä 1940, ks. Doughty, R. (1990): *The Breaking Point: Sedan and the Fall of France 1940* ja Frieser, Karl-Heinz (1996): *Blitzkrieg-Legende*.

ret.²²⁰ Suunnitelmaa tuskin olisi voitu korjata vain operaatioiden toteutusta parantamalla, vaan Saksan talous olisi pitänyt järjestää sillä tavalla, että se tosissaan palvelisi sotatuotantoa. Vuonna 1941 asia ei todellakaan ollut näin.²²¹ Lisäksi saksalaisten valmisteleva miehityspolitiikka ei ollut toimivaa – se tuli koettelemaan miehitettyjen alueiden siviiliväestöä erityisen ankarasti, jolloin kansa, joka olisi saattanut hyvinkin tukea saksalaisia, suhtautui heihin lopulta hyvin vihamielisesti.

Neuvostoliiton valloittamiseksi oli tärkeää tehdä kaikki mahdollinen, jotta menestys olisi turvattu. Saksalaiset kuitenkin aliarvioivat Neuvostoliiton sotilaalliset voimavarat. Saksalaiset tuskin olivat tässä suhteessa ainutlaatuisia, sillä näin tapahtui useimmissa maissa, jotka olivat kiinnostuneita Neuvostoliiton sotilaallisesta kapasiteetista. Aliarviointi johtui osittain Neuvostoliiton sulkeutuneisuudesta, jonka johdosta ulkomaailman oli äärimmäisen vaikea muodostaa maasta realistista kuvaa. Muita syitä aliarviointiin olivat Stalinin sotalaitoksessa tekemät puhdistukset 1930-luvun jälkipuoliskolla sekä puna-armeijan Suomen talvisodassa osoittama ala-arvoinen suorituskyky. Kaikesta huolimatta voidaan todeta, että saksalaiset arvioivat ensimmäisten kuukausien aikana kohtaamiensa Neuvostoliiton asevoimien puolustuskyvyn melko oikein. Vakavaa aliarvioimista tapahtui pikemminkin suhteessa Neuvostoliiton kykyyn perustaa uusia joukkoja ja varustaa ne asianmukaisilla tarvikkeilla pitemmän ajan kuluessa.

Neuvostoliiton kukistamiseksi laaditun operaatio Barbarossan suunnittelussa syntyi mielipide-eroja sotilasjohdon ja Hitlerin välillä. Näkemuserot liittyivät siihen, miten Neuvostoliitto saataisiin sortumaan ja miten Saksan tulisi jatkaa sotaa. Asevoimien johto näyttää arvioineen, ettei ollut mahdollista murtaa Stalinin halua jatkaa vastarintaa, koska Hitler oli tehnyt selväksi, että kysymys oli ideologian sodasta ideologiaa ja rodun sodasta rotua vastaan. Tämän vuoksi oli tuskin todennäköistä odottaa, että Stalinin hallitus – joka jo oli kulkenut edellisten vuosikymmenten aikana miljoonien ruumiiden yli – antaisi nyt periksi pienelle Saksalle. Tämän vuoksi asevoimien johto piti Neuvostoliiton asevoimien voittamista keskeisenä päämääränä, kun taas Hitler alkoi yhä enemmän kallistua taloudellisten tekijöiden puolelle. Tämä johti painopistesuuntaa koskevien ajatusten erkanemiseen toisistaan. Armeija halusi keskittää voimat Varsova–Moskova-akselille, kun taas Hitler oli kiinnostuneempi Leningradista ja ennen muuta Ukrainasta.

Alkuvaiheessa painopistesuunta oli selvästi armeijan halun mukainen. Enemmän kuin puolet panssarijoukoista ja ilmavoimista kuului Keskiseen Armeijaryhmään, kun taas Pohjoisen ja Eteläisen Armeijaryhmän tavoitteina olivat Leningrad ja Ukraina. Nämä armeijaryhmät olivat varustukseltaan ja joukkomäärältään huomattavasti heikommat. Huolimatta armeijan vastaväitteistä Hitler alkoi vähitellen vaatia ja toteuttaa huomattavien asevoimien

²²⁰ Ks. esim. Stolfi, R. H. S: *Hitler's Panzer East*, (London: Sutton Publishing Ltd; utgitt i USA av University Oklahoma Press, 1992/1993).

²²¹ Vertailuna mainittakoon, että 1941 Saksa tuotti 3 833 panssarivaunua ja rynnäkkötykkiä, mutta vuonna 1944 lisäsi tuotantonsa 17 524:ään – vain kolmessa vuodessa Saksan tuotanto lähes viisinkertaistui.

irrottamista pohjoiseen ja etelään. Tämä tapahtui elo- ja syyskuun aikana. Seurauksena oli voimien hajoaminen.

Sodan asetelmia kannattaa tarkastella lähemmin. Saksalaisten mahdollisuudet käydä sota Neuvostoliittoa vastaan ja valitut menettelytavat sen kukistamiseksi olivat aikakaudelle itsestäänselviä mutta nykytarkastelussa lähinnä ihmetystä herättäviä. Kuten edellä on mainittu, neuvostohallituksen tahtoon käydä sotaan ei liene ollut mahdollista vaikuttaa. Neuvostohallituksen yleiset sodankäynnin mahdollisuudet perustuivat toisaalta kykyyn luoda asevoimat ja varustaa ne. Koska huomattava – ehkä suurin – osa Neuvostoliiton varusteluteollisuudesta, raaka-ainesaannista ja jopa väestöstä sijaitsi pitkän matkan päässä maan länsirajalta, oli saksalaisilla vaikea päästä niihin käsiksi. Saksan ilmavoimien toimintasäde tai kapasiteetti ei riittänyt tällaiseen toimintaan. Toiminta perustui siten maavoimien kykyyn edetä vastustajan resurssien muodostamisen lähteille. Näin ollen Neuvostoliiton sodankäynnin edellytysten eliminoiminen tuskin oli strategisena päämääränä realistinen. Menettelytavoista jäljelle jäi vain keskittyminen Neuvostoliiton asevoimien lyömiseen. Tämä voitiin toteuttaa monella tapaa, ja saksalaisten tärkein menetelmä oli siis mainittu saarrostaistelut (*inringningslag*).

Saksalaisten saarrostusoperaatioiden tuloksellisuus vuonna 1941 oli aikakaudellaan vertaansa vailla. Ne toteutettiin varsin vähin omin tappioin ja samalla tuotettiin vastustajalle valtavia tappioita. Saarrostusoperaatioista suurin, Vjasma–Brjansk, päättyi siihen, että 673 000 Puna-armeijan sotilasta otettiin vangiksi. Neuvostoliiton kokonaistappiot lienevät yli 700 000 miestä tässä 2. lokakuuta alkaneessa ja 17. lokakuuta 1941 päättyneessä operaatiossa. Vastaavasti saksalaisten tappiot olivat vähemmän kuin 40 000. Puna-armeija menetti siis operaatiossa joka vuorokausi yli 40 000 miestä. Saksalaisten tappiot olivat vähän yli kahdeskymmenesosa venäläisten tappioista. Menettelytapana vihollisen asevoimien voittamiseksi käytettyä saksalaista salamasotaa ei voi pitää aikakaudellaan ja erityisesti tässä tarkastelussa mitenkään vanhentuneena. Puna-armeija ei missään vaiheessa onnistunut kehittämään mitään erityismenetelmää saksalaisten voittamiseksi, vaan luotti siihen, että Neuvostoliiton voimavaroihin perustuva ylivoima ajan mittaan toisi ratkaisun.²²²

²²² Joskus on tapana väittää, että Puna-armeija uudistui, ja tässä onkin jonkin verran perää. Kuitenkin vuoden 1943 toisella puoliskolla, siitä huolimatta että jaksoa on kuvattu menestykselliseksi, Puna-armeija kärsi suunnattomia tappioita, jotka kestettiin vain tappiot kattavan täydennyksen avulla. Neuvostoliiton suunnattomat henkilöstö- ja materiaaliresurssit mahdollistivat tämän prosessin. On myös väitetty, että Kurskissa käydyssä taistelussa 1943 Puna-armeija osoitti löytäneensä keinoja pysäyttää saksalaisten panssarihyökkäykset. Näkemys tuskin on realistinen. Saksalaisten hyökkäykset pysäytettiin, mutta se johtui neuvostoliittolaisten joukkoylivoimasta sekä taktisella että operatiivisella ja strategisella tasolla – mitään erityistä menetelmää ei ollut olemassa. Lisätietoa tästä taistelusta, ks. N. Zetterling & A. Frankson (2000): *Kursk 1943: A Statistical Analysis*. Neuvostoliittolaisen historiankirjoituksen sanotaan väittäneen, että ylivoimaisen sotataidon ansiosta neuvostoliittolaiset lopulta onnistuivat kukistamaan saksalaiset. Myös joukko länsimaisia kirjoittajia on esittänyt tämän käsityksen. Käsitys perustuu kuitenkin lähinnä Neuvostoliitossa tapahtuneeseen systemaattiseen historian vääristelyyn, jonka nämä länsimaiset kirjoittajat ovat jättäneet huomioimatta. Lisää tästä aiheesta, ks. N. Zetterling: "Myter om Sovjetisk krigskonst", *Kungl. Krigsvetenskapsakademins Handlingar och Tidskrift* 5/1996, s. 129–145, sekä N. Zetterling:

Saksan sotavoimat olivat löytäneet tehokkaan keinon voittaa vihollisen asevoimat, ja enimmän aikaa vuonna 1941 saksalaiset onnistuivat toimissaan niin suuressa laajuudessa, että Neuvostoliitto ei olisi pystynyt tätä tahtia kestämaan enää kovinkaan kauan. Hitler kuitenkin keskittyi taloudellisiin tekijöihin, mikä ei ollut järkevää. Mikäli Neuvostoliitto haluttiin voittaa nopeasti, se ei voinut tapahtua aikaa vievän taloudellisen sodankäynnin keinoin. On toki täysin mahdollista, että Neuvostoliitto olisi näin voitu voittaa, mutta tällöin olisi ollut välttämätöntä käydä sotaa pidemmällä aikavälillä, mikä olisi myös motivoinut Saksan talouden järjestämiseen siten, että se paremmin palvelisi sotatuotantoa.

Neuvostoliiton sotilaallinen kapasiteetti ja sen Voimanlähde ei ollut kuitenkaan saksalaisten maavoimien toimintasäteen ulottuvissa, tärkeä osa siitä sijaitsi kaukana maan länsirajalta. Toisaalta Neuvostoliiton raaka-ainevaroja ja tuotantovälineitä ei voitu saavuttaa, ilman että ryhdyttiin intensiiviseen taisteluun Neuvostoliiton asevoimia vastaan. Saksalaisten saarrostoperaatioilla Neuvostoliiton joukot tuhottiin eikä vain ajettu niitä tiehensä. Ellei näin olisi tapahtunut, Neuvostoliiton asevoimat olisivat luultavasti kasvaneet nopeasti niin suuriksi, että ne olisivat merkittävästi jarruttaneet saksalaisten etenemistä tai pysäyttäneet sen kokonaan. Kuten edellä on todettu, saksalaisten hyvin toteutetut saarrostoperaatiot aiheuttivat neuvostoliittolaisille paljon suurempia tappioita kuin saksalaisille. Suuret saarrostukset eivät myöskään yleensä vaatineet saksalaisten asevoimilta huomattavampia ponnistuksia.²²³

Monet asiat puhuvat sen puolesta, että Saksan armeija olisi löytänyt parhaan mahdollisen konseptin Neuvostoliiton voittamiseksi ja tämä oli siis sen asevoimien tuhoaminen taistelukentällä. On kuitenkin mahdotonta tietää edes jonkinmoisella varmuudella, oliko konsepti riittävän toimiva Neuvostoliiton voittamiseksi käytössä olevin voimavaroin. Sitä vastoin on selvää, että Hitlerin ja armeijan johdon välinen erimielisyys pienensi voiton mahdollisuutta. Saksalla oli myös muita ongelmia, joista yksi oli huoltojärjestelmän toimiminen äärirajoilla. Neuvostoliiton suurien etäisyyksien vuoksi huolto oli riippuvainen rautateistä. Saksalaiset uskoivat, että lähimmästä rautateiden lastin purkamispaikasta olisi mahdollista edetä noin 300 kilometriä. Jos etäisyys ylittäisi sen, huollosta suoriutuminen aiheuttaisi vähitellen yhä suurempia vaikeuksia. Ottaen huomioon, että matka Moskovan ja Neuvostoliiton länsirajan välillä oli lähemmäs tuhat kilometriä, onnistuneen salamasodan edellytyksenä oli rautateiden nopea käyttöönotto. Tämä kyllä onnistui suhteellisen hyvin, mutta menestys johtui osaksi saavutetusta yllätyksestä. Jälleen kerran vaikutti siltä, että saksalaisten suunnittelussa oli ollut liian vähän liikkumavaraa.

Loppujen lopuksi saksalaisen salamasodan ei voida sanoa olleen jokin erityinen konsepti, edes tämän tarkastelun valossa. Sen sijaan hedelmällisempää on pitää salamasotaa yhtenä sodankäynnin muotona, joka perustuu tiettyyn näkemykseen sodan luonteesta. Sotateo-

"Loss Rates on the Eastern Front during WWII", *Journal of Slavic Military Studies*, Joulukuu 1996, s. 895–906

²²³ Tietysti nämä operaatiot merkitsivät kovia taisteluita, mutta ei mitenkään huomattavassa määrin. Huoltoressurssien käyttö pysyi myös kohtuullisissa rajoissa. Puna-armeijan suuruisen vastustajan kanssa käydyssä taistelussa tätä on pidettävä pakon sanelemana.

reettisessä traditiossaan saksalaiset painottivat vastustajaansa enemmän sodan epävarmuutta, kitkoja ja ihmisen merkitystä. Tämän näkemyksen pohjalta salamasota saattoi kehittyä ja menestyä. Jälkimaailmalle salamasota on aiheellisesti ollut opin lähde. On myös todettava, että Saksan salamasota, sellaisena kuin se oli toisen maailmansodan aikana, sopi ennen kaikkea suhteellisen puhtaisiin sotilaallisiin konflikteihin. Jos tuosta ajanjaksosta halutaan nykyään ottaa oppia, siitä on yritettävä erottaa se, mikä on ajatonta.

4.5 ”Seitsemän klassista sotaliikettä”

Organisoidusta sodankäynnistä löytyy vuosituhansia vanha malli, jossa on normaalisti käytetty seitsemää perussotaliikettä, joko puhtaita tai jonkinlaisia yhdistelmiä. Näitä menetelmiä (tai ajattelutapoja) hahmotellaan seuraavaksi pääpiirteittäin. Perussotaliikkeiden selostuksia on pidettävä karkeina menetelmäkuvauksina eikä malleina, jotka voidaan suoraan kopioida mihin tahansa käyttötarkoitukseen. Olen halunnut tässä käyttää (vanhemmasta) Euroopan historiasta otettuja taisteluesimerkkejä, koska ne ovat yksinkertaisempia lyhyesti selitettäväksi ja kommentoitavaksi verrattuna ”moderneihin” taisteluihin, joita on nähty massa-armeijoiden aikana, toisin sanoen Napoleonin sotien jälkeen. Tarkoitukseni on havainnollistaa ”klassiseksi sotaliikkeeksi” kutsumaani käsitettä, toisin sanoen muutamaa sotaliikettä, jotka ovat kehittyneet merkittäviksi vuosituhansien aikana.²²⁴ Kuvia ei myöskään ole yritetty laittaa mittakaavaan, koska ne on laadittu visualisoimimaan näitä yksinkertaistettuja *esimerkkejä*.²²⁵ Sodankäynnille on aina ollut ominaista nopeat vaihtelut eri pyrkimysten ja sotaliikkeiden välillä sekä oman ajan tekniikka, asevarustelu ja niihin kuuluva taktiikka. Viimeksi mainitut kolme tekijää ovat aina muuttuneet, joko tietoisien valinnan seurauksena tai pakollisten uudistusten (esimerkiksi aikaisemman tappion seurauksena) ja niihin häviäjän puolella kuuluvien ”opetusten” takia.²²⁶ Kyse on siis liikesodankäynnin ilmentymistä historiassa – liikesodankäynnin historiasta ja sen mahdollisesta ilmenemismuodosta tulevaisuudessa.

On kuitenkin tavallista, että sodassa komentajalla on aina joukko mahdollisuuksia (tai menetelmiä) valittavanaan. Tilanne oli tämä muun muassa 1600-luvun alussa ja päti suurelta osin aina ensimmäiseen maailmansotaan asti. Tekniikka, siihen kuuluva taktiikka ja näiden tekijöiden seurauksena kaavamaisesti johtaminen antoivat sen ajan sodankäynnille selvät ”pelisäännöt”. Vain harva sotapäällikkö pystyi rikkomaan voimassa olevia sääntöjä ja pai-

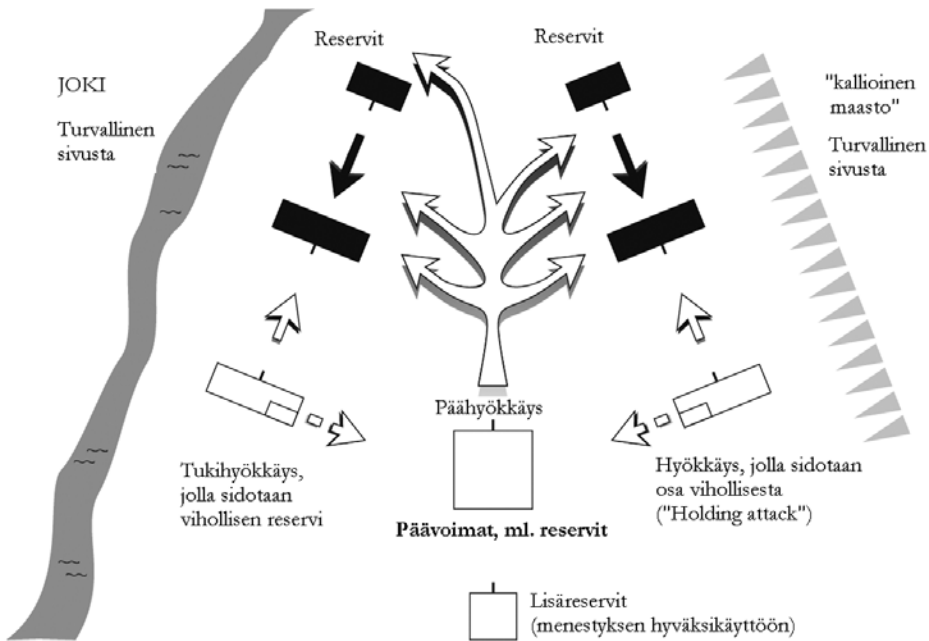
²²⁴ Joka haluaa laajasti esitetyn historiallisen katsauksen tässä lyhyesti esitellyistä taisteluista, voi tutkia esim. J.F.C. Fuller, *De avgörande slagen (i 4 band)*, (Lund: Historiska Media, (1939)/2003). Tässä ei ole alaviitteitä esimerkeistä, koska niitä ei ole suoraan otettu kirjoista vaan ne ovat enemmänkin Norjan Krigsskolenissa opetuksessa käytettyjen esimerkkien synteesi.

²²⁵ Nimet vuosilukuineen on enimmäkseen otettu historiallisesta käsikirjasta, Richard Holmes (editor), *The Oxford Companion to Military History*, (Oxford: Oxford University Press, 1999), katso kirjan Indeksii.

²²⁶ Viimeinen edellyttää tietenkin, että kyseinen poliittinen järjestelmä, riippumatta siitä, oliko kyseessä kuningaskunta, imperiumi tai kansakunta, selvisi häviöstä – mitä ei suinkaan aina tapahtunut. Tappio sodassa voi myös merkitä pysyvän järjestyksen päättymistä.

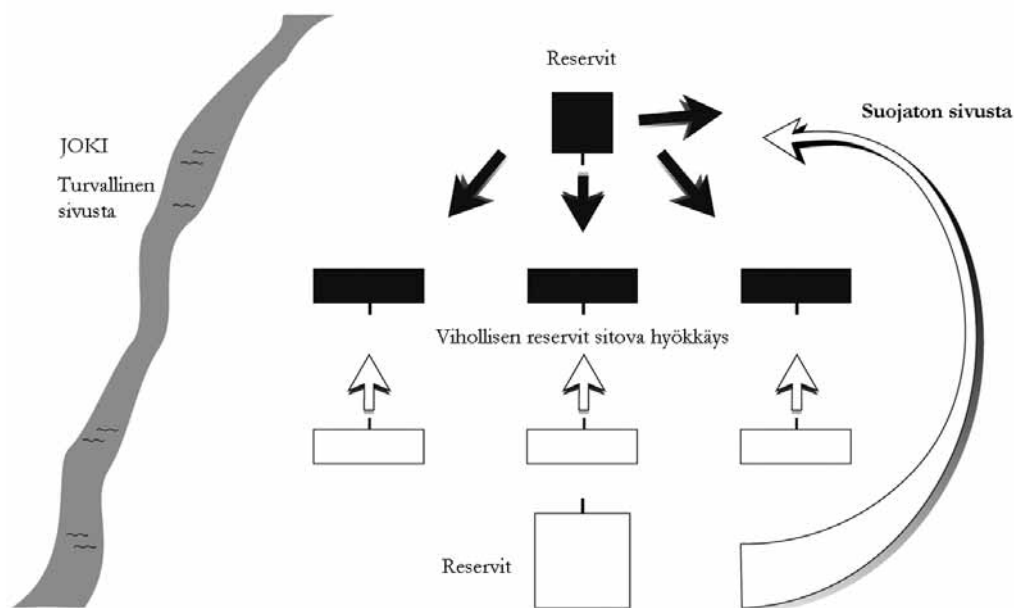
namaan henkilökohtaisen leimansa kehitykseen. On selvää, että kahdesta taistelusta ei koskaan tule identtisiä, koska paikalliset edellytykset ovat liian erilaisia. Seuraavaksi esitettävää seitsemää ”klassista” sotaliikettä yritettiin näissä tilanteissa käyttää mahdollisimman tehokkaasti hyväksi. Sotataito on nykyään luultavasti jossain määrin vähemmän sitoutunut näihin liikkeisiin. Tämä johtuu lähinnä siitä, että uusi teknologia mahdollistaa uudet asealustat niihin kuuluvine asejärjestelmineen yhdessä aiempaa selvästi joustavampien johtamismahdollisuuksien sekä informaatio- ja tietoverkkojen myötä. On kuitenkin välttämätöntä todeta, että lopultakaan ei ole paljoakaan sellaista, minkä todella voidaan katsoa olevan ”uutta auringon alla”, kun on kyse maalla käytävään sodankäyntiin liittyvistä peruseriaatteista ja ajattelu(tavoista).

Englanninkielinen käsite *penetration of the centre* (ks. 4.4) on yksi vanhimmista olemassa olevista liikesodankäynnin muodoista. Epäilemättä monia taisteluja on ratkaistu asettamalla reservit vihollisen keskustaa vastaan, minkä seurauksena vihollisen joukot ovat menettäneet rohkeutensa ja alkaneet vetäytyä, yrittäneet paeta tai antautua. Tarvitaan tietenkin tietoa ja hyvää ajoitusta, jotta hyökkäyksellä saavutetaan toivottu vaikutus. Lisäksi hyökkäystä täytyy normaalisti valmistella erilaisin hämäävin ja harhauttavain liikkein ennen varsinaista päähyökkäystä. Ei ollut epätavallista, että päähyökkäys johti hyvin toteutettuna siihen, että vihollisvoimien osat saarrettiin tai ne joutuivat paniikkiin, mikä sitten johti vihollisen ryhmityksen hajoamiseen. Jos päähyökkäys sen sijaan tapahtui väärällä hetkellä tai suoritettiin huolimattomasti, sillä saattoi olla hyökkääjälle huomattavat negatiiviset seuraukset.

Kuva 4.4 *Läpimurto vihollisen keskustaastaan – "Penetration of the Centre"*.

Jos murtoa yrittävä joukko oli taidollisesti ja määrällisesti riittämätön, oli olemassa vaara ettei minkäänlaista läpimurtoa onnistuttaisi saamaan aikaan, mikä vuorostaan antoi viholliselle mahdollisuuden vastaiskuun. Lisäksi sotapäällikölle, joka heikensi sivustojaan vahvistaakseen keskustaansa, saattoi käydä niin, että vihollinen käytti sitä hyväkseen ja hyökkäsi juuri noita heikennettyjä sivustoja vastaan. Tällaisen operointitaidon mestari oli brittiläinen Marlborough'n herttua, John Churchill (1650–1722). Hän perusti kolme neljästä päävoitostaan niin sanottuun *coupe de gracé*'iin (*ratkaisevaan iskuun*) vihollisen keskustaastaan, edellä kuvatun taktiikan mukaisesti. Blenheimissa (13.8.1704) ja Ramilliers'issä (23.5.1706) hän onnistui sitomaan vastustajan sivustoihinsa ja heikentämään niiden keskusta. Vastustajalle ei lopulta ollut mahdollisuutta päähyökkäyksen torjuntaan, vaikka vastustaja näki hyökkäyksen tulevan ja kohdistumisen heidän ryhmityksensä keskelle. Kun toistaa itseään, toimintatapa tulee kuitenkin mahdollisesti ennalta arvattavaksi. Malplaquet'n taistelusta (11. syyskuuta 1709) tulikin kallis voitto juuri tästä syystä.

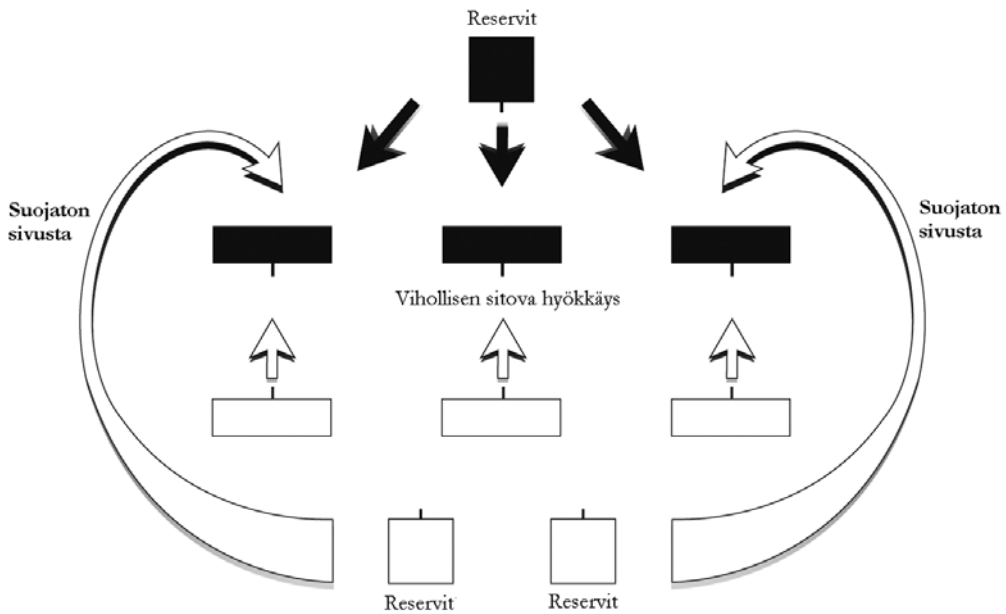

Kuva 4.5 *Yksipuolinen saarroitus – "Envelopment of a Single (Enemy) Flank"*

Saarroitus (omfattning) tai koukkaus (kringgång) (ks. kuva 4.5) on toinen paljon käytetty taktiikka nykyaikaisessa sodankäynnissä. Jos vihollisen toista sivustaa vastaan onnistutaan keskittämään riittävän suuria joukkoja, tuloksena on usein sen sivustan saarroitus tai jopa motitus. Tämä puolestaan johtaa siihen, että hyökkäystä vihollisen keskustaasta voidaan jatkaa – vyöryttää sen rintama, tavallisesti yhdistettynä suoraan vihollisen keskustaasta suun-

nattuun hyökkäykseen. Normaalisti tästä seuraa kumuloituva kaaos vastustajan keskustassa ja koko sen ryhmityksessä.

Sekä Preussin kuningas Fredrik Suuri (1713–1786) että myöhemmin brittiläinen Wellingtonin herttua, Arthur Wellesley (1769–1851) käyttivät monta kertaa tätä menetelmää. Tärkeää tässä asetelmassa oli kerätä riittävästi rohkeutta heikentää omaa keskustaa riittävän paljon, jotta pystyttäisiin keskittämään ylivoimainen voima vastustajan sivustoja vastaan. Tässä tarvitaan kuitenkin nopeutta, jotta vihollinen ei ehtisi iskeä heikentyneitä keskustaa vastaan. Tämä koitui venäläisille ja itävaltalaisille tappioksi Napoleonin (1769–1821) vastaan Austerlitzin taistelussa (2.12.1805). Liittoutuneet (siis lähinnä Itävalta ja Venäjä, joita Saksan eri valtio sekä Iso-Britannia avustivat) heikensivät keskustaansa iskeäkseen Napoleonin oikeaan sivustaan. Tällä sotaliikkeellä ne laskivat murtavansa ranskalaiset. Tämä johdi kuitenkin siihen, että Napoleon saattoi panna joukkonsa päätaisteluun liittoutuneiden keskustaa vastaan, joka romahti ja ranskalaiset voittivat tämän taistelun.

Kuva 4.6 Kaksipuolinen saarroitus – "Envelopment of Both Flanks".

Tärkeä esimerkki kaksipuolisesta saarrouksesta (dubbel omfattning) oli Cannan taistelu 216 eKr. Tässä taistelussa karthagolaiset onnistuivat Hannibalin (n. 247–183 eKr) johdolla tuhoamaan täydellisesti Rooman taistelukentällä olleen armeijan. Hannibal houkutteli roomalaiset etenemään kohti omaa keskustaansa siirtämällä joukkojaan taaksepäin. Tämä vetäytyminen toteutettiin pelkästään keskustassa. Hannibal oli sijoittanut parhaat joukkonsa sivustoja suojaaksi, jotka pysyivät paikallaan. Sivustoilla toimi myös karthagolaisten

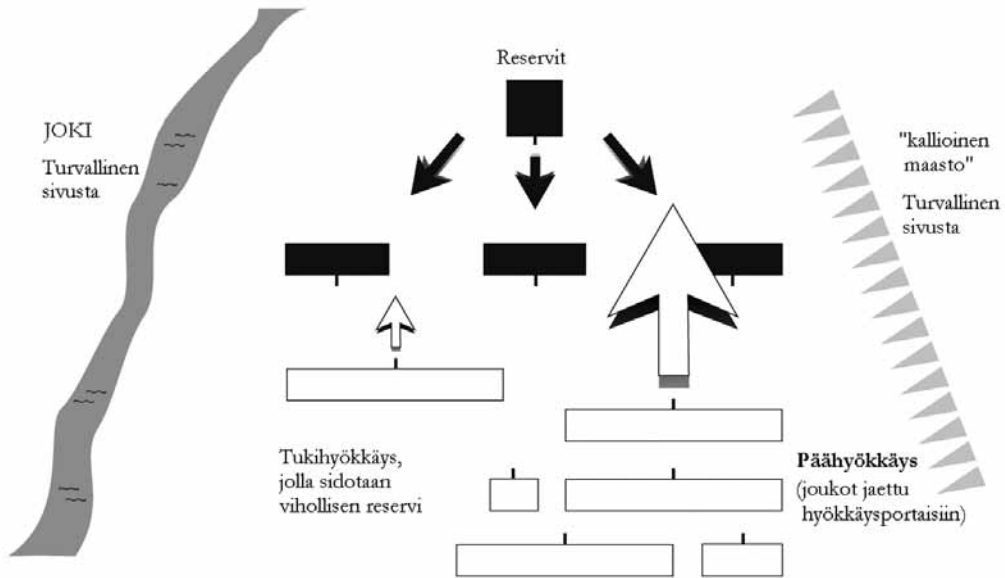
ratsuväki, joka ajoi roomalaisten ratsuväen taistelualueelta ja saartaakseen sitten roomalaiset ulkokehällä. Tämä täydellinen voitto on kiehtonut monia tutkijoita ja sotapäälliköitä ja vaikuttanut siitä lähtien sotateorioihin, sotasuunnitelmiin ja yleensäkin sodankäyntiin.

Vihollisen kaksipuolinen saarrostus (ks. kuva 4.6) on normaaliolosuhteissa vaikea toteuttaa, koska se vaatii sitä yrittävältä lukumääräistä ylivoimaa. Tästä johtuen vihollisen voimien täydellinen kaksipuolinen saarrostus on sotahistoriassa suhteellisen harvinaista. Ilman joukkoylivoimaa tai vihollisen kurin hölymistä tämä sotaliike merkitsee riskiä sitä yrittävälle sotapäällikölle. Tällöin vaarana on, että hän ”virittää jousen liian kireälle”. Hän ottaa sen riskin, että vihollinen näkee mahdollisuuden murtautua ulos muodostuneesta saarrostuksesta keskittämällä voimansa yhteen tai useampaan saarrostusta suorittamassa olevan joukkojen heikkoihin kohtiin. Vihollinen saattaa silloin onnistua luomaan paikallisen ylivoiman, jossa se murtautuu ulos siitä huolimatta että se on koko sotatoimen toteuttamisen kannalta katsottuna lukumääräisesti alivoimainen.²²⁷

Näistä saarrostusyrytyksistä on olemassa monia esimerkkejä. Muun muassa Pietari Suuren johtama venäjän armeija (1672–1725) saarrettiin ja pakotettiin antautumaan taistelussa turkkilaisia vastaan Pruth-joella (13.7.1711). Turkkilaiset epäonnistuivat kuitenkin vastaavassa sotaliikkeessä Savoijin prinssi Eugenia (1663–1736) vastaan Belgradin ulkopuolella. Siellä turkkilainen armeija uhkasi Itävallan prinssi Eugenin johtamaa armeijaa, joka piiritti turkkilaista joukkoa Belgradissa (piiritys oli käynnissä 29.6–18.8 välisenä aikana, päätaistelu tapahtui 16.8). Itävaltalaiset onnistuivat löytämään heikon kohdan turkkilaisten avuksi tulleessa armeijassa ja taistelivat itsensä sen ryhmyksen läpi. Tämän seurauksena turkkilaisten armeija antautui siitä huolimatta että se oli lukumäärältään ylivoimainen, mikä puolestaan sai Belgradiin piiritetty turkkilaiset joukot antautumaan. Tässä nähdään, että kaikki pantiin yhden kortin varaan: joko voitetaan tai sitten hävitään.

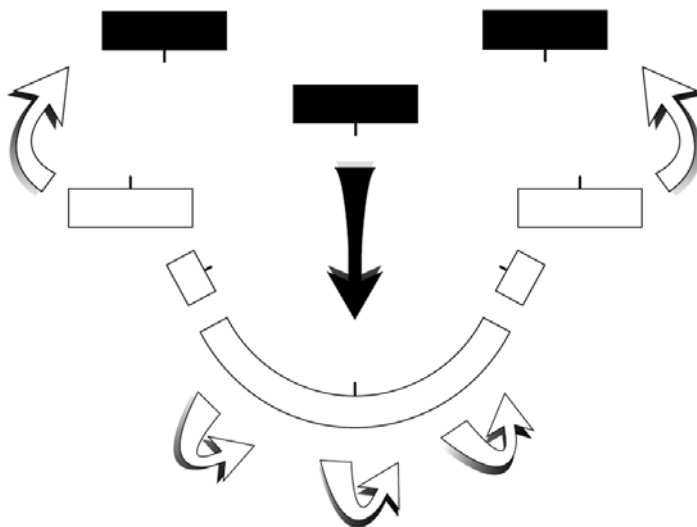
Monet saksalaisten voitoista Venäjälle 1941 tehtyjen sotatoimien alussa olivat kaksipuolisia saarrostuksia. Ne perustuivat saksalaiseen traditioon ”totaalisen” voiton saavuttamisesta, joka oli muodostunut ensimmäisen maailmansodan aikana. Saksalaisia inspiroi erityisesti heidän voittonsa venäläisistä Tannbergissä (26.–31.8.1914).

²²⁷ Toim.huom: Ilomantsin taistelut kesällä 1944 tarjoavat tässä suhteessa kiinnostavan poikkeuksen. Kenraali Raappana toteutti uskaliaan kaksipuolisen saarrostuksen, jolla hän pystyi saartamaan ja osin tuhoamaan vastustajan lukumääräisesti ylivoimaiset voimat. Toisaalta syntyneitä motteja ei pystytty tuhoamaan, koska niihin puolustukseen linnoitautunut vihollinen oli tulivoimaltaan vähintään motittajan veroinen. Raappana hyökkäsi kerralla kaikilla voimillaan, eikä jättänyt reserviä hyökkäyksen jatkamiseksi tai vihollisen takaa-ajoa varten. Avaintekijänä Ilomantsin alueella oli maasto, jota Raappana pystyi käyttämään tehokkaasti hyväkseen. Hän myös ymmärsi, että johtamis- ja huoltoyhteydet olivat viholliselle ensiarvoisen tärkeitä. Kaksipuolinen saarrostus toteutettiin juuri tämän yhteyden katkaisemiseksi (siinä ei tosin aivan onnistuttu, koska myös vihollinen tiesi oman haavoittuvuutensa ja varmisti tämän yhteyden olemassaolon).

Kuva 4.7 Sivustahyökkäys - mahdollisesti portaittain ("Attack in Oblique Order").

Sivustahyökkäys (ks. kuva 4.7) toteutetaan tavallisesti sijoittamalla joukkoja painopistemäisesti vihollisen yhtä sivustaa vastaan. Tarkoituksena on saada aikaan sisäänmurto ja tämän jälkeen läpimurto vihollisen sivustalla. Tukihyökkäyksellä sidotaan vihollisen reservejä, niin että se ei kykene vahvistamaan joukkojaan päähyökkäyksen suunnassa. Tämä sitomistehtävä pitää toteuttaa mahdollisimman pienillä resursseilla, jotta varsinaisen päähyökkäyksen voima säilyy mahdollisen suurena. Tämä menetelmä on tavallinen klassisessa sotahistoriasa ja sitä käytettiin ahkerasti kreikkalaisessa ja roomalaisessa sodankäynnissä. Myös Fredrik Suuri käytti tätä menetelmää ansiokkaasti sotaretkillään Preussin seitsenvuotisessa sodassa (1756–1763). Hänen suurin voittonsa Leuthenin taistelussa (5.12.1757) Lothringenin prinssi Kaarlen johtamia itävaltalaisia vastaan perustui tähän menetelmään. Napoleonkin käytti tämän menetelmän useita versioita hyvällä menestyksellä, muun muassa sotaretkillään vuonna 1813. Eräs esimerkki oli taistelu Bautzenissa (20.–21.5.1813) preussilaisia ja venäläisiä vastaan (Napoleon ei kuitenkaan pystynyt jatkamaan menestystään, koska hänellä oli pula ratsuväestä ja kokeneesta jalkaväestä). Tämä on kaiken kaikkiaan taistelumuoto, jota monet kuuluisat sotapäälliköt ovat käyttäneet hyvin tuloksin.

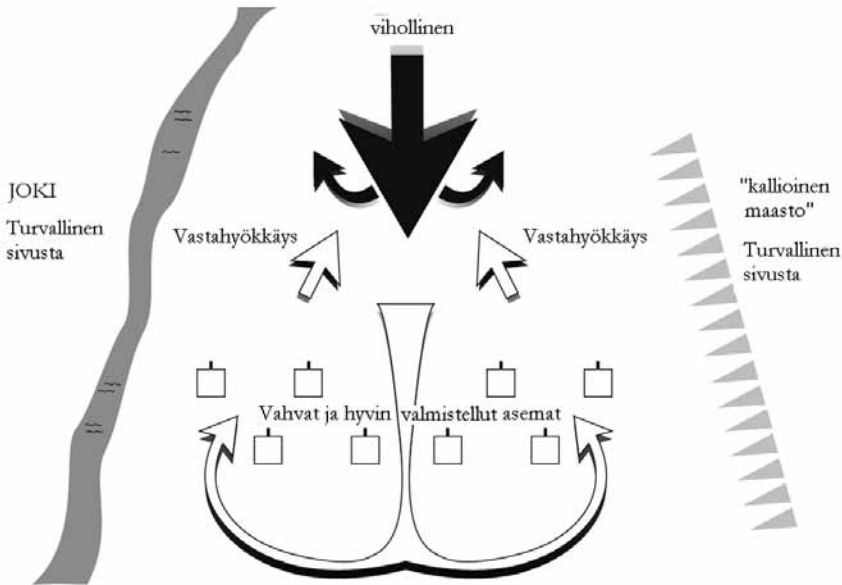

Kuva 4.8 Teeskennetty vetäytyminen ("The Feigned Withdrawal").

Vihollista harhauttavan perääntymiskäskyn antaminen omille joukoille osana taistelutekniikkaa/taktiikkaa on myöskin vanha ja luotettava sotaliike (ks. kuva 4.8). Sillä houkutellessa vihollista epäedulliseen asemaan/väijytykseen. Vetäytyminen näyttää vastustajan puolelta siltä, että hän on voittamassa, mikä saattaa houkuttaa hänet seuraamaan vastustajaa nopean ja helpon voiton varmistamiseksi. Mikäli vetäytyminen on hyvin suunniteltu ja toteutettu, tämä saattaa olla erittäin tehokas menetelmä. Vaarana on kuitenkin itse menettää kontrolli omista joukoista, mikä johtaa välittömästi kaaokseen ja tappioihin. Ottomaanien valtakunnan joukot käyttivät yleensä tätä menetelmää tuloksetta. Se oli usein muodoltaan sellainen, että läntiset armeijat (tai muut vastustajat) näkivät mahdollisuuden vallata turkkilaisten (hyvin varustetun) kuormaston. Kyse oli kuitenkin hämäyksestä ja voitonriemuissaan hyökkääjät huomasivat liian myöhään olevansa ansassa. Tähän liittyen turkkilaiset hyvin tunteva prinssi Eugen ilmoitti pelkäävänsä turkkilaisia vähemmän kuin heidän runsasta kuormastoaan ja hän luopui monta kertaa perääntyvien turkkilaisjoukkojen takaa-ajosta kymmenvuotisen sotaretken aikana Tonavan alueella 1700-luvun alussa.

Wellingtonin herttuakin oli tämän menetelmän taitava käyttäjä. Hän houkutteli vuonna 1810 marsalkka André Massénan (1756–1817) johtamat ranskalaiset seuraamaan brittijoukkoja halki Portugalin Tores Vedrasissa sijaitseviin valmisteltuihin puolustusasemiin, joka liikkeenä koitui kohtalokkaaksi ranskalaisille joukoille. Tämä ei siis ole käytännössä kovin yksinkertainen menetelmä. Se saattaa kuitenkin olla tehokas, mikäli ajankohta on oikea ja omat joukot ovat riittävän kurinalaiset. Tarkoitus on yllättää vihollinen ja saattaa se henkisesti ja fyysisesti pois tasapainosta. Tämä varmistaisi

psykologisen yliotteen vastustajasta ja tavallisesti varmistaisi myös aloitteen taistelun seuraavassa vaiheessa.

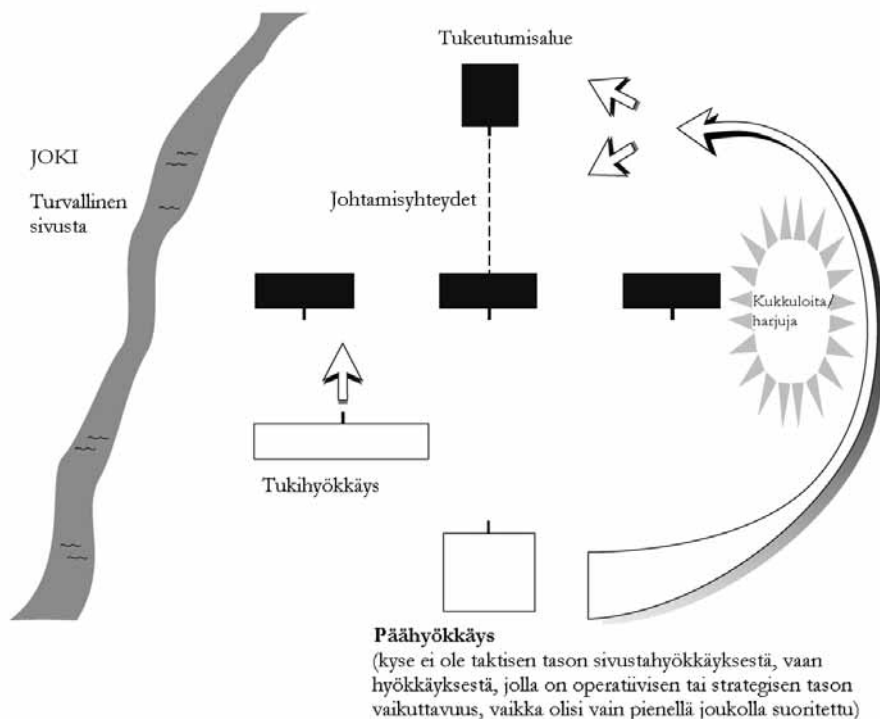

Kuva 4.9 Hyökkäys puolustuksellisesta asemasta ("Attack from a Defensive Position").

Napoleon on kuvannut sotataitoa seuraavanlaisena: "...a well-reasoned and extremely circumspect defensive, followed by a rapid and audacious attack". Tätä menetelmää käytettäessä (ks. kuva 4.9) täytyy huolellisesti valita hyvin puolustettavissa oleva alue. Vihollisen hyökkäys yritetään houkutella tätä paikkaa vastaan. Kun vihollinen aloittaa hyökkäyksen ja kun se on siis "nie-laissut syötin", on aika käydä vastahyökkäykseen. Vihollinen ei ehdi reagoida riittävän nopeasti ja luulee edelleen olevansa aktiivinen hyökkääjä, vaikka tosiasiallisesti se on joutunut itse hyökkäyksen kohteeksi.

Wellingtonin herttuan aikaisemmin mainittu operaatio Tores Vedrasissa on klassinen esimerkki tästäkin menetelmästä; ensin säilytetään puolustuksellisesti oma voima jotta sitten oikealla hetkellä siirrytään hyökkäykseen vihollisjoukkojen lyömiseksi. Riskinä tässä menetelmässä on, että oikea tilaisuus menetetään helposti odottamalla liian kauan, ja että etsitään syitä odottaa vieläkin kauemmin. Historiassa löytyy monia esimerkkejä siitä, että odottaminen liian kauan hyvissä puolustusasemissa on päättynyt siihen että puolustuksellisista asemista ei ole pystytty hyökkäämään ja on lopulta hävitty koko taistelu. Nykyaikaisena esimerkkinä tästä voivat olla Dien Bien Phun taistelut Pohjois-Vietnamissa (marraskuusta 1953–toukokuuhun 1954). Ranskalaiset valmistautuivat lopulliseen ratkaisuun kenraali Vo Nguyen Giapin (s. 1912) Viet-Minh -sissejä vastaan tärkeässä laaksossa ja laajensivat puolustustaan kiitoradan ympärillä oleviin tukikohtiin. Ajatuksena oli antaa sissijoukkojen

”vuotaa kuiviin” tätä puolustusta vastaan ja sitten itse ryhtyä hyökkäykseen. Huomattavasti vahvemmat sissiosastot onnistuivat kuitenkin suurin ponnistuksin saamaan perille sekä tykistöä että runsaasti ampumatarvikkeita. Tuon tykistön turvin sissiosastot kävivät rynnäkköön kalliiksi käyneinä ”ihmisaaltojen” hyökkäyksinä, jotka tosin vähitellen pilkkoivat ensin ranskalaisten puolustuksen erillisiin pesäkkeisiin ja sitten tuhosivat sen yksitellen. Tuon ranskalaisten häviö merkitsi käytännössä, että he hävisivät koko sodan.

Kuva 4.10 ”Epäsuora vaikuttaminen/ läbestymistapa” – ”The Indirect Approach²²⁸”.

Niin kutsuttu ”epäsuora metodi” (”indirekta metoden”) (ks. kuva 4.10) perustuu siihen, että vihollinen sidotaan toimintaan omia toisarvoisia operaatioita vastaan. Sillä aikaa kun

²²⁸ Toim.huom: tässä on käytetty ajatusta epäsuorasta vaikuttamisesta, jossa ensisijaista on vihollisen yllättäminen poikkeavilla toimenpiteillä. Tämän ajatuksen kirjoittaja on alun perin B.H. Liddell Hart, joka ei kuitekaan teoreettisessa konseptissaan painottanut pelkästään tätä fyysistä vaikuttavuutta. Lähtökohtana hän piti psykologista vaikuttavuutta, joka ei perustunut vain ”koukkaamiseen”. Yhtä lailla suora isku vastustajan päävoimia vastaan voi tuottaa epäsuoran vaikuttavuuden, jossa vaikutus kertautuu ja kumuloituu. Toimenpide pitää siis suhteuttaa aina vastustajaan. Liddell Hartin mukaan pienellä taktisella toimenpiteellä on ideaalitapauksessa mahdollisuus saada strategisen tason vaikuttavuus, kunhan se on suunniteltu tarkasti ”vaikutuslähtöisesti”. Tämä lähtökohta liittyy siis tavanomaiseen taistelulenttään. Epäsuoruus liittyy nykyään läheisesti nykyamerikkalaiseen EBO-konseptiin (Effects Based Operations).

vihollinen on sitoutunut niihin, suuri osa omista päävoimista siirretään joko vihollisen sivustan kiertämiseen tai suoraan vastustajan selustaan. Mikäli tämä sotaliike onnistuu ennen kuin vihollinen huomaa, mitä on tapahtumassa, tai jos se tapahtuu niin nopeasti, ettei vihollinen kuitenkaan ehdi ryhtyä vastatoimiin, voidaan sen huoltoreittejä uhata, katkaista tai tuhota. Käytännössä vihollisen on näiden toimenpiteiden jälkeen hyvin vaikea saada reservējään ja huoltoaan taistelualueelle. Sen ainoa mahdollisuus on kääntyä ympäri ja taistella itsensä ulos samaa reittiä pitkin, mistä se oli tullutkin, pystyäkseen avaamaan uudelleen huoltoreitin tuki- ja huoltoalueilleen. Tämän taisteluvaiheen aikana kumpikin puoli taistellee kiinnostavalla tavalla ”päinvastaisesti” rintaman ollessa ”vasten” omia tukikohtia. Se osapuoli joka alkaa olla häviöllä, päättyy nopeasti kriittiseen tilanteeseen, kun luonnollisin perääntymistie on suljettu. Tämän tyyppisessä tilanteessa on selvää, että nopeudella ja yllätyksellä on ratkaiseva merkitys taistelun lopputulokseen.

Monet sotapäälliköt ovat yrittäneet tätä sotaliikettä (se voi esiintyä niin strategisella kuin operatiivisella ja taktisella tasolla), mutta tämän laskelmoidun riskinoton vaara on usein ollut enemmän kuin mitä on pystytty käsittelemään. Kuten muun muassa Fredrik Suuri huomautti, aina on olemassa vaara, että taitava vastustaja antaa takaisin ”samalla mitalla”. Kaikki 1600- ja 1700-lukujen armeijat olivat hyvin riippuvaisia huoltokolonneistaan ja huoltoreiteistään. Armeijat pystyivät marssimaan vain niin kauas (tai niin nopeasti) kuin huoltokolonnat pystyivät niitä seuraamaan. Hitaat, härkien vetämät huoltovankkurit kehoilla teillä (yhdessä huonojen ilmojen kanssa) olivat erittäin rajoittavia tekijöitä siinä, miten nopeasti ja pitkälle sen aikaiset armeijat saattoivat ulottaa suunnitelmansa ja operaationsa. Vasta Napoleonin myötä sodankäynnistä tuli dynaamisempaa, mikä suurelta osin perustui ranskalaisten kevyempään kenttätykistöön ja joukko-osastojen kykyyn ”elättää itsensä maan resursseilla”. Ranskan armeija pystyi operoimaan kauempaa ja pidemmän aikaa ilman siihen asti mukana tuotua tavanomaista kuormastoa. Tämän johdosta ranskalaiset saattoivat käyttää täydellä teholla ”epäsuoraa metodia” hyväkseen.

Napoleon käytti tätä menetelmää eri muunnoksina noin 30 kertaa vuosien 1796 ja 1815 välisenä aikana. Epäsuoran menetelmän suurin etu lienee mahdollisuus pakottaa vastustaja ratkaisuun. Menetelmän onnistumisen kannalta on kuitenkin eduksi, jos käytettävissä on (paikallisesti) suhteellisen suuret voimat ja aikaolosuhteet on arvioitu realistisesti. Menetelmää on sitten kehitetty 1900-luvulla uuden teknologian ansiosta, kun mekanisoidut joukko-osastot ja ilmatuki on mahdollistunut. (Nykyaikaisen liikesodankäynnin teorian merkityksestä kerrotaan toisaalla.)

Yleinen kokemus Napoleonin sodista on, että nopea siirtyminen ei sittenkään riitä. Liiallinen voimien jakaminen saattaa johtaa niiden tuhoamiseen ”pala palalta”. Lisäksi toistettaessa samaa menetelmää samanlaisena, vihollinen oppii vähitellen tehokkaiisiin vastatoimiin. Myös Napoleonin vastustajat oppivat pikku hiljaa omista virheistään, mikä johti ranskalaisen sotataidollisen dominanssin vähittäiseen heikentymiseen. Tästä esimerkkinä ovat liittoutuneet, jotka sotatoimien aikana 1813–1814 muuttivat haavoittuvan huoltojärjestelmänsä siirtämällä suuremmat ammusvarastot ja muut tärkeät tarvikkeet lähemmäksi taistelevia joukko-osastoja. Nämä vastatoimenpiteet vähensivät saarroksiin joutumisesta koituvia riskejä, ja tiukemmin joukkoon yhdistetty ylläpitävä huolto lisäsi joukkojen taistelukestävyyttä

aikaisempaan verrattuna, eikä enää oltu riippuvaisia päivittäin perille kuljetetusta huollosta. Nyt oli mahdollista olla välittämättä siitä, että ajoittain jouduttiin saarroksiin, mitä Napoleon aina yritti saada aikaan.

Nämä menetelmät osoittavat, että lopultakaan ei ole olemassa mitään yksittäistä liikesodankäynnin ”supermenetelmää”. Seitsemää klassista sotaliikettä voi sen sijaan pitää ”ideapankkina”, josta voidaan ottaa kulloinkin sopiva menetelmä ajankohtaisen tilanteen hoitamiseksi. Niitä voi myös yhdistellä tilanteen mukaisesti mielin määrin.

5 Tavanomainen/konventionaalinen sodankäynti

5.1 Nykyaikaisten joukkojen luonnehdintaa

Tämä luku on yleiskatsaus nykyaikaisten *tavanomaisten* joukkojen kehittymiseen aina meidän päiviimme saakka. Kokonaiskuvan muodostamiseksi ensimmäiseen osaan on otettu mukaan lyhyt historiallinen kuvaus maa-, meri- ja ilmavoimien kehittymisestä. Samoin esitellään lyhyesti ne kehitystrendit, jotka ovat todennäköisiä tavanomaisten joukkojen kehittymiselle. Lisäksi luonnehditaan lyhyesti ajankohtaisia teknisiä ja doktrinaarisia kehityskulkuja. Yksityiskohtaisemmat katsaukset tämän päivän sodankäynnistä maalla, merellä ja ilmassa on esitetty omissa kappaleissaan.

Tarkasteltaessa Euroopassa tapahtunutta kehitystä viimeisten 400 vuoden aikana, voidaan huomata, että sodankäynnin tavallisin päämäärä on ollut *oman alueen hallinta* tai *naapurin alueen valtaaminen*. Tämä tavoite tai kunnianhimoinen pyrkimys on sitten lyönyt leimansa myös sille, millaiseksi sota ja sodankäynti ovat muotoutuneet. Tästä johtuen maasodankäynti on ollut sodankäynnin ratkaiseva osa, kun taas merisodankäynti ja 1900-luvulla myös ilmasodankäynti ovat olleet enemmän tai vähemmän avustavassa roolissa. Kokonaiskuva riippuu kuitenkin aina *sotanäyttämöstä*, ts. missä sota käydään ja ketkä ovat sodan osapuolia.

Tulee muistaa, että joillekin kansallisuuksille nimenomaan merimahti ja meren herruuden saaminen on saattanut olla hyvin merkityksellistä. Aikaisemmin historiassa valtioiden mahdollisuudet laajentua siirtomaavaltoina sekä suurvaltastatus perustuivat juuri merimahtiin. Espanjan, Alankomaiden ja ennen kaikkea Ison-Britannian suurvalta-asema lepäsi suuressa määrin niiden laivastojen suorituskyvyn varassa. Iso-Britannia katsoi kuitenkin välttämättömäksi osallistua myös maasodankäyntiin molemmissa maailmansodissa taatakseen taloudelliset, poliittiset ja sotilaalliset etunsa.

Traditionaalinen käsitys maavoimien keskeisyydestä lienee muuttumassa. Jotta länsi ja ennen kaikkea Yhdysvallat voisivat esiintyä hyökkäävästi ja toteuttaa sotilaallisia voimannäyttöjä (*power projection*) eri alueilla (kuten Naton interventio Bosniassa 1990-luvulla), pitäisi lentokuljetuksien ja saatettujen merikuljetusten painottua entistä enemmän. Sotilaallinen vaikuttaminen oman alueen ulkopuolella edellyttää korostetusti kykyä siirtää sotilasjoukkoja nopeasti kohdealueille. Tässä yhteydessä voidaan huomata, että Yhdysvallat on 1900-

luvulla suurvaltana ja globaalina sotilasvoimana ottanut Ison-Britannian 1800-luvun aseman johtavana siirtomaavaltana. Yhdysvallat näkevät vallan projisoinnin mahdollisuuksien riippuvan täysin heidän kyvystään valvoa ja hallita meri- ja ilma-alueita. Sotilaallista voimaa voidaan viedä rauhattomalle alueelle pelkästään voiman osoittamisen tarkoituksella. Tätä kutsutaan usein termillä *force in being* (pohjautuen termiin *fleet in being*), ollaan paikalla ja tarkkaillaan tilanteen kehittymistä. Toiveena on, että pelkällä sotilaallisella voimannäytöllä saadaan vastustajat valitsemaan vaihtoehto, joka miellyttää voimalla uhkaavaa tahoja.

Nykyaikainen sotateoria ja tavanomaisen sodankäynnin doktriinit

On suhteellisen vaikeata kattaa käsitteitä liikesodankäynti (manöverkrigföring) ja kulutussodankäynti (utnötningskrigföring) lyhyillä ja tarkoilla määritelmillä. Pikemminkin on kyse kahdesta *kokoavasta käsitteestä* (samlingsbegrepp), joista molemmista on useita muunnelmia ja vivahteita. Ne voidaan myös nähdä sotateorian ja doktriinin kehityksen kahtena täysin erilaisena koulukuntana. Jäljempänä tässä kirjassa kuvataan yksityiskohtaisemmin nykyaikaisen liikesodankäynnin erityispiirteitä. Tässä esitellään lyhyesti ja yleisesti seikkoja, joiden voidaan katsoa muodostavan liike- ja kulutusotien sotateoreettinen pohja. On huomattava, että kulutusteorian käsitteen tässä esitetty muoto on suhteellisen uusi.

Kulutusteorian käsitteen sisältöä tarkennettiin 1970-luvulla kuvaamaan niitä asioita, joita liikesotaan uskovat itse asiassa tahtoivat välttää ja joista he halusivat etääntyä. Kyse oli teollistuneesta sodankäynnistä suurine armeijoinen ja joukkotuhoaseineen, jossa hyväksyttiin suuret omat tappiot. Tätä kutsuttiin myös ”systemaattiseksi sodankäynniksi” (systematisk krigföring). Tämän tyyppiselle sodalle haluttiin löytää vaihtoehto ja siinä tarkoituksessa vahvistaa kulutussodan yhteiskäsite kuvaamaan sodankäyntiä, joka oli ollut tyyppillistä lännessä kahden maailmansodan aikana sekä lähes koko 1900-luvun ajan.

Länsi havaitsi 1970-luvun puolivälissä, että tavanomaiseen sodankäyntiin oli muodostettava uusi sotilaallinen ajattelu(tapa). Ilman ajattelun tapojen muutosta voitaisiin tuskin torjua massiivista Neuvostoliiton ja Varsovan liiton hyökkäystä. Koettiin välttämättömäksi luoda vaihtoehto suhteellisen jäykälle puolustusajatukselle, joka silloin sääтели Länsi-Saksan ja muun läntisen Euroopan puolustusta.

Uuden puolustusajatuksen perustaa koskevan suurehkon kiistan jälkeen valittiin vähitellen sotateoreettinen lähtökohta, joka vuorostaan tukeutui liikesodan teorioihin. Tämä muodosti sitten perustan niille kehitys- ja järjestelmätöille, joiden tuloksena syntyivät uudet doktriinit, aluksi Yhdysvalloissa 1982 ja vähitellen koko Natossa.

Nykyiset doktriinit – lyhyt historiikki

On paikallaan selvittää lyhyesti doktriinin käsitettä ja doktriinien tehtävää. Samalla kuvataan Natossa viime aikoina tapahtuneen kehityksen taustaa. Neuvostoliittolaisen sotateoreetikon marsalkka Mihail Tuhatsevskin mukaan:

Sodan eri vaiheita ei voi käsitellä samalla tavalla eikä käyttää samaa doktriinia koko ajan. Doktriini on jatkuvassa muutoksessa johtuen käytettävistä joukoista ja materiaalista sekä valtakunnan liikekannallepanon ja militarisoinnin tasosta tietyn ajanjakson aikana (...) Siksi on mahdotonta määritellä seuraavan sodan luonnetta, koska tulevaisuuden sodan varalle tehtävät valmistelut tulevat muuttamaan sen sodan muodon ja luonteen.²²⁹

Sitaatti viittaa vaikeuteen ennustaa ajoissa sitä, kuinka valtion sotilaallista voimaa voidaan käyttää ja mihin sotaan sen pitää valmistautua. Jotta ei valmistauduttaisi eilispäivän sotaan, vaaditaan jatkuvaa ja järjestelmällistä omien edellytysten ja ajankohtaisten uhkakuvien käsittelyä ja tarkistamista. Oleellista on myös jatkuva doktriinin ja toiminta-ajatuksen kehittäminen (doktrin- och conceptutveckling), millä selvennetään ajankohtaisia poliittisia ja sotilaallisia edellytyksiä ja tapahtumien kehittymisiä. Amerikkalainen doktriinikehitys 1970-luvun puolivälissä oli keskeisessä asemassa koko länsimaailman tämän alan kehitykselle. Tällä työllä oli useita eri inspiiraatiolähteitä:

- Voimakas ”jälki-Vietnam”-syndrooma erityisesti Yhdysvaltain asevoimissa. Monet kriitikot pitivät välttämättömänä löytää vaihtoehto sille sodankäyntitavalle, jota Yhdysvallat huonolla menestyksellä oli käyttänyt Vietnamissa vuosina 1965–1972.
- Uusi näkemys ja ymmärtämys koskien sitä, että doktriinien kehittämisen täytyy aina rakentua toisistaan niinkin paljon eroavien tekijöiden pohjalle kuin kansallinen strategia, sotahistoria, ajankohtainen uhka, käytettävissä oleva teknologia, eri puolustushaarojen väliset suhteet ja poliittinen tahto rahoittaa puolustusta. Yhteensä näistä tekijöistä muodostuu pohja doktriinille, jonka pitää selittää ne ajankohtaiset tehtävät ja roolit, joita aseistetut joukot voivat saada rauhan, kriisin ja sodan aikana.
- Ydinasedoktriinien muuttuminen sekä tavanomaisen sodankäynnin lisääntynyt painoarvo 1960-luvun lopulla johti vuonna 1976 uuden doktriinin, *Active Defence*, syntyyn. Tähän uuteen sotilaalliseen ajattelu(tapaan) vaikutti myös se, että uudet asejärjestelmät olivat paljon tehokkaampia. Tämä kävi ilmi Israelin ja arabivastustajien välisessä Yom Kippur-sodassa 1973, sekä Vietnamin kokemuksista juontaneessa maavoimien merkityksen pienenemisessä Yhdysvaltojen yleisstrategiassa.

Active Defence -doktriinissa painotettiin selkeästi Nato-Euroopan puolustusta Neuvostoliiton ja Varsovan liiton lukumääräisesti ylivoimaista hyökkäystä vastaan.

(...) *accepted force ratios as a primary determinant of battle outcomes and argued the virtues of armored warfare and the combined arms team.*

Yhdysvaltojen *Training and Doctrin Command*n (TRADOC) ensimmäinen johtaja, kenraali William E. DePuy oli sen vuonna 1973 tapahtuneesta perustamisesta lähtien yrittänyt kehittää koulutusjärjestelmää, mikä osaltaan vaikutti doktriinikehitykseen. TRADOCin tehtävänä oli valvoa kaikkia Yhdysvaltain asevoimien sotilaskouluja ja koulutuskeskuksia. DePuy toteutti samanaikaisesti TRADOCin organisoinnin ja otti vastuun joukko-osastojen

²²⁹ Marsalkka Tuhatsevskin sitaatti, käännetty amerikkalaisten Lester Grau ja Timothy Thomasin artikkelista: ”A Russian View of Future War; Theory and Direction”, *The Journal of Slavik Military Studies*, Vol. 9, no 3, s. 502.

harjoittamisesta sekä päällystön ja joukkojen kouluttamisesta. Eräänä ongelmana oli, että koulutuksen painopistettä muutettiin välittömästi ilman uutta doktriinia. DePuy'n mukaan:

*We started out ignoring it (the doctrine); it just was not an issue.*²³⁰

Kuten monet Yhdysvaltain asevoimissa, myös DePuy katsoi, että doktriineilla ei ollut juurikaan käytännön merkitystä. Hän kuitenkin oivalsi välittömästi edut, joita saavutettaisiin koulutuksen ideoiden systematisoinnilla sekä yleispätevämpien periaatteiden luomisella. Tuloksena syntyi käsite *performance-oriented training*. DePuy'n visiossa Yhdysvaltain asevoimien ensisijainen käyttö ei liittyisi kolmanteen maailmansotaan, vaan lyhyisiin ja rajoitettuihin, mutta brutaaleihin konflikteihin esimerkiksi Lähi-idässä. DePuy'n uuden vision mukaisille konflikteille oli leimallista, että käytettävissä olevat resurssit jouduttaisiin ottamaan käyttöön nopeasti ilman pidempää valmistautumisaikaa, toisin kuin molemmissa maailmansodissa, jolloin Yhdysvalloilla oli riittävästi aikaa valmistautua tuleviin taisteluihin. DePuy'n mukaan tämä uusi näkemys merkitsi sitä, että amerikkalaisten yksiköiden tuli olla laadullisesti ylivoimaisia vastustajiinsa nähden. Kokemukset Yom Kippur-sodasta ja Vietnamista yhdessä saivat DePuy'n aloittamaan Yhdysvaltain asevoimien doktriinien arvioimisen ja rekonstruoinnisen.

*Years later, DePuy remembered the October War as "a marvelous excuse or springboard...for reviewing and updating our own doctrine." The war also supplied the American army with a new professional reference point, uncontaminated by association with Vietnam.*²³¹

Uudet ajatukset otettiin käyttöön virallisesti ensimmäisen kerran Yhdysvaltain asevoimien uuden doktriinin FM 100–5 uudessa painoksessa vuoden 1976 kesäkuussa. DePuy näki ongelmalliseksi lähinnä upseerikunnan, jonka asenteisiin olisi vaikea vaikuttaa, koska he eivät lähtökohtaisesti juurikaan olleet kiinnostuneita doktriinikehityksestä:

(...) It will be several more years before 51 per cent of the commanders in the Army (...) operate instinctively in accordance with the principle of FM 100–5. At that time, it will be genuine doctrine.

Hän toi myös julki näkemyksensä uuden doktriinin tarpeesta oman esikuntansa upseereille:

*The impact (of FM 100–5) (...) will be a thousand fold. It will be more significant than anyone imagines. (It) will be the Army way and it will show up for decades.*²³²

²³⁰ Sitaatti on peräisin eläkkeellä olevan amerikkalaisen everstin Tri Richard M. Swainin kirjoituksesta, *The selected papers of general W. E. DePuy*, (Fort Leavenworth, Kansas: *The Combat Studies Institute, U.S. Army Command and General Staff*, 1994), s. 431.

²³¹ Sitaatti R. J. Spillerin artikkelista ”In the Shadows of the Dragon: Doctrine and the U.S. Army after Vietnam” aikakauslehdessä *RUSI Journal*, joulukuu 1997.

²³² Sitaatti DePuy kirjeestä kenraali Fred C. Weyandille (18.2.1976); julkaistu, Swain, *Selected papers*, s. 179–183.

Vain muutama päivä FM 100–5:n julkaisemisen jälkeen alkoi kiivas keskustelu. Kriitikki tuli kuitenkin vähiten odotetulta taholta. Muiden muassa sotateoreetikko William Lind (nykyään hyvin tunnettu) esitti DePuy'n näkemyksen mukaan harmittavia vastaväitteitä. Seuraavassa sitaatissa on tiivistettynä kriittisimmät vastaväitteet (monet kriitikot yksinkertaisesti pelkäsivät muutoksia ja hyökkäsivät uudistusta vastaan täysin eri perusteilla kuin Lind).

(...) Lind asked whether "winning the first battle", meant that there would be no second battle; he attacked the doctrine as placing too great faith on the effect of weapon systems, and interpreting those effects always to the advantage of the defender. More pointedly, he thought the new doctrine merely offered nostrums to an army so weak that it could only rely upon slogans to encourage a "can-do" attitude among the doomed.²³³

Tästä alkoi ainutlaatuinen doktriinikeskustelu sekä julkisuudessa että asevoimien sisällä. Esimerkiksi vaikutusvaltainen amerikkalainen sotilasaikakauslehti *Military Review* julkaisi peräti 80 doktriineja käsittelevää artikkelia. Milteipä välittömästi myös asevoimien vaikutusvaltaiset tahot ja monet siviilikriitikot katsoivat, että uusi doktriini painotti liikaa perinteistä tulivoimaa ja kulutusotaan suuntautuvaa tapaa ajatteella, vaikka se itsessään lienee ollut välttämätön välivaihe kehityksessä kohti seuraavia ja laajempia muutoksia. Keskustelun perusteella ja sen seurauksena Yhdysvaltain asevoimissa käynnistettiin täysin uudenlaisia prosesseja. Vähintäänkin varmistettiin, että amerikkalaiset ottivat (ja ovat sen jälkeen ottaneet) sotateorian tosissaan. Tämän prosessin aikana alettiin painottaa sodankäynnin historian tutkimista. Saksalainen sotilastraditio ja venäläinen sotalaitos otettiin tässä yhteydessä laajojen tutkimusten kohteeksi.

Maa- ja ilmasotavoimien läheisen yhteistyön merkitys sai paljon tilaa uudessa doktriinissa nimellä *Air-Land Battle* (myöhemmin tämä käsite tuli saamaan osittain eri määritelmän ja sisällön). Perinteisen amerikkalaisen ”teollisuussodankäynnin” (industrikrigföring) suuri murros tapahtui vasta 1982, mutta alkusysäyksen ”vallankumoukselle” antoi FM 100–5 vuonna 1976. Voimassa olevaa FM 100–5-versiota tulee aina pitää Yhdysvaltain asevoimien tärkeimpänä asiakirjana ja operaatioiden toteuttamista ohjaavana instrumenttinä.²³⁴

²³³ Swain, s. 51.

²³⁴ FM 100–5:n uusi luonnos oli saatavilla Internetissä vuonna 1998 (<http://www.cgsc.army.mil/cgsc/cdd/fm_100-5> tai <www.adtdl.army.mil/atdls.htm>). Se vedettiin myöhemmin pois ja aina vuoteen 2001 oli voimassa 1993-versio jossain määrin muokattuna. Kesäkuussa 2001 ilmestyi uusi doktriiniversio. Lehdistötiedotteen mukaan se sisältää: ”FM 1, The Army, provides the fundamental doctrine for the employment of land power; defines The Army’s core competencies; and describes The Army’s purpose, roles and functions. It points the way to the future and establishes doctrine for employing landpower in support of the National Security Strategy and the National Military Strategy. FM 3–0, *Operations*, discusses how to employ and develop the doctrinal principles discussed in FM 1; establishes how the Army will conduct operations across the full spectrum of military operations; establishes a framework of Offense, Defense, Stability, and Support operations; and guides Army operations toward Transformation to the Objective Force later this decade.”

²³⁴ 1997 b.

Tällä hetkellä olemme käsitteen ”informaatio­sota” (informationskrig) kynnyksellä, jossa tieto on muuttumassa vallaksi. Viime aikojen kehitystä on myös alettu kutsua termillä *Revolution in Military Affairs* (RMA). Tämä kehitys tapahtuu voimakkaasti muuttuvassa maailmassa. Maailmanlaajuiset strategiset olosuhteet ovat muuttuneet. Aiemmat voimatasapainon ja valtioidenvälisen konfliktien periaatteet ovat osittain antamassa tilaa vähemmän jäsentyneille ja vaikeammin ennustettavissa oleville uhkakuville (scenario). Tässä yhteydessä on otettava huomioon vaara, että erilaisten ideologisten, uskonnollisten, rodullisten ja kansallisten päämäärien puolesta palavalla innolla taistelevat pienet ryhmittymät saavat haltuunsa enenevästi uusia asejärjestelmiä (mukaan lukien joukkotuhoaseita).

Pohjimmiltaan doktriinin tulee edustaa sotilasorganisaation tarkasti harkittua toimintamallia. Julkilausumattomasti edellytetään myös näiden ajatusten hyväksymistä. Doktriinin tulee olla ajantasainen ja samalla viitoittaa tulevaa kehitystä. Sodankäynnin teorioilla ei kuitenkaan ole, eikä pidäkään olla niin lyhyttä perspektiiviä. Sen sijaan teorioiden pitää tuottaa ymmärrystä tulevaisuudesta ja siitä, kuinka sodankäynnin eri tekijät voivat muuttua sekä luonteeltaan että keskinäisesti vuorovaikuttaen. On tärkeää lisätä ymmärrystä siitä, kuinka sotateoriat voivat muuttaa sodankäyntiä. Tämä on ikuinen haaste sekä sotateoreetikoille että doktriinien laatijoille.

Doktriinin tehtävä

Vuoden 1982 amerikkalaisen doktriinimuutoksen taustalla näkyy keskeisesti muuttunut poliittinen mielipide sotilaallisen elementin mahdollisesta käytöstä. Vietnamin sodan jälkeen tämä oli ollut jokseenkin mahdotonta; poikkeuksena oli tähän asti ollut Länsi-Eurooppa ja Etelä-Korea. Doktriininmuutos liittyi myös lisääntyneeseen tahtoon käyttää hyväksi operaatioalueen koko syvyyttä, mikä oli itsessään jo tärkeä uutuus. Seuraava tulkinta ja käännös FM 100–5:n vuoden 1993 versiosta kertoo paljon tästä uudesta asennoitumisesta:

Asevoimien sodankäynnin ideaali kehittyi (...) itsenäisyydestä aselajien keskinäiseen riippuvuuteen, puolustuksellisesta hyökkäykselliseen käyttäytymiseen ja sen jälkeen näiden taistelumuotojen väliseen sopivaan tasapainoon; lineaarisesta jatkuvasti muuttuvaan taistelukenttään sekä yksittäisistä ja vähän kerrallaan käydyistä taisteluista samanaikaisiin operaatioihin taistelukentän koko syvyydessä. Doktriini kuvastaa siitä, miten teknologiaa hyödynnetään uusissa asejärjestelmissä, joukkojen jaotuksessa, tehtävissä, koulutuksessa, johtamisessa ja yksittäisten sotilaiden tukemisessa. Tässä mielessä doktriini on asevoimien tulevien muutosten käyttövoima.

Tekijät	”Active Defense” (1976)	”AirLand Battle” (1982)
Kuka on vastuussa ”taistelusta”?	Divisioonan komentaja	Armeijakunnan komentaja
Fokus	Taktinen – pataljoona, prikaati, divisioona	Operatiivinen – Armeijakunta ²³⁵
”Combat style”	”Kulutus” (”Attrition”)	Sotatoimi, jossa vaihdellaan hyökkäyksellisten/puolustusellisten operaatioiden välillä

Taulukko 5.1 Amerikan asevoimien doktriinimuutos 1980-luvun alussa. Malli pysyi suurin piirtein muuttumattomana vuoden 1993 versiossa, eikä vuoden 2001 versiokaan viittaa suurempiin muutoksiin tällä alueella.

Vuoden 1993 FM 100–5 asetti aikaisempaan verrattuna suuremman painoarvon puolustushaarojen yhteisoperaatioille (*joint operations*). Amerikkalaisten sotateoreetikoiden mukaan tämä kehityssuunta tulee voimistumaan kylmän sodan jälkeisessä alati muuttuvassa maailmassa. Utta oli, että armeijakunnan katsottiin jälleen olevan taktinen joukko – mutta se piti sijoittaa operatiiviseen asiayhteyteen ja operatiiviselle tasolle.²³⁶

Amerikkalaisen näkemyksen mukaan doktriini edustaa:

(...) asevoimien historialliseen tietoon perustuvaa kollektiivista kokemusta. Se kuvastaa sitä oppineisuutta, jota olemme saaneet viimeisimmistä kokemuksistamme ja tämän hetken strategisista ja teknologisista realiteeteista. Se arvioi nykyhetken uhan luonteen. Se on koko asevoimien doktriini (...)²³⁷

On tärkeää panna merkille, että doktriinin kehittäminen on kestänyt kauan ja se on kohdannut huomattavan suurta sisäistä vastarintaa, liittyen erityisesti sodankäynnin kehitykseen ja taistelutoimintaan syvällä alueella (*deep operations*). ”Prosessiivö” ja uudelleen koulutus on nähty välttämättömäksi. Koulutuksen tavoite on lisätä ymmärrystä ja saada Yhdysvaltain asevoimat ottamaan ajankohtaiset tekijät tosissaan. Vuodelta 1986 olevassa tarkistetuissa doktriinissa painotettiin enemmän suurehkojen ja useampien samanaikaisten viholliskosketusten toimintaympäristössä tapahtuviin operaatioihin liittyviä ongelmia (*multi-engagement operations*). Vuoden 1986 versio päätti osaltaan vuonna 1976 alkaneen ja kylmän sodan ongelmien ratkaisemiseen keskittyneen kehittämistyön. Vuoden 1986 doktriinia kehitettiin menestyksekkäästi Persianlahden sodassa 1991. Tämän sodan jälkeen ja sen seurauksena, että vähitellen katsottiin kylmän sodan todella päättyneen, käytettiin doktriinia jäl-

²³⁵ Vuodesta 1997 armeijakuntaa pidettiin jälleen taktisena muodostelmana (taktisk formation) mutta se on nähtävä *operatiivisessa* yhteydessä.

²³⁶ Tässä on havaittavissa ero verrattuna ruotsalaiseen näkemykseen, joissa tämä taso on liitetty puolustushaarojen yksiköiden toiminnan koordinoimiseen.

²³⁷ Käännös doktriinista FM 100–5, 1993.

leen työkaluna muutosten aikaansaamiseksi. Vuoden 1993 versiossa enteiltiin myös uusia ongelma-alueita, jotka olivat selkiytymässä:

- *(Military) Operations Other than War (MOOTW)* – (“Sotaa alemman asteiset operaatiot”, “Icke militära insatser”).
- *Contingency Force Projection* – (“Sotilaalliset voimannäytöt odottamattomissa tilanteissa”, ”Militära styrkedemonstrationer i oförutsedda lägen”).

Tässä mielessä vuoden 1993 versiota voidaan pitää ensimmäisenä uuden sarjan doktriinina. Tämä oli myös Yhdysvaltain asevoimien oma käsitys, vaikka tätä versiota pidettiin vasta luonnoksena. Se jäi kuitenkin voimaan peräti kahdeksaksi vuodeksi. Kesäkuussa 2001 julkaistu uusi doktriini on nimeltään FM 3–0. Se edustaa Yhdysvaltojen ajankohtaista näkemystä sodankäynnistä. Tulee huomata, että amerikkalaiset ovat merkittävästi vähentäneet joukkojaan Euroopassa. Sen sijaan he panostavat nyt sotilaallisen voiman projisointiin Yhdysvalloista suoraan ajankohtaiselle kriisialueelle. Tämä tarkoittaa käytännössä suoraa puuttumista alueellisiin konflikteihin. Amerikkalaiset ovat myös painottaneet, että sitä mukaa kun tämä tulee ajankohtaiseksi, heillä on oltava riittävän suuret joukot voidakseen operoida suuremmissa alueellisissa konflikteissa ja niiden lähituntumassa. Punaisena lankana tässä kuvatussa doktriinikehittelyssä on uusi suuntaus eurooppalaisesta suursodasta puolustushaarojen yhteistoimintaan. Tämä oli selvästi esillä Yhdysvaltojen puuttuessa Afganistanin tilanteeseen seurauksena Yhdysvaltoihin 11.9.2001 tehdystä terrorihyökkäyksestä.

Useimmat länsieurooppalaiset maat näyttävät kopioineen amerikkalaisten tapaa kehittää doktriinejaan. Yleisesti yritetään käyttää jonkin muotoista liikesodankäynnin teoriaa, joka sitten sovitetaan paikallisiin olosuhteisiin ja traditioihin. Nykyään on yleisesti hyväksyttävää nähdä eri toimijoiden välinen yhteistoiminta eräänlaisena itsestäänselvytyksenä. Myös puolustushaarojen yhteiset operaatiot ovat myös muodostumassa tämänkaltaisiksi itsestäänselvyyksiksi. Yhdysvalloissa tämä on ilmaistu *National Military Strategy*ssa, jossa voiman projisointi (*power projection*) nähdään perustavanlaatuisena periaatteena. Voiman projisointi määritellään siinä sotilaallisena kykyä reagoida voimakkaasti ja nopeasti Yhdysvaltoihin liittyviin maailmanlaajuisiin intresseihin. Se sisältää lisäksi amerikkalaisten tavanomaisemman pyrkimyksen operoida ilma-, meri- ja maavoimien tiiviissä yhteistoiminnassa strategisten ja operatiivisten tavoitteiden saavuttamiseksi. Lisäksi useimmat (ehkä kaikki) Yhdysvaltojen ulkopuoliset operaatiot tullaan luultavasti suorittamaan yhteistoiminnassa liittolaisten kanssa. Vuoden 1993 FM 100–5:n doktriinin tavoite oli, että:

Doktriini selvittää, miten Yhdysvaltain asevoimien pitää pystyä toteuttamaan taistelu ja operaation muut muodot osana yhteistä operaatiota. Siinä on tiivistettynä asevoimien perustavanlaatuisen asennoituminen sodankäyntiin. Se ohjaa myös muita suorituksia ja estää kansallisia intressejä vaarantavan toiminnan. Doktriinin pitää olla ohjenuorana kyllin selkeä vaikuttaakseen käytännön ope-

raatioihin, mutta myös riittävän joustava toimiakseen erilaisissa ja vaihtelevissa tilanteissa kaikkialla maailmassa.²³⁸

AirLand Operations – Esimerkki modernista doktriininkehityksestä

Seuraavassa kuvataan doktriinin FM 100–5 painotuksia, jotka toimivat esimerkkinä nykyaikaisen liikesodankäynnin perustavanlaatuisista periaatteista: *AirLand Operations* korvasi vuonna 1993 vanhemman doktriinin *AirLand Battle*. Se sisälsi eräänlaisen ”imperatiivin” toiminnan kehittämisestä, asevoimien varustamisesta sekä sen kouluttamisesta. Oleellista oli ottaa huomioon tarve taistella erilaisissa olosuhteissa. Teknisten ratkaisujen tulisi olla looginen seuraus siitä, miten periaatteita haluttiin käyttää tavanomaisen sodankäynnin yhteydessä. *AirLand Operations* -doktriinin yksi tärkeä tarkoitus on kuvata sitä, miten Yhdysvaltain asevoimien tulee kehittää ja käyttää sotavoimaa taktisella ja operatiivisella tasolla. Doktriinikirjoittajien mukaan taistelukentällä onnistuminen riippuu asevoimien kyvystä noudattaa viittä perusperiaatetta: *aloitteellisuus (initiative)*, *ketteryys*²³⁹ (*agility*), *syvyys (depth)*, *monipuolisuus (versatility)* and *synkronointi (synchronisation)*.²⁴⁰ Amerikkalaisten mukaan nämä käsitteet kuvaavat sitä, mikä on historiallisesti ollut tunnusomaista menestyksellisille sotilasoperaatioille ja minkä tulee olla leimallista kaikelle amerikkalaiselle doktriinille, taktiikalle ja taisteluteknikalle. Kriitikot ovat painottaneet, että liioiteltu synkronointi ja koordinointi eivät ole liikesodankäynnin teorian mukaisia. Sen sijaan on esitetty, että kaksi kantavaa periaatetta riittää: *speed and focus of effort*.²⁴¹ Kiistely parhaasta teoriasta on jatkuvasti käynnissä ja siksi on vaikea varmuudella ennustaa, miten asia tulevaisuudessa kehittyy. Viiteen peruskäsitteeseen kohdistettu kritiikki näkyy myös doktriinin uuden version luonnoksessa, joka oli internetissä kesällä 1997:

Menestyksellisiä operaatioita leimaa viisi ratkaisevaa ominaisuutta: aloite, nopeus, syvyysajattelu, sovittaminen (orkestrering)²⁴² ja monipuolisuus. Aloite muuttaa operaation edellytyksiä ja sisältää hyökkäyksellisen hengen. Kova tempo sekä tahto toimia nopeammin kuin vihollinen ovat edellytyksille, että voidaan ottaa ja säilyttää aloite. Syvyysajattelu laajentaa operaatiota ajan, paikan, voimavarojen ja tavoitteen suhteen. Monipuolisuus on tunnusomaista tahdolle operoida erilaisissa tehtävissä ja ympäristöissä, toisin sanoen käyttää operaatioiden koko skaalaa. Organisointi tarkoittaa, että yhdistetään joukkoja mielekkäästi ja samanaikaisesti säilytetään vaadittava joukkoihin kohdistettava

²³⁸ Käännös doktriinista FM 100–5, 1993.

²³⁹ Toim.huom: tämä käännetään usein myös joustavuudeksi.

²⁴⁰ Käännettynä: aloitteellisuus, nopeus, koko operaatioalueen syvyydessä tapahtuvat operaatiot, joustavuus ja koordinointi (initiativ, snabbhet, operationer över hela operationsområdet djup, flexibilitet och samordning).

²⁴¹ Käännettynä: ”Nopeus ja ponnistusten fokusointi tavoitteeseen/painopisteeseen”. (”Tempo och att fokusera ansträngningarna mot ett mål/kraftsamling.”)

²⁴² Orchestration (1998): ”To arrange, develop, organize or combine to achieve a desired or maximum effect. Describes the means by which commanders apply the complementary and reinforcing effects of all military and non military assets to overwhelm opponents at one or more decisive points.”; Toim.huom: tärkein ero **sovittamisen** (orchestration) ja synkronisoinnin välillä on niiden lähtökohtainen ”luonne-ero”. Synkronointi on aktiivista ja normittavaa. Sovittaminen antaa tässä dikotomiassa enemmän mahdollisuuksia, eikä normittavuus ole ensisijaista. Sovitetaan siis niin paljon kuin vain on tarve.

kontrolli sekä operoidaan tehtävän suorittamisen vaatimalla intensiteetillä ja voimakkuudella. Organisointi sisältää myös koordinoinnin, mitä komentaja käyttää välineenä voimavarojen keskittämiseksi. Useimmat operaatiot edellyttävät työteliästä yhteen sovittamista ja nopeaa improvisointia.²⁴³

Kesäkuussa 2001 julkaistiin FM 100–5:n viimeisin versio. Se on vuonna 1905 alkaneen sarjan 14. versio. Vuodesta 2001 lähtien on asiakirjan nimenä ollut FM 3–0, *Operations*. Tässä viimeisimmässä versiossa ei ole havaittavissa mitään edellä esitetystä vuoden 1997 version uudelleen arvioinnista. Nämä esimerkit osoittavat ainakin, että doktriinien katsotaan nykyään olevan tärkeitä ja että ne herättävät voimakkaita tunteita niin Yhdysvalloissa kuin Natossa.

Seuraavalla sivulla olevan taulukon 5.2 käytännössä tärkein johtopäätös lienee se, että TRADOC:ssa on noin 30 vuoden ajan ollut käynnissä huomattava kehitystyö, joka 1990-luvulla on nostettu kokonaisvaltaiselle puolustushaarojen väliselle tasolle. Yhteisoperaatioita (*joint operations*) painotetaan yhä enemmän. Käsite määritellään FM 3-0 -kenttäohjesäännön vuoden 2001 versiossa seuraavasti kohdassa ”Conduct of unified action”:

*2-16. Joint operations involve forces of two or more services under a single commander. Land operations and joint operations are mutually enabling – land operations are inherently joint operations. Joint integration allows JFCs to attack an opponent throughout the depth of their AO, seize the initiative, maintain momentum, and exploit success. Effective joint integration does not require joint commands at all echelons, but does require understanding joint synergy at all levels of command. Joint synergy extends the concept of combined arms synergy familiar to soldiers. The strengths of each service component combined to overcome the limitations or reinforce the effects of the other components. The combination of multiple and diverse joint force capabilities creates military power more potent than the sum of its parts.*²⁴⁴

Viimeisimmästä doktriiniversiosta käy ilmi, että amerikkalaiset pyrkivät ensisijaisesti parantamaan kykyä joustaa. Tärkeämpää kuin periaatteiden lukumäärä (tällä hetkellä yhdeksän) on, että Yhdysvaltain asevoimat osaavat:

*(...) sovittaa yhteen viisi ydintoimintoa: nähdä, muodostaa, suojata, hyökätä ja siirtyä (se, forma, avskärma, anfalla och förflytta [sig]). Nämä ydintoiminnot ovat joukon operointikyvyn edellytyksiä. Kuten operaatioperiaatteetkin, nämä ydintoiminnot ovat käyttökelpoisia vain suhteutettaessa niitä toisiinsa sekä siihen, mitä halutaan saavuttaa. Ne ovat kokonaisuuden erottamattomia osia. Ydintoiminnot koskevat kaikkia operatiivisia järjestelmiä, operaatiokategorioita ja johtamistasoja (kommandonivåer).*²⁴⁵

²⁴³ Käännös doktriiniluonnoksesta FM 100–5, 1997.

²⁴⁴ FM 3-0, *Operations*, <http://www-cgsc.army.mil/CDD/FM3-0/3-0html/eChap_02.htm>

²⁴⁵ Käännös doktriiniluonnoksesta FM 100–5, huhtikuu 1997. Päivitetty lisäversio laitettiin Internetiin v. 1998, mutta vedettiin nopeasti pois. Virallinen versio 2001 laitettiin TRADOC:in kotisivulle 26.6.2001: FM 3–0, *Operations*, <<http://www-cgsc.army.mil/CDD/FM3-0/3-OHT ML/ aTOC.htm>>.

1976	1982	1986	1993	1993–2001
<ul style="list-style-type: none"> • Fokos Euroopassa- <i>Active defence</i>, ensimmäinen taistelu täytyy voittaa. • Uuden alku: doktriiniin tukeutuva U.S. Army, doktriini osoittaa vaatimukset, ts. materiaalin kehittämisen ja koulutuksen • ”AirLand battle” otetaan käyttöön käsitteenä painotettaessa, että myös maavoimat käyttävät lentotukea. (Käsitteen merkitys on tässä eri kuin v. 1982 versiossa.) 	<ul style="list-style-type: none"> • Termin <i>AirLand Battle</i> käyttöön-otto – hallitseva iskusana v. 1993 versioon asti. • Keskittyminen <i>hyökkäyksellisiin</i> operaatioihin uudelleen voimakkaasti esille - FM 100-5:n v.1949 versiosta lähtien sillä oli ollut vähäisempi merkitys. • Otetaan käyttöön käsitteet <i>deep battle</i>, <i>area of interest</i>, <i>Auftragstaktik</i>, <i>strategic</i>, <i>operational</i>, <i>tactical levels of war</i>. • Käsite <i>Tenets</i> (dogmi) otetaan käyttöön, t.s. käsitteiden <i>agility</i>, <i>initiative</i>, <i>depth</i>, <i>synchronization</i> lisääntynyt merkitys. • Lisäksi fokusointi termeille <i>joint</i> (yhteis), <i>combined</i> (monikansallinen) and <i>contingency operations</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tärkeintä versiossa: selvennettiin uudelleen käsitteen <i>Operational level of war</i> sisältö. • Tämä versio on vähäisesti tarkistettu painos v.1982 ”vallankumouksellisesta” versiosta. • U.S. Army:n koko koulutus-järjestelmä muuttuu huomattavasti 1980-luvulla perustuen liikesodankäynnin teorian virallistettuun keskeisyyteen. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tämä oli M 100–5:n ensimmäinen kylmän sodan jälkeinen versio. Mukaan liitetty myös Persianlahden sodan kokemukset. • Maailma oli muuttunut perusteellisesti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen – tämä oli jossain määrin otettu huomioon. • Käsite <i>full dimensional operations</i> otettiin käyttöön OOTW:ta painottaen. • Fokusointi käsitteeseen <i>joint</i>, <i>combined operations</i>. • Otetaan huomioon uuden tyyppisiä joukkoja voiman projisointiin (<i>Force projection</i>). 	<ul style="list-style-type: none"> • Amerikkalaisten omien, internet-version yhteydessä laatimien kuvausten mukaan tänä ajanjaksona tärkeitä muutoksia ovat: • Yhdysvallat muuttaa kansallista turvallisuus-politiikkaansa, joka suunnataan kohti <i>joint doctrine</i>, <i>multinational operations emphasis</i>, <i>inter-agency operations</i>. • Planning focus fades; execution focus dominates. Applied firepower/ synchronization fade; maneuver warfare ascends. • Tärkeitä: initiative, boldness and speed versus ”excessive planning and synchronization” 1993-versio ”spent more time on planning than execution” • Tärkeää: synkronisointi versus sovittaminen (orchestration). • Viimeisin käsite oli mukana vuoden 1997 luonnoksessa ja se vahvistui vuoden 1998 luonnoksessa. • Informaatio-tekniikan integroimisen merkitys täsmennettiin 1998-versiossa. • Vieläkään ei löydy puhtaasti OOTW-operaatioille omistettua lukua. Sen sijaan mainitaan neljä operaatiotyyppiä: <i>offense</i>, <i>defense</i>, <i>stability and support</i>.

Taulukko 5.2. Taulukkokatsaus amerikkalaisesta doktriinikehityksestä vuodesta 1976. Taulukossa esitetään lyhyesti tärkeimmät muutokset FM 100–5:ssä vuodesta 1976 vuoteen 2001, jolloin sen nimi muutettiin FM 3-0 *Operationiksi*.

Johtavissa läntisissä asevoimissa on juuri nyt meneillään tärkeä muutosprosessi. Uudet liikesodankäynnin teorioiden periaatteet korvaavat aiemman, suhteellisen yksipuolisen fokusoinnin tulivoimaan ja kulutussodankäyntiin. Tähän sisältyy luonnollisesti se, että taistelukentän olosuhteiden odotetaan muuttuvan. Uutta tekniikkaa käytetään niin, että taistelua voidaan johtaa suunnitellusti mutta samalla myös dynaamisella tavalla. Hyökkäyksellinen toiminta asettaa vaatimuksia tiedustelutietojen reaaliaikaisuudelle, uusille taistelunjohtajärjestelmille sekä koulutustasolle. Käynnissä olevan ”sotilaallisen vallankumouksen” (”militära revolutionen”) yhteydessä pitää kuitenkin pohtia seuraavaa ongelmanasettelua:

- Asevoimat tavoittelevat menestystä, mutta myös testattujen ajatusten jatkuvuutta ja valmiutta sopeutua muutoksiin organisaation sietokyvyn mukaisesti. (...) Aiemmin radikaalit sotataidon ja siinä käytettyjen välineiden muutokset eivät merkinneet kaikkien aiempien sodankäynnin näkökohtien vanhentumista (esimerkiksi ruudin käyttöönotto tai teollinen vallankumous eivät kumonneet aikaisempaa radikaalisti). (...) Näyttää olevan melko varmaa, että oman aikamme informaatiovallankumous tapahtuu nopeasti ja vaikuttaa laajamittaisesti ja samanaikaisesti sodan-

käyntiin. Tämän ei kuitenkaan pitäisi ajaa meitä muuttamaan ja parantamaan olemassa olevia doktriineja käden käänteessä. Uuden informaatioaikakauden doktriinin muodostaminen ei ole välttämättä mielekäästä. Pitää myös hyväksyä, että tämän aikakauden sodankäyntiin soveltuva täydellistä armeijaa ei ole olemassa.²⁴⁶

Uusia haasteita supervallalle

Kaikkien nykyaikaisten valtioiden sodankäynti sisältää perinteisesti kaksi keskeistä kysymystä ja/tai haastetta. Nämä ovat ensinnäkin mennäänkö sotaan vai ei, ja toiseksi – jos vastaus ensimmäiseen kysymykseen oli myönteinen – miten menetellään, jotta sota voidaan voittaa. Monet Naton ulkopuoliset maat – eivätkä vähiten ”roistovaltiot” – ovat aina osoittaneet suurta mielenkiintoa löytääkseen sen rajan, jonka ylittämisen jälkeen läntisten suurvaltojen voidaan ajatella puuttuvan konflikteihin. Toisaalta juuri Yhdysvallat on tosiasiallisesti reagoinut maailman moniin erilaisiin konflikteihin varsin vaihtelevasti toisen maailman sodan jälkeen. Voi vaikuttaa siltä, että Yhdysvalloilla ei oikeastaan ole mitään selvää strategiaa siihen, miten sen pitää reagoida erilaisiin uhkiin. Taloudellisilla intresseillä näyttää olevan suurin painoarvo.

Korean sodan jälkeisessä kehityksessä Yhdysvallat valitsi päästrategiakseen välttää konflikteja, jotka voisivat eskaloitua ydinsodaksi. Sen sijaan Yhdysvallat yritti hyödyntää pelotusstrategiaa (avskräkningsstrategi) tarkoituksenaan estää neuvostoliittojohtoista kommunistipuolta laajentamasta vaikutusalueitaan. Samanaikaisesti amerikkalainen Marshall-suunnitelma auttoi ennen kaikkea Länsi-Euroopan (Länsi-Saksa mukaan lukien) ja Japanin jälleenrakentamisessa toisen maailmansodan jälkeen. Yksi vaihe tässä amerikkalaisten pelotteessa olikin kehittää puolustusliitto Natoa. Koreassa Yhdysvallat valitsi kuitenkin ”kylmän” sodan sijasta ”kuuman” sodan. Yhdysvaltain asevoimat puuttuivat konfliktiin ja estivät Pohjois-Korean kommunistihallintoa valloittamasta naapuriaan – ja veljesmaataan – etelässä. Sen sijaan amerikkalaiset eivät ole lähteneet sotaan Kuubaa vastaan, jota on 40 vuoden ajan pidetty Yhdysvaltojen takapihalla ja välittömässä läheisyydessä mellastavana ”häirikönä”. Lisäksi Kuuba oli vauhdittajana useissa Etelä-Amerikan ja Afrikan selkkauksissa ja kapinoissa, mikä oli selvä Yhdysvaltojen intressejä vastaan suunnattu provokaatio. Tästä puuttumattomuudesta huolimatta Yhdysvallat osallistui täysmittaiseen sotaan Vietnamissa estääkseen kommunismin leviämisen Kaakkois-Aasiassa.

Amerikkalaisten johtotähdenä ja prioriteettina on ollut maan aseman kansainvälisen statuksen vahvistaminen. Supervaltojen välisessä taistelussa kylmän sodan aikana konfliktit levisivät maailman eri osiin. Tätä voidaan pitää myös ideologisena kilpailuna. Yhdysvallat varoi joutumasta vedetyksi moniin Lähi-idän selkkauksiin 1960- ja 70-luvuilla mutta sitä ei estänyt enää mikään käymästä sotaan Irakia vastaan heti kylmän sodan päättymisen jälkeen. Sen jälkeen Yhdysvallat pysytteli usean vuoden ajan esimerkiksi Balkanin 1990-luvun selkkausten ulkopuolella eurooppalaisten painostuksesta huolimatta.

²⁴⁶ Käännös F. Kaganin artikkelista, ”Army Doctrin and Modern War” amerikkalaisesta aikakauslehdestä (U.S. Army) *Parameters*, kevät 1997.

Näyttäisi siltä, että amerikkalaisilta puuttuu kiinteä strateginen malli. Näin on toisaalta luultavasti asianlaita kaikissa demokraattisissa maissa, jotka harkitsevat asevoimien käyttöä missä tahansa tilanteessa. Tämä korostuu, kun tarjolla on useita vaihtoehtoisia toimintamahdollisuuksia. Konfliktitilanteessa valtion täytyy valita yksi tai useampia seuraavista vaihtoehdoista (mikä voi olla vaikeaa demokratiassa pitkäveteisine poliittisine päätöksentekoprosesseineen):

- yrittää välttää tilanteen kehittyminen avoimeksi sodaksi,
- yrittää kiertää konflikti sen syntymisen jälkeen,
- yrittää välttää konfliktiin joutumista liian aikaisessa vaiheessa,
- ja jos joudutaan sotaan, täytyy siinä joko yrittää estää sellainen tapahtumasarja, minkä katsotaan olevan vaikeasti hyväksyttävissä, tai yrittää saavuttaa selvä voitto.

Syy siihen, ettei Yhdysvalloilla (ja muilla läntisillä demokratioilla) tunnu olevan mitään selvää strategiaa siihen liittyvine toimintamalleineen, selittyy helpoimmin demokratian vahvuudeksi katsotulla oikeudella keskustella tilanteeseen liittyvistä mahdollisuuksista ja vaihtoehdoista. Monet kriitikot arvioivat Yhdysvaltojen toimineen usein väärin. Nämä epävarmuustekijät tekevät Yhdysvaltojen politiikasta vaikeasti arvioitavaa. Niinpä voidaan vain arvailla, miten Yhdysvallat tulee reagoimaan seuraaviin kriiseihin.

Mitä tulee siihen läheisesti liittyvään ja perusteltuun kysymykseen, kuinka Yhdysvallat yrittää voittaa jonkin lähitulevaisuuden sodan, vastaus riippuu siitä, kuka vihollinen on. Jos vihollisvaltion tai organisaation valitsema toimintatapa on ”fiksumpi” kuin nyt Irakia johtavien, tulee Yhdysvaltojen toiminnassa näkymään selkeästi vahvoja ja toisaalta myös heikkoja puolia. Vahvuudet muodostuvat heidän nykyaikaisesta sotavoimastaan maailman kehittyneimpine asejärjestelmineen niin maa-, meri- kuin ilmasotavoimissakin. Heikot puolet muodostuvat heidän haavoittuvuudestaan informaationsodankäyntiä vastaan, puutteista kemiallista sodankäyntiä vastaan tarkoitettussa suojaruustuksessa sekä tietyistä ampumatarvike- ja varaosapuutteista. Taitava vastustaja voisi yrittää käyttää tätä hyväkseen pakottamalla amerikkalaiset käyttämään ylivoimaansa siihen asti kun amerikkalaisen sotakoneiston puutteet tulevat ilmeisiksi, kaikkien nähtäväksi. Tämä kuluttaisi Yhdysvaltojen sotilaallisia ja taloudellisia voimavaroja ja amerikkalaisten yleinen mielipide saattaisi pakottaa Yhdysvallat vetäytymään selkkauksesta. Älykäs vastustaja voisi myös yrittää pakottaa Yhdysvallat käyttämään heikkoja puoliaan. Tämä voisi odottamatta johtaa suuriin amerikkalaisiin tappioihin, mikä luultavasti myös vaikuttaisi yleiseen mielipiteeseen, että sota pitäisi lopettaa kesken. Näitä kysymyksiä käsitellään tulevissa luvuissa liittyen muotikäsitteeseen ”epäsymmetrinen sodankäynti” (”asymmetrisk krigföring”).

Yhdysvallat pyrkii luultavasti käymään sotansa vaihtelevilla strategioilla ja taktiikoilla, estääkseen vihollista käyttämästä hyväkseen sen toiminnasta paljastuvia mahdollisia heikkouksia. Niiden päättäminen lienee amerikkalaisen sotilasjohdon tärkein tehtävä. Käytännön toteutusta sen sijaan on helpompi arvioida. Seuraavat kolme kohtaa summaavat tärkeimmät tekijät:

- Ensinnäkin, vahvuuksia täytyy suunnitella ja käsitellä siten, että mahdolliset puutteet tulevat esille vasta sitten, kun vihollinen on liian heikko pystyäkseen käyttämään niitä hyväkseen. Vastustaja täytyy estää tuhoamasta tai neutraloimasta jotakin omalle suorituskyvyllä ominaista vahvuutta tai hyökkäämästä jotakin heikkoa kohtaa vastaan.
- Toiseksi, amerikkalaisten täytyy tehdä kaikkensa poistaakseen tai ainakin vähentääkseen olemassa olevia heikkouksiaan. Käytännössä tämä merkitsee, että tulevaisuuden sotilaallisesta voimasta on pakko ajatella vähän eri tavalla kuin aiemmin on tehty.
- Kolmanneksi, täytyy olla valmis vahvistamaan omien joukkojen heikkoja sektoreita vahvempien kustannuksella.

Viime vuosina useat kriitikot ovat esittäneet kysymyksen, kykenevätkö ja tahtovatko amerikkalaiset asevoimat noudattaa yllä kuvattua kolmea kohtaa. Yhdysvallat on tänä päivänä ainoa supervaltta ja se on myös ottanut itselleen johtavan roolin aktiivisen ja passiivisen pelottelun alueella. Yhdysvallat on edelleen ottanut vastuulleen reagoinnin ”luvattomiin aggressioihin” (”otillätna aggressioner”), mikä merkitsee, että Yhdysvalloilla on enemmän tai vähemmän velvoittava asema maailmanpoliisina. Samanaikaisesti amerikkalaisten asevoimat eivät suinkaan ole mikään paavin Vatikaanin sveitsiläiskaarti, jolla on vain paikallinen vastuu. Monien kriitikoiden mielestä amerikkalaiset joukot eivät ole riittävän hyvin valmistautuneita uuden tyyppisiin konflikteihin. Varsinkin terrorihyökkäys 11. syyskuuta v. 2001 on herättänyt Yhdysvalloissa huomattavaa sisäistä keskustelua näistä ongelmista. Muun muassa on painotettu, että asevoimien vahvoilla puolilla ei ole riittävästä kestävyyyttä ja että heikkouksia on liikaa. Osittain tämä on seurausta muutamista selvistä määrärahalleikkauksista kylmän sodan päättymisen jälkeen, kun asevoimien toiminta on samanaikaisesti ollut kohdennettuna erilaisiin rajoitettuihin selkkauksiin ympäri maailmaa (tätä analysoidaan enemmän myöhemmissä luvuissa).

Yhdysvaltain puolustuksen ”realistit” ovat onnistuneet vakuuttamaan suunnittelijat sellaisten doktriinien merkityksestä, jotka rakentuvat integroitujen joukkojen yhteisiin suorituksiin ja monikansallisiin operaatioihin. Näillä korvataan pitkälle kehitettyjen asejärjestelmien käyttöönnotosta aiheutunut voimien vähennys.

Käyttöön on otettu lisää kapasiteettia muiden toimenpiteiden, kuten paremman valmiuden ja koulutuksen sijasta. Suorituskykyä on nostettu lisäämällä varaosia operatiivisille lentojärjestelmille ja muille asealustoille, hankkimalla uusia lentokoneita ja ajoneuvoja korvaamaan vanhempia vastaavia, tutkimalla antibalistisia ohjuksia (ABM) sekä ryhtymällä muihin toimenpiteisiin kokonaissuorituskyvyn vahvistamiseksi heikoilla sektoreilla.

Heikkouksista kaikkein ilmeisimpiä ovat puutteet sekä suojassa informaatioodankäyntiä vastaan että ennalta ehkäisevissä toimenpiteissä terrorismia ja kemiallisia aseita vastaan. Tästä seuraa luultavasti seuraavaa: Yhdysvallat saattaa seuraavassa suuressa konfliktissa suoriutua huonommin kuin on oletettu, mikäli puolustus ei pysty parantamaan niitä valmiuksia, joita sodat sotateoreetikoiden mukaan tulevaisuudessa vaativat. Lisäongelmia syntyy vihollisesta, joka toimii yllä hahmoteltujen hyökkäysteorioiden mukaisesti vahvoja/heikkoja puolita vastaan.²⁴⁷

²⁴⁷ Ks. mm. Martin Leibstonen artikkeli, ”Searching for the ‘American Way of War’” aikakauslehdessä *Military Technology* nr 12/1999, s. 5 (käännös).

Kuten yllä olevasta käy selville, myös suurvalloilla on sotilaallisia ongelma-alueita ja niiden täytyy käsitellä uusia haasteita. Tämä on yleinen ongelma, joka koskee myös pieniä maita. Ero on luonnollisesti siinä, miten kunnianhimoisesti ongelmat yritetään ratkaista. Pieniä maita askarruttaa pääasiassa pyrkimys välttää konflikteja suurien naapurivaltioidensa kanssa ja samalla ylläpitää riittävä poliittinen ja sotilaallinen tuki siltä varalta, jos jokin menee pieleen. Suurvalloilla on sitä vastoin mahdollisuus joko toimia itsenäisesti tai yrittää koota liittoja (koalitioner) ja liittoutumia (allianser) taatakseen omat etunsa.

Kohdatakseen nämä erilaiset haasteet, on Yhdysvaltain *Joint Chiefs of Staff Chairman* julkaissut uuden *Joint Vision 2020* -asiakirjan.²⁴⁸ Sen luku *Full Spectrum Dominance* antaa parhaan kuvan amerikkalaisten pyrkimyksistä. Kaikesta päätellen Yhdysvallat tulee edelleenkin olemaan maailman hallitseva sotilasmahti ja toteuttamaan välttämättömiä uudistuksia säilyttääkseen asemansa. Seuraavassa tämän avainluvun otteessa nähdään selviä piirteitä siitä, että Yhdysvaltain puolustus sekä jatkaa tavanomaista kehitystä että samanaikaisesti panostaa merkittävästi tuleviin rakenteisiin (strukturer) ja suorituskykyihin (kapaciteter):

The ultimate goal of our military force is to accomplish the objectives directed by the National Command Authorities. For the joint force of the future, this goal will be achieved through full spectrum dominance – the ability of U.S. forces, operating unilaterally or in combination with multinational and interagency partners, to defeat any adversary and control any situation across the full range of military operations. The full range of operations includes maintaining a posture of strategic deterrence. It includes theater engagement and presence activities. It includes conflict involving employment of strategic forces and weapons of mass destruction, major theater wars, regional conflicts, and smaller-scale contingencies. It also includes those ambiguous situations residing between peace and war, such as peacekeeping and peace enforcement operations, as well as noncombat humanitarian relief operations and support to domestic authorities.

The label full spectrum dominance implies that U.S. forces are able to conduct prompt, sustained, and synchronized operations with combinations of forces tailored to specific situations and with access to and freedom to operate in all domains – space, sea, land, air, and information. Additionally, given the global nature of our interests and obligations, the United States must maintain its overseas presence forces and the ability to rapidly project power worldwide in order to achieve full spectrum dominance.

Achieving full spectrum dominance means the joint force will fulfill its primary purpose – victory in war, as well as achieving success across the full range of operations, but it does not mean that we will win without cost or difficulty. Conflict results in casualties despite our best efforts to minimize them, and will continue to do so when the force has achieved full spectrum dominance. Additionally, friction is inherent in military operations. The joint force of 2020 will seek to create a “frictional imbalance” in its favor by using the capabilities envisioned in this document, but the

²⁴⁸ Julkistettu 30.5.2000 *Office of Assistant Secretary of Defence* (Washington D.C: Public Affairs).

*fundamental sources of friction cannot be eliminated. We will win – but we should not expect war in the future to be either easy or bloodless.*²⁴⁹

5.1.1 Tulevaisuuden taistelukenttä – arviointi

Kylmän sodan päättymisen jälkeen Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen tavanomaiset asevoimat ovat pienentyneet huomattavasti. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäläisten joukkojen väheneminen on ollut vielä huomattavampaa. Olemme juuri nyt keskellä tätä prosessia, joka on myös Skandinaviassa turvallisuuspoliittinen tosiasia. Tästä on seurauksena, että tulevat sodat tullaan käymään pienemmillä joukoilla (edellyttäen, että ennakkovaroitusaika on lyhyt eikä vastustaja ennätä varustautua uudelleen, toisiin mittasuhteisiin). Puolustusmenojen pienentäminen johtaa lähes automaattisesti joukkojen vähentämiseen ja samanaikaiseen yritykseen nostaa jäljelle jäävien joukkojen laatua. Samalla taistelukenttä muuttuu uuden tekniikan mahdollistaessa entistä tehokkaamman joukkojen valvonnan ja kontrolloinnin. Tästä tekniikasta ovat esimerkkeinä ilmakuljetteiset järjestelmät, kuten johtokeskuslentokone AWACS (*Airborne Warning and Control System*) ja *Joint Surveillance Target Attack Radar System* (JSTARS). Tekniikan kehittyminen on myös vaikuttanut doktriinin ja taktiikan kehittymiseen, joita on tarkistettu myös yksiköiden lukumäärässä tapahtuneiden dramaattisten leikkausten johdosta. Euroopassa vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että Naton vanha, kylmän sodan perua oleva lineaarisen muotoinen puolustuskonsepti on nyt vanhentunut. Läntisten suurvaltojen kyky toimia tavanomaisella taistelukentällä perustuu nykyään kauttaaltaan liikesodankäyntiin. Tässä liikesodassa (manöverkrieg) tullaan kuitenkin näkemään kansallisia eroja. Myös Naton sisällä on eroavuuksia käsitteissä ja tulkinnoissa eri jäsenvaltioiden välillä.

Hyvin määritellyllä ja kansainvälisesti ymmärrettävällä käsitteistöllä on suuri merkitys nykyaikaisen sodankäynnin yhteydessä. Jäsenvaltioiden erilaisilla kansallisilla ja puolustushaarakohtaisilla doktriineilla on siksi suuri merkitys Natolle. Mitä yhteensopivampia ne ovat, sitä tehokkaammiksi monikansalliset suoritukset voivat tulla. Lisäksi doktriinit muodostavat perustan joukkojen ja kaluston kehittämiseksi. Tässä yhteydessä on siksi nykyään tavallista jakaa sodankäynti kolmeen eri ”intensiiviteetitasoon”. Brittiläinen prikaatikenraali A. S. H. Irwin muotoili seuraavat kohdat 1990-luvun alussa ja ne edustavat Naton nykyistä yleistä käsitystä:

- **High-intensity:** Military operations between regular forces in which the full range of resources and weapons available could be used.
- **Mid-intensity:** Mid-intensity conflict involves military operations against mainly regular forces. The conflict normally has limited political and territorial objectives within restricted geographical boundaries and a selected range of available resources and weapons is used.

²⁴⁹ http://www.defenslink.mil/news/May 2000/b05302000_bt294-00.html

- **Low-intensity:** Low-intensity conflict encompasses politically motivated guerrilla warfare, insurgency or rebellion, including raids and cross-border harassment, and includes military support to civil authorities under conditions of civil disturbance.

Doktriinien kehittymiseen vaikuttaa niin arkipäivän todellisuus kuin se tapa, miten niitä tulkitaan. Tämä koskee doktriinien strategisen kehityksen lisäksi myös institutionaalista kehitystä. Erityisesti tulee huomata, että useilla kansallisuuksilla on nyt ensimmäistä kertaa käytössään todellisia puolustushaaradoktriineja. Yhdysvallat on luultavasti päässyt pisimmälle tällä alueella ja amerikkalaisten asevoimien uusi doktriini vuodelta 2001 tulee luultavasti saamaan suuren merkityksen koko Natossa. Toki kuluu aikaa, ennen kuin doktriini on täysin omaksuttu. Amerikkalaiset todennäköisesti sekä väheksyivät doktriinin toteuttamiseen liittyviä ongelmia että aliarvioivat prosessin laajuutta ja monimutkaisuutta.

The Army has never before refined its keystone doctrine within the context of a vibrant and viable joint doctrine... The Army can take considerable comfort in the fact that it has been the source for a lion's share of the ideas in joint doctrine. But is joint doctrine an avenue of approach or a limit of advance? Joint doctrine may be authoritative, but need not be pre-scriptive. The restrictions of authority reside not only in command, but also in content. Joint doctrine has generally followed the Army lead, ensuring ample latitude in keystone doctrine. However, because people live, work and vote on the land, the potential for conflict between joint and Army doctrine cannot be dismissed. Is there a role for creative tension here? (...)²⁵⁰

Aiemmin mainitut kolme sodankäyntitasoa tulevat luultavasti vaatimaan sopeuttamista ja joustavuutta niin doktriineilta kuin taktisen tason suoritteiltakin. Näitä ongelmia analysoidaan tarkemmin seuraavassa luvussa. Tavanomaisten joukkojen tulevasta kehityksestä keskusteltaessa on kuitenkin tärkeää huomata ongelmien monimutkaisuus.

Eurooppalainen perspektiivi

Läntisen puolustusyhteistyön uusien ongelmien yhteydessä tulee huomata, että kaksi prosenttia Euroopan asevoimista osallistuu tällä hetkellä yhteisiin kansainvälisiin tehtäviin, ja että jo tämä on itsessään useille maille suuri haaste.²⁵¹ Ongelmat viittaavat myös siihen, että jotain on perustavanlaatuisesti vialla. Keskustelu on kuitenkin toistaiseksi koskenut vain eroja amerikkalaisten ja eurooppalaisten joukkojen välillä eikä niinkään ehkä keskeisempää ongelmaa – sotilaiden kyvykkyyttä. Seuraavassa on lyhyt yleiskatsaus siitä, millaisena tuleva kehitys nähdään Naton johtavalla virkatasolla. Tämä ei välttämättä vastaa yksittäisten Nato-maiden priorisointeja. Samalla saadaan hyvä kuva siitä, mitä Nato (ja sen pääsihteeri) pitää tärkeänä, jotta voitaisiin ryhtyä välttämättömään muutokseen liittoutuman sisällä ja vastata tuleviin haasteisiin:

²⁵⁰ Eversti D. A. Fastabend: FM 100–5, 1998, ”Endless Evolution”, artikkeli aikakauslehdessä *ARMY*, toukokuu 1997, s. 44–50.

²⁵¹ Naton pääsihteerin neuvonantajan, englantilaisen Chris Donnellyn esitelmästä konferenssissa, jonka Norjan Atlantkommitté järjesti toukokuussa 2000. Teemana oli Euroopan asejoukkojen muoto tulevaisuudessa.

- *Kylmän sodan päättymisen ja rautaesiiripun häviämisen jälkeen* Natossa on tapahtunut dramaattinen kehitys. Liitto on sopeutunut turvallisuuspolitiikan radikaalisti muuttuneisiin edellytyksiin. Nykyisin tarkasti määriteltyä vihollista ei enää ole. Yhdessä teknisen kehityksen kanssa tämä merkitsee kokonaan uusia vaatimuksia joukoille. Samanaikaisesti johtamiseen ja seurantaan annetaan uusia mahdollisuuksia. Kaiken kaikkiaan sotilaallinen kehitys ja yleisesti pienentyneet puolustusmäärärahat merkitsevät, että resurssit täytyy voida hyödyntää aiemmasta poikkeavilla tavoilla.
- *Uudet joukkorakenteet* ovat Natossa voimakkaan muutoksen kohteena painotettaessa välitöntä toimintavalmiutta, liikkuvuutta ja joustavuutta. Muutosta voidaan pitää monin tavoin vallankumouksellisena. Aiempaan verrattuna suurimmat muutokset ovat: hylätään aiempi jako valmiusjoukkoihin (reaktionsstyrkor), päävoimiin (huvudförsvarsstyrkor) ja reserviin. Sen sijaan otetaan käyttöön alueelliseen puolustukseen tarkoitettuja vakinaisia joukkoja (in-place, stående förband) ja valmiusjoukkoja (insatsförband). Molempien joukkotyypin täytyy pystyä suoriutumaan Naton kaikista tehtävistä.

Uusi valmiuskonsepti. Maavoimien yhdeksän armeijakunnan esikuntien ja merivoimien kolmen nopean toiminnan esikuntien (insatsstaber) pitää pystyä johtamaan yhteisoperaatioita (gemensamma operationer). Seuraavat tekijät ovat erityisen tärkeitä ottaa huomioon nyt työn alla olevassa prosessissa:

- Alussa vakinaisten joukkojen määrä ylittää lasketut tarpeet, kun taas valmiusjoukoista ja niiden tukiorganisaatioista ja huollosta tulee olemaan puutetta.
- Armeijakuntien esikuntien lukumäärät ja niiden valmiusluokat eivät vastaa olemassa olevia suunnitelmia.²⁵²

Uusia turvallisuusuhkia?

Natossa määritellään turvallisuus nyt yhä enenevässä määrin suhteessa *ei-sotilaallisiin tavoitteisiin* (icke militära mål). Poliittikka ja taloudellinen vakaus nähdään sen sijaan yhä tärkeämpinä arvoina. Tästä seuraa, että rutiineihin ja menettelytapoihin täytyy sisällyttää kriisinhallinta (krishantering) mukaan lukien kyky kohdata ja käsitellä haasteita eri tasoilla. Etniset suhteet, järjestäytyneet rikollisuus ja korruptio ovat esimerkkejä ongelmista, jotka luultavasti edellyttävät valtiovalloilta lisääntyviä investointeja sisäiseen turvallisuuteen.

Olisi lapsellista uskoa kaikkien tulevien sotien olevan matalan intensiteetin konflikteja (lågintensitetskonflikter), vaikka ne luultavasti tulevatkin olemaan hallitsevassa asemassa tulevaisuudessa. Tulevissa konflikteissa ei välttämättä ole edes rauhan asetelmaa, jota osapuolet haluaisivat. Joskus kaikki osapuolet haluavat ylläpitää sodan olotilan. Joskus saatetaan toisaalta tavoitella rauhanomaista olotilaa turvautumalla perinteiseen tavanomaiseen sodankäyntiin. Tämä uusi uhkakuva matalan intensiteetin konflikteista käy selvästikin yhä tavallisemmaksi. Monella tapaa siitä tulee sodankäynnin uusi muoto, joka vuorostaan vaatii uusia sotilaallisia ominaisuuksia ja niihin mukautettuja ase- ja materiaalijärjestelmiä.

²⁵² Julkaistu norjalaisen Nato-kenraalin Trond Moltzaun puheen perusteella *Aftenposten*-lehdessä, 18.2.2002.

Länsivalloilla on ollut taipumus luottaa tekniseen ylivoimaisuuteensa ja samalla tosiasiasa jättää muualla maailmassa tapahtuva kehitys jossain määrin huomioon ottamatta. Leviämiskaava ei koske nykyään vain erilaisia joukkotuhoaseita vaan kaiken tyyppistä nykyaikaista teknologiaa. Kun nykyaikaisten teknisten järjestelmien elinikä tasaisesti lyhenee, etumatkan säilyttäminen käy yhä vaikeammaksi. Tähän vaikuttaa myös se, että kaupalliset liikeyritykset yhä suuremmissa määrin kehittävät myös sotilasteknologiaa. Näiden yritysten edun mukaista on myydä kaikille niille asiakkaille, kunhan ne eivät ole millään ”sulkulistalla”. Tietous uudesta tekniikasta leviää eteenpäin hyvin nopeasti. Tämän vuoksi teknologinen ylivoima tuo mukanaan monin tavoin väärää turvallisuutta.

Taisteluun voidaan joutua osallistumaan rauhan vallitessa. Tämä ajatus on uusi monille länsimaalaisille. Olosuhteet ovat muuttuneet kylmän sodan ajoista. Kosovon sodan aikana väiteltiin monissa sinne sotilaitaan lähettäneissä länsimaissa siitä, oltiinko tosiasiallisesti sodassa vai ei. Monissa länsimaissa on edelleenkin vaikeaa legitimoida erilaisia rauhanturvasuorituksia niin, että yleinen mielipide hyväksyy tappiot sellaisen asian puolesta, mitä ei suoraan voida yhdistää kansallisiin intresseihin.

Useimpien Pohjois-Euroopan maiden puolustusvoimien yhtenä uutena haasteena on asettaa tavoite ja ottaa hoitaakseen kansainvälisiä tehtäviä. Samalla tulisi pystyä huomioimaan tehtäväkentän muutoksista aiheutuvat vaatimukset asianmukaiselle sotavarustukselle. Lisäksi sotilaat täytyy kouluttaa niin sanotulla harmaalla vyöhykkeellä poliittisten ja sotilaallisten tehtävien välimaastossa, mikä asettaa suuria ja osittain uusia vaatimuksia sotilaiden koulutukselle. Perinteinen asevelvollisuusjärjestelmä ei automaattisesti pysty vastaamaan näihin haasteisiin, vaatiessaan siis ongelmanratkaisukykyä kansallisella tasolla. Maan puolustaminen heijastaa aina yhteiskunnan traditioita. Esimerkiksi Venäjän asevoimat rakentuvat perinteisesti ”alaspäinsuuntautuvan” johtamisen pohjalle, missä ylimmällä johtamisportaalla olevalla komentajalla on oltava täydellinen kontrolli alaisistaan, jotta hänellä olisi mahdollisuus kyetä johtamaan organisaatiotansa. Tämä tuo mukanaan suuria rajoitteita mahdollisille vaihtoehdoille muokata organisaatiota toisenlaisiksi ja eri tavalla organisoiduiksi. Tällä hetkellä tarkastellaan mahdollisuutta muodostaa toimintakonsepti, joka mahdollistaisi keskijohdon upseeristolle itsenäisemmän roolin. Joissain asevoimissa tämä on itsestäänselvyys, mutta jotkut asevoimat eivät yksinkertaisesti toimi tällä periaatteella ja siksi joudutaan käymään pitkäaikaisia kehitysohjelmia näiden uusien toimintatapamallien mahdollistamiseksi.

Uusia haasteita – myös Skandinavian maille?

Euroopassa on vallinnut laajalle levinnyt käsitys, että puolustusmenoja pitäisi voida vähentää kylmän sodan päätyttyä. Uuden tyyppiset sotilaat, kalusto ja teknologia tulevat kuitenkin kalliiksi. Joukko-osastoja saatetaan vähentää entisestään. Ongelmaksi voi silloin muodostua se, että joukot eivät enää riitä kansainvälisiin tehtäviin. Muun muassa Ruotsin maavoimat joutuvat painiskelemaan tämän kehityksen trendien kanssa. Toinen akuutti ongelma on, kuinka paljon panostetaan kansallisen maanpuolustuksen koulutukseen ja organisointiin ja kuinka paljon rajallisista voimavaroista käytetään kansainvälisiin tehtäviin.

Naton pääsihteerin neuvonantajan (Chris Donnelly) mukaan ratkaisu on ehkä löydettävissä määrittämällä asevoimien erikoistuminen sekä kansallisten että myös kansainvälisten tehtävien suorittamiseen. Hänen mukaansa tätä kehitystä estävät usein jäsenmaiden sisäpolitiikka ja halu säilyttää asevelvollisuusjärjestelmä. Tämän seurauksena on vaikeaa nähdä selviä vaihtoehtoisia ratkaisuja eurooppalaisten valtioiden ajankohtaisiin haasteisiin.²⁵³ Monet ovat kuitenkin tästä eri mieltä Donnellyn kanssa. Kehitys ”uuden” Naton suuntaan näkyi selvästi liiton laajentuessa myöhempinä vuosina. Tämä on aiheuttanut useita mielipiteen ilmaisuja. Eräs esimerkki on Bronwen Maddoxin pisteliään sävyinen kirjoitus, joka julkaistiin EU-skeptisessä *The Times*-lehdessä vuoden 2004 kesäkuun lopussa. Siinä ollaan huolissaan nyt vallitsevasta uudesta poliittisesta todellisuudesta Naton maatessa ”kuolinvuoteella” ja EU:n polkiessa paikoillaan periaatteessa ”saksalais-ranskalaisessa projektissa” tulevaisuuden ”Eurooppa-puolustukseen” (Europaförsvär) liittyen.

This week's Istanbul summit has seen the end of Nato as a serious military alliance (...) The summit was Nato's largest, with Bulgaria, Estonia, Latvia, Lithuania, Romania, Slovakia and Slovenia having joined in March. The new members were manifestly delighted now to have Nato's borders to their east, a tribute to the romantic historical resonance Nato retains in Europe.

Yet if Nato has grown by more than a third this year, its power has shrunk. In military might, it seems able to muster only a glorified police force: if that. For all the effort of the summit, it managed to squeeze out only a tiny band of soldiers to help to quell the violence in Afghanistan. That was the only test Nato had to pass this week, and it failed.

The moment Nato died was when President Bush and Tony Blair stepped up to the podium on Monday to announce the transfer of sovereignty in Iraq, 48 hours earlier than expected. It was a showstopping stunt that grabbed the world's attention.

*But it entirely upstaged the summit. It was a showy, historic moment, but one in which Nato had played no part. It was a decision taken quickly and secretly by the US and the Iraqi government, exactly the kind of feat that Nato cannot manage (...)*²⁵⁴

Natolle on paradoksaalista, että epävarmuus liiton toiminnasta ja tulevaisuudesta on tänä päivänä yhtä suuri kuin edellisen huippukokouksen aikana Prahassa vuoden 2002 marraskuussa, vaikkakin ilmapiiri liiton sisällä on jonkin verran parantunut vuoden 2003 Irakin sodan aiheuttamasta kiistasta. Osa sotilaallisista uudistuksista on tosin toteutunut, muun muassa perustamalla nopean toiminnan Nato Response Force (NRF)-järjestelmä ja ottamalla käyttöön liiton uusi johtamisrakenne. Poliittinen köyden veto jatkuu kuitenkin kuten ennenkin, joskin Istanbulin huippukokous kesäkuussa 2004 voidaan tulkita orastavaksi

²⁵³ Naton pääsihteerin neuvonantajan, englantilaisen Chris Donnelly esitelmästä konferenssissa, jonka Norjan Atlantkommitté järjesti toukokuussa 2000, ja jossa teemana oli Euroopan asejoukkojen muoto tulevaisuudessa.

²⁵⁴ Bronwen Maddox, "Stunt marked moment that an alliance died", Foreign Editor's Briefing, *The Times*, June 30, 2004.

ymmärtämykseksi sille, ettei kenelläkään liitolaisista – ei edes ”kapinallisilla” Ranskalla ja Saksalla – ole varaa antaa Naton epäonnistua täysin, ainakaan vielä.²⁵⁵

Tänä ylimenoaikana tulee EU:sta joidenkin tarkkailijoiden mukaan yhä tärkeämpi ”kilpailija” Natolle eurooppalaisessa turvallisuuspolitiikassa. Kilpailuasetelma luo jännitteitä ja estää toistaiseksi Naton ja EU:n välisen kiinteän yhteistyön. (Tämä oli selvästi havaittavissa mm. Bosniassa v. 2004 valmisteltaessa rauhanturvaamisoperaatioiden siirtämistä Natolta EU:lle.)

Mitä seurauksia tämä uusi kehitys tähän mennessä on aiheuttanut puolustus- ja turvallisuuspoliittiselle ajattelulle Skandinavian maissa? Muun muassa virallinen Norja painottaa, että Nato etenee lähes tulkoon entiseen tahtiin. On luotu uusia tehtäviä ja jäsenvaltioiden toivotaan tukevan niitä. Onko tämä realistinen arvio? Entä sitten, jos käy niin kuin pessimistit ennustavat ja Nato muuttuu enemmänkin ”poliittiseksi klubiksi” ja lakkaa käytännössä olemasta *sotilasliitto*?²⁵⁶

Norja ja Tanska panostavat edelleen täysillä Natoon. Koska Norja ei ole mukana EU:ssa, sen on vaikea nähdä vähäisessä liikkumatilassa erilaisia vaihtoehtoa. Ruotsi ja Suomi ovat tehneet valinnan pysyä Naton ulkopuolella, mutta osallistuvat kuitenkin jatkuvasti lisääntyvässä määrin EU:n sotilaalliseen yhteistyöhön. Muut toimijat saattavat kuitenkin nähdä kehityksen toisenlaisena. Esimerkiksi Saksa ja Ranska ovat Irakin sodasta alkunsa saaneessa turbulenssissa ehkäpä itse asiassa vain jatkaneet sitä, mikä alkoi Saksan osalta 1990-luvun lopulla ja Ranskan osalta aikaisin 1960-luvulla: työtä sellaisen ”uuden poliittisen toiminnan” hyväksi, jossa Yhdysvallat ei määräile Euroopassa. Olemme parin viime vuoden aikana havainneet, että nämä kaksi maata ovat usein myös ilmoittaneet turvaavansa rauhan Euroopassa. Mutta mitä nämä kaksi maata oikeastaan voisivat tehdä, jos idässä alkaa uusi vakava kehitys? Ovatko ne kiinnostuneita sitoutumaan sotilaallisesti siihen suuntaan? Myös Iso-Britannia on toteuttanut omaa turvallisuuspolitiikkaansa, joskin se toimii myös kriisinhallintatehtävien (fredsinnsatser) takuumiehenä. Eikö kaikilla näillä Euroopan ”pienillä

²⁵⁵ Esimerkkinä siitä, miten Yhdysvalloissa nykyään arvioidaan Natoa, ks. prof. Steven E. Meyer, “Carcass of Dead Policies: The Irrelevance of Nato”, *Parameters*, Winter 2003-04, pp. 83–97.

²⁵⁶ Christoph Bertram, ”Nato må berges fra historiens skraphaug” (”Nato täytyy pelastaa historian romukasasta”). Sitaatti: ”Jokaisen, joka rohkeni uskoa, että Nato on löytänyt uuden yhteishengen Irakin kriisin ristiriitojen jälkeen, pitäisi vierailta liiton päämajassa. Huippukokous Istanbulissa kesäkuun lopulla antoi kylläkin näennäisen harmonian vaikutelman. Mutta jotain täysin olennaista puuttuu: Naton henki. Monet, ellei enemmistö jäsenmaista ei enää pidä Natoa keskeisenä omille kansallisille eduilleen. Kuten eräs virkamies asian ilmaisee, organisaatiota voi verrata vanhaan ja kuhmuiseen autoon, jota pidetään niin kauan kuin se kulkee, mutta viedään romuttamoon kun korjausmenot kasvavat liikaa.” Hän itse argumentoi vahvasti sen puolesta, että mukana olevien hallitusten pitää huolehtia Natosta, mutta suhtautuu skeptisesti siihen, että näin kävisi: ”Valitettavasti useimmat Euroopan hallitukset kohauttavat vain olkapäitään, kun tämä kysymys (Nato) otetaan puheeksi. Sellainen vaarallinen välinpitämättömyys on vakavin merkki Naton kriisistä.” *Aftenposten*, artikkeli julkaistu 15.8.2004. Bertram on Berliinissä sijaitsevan Saksalaisen kansainvälisten ja turvallisuuspoliittisten tutkimusten instituutin johtaja.

suurvalloilla” kuitenkin ole ennen muuta oma agendansa hoidettavanaan, vaikka ne mielellään toimivatkin yhdessä Yhdysvaltojen kanssa?

Näyttää kuitenkin vahvasti siltä, että EU:lla on enemmän kuin tarpeeksi tekemistä oman taloudellisen integraationsa kanssa. Tätä lisää se, että Ranska vuoden 2005 kansanäänestyksensä jälkeen ei tue EU:n uutta perustuslakia. Onkohan muuten näkyvissä tiettyjä merkkejä, jotka voidaan tulkita siten, että EU kuten Natokin ovat poliittisina hankkeina ehkä ohittaneet ”keskipäivän korkeuden”? Tämän kaltainen kehitys ei juuri nyt ole Euroopassa luultavasti kaikkein todennäköisin. Se on kuitenkin vähintäänkin mahdollinen potentiaalinen kehitys, jota pitää arvioida huolellisesti ottaen huomioon sen strategiset seuraukset.

Tulevaisuudessa valtioiden on käsiteltävä valtavat määrät informaatiota. Tämä vuorostaan perustuu sekä erilaisiin kansainvälisiin siviilipuolen tiedotustoimistoihin että sotilastiedustelupalveluihin (militära underrättelsetjänster). Erityisesti pienehköille, rajalliset resurssit omaaville maille tästä koituu ongelmia, koska ne ovat aiemmin usein yksipuolisesti tukeutuneet omaan sotilastiedustelupalvuunsa, jota on vuorostaan leimannut vähäinen sisäinen keskustelu ja joka ensisijaisesti on palvellut poliittisia ja sotilastoimeksiantajiaan. Samalla uuden informaation runsaus voi olla myös rakentavaa kaikille osapuolille. Toimeksiantajat oppivat kuuntelemaan useampaa kuin yhtä lähdettä ja sotilastiedustelupalvelut kohtaavat ehkä vain vähän rakentavaa kilpailua. Tässä piilee tietenkin se vaara, että keskeiset päättäjät kadottavat todellisen fokuksen tapahtumiin ja hukkuvat informaatiotulvaan.

Monet Euroopan maat, varsinkin Ruotsi, osoittavat nyt puolustusbudjeteistaan merkittäviä summia materiaalihankintoihin. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että on edelleen pakko vähentää joukko-osastoja kansallisesta maanpuolustuksesta. Lisäksi voidaan joutua luopumaan asevelvollisuusjärjestelmästä. Monen kriitikon mielestä yleinen asevelvollisuus on monissa maissa ”eloon jäänyt mentaliteetti” (”överlevande mentalitet”) (mukaan luettuna muutamat niin erilaiset maat kuin Norja, Ruotsi ja Venäjä). Kaiken kaikkiaan koko joukko uusia haasteita on jonottamassa ratkaisua – niihin ei tämän päivän Euroopassa ole itsestään selviä vastauksia.

5.2 Nykyaikainen sodankäynti – mahdollisia vaikuttimia

Uusia ongelmia

Tulevaisuuden suunnittelu on ollut aina osana organisoitua sodankäyntiä. Kiinalaisen sotateoreetikon Sunzin (Sun Tzu, Sun Zi) kirja sotataidosta antaa tästä hyvän esimerkin, etenkin kirjan suunnittelua käsittelevä ensimmäinen luku. Luku päättyy täsmennykseen, jossa hän määrittää laskelmien ja arvioiden merkityksen mahdollisissa tulevaisuuden hyökkäys-sotatoimissa, mutta myös meneillään olevissa sodissa. Kirjassa mennään niin pitkälle, että voitto vastustajasta nähdään todennäköisenä, jos arviot on osattu tehdä oikein. Niiden

ohittaminen vähentää samalla onnistumisen edellytyksiä. Tämä esimerkki osoittaa ainakin sen, että sodankäynnin systematisoinnin yritykset ovat olleet ennenkin osana inhimillistä toimintaa.

Viimeiset 30 vuotta on ollut selvää, että sodankäynnissä on kehittymässä uusi suuntaus. Suuri osa sodankäynnin peruseriaatteista on kuitenkin edelleenkin ajankohtaisia:

- Selvien tavoitteiden ja päämäärien tarve, johtamisen selkeys, voimien keskittäminen, voimien taloudellinen käyttö, joustavuus, operaatioturvallisuus, yllätykset ja yksinkertaisuuden vaatimus, epävarmuuden hyväksyminen ja kitka.
- Epävarmuus on taistelukentällä aina läsnä. Tästä käytetään myös nimitystä ”sodan sumu” (krigets dimma), ts. suunnitteluun ja sodankäyntiin liittyvät kitkatekijät.
- Kyky taistella valittua kohdetta vastaan.
- Moraalisen ja fyysisen rohkeuden tarve.
- Kyky pystyä operoimaan eri tasoilla (taktisella, operatiivisella ja strategisella), tarve sovittaa yhteen näiden eri tasojen vaikutus.
- Aloitteen ottamisen ja säilyttämisen merkitys, jne.

Sen sijaan näiden eri tekijöiden välinen *vuorovaikutus* on muodonmuutoksessa – metamorfoosissa. Tämä muutos on hyvinkin aikaisempien muutosten veroinen ja vaikuttaa suoraan sodankäyntiin ja siihen liitettäviin elementteihin. Sitä voitaisiin verrata tulivoiman voimakkaaseen kehittymiseen 1800-luvun jälkipuoliskolla ja sodankäynnin motorisoitumiseen maailmansotien välillä. Jää kuitenkin nähtäväksi kuinka merkittäväksi tämä uusi muutos kehkeytyy.

Kolmekymmentä vuotta sitten alkoi jonkinlainen uusi vaihe, jota jälkepäin on alettu kutsua informaatio-sodankäynniksi; tiedosta on tullut suojaamiseen tai tuhoamiseen verrattavissa oleva voimakkeus. Informaation viisaalla käytöllä on nyt mahdollisuus vaikuttaa taistelun lopputulokseen, eli käytännössä voittoon tai tappioon taistelukentällä. Kolmekymmentä vuotta sitten alkanut kehitys lupasi jo varhaisessa vaiheessa sodankäynnin vallankumousta/vallankumousta sotilasasioissa (usein lyhennettynä RMA, *Revolution in Military Affairs*, revolution i krigföring). Evoluutio, tai sotilasasioihin liittyvät muutokset, ovat edelleen meneillään yhä kiihtyvämällä vauhdilla. Tämä kehitys tulee vaikuttamaan myös strategisen tason tilanteisiin. Vanhat periaatteet, voimatasapainot sekä valtioiden väliset konfliktit saattavat muuttua tulevaisuudessa entistä vähemmän jäsenyenneiksi ja ennustettaviksi. Tulevaisuus on joka tapauksessa entistä vaikeammin ennustettavissa, koska erilaisiin päämääriin antaumuksella pyrkivillä ideologisilla, uskonnollisilla sekä kansallisilla ryhmittymillä on entistä enemmän moderneja aseita. Ennustettavuutta vaikeuttaa myös nykyaikaisten aseiden, terroriaseet mukaan lukien, määrän jatkuva ja kontrolloimaton kasvu. Se merkitsee yhä epävarmempaa ja vaikeammin ennustettavaa tulevaisuutta.

Doktriinien ajallinen ulottuvuus on väkisinikin rajallinen, koska doktriini edustaa aina parhailtaan tai lähitulevaisuudessa suunniteltujen sotilaallisten voimien (krigsmakt) harkittuja

toimia (doktriinit merkitsevät nimittäin myös, että nämä toimet hyväksytään). Mutta sodankäynnin teoriat eivät ole, eikä niiden pidä olla, määräaikaista. Niiden tehtävänä on auttaa oivaltamaan, mitä on tulossa, miten sodankäynnin eri elementit muuttuvat keskinäisessä vuorovaikutuksessa, sekä auttaa muodostamaan kuva siitä, miten sota tulee muuttamaan.

Kehitys tapahtuu yhä nopeammin ja siksi on tärkeää että nähtävissä olevilla kehityslinjoilla on tarkoin määritellyt ja täsmälliset käsitteet. Persianlahden sodan (1991) määrittäminen uuden tyyppiseksi sodankäynniksi tai jatkumoksi vanhemmasta sodankäynnistä ei ole teoreettisella tasolla mielenkiintoista/mielekästä. *Business Week* -lehdessä esitetty kannanotto voi osaltaan kuvata tätä ongelma-aluetta sellaisena kuin monet sen aikanaan näkivät: ”The Persian Gulf conflict will almost certainly come to mark the transition between two forms of war (...)”. Kirjoittaja esittää myös kriteerejä, joiden hän katsoo olevan ominaisia ”uudelle sodalle”:

1. Korkeaan teknologiaan perustuvien järjestelmien integraatio.
2. Valtava määrä toisiinsa liittyviä tietokoneita ja tietoliikennejärjestelmiä.
3. Selkeä käsitys poliittisen ja yleisön mielipiteen ratkaisevasta roolista (...) pyrittäessä saavuttamaan sotilaallisia tavoitteita (...)

Toisaalta, amerikkalaiset kommentaattorit eivät enää ole lainkaan yhtä varmoja näistä ominaisuuksista, varsinkaan, jos tutkitaan ”ikuisuuden kestäviä” amerikkalaisjohtoisia sotia Afganistanissa ja Irakissa.

Periodi	Sodan luonteelliset piirteet	Sodankäynnin muoto
Persianlahden sota (1991)	<ul style="list-style-type: none"> • Molempien osapuolten kannalta katsoen rajallinen sota • Operaatioiden kontrolli säilyy asevoimilla • Teknologinen yliote (USA:lle) • Koalition hajoamisen riski • Autiomaasota • Siviilivahinkojen rajoittamishalu ja –kyky 	<ul style="list-style-type: none"> • Strategisen ilmavoiman käyttö; täsmähyökkäykset Irakiin • Maahyökkäystä tukevat pitkäaikaiset lentooperaatiot • Liittouman yhteiset operaatiot • Liikesodankäynti maalla (liikesodankäynnin teoria) • Yksipuolinen (?) kyky toteuttaa kulutustaistelua
21. vuosisadan kehittyvä (tuleva?) sodankäynti	<ul style="list-style-type: none"> • Vastahakoinen suhtautuminen omiin ja liittolaisten tappioihin • USA lähtöinen globaalien voimien projisointi • Yhteinen koalition sodankäynti • Rajalliset (sodankäynnin) tavoitteet – ei ”totaalista sotaa” • Sissi- ja terroristitoiminta • Kyky kohdata erilaisia vastustajia 	<ul style="list-style-type: none"> • Pitkän kantaman aseiden käyttö • Suhteellisen yksinkertaisten alustojen käyttö kehittyneiden aseiden perilletoimittamiseen • Avaruuteen sijoitetut/pitkän matkan tiedustelualustat • Sensoreiden ja aseiden (asejärjestelmien) välinen suora yhteys • Samanaikaiset hyökkäykset vihollisen ryhmyksen syvyydessä • Fokus (jälleen) tulivoimassa sotaliikkeiden (manövrar?) sijaan

Taulukko 5.3 Unsia sodan ja sodankäynnin trendejä? (muokattu versio alkuperäisestä versiosta, Marine Corps Gazette, tammikuu 2000, s. 29) Kyse on siitä, missä määrin taulukko edustaa amerikkalaista jatkokehityksen näkökulmaa – vai onko se vain ajan vaatimusten mukainen ilmentymä.

Edellä esitetty ei varsinaisesti sisällä uusia ongelmanasetteluja. Suurin osa niistä oli tiedossa jo Vietnamin sodan aikana. Kaukonäköiset kirjoittajat olivat jo oivaltaneet edistyksekköisten asejärjestelmien ja tietokoneiden kasvavan merkityksen. Sellaiset käsitteet kuin *high-tech warfare*, *information warfare*, *third wave war* ja *sixth generation warfare* olivat jo tuolloin käytössä kuvaamassa uusia kehityssuuntia. Nämä käsitteet eivät luultavasti kuitenkaan tee täyttä oikeutta vuoden 1945 jälkeisenä ajanjaksona kokemallemme monimutkaistuneelle ja osin muuttuneelle sodan todellisuudelle ja sodan luonteelle” (krigets natur). Esimerkkinä tästä on englanninkielinen ilmaisu *pure war*, jota on käytetty kuvaamaan sotilaallisen ajattelun ja käsitysten konkreettista näkyvyyttä ja laajemminkin yhteiskunnan sisällä (politiikka ja nykykulttuuri). Yhä useammat historioitsijat ovat yrittäneet osoittaa, että toisen maailmansodan aikaisten siviilien joukkotuhoamisten on ehkä mahdollista katsoa liittyneen tähän *pure war* -ajatukseen. Saksalaisten ja japanilaisten kaupunkien tuhoutuminen pommihyökkäyksissä sekä natsien monet kuolemanleirit voidaan käsittää ”totaalisen sodan” konseptin eri muodoksi.

Totaalisen sodan käsite ei ole enää nykyään yleisesti hyväksytty. Tähän tuskin on syynä, että sodankäyntiä nykyisellään pidettäisiin ”moraalisesti korrektimpana” kuin aikaisemmin. Nyt käydyt niin kutsutut *impure wars* (yleisesti hyväksytty englanninkielinen ilmaisu) ovat enemmänkin teknisen kehityksen seurausta. Suursota, jossa käytetään kaikkia käytettävissä olevia joukkotuhoaseita, merkitsisi todennäköisesti kollektiivista ja nopeaa itsemurhaa. Voiton käsite on samalla osoittautunut järjettömäksi kuvaamaan tämäntyyppisen konfliktin lopputulosta, jossa myös perinteiset sodan tavoitteet ja päämäärät jäävät saavuttamatta. Myös totaalisen sodan konseptista on tulossa merkityksetön, koska siihen tukeutuminen voisi tuhota kaikki osallistujat. Totaalinen sota muuttaisi myös iskujen tarkoitusta, koska ratkaisevalla iskulla ei olisi enää samanlaista merkitystä. Toista ydinasevaltaa ei yksinkertaisesti uskalleta voittaa kaiken menettämisen pelossa. Sotataidon kehittyminen ei ole vain älyaseiden ja viestintäteknikan muuttumista, vaan se on saanut meidät myös ymmärtämään sodan ja politiikan enemmän tai vähemmän selviä rajoituksia.

Jotkut analyysoijat ovat jo jonkin aikaa käyttäneet käsitettä ”postmoderni sodankäynti” yrittäessään kertoa jotakin jatkuvasti muotoutumassa olevista toimintaraameista ja pelisäännöistä. Seuraavat perusteet tukevat tämän käsitteen syntymistä:

1. Historiankirjoituksessa ja sotateoriassa käytetään nykyään usein käsitettä ”nykyaikaiset sodat”. Tavallisesti silloin tarkoitetaan sotia, jollaisiksi ne alkoivat muotoutua 1600-luvulla ja jollaisia ne sitten olivat aina toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan asti (yksimielisyyttä ei ole siitä, katsotaanko tämän ajanjakson loppuneen vai ei). Sodan logiikka, kulttuuri ja ajatukset ovat joka tapauksessa käyneet läpi huomattavan muutoksen toisen maailmansodan jälkeen. Ehkä nyt tarvitaan uusi käsitejärjestelmä, jolla pystytään ilmaisemaan, että sodan hävitysmahdollisuudet ovat täysin toisenlaiset kuin mitä ne olivat aikaisemmin.

2. Nykyaikainen sodankäynti muistuttaa vanhempaa sodankäyntiä. Silti on aihetta ajatella uusia tapoja käyttää sotilaallista voimaa verrattuna aikaan ennen toista maailmansotaa ja sen aikana.
3. Käsite ”postmoderni” on samalla kertaa monimutkainen ja osittain täynnä vastakohtia. Silti monet eri alat käyttävät tätä käsitettä. Kysymys on siitä, millaisia samankaltaisuuksia postmodernismin eri kuvausten välillä on ja onko mahdollista, että jotakin yhteistä voisi löytyä niinkin erilaisten alueiden kuin taide, kirjallisuus, talous, filosofia ja *sodankäynti* välillä.

Sotaa ja sodankäyntiä koskeva pohdiskelu voi johtaa siihen, että sodankäynti on ollut postmodernia vuoden 1945 jälkeen, toisin sanoen sen jälkeen kun ydinaseista tuli todellisuutta. Tullaanko tämän perusteella päätymään siihen käsitykseen, että kylmä sota kuuluu mukaan tuohon ajanjaksoon? On myös syytä arvioida, tarvitaanko uusia käsitteitä. Niistä täytyy joka tapauksessa olla jotain käytännön hyötyä esimerkiksi kuvaamaan paremmin eri ilmiöitä. Luultavasti muoti-ilmaisua ”postmoderni sodankäynti” ei tarvita, koska olemassa on jo seuraava jako kolmeen tavallisesti hyväksytyyn pääryhmään:

1. Tavanomainen (konventionaalinen) sodankäynti (valtioiden välisten voimien välinen).
2. Ydinsota (hallitsevana on joukkotuhoaseiden laaja käyttö).
3. Matalan intensiteetin konfliktit/sissisodankäynti (esimerkiksi pitkäaikaisten kapinoiden, niiden torjumisen sekä terrori- ja terrorinvastaisten operaatioiden muodossa).

Tätä jakoa käytetään jatkossa sellaisenaan, koska se on katsottu riittäväksi. Samasta syystä käytetään amerikkalaisen Edward Luttwakin edelleen klassista määritelmää ”kylmän sodan” nimellä kulkeneesta vaiheesta, ”International conflict in which all means other than overt military force are used.”²⁵⁷

Kylmän sodan aikana tärkein konflikti, vaikkakaan ei ainoa, oli Yhdysvaltojen/Naton ja Neuvostoliiton/Varsovan liiton välinen vastakkainasettelu. Tänä päivänä pyrkimyksenä näyttää olevan kaikkien ydinasevaltojen välisten erimielisyyksien kontrollointi, sekä erilaisten rajoitteiden synnyttäminen totaalisen sodan vaaran vähentämiseksi. Kun ristiriitoja on syntynyt Yhdysvaltojen ja muiden suurvaltojen välillä, on tyydytty epäsuorempiin menetelmiin kuten taloudelliseen, poliittiseen ja sotilaalliseen tukeen. Postmoderni sodankäynti voisi tarkoittaa kylmän sodan aikana vallinnutta kansainvälistä jännitettä, jos siis ylipäänsä halutaan käyttää tätä käsitettä. Tuon konfliktin näkyvä ja julkinen ilmentymä oli sotilaallinen kilpavarustelu, jossa uusien aseiden kehittelylle annettiin etusija. Samalla yritettiin välttää suoraa ja avointa sotilaallista toimintaa (ydinase) suurvaltojen välillä. Siinä onnistuttiinkin muutamain harvoin poikkeuksin.

Näistä ponnistuksista huolimatta vuoden 1945 jälkeen käytiin joukko sotia. Suursodan puhkeamisen vaara oli jatkuvasti olemassa. Tämä oli myös syynä yrityksiin kontrolloida ja rajoittaa syntyneitä konflikteja. Ongelmana tässä yhteydessä on, että sodan hallinta sen alkamisen jälkeen on äärimmäisen vaikeaa.

Sodanuhkaa ja sotaa voidaan tuskin koskaan todella valvoa tavalla, joka olisi looginen ja yleisesti hyväksytty. Kyse ei ole myöskään teknisesti kontrolloitavissa olevasta tieteestä,

²⁵⁷ Luttwak, Edward: *The Dictionary of Modern War*, (London: Harper & Row, 1971).

vaikka tämän suuntaiset ajatukset ovatkin suosittuja. Lienee kuitenkin paikallaan varoittaa uskomasta, että teknologia tai terve järki sinänsä riittäisi varmistamaan hyvän tuloksen. Uudet ideat *kybersodasta* (*cyberwar*), informaatioteorioista ja informaatiotosodankäynnistä ovat tuskin muuta kuin jokin teknisen kehityksen lisäaskel. Uudet käsitteet ovat lopultakin yhtä rajallisia kuin aikaisemmin käytössä ollut teknologia, yritettäessä kuvata sotaa poliittisena ja inhimillisenä ilmiönä.

Uusi kehitys - muuttunut sodankäynti?

Informaation aikakausi tulee luultavasti muuttamaan sodankäyntiä seuraavan vuosisadan aikana samalla tavalla kuin teollinen ajanjakso toi 1900-luvulla tullessaan koneistumisen ja niiden välisen integraation. Asevoimat ovat niitä rahoittavien yhteiskuntien peili ja siksi teknisen kehityksen ja sodankäynnin välillä vallitseva historiallinen suhde on lähes symbioottinen. Clausewitz huomautti, että sodan ja sodankäynnin muodot ovat aikakautensa tuotteita. Tämän lisäksi on syytä huomata, että informaatiovallankumous, joka on laukaissut muutosten vyöryn, saattaa puolestaan muuttaa tekijöitä, jotka tulevat vaikuttamaan tulevaisuuden sodankäyntiin.²⁵⁸

Suuri osa kylmän sodan aikaisesta läntisen maailman sotilaallisesta energiasta ja voimavaroista sijoitettiin puolustuksellisten menetelmien ja välineiden kehittämiseen. Yli kahden sukupolven ajan tutkimuksella ja kehittämistyöllä kehitettiin täsmäasein tapahtuvaa hyökkäyskykyä. Tuon prosessin seurauksena syntyi vähitellen asejärjestelmiä, jotka olivat kantaman, tarkkuuden ja tehon suhteen vertaansa vailla olevia. Se vaikutti myös siihen, että kylmän sodan päättyessä puolustuksellisilla voimilla oli monella tapaa lyliote taistelukentällä.

Tulevaisuuden taistelukentällä selviäminen edellyttää kykyä ylläpitää valintamahdollisuuksia tasapainoisten ja hyökkäyksellisten menetelmien välillä. Lisäksi uutta tekniikkaa on käytettävä jatkuvasti uudempien sukupolvien asejärjestelmälustojen kehittämiseen. Kohteiden tuhoamismahdollisuus täsmäasein tuottaa vain *yhden* hyökkäyksellistä painoarvoa sisältävän ulottuvuuden taistelukentälle. On selvää, että tulivoimalla on lamauttava merkitys, mutta sen vaikuttavuus voi olla myös ohimenevää. Tulivoima yksistään ei riitä vastustajan taistelutahdon murtamiseen. Se ei myöskään tuo automaattisesti voittoa liittoumien (esim. Nato) joukko-osastoille. Tulevaisuuden *tavanomaisen* sodan taisteluissa menestyy se, joka onnistuu sovittamaan täsmäaseiden käytön täsmälliikkeisiin. Viimeaikaiset muutokset viittaavat siihen, että tämä trendi pakottaa kehittämään uuden tyyppisiä asejärjestelmälustoja.

²⁵⁸ Toim.huom: muun muassa Manuel Castells (1996) on tuonut esiin ajatuksen, että ihmiskunta olisi kolmannessa teknologisessa vallankumouksessa. Hiilen ja sähkön vallankumouksia seurasi tietoteknologian vallankumous, joka on saanut aikaan globalisoituvan verkostoyhteiskunnan. Tämä vaikuttaa erilaisten yhteisöjen ja ryhmittymien omakuvaan. Perinteisesti niiden muodostuminen ja niiden läsnäolo on liitetty fyysisiin paikkoihin. Kolmannessa teknologisessa vallankumouksessa fyysinen tila korvautuu tietokoneverkoksi ja informaatiovirroiksi, jotka muodostavat kokonaisuudessaan uuden tilan käsitteen, eräänlaisen kyberavaruuden. Lisää tästä aiheesta Castellsin kirjassa: *The Information Age: Economy, Society and Culture. Volume I: The Rise of the Network Society*.

Tulevaisuudessa sotilaat tulevat *kaatumaan entistä viisaampina ja paremmin koulutettuina*, koska tietotekniikka on parantanut merkittävästi ampumatarvikkeiden osumatodennäköisyyttä, ellei sitten tavanomaisen taistelulentän tempo (taktisella, operatiivisella ja strategisella tasolla) pystytä parantamaan eri tieteenalojen menetelmillä. Nopeuden ja liikkuvuuden kehittäminen on sinänsä tärkeää, koska siinä epäonnistuminen voisi aiheuttaa tilanteen, että jälleen kerran joudutaan havaitsemaan tulivoiman voitto liikkuvuudesta. Tämä johtaa pahimmillaan ensimmäistä maailmansotaa muistuttavaan lukkiutuneeseen tilanteeseen.

”Strateginen tauko” – joka nyt on ehkä ohi?

1990-luvulla oli hyvinkin ”poliittisesti korrekta” todeta, että Eurooppa eli vähäisten uhkien aikaa. Kylmän sodan päättymisen ja Irakin tasavaltalaiskaartin tappio Kuwaitissa voidaan nähdä tärkeiksi geopolittisiksi muutoksiksi. Tämän näkemyksen edustajat väittävät, että olemme nyt aloittaneet globaalin harmonian kauden. Tällaisen väitteen ongelmana on ennen kaikkea kolmannessa maailmassa laaja-alaisesti käynnissä olevien konfliktien ja sotien aliarviointi. On siis syytä analysoida kehitystä tarkasti.

Persianlahden sodan jälkeen on noussut esiin yhä voimakkaampi vastustus läntistä/amerikkalaista ylivaltaa kohtaan. Tätä on esiintynyt varsinkin Aasian alueellisissa suurvalloissa. Samasta syystä ei muutaman vuoden kuluttua ole mahdotonta, että esiin on kasvanut uusi monimutkainen kansainvälisten turvallisuusasioiden verkosto. Nykyään ei enää esiinny kylmän sodan aikaisen vastakkainasettelun synnyttämää ”globaalia kontrollia”. Voidaan ajatella, että vanhat konfliktit puhkeavat uusimuotoisina ja että alueellisten hegemonioiden pyrkimykset hallita kukin omia alueitaan tulevat lisääntymään. Tässä yhteydessä on myös syytä pelätä uusia konflikteja sitä mukaa kuin eri väestöryhmät ja kansakunnat elvyttävät vanhat, ehkä satoja vuosia kyteneet konfliktit (vertaa esimerkiksi Balkanilla ja Kongon – Zairen Kansantasavallassa viimeisten kymmenen vuoden aikana leimahtaneita kriisejä). Kiina on sitä paitsi alkanut vaatia ”historiallista” oikeuttaan osiin Siperiasta, minkä Venäjän sanotaan hyväksyvän. Kiina painostaa myös Taiwania, mitä taas Yhdysvallat ei hyväksy. Lisäongelmaa aiheuttaa myös mahdollista alueellista hegemoniaa tavoittelevien väestöryhmien ja kansakuntien huomattava väestönkasvu. Työttömien nuorten paljous on itsessään konfliktin syy yhteiskunnassa, joka ei tarpeeksi nopeasti selviä rakenteensa muuttamisesta (esimerkiksi Saudi-Arabia).

Amerikkalaisen tutkijan Samuel P. Huntingtonin mukaan tulevaisuuden konfliktit syntyvät samoilla geopolittisillä rajoilla, jotka vuosituhansien ajan ovat jakaneet sivilisaatiot. Nämä historialliset rajalinjat ulottuvat läpi Pohjois- ja Etelä-Euroopan, yhtyvät Balkanilla ja kulkevat Lähi-idän yli. Tämän jälkeen ne kulkevat itään Tyynenmeren rannikolle ja edelleen etelään Malesian ja Indonesian saariston läpi. Tämän rajan tuntumassa tullaan näkemään jatkuvasti uusia etnisiä, uskonnollisia, taloudellisia ja poliittisia erimielisyyksiä,²⁵⁹ vaikka on

²⁵⁹ Huntington tunnetaan nykyään parhaiten paljon keskustelua herättäneestä ja kriittisestä artikkelista, joka käsittelee kulttuurien välisiä ”fault lines”. Se on julkaistu amerikkalaisessa aikakauslehdessä *Foreign Affairs*, kesällä 1993. *Foreign Affairs* -lehden mukaan: ”That article stirred up more discussion in the three

selvää, että tämä on vain yksi monista ajateltavissa olevista konfliktien selitys- ja estämismalleista. Tämä ajattelu(tapa) erottuu samalla jyrkästi niistä osittain jopa lapsellisista ajatustenkuluista, joita optimistisemmat tulevaisuudentutkijat usein esittävät.²⁶⁰

Jos historia toimii tulevaisuuden tiennäyttäjänä, tämä ”globaali tauko” sotilaallisen väkivallan käytöstä, jonka keskellä jotkut väittävät meidän olevan, päättyy ennemmin tai myöhemmin. On luonnollisesti mahdotonta varmuudella ennustaa kuka tai ketkä tulevat menestyksellisesti uhmaamaan länttä ja Yhdysvaltoja. Erityisesti Yhdysvalloissa on alettu tehdä suunnitelmia ajatellen mahdollisia tulevia alueellisia konflikteja ja pohdittu, missä yhteyksissä sellaisia voi syntyä. Lähimmän kahdenkymmenen vuoden aikana kehitys luultavasti jatkuu siten, että maat jakaantuvat suurempiin ryhmittymiin poliittisten, taloudellisten ja sosiaalisten eroavuuksiensa mukaan. Demokratioiden välinen laajempi selkkaus on historiallisen tilastollisuuden valossa tarkasteltuna erittäin epätodennäköistä, vaikka se ei luonnollisesti myöskään ole mahdotonta.

Tänä päivänä maailmassa on suuri joukko valtioita, jotka taistelevat kirjaimellisesti eloon jäämisestä. Näillä mailla ei ole taloudellista tai sotilaallista voimaa uhmata läntisen maailman keskeisiä intressejä. Nämä köyhät, tavallisesti kolmannen maailman maat, tulevat jatkossakin tarvitsemaan humanitaarista apua ja tukea pystyäkseen ylläpitämään rauhan. Rikkaiden ja köyhien maiden äärimmäisyyksien välissä on toisaalta kasvava joukko ”siirtymävaiheen maita” (övergångsländer), jotka tulevaisuudessa ovat luultavasti riittävän vahvoja voidakseen haastaa läntisen maailman nykyisen valta-aseman. Tällaisia maita on lähinnä Itä-Euroopassa, Lähi-idässä ja Aasiassa, joista useimmat ovat jo luomassa nykyaikaisten ja edistyneiden asevoimien kehittämiseen vaadittavaa taloutta. Erityisen selvästi tämä kehitys näyttäytyy Itä-Aasiassa. Siirtymävaiheen maiden välisillä konflikteilla saattaisi olla suuria alueellisia seurauksia. YK saattaa yrittää rajoittaa tämän tyyppisiä paikallisia konflikteja enemmän tai vähemmän välittömästi, joko suoraan YK-joukoin tai YK:n vahvistamin, mutta Yhdysvaltojen johtamin toimenpitein. Tässä vaiheessa tulee ajankohtaiseksi läntisen maailman pienempien valtioiden toimenpiteet, joko Yhdysvaltojen liittolaisena tai YK:n mandaatilla.

Kymmenen vuoden kuluessa voidaan mahdollisesti odottaa jonkin näistä siirtymävaiheen valtioista kehittyvän sopivaksi vastustajaksi, jolla on sekä kansallista tahtoa että riittävästi sotilaallisia keinoja voidakseen uhmata läntistä maailmaa ja silloin ennen kaikkea usein päävastustajana pidettyä Yhdysvaltoja. Nämä potentiaaliset haastajat voivat silloin hyötyä puolustustilanteestaan ja toisaalta siitä, että ne voivat käyttää täsmäaseita, joita kehitetään nykyään niin lännessä kuin Venäjällä ja myydään halukkaasti edelleen kolmannelle osapuol-

years than any other article they had published since the 1940s”. Hän julkaisi myöhemmin hyvin kiistellyn kirjan samasta aiheesta, Samuel P. Huntington (1996): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. (New York: Simon & Schuster, 1996)

²⁶⁰ Huntington, Samuel P. (1996): *ibid.* Huntington on kehitellyt edelleen ajatuksiaan kirjassa *Who are we? The Challenges to America's National Identity*, (New York: Simon & Schuster, 2004), ks. Osa III, s. 141–294, uudessa kirjassa.

lelle. Ennemmin tai myöhemmin tämä kehitys merkitsee, että jostakin maasta tulee riittävän vahva voidakseen haastaa ja jopa uhata lännen elintärkeitä intressejä.

Oman doktriinikehityksensä tuloksena amerikkalaiset arvioivat seuraavan vuosisadan merkittävän uudenlaista sodankäyntiä, joka tulee uhkaamaan useita Yhdysvaltojen elintärkeitä intresseistä. Potentiaalisten vihollisten odotetaan kehittävän nykyaikaisia asejärjestelmiä, jotka ehkä suunnitellaan varta vasten lännen teknologiaa vastaan. On myös ajateltavissa, että vastustajat pyrkivät määrätietoisesti hankkimaan itselleen aloite- ja hyökkäyskyvyn hyödyntämällä nykyaikaista tietoteknologiaa. Tämän tyyppinen vastustaja ei luultavasti suoraan yritä kukistaa Länsi-Eurooppaa tai Yhdysvaltoja. Sen sijaan voidaan ajatella skenaariota, jossa nämä alueellisissa konfliktissa toimivat vastustajat ovat niin vahvoja, että länsivaltojen tekemien tilanteenarviointien perusteella päädytään luokittelemaan konflikti sen verran vaaralliseksi, että tilanteeseen ei puututa. Täten syntyisi tilanne, joka muistuttaisi pitkään Kaakkois-Aasiassa Vietnamin sodan aikana vallinnutta tilannetta. Lännen päätös olla puuttumatta alueellisiin konflikteihin voitaisiin tulkita ja määrittää joidenkin vastustajien taholta jopa voitoksi.

Mikrosiru – ”neutraali vihollinen”?

Monet sotateoreetikot ovat nykyään sitä mieltä, että tulevat sotilaalliset uhkat kohdataan parhaiten teknologian avulla, joka parantaa lännen mahdollisuuksia tuhota etäällä olevia kohteita. Valitettavasti teknologia ei itsessään takaa voittoja tulevaisuudessa. Jopa suurien šakkimestareiden on pystyttävä vastaamaan ajattelevan vastustajan odottamattomiin siirtoihin, joutuessaan arvioimaan pelilautaa reaaliaikaisesti.

Parhaassa tapauksessa informaatiovallankumous tulee olemaan täysin neutraali, jos ja kun sotilaalliset voimat kohtaavat toisensa. Se muuttaa kuitenkin sodankäynnin muotoa ja tietyissä olosuhteissa ehkä jopa enemmän auttaa vihollista. Älykäs vastustaja huomaa helposti lännen riippuvuuden informaatioteknologiasta ja hyödyntää vuorostaan tuota heikkoutta käynnistämällä epäsymmetrisen sodankäynnin (*asymmetrisk krigföring*). Yksi tulevaisuuden ironisemmista puolista on, että lännen informaatioteknologia voi luultavasti ratkaista ei-länsimaisten sotavoimien kaksi niiden vakavimmista ongelmista ja tehdä niistä samalla tehokkaammat:

1. Internet ja matkapuhelimet mahdollistavat pitkän ajan ja laajan alueen viestiyhteydet ja yhteistoiminnan.
2. Sama teknologia voi sallia hajautettujen voimien nopean keskittämisen siirryttäessä hyökkäyksellisiin operaatioihin.

Edellä mainitun uhkakuvan mahdollisuudet lisääntyvät, koska länsi varustaa potentiaaliset vastustajat heidän tarvitsemallaan globaalilla tietoteknologialla monien kaupallisten hankkeiden ja yhä kaupallistuneempien tutkimusten avulla. Nämä voimavarat ovat maksavan asiakkaan saatavilla, eikä lännen potentiaalisten vihollisten tarvitse edes maksaa välineiden kehityskustannuksia. Käynnissä on teknologinen kilpajuoksu, jossa voi olla monta voittajaa. Samassa tahdissa kuin länsi kehittää teknologiaa, joka helpottaa vihollisen havaitsemis-

ta ja tuhoamista, ajattelevat vastustajat kehittävät itse menetelmiä, jotka sallivat yhä suuremman hajauttamisen ja jotka tekevät heidän havaitsemisensa entistä vaikeammaksi.

Tarve kartoittaa huomisen teknologiaa jo tänään

Informaation aikakausi asettaa jatkuvasti vaatimuksia uusien teorioiden ja erilaisten kokeiluiden merkeissä. Informaatiovallankumous on entistä enemmän sidoksissa uusiin järjestelmiin, keksintöihin ja sovelluksiin mutta samalla se on entistä vähemmän kiinni teollisessa ajanjaksossa ja sen tunnusmerkeissä. Yhtenä esimerkkinä on asejärjestelmien tehoa lisäävä kohteiden havaitsemiskyvyn kehittyminen. Tämä trendi tekee teollisen aikakauden sotakokemuksista entistä merkityksettömämpiä nykyaikaisen sodankäynnin analysointiin. Siksi juuri nyt olisi tärkeää testata uusia ideoita ja arvioida uusia teorioita ja konsepteja, kun Eurooppa elää suhteellisen rauhallista välivaihetta.

Tulevaisuuden tulkintojen apuna voi käyttää laajaa historiallisten kokemusten ”tiekarttaa”. Taitavasti käytettynä se voi auttaa ainakin ymmärtämään, miten tärkeää on jatkuvasti kehittää visioita uusista doktriineista. Menestyksekkään tulevaisuuden puolustuksen konseptin taustalta löytyy joka tapauksessa vuosien analyysia sotahistoriasta ja sotateorioista sekä kokeilutoimintaa. On itsestään selvää, että läntiset suurvallat ja ennen kaikkea Yhdysvallat hallitsevat tätä kehitystä. Länsi-Euroopan pienemmillä mailla ei tule olemaan suurempaa vaikutusta tähän kehitykseen. Sen sijaan niillä on mahdollisuus käyttää suurvaltojen kehittämiä ajatuksia sekä materiaaleja, vaikka ne itse vastaavatkin niiden sopeuttamisesta ja rahoittamisesta oman maan puolustuksen tarpeisiin.

Tulevaisuuden kartoitus ja huomisen asevoimien kehitystyö on välttämätöntä jo tänä päivänä. Nyt olisi annettava etusija uusille ajatuksille, tuettava kokeilutoimintaa ja aloitettava uusien doktriinien ja rakenteiden muokkaus. ”Varman” taistelun tai sodan voiton voi saavuttaa esimerkiksi vuonna 2025 vain hyväksymällä sen, että klassisen sodankäynnin aikakausi on jo ohitettu. Olemme todistamassa sodankäynnin uusien muotojen sarastusta, jota informaation aikakausi merkitsee.²⁶¹

5.3 Maavoimat uudistuksien edessä

Uusia sotilaallisia tarpeita

Seuraavassa esitetään joitakin pääpiirteitä maasodankäynnin alalla tapahtuneesta uusimmasta kehityksestä. Toimintakehitys on suhteellisen yksiselitteinen, vaikka vähäisempiä eroja on ilman muuta maiden välillä. Tiedot näistä kehityspiirteistä ovat tärkeitä myös ilmavoimien ja merivoimien upseereille, koska – kuten aikaisemmin huomautettiin – nyt voidaan

²⁶¹ Perustuu artikkeliin *Firepower* ammattilehdessä *Defence Systems International*, 1999, s. 71–73.

tunnistaa selvä kehityssuunta niin monikansallisiin operaatioihin (combined operations²⁶²) kuin puolustushaarojen yhteisoperaatioihin (joint operations), jotka molemmat vaativat aikaisempaan verrattuna enemmän yhteistoimintakykyä.

Kylmän sodan loppuminen vei pohjaa pois Naton olemassaolon oikeudesta. Neuvostoliiton hajoamisen seurauksena hälveni myös uhka, jonka torjumiseen läntiset puolustusponnistukset oli mitoitettu noin 40 vuoden ajan. Puolustusajattelua tarkistettiin huippukokouksissa Lontoossa vuonna 1991, jolloin liitolle hyväksyttiin uusi *strateginen toiminta-ajatus (strategisket koncept)*, sekä Washingtonissa vuonna 1999. Turvallisuuspoliittinen kehitys 1990-luvulla ja koetut konfliktit – muun muassa entisessä Jugoslaviassa ja Lähi-idässä – osoittivat kuitenkin, että Nato kokonaisuutena ei ollut varustautunut käsittelemään uutta uhkakuva: sotilaallisesti organisaatio oli toisaalta edelleen kelvollinen – puuttui vain poliittinen yksimielisyys.

Viimeisimmät konfliktit ovat osoittaneet Yhdysvaltojen ja Euroopan välisen teknologisen ja taloudellisen kuilun. Tämän seurauksena Yhdysvallat, ja tiettyssä määrin Iso-Britannia, ovat saaneet paljon suuremman ja näkyvämmän aseman kuin muut Naton jäsenet, esimerkiksi Kosovon ja Afganistanin operaatioiden yhteydessä. Naton aikaisempi pääsihteeri, George Robertson, muotoili asian syksyllä 2002 seuraavasti: ”Eurooppa on sotilaallinen kääpiö”. Kosovossa 1999 toteutetun *Allied Force* -operaation jälkeen laadittu tilasto osoitti, että Yhdysvallat toteutti noin 70 prosenttia kaikista lentosuorituksista. Vain 10 prosenttia eurooppalaisista ilmavoimista käytti täsmäpommeja (precisionsbomber), ja vain muutamalla harvalla Euroopan valtiolla oli ylipäänsä täsmäpommeja asevarastoissaan. Sen lisäksi oli pulaa eurooppalaisista ilmatankkauslentokoneista (tankflygplan) sekä vajetta ennakkovaroitus-, tiedustelu-, valvonta, viestiyhteys- ja yöoperaatiovalmiudessa. Nato oli siten täysin riippuvainen Yhdysvaltojen kyvystä taistella vihollisen ilmapuolustusta vastaan. Samaan aikaan kun Yhdysvalloilla itsellään oli kyky vaikuttaa asevoimillaan Naton ”rajojen” ulkopuolelle, muut Nato-maat ylläpitivät kykyään ”edelliseen sotaan”. Suunnanmuutoksia tultiin sittemmin siivittämään puolustuskyvyn parantamiseen tähtäävillä aloitteilla, Naton puolustuskykialoitteilla (*Defence Capabilities Initiative, DCI*).

Naton visiona on ilmeisesti luoda liitto, jolla on kyky käsitellä uusia ja entistä laajempia haasteita kollektiivisesta puolustuksesta rauhanturvaamiseen ja muihin kriisinhallintaoperaatioihin asti. Natolla on mahdollisuus tuon tavoitteen saavuttamiseksi, jos se pystyy organisoimaan uudella tavalla liiton hallinnassa olevaa kapasiteettia. Nato on huippukokouksista saatavissa olevan aineiston perusteella päätyneet siihen, että ”suurien armeijoiden aika” on ohi. Sen pyrkimyksenä on kehittää joukkoja, jotka pystyvät toimimaan joustavasti vaihtelevissa operaatioissa, osana monikansallista liittoutumaa.

Naton uudet strategiset vaatimukset muotoiltiin viitenä kokonaisvaltaisena kohtana: liikkuvuus, kestävyys, joustavuus, selviytymiskyky ja johtaminen. Pääsihteerin omin sanoin

²⁶² Toim.huom: CJTF on siten Combined Joint Task Force, kaikkien puolustushaarojen yhteisen monikansallisten operaatioiden johtamiseen tarkoitettu järjestely.

joukkojen tulee ”liikkua nopeasti, pystyä sopeutumaan erilaisiin olosuhteisiin, iskettävä ko-
vaa ja pysyttävä operaatioalueella niin kauan kuin tehtävän suorittaminen vaatii”. Nämä
viisi kohtaa konkretisoituivat jäsenmaissa 59 sotilaallista kapasiteettia koskevan vaatimuk-
sen luettelona. Luettelo ei kokonaisuudessaan ole julkinen, mutta joitakin julkaistuja toi-
minnallisia vaatimuksia ovat ilmakuljetteen johto- ja valvontakapasiteetti (luftburen be-
vakningskapacitet), vihollisen ilmatorjunnan tuhoaminen, strateginen kuljetuskyky, mukau-
tettu taistelunjohtojärjestelmä ja huoltojärjestelmä. Nato on luonnehtinut kahta ensim-
mäistä kohtaa yhdessä parannetun siviili–sotilas-yhteistyön (CIMIC) kanssa erityisen tär-
keiksi.

Kahden ja puolen vuoden jälkeen vain noin kolmasosa puolustuskykyaloitteen -
kapasiteeteista (*Defence Capabilities Initiative*) oli toteutettu käytännössä, yksi kolmasosa oli
välivaiheessa ja yksi kolmasosa oli ”hävinnyt matkalla”. Naton pääsihteerin esitteli itse nämä
luvut puolustusministereiden kokouksessa kesäkuussa 2001. Tuo tilaraportti paljasti myös
eri jäsenvaltioiden vaihtelevan kyvyn seurata ja käytännössä toteuttaa muutostyötä. Alle
puolet suunnitelluista DCI:hin liittyvistä voimatavoitteista oli toteutettu – loput olivat
myöhässä tai edelleen harkinnassa. Pitää huomioida, että samaan aikaan kun DCI tuotiin
markkinoille, useissa jäsenmaissa oli meneillään laaja oman kansallisen puolustuksen uudel-
leenorganisointi. Tämä asetti selkeitä taloudellisia rajoitteita, josta joutui kärsimään Nato
kokonaisuutena ja varsinkin DCI-vaatimusten mukainen sotilaallinen kapasiteetti. Taustalla
on myös laajempi kritiikki, jossa on kyseenalaistettu oman kansallisen puolustuksen jättä-
minen toissijaiseksi: Naton toiveet eivät siis aina ole yhtäpitäviä sen kanssa, mitä yksittäis-
ten kansakuntien sotilasjohtajat haluaisivat. Useimmat ovat nähneet kehityksen merkitse-
vän, että Naton status tehokkaana puolustusliittona olisi päättynyt.

Nato pitää kuitenkin nähdä edelleen ensisijaisesti puolustusliittona, jonka fokus on niin
sanotussa kollektiivisessa puolustuksessa. Saksan ja Ranskan vastustus Irakin sotaan liitty-
en (alkuvuosi 2003) loi epävarmuutta tämän ajatuksen toteutumisesta tulevaisuudessa.
Laukaisevana tekijänä oli kuitenkin näiden maiden vastustus Yhdysvaltain toimiin Irakia
vastaan, eikä liittoutuman olemassaolon kysymykset. DCI:n kannattajat viittaavat usein
miehellään siihen, että se mahdollistaa jäsenvaltioiden välisen yhteistyön parantamisen ja
että se on yhtä olennaista liiton kuin sen ulkopuolisen alueen puolustukselle. DCI:n pää-
määränä on luoda Nato, jossa kansakuntien yhteistyö vahvistuu, ja jossa voimat on pa-
remmin sopeutettu kansainvälisiin operaatioihin. Tämä merkitsee parempaa kykyä operoi-
da Afganistanissa, mutta myös kykyä tukea jäsenmaiden kansallista puolustusta. Tulevai-
suuden joukot Natossa voivat näyttää seuraavanlaisilta lokakuulta 2001 olevan *Allied Joint
Doctrine 01 (B)*:n (ratifiointiluonnoksen) mukaan:

Types of Forces

0113. The NFS consists of a single set of HQs and forces comprising In-Place
Forces (IPF) and a pool of deployable forces (DF). Both elements are held at
graduated readiness levels in order to afford a high degree of flexibility in meet-
ing any requirement to conduct and sustain operations.

- a. *In-Place Forces* [*paikalliset joukot*]. IPF are predominantly required for collective defence within or near the territory of the nation providing them. These HQs/forces will be held at appropriate readiness levels but need not be fully deployable. They provide the initial response to an emerging threat to Alliance territory. They may also exercise a certain degree of mobility to contribute to non-Article 5 crisis response operations, CROs, in their general vicinity. Such HQs/forces are provided primarily by single nations.
- b. *Deployable Forces* [*siirrettävät joukot*]. DF are available for the full range of Nato missions. Primarily, they comprise multinational HQs/forces, are fully deployable and are held at appropriate readiness levels. They are organised into a pool of national and multinational HQs/forces and provide the capability for rapid reaction and reinforcement of IPF in the event of an Article 5 operation as well as rapid reaction and HQ/force rotation for non-Article 5 CROs.

Readiness Levels

0114. In order both to provide flexibility for conducting the full range of missions and to denote the availability of HQs/forces to Nato commanders, IPF and DF are sub-divided into three types of forces to reflect their readiness level: *High Readiness Forces* (HRF), *Forces of Lower Readiness* (FLR) and *Long-Term Build-Up Forces* (LTBF). Together, HRF and FLR form the *Graduated Readiness Forces* (GRF).

- a. *High Readiness Forces*. HRF are a limited but significant proportion of land, air and maritime forces, capable of responding rapidly, and immediately if necessary, to Article 5 collective defence or non-Article 5 CROs.
- b. *Forces of Lower Readiness*. FLR provide the bulk of the forces required for collective defence, for further reinforcement of a particular region and for rotation of forces to sustain non-Article 5 CROs, whether within or beyond Alliance territory.
- c. *Long-Term Build-Up Forces*. LTBF provide the Alliance with a longer-term build-up and augmentation capability for the worst case scenario of large-scale Article 5 operations, thereby enabling the Alliance to build-up larger forces, both for limited requirements and in response to any fundamental change in the security environment.²⁶³

Nämä uudet jaot merkitsevät käytännön muutoksia viime vuosien aikana vakiintuneeseen työnjakoon. Nähtäväksi jää, mitä käytännön seurauksia tästä on tulevan organisaation tehokkuudelle. Luultavaa on kuitenkin, että organisaatio tulee näyttämään pitkälti samanlaiselta kuin ennenkin, ts. muistuttamaan seuraavaa:

²⁶³ Ks. lisätietoja MC 317/1, AJP-01 (B): ”The Joint Force Air Component Commander is normally responsible for the co-operation of all air operations throughout a JOA.”

- **”Etujoukot - tiedustelujoukot”** (”Framskjutna styrkor – spaningsstyrkor”). Nämä ovat osa Naton korkean valmiuden (**välittömän** toiminnan) siirrettävää voimaa ”Deployable Forces”, jolla kyetään tarkkailemaan koko taisteluenttää, ilmavoimien tukemana, visuaalisesti tai elektronisen valvonnan apuvälinein. Nämä suhteellisen kevyet joukot suorittavat myös perinteistä tiedustelua, tarkkailua ja tulenjohtoa. Tämä vaatii joukoilta hyvää liikkuvuutta ja kestävyyttä, ja kykyä operoida jonkin aikaa ilman kansallista tukea. Entistä enemmän korostuu joukkojen kyky johtaa lentokoneiden ja muiden pitkän matkan asejärjestelmien tulta. Tämän kaltaisia tehtäviä voivat suorittaa muun muassa erikoistuneet tiedusteluyksiköt, erikoisjoukot ja tiedustelupalvelut.
- **”Nopean toiminnan joukot”** (”Snabbinsatsstyrkor”). Nämäkin tulevat normaalitapauksessa Siirrettävistä joukoista ”Deployable Forces”. Useimmilla suurvalloilla on nykyään erilaisia nopean toiminnan joukkoja (esim. edellä olevassa *Allied Joint Doctrine -lainauksessa*). Tarkoituksena on mm. pystyä nopeasti vahvistamaan eteenyönnettyjä joukkoja tai hyödyntämään tulivalmistelun avulla saavutettua etua. Panssaroituja yksiköitä ja mielellään *ilmakuljettavia kokonaisuuksia* pidetään tähän tehtävään parhaiten sopivina (esim rynnäkkö- ja taistelupanssarivaunuja). Toisaalta myös perinteinen kyky toteuttaa vastahyökkäyksiä tulee säilymään tärkeänä. Tämä taas osaltaan asettaa vaatimuksia monen muotoisten joukkojen ylläpitämiselle. Tänä päivänä edellytetään myös kykyä toimia osana puolustushaarojen yhteisiä operaatioita.
- **”(Operatiiviset) päävoimat”** (”Mobila [operativa] huvudstyrkor”). Nämä joukot valmistautuvat toimimaan Nato -alueen ulkopuolella, joten ne muodostetaan lähinnä ”Deployable Forces” -joukoista. Toisaalta ne voivat olla myös erillistä liikekannallepanoa ja joukkoharjoittelua vaativia sotajoukkoja (vrt. edellä kuvatut ”Long-Term Build-Up Forces”). Niitä käytetään lähinnä taisteluun vihollisen päävoimia vastaan, joko taktisen tason vastahyökkäyksessä tai operatiivisen tason hyökkäyksellisessä vastatoiminnassa. Tämä suoritusasovaatimus edellyttää samalla mekanisoitujen joukkojen pitämistä asevoimien ydinjoukkoina niin pitkään kuin tämän kyvyn ylläpito katsotaan mielekkääksi. Näitä joukkoja tuetaan ilmasta mm. rynnäkköhelikopterein ja nykyaikaisin tykistöohjusjärjestelmin, esim. MLRS. Haasteeksi tulee joukkotyypin raskas varustus, minkä johdosta strategiset siirtymiset vaativat voimavaroja. Siirrot ovat myös aikaa vieviä, mikä kävi ilmi ensimmäisen ja toisen Persianlahden sodan aikana. Tämän kaltaiset joukot yhdessä ilmavoiman kanssa ovat kuitenkin ainoat, jotka pystyvät taistelemaan *paikallista suurvaltaa* vastaan. Toinen vaihtoehto olisi käyttää joukkotuhoaseita. Kaikissa suuremmissa maaoperaatioissa edellytetään meri- ja ilmavoimien osallistumista, ts. että ne ovat puolustushaarojen yhteisiä operaatioita.

Naton vakinaisia joukkoja kehitetään selkeästi monikansallisemmiksi. Varsinkin Kosovon selkkauksen jälkeiset kokemukset ovat saaneet useimmat Euroopan Nato-maista pohtimaan Euroopan riippuvutta Yhdysvalloista suuremmissa sotilasoperaatioissa. Tällä hetkellä tehdään varsin paljon töitä Eurooppalaisen yhteisarmeijan perustamiseksi. EU:n alaisen joukon henkilömäärä tulee olemaan noin 60 000 sotilasta.²⁶⁴ Tästä joukosta tulee luulta-

²⁶⁴ Muutama fakta EU:n suunnitellusta puolustusyhteistyöstä: (Lähde: NBT, 11.5.2000)

- EU päätti 1999 perustaa noin 60 000 sotilasta käsittävän joukon viimeistään 2003. Se osoittautui liian optimistiseksi, minkä vuoksi ajankohtaa muutettiin vuoteen 2005. Joukko voidaan sijoittaa 60 päivän varoitusajalla ja sen on pystyttävä selviytymään sille annetusta tehtävästä vuodessa.
- Joukko voi operoida EU:n alueen niin sisä- kuin ulkopuolella ja se on mitoitettu rauhanturvaamistoimintaan (fredsbevarande sekä fredsskapande) ja humanitaarisiin toimenpiteisiin.
- EU-joukosta ei tehdä perinteistä armeijaorganisaation mukaista joukkoa eikä EU myöskään ota vastuulleen yksittäisten jäsenvaltioiden omien alueiden puolustusta (territorialförsvaret).
- EU on jo perustanut poliittisen ja sotilaallisen elimen jolle jokaisen yksittäisen EU-maan tulee vuoden kuluessa tehdä ehdotus siitä, miten suurella määrällä sotilaita ja kalustoa ne voivat osallistua.
- EU keskustelee sisäisesti Naton ja EU:n ulkopuolella olevien maiden välisestä yhteistyöstä.

vasti todellisuutta ajanjaksolla 2005–2008, vaikka siitä ei tulekaan monien sotateoreetikoiden ja poliitikoidenkin ajatusten mukaista pysyvää ”Euroopan armeijaa”. Operatiivisessa käytössä siitä tulee joka tapauksessa poliittisesti merkittävä vaihtoehto Natolle ja Yhdysvalloille Euroopassa esiintyvien pienempien konfliktien selvittämiseksi. Tässä yhteydessä on päätetty, että yksi taisteluosastoista, ”EU Battle Group”eista, perustetaan Ruotsin johdolla. Ruotsalaisten tekemän selvityksen mukaan on sanottu, että:

Tämän joukko-osaston perustaminen on uusi tehtävä Puolustusvoimille. Vaikka joukko-osasto on määrältään rajallinen, sen kehittäminen sisältää Puolustusvoimien useimmat toiminta-alueet. Tämän joukon muodostaminen tekee sen vuoksi Ruotsista ”Framework Nation”in (FWN) EU:n nopean toiminnan joukkojen (Battle Groups) luomista koskevan toiminta-ajatuksen puitteissa. Ruotsi perustaa yhden taisteluosaston yhteistyössä Suomen, Norjan ja Viron kanssa (Nordic Battle Group). Tämän lisäksi Ruotsi perustaa joukkoja Ison-Britannian kanssa sotilasstrategisen tason esikuntaan (Operational Headquarters, OHQ, militärstrategiskt högkvarter).²⁶⁵

Siinä yhteydessä, kun Nato marraskuussa 2002 hyväksyi mukaan uusia jäsenmaita Itä-Euroopasta, amerikkalaiset esittivät (yllättävän) uuden ehdotuksen uudesta Naton joukosta. Tätä selostettiin seuraavasti norjalaisessa, ruotsiksi käännettyssä lehdistötiedotteessa 22.11.2002:

Yhdysvaltojen ehdotus Naton 21 000 miestä käsittävästä toimintajoukosta tuli yllätyksenä. Sitä käytettäisiin eri puolella maailmaa ”todella koviin” operaatioihin. Arvovaltaisen amerikkalaisen kannanoton mukaan olisi luonnollista, että EU:n omat joukot ”ottavat hoitaakseen humanitaarisemmat tilanteet”, joka toisaalta ehkä sopii myös parhaiten ”ei-sotilaalliselle” EU:lle. Mikään ei myöskään estä asettamasta tähän Naton uuteen joukkoon eurooppalaista johtajaa, ehkä jopa ranskalaista. Asetelma ajaisi lähelle tilannetta, että Natosta tavalla tai toisella tulee myös EU:n ”puolustuskomponentti”.

Amerikkalaiset ovat suhtautuneet skeptisesti eurooppalaista Nato-yhteistyötä ja sen omia puolustusrakenteita (försvarsuppbyggnad) kohtaan. Yhdysvalloilla on ollut juuri tällä sektorilla hallitseva rooli. Amerikkalainen senaattori W. Roth onnistui senaatissa marraskuussa 1999 saamaan läpi julkilausuman, jossa haluttiin korostaa, että Euroopan maat olivat luvanneet vahvistaa kukin omaa puolustustaan liikkuvuuden, huollon ja liikenneyhteyksien osalta. Tästä huolimatta muun muassa Saksa suunnitteli investoivansa puolustukseen entistä vähemmän määrärahoja. Amerikkalaisten taholla katsottiin, että Euroopan suunnalla pitäisi yrittää saavuttaa aikaisemmin ilmoitetut tavoitteet ennen kuin yritettäisiin saavuttaa

²⁶⁵ Försvarsmakten, *Utveckling av bidrag till EU:s snabbinsatsförmåga (Nordic Battle Group) – beskrivning av verksamhet samt därtill knutna kostnader*. Stockholm: HKV, BU 06/SP – Del II, 2005-05-03, Liite 1. Ruotsalaisen selvityksen mukaan EU:n nopean toiminnan joukkojen yleinen koko on varsinaisesti asetettu 1 500 sotilaaseen, lukuun ottamatta niin kutsuttuja operatiivisia/strategisia tukiresursseja. Neuvottelun alaisena *Nordic Battle Group*issa on eri maiden osuus joukoista. *Framework Nation* osassaan Ruotsi on kokonaisvastuussa, jolloin sen odotetaan paikkaavan kaikki ne materiaali- ja henkilöstöaukot, mitkä jäävät kumppanimailta toteuttamatta. Tämän hetken tilanteessa (05) suunnittelu viittaa siihen, että Ruotsin osuus voi olla kokonaisuudessaan 1 100 sotilasta. Suomen osuus nousee noin 200 sotilaaseen, jota täydennetään Norjan 150 sotilaalla, sekä (...) pienemmällä määrällä Viron sotilaita. Ruotsalaisten johtama joukko on valmiina 1.1.2008 alkaen.

entistä kunnianhimoisempia tavoitteita EU:n omien joukkojen perustamiseen liittyen.²⁶⁶ Näin kehitys nähdään Yhdysvaltojen näkökulmasta, jossa vallalla on selkeä käsitys että Nato on transatlanttisen puolustusyhteistyön ”the primary institution”. Erimielisyys jatkosta erityisesti Ranskan/Saksan ja Yhdysvaltojen sekä varsinkin useiden Naton uusien keskieu-rooppalaisten jäsenten välillä on myös lisääntynyt viime vuosina. Ristiriidat näyttävät jatkuvan, mistä pitemmällä aikavälillä voi olla tuntuja seurauksia Euroopan turvallisuuspoliittiselle kehitykselle.

Kosovon pitkäaikaiset operaatiot ovat sitoneet vain 2 prosenttia (teoriassa) käytettävissä olevista eurooppalaisista joukoista, josta Naton aikaisempi pääsihteeri, lordi Robertson, ehti huomauttaa monta kertaa. Operaatioon osallistuneen pienen joukon kokoaminen, sijoittaminen ja ylläpito ovat vaatineet koko eurooppalaisen kapasiteetin venymistä äärimilleen. Johtopäätöksenä tästä on nähty, että tulee kestävänsä kauan ennen kuin Euroopan valtiot pystyvät toimimaan itsenäisesti ilman Yhdysvaltojen tukea. Uusi EU:n aloite ei sinänsä ole mikään tae vahvistetulle eurooppalaiselle sotilaalliselle suorituskyvyllä, mistä varsinkin Ranska on haaveillut. On kuitenkin kohtuutonta väittää, että Eurooppa olisi suhtautunut välinpitämättömästi kylmän sodan jälkeiseen kehitysohjelmaan. Uusia valta- ja intressikonflikteja voi ajan myötä syntyä huomattavien geopolittisten muutosten, esim. Saksan yhdentymisen ja Keski- ja Itä-Euroopan sekä Balkanin poliittisten ja geopolittisten mullistusten seurauksena.

Materiaalipuolen uudet haasteet

Nato on varautunut kohtaamaan erilaisia vastustajia, joka näkyy lisääntyneenä kiinnostuksena uusien ”kevyiden” joukkojen kehittämiseen. Tulevaisuuden puolustuksessa ei muutenkaan välttämättä tarvita enää yhtä paljon raskaasti mekanoituita maavoimien yksiköitä tai suuria merivoimia, joita tarvittiin torjumaan Neuvostoliiton kohdistamaa uhkaa. Varsinkin idästä tulevan suurhyökkäyksen uhan vähentyminen merkitsee Länsi-Euroopalle konkreettisesti vähäisempää tarvetta ylläpitää suuria joukkoja tätä uhkaa torjumaan. Muutokseen johtavia tärkeitä tekijöitä ovat muun muassa:

1. Kustannukset ovat korkeita, jos nykyaikaisia mekanoituita joukkoja pitäisi uusia. Erityisesti avainjärjestelmät kuten taistelupanssarivaunut maksavat noin 4–10 miljoonaa euroa kappaleelta, kun otetaan huomioon myös varaosat ja muu tarpeellinen oheislaitteisto. Tällä hetkellä uudet rynnäköhelikopterit maksavat noin 10–30 miljoonaa euroakappaleelta mukaan lukien varaosat ja mukana seuraava koulutuspaketti. Suurvallat ovat sitä paitsi jo investoineet huomattavia varoja joukkojensa mekanoimiseen kylmän sodan lopulla, mikä lyhyellä aikavälillä on vähentänyt investointitarvetta. Eurooppalaistenkin täytyy tosin vähitellen joko lisätä puolustusmenojaan tai hyväksyä se, että heidän sotilaallinen kapasiteettinsa supistuu jatkuvasti suhteessa Yhdysvaltoihin. Supistumista tapahtuu myös suhteessa Kiinaan ja Intiaan, Aasian nykyisiin alueellisiin suurvaltoihin.

²⁶⁶ Tässä yhteydessä voidaan ehkä todeta, että amerikkalaisten argumentointi on jossain määrin epäloogista, kun sekä korostetaan että ”Euroopan täytyy ottaa suurempi vastuu omasta turvallisuudestaan” että kritisoidaan EU:n kohtuulliseksi katsottavaa yrittäystä kehittää omaa suorituskykyään.

2. *Tekniikan kehittyminen* monipuolistaa mekanisoitujen yksiköiden torjumiseen tarkoitettuja vasta-keinoja. Esimerkkeinä näistä ovat kehittyneet miinajärjestelmät, panssaria läpäisevät tykistön älyammukset ja erilaiset maa- ja ilmakuljetteiset tarkkuusohjatut ampumatarvikelajit. Näistä järjestelmistä tulee yhä tehokkaampia sitä mukaa kuin paremmat tiedustelu- ja tulenjohtojärjestelmät korvaavat vanhemmat järjestelmät. Näitä järjestelmiä vastaan kehitetään kuitenkin jatkuvasti uusia teknisiä tai taktisia vastatoimenpiteitä. Tämän vuoksi ei ole mielekästä aliarvioida mekanisoitujen joukkojen merkitystä. Todennäköistä on, että ne eivät katoa taistelukentältä, vaan että niille annetaan ajan mittaan *uudenlainen muoto*. Koska vain näillä joukoilla on joustavuutta ja selviytymiskykyä liikkuvalla taistelukentällä, myös silloin kun tykistön tulivoima uhkaa niitä. Lisäksi *aina* tullaan tarvitsemaan voimia, jotka pystyvät vaikuttamaan viholliseen *suorasuuntausasein*, vaikka epäsuorasti vaikuttavien asejärjestelmien suhteellinen merkitys on selvästi kasvamassa. Maajoukkojen merkitys on muutenkin suuri, jos pitää pystyä valvomaan alueita ja väestöjä. Tämä on viimeksi nähty Irakissa meneillään olevassa sodassa.

3. *Taktiset muutokset*. Muun muassa TAE-sopimukset (Treaty of Conventional Armed Forces in Europe) ovat merkinneet joukko-osastojen määrän vähenemistä sekä vähennyksiä merkittävässä asejärjestelmissä kuten tykistössä ja taistelupanssarivaunuissa. Sopimuksilla on siten ollut merkitystä, vaikkei niitä aina ole täysin noudatettu (seurantasopimusta valmistellaan parhaillaan, mutta sen voimaantulo on epäselvää). Euroopassa on vuoden 1991 jälkeen ollut entistä vähemmän sotilasjoukkoja. Tähän on ollut syynä edellä mainitun lisäksi myös taloudelliset rajoitukset (ainakin Venäjän, Saksan, Ranska ja Ison-Britannia osalta). Tämä puolestaan pakottaa ajattelemaan uudelleen, miten jäljellä olevia joukko-osastoja parhaiten käytetään niin taktisella kuin operatiivisella tasolla. Vaihtoehdot lisääntyvät joukkomäärien vähentämisen myötä. Toisin sanoen voi olla yksinkertaisempaa toimia taistelukentällä yksittäisillä joukoilla ja siten ”pelata” vastustaja tilanteeseen, jossa sille tuotetaan tappio. Mitä enemmän näitä vähäisiä joukkoja keskitetään (kraftsamalar) yhteen paikkaan, sitä harvempi ryhmittäjä jää muualle. Tämä asiantila työllistää nyt niitä, jotka kehittävät uusia taktisia ja operatiivisia konsepteja.

Käsitteet ”autonomiset asejärjestelmät” ja ”älykkäät asejärjestelmät”

Mitään täysin autonomisia aseita tai asejärjestelmiä ei tänä päivänä varsinaisesti ole olemassa. Sellaisten aseiden kehittäminen kestää vielä joitakin vuosia. Tällä hetkellä autonomisin järjestelmä on jokasään brittiläinen panssarintorjuntaohjus *Brimstone*, joka on kehitetty brittien rynnäkkölentokoneisiin. Tämä järjestelmä on 1,8 metriä pitkä ja se hakeutuu maaliin tutkan avulla. Tämä hakupää siihen liittyvine tietokoneineen tekee ohjuksesta lähes itsenäisen sen jälkeen kun se on laukaistu lentokoneesta.

Suurvalloilla on nykyään asevarastoissaan monia ”älykkäitä asejärjestelmiä”. Lentomatkan aikana ohjuksen hakupää lukee maastoa sisään rakennettujen sensorien avulla ja informaatiota verrataan etukäteen ohjelmoituun matkareittiin. Tämä informaatio muutetaan siivekkeiden liikkeiksi. Tätä teknologiaa on käytetty muun muassa risteilyohjuksissa Persianlahden sodan 1991 aikana. Nämä aseet täytyy kuitenkin ohjelmoida yksilökohtaisesti ja ne kantavat suhteellisen pieniä taistelukärkiä. Toiminta rajoittuu lisäksi lukumäärältään rajattuun määrään ja kiinteisiin maaleihin.

Miehittämättömistä ja ”kauko-ohjattavista” tiedustelujärjestelmistä on viimeisten 20 vuoden aikana tullut yhä tavallisempia (israelilaiset järjestelmät ovat ehkä tunnetuimmat). Täl-

laisia tiedustelujärjestelmiä käytetään toisaalta tiedusteluun, toisaalta niillä myös houkutellaan vastustaja avamaan tulen niitä vastaan ja samalla siis paljastamaan ilmatorjuntayksikkönsä fyysiset sijainnit. Järjestelmät ovat olleet käytössä Vietnamin sodasta asti, mutta toiseksi niiden suorituskykyyn on liittynyt suuria rajoitteita. Varsinkin amerikkalaisia variaatioita ovat kauan kiusanneet puutteelliset kantomatkat, tekniset ongelmat ja hintojen nousu. Israelilaisia, vähemmän kehittyneitä tiedustelukoneita on tosin käytetty päivittäin monta vuotta menestyksellisesti eteläisen Libanonin yllä.

Näyttää kuitenkin siltä, että amerikkalaiset olisivat viimeinkin onnistuneet kehittämään oman versionsa, vaikka samalla on keskusteltu koko järjestelmän jäämisestä historiaan. Heidän taktista *Predator* -järjestelmäänsä (ja strategista *Global Hawk* -järjestelmäänsä) on myös käytetty ja käytetään Afganistanissa ja Irakissa meneillään olevissa sodissa. Yhdysvallat on sijoittanut huomattavia summia lentävien miehittämättömien hyökkäysalusten kehittämiseen (*Unmanned Combat Air Vehicles*, UCAV). Todennäköisesti näitä aluksia tullaan lähivuosina käyttämään reaaliaikaiseen tiedustelutietojen hankkimiseen, tykistön ja lentävien asejärjestelmien tulenjohtoon sekä lentosuoritteisiin. *Predatoria* on myös käytetty Afganistanissa aseistettuna versiona. Ihmiset tulevat kuitenkin todennäköisesti lentämään taistelukoneilla pitkälle 2000-luvulla.²⁶⁷

Simuloinnit ja mallinnukset

Asejärjestelmien kehittäminen vaatii kalliita käytännön kokeiluja. Simuloinnit eivät itsessään riitä, vaikka nykyään on tavallista käsitys, että nykyaikaisia aseita ei voi kehittää ilman merkittävää tietoteknistä valmiutta. Vuonna 1986 julkistettiin yksityiskohtia amerikkalaisten yrityksistä Libyan presidentin eliminoimiseksi (Kadaffi).²⁶⁸ Tämä lähde korosti, että silloisia aseita käytettäessä oli aina epävarmaa, osuttaisiinko tarkoitettuun kohteeseen. Tähän liittyen väitettiin neljän yhdeksästä laserohjatusta pommista menneen kohteensa ohi. Yhteenvetona tämä esitettiin näin:

Our (American) weapons test now use so much computer modelling and simulation that no one knows whether some new arms really work.

Toinen esimerkki on Reaganin hallituksen yritys kehittää ”Tähtien sotaa” 1980-luvulla. Sitä ei varsinaisesti ollut mahdollista testata tavanomaisin menetelmin. Yhdysvaltalainen yritys Martin Marietta sai miljardin dollarin arvoisen sopimuksen järjestelmän testaukseen ja ”National Test Bed”in rakentamista varten. 1990-luvun puolivälissä käytössä oli yli 2 300 tietokonetta, niistä monet supertietokoneita. Virallisten lähteiden mukaan tarkoituksena oli:

²⁶⁷ Sille joka haluaa seurata tätä nopeasti laajentuvaa suuntausta, suositellaan aikauslehteä *Unmanned Vehicles*, jota Shephard’s Isossa-Britanniassa julkaisee (111 High Street, Burnham, Bucks SL 17 JZ).

²⁶⁸ Hersh S: ”How the U.S. Plotted to Kill Gadhafi”. Teksti on otettu *San Jose Mercury News*-lehdessä 22.2.1987 olleesta artikkelista.

*The National Test Bed is being built to answer the very important question, “Will the SDI work?” But the Test Bed cannot answer this question (...) Any “answer” provided by the NTB will be a very expensive guess – a guess that will bear the seductive authority of scientific analysis and highly classified data.*²⁶⁹

Amerikkalaiset panostavat nykyään paljon tietokoneavusteisiin sotapeleihin. Pentagonissa tästä alasta vastaa *Joint Analysis Directorate*. Myös yhdysvaltalainen RAND Corporation on saanut tärkeän osan tällä alueella ja työskentelee nyt uuden sukupolven sotapelien parissa. Käytännön toiminta perustuu siihen, että tietokoneet pelaavat pelin johdon valvonnan alaisena toisella puolella testattavan puolen henkilöstöä vastaan. Tietotekniikan hyväksikäyttö on mahdollistanut tilanteen, jossa koko henkilöstö alimmasta korkeimpaan sotilaalliseen tasoon saa nykyään osan koulutuksestaan tietokoneavusteisissa koulutussimulaattoreissa.

Tietokonetuen merkitystä voidaan tarkastella lähemmin käsitemaailmalla, jota amerikkalaiset kutsuvat nimillä *synthetic environments* tai *seamless simulation*. Maavoimien Advanced Research Projects Agency (ARPA) on pienintä yksityiskohtaa myöten simuloinut Persianlahden sodan aikaisen taistelun ”73 Easting”, jossa 2. panssaritiedustelurykmentti taisteli irakilaisen Tasavaltalaiskaartin *Tawakalna*-divisioonaa²⁷⁰ vastaan. Se on tähän mennessä luultavasti historian parhaiten dokumentoitu taistelu. Tämän sotapelin erään lähteen mukaan simulointi on: *a complete and utter triumph of chilling analytic, cybernetic rationality over chaotic, real life human desperation.*²⁷¹ Lyhyesti sanottuna, ”virtual reality as a new way of knowledge: a new and terrible kind of transcendent military power”. On toisaalta ehkä syytä pohtia, miten aktiivinen osallistuminen näihin tietokonesotiin takaa, että sotilaat todella taistelevat paremmin tulevien sotien todellisissa olosuhteissa, joissa perusteet eivät ole samanlaiset kuin mitä ne olivat simulaattorissa.²⁷²

Norjassa ja Ruotsissa operaatioanalyysillä (OA) on ollut tärkeä osa puolustuksen tutkimisessa ja kehittämisessä. Näitä analyyseja ja niihin liittyviä mallinnuksia ja simulointeja on pidetty tärkeänä keinona yritettäessä analysoida eri asejärjestelmien tehoa, mikä sitten on ollut perustana eri asejärjestelmien ja alustojen konkreettisessa valinnassa sekä joukko-osastojen kehittämisessä aina 1960-luvulta lähtien.²⁷³

²⁶⁹ Lähde: Parnes and the National Test Bed Study Group, (Washington D.C: 1988), s. 6.

²⁷⁰ Toim.huom: *Tawakalna Ala Allah*, eli vapaasti suomennettuna: ”Jumalaan tukeutuen”:

²⁷¹ Bruce Sterling, ”SimWar”, artikkeli aikakauslehdessä *Wired*, 1993, s. 52.

²⁷² Joka on kiinnostunut seuraamaan nykyaikaisen taistelun mallintamisen kehittelyä, jossa yritetään muokata mm. operaatioanalyysiä muuhunkin kuin ”kulutuslaskentaan” (attrition-räkning), voi tutustua, Mark Herman, ”Entropy-Based Warfare: Modelling the Revolution in Military Affairs”, *Joint Forces Quarterly*, Autumn/Winter 1998-99, <http://www.dtic.mil/doctrine>.

²⁷³ Sille, joka on kiinnostunut tästä nykyaikaisen taistelusimuloinnin kehityksestä, jossa yritetään esittää vaihtoehtoja perinteisemmille kulutussodankäyntiin perustuville systeemianalyysille, suositellaan seuraavaa Mark Hermanin artikkelia: ”Entropy-Based Warfare: Modelling the Revolution in Military Affairs”, aikakauslehdessä *JFQ*, Autumn/Winter 1998-99, <http://www.dtic.mil/doctrine>.

Johtamisjärjestelmä – (Command and Control)

Nykykaikaisten johtamisjärjestelmien monimutkaisuus on merkittävä ja kustannukset ovat korkeat.²⁷⁴ Nykyään jo eläkkeellä oleva amerikkalainen amiraali W. A. Owens kuvasi 1995 amerikkalaista johtamisjärjestelmää ”järjestelmän järjestelmäksi”. Se on osuva kuvaus järjestelmälle, jossa ylemmän tason järjestelmä käyttää 14:ää eri sensorijärjestelmää 14 suu-remman johtamisverkoston avulla, jotka puolestaan johtavat tämän rakenteen pohjalla olevia 14:ää eri täsmäohjattua asejärjestelmää. Näitä ajatuksia on kehittänyt edelleen kokonainen joukko sotilasajattelijoina. Yksi tunnetuimmista teoreetikoista, joka on ensimmäisenä ottanut käsittelyyn ilmavoiman kehittämismahdollisuudet, on amerikkalainen John A. Warden III. Hänen ajatuksillaan vihollisesta vaikuttamiselle alttiina järjestelmänä on ollut suuri vaikutus nykyaikaiseen länsimaiseen sotateoriaan.²⁷⁵

Viimeisten 15-20 vuoden aikana johtamisjärjestelmien kapasiteetti on lisääntynyt uskomattomalla vauhdilla. Samalla koetaan jo päivittäin monia ongelmia, jotka ovat seurauksia järjestelmien rajoituksista, varsinkin niiden monimutkaisuudesta johtuvia. Järjestelmän moitteeton toimivuus vaaraantuu, kun tietokoneiden takana istuvat ihmiset hukkuvat käsittelemänsä tiedon määrään. Esimerkkinä siitä on kaaos, joka syntyi kun merijalkaväki yritti vapauttaa *Mayaguez*-rahtialuksen kaapatun miehistön Vietnamin sodan aikana (vuonna 1975, kyseessä oli viimeinen virallinen taistelu sodassa). Yhdysvaltojen merijalkaväen osasto ja sitä tukeneet ilmavoimat aloittivat pelastustoimet selkeällä pelastustehtävällä. Toisaalta, operaation komentaja oli saanut pitkän sarjan hyvin yksityiskohtaisia käskyjä siitä, mitä helikoptereita hän käyttäisi – tai jättäisi käyttämättä, missä laiva oli ja mitä asevoiman osaa hän sai käyttää. Ongelmana oli, että käskyt mitätöivät toisensa. Vähitellen komentaja tuli niin epävarmaksi siitä, mikä käsky itse asiassa oli voimassa, että hän sulki radioasemansa.²⁷⁶ Vastaavanlainen epävarmuus ja kaaos sattui amerikkalaisten yrittäessä vapauttaa panttivankeja Iranissa ja Grenadassa.²⁷⁷

Muun muassa edellä mainituista syistä useimmat länsimaat sijoittavat tänä päivänä valtavia resursseja johtamisjärjestelmiinsä, vaikka niiden sotilaalliset menot samanaikaisesti pienenevät. Lisäsiioitusten ja niistä saatujen käytännön hyötyjen välillä ei ole mitään automaattista varmuutta. Toinen ongelma on Yhdysvaltojen liittolaisten kyky seurata amerikka-

²⁷⁴ Englanniksi tätä kutsutaan nimellä *Command and Control*, johon kuuluu runsaasti taidokkaita lyhenteitä riippuen siitä, miten montaa teknistä järjestelmää ja millaisia tarkoitetaan. Viimeisin lyhenteiden jonossa on *C⁴I²*, joka merkitsee *Command, Control, Communications, Computers, Intelligence and Interoperability* ja on yleinen siviiliniimitys, kun taas Natolla on omia ja toisia määritelmiä.

²⁷⁵ Warden, John A. III: ”Fienden som ett system”, artikkeli kirjassa, Hofvander, Bo & Rekkedal, Nils Marius: *Luftmakt, teorier och tillämpningar, Reviderat upplaga 2004*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004), s. 27–42.

²⁷⁶ Toim.huom: operaatioissa sai surmansa 15 ja haavoittui noin 50 amerikkalaisotilasta. Kaiken lisäksi laivan miehistö oli vapautettu ennen iskua. Merijalkaväen Ad hoc-aseten JOINT-operaatioihin oli yksi tämän epäonnistumisen ”virallinen” syy.

²⁷⁷ Ks. mm. kyseisistä ”sodista” tehty kuvaus, Coates, James ja Kilian, Michael (1984): *Heavy Losses: Dangerous Decline of American Defence*, sekä Pringel, P. ja Arkin, W. (1983): *SIOP: Nuclear War from the Inside*, Ford, Daniel (1985): *The Button*.

laisten aloittamaa, ennen kaikkea maavoimia koskevaa digitalisointia. Elleivät muut kykene seuraamaan amerikkalaisten tietä, tulee tekninen ja taktinen koordinointi amerikkalaisten ja liittolaisten välillä olemaan hankalaa yhteis- ja monikansallisissa operaatioissa. Yhteistointi voi täten vaikeutua suuresti käytännön tasolla, jos amerikkalaiset kulkevat ”omia” teknologisia polkujaan. Euroopassa on toisaalta alettu ymmärtää näiden ongelmien päälle. Voi olla jopa helppo ennustaa, että ellei mitään tehdä, niin väistämättömiä seurauksia on odotettavissa lähimmän kymmenen vuoden aikana. Natossa tämä johtamiskoordinoinnin ongelma tulee ajan kuluessa leimaamaan pienempien maiden puolustusta. Samalla pitää muistaa, että pienemmät suurvallat ja muut pienehköt maat eivät käytännössä aina halua antaa periksi Yhdysvaltojen esittämille vaatimuksille. Monet haluavat irrottautua amerikkalaisista asejärjestelmistä, koska asemarkkinoilla ei ole käytännössä enää vapaata kaupankäyntiä. Toisaalta Yhdysvalloissa ehkä nähdään eurooppalaisten ostavan mieluummin amerikkalaisia järjestelmiä ja aseita, samanaikaisesti kun Eurooppa jää sotatekniikan alueella kylmän sodan jälkeisen pienentyneen panostuksensa seurauksena jatkuvasti jälkeen Yhdysvalloista.

5.4 Tavanomainen sodankäynti – kehityksen tie

Johdanto

Perinteisesti niin sotateoreettiset oivallukset kuin tekninen kehitys ovat olleet muutosten katalysaattoreina. Tulevaisuudessa seuraavat sotilaalliset ja sotatekniset tekijät tulevat luultavasti olemaan tärkeitä (niitä ei kuitenkaan voi pitää samanarvoisina):

1. Taisteluliikkeiden asettaminen tulivoimaan nähden etusijalle massiivisten toimien ja toimintojen kustannuksella. Pienemmät ja helposti liikuteltavat joukot ovat sitä paitsi vähemmän haavoittuvia kuin suuret yksiköt, jotka on helpompi paikallistaa ja tuhota.
2. Nykyaikaisten aseiden yhä suuremman tehon seurauksena kehitys etenee kohti taistelukentän entistä selkeämpää fragmentoitumista. Tämä puolestaan lisää tehtävätaktiikan ja hajautetun johtamisen merkitystä.²⁷⁸ Samalla kasvanut tuhovoima vaatii, että entistä pienemmät yksiköt tuntevat laajemmat kokonaistavoitteet joustavaan toimintaan ja operoimiseen. Muuten niiden toiminta voi jäädä merkityksettömäksi asetettuihin tavoitteisiin nähden. Tarkoituksena tulee kokonaisuudessaan olemaan pikemminkin yritys pakottaa vihollinen luopumaan omista sotilaallisista päämääristään kuin sen suora fyysinen tuhoaminen.
3. Menestyksen saavuttaminen vihollisesta voi osoittautua tärkeämmäksi, kuin vihollisen strategisten tavoitteiden ja Voimanlähteiden tunnistaminen. Sodan perimmäisenä tarkoituksena voi yhtä hyvin olla vaikuttaminen väestön haluun käydä sotaa kuin saada taktisia voittoja taistelukentällä (vertaa Pohjois-Vietnamin ja Yhdysvaltojen erilaisia sotatavoitteita Vietnamin sodan aikana).

²⁷⁸ Eräät amerikkalaiset sotateoreetikot väittävät päinvastaista ja ovat sitä mieltä, että tehokas keskitetty johtaminen pitäisi tulevaisuudessa mahdollistua informaatiotekniikan avulla. Ks. esim. Leonhard. Robert R: *The Principles of War for the Information Age, foreword by Major General Robert H. Scales Jr.* (Novato CA: Presido Press, 1998).

4. Nykyaikaisen sodankäynnin pyrkimys hajauttamiseen voi merkitä, että on pakko organisoida koko huoltojärjestelmä uudelleen. Vanhemmat ”keskusjohtoiset” ratkaisut täytyy sopeuttaa uuteen, hajauttamiseen ja nopeaan tempoon perustuvaan operaatiomalliin. Nämä ovat suuria haasteita, jotka saattavat merkitä, että tällä hetkellä yritetään osittain taas palata ajatukseen, että joukkojen tulee ”tulla toimeen maan resursseilla”. Tämä ei kuitenkaan ole helppoa nykyaikaisten yksiköiden suuresta tarviketarpeesta johtuen. Tarvikkeet eivät useinkaan ole siellä missä joukot operoivat.

Voidaan ajatella myös vaihtoehtoista kehitystä – ainakin viimeisen kymmenen vuoden aikana on nähty monia artikkeleita ja kirjoja, joissa alueen valtaamattajättämisen teema on otettu esiin. Monien näiden kirjoittajien käsittelemä teema on ollut, että täsmäaseiden yhä suuremman tehon johdosta alueen valtaamistarve ehkä pienenee tulevaisuudessa. Nykyaikaisen teknologian avulla voidaan alueita hallita ilman että siellä jouduttaisiin olemaan fyysisesti paikalla. Tällaisen ajattelun kyseenalaistamiseen on nyt hyvät perusteet. Varsinkin Irakin ja Afganistanin sotien jatkovaiheissa on välttämätöntä ihmetellä tämän ”teknologiaan tiukasti kiinnittyneen” ajattelu(tavan) oikeellisuutta. Niissä kummassakin tapauksessa suhteellisen pienet amerikkalaiset ja muut läntiset voimat ovat joutuneet suuriin ongelmiin väestön kontrolloimisessa sen jälkeen kun aluksi oli nähty nopeita sotilaallisia voittoja kummastakin asevoimasta. Ehkä täsmäaseiden käyttäminen ei aina olekaan paras ratkaisu? Valtiovallalla (ts. tavanomaisilla voimilla) on sissisodassa aina ongelmia sen yrittäessä valvoa sissien soluttamaa aluetta. Pitkäaikaisen konfliktin riski voi myös pelottaa sitä, joka yrittää puuttua meneillään olevaan konfliktiin. Varsinkin läntisissä maissa tämä on noussut tärkeäksi poliittiseksi tekijäksi puntaroidessa osallistumista konflikteihin.

Sodankäyntiä suurilla etäisyyksillä?

Viime vuosien tärkeä trendi on ollut se, että useimmissa nykyaikaisissa teknisissä järjestelmissä tietotekniikka on nykyään olennainen ja erottamaton osa. Seuraavat esimerkit uudesta teknologiasta ovat erittäin mielenkiintoisia tulevaisuuden tavanomaisen sotilaallisen kapasiteetin kannalta – niille joilla on varaa osallistua kehitykseen:

- Uusi tähtäyslaitteisto (jolla on suuri teho myös infrapuna-alueella) ja tulenjohtojärjestelmä, joka lisää taistelukykyä pimeässä ja näkyvyyden ollessa huono.
- Tykistön ja ohjusten suuremmat osumatodennäköisyydet paremman tulenjohtolaitteiston ansiosta.
- Parempi hakupää, joka itse ohjaa ammusta ennen iskeytymistä kohteeseen.
- Selkeä pyrkimys suurempiin lähtönopeuksiin, mikä puolestaan merkitsee suurempaa tunkeutumiskykyä ja tehoa (varsinkin nuoliampumatarvikkeilla).
- Parannettu suoja kehittyneen panssarin ja elektronisten vastatoimien muodossa sekä varsinkin kyky heikentää läpäisytehoa.
- Uusilla ja paremmilla valvonta- ja maalinseurantajärjestelmillä lyhenee aika havaitsemisesta torjuntaan. Tärkeää on myös parantaa kykyä arvioida, onko maalit todella tuhottu (*Battle Damage Assessment, BDA*, aiheutettujen vaurioiden arviointi).

- Nykyaikainen sodankäynti, johtamisjärjestelmä ja täsmäaseet ovat yhä enemmän riippuvaisia luotettavista tilanneilmoituksista ja maalitiedoista, jotka puolestaan edellyttävät nykyaikaisia tiedustelusensoreita ja -järjestelmiä (varsinkin satelliitteja).

Aikaisemmin on kuitenkin jo huomautettu, että nämä uudet ase- ja johtamisjärjestelmät eivät itsessään riitä takaamaan sotilaallista ja poliittista voittoa – mutta teknologinen ylivoima on tavallisesti hyvänä apuna. Ratkaisevaa on aina omien sotilaiden laatu ja joukkojen johtaminen – varsinkin jos joudutaan vedetyksi mukaan pitkäaikaisiin toisen ja kolmannen maailman epätavanomaisiin sotiin. Rauhanomaisen ratkaisun saavuttaminen hyväksyttävillä ehdoilla on merkittävien operaatioiden tavoite. Ratkaisevaa on tämän vuoksi, että poliittinen päämäärä ja valitut strategiat tukevat tätä omalta osaltaan. Kriittinen yleisö ei enää hyväksy, että lännen demokraattiset kansakunnat voisivat esiintyä ”pysyvinä miehittäjinä” esimerkiksi kolmannessa maailmassa.

Pitkän kantaman täsmäaseet – mahdollisuuksia ja haasteita

Yhä kauempana maalista laukaistavien aseiden (*stand-off*-aseet) merkitys lisääntyy jatkuvasti erityisesti suurvaltojen asearsenaaleissa. Tämä kehitys on edennyt pisimmälle meri- ja ilmavoimissa, joissa maasto- ja ympäristötekijöillä on vähemmän merkitystä kantamalle (etäisyys, jolla maali voidaan havaita, luokitella ja tuhota). Nykyaikaiset lentokoneet varustetaan myös entistä suuremman kantaman ohjusjärjestelmillä.

Tästä kehityksestä huolimatta Persianlahden sodan (1991) maamaaleihin tarkoitetut järjestelmät olivat melko yksinkertaisia. Ne laukaistiinkin vasta sitten, kun maali oli voitu tunnistaa optisesti. On laskettu, että noin 90 prosenttia kaikista koalition sodan aikana laukaistamista aseista oli ”yksinkertaisia”.²⁷⁹ Kehittyneimpiä (ja kalliita) aseita käytettiin kaikkein tärkeimpiä kohteita vastaan. Yksinkertaisempia aseita ei kuitenkaan voitu toimittaa perille, ilman että ensin oli tuhottu vaarallisimpia kohteita kehittyneillä asejärjestelmillä. Tämä näkyi selvästi myös Persianlahden sodassa, jossa liittouman jatkotoiminta oli riippuvainen Irakin johto- ja ilmatorjuntajärjestelmän tuhoamisesta *Tomahawk*-risteilyohjuksien ja F-117 (*stealth*) rynnäkköhävittäjien avulla. Ilman tätä valmistelevaa vaihetta olisivat liittouman lentokonetappiot nousseet paljon suuremmiksi.

Kosovossa keväällä 1999 kehittyneiden aseiden osuus kasvoi noin 2/3:een kokonaismäärästä. Samaan tapaan Anthony H. Cordesman kirjoittaa kirjassaan *The Iraq War*, joka valmistui sillä aikaa kun Irakin sodan tavanomainen vaihe vuonna 2003 oli meneillään, ja julkaistiin syksyllä 2003. Kirjassa Cordesman palaa täsmäaseiden käytön tilastotietoihin ja toteaa että “anyone looking at the lessons of the war should be careful to remember that 32 percent of the munitions remained unguided, and that the United States dropped some

²⁷⁹ Luku 90% tukeutuu amerikkalaiseen dokumenttiin *Gulf War Air Power Survey, Volume II, Operations and Effects and Effectiveness; Volume V, A Statistical Compendium and Chronology* (Washington, D.C: U.S. Government Printing Office, Superintendent of Documents, 1993).

9251 conventional bombs.”²⁸⁰ Kosovon, Afganistanin ja Irakin sodissa käytettiin näitä kal-
liita aseita yksinkertaisempiin kohteisiin kuin mitä niitä käytettiin Persianlahden sodassa.
Sitä paitsi läntisille joukoille asetettu vaatimus siviilitappioiden minimoimisesta korostui
enemmän Kosovon konfliktissa. Se oli myös syynä siihen, että täsmäaseita käytettiin suh-
teellisen yksinkertaisiin sotilaallisiin kohteisiin, koska nuo aseet pienensivät vaaraa osua
ympärillä oleviin siviilikohteisiin ja siten siihen liittyvää negatiivista mediajulkisuutta. On
kuitenkin syytä panna merkille Cordesmanin arvio: ”Precision is not the solution to every
problem, and the value of ”dumb” weapons should not be ignored. This is particularly
true when weapons have to be used against area targets for either killing or disruptive ef-
fect.”²⁸¹

5.5 Maavoimien edelleenkehittelyä

Kaikesta teknisestä kehityksestä huolimatta on syytä analysoida lähemmin, onko
taistelukenttä itsessään muuttunut lainkaan? Onko asealustojen ja vastakeinojen välinen
tasapaino muuttunut ja missä määrin liikkuvuuteen on pystytty vaikuttamaan? Miltä
näyttää huomisen taistelukenttä verrattuna esimerkiksi taistelukenttään Lähi-idässä 1973 ja
Irakissa 2003? Näissä yhteyksissä voi olla sitä paitsi vaikea erottaa tekniikkaa muista
tekijöistä kuten talous, kansainvälinen oikeus, poliittinen kehitys ja muuttuneet sotilaalliset
voimasuhteet.

On täysi syy uskoa, että mekanisoidut voimat muodostavat lähitulevaisuudessa tärkeän
osan sotilaallisesta voimasta. Näille yksiköille tärkeää on kyky pystyä ampumaan niin
suorasuuntaus- kuin epäsuoraa tulta yhdistettynä korkeaan suojautumiskykyyn. Eri
tehtävien välinen koordinointi on elintärkeää ja se tähtää synergiatehon aikaansaamiseen
niin, että saavutetaan suurempi kokonaisteho kuin jos eri osat ja tehtävät olisivat
vaikuttaneet erikseen. Tämä ei ole mitään uutta, mutta tulee yhä tärkeämmäksi sitä mukaa
kuin yksiköiden lukumäärää vähennetään.

Luultavasti joukkojen määrän vähentäminen johtaa vähitellen tilanteeseen, jossa maastolla
on merkitystä vain tuloksen saavuttamiseen, kuten vihollisen fyysiseen tuhoamiseen tai sen
saamiseen tilanteeseen, jossa se haluaa antautua. Mekanisoidut, ilmavoimien ja
rynnäköhelikoptereiden tukemat yksiköt soveltuvat parhaiten juuri tämän tapaiseen
dynaamiseen taisteluun. Persianlahden sota osoitti ainakin sen että Irakin maavoimat eivät
kyenneet operoimaan tehokkaasti, koska liittouman ilmavoimalla oli kyky toimia
maajoukkoja vastaan.

²⁸⁰ Cordeman, Anthony H: *The Iraq War. Strategy, Tactics, and Military Lessons*, (Westport, Connecticut: Prae-
ger, 2003), s. 299.

²⁸¹ Ibid., s. 299

Operaatioiden alkamisen jälkeiset nopeat taktiset siirtymiset korostuvat entisestään. Tämän vaatimuksen täyttävät parhaiten joukot, jotka pystyvät operoimaan sään ja maaston olosuhteista riippumatta määrätietoisesti ja riittävästi suojattuina. Yleisen lännessä vallitsevan käsityksen mukaan synergiatehoa saadaan, kun mekanisoidut yksiköt toimivat yhdessä rynnäkköhelikoptereiden kanssa ja jos ne saavat niiltä tukea. Helikopteri on haavoittuva järjestelmä ja sen tehokas käyttö vaatii tosin jokseenkin selvää ilmaherruutta.

Euroopan huomispäivän maavoimia tullaan luultavasti kehittämään siten, että niitä voidaan käyttää Keski-Euroopan ulkopuolella, mikä vaatii samalla suurta liikkuvuutta ja perustamisnopeutta. Jos eurooppalaiset joukot muodostuvat pelkästään kevyesti varustetusta jalkaväestä ja erikoisjoukoista, niillä voi olla vaikeuksia kohdata sitkeämpiä vastustajia ja etenkin vastustajan mekanisoituja joukkoja. Vaihtoehtoina on toisaalta raskaamman kaluston kuten taistelupanssarivaunujen siirtäminen toiminta-alueelle, toisaalta myös uusien panssaria läpäisevien aseiden kehittäminen.

Mekanisoidut yksiköt eivät ole nykyään ainoita joilla on kyky liikkua taistelukentällä. Viimeisten 30 vuoden aikana helikopterit ovat mahdollistaneet taktisesti laajan ja erityisesti operatiivisen liikkuvuuden. Nykyaikaisia ja kehittyneitä rynnäkköhelikoptereita ei kuitenkaan pidä nähdä mekanisoitujen joukkojen jonkinlaisena korvaajana, mitä usein esitetään. Helikopterit ovat ensisijaisesti pitkän kantaman tulivoiman yksi ulottuvuus. Helikopteriyksiköt eivät esimerkiksi pysty yksin valtaamaan tai puolustamaan maastoa, vaan siihen tarvitaan muun tyyppisiä joukkoja. Mekanisoitujen yksiköitten taktisen edun antavat ajoneuvot ovat samalla haitta *strategisissa* siirtymisissä. Panssaridivisioonan suuri volyyymi ja raskas kalusto ovat siirtymiselle huollollinen haaste. Nykyaikainen taistelupanssarivaunu painaa yli 50 tonnia, jota uusissa konstruktioissa pyritään myös vähentämään. Tässä pyrkimyksessä täytyy samalla ottaa huomioon tulivoiman ja suojan asettamat vaatimukset.

Uusissa käyttöön otettavissa taistelukonsepteissa suuntauksena on ollut varsin selkeästi kulutustaisteluun joutumisen välttäminen. Esimerkiksi omien taistelupanssarivaunujen käyttöä vastustajan panssariyksiköiden tuhoamisessa yritetään välttää.²⁸² Sen sijaan viholliselle pyritään tuottamaan tappioita ennen lähitaisteluun joutumista epäsuoran tulen avulla. Välittömästi tämän jälkeen valmistaudutaan taistelupanssarivaunuilla tuhoamaan loput vihollisen voimista. Epäsuoralla tulella pyritään myös heikentämään vastustajan halua aktiiviseen vastarintaan. Mekanisoituja yksiköitä voidaan käyttää myös puolustusellisiin operaatioihin, mutta näin käytettynä tulee huomioida, että uudet taistelupanssarivaunukonseptit edellyttävät ettei vaunuja käytetä paikallaan olevina asepesäkkeinä. Mekanisoidut yksiköt tulevat luultavasti vielä vuosia eteenpäin toimimaan tavanomaisen taistelukentän ratkaisi-

²⁸² Toim.huom: Saksalaiset käyttivät tätä konseptia menestyksekkäästi brittejä vastaan toisen maailmansodan aikana Pohjois-Afrikassa vuosina 1941–1942. Britit olivat varautuneet taistelemaan panssareilla panssareita vastaan ja joutuivat jatkuvasti saksalaisten panssarintorjunta-aseiden yllättämiksi. Saksalaiset käyttivät panssarivaunujaan jalkaväkeä vastaan sekä tykistöään brittien panssarintorjuntatykkejä ja jalkaväkeä vastaan. Tämän toiminta-ajatuksen taustalta paljastuu saksalaisten parempi kyky aselajien väliseen yhteistyöhön.

joina. Niiden käyttö edellyttää aloitteen ottamista ja joukkojen tulivoiman, liikkuvuuden sekä suojan hyödyntämistä. Tällä tavalla luodaan edellytykset joko vihollisen tuhoamiseen tai sen taistelutahdon murtamiseen.

Maataistelun ajateltavissa oleva kehitys – Uusia haasteita

Tekninen kehitys on edennyt pisimmälle meri- ja ilmavoimissa. Viime aikoina myös maataistelujärjestelmissä on kuitenkin ollut näkyvissä vastaavanlaista kehitystä. Esimerkkinä ovat nykyaikaiset omilla hakupäillä varustetut tykistön ampumatarvikkeet. Maataistelussakin on ajauduttu entistä pitempiin taisteluetaisyyksiin ja yli neljä kilometriä pitkiin tähysetäisyyksiin (tavallisessa maastossa harvoin mahdollinen etäisyys). Kineettistä energiaa omaavien kranaattien (ja ohjusten) suuremmat lähtönopeudet lisäävät myös taisteluetaisyyksiä. Pidemmällä aikavälillä hyökkäyksellisten ja puolustuksellisten alustojen ja aseiden tasapaino saattaisi muuttua lähinnä Yhdysvalloissa käyttöön otettavien ohjattavien ampumatarvikkeiden ja johtamiseen liittyvän teknologian myötä (KKI)²⁸³. Näistä uusista ”anti-asejärjestelmistä” voi tulla tehokkaita suunnitelluilla suurilla taisteluetaisyyksillä, kunhan ne saavat riittävästi luotettavaa maalitietoa. Ilman tarpeeksi tarkkoja maalitietoja näiden pitkälle kehittyneiden ja kalliiden täsmäaseiden hyödyntäminen tulee olemaan vaikeaa.

Tiedustelutarpeet eivät lopu kesken. Toisaalta tiedusteluresurssien riittävyys tulee olemaan yksi keskeisistä kysymyksistä. Jatkossa vaaditaan vastustajaan nähden teknistä/elektronista paremmuutta, jotta olisi mahdollista estää sitä saamasta maalitietoja ja muuta informaatiota, sekä samalla varmistaa, että omat joukot taas saisivat niitä riittävästi. Informaationsodassa saatu ylivoima vaikuttaa samalla ratkaisevasti tasapainoon vaikutuksen ja suojan sekä keinojen ja vastakeinojen välillä. Elektroninen sota sekä elektroninen häirintä- ja harhautus saavat aikaan jakuvan teknisen yllätyksen mahdollisuuden taistelun kulkuun. Voimasuhteiden tasapaino voi muuttua nopeasti vaikeasti havaittavien mutta konkreettisten uusien tietoliikenneohjelmistojen ja tietokoneratkaisujen myötä. Muutokset taktiikassa ja asejärjestelmien lukumäärässä ovat sen sijaan selkeästi helpommin havaittavissa.

Teknologialla on ollut suuri merkitys sotatoimien sisällöllisessä muutoksessa. Vuoden 1945 jälkeisiä suurempia sotia ovat kuitenkin hallinneet jo aikaisemmin kehitetyt tavanomaiset asejärjestelmät. Esimerkkeinä näistä ovat rynnäköhävittäjät, taistelupanssarivaunut, lentotukialukset ja sukellusveneet. Teknisesti näistä järjestelmistä on tullut yhä pidemmälle kehittyneitä, vaikka kaikkien niiden alkuperä juontaa juurensa jo ensimmäiseen maailmansotaan. Voidaan tietysti väittää, että esimerkiksi helikopterin ja suihkumoottorin käyttöön ottaminen on merkinnyt vallankumousta, vaikka ei niinkään siinä merkityksessä, jota me nykyään pidämme ”vallankumouksellisuutena”. Kaikki viittaa kuitenkin siihen, että nämä vanhat – mutta modernisoidut – asejärjestelmät tulevat säilymään vielä tälläkin vuosisadalla.

²⁸³ KKK-teknologia: kommando, kontroll och informationsstödssystem.

Alustojen/lavettien merkitys

Vuoden 1930 jälkeen sotilaallisten alustojen/lavettien kapasiteetin ja yleisen merkityksen lisääntymisen trendi on ollut ilmeinen. Nämä alustat ovat hallinneet useimpia nykyaikaisia sotia ja nimenomaan vieneet roolin jalkaväkitaisteluiden aikaisemmalta merkitykseltä. Sissisodat ovat muodostaneet tässä mielessä poikkeuksen. Lavettien yhä parantuvia suoritussarvoja tasapainottaa toisaalta myös se, että sama kehittyminen koskee myös vastaan suunnattuja vastakeinoja. Suurimpien käytyjen sotien aikana onkin vakiintunut eräänlainen tasapaino alustojen ja vastakeinojen välillä. Varsinkin Lähi-idässä käydyt sodat vahvistavat tämän trendin, vaikka eri sotien välillä on nähtävissä jossain määrin erilaisia piirteitä.

Esimerkiksi taistelupanssarivaunujen ja taistelulentokoneiden merkitys ei ollut niin merkittävä Lähi-idän sodassa vuonna 1956, kuin mitä niiden merkitys tuli olemaan seuraavassa sodassa vuonna 1967. Yom Kippur -sodassa vuonna 1973 uudet neuvostoliittolaiset ilmapuolustus- ja panssarintorjuntaohjukset taas rajoittivat niiden tehoa. Kun Israel hyökkäsi Libanoniin 1982, taistelupanssarivaunut ja lentokoneet olivat jälleen ottaneet hallitsevan roolinsa taistelulentäällä, varsinkin uuden sukupolven elektronisten vastakeinojen ansiosta (sekä sen johdosta, että vastarinta oli nyt huomattavasti vähäisempää).

Asealustat eivät hallinneet Iranin ja Irakin välistä pitkäaikaista sotaa 1980-luvulla. Sitä sotaa leimasivat jalkaväkitaistelut. Tähän oli päädytty, koska kummallakaan puolella asevoimilla ei ollut riittävää koulutus pohjaa käyttää kehittyneempää materiaalia, jota niillä kuitenkin oli. Puuttui myös osaksi kyky johtaa suurempia ja monimutkaisempia operaatioita. Kaluston omistamisen ja sen tarkoituksenmukaisen käyttötaidon välillä on tärkeä ero. Osapuolet eivät sitä paitsi piitänneet suurista tappioista.

Britit tulevat jatkossakin asettamaan tela-ajoneuvot etusijalle (ks. kuvateksti kuvasta 5.4). Sama ei koske Yhdysvaltain maavoimia, joiden aikaisempi komentaja, kenraali E. Shinseki sanoi virkaan astuessaan lokakuussa 1999 näkevänsä juuri pyöräajoneuvot tulevaisuuden lähtökohtana: *we are prepared to move to an all-wheel formation as soon as technology permits (...)*²⁸⁴

²⁸⁴ Defence News, *International Edition*, Vol 15, no 7, 21.2.2000, s. 1.

Kuva poistettu

Kuva 5.1 "The Next Challenger". Kuva esittelee brittien nykyisen taistelupanssarivaunu Challenger 2:n mahdollisten korvaavien ajoneuvojen uuden "perheen" konseptin. Suunnitelmien mukaan tämä ohjelma – Mobile Direct Fire Equipment Requirement (Mobile) – tuottaa uudet panssariajoneuvot noin v. 2020. Kuten kuvasta selviää, kysymyksessä on panssaroitu tela-ajoneuvo, jolla on omat lennokit (UAV). Suunnitelmiin kuuluvat myös pienet kauko-ohjatut ajoneuvot.

Shinsekin kommenttia on muokattu jälkeenpäin jonkin verran. Edellisen sijasta sanotaan: the service's future vehicles could be either wheeled or tracked or a mix of both, depending on which option best provides the faster, lighter, more mobile capabilities the Army seeks. Kenraali Shinseki on jälkeenpäin täsmentänyt, että hän käyttää jatkokehityksestä sanoja "jos ja kun". Keskeinen ongelmanasettelu selviää seuraavasta:

*The Future Combat System (FCS), expected to be fielded around 2010, lies at the heart of the Army's new vision. The concept is being developed as a replacement for the main battle tank, and as a family of vehicles with different versions designed to perform a variety of missions, such as troop transport, reconnaissance, air defense, and command and control (...)*²⁸⁵

Wheeled vehicles are attractive because they are generally perceived to be smaller and lighter. Although wheeled vehicles traditionally have been less tactically mobile, armor-protracted or lethal, Army leaders say new technologies may offer unprecedented capabilities for them (...)

²⁸⁵ U.S. Armeen viimeisin arvio näyttää olevan seuraava: "The Army intends to outfit an experimental FCS-equipped brigade with several of the 18 core technologies in 2007. Other systems such as the manned ground vehicles and unmanned aerial vehicles will "spiral" into the experimental unit as they mature. The first fully equipped FCS "unit of action" is due to hit the field by 2016, the Army says." Christian Lowe, E-mail: clowe@defensenews.com. 21.3.2005.

*However, analysis done by one Army program office shows that when tracked and wheeled vehicles of equal weight are compared, tracked vehicles come out on top in the critical areas of tactical mobility and survivability. Logistics requirements, the analysis shows, are close to equal, with a slight edge for wheeled vehicles.*²⁸⁶

Kriitikot katsovat, että investointi uuteen *väliaikaisajoneuvoon (interimskjøretøyet)*, *Medium Armoured Vehicle*, voi sisältää riskin sitoutumisesta joustamattomaan konseptiin. Lopputuloksesta huolimatta amerikkalaisilla on konkreettisia suunnitelmia uusien prikaatien perustamisesta. Kehitys on entisestään kiihtynyt Irakin sodan jatkotilanteen seurauksena. Päätös ajoneuvojen valinnasta piti tehdä suunnitelmien mukaan vuonna 2000 ja kahden ensimmäisen prikaatin uudelleenaseistaminen aloittaa jo vuonna 2001. Käytännössä amerikkalaisilla oli ensimmäinen *Interim Brigade Combat Team*nsä valmiina 2003. Ajoneuvojen painosta oli tullut ongelma, vaikka nykyisen panssarin on sanottu kestävän vain pienikaliiperista panssaria läpäiseviä ammuksia. Ajoneuvoa pitäisi pystyä kuljettamaan C-130 kuljetuskoneilla (peruste löytyy suoraan syyskuun 11. päivän 2001 tapahtumista) ja sen painon pitäisi olla alle 19 tonnia. Tämä painorajoitus on heikentänyt ajoneuvon tarjoamaa suojaa, minkä tilaaja on toisaalta ollut valmis (ainakin vielä) hyväksymään. Samainen paino-ongelma on myös briteillä ja saksalaisilla heidän alettuaan kehittää uusia panssariajoneuvoja. Amerikkalaiset ovat jatkaneet uuden keraamisen panssarin kehittämistä (*High Density Ceramic design*), jonka avulla he toivovat saavansa painon putoamaan vähentämättä kuitenkaan kohtuuttomasti suoja-arvoja. Uuden ajoneuvon nimi on *Stryker (Interim Armoured Vehicle)* (IAV). Muotoilu perustuu sveitsiläiseen Piranha-konseptiin, neljäakseliseen kahdeksanpyöräiseen miehistönkuljetusajoneuvoon (design-nimi on *Light Armoured Vehicle-3*). Kahdeksan kymmenestä *Medium Armoured Vehicle* prototyypistä painaa kuitenkin edelleen liian paljon, jotta ne olisivat soveltuvia lentokuljetuksiin.²⁸⁷ General Motors on jo tuottanut ensimmäisen *Stryker*-sarjan, vaikka niissä on edelleen esiintynyt ongelmia. Näitä ajoneuvoja käytetään nyt myös Irakissa mutta ne tulevat menemään myöhemmin peruskorjaukseen, kun niihin asennetaan kevyempi panssari.

Mahdollista on myös, että Yhdysvaltain maavoimat lisäävät nyt suunniteltujen kevyiden, näihin uusiin ajoneuvoihin perustuvien prikaatien lukumäärää kuudesta seitsemään. Uusien yksiköiden perustaminen tapahtunee nopeutetussa tahdissa, vaikka uusien ajoneuvojen tuottaminen alkaakin vasta noin vuonna 2008. Lehdistötiedotteessa maaliskuussa 2005 sanottiin, että:

In 2008, the Army will begin to field its next-generation family of combat vehicles, the Future Combat Systems (FCS). That won't mean the end for the Abrams, which is scheduled to serve until at least 2040. In fact, the first FCS-equipped unit of action

²⁸⁶ Defence News, *International Edition*, Volume 15, no 7, 21.2.2000, s. 50.

²⁸⁷ Defense News, <www.defensenews.com>, april 1–7, 2002, s. 1–4.

*probably will include one FCS battalion and one battalion of Abrams tanks and Bradley fighting vehicles.*²⁸⁸

Kesäkuussa 2005 julkaistiin uusi lehdistötiedote, jossa sanottiin:

The Army has pushed back the fielding date for the manned vehicles by two years, to 2014. And as recently as April, Army chief Gen. Peter Schoomaker said the FCS ground vehicles may not go forward at all unless they can demonstrate quantum leaps over the Army's Legacy Force of Abrams and Bradleys. Yet, no matter how well the system's network applications and data transport are constructed, Yakovac argued it's not possible to realize the lofty requirements the Army has set for FCS without fully integrating the platforms and sensors at the program's top to the network at the bottom. (...) Billed as a revolutionary system of systems linking 18 separate air and ground vehicles and sensor platforms, the FCS depends on an information network consisting of multiple applications, voice and data communications hardware and an extremely high bandwidth data transportation infrastructure.

Tästä kommentista näkee, että uusien kevyt panssaroitujen ajoneuvojen kehitys on vain osa problematiikkaa. Suuri ongelma on saada joustavasti ja tehokkaasti yhdistettyä 18 erilaista ajoneuvoversiota täysin uuteen tietoverkoston, jossa on voitava lähettää kaikenmuotoisia ilmoituksia (esim. tavallista puhetta) ja samalla pystyä integroimaan monien, Future Combat Systems (FCS) -konseptiin kuuluvien sensoreiden informaatiota hyödyllisellä ja helposti käsiteltävällä tavalla. Tällä tavalla nähtynä ei ehkä ole niin kummallista, että yhä useammat alkavat epäillä koko konseptin realistista toteutumista hyväksyttävään hintaan, hyväksyttävän ajan puitteissa.²⁸⁹

Yhdysvalloissa on virinnyt keskustelua panssarivoimien olemassaolosta. Alla oleva taistelupanssarivaunuja käsittelevä lainaus on merkinä joistakin uusista, kehitteillä olevista ajatuksista, varsinkin kun Yhdysvaltain maavoimat kantavat päätaakan Irakin sodan levottomuuksissa.

The tank warfare of Iraq has changed the Army's mindset, in which heavy armor increasingly was considered something from a bygone era, says Lt. Col. Michael Flanagan, an armor officer and director of a rush program to refit the Abrams for urban combat.

"Before Operation Iraqi Freedom, the Army had one vision for the future: ... This notion that a lighter, more mobile force" would make armor obsolete. Now, the Army is recognizing that the tanks must be upgraded, he says, so their armor can be used even more effectively, especially in the cities.

The upgrades are needed because instead of facing against other tanks 2 miles away, for which the tank is well armored in front, soldiers face an enemy of foot soldiers

²⁸⁸ Sean D. Naylor, "Making the Best Tank Better. Abrams Fares Well in Iraq, But U.S. Army Seeks Safety Upgrades," E-mail: snaylor@armytimes.com, otettu vastaan 21.3.2005.

²⁸⁹ Grant, Greg: "U.S. Army: Don't Split FCS Vehicles, Network, Defense News," <www.defensenews.com>, 3.6.2005.

who bury mines in the streets and fire rocket-propelled grenades from rooftops and alleyways.

"You have a threat that operates to the side and to the rear," he says. "Understandably, we've got some vulnerability."

Even during the initial invasion two years ago, the Iraqi resistance knew the weak spots on the Abrams. During the first "Thunder Runs" of U.S. armor into downtown Baghdad troops reported that Iraqi ambushers would wait for a tank to pass and then fire their rocket-propelled grenades at the tank's rear engine compartment en masse, sometimes a dozen or more at once, hoping for a disabling hit.

Today, the Abrams remains the most-prized target for insurgents, in large part because of the psychological value.²⁹⁰

Jo nyt on käyty merkittävää keskustelua tämän päivän maavoimien vaatimuksista, myös epätavanomaisissa sodissa/sissisodissa. Yhdysvalloilla ja Isolla-Britannialla on ollut selvä näkemys tarpeestaan pystyä kohtamaan myös tavanomaisia voimia. Tämän näkemyksen jakavat myös muut niinkin erilaiset suurvallat kuin Venäjä, Kiina ja Intia.

Rumsfeldin toimiessa Yhdysvaltojen puolustusministerinä on termistä ”transformation” tullut hallitseva iskusana – jonka varsinkin Yhdysvaltain maavoimat ovat saaneet huomata. Eräs monista kriittisistä äänistä on ryhtynyt taisteluun epäonnistuneeksi näkemäänsä kehityssuuntaa vastaan ja on tähän hengenvetoon liittyen kirjoittanut kriittisesti useista iskusanojen leimaamasta Pentagonin ”transformation”ia koskevasta propagandasta:

(...) the Army's efforts to transform itself must be tempered by an understanding of those aspects which have brought it stunning successes in the past. In a welcome first step in this direction, Army Chief of Staff General Peter Schoomaker has indicated that technological improvements resulting from the FCS program will be spun off into existing forces as they become available. This will extend the utility of the Army's current generation of fighting vehicles, but unless Army Transformation is adjusted to provide for enhanced protection, the Army may no longer have an effective means of providing protected maneuver to units in contact with the enemy once the Abrams is phased out of active service. (...) Army planners realize that the battlefield survivability of the FCS manned vehicles is a point of significant concern. And in recent comments, Director of Force Transformation Arthur Cebrowski indicated that the services were reexamining their approaches to transformation, with an eye toward balancing fires, maneuver, protection, logistics, sensing, and command, rather than an "exclusive focus" on fires.²⁹¹

Kriitikoita huolestuttaa varsinkin kasvanut halu panostaa näihin kevyesti panssaroituihin pyöräajoneuvoihin. Näiden katsotaan olevan pienikokoisina sopimattomia liikkumaan eri maailmankolkkien operaatioalueilla (mitä pidetään tärkeänä Yhdysvalloissa). Lisäksi ne eivät tarjoa sotilaille toivottua suojaa. Näihin on otettu kantaa tosin myös Pentagonin omissa

²⁹⁰ Komarow, Steven: "Tanks adapted for urban fights they once avoided," *USA TODAY*, 28.3.2005.

²⁹¹ Boston, Scott: "Toward a Protected Future Force", artikkeli *Parameters*, Talvi 2004–05, s. 55–70.

asiakirjoissa, mutta vastaus on yleensä ollut: ”it is expected to fight primarily at stand-off ranges, using mobility, superior situational awareness, and precision weapons to place the enemy at a disadvantage.”²⁹² Future Combat Systems (FCS) -ajoneuvoperheen heikkoon suojaukseen liittyvään ongelmaan ei kritiikin mukaan nähdä tulevaisuudessakaan löytyvän minkäänlaisia käytännön ratkaisuja. Ajoneuvohankkeesta vastuussa olevien vastaus heikkoon suojaan on ollut, että tällä ajoneuvolla pitäisi taistella ”out of contact and engaging the enemy at beyond line-of-sight ranges.” Tämä voi merkitä, että tulevaisuudessa näillä ajoneuvoilla varustetut joukot voivat olla kykenemättömiä tehokkaaseen taisteluun kaupunkialueilla, jotka ovat kuitenkin mahdollisesti ajankohtaisimpia alueita lähimmän 30–40 vuoden aikana. Tämä on herättänyt kysymyksen, miksi niin vahvasti on panostettu strategisen liikkuvuuden lisäämiseen, ellei samalla ole kykyä taistella vihollisen kanssa siellä, missä se todennäköisimmin on, eli kaupunkialueilla.

Edellä mainittu keskustelu ei koske vain Yhdysvaltoja, vaikka siellä tapahtuvaa kehitystä on tässä esityksessä käytetty esimerkkinä. Myös Euroopassa on esiintynyt erimielisyyksiä siitä, mihin pitäisi priorisoida maavoimien tulevassa muokkaamisessa. Useassa maassa ja sotilasammattillisessa kirjallisuudessa on ollut laajaa keskustelua muun muassa siitä, hallitsevatko ”kevyet” vai ”raskaat” joukot tulevaisuuden rakennetta.

Traditionaaliset jalkaväkijoukot korvataan ”aselajien yhteisvoimilla”

Puhdasoppiset jalkaväkihyökkäykset ovat riippuvaisia siitä, että vihollisen puolustus pystytään pitämään lamautettuna siihen asti, kun hyökkäävät joukot murtautuvat sen aseisiin. Se on aina ollut vaikeaa. Sitä se oli jo ensimmäisen maailmansodan aikana, jolloin siitä tuli suuri taktisen tason ongelma. Esimerkiksi Iranin–Irakin välisessä sodassa 1980-luvulla jalkaväen hyökkäyksiköt pystyivät harvoin murtamaan puolustusta. Myös tuo sota muistutti ensimmäistä maailmansotaa suurine tappioineen ja rajallisine taktisine tuloksineen.

Nykyaikaisissa maavoimissa jalkaväen rooli on muuttunut. Sotilaat kuuluvat nyt rynnäköpanssarivaunuissa olevana mekanisointuna jalkaväkenä yhdessä taistelupanssarivaunujen kanssa ”kaikkien aselajien yhteisjoukkoihin” (”kombinerade förband”). Kevyttä jalkaväkeä (ilman raskaita ajoneuvoja) on maahanlaskuosastoissa ja sissi-/erikoisjoukoissa. Varsinkin viimeksi mainittujen ensisijaisia tehtäviä ovat erikoistehtävät eikä niinkään enää taistelu tavanomaiseen tapaan.

On mielenkiintoista nähdä, millaisia johtopäätöksiä tullaan tekemään Afganistanissa syksystä 2001 aina kevääseen 2002 saaduista kokemuksista. Jalkaväkiyksiköt valtasivat ja pitivät tukikohtia, joista erikoisjoukot sitten operoivat. Maassa Pohjoisen liiton (Nordalliansen) jalkaväkiyksiköt hyökkäsivät massiivisen ilmatuen ja muutaman panssariajoneuvon avulla. Länsimaiden jotakuinkin hyvin motivoituneen jalkaväen ja ilmatuen yhdistelmä toimi. Muutaman viikon kuluessa Taliban-hallinto kukistui ja uusi hallitus astui tilalle, vaik-

²⁹² Boston, *ibid*, s. 69–70.

ka jäljellä onkin paljon tehtävää ennen kuin tilanne Afganistanissa on taas vakaa. Yhdysvaltojen päävastustaja – Osama bin Ladenin al-Qaida – on kuitenkin edelleen hyvässä kunnossa, vaikka sen täytyneekin etsiä uusia tukikohtia Afganistanin ulkopuolelta.

Kaikki viittaa siihen, että jatkossakin tulee aina olemaan kova kilpailu alustojen ja vastatoimien välillä. Heiluri tulee heilumaan edestakaisin jommankumman eduksi. Lyhyellä aikavälillä ei alustoilla eikä vastatoimilla ole toisistaan erityistä yliotetta. Ajan mittaan tekninen kehitys voi muuttaa tämän perinteisen suhteen. Muutosnopeus voi vaihdella radikaalisti. Kehitysnopeus ja halu kokeilla uusia ratkaisuja ovat tavallisesti suurimmillaan jännittyneessä poliittisessa tilanteessa ja sodan aikoina. Pitemmällä aikavälillä nähtynä tietyt asejärjestelmät ovat aina menettäneet hallitsevan asemansa (kuten ratsuväki) ja ne on korvattu uusilla (kuten taistelupanssarivaunut).

Johtaminen ja informaatio – kriittiset toiminnot

Mekanisoitujen yksiköitten johtaminen asettaa suuret vaatimukset johtamiselle ja teknisille johtamistoiminnoille. Aloittekyky ja luovuus ovat kaikilla tasoilla tärkeä edellytys. Nykyaikaiset johtamis-, valvonta- ja tietojenhankkimisjärjestelmät tarjoavat teknologian hallitseville paremman tiedustelukuvan (underrättelsesläge), joka puolestaan vaikeuttaa samalla yllätyksen saavuttamista, koska vihollisellakin odotetaan olevan hyvä tilannekuva. Joukkojen toimintojen salaaminen tulevaisuuden taistelukentällä voi olla vaikeampaa, joten taktiikkaa täytyy sopeuttaa. Hajauttaminen, eteneminen laajalla leveydellä ja nopeat siirtymiset voivat olla yksi tapa vähentää tappioiden vaaraa. Sellainen taktiikka asettaa vuorostaan yhä suuremmat vaatimukset johtamistoiminnoille.

Nykyaikainen ja monimutkainen taistelu vaatii että johtajat ovat valmiit hyödyntämään pikemminkin tehtävaktiikkaa (uppdragstaktik) kuin yksityiskohtaista ohjausta ja käskyjen antamiseen liittyvää taktiikkaa (kommandotaktik). Tämä on olennaista, mikäli halutaan täyttää doktriineissa kuvatut liikesodankäynnin teoreettiset periaatteet (manöverteoretiska principer). Tällöin on myös tärkeää, että johtajat pystyvät pitämään sodan eri tasot erillään. Operatiivisen tason komentajien täytyy antaa taktisten johtajien suorittaa tehtävänsä. Tämä vaatimus liittyy myös strategiselle tasolle, jossa tulisi työskennellä kokonaisuksien parissa eikä pyrittäisi jatkuvasti yksityiskohtaisesti ohjaamaan operatiivisen tason toimia.

Sillä osapuolella, joka parhaiten onnistuu hyödyntämään sodalle ominaista kaaosta, tulee olemaan selvä yliote verrattuna siihen, joka ei selviä aloitteen säilyttämisestä tai jolta puuttuu sodalle selkeä tavoite.

5.6 ”Uusi sota” – uusia piirteitä sotilaallisessa kehityksessä

Tässä alaluvussa perehdytään hieman tarkemmin uuden sodan termiin ja joihinkin tekijöihin, joihin sotilaskirjallisuudessa esiintyvissä arvioinneissa yleensä kiinnitetään huomio. Samalla tarkastellaan joitakin nykyisten sotilaallisten voimien kehityksessä tapahtuneita

piirteitä. Tässä pääpaino on uusissa iskusanoissa/-lauseissa ja sotatieteen alan keskusteluis-
sa esiintyvissä ilmiöissä, ja selvitetään uusien käsitteiden määritelmiä. Käsitteiden proble-
matisoimiseksi joitain niistä on otettu yksityiskohtaiseen tarkasteluun.

Seuraavat käsitteet tulkitaan usein hyvin eri tavoin: informaatiotosota (informationskrig),
informaatio-operaatiot (informationsoperationer), ”kybersota” (”cyberkrig”) ja varsinkin
Revolution in Military Affairs (RMA), *Network Centric Warfare* (NCW) ja *Effects-Based Operations*
(EBO). Siksi niitä täytyy käsitellä tarkemmin. Samalla on myös yritetty asettaa termit
todelliseen yhteyteensä.

Lopuksi yritetään arvioida joidenkin uusien kehitettyjen ja kansainvälisessä kirjallisuudessa
viime vuosina kuvattujen tai kehitteillä olevien konseptien pitävyyttä. Lähtökohdaksi
otetaan käsitteen ”uusi sota” perustana olevat käsitykset.

5.6.1 Informaatio-operaatiot ja informaatiotosodankäynti

Yhdysvaltojen asevoimissa informaatiotosodankäynnin käsite *information warfare* (IW) otettiin
käyttöön 1980-luvun lopulla. Seuraavalla vuosikymmenellä käsite muutettiin muotoon
information operations (INFO OPS tai vain IO). Toiminta-ajatus perustuu tosiasiaan, että
informaatiosta ja informaatioteknologiasta tulee yhä tärkeämpää niin sotilaallisissa kuin
siviiliyhteyksissä. Tämän konseptin mukaan kehittyneiden kiistakumppaneiden välisissä
tulevaisuuden sodissa on kyse informaatiojärjestelmien välisestä taistelusta.

Amerikkalainen Richard H. Wright on muotoillut asian näin:²⁹³

The Army led the joint community in IO (development) when it published FM 100-6 in 1996. The authors did an outstanding job of bringing IO into the Army lexicon and causing leaders to think about and debate the role of IO in mission planning. The manual's framework was built around three interlocking areas: operations (including of the elements of C²W—OPSEC, military deception, EW, destruction and PSYOP—public affairs [PA] and civil affairs [CA]); relevant information and intelligence (RII); and information systems (INFOSYS). While the doctrine was well-conceived and well-written, it was heavy on theory and light on practice, and the definitions tended to be long and repetitive. Units encountered numerous difficulties in operationalizing IO tenets. What the field wanted was practical tactics, techniques and procedures (TTP) to bridge this gap. Seven months before the publication of FM 100-6, JP 3-13.1, Joint Doctrine for Command and Control Warfare (C²W), was published. However, by addressing only C²W, it did not meet the Army's requirements for IO TTP. In particular, the publication did not address PA and CA. A new version of JP 3-13, Joint Doctrine for Information Operations, was released in 1998. The

²⁹³ Wright, Richard H: “The Evolution of Info Ops Doctrine.” (TRADOC\Info ops\The Evolution of Info Ops Doctrine.htm, 2003). Sitaatti on henkilökohtaisesta sähköpostiviestistä N M Rekkedalille. Huomaa seuraava Wrightin kommentti: “While the manual was being written, TRADOC introduced a new numbering system to parallel that of joint manuals. Thus, FM 100-5, *Operations*, was changed to FM 3-0, and FM 100-6 was changed to FM 3-13 to correspond to JP 3-13.”

publication excluded C^2W and introduced IO as an overarching concept consisting of offensive and defensive IO. **It also introduced PA and CA** as related activities and not integral elements of IO, as did FM 100-6. This change put the Army's 1996 IO doctrine out of step with the 1998 joint IO doctrine. In addition to the five original IO elements, JP 3-13 added counterpropaganda, counter-deception, computer network attack, information assurance, physical security, counterintelligence and special IO elements.⁹ Offensive and defensive IO replaced C^2W as the term for using these elements. This new JP was a major step toward meeting the Army's IO needs.

During the transition of IO doctrine from 1996 through 2000, CADD discovered the previous paradigm of operations, RII and INFOSYS, did not fit neatly into formulating a revamped Army IO doctrine. Additionally, during the Battle Command Training Program (BCTP) Warfighters and Division Advanced Experiments, corps and division staffs did not discuss IO in relation to how to attack the enemy or defend friendly C^2 but, rather, how to use IO in the tactical operations centers. As a result, INFOSYS and RII were separated and placed in FM 6-0, Command and Control, as information management (IM). IM directly relates to assisting the commander in C^2 . This left IO consisting of the elements described. Initially, proposals for updating FM 100-6 were modest, simply updating the 1996 version with changes in joint doctrine and proposing a second manual, FM 100-6-1, for TTP. However, preparatory work with the BCTP, Land Information Warfare Activity (LIWA) and Center for Army Lessons Learned (CALL) demonstrated that FM 100-6 needed a major rewrite to capture IO doctrine and TTP. At the same time the 2000 version was drafted, work on FM 3-0, Operations, was under way. In FM 3-0, in-formation superiority is discussed in detail, as is the framework for IO and IM. As a result of the FM 3-0 work, intelligence as the underpinning of IO was changed to intelligence, surveillance and reconnaissance.

Asiaa on tarkasteltu Yhdysvaltain asevoimien näkökulmasta kuten käy ilmi sitaatista, joka kertoo ainakin vähän nykyaikaisiin informaatio-operaatioihin (IO) liittyvästä monimutkaisuudesta ja useille ammattialoille asetetuista vaatimuksista. Nykyään on välttämätöntä tarkastella ongelma-aluetta niin kutsutusta ”Joint”-perspektiivistä, mikäli yhteisoperaatio liittyy myös kansainvälisen koalition käymään sodankäyntiin. Siinä suhteessa on hyvin usein välttämätöntä tehdä paikallisia sopeutuksia, varsinkin niin sanottujen rauhaa tukevien toimien yhteydessä.²⁹⁴

Kaiken tämän lisäksi eri muotoiset ”hakkerit” niin sanotusti ”käyvät omia tai toisten sotia” mitä erilaisimmin motiivein. Tähän liittyen on kehitetty oma terminologia.²⁹⁵

²⁹⁴ Tulak, Arthur N: Master of Military Arts and Science Thesis, *The Application of Information Operations Doctrine in Support of Peace Operations* (Fort Leavenworth, KS: U.S. Army Command and General Staff College, 1999), s. 15–16.

²⁹⁵ ”Hakkerien” eri muodoissa käyttämät ”aseet” tulevat jatkuvasti yhä kehittyneemmiksi. Ekspertit varoittavat nyt, että ennen pitkää tulee uusia ohjelmistoja, jotka huomaamatta muuttavat ympäristöään. Seuraavassa lista joistakin tietokonemaailman aseista:

– ”Virus” voidaan istuttaa vastustajan tietokoneisiin, joko verkon kautta tai sabotoijien tekemänä.

Erilaisia määritelmiä

Wright on aikaisemmin huomauttanut, että Yhdysvaltojen doktriinidokumentissa FM 100–6 *Information Operations* (versio on vuodelta 1996) korostettiin informaation tunnistamista ja hyödyntämistä strategisella, operatiivisella ja taktisella tasolla käydyn sodankäynnin tärkeänä osana. Informaatiota pidetään tietoon pohjaavan sodankäynnin perustana. Informaatiota, informaatioteknologiaa ja tiedonvälitystä (kommunikation) arvostetaan hyvin merkittävänä vallankäytön välikappaleena. Informaatioylioivoiman hankkimisesta on tulossa nykyaikaisten sotilaallisten operaatioiden päätekijä. Koska Yhdysvaltojen oletetaan päässeeseen informaatio-operaatioiden kehittämisessä pisimmälle, voi olla tähdellistä tutkia lähemmin, miten amerikkalaiset käyttävät näitä käsitteitä:

Information operations — Actions taken to affect adversary information and information systems while defending one's own information and information systems. Also called **IO**. See also **defensive information operations; information; offensive information operations; operation**. (JP 3-13).

Information warfare — Information operations conducted during time of crisis or conflict to achieve or promote specific objectives over a specific adversary or adversaries. Also called **IW**. See also **crisis; information; information operations; operation**. (JP 3-13).²⁹⁶

Yllä olevien määritelmien mukaan informaatio-operaatiot ovat toimintaa, joka tähtää informaatioylioivoiman saavuttamiseen. Se voidaan hankkia vaikuttamalla vastustajan informaatioon, hänen informaatioon perustuviin prosesseihinsa, informaatiojärjestelmiinsä ja verkkoihinsa samalla kun suojellaan omia vastaavia toimintoja ja järjestelmiä.²⁹⁷ *Information Operations* -käsitteen käytännöllisempi määritelmä on seuraava:

-
- ”Logiset pommit” (”Logiska bomber”) on ohjelmisto, joka voidaan asentaa ja joka sitten vaipuu horrokseen pitkiksi ajoiksi. Se voidaan aktivoida signaalilla tuhoamaan isäntätietokoneen ohjelmaa.
 - ”Chipping”it ovat mikroelektronisia komponentteja, joita toimittajat voivat myydä potentiaalisille vastustajille. Ne voivat laukaista ansoja tai ei-toivottuja seurauksia.
 - ”Madot” (”Ormar”) ovat virus, joka toisintaa itseään loputtomasti tukkien tietokonejärjestelmän kapasiteetin ja häiriten sitä.
 - ”Troijan hevoset” (”Trojanska hästar”) ovat vaarallisia koodeja, jotka asennetaan laillisiin ohjelmiin suorittamaan piilotoimintoja vastustajan tietokoneissa.
 - ”Takaovet ja ansar” (”Bakdörrar och fällor”) ovat mekanismeja, joita valmistaja rakentaa tietojärjestelmiin voidakseen myöhemmin salaa ujuttautua järjestelmiin ja välttää käyttäjän suojakseen luomat esteet. On myös kehitetty erilaisia toimintoja, jotka voivat katkaista virran tai tuhota kokonaisia ohjelmistoja. Näihin kuuluvat myös elektromagneettinen pulssi (EMP), joka räjähdysen jälkeen tuhoaa lähiympäristössä sähköisiä komponentteja, sekä ”High Energy Radio Frequency Guns”, jotka lähettävät korkeatehoisia taajuuksia (frekvenser) kohteeseen, joka halutaan tuhota.

²⁹⁶ Joint Publication 1-02, *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*, (Washington D.C.: U.S., 2001).

²⁹⁷ Informaatioprosesseilla tarkoitetaan tietojenkäsittelyä. Informaatiojärjestelmä käsittää suppeassa merkityksessä ne verkot ja konepaikat, joita käytetään omien joukkojen johtamiseen taistelukentällä. Laajassa merkityksessä tarkoitetaan kaikkia informaatiostruktuureja, joihin kuuluvat kaikki informaation koaamiseen, käsittelyyn, tallentamiseen, siirtämiseen ja levittämiseen tarvittavat toimintamuodot, kaikki

Commanders direct three interdependent contributors to achieve information superiority:

- Intelligence, surveillance and reconnaissance (ISR).
- Information management (IM).
- IO (to include related activities).
- These contributors enable and complement full spectrum operations. Specific objectives that contribute to information superiority include the following:
- Develop and maintain a comprehensive picture of enemies and adversaries; forecast their likely actions.
- Deny enemies and adversaries information about friendly forces and operations.
- Influence enemy and adversary leader perceptions, plans, actions, and will to oppose friendly forces.
- Influence noncombatants and neutrals to support friendly missions or not to resist friendly activities.
- Inform noncombatant and neutral organizations so they can better support friendly policies, activities, and intentions.
- Protect friendly decision making processes, information, and information systems.
- Continually provide relevant information (including intelligence) to the commander and staff in a useable form.
- Destroy, degrade, disrupt, deny, deceive, and exploit enemy decisions making processes, information, and information systems, and influence those of adversaries and others.²⁹⁸

Nato on, selvästi amerikkalaisten inspiroimana, kehittänyt oman ehdotuksensa informaatio-operaatioiden määritelmäksi. Seuraavan tekstin perustana on Naton Allied Joint Doctrine (AJP-01). Se on käytännössä myös perusta, jolle tulevat EU-johtoiset operaatiot luultavasti halutaan rakentaa sotilaallisia operaatioita suunniteltaessa ja toteutettaessa:

Section I – Definitions

1401. The emerging Nato concept of Information Operations (INFO OPS) links the Command and Control Warfare (C2W) military strategy with political, diplomatic, civil-military cooperation, public information and any other Alliance activity that may affect the perception of an adversary and any other parties involved. INFO OPS are applied as defensive and offensive actions over a broad scope ranging from the strategic and operational levels to the tactical and system user levels.

1402. INFO OPS are defined as ‘actions taken to influence decision makers in support of political and military objectives by affecting other’s information, information based processes, Command and Control Systems (C2) and Communications and Information Systems (CIS) while exploiting and protecting one’s own information and/or information systems. There are two main categories

tekniset järjestelmät kuten satelliitit, sensorit, digitaaliset järjestelmät sekä henkilöstö. Tätä laajaa verkkoa kutsutaan usein nimellä *a system of systems*.

²⁹⁸ Internetpainoksesta, 24.6.2002, <http://www-cgsc.army.mil/CDD/FM3-0/3-0html/qChap_11.htm>.

of INFO OPS: defensive INFO OPS and offensive INFO OPS, depending on the nature of action involved’.

a. **Defensive Information Operations.** Defensive INFO OPS are defined as ‘actions taken to maintain access to and effective use of information, information based processes, C2 systems and CIS during peace, crisis or conflict and to protect Alliance information critical to achieving specific objectives’¹. The conduct of Nato’s defensive INFO OPS builds on existing Nato security policies, doctrine and procedures to ensure that Allied information, information-based processes and CIS are adequately protected against the effects of other’s efforts to acquire, exploit or otherwise manipulate information to the detriment of the Alliance’s military decision or political consultation processes and operational objectives.

b. **Offensive Information Operations.** Offensive INFO OPS are defined as ‘actions taken to influence a potential adversary’s available information, information based processes, C2 systems and CIS during peace, crisis or conflict in pursuit of specific objectives or in reaction to a specific threat’¹. The conduct of offensive INFO OPS will be based on political guidance from the North Atlantic Council following Nato Military Authorities’ advice depending upon a specific situation.

1403. The scope of INFO OPS actions is extremely wide and their effective application during peacetime may avoid the need for any Alliance military action. INFO OPS are considered at the strategic and operational levels of the Alliance but are practised at all levels. However, the purely military application of INFO OPS is encapsulated in C2W which is defined as ‘the integrated use of all military capabilities including Operations Security (OPSEC), deception, Psychological Operations (PSYOPS), Electronic Warfare²⁹⁹ (EW) and physical destruction, supported by all source intelligence and CIS, to deny information to, influence, degrade or destroy an adversary’s C2 capabilities while protecting friendly C2 capabilities against similar actions.’³⁰⁰

Suhteellisen uuden amerikkalaisen dokumentin Joint Vision 2020 esipuheessa vahvistetaan, että: The overarching focus of JV 2020 remains a joint force capable of full spectrum dominance, persuasive in peace, decisive in war, and preeminent in any form of conflict. Tässä yhteydessä on luotu myös käsite Information Superiority, johon kuuluu kaksi keskeistä määritelmää:

Information superiority – the capability to collect, process, and disseminate an uninterrupted flow of information while exploiting or denying an adversary’s ability to do the same. (JP1–02) Information superiority is achieved in a non-combat situation or one in which there are no clearly defined adversaries when friendly forces have the information necessary to achieve operational objectives.

Toinen käsite määritellään näin:

²⁹⁹ Toim.huom: suomalaisessa käsitteistössä (Operaatioesikunnan ohjesääntötoimikunta 2001) elektroninen sodankäynti (ELSO, Electronic Warfare, EW) on sähkömagneettista säteilyä käyttävien tai lähettävien järjestelmien tiedustelua ja valvontaa ja niihin vaikuttamista ja suojautumista näitten järjestelmien vaikutukselta. Elektroninen sodankäynti jakautuu elektroniseen tukeen, elektroniseen vaikuttamiseen sekä elektroniseen suojautumiseen.

³⁰⁰ Allied Joint Doctrine, AJP-01(B), MC 422 *‘Nato Information Operations policy’*. Nato/PfP UNCLASSIFIED, 2002, s. 14-2.

Information environment – the aggregate of individuals, organizations, and systems that collect, process, or disseminate information, including the information itself. (JP1–02).³⁰¹

Seuraava ote osoittaa selvästi, miten tärkeänä amerikkalaiset nykyään pitävät tätä aluetta:

Information, information processing, and communications networks are at the core of every military activity. Throughout history, military leaders have regarded information superiority as a key enabler of victory. However, the ongoing “information revolution” is creating not only a quantitative, but a qualitative change in the information environment that by 2020 will result in profound changes in the conduct of military operations. In fact, advances in information capabilities are proceeding so rapidly that there is a risk of outstripping our ability to capture ideas, formulate operational concepts, and develop the capacity to assess results. While the goal of achieving information superiority will not change, the nature, scope, and “rules” of the quest are changing radically (...)

Information superiority provides the joint force a competitive advantage only when it is effectively translated into superior knowledge and decisions. The joint force must be able to take advantage of superior information converted to superior knowledge to achieve “decision superiority” – better decisions arrived at and implemented faster than an opponent can react, or in a non-combat situation, at a tempo that allows the force to shape the situation or react to changes and accomplish its mission. Decision superiority does not automatically result from information superiority. Organizational and doctrinal adaptation, relevant training and experience, and the proper command and control mechanisms and tools are equally necessary.(...)

*We must also remember that information superiority neither equates to perfect information, nor does it mean the elimination of the fog of war. Information systems, processes, and operations add their own sources of friction and fog to the operational environment. Information superiority is fundamental to the transformation of the operational capabilities of the joint force (...).*³⁰²

Informaatio-operaatioita voidaan tuskin enää pitää uutuuksena nykyaikaisille läntisille asevoimille. Tarvitaan kuitenkin muutoksia ja kehittämistä, mikäli halutaan hyötyä IO:n ainakin teoriassa tarjoamista sotilaallisista mahdollisuuksista. Modernien viestimien, kuten halpojen tietokonelaitteiden, matkapuhelinten ja internetin käyttömahdollisuus ei ole millään lailla varattu vain läntiselle maailmalle tai lännen sotilaallisille voimille. On siis välttämätöntä olla valmistautunut kohtaamaan vastustaja, joka itsekin käyttää nykyaikaisen teknologian tarjoamia mahdollisuuksia. Haasteena on nyt integroida IO luonnolliseksi osaksi kaikkia sotilasoperaatioita niin, että tällaisten operaatioiden ”eksoottisuutta” hillitään, ja että suunnittelijat ja heidän johtajansa ymmärtävät IO:n sellaisena kuin pitääkin: uutena ja vaativana ”asejärjestelmänä”, joka toimii yhdessä muiden nykyaikaisen puolustukseen sisältyvien järjestelmien kanssa.

³⁰¹ Otettu *Joint Vision 2020* internet-painoksesta, julkaistu 30.5.2000, s. 8, <<http://www.dtic.mil/jv2020>>. Yhdysvaltain maavoimien uusi U.S. Army ohjesääntö FM 3-13, *Information Operations*, 2001, “provide the doctrinal basis for this transition.”

³⁰² *Joint Vision 2020*, *ibid.*, s. 8–10.

Hyökkäyksellinen versus puolustuksellinen informaatioidankäynti

Hyökkäykselliset operaatiot voivat olla fyysisiä (tai rakenteellisia) tai kohdistua käyttäytymistapoihin kuten tahtoon ja luottamukseen (propaganda). Toiminta sisältää muun muassa yrityksen hankkia tietoa siitä, mikä/kuka vihollinen on, mihin valmisteluihin se on ryhtynyt ja mitä voimavaroja sillä on. Yhdysvaltojen puolustusministeriön mukaan hyökkäykselliset informaatio-operaatiot määritellään seuraavasti:

Information Operations (IO) conducted during time of crisis or conflict to achieve specific objectives over a specific adversary or adversaries. Military offensive and defensive wartime actions to control and exploit the information environment.

Informaatio-operaation puolustuksellista ja turvallisuuteen viittaavaa näkökohtaa määritellään usein termillä *information assurance, IA*. Pyrkimyksenä on estää omien tietojärjestelmien joutuminen muiden käsiin. Tämä määritellään näin:

IO that protect and defend information and information systems by ensuring their availability, integrity, authentication, confidentiality and non-repudiation. This includes providing for restoration of information systems by incorporating protection, detection, and reaction capabilities.

Puolustukselliset toimenpiteet liittyvät siihen, että oman toiminnan kannalta keskeinen informaatio sekä järjestelmät ovat tarvittaessa saatavilla, ja että asiantietojen ja informaation kerääminen, käsittely ja jakelu toimivat tarkoitetulla tavalla.

Informaatio-operaatioita voidaan suorittaa sekä strategisella että operatiivisella ja taktisella tasolla. Strategisella tasolla siihen voi liittyä huomattavia toimenpiteitä valmisteltaessa muuta maailmaa tulevaan sotaan ja yritettäessä saada yleinen mielipide kannattamaa ajettua asiaa. Voidaan myös yrittää vaikuttaa negatiivisesti vastustajien taistelutahtoon. Operatiivisella tasolla kyse voi olla enemmänkin omien joukkojen tukemisesta sekä vastustajan joukkojen ja siviiliväestön sekä mahdollisen kolmannen osapuolen mielipiteisiin vaikuttamisesta. Informaatio-operaatiolla voidaan myös yrittää vaikuttaa vihollisen päätöksentekosykliin. Taktisella tasolla kysymyksessä on enemmänkin suora yritys vaikuttaa vastustajan yksittäisten joukko-osastojen mielipiteisiin niiden taistelutahdon vähentämiseksi. Edellä esitettyä on käytetty aikaisemminkin (esimerkiksi lentolehtisiä, valheellista tiedottamista, huhujen levittämistä soluttautujien avulla). Uutta ovat tekniset mahdollisuudet saada yhteys laajempiin väestöryhmiin ihmisten tullessa yhä riippuvaisemmiksi tietoyhteiskunnasta. Elektronisesta sodankäynnistä tulee yhä tärkeämpää. Vastustajan viestiyhteyksien häiritseminen tai tuhoaminen voi olla todella merkittävää.

Nykyään informaatio-operaatiot jaetaan fyysisiin ja abstrakteihin konflikteihin. Fyysiset hyökkäykset kohdistetaan suoraan laitteisiin ja materiaaleihin. Abstraktit konfliktit kohdistuvat älyllisiin toimintoihin kuten mielipiteisiin ja psyykkisiin prosesseihin (”kognitiiva arenor”, kognitiiviset areenat).

Informaatioylioima

Vaikka tiedonsaanti on nykyisin lähes rajoittamatonta, absoluuttinen tieto on kuitenkin utopiaa. Kysymys on pikemminkin informaatioylioiman luomisesta tai informaatioedun saavuttamisesta³⁰³ (vertaa eroa *superiority* ja *supremacy* termien välillä). Ylioima muodostuu siitä, että tiedetään, mikä informaatio/tietous (information/kunskap) tietystä tilanteesta on tärkeää ja osataan käyttää sitä oikeaan aikaan, oikealla tavalla ja toivotulla teholla. Esimerkiksi vuoden 1996 FM 100–6, *Information Operations* versiossa amerikkalaiset määrittelivät informaatioylioiman seuraavasti:

*The degree of information superiority that allows the processor to use INFOSYS and capabilities to achieve an operational advantage in a conflict or to control the situation in operations short of war, while denying those capabilities to the adversary.*³⁰⁴

Informaatioylioimalla ei ole merkitystä, ellei sitä kyetä soveltamaan taistelukentän olosuhteissa. Vasta tällöin voidaan puhua, että omistetaan taistelukentän tieto (*dominant battlefield knowledge*). Parhaassa tapauksessa taistelukentällä voidaan saavuttaa synergiaetua hyödyntämällä informaatioteknologiaa ja kehittyneitä asejärjestelmiä. Yksinään käytettynä niiden vaikuttavuus on vähäinen, mutta yhdessä käytettyinä ne voivat olla erittäin hyödyllisiä. Informaatioylioiman etuna ei ole vain tieto siitä, missä vihollinen on. Vähintään yhtä tärkeätä on tietää, missä se ei ole. Tämän tiedon avulla on mahdollista toteuttaa taitavia taisteluliikkeitä vihollisen kukistamiseksi. Kaiken kaikkiaan informaatioylioimalla voidaan säästää aikaa ja voimavaroja sekä vähentää omien tappioiden riskiä.

*To gain the relative advantage of position (maneuver) and massing of effects (firepower), commanders must act while information is relevant and before the adversary can react. Targeting an adversary's information flow to influence his perception of the situation or prevent him from having or using relevant information contributes directly to decisive operations. As the commander targets the adversary's INFOSYS, he protects his own (...) commanders seek to achieve information dominance at the right place, the right time and in the right circumstances. They seek information dominance that defines how the adversary sees the battlespace, thus creating the opportunity to seize the initiative and set the tempo of operations.*³⁰⁵

Informaatio-operaatioiden arviointi

Informaatio-operaatioita ei ole olemassa erillisenä sodankäynnin menetelmänä. Sen sijaan on välttämätöntä analysoida useampia informaatio-operaatioiden muotoja osana *ballitsevaa* toiminta-ajatusta. On olemassa vähintään kuusi informaatio-operaatioiden eri muotoa, joissa on kyse suojautumisesta (skydd), manipuloinnista (manipulering), harhautuksesta

³⁰³ Käsite ”ideologinen ylivalta” (”ideologisk dominans”) on monella tapaa informaatioylioiman korkein muoto.

³⁰⁴ FM 100–6, *Information Operations*, (Washington, DC: GPO, 27 August 1996), s. 2–4.

³⁰⁵ Ks. FM 100–6, 1996, s. vi.

(vilsledning) ja informaation eväämisestä vastustajalta (förvägra). Lyhyesti sanottuna kyse on:

- Johtamissodasta (ledningskrig) – vihollisjohtajien ja heidän esikuntiansa toiminnan tuhoamisesta.
- Tiedusteluun perustuvasta (underrättelsebaserad) sodankäynnistä (toisin sanoen muodostetaan ja suojataan taistelukentällä informatiivirtaa hallitseva järjestelmä).
- Puolustuksellisista (defensiva) operaatioista – omien informatiojärjestelmien suojaamisesta.
- Elektronisesta sodankäynnistä (telekrig) – vihollisen yhteyksiin liittyvien järjestelmien (sambandssystem) häiritsemisestä.³⁰⁶
- Psykologisesta sodankäynnistä – vaikuttamisesta vihollisen, omien liittolaisten ja kolmannen osapuolen mielipiteisiin, moraaliiin ja taistelutahtoon.
- Hakkeritoiminnasta (hacker-insatser) – suorasta hyökkäyksestä vihollisen informaationkäsittelyjärjestelmiin, ohjelmistoihin ja tietokantoihin
- Taloudellisesta informaationsodankäynnistä, jossa voidaan hankkia taloudellinen ylivalta (dominans) yrittämällä estää tiedonkulkua tai manipuloida tietoja.

Englanninkielinen käsite *Cyber Warfare* kattaa nykyään enemmän tai vähemmän futurististen skenaarioiden sekoituksen, jossa tärkeää on se, mitä voi tapahtua pitemmällä aikavälillä teknologian yhä edistyessä (intomielisten) informaationsodankäynnin kannattajien kuvittelemalla tavalla.

Yhdysvaltojen sotilasviranomaiset uskoivat 1990-luvulla, että Persianlahden sodassa hyvin onnistunut tietoteknologiaan perustunut teknologia varmistaisi myös tulevaisuudessa sekä amerikkalaisten että heidän liittolaistensa menestymisen. Luultavasti tämä on melko naiivi näkemys todellisuudesta. Hyväkin tekniikka on arvoitonta, ellei sitä käytetä oikeaan aikaan ja oikealla tavalla. Se voi olla jopa tuloksetonta ja haitallista, jos sitä käytetään väärin suhteessa valittuun strategiaan. Aseet itsessään eivät riitä – niitä on käytettävä poliittisissa yhteyksissä ja ne on sopeutettava vallitsevan tilanteen mukaan. Nykyaikaisten asejärjestelmien ja niihin kuuluvien johtamis- ja tulenjohtojärjestelmien ongelmana on, että niitä ei ole ”varmistettu” väärää käyttämistä vastaan. Tämä johtuu ylimpien päätöksentekijöiden sotilasasioihin liittyvästä ymmärtämättömyydestä. Esimerkkeinä näistä ongelmista voivat olla:

1. ”Superaseiden” tehon *yliarvostus* (*övervärdering*). Seuraavat kolme esimerkkiä voivat valaista ongelmaa: liittoutuneiden Saksan teollisuuteen kohdistaman pommihyökkäyksen selkeä yliarviointi toisessa maailmansodassa. Toiminta elektronisin asein pohjoisvietnamlaisien soluttautumisen ehkäisemiseksi Etelä-Vietnamiin 1960-luvulla sekä Neuvostoliiton toiminta sissejä vastaan nykyaikaisin asein Afganistanissa 1980-luvulla.
2. Vastaava asevaikutuksen *aliarviointi* (*undervärdering*). Esimerkkinä arabivaltioiden lähes krooninen aliarviointi koskien Israelin kykyä käydä elektronista sotaa, kehittyneen avioniikan merkitystä ja

³⁰⁶ Toim.huom: ruotsalaiset käyttävät *telekrigföring*-käsitettä yhtenä johtamissodankäyntiin (*ledningskrigföring*) kuuluvana elementinä. Siihen liitetään tiedustelua, suojaamista mutta myös hyökkäyksellisiä toimintoja.

erilaisia miehittämättömiä tiedustelulennokkeja (obemannade spaningsfarkoster). (Syy on usein niin yksinkertainen, että kun ei itse käytä noita järjestelmiä, ne eivät vaikuta niin vaarallisilta.)

3. Käytettävissä olevan teknologian hyödyntäminen väärällä tavalla. Esimerkkinä (vaarallisin vivahde, jos sitä liioitellaan) Yhdysvaltojen poliittisen ja sotilaallisen johdon selkeä ylireagoiminen. Nykyaikainen satelliittiviestintä mahdollistaa (ja tekee yleiseksi) myös *taktisen toiminnan* valvomisen. Se on tullut mahdolliseksi aikaisemmin vielä mahdottomana pidetyn yksityiskohtiin asti ulottuvan alaisten ohjauksen myötä (detaljstyrning). Kehitys jatkuu edelleen huolimatta siitä, että amerikkalaiset doktriinit perustuvat liikesodankäynnin teorian periaatteisiin (manöverteoretiska principer), vastuun delegoimiseen sekä tehtävätaktiikkaan. Yhdysvaltalaiset komentajat, pelätessään tekevänsä väärin, ohjaavat nyt yksityiskohtaisesti alaiensa päälliköiden operaatioita sellaisella tavalla ja siinä laajuudessa, mikä aikaisemmin oli teknisesti mahdotonta. Siitä löytyy monia esimerkkejä viime vuosien kansainvälisissä toimissa Bosniassa ja Kosovossa. Asia on pantu merkille myös kansainvälisessä sotakirjallisuudessa.

Vaikka informaatiojärjestelmistä tulee yhä tärkeämpiä läntisen maailman jokapäiväisessä elämässä, hyökkäyksillä näitä informaatiojärjestelmiä vastaan ei kuitenkaan automaattisesti ole ratkaisevaa merkitystä itse konfliktissa. Nykyään suuntauksena on purkaa vanhempia keskusjohtoisia data- ja viestijärjestelmiä ja korvata ne paikallisemmilla verkoilla. Tämän jatkuessa voidaan informaatiosodankäynnin vaikutusten kuvitella vähenevän tulevaisuudessa. On huomattavasti vaikeampi tuhota monia eri järjestelmiä kuin muutama keskusjohtoinen verkko. Seuraava Wrightin kommentti kannattaa panna muistiin:

Today's challenge is training corps and division headquarters. For commanders to be confident in their IO programs, they must witness IO's true synergistic power at all levels. This responsibility falls to the IO coordinator, a coordinating staff officer working directly for the chief of staff. This new coordinating staff officer position shows that IO cuts across all staffs and needs central planning and de-confliction of individual elements. The intent is not to take IO responsibility away from other coordinating staffs but to reinforce this responsibility. Every staff member plays a vital role in achieving information superiority in accordance with the commander's intent.³⁰⁷

Informaatio itsessään ei ole konkreettinen sodankäynnin menetelmä lukuun ottamatta muutamaa harvaa kapeaa sektoria, kuten esimerkiksi elektroninen häirintä (osa elektronista sodankäyntiä³⁰⁸ [*Electronic Warfare, EW*]). Informaatioylivoimalla on sen sijaan merkitystä silloin, kun toinen puoli voi estää vastustajia käyttämästä tätä sodankäynnin spektriä. Vastaavasti esimerkiksi huoltojärjestelmän ylivoima on kyllä etu, joka tuskin johtaa sotilaalli-

³⁰⁷ Lieutenant Colonel Richard H. Wright, U.S. Army, (Retired). Reunahuomautus koskien lähdetä: Kommentti on otettu R. H. Wrightin elokuussa 2004 lähettämästä sähköpostiviestistä.

³⁰⁸ Toim.huom: myös suomalaisessa käsitteistössä (Operaatioesikunnan ohjesääntötoimikunta, 2001) elektroninen vaikuttaminen (ELVA; Electric Attack, EA) on se osa elektronisesta sodankäynnistä, joka käsittää kaikki ne toimenpiteet, joilla sähkömagneettisen spektrin välityksellä pyritään estämään, hidastamaan tai vähentämään vihollisen sähkömagneettista säteilyä hyödyntävien tai elektroniikasta riippuvien järjestelmien käyttöä taikka suuntaamaan käyttö oman toiminnan kannalta edulliselle alueelle. Elektroninen vaikuttaminen jakautuu 1) elektroniseen häirintään, 2) elektroniseen harhauttamiseen ja 3) elektroniseen lamauttamiseen.

seen voittoon. Useimmissa konflikteissa asevaikutus (vapenverkan) loppujen lopuksi tuo ratkaisun, ei informaatioylivoima sellaisenaan. Jälkimmäistä sen sijaan on pidettävä yhtenä tulevaisuuden sodankäynnin monista eri keinoista.

Tässä yhteydessä on paikallaan varoittaa läntisessä maailmassa ja ennen kaikkea Yhdysvalloissa levinneestä käsityksestä, että vain länsi hyötyy kehittyneestä teknologiasta. Tekniikka on myös potentiaalinen *uhka*. Tavallisesti puhutaan siitä, että teknisiä uhkia hyödyntävät joko suhteellisen kehittyneet ”roistovaltio” (”skurkstat”) tai jokin terroristijärjestö. Monissa tulevaisuuteen sijoitetuissa romaaneissa vihollinen hyökkää hakkerien avulla internetin kautta lännen kriittistä informaatio-infrastruktuuria vastaan. Teoreettisesti tämä tulee koskettamaan useimpia läntisiä intressejä ja toimintoja, mutta ei hyökkääjää, koska tämä itse ei ole yhtä riippuvainen haavoittuvista tietokonejärjestelmistä. Amerikkalaisissa lähteissä käytetään usein käsitettä *weapons of mass disruption* tämäntyyppisistä tietotekniikkaan perustuvista hyökkäyksistä (häirintää, eikä siis tuhoa *destruction*-käsitteen mukaisesti).

Tätä näkemystä täytyy luultavasti muokata jonkin verran. Läntisen maailman riippuvaisuus tietojärjestelmistään voi samalla myös vaikeuttaa kehittyneitä hyökkäystä tietojärjestelmiin. Viime vuosien kaksi paljon puhuttua hakkerihyökkäystä tietokonevirusten *Melissa* ja *I Love You* avulla aiheutti tosin suuria, mutta lyhytaikaisia ongelmia (katso enemmän epäsymmetriasta tässä luvussa). Läntisen maailman tietokone-ekspertit pystyivät nopeasti neutralisoimaan hyökkäykset. Nämä esimerkit eivät kuitenkaan merkitse, että tämäntyyppiset ongelmat olisivat vain vähäinen uhka. Molemmat virushyökkäykset aiheuttivat huomattavia taloudellisia tappioita. Jos kuitenkin ollaan valmistautuneita vastaaviin hyökkäyksiin ja uhka otetaan huomioon jatkuvassa työskentelyssä, tuollaisten hyökkäysten aikaansaamia vahinkoja voidaan rajoittaa, vaikka niitä ei kokonaan voidakaan välttää.

Ruotsalainen tutkija E. A. Eriksson Ruotsin kokonaisuunpuolustuksen tutkimuslaitoksesta (FOI, Totalförsvarets forskningsinstitut) on eräässä mielenkiintoisessa artikkelissa kuvannut edistyneempien vastustajien taholta tulevia mahdollisia uhkia, jättäen tilapäiset ja ei-järjestäytyneet hakkerit uhka-arviossaan toissijaisiksi.³⁰⁹ Hän kuvaa muun muassa korkeatasoisia hyökkäyksiä, joissa on mahdollisuus käyttää huipputeknologiaa – *mission capability packages* – uusia temppeuja on aina varastossa uusia ja odottamattomia hyökkäyksiä varten puolustajien ollessa täystyöllistettyjä tietokoneviruksia torjuessaan. Eriksson kuvaa edelleen, miten voidaan käyttää palkkasotureita, joita hän kärjistetysti kutsuu kybersamuraiksi (cybersamurajer), jotka voivat olla sekä hyvin organisoituja että hyvin johdettuja. Tarkoituksena on tällöin länsimaiden informaatio-infrastruktuurin laajamittainen tuhoaminen jonkin roistovaltion tai terroristijärjestön toimiessa toimenpiteen rahoittajana. Tämä ei luultavasti ole todennäköisin skenaario. Yksinkertaisinta on sen sijaan hyökätä vain johon-

³⁰⁹ Eriksson, E. A. ”Information Warfare: Hype or Reality” aikakauslehdessä *The Nonproliferation Review*, kevät/kesä 1999, s. 57–64.

kin tiettyyn toimintoon kuten lennonjohtoon tai pankkilaitokseen. Tätä Eriksson kutsuu nimellä *weapons of precise disruption* (täsmähäirintäaseet).

Näitä tietouhkia pitää tarkastella osana laajempaa skenaariota eikä itsenäisenä strategisena aseena, niin kuin amerikkalaiset mielellään tekevät. Operatiivisella ja taktisella tasolla IT-ase on luonteva osa nykyaikaista sodankäyntiä. Amerikkalainen aikakauslehti *Aviation Week* on väittänyt, että varsinaisen ilmahyökkäyksen osana tietotekniikalla muun muassa heikennettiin Jugoslavian ilmatorjunnan johtamisjärjestelmää. Se merkitsee sitä, että tietotekniikka on nykyään osa tavanomaista sodankäyntiä, samoin kuin elektroninen sodankäynti on ollut tärkeä lisä sodankäynnissä toisesta maailmansodasta lähtien.

Nykyisin on yhä yksinkertaisempaa (ja halvempaa) päästä käsiksi kehittyneeseen tekniikkaan. Näin ollen myös ei-kehittyneiden ja ei-valtiollisten toimijoiden on helpompi kehittää erikoisyksiköitä, jotka pystyvät käyttämään täsmä- ja joukkotuhoaseita. Tätä helpottavat luonnollisesti myös yhä avoimemmat markkinat, jossa huipputekniikka on kauppatavarana, ja jota johtavat siviili- eivätkä sotilasyritykset. Myös internet on tärkeä kehittyneen tekniikan ja joskus jopa asekonstruktioiden lähde. Teknologiatuotteet pyritään rakentamaan entistä pienempikokoisiksi. Näin ollen myös niiden salakuljettamisesta tulee helpompaa. Yhä tehokkaampien mikrotietokoneiden (personator) avulla helpottuvat niin simuloinnit kuin tiedonsiirrot. Kaiken kaikkiaan tekniikan kehittyminen luo uusia mahdollisuuksia kansainvälisten konfliktien ja terrorismin harmaalla alueella liikkuville perinteisille sekä uudemmille toimijoille. Tämä puolestaan merkitsee monia uusia mahdollisia uhkia. Tämän seurauksena tulevien konfliktien kohteet tulevat todennäköisesti poikkeamaan merkittävästi toisen maailmansodan ja kylmän sodan aikana asetetuista päämääristä. Uhkat muuttavat luonnettaan, mutta eivät välttämättä muutu entisiä vaarattomammiksi. Näin ollen kyberavaruudessa (cyberspace) tulee olemaan nykyiseen verrattuna paljon vaikeampaa ymmärtää, kuka todella on aiheuttanut sodan. Miten valtiot pystyvät käsittelemään tällaisia uhkia?³¹⁰

³¹⁰ Usein nykyaikaisen informaatioteknologian merkitystä koskevassa keskustelussa unohdetaan se seikka, että länsi on nykyään eniten riippuvainen tästä teknologiasta niin teollisuutensa kuin rahalaitoksensa ja puolustuksensa takia. Tämä teknologia on sitä paitsi suhteellisen halpaa ja leviää lähes rajoituksitta kaikille, jotka pystyvät maksamaan. Se tekee länsimaailmasta suhteellisen haavoittuvan tällä teknologialla tehtävän asymmetrisen hyökkäyksen suhteen. Samalla länsi on myös paras kohtaamaan tämäntyyppisiä uhkia, koska siellä ymmärretään tekniikan ”sisintä olemusta” paremmin toisenlaisen taustan omaaviin uhkiin verrattuna. Poliittisen tahdon myötä löytyy myös taloudellisia resursseja. Tässä yhteydessä voidaan muistuttaa kaikista Kosovon konfliktin jälkianalyseistä, joissa monet väittivät Yhdysvalloilla olleen selvä informaatioylikvoima. Samalla on syytä kysyä sen merkitystä sodan lopputulokselle. Ei pidä koskaan unohtaa, että ”klassiset” vihollista koskevat analyysit (kaikissa muodoissa) tai tekijät kuten sää ja maasto eivät luultavasti koskaan ”perustu verkostoon” (”går ut på nätet”).

5.6.2 Käsitteistä ”Militär revolution” ja ”Revolution in Military Affairs”

RMA-teorioiden taustaa

Neuvostoliiton sotateoriassa 1970-luvun lopulla korostettiin, että uuden sukupolven täsmäaseet yhdessä välttämättömien sensorien ja tietoteknologian kanssa aiheuttaisivat vallankumouksen nykyaikaisessa sodankäynnissä. Nykyään tämä lyhennetään tavallisesti kirjaimilla RMA, *revolution in military affairs*, joka on amerikkalainen käännöksen venäjänkielisestä ilmaisusta. Viimeisten kymmenen vuoden aikana tästä käsitteestä on tullut hyvin suosittu länsimaailmassa ja varsinkin Yhdysvalloissa ja Pentagonissa (puolustushaarojen ja eri valtaryhmittymien välisine ”muinaisaikaisine” budjetti- ja investointiritiiteineen). Sen sijaan on julkaistu suhteellisen harvoja tieteellisiä töitä, jotka pyrkivät sijoittamaan RMA:n pitkäaikaisempaan sotahistorialliseen kehitykseen. On vaikea osoittaa pitkän aikavälin muutoksia ilman laajempia näkökulmia ilmiöstä, joka liittyy ”sodankäynnissä tapahtuneeseen vallankumoukseen” (”revolution inom krigföring”).

Mikä on uuden argumentaation varsinainen perusta? Onko kyse jostakin täysin uudesta vai oikeastaan ”vallankumousten” sarjasta useiden satojen vuosien aikana? Jotkut pitävät alkamisrajana 1400-lukua, jolloin Eurooppa alkoi todella laajentua. Yritettäessä analysoida RMA:ta on kaksi päälähdettä. Ensimmäinen on nykyaikainen (läntinen) historiantutkimus ja toisen muodostavat neuvostoliittolaiset sotateoreetikot. Muun muassa brittiläinen historioitsija Michael Roberts käytti 1950-luvulla käsitettä ”sotilaallinen vallankumous”, joka on samankaltainen RMA:n kanssa. Hän todisteli silloin, että Kustaa II Adolfin aikana 1600-luvulla nähtiin sotilaallinen vallankumous, joka sittemmin muutti Euroopan sotalaitosta niin taktisessa kuin organisaatiota koskevassa suhteessa.³¹¹ Robertsin lausunto laukaisi pitkään jatkuneen keskustelun siitä, miten ja milloin tämä sotilaallinen kehitys oikein tapahtui.³¹² Väittäely päättyi useimpien tutkijoiden päästessä yksimielisyyteen siitä, että Roberts oli suurin piirtein oikeassa väittäessään, että kolmikymmenvuotisen sodan loppuessa Euroopassa tapahtui perustavaa laatua oleva järjestelmämuutos (tämän kaltaista keskustelua ei sen sijaan käyty 1800- ja 1900-luvuilla tapahtuneista suurista sotilaallisista muutoksista).

Sotilaallisen vallankumouksen toteutuminen tuotiin toisen kerran 1960-luvulla, jolloin venäläiset sotateoreetikot pääsivät vaikuttamaan maailman mielipiteisiin (tämä prosessi jatkui Neuvostoliiton hajoamiseen saakka). Uskomukset ja mielipiteiden muokkaus marksismin hengessä olivat tehneet ensin Puna-armeijasta ja sitten neuvostoliitonaikaisista asevoimista valmiita uskomaan, että suuret vallankumoukselliset mullistukset olivat mahdollisia. Neuvostoliiton sotateoreetikot olivat ensimmäisten joukossa analysoimassa en-

³¹¹ Roberts, Michael: *The Military Revolution, 1560–1660*, (Belfast, 1956). Teksti painettiin uudelleen julkaisussa M. Robert, *Essays in Swedish History* (London, 1967). Ks. uusi tulkinta kehityksestä, N.M. Rekkedal, *Central Features of the Debate on RMA and NetworkCentric Warfare, Second edition*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004), s. 43–58.

³¹² Robertsin alkuperäiset ajatukset teoksessa: *Gustavus Adolphus: A History of Sweden, 1611–1632, II* (London, 1958).

simmäistä maailmansotaa, erityisesti teknistä kehitystä ja sen seurauksia. Se johti nykyaikaisiin ja radikaaleihin käsityksiin mekaanistamisesta, operaatioista ja taktikasta sekä koulutukselle asetettavista vaatimuksista.³¹³ Stalinin veriset puhdistukset hänen hallituksensa vastustajiksi katsomiensa joukossa osuivat raskaasti Neuvostoliiton sotavoimaan ja uusi sotilaallinen ajattelu(tapa) loppui lyhyeen. Muutos asevoimissa tapahtui vasta Neuvostoliiton katastrofaalisten vastoinikäymisten jälkeen syksyllä 1941 – keväällä 1942, jolloin se oli häviämässä sodan saksalaisia vastaan. Se on samalla hyvä esimerkki sodan aikaisesta vallankumouksellisesta muutoksesta. Venäläiset osoittivat huomattavaa sopeutumiskykyä, ja voittaessaan sodan 1945 heidän sotataitonsa oli monessa suhteessa saksalaisia kehittyneempää. Myös 1940-luvun lopulla alkaneella Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välisellä kylmällä sodalla oli tuntuva vaikutus venäläiseen strategiseen ajatteluun, operatiiviseen sotataitoon ja teknisiin innovaatioihin.³¹⁴

Vietnamin sodan aikaisen kehityksen vauhdittamana valtaosa nykyisestä RMA:n perusteknologiasta oli olemassa jo 1970-luvulla: esimerkiksi täsmäaseet, kauko-ohjaus (fjärrstyrning) ja kaukohallinta (fjärrkontroll) olivat teoreettisesti ratkaistuja, paremmat ampumatarvikkeet tekivät tuloaan, uudet tavat paikantaa ja tunnistaa kohteet kehittyivät nopeasti, samalla kun edistytään johtamisalalla ja elektronisessa sodakäynnissä (telekrig). Venäläiset panivat luonnollisesti merkille, että nämä uudet voimavarat olivat tulossa käyttöön, varsinkin Yhdysvalloissa. Venäläiset totesivat uuden teknologisen vallankumouksen olevan tulossa johtuen perinteisestä, ideologisestikin syvään juurtuneesta kiinnostuksestaan tekniikkaan ja materiaalsiin tekijöihin.

Neuvostoliitossa keskityttiin inhimillisten näkökohtien kustannuksella ennen kaikkea teknisiin seikkoihin tulevassa, niin kutsutussa ”sotilaallis-teknisessä vallankumouksessa”. Marsalkka Nikolai V. Ogarkov, Venäjän yleisesikunnan päällikkö 1977–1984 kommentoi henkilökohtaisesti teknisiä edistysaskelia:

Tekniset muutokset tekevät mahdolliseksi lisätä nopeasti (moninkertaisesti) tavanomaisten asejärjestelmien tuhopotentiaalia sellaisella tavalla, että niitä yhä suuremmassa määrin voidaan verrata joukkotuhoaseiden tehoon.³¹⁵

Neuvostoliiton näkökulmasta katsottuna tämä kehitys oli hyvin vaarallista. Uusi älykäs ase-teknologia (ennen kaikkea Yhdysvalloissa) uhkasi Neuvostoliiton strategian ja neuvostoliittolaisen operaatiotaidon koko perustaa, jonka mukaan heidän suuret panssarivoimansa murskaisivat vahvuudeltaan alivoimaiset Naton joukot nopeasti hyökkäysportaisiin (eche-

³¹³ Venäläinen vaikutusvaltainen kirja oli V. K. Triandafillov, *The Nature of Operations of Modern Armies*, (London: Frank Cass, 1994, (original 1929).)

³¹⁴ Monet sotahistorioitsijat (mm. amerikkalaiset Metz ja Kievit) ovat sitä mieltä, että nykyisen RMA:n synty juontaa juurensa venäläisten sotateknologisesta/teknisestä vallankumouksesta 1970-luvulla.

³¹⁵ Otettu marsalkka Ogarkovin haastattelusta neuvostoliittolaisessa lehdessä *Krasnaya zvezda*. Artikkelin otsikko englanniksi käännettynä kuuluu ”The Defence of Socialism: Experience of History and the Present Day”, *Krasnaya zvezda*, ensimmäinen painos, 9.5.1984.

longer) keskitettävillä joukoillaan.³¹⁶ Neuvostoliitto oli huolestunut omista mahdollisuuksistaan tavanomaisessa sodassa. Tämän epäilyn keskeisiä näkökohtia löytyy muun muassa heidän tutkimuksistaan, jotka liittyvät amerikkalaisten laajaan pommihyökkäykseen Pohjois-Vietnamia vastaan 1972 (*Operation Linebacker*). Amerikkalaiset pudottivat peräti 29 000 (vaatimattomampaa) täsmäpommia. Yhdysvallat ilmoitti vertailuna käyttäneensä Persianlahden sodan aikana 9 270 täsmäasetta ja 227 000 tavallista pommia ja ohjusta. Vaikka amerikkalaisten aseet olivat Persianlahden sodan aikana kehittyneempiä, luvut kertovat kuitenkin paljon Yhdysvaltojen kapasiteetista jo varhaisella 1970-luvulla. On myös syytä panna merkille, että venäläiset ymmärsivät amerikkalaisia paremmin näiden uusien aseiden merkityksen. Heillä oli mahdollisuus käyttää Pohjois-Vietnamin arviointeja. Nämä yhdessä Yom Kippur-sodasta 1973 saatujen arabimaista tulleiden arviointien kanssa saivat venäläiset jo varhain oivaltamaan käynnissä olevan ”osumatarkkuus-vallankumouksen” (”träffsäkerhets-revolution”) operatiiviset ja strategiset seuraukset. Amerikkalaisille *Linebacker* näytti enemmänkin heidän uusiin laserpommeihinsa perustuvalta taktiselta menestykseltä.³¹⁷

Avaruuteen sijoitetun infrastruktuurin kehittymisestä ja erityisesti geodesiaan,³¹⁸ meteorologiaan ja tietoreleiden (datareläer) käyttöön perustuvista tiedustelusatelliiteista tuli todellisuutta 1980-luvulla. Tämä vaikutti merkittävästi tulevaan RMA:han. Andrew W. Marshall ja hänen Pentagonissa sijaitseva osastonsa *Office of Net Assessment* olivat luultavasti ensimmäiset, jotka ymmärsivät venäläisten ”sotilaallis-tekniseen vallankumoukseen” fokusoinnin merkityksen. Puolivälistä 1980-lukua ensisijaisesti tämä osasto piti amerikkalaisten lukuun silmällä venäläisten sotilasteknisen kehityksen yhteydessä tapahtuvaa doktriinin kehitystä. Heidän työllään tulisi vähitellen olemaan suuri merkitys myös sille, miten amerikkalaiset teoretikot argumentoisivat näitä uusia ongelmia.³¹⁹ Marshall ja hänen osastonsa ovat kuitenkin kiinnittäneet huomion uusiin konseptia ja varsinkin doktriinia koskeviin kehitystarpeisiin, monien muiden suunnatessa mielenkiintonsa aluksi tekniikkaan. Perusteena Marshall on myös väittänyt, että Yhdysvaltojen asevoimissa ei ole ymmärretty, mitä RMA varsinaisesti merkitsee. Hän vertaa amerikkalaisia britteihin ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jolloin britit aloittivat kokeilut mekanisoiduilla joukoilla. Uutuudet eivät juuri vaikut-

³¹⁶ Kyseessä oli paljolti lännen arvioinnit siitä, miten neuvostoliittolaiset aikoivat käydä sotaa. Mutta on myös neuvostoliittolaisia lähteitä 1980-luvun alusta, joissa mainitaan heidän aikovan saavuttaa Ranskan-Espanjan raja D+30–35. Joka haluaa tutkia lähemmin neuvostoliittolaisia lähteitä, voi katsoa Mark Kramer, *Warsaw Pact Military Planning in Central Europe: Revelations from the East German Archives*, (Kjeller, faksimilepainosta, 1992), s. 1, 13 ja 19.

³¹⁷ Jos haluaa tutkia tätä lähemmin, voi katsoa muun muassa Barry D. Wattsin artikkelia ”American Air Power” Williamson Murrayn (toim.) julkaisussa, *The Emerging Strategic Environment: Challenges of the Twenty-first Century*, (Westport, CT: Praeger, 1999).

³¹⁸ Maantieteellisen sijainnin määrittämisen ja maapallon mittaan tieteiden tiede.

³¹⁹ Puheessaan Yhdysvaltojen kongressille vuonna 1995 A. W. Marshall sanoi muun muassa: ”(...) available and foreseen technological capabilities in areas such as PGMs, computer power, and surveillance systems could transform war to the extent that it occurred during the interwar period with armored warfare, strategic bombing, and carrier aviation”. A. W. Marshall, *Revolution in Military Affairs, Statement for the Subcommittee on Acquisition and Technology*, Senate Armed Services Committee, 5.5.1995, s. 1.

taneet brittien armeijaan tai heidän ranskalaiseen liittolaisensa. Sen sijaan venäläiset ja saksalaiset kehittivät tähän liittyvää konseptia. Kongressin edessä Marshall tähdensi:

*(...) the term "revolution" is not meant to insist that change will be rapid – indeed past revolutions have unfolded over a period of decades – but only that the change will be profound, that the new methods of warfare will be far more powerful than the old. Innovations in technology make a military revolution possible, but the revolution itself takes place only when new concepts of operation develop and, in many cases, new military organizations are created. Making these organizational and doctrinal changes is a long process.*³²⁰

Neuvostoliiton hajoaminen merkitsi suurimittaista muutosta globaalissa turvallisuusympäristössä ja nopeaa siirtymistä pois kaksinaapaisesta järjestelmästä. Tämän jälkeen Yhdysvallat oli ainoa jäljellä oleva suurvalta ja siksi hallitseva. Muutokset ja tavanomaisten joukkojen supistukset Keski-Euroopassa merkitsivät samaan aikaan, että sotilassuunnittelijoiden oli ajateltava aseellisia konflikteja uudella tavalla. Keskellä tätä muutosta tapahtui Kuwaitin kriisi syksyllä 1990. Vaikka sitä seuraavalle Persianlahden sodalle olivat leimaa-antavia uudet huipputekniset asejärjestelmät, tiedotusvälineiden kuva ”huipputeknisestä” sodasta oli usein harhaanjohtava. Sodassa käytettiin enemmän ”yksinkertaisia” (”dumma”) kuin ”älykkäitä” (”smarta”) aseita, aina ei löydetty kohteita jotka haluttiin tuhota, välillisiä tuhoja ei voitu välttää ja satelliitteja ei vielä priorisoitu tärkeimmiksi sensoreiksi tai viestiyhteysvälineiksi. Käytännössä viestiyhteysvälineiden ja sensorien integrointia ei ollut läheskään toteutettu (mikä on havaintona edelleen ajankohtainen). Sodan ”usvaa” ja kitkaa ei niitäkään voitu välttää, vaan ne esiintyivät osittain uusissa muodoissa. Kyseinen sota herättikin Yhdysvalloissa laajaa keskustelua RMA:sta, sekä mielenkiintoa olemassa olevan ja tulevan teknologian vallankumouksellisempia piirteitä kohtaan. Kokonaisuudesta on kuitenkin tulossa vähitellen vaikeasti hallittavissa oleva, mitä on edesauttanut ehkä liiallinen mielenkiinto koko kehittämisprosessia kohtaan.

Ylivoima Irakissa merkitsi, että Yhdysvaltojen eri puolustushaarojen keskuudessa alkoi levitä käsitys sodasta yksityiskohtaisesti valvottavissa ja hallittavissa olevana – samaan tapaan kuin Vietnamin sodan alussa. Johtamistyyliksi vakiintui taas yksisuuntainen ”mekaaninen” ylhäältä alas logiikka (*top-down*), jota Robert McNamara ja hänen ”kaverinsa”, *the best and the brightest*, olivat edustaneet. Tuo asenne on aina ollut piilevänä amerikkalaisten suhtautumisessa sotaan ja sodankäyntiin.³²¹

Olennaista oli, että Persianlahden sodan voittoa voitiin käyttää neljän supistuvista puolustuselementistä taistelevan puolustushaaran välisenä argumenttina. Haluttiin ostaa lisää

³²⁰ Ibid. Ks. myös Marshall, A. W: ”Some Thoughts on Military Revolutions”, Office of Net Assessment memorandum, 27.7.1993.

³²¹ Katso tuon mentaliteetin selkeää kritiikkiä Williamson Murray, ”Clausewitz out, Computers In, Military Culture and Technological Hybris”, *The National Interest*, kesä 1997. Ks. samanaikaista kriittistä McNamara-aikakauden systeemanalyysiä Alain C. Enthoven oja K. Wayne Smith, *How Much is Enough? Shaping the Defense Program 1961–1969*, (New York: 1972).

kalliita aselavetteja, kuten taistelukone F–22, samalla kun yritettiin löytää rahaa uuteen informaatio­sotaan (joka osittain aiheuttaa muunlaisia ongelmia perinteiseen elektroniseen sotaan verrattuna). Käytettävissä olevat alustat olivat riittäviä Irakin lyömiseen. Uusien alustojen tarvetta perusteltiin kuitenkin sillä, että tulevaisuudessa on pystyttävä kohtaamaan uusia uhkia.³²²

Päivän iskulause ”voitto tekniikan avulla” (”seger genom teknik”) vaikuttaa toimintatavan edustajien mielestä kulkukelpoiselta väylältä. He pyrkivät strategiseen vapauteen ilman, että tarvitsee lähettää sotaan suuria joukkoja kuten Vietnamissa. Monet käyttävät käsitettä *virtual war*³²³ ja toivovat voivansa voittaa sodan minimaalisin omin tappioin. Samalla lisääntynyt taipumus valita sotilaallisia ratkaisuja, jos uskotaan olevan mahdollista voittaa sota nopeasti ja yksinkertaisesti ilman pitkäaikaisen sitoutumisen riskiä. Tämä käsitys voi alkaa hallita ylintä poliittista ja sotilaallista johtoa. Jos sotilaat voivat luvata selvittävänsä tämän kaltaiset ”yksinkertaiset” sodat, lisääntyvät myös heidän mahdollisuutensa saada rahaa uusiin ja rahaa vieviin järjestelmiin. Lyhytaikainen sotilaallinen toiminta asettaakin toisenlaisia (ja usein pienempiä) vaatimuksia valtiomiestaidolle, yleisen mielipiteen tuelle ja sotilaalliselle johtamiselle verrattuna suuriin ja pitkäaikaisiin sotiin, kuten Vietnamissa.

Vaikka RMA on normaalisti määritelty teknisin ja organisaatioon liittyvin termein, oli poliittinen muutos kuitenkin lopulta ehkä tärkein. Kylmän sodan päätyttyä ei enää oltu riippuvaisia uusista tavanomaisista ratkaisuista. Mieltä ei myöskään vaivannut enää skenaario äärimmäisen vahvasta, huomattavia huollollisia etuja omaavasta Neuvostoliitosta ja takalalla aina väijyvistä ydinsodan vaarasta. Amiraali William A. Owensin mukaan³²⁴ nyt alkaneen aikakauden perusteellisin muutos oli, että Yhdysvaltojen puolustussuunnittelun rationaalinen perustus fokusoitui nyt uhkasta suorituskykyihin ja velvoitteista mahdollisuuksiin. Tässä yhteydessä on tärkeää huomauttaa, että Yhdysvalloissa *Office of Net Assessment*in ulkopuolella argumenttien taustalla näkyy suhteellisen vähän historiallisen perspektiiviin ymmärrystä. Tilanne on samanlainen myös Euroopassa. On yritetty tutkia, miten aikaisemmat ”sotilaallisten vallankumousten” vaiheet ovat syntyneet ja millaisia seurauksia näillä sitten on ollut politiikkaan ja strategiaan. Tuollaiset tutkimukset vähentävät mahdollisuuksia ymmärtää ja tulkita nykyaikaisia trendejä ja käynnissä olevaa kehitystä. Moni seikka tekniikkaa ihannoivien kirjoituksissa viimeisten kymmenen vuoden ajalta antaa aiheen korostaa laajemman näkökulman tarvetta. Kirjoittajien vähäinen historian tuntemus näyttää usein yhdistyvän poliittiseen naiiviuteen.³²⁵ Suurin osa keskustelusta on keskittynyt aihe-

³²² Sille, joka haluaa seurata Yhdysvalloissa käynnissä olevaa taistelua asealustoista, ks. puolustusaikakauslehti *Defense News*, www.defensenews.com.

³²³ Ks. Ignatieff, Michael: *Virtuella kriget – Kosovo och därfter*, (Göteborg: Bokförlaget Daidalos, 1999), joka käsittelee tätä ilmiötä mielenkiintoisella tavalla.

³²⁴ Owens oli aikaisemmin *vice-chairman of the U.S. Joint Chiefs of Staff*, nyt eläkkeellä ollessaan hän lobbaa puolustusteollisuutta Washingtonissa.

³²⁵ Jos haluaa tutkia näiden tekniikkaa ihailevien tekstejä, voi katsoa muun muassa James Blackerin artikkeleita: ”Crashing Through the Barricades” aikakauslehdessä *Joint Forces Quarterly* kesältä 1997, tai ”Understanding the Revolution in Military Affairs: A Guide to America’s 21st Century Defence” lehdessä *Defense Working Paper No 3*, (Washington D.C: Progressive Policy Institute, 1997).

siin, jotka liittyvät puolustushaarojen välittömiin intresseihin, sen sijaan että ymmärrettäisiin katsoa menneisyyteen, joka voisi avata uusia näkökulmia nykyisyyden ymmärtämiseen. Tavoitteena on kuitenkin saada aikaan sotilaallinen voima, joka olisi koottu mahdollisimman rationaalisesti, eikä siis ”unelmien päälle”. Saatetaan jopa yrittää liittää yhteen teknisiä toiminta-ajatuksia tai monimiljardiluokkaa olevia kehitysohjelmia. Lisäksi uskotaan, että nämä uudet järjestelmät sopivat meneillään olevaan ja tulevaan RMA:han.

Tärkeää on myös tehdä selvä ero sotilaallisiksi vallankumouksiksi kutsuttujen ja RMA:n välillä. Yhdessä nämä kaksi käsitettä voivat olla hyödyllisiä yritettäessä ymmärtää historiaan vaikuttaneita käyttövoimia. Sotilaalliset vallankumoukset tulevat luultavasti aina olemaan ratkaisevia. Silloin muuttuvat sodan ja sodankäynnin varsinaiset puitteet. Sen havainnollistamiseksi voidaan tarkastella seuraavia Euroopan historian sotilaallisia vallankumouksia:

1. Vuoden 1648 jälkeen vakiintunut nykyaikainen kansallisvaltio, joka perustui suuriin sotilaallisiin, (suhteellisen) kurinalaisten joukkojen muodostamiin organisaatioihin. Tämän vallankumouksen seuraukset olivat huomattavat Euroopan järjestykselle. Rooman valtakunnan häviämisen jälkeen sotia leimasivat anarkistiset improvisaatiot. Hallitsijat ja valtiot pystyivät vain valvomaan etäisesti armeijoitaan ja laivastojaan. Improvisoidut joukot, jotka onnistuttiin saamaan liikekannalle, saivat harvoin palkkaa, mikä johti usein ryöstelyyn ja rintamakarkuruuteen. Valtioiden sotajoukoista tuli 1600-luvulla yhä kurinalaisempia, joka edesauttoi niiden muodostumista lojaaleiksi työvälineiksi käytettäväksi niin sotaan kuin verojen keräämiseen. Tästä lähtien Länsi-Euroopan valtiot saattoivat olla varmoja, että heidän armeijoillaan oli edellytykset olla toimivia.
2. Ranskan vallankumous 1789 oli hyvin tärkeä siksi, että sen myötä muodostui aseelliselle voimalle kansallinen tuki, joukkopoliittika (erotukseksi eliittipoliitikasta) ja massiivisten armeiden tapa käydä sota. Tuolta ajalta olevat käsitteet yleinen asevelvollisuus (allmän värnplikt) ja kutsunnat (utskrivningar) ovat edelleen olemassa. Ranskan vallankumouksen jälkeen valtion ote kansalaisista ja heidän tuloistaan tiukkeni. ”Vapauden, tasa-arvoisuuden ja veljeyden” ideologia sekä heräävä kansallisuusaate merkitsivät sitä, että sotien seuraukset tulivat olemaan vakavammat. Kansalaisten aktiivinen osallistuminen laajeni edelleen, mikä vaikutti myös sodankäyntiin. Ajanjakson suuremmat sodat olivat 1600-luvun uskonsotiin verrattuna laajempia ja julmempia.
3. Teollinen vallankumous 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa merkitsivät, että yhä useammat koneet yhä useammilla eri elämäntiloilla mahdollistivat käytettävissä olevien massa-armeijoiden varustamisen ja kuljettamisen. Ensimmäinen tälle aikakaudelle ominainen sota oli Krimin sota 1853–56. Siinä brittien ja ranskalaisten yhteisissä sotatoimissa venäläisiä vastaan käytettiin muun muassa rihlattuja käsiaseita (räfflade handeldvapen), höyrykäyttöisiä laivoja ja lennätintä (telegraf). Venäjän armeija oli miesvahvuudeltaan ylivoimainen, mutta se pystyttiin kukistamaan kuitenkin vähitellen. Osapuolet luopuivat sotatoimien laajentamisesta ja pääsivät sen sijaan poliittiseen ratkaisuun. Myös amerikkalaisten sisällissota vuosina 1861–65 oli yksi sotateknisen kehityksen virstanpylväistä. Siinä käytettiin suuremmissa määrin rautateitä, höyrykäyttöisiä aluksia, kivääreitä ja uusia takaaladattavia tykkejä. Uutuutena, vaikka vielä pienessä mittakaavassa, olivat sukellusveneet. Tähän sotaan yhdistyi lisäksi laaja kansalaisten aktiivinen osallistuminen Ranskan vallankumouksen tapaan.
4. Ensimmäinen maailmansota muodostaa tärkeän kehityssuunnan muutoksen. Tämä ei johtunut kolmen ensimmäisen vuoden asemasodasta, vaan siitä, että kansan osallistuminen, ideologia ja teollinen vallankumous yhdistyivät muutokseen ennen näkemättömässä laajuudessa. Se loi edellytykset uudelle sodalle. Vasta nyt Eurooppa sai todella kokea teollisen huoltojärjestelmän mahdollistaman tulivoiman tuhoivoiman, johon lisättiin valtioiden kyky motivoida väestöään pitkäkestoiseen sotaan.

Ensimmäisen maailmansodan aikana kehitetystä perustavanlaatuisesta uudesta tekniikasta ja taktiikasta tuli hallitseva tekijä länsimaailman nykyaikaista tavanomaista sodankäyntiä koskevissa ajatuksissa. Tärkeitä tekijöitä tänä päivänä nykyaikaiseksi kutsutussa sodankäynnissä ovat sellaiset käsitteet kuin kolmiulotteinen sodankäynti (ilmavoimat), maataistelun integroitu aselajitaktiikka sekä merisodan sukellusveneet ja amfibio-operaatiot. Ensimmäisen maailmansodan seuraukset muodostuivat myös poliittisesti huomattaviksi Venäjällä tapahtuneesta kommunistien vallankaappauksesta johtuen. Neuvostoliitosta tuli sitten hallitseva poliittinen ja sotilaallinen tekijä aina vuonna 1991 tapahtuneeseen hajoamiseensa saakka. Ensimmäisen maailmansodan lopussa nähtiin vuosisadan tulevien sotien ominaispiirteitä: massa-armeijoiden käyttö, lisääntynyt moottorointi ja mekaanistaminen, ilmavoimien yhä suurempi vaikutus ja varsinkin maiden välinen ideologisesti perusteltu uusimuotoinen taistelu. Lyhyen tauon jälkeen suurin piirtein samat osallistujat jatkoivat toisessa maailmansodassa.

5. Ydinaseiden kehittäminen. Kylmä sota pysyi kylmänä huolimatta Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen välisistä suurista ideologisista vastakkaisuuksista. ”Kuumaa” sota (”varmt” krig) vältettiin kuitenkin siitä huolimatta, että kumpikin puoli hallitsi massiivisia ydinasearsenaaleja. Ratkaiseva tekijä oli, että vähitellen ymmärrettiin ydinaseiden sisältämä riski. Lisäksi taustalla olleet ideologiset ja geostrategiset vastakkaisuudet olivat kaikille ilmeisiä lähtökohtia. Kumpikaan kahdesta pääosapuolesta ei halunnut suursotaa niine seuraamuksineen, joita mahdollisen ”kolmannen maailmansodan” oletettiin aiheuttavan. Kylmä sota on nyt historiaa, mutta ydinaseet ovat edelleen olemassa. Koska ”ydinaseklubiin” kuuluu yhä useampia jäseniä, lisääntyy samalla vaara, että näitä aseita todella tullaan käyttämään. Ei ole olemassa mitään takuuta siitä, että tulevaisuuden ydinasevaltojen johtajat osoittavat yltä suurta vastuuntuntoa kuin mitä osoitettiin kylmän sodan aikana.

Edellä mainituille viidelle esimerkille ominaista on, että ne aiheuttivat yleisiä poliittisia ja yhteiskunnallisia muutoksia. Muutokset olivat usein sekä ennakolta arvaamattomia että hallitsemattomia ja niiden seuraukset ovat edelleen nähtävissä. Pohjois-Vietnamia inspiroivat esimerkiksi Ranskan vallankumous ja sen myöhemmät bolševikkien ja maolaisten variaatiot taistelussa ensin Ranskaa ja sitten Yhdysvaltoja vastaan. Tämän lisäksi vietnamilaisten oman kansallisuusaate kehittyminen vaikutti tapahtumien kulkuun. Se vahvisti kommunistisen johdon kontrollia ensin Pohjois-Vietnamissa, mutta myöhemmin myös Etelä-Vietnamissa.³²⁶ Yhdysvaltojen joukoilla oli sen sijaan vain vähän tietoa Ranskan vallankumouksesta, kommunistisesta ideologiasta tai yleensä Kaakkois-Aasian olosuhteista. Sen vuoksi ei ollut yllättävää, että amerikkalaiset kohtasivat heti ongelmia sovittaessaan tapaansa käydä sotaa paikallisiin olosuhteisiin. Amerikkalaisten toivomat tulokset jäivätkin saavuttamatta.

Tärkeintä tässä yhteydessä on huomata, että uusi vallankumous – informaatiovallankumous – josta monet puhuvat, voi saada monia odottamattomia käänteitä ja inspiraationsa odottamattomalla tavalla. Ei ole olemassa mitään sellaista automatiikkaa, että se, jolla on eniten tietokoneita ja parhaiten rakennettu laajakaistaverkosto, pystyy parhaiten kontrolloimaan konfliktien ja sotien kehittymistä. Varsinkin jos vastustajan paikallisten olosuhteiden ja valtarakenteiden ymmärtäminen on näistä edellytyksistä huolimatta silti vain mini-

³²⁶ Rekkedal, Nils Marius: *The Destruction of Oppression: Insurgency and Counter-Insurgency in South Vietnam 1954 to 1965*, (Bergen: Universitetet i Bergen, 1980), s. 10–14 ja 33–39.

maalisella tasolla. On myös tärkeää muistaa, että sotilaalliset vallankumoukset ovat historiallisesti merkinneet paljon yhteiskuntien ja sotilasorganisaatioiden muuttumiselle ja halulle käyttää sotilaallisia keinoja. Ongelmalliseksi on usein osoittautunut jonkin kehitysvaiheen jääminen väliin. Sotilaallisiin vallankumouksiin (tai kehityksiin) osallistumattomilla valtioilla voi olla ongelmia, jos ne siirtyvät suoraan nykyaikaisine varusteineen teknisesti kehittyneeseen puolustusratkaisuun.

Irak on tästä yksi esimerkki. Tämän maan hallitus sijoitti suuria summia lähinnä venäläiseen, mutta myös ranskalaiseen ja amerikkalaiseen sotamateriaaliin. Nykyaikaisen materiaalin määrä osoittautui kuitenkin riittämättömäksi Persianlahden sodan aikana, vaikka maalla oli ollut hyvät edellytykset materiaalin parantamiseen edeltäneiden 15 vuoden aikana keräämillään öljytuloilla. Maa oli tekniseltä tietoudeltaan naapureihinsa verrattuna verrattain nykyaikainen, mutta kaukana länsimaiden kehitystasosta. Irakin asevelvollinen armeija rekrytoitiin muutenkin yhteiskunnasta, josta eurooppalaisittain katsottuna puuttui nykyaikainen valtiomuoto ja ehkä vieläkin oleellisempi kollektiivinen taistelutahto.

Kontrasti suurenee verrattaessa Irakia Pohjois-Vietnamiin. Pohjois-Vietnamin hallitus perustui Vietnamin sodan aikana kommunistiseen ideologiaan, jonka esikuvat olivat sekä neuvostoliittolaisia että kiinalaisia. Pohjaltaan muukalaisvihamielinen vietnamilaiskulttuurin ja tehokkaan byrokratian yhteenliittymä osoittautui myös tehokkaaksi yhdistelmäksi. Kaiken kaikkiaan se antoi Pohjois-Vietnamin valtaeliitille tehokkaan työväliseen, joka osoittautui riittävän tehokkaaksi voittamaan ensin Ranskan ja saamaan sitten vielä Yhdysvallat antamaan periksi Etelä-Vietnamin puolustamisesta.

Edes Yhdysvaltojen teknologinen ylivalta ei riittänyt voittamaan Pohjois-Vietnamin ideologisesti aggressiivista ja taitavaa kommunistista johtoa. Yhdysvallat painiskeli samaan aikaan niin Neuvostoliiton ja Kiinan huomioon ottamisen kuin oman, sotaan väsyneen kotimaan mielipiteen kanssa. Tekninen ylivalta ei siis automaattisesti takaa voittoa. Tekniikka on sen sijaan vain yksi monista sodan tekijöistä.

Mikä on nykyaikaisen ”RMA-ajattelu(tavan)” ydin?

Historiassa on monia esimerkkejä ”sotilaallisista vallankumouksista”, jotka ovat merkinneet nopeita ja kauaskantoisia muutoksia sodassa, politiikassa sekä sodankäynnin kolmella eri tasolla, strategiassa, operaatiotaidossa ja taktiikassa. Näitä muutoksia on harvoin pystytty kontrolloimaan. Ensimmäisen maailmansodan syttymiseen liittyen (vuonna 1914) nousi innostuksen ja vihan aalto, jota yksikään poliitikko ei pystynyt hallitsemaan. Virinneet vahvat tunteet merkitsivät myös, että mitään helppoa tapaa rauhaan ei ollut – mikään muu kuin voitto ei ollut hyväksyttävissä. Tässä tilanteessa neuvotteluun johtavilla ratkaisuilla oli äärimmäisen vähän poliittista tukea. Tällä ideologisesti latautuneella nationalistisella hurmoksella oli suunnaton vaikutus 1900-luvun sotien muotoutumiseen. Tämä tekijä on merkinnyt ehkä enemmän kuin mikään muu yksinkertainen *sotilasasioihin/alaan liittyvä (military affairs)* vallankumous. Näitä asiayhteyksiä ei ole 1990-luvun keskusteluissa otettu tarpeeksi huomioon tulevan RMA:n tuomasta mahdollisesta paradigmanmuutoksesta.

Vallankumoukseksi kutsutulla ilmiöllä on myös rajoituksensa. Monet teoreetikot asennoituvat epäilevästi siihen, kykeneekö mainittu, meneillään oleva vallankumous lopultakaan muuttamaan sodan syvintä luonnetta. On ainakin syytä kyseenalaistaa keskusteluissa esitetyt väitteet, että uusi teknologia – verkostoperusteinen sodankäynti mukaan luettuna – tulisi vähentämään sotaan liittyvää epävarmuutta. Tuleeko informaatioteknologia todella vähentämään kaaosta, kitkaa ja epävarmuutta?³²⁷ Suurvalloille, jotka mahdollisesti voivat päästä tuohon tavoitteeseen, näkevät, että niiden käymistä sodista tulee teoriassa suurin piirtein kitkattomia ”insinöörioperaatioita”. Yksi tämän ajatuksen vahvimista puolestapuhujista on ollut amiraali Owens. Hän väittää mm. että:

*The technology that is available to the U.S. military today and now in development can revolutionize the way we conduct military operations. That technology can give us the ability to see a battlefield as large as Iraq or Korea – an area 200 miles [322 km] on a side – with unprecedented fidelity, comprehension, and timeliness; by night or by day, in any kind of weather, all the time.*³²⁸

Toisten mielestä on liian aikaista innostua tekniikasta, jota ei ole kokeiltu. Tiedustelun kohuttu epäonnistuminen Kosovossa 1999 on varoittava esimerkki. Amerikkalaisten tiedusteluorganisaatiot epäonnistuiivat kaikesta teknologiastaan huolimatta kohteiden tunnistamisessa ja pommittivat vahingossa Kiinan lähetystä Belgradissa.³²⁹ Epävarmuus ja kitka ovat osa sodan yleistä luonnetta eikä niitä voi välttää, koska ihmiset ovat toimijoina. Huolimatta nykyaikaisen teknologian käyttömahdollisuuksista, mikään ei puhu sen puolesta, että ihmisten pelko voitaisiin poistaa tai että voitaisiin välttää erehdykseen johtavat väärinkäsitykset tai epäpätevydet. Sota ei pohjimmiltaan ole lineaarinen, koska kysymyksessä on kah-

³²⁷ Zetterling, Niklas: ”Revolution in Military Affairs”, *Kungl. Krigsvetenskapsakademins Handlingar och Tidskrift*, Stockholm, s. 99–104, *KKrVAHT* nr 6, 1999. (Alkuperäinen artikkeli: Stephen Biddle, ”The Past as Prologue: Assessing Theories of Future Warfare”, artikkeli julkaisussa *Security Studies*, no. 8, Autumn 1998, s. 1–74.) Biddle näkee (ongelmallisesti), että saksalaisten niin sanottu salamasodan konsepti ei itse asiassa ollut muuta kuin modifiointi niistä taistelun ja johtamisen metodeista, joita käytettiin jo ensimmäisen maailmansodan aikana ja jotka perustuivat muun muassa von Moltken esittämiin ajatuksiin. Suurin osa havainnoista viittaa nimittäin siihen, että ensimmäisestä maailmansodasta alkanut johdonmukainen kehitys suosi koulutuksen korkeaa laatua ja hyvän johtajuuden kehitystä. Britit sitä vastoin kokeilivat sotien välisenä aikana huomattavasti radikaalimpia ratkaisuja, kuten panssarivaunumäärän rajua lisäämistä panssarijoukoissaan, sekä strategista ilmasodankäyntiä. Nämä kummatkin radikaalit ratkaisut osoittautuivat kuitenkin toisen maailmansodan aikana joko epäonnistumisiksi tai fiaskoiksi. Tämä malliesimerkki ei siten osoita RMA:n toteutumista (jonka myös Biddle myöntää), vaikka sitä on pidetty juuri RMA:n toteutumisen malliesimerkinä. Samalla RMA tulkinnoissa yksinkertaistetaan salamasodan konseptia käyttämällä äärimmäisen lyhennettyjä ja ylimalkaisia historiankuvausasia

³²⁸ Owens, W. A. (2000): *Lifting the Fog of War*, s. 4.

³²⁹ Ks. hyvin perusteltu artikkeli *New York Times*issa 17.4.2000, s. A 1. Siinä selitetään Kiinan lähetystyön pommittamiseen johtaneen tapahtumasarjan taustat. Tapahtui yksinkertaisesti erehdys – mitä byrokratiassa tapahtuu yhtenä. Syynä oli epäpätevyys – Clausewitzin kitkat – CIA:ssa. Ei ole mitään syytä luulla, että erehdyksiä voidaan välttää sotilaallisissa tai siviiliorganisaatioissa teknologiaa hankkimalla.

den elävän tahdon välinen yhteentörmäys. Kun Clausewitz³³⁰ puhuu epävarmuudesta ja kitkoista, monet RMA:n puolestapuhujat torjuvat hänet vanhanaikaisena, koska hänen käytännön ja filosofian lähtökohtansa ovat 1700- ja 1800-luvulla. Tuskin on kuitenkaan syytä luottaa ajatuksiin, että kaikkiin inhimillisiin ongelmiin löytyy tekninen ratkaisu. On myös vaikea uskoa, että tulevaisuudessa voisimme lunastaa itsemme vapaiksi kärsimyksistä ja menetyksistä. Sota on aina jotain enemmän ja toisenlaista kuin taistelu tietokoneiden näytöllä.

Monet tämänhetkiseen keskusteluun osallistuneet väittävät, että nykyinen RMA perustuu poliittisiin olosuhteisiin johon tekniikka kuitenkin vaikuttaa vahvasti. Sille olisi lisäksi ominaista kolme seikkaa:

1. *Muutos subteessa* sotilaallisen väkivallan käyttämisen ja sen välttämisen välillä. Monet poleemikot pitävät tänä päivänä pitkän kantaman täsmäaseiden osuutta lähitaistelun korvikkeena eikä lisänä.
2. *Olellisesti parannettu johtamis- ja tiedustelukyky*. Lähtökohtana on lisääntynyt kiinnostus informaatioidankäyntiin ja sen tuomiin uusiin johtamismahdollisuuksiin. Uskotaan, että vastaisuudessa saattaa olla mahdollista johtaa sotilaallisia operaatioita samanaikaisesti usealla eri sotänäyttämöllä (krigsskådeplats) reaaliajassa tai vain yhdestä ainoasta komentokeskuksesta.
3. *Väemmän tappioita ja pienemmät vabingot* kuin mikä on ollut aikaisemmin sotilaallisessa toiminnassa mahdollista. Tämä perustuu amerikkalaisten vastenmielisyyteen hyväksyä ihmishenkien menetyksiä. Nykyaikaisten aseiden täsmähyökkäyskyky on puolestaan mahdollistanut tämän kehityksen. Täysin uudet ”ei-tappavat” (”icke-dödliga”) aseet voivat sitä paitsi johtaa vieläkin radikaalimpiin taistelukentän muutoksiin.³³¹

Monet keskustelijat ovat myös väittäneet, että RMA on tärkeä seuraavasta kahdesta syystä. Ensinnäkin se, että ”toiseksi jääminen” voi tulevaisuuden sodassa merkitä katastrofaalisia omia tappioita, joita on mahdoton hyväksyä. Toiseksi materiaalin – varsinkin aselavettien – elinkaari pitenee jatkuvasti ja ulottuu nyt useiden kymmenien vuosien päähän. Tämä koskee taistelupanssarivaunuja, sota-aluksia ja taistelulentokoneita. Tämän vuoksi 30–40

³³⁰ Hyvä artikkeli epävarmuudesta on Alan Beyerchen: ”Clausewitz, Nonlinearity and the Unpredictability of War” aikakauslehdessä *International Security*, talvinumero 1992/1993.

³³¹ Metz, Steven & Kievit, James (1995): ”Strategy and the Revolution in Military Affairs: From Theory to Policy”, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, June 1995. Saman lähteen mukaan käsite ei-tappavat aseet sisältävät: ”electromagnetic, kinetic, or non-lethal chemical devises that can be used earlier to deter by denial in order to support diplomacy, to limit aggression, to non-lethally disarm and dissuade, and to destroy lethal capability with a minimum of damage to non-combatants, combatants, and the environment. Examples include acoustic, laser and high-power microwaves, non-nuclear electromagnetic pulses, high power jamming, obscurants, foams, glues and slicks, supercaustics, magnetohydrodynamics, information warfare, and soldier protection. Non-lethal weapons would seem to have their greatest applicability in conflict short of war. The full policy implications of non-lethality, though, are still under exploration.”

vuoden kuluttua vaikuttavien tärkeämpien asejärjestelmien kehittäminen aloitetaan luultavasti lähitulevaisuudessa.³³²

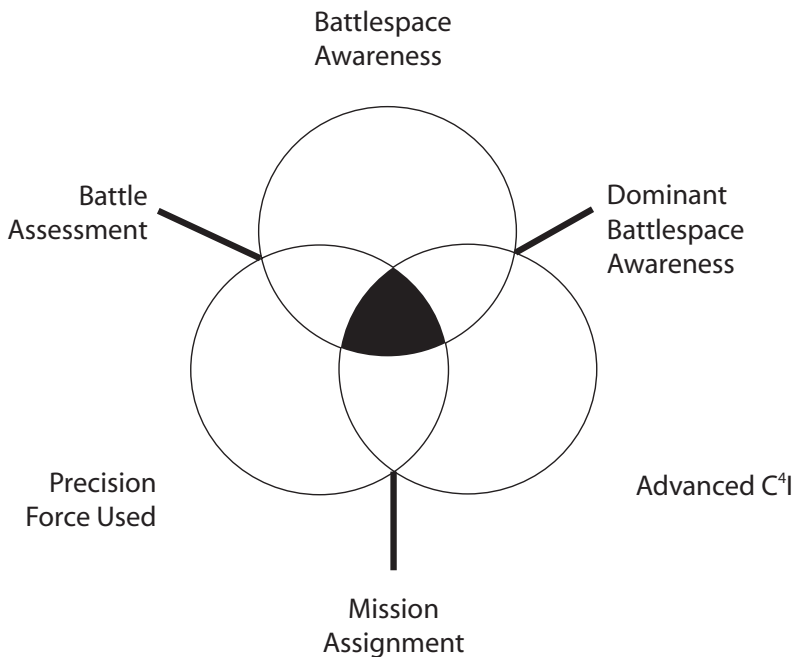
”Järjestelmien järjestelmän” käsitteen synty

”Järjestelmien järjestelmän” (”System av system”) konsepti merkitsee johtamismahdollisuuksien paranemista niiden perustuessa integroituihin järjestelmiin. Nämä järjestelmät yhdistävät paremman tiedonkäsittelykyvyn ja entistä paremmilla yhteyksillä olevien sensorien informaation. Sotilasjohtajat saavat siten lisääntynyttä ja parhaassa tapauksessa ylivoimaista ja varmaa tietoa taistelukentän tapahtumista. Tämä mahdollistaa vihollisen nopean ja tehokkaan tuhoamisen. Kaiken kaikkiaan kyse on sotilaallisesta kokonaisuudesta, johon liittyvät kaikki koulutushaarat, aselajit ja asejärjestelmät. Aikaisemmin mainitun amiraali Owenin esittämän ajatuksen mukaan tulevaisuuden sodankäynnistä, ja siten myös ”Järjestelmien järjestelmän” olemassaolosta vastaavat kolme teknologiaan liittyvää aluetta”:³³³

³³² Ei pidä aliarvioida sitä, että ”RMA” on ehkä ennen kaikkea asennekysymys, toisin sanoen että inhimillinen tekijä on merkityksellisin. Niklas Zetterling kuvasi tätä ongelmaa ruotsinkielisessä ”Gula tidskriften” (*KKrVAHT* nr 6, 1999): ”Keskusteltaessa tulevan sodankäynnin luonteesta on tärkeää ottaa huomioon lineaaristen kehityslinjojen hyväksymisen mukanaan tuomat vaarat. Martin van Creveld on osuvasti kirjoittanut, että ’kehitys sotataidossa ei ole lineaarista vaan paradoksaalista’. Koska lineaarinen ajattelutapa vaikuttaa tavalliselta, saattavat kenties ne, jotka kulkevat toisenlaisia uria, kyetä saamaan etumatkaa. Samoin on olemassa suuri vaara, jos sotaan liitettävässä keskustelussa ajaututaan käyttämään liian suppeasti sotilastermejä sekä operatiivisia ja teknisiä termejä. On hyvin mahdollista, ehkä jopa luultavaa, että siviilyhteiskunnan muutokset vaikuttavat kehitykseen mitä suuremmassa määrin. Tämä koskee myös mielipiteitä. Huomion arvoista on myös keskustelijoiden joukossa vallitseva tietämättömyys menneistä sodista. On luonnollisesti vaikeaa kuvata muutoksia totuudenmukaisella tavalla, kun ei tunneta riittävästi niitä tekijöitä, jotka ovat historiallisesti arvioitavissa muuttuviksi tekijöiksi. Tämä tiedonpuute on saattanut olla osasyynä siihen, että on muodostunut ”guruja”, joihin usein viitataan. Näiden ”gurujen” tietoja ja ajatuksenkulkunsa logiikkaa testataan aivan liian harvoin . . . Vaikuttaa siltä, että Yhdysvaltojen asevoimien kehitys etenee siihen suuntaan, ettei enää valmistauduta taistelemaan samanlaisia vaan nimenomaan alivoimaisia ja kehittymättömpiä vastustajia vastaan. Epäselvää on, josko tämä on tietoisien valinnan tulos vai onko ”vain käynyt niin”. Olen taipuvainen uskomaan jälkimmäiseen. Mikä tahansa syy onkin, (ruotsalaisten) tulisi miettiä, millainen on se ajateltu vastustaja, jonka kohtaamiseen kulutetaan 40 miljardia kruunua vuodessa. Amerikkalaisten ratkaisujen kritiikiton hyväksyminen ei ole välttämättä järkevää. Ratkaisu, joka on sopiva alivoimaisen vastustajan kohtaamiseen ei ole välttämättä sopiva enää samanarvoisen tai ylivoimaisen vastustajan kohtaamisessa.”

³³³ Owens, W. A. ”The Emerging System of Systems”, artikkeli julkaisussa *U.S. Naval Institute Proceedings*, toukokuu 1995.

1. Tiedustelu (underrättelser), valvonta (övervakning) ja tiedustelu (maastossa) (rekognosering)³³⁴
2. Johtaminen (ledning), valvonta (kontroll), yhteydet (samband), tietokoneet (data) ja tiedustelu (underrättelsetjänst), joka lyhennetään usein C⁴I (*command, control, communication, computers ja intelligence*)³³⁵
3. Täsmäaseet.³³⁶ Tarkoitus on integroida nämä itsenäiset ja erilaiset teknologian alueet synergiavaikutuksen vahvistamiseksi, mikä kaiken kaikkiaan tähtää totaalisen sotilaallisen kapasiteetin lisäämiseen. ”Järjestelmien järjestelmän” konseptin puitteet selviävät alla olevasta kuvasta.

Kuva 5.2 Periaateluonnos amiraali Owensin ajatuksesta: ”The conceptual framework of the Systems of Systems”³³⁷

Amerikkalainen Steven Metz on tunnettu sotilaskommentaattori, joka on useasti kirjoittanut näistä uusista ongelmista. Hänen kirjoituksensa ydin on, ettei pidä sokeasti tuijottaa meneillään olevan kehityksen teknisiä näkökohtia, vaan kysyä itseltään myös, olemmeko

³³⁴ Lyhenne ISR merkitsee *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*.

³³⁵ Lyhenne C⁴I merkitsee *Command, Control, Communications, Computers, and Intelligence*. Myös lyhennettä C⁴ISR käytetään. Se merkitsee *Command, Control, Communications, Computers, Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*.

³³⁶ Lyhenne PGMs merkitsee *Precision-Guided Munitions*.

³³⁷ W. A. Owens (1995). ”The Emerging System of Systems”; artikkeli *U.S. Naval Institute Proceedings*, toukokuu 1995, s. 37.

me nyt varsinaisen operaatiotaidon muutoksen edessä. Siinä tapauksessa se olisi todellinen vallankumous:

Since the second phase of the current revolution in military affairs is, at best, only beginning, we have but hints of what it might mean for the United States and the U.S. Army. At the operational level, the essence of the first phase of the RMA has been the quest for speed and knowledge through application of digital information technology – an essentially conservative process in the spirit of Guderian and Patton. The next phase may bring more radical change to the operational art. For the U.S. Army, rediscovery of the operational art was an important part of the “pre-revolutionary” period of the 1970s and 1980s. The operational level of war was that which linked tactics and strategy. Primarily the responsibility of the commanders of unified commands, it translated political objectives into military ones, and organized military operations into phased campaigns. The next phase of the revolution in military affairs, however, may make the operational level of warfighting, at least in its old manifestation, irrelevant. Any future armed conflict is likely to be a “world war” in that it will be played out, both militarily and politically, across the globe. Eventually, the idea of regional commanders with prime responsibility for a war will give way to some sort of “CINC World.” Digital communications and the emergence of virtual staffs will allow “CINC World” to understand regional conditions and effectively control local military activities without powerful intermediary commanders such as the current regional CINCs. Since prime responsibility for the operational level of war resides with the regional CINCs, the operational level itself may be an anachronism when their function is downgraded or removed altogether.

In addition, the rapid tempo of future wars may also erode the importance of the operational level of warfighting as currently defined. While it may take an extended period of time to bring 21st-century wars to ultimate closure, they are likely to be decided in days, hours, or even minutes. Under such conditions, the idea of phased campaigns may have little meaning. At a minimum, the concept of the operational level of warfighting will give way to “national security operations” which will entail the full integration of the military, political, economic, and, perhaps most important, psychological elements of national power even at the sub-strategic level. (...)

The heart of military success has always been the skill of soldiers or sailors, the talent of their leaders, and the relationship between the two. For the mid-term, this will continue to hold. But the glimmerings of a true revolution can be seen in the midst of the current evolutionary change. Soon emerging technology will allow those who master it to radically alter the nature of armed conflict. No people are better at mastering technology than Americans. Hopefully this talent will allow us to follow the next twist of the RMA rather than being left behind by it.³³⁸

Seuraavassa luonnostellaan joitakin käynnissä olevan keskustelun tärkeimmistä ongelmanasetteluista:

1. *Tietoisuus taistelutilasta (Battlespace Awareness)* perustuu nykyaikaiseen sensori- ja raportointitekniikkaan. Ongelmanasettelu kattaa informaation kokoamiseen, muokkaamiseen ja tiedon välit-

³³⁸ Metz, Steven: ”The Next Twist of the RMA”, aikakauslehdestä *Parameters*, syyskuu 2000, s. 40–53.

tämiseen liittyvät alustat ja sensorit, jotka yhdistettynä lisäävät tietoa. Näin saadaan parempi yleiskatsaus muun muassa omista ja liittolaisyksiköiden ryhmytyksestä ja senhetkisestä tilasta, tiedustelutilanteesta sekä ei-taistelevien/siviilien tilanteesta. Se antaa myös paremmat tiedot tulevasta taistelukentästä niin elektromagneettisesti kuin maastollisesti.

2. *Edistynyt johtaminen* perustuu erilaisiin johtamis-, tiedonsiirto-, kommunikaatio- ja viestijärjestelmiin (*Advanced C⁴I*). Siinä voidaan esittää samassa järjestelmässä taistelukentän informaatio, vihollisyksiköiden sijainti (päivittyä automaattisesti) ja vastustajan käyttämät tiedonsiirtojärjestelmät. Kaiken kaikkiaan ylemmän johdon yleisnäkemyks ja taistelukentän tuntemus parantuvat, mitä hyödynnetään antamalla omille joukoille konkreettisia tehtäviä tarkoituksena valvoa, muuttaa ja hallita taistelukenttää.
3. *Täsmätoiminta (Precision Force Use)* on näistä kolmesta alueesta ehkä eniten väärinymmärretty. Sitä pidetään usein synonyyminä täsmäaseille (precisionsstyrda vapen). Tämäkin elementti kuuluu luonnollisesti mukaan, mutta sotilaallisten voimakeinojen käyttämiseen on myös muita tapoja. Yksi esimerkki on hyökkäyksellinen informaatio- ja taistelukentän käytäntö, jossa kahden muun edellä mainitun alueen yhteistoiminnasta saadut tiedot merkitsevät uusia mahdollisuuksia konkreettiselle toiminnalle.

Puitteet toimivat myös ohjeena, miten voidaan hyödyntää niitä kolmea pääteknologiaa, jotka käyttävät ”järjestelmien järjestelmää”:

1. Digitalisointi – mahdollistaa välitettävän tiedon manipuloinnin, parantamisen ja tiivistämisen
2. Tietojenkäsittely – lisää kaikkien järjestelmien nopeutta
3. Globaali sijainnin määrittäminen – mahdollistaa eri kohteiden paikantamisen erittäin tarkasti ja reaaliajassa.

Kaiken kaikkiaan tämä tekniikka paikantaa ja tunnistaa maalit sekä siirtää maalitiedot niille, jotka optimoivat maaleihin kohdistettavaa vaikutusta sekä valvovat myös konkreettisesti aseiden käyttöä. Amerikkalainen Charles J. Dunlap on kirjoittanut, että:

*(...) far more questions have been raised than solutions offered. It seems clear that despite their many beneficial aspects, the emerging RMA technologies have great capacity for unintended consequences and revenge effects.*³³⁹

Hän on myös hyvin avomielinen päätelmissään – näkemyksissään, jotka koskevat erityisesti niitä, jotka joutuvat päivittäin olemaan tekemisissä ja analysoimaan yhä uudestaan omien puolustusvoimiensa ajankohtaisia ja uusia haasteita. Dunlap esittää muun muassa seuraavia päätelmiä:

- *The unpredictability of an adversary's response to high-tech attack.* While U.S. intent in using PGMs or other high-tech means in a particular conflict might be to minimize casualties on both sides, their use may, nevertheless, drive an enemy incapable of responding in kind to resort to measures that could make war, paradoxically, more destructive or inhumane than if the high-tech weapons had not been used at all.
- *The increasing co-mingling of military and civilian high-tech systems.* Although this dual- and multi-use trend is unlikely to change in the future, greater consideration should be given to the moral and

³³⁹ Dunlap, Charles Jr. (1999): ”Technology: Recomplicating Moral Life for the Nation’s Defenders”, artikkeli julkaisussa *Parameters*, syyskuu 1999, s. 24–53.

legal implications of making legitimate targets out of systems upon which technology-dependent societies rely. Where possible, steps should be taken to ensure that essential services are preserved in the event of war. At a minimum, decision-support systems need to be developed not only to analyze the vulnerability of friendly populations but also to assess high-tech targets in hostile countries in order to assist military commanders in making an informed proportionality judgment. Such systems need to be able to evaluate secondary and third-order effects on civilian populations.

- *The blurring of the distinction between noncombatant civilians and combatant military personnel.* Technologies, along with budget-driven decisions to outsource, privatize, and otherwise civilianize military functions have moral and legal ramifications. Care must be taken to ensure that a whole class of unlawful combatants is not inadvertently created. There may be utility in devising new kinds of reserve organizations for technologically skilled personnel which do not require members to conform to all the rigors of a professional military. However, such efforts must not compromise those aspects of the military regimen that develop the military's altruistic warrior ethos which underpins moral conduct in war.
- *Information operations.* Information operations and cyberwar can complicate the moral life for senior leaders in many ways, but of particular concern are the new techniques that can interfere with democratic societies. Information operations and cyberwar techniques are properly applied to control the aggressive behavior of nations, but they should not be permitted to destroy democratic values in the process. Moreover, the proliferation of third-party communications sources renders suspect military strategies aimed at achieving information superiority.
- *The militarization of space.* Satellites and space vehicles are irrevocably integrated into modern warfare. However, this does not mean that space should become another battlefield. Rather, the United States should use its prestige as the preeminent space power to forge an international consensus that designates space to be a neutral area, thereby possibly avoiding a space weapons race.
- *The lowering of the threshold of conflict.* Advanced technology provides the capability to employ coercion via non- or low-lethal means in a way that greatly minimizes the immediate noncombatant losses. Because of the unpredictability of the response of those targeted, however, care must be taken to ensure that misunderstanding of the nature and implications of military means do not delude decisionmakers with visions of "bloodlessly" coercing opponents by means short of violent conflict. Absent such caution we risk taking actions with the dangerous potential to spin out of control into full-scale war.
- *Organizational culture.* Vastly enhanced communications capabilities that shift more and more battlefield responsibilities to lower levels of command must be accompanied by appropriate training to ensure that legal and moral norms of the law of war are observed by technology-empowered junior personnel.³⁴⁰

³⁴⁰ Dunlap, *ibid.* s. 24–53. Huomaa myös seuraava kommentti samasta lähteestä: "These are by no means all the high-technology issues with potential to recomplicate moral life for 21st-century statesmen and soldiers. Of course, it would be a mistake to conclude that the problems discussed above somehow warrant a retreat from infusing RMA technology into defense planning. After all, high-tech weapons ordinarily do have their intended effect – and sometimes that is the unexpected consequence. For example, military historian Martin van Creveld observes that, ironically, 'in every region where [nuclear weapons] have been introduced, large-scale, interstate war has as good as disappeared.' (...) In short, however horrific their potential, nuclear weapons have successfully performed the deterrent function that creators hoped they would, to the surprise of a myriad of naysayers. To many it is perhaps the ul-

Kommenttina Dunlapin näkemyksiin sodan lakien muuttamistarpeesta voisi sanoa, että niiden muuttaminen on käytännössä hyvin vaikeaa. Sellaiset muutokset vaativat aina jonkin muotoista konsensusta toiminnassa mukana olevien kansallisuuksien välillä, jotta kansainvälisiä lakeja onnistuttaisiin uudistamaan ja tekemään paremmin jatkuvasti muuttuvaan todellisuuteen sopeutuviksi. Poliittiset käsitykset ovat lisäksi usein sitkeitä. Dunlap kommentoi itse tätä ilmiötä seuraavasti:

*Consequently, statesmen and soldiers must accelerate their efforts to develop norms of law, ethics, and policy that honor this nation's finest ideals while at the same time appreciating that technology is America's manifest destiny.*³⁴¹

5.6.3 Verkostokeskeisen sodankäynnin käsite (Network Centric Warfare)³⁴²

Meneillään olevan sotilaallisen vallankumouksen/sotilasalalla tapahtuvan vallankumouksen (Revolution in Military Affairs) yksi ensimmäisistä puolestapuhujista on yhdysvaltalainen amiraali Jay Johnson (eläkkeellä). Hän on kuvannut RMA:ta sodankäyntiin liittyvänä radikaalina siirtymisenä fyysisistä alustoista verkostoihin perustuvaan ja verkostokeskeiseen sodankäyntiin. Tämän sodankäyntitavan lähtökohdat, perusteet ja ideat löytyvät amerikkalaiselle yhteiskunnalle tärkeästä liiketoimintaan liittyvästä filosofiasta (*business philosophy*). Käytetyt sodankäynnin menetelmät ja siihen liittyvät välineet on kehitetty tekniikkälähtöisesti, aikansa tuotteena. Informaatioteknologia on kehitetty kaupallisen sektorin tarpeesta kilpailussa, jossa voittajaksi selvinneet ovat voineet kehittää eräänlaisen informaatioylikvoiman ja hyödyntää sitä muuttamalla kaiken toiminnan verkostoihin perustuvaksi.

Yhdysvaltojen Merivoimat kehitti verkostojen käyttöön perustuvaa konseptia jo 1980-luvulla vastauksena Neuvostoliiton sen tukialusjoukkoja kohtaan lisäämää uhkaa vastaan.

time unexpected – though not unintended – consequence that the advent of the nuclear age has coincided with the absence of the kind of savage global war that twice visited the world this century.”

³⁴¹ Dunlap, *ibid*, s. 40–53.

³⁴² Erään Naton määritelmäehdotuksen mukaan NCW voitaisiin määritellä seuraavasti: ”*Network Centric Warfare* (NCW) can be defined as an information superiority-enabled concept of operations that generates increased combat power by networking sensors, decision makers, and shooters to achieve shared awareness, increased speed of command, higher tempo of operations, greater lethality, increased survivability, and a degree of self-synchronisation. In essence, NCW translates information superiority into combat power by effectively linking knowledgeable entities in the battlespace. To reach its full potential, NCW must be rooted in operational art. As such, we cannot simply apply new technologies to the current platforms, organizations, and doctrine of warfare. NCW is more about networking than networks. The networking of knowledgeable entities enables them to share information and collaborate to develop shared awareness, and also to collaborate with one another to achieve a degree of self-synchronisation. The net result is increased combat power. NCW is more than just technology. It's about the massing of the effects of accurate long-range fire rather than the massing of forces. Making it eventually work as planned, requires a focus on organizational innovation – not just on computer warfare. NCW may be looked upon as the emerging military response to the information age.”

Ensimmäisessä vaiheessa käytettiin hyväksi erilaisissa sensoreissa ja tiedustelujärjestelmissä jo olemassa olevaa tietoa. Sen avulla operatiivista suunnittelua voitiin yksinkertaistaa, ja asejärjestelmien tehoa pystyttiin lisäämään. Tämä koski erityisesti pitkien välimatkojen päässä oleviin taisteluihin vaikuttamista. Ongelmaksi muodostui alusten omien sensoreiden kyvyttömyys vihollisen havaitsemiseen riittävän pitkän välimatkan päästä. Risteilyohjusten (kryssningsrobotar) kehittäminen asetti sitten jo aivan uudet vaatimukset reaaliaikaisesta informaatiosta sensoreille ja tietokannoille. Pienempien, paremman suorituskyvyn omaavien tietokoneiden kehittäminen mahdollisti samalla yhä suuremman informaatiomäärän vastaanottamisen ja käsittelemisen pienemmilläkin aluksilla edellyttäen, että oltiin liittytty ulkoiisiin tietolähteisiin.³⁴³

Verkostoilla yhdistetään sensorit, päättäjät, eri taistelunjohtajärjestelmät sekä asealustat yhdeksi kokonaisuudeksi. Toiminnalla pyritään parantamaan taistelutehoa, sekä luomaan perusta informaatioylikvoiman saamiselle. Tarkoituksena on myös eri komentoketjujen integroiminen toisiinsa, tempon ja yleensäkin toiminnan nopeuttaminen, aseellinen toiminnan tehostaminen, paremman suojan hankkiminen sekä maantieteellisesti erillään olevien joukkojen, toimintojen ja toimijoiden välisen koordinoinnin vakiinnuttaminen osaksi normaalia toimintaa. Tekniikalla on mahdollista yhdistää verkostossa lähestulkoon kenet ja minkä tahansa. Tämä on mahdollistunut tietokoneiden pienentymisen sekä kehittyneen informaatioteknologian myötä. Sen vuoksi verkostojen käytöstä on tullut kaikille puolustushaaroille relevantti ja se on osaltaan myös mahdollistanut yhteisen teknologiaan perustuvan konseptin. Teknologinen puoli on kuitenkin vain yksi verkostoon perustuvan konseptin näkökohta.³⁴⁴ Mistä siis oikeastaan keskustellaan? Entinen varamiraali Arthur Cebrowski tiivisti ongelman seuraavasti:

*Network centric warfare is the emerging military response to the information age.*³⁴⁵

³⁴³ Tämä teksti perustuu tutkija Inge Tjøstheim syksyllä 2001 laatimaan tekstiluonnokseen, Hänen kommenttinsa ansaitsee huomion: ”Jos järjestelmän järjestelmällä (system av system) pyritään saamaan odotetut operatiiviset ja taktiset edut, ne täytyy ankkuroida operaatiotaitoon. Emme voi vain ottaa käyttöön uutta teknologiaa ja liittää sitä olemassa oleviin alustoihin, organisaatioihin ja doktriineihin. Jos verkostoperusteinen konsepti otetaan käyttöön, vaaditaan myös sotilaallisen kulttuurin muutos. Onnistunutta sopeutusta ei voi saavuttaa ilman laajaa keskustelua, väittelyä, kokeilua ja lopuksi laajaa hyväksyntää. Tämän konseptin todellisten operatiivisten etujen luomiseksi vaaditaan siis paljon enemmän kuin vain informaatioteknologian asentaminen ja informaatiostruktuurin pystyttäminen. Puolustusvoimien täytyy ottaa huomioon verkostoperusteinen operatiivinen ja taktinen (erotukseksi teknologisesta) konsepti samalla kun laajennetaan verkostorakennetta. Vasta kun näin tapahtuu, sillä tulee olemaan merkitystä operatiiviselle konseptille, johtamis- ja valvontamenetelmille, organisaatiomuodoille, doktriineille, joukkojen rakenteelle, logistiikalle jne. Se on myös edellytyksenä, että konseptin visiot voidaan saavuttaa: lisääntyneille mahdollisuuksille reagoida erilaisten uhkien spektriin, pienempään riskiin eri toimintoja suoritettaessa, alhaisempiin kustannuksiin ja kasvaneeseen taistelutehoon.”

³⁴⁴ Tjøstheim, op. cit.

³⁴⁵ Cebrowski puheessaan 29.6.1999 *Command and Control Research and Technology Symposium*:issa. Cebrowski otti syksyllä 2001 vastuun Bushin hallituksen ”virallisesta uudesta ajattelutavasta” (”officially nytänkning”) Yhdysvaltojen puolustusvoimissa ja hoiti työtä talveen 2005 asti.

Talouden ja informaatioteknologian rinnakkainen kehitys sekä elinkeinoelämän prosessit ja organisaation muutokset ovat omalta osaltaan olleet ajamassa näitä muutoksia eteenpäin, mikä voidaan tiivistää seuraavaan kolmeen pääalueeseen:

1. Muutos laveteista/alustoista verkostoihin (on tosin kiistelty siitä, onko tämä mahdollista).
2. Käsityksen muuttuminen yksittäisistä toimijoista, jotka sekä toimivat että jatkuvasti sopeutuvat toimimaan itsenäisinä elementteinä integroituneissa järjestelmissä.
3. Strategisten päätösten tekemisen merkitys selvitymiseen muuttuvassa maailmassa.

Nämä teemat voidaan tulevaisuudessa liittää sotilaallisiin järjestelmiin kehittyneen teknologian, organisaation sopeutumiskyvyn ja doktriineihin liittyvien muutosten avulla. Muun muassa Mark Temepstilli (U.S. Navy) kirjoittaa eräässä artikkelissa kehityksestä, jota hän kutsuu RMA-teorioiden kolmeen elementtiin perustuvaksi verkostoksi:

1. *Kehittyneen teknologian* integroidut informaatiojärjestelmät yhdistävät joukot ja voimavarat. Verkostossa varmistetaan, että jokainen moduuli on selvillä informaatiokanavista. Tavoitteena on saavuttaa jatkuva ja ympärisäteilevä informaatiovuo.
2. *Organisaatioon liittyvä sopeuttaminen*. Älykkäimmät ja sopeutumiskykyisimmät organisaatiot sallivat informaation jakamisen ja sen liikkumisen eri suuntiin. Tämä on aidon verkosto-organisaation ydin. Sotilasorganisaatiot valitsevat usein hierarkkisen organisaatorakenteen, joka on optimaalinen suoritettaessa valvontaa ylhäältä ja organisaatiotasojen läpi alas asti niin, että käskyt ja toimintojen vakioinnit helpottuvat. Valitettavasti tämän kaltaiset organisaatiot kärsivät jäykkyydestä. Informaatiota siirretään suoraan ylhäältä alaspäin organisaatiolinjaa pitkin, mikä dynaamisissa olosuhteissa johtaa joustavuuden puutteeseen. Epävarmat, monimutkaiset ja nopeasti vaihtuvat operatiiviset toimintamahdollisuudet vaativat niin toiminnallista erikoistumista kuin integrointia, varsinkin organisaation yhteisessä informaatioprosessissa. Verkostoon perustuva ratkaisu voi muuttaa nykyistä sotilaallisten operaatioiden mallia ja luoda uusia organisaatioita – jos on tahtoa. Verkostojoukon (nätverksstyrka) organisaatiomallin voi saada sinfoniaorkesterista, jossa sata taitavaa muusikkoa soittaa yhdessä. Vain yksi on johtaja – kapellimestari. Hänellä on välitön kontakti muusikoihin ilman väliportaita. Tämä muodostaa laakean ja hajautetun organisaation, joka puolestaan luo edellytykset suurempaan joustavuuteen ja sopeuttamiseen. Tuloksena on suurempi nopeus varsinaisen toiminnan aikana.
3. *Uusi operatiivinen konsepti*. Monissa hahmotelmissa on nähty, että sotilaalliset voimat voivat hyötyä hajautetusta, ei-linearisesta toiminnasta ja supistetusta fyysisestä profiilista. Toisaalta fyysinenkin voimien keskittäminen (kraftsamling) on tietyissä olosuhteissa tervetullutta. Epäsymmetriset konfliktit vaativat kykyä vaihdella hajauttamisen ja voimien keskittämisen välillä. Merisota monimutkaisessa rannikkoympäristössä asettaa joustavuuden vaatimuksia. Verkostojoukkojen on oltava muutoshalukkaita. Vaaditaan halua ja kykyä aktiivisesti muuttaa käyttäytymistä taistelukentällä tilanteen muuttuessa. Verkostojoukon kriittinen funktio on pystyä toimimaan monimutkaisissa tilanteissa, pystyä tunnistamaan ja ymmärtämään vaihtelevia olosuhdekijöitä, pystyä sopeuttamaan toiminta ja säilyttämään joukkojen yksimielisyys. Tämä ymmärtäminen ulottuu pidemmälle kuin mitä taistelukentän tilanneselvyys vaatii. Tieto on ehdoton edellytys (tietää esimerkiksi omien ja vihollisen joukkojen sijainti), mutta ymmärtäminen auttaa sen lisäksi tajuamaan, miten vastustaja toimii.

Yksimielisyys liittyy siihen, että kollektiivinen ymmärrys, käsitykset ja tieto yleensä suunnataan yhteiseen tavoitteeseen, jolla pitäisi samalla vahvistaa joukon fyysistä ja henkistä

muuttumiskykyä ja -tahtoa. Koko verkostosodankäynnin operatiivinen konsepti rakentuu yksilöiden ja yhteisöjen tahtoon toimia aktiivisesti ja siksi positiivisen lopputuloksen saavuttamiseksi joukolta vaaditaan toiminnallisesti aloitekykyä. Verkostoon liittyvältä joukolta vaaditaan osaamista ja ymmärrystä luovasta oppimisprosessista, jolla samalla vahvistetaan toiminnan edellytyksenä olevaa aloitekykyä ja joustavuutta.

Verkostoperusteisen sodankäynnin kehittämiseksi amerikkalaiset ovat perustaneet keskuksen, jonka nimi on *Network Centric Innovation Center* (NCIC). Kunnianhimoisena tavoitteena oli, että NCIC:stä olisi aikaa myöten tullut yhtä merkityksellinen kuin mitä *Top Gun*-koulu on ollut ilmasodalle. NCIC:ssä kehitetään muun muassa konsepteja, doktriineja ja taktiikkaa tällä suhteellisen vaikeaselkoiselle fakta-alueelle. Ajattelun perustana on, että nyt ollaan uudenmuotoisen sodankäynnin kynnyksellä. Tämä ei ole kuitenkaan ensimmäinen kerta, kun joku väittää, että sotilaallinen kehitys on todellisuudessa aivan jotain muuta kuin teorioiden kehittäjät olivat toivoneet.

Käsitteiden käytössä tullaan luultavasti näkemään suuria muutoksia konseptien ja teorioiden muuttumiseen liittyen. RMA on jo ”hylätty käsite”, jos tarkastellaan tämänhetkistä sotilasalaa liittyvää keskustelua. NCW on todennäköisesti ”vanhentuneena häviämismuorossa”. Sen sijaan käsite ”Effects-Based Operations” (EBO) on valtaamassa alaa. Konseptien takana olevien teoreetikoiden mukaan nämä käsitteet yrittävät kuvata uuden tyyppistä (tavanomaista) sodankäyntiä, jossa tullaan olemaan vähemmän riippuvaisia yksittäisten alustojen suorituskyvystä. Sen sijaan suorituskykyä haetaan yhä paremmilla tiedonsiirtoyhteyksillä, jotka lähes reaaliajassa koordinoivat operaatioissa olevien joukkojen kaikkia toimintaa liittyviä osatekijöitä ja järjestelmiä.

5.6.4 RMA - arviointi

Käsite ”Revolution in Military Affairs” ja sitä ”korvaamaan” kehitetty NCW sekä viimeisin EBO, ovat olleet useimmin toistuvia aiheita sotilaallisissa keskusteluissa viimeisen kymmenen vuoden aikana.³⁴⁶ Kylmän sodan jälkeen RMA:n ja RMT:n (Revolution in Military Technology) välillä oli selkeä ero. Valitettavasti tämä eroavaisuus hävisi vähitellen. Varsovan liiton hajoamisen jälkeisellä turvallisuuspoliittisella mullistuksella oli vähän tekemistä sotilasteknologian muutosten kanssa, mikä johtaa perustavaa laatua olevaan kysymyksenasetteluun. Mitä vallankumous on? Tekniikkaa voi tässä suhteessa pitää vain välineenä. Syvällisempi (ja siten kumouksellisempi) muutos on, jos käsitykset sodista ja konflikteista ja niitä koskevat ajattelu(tavat) muuttuvat pohjimmiltaan. Tämä johtaa ajatukseen, että muutos on kumouksellista, jos sen ovat aiheuttaneet aikaisemmin tuntemattomat ryhmittymät ja niiden toiminta esimerkiksi nykyisin tiedossa olevia toimijoita vastaan.

Huomattavana ongelmana 1990-luvun RMA:ta koskevassa keskustelussa oli, että kaavailun vastustajan luonnetta selvitetiin harvoin edes ylimalkaisesti. Ilman hyvää kuvausta uh-

³⁴⁶ Tämän arvioinnin on kirjoittanut pääasiassa tutkija Niklas Zetterling, FHS, Stockholm.

kasta, jota konseptilla torjutaan, on vaikea ottaa kantaa RMA-konseptiin. On täysin mahdollista, että konsepti voisi toimia hyvin tietyissä yhteyksissä, mutta huonommin toisissa. Tästä ohittamisesta tuli siten vakava uhka, koska viimeisen kymmenen vuoden aikana eritasoisia uhkia on esiintynyt ja ne ovat laajentuneet entisestään. Kyse ei ole kuitenkaan tavanomaisista valtarakenteista ja niihin kohdistuvista uhkista. On melko paljon viitteitä siitä, että todella mullistavat uhkamuutokset kohdistuvat kaikkeen muuhun kuin näihin rakenteisiin. Tämä muutos on tapahtunut hitaasti, ja kysymys on siitä, miten kehitettyjä sotilaallisen suorituskyvyn uusia muotoja (esimerkiksi verkostot) voidaan käyttää joukkotuhoukseita ja laajoja, yhteiskunnan infrastruktuuria vastaan suunnattuja informaatio-operaatioita vastaan. Tässä vaaditaan todellista sotilaallisen ajattelu(tavan) uudistusta. On aina olemassa vaara mennä liian pitkälle ja liian nopeasti uuden ja juuri kehitetyn suorituskyvyn tarjoamaan suuntaan, jolloin saatetaan äkkiä olla kykenemättömiä käsittelemään tavanomaisemmaksi luonnehdittua hyökkäystä. Esimerkiksi Irakin hyökkäys Kuwaitiin vuonna 1990 synnytti ajatuksia ydinaseisen käytöstä Irakia vastaan. Ydinaseiden aikakausi ei täten ole vielä loppunut.

Paljon on kulutettu energiaa pohdintaan sodan luonteesta, konfliktien syntyisestä (ja toisaalta miten ne voivat kehittyä), minkälaiset toimijat panevat konflikteja alulle ja mistä syystä he tekevät niin. Monet RMA:n puolestapuhujat eivät ole valitettavasti antaneet painostaan näihin kysymyksiin tai käyttäneet siitä syntynyttä ymmärrystä hyväkseen. Verkostoon perustuvan puolustuksen yhdistäminen RMA:han ja EBO-konseptiin viimeisimpään kehitykseen ei ole itsestäänselvää. Verkostoon perustuvan puolustuksen käsite on lisäksi vielä epäselvä käsite. Sitä käsitellään usein yhdessä nipussa sensoriteknologian kanssa.³⁴⁷ Sensorien ja verkostorakenteen välillä ei ole mitään periaatteellista tai loogisen selvää yhteyttä. Sensorien hyvä suorituskyky on arvokas olipa organisaatio verkostoon perustuva tai hierarkkinen (jos sellainen ero yli päätään on mielekäs). Samalla tavalla verkostoon perustuvalla rakenteella voi olla etuja ja haittoja hierarkkisempaan verrattuna, sensorien suorituskyvystä huolimatta. On täysin mahdollista, että verkoston käyttöön perustuvat edut ja haitat voivat olla enemmän tai vähemmän korostuneita sensorien suorituskyvystä riippuen, mutta on erittäin epävarmaa onko nykyään riittävän hyvää teoreettista tai käytännön perustetta tämän arvioimiseen. Voidaan kuitenkin keskustella siitä, mitä verkostoperusteinen puolustus on. Sitä voidaan tarkastella organisaatiossa tapahtuvan päätöksenteon ja kommunikaation lähtökohdilta, koska siinä on huomattavasti suurempi teorioiden ja analysoidun kokemusmaailman perusta, johon tukeutua. Tätä pitäisi analysoida lähemmin riippumatta sensorien suorituskyvystä ja muista teknisistä yhteyksistä. Pohjalla on aina inhimillinen tekijä – ei pelkästään tekninen. Ymmärtämättä ja tuntematta ihmisluonnetta on muutenkin vaikea sopeuttaa tekninen kehitys tulevaisuuden puolustukseen. Käsitteet sensorien suorituskyvystä joutuivat melko perusteellisesti häpeään Kosovon konfliktissa 1999. Edellytykset dramaattisiin parannuksiin kohtuullisen ajan kuluessa eivät myöskään vaikuta

³⁴⁷ Rekkedal, Nils Marius: *”Koncept för näverksbaserad användning av militär makt”* ja *”Kommandokoncept i nätverksbaserat försvar”*, *En kritisk genomgång med kommentarer till två norska studier*, (Stockholm: Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga forskningsrapporter nr. 4, 2004), s. 1–9.

kovin hyviltä. On täysi syy uskoa, että epävarmuus sodassa ja sodan kitkat ovat pysyviä ominaisuuksia.³⁴⁸

Uusien aseiden tehoa on vaikea arvioida, ja niiden yliarvioinnista on runsaasti esimerkkejä. Yhtenä syynä tähän saattaa olla, että aseiden käytön todelliset ongelmat tulevat esiin vasta sodan aikana. Aseiden puhtaasti tekniset suoritusarvot, kuten esimerkiksi osumatarkkuus, ovat usein huomattavasti alhaisemmat sodassa kuin mitä rauhanajan tutkimuksissa, kenttäharjoitustesteissä ja simuloinneissa on pystytty osoittamaan. On ehkä yksinkertaisesti niin, että ihmisen mielikuvitus ei riitä tarpeeksi pitkälle miettimään sitä, mitkä ongelmat voivat vähentää järjestelmien tehokkuutta. Esimerkiksi Persianlahden sodan ja Kosovon kokemukset osoittavat, ettei ole helppoa arvioida aseiden tehoa edes jo toteutetuissa operaatioissa.

Sensorit pääsevät erittäin hyvin suoritusarvoihin mutta niiden tehokas käyttö edellyttää, että myös tiedämme, mitä niiden pitäisi etsiä. Epäsymmetrisissä konflikteissa se voi olla erittäin vaikeaa, koska se on vaikeaa tavanomaisissakin konflikteissa. RMA:n puolestapuhujat ottavat harvoin riittävässä määrin huomioon informaation analysoinnille asetettavat vaatimukset.

Loppujen lopuksi ei voida sanoa, että RMA-konseptit tai verkostoon perustuvan puolustuksen konseptit ovat hyvin määriteltyjä tai selkeästi muotoiltuja. Sen sijaan on enemmänkin kyse löysästi yhteen liitetystä visioiden kokoelmasta, joka vaikeuttaa ilmiöiden arviointia. On kohtuullista vaatia, että RMA-konseptin puolestapuhujat esittävät selvemmin, mitä he tarkoittavat ja mitä olennaisia argumentteja heillä on vallankumouksensa puolustamiseksi. Nykytilanteessa mitään empiiristä tai teoreettista tukea ei ole näkyvissä. Valitettavasti keskustelukin on tavallisesti huonosti jäsennettyä ja epäselvää. Jotkut tutkijat ovat arvioineet että aiheeseen liittyvä keskustelu ja argumentointi ovat olleet laadultaan suurelta osin kehnoa.³⁴⁹ Ehkä vaaditaan selkeämpää keskustelua? Toisaalta, juuri sen estää RMA-konsepti lähtökohtien ja taustatekijöiden epämääräisyys, joka tekee niihin liittyvän keskustelun ja rakentavan arvioinnin erittäin hankalaksi. Toisaalta turvallisuuspoliittinen tilanne ei juuri nyt pakota tekemään näihin kysymyksiin liittyviä pitkälle tähtääviä päätöksiä, joten selvittelyaikaa siis on vielä jäljellä.

5.6.5 ”EBO-konsepti” – mikä se on?

Käsite *effects-based operations* (EBO) on peräisin Yhdysvaltojen ilmavoimista.³⁵⁰ Se sai alkunsa Persianlahden sodan (1991) ilmaoperaation suunnittelusta. Sana *effect* voidaan kääntää ruot-

³⁴⁸ Ks. esim. Watts, Barry D. (1996): *Clausewitzian Friction and Future War*, (Washington, D.C: McNair Paper 53, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, 1996).

³⁴⁹ Ks. ennen muuta Stephen Biddle, ”The Past as Prologue: Assessing Theories of Future Warfare”, artikkeli julkaisussa *Security Studies* 8, no 1 (autumn 1998).

³⁵⁰ Tämän kappaleen tekstin on kirjoittanut Niklas Wikström (FHS, Tukholma).

siksi lähinnä sanoiksi: resultat, verkan tai effekt (tulos, vaikutus tai teho).³⁵¹ Englannin kielessä on ilmaisu *cause and effect*, ruotsiksi orsak och verkan (syy ja seuraus). Puhutaan myös termeistä orsaksförklaringar (syynt selitykset) ja kausalitet (syyssuhde, kausaliteetti). Uutta oli, että kaikki tehtävät tähtäisivät tiettyyn määriteltyyn tulokseen vihollisen koko yhteiskuntajärjestelmässä tai sen osassa (vihollisen sotilaalliset voimat mukaan luettuna). Aikaisemmin pyrittiin pääasiassa kohteiden täydelliseen tuhoamiseen. Uutta oli myös, että lentohyökkäyksen ensimmäisen 24 tunnin aikana kohteiden lukumäärä oli suurempi kuin mitä koko amerikkalaisella 8. ilma-armeijalla toisessa maailmansodassa kahden vuoden aikana. Kohteiden suuren määrän mahdollisti kahden teknologisen ratkaisun – täsmäaseiden ja häivetekniikan (*stealth*, smygteknik) – hyväksikäyttö. Vertailun vuoksi voidaan mainita, että toisen maailmansodan aikana vain noin 20 prosenttia pommeista osui alle 300 metrin päähän tähtäyspisteestä, kun tänä päivänä voidaan odottaa päästävän metrien tarkkuuteen.³⁵²

Ajatus vastustajan yhteiskunnan pitämisestä yhtenäisenä ja vaikutusalttiina järjestelmänä ei ole uusi, vaan liittyy läheisesti 1920- ja 1930-lukujen strategisten pommikoneiden kehittämiseen. Nämä teoriat olivat myös toisen maailmansodan aikana Saksaa ja Japania vastaan tehtyjen strategisten lentohyökkäysten takana. Vihollisen kykyä ja halua sodan jatkamiseen horjutettiin näiden ajatusten mukaisesti hävittämällä elintärkeitä järjestelmiä. Tunnetuimpia esimerkkejä tästä on amerikkalaisten yritys tuhota saksalaisten kuulalaakeritehdas Schweinfurtissa sekä myös Saksan teollisuus- ja asuntoalueiden pommittaminen. Kuten tunnettua yritys saksalaisen kuulalaakerivalmistuksen lopettamiseksi epäonnistui. Aluepommitus aiheutti sen sijaan väestön vastarintahalun lisääntymisen.³⁵³

Ensimmäisen kerran laserohjattuja pommeja käytettiin Vietnamin sodan viimeisenä vuotena. Thanh Hoanin rautatiesilta Hanoista etelään vaurioitui vakavasti kahden pommihyökkäyksen jäljiltä keväällä 1972. Vertaukseksi voidaan mainita, että silta oli ollut aikaisemmin 700 lentosuorituksen kohteena *Rolling Thunder* -operaation aikana vuosien 1965 alun ja 1968 lopun välillä ilman, että siihen olisi onnistuttu osumaan. Näiden yritysten aikana oli lisäksi menetetty kahdeksan konetta.³⁵⁴ Persianlahden sodassa noin neljä prosenttia kaikista pudotetuista pommeista oli laserohjattuja. Serbiaa vastaan suunnatuissa lentooperaatioissa 1999 lukumäärä oli kasvanut 42 prosenttiin. Täsmäpommien lukumäärä oli vielä suurempi Afganistanin hyökkäyksen aikana vuonna 2002 ja Irakin sodassa 2003. Lisäksi oli kehitetty GPS-ohjattu pommi, joka voitiin pudottaa pilvien läpi ja huonossa sääs-

³⁵¹ Ruotsin sana effekt voi merkitä myös energiomsättning per tidsenhet (energianvaihdunta aikayksikköä kohden). Englanniksi myös lähellä olevat käsitteet *effectiveness* ja *efficiency* on tapana kääntää yttre effektivitet (ulkopuolinen, ulkoa tuleva teho) och inre effektivitet (sisäinen teho). Ensimmäisellä tarkoitetaan, että saadaan jotain tehtyä, jälkimmäinen sen sijaan merkitsee, että aikaansaadaan jotakin mahdollisimman vähin resurssein.

³⁵² Depula, David: *Effects-Based Operations: Change in the Nature of Warfare*, (Arlington: Aerospace Education Foundation, 2001), s. 2, 8.

³⁵³ Ibid, s. 4, 7 f.

³⁵⁴ Keegan, John and Holmes, Richard: *Soldiers: A history of men in battle*, (London: Hamish Hamilton, 1985), s. 197 f.

sä. Hyökkäystehtävään tarvittavien lentokoneiden määrää voidaan vähentää huomattavasti myös häivetekniikalla. Vietnamin sodassa 16 rynnäkköhävittäjällä toteutettavan hyökkäyksen tueksi tarvittiin normaalisti 62 hävittäjäkoneen saattue. Persianlahden sodassa rynnäkköhävittäjä F-117 lensi vähemmän kuin kaksi prosenttia lentotehtävistä, mutta iski runsaaseen 40 prosenttiin tärkeimmistä kohteista.³⁵⁵

U.S. Joint Forces Command sai tehtäväkseen kehittää konseptin, joka tukisi Yhdysvaltain puolustusvoimien uudistamista sekä hyödyntäisi amerikkalaisten sotilaskulttuuriin liittyviä sisäisiä epäsymmetrioita, kuten puolustushaarojen olemassa olevia mutta myös joissain yhteyksissä ongelmallisiksi koettuja synergiavaikutuksia. Kehitetty konsepti, nimeltään *Rapid Decisive Operations* (RDO), perustuu suuressa määrin kykyyn hankkia tietoja vastustajasta ja hyödyntää niitä koko organisaatiossa. Sen vuoksi sitä pidetään usein tietokeskeisenä (kuns-kapscentrerat) tai tietokäyttöisenä (kuns-kapsdrivet) konseptina. Olennaisena edellytyksenä on, että kaikki yksiköt ja joukko-osastot on liitetty yhteen tekniseen verkostoon, joka mahdollistaa kaiken tiedon jakamisen ja sen käsittelyn tiedustelutiedoiksi. Tiedustelutiedot johtavat mahdollisuuksien mukaan siihen, että suunnittelussa voidaan ymmärtää eri *toimenpiteiden* (åtgärder) ja *tulosten* (resultat) välinen *syysubde* (kausalitytet). Tavoiteltuihin tuloksiin päästään arvioimalla kaikki ajateltavissa olevien toimenpiteiden mahdolliset vaikutukset, mukaan lukien sekä sotilaalliset että diplomaattiset, informatiiviset ja taloudelliset vaikutukset.³⁵⁶

Nykyaikainen informaatioteknologia mahdollistaa myös nopeamman suunnittelun sillä perusteella, että se tapahtuu pääasiassa rinnakkain eri johtotasojen välillä. Suunnittelu on aikaisemmin tapahtunut usein ajallisesti jaksoittain tai hierarkkisesti johtamistaso kerrallaan. Vasta kun operatiivinen taso on viimeistellyt suunnittelunsa, taktinen taso on voinut aloittaa omansa ja niin edelleen. Teknologian tarkoituksena on myös tehdä mahdolliseksi hajauttaa suuri osa suunnittelusta ja operaatioiden tarvitsemasta tuesta. Se merkitsee, että erilaiset esikunnat ja toiminnot eri maissa voivat olla toiminnassa mukana tarvitsematta fyysisesti tavata tai tulla kuljetetuiksi operaatioalueelle.³⁵⁷

Tietoteknologia mahdollistaa myös vastustajan ymmärtämisen. Systeemanalyysiksi (systemanalys) kutsutulla menetelmällä analysoidaan vastustajaa ja eri toimenpiteiden mahdollisia seurauksia. Se käsittää kaikki ulottuvuudet (dimensioner): diplomaattiset, informatiiviset, sotilaalliset ja taloudelliset. Analyysi perustuu informaationkäsittelymalleihin, jotta tavoiteltujen tulosten saamiseksi löydetään oleelliset yhteydet ja ratkaisevat solmukohdat. Tuloksia voidaan sitten simuloida tietokoneissa, jotta voidaan kokeilla eri menettelyvaihtoehtoja ja valita vaihtoehto, jolla todennäköisimmin päädytään haluttuun lopputulokseen. Systeemanalyysin tulokset ovat sitten kaikkien yksiköiden saatavilla yhteisessä tietokannassa, joka on haettavissa *web-pohjaisen portaalin* (*web-portal*) kautta. Kukin voi hakea sieltä juuri

³⁵⁵ Deptula, David: *Effects-Based Operations: Change in the Nature of Warfare*, s. 9 f.

³⁵⁶ "A concept for Rapid Decisive Operations", RDO White Paper, Version 2.0, (Virginia: USJFCOM, 25.10.2001), s. 9 f.

³⁵⁷ Ibid, s. 31.

kussakin tietyssä tilanteessa tarvitsemansa tiedustelutiedot. Tämän on myös voitava tapahtua lähes reaaliajassa erityyppisten tietojen automaattiseen yhdistelyyn liittyen. Muokkaus voidaan toteuttaa myös niin kutsutulla *reach-back* -toiminnolla, mikä merkitsee, että muokkauksen toteuttavat alan asiantuntijat.³⁵⁸

U.S. Joint Forces Commandin EBO-konsepti otettiin alun perin käyttöön *Rapid Decisive Operations* (RDO):iin vuonna 2000 liittyneen sotapelin ja *Unified Vision 2001* -dokumentin tuloksena. Sen tarkoituksena oli toimia kokonaisvaltaista RDO-konseptia mahdollistavana (*enabler*) toiminta-ajatuksena. *Effect*-käsitteellä tarkoitettiin fyysistä, funktionaalista tai psykologista seurausta tai tapahtumaa, joka seuraa tietystä sotilaallisesta tai ei-sotilaallisesta toimenpiteestä. EBO-konseptin ytimenä oli hypoteesi, että strategisten tai operatiivisten päämäärien saavuttaminen on mahdollista, jos vihollisen toiminta voidaan jollakin varmuudella ennustaa ja jos tiedetään mitä lopputuloksen kannalta olisi mielekästä suunnitella, toteuttaa ja arvioida.³⁵⁹

Syksyltä 2001 olevan konseptin kuvaus selvittää myös, mitä mieltä silloin oltiin EBO:n mahdollisuuksista parantaa perinteisiä maalinmäärittämenetelmiä ja metodeja, jotka perustuvat vastustajan omien aikomusten analysointiin (*intent-based perspective*). Maalinmäärittämenetelmä perustuu selviin maalin ja toimenpide-ehdotusten välisiin kytkentöihin (*strategic objective-to-task linkage*). Vastustajan aikomuksen ymmärtäminen (*förståelse för avsikten*) perustuu tehtävään ja tavoiteltuun vaikutukseen. EBO ottaa vielä askeleen eteenpäin antamalla sekä esikunnalle että sotilasjohtajille mahdollisuuden tutkia syyn ja seurauksen yhteyttä (kausaliteten) toimenpiteiden ja vaikutusten (*effects*) välillä. Menetelmä johtaa siten siihen, että on lopulta mahdollisuus harkita kaikkia mahdollisia toimenpiteitä mukaan lukien seurausvaikutukset ja ei-toivotut vaikutukset. Sen avulla voidaan myös välttää tai vähentää toimenpiteitä jotka eivät johda haluttuun vaikutukseen. Konsepti perustuu hyvin perusteellisiin tietoihin vastustajasta ja operaatioalueesta sekä kykyyn hyödyntää kaikkia sotilaallisia ja ei-sotilaallisia toimenpiteitä.³⁶⁰

Vastustajaan kohdistetun aseellisen toiminnan psykologisten seurausten arviointi on edelleen vaikeaa huolimatta teknisten verkkojen, häivekoneiden ja täsmäaseiden kehityksestä. Aikaansaatujen seurausten arviointi riippuu suurelta osin tiedustelutietojen hankkimisesta ja ennen kaikkea ilmavoimien toiminnan arvioinnista, koska juuri ilmavoimat ovat riippuvaisia teknisistä sensoreista. Ongelmana on vielä lentosuoritteiden suunnittelu ja arviointi, jonka seurauksena huomio on kiinnitetty tuloksen sijasta maalien määrään. Tätä ongelmaa voidaan valaista Serbiaan vuonna 1999 tehdyillä lentohyökkäyksillä, joissa ei varsinaisesti ollut mitään mahdollisuutta arvioida ratkaiseviin strategisiin kohteisiin tehtyjen iskujen vaikuttavuutta Miloseviciin ja hänen lähipiiriinsä.³⁶¹ Vaikeudet tulivat uudelleen esiin Irakin

³⁵⁸ Ibid, s. 19–26.

³⁵⁹ “Effects-based Operations”, White Paper, Version 1.0, (Virginia: USJFCOM, 18.10.2001), s. i ff.

³⁶⁰ “EBO”, ibid, s. ii

³⁶¹ Teakle, Paddy: ”EBO in the Air Component”, IQPC-konferenssissa “Effects-based Operations 2005”, 27.–28. huhtikuuta Lontoossa pidetty esitelmä. Group Captain Teakle oli operaation aikana Allied Force chief of strategy vid 5 ATAF CAOC Vicenza

sodassa 2003, jossa lentohyökkäysten tulosten arviointia ei pystytty hyödyntämään nopeasti etenevässä maaoperaatioissa. Vaikka suunnittelussa oli vaikutusajattelun (effektänkande) aineksia, ne eivät näytä vaikuttaneen operaation toteuttamiseen.³⁶² Onko vaikutusajattelu kuitenkin varsinaisesti uutta vai ainoastaan ”vanhaa viiniä uudessa leilissä” (*old wine in new bottles*), ja mitä mahdollisuuksia on muutenkaan ennustaa sodan syytä ja seurausta?

5.7 Tiivistelmä

Kuten on käynyt ilmi, ratkaisevaa EBO-konseptin toimimiselle on kyky muokata tietoja toiminnan ja tuloksen tai vaikutuksen välisen suhteiden ymmärtämiseksi. Puhtaasti sotilaallisten tiedustelutietojen lisäksi on pystyttävä toimimaan myös yhteiskuntaa, kulttuuria ja uskontoa sekä taloutta koskevan informaation parissa. Kaikkien näiden tiedustelutietojen hankkimiseen liittyvien ongelmien lisäksi niitä täytyy pystyä muokkaamaan ja tekemään niistä luotettavia päätelmiä. Nykyään on olemassa hyvin rajallinen määrä teorioita ja malleja, jos edes yhtään, jotka auttavat selviämään kaikista näistä tekijöistä. Yhteisen teorian esille ottaminen ja siitä rajoittavien mallien kehittäminen on monimutkaista ja sitä pidetään erittäin laajana ja aikaa vievänä, jos se edes on mahdollista. Myös kykymme yhdistää automaattisesti sensorien tuottamaa jäsentymätöntä dataa tiedustelutiedoiksi on rajallinen. Kaiken taistelukentältä saadun tiedon muokkaamisen vaikeus kävi selvästi ilmi Irakin sodan aikana 2003. Käytävissä olevien tietojen mukaan divisioonat, prikaatit ja pataljoonat olivat täysin riippuvaisia omasta tiedustelustaan, koska ylempi komentaja ei huolehtinut heidän tiedustelutarpeistaan. Amerikkalaisten ilmavoimillakin oli suuria ongelmia, koska maassa tapahtuva nopea eteneminen aiheutti sen, etteivät ne ehtineet arvioida tulen vaikutusta maalissa (målbekämpning). Sitä paitsi 72 tunnin sykli suunnitteluun ja toteutuskäskyyn (planering och företagsorder) oli liian hidaskäyttöön nähden, mikä kihiytyvään taisteluun. Vaikka operaation suunnittelussa oli vaikutusajattelua, se ei näytä olleen ominaista toteutukselle.

Yhä edelleen tuntuu olevan sovellettavissa Clausewitzin painotus sodasta inhimillisten pyrkimysten välisenä vuorovaikutuksena samoin kuin vaikeus kiinnittää sota luonnontieteellisiin järjestelmiin, jossa sotilasjohtaja esikunnan avustamana voi aina saada tukea päätöksilleen. Sotilasjohtajalta tullaan jatkossakin vaatimaan intuitiivisia päätöksiä ja pelottomuutta, koska sodassa kaikki ei ole tuttua eikä ennalta mitattavissa. Tämä koskee erittäin suuressa määrin moraalisia tekijöitä, kuten tahtoa ja johtajuutta. Johtajan on myös kyettävä käsittelemään sodan kitkoja, koska ne tulevat säilymään tulevaisuudessakin. Nämä vaatimukset merkitsevät myös, että tehtävätaktiikan (uppdragstaktik) soveltaminen ja ymmärtäminen

³⁶² Crowder, Gary: “Cause and Effect: An Operational Analyses of Major Combat Operations in OIF”, IQPC-konferenssissa “Effects-based Operations 2005”, 27.–28. huhtikuuta Lontoossa pidetty esitelmä. Colonel Crowder on 505th Command and Control Wing, Air Combat Command (USAF) päällikön sijainen.

on jatkuvasti tärkeää mahdollisuuksien hyödyntämiseen ja kaikilla organisaation tasoilla olevien yksilöiden osoittaman sitoumuksen ja luovuuden hyödyntämiseen vastustajan nujertamiseksi. Ongelmista huolimatta konseptilla on rajallisemmin tavoittein enemmän etuja sen perusteella, että se painottaa niin vahvasti tuloksia, joita eri toimenpiteillä halutaan saavuttaa. Se ei sitä paitsi tähtää vain sodan voittamiseen vaan myös mahdollisimman hyvien edellytysten luomiseen rauhalle ja operaatioalueen vakaudelle. Sotataidossa pätee yhä, kuten 200 vuotta sitten, että eri taistelujen ja toimenpiteiden tulokset ovat olennaisia, eivät niinkään niissä käytetyt menetelmät.

5.8 Tiedustelu

Nykyaikaisessa tiedustelupalvelussa (underrättseljänst) tietojen hankkiminen ja muokkaaminen perustuu muun muassa kehittyneiden sensorien muodostamaan tekniseen järjestelmään. Tietokonetuki on kauan ollut tärkeä osa tiedustelupalvelua suurten tietomäärien tallentamis- ja muokkaamistarpeiden vuoksi. Tälläkin alueella suuremmilla resursseilla toimivilla tiedustelupalveluilla on selvästi etua verrattuna pienempien maiden heikommin resurssein varustettuihin tiedustelupalveluihin. Nykyaikainen tiedustelupalvelu on yhä enemmän riippuvainen tietokannoistaan, koodin murtaajistaan, analytikoistaan ynnä muista.

Hyvä tietokonetuki ei kuitenkaan ole menestyksellisen tiedustelupalvelun takuu. Tapahtumien kehittymisen ennustaminen on usein osoittautunut vaikeaksi. Yhdysvaltojen CIA ei kyennyt ennustamaan Neuvostoliiton marssia Tsekkoslovakiaan vuonna 1968 eikä Pohjois-Vietnamin Tet-hyökkäystä Etelä-Vietnamissa samana vuonna. Itä-Euroopan romahdusta ja Neuvostoliiton nopeaa hajoamista tuskin kukaan osasi täysin aavistaa. Tiedustelupalvelussa suuntaudutaan äärimmäisten tapahtumaketjujen etsimisen sijaan enemmänkin sellaiseen mitä pidetään *todennäköisenä (sannolik)*. Päätelmä on yksinkertainen: huolimatta siitä miten paljon käsittelemätöntä tietoa tietokoneisiin ahdetaankin, tieto on käyttökeltovotonta käyttäjille, elleivät kokeneet analytikot ole sitä tulkitsemassa.³⁶³ Vaikeutena on tehdä määrällisen tutkimuksen (kvantitatiivinen) analyyseistä oikeita johtopäätöksiä niin, että vältetään riski ”ettei nähdä metsää puilta”.

Viimeksi Naton Belgradissa olevaa serbien hallintoa vastaan (kevät 1999) käydyssä Kosovon operaatiossa oli ongelmia tulkita silloisen presidentti Miloševićin ja hänen lähimpien neuvonantajien varsinaisia aikomuksia ja suunnitelmia. Lähinnä syynä oli se, että tämän kaltaisten diktatuurien suunnitelmallisuus eroaa valtionpäämiesten toiminnasta esimerkiksi Yhdysvalloissa ja myös Naton alueella totutusta. Kulttuurierot tekevät sen vuoksi vaikeaksi arvata ”kovan” hallituksen reaktiota erilaisilla sotilaallisilla toimilla uhkaamiseen ja loppujen lopuksi toteutettujen pommihyökkäysten todelliseen vaikutukseen. Tiedustelutietojen

³⁶³ Sille, joka haluaa seurata keskustelua tiedustelupalvelusta suositellaan aikakauslehteä *Defence Intelligence Journal* (McLean, Virginia: Joint Military Intelligence College).

analyysit ovat aina hankalia, erityisesti käsiteltäessä itselle vieraan vastustajan mentaliteettia ja kulttuuria. Sen vuoksi myös ei-teknisesti hankittujen tietojen merkitys on tullut yhä tärkeämmäksi, koska yhä erilaisempien kansanryhmien taholta tuleva uhka on lisääntynyt viime aikoina. Kylmän sodan ajalle oli vielä ominaista selkeä jako meihin ja niihin. Tämän jälkeen todellisuudesta on tullut monimutkaisempi.

Tiedustelu toimialana – mitkä ongelmat ovat keskeisiä?

Monet tänä päivänä tiedustelusta kirjoittavat vaativat paranneltua ja kustannustehokkaampaa tietojen hankkimista, muokkaamista ja analysointia. Edellytetään toimintatapojen arviointeja ja tietojen sopeuttamista vastaanottajan tarpeisiin niin, että käyttäjät pystyvät hyödyntämään niitä nopeasti myös eteen tulevien epäsymmetristen uhkien osalta. On perusteltua kysyä, ovatko perinteiset tiedustelutietojen hankkimismenetelmät paras vaihtoehto epäsymmetristen uhkien uusien muotojen kohtaamisessa. Yritetäänkö luoda räätälöityjä/käyttäjän mukaan sopeutettuja tiedustelutietoja, vai toimittavatko tiedusteluorganisaatiot ”raaka-aineita”, joita käyttäjien itse täytyy tulkita ja arvioida? Viimeksi mainittu on tuskin oikea tie edetä laajaa kokemusta ja tietoa vaativalle epäsymmetrisen sodankäynnin alueella, jos vaatimuksena on, että pitäisi pystyä ennustamaan tämän kaltaisia ”hämäriä” uhkia.

Kaikki suurvallat toteuttavat edelleen perinteisen teknologian käyttöön perustuvaa tiedustelutoimintaa. Useimmissa pienemmissä läntisissä sotilasvalloissa se voi olla tärkeysjärjestyksessä jopa ensimmäinen. Tämän toiminnan tuottama informaatio on edelleen tärkeää perinteisempien provokaatioiden rekisteröimisen ja valvomisen kannalta, vaikka tämääntyyppiset tiedustelut tuskin luovat riittävää pohjaa mahdollisuudelle kohdata osaa matalampiteknologisten kapinallikkeiden tai terroristiorganisaatioiden eri variaatioiden toimista.

Teknologinen valvonta on edelleen tärkeää, elektronisen aktiviteetin ja tietoliikenteen valvonnassa, mukaan lukien avaruuden elektroninen käyttö. On myös aihetta täsmentää, että muun muassa Afganistanin ylikansallisten terroristitukikohtien paikantaminen elektronisen kuuntelun avulla, tai tapahtumien valvonta Pohjois-Koreassa tai Iranissa, on välttämätöntä ja tärkeää toimintaa, jos halutaan välttää yllätyksiä.³⁶⁴ Johtoajatuksena on, että elektronisten tietojen keräämisellä on edelleen arvoa, myös sen kategorian terroristeja vastaan, joihin esimerkiksi bin Laden kuuluu. Elektroninen tiedustelu ei kuitenkaan riitä, jos näitä organisaatioita vastaan on taisteltava. On kehitettävä lisäksi uusia menetelmiä sekä tarvittavan informaation että faktojen hankkimiseen, mutta vähintään yhtä paljon tietoa ja pätevyyttä tarvitaan uusien toimintaraamien ymmärtämiseen. Vaaditaan laajaa vieraiden kielten, kulttuurien jne. osaamista, jotta voidaan analysoida oleellisia tekstiyhteyksiä, tehdä oleellisia johtopäätöksiä ja esitellä käyttäjille käyttökelpoisia tiedustelutietoja. Epäsymmetrisiin uhiin kohdistettu tehokas tiedustelutoiminta on panostuksen kannalta hyödyllisempää, kuin

³⁶⁴ O'Brien og Nusbaum, *ibid*, 2001.

operoiminen elektronisilla menetelmillä. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista tuoda esiin, mitä Thomas X. Hammes on lausunut uusista vaatimuksista:

*Fourth generation war will require much more intelligence gathering, analysis, and a greater dissemination capability to serve a highly flexible, interagency command system. At the same time, the fact that fourth generation war will include elements of earlier generations of war means our forces must be prepared to deal with these aspects as well (...) therefore, it will be essential for leaders to make an accurate analysis of the war they are about to enter. The complex mix of generations of war with their overlapping political, economic, social, military, and mass media arenas makes determining the type of war we are entering more critical than ever”.*³⁶⁵

Hammes huomauttaa tässä, että tiedusteluvaatimukset eivät vähene “uusissa sodissa”, pikemminkin päinvastoin. Hänen lausumansa ydin on siinä, että läntiset voimat eivät voi jatkaa aivan kuin mitään ei olisi tapahtunut. Sen sijaan niiden täytyy nyt hallita tiedustelumenetelmät, jotka toimivat niin tavanomaisemmissa sodissa kuin kolmannen maailman sodissa, joihin mahdollisesti osallistutaan. Vaatimukset siis kasvavat jatkuvasti tällä alueella.

Jatkuvasti lisääntyvä tietoisuus tiedustelun merkityksestä niin sanottujen rauhaa tukevien operaatioiden (fredsstödjande operationer, FSO: *Peace support operations*, PSO) yhteydessä on saanut useat kansakunnat työskentelemään myös tiedustelupuolella toimintojensa sovittamiseksi nykyisiin vaatimuksiin. Tämän kaltaisten operaatioiden odotetaan tapahtuvan alueella, jossa odotetaan taistelutoimintaa ja jossa käytännössä on osoittautunut vaikeaksi soveltaa perinteistä sotilaallista jakoa selustaan (bakre område), lähialueeseen (närområde) ja syvään alueeseen (djupt område). Varsinkin niin sanottujen ”rauhaa pakottamiseen” viittaavien operaatioiden yhteydessä lienee odotettavissa laajoja ja osin erittäin kiivaita taisteluja. Tiedustelutuki voi mahdollisesti perustua seuraavaan kolmijakoon:

1. Strategiset tiedustelutiedot, jotka pääasiassa ovat yleisiä taustatietoja potentiaalisista konfliktialueista. Kun konflikti on käynnistynyt, paikallisten/alueellisten poliittisten päätöntekijöiden tarkoitus, päämäärä ja asenteet ovat aina strategisesti mielenkiintoisia. Strategiset tiedustelut voivat käsittää tietojen keräämisen seuraavilta aloilta:

- Topografia, liikenneyhteydet, kyseessä olevan alueen ilmasto.
- Poliittiset asenteet ja millainen näkemys kyseisen alueen eri ryhmittymillä on. Kiinnostuneita ollaan myös siitä, kuka on liitossa kenenkin kanssa ja mitkä ovat keskeisten johtajien mahdollisia ambitiesiä.
- Mahdolliset etniset, uskonnolliset ja kulttuuriset vastakkaisuudet.

³⁶⁵ Lainaus on Thomas. X. Hammes, USMC, "The Evolution of War: The Fourth Generation," <http://www.d-n-i.net/fcs/hammes.htm>. Katso myös hänen kirjaansa, *The Sling and the Stone. On War in the 21st Century*, (St. Paul, MN: Zenith Press, MBI Publishing Company, 2004).

- Sotilaalliset voimat (sotilaallinen kapasiteetti, kuri, hallituksen valvomien joukkojen lojaalius, mutta sama koskee myös miliisejä, sissiyksiköitä tai muita improvisoituja tai esim. klaanin valvomia ”kapinayksiköitä”).
- Tietoja vallitsevista taloudellisista ja sosiaalisista olosuhteista.

2. Operatiiviset tiedustelutiedot keskittyvät pääasiassa ajankohtaiseen konfliktialueeseen, joka on operaatioalue, tai jonka oletetaan tulevan sellaiseksi. Varsinaisella operaatioalueella keskitytään tavallisesti jo edellä ensimmäisessä kohdassa mainittujen tekijöiden *yksityiskohtiin (detaljer)*. Tästä esimerkiksi voi olla osapuolille hyvin tärkeä infrastruktuuri, paikalliset voimasuhteet ja varsinkin *omien*, alueella olevien joukkojen turvallisuustilanteen muutokset (niin sanottu *Force Protection* huomioon ottaen).

3. Taktiset tiedustelutiedot käsittävät yleensä olosuhteet, jotka *suoraan*, lähes reaaliajassa koskevat annetulla operaatioalueella (tai maastokohdassa) olevia joukkoja. Tällaisia tiedustelutietoja voivat olla esimerkiksi tiedot paikallisista poliittisista olosuhteista, asenteista ja varsinkin näiden *muutoksista*, sekä kaikenlainen osapuolten harjoittama sotilaallinen toiminta.

Osallistuttaessa esimerkiksi kriisinhallintaoperaatioihin (FSO, PSO) kolmannen maailman maassa, kehitykseen suoranaisesti vaikuttavat tekijät ovat kuitenkin usein osittain toisenlaisia kuin mihin teollistuneissa maissa on totuttu. On muun muassa otettava huomioon, että osissa kolmatta maailmaa käytetään viestintävälineinä lähettejä/sanansaattajia, tomtomrumpuja ja savumerkkejä, jotka paikallisissa olosuhteissa toimivat *erinomaisesti*. Käytössä on oltava paikallinen asiantuntija, joka osaa ”salakuunnella” (”avlyssna”) rumpuviestintää. Meidän läntiset elektroniikkaan perustuvat kuuntelujärjestelmämme eivät ole tällaisessa tilanteessa ajankohtaisia. Tänä päivänä vain harvat länsimaisen taustan omaavat pystyvät ”lukemaan” erilaisten kapinallien välistä viestintää. Nykyään tarvitaan siis sekä ihmisten panosta, esim. agenteja, (niin sanottu HUMINT) että varsinkin huomattavaa *julkisten lähteiden* (niin sanottu OSINT) käyttöä, jotta olisi mahdollisuus rakentaa toisessa ja kolmannessa maailmassa toimivia tiedustelujärjestelmiä.³⁶⁶ Tuskin on mahdollista paljastaa edistyneempien terroristiryhmien omiin tai liittolaistemme intresseihin suunnattuja suunnitelmia, elleivät nämä tiedustelutahot toimi tyydyttävästi. Haasteet ovat sen vuoksi suuria. Tämän kaltaisten konfliktien yhteydessä täytyy näin ollen edelleen olla mahdollisuus käyttää toiminta-alueen hallitsevia ekspertejä ja/tai sektorispecialisteja, jotka tuntevat paikallisen kulttuurin ja mentaliteetin. Ilman tällaista ymmärrystä oikeiden ja sopivien vastakeinojen löytäminen on vaikeaa. Yhä globaalimmassa maailmassa länsimaiset valtiot taistelevat mahdollisesti lisääntyvässä määrin uhkia vastaan puuttumalla asioiden kulkuun muissa osissa maailmaa, ts. muiden valtioiden alueella. Kulttuurin erilaisuuksien ja samanlaisuuksien ymmärtäminen tulee siten yhä tärkeämmäksi, kun muutetaan informaatiota tiedustelumateriaaliksi. Tulkintaongelmia lisää huomattavasti kulttuurisidonnainen tekijä, joka mer-

³⁶⁶ Käsite ”julkiset lähteet” on usein ollut synonyymi medialle, ts. TV:lle, radiolle, sanomalehdille, aikakauslehdille ja vastaaville. U.S. Joint Forces Command määrittelee *Open Source Intelligence* (OSINT) seuraavasti: “*Information of potential intelligence value that is available to the general public.*” Jatkuvasti lisääntyvät informaatiolähteet – ainakin niille jotka voivat käyttää internetiä – ovat niin sanotut ”blogit”, radiokeskustelujen kuuntelu, kuvat, haastattelut ym., jotka levitetään nettiin. Jotkut ovat puhuneet ”julkisesta” SIGINT:stä, IMINT:stä, HUMINT:stä jne.

kitsee, että tiedusteluhenkilöstö voi molemmin puolin Atlantia tulkita saman materiaalin eri tavalla (oli se sitten toteutettu HUMINT:in tai OSINT:in keinoin).³⁶⁷ Varsinkin kolmannen maailman tiedustelutietojen ongelmana on luotettavien ja yksityiskohtaisten tietojen puute kapinaliikkeiden ja terroristiryhmien ”sisäisestä elämästä” (”inre livet”). Jos niitä johdetaan hyvin ja ne ovat motivoituneita, on vaikea tunkeutua terroristijärjestelmien perustamien ”solujen” sisälle. Historiallisesti katsottuna usein parhaisiin tuloksiin johti soluttautuminen kapinaliikkeen johtoon niin, että päästiin käsiksi suunnitteluun ja ajattelu(tapaan). Tämänkaltainen HUMINT yhdessä käyttöön saadun materiaalin hyvän analysointikyvyn kanssa on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi järjestää. Kylmän sodan aikana sekä Neuvostoliitto että Yhdysvallat/Nato panostivat eniten elektroniseen tiedusteluun, hyvällä menestyksellä. Elektronisesti hankittu informaatio ei kuitenkaan ole osoittautunut riittäväksi, ja rajallinen HUMINT:in osuus voidaan nähdä *rakenteellisena* ongelmana olemassa olevissa tiedustelurakenteissa. Tiedustelutiedothan ovat suunnittelun ja tulevan toiminnan toteuttamisen perusta.

Samanaikaisesti mielenkiinto niin sanottujen ”järjestettyjen operaatioiden” vaikutuksia kohtaan on lisääntynyt (osana informaatio-operaatioita). Esimerkkeinä tämänkaltaisista toiminnoista voivat olla harhauttaminen ja varsinkin psykologiset operaatiot (PSYOPS), sekä ohjatun, niin sanotun ”*public information policy*”n organisoinnin merkityksen syventyvä ymmärrys. Tämä lähestymistapa yhdessä luotettavien tiedusteluperusteiden kehittämisen kanssa muodostaa monella tapaa perustan, jolla *epäsymmetriat* voidaan kohdata menestyksellisesti. ”Pehmeämpien” vaikutuskeinojen täydentämiseksi/tukemiseksi voidaan käyttää perinteistä asevaikutusta, jota tukevat niin sanotut *Public Affairs* ja *Civil-Military Operations*. Erityisesti asiaan vaikuttaa aikatekijä.³⁶⁸ Paras tulos saavutetaan siirtymällä ripeästi menettelyn/toiminnan tarkkailusta maaliin kohdistettavaan *korjattuun* vaikuttamiseen.

Pitää kuitenkin muistaa, että se mitä me lännessä pidämme epäsymmetriana, voi olla vastustajalle *symmetriaa*. Epäsymmetrian käsitteeseen liitetty ”mystiikka” vähenee, jos vain

³⁶⁷ Rekkedal, Nils Marius: *Moderne krigskunst*, (Oslo: Forsvarets stabsskole, 2003), s. 354.

³⁶⁸ U.S. Joint Forces Command:in määritelmät (2005) ovat: ”Public Affairs (PA) - Those public information, command information, and community relations activities directed toward both the external and internal publics with interest in the Department of Defense. PA activities expedite the flow of accurate and timely information to the internal audience (the SJFHQ and the JTF) and the external audience (the public). Increasing availability of this information to these audiences may have a significant effect on national will, political direction, and national security objectives and policy. PA activities will not be used in support of military deception capability or to provide disinformation to either audience.” Vastaavasti määritellään Civil-Military Operations: ”The activities of a commander that establish, maintain, influence, or exploit relations between military forces, governmental and nongovernmental civilian organizations and authorities, and the civilian populace in a friendly, neutral, or hostile operational area in order to facilitate military operations, to consolidate and achieve operational US objectives. Civil-military operations may include performance by military forces of activities and functions normally the responsibility of the local, regional, or national government. These activities may occur prior to, during, or subsequent to other military actions. They may also occur, if directed, in the absence of other military operations. Civil-military operations may be performed by designated civil affairs, by other military forces, or by a combination of civil affairs and other forces.”

perehdymme ja ymmärrämme syvällisesti vastustajan filosofiaa, voimaa ja strategiaa. Pitkittyneestä epäsymmetrisestä taistelusta tulee vähitellen symmetrinen länsimaisten joukkojen sopeutuessa vallitseviin (paikallisiin) olosuhteisiin. Epäsymmetrisiä uhkia vastaan taistellaan paikallisia olosuhteita heijastavin vaikutuskeinoin. Tiedusteluvoimavarat pitääkin suunnata *paikallisten* olosuhteiden ja tilanteen ymmärtämisen lisäämiseen.³⁶⁹

Teknologinen kehitys tietotekniikassa, tietoliikenteissä ja tiedonsiirtokapasiteetissa on yleisesti ottaen vaikuttanut kansainväliseen turvallisuusagendaan. Erilaiset ryhmittymät, jotka muodostavat uhkan pysyvälle järjestykselle, ovat myös parantaneet toimintamahdollisuuksiaan viime vuosien aikana siviilielämässä tapahtuneen teknologisen kehityksen seurauksena.

Nämä tekijät yhdessä ovat aikaansaaneet myös vahvan muutoksen informaation ja tiedustelutietojen tarpeessa, mikä asettaa jälleen uusia vaatimuksia tietojen hankkimiselle, muokkaamiselle, esittämiselle ja käytölle. Nämä piirteet ovat vahvistuneet sen seurauksena, että yhteiskunnasta on tullut avoimempi tavallisten ihmisten päästessä helpommin informaatioon ja tietoon kiinni. Informaatiota voidaan nyt jakaa internetissä ympäri maailman ”*at the click of a mouse*” (”*hiirtä klikkaamalla*”).

”Epäsymmetrinen uhka” (*asymmetric threat*) vakiintui epäsymmetriaan liittyvään keskusteluun 1990-luvulla Tämä uhka viittaa yleensä haasteisiin, jotka erottuvat aikaisemmasta käsityksestämme sodasta, eli sodasta, jossa raskaasti varustetulla sotilaallisella voimalla on vastassaan suunnilleen samanlainen voima. Koko kylmän sodan ajan oli olemassa eräänlainen ”symmetrinen uhka” Neuvostoliiton taholta. Se nähtiin lännen puolustus- ja turvallisuusjärjestelmiin suunnattuna päähaasteena. Epäsymmetristen uhkien uudet muodot ovat luonteeltaan toisenlaisia kuin toisen maailmansodan jälkeen fokuksena ollut uhka Neuvostoliiton taholta tulevasta tavanomaisesta hyökkäyksestä. Esimerkkinä uusista uhkista on, kuten aikaisemmin on huomautettu, suureneva joukko pystyviä toimijoita kemiallisessa, biologisessa ja elektronisessa sodankäynnissä yhdistettynä monenmuotoisten äärimmäisyysryhmien lisääntyneeseen aktiivisuuteen. Äärimmäisyysryhmillä on yleensä yksi tai muutama sydämen asia, jonka puolesta he taistelevat *yksisilmäisesti* (*enögt*). Nämä äärimmäisyysryhmät voivat olla esimerkiksi ympäristönsuojeluun liittyviä ääri liikkeitä, fundamentalistisesti asennoituneita uskonnollisia ryhmiä, etnisesti värvättyjä ryhmiä ja perinteisemmin rakentuvia poliittisia ja ideologisia ryhmiä. Nämä ryhmät ovat olleet vastuussa lisääntyvästä määrästä hyökkäyksiä vastustamiaan voimia vastaan. Kohteina ovat olleet esimerkiksi valtion poliisi- ja sotilasvoimien kapasiteetti, vastapuolen uskonnolliset symbolit, valtion

³⁶⁹ Tiedustelutietojen vaihtamiseen liittyvä kokemus sotilaallisiin koalitioihin osallistuvien välillä on, että vaihto ei tunnu tapahtuvan ajoissa. Usein on kysymyksessä vahvat intressit suojata kansallisia tiedustelutietoja parhaalla mahdollisella tavalla, myös liittolaisten välillä. Se on ongelma, joka voi osaltaan rajoittaa tiedustelutietojen tehokasta vaihtoa sotilaallisissa operaatioissa, sekä vaikeuttaa tehokasta yhteistyötä operaatioihin osallistuvien valtioiden välillä. Tätä ei ehkä voida kokonaan välttää kaikissa olosuhteissa. Yleisesti ottaen monta kertaa on kuitenkin kaivattu vahvoja sopimuksia tiedustelutietojen vaihtamisesta operatiivisella ja taktisella tasolla kansainvälisten operaatioiden yhteydessä.

ja yksityinen omaisuus ja kaikki sellainen, mitä ne pitävät itse edustamansa asenteen tai aatteen vihollisena.

Nykyään tehdään lähes jatkuvasti suurempia tai pienempiä terroritekoja, useimmat toisessa tai kolmannessa maailmassa. Vain osaa näistä osittain suurista ja vakavista teoista selostetaan yksityiskohtaisesti länsimaisessa lehdistössä, kun sitä vastoin pienempiäkin episodeja usein tuodaan suurellesiti esiin, jos sellainen tapahtuu CNN:n reporterin läheisyydessä. Raportoidaan nähtyä tai kuultua – muu jää ainakin ensimmäisellä kerralla hämäräksi. Tämä tekijä pitää ottaa huomioon yritettäessä arvioida, mitä uhkaa eri kapinaliikkeet, terroristiryhmät ja enemmän tai vähemmän rikolliset ryhmät edustavat paikalliselle turvallisuustilanteelle, tai läntisille intresseille sellaisenaan. Jotta pystyttäisiin kohtaamaan tämä kasvava haaste, täytyy paremmin kyetä kartoittamaan, analysoimaan ja tutkimaan tätä uhkien muotoa, ts. on hankittava suurempi ymmärrys ja taju niistä olosuhteista, joihin kehitteillä olevat ja käyttöön otettavat epäsymmetriset hyökkäysmenetelmät perustuvat. Tämä nähdään tänä päivänä useimpien länsimaisten tiedusteluorganisaatioiden ja poliisivoimien analyysi- ja tiedustelukapasiteetin ongelmana.³⁷⁰

Läntisissä maissa yleensä ja varsinkin Yhdysvalloissa on ryhdytty uusin voimin tutkimaan epäsymmetristen uhkien pääpiirteitä, niiden kehitystä 1990-luvun aikana sekä syyskuun 11. päivän 2001 terrori-iskun jälkeisiä nyt nähtävissä olevien vastustajien asennoitumisien ja uhkatrendien mahdollisia seurauksia. Amerikkalaiset tiedusteluorganisaatiot ovat perinteisesti keskittäneet analyysinsä ja ennusteidensa huomion johtajuuteen, kyvykkyyteen, kapasiteettiin ja organisaatioon. Sama malli on hallinnut länsieurooppalaisia vastaavia organisaatioita. CIA:n johdossa syksyllä 2004 tapahtuneiden suurten ”puhdistusoperaatioiden” jälkeen CIA kohdistaa nyt päähuomion myös sosiaalisiin ja kulttuurin alalla tapahtuviin virtauksiin (ts. kontekstia laajennetaan), jotka suoraan tai epäsuorasti voivat vaikuttaa konfliktiin/sotaan tai poliittiseen kehitykseen. Nähtäväksi jää tietysti onnistuuko niin huomattava uudelleenjärjestely CIA:n ”sisäisissä traditioissa” ja ajan mittaan muissakin amerikkalaisissa tiedusteluorganisaatioissa.³⁷¹

Ovatko länttä ja läntisiä intressejä vastaan kohdistuvat uhkat lisääntymässä? On vaikea vastata yksiselitteisesti kyllä tai ei, koska kehitys on yhdistelmä yksittäisten maiden sisäisistä olosuhteista niin lännessä kuin kolmannessa maailmassa. Kehitykseen vaikuttavat lisäksi uhkat, jotka ovat kulkeutuneet läntisiin maihin erityisesti kolmannesta maailmasta. Globalisaatio on hyvine ja huonoine puolineen mahdollistanut nopean fyysisen siirtymisen konfliktialueille ja sieltä pois (ehkä salaakin?), kuten suuret pakolaisvirrat, joita nykyään nähdään monen maan sisällä ja jotka usein vaikuttavat myös naapurimaihin. Kyse on pakolaisvirroista, joiden päämäärä usein on myös päästä ”luvattuun maahan”, ts. Eurooppaan tai

³⁷⁰ O'Brien, Kevin ja Nusbaum, Joseph: ”Intelligence Gathering Asymmetric Threats”, www.icsa.ac.uk, 2001. Kevin O'Brien oli Deputy Director of the International Centre for Security Analysis, ICSA. Joseph Nusbaum oli ICSA:n tutkija ja työskenteli tekstiä kirjoitettaessaan ”cyber threats presented by sub-state actors”-kysymysten parissa.

³⁷¹ Laajin alue, johon panostetaan, näyttää olevan voimavarojen lisääminen kielissä. Esimerkiksi arabialaisia kieliä opiskelevien lukumäärä on dramaattisesti lisääntynyt Yhdysvalloissa viimeisten vuosien aikana.

Yhdysvaltoihin. Matkustamisen ja varsinkin oman sanoman elektronisen levittämisen helppous antaa lännen turvallisuuspalveluille ja sotilaalliselle järjestelmälle täysin uusia vastattavia haasteita.

Miksi tiedustelutiedot ovat tärkeitä ”uudessa sodassa”?

Tässä tarkastellaan tiedustelutietojen saannille asetettuja uusia vaatimuksia, erityisesti toisen ja kolmannen maailman operaatioissa. Kuten aikaisemmin on huomautettu, hyvien tiedustelutietojen tarve on suuri kaikenlaisessa sodankäynnissä. Haasteet muodostuvat erityisen suuriksi silloin, kun ollaan vastakkain epävakinaisten³⁷²/sissijoukkojen ja terroristiorganisaatioiden kanssa. Varsinkin jälkimmäisessä tilanteessa varmemman menestyksen saavuttamiseksi on oleellista pystyä hyvään yhteistyöhön eri viranomaisten kanssa.

Kolmannessa maailmassa käytäviä sotia voidaan tuskin voittaa ilman, että – vähän yksinkertaistetusti sanottuna – ”hallitustaho” ja sitä tukevat osapuolet pystyvät varmistamaan tehokkaan ja olennaisten tiedustelutietojen saannin, ja että samalla kyetään estämään sissijoukkoja saamasta vastaavia tiedustelutietoja omalta puolelta. Tämän kaltaisia sotia on luultavasti mahdoton voittaa ilman, että onnistutaan muuttamaan nyt esimerkiksi Irakissa hallitsevana olevan trendin suuntaa: sissiorganisaatioilla on nyt siis hyvä mahdollisuus saada tiedustelutietoja (enimmäkseen ”ihmisten hankkimiin tiedustelutietoihin” perustuvia, HUMINT) hallituksesta, kun sitä vastoin virallinen hallitus ja amerikkalaiset ovat enimmäkseen riippuvaisia teknisesti kerätyistä tiedoista. Ellei onnistu ”sokaisemaan” sissien puolta ja itse saamaan tietoa sissi- ja terroristiryhmien tekemisistä ja suunnitelmista, on erittäin vaikea menestyä sotilaallisesti ja poliittisesti tämän kaltaisissa konflikteissa. Näiden ongelmien havainnollistamiseksi seuraavassa kuvataan ja kommentoidaan kehitystä Irakissa vuoden 2003 jälkeen. Kehitystä kommentoidaan myöhemmin tiedustelun näkökulmasta.

Useimmilla sissiryhmiin kuuluvista irakilaisista on ollut vain vähäisesti kokemusta sissitaistelijoina. Tämän vuoksi heidän on ollut pakko opetella toimintaa ”kantapään kautta”, ja ottaa oppia sekä omista että muiden kokemuksista. Osalla nyt toimivista upseereista ja Saddamin hallituksen turvallisuus- ja armeijajoukkojen aikaisemmista sotilaista on kuitenkin kokemusta hallituksen aikaisemmasta erittäin kovakätisestä taistelusta kurdien ja shiiojen kannattajien kapinaliikettä vastaan.

Kapinan keskus on sijoittunut kaupunkimaisille alueille, ja kapinalla onkin toistaiseksi ollut selvästi urbaani leima. Kapinaliikkeiden tärkeimpiä operaatioalueita ovat olleet suuremmat kaupungit kuten Bagdad, Falluja, Mosel, al-Sulaymaniya, Samara ja Saddamin kotikaupunki Tikrit. On kohtalaisen selvää, että näillä mellakoilla on tietty kansan tuki, varsinkin kun näitä alueita hallitsee perinteinen sunneihin pohjautuva eliitti. On myös nähtävissä, että

³⁷² Toim.huom: irregular (norjaksi irregulære) merkitsee sananmukaisesti ei-vakinaisessa palveluksessa olevaa, amatöörisotilasta.

maaseudulle sijoittuva rajallinen sissitoiminta on tapahtunut sunnien hallitsemilla alueilla, kun vastaavasti kurdien ja shiiojen alueilla maaseudulla on ollut rauhallista.

Kaupunkisissit ovat käyttäneet enimmäkseen improvisoituja kranaatteihin ja lentopommeihin perustuvia pommeja, he ovat tehneet iskuja irakilaisille poliisiasemille sekä hyökänneet ulkomaisia urakoitsijoita tai ulkomaisille joukoille tai Irakin väliaikaiselle hallitukselle työskenteleviä vastaan. Improvisoituihin pommeihin panostaminen on valittu todennäköisesti siksi, että vastarekrytoitujen sissien ampumataito ja yleiset sotilaalliset valmiudet ovat osoittautuneet rajallisiksi. Mellakoita ovat tukeneet niin sanotut *jihadistit*, jotka ovat saaneet oppinsa ja kokemuksensa Afganistanista.³⁷³ Myös itsemurhapommittajat ovat tuoneet oman lisänsä tähän kuvaan. Kaiken kaikkiaan sissi- ja terroristitoimet ovat tehneet tavallisten irakilaisten jokapäiväisestä elämästä suhteellisen vaikeaa ja vaarallista mainituissa kaupungeissa sekä tärkeimpien liikenneväylien varrella. Sissit ovat siten hyvin onnistuneet tekemään tilanteesta maassa epävakaa. He ovat myös myötävaikuttaneet siihen, että Irakissa ei ole pystytty kehittämään uutta stabiilia sisäistä hallintoa. Asutus on tiheintä Irakin keskiosissa, joille on ominaista autiomaiden ja hedelmällisten alueiden vaihtelu. Taistelujen käyminen vastarintaa vastaan on keskitetty kaupunkialueille, koska maan etelä- ja keskiosien arabialaisilla alueilla on vain harvoja kapinallisten ”turva-alueiksi” sopivia laajempia vuoristo- tai metsäseutuja. Rahoitus on tähän mennessä ollut riittävää, johtuen muun muassa toistaiseksi käytössä olleista ja aikaisemman hallinnon kontrolloimista dollareista. Amerikkalaiset pystyivät nähtävästi vain hyvin vähäisessä määrin ottamaan haltuunsa tai tuhoamaan suuria ase- ja ampumatarvikevarastoja miehityksen aikaisessa vaiheessa. Tämän vuoksi kapinaliikkeillä on ollut käytössään lähes rajattomat määrät aseita ja ampumatarvikkeita.³⁷⁴ Amerikkalaisilla ja heidän liittolaisillaan oli yksinkertaisesti liian vähän sotilaita käytössään taistelujen alkuvaiheessa maan pinta-alaan ja väestömäärään nähden. Tilanteen hallintaa ei pystytty osoittamaan varsinaiselle kansalle, eikä erityisesti potentiaalisille kapinallisille.

Sissisodan kaltaisessa monimutkaisessa sotatilanteessa menestyminen riippuu täysin tiedustelutiedoista. Irakin tapauksessa tilanteen hallintaan saaminen luultavasti edellyttää erityisesti hyviä tiedustelutietoja. Tässä yhteydessä on tärkeää täsmentää, että kapinan torjunnan yhteydessä sotilaallinen tiedustelu saa täysin eri muodon kuin tavanomaisen sodankäynnin yhteydessä. Lyhyesti sanottuna, tämän kaltaisessa sodankäynnissä menestyminen edellyttää tavanomaisiin olosuhteisiin verrattuna täysin eri tärkeysjärjestystä. Standardimenettelyt, kuten ne joita nykyään kutsutaan englannin kielellä ”*intelligence preparations of the battlefield*”, ”*Order-of-Battle*” ja ”*templating forces*”, eivät sovi tähän sellaisenaan ja rutiinit on sopeutettava tilanteen mukaan.³⁷⁵

³⁷³ Beaumont, Peter and Graham, Patrick: “Rebel war spirals out of control as US intelligence loses the plot,” *The Observer*, 2003-11-02.

³⁷⁴ Broad, William J. and Sanger, David E: ”Facts and Questions About Lost Munitions”, *New York Times*, 2004-10-30.

³⁷⁵ Ks. U.S. Army, FM 34-130, Chapter 3.

Elektroniikkaan perustuva tiedustelu³⁷⁶, jonka tarkoitus on elektronisten signaalien mittaaminen ja arviointi, vaatii myös huomattavaa muutosta ennen kuin se pystyy toimimaan tehokkaasti kapinaliikkeiden toimintaympäristössä. Kokemukset varsinkin Afganistanista ja Irakista viittaavat siihen, että alemmalla tasolla, ts. tiedustelu-upseerien pataljoonan (S 2), prikaatin ja divisioonan tasolla (G 2), täytyy ajatella toisella tavalla kuin jos kyse olisi ”traditionaalisesta” liikkeeseen perustuvasta sodankäynnistä. Toiminta-alueella tiedustelu-upseerien tehtävänä on yrittää välttää itseän tai paikalliseen väestöön ja hallintoon suunnattua väkivaltaa. Silloin on luonnollisesti voimassa aika lailla erilaiset pelisäännöt, ja kaikesta päätellen sopeutuminen on osoittautunut vaikeaksi. Ehkä tässä on kyse niistä operaatiomalleista, joita on yritetty noudattaa monissa kriisinhallintaoperaatioissa, ja joita pitäisi nyt yrittää ”keksiä uudelleen ja kehittää edelleen”?³⁷⁷ Juuri tämän kaltaisissa pitkäaikaisissa ja matalan intensiteetin konflikteissa S 2 ja G 2 -osastoilla on enemmän kuin tarpeeksi tekemistä yrittäessään muodostaa *paikallista kuvaa* muun muassa siitä, kenellä on valta, kuka varsinaisesti johtaa asuntokorttelia, kuka on sukua kenellekin ja varsinkin vaikuttavatko etniset ja uskonnolliset tekijät asiaan. Tämä toiminta muistuttaa enemmän *poliisin työtä* kuin perinteisempää kenttätiedustelua.³⁷⁸ James Dobbins on amerikkalaisessa aikakauslehdessä *Foreign Affairs* ilmestyneessä, Irakissa tapahtuvaa kehitystä kuvaavassa artikkelissaan ottanut lähtökohdaksi aikaisemmat kokemuksensa Yhdysvaltojen erityislähettiläänä sellaisissa paikoissa kuten Bosnia, Kosovo, Afganistan ja Somalia. Hän kuvaa interventioihin liittyneitä haasteita seuraavasti otsikolla ”*picking the right battle*”:

Counterinsurgency campaigns require the close integration of civil and military efforts, moreover, with primacy given to political objectives over military goals. They require detailed tactical intelligence, which can be developed only by Iraqis and is best gathered by a police force in daily contact with the population. Training the Iraqi police and building a counterterrorist “special branch” within it should take priority over all other capacity-building programs, including the creation of an Iraqi military.

379

Tämän kaltaisissa sodissa menestyksellisiksi osoittautuneilla menetelmillä on monia yhtäläisyyksiä niihin menetelmiin, joilla läntisissä suurkaupungeissa nykyään yritetään taistella organisoitua rikollisuutta tai huumausaineverkostoja vastaan.³⁸⁰ Siinä määrin kuin menestyksestä on ollut, se on perustunut kulttuuriin ja kielitaitoon, ”kuka-kanssakäymisissä-kenen-

³⁷⁶ Toim.huom: suomalaisessa käsitteistössä (Operaatioesikunnan ohjesääntötoimikunta 2001) elektroni-
nen viestitiedustelu (Communications Intelligence, COMINT) on vihollisen viestisignaaleihin kohdis-
tuvaa elektronista tiedustelua ja valvontaa.

³⁷⁷ Thomas, T. L: ”Preventing Conflict Through Information Technology,” *Military Review* (December 1998/January-February 1999), s. 44–57. Samassa aikakauslehdessä otsikolla “IT Requirements for Peacekeeping,” *Military Review* (Sept.-October 2001), s. 29. Artikkeleista saa kootusti hyvän käsityksen siitä, mitä amerikkalaisten puolella ajateltiin tästä silloin kun he vielä olivat tiukasti sidottuina Balkanilla.

³⁷⁸ LtC Lester W. Grau, “Guerrillas, Terrorists, and Intelligence Analysis,” *Military Review*, July -August 2004

³⁷⁹ Dobbins, James: ”Iraq: Winning the Unwinnable War,” *Foreign Affairs*, January/February 2005, s. 19.

³⁸⁰ Rekkedal, Nils Marius ja Zetterling, Niklas: *Grundbok i operationskonst. Utvecklingen av operationskonsten och dess teorier* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004), s. 258–264

kanssa” -matriisien kehittämiseen, erilaisiin (elektroniikkaan perustuviin) verkostanalyysiin muotoihin (ml. matkapuhelinten kuuntelu), kulttuurianalyysiin, rahatoimiin liittyviin analyysiin jne. Tämän työn tuloksena pyritään saamaan yleiskatsaus muun muassa töihin palkatuista paikallisista henkilöistä tai niistä, joille on annettu johtava asema. Ovatko he lojaaleja työnantajiaan kohtaan vai ovatko sissit ”istuttaneet” tilalle omaa väkeään? Kuten aikaisemmin on huomautettu, viimeksi mainittu asia on edellytyksenä sille, että kapinallisten oma organisaatio saa käsiinsä tarvitsemansa tiedustelutiedot voidakseen muun muassa välttää joutumasta tavanomaisten joukkojen tehokkaan tuhoamistaistelun kohteeksi.

Nykyisin työskennellään lujasti, jotta voidaan selvittää tästä vaihtoehtoisesta tiedustelutietojen hankkimisesta verrattuna kentätiedustelun perinteisiin muotoihin. Kuitenkin vaikeaksi on osoittautunut riittävän hyvän tiedustelukuvan muodostaminen, niin että on voitu hyökätä ja ehkä tuhota ajankohdan kannalta keskeiset kapinaryhmät. Tiettyjen ryhmien tuhoamisesta on selvitty, mutta näyttää kuitenkin vahvasti siltä, että kapinallisten verkosto Irakissa vahvistuu jatkuvasti. Tärkeänä tekijänä tässä on, että länsimaisen taustan omaava tiedustelu-upseeri ei automaattisesti ymmärrä paikallisen toiminnan logiikkaa. Hänen on perehdyttävä ”paikallisiin lakeihin”, jotka ovat voimassa esimerkiksi yhä heimojen leimamassa sunnimuslimien elinympäristössä. Usein paikallisen kulttuurin ymmärryksen saavuttamiseen kuluu kuitenkin lähes koko operaation palvelusaika. Näin ollen saavutettua asiantuntemusta ei voida hyödyntää paikan päällä upseerin palatessa kotimaahansa palvelusajan päättyessä.

Toinen tärkeä asia on, että sodan runtelemassa maassa kuten Afganistanissa, on lähes toivotonta yrittää laatia perinteisiä ”*Order-of-Battle*” -katsauksia niihin kuuluvine tilanneselostuksineen. Tällaiset katsaukset ovat tavallisesti erittäin tärkeitä apuvälineitä traditionaalisessa, tavanomaista sodankäyntiä varten kehitetyssä tiedustelussa. Katsausten laatimisesta tulee normaalisti enemmän tai vähemmän ”runoiluja” ja tällaisella informaatiolla on yleensä ollut vähän konkreettista arvoa varsinaisen kapinan tuhoamiselle. Me (ruotsalaiset) puhumme tässä verkoston kartoittamisesta, joka itsessään on paljon vaativampi tehtävä kuin hierarkkisten mallien muodostaminen. Vertaus tavalliseen poliisityöhön on luultavasti jälleen hyödyllinen. Organisoitujen jengien ja hyvin organisoitujen rikollisten ryhmien paljastaminen ja tuhoaminen vaativat erityistä lähentymistä ongelmaan. Koska tässä ei ole kysymys ”tavallisista” (usein organisoimattomista) rikollisista, on itse ajateltava toisella tavalla, jos haluaa menestyä. Normaalisti hyvin organisoituja rikollisia vastaan taisteltaessa poliisin tarkoituksena on päästä perille siitä, kuka on mukana missäkin jengissä/ryhmässä, mitä kaupungin/korttelin osaa yksittäinen jengi kontrolloi, millainen aseistus niillä on, mitä taktiikkaa ne yleisimmin käyttävät, ja miten normaalisti on tapana käyttäytyä. Vastaavaa tekniikkaa voidaan käyttää ”erottamaan kapinalliset tavallisista kansalaisista”, jos mukaillaan puhemies Maon vanhaa vertauskuvaa kalasta ja vedestä.

Kulttuurilla on luonnollisesti huomattava vaikutus asenteisiin ja käytettyihin operaatiomalleihin. Käytännössä on siis vähäiset mahdollisuudet onnistua ilman, että kapinanvastaiseen taisteluun joutuneella tiedusteluhenkilöstöllä on joko itsellään hyvät kieli- ja kulttuuritiedot tai ainakin käytettävissään näitä tietoja omaavia lojaaleja henkilöitä. Paikallisen kulttuurin ja

historian ymmärtäminen on ennen kaikkea edellytys todelliseen menestymiseen tämän kaltaisissa sodissa. Ihannetapauksessa kaikissa pataljoonissa ja prikaateissa pitäisi olla runsaasti tällaisia paikallisen tuntemuksen omaavia asiantuntijoita. Tällaisista asiantuntijoista on kuitenkin usein pulaa. Siksi aikaisemmissa vastaavissa operaatioissa asiantuntemus on koottu ylemmälle tasolle (usein armeijakunnan esikuntaan tai ylemmäksi). Tämänkaltaisen asiantuntemuksen saatavuus ei luonnollisesti riitä voittamiseen taisteltaessa kapinaa vastaan, johon ulkomaiset joukot ovat voimakkaasti sotkeutuneet mukaan. Käytännössä onkin lähes mahdotonta menestyä ilman, että tällaista asiantuntemusta on käytettävissä ja että se toimii hyvin.

Mielenkiintoinen, varsinkin Afganistaniin liittyvä piirre, ja se on myös selvästi merkittävä tekijä Irakissa, on että näillä kummallakin yhteiskunnalla on pitkät ja suhteellisen ”sotaiset” perinteet. Elinympäristö on kehittänyt kansaan asenteita, jossa osana omaa, tavallista henkiinjäämisstrategiaa on opittu karttamaan ongelmia yrittämällä päästä eroon vastustajistaan joko väistämällä ja harhauttamalla tai tekemällä sotaliikkeitä. Lojailus ei näissä kulttuureissa ole mitään ikuista, paitsi omaa sukua, klaania tai muita läheisiä ja pitkäaikaisia suhteita kohtaan.³⁸¹

Irakissa on käynyt ilmi, että olemassa olevat väestönlaskentatiedot olivat kohtalaisen arvottomia, kun maassa alettiin valmistella vastikään pidettyjä uusia vaaleja. Vaalivalmistelujen yhteydessä täytyi laatia uusi vaaliluetteloon liittyvä selvitys. Tällöin huomioitiin muun muassa Baath-puolueen puoluejäsenyydet, poliisin raportit, sotaväen henkilöluettelot ja erilaiset kunnalliset tai uskonnolliset selonteot. Näiden pohjalta on luotu vaaleissa käytetyn vaaliluettelon perusteet. Tämänkaltaiset väestönlaskentatiedot ovat sinänsä tärkeitä tiedustelutietoja yritettäessä kehittää käynnissä olevan kapinan kukistamisstrategiaa. Tärkeimmät tiedot siitä, kuka on kuka ja kuka todellisuuudessa määrää tietyllä alueella, saa ehkä parhaiten tutkimalla perhesiteitä, laatimalla matriiseja siitä, kuka keskustelee ja toimii yhdessä kenen kanssa, ja varsinkin selvittämällä kuka ohjaa rahavirtaa. Kuten aikaisemmin on huomautettu, menestyksen saavuttamiseksi on tärkeää kehittää ja hyödyntää poliisin metodeja, koska paikallistuntemus, joka perustuu hallitukseen positiivisesti asennoituneelta paikallisväestöltä saatuun informaatioon, on perinteisesti osoittautunut ehkä tärkeimmäksi yksittäiseksi tekijäksi tehokkaassa taistelussa kapinallisia vastaan. Välttämättömän tiedustelukuvan luomisen jälkeen on ilman muuta edellytyksenä, että on käytettävissä hyvin harjoitettuja joukkoja, jotka nopeasti ja tehokkaasti pystyvät hyökkäämään ja tekemään tunnetut mellakoijat vaarattomiksi tai pidättämään heidät.

Edellä mainittujen tekniikkojen toimiminen edellyttää kuitenkin laajaa paikallistuntemusta. Niistä ei ole välttämättä apua yritettäessä paljastaa ulkomaisia soluttautujia ja rajanylityksiä. Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa tehokas ja lahjomaton rajavalvonta on luultavasti tärkein tekijä yhdessä kaikilta vaadittavien, ja ehkä myös mukana pidettävien, hyväksytyjen

³⁸¹ Cordesman, Anthony H: *The Lessons of Afghanistan. War fighting, Intelligence, and Force Transformation*, (Washington, D.C: The CSIS Press, Center for Strategic and International Studies, 2002), ks. erityisesti luvut 3 ja 4.

henkilöllisyyspapereiden kanssa. Tässä yhteydessä tiedustelutoiminnalle merkityksellistä on myös, että käytettävissä on hyvät kartat ja että tiedetään, kuka omistaa maat ja rakennukset. Perinteisesti tämän kaltaiset tiedot sekä analyysitoiminta ja paikallisten tai ylempien hallinnon johtajien ajattelun ymmärtäminen ovat olleet tärkeitä hyvin onnistuneiden kapinan tai levottomuuksien torjumisten yhteydessä. Kaupunkisissien salaperäisten johtohenkilöiden selvittäminen on myös varsin leimallisesti salapoliiisityötä. Tähän liittyy kysymyksiä, joita tämääntyyppisissä tilanteissa on ollut tapana tehdä:

1. Kuka hän on? (*Henkilöllisyys* selvitetään, monilla on useita peitenimiä, aliaksia)
2. Kenen kanssa henkilöllä on tapana seurustella? Kuka on henkilön lähin yhteistyökumppani?
3. Mikä hänen taustansa on – todellinen?
4. Ketkä ovat asianosaisen lähisukulaisia, ja missä nämä asuvat?
5. Liittolaiset, jotka ovat valmiita olemaan mukana (ja/tai jotka ovat lojaaleja keille?)

Tällaisten laajojen tietomäärien kokoaminen, systemoiminen ja yhdistäminen on vaativaa ja usein vähemmän jännittävää työtä. Erityisesti suurkaupungeissa terroristi- ja sissiryhmien löytäminen ja niitä vastaan taisteleminen on erittäin vaikeaa ilman tämän systematiikan kehittämistä ja käyttämistä. Tehokkaan työn edellytyksenä ovat hyvä tietotuki ja sovellettu ohjelmisto. Tietomateriaalia käytetään vuorostaan analyysityön pohjana. Se antaa perustan poliisin ja sotilaiden toiminnan priorisoimiselle sekä uhkien arvioinneille ja niin sanotulle ”force protection”ille jne. (Onnistuneiden tietojenkeruu- ja analyysimenetelmien systemaattisempaa esittelyä selitetään erilaisissa artikkeleissa, ks. alaviite.)³⁸²

Kuten aikaisemmin on mainittu, yksityiskohtaisten, paikallisten tiedustelutietojen tarve on erityisen suuri kaiken muotoisen mellakkatorjunnan yhteydessä. Väkivaltainen tiedustelu on aina ollut erittäin vaativaa ja vaarallista työtä. Selvää on myös, että tämänkaltaisen tiedustelutyö on itse asiassa hyvin erilaista kuin se tiedustelu, jota tehdään normaalisti taktisella ja operatiivisella tasolla tavanomaisen sodankäynnin yhteydessä. Pääasiallinen ero on, että sissisota on yleensä pitkäaikainen ja että tällainen konflikti saa tunnusmerkkinsä niistä paikallisyhteisöistä, missä ne tapahtuvat. Nykyaikainen teknologia sekä poliisille ominaisempien tietojen hankkimis- ja analysointimenetelmien käyttö voivat ilman muuta olla hyviä apukeinoja. Nämä toimenpiteet vaikuttavat välttämättömän tiedustelukuvan muodostumiseen yhdessä perinteisten hankkimismenetelmien, kuten partioiden ja agenttien käytön kanssa.

Kuten jo mainittiin, tehokkaan kapinantorjunnan organisoiminen ja johtaminen vaatii suuren määrän erilaisia tietoja, ja nämä tiedot täytyy myös pystyä systematisoimaan ja analysoimaan. Lopuksi täytyy olla halua ja kykyä iskeä niihin kapinaryhmiin ja johtajiin, jotka halutaan kukistaa.

³⁸² McCue, Colleen and Stone, Emily S. and Gooch, Teresa P: “Data Mining and Value-Added Analysis,” *FBI Law Enforcement Bulletin* (November 2003), s. 3–4. Katso myös Farnaz Fassihin kirjoittama artikkeli, “Two Novice Gumshoes Charted the Capture of Saddam Hussein,” *Wall Street Journal*, 18.1.2004, s. 1.

5.9 Lopuksi lyhyt arvio

Uuden stabiilin poliittisen ja taloudellisen kehityksen aikaansaaminen Irakissa on osoittautunut vaikeaksi keväällä 2003 Saddam Husseinin hallintoa vastaan käydyn, näennäisesti tehokkaan sodan jälkeen. Yhdysvallat johtaa laajaa koalitiota, jossa Iso-Britannia on ainoa läntinen valtio, jonka sotilaallinen toiminta Irakissa on mittavampaa. Kaikkien muiden osallistuvien valtioiden sotilaallinen panos on vähäisempää.

Vähitellen, kun tätä sotaa koskevasta suunnittelusta on jatkuvasti tullut esiin enemmän tietoa, on käynyt ilmi, että amerikkalaiset eivät ilmeisesti olleet miettineet loppuun saakka sitä välttämätöntä asiaa, miten pitäisi toimia sen jälkeen, kun varsinainen sota on voitettu. Amerikkalaiset ja Euroopan suurvallat kävivät 1940-luvulta 1970-luvulle asti kapinoita vastaan useita ja pitkäaikaisia taisteluja, niin sanottua *counterinsurgency*-toimintaa (vastakumouksellista), lyhennettynä *COIN*-taisteluja. Vietnamissa ja myös Kaakkois-Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa on koko mainitun ajan käyty sotia, joista osa jatkuu edelleen. Teoriassa käytettävissä pitäisi olla siis runsaasti historiallisia kokemuksia. Muiden aikaisemmista virheistä oppiminen on kuitenkin usein osoittautunut vaikeaksi.

6 Nykyaikainen ilmavoima

6.1 Johdanto – ilmavoimien kehitys

Tässä luvussa kuvataan aluksi ilmasodan historiallista kehitystä ja esitellään joitakin ”klassisten” ilmavoimateoreetikoiden ajatuksia. Sen jälkeen seuraa hieman syvempi analyysi nykyaikaisten ilmavoimien teoriasta ja käytännöstä. Lopuksi tehdään joitakin johtopäätöksiä siitä, mihin suuntaan ilmavoimissa ollaan menossa.

Perusedellytys ilmavoimien käyttämiselle on, että pystytään pysymään ilmatilassa tietty aika. Ranskan vallankumoussotien aikana 1700-luvun lopulla oli tehty kokeita ilmapalloilla. Niillä ei kuitenkaan ollut kehitykseen olennaista merkitystä, vaikka niitä olikin käytetty tähystyksen apuvälineinä. Nykyisin ilmavoimiksi kutsutun kokonaisuuden varsinainen kehitys alkoi Wrightin veljesten keksittyä vuonna 1903 polttomootorin ympärille kehitetyn lentokonekonstruktion (nykyään käytetään myös koko ilmakehän voimaa kuvaavaa käsitettä *aerospace power*, (”rymd- och luftmakt”, eli siis avaruus- ja ilmavoima). Nopeasti oivallettiin, että ilmatilaa voidaan lentokoneen avulla käyttää sodankäynnin uutena elementtinä. Wrightin veljesten toimintaan pohjautuen Yhdysvaltain asevoimat perusti niin kutsutun ”U.S. Military Aviation Unit”in elokuussa 1907 osana U.S. Army Signal Corpsia. Wright toimitti tälle yksikölle ensimmäisen lentokoneen 1909 ja siitä alkoi hyvin nopea kehitys. Ensimmäistä maailmansotaa edeltäneiden kolmen vuoden aikana kaikki suurvallat hankkivat pienehkön määrän erilaisia lentokonekonstruktioita.

Kehitys ensimmäisen maailmansodan aikana

Lentokoneen käytölle sotilaallisissa operaatioissa oli alussa selviä rajoituksia. Pahin ongelma oli, että käytettävissä olevien moottorien rajallinen teho asetti selkeitä rajoituksia lentokoneen painolle. Rakennusmateriaalina käytettiin enimmäkseen kevyttä puuta, teräslankaa ja purjekangasta. Hyötykuorma oli lisäksi suhteellisen vähäinen. Ensimmäisen maailmansodan syttyessä elokuussa 1914 sotilaallisesti käytettävissä olevat lentokoneet oli ensi sijassa tarkoitettu tiedustelukäyttöön ja niissä oli enintään kahden hengen miehistö, lentäjä ja tähystäjä. Näiden saamista ja välittämällä tiedoilla oli kuitenkin mitä suurin merkitys liittoutuneiden voitolle Marnessa, jossa saksalaisten eteneminen kohti Pariisia lopulta pysäytettiin.

Ilmailu näytti tulleen jäädäkseen, myös osaksi sodankäyntiä. Tämä oli alkuna ensimmäisen maailmansodan aikana tapahtuneelle, ennenkuulumattoman nopealle ja dynaamiselle ilmailun kehitykselle. Etusija annettiin lentokoneen, ja myös entistä selvästi paremman moottorikonstruktion kehittämiseksi. Kantokyvyn lisääminen oli käytännössä mahdotonta ilman voimakkaampia moottoreita. Lentokoneen ohjattavuus, koko ja kuormankantokyky parantivat sodan aikana nopeasti. Lentokoneisiin kehitettiin pommeja ja niihin asennettiin radio tykistön tulen johtamista varten. Lisäksi valmistettiin ilmakuvaukseen soveltuvia kameroita.

Jo vuonna 1915 molemmille sodan osapuolille oli selvää, että lentotiedustelu oli tärkeä osa sodankäyntiä. Molemmat osapuolet alkoivat kehittää hävittäjälentokonetta (jaktflygplan) estääkseen vastapuolen ilmasta tapahtuvan tiedustelun. Lentokoneiden välisestä ilmataistelusta tuli sodan uusi ulottuvuus, kun konekiväärin synkronointi oli keksitty ja pystyttiin ampumaan suoraan eteenpäin luotien lentäessä potkurinlapojen välistä.³⁸³ Vuoden 1915 aikana käytettiin ensimmäistä kertaa ”strategista pommitusta” (”strategisk bombing”). Saksalaisista tuli edelläkävijöitä tällä alueella heidän käyttäessään suuria ilmalaivoja (”zeppeliini”) Ison-Britannian itärannikon 1915 ja myöhemmin myös Lontoon pommituksessa.

Vuodesta 1916 lähtien ilmatiedustelu katsottiin tarpeelliseksi ja jopa edellytykseksi suurempien maahyökkäysten suunnitteluun länsirintamalla. Myöhemmin kaikissa hyökkäyksissä painotettiin kykyä johtaa tykistön tulta ilmasta. Hävittäjälentokoneiden merkitys kasvoi huomattavasti sen myötä kun huomattiin, että tehokkaan tykistön tulenjohton edellytykseksi nähtiin (ainakin paikallinen) ilmatilan kontrolli. Juuri hävittäjälentokoneiden avulla varmistettiin ilmaherruus ajankohtaisilla taistelukentillä ja mahdollistettiin tykistön tulenjohtajien tehokas työskentely. Hävittäjien päätehtävä on tavallaan edelleen varmistaa ilmaherruus taistelukentän yläpuolella.

Ensimmäisen maailmansodan lopulla saksalaiset pommittivat Lontoota laajoissa hyökkäyksissä suhteellisen suurilla pommikoneilla. Vastaperustettu Royal Air Force oli vuorostaan aloittanut verrattain suuret pommitushyökkäykset läntisen Saksan teollisuusalueita vastaan.³⁸⁴

³⁸³ Konstruktio kehitti vuoden 1915 lopulla hollantilainen insinööri Anton Fokker, joka työskenteli saksalaisten lukuun. Vuodesta 1916 saksalaiset alkoivat käyttää uutta konekivääriä uusissa hävittäjäkonstruktioissaan. Tällä konstruktiolla oli suuri merkitys saksan dominoidessa ilmatilaa lyhyen ajan länsirintamalla. Kun yksi koneista väärinkäsityksen seurauksena laskeutui Ranskaan, tämä tekninen etu menetettiin välittömästi. Liittoutuneet kopioivat konstruktion heti ja asensivat sen uusiin hävittäjiinsä.

³⁸⁴ Stokesbury, James L. (1986): *A Short History of Air Power, chapter VI*. London, Robert Hale, UK. Kirjailija oli historian professori Acadia Universityssä, Nova Scotiassa, kirjoittaessaan tämän katsauksen. (Kirjaa käytetään tässä ilmavoiman aikaisen kehityksen yleisteoksena.)

Kehitys sotien välisenä aikana

Koko 1920-luvun ilmailua kehitettiin nopeasti niin sotilaallisiin kuin vähitellen myös siviilipuolen tarkoituksiin. Ihmisten kuljettamista palveleva ilmailu asetettiin monessa suhteessa kehittämisen keskipisteesiksi. Tämä merkitsi investointeja uuteen tekniikkaan, josta tulikin edellytys sille merkittävälle kehitykselle, joka koettiin vajaan 20 vuoden aikana ennen toista maailmansotaa. Ennen kaikkea moottorien kehittymistä voi pitää käännteentekeväenä. Moottorien kehittyminen yhdistettiin aerodynamiikan tieteellisten menetelmien systemaattiseen käyttöön ja uusien materiaalien valintaan, kun luotiin uusia runkoja ja siipiä lentokoneisiin. Tämä kaikki tuli muuttamaan täydellisesti lentokoneiden ulkonäön vuoteen 1939 mennessä. Ensimmäisen maailmansodan lopulla vallitsevina lentokoneina olleet kaksi- ja kolmitasot (två- och tredäckare) vaihtuivat melko nopeasti aerodynaamisiin rakenteisiin vähän ennen toista maailmansotaa. Niillä, jotka eivät selviytyneet tästä muutoksesta, ei ollut jatkossa minkäänlaisia realistisia mahdollisuuksia ilmataistelussa uusia lentokonetyyppejä vastaan.

1930-luvun keskivaiheilla painon ja hyötykuorman välinen suhde (ts. polttoaineen, kuorman ja matkustajien paino suhteessa koneen omaan painoon) parani huomattavasti uusien lentokonemallien ansiosta. Kaikkein tehokkaimmat amerikkalaiset mallit olivat saavuttaneet suhteen 40:60. Amerikkalaisten etumatka koski myös suurempia pommikoneita, joskin brittiläiset pommittajat pääsivät tasoihin amerikkalaisten kanssa toisen maailmansodan aikana. Ilmakuljetuksissa Yhdysvallat oli kuitenkin ylivoimainen. Vain amerikkalaiset kykenivät kehittämään lentokuljetuksille maatumakohtaverkoston, jonka voidaan väittää kattaneen lähes koko maailman.

Uudet suurvallat, kuten Japani ja Neuvostoliitto, kehittivät 1930-luvulla korkeatasoisen lentokoneteollisuuden. Yhdysvallat oli kuitenkin nopein merkittävän lentoteollisuutensa kehittämisessä, varsinkin suuren yksityisten lentopalvelujen kysynnän johdosta. Yhdysvallat saavutti näin ollen etumatkan eurooppalaisiin suurvaltoihin nähden. Tämä etumatka vahvistui edelleen toisen maailmansodan aikana.³⁸⁵

Toinen maailmansota

Toisen maailmansodan alkaessa 1939 oli johtavilla suurvalloilla Isolla-Britanniassa, Neuvostoliitolla, Yhdysvalloilla, Japanilla, Saksalla, Ranskalla ja Italiassa pommikonelaivastot (bombflottor), jotka kykenivät tuhoamaan suurehkon, puolustamattoman kaupungin. Kuitenkin Saksa, Iso-Britannia ja Japani olivat samanaikaisesti kehittäneet hyvin aseistetun ja tehokkaan hävittäjälentokoneen, millä tuli olemaan suuri merkitys tulevien ilmasotien muotoutumiselle. Sodan syttyessä Japani, Yhdysvallat ja – tietyn varauksin Iso-Britannia – olivat kehittäneet lentotukialuksen (hangarfartyg) siihen kuuluvine lentojoukkoineen. Ne pystyivät taistelemaan vihollisen laivastoa, jopa suuria taistelulaivoja (slagskepp) vastaan. Saksa oli toisaalta kehittänyt myös tehokkaan yhteistyön ilmataisteluun, joka perustui len-

³⁸⁵ Stokesbury, James L. (1986): *A Short History of Air Power, chapter VII.*

tokoneiden väliseen yhteydenpitoon radion avulla. Iso-Britannia oli puolestaan kehittänyt uuden konseptin maasijoitteiselle ilmapuolustukselle; siinä koordinoitiin hävittäjien ja ilmatorjuntatykkien toiminta maatahystäjien ja tutkan avulla. Kaikki tämä yhteensä teki ilmavoimasta varteenotettavan maailmansodan aikana. Erilaiset tekniikat sinällään sisälsivät suuria edistysaskeleita, mutta tärkeintä oli, että nyt saatiin synergiaetuja niitä yhdistelemällä. Amerikkalaiset ja britit saavuttivat nopeasti muotoilun ja teknisen edistymisen avulla akselivaltajien etumatkan lentokoneen suunnittelussa. Liittoutuneiden saavuttaman tuotantovoimien ansiosta saksalaisten edistysaskeleet jäivät vähemmän tärkeiksi kuin ne muuten olisivat saattaneet olla. Näitä saksalaisten kehittämisiä merkittäviä tekijöitä olivat muun muassa yöhävittäjien (nattjaksflyg) tutkavalvottu käyttö ja suihkumoottoristen hävittäjien (jetdrivena jaktflygplan) käyttöönnotto.

Ilmatiedustelulla oli suuri merkitys myös toisen maailmansodan aikana. Merkitys lienee ollut jopa suurempi kuin ensimmäisessä maailmansodassa, koska toisessa maailmansodassa taktisen tason vaikutusten lisäksi ilmatiedustelulla oli merkitystä myös strategisen tason toiminnassa. Uutta oli myös se, että pommikoneiden käyttö saattoi merkitä huomattavaa tuhoa muutoin hyvin puolustetuille japanilaisille ja saksalaisille kaupungeille. Pommit olivat vakava uhka myös Saksan teollisuudelle ja rautatieverkostolle. Tukialusten käyttö Tyynellä valtamerellä oli ratkaiseva tekijä Yhdysvaltojen taistellessa Japanin laivastoa vastaan. Tyynen meren sodalle oli monin tavoin leimallista tukialusten ja niiden ilmavoiman käyttö. Ilman tämänlaatuista joustavaa tulivoimaa olisi ollut vaikeata taistella Japanin Tyynen meren alueen monia laivasto- ja lentotukikohtia vastaan. Ainakin se olisi kestänyt paljon kauemmin ja tullut paljon kalliimmaksi tappioilla ja voimavarojen käytöllä mitattuna.³⁸⁶

Sodanjälkeinen aika

Kylmä sota leimasi toisen maailmansodan jälkeisen ajan kehitystä yli 40 vuoden ajan. Tämän jakson aikana sotilaallisen lentokapasiteetin merkitys lisääntyi jatkuvasti. Tämä ei johtunut pelkästään ydinaseilla varustettujen suihkupommikoneiden (jetdrivet bombflyg) merkityksestä ja niiden tärkeästä osasta pelotesymboleina, vaan myös siitä että nykyaikaisen ilmavoiman suhteellinen merkitys oli lisääntynyt tavanomaisessa sodankäynnissä erityisesti maavoimiin nähden.³⁸⁷ Pidemmällä aikavälillä, strategisesta perspektiivistä katsottuna kannattaa painottaa viittä tekijää erityisen tärkeinä:

1. Erikoislentokoneet (esim. amerikkalainen SR-71) korkealla lentävien tiedustelualustojen osassa (rekognosceringsplattformar).
2. Erityisesti Yhdysvalloille ja siten epäsuorasti Natolle: maailmanlaajuinen ilmakuljetusverkosto, joka ensisijaisesti tukeutuu amerikkalaisiin ilmakuljetusresursseihin.
3. Lentokapasiteetin sukellusveneisiin kohdistuvan suorituskyvyn suunnaton kehittyminen, erityisesti vuoden 1970 jälkeen.

³⁸⁶ Stokesbury, James L. (1986): *A Short History of Air Power, chapter VII.*

³⁸⁷ Stokesbury, James L. (1986): *A Short History of Air Power, chapter VII.*

4. Lentokoneiden ja helikoptereiden maasodankäynnin tukemiskyvyn jatkuva paraneminen. Tätä vahvistettiin uusien länsimaisten doktriinien osoittaessa sen tärkeäksi noin vuodesta 1982 lähtien (*Air-Land Battle* -doktriini). Tämä kehitys oli kuitenkin saanut uuden muotonsa jo Vietnamin sodan aikana 1970-luvun alkuun mennessä. Se vahvistui edelleen niin kutsuttujen ”älykkäiden” (”smarta”) aseiden – pitkän matkan risteilyohjukset mukaan lukien – käyttöönottolla.
5. Helikopterista tuli todellinen työalusta suihkumoottoriturbiinin kehittämisen jälkeen 1960-luvulla. Se keksittiin samanaikaisesti Saksassa ja Yhdysvalloissa toisen maailmansodan aikana. Tämä paransi helikoptereiden nostokapasiteettia ratkaisevalla tavalla. Helikopteri onkin tiukasti sidoksissa Vietnamin sotaan ja siitä tuli miltei tuon sodan *symboli*. Kehitystyö on jatkunut koko ajan ja helikoptereista on muodostunut tärkeitä alustoja kaikenlaisissa matalan intensiteetin konflikteissa. Nykyään käytössä on erikoisversioita erilaisilla aloilla ja tehtävissä: evakuointi ja pelastuspalvelu, aseistetut helikopterit ja kuljetusversiot ja puhtaat rynnäkköalustat (attackplattformar).

Neuvostoliiton luhistumisen jälkeen (1991) olisi ehkä voinut odottaa taantumaa lentokonemallien ja niihin kuuluvien aseiden kehittämisessä. Näin ei kuitenkaan käynyt – pikemminkin päinvastoin. Ilmavoiman merkitys on ennemminkin lisääntynyt vuoden 1991 jälkeen, jos tarkastellaan niitä ohjelmia, jotka jäivät henkiin 1990-luvulla tapahtuneissa puolustuksen leikkauksissa. Tärkeä tekijä tässä on epäilemättä se merkittävä panostus, jonka mm. Yhdysvallat on tehnyt kehittäessään uusia ”älykkäitä” (”smarta”) aseita, sekä länsimaiden samanaikaisesti vähentynyt halu ottaa selkkauksissa ja sodissa omiin sotilaisiin kohdistuvia tappioriskejä. Ilmavoima ja nykyaikainen lajitelma kehittyneitä aseita nähdään usein vaihtoehtona perinteiselle maavoimien käytölle. On vaikea sanoa, muodostuuko tästä pysyvä kehityssuunta. Tätä arvioitaessa on myös tärkeää ottaa huomioon, minkälaiseksi sodankäynti muodostuu. Tavanomaiselle sodankäynnille asetetut vaatimukset eroavat merkittävästi niistä vaatimuksista, joita asetettiin Persianlahden sodassa 1991 ja Afganistanin sodassa 2002. Suuri merkitys on myös sillä, minkälainen vihollinen on vastassa. On syytä keskustella esimerkiksi siitä, millainen hyöty ilmavoimasta on taisteltaessa terroristeja vastaan suurkaupungissa. Ilmavoimien roolista keskustelu on tarpeen ainakin, jos katsotaan, että on jotain opittavaa venäläisten suorittamasta pääkaupunki Groznyin massapommituksesta, kun he taistelivat Tsetsenian sissejä vastaan 1990-luvun puolivälissä.

Uusi tekijä on jatkuvasti lisääntyvä mielenkiinto kehittyneitä kauko-ohjattavia lentoaluksia (fjärrstyrda luftfarkoster) kohtaan. Nykyään niitä käytetään tiedustelualustoina (rekognosceringsplattformar) ja yhteydenpitovälineiden kantajina, mutta amerikkalaiset ovat alkaneet jo käyttää niitä esimerkiksi Afganistanissa miehittämättöminä asealustoina. On syytä olettaa, että nämä kauko-ohjattavat alustat tulevat osaksi varustusta kaikissa sotilaallisesti määrätietoisissa valtioissa. Toistaiseksi mikään ei ole kuitenkaan pystynyt uhkaamaan miehitetyn alustan asemaa perustekijänä taisteltaessa ilmaherruuden saavuttamisesta ja ylläpitämisestä tulevaisuuden taistelualueilla.

6.2 Ilmasodan teorioiden kehitys

Ilmavoimaa koskevat ajatukset alkavat kehittyä

Ensimmäisen maailmansodan päätyttyä alkoi nykyaikaisten ilmavoimateorioiden kehittäminen. Ne rakentuvat luonnollisesti sodan aikana saatujen kokemusten pohjalle. Tällöin tekninen kehitys oli edennyt huimaa vauhtia ja ”lentokonesukupolven” tehokkaaksi elinikäksi osoittautui vajaa vuosi ennen kuin se muuttui vanhanaikaiseksi. Vastaava nopea kehitys ilmassa nähtiin myös toisen maailmansodan aikana, mutta tällöin itse asiassa teknisesti askelta korkeammalla tasolla.

Ilmavoimien kehitys oli kuitenkin ensimmäisen maailmansodan aikana suorastaan uskottoman nopeaa. Sen seurauksena tarvittiin myös uusia ajatuksia koskien vasta kehitettyjen lentokoneiden parasta käyttötapaa. Oli myös monia, jotka sodan jälkeen mietiskelivät kuinka voitaisiin välttää sen tyyppinen taisteluhautausota (skyttegravskrig), mitä oli käyty länsirintamalla. Ei ollut itsestään selvää, mihin suuntaan pitäisi siirtyä – oikeastaan sodan kokemuksista oli melko vaikeaa tehdä johtopäätöksiä. Ilmavoimat olivat ennen kaikkea olleet taktisessa osassa ja niiden merkitys lopputulokseen oli ollut vähäinen huolimatta siitä, että molemmilla osapuolilla sodan lopussa 1918 oli ollut käytettävissään tuhansia lentokoneita.³⁸⁸

Saksalaisten Lontooseen kohdistama pommitus ja brittien vastahyökkäykset Reininmaan teollisuuskohteita vastaan antoi ilmasotateoreetikoille siemenen pohtia kysymystä tulevaisuuden ilmavoimien käyttömahdollisuuksista vihollisen infrastruktuurin tuhoamiseksi. Monet heistä mietiskelivät, oliko pommittamalla suoritettu vihollisen infrastruktuurin tuhoaminen mahdollinen uusi toimintatapa.

Italialainen eversti Giulio Douhet (1869–1939, kuva ohessa) oli yksi ensimmäisistä, joka lähestyi massiivisen pommittamisen aihepiiriä ja yritti kehittää tästä jotakin sellaista, jota me nykyään kutsumme sotateoreettiseksi perustaksi (militärteoretisk plattform).³⁸⁹ Hänen tärkein argumenttinsa oli seuraava teesi: tehokkain tapa kehittää ilmavoimaa oli käyttää ilma-asetta ”strategiseen pommittamiseen”, kuten hän sitä kutsui. Käsite strateginen

³⁸⁸ Esimerkki: Isolla-Britanniassa oli käytössään vain 110 kevyttä lentokonetta sodan alkaessa 1914. Sodan aikana maa tuotti peräti 55 093 eri luokan/tyypin konetta, ja n. 20 000 oli käytössä sodan loppuessa. Sodan jälkeen useimmat niistä purettiin nopeasti. Lähde: Michael Armitage (1994): ”History of Airpower”, artikkeli *Brassey's Encyclopedia of Military History and Biography*, (toim.) F.D. Margiotta. Washington, Brassey's, USA.

³⁸⁹ Douhet, Giulio (1921–1994): *The Command of the Air*. Tässä on käytetty englanninkielistä käännöstä, Dino Ferrari, 1940-luvulta. ”The Collector's Edition”, Norwalk, Connecticut, The Easton Press, USA.

pommittaminen edellytti massiivisia pommihyökkäyksiä vihollisen suurkaupunkeja vastaan. Hänen keskeinen väittämänsä oli, että kaikki muut ilmavoiman käyttämisen muodot olivat vähemmän kustannustehokkaita. Hänen mukaansa tiedustelu (rekognoscering), ilmatilan eristäminen *air interdiction*, taistelu ilmaherruudesta, maavoimien tukeminen ja lentokoneiden käyttäminen merialueiden valvontaan olivat ilmauksia väärästä ajattelusta. Douhetin pääargumentti pohjautui hänen käsitykseensä, että suora hyökkäys vihollisen väestöä vastaan murtaisi tahdon jatkaa sotaa ja kansakunnan henkinen selkäranka katkeaisi.

Douhet kirjoitti italiaksi eikä hänen tekstejään juurikaan käännetty englanniksi ennen vuotta 1943. Tämän vuoksi hänen ajatuksensa vaikuttivat Isossa-Britanniassa ja Yhdysvalloissa vasta toisen maailmansodan jälkeen. Näissä kahdessa maassa omistauduttiin samansuuntaiselle ajattelulle, joka kehittyi 1920- ja 1930-luvuilla. Suurin osa tästä työstä tapahtui ”tekijöiden” johdolla eikä niinkään sellaisten upseerien johdolla, joilla oli teoreettista mielenkiintoa tai taipumusta teoretisointiin. Tämä on todennäköinen selitys sille profeetan statukselle, jonka Douhet tuli saavuttamaan 1950-luvulla ja 1990-luvulle asti, erityisesti lentoasetta koskeissa asioissa. Hänen teoriansa sopivat hyvin siihen, kuinka näissä kahdessa maassa ennen ja jälkeen toisen maailmansodan ilmavoima oli organisoitu ja rakennettu tärkeimpänä pidettyyn tarkoitukseen: strategiseen pommittamiseen.

Sir Hugh ”Boom” Trenchard (1873–1956) oli Iso-Britannian *Air Staffin* ensimmäinen komentaja sotien välisenä aikana. Hän muotoili uuden puolustushaaransa älykkäisiin puitteisiin, jotka eivät paljoakaan poikenneet Douhetin ajatuksista. Trenchard osoitti mielenkiintonsa pommikoneiden käyttämiseen erään konferenssin aikana pidetyssä sotapelissä, jossa hän puhui kuvitellun, Ison-Britannian ja Ranskan välillä tulevaisuudessa käytävän sodan mahdollisesta kulusta. Hän painotti siinä vakaumustaan, jonka mukaan strateginen pommittaminen ”voittaisi sodan”. Hänen arvellaan sanoneen, että ranskalaiset todennäköisesti antaisivat periksi ennen englantilaisia.³⁹⁰

Amerikkalaiset teoriat ilmasodankäynnistä kehittyivät hieman eri suuntaan. Johtava amerikkalainen teoretikko 1920-luvulla lienee paljon keskustelua herättänyt kenraali William ”Billy” Mitchell (1879–1936). Hänestä tuli yksi todellisista ilmavoiman edelläkävijöistä ensimmäisen maailmansodan loppuvaiheessa melko improvisoitujen amerikkalaisten ilmajoukkojen johtamisen myötä. Joukot oli lähetetty Eurooppaan amerikkalaisen sotilasretkikunnan mukana, kun saksalaisten sukellusvenehyökkäykset provosoivat Yhdysvallat mukaan sotaan huhtikuussa 1917. Mitchell osoittautui sodassa ensiluokan sotilasjohtajaksi. Hänen melko vaatimaton joukkonsa osoittikin olevansa hyvä tuki kenraali John J. Pershingin (1860–1948) menestyksekkäässä operaatiossa St. Mihielissä³⁹¹ sekä vähemmän menes-

³⁹⁰ Amerikkalainen historioitsija Williamson Murray siteerasi Trenchardin näkemystä esitelmässään, jonka hän piti 1996. Esitelmää on tässä käytetty lähteenä.

³⁹¹ Toim.huom: St. Mihiel sijaitsee Metzistä lounaaseen ja Verdunista etelään. Taistelu oli ensimmäinen, jonka amerikkalaiset joukot toteuttivat itsenäisesti – eräänlainen testi samalla juuri sotaan liittyneelle maalle. Operaation suunnitteli pääosin kenraali Billy Mitchell ja suunnitelman hyväksyi kenraali Pershing. Kyseessä oli rintaman mutkan oikaisuyritys, joka oli alun perin muodostunut saksalaisten yrittäessä saartaa Verdunia vuonna 1914. Taisteluun liittyi myös ensimmäisen maailmansodan suurin ilma-

tyksekkäässä operaatiossa syys-lokakuussa 1918 Argonnen Meusessa. Mitchell kokeili muun muassa massapommituksen yksinkertaisempaa muotoa. Hän oli myös ensimmäinen, joka käytti suurempia ilmajoukkoja perääntymään pakotettua vihollista vastaan. Trenchardista tuli hänen hyvä ystävänsä ja he keskustelivat usein ilmavoiman kehittämistarpeista.

Mitchell palasi Yhdysvaltoihin sotasankarina ja hän osoittautui ilmavoiman käyttämisen voimalliseksi puhemieheksi. Hän aloitti miltei oman ristiretken brittiläisen mallin mukaan muodostettavan ”vapaa” amerikkalaisen ilmapuolustuksen puolesta. Aikaa myöten hän riitaantui sekä U.S. Armyn että U.S. Navyn johtoportaiden kanssa, jotka eivät halunneet uutta kilpailevaa puolustushaaraa, vaan katsoivat, että ilmavoimien pitäisi kuulua osaksi jo vakiintuneita puolustushaaroja. Hän jatkoi hyökkäyksiään ja lopulta hänet asetettiin syytteeseen sota-oikeudessa ja tuomittiin – Mitchellin jatkuvasti esittämää terävää kritiikkiä ei voitu sietää. Hänet tuomittiin 1925 ja hän erosi 1926. Mitchell oli kuitenkin vakiinnuttanut asemansa ilmavoiman ”profeettana” ja sellaisena hänet edelleen muistetaan. Kuten Douhet ja Trenchard, Mitchell oli mies, joka todella uskoi ajamaansa asiaan ja kaikki kolme korostivat – kukin omalla tavallaan – että ilma-aseen merkitys tulisi kasvamaan ja sen loogisena seurauksena sekä maa- että merivoimien merkitys tulisi vastaavasti pienenevänsä. Muista sen ajan ilmateoreetikoista poiketen Mitchell kuitenkin painotti, että kaikissa tulevaisuudessa sodissa ilmaherruus tulisi olemaan ehdottoman keskeistä. Tämä ei ollut yleinen näkemys U.S. Army Air Forcen piirissä. Siksi Mitchellin käsitykselle ei pantu paljoakaan painoa sen jälkeen kun hän oli kadonnut julkisuudesta 1925. Hänen seuraajansa kehittivät ilmastrategian, jossa U.S. Army Air Force luopui lähes koko hävittäjäkapasiteetistaan.³⁹²

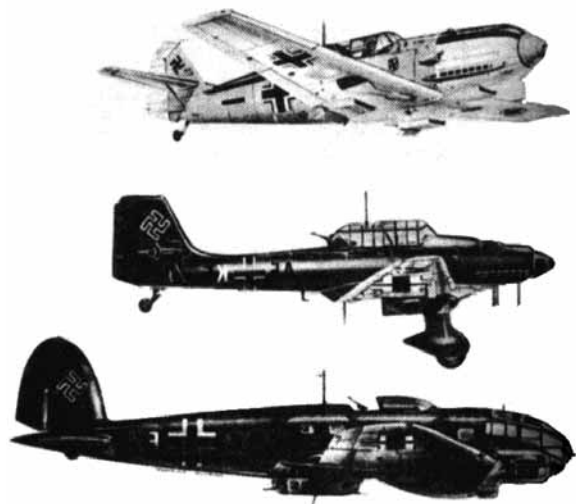
Yhdysvaltojen ilmavoimateoreetikot olivat kehittäneet 1930-luvun lopulla yhtenäisemmän teorian ilmavoimasta. Teoria perustui käsitykseen, että hyvin johdetut ja kurinalaiset pommikonemuodostelmat kykenivät vihollisen vastarinnasta huolimatta tunkeutumaan vihollisen alueelle, löytämään kohteensa ja tuhoamaan ne korkealla lentäen. Niiden arvioitiin pystyvän suoriutumaan tehtävästä pienin tappion ilman omaa hävittäjäsaattuetta. Kohteena ei ollut vain tärkeitä asetehtaita tai niihin rinnastettavia maaleja, vaan myös vihollisen infrastruktuurin keskeisiä osia. Myös Yhdysvalloissa oli vallalla käsitys, että tämältyyppisillä pommituksilla kyettäisiin tuhoamaan vihollisen mahdollisuudet jatkaa taistelua ja siten samalla murtamaan sen tahto jatkaa sotaa.

Toinen maailmansota osoitti, että ongelmat olivat kuitenkin huomattavasti suurempia kun mihin oli varauduttu. Pommikoneilta puuttui yksinkertaisesti kyky osua kohteeseen korkealta ja erityisesti yöllä. Vihollisen hävittäjäsaattueet yhdessä tutkan ja suhteellisen tehokkaan ilmatorjunnan kanssa aiheuttivat pommikoneille niin vakavia tappioita, että ajoittain harkittiin Saksan strategisesta pommittamisesta luopumista. Teoria ja käytäntö eivät täysin käyneet yksiin.

operaatio noin 1500:lla liittoutuneiden lentokoneella. Saksalaisilla oli asetta vastaan noin 500 lentokonetta tulevaan neljän vuorokauden taistelujen sarjaan (12.–16.9). Operaatio oli myös monikansallinen, koska siihen osallistui amerikkalaisten mukana ranskalaisia, italialaisia, englantilaisia ja vieläpä joukkoja Portugalista.

³⁹² Stokesbury James L. (1986): *ibid*, s. 125 ja 129–139.

Myös Saksassa tapahtui sotien välisenä aikana huomattava muutos ilmavoima-ajattelussa. Kun Hitler nimitettiin valtakunnankansleriksi tammikuussa 1933, natsihallinto alkoi välittömästi rakentaa nykyaikaista ilma-asetta. Aluksi saksalaisetkin olivat kiinnostuneita strategisesta pommittamisesta. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen Saksan (salaisen) yleiseikunnan suorittamien suhteellisen laajojen, realististen ja avarakatseisten tutkimusten seurauksena strategisen pommituksen ajatuksesta oli luovuttu. Heidän johtopäätöksensä oli, että sodassa ei voitu saavuttaa merkittäviä tuloksia tukeutumalla vain strategiaan pommituksiin. Saksalaisten käsityksiin vaikutti myös se, että heidän maansa sijaitsi keskellä Eurooppaa. He käsittivät, että sotilaallisen menestyksen saavuttamiseksi tarvittaisiin ilmavoimat tukemaan maavoimien muodostelmia. Tämä näkemys sai lisää tukea heidän kokemuksistaan Francon puolella Espanjan sisällissodassa. Saksan ilmavoimat – *Luftwaffe* (ks. kuva ohessa:

maa–ilma-konseptin lentävät tukielementit) – sai siten toisen suunnan ja alkoi kehittää muihin suurvaltoihin verrattuna laajempaa ja perusteellisemmin harkittua näkemystä maasotajoukkojen ja ilmatuen välisestä suhteesta. Ilmaohjaukselle pantava paino tuli olemaan keskeisellä sijalla. Tästä johtuen resurssienjaon painopistettä muutettiin. Strategiseen pommittamiseen panostettiin yhä vähemmän. Sen sijaan resursseja suunnattiin eri tekijöiden yhdistämiseen. Näitä yhdistettäviä tekijöitä olivat muun muassa taistelu ilmaherruudesta, tiedustelu sekä lähituki maasotajoukoille. Saksalaiset kohtasivat sodan alkaessa monia

ongelmia, joista osa oli itse aiheutettuja. He olivat kuitenkin onnistuneet kehittämään navigointi- ja pommitustähtäinlaitteet (navigations- och bombsiktutrustning), jotka olivat teknisesti selvästi parempia kuin liittoutuneiden vastaavat. Sen sijaan saksalaiset eivät onnistuneet rakentamaan strategisia pommituskoneita. Kuten amerikkalaiset ja britit, niin myös Hitler tuli huomaamaan määrätessään Lontoon ja muiden Ison-Britannian suurkaupunkien strategisen pommituksen kohteiksi, että saksalaiset olivat huomattavasti aliarvioineet, kuinka mutkikas ja monimutkainen kokonaisuus tehokas strateginen pommitus oikeastaan oli. Käytettävissä ei ollutkaan niitä taisteluvälineitä ja sitä pätevyyttä, joita olisi tosiasiaassa tarvittu tällaisen operaation suorittamiseen. Pommituksilla ei siis ollut kovinkaan suurta strategista merkitystä. Tuhoaminen sai kuitenkin britit entistä lujemmin päättämään, että sodan voitto ei kuulu ainakaan saksalaisille.³⁹³

³⁹³ Toim.huom: tässä yhteydessä lienee hyvä muistuttaa, että strategisen ilma-aseen puuttuminen vaikutti myös operaatio Barbarossan toteuttamiseen. Saksan asevoimien toimintasäde ja tehokkaan operatiivisen tason tulivoiman siirtämiskyky oli puutteellinen, mikä mahdollisti Puna-armeijan joukkojen keskittämi-

Toisen maailmansodan ensimmäisen vuoden aikana saksalainen osapuoli oli sitoutunein ajatukseen, että Luftwaffe antaisi parhaan mahdollisen tuen Euroopassa käydylle *salamasodalle* (*Blitzkrieg*). Brittien ilmapuolustuksen lyöminen ”Battle of Britain”in aikana kuitenkin epäonnistui. Tärkeä syy tähän oli, että RAF:lla oli käytettävissään tutka ja suhteellisen hyvin varustettu *Fighter Command*. Kiinnostava yksityiskohta on, että *Air Staff* ei suinkaan olisi halunnut priorisoida niihin, vaan Ison-Britannian hallitus oli määrittänyt tämän prioriteetin. Brittien kannalta ”Battle of Britain” oli lähellä päätyä tappiota muistuttavaan loppuasetelmaan. On olemassa hyvää todistusaineistoa siitä, kuinka lähellä onnistumista saksalaiset olivat *Fighter Command*in murtamisessa muuttaessaan strategiaansa ja aloittaessaan Lontoon pommitukset sen sijaan, että olisivat tehneet kaikkensa tuhotakseen brittien tutka-asemat.³⁹⁴

Pommitusten kannattajat *Air Staff*issa olivat koko ajan kiireisiä saadakseen käyntiin Saksaan suuntautuvat strategiset pommitukset. Heidän pommitushyökkäyksensä jatkuivat vuoteen 1943, vaikka niillä ei todettu olevan mitään varsinaista vaikutusta saksalaisten taistelutahtoon tai heidän taistelukykyynsä. Tappiot kävivät kuitenkin yhä suuremmiksi niin miehistön kuin lentokoneidenkin osalta. Amerikkalaisten liittyttyä täydellä teholla sotaan 1943 tulokset paranivat vähitellen. Kuitenkin vasta vuoden 1944 aikana voitiin todeta, että RAF:iin ja U.S. *Army Air Force*iin (USAAF) sijoitetuista valtavista voimavaroista oli saatu tuntuja tuloksia. Näihin aikoihin oli vihdoinkin tuotettu suurehko määrä pitkän toimintasäteen hävittäjälentokoneita, ennen kaikkea amerikkalaisia P-51 *Mustange*ja. Amerikkalaiset (U.S. Eight Air Forces ja U.S. Fifteenth Air Forces) kykenivät lopultakin voittamaan Luftwaffen hävittäjämuodostelmat ja saamaan pysyvän ilmaherruuden Euroopan läntisissä osissa. Syksyllä 1944 pystyttiin tuhoamaan suurin osa Saksan öljyteollisuudesta, millä oli ratkaiseva merkitys. Ilmajoukot olivat myös lamaannuttamassa saksalaisten kuljetuksia Ranskassa Normandian maihinnousuun liittyen, millä oli tärkeää lopullista voittoa ajatellen. Talven 1944–1945 aikana tuhottiin sitten saksalaisten kuljetuskapasiteetti strategisilla pommituksilla. Saksalaiset tarvitsivat jopa 500 000 sotilasta maan massiivisen ilmatorjunnan miehistöksi. Tämä vei tietenkin resursseja itärintamalta. Pommitusten hyödyllisyyden käänne tuli vastaan vuoden 1945 keväällä, jolloin Neuvostoliittolaisten ja läntisten armeijoiden erittäin paljon voimavaroja vaatineet pommitukset jatkuivat edelleen mutta yhä huonommin tuloksin aina Saksan romahtamiseen asti (tai sitten kaikki oli jo tuhottu aikaisemmissa pommituksissa). On mielenkiintoista huomata, että brittien *Bomber Command* menetti enemmän kuin 50 prosenttia pommikoneidensa miehistöistä sodan aikana.³⁹⁵

Olisi ehkä voinut odottaa, että nämä suunnattoman suuret tappiot olisivat saaneet sekä britit että amerikkalaiset tarkastelemaan kehitettyjä teorioita ja konsepteja kriittisesti. Teoriat eivät olleet pitäneet paikkaansa sodassa koetun todellisuuden kanssa: pommittajat tarvit-

set ja etenkin asetuoannon kauempana idässä. Keskiraskaat pommikoneet ja syöksypommittajat oli rakenteeltaan sopivia vain lähinnä maavoimien lähitulituen tarpeisiin (*Close Air Support, CAS*)

³⁹⁴ Armitage, Michael (1994): ”History of Airpower”, artikkeli Franklin D. Margiotta (toim.): *Brassey’s Encyclopedia of Military History and Biography*, s. 22–24.

³⁹⁵ Armitage (1994), *ibid.*, s. 24–25.

sivat selviytyäkseen tehokkaan hävittäjäsuojan. Itsetutkistelua ei kuitenkaan tapahtunut, koska vasta viime aikoina on alettu tosissaan tutkia sodan tapahtumia ja esittää kriittisiä kysymyksiä.³⁹⁶

Syy tähän itsetutkiskelun vähyteen löytyy luultavasta atomipommista, joka saatiin käyttöön vuonna 1945. Monet strategisen pommittamisen kannattajat katsoivat Hiroshiman ja Nagasagin pommitusten ennen kaikkea ”pelastaneen” heidän teoriasensa. Nyt oli käytettävissä ase, joka saattoi oikeuttaa strategisen pommittamisen ja joka takasi tuloksia. Yhdysvaltojen uusi kylmän sodan vastustaja Neuvostoliitto hankki tosin nopeasti itselleen omia atomiaseita, jolloin havaittiin välittömästi, että oltiin uusien ongelmien edessä. Vetypommi otettiin käyttöön vähän Korean sodan päättymisen jälkeen. Aseeseen rakennettavalle räjähdysvoimalle ei nähty mitään rajoituksia. Samalla kuitenkin käsitettiin, että kaikki voisi myös epäonnistua pahasti. Yhtäkkiä vihollinen kyettiin täydellisesti tuhoamaan, mutta samalla oltiin vaarassa autoiottaa koko maailma. Ehkä oli tullut aika tarkastella asioita uusista näkökulmista?

Oli tullut selvä tarve luoda uusia ja paremmin todellisuuteen sopivia teorioita kuin ne, jotka Douhet, Mitchell ja heidän kollegansa toisen maailmansodan aikana olivat kehittäneet ja myös soveltaneet käytäntöön. 1950-luvun puolivälistä alkaen oli välttämätöntä tarkistaa 1930-luvun ajatusmaailmaa. Niinpä Douhetin ja Mitchellin ideoihin yhdistettiin uusia ajatuksia ydinaseista ja niiden tuho- ja hävityspotentialista sekä niiden asemasta pelotusaseina (*deterrents*, avskräckningsvapen). Eräänä esimerkkinä näistä uusista ajatuksista voidaan mainita se kehitys, jota länsimaiset ajattelijat kuten Bernard Brodie (1910–1978) ja Herman Kahn johtivat.³⁹⁷ Nämä kaksi ajattelijaa askartelivat muun muassa niiden seurannaisvaikutusten kimpussa, jotka aiheutuivat ydinasein suoritetusta ensi-iskusta sekä niin kutsutuista ”counter-force” -strategioista, joissa ensisijaisesti keskityttiin hyökkäämään vastustajan sotilaallisia rakenteita ja suuria asutusalueita vastaan. Äärimmillään Kahn johti ajatukset ”molemmipuoliseen taattuun (täydelliseen) tuhoon (”mutually assured destruction” eli MAD). Ei ole paljoakaan viitteitä siitä, että nämä enemmänkin akateemiset ajatukset ydinaseiden käytöstä olisivat mitenkään suuremmassa määrin vaikuttaneet niihin kenraaleihin, jotka olivat todellisessa vastuussa ydinalan suunnittelusta niin Yhdysvalloissa kuin Neuvostoliitossakaan. Sen sijaan amerikkalainen Williamson Murray on eräässä kriittisessä kommentissaan väittänyt:

The American plan, the Single Integrated Operating Plan (SIOP), appears to have involved a massive lay down of nuclear weapons that equated nuclear strategy and

³⁹⁶ Pape, Robert Anthony (1996): *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*. London, Cornell University Press, UK. Luku 8, ”Gy, 1942–1945” antaa hyvän katsauksen pommitusten taustalla olleista ajatuksista.

³⁹⁷ Amerikkalainen Herman Kahn (1922–1986) oli yksi johtavista tulevaisuuden tutkijoista. Alun perin hän oli fyysikko ja matemaatikko. Häntä pidetään sotateoreettisessa ajattelussa niin sanottujen eskalaatioteorioiden perustajana. Hänen luultavasti tunnetuin teoksensa on *Thinking about the Unthinkable* vuodelta 1962. Kahnilla oli merkittävä vaikutus atomisotaa koskevaan strategiseen ajatteluun 1960- ja 1970-luvuilla.

*target selection with the number of weapons available. But at least the academic writings may have worried the politicians on both sides.*³⁹⁸

Molemmat osapuolet panostivat kylmän sodan aikana huomattavia summia ilmavoimien kehittämiseen. Missään vaiheessa ei nähty ajankohtaiseksi panostaa pelkästään ydinaseiden käyttöön, vaikka siltä saattaakin näyttää luettaessa strategista kirjallisuutta näin jälkikäteen.³⁹⁹ Monia tutkijoita työllisti ydinaseiden lukumäärän laskeminen. Sotilasmaailmassa oltiin kuitenkin koko tämän ajan enemmänkin kiinni ydinsodan tavanomaisissa vaihtoehdoissa. Esimerkiksi Neuvostoliiton teoriakehityksessä työskenneltiin uutterasti sen selvittämiseksi, kuinka ilmavoimat voisivat tukea tärkeimmäksi katsottua suurta maahyökkäystä.

Yhdysvalloissa kehitys näytti toisenlaiselta. Amerikkalaisten tavanomaisesta (tai konventionaalista) ilmastrategiasta tulikin 1960-luvulla sotilas- ja siviilisektoreiden ilmavoimateoreetikoiden välinen kiistakapula. Turvallisuuspolitiikan tutkimuksen taustan omaava ryhmä siviilipuolen tutkijoita päätyi suurin piirtein siihen, mitä kutsuttiin ”asteittain eteneväksi eskalaatioksi” (graduated escalation) yhdistettynä vastapuolelle annettaviin ilmeisen selviin viesteihin. Heidän vaikutusvaltansa oli huomattava puolustusministeri Robert S. McNamaran aikana hänen ollessaan puolustusministeriön johdossa vuodesta 1961 vuoteen 1968. Ryhmä vaikutti suuresti strategiseen ajatteluun tässä Vietnamin sodan kriittisessä vaiheessa. McNamaran johtama strategia ei onnistunut, kun vastassa oli kova ja määrätietoinen Pohjois-Vietnamin hallitus, joka oli valmis hyväksymään sodasta aiheutuvat tappiot.

Ilmavoimien käytölle ja toimintatavoille asetettiin selkeitä rajoitteita, kuten mitä vastaan voitiin hyökätä, missä voitiin pommittaa jne. Rajoitukset osoittautuivat usein olevan suorastaan *vastavaikuttaisia* (*kontraproduktiva*) suhteessa operaatioiden *tavoitteisiin*. Näistä rajoitteista seurasi kasvavia poliittisia rasitteita samalla kun ilmahyökkäyksillä saavutettiin vain rajallinen vaikutus. Sotilaat eivät kyenneet tuottamaan ajatuksia ilmavoiman käytöstä 1960- ja 1970-lukujen. Tämä asiantila näyttäytyy myös presidentti L. B. Johnsonin ja hänen puolustusministerinsä pommituskohteiden valinnoissa, joiden ainoana strategiana oli epämääräiset ajatukset paineen asteittaisesta lisäämisestä Pohjois-Vietnamia vastaan. Niiden taustalta ei voida havaita mitään selviä ajatuksia tai doktriineja. Ainoa tavoite oli Pohjois-Vietnamin pommittaminen, kunnes maa antaisi periksi.

Kontrasti edelliseen on varsin suuri tarkasteltaessa sitä Persianlahden sotaa 1991, jolloin Yhdysvaltain Ilmavoimissa palveli sodan ja sodankäynnin filosofeja, jotka kykenivät kehittämään ajatuksia ajanmukaisesta ilmavoimasta. Tähän ajankohtaan mennessä olivat John Boyd ja John Warden III ja useat muut vähemmän tunnetut teoreetikot luoneet uuden,

³⁹⁸ Murray, Williamson (1996): ”Air Strategy”, artikkeli, London, *The Ospreys Companion to Military Strategy*, UK, s. 7.

³⁹⁹ Campbell, Christopher (1984): *Air Warfare: The Fourth Generation*. Kirja antaa hyvän yleiskuvan nykyaikaisen ilmavoimien kehityksestä 1980-luvun alkuun asti. Tuona ajankohtana tavanomaiset/konventionaaliset voimankäytön välineet dominoivat keskustelua.

tavanomaisen ilmavoiman käyttöä koskevan teorian. Suunnittelu ennen sotaa ja sen aikana 1991 olikin huomattavasti kehittyneempää kuin mihin oli totuttu 1960- ja 1970-lukujen aikana. Sotateoriaa käytettiin nyt suunnittelun pohjana, koska oli pystytty luomaan kokonaan uusi tietopohja ilmavoiman keskitetystä ja tehokkaasta käytöstä. Samalla yritettiin välttää siviiliväestöön kohdistuvia vahinkoja ja tappioita (*collateral damage*) käyttämällä niin kutsuttuja ”älykkäitä” ampumatarvikkeita, risteilyohjuksia ja häiveteknologiaan perustuvia lentokoneita (stealth).

Ilmavoimien johtoportaan myös käsitettiin, että ilman maahyökkäystä ei voitaisi tuottaa lopullista sotilaallista tappiota Bagdadin hallitukselle, eikä pakottaa Saddam Husseinia vetäytymään Kuwaitista. Viimeksi mainittu olikin koalition ensisijainen poliittinen päämäärä. Pelkät ilmapommitukset eivät murtaneet hallintoa, vaikka suurta osaa Irakin yhteiskunnan nykyaikaisesta infrastruktuurista pommitettiin yli kuukauden ajan yli 2000 sotilaskoneen voimin. Saddam Hussein ja hänen lähipiirinsä vähät välittivät sodan aiheuttamasta kärsimyksestä omalle kansalleen. He lähinnä yrittivät säilyttää asemansa Irakia johtavana hallintona. Useiden mainittujen teoreetikkojen ennustukset nykyaikaisen tavanomaisen sodan tapahtumista eivät kuitenkaan toteutuneet. Monella kuitenkin oli – ja on edelleenkin tänä päivänä – luja usko siihen, että yhteiskunnan infrastruktuurin systemaattinen pommittaminen ja tuhoaminen saavat aikaan vihollisvaltion romahtamisen.

6.3 Ilmavoiman nykyinen tila

Nykyaikaisesta ilmavoimasta (tai *Air and Space Power* kuten sitä nykyään usein kutsutaan) tuli tosiasia toisen maailmansodan aikana. Siihen saakka ilmavoimia oli pidetty maavoimien tai merivoimien pidennettynä käsivartena, etupäässä tiedusteluvälineenä vihollisen havaitsemiseksi tai johtamaan tykistötulta. Sodan aikana ilmapuolustus saavutti tasearvoisen aseman maa- ja merivoimien kanssa. Mitään sotatointa ei enää voitu voittaa ilman, että ilmavoima antoi sille tärkeän lisänsä – niin maalla kuin merelläkin. Lentokoneita ja niiden alustoja parannettiin niin, että niistä tuli vähitellen uuden teknologian kehittämisen myötä äärimmäisen mukautuvia. Niitä käytettiin muun muassa seuraaviin tehtäviin:

- Ilmaherruuden saavuttaminen
- Maajoukkojen tukeminen
- Merijoukkojen tukeminen
- Kaukotiedustelu ja sukellusvenetorjunta Atlantilla
- Joukkojen kuljetus, maahanlaskut mukaan luettuna

Ilmavoimat osoittautuivat soveltuvan myös *strategisiin* tehtäviin *itsenäisesti* käytettäväksi, esimerkiksi vastustajan teollisuusalueiden ja liikenneyhteyksien pommittamiseen. Saksaa vastaan tehdyt suuret pommitushyökkäykset vuosien 1942 ja 1945 välillä ovat tärkeitä virsitanpylväitä nykyaikaisen ilmavoiman kehityksessä. *Jälkeenpäin* tehty tarkempi analyysi tosin

osoittaa, että tämän todellakin suunnattoman suuren voimainponnistuksen merkitys sodan lopputulokselle tuskin oli sellainen kuin senaikaiset johtajat otaksuivat. Monet 1920- ja 1930-lukujen sotateorian ilmavoimaintoilijat väittivät, että sota voitiin voittaa *ilman* maa- ja merivoimien käyttöä. Vaikuttaa siltä, että nykyään ymmärretään paremmin ilmavoiman todelliset mahdollisuudet ja rajoitukset, joskin monet kirjoittajat ovat käyttäneet muun muassa Persianlahden sotaa 1991 ja Kosovon sotaa 1999 esimerkkeinä siitä, että sota voidaan voittaa ilmavoimaa käyttäen.⁴⁰⁰

Israelilainen historioitsija ja sotateoreetikko Martin van Creveld on sanonut, että ”the most fundamental single fact about air power – so fundamental that it is seldom even noted, let alone questioned or investigated – is that it is owned and operated by the *state*”⁴⁰¹. Creveldin ajattelun kärki tässä referoidussa sitaatissa on, että koska ilmavoiman käyttö on tehokkaimmillaan valtioiden välisissä konflikteissa, mutta valtioiden väliset sodat käyvät yhä harvinaisemmiksi, tulevat matalan intensiteetin sodat, sisällissodat ja etniset konfliktit olemaan yhä tavallisempia. Creveldin mukaan se vähentäisi valtion merkitystä instituutiona. Creveld siis väittää, että yleisesti ottaen ilmavoima, mutta ehkä eniten pommikoneet, tulee menettämään merkitystään konfliktien ratkaisijana ehkä enemmän kuin mitä ihmiset yleensä ja ilmavoimaintoilijat erityisesti uskovat.

Päinvastaisen käsityksen mukaan juuri ääriterrorismi, kuten 11. syyskuuta 2001 Yhdysvalloissa tapahtunut, tulee aiheuttamaan pyrkimyksen valtioiden väliseen yhteistyöhön taistelussa terrorismia vastaan. Kuten Afganistanissa Taliban-hallintoa ja al-Qaidaa vastaan käydyn sodan ensimmäinen vaihe osoitti, nykyaikaisella ilmavoimalla voi olla tärkeä tehtävä suoritettavanaan, vaikkakin jatkovaiheessa väestöä täytyy kontrolloida poliittisten keinojen, sotilaiden ja poliisien avulla. Sen jälkeen kun ihmisen kyvystä lentää tuli realiteetti noin sata vuotta sitten, ilmavoima on kehittynyt maavoimajoukkojen komentajien taktisella tasolla käyttämästä primitiivisestä apuvälineestä sodankäynnin mahtavaksi välineeksi ja tasavertaiseksi kumppaniksi niin kutsutuissa puolustushaarojen yhteisjoukoissa (kombinerade team, *joint team*). Nykyaikaisesta ilmavoimasta on tullut niin tehokas tavanomaisen sodankäynnin väline, että valtioilla ei ole enää varaa menettää ilmatilansa kontrollia. Tämän vuoksi on todennäköistä, että suurempien aseellisten konfliktien ensimmäinen taistelu liittyy ilmaherruuden saamiseen. Tällainen käsitys konfliktin aloittamisesta on vallalla ainakin Natossa. Taistelua kontrolloi se osapuoli, jolla on ilmaherruus ja se osapuoli, jonka resurssit eivät riitä edes paikallisen ilmaherruuden saamiseen, valitsee samalla sodankäynnissään tuskallisen ja toivottoman tien. Tämä ajatus liittyy nykyään varsinkin amerikkalaisiin konsepteihin.

⁴⁰⁰ Hyvin asiantunteva ja realistinen esitys Persianlahden sodan 1991 ilmavoimaosasta on: *Gulf Air Power Survey, Volume I to V*. Wahington D.C., U.S. Government Printing Office, SSOP, USA, (1993). Tämä on julkinen versio aikaisemmasta salaisesta arvioinnista. (Raportin viisi osaa käsittää yhteensä n. 3 000 sivua tekstiä ja statistiikkaa.) Tavallisin käsitys Persianlahden sodasta nykyään on, että juuri neljä päivää kestänyt maahyökkäys pakotti Irakin vetäytymään Kuwaitista – perusteellisten valmistelevien ilmahyökkäysten jälkeen.

⁴⁰¹ van Creveld, Martin (1996): ”Air Power 2025”, artikkeli teoksessa Stephen, Alan (toim.): *New Era Security: The RAAF in the Next Twenty-five Years*, Canberra, Australian, RAAF Air Power Studies Centre 1996, s. 205.

Joint and combined warfare osoittaa Yhdysvaltojen asevoimien selvän kehityssuunnan siitä, kuinka sitä ajatellaan käytettävän 2000-luvulle. Kaksi kertaa 1990-luvun aikana – sekä Irakissa että Kosovossa – läntisen ilmavoiman on nähty nopeasti ottavan haltuunsa vihollisen ilmatilan sekä sen jälkeen lamauttavan, hajottavan ja lopulta kuluttavan sen maataistelujoukkojen tehoa niin, ettei vihollinen enää pystynyt toteuttamaan *operaatiosuunnitelmiaan* (*operationsplan*). Tämä näyttäytyi ehkä vieläkin selvemmin Afganistanin sodassa 2001 ja 2002. Suhteellisen nopea voitto Taliban-hallinnon joukoista ei kuitenkaan nopeuttanut sodan loppumista.

Ilmavoimat ottavat käyttöön entistä kehittyneempää tekniikkaa. Tämä on pääasiallinen syy ilmavoiman tehokkuuteen nykyaikaisessa sodankäynnissä. Etenkin täsmäteknologian ja ”stealth”-tekniikan käyttäminen antaa ilmavoimalle mahdollisuuden iskeä (valmistautumaton) vihollista vastaan, joka menettää nopeasti kykynsä tehokkaaseen vastarintaan ja samalla altistaa omat rakenteensa tuhoamiselle.

Ilmavoiman tehokkuuden lisääntyminen 1990-luvulla muutti maavoimien (mahdollisen) menestymisen tason arviointia. Jos vihollisen maavoimia vastaan hyökätään järjestelmällisesti ilmasta, jää ajan mittaan hengissä pysyminen niiden ainoaksi tavoitteeksi. Jouduttuaan kasvatusten koalition ilmahyökkäysten kanssa, sekä Irakin että (myöhemmin) Serbian maavoimat hajaantuivat ja yrittivät ”sulautua” ympäristöön. Toisin sanoen ne makasivat *hijjaa* ja *toimintakyvyttöminä* puolustuksellisissa asemissa. Näissä olosuhteissa maajoukkojen ainoaksi tavoitteeksi jäi itsensä suojaaminen niin, etteivät tuhoutuisi. Maavoimien *taisteluteho* heikkeni tämän seurauksena voimakkaasti. Tässä yhteydessä voidaan puhua eräänlaisesta vihollisen maasotavoimia vastaan suunnatun epäsymmetrisen vaikuttamisen muodosta. Siinä on pantava merkille vähintään neljä tekijää, jossa korostuu myös nykyaikaisen ilmavoiman lisääntynyt teho:

1. Edellytetään, että käytettävissä on ”lähes reaaliaikaisia” tietoja, toisin sanoen tiedustelutietoa, jota voidaan käyttää analysoidussa muodossa maalittamiseen ja ilmaoperaatioiden yksityiskohtaisiksi maaleiksi. Tällöin käytettävissä on oltava satelliitteja, jotka tukevat sekä raakatiedon kokoamista että yhteydenpitoa ja johtamista operaatioissa. Satelliittien lähes maailmanlaajuisesta kattavuudesta on siten tullut tärkeä osa nykyaikaisen ilmavoiman käytössä.
2. Vaaditaan kykyä käyttää erilaisilla ominaisuuksilla varustettuja pitkän kantaman aseita (*långräckvidiga vapen*). Tunnetuimpia ovat luultavasti risteilyraketit/ohjukset (*kryssningsraketerna/missilerna*). On olemassa myös muunlaisia pitkän matkan aseita, ballistiset maasta-maahan ohjukset mukaan luettuina, joita voidaan käyttää vihollista vastaan kaukaakin. Tarkoituksena on pystyä hyökkäämään vihollisen syvyyteen, sen tukikohtia ja voimakeskittymiä (*kraftcentra*) vastaan. Erityisesti Yhdysvallat käyttää pommikoneitaan kuljettamaan suurehkon määrän risteilyohjuksien sotatoimialueelle laukaistakseen siellä nämä omin neuvoin maaliin lentävät aseet.
3. Myös jatkossa tarvitaan miehitettyjä alustoja muun muassa oman alueen valvomiseen ja suojaamiseen sekä vastustajan ”alustojen” torjumiseen. Miehitettyillä alustoilla on aina se etu, että ne eivät ole kertakäyttöisiä lentäjä voi arvioida tilanteen kehittymisen itsenäisesti. Tässä on kyse sekä hävittäjistä että pommikoneista, joilla saatetaan ”taistelukenttä epäjärjestykseen”. Tänä päivänä kyseeseen tulee yhä useammin *alustat*, jotka voidaan varustaa useampaan tehtävään (*monitoimilentokone, flerrolls-flygplan*). Sen lisäksi nykyään edellytetään, että suunniteltaessa ja toteutettaessa nykyaikaisia ilmaoperaatioita käytettävissä on informaatio- ja johtamisalustoja, kuten tutkavalvontakone (*AWACS*) ja *JSTAR*. Ne ovat keskeisiä myös hyökkäyksellisissä operaatioissa, jotka nykyään usein rakennetaan

muodostamalla ”ilmapuolustuspaketti” (”luftpaket”), joka koostuu monen tyyppisillä aseilla varustetuista hävittäjistä, tutkantorjuntaohjuksilla (HARM, anti-radarmissiler) ja/tai häirintäkapasiteetilla varustetuista lentokoneista, hävittäjäsuojasta sekä johtamisalustoista.

4. Nykyaikainen ilmapuolustus edellyttää myös, että käytettävissä on ilmatorjuntaa (eri korkeuksille), joilla puolustetaan ainakin tärkeitä alueita ja laitteistoja tiiviissä yhteistyössä miehittyjen tutka- ja tietoliikennelaitteilla varustettujen ”alustojen” kanssa.

Seuraava mahdollinen nykyaikaisen läntisen ilmavoiman ”kapasiteettiharppaus” liittyy lisääntyneeseen kykyyn havaita niin sanottuja matalan kontrastin maaleja (lågkontrastmål). Näillä tarkoitetaan vihollisjoukkoja, jotka on hajautettuja ja naamioituja siviiliväestön ja eitaistelevien ryhmien joukkoon. Tämän vuoksi siviilitappioiden välttäminen on lähes mahdotonta. Tappioiden asianmukainen ja asiallinen käsitteleminen käy lännessä poliittisesti yhä vaikeammaksi. Se on tuonut mukanaan lisääntyneen kiinnostuksen kehittää uusia teknisiä apuvälineitä ja uusia menetelmiä ilmaoperaatioiden yhteydessä käytettäväksi. Nykyiset vastustan välittömässä läheisyydessä toimivat ilmakuljetteiset eteen työnnettyt lentokoneiden tulta johtavat tähyttäjät (framskjutna, luftburna flygspanare) havaitsevat ja osoittavat maalin ja sen jälkeen tilaavat rynnäkkökoneet näitä maaleja vastaan (taktisella tasolla). Huomispäivän tulenjohtajan pitää pystyä käyttämään valvontasensoreiden ja informaatiojärjestelmän koko kirjoa suoriutuakseen vaativammasta *operatiivisen tason ilmasotatoimen* johtamisesta, vastaavalla tavalla kuin mitä tällä hetkellä toteutetaan taktisella tasolla.

Nopea maalinvalinta ja sopivan hyökkäystavan valinta voidaan toteuttaa operatiivisella tasolla siten, että ensin nykyaikaisella informaationhankinta- ja analysointikapasiteetilla yhdistetään tiedustelutieto ilmajoukkojen komento- ja valvontarakenteissa. Tämän jälkeen informaatio lähetetään lentäjälle. Erityisesti Yhdysvalloissa ollaan hyvää vauhtia toteuttamassa tätä seuraavaa vaihetta, vaikka luultavasti kuluu vielä muutamia vuosia ennen kuin tämä hallitaan kokonaisuudessaan. (Lisäksi täytyy olla varaa maksaa siitä aiheutuvat kustannukset. Monellakaan Euroopan maalla ei ole tähän mahdollisuuksia.)

Tämänhetkisen sotilaallisen ymmärtämyksen mukaan operaatiot ilmassa (ja avaruudessa) ovat yhtenäisen kokonaisuuden kaksi osaa, ja vaaditaan totaalista ilman ja avaruuden integrointia, jotta voitaisiin käydä *tebokasta sota* *ilmatilassa*. Erityisesti amerikkalaiset haluavat integroida kokonaisuuden ”yhtenäiseksi” ilma- ja avaruusjoukoksi. (Puhutaankin yhä enemmän ”aerospace power”ista eikä ainoastaan ”airpower”ista.) Pienten kansakuntien ongelmana on, että niiden resurssit eivät riitä tällaisten järjestelmien hankkimiseen.

Ilmavoima: strateginen vai taktinen sijoitus?

Ydinaseiden käyttöönotto aiheutti merkittäviä seurauksia myös ilmavoimille. Kehitys 1950-luvulla ja 1960-luvun alkupuoliskolla johti siihen, että suurvallat laiminlöivät raskaasti taktiset lentoyoukkonsa (mukaan luettuna toimintakonseptin kehittämisen). Vuoden 1945 jälkeen kokemuksia ilmaoperaatioista kirjattiin ja systemoitiin aivan liian vähän. Näitä kokemuksia ei myöskään hyödynnetty koulutuksessa kovinkaan tehokkaasti. Seurauksena oli, että Korean sodan aikana taktiset lentoyoukot oli pakko ”opettaa uudelleen” (myöskään Korean sota ei vaikuttanut kehitykseen, vaikka ilmaoperaatiot olivat siinä tärkeässä osassa). Liittoutuneille ongelma ei kuitenkaan ollut kovin suuri, koska heillä oli yleensä ilmaher-

ruus. Kesti kuitenkin kauan, ennen kuin niin kutsutulla *air interdiction*’illa (AI, ilma-alueen eristäminen) saatiin aikaan toivottuja vaikutuksia. Historia on osoittanut, että tällaiset operaatiot ovat tehokkaita, kunhan aloite tulee maavoimilta. Tästä esimerkkinä sotatoimet Italiassa vuosina 1944–1945. Yksin operoivat ilmajoukot voivat tietenkin vahingoittaa ja tuhota vastapuolen joukkoja ja hidastaa niiden huoltoa, vaikka maajoukot eivät olisikaan samanaikaisesti sitomassa vihollista taisteluun. Ratkaisevan voiton saavuttaminen pelkillä ilmajoukoilla on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi. Todennäköisesti tämä pätee myös lähitulevaisuudessa.

Korean sodan jälkeen Yhdysvalloissa käytettiin suurin osa ilmavoimien voimavaroista pommikonejoukkojen rakentamiseen (*Strategic Air Command*, SAC). Taktisiin lentojoukkoihin panostettiin suhteellisen vähän. Korean sotaa pidettiin aikakaudella *poikkeuksellisena*, koska sen kaltaisia sotia ei uskottu enää tulevan ydinaseiden leviämisestä johtuen. Oletettiin, että suurvaltojen välien selvittelyissä tultaisiin käyttämään ydinaseita. Tämä oikeutti muun muassa sen, että *tavanomaisten aseiden* ampumatarvikkeiden kehitystyötä ei jatkettu.

Ilmavoimaa käytettiin rajoitettujen sotien aikana vuoden 1945 jälkeen lähinnä maaoperaatioiden *tukijärjestelmänä*. Näitä olivat esimerkiksi siirtomaissa käydyt sodat. Rajoitetut konfliktit 1950-luvulta aina 1970-luvulle olivat täysin erilaisia verrattuna ilmavoimateorioiden yleisemmin käsittelemiin suuremman mittakaavan sodankäynteihin. Ne harvat, jotka tutkivat tätä lähemmin, tekivät johtopäätöksen, että ilmatuki, tiedustelu ja ilmakuljetukset olisivat tehokkaita rajoitetuissa konflikteissa ja siis erityisesti taktisella tasolla.

Luonnollisena seurauksena edellä mainituista priorisoinneista oli, että Yhdysvaltain Ilmavoimissa oltiin vain osittain henkisesti valmistautuneita Vietnamin sotaan keväällä 1965. Käytännössä oltiin tekemisissä aivan erilaisten ongelmien kanssa kuin mitä olisi kohdattu suursodassa Neuvostoliittoa vastaan. Vietnamin sotaan osallistumiseen liittyi monia *poliittisia rajoituksia*. Käytettävissä ei ollut yhtenäistä ilmaoperaatioiden johtamis- ja valvontajärjestelmää, jollaista yleensä pidetään tarpeellisena suurehkojen ilmaoperaatioiden johtamisessa. Tämä johti vähitellen siihen, että kaikki neljä amerikkalaista puolustushaaraa kävi tavallaan jokainen *omaa ilmasotaansa*. Poikkeuksen tästä tekivät viisi erillistä ilmaoperaatiota: yksi Etelä-Vietnamissa FNL-vastarintaliikettä vastaan, yksi suunnattuna Pohjois-Vietnamin/Hanoin hallintoa vastaan, kaksi ”salaista” Laosia ja Kambodžaa vastaan ja viides (virallinen) Laosissa niin kutsuttua ”Ho Chi Minh -tietä” vastaan, jolla tarkoitetaan huoltotietä Pohjois-Vietnamista Etelä-Vietnamiin heidän siellä olevien joukkojensa ja liittolaistensa luokse. Tällaisten operatiivisesti monimutkaisten ja poliittisesti vaikeiden olosuhteiden vallitessa ilmeni välttämättä ajan myötä lisäongelmia. Sen aikainen sotateoreettinen ja doktrinaarinen perusta ei ollut riittävä kohdattujen ongelmien käsittelemiseksi.⁴⁰²

⁴⁰² Rekkedal, N.M., Lutken, Carten A., Johansen, Tom (1992): *Utviklingen av moderne krigføring – introduksjon til det sentrale militaerteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt*, FFI/RAPPORT – 92– 5027, luvut 11–13. (Toinen lähde on *Brassey’s Encyclopedia of Military History and Biography*, vertaa kirjallisuusluetteloon tämän kirjan loppuosa.)

Ydinsodan jäätyä taka-alalle aivan 1970-luvun alussa ja Vietnamin sodan päättyttyä 1975 tuli uusia mahdollisuuksia kehittää taktista ja operatiivista lentotukea. Oli myös tapahtunut laajempaa uudelleen suuntautumista vuoden 1967 Lähi-idän sodasta ja varsinkin vuoden 1973 sodasta johtuen. Tähän liittyen on hyödyllistä tarkastella lähemmin Israelin menestyksellistä hyökkäystä 1967. Tällöin Israelin ilmavoimat toteuttivat *ennalta-ehkäisevän (preemptive) hyökkäyksen*, ja pääsivät näin ollen askeleen edelle vihollistansa. Vuonna 1973 he eivät tähän enää kyenneet, koska Egypti ehti hyökätä ennen heitä. Myös Egypti ja Syyria olivat vahventaneet ilmatorjuntajärjestelmäänsä vuoden 1967 huonojen kokemustensa johdosta. Heidän järjestelmänsä perustui uuteen venäläiseen teknologiaan ja koulutukseen. Tuloksena oli, että Israelin ilmavoimat, kärsittyään suhteellisen suuret tappiot alkuvaiheessa, sai tässä sodassa tyytyä vähemmän keskeiseen osaan kuin vuoden 1967 operaatioissa. Tämän esimerkin myötä on mahdollista havaita lentoaseen tehokkuuden yhden erityispiirteen olevan teknologia- ja järjestelmäkehitys, joka on täysin ratkaisevaa ilmasodankäynnin tehokkuudelle.

Miehitytyillä lentokoneen alustoilla on tähän saakka ollut hallitseva asema. Pitkän kantan tasuun täsmäaseiden (*precision-guided munitions*, PGM) sekä myös monien muunlaisten miehitettämättömien alustojen (tiedustelulennokit ja miehitettämättömät ilma-alukset) käyttöönoton voidaan kuitenkin odottaa saavan suuren merkityksen. Uudet tekniset mahdollisuudet ja niiden hyödyntämiseen liittyvät haasteet ohjaavat monella tavalla modernin ilmavoiman käyttöön liittyvää teoriakehitystä. Se merkitsee myös, että joko pystytään kohtaamaan ne haasteet, joita PGM, elektroninen sodankäynti ja kaikki muu mullistava moderni elektronikka on tuonut ilmasotaan, tai sitten ylipäättään ei pystytä osallistumaan tehokkaasti ilmasotaan vaan voidaan ainoastaan toivoa, että mahdollisesta vastakkainasettelusta seuraa jostain positiivista.

Kustannustehokas toiminta edellyttää myös hyvin koordinoitua ja erikoistunutta maasijoitteisten laitteistojen ja ilma-alustojen välistä yhteistyötä. Nykyään tästä ryhmätyöstä käytetään käsitettä *Air Campaign* (kontekstista riippuen ilmasota, ilmasotatoimi, ilmaoperaatio). Sen avulla ilmavoimia voidaan käyttää tehokkaimmin operatiivisella tasolla tietyllä taistelualaueella. Vastuullisen komentajan haasteena tulee olemaan, kuinka hän pystyy parhaalla mahdollisella tavalla muuntamaan operatiivisella tasolla sodan konkreettiset tavoitteet taktisiksi suunnitelmiksi. Selkeillä ja käytännöllisillä teorioilla on juuri tässä yhteydessä tärkeä tehtävä tekniikan ja inhimillisten voimavarojen parhaan mahdollisen käytettävyyden mahdollistamisessa.

6.3.1 Nykyaikainen ilmasotateoria

Tällä hetkellä lännessä keskeisenä pidettävää nykyaikaista ilmasotateoriaa esiteltäessä on nojaututtu useimmiten Eversti John A. Warden III:n teokseen *The Air Campaign* vuodelta 1988. Vaikkakin kirja on ollut (ja on edelleen) hyvin kiistelty, on Warden siinä epäilemättä kuvannut teoreettisia ja filosofisia käsityksiä ilmasodasta ja sijoittanut ne laajempaan kokonaisuuteen. Tai kuten vuoden 1988 painoksessa lukee:

*This book is for combat officers of any Service who might find themselves on an operational-level staff (...) it is devoted to how and why air power can be used to attain the military objectives needed to win a war.*⁴⁰³

Teknologinen kehitys on ollut nopeaa ja ohjannut pitkällä aikavälillä ilmavoiman kehitystä. Tämän vuoksi jokainen teoria, joka ensisijaisesti koskee tapaa osua maaliin tietyllä pommilla jne., tulee nopeasti vanhentumaan ja menettämään sisältönsä.

Erityistä Wardenin kirjassa ja nykyaikaisessa ilmateoriassa yleisestikin on sodankäynnin yleisfilosofisten ja perusluonteisten puolien painotus. Ajankohtaisten teknisten ja taktisten mahdollisuuksien hyödyntäminen edellyttää operatiivisen tason sotilasjohtajalta teoreettisten painotusten hallintaa. Nämä tekijät täytyy kyetä muuntamaan hyödyllisiksi työkaluiksi käytännön tilanteessa. On oikeastaan toisarvoista, ymmärsikö Warden aina itse muodostamaansa perustavanluonteista sotateoriaa. Hänen kirjastaan tuli kuitenkin 1990-luvun alussa monella tasolla avainkirja ja sillä on tänäänkin itsestään selvä sijansa ilmavoiman merkitystä koskevassa keskustelussa.

Kenraali Chris J. Donnelly Jr. on kirjoittanut Wardenin teoksen vuoden 1988 painoksen esipuheen. Hänen mukaansa kirja on kauan odotettu lisä sen vuoksi, että nyt ensimmäistä kertaa yhdistetään historialliset kokemukset selkeään ja avarakatseiseen johtopäätösten ja suuntaviivojen kokoelmaan koskien tapaa, jolla ilmajoukot voivat osallistua strategisten tavoitteiden saavuttamiseen sodassa. Erityistä näissä teorioissa oli, että niissä suhteellisen perusteellisesti katettiin koko kirjo lähtien siitä, kuinka sodan kansalliset tavoitteet valitaan päätyen taktisella tasolla toteutettuun ratkaisuun. Hän ei kuitenkaan näitä periaatteita hahmotellessaan langennut kiusaukseen käyttää kriittikittömästi 1980-luvun erityisiä taktisia tai aseteknisiä ratkaisuja. *Operatiivisen tason* sotataidolla nähdään olevan ratkaiseva merkitys. Monien sotateoreetikkojen kuvaamat sodan yleiset periaatteet (*principles of war*) ovat Wardenin mukaan voimassa ja koskevat niin ilma- kuin maajoukkojakin. Ilmassa tapahtuvaa sotaa – ilmasotatointa (luftkampanj) – koskevaa analyysia kuitenkin kaivataan. Tämä johtuu siitä, että ilmajoukkojen *nopeus ja toimintasäde* edustavat taisteluissa sekä erityisiä ongelmia että etuja, jonka pitää myös ilmakomponentin johtajan ottaa huomioon päätösten pohjaksi. Avainsanat ovat:

1. Täytyy valita lähestymistapa hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen välillä.
2. Ilmavoiman tehokas käyttö mahdollistaa ilmaylivoiman. Voidaanko tähän päästä?
3. Täytyy ottaa huomioon maasijoitteisten puolustusjärjestelmien vaikutus, toisin sanoen että meri- ja maajoukot voivat auttaa ilmaylivoiman saavuttamisessa.

⁴⁰³ Warden, John A. III (1989): *The Air Campaign. Planning for Combat*, New York, Pergamon-Brassey's, USA. Kirja ilmestyi saman nimisenä tarkistettuna laitoksena vuonna 2000. Olennaisimmat näkökohdat ovat jäljellä, mutta siinä on uusi esipuhe ja arviointi Kuwaitin sodasta 1991. Kirjailijan mukaan tärkeintä oli: ”integration of the centers of gravity ideas earlier discussed into a comprehensive view of the enemy as a system. In the Gulf War, we used this concept and many ideas drawn directly from *The Air Campaign* to plan the war and its execution.” (Katso s. 144 vuoden 2000 painos.)

4. ”Ilmareservit” (uusi operatiivinen konsepti, joka on herättänyt paljon keskustelua ja mielenkiintoa, erityisesti Yhdysvalloissa).

Wardenin näkemyksen mukaan nykyaikaisten ilmasotaa käsittelevien teorioiden lähtökohdiana on, että onnistuneen ilmasotatoimen taustalla on oltava hyvä suunnitelma. Suunnitelman tekeminen edellyttää riittäviä tietoja tulevasta sotilaallisesta toiminnasta. Erityisen keskeistä on hyvä sotateoreettinen ymmärrys sekä luonnollisesti mahdollisimman hyvä kuva omista ja vihollisen vahvuuksista ja heikkouksista. Ilmasodan uusien *teesien* tiivistäminen osoittaa, että ilmaherruudella on ratkaiseva osa (*air superiority*, överlägsenhet i luften). Otaksutaan, että sotatoimi voidaan hävitä, jos *vihollinen* onnistuu saavuttamaan ilmaylivoinman. Toisaalta pitkällä aikavälillä sotatoimi tai sota voidaan voittaa, jos on itse saavutettu ilmaherruus.

Wardenin mukaan ilmaherruus on varmistettava *ennen kuin* muita sotatoimia (ilmassa tai maalla) voidaan toteuttaa. Tämä oli nähtävästi niiden tahojen ongelmanasettelu, jotka suunnittelivat vuoden 1991 Persianlahden sodan. Tätä teesiä lähtökohdiana käyttäen voidaan tutkia, miten *läntiset* kansakunnat voivat hahmottaa ilmasotatoimet erilaisissa oletettavissa tilanteissa. Muun muassa venäläiset ovat tähän mennessä saaneet muunlaisia kokemuksia Persianlahden sotaa käsittelevissä analyyseissään. Useimmat nykyaikaisten ilmaoperaatioiden merkityksestä kirjoittaneet venäläiset teoretikot otaksuvat nimittäin, että heidän ilmapuolustuksensa pääasiallisena tehtävänä tulee olla maavoimien päähyökkäyksen tukeminen, eikä omien, erillisten ilmasotatoimien suorittaminen.

Alla oleva sitaatti kertoo siitä, mitä nyt ajatellaan nykyaikaisesta ilmasodankäynnistä. Käsitukset ovat muuttuneet huomattavasti noin 95 vuoden aikana, joka on kulunut ilmataisteluvälineiden käyttöönnotosta:

Orchestration⁴⁰⁴, not subordination or integration, is the sine qua non of modern warfare (...). We don't tend to think of war in the same terms as we think of music and concertos. But our discussion carried us to the conclusion that war plans had to have defined objectives and identified key forces if they were to lead to victory. The score for the concerto of violence had to be in consonance with the nature of the enemy, one's own nature, and the nature of the war. Discordance leads to defeat.⁴⁰⁵

Ilmasota on *erikoisala*, mutta myös siinä täytyy ottaa huomioon klassinen sotateoreettinen *Voimanlähteen* (CoG, tyngdpunkt) käsite. Käsitettä on kritisoitu siitä, että se täytyy aina tunnistaa mahdollisimman aikaisin ja että se jossain toisessa tapauksessa aiheuttaa ongelmia *air superiority* -sotatoimen toteuttamiselle. Warden täsmentää myös tätä painopisteen muodostamiseen liittyvää ongelmaa kirjan viimeisessä osassa:

Of all mankind's activities, war is the most baffling and intriguing. It brings out the best in men; and it uncovers the worst. War is the last argument of kings; appeal from its verdict, frequently impossible, is always difficult. War demands from its leading

⁴⁰⁴ Toim.huom: tämän voi kääntää tässä kontekstissa sovittamiseksi.

⁴⁰⁵ Rekkedal, N.M., Lütken, C.A., Johansen, T. (vuoden 1993 versio): FFI/RAPPORT–92/5027, Kjeller, luku 13, s. 163–184.

*participants the coldest calculation, the most rational thoughts. Leaders lacking the ability to think clearly and precisely under war's enormous pressures pay dearly – often with their lives, always with the present and future of their followers. Methods of war change, but the principles of war – the essence of war – have not changed since Miltiades repulsed the Persians on the plain of Marathon.*⁴⁰⁶

Mahdollisuuksia ja ambitioita ilmaherruudesta käytävässä taistelussa

Ilmaylivoima mahdollistaa hyökkäyksellisten ilmaoperaatioiden suorittamisen mitä tahansa viholliskohdetta vastaan. Samanaikaisesti voidaan estää vihollista toimimasta samalla tavalla omia kohteita vastaan. Jos puolustajalla on ilmaherruus omalla alueellaan, hyökkääjä ei pysty toteuttamaan hyökkäyksiä tehokkaasti strategisia eikä taktisia kohteita vastaan. Hyökkääjä voi myös operoida vapaasti haluamiaan kohteita vastaan, jos puolustajalla ei ole kykyä saavuttaa ilmaherruutta edes kaikkein keskeisimmillä ja tärkeimmillä alueillaan. Jos hyökkääjällä on tämän lisäksi käytössään paljon lentojoukkoja, on yleensä vain ajan kysymys ennen kuin puolustuksellisiin menetelmiin tukeutuva osapuoli kokee tappion.⁴⁰⁷

Niin sanottu vastailmasota⁴⁰⁸ (kontraluftkampanj) tulee koostumaan periaatteessa kahdenlaisista operatiivisista suoritteista:

1. *Hyökkäykselliset vastailmaoperaatiot*, jotka merkitsevät operatiivisia suoritteita vihollisen ilmavoiman tuhoamiseksi, häiritsemiseksi tai rajoittamiseksi niin lähellä ”lähdettä” kuin mahdollista. Tämä merkitsee hyökkäämistä vihollisen lentotukikohtajärjestelmää ja kentällä olevia koneita, ilmatorjunnalla varustettuja aluksia yms. vastaan.
2. *Puolustukselliset vastailmaoperaatiot*, jotka merkitsevät omien voimavarojen suojaamista käyttämällä voimia paikallisesti tai tuhoamalla vihollisen hävittäjät ilmassa.

Uudessa norjalaisessa vuoden 2002 ilmaoperaatioita koskevassa doktriinissa määritellään kolme ilmatilan kontrollin muotoa seuraavalla tavalla (perustuu Naton doktriineihin):

1. *Edullinen ilmatilanne (Favourable Air Situation, fördelaktig situation i luften)* vallitsee, kun vastustajan panostus ja ilmataisteluvälineiden käyttäminen eivät olennaisessa määrin vaikuta omien maa-, meri- ja ilmaoperaatioiden lopputulokseen.
2. *Ilmaylivoima (Air Superiority, överlägsenhet i luften)* määritellään ilmatilan dominoinnin asteeksi, joka mahdollistaa omat maa- meri- ja ilmaoperaatiot tietynä ajankohtana ja tietyllä alueella ilman, että vastustajan ilmavoimat eivät pysty häiritsemään ratkaisevalla tavalla.
3. *Ilmaherruus (Air Supremacy, luftherradöme)* vahvistaa ilmaylivoiman antamaa tilannetta. Ilmaherruus määritellään ylivoimaisuuden asteena ilmassa, jossa vastustajan ilmavoimat eivät kykene tehokkaasti häiritsemään omia operaatioita.⁴⁰⁹

⁴⁰⁶ Warden, John A. (1989): *The Air Campaign*, s. 143.

⁴⁰⁷ FFI/RAPPORT-92/5027, luku 13, s. 164–165.

⁴⁰⁸ Toim.huom: suomalaisen hävittäjätorjunnan yksi tehtävistä on hyökkääjän pakottaminen sitomaan suuri osa ilmavoimastaan vastailmatoimintaan.

⁴⁰⁹ *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner* (ensimmäinen painos). Oslo, Forsvarets overkommando, 2002, s. 41–42. Käännetty norjasta.

Taistelu ilmaylivoimasta on dynaamista. Myöhemmin keskustellaan tekijöistä, jotka vaikuttavat ja ohjaavat tätä taistelua. Ilmaylivoima saavutetaan vastailmaoperaatioilla, jotka eivät sinällään ole tavoite. Niiden tarkoituksena on estää vastustajaa käyttämästä omaa ilmatilaansa ja varmistaa oman ilmavoiman käyttäminen niin, että tärkeämmät tavoitteet saavutetaan. Vastailmaoperaatiot jaetaan yleensä hyökkäyksellisiin ja puolustuksellisiin operaatioihin. Alla kuvataan yleisesti näitä kahta vastailmaoperaation muotoa.⁴¹⁰

Käsitteellä *hyökkäykselliset vastailmaoperaatiot (Offensive Counter Air Operations, OCA)* tarkoitetaan operaatioita, joiden päämääränä on tuhota, häiritä tai rajoittaa vastustajan ilmavoimaa mahdollisimman lähellä lähdettä. Hyökkäysten kohteina ovat muun muassa vastustajan tukirakenteet, lentokoneet maassa ja ilmassa, ilmatorjuntajärjestelmät, komento- ja valvontalaitteistot, polttoainevarikot, ampumarivikevarastot ja vihollisen ilmaoperaatioita avustavat tukijärjestelmät. Ilmavoima/lentoase toteuttaa pääosan hyökkäyksellisistä vastailmaoperaatioista, mutta sekä pinta- että vedenalaiset merivoimat voivat avustaa merkittävästi. Hyökkäyksellisten vastailmaoperaatioiden suurimman mahdollisen tehon varmistamiseksi niissä on tärkeää hyödyntää kaikkien puolustushaarojen kapasiteettia.⁴¹¹

Hyökkäyksellisiä vastailmaoperaatioita suoritetaan norjalaisen doktriiniasiakirjan mukaan siksi, että:

- Hyökkääjänä voidaan ottaa ja säilyttää aloite sekä käyttää ilmavoiman mahdollisuuksia keskittää omat voimat vastustajan elintärkeitä kohteita (kohdetta) vastaan.
- Vastailmaoperaatiot voivat vähentää vastustajan hyökkäyksellisiä siirtoja ja pakottaa vastustaja käyttämään voimavarojaan puolustuksellisemmin.
- Taistelut voidaan siirtää käytäväksi vastustajan alueella ja vastustajalta evätään mahdollisuus ”turvapaikkaan”, jossa hän on hyökkäysten ulottumattomissa.⁴¹²

Uuden norjalaisen ilmaoperaatiodoktriinin mukaan hyökkäykselliset vastailmaoperaatiot pitää keskittää heikentämään vastustajan kykyä koordinoitujen ilmaoperaatioiden suorittamiseen. Hyökkäysten tarkoituksena pitää olla niin pysyvän vaikutuksen aikaansaaminen kuin on tavoiteltukin, toisin sanoen pyritään tavoitteiden mukaisesti heikentämään tai tuhoamaan vastustajan johtamis- ja valvontarakennetta, ilmatorjuntaa, maassa olevia lentokoneita ja kriittistä infrastruktuuria. Näihin kohteisiin hyökkääminen on kannattavampaa kuin helposti korjattaviin kohteisiin (esimerkiksi kiitoratoihin) fokuoiminen. Vastustajan ilmavoimia ja pintamaaleja vastaan suunnattavat hyökkäykset on suunniteltava ja toteutettava samojen periaatteiden mukaisesti.⁴¹³

Hyökkäyksellisillä vastailmaoperaatioilla odotetaan tavallisesti olevan seuraavia etuja:

- Hyökkäyksellisten operaatioiden ansiosta säilytetään aloite ja pakotetaan vihollinen reagoimaan.

⁴¹⁰ *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*, s. 42. Käännetty norjasta.

⁴¹¹ *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*, s. 42. Käännetty norjasta.

⁴¹² *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*, s. 42–43. Käännetty norjasta.

⁴¹³ *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*, s. 43. Käännetty norjasta.

- Ilmataistelu siirretään omalta alueelta vihollisen alueelle.
- Omia lentojoukkoja pystytään käyttämään hyväksi maksimaalisesti ja siten pitämään toinen osapuoli paineen alla.
- Omat rajalliset voimat voidaan keskittää vihollisen tärkeitä painopisteitä vastaan.
- Jos hyökkäykselliset ilmaoperaatiot onnistuvat, voidaan estää vihollista suorittamasta vastaavia operaatioita, erityisesti jos sen hyökkäyskapasiteetti tuhoetaan maassa.
- Tukikohtiin paikalleen jäävät lentokoneet ovat täysin staattisessa tilassa. Hyökkäävä lentokone voi tuhota useita koneita maassa, kun tavallisesti tarvitaan useita koneita tuhoamaan kohde (esimerkiksi lentokone) sen ollessa ilmassa.

Puolustuksellisilla vastailmaoperaatioilla on kuitenkin myös selvät etunsa:

- Puolustuksellisia ilmaoperaatioita harjoitetaan tavallisesti omalla alueella ja sen seurauksena puolustaja kykenee käyttämään omia maasijoitteisia tukijärjestelmiään ja saamaan apua/tukea ilmatorjunnalta.
- Jos puolustajan lentokonemiestien on pakko hylätä koneensa, he ovat ”ystävällismielisellä” alueella ja heidät voidaan suhteellisen helposti kuljettaa takaisin omaan joukko-osastoonsa.

Puolustajan lentotukikohdat ovat tavallisesti paljon lähempänä taistelualuetta kuin hyökkääjän. Tämä on tärkeää ajatellen siirtymisaikaa kotitukikohdasta kotitukikohtaan. Myös siirtymisiin tarvittava polttoainemäärä vähenee.

Puolustuksellinen vastailmaoperaatio (defensiva kontraluftoperationer, Defensive Counter Air Operations, DCA) tarkoittaa uuden doktriiniasiakirjan mukaan, ”havaita, tunnistaa, torjua ja/tai sitoa vihollisen ilmavoimat, jotka yrittävät hyökätä ystävällismielisiä joukkoja vastaan tai tunkeutua puolustajan ilmatilaan.”⁴¹⁴

Puolustukselliset vastailmaoperaatiot käsittävät kaikki hankkeet ja keinot vastustajan ilmahyökkäyksen neutraloimiseksi tai niiden tehon vähentämiseksi. Tähän voidaan päästä käyttämällä sekä aktiivisia että passiivisia ilmapuolustustoimenpiteitä. Voimavarojen jakamisessa aktiivisten ja passiivisten toimenpiteiden välillä ei ole kyse priorisoinnista periaatteella joko/tai vaan sekä/että. Puolustuksellisten vastailmaoperaatioiden onnistuminen on suuressa määrin riippuvainen siitä, että operaatioille kyetään asettamaan oikeat päämäärät. On olemassa kaksi periaatetta tavoiteltaessa tätä päämäärää:

- Omille joukoille ja voimavaroille aiheutuvien vahinkojen minimoiminen
- Vastustajalle aiheutettavien vahinkojen maksimoiminen

Näiden kahden päämäärän saavuttamisen tavan välillä on selvä yhteys. Mitä useampi vihollisen koneista ammutaan alas, sitä harvempi jää jäljelle aiheuttamaan vahinkoa omille joukoille ja rakenteille. Priorisoinnilla näiden kahden tavoitteenasettelun välillä tulee olemaan suuri operatiivinen merkitys. Se määrittelee myös joukkojen rakennetta ja siten myös re-

⁴¹⁴ Forsvarets doktrine for luftoperasjoner, s. 45. Käännetty norjasta.

surssien jakoa.⁴¹⁵ Valtio voi kuitenkin monestakin syystä joutua taistelemaan oman tärkeän alueensa ilmakontrollista vain puolustuksellisia ilmataistelutapoja käyttäen:

- Hallitsevat poliittisen tason rajoitukset, jotka eivät salli hyökkäyksellisten operaatioiden käyttöä.
- Vihollisen tekninen ja/tai lukumääräinen ylivoima puolustuksellisiin ilmataisteluvälineisiin liittyen voi tehdä vihollista vastaan suunnattavista hyökkäyksellisistä operatiivisista suoritteista liian kalliita.
- Vihollisen tukikohdat ja tukitoiminnot voivat sijaita toimintasäteen ulkopuolella niin, että puolustukselliset operaatiot ovat ainoa keino taistella ilmaherruudesta. Tilanne oli juuri tällainen esimerkiksi *taistelussa Isona-Britanniasta*, jossa englantilaiset eivät pystyneet tavoittamaan saksalaisten asemia vaan joutuivat turvautumaan *puhtaasti* puolustuksellisiin suorituksiin saavuttaakseen menestystä. He onnistuivat kuitenkin tuottamaan saksalaisille niin suuria tappioita, että pommihyökkäyksistä tuli liian kalliita ja ne oli näin ollen pakko lopettaa.

Hyökkäykselliset ja puolustukselliset ilmaoperaatiot edustavat kahta täysin erilaista strategiaa. Niitä ei kuitenkaan voida arvioida erikseen, koska ne ovat tiettyssä määrin riippuvaisia toisistaan. Siksi onkin erityisen tärkeää löytää *tasapaino* hyökkäyksellisten ja puolustuksellisten suoritusten välillä koskien sekä suunniteltua voimien jakamista että mahdollista ajankohtaa, jolloin voimat jaetaan uudelleen.

Hyökkäykselliset vastailmaoperaatiot ovat lännen kannalta katsottuna tuoneet tavallisesti eniten etuja. Tämän muotoiset operatiiviset panostukset ovat usein osoittautuneet ratkaiseviksi konfliktin lopputulosta ajatellen. Sen lisäksi onnistuneiden hyökkäyksellisten ilmaoperaatioiden avulla on voitu selvästi vähentää omille maavoimille koituneita tappioita niissä tapauksissa, joissa vastapuolella on ollut käytettävissään suuret ja nykyaikaiset maavoimat. (Tilanne merellä muistuttaa usein tässä kuvattua tilannetta.) Tämä tuli todistetuksi Persianlahden sodan 1991 aikana, jolloin liittoutuneet hankkivat itselleen ilmaherruuden amerikkalaisten voimakkaan ilmasotatoimen avulla jo ensimmäisestä päivästä lähtien. He tuhosivat Irakin ilmajoukot, lentotukikohdat ja heidän johtamis- ja ennakkovaroitusketjunsä intensiivisillä, yötä päivää jatkuneilla hyökkäyksellisillä ilmaoperaatioilla. On kuitenkin muistettava, että tämänkaltaisia intensiivisiä hyökkäyksellisiä ilmaoperaatioita ei aina ole mahdollista toteuttaa. Toimittaessa Persianlahden sotaa muistuttavassa tilanteessa *kykenevää* ja nykyaikaisesti varustettua puolustajaa vastaan, hyökkääjän pitää myös varautua suurempiin tappioihin.

6.3.2 Nykyaikainen ilmavoima – mihin suuntaan kehitys menee?

Yleistä kehityksestä

The advocates of land and sea power are rarely slow to point out that air power is very much the “new kid on the block.” These learned scholars are, however, often entrenched in their own subject area with a tendency to conservative ideas and

⁴¹⁵ *Forsvarets doktrine for luftoperasjoner*, s. 45–46.

*narrowness of vision. Their more enlightened colleagues ... acknowledge the reality that air power has gained in stature and importance at a vast rate over the last century and, to many of its stauncher proselytisers, is primus inter pares. Part of the key to the development of air power has been the rapidity with which technology has enabled man's conceptual notions of warfare in the third dimension to become reality. Some could argue that this has been an evolutionary process occasioning little remark. I would suggest, however, that in many instances the pace of scientific change was forced considerably by the demands of air power and its revolutionary thinkers. What is beyond doubt is that the debate that has accompanied this change has been furious: acrimonious at times and passionate at others (...)*⁴¹⁶

Nykyään ollaan yleisesti sitä mieltä, että tavanomaisessa sodassa ilmavoimalla on ratkaiseva osuus konfliktin lopputulokseen. Useat nykyajan ilmasotateoreetikot korostavat myös sitä, että ilmasota sinällään tulee olemaan ratkaisevassa osassa ja tämän myötä maavoimien merkitys vähenee. Seuraavassa pohditaan lyhyesti niitä suuntauksia, joita nyt on nähtävissä ja jotka tulevat aiheuttamaan muutoksia ilmavoiman merkitykseen ja muotoon.⁴¹⁷

Historiallisesta perspektiivistä tarkasteltuna ilmavoimalla on läheinen riippuvuussuhde ydinaseisiin. Tämän asekatégorian ”suuruuden aika” oli vuodesta 1955 aina 1980-luvun alkuun. Eräänä seurauksena tästä supervaltojen tärkeimpien lentojoukkojen välisestä läheisestä kytkenästä oli, että syvennyttiin *pääasiallisesti* siihen, miten ydinaseet voitaisiin ”toimittaa” perille tai miten voitaisiin suojautua vastustajan yrityksiä vastaan. Ydinaseuhka (kärnvapenhotet) ja ydinsodan vaara heikentyi 1970-luvulta lähtien. Sen sijaan kiinnostus tavanomaisia aseita kohtaan lisääntyi. Tästä aiheutui strategisten pommikoneiden ”joutuminen puristuksiin”. Vaikka nämä joukot olivatkin suurvaltojen tärkeimpiä sotilaallisen suorituskyvyn osatekijöitä, *ei* niitä kuitenkaan käytännössä voitu käyttää. Iskukyky oli niin suuri, että täysmittaisesti käytettynä seurauksena olisi ollut ydinsota sekä *kansallinen* itsemurha.

Edellä mainittuun ongelmaan liittyen on syytä huomioida seuraavat näkökohdat. Ilmasotavoimia piti pystyä käyttämään myös ”tavallisissa” sodissa, joita kaikesta huolimatta käytiin runsaasti niin kutsutun kylmän sodan aikana. Ilmatuen todellinen tarve kävi ilmi muun muassa 1960-luvulla käydyissä sissisodissa. Toinen tärkeä tekijä oli toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut nopea tekninen kehitys. Esimerkki tästä on 1950-luvulla käyttöön otettu suihkumoottori, joka mahdollisti sekä yläääninopeudet (överljudsfart) että yläkorkeuksissa toimimisen (höghöjdsinsatser). Ohjukset syrjäyttivät konetykit pääasiallisina taisteluväli-

⁴¹⁶ Sitaatti on otettu julkaisusta *Foreword The Royal Air Force Power Review*, numero kaksi, osa neljä, Summer 2001 ja on hyvä kuvaus siitä suuresta uskosta omiin voimiin, jonka ilmavoiman kannattajat usein tuovat esille ammattiaikakauslehdissä. Tämä provosoi maltillisempia sotateoreetikoita, joita yllä kärjistetyksi nimitetään *scholars ... often entrenched in their own subject areas with a tendency to conservative ideas and narrowness of vision*. Näistä äärimielipiteistä huolimatta voidaan sanoa, että ilmavoimalla on tänä päivänä merkittävä vaikutus sotilasteorioihin, varsinkin Yhdysvalloissa.

⁴¹⁷ Rekkedal, Nils Marius: ”Krigføring ved inngangen til det 21. århundre.” FFI/RAPPORT-96/04460, luku. 2. Lisämateriaalia on hyvin kriittisessä amerikkalaisessa, uudehkossa raportissa: *Operation Desert Storm: Evaluation of the Air Campaign*, NSIAD-97-134, toimittanut U.S. GAO arvioidakseen uusien ”älykkäiden” aseiden todelliset tehot. Raportin argumentteja on käytetty yllä olevassa kohdassa.

neinä myös ilmatorjunnassa. Tämä mahdollisti taistelun suurilla etäisyyksillä. Elektroniikan huikea kehitys vaikutti merkittävästi myös kaikkiin ilmataistelun muotoihin sekä hyökkäyskykyyn maamaaleja vastaan.

Voidaan väittää, että *elektroniiikasta* on 1950-luvulta lähtien tullut ratkaiseva tekijä kaiken muotoisille ilmaoperaatioille, ja että se muutti täysin niiden luonteen. Nykyiset modernit asejärjestelmät eivät olisi mahdollisia ilman kehittynyttä tukikohtajärjestelmää sekä niin lento- kuin maahenkilöstön hyvää koulutusta. Samalla yhä lisääntyvä tekninen monimuotoisuus merkitsee alituisia kustannuslisäyksiä. Nykyaikaisista ilmavoimista tulee siis jatkuvasti kalliimpia. Lisääntyneet kustannukset uhkaavat käytännössä pienempien maiden kykyä ylläpitää kansallisia ilmavoimia, myös Länsi-Euroopassa.

Lisäksi yhtenä tärkeänä tekijänä ilmavoimien kehityksessä on *avaruudessa* tapahtuvan aktiiviteetin nopeasti kasvava merkitys. Satelliittien kehitys on edennyt nopeasti sen jälkeen kun venäläinen ”Sputnik” lähetettiin 1957 ensimmäisenä satelliittina kiertoradalleen. Nykyisin esimerkiksi Yhdysvallat on täysin riippuvainen valvonta-, tietoliikenne- ja navigointisatelliitteistaan, erityisesti *battle damage assessment (BDA)*:n yhteydessä. Ne ovat hyvin kehittyneitä elektronisia konstruktoita, jotka perustuvat moderniin tekniikkaan. Persianlahden sota on hyvä esimerkki satelliittien merkityksestä, jolloin suurin osa tiedustelutiedosta saatiin juuri satelliittien avulla. Nämä tiedot liittyivät Irakia vastaan tehdyn hyökkäyksen suunnitteluun sekä ennakkovaroituksiin Irakin Scud-ohjuksista. Maahyökkäyksen aikana navigointisatelliittien merkitys oli ratkaiseva kaikissa siirroissa sekä tulenjohtossa.

Toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneita suurehkoja *tavanomaisia* sotatoimia ovat esimerkiksi Korean sota, Lähi-idän sodat 1956, 1967, 1969–70, 1973 ja 1982 sekä sodat Intian ja Pakistanin välillä 1965 ja 1971. Ilmavoimilla on ollut näissä sodissa merkittävä rooli. Sen vaikutus sodan lopputulokseen tulee olemaan suuri niin kauan kuin *kansallisvaltiot* käyvät sotia toisiaan vastaan. Persianlahden sodan ja nyt viimeksi Irakin sodan 2003 aikana tämä oli erityisen selvää, eikä vähiten median tuoman julkisuusarvon vuoksi. Jälkeenpäin jotkut ovat jopa väittäneet kyseessä olleen puhtaan ilmasodan. Tästä johtopäätöksenä on oletettu tulevaisuudessa ilmavoiman ”hoitavan suurimman osan” sodakäynnistä yksinään. Afganistanin sodasta 2001–2002 on tehty havaintoja koskien nykyaikaista ”ilma- ja avaruusvoiman” (*air and space power*) käyttöä. Näiden havaintojen perusteella ei toisaalta voida tehdä liian pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Afganistan oli kaikesta huolimatta primitiivinen kehitysmaa ja myös operaatioita tulee tarkastella tässä valossa. Afganistanissa amerikkalainen ilmavoima oli totaalinen ja taistelualueella pystyttiinkin tekemään mitä haluttiin. Onkin aiheellista muistaa, että sodankäynti mukautuu aina ajan, paikan ja vastustajan mukaiseksi. Tämä koskee myös ilmavoimia.

Useimpia näistä tavanomaisista sodista ei ole käyty suurvaltojen välillä, vaan sellaisten maiden kesken, jotka ovat sotilaallisessa pätevyyydessä toista tai kolmatta luokkaa eivätkä omaa ydinaseita. Näinä aikoina moni maa joko on hankkimassa itselleen ydinasekapasiteettia tai pystyy halutessaan niin tekemään. Voidaan milteipä väittää, että sellaiset maat, joilla on kapasiteettia ylläpitää nykyaikaisia ilmavoimia, luultavasti pystyisivät myös halutessaan hankkimaan itselleen ydinaseen. Tästä ydinaseiden hitaasta leviämisestä johtuen kansallisvaltioi-

den välisen sodan vaara muodostaa vain pienen ja edelleen pienenevän osan meneillään olevista konflikteista. Tällä hetkellä selvästi hallitsevia ovat matalan intensiteetin konfliktit. 1930-luvulla taisteltiin vielä jonkinlaisella menestyksellä ”heimokapinoita” vastaan ilmahyökkäyksin. Sen sijaan toisen maailmansodan aikana ja sen jälkeen nämä menetelmät ovat osoittautuneet epäonnistuneiksi. Muun muassa saksalaiset käyttivät ilmasotavoimia heikoin tuloksin taistelussa partisaaneja vastaan Jugoslaviassa, Kreikassa, Venäjällä ja Puolassa. Muutkin maat saivat sodan jälkeisenä aikana kokea saman negatiivisin tuloksin kerta toisensa jälkeen: britit Afrikassa, ranskalaiset Indokiinassa ja Algeriassa sekä amerikkalaiset Vietnamissa. Vastaavia kokemuksia saivat myös venäläiset taisteluissa sissijoukkoja vastaan Afganistanissa 1980-luvulla ja Tsetseniassa (1994–1996 ja 2000–). Israelilaisetkaan eivät ole saavuttaneet menestystä Hizbollah-hallintoa vastaan Libanonissa huomattavista ilmasuorituksistaan huolimatta. Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä monista vastaavista tapauksista.

Edellä mainituissa konflikteissa ilmavoimaan panostaneilla on *aina* ollut täydellinen ilma-herruus. Tämä *teoreettinen* etu ei ole kuitenkaan kyennyt estämään sotilaallisia ja poliittisia vastoinkäymisiä eikä myöskään suorita tai epäsuoria tappioita *sissijärjestöille*, joilla *ei* ole ollut lentotukea tai varaa hankkia esimerkiksi pommikoneita. Oikeastaan ei ole kovinkaan vaikea selittää näitä epäonnistumisia, jos ollaan valmiita kohtaamaan tosiasiat. Nykyaikaisen ilmavoiman edellyttämä moderni teknologia sisältää sekä erilaisuuksia että rajoituksia. Nykyaikainen ilmasota soveltuu parhaiten ”puhtaisiin” alustojen välisiin ilma- ja avaruustaisteluihin, joissa teknologia sensorien ja ohjusten muodossa pääsee parhaiten oikeuksiinsa. Nykyaikainen ilmasota toimii hyvin myös tavanomaisesti organisoitua ja varustettua vihollista vastaan. Tämä korostuu erityisesti silloin, kun viholliselta puuttuu keinot suurvallan ilmavoimien torjumiseen. Sissisodankäynti ”tartuttaa” ympäristönsä, niin että tavanomaisesti toimivan vastustajan toimintatavat mukautuvat vähitellen sissisodankäynnin näköiseksi. Sissijoukot operoivat tavallisesti maalla siviiliväestön keskellä. Sodassa on useimmiten kyse tuotantovälineiden ja liikenneyhteyksien hallinnasta sekä väestön henkisestä kestokyvystä. Taisteltaessa sissisodankäyntiin ja terrorismiin panostavaa ”näkyvätöntä” vihollista vastaan, tulee kehittyneimmistäkin rynnäkölentokoneista *epäolennaisia* suhteessa kohdattuihin paikallisen tason moniongelmaisiin yhdistelmiin. Tämän kaltaisessa sodankäynnissä tarvitaan näin ollen toisenlaisia lentojoukkoja, jolloin on vaikea nähdä tarvetta perinteisesti organisoidulle itsenäiselle ilma-aseelle. Tällaisessa tilanteessa ei voida toteuttaa ”klassisia”, strategisia ilmasotatoimia (vertaa tätä käsittelevään jaksoon aiemmin tässä luvussa).

Miten ilmavoiman suhteen menetellään tai pitäisi menetellä tulevaisuudessa? Yksiselitteistä vastausta tähän ei ole antaa. Ongelma ei kuitenkaan ole merkityksetön. Kehittyneimmät lentokoneet (kuten amerikkalainen F-15 I) maksavat yli 100 miljoonaa dollaria kappale. Lisäksi näiden koneiden johtamiseen kehitetyt järjestelmät maksavat kappaleelta vähintään kolme kertaa niin paljon. Niinpä edes suurvalloilla ei ole varaa pitää yllä kovinkaan montaa yksikköä. Kustannuskehityksen seurauksena aktiivisten alustojen lukumäärä alkaa vähetä suurvaltojenkin ilmavoimissa.

Toisaalta voidaan kysyä, onko näillä uusilla alustoilla selvää ja ilmeistä tehtävää sodankäynnin kirjon kahdessa äärimmäisyydessä, ydinsodassa ja matalan intensiteetin konflikteissa. (Mahdollinen ydinsota käytäisiin nyt pääasiassa mannertenvälisten ohjusten avulla.) Onko näin ollen varaa pitää yllä äärimmäisen kalliista alustoista koostuvaa voimaa, jota ensisijaisesti voidaan käyttää vain yhteen tehtävään: taisteluun potentiaalisen vastustajan samantyyppisiä alustoja vastaan? Nämä kysymykset ovat olleet esillä amerikkalaisten keskustellessa uudesta F–22 hävittäjästä ja B–2 pommikoneesta. Afganistaniin 2001–2002 tehdyistä ilmooperaatioista ja viimeisimmästä Irakin 2003 sodasta voidaan todeta muutamia mielenkiintoisia seikkoja. Taisteluissa käytettiin tuntuvasti päivitettyä B–52:n versiota (alun perin 1950-luvulta) sekä usein aliarvostettua B–1 pommikonetta, jotka ”kaappasivat itselleen” merkittävän osan ”älykkäiden” pommien kuljettamisesta. Kumpikaan näistä kahdesta alustasta ei kuitenkaan ole erikoistunut tällaiseen sodankäyntiin. Eräs vertailu osoittaa, että Diego Garcian tukikohtaan sijoitetut B–52 ja B–1 pommikoneet lensivät vain 10 prosenttia kaikista hyökkäyksistä. Ne kuitenkin toimittivat perille kokonaista 11 500 asetta kaikista Afganistanissa maaliin laukaistuista 17 500 aseesta, mikä on 65 prosenttia kokonaismäärästä ja 90 prosenttia USAF:n laukaisemista. Tästä asemäärästä suurimman osan toimitti perille kymmenen B–52 pommikonetta.⁴¹⁸

Kehitys on nostanut esille uusien ja kustannustehokkaiden ratkaisujen tarpeen. Kuten aiemmin tässä luvussa on huomautettu, on havaittavissa lisääntyntä mielenkiintoa kevyitä taktisia kuljetuslentokoneita, kaikenkokoisia helikoptereita sekä erityisesti miehittämättömiä aluksia kohtaan (esimerkiksi *Remotely Piloted Vehicle* (RPV), *Unmanned Air Vehicle* (UAV) ja *Uninhabited Combat Air Vehicle* (UCAV)). Tällaiset sensoreilla, aseilla ja parannetulla ”stealth”-teknologialla varustetut pienehköt alustat voivat olla optimaalinen ratkaisu matalan intensiteetin konflikteissa. Ne ovat jo näyttäneet kykynsä Afganistanin sodassa syksyllä 2001 ja keväällä 2002. Tällöin UAV:eita käytettiin suuressa määrin tietojen hankintaan ja ”maalinvalintaan”. Näitä järjestelmiä ei ensisijaisesti ole tarkoitettu käytettäväksi hyökkäykseen vastustajan puolustuksen syvyyteen vaan *läheiseen yhteistoimintaan* muiden joukkojen kanssa. Tämän vuoksi ei ole itsestään selvää, että niiden pitäisi kuulua itsenäisiin ilmavoimiin, mikä olisi ollut luonnollista toisesta maailmansodasta lähtien.

Johtavissa ilmavoimakansakunnissa on käynnistynyt merkittävä sisäinen väittely hyökkäyksellisten ilmooperaatioiden uusista tehtävistä. Britit käyttävät käsitettä ”*future offensive air systems*” (FOAS) keskustellessaan tulevasta konseptista ja mahdollisuuksista tämentyyppisiin ilmavoimaoperaatioihin. Ensimmäisestä maailmansodasta lähtien pommittaminen on ollut yksi tärkeimmistä tehtävistä. Ajoittain pommikoneet on pantu etusijalle, kun taas toisella kertaa puolustukselliset toimenpiteet ovat osoittautuneet ylivoimaisiksi. Intensiivisten ja pitkäkestoisten operaatioiden yhteydessä suuret tappiot ovat olleet tavallisia. Tämä on johtanut viimeisten 10–15 vuoden aikana kiinnostuksen lisääntymiseen erilaisia miehittämättömiä lentoaluksia kohtaan. Miehitettyjen lentokoneiden suurena etuna on hyvin koulutetun miehistön joustavuus toimia vaihtelevissa tilanteissa, kun taas heikkoutena on ihmisen

⁴¹⁸ Cordesman, Antony (2002): *The Lessons of Afghanistan*. Kirjailijan uuden teoksen esittely Internetissä, päivätty 16.1.2003. (Kirja kirjoitettiin lokakuussa 2002.)

haavoittuvuus osumatilanteissa ja hänen rajallinen kykynsä kestää korkeita G-voimia. Lisäksi lentäjien koulutusaika on pitkä ja käyttökustannukset suuret. Nähtävissä olevia vaihtoehtoja ovat risteilyohjukset ja miehittämättömät lentokoneet, UAV:t. Näitä molempia käytettiin menestyksellisesti Persianlahden sodan aikana, joskin UAV-aluksia käytettiin vain tiedusteluun. Vastedes tullaan luultavasti näkemään asteittain muuttunut tasapaino, jossa miehitetty lentokoneet hallitsevat entistä vähemmän ja miehittämättömien alustojen ja risteilyohjusten lukumäärä ja merkitys lisääntyy. Erityisesti miehitettyjen lentokoneiden käyttö vaarallisiin tehtäviin edellyttää huomattavaa panostusta uudenlaiseen ”stealth”-teknologiaan. Se vuorostaan vaatii suurta lisäpanostusta tutkimukseen ja kehittämiseen.

Ei myöskään voida sulkea pois sellaista kehitystä, jossa useimmat ”uusista” järjestelmistä liittyvät osaksi maa- ja merivoimia. Tämä oli toisaalta normaali tilanne *ennen* toista maailmansotaa. Tämä muutos ei kuitenkaan tule tapahtumaan ilman huomattavia sisäisiä kiistoja – on itsestään selvää, ettei kukaan pidä siitä, että oma organisaatio ajetaan alas. Kuitenkin ainakin yksi näkökanta nykyisestä ilmavoimasta tulee säilymään pitkälti tulevaisuuteen: avaruuden käytön yhä suurempi merkitys yhdistettynä tiedustelutietojen ja maalittamisen prosessien kiinteämpään yhdistämiseen ilmavoiman varsinaisessa käyttämisessä.

Tähän mennessä satelliittien tehtävänä ei ole ollut esimerkiksi maan pinnalla sijaitseviin maaleihin hyökkääminen tai niiden tuhoaminen. Tämä tuskin on todennäköistä lähivuosinakaan. Sitä vastoin satelliittien merkitys on nyt ratkaiseva suurvaltojen johtamis- ja valvontajärjestelmille, tiedustelulle ja vähitellen myös navigoinnille, koska myös uudet satelliittien avulla ohjattavat aseet käyttävät niitä (GPS-järjestelmää käytetään pommien maaliin ohjaamisessa). Alla oleva sitaatti havainnollistaa muutamia keskustelun alla olevia ongelmia:

The war in Afghanistan (2002) not only demonstrates the progress that has been made in intelligence, surveillance and reconnaissance (ISR) in the decade since the 1990–91 Gulf War, but also points the way to the future. The past decade has demonstrated the classic pattern of RMA development, as described by experts such as Andy Marshall, Andy Krepenovich and Stephen Rosen. The first step in the process of revolution is the introduction of new technologies into existing organisations with little or no change in concepts of operation (CONOPs). This is followed by changes in operational employment that stimulates further technological change. Finally, with the superiority of the new capabilities clearly evident, organisational adaptation takes place, leading to still greater operational and technological progress. The USAF seeks to design a future ISR and C2 architecture to fit with its emerging operational concepts of Global Reconnaissance Strike based on a new organisational construct, the Global Strike Task Force (GSTF). The GSTF will employ the evolving ISR architecture and the air force’s best stealthy aircraft, the F–22 and B–2 to ‘kick the door down’ for the entry of follow-on forces. The GSTF will be complemented by naval forces employing cruise missiles and by the end of the decade the F–35 Joint Strike Fighter. The objective is to be able to conduct effects-based operations designed to achieve rapid dominance over any adversary. To achieve this objective, the words of Air Force Chief of Staff General John Jumper, “we need a robust, time-critical targeting capability that turns our response to emerging targets from hours today into minutes in the future”(...)

To achieve the goals described by General Jumper and General Roche, the air force has formulated a new set of operational concepts for the employment of its ISR assets. The first concept is Persistent ISR. This involves deploying enhanced and expanded sets of both space-based and air-breathing sensor systems that can conduct ISR activities around the clock and in the presence, at least initially, of an integrated air-defence system. Persistent ISR also looks to integrate the full array of ISR platforms to provide continuous target tracking despite the movement of both the target and the ISR platforms. Persistent ISR will support another new operational concept, that of Predictive Battlespace Awareness (PBA). The idea behind PBA is for U.S. intelligence to become familiar with an adversary's patterns of behaviour, doctrine, habits, training and manoeuvrability so as to be able to predict better what the enemy will do and how he will deploy his forces. Using PBA the air force will be able to focus its ISR assets on the most promising parts of the battlefield.⁴¹⁹

Yllä luonnostellut ajatukset edellyttävät valmiutta mennä pitkälle maalinvalinnan ja ohjaimisen integroinnissa ilmavoimien ”sisäpiiriin” kuulumattomien palveluiden kanssa. Käytännössä nämä ovat operaatioita, jotka edellyttävät huomattavassa määrin puolustushaarojen yhteisoperaatioita tukevaa sotilaallista ajattelu(tapaa) (”joint thinking”). Ilmatilan (Airspace) käyttäminen taktisella tasolla edellyttää vuorostaan aivan uusia ajatuksia nykyaikaisen sodankäynnin vaatimuksista (esimerkiksi Afganistanissa). Tämä puhuu sen puolesta, että *yksi puolustushaara* saa vastuun kaikista näistä uusista palveluista ja niiden edelleen kehittämisestä. Ilmatila on sen ilmavoimien perinteinen toiminta-alue, joten lienee luonnollisinta, että se ottaa tästä kokonaisvastuun.

Avaruudessa tapahtuvien toimintojen merkitys kasvaa tulevaisuudessa myös taisteltaessa *tavanomaisia* joukkoja vastaan. Toisaalta avaruuden merkitys on suhteellisen rajallinen kaikissa nyt käynnissä olevissa *ei-tavanomaisissa* ”vanhanaikaisissa” konflikteissa. Siihen on olemassa yksinkertainen syy; satelliitit eivät pysty ratkaisemaan, kuka väkijoukosta aikoo räjäyttää julkisen rakennuksen ilmaan. Tämä voidaan tehdä vain ”vanhanaikaisen” poliisi- ja tiedustelutoiminnan avulla (vertaa tässä erikoisjoukkojen tarpeeseen ja läheiseen yhteistyöhön Pohjoisen liiton sotilaiden kanssa Afganistanissa syksyllä 2001. Pohjoinen liitto eteni ja otti valvontaansa kaupunkeja ja maaseutua Taliban-hallinnon ja al-Qaidan luhistuttua amerikkalaisten pommitusten aiheuttaman henkisen paineen alla). Aseiden sijoittaminen avaruuteen tuskin on muutenkaan kovin kustannustehokas tapa käydä sotaa terroristeja tai sissisotilaita vastaan.

Nykyisille lukuisille *paikallisille* konflikteille tulee olemaan tyypillistä suhteellisen yksinkertaiset vaikuttamisvälineet. Niissä kyseessä olevat välienselvittelyt koskevat ihmisiä *eikä* ohjuksia/alustoja. Tämän laatuista konflikteja leimaa pikemminkin kehittyneiden aseiden ja *huipputekniikan puuttuminen* ja se, että kiinteät tukikohdat yleensä puuttuvat. Sotatoimet tapahtuvat pieneköjen ryhmien välisinä ja usein hyvin lyhyeltä etäisyydeltä (toisin sanoen *rynnäköön omaista hyökkäystaktiikkaa käyttäen [överfallstaktik]* hallituksen joukkoja vastaan, johon yhdistetään siviiliväestöön kuuluvien painostaminen ja terrorin eri muotojen käyttäminen, jotta heitä voitaisiin kontrolloida entistä tehokkaammin).

⁴¹⁹ Goure, Daniel (2002): *Jane's Defence Weekly*, artikkelin päivämäärä 27.02.2002.

Tältä näkökannalta katsottuna ilmavoimaa ”uhkaavat” sen omat useat menestykset. Ilmasota on vähitellen käynyt niin kalliiksi ja monimutkaiseksi, että vain harvan valtion *vakinaisilla joukoilla (reguljära styrkor)* tulee olemaan mitään suurempaa ilmakuljetteista kapasiteettia ja jos on, niin se on ensisijaisesti tarkoitettu käytettäväksi vastustajan vastaavaa kapasiteettia vastaan. Tämän kaltaisen sodankäynnin tullessa yhä epätavallisemmaksi ja matalan intensiteetin konfliktien lisääntyessä (ja niiden intensiteetin kasvaessa) yhä useammat kysyvät, panostetaanko todellakin *niihin järjestelmiin, joita eniten tarvitaan*. Tällaiset ajatukset ovat lähes provokaatio niitä vastaan, jotka ovat vakuuttuneita ilmavoiman säilymisestä nykyisessä muodossaan. Haasteita on paljon ja vastaukset eivät ole yhtä itsestään selviä kuin kylmän sodan päättymisen jälkeen.

Ilmapuolustuksen asema – esimerkkinä USAF

Kenraali M. E. Ryan on eräässä artikkelissaan yrittänyt valottaa, millaisena maailman hallitseva sotavoima näkee ilmavoiman käyttämisen. Pitää muistaa näiden näkökohtien taustalla oleva perustotuus, että Yhdysvallat on maailman ainoa supervaltta suurine resursseineen. Seuraavat näkökohdat ovat kuitenkin tärkeitä koko Euroopalle kuin myös Natoon liittyneille maillekin.⁴²⁰

U.S. Air Force on tasavertainen kumppani maavoimien, merivoimien ja merijalkaväen kanssa, kun on kyse Yhdysvaltojen kansallisten intressien puolustamisesta ja sotatoimialueen korkeimpien komentajien käyttöön annettavista koulutetuista ja varustetuista joukko-osastoista. Ilmavoimat organisoidaan ja koulutetaan niin, että ne kykenevät käymään sotaan integroituna osaksi puolustushaarojen yhteisoperaatioita. Ilmavoimissa ollaan täysin vakuuttuneita, että sen koko potentiaali saavutetaan vasta silloin, kun sitä käytetään yhdessä muiden puolustushaarojen kapasiteetin kanssa.

U.S. Air Force voi tarjota luotettaviin voimavaroihin tukeutuvia integroituja yhdistelmiä vastatakseen tulevaisuuden mahdollisten tapahtumien laajan kirjoon – humanitaarisista toimista suuren operaatioalueen täysimittaiseen sotaan. Nämä voimavarat ovat ammattitaidon, ilmavoima-asiantuntemuksen ja teknologisen osaamisen yhdistelmä, josta muodostuu ilmavoimien ydinkompetenssi. Tämä sisältää seuraavaa:

Ylivoima ilmassa ja avaruudessa – Yhdysvaltain ilmavoimien priorisoiduin tehtävä, ja samalla yhteisoperaation kriittinen osa, on saavuttaa ilmaherruus, myös avaruudessa. Ilmaherruuden puuttuminen vaarantaa kaiken muun toiminnan. Kun ilmaherruus on varmistettu, muut joukot eivät ole alttiina hyökkäyksille ja niille itselleen avautuu mahdollisuus hyökkäykseen.

Maailmanlaajuinen hyökkäys – Yhdysvaltain ilmavoimat voi kotimaan tukikohdissaan saada käskyn reagoida globaaleihin kriiseihin. Tämä vaatii sekä ilma- että avaruusperusteisissa järjestelmissä toimintavalmiin joukon, joka kykenee rajallisesti tuettuna saavuttamaan nopeasti minkä tahansa paikan maailmassa sekä tunkeutumaan vihollisen ilmatilaan ja hyökkäämään valittuja kohteita vastaan tehokkain taisteluvälinein. Parhain suorituskyky tällaisiin maailmanlaajuisiin tehtäviin saavutetaan niin, että ilmasodan kaikki voimat ovat yhteistyössä luodakseen maailmanlaajuisen taistelukyvyyn.

⁴²⁰ Ryan, M.E. (1999) artikkeli julkaisussa *Military Technology* – MILTECH 12/99, s. 18–22.

Nopea maailmanlaajuinen liikkuvuus – varmistaa Yhdysvaltojen globaalil luottavuuden ja tukee maan supervalta-asemaa. Sitä mukaa kun eteen työnnettyjen joukkojen lukumäärä pienenee ja lisääntyy tarve reagoida nopeammin erilaisiin kriiseihin, vaaditaan samalla, että tulevaisuudessa johtajilla on käytettävissään maailmanlaajuisesti liikkuvia joukko-osastoja.

Tarkkuusvelvoite – kuten meidän viimeisimmät kokemuksemme Balkanilta osoittavat, poliittisten tavoitteiden saavuttaminen edellyttää Yhdysvalloilta sotilaallisen kapasiteetin tarkkaa käyttöä. Tarkkuusvelvoite tarkoittaa kykyä käyttää valikoiden sotilaallista kapasiteettia yksilöityihin maaleihin selvällä ja rajoitetulla teholla. Ilmavoimien paras suorituskyky tarkkuusvelvoitteen myötä tuottaa luotettavan tarkkuuden samalla kun riskit vähenevät, siviilitappiot ja -vahingot mukaan luettuina.

Informaatioylivoima – tulevien yhteisoperatiivisten joukkojen kyky saavuttaa hallitseva tietous taistelukentällä riippuu suuressa määrin ilmasotavoimien ilmaan ja avaruuteen sijoitetuista välineistä, kun kyseessä on tiedustelupalvelun, tietoliikenteen, navigoinnin ja sääinformaation varmistaminen. Vaikka informaatioylivoima ei olekaan vain ilmasotavoimien ongelmana, se on ja pysyy yhtenä osana ilmavoimien ydinpätevyyttä. Ilmavoimien henkilöstön strateginen perspektiivi ja kyky ilmassa/avaruudessa tapahtuviin joustaviin operaatioihin tekee heistä ainutlaatuisen hyvin sopivia informaatio-operaatioihin.

Joustava tuki – 2000-luvun taisteluoperaatiot edellyttävät joustavia, hyvän reagoitokyvyn omaavia joukkoja. Ilmatuelle on ominaista sen keskeinen merkitys operaatioissa, joissa se avustaa puolustushaarojen yhteisjoukkoja saavuttamaan tavoitteensa sujuvasti ja joustasti. Tehokas ilmatuki käyttää hyväkseen globaalia liikkuvuutta ja informaatiotekniikkaa varmistukseksi, että toiminnassa olevat joukot säilyttävät optimaalisen taistelukykyänsä. Uudet konseptit, kuten ”Total Asset Visibility” ja ”Time-Definite Re-supply” varmistavat, että operatiivisilla joukoilla on korkea taisteluarvo virtaviivaisemmasta ja ”kaupallisemmasta” infrastruktuurista ja entistä vähäisemmästä joukkojen taisteluunmäärittämisestä huolimatta.

Uudelleen orientoituminen kohti nopeita interventioita – kylmän sodan päättymisestä lähtien Yhdysvaltain Ilmavoimat on joutunut jatkuvasti mukaan koko sotilaallisen kirjjon käsittäviin konflikteihin kaikkialla maailmassa. Jotta tämä tehokkuustaso pidettäisiin yllä myös uudella vuosisadalla, ilmavoimaa täytyy kehittää edelleen, sen täytyy muuttua kylmän sodan aikaisesta uhkaan perustuvasta hillitsevästä voimasta enemmänkin suorituskykyyn pohjautuvaksi toimeenpanevaksi voimaksi, jolle on ominaista joustava reagoitokyky. Tämä merkitsee tarvetta muuttaa asennetta ja uutta menestyksen käsitettä. Etusijalle asetetaan nopeus ja käytettävissä oleviin resursseihin perustuvat entistä tehokkaammat operaatiot. Tämä edellyttää tiettyä sotaretkimentaliteettia (expeditionmentalitet), jolla varmistetaan, että olemme oikein varustettuja ja organisoituja ja että meillä on hyvin valmistautuneita, monenlaisen globaaliin toimintaan perehtyneitä johtajia.

Kevyemmiksi ja joustavammiksi ”räätälöidyillä” joukoilla täytyy olla korkea valmius, jotta ne olisivat valmiita täyttääkseen ylemmän johtajan määrittämät sotaretkenomaiset tehtävät konfliktien mahdollisen kirjjon asettamassa laajuudessa. Perustan tällaisille suoritteille muodostaa ”Air Expeditionary Forces” (AEF:s). Tällaiset joukot koostuvat maantieteellisesti erillään olevista, mutta operatiivisesti yhteenliitetystä joukko-osastoista, joilla on korkea valmius reagoida erilaisiin kriiseihin ja kyky tukea meneillään olevia operaatioita ”rotaatiolla”, säännöllisesti vaihtuvalla henkilöstöllä. Niin kutsuttu *liikekuva/siirtymiskykyinen ilmakonsepti (luftexpeditionskonsept)* käyttää hyväkseen ilmavoiman sisäistä monipuolisuutta ja reagoitokykyä tukeakseen Yhdysvaltojen kansallista sotilasstrategiaa, samalla kun se varmistaa että osa strategiseen kokonaisuuteen kuuluvista tehtävistä tehdään edelleenkin perinteisellä tavalla.

Uusi amerikkalainen konsepti *Expeditionary Aerospace Forces* (EAF) keskittyy haasteisiin, jotka sisältävät eteen työnnetyn sotilaallisen läsnäolon rauhan aikana ja pienimuotoiset suoritukset. Tästä huolimatta kyky käydä laajamittaisia sotia (*Major Theater Wars*, MTW:s) parantuu ainakin teoriassa.

6.3.3 Loppulause

Yhdysvaltain asevoimat oli Vietnamin sodan jälkeen tekemässään doktriinityössä edelläkävijä etsiessään vaihtoehtoisia tapoja käydä tavanomaisia sotia. Uusia näkökulmia etsittiin tutkimalla muun muassa saksalaisten sotatoimia toisessa maailmansodassa (ajanjakso 1939–42) ja Yom Kippur-sotaa 1973. Näistä saadut kokemukset olivat sitten pohjana sille doktriininkehitykselle, joka edelsi uutta *AirLand Battle* -doktriinia 1982.

Vähän myöhemmin myös liikesodankäynti sai virallisen statuksen merijalkaväessä. Se oli ensin kirjattuna dokumenttiin FMFM 1–1. *Campaigning*. Täytyy kuitenkin korostaa, että liikesodankäynnin käsite voi toisinaan vaikuttaa vähän epäselvältä, jos syvennytään yksityiskohtiin ja jos tarkastellaan konkreettista taktiikkaa, organisaatiokysymyksiä ja taistelujaotusta sekä sitä, miten joukkojen ”sisäinen muoto” (”intern design”) tukee doktriinin pyrkimystä. Useat kriitikot korostavat, että 1970-luvun lopulla kehitetyt liikesotateoreettiset ajatukset eivät ole keskeisiä ilmavoimaa koskevassa nykyaikaisessa amerikkalaisessa ajattelussa. Liikesodankäynnin käsite on korvattu käsitteellä ”Full Spectrum Operations” ja sen sisältöä on muutettu jonkin verran (koko ilmaus kuuluu: ”Full spectrum operations across the spectrum of conflict”)⁴²¹. On pantava merkille, että uusi nykyaikaisen ilmavoiman käyttöä koskeva sotilaallinen ajatus(tapa) on kehittynyt merkittävästi 1990-luvulla. Ilmatilan ja ”lähiavaruuden” välillä ei enää tehdä eroa. Molemmat alueet sisältyvät nyt niihin suunnitelmiin, joita tehdään tulevaisuuden ilma- ja avaruusvoimaa varten.

Käsitteet RDO (*Rapid Decisive Operations*) ja EBO (*Effects-Based Operations*) ovat nyt tulossa uusiin amerikkalaisiin ja brittiläisiin doktriineihin. Sekä Yhdysvaltain maavoimat (*Army*) että merijalkaväki (USMC) katsovat näiden käsitteiden olevan luonnosmaisia ylimenovaiheen suosituksia. Oleellisempaa olisi työstää käsitteitä, jotta ne olisivat hyvänä pohjana käytännön konsepteihin. Esimerkiksi EBO-käsite on sellainen ja sitä on jo käytetty Irakissa. Muun muassa II MEF (Marine Expeditionary Force) testasi RDO:n ja EBO:n eräässä harjoituksessa vuonna 2003. Tällöin nämä konseptit aiheuttivat paljon päänvaivaa ja turhautumista. Yhdysvalloissa parhaillaan käynnissä olevassa työssä keskitytään erilaisten konseptien soveltamiseen käytäntöön ja osaksi erilaisia taistelukykyjen integraatioita, sekä niiden sopeuttamiseen moniulotteiseen taistelukenttään. Mielenkiintoista tässä on, että uudet konseptit *pakotetaan* organisaatiossa alaspäin *joint*-tasolta, ja että niiden vaikutus ulotetaan myös alemmille tasoille. (Organisaation keskellä on eräänlainen muutosvastarinnan omaa-

⁴²¹ U.S. Army FM 3–0, *Operations*, Chapter 1, s. 11. (Julkaistu kesäkuussa 2001.)

va välitaso. Käykö niin, että armeijakunta-, divisioona- ja prikaatitasot ovat viimeisinä otamassa muutokset vastaan?) Lyhyt tiivistelmä käsitteistä esimerkkeineen:

- EBO:n voidaan katsoa olevan ”*emerging concept*”. EBO on nyt täydellä vauhdilla jalkautumassa merijalkaväkeen. Monella tavalla se on jo sisällytetty alimpien tasojen taktiikkaan, mistä hyvänä esimerkkinä ovat Irakissa tehdyt operaatiot. Muun muassa II MEF:n *Effect and fires* -osasto käyttää EBO:a, mutta sen lisäksi myös *kineettiseksi* ja *ei-kineettiseksi* kutsuttuja operaatioita. *Ei-kineettisiin* operaatioihin kuuluvat mm. informaatio-operaatiot (*InfOps*) ja psykologiset operaatiot (*PsyOps*). *Kineettisten* operaatioiden piiriin kuuluvat muiden puolustushaarojen määrittämiin kohteisiin tehoavien taisteluvälineiden koordinointi – tavallisesti suunniteltuna ja integroituna korkeammalla tasolla *maalittamis-prosessiin* liittyen tai vaihtoehtoisesti taktisella tasolla taktisessa suunnittelussa.
- EBO:a (teorianaa) käytetään myös merijalkaväen harjoituksissa. Vuorovaikutus on tässä konseptissa erityisen tärkeää. Kineettiset ja ei-kineettiset vaikutukset saattavat vuorovaikutteisesti mahdollistaa voimakkeiden käytön. Esimerkiksi InfOps:a voidaan käyttää edellytysten luomiseen taktiselle maaoperaatiolle tai maaoperaatioita edellytysten luomiseen InfOps:a varten. Ei-kineettiset vaikutukset rinnastetaan siis kineettisiin vaikutuksiin, mikä on uutta näiden käsitteiden perinteiseen käyttöön verrattuna.
- RDO: Tämä on epämääräisempi ohjelma. Merijalkaväki käyttää toimintansa perustana edelleen *Expeditionary Maneuver Warfare* -konseptia. Muut puolustushaarat käyttävät omia konseptiaan. RDO:n päämääränä on luultavasti ensin integroida ja harmonisoida puolustushaarojen konseptit lähemmäksi toisiaan ja sen jälkeen aloittaa työskentely yhteisen ja uuden lähtökohdan muodostamiseksi. Mielenkiintoista tässä on, että Irakin sodan 2003 kokemukset viittaavat teknologian ja ihmisten välisen tasapainon kehittämisen puolesta – toisin sanoen kineettisen ja ei-kineettisen voiman väliseen harmoniaan. Merijalkaväen kannalta katsottuna ongelmana on, että suuret toimijat (Yhdysvaltain maa- ja ilmavoimat) keskittyvät teknologiaan, Merivoimat alustoihin ja Merijalkaväki joutuu etsimään käytännöllisiä mutta halpoja ratkaisuja. Se merkitsee inhimillisen pääoman (*human resources*) innovatiivista käyttöä toivotun tehon saavuttamiseksi. RDO on nyt ”Joint Forces Command’s Baby”, mielenkiintoinen ilmiö sen jälkeen, kun nyt on valittu sijoittuminen yhteen Naton *Allied Command Transition* (ACT):n kanssa.

Uutena kehityssuuntana tuntuu olevan ilmiselvästi, että ilmavoimat suuntaavat huomionsa vähemmän taktisiin ja enemmän operatiivisiin suorituksiin ja asioihin. Tämä tulee aiheuttamaan muutoksia menetelmiin, joilla tehtävät jaetaan. Lisäksi se vaikuttaa niin kutsutun ”aircraft mix”in muotoutumiseen. Nykyaikainen sodankäynti tuottaa luultavasti uusia kaavoja taisteluketän lähieristämiseksi (*close-in battlefield interdiction*). Yhteistoiminnan ohjaaminen tulee olemaan vähintään yhtä tärkeää kuin aikaisemminkin – ehkäpä vieläkin tärkeämpää. Tätä ohjausta ei kuitenkaan tee ensisijaisesti Yhdysvaltain ilmavoimat, vaan maavoimien rynnäköhelikopterit ja raketinheittimistö. Kauempana vihollisen alueen syvyydessä ilmasodan muutokset tulevat luultavasti olemaan merkittäviä (*operational air warfare*). Lentohyökkäyksien toteuttamisessa tulisi panostaa siihen, jota on kuvattu käsitteellä *highly focused effort to destroy follow-up forces, prevent counter-attacks, and isolate the battlefield* sen sijaan, että ilmatuiminta kohdistettaisiin kaavamaisesti vihollisen huoltolinjoja vastaan.

Siirtyminen ilmavoimien käytössä ensisijaisesti *taktisesta* ajattelu(tavasta) *operatiivista* tasoa palvelemaan suunnittelu- ja ajattelu(tapaan) (*suuntautua liikesotateoreettisesti*) on luultavasti suurin ero aikaisemmasta kulutussodankäyntiin viittaavasta ajatuksesta (*attrition*, utnötning).

Ilmajoukkojen tehtävät tullaan jatkossa päättämään operatiivisella tasolla. Sotateoreetikko van Creveld on muotoillut tämän seuraavasti:

Whereas "tactical" merely uses the power of tactical aviation on its own, "operational" leverages it and produces new levels of synergy in the interactions of ground and air forces.⁴²²

⁴²² van Creveld, Martin (1991): *The Transformation of War* (New York: Free Press). Sitaatti on otettu luvusta VII, *Future War*. Creveldin puolelta kirja oli tarkoitettu tilinteoksi Clausewitz-tradition kanssa, mutta sen voidaan yhtä hyvin – kuten kirjailija arvelee – epäsuorasti katsoa olevan yksi parhaista puolustuksista tämänlaiselle tavalle ajatella ja rakentaa ongelmanasetteluja, eikä vähiten siksi, että van Creveld valaisee monia Clausewitzin keskeisiä käsitteitä ja niiden mahdollisuuksia ja rajoitteita.

7 Nykyaikainen merivoima

7.1 Nykyaikaisen merivoiman esittely

Luku 5 käsitteli maasodankäynnin kehittymisen keskeisiä piirteitä 1900-luvulla. Luvussa 6 käsiteltiin nykyaikaisen ilmavoiman kehittymistä. Tässä luvussa huomio kohdistetaan vastaavaan kehitykseen merisodankäynnissä. Myös tässä kantavana ajatuksena on ollut tutkiskella, kuinka kokemukset sekä uusi tekniikka ja uudet ajatukset ovat kehittäneet merisodankäyntiä sellaisenaan ja yhteistoiminnassa muiden puolustushaarojen kanssa. Luvun lopussa on joitakin pohdintoja siitä, miltä merisodankäynti voisi näyttää tulevaisuudessa.

Merisodassa on perinteisesti kontrolloitu merialuetta, jolla on merkitystä joko omalle tai aikanaan vallattavalle merialueelle. Tämä mahdollistaa muun muassa joukkojen ja täydennysten kuljettamisen meren yli. Merisodassa kyse onkin omista merikuljetusmahdollisuuksista ja vihollisen merikuljetusten estämisestä. Nykyaikaisessa merisodankäynnissä ei luonnollisestikaan olla kiinnostuneita ainoastaan meren pinnalla tapahtuvasta toiminnasta. Vähintään yhtä tärkeää on tietää, mitä tapahtuu ilmatoiminnan muodossa merenpinnan yläpuolella sekä sukellusvenetoiminnan muodossa merten syvyyksissä. Voitaneen oikeutetusti väittää, että merisodassa huomio keskittyy sotilaallisiin välineisiin, toisin sanoen alustoihin, kuten pintataistelualuksiin (ytstridsfartyg), sukellusveneisiin (ubåtar), merivoimien lentokalustoon (marinflyg), maihinnousualuksiin (amfibiefartyg) jne. Kaikki nämä nähdään merisodan ”pelinappuloina” ja ne on kehitetty suorittamaan erityisiä tehtäviä. Sellaisia voivat olla merialueen kontrollointi tai kontrollin kiistäminen viholliselta (aikaisemmin käytettiin käsitettä merenherruus), voiman projisointi (*power projection*, maktprojicering), maihinnousuoperaatiot ja saattueiden suojaaminen.⁴²³

Vaikka merivoimat pystyvätkin toimimaan itsenäisesti, on nykyään tavallisinta käyttää niitä yhtenä useista komponenteista pyrittäessä saavuttamaan poliittisia tavoitteita. Toisin sano-

⁴²³ Tämän merivoiman mahdollisuuksia ja rajoituksia käsittelevän keskeisen kirjan on kirjoittanut Milan N. Vego, *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas* (London: Frank Cass Publishers, 1999); Ruotsalaisen yleiskatsauksen saa kirjasta Marco Smedberg, *Krigföring från Austerlitz till Bagdad* (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004), ks. luvut 3 ja 6.

en maa-, ilma- ja merivoimat yritetään yhdistää yhdeksi kokonaisuudeksi, koska yhdistetyillä voimilla on paremmat mahdollisuudet muodostaa suurempi uhka, jos verrataan sitä tilanteeseen, jossa merivoimat toimivat tilanteissa pelkillä aluksillaan. Merellisen voiman (sjöstyrka) konkreettinen kokoonpano riippuu aina teknisistä mahdollisuuksista, taktisesta tarpeesta, käytettävissä olevista aluksista sekä eri laivastoissa noudatetuista kokoonpanojen muodostamiseen liittyvistä perinteistä. Brittiläinen merivoimastrategi Julian S. Corbett (toim. huom.: hänen teorioistaan lisää kolmannessa luvussa) kirjoitti tästä aiheesta 1918:

By maritime strategy we mean the principles which govern a war in which the sea is a substantial factor. Naval strategy is but that part of it which determines the movements of the fleet when maritime strategy has determined what part the fleet must play in relation to the action of the land forces; for it scarcely need saying that it is almost impossible that a war can be decided by naval action alone.⁴²⁴

Maalien havaitsemiskyvyn kehittyminen (upptäcka mål) sekä asejärjestelmien lisääntynyt kantama ja parempi teho ovat lisänneet viime vuosina pyrkimyksiä yhteisiin operaatioihin. Nämä muutokset ovat samalla vähentäneet merivoimien itsenäisyyttä. Merivoimien ensisijaisena tehtävänä on vastustajan merimaalien tuhoaminen. Huolimatta tästä laivastojen erityispiirteestä, on niitä nykyään arvioitava laajemmassa poliittisessa, maantieteellisessä ja teknologisessa yhteydessä. Tänä päivänä voidaan yleisesti ottaen väittää, että geopolitiikka, teknologia ja talous ovat ne kolme elementtiä, jotka yhdessä määrittävät merisodankäynnin merkityksen ja tarkoituksen. Samalla on tärkeää todeta, että meri itsessään muodostaa neljännen elementin, koska tämän elementin kontrollointi ja siinä tapahtuvat kuljetukset ja taistelut määräävät merivoimien (sjöstridskrafter) tarpeen.⁴²⁵

Geopolitiikka nykyaikaisen merisotateorian osana

Valtion fyysinen sijainti muodostaa geopolittisen tekijän ja vaikuttaa voimakkaasti maan voimavaroihin ja sen seurauksena siihen, mitä katsotaan ratkaiseviksi kansallisiksi intresseiksi. Se vaikuttaa myös siihen, mistä naapurimaista voi tulla mahdollisia liittolaisia tai vihollisia. Tämä geopolittinen tekijä sekä muut olosuhteet, kuten maantiede ja topografia, vaikuttavat maan sotilaallisten voimien muotoutumiseen. Valtion kehittyminen merivallaksi tai maavallaksi on tietenkin sidoksissa siihen, onko sillä käytössään rannikkoa ja satamia, millainen on maan infrastruktuuri ja onko se riippuvainen maitse vai meritse tapahtuvasta

⁴²⁴ Corbett, Julian S. (1918): *Some Principles of Maritime Strategy*, (London: Brassey's Defence Publishers, 1988). (Kyseessä oleva teksti on käännös kirjasta Julian S. Corbetts *Green Pamphlet* vuodelta 1906. Tutki- ja Inge Tjostheim, FHS, on aiemmin kääntänyt tekstin norjaksi 1997.) Pamfletista julkaistiin uusi painos 1909, silloin vähemmän kärjekkäässä sävyssä ja ilman Corbettin nimeä etusivulla. Tämä oli seurausta ristiriidasta Corbettin ja Royal Navy War Collegen merivoimia edustaneen johdon välillä. Laivastoupe-seerien mielestä Corbett oli ensimmäisessä painoksessaan painottanut liian vähän hyökkäyksellisiä operaatioita ja merenherruutta, joka saavutettiin vihollisen merisotavoimien paikantamisella ja tuhoamisella ratkaisevassa taistelussa. Tässä käännetty teksti on v. 1906 painoksesta ja perustuu ensin mainitun kirjan tekstiin.

⁴²⁵ Nykyaikaisen merisodan kuvaukseen suositellaan Frank Uhlig Jr., *How Navies Fight, The U.S. Navy and Its Allies*, (Annapolis, Maryland: U.S. Naval Institute Press, 1994).

kaupasta ja kuljetuksista. Erityisesti suurvalloille on tärkeää mahdollistaa joukkojensa kuljetukset maailman eri kriisipesäkkeisiin, kauaksi oman alueen ulkopuolelle. Lentokuljetusten lisääntyneestä kapasiteetista huolimatta näiden kuljetusten osuus on vain noin kolme prosenttia koko maailmankaupasta – loput 97 prosenttia perustuu merikuljetuksiin.

Mannervallalla (maavallalla), jota uhkaa suora hyökkäys maarajaa vastaan, on luonnollisesti täysin erilainen *strateginen* uhkakäsitys verrattuna saarivaltioon. Saarivaltiolla voi sen sijaan olla tärkeitä intressejä toisella puolen merta ja se voi olla täysin riippuvainen merikuljetuksistaan. Mannervallat näkevät tavallisesti maasodan tärkeämmäksi ja merisodan sitä täydentäväksi. Niille merisota on sivustan suojaamista/uhkaa (flankskydd/hot) sekä mahdollisuus vaikuttaa vastapuoleen niin, että se ei voi vapaasti käyttää merta hyökkäävien joukkojensa täydennyskuljetuksiin.⁴²⁶ (Tyypilliset mannervallat, kuten Saksa ja Venäjä ovat ajatelleet suurin piirtein juuri näin.) Vastakohtana tälle ajatukselle on saarivaltio, joka pitää meristrategiaa keskeisenä (merivoimakirjallisuudessa kutsuttu usein laivastostrategioiksi [flottstrategier]), koska kontrolli/merenherruus estää vihollista hyökkäämästä ja valloittamasta maata. Merivoimia koskeva pohdiskelu liittyy siten keskeisesti strategiseen ajatteluun. Merialueen kontrollista tulee pääasiallinen keino varmistaa omat intressit, suojata liittolaisia sekä lisätä omaa vaikutusvaltaa. Tästä ehkä tunnetuin esimerkki on Iso-Britannia.

Meren kontrollin (sjökontroll, sea control) tai merenherruuden käsitteillä tarkoitetaan tässä olotilaa, jolle on luonteenomaista se, että yksi osapuoli kontrolloi meriyhteyksiä. Corbettin mukaan merialueen kontrolli on jotain sellaista, joka on olemassa vain sota-aikana. Jos jotain muuta väitetään, niin kyseessä on vain retorinen lausuma, joka merkitsee joko riittävää merisotilaallista valta-asemaa tai että laivasto on riittävän voimakas kyetäkseen saavuttamaan merialueen kontrollin sodan syttyessä. Tämä kontrolli voi olla joko yleistä laatua tai paikallinen, mutta se ei koskaan voi olla absoluuttinen, vaan on aina suhteellinen ja muuttuva. Yleinen tarkoittaa tässä yhteydessä sitä, että vihollinen ei enää kykene uhkaamaan meriyhteyksiämme ja liikennereittejämme tai että se ei enää pysty varmistamaan omiaan.⁴²⁷

Edellä esitetty kuvaa ”ihannetilannetta”. Tämä tapa ajatella on kuitenkin tärkeä tekijä tutkittaessa merisodan ideoiden ja konseptien kehittämistä. Tuloksen kannalta on merkityksellistä, kuinka tätä selvästi epäsymmetristä sotilaallista ajattelu(tapaa) arvioidaan. Tulos riippuu myös siitä, missä päin maailmaa kyseinen maa tai merivaltio sijaitsee. Ei ole mikään

⁴²⁶ Toim.huom: toinen maailmansota on suomalaisittain katsottuna hyvä esimerkki tätä ajatusta tukevasta toimintatavasta. Itämerellä oli suomalais-saksalaisen ”sivustansuojaustehtävän” taustalla vakavasti otettava uhka molempien maiden sodankäyntiedellytysten ylläpitämisestä. Molempien intressinä oli sitoa neuvostolaivasto Leningradin-Kronstadtin alueelle, jotta kenttäarmeijoiden sivustoihin ei kohdistuisi maihinnousu-uhkaa tai että kriittiset merihuoltoyhteydet eivät olisi häiriintyneet.

⁴²⁷ Corbett, J. S: *Den grønne pamphlett*. Kommentein varustettuna kääntänyt kommandörkapten Inge Tjøstheim, Käännös Julian S. Corbettin julkaisusta *Green Pamphlet* vuonna 1906, (Oslo: FSTS-häfte i miljørteori, hæfte nr. 2), luonnos. Yhdistelmä Corbettista, ks. David Jablonsky, toimittaja, *Some Principles of Maritime Strategy* kommentein, *Roots of Strategy*, Book 4. (Harrisburg PA: Stackpole Books, 1999).

sattuma, että useimmat sotateoreettiset, strategiaa ja konflikteja koskevat työt käsittelevät pääasiassa maasotaa. Merivoimaa ja merisotaa käsittelevää kirjallisuutta on huomattavasti vähemmän. Tämä johtuu luultavasti siitä, että harvoja maita voidaan katsoa puhtaasti merivaltioiksi ja siten niiden sotilaallista ja poliittista vaikutusvaltaa riippuvaisiksi merisotilaallisten olosuhteiden projisoinnista. Uudempana aikana tehtyyn merisotilaallisen teorian kehittämiseen on vaikuttanut voimakkaasti globalisaation lisääntyminen, joka alkoi suurvaltojen siirtomaita ja imperialismia koskeneesta kasvaneesta kiinnostuksesta 1800-luvun lopulta lähtien.

Merivoima poliittisena tekijänä

Teollinen vallankumous ei tuottanut pelkästään taloudellista valtaa, vaan johti hitaasti myös siihen, että eri maiden välinen taloudellinen riippuvuus muotoutui paljon aikaisempaa suuremmaksi. Tämä prosessi on ollut käynnissä viimeiset 200 vuotta ja se nopeutui huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen.

Edelläkävijämaa oli Iso-Britannia, joka tuli yhä riippuvaisemmaksi markkinoiden laajentumisesta. Tämä tarkoitti globaalia laajentumista, jotta maan kasvavalle teollisuustuotannolle olisi löytynyt riittävästi menekkiä. Vastaava kehitys tapahtui Japanissa suhteessa Aasiaan 1900-luvun alussa. Laajentuminen ja sitä seurannut teollisen vallankumouksen jälkeinen uusi teknologinen kehitys mahdollisti myös brittien huomattavan panostuksen merivoimiin. Uusien suurien alustyyppien kehittäminen ja rakentaminen on aina ollut kallista, ja edellyttää siten vakaata taloudellista perustaa. Ellei merta oltaisi nähty keskeisenä maan selviytymiselle ja elintärkeille intresseille tai poliittisille ambitoille, olisi merellisiä panostuksia pidetty ylellisyytenä, joista olisi voitu luopua aikojen muuttuessa huonommiksi. Hollantilaiset ja britit pitivät aikoinaan laivastojaan ratkaisevan tärkeinä maidensa mahdollisuuksille luoda hyvinvointia, mistä oli seurauksena, että niihin kohdennettiin paljon resursseja.⁴²⁸

Nykyäänkin suuret laivastot ovat kalliita rakentaa ja ylläpitää. Valtiot, jotka eivät katso olevansa riippuvaisia merialueen kontrolloinnista tai jotka eivät näe selvää tarvetta projisoida merisotilaallista valtaa vihamieliseen maahan/alueeseen, leikkaavat mielellään merellistä kapasiteettiaan. (Venäjä vaikuttaa nyt olevan tällaisessa tilanteessa).

Meri elementtinä – merisodankäynnin perusta

Meri- ja maasodan on yleisesti nähty eroavan toisistaan jyrkästi. Erottavana tekijänä on ensisijaisesti pidetty merisodankäynnin peruselementtiä – merta. Tätä jyrkkää eroa on kuitenkin syytä tarkastella uudelleen, sillä nykyään maa- ja merivoimia käytetään usein yhdessä eripuolilla maailmaa toteutettavissa, päämääriltään ja aikautukseltaan tarkasti rajoitetuissa

⁴²⁸ Kysymystä on aikaisemmin käsitelty mm. raporteissa FFI/RAPPORT-92/5027 ja FFI/RAPPORT-96/04460, ks. kirjallisuusluettelo; Ks. myös Richard Harding, *Seapower and Naval Warfare 1650–1830*. (London: UCL Press, 1999).

interventioissa. Amerikkalaiset kutsuvat tätä käsitteellä ”littoral warfare”. Tällainen rannikovesiin tai niiden läheisyyteen liittyvä sodankäynti on keskeisellä sijalla amerikkalaisten doktriinissa ”... *from the Sea*”, joka käsittää sekä Yhdysvaltain laivaston että merijalkaväen.

Sekä meri- että maasota voivat tänä päivänä sisältää nopeita hyökkäyksiä ja huomattavan raskasta tulitukea (Yhdysvalloissa laivaston ja merijalkaväen yhteistoiminta on keskeistä). Sotatoimien tarkoituksena voi olla omien huoltoreittien ja liikenneyhteyksien varmistaminen tai vihollisen huoltoreittien ja liikenneyhteyksien uhkaaminen. Usein myös vihollisen infrastruktuuria ja teollisuuskapasiteettia voidaan uhata, mikäli maa- ja merivoimia käytetään koordinoitusti. On itsestään selvää, että näitä yhdistettyjä joukkoja käytetään myös sitomaan tai lyömään vihollisen asevoimat (stridskrafter).

Vaikka maa- ja merisotavoimien yhteistyössä onkin selkeitä rajoituksia siinä, miten pitkälle käytännön yhteistoiminnassa voidaan mennä, on erityisesti suurvalloilla todellisia mahdollisuuksia yhteisiin toimiin (*joint actions*), joissa voidaan käyttää kaikkia kolmea puolustushaaraa (maa-, meri- ja ilma-) niin kutsutuilla merellisillä sota-äyttämöillä ”*maritime theatres of operations*”. Vaikka merivoimat normaalisti ovatkin määrävänä osapuolena, on myös muilla operaatioon osallistuvilla joukoilla ratkaisevan tärkeitä tehtäviä. On kuitenkin täysin selvää, että juuri merivoimilla on hallitseva osuus merialueen kontrollissa ja vallan projisoinnissa. Merialueen kontrolli voi olla positiivista, määrättyjen merialueiden (*designated sea areas*), ajan tai kohteiden valvontaa. Se voi myös olla kontrollointia tai yleislounteisempaa tehtävänä ”meren hallintaa”. Kontrolli voidaan ajatella myös negatiivisempaan silloin kun halutaan pelkästään kiistää viholliselta merialueen kontrolli (*denial of sea control*) tietyllä alueella tai tietynä aikana. Se, miten merivoimia käytetään, riippuu kunkin maan geopoliittisista oloista, käytössä olevista resursseista ja vallitsevista strategisista vaatimuksista yhdistettynä oman maan yleisiin ulkopolitiittisiin tavoitteisiin.

Voiman projisointi (*power projection*) sisältää laajan kirjon hyökkäyksellisiä toimia, joiden tarkoituksena on siirtää sotilaallista voimaa mereltä maihin. Usein tulevat kyseeseen lentokoneiden, laivatykistön (fartygsartilleri) tai ohjusten erilaiset asevaikutukset maalla oleviin kohteisiin tai kokonaiset mairinnousoperaatiot omien joukkojen maihin viemiseksi. Kuten merialueen kontrolli, voidaan myös merisotilaallinen voiman projisointi toteuttaa negatiivisesti, toisin sanoen estämällä vastapuolta projisoimasta omaa voimaansa. Sekä merialueen kontrollin että voiman projisoimisen tehtäväkokonaisuuteen kuuluu vieraalla maalla operoivien joukkojen huollon turvaaminen.

Tässä yhteydessä on syytä mainita vielä yksi tärkeä tehtävä, joka merellisen osaston johtajalle usein käsketään, nimittäin merellinen läsnäolo (*naval presence*).⁴²⁹ Tämän tehtävän voi saada yhtä hyvin rauhan, kriisin kuin sodankin aikana. Tällainen sotilaallinen tehtävä on tärkeä, vaikkakaan ei välttämättä kovin kiehtova. Jokapäiväisessä keskustelussa näistä käy-

⁴²⁹ Ruotsalaisessa sotilaskielessä ei tavallisesti ole tapana tehdä eroa näiden kahden erilaisen tehtävän, ”styrkeprojektion” ja ”sjömiliter närvaro” välillä. Ero on toteuttamistavassa, joka taas riippuu päämäärästä.

tetään usein ilmaisu rauhaa edistävä tehtävä (fredsbefrämjande uppgifter), mutta samalla ne ovat keskeinen osa nykyaikaisten laivastojen rutiinitehtäviä.

Yllä olevasta pohdiskelusta huomataan, että tulevassa sotilaallisessa kehityksessä merivoimilla on ratkaistavanaan hyvin erilaisia tehtäviä. Ainakin Yhdysvalloissa merialueen kontrollin katsotaan olevan välttämätön edellytys maan supervalta-aseman säilymiselle.

7.2 Teknologian ja merivoiman välinen suhde

Aina 1500-luvun lopulle asti merisodankäynnin ja maasodankäynnin välinen ero oli suhteellisen pieni. Merisotaa käytiin, kun alukset olivat niin lähellä toisiaan, että sotilaat pystyivät lähitaisteluun kiipeämällä vihollisen alukseen. Joissakin tapauksissa vaihtoehtona oli törmätä vastustajan alukseen upottamistarkoituksessa. 1500-luvun lopulla alettiin lisäksi ottaa käyttöön alkeellista laivatykistöä, ja jo 1600-luvun alussa tykeistä oli tullut laivojen pääaseita. Tykit olivat oman aikansa ”stand-off” -hyökkäyksiä.⁴³⁰ Alukseen törmääminen ja siihen kiipeäminen eivät olleet enää meritaistelun edellytyksiä. Näin kuitenkin tehtiin edelleen kun haluttiin vallata vihollisen aluksia.

1600-luvulla meritaistelut käytiin yleensä rannikon tuntumassa. Tietyillä merillä, erityisesti Välimerellä, dominoivat edelleen airokäyttöiset kaleerit, jotka oli varustettu keulaan sijoitetuilla vahoilla puskureilla. Myöhemmin ne saivat myös eteenpäin suunnatut tykit. Nämä kevyesti liikuteltavat alukset olivat vaarallisia vastustajia tyynillä rantavesillä. Niiden pitkänhoikka runko oli kuitenkin selvästi epäedullinen kovassa merenkäynnissä. Myöhäiskeskiajalla poliittinen painopiste siirtyi hitaasti Välimeren alueelta Luoteis-Eurooppaan. Tämän seurauksena avomeren yli tapahtuvat kuljetukset ja siten suuremmat, merikelpoiset alukset tulivat yhä tärkeämmiksi ja uusia konstruktioita otettiin käyttöön. Kaleereiden aika oli ohi ja merisotaa alkoivat hallita suuret, kolmikantiset ”linjalaivat” (”linjeskepp”). Nimitys tulee siitä, että nämä sotalaivat olivat kyllin kestäviä purjehtimaan osana pitkiä ”taistelulinjoja” (”slaglinje”, line of battle). Tämä brittien ja hollantilaisten 1660-luvulla kehittämä taktinen muodostelma oli sille ajalle erittäin tyypillinen. Merisodan tekniikka ja taktiikka pysyivät sitten lähes muuttumattomina 200 vuoden ajan.

Uusi kehityskausi alkoi 1850-luvulla. Nopealla siirtymisellä purjeista höyrykoneiden käyttöön oli monia seurauksia. Moottorikäyttöisyys vähensi alusten riippuvuutta sääolosuhteista, mutta sen sijaan tultiin vähitellen yhä riippuvaisemmiksi eri puolilla maailmaa sijaitsevista tukikohdista, joissa alukset saattoivat ottaa hiiltä (myöhemmin öljyä) ruumaansa. Kaikki suurvallat, joilla oli merellisiä ambitiesiä, olivat tästä äärimmäisen tietoisia 1870-luvulta lähtien, ja se oli tärkeä syy tavoiteltaessa siirtomaita alueilta, joita me nykyään kutsumme kolmanneksi maailmaksi.

⁴³⁰ Toim.huom: kohteen puolustuksen ulottuvuuden ulkopuolta laukaistava – tässä tapauksessa tykki.

Riippuvaisuus laivastotukikohdista on jatkunut meidän aikaamme asti. Alusten korjaustarpeet, lentokoneet ja asejärjestelmät sekä henkilöstön tarve päästä maihin ovat edelleen tärkeitä tekijöitä kaikille laivastoille. Nykyinen kehitys yhä harvempien, mutta erikoistuneiden tukikohtien suuntaan voimistuu edelleen, koska esimerkiksi ydinkäyttöiset alukset vaativat erityistä asiantuntemusta. Teknologinen kehitys onkin aina ollut keskeinen tekijä merisodassa. Sotalaivojen kyvystä hyökätä ohjuksin suurten etäisyyksien päästä vihollisen aluksia tai maamaaleja vastaan tulee samanaikaisesti luonteenomainen piirre ja todiste niihin rakennettavissa olevasta muunneltavuudesta. Nykyaikainen teknologia on kuitenkin sekä monimutkaista että kallista. Tämä aiheuttaa merkittäviä investointeja niille, jotka haluavat olla mukana valtamerilaivastojen kehittämisessä ”*blue water*”⁴³¹.

Seuraavat viisi teknistä kehityslinjaa ovat keskeisiä merisotaan vaikuttavien mahdollisuuksien ja ongelmien yhteydessä:

- Merimaaliohjukset (sjömålsrobotar) pitkin kantamiseen ja suurine osumatarkkuuksineen, jotka voidaan laukaista laivasta tai lentokoneesta.
- Joukkotuhooajat (massförstörelsevapen) eri muodoissaan. Erityisesti ydinaseilla on huomattava merkitys suurvalloille, koska ne muodostavat ratkaisevan lenkin niin kutsutussa ”kauhun tasapainossa”.
- Sensoriteknologian valtaisa kehitys, joka mahdollistaa maalien paikantamisen ja tunnistamisen aiempaa huomattavasti kauempaa ja aikaisemmin. Tämä muodostaa osan aluksen omasta tiedustelukyvystä sekä maalin havaitsemis- ja valintajärjestelmästä (målupptäckts- och målvalssystem).
- Uudenaikaiset johtamisjärjestelmät, jotka mahdollistavat joukkojen nopean ja tehokkaan johtamisen ja koordinoimisen. Tällä tavalla mahdollistetaan, että joukot voivat olla hajasijoitettuja ja kuitenkin toimia yhdessä.
- Tekniikat/vastakeinot sensoreita ja täsmäaseita (precisionsvapen) vastaan. Ilman näitä alukset ovat hyvin haavoittuvia (sensorit ja vastakeinot ovat keskenään jatkuvassa kilpailutilanteessa).

Kaiken kaikkiaan tämä teknologia merkitsee merisodassa suuria taisteluetäisyyksiä, mikä aiheuttaa myös operaatioalueen laajenemisen. Kun maalit on pystytty paikantamaan, niitä vastaan voidaan hyökätä tehokkaasti. Tämän seurauksena meri- ja maasodan välinen ero tulee yhä pienemmäksi, mikä merkitsee selkeää synergiaetua sille tai niille osapuolille, jotka hallitsevat meri-, ilma- ja maasotavoimien koordinoimisen. Tämän tapainen yhdistetty (Joint) sodankäynti tulee yhä riippuvaisemmaksi avaruudessa olevista apuvälineistä. Satelliitit ovat tänä päivänä melkein pä edellytys sille, että pitkän kantaman aseilla saadaan aikaan vaikutusta. Nykyaikaisen merisodan kehityksen seurauksena teknologia vaikuttaa kahteen suuntaan:

⁴³¹ Toim.huom: kyseessä on eräänlainen ilmaisu (*colloquialism, idiom*), jolla halutaan kuvata merivoimien alusten ja siitä muodostettujen osastojen kykyä voiman projisointiin oman aluevesirajan ulkopuolella ja siis lähinnä toimintaan valtamerillä ja yleensäkin avovesillä. Sillä halutaan erottaa laivastovoimien käyttö saaristossa ja mantereen lähistöllä. Britit käyttävät samaa kuvaamaan *Expeditionary* -käsitettä.

- Merisotavoimat ovat pitkän kantaman aseiden lisääntyneen arsenaalin ansiosta kasvattaneet kapasiteettiaan ja kykyään merisotilaallisen voiman projisointiin.
- Samalla tämä kehitys lisää haavoittuvuutta vihollisen vastaavia asejärjestelmiä vastaan.

Seurauksena on, että merivoimat täytyy organisoida taisteluryhmiin, joissa enemmän tai vähemmän erikoistuneiden sotalaivojen täytyy toimia yhdessä onnistuakseen uhan torjumisessa tai neutraloimisessa. Tämä edellyttää aluksilla palvelevien korkeaa koulutustasoa ja tehokasta johtoa kaikilla tasoilla. Lisäksi merivoimilta vaaditaan lisääntyntä yhteistoimintaa ennen kaikkea maasijoitteisten ilmavoimien kanssa toimittaessa lähellä rannikkoa sekä hyökkäyksellisissä että puolustuksellisissa operaatioissa. Tämä ei koske vain suurvaltojen valtamerilaivastoja (*oceangående flottor*) vaan on mitä suurimmassa määrin pienten maitten ongelma niiden jouduttua vihamielisten laivastojen alusten uhkaamiksi tai hyökkäyksen kohteeksi.

Tähän liittyy nykyisin myös seuraava tärkeä tekijä: suuren laivan upottaminen voi aiheuttaa myös poliittisia, nykyaikaisen mediaseurannan aikaansaamia seurauksia. Tämä merkitsee sitä, että vaaditaan kallista ja laajaa meri-, ilma- ja maasotavoimien välistä yhteistoimintaa, jotta ne kykenisivät suorittamaan kaikenlaisia nykyaikaan liittyviä hyökkäyksellisiä ja puolustuksellisia tehtäviä. Nykyaikaisista sotalaivoista koituvat kustannukset aiheuttavat myös alusten lukumäärän pienenemisen. Tämän loogisena seurauksena jokaisesta yksiköstä tulee entistä tärkeämpi. Tarvitaan doktriineja varmistamaan paras mahdollinen yhteistoiminta. Samalla tämä yhteistoiminta vähentää omien joukkojen haavoittuvuutta vihollisen täsmäaseita vastaan. Tämä ei ole mikään pieni haaste.

Yleinen tekninen kehitys on luultavasti sekä lisännyt kapasiteettia että samanaikaisesti vaikeuttanut niiden valtioiden toimia, jotka ovat riippuvaisia tietyn asteisesta merenherruudesta varmistuessaan turvallisuutensa ja kansalliset intressinsä. Hyvät ”maayhteydet” (*land lines of communication*) omaava mannervaltio saattaa ehkä tyytyä estämään merivaltaa käyttämästä meren suomia mahdollisuuksia esimerkiksi uhkaamalla tai estämällä merivaltaa nousemasta maihin uhatun liittolaisosapuolen alueelle. Tämän ollessa mahdollista hyökkäävällä maavallalla on teoreettinen etu puolellaan. Esimerkiksi suhteellisen pieni, mutta tehokas sukellusvenelaivasto voi aiheuttaa suuria vaikeuksia merivallalle, joka on täysin riippuvainen avoimista meriyhteyksistään (*sea lines of communication*).

Yleinen maataistelua (*markstrid*) koskeva käsitys, että hyökkääjällä pitää olla paikallinen ylivoima vähintään 3:1, pystyäkseen lyömään vastapuolen nopeasti ja tehokkaasti, on meriyhteyksien puolustusta koskevana hyvin harhaanjohtava. Nykyaikainen tekniikka, kuten sensorit, sukellusveneet, miinat ja täsmäaseet aiheuttavat luultavasti sen, että yleisesti ottaen on helpompaa hyökätä avoimia meriyhteyksiä vastaan kuin puolustaa niitä tehokkaasti. Merivaltakansakunnan on mahdoton hyväksyä tätä, sen kannalta ei ole riittävää muodostaa eräänlaista molemminpuolista ”estettä” meriyhteyksien lopettamiseksi. Tämä merkitsee käytännössä voittoa sille osapuolelle, joka on vähiten riippuvainen merikuljetuksista, jotta se voisi saavuttaa ratkaisun maalla. Tästä seuraa myös, että merellinen suurvalta ei näe merisotaa vain maasodan ”jatkeena”. Sen sijaan merisota mielletään oman turvallisuusjärjes-

telmän kivijalaksi, joka luo edellytykset sodan käymiselle ”meren toisella puolella”. Yhdysvallat on nykyään selkeä esimerkki tällaisesta ”riippuvuussuhteesta” meriyhteyksiin, koska sen kykyä ylläpitää statustaan sotilaallisena (ja taloudellisena) supervaltana.

7.2.1 Teknologia ja merisotilaallinen kehitys

Tarkoitus ei ole seuraavaksi esittää koottua yleiskatsausta merivoimiin liittyvästä tekniikasta. Tarkoituksena on ensisijaisesti näyttää, miten teknologia on muuttanut taistelutapaa merisodassa sen jälkeen kun sota-alusten käyttövoimaksi otettiin höyry 1800-luvun keskivaiheilla. Yksittäiset teknologiset muutokset itsessään eivät ole keskeisiä vaan se, miten uusi teknologia on vaikuttanut operatiivisen kapasiteetin muotoutumiseen merellä käytävän sodankäynnin yhteydessä.

Moottorin avulla liikkuminen

Nykyaikaisen merisodan kannalta täysin keskeistä on höyrykoneen ja potkurin keksiminen. Tätä amerikkalainen Bernard Brodie kuvasi ilmaisulla ”the machine age in naval warfare”.⁴³² Kun aiemmin alustekniikka oli pysynyt suhteellisen muuttumattomana 200 vuoden ajan, pystyttiin aluksia ja henkilöstöä näiden uusien keksintöjen ansiosta nyt kuljettamaan meren yli huomattavasti aiempaa vähemmän säästä ja tuulista riippuvaisesti. Siirtyminen purjealuksista höyrykäyttöisiin sota-aluksiin oli alkuna ajanjaksolle, jonka aikana taistelutapa muuttui suuresti ja uudet perustavanlaatuiset kehitysuunnat saivat alkunsa. Muutokset alkoivat 1850-luvulla ja etenivät sitten reippaassa tahdissa vain kymmenen–viidentoista vuoden väliajoin. Ajanjakso voidaan kiteyttää seuraavasti:

- Siirtyminen konevoiman käyttöön (maskindrift) toteutettiin nopeasti ja siihen yhdistettiin aikaisempien keksintöjen hyödyntäminen uudella tavalla.
- Tämä merkitsi vuorostaan täysin uusia mittasuhteita merisodalle.

Perustavanlaatuinen teknologinen edellytys ”itsevetoiselle” (”självdriven”) taistelulaivastolle oli, että löytyi luotettavia, useamman sadan hevosvoiman tehoisia höyrykoneita ja että niihin voitiin kytkeä potkuri. Höyrykone oli tunnettu jo kauan, niitä oli käytetty muun muassa brittiläisissä kaivoksissa jo vuodesta 1725. Kuitenkin vasta vuonna 1838 höyrykäyttöinen alus ylitti Atlantin ensimmäisen kerran. Alkuvaiheessa näitä höyrykäyttöisiä aluksia liikuteltiin siipirattaiden avulla. Suurena haittapuolena oli niiden haavoittuvuus tykistöltä vastaan. Tämä oli myös syynä siihen, että ensimmäiset sotilaalliset höyryalukset olivat pienehköjä aluksia, kuten tykki-, posti- ja hinausveneitä. Höyryn ja potkurin yhdistäminen pääosin vesilinjan alapuolelle sijoitettuun koneistoon ratkaisi ”haavoittuvuusongelman” melko tehokkaasti (Daniel Bernoulli konstruoi konepotkurin jo 1752, mutta se kehittyi riittävän hyväksi vasta 1840-luvulla).

⁴³²Bernard Brodie (1941): *Sea Power in the Machine Age*.

Uusi tekniikka otettiin käyttöön heti kun se osoittautui riittävän kehittyneeksi. Tämä käynnisti laivastojen hurjan kehitysvauhdin. Ensimmäinen höyrykäyttöinen ”taistelulaiva”, brittiläinen H:M:S: *Sans Pareil*, otettiin käyttöön vuonna 1851. Paljon kehityksen nopeudesta kertoo se, että brittiläinen eskaaderi, joka 1854 lähetettiin Itämerelle taistelemaan Venäjää vastaan, käsitti jo kymmenen höyrykäyttöistä alusta ja 14 purjeilla kulkevaa linjalaivaa.⁴³³ Muutoksen nopeutta ja dramatiikkaa voi yrittää kuvata vertaamalla tapahtunutta ensimmäisen yhdinsukellusveneen (*SSN-571 Nautilus*) käyttöön ottoon vuonna 1955. Uuteen tekniikkaan siirtyminen kesti kylmän sodan ”kuumuudesta” huolimatta suhteellisen kauan.⁴³⁴

Merisodan uusi ulottuvuus perustui tuulesta riippumattomaan etenemiseen. Tämä vuorostaan muutti taktiikan, joka oli pysynyt suurin piirtein muuttumattomana lähes 200 vuotta. Yhdessä hetkessä kaikki maailman purjeilla kulkevat suuret linjalaivat⁴³⁵ olivat käyneet vanhanaikaisiksi. Uusista sota-aluksista tuli lähtökohta vielä nykyäänkin merisodankäyntiä hallitseville laveteille.

Riippumatta siitä, onko kyseessä pintataistelualus, sukellusvene tai merivoimien lentokone, tarvitsevat kaikki lavetit moottorin ja polttoainetta. Taktisen ja strategisen liikkuvuuden kannalta tähän sisältyy sekä mahdollisuuksia että rajoituksia. Taktisella liikkuvuudella on suurin merkitys taistelutehoon, ja sen kriittisiä tekijöitä ovat nopeus ja kyky toteuttaa taisteluliikkeitä. Strateginen liikkuvuus on eri tavalla riippuvainen etäisyydestä ja siitä, miten pitkään joukko voi toimia tukikohdan ulkopuolella. Luultavasti tärkein tekijä on pitkäkestoisuus, toisin sanoen kyky operoida pitkään. On syytä panna merkille, että alun perin höyrykäyttöisyys merkitsi liikkuvuuteen vain taktista etua. Ensimmäisten 50 vuoden aikana tekniikka merkitsi valtavaa polttoaineen kulutusta. Hiili vei aluksella paljon tilaa, eikä pitkää toimintasädettä siksi ollut mahdollista saavuttaa ilman, että aluksella oli edelleen jonkinlainen takila⁴³⁶. Senaikaiset höyrykäyttöiset suurehkot sota-alukset hyödynsivätkin siksi jonkin aikaa molempia käyttömuotoja, höyryä taktisissa manöövereissä ja purjeita pidempien siirtymisten aikana.

Tämä ongelma esiintyy aina uusien alusluokkien luotaessa; käytännössä on joko kallista tai teknisesti monimutkaista varmistaa sekä taktinen teho että strateginen toimintasäde. Muun muassa Neuvostoliiton merivoimat painiskelivat aikaisemmin tämän ongelman kanssa. Heidän 1980-luvulle asti vallalla olleiden pintataistelualusten kyky pitkäkestoiseen operointiin kaukana omista tukialueista oli rajallinen. Erityisesti pienemmille laivastoille kyky pitkäkestoisiin operaatioihin on todellinen ongelma.

⁴³³ Nils Marius Rekkedal et al. (1992): *Utviklingen av moderne krigføring, Introduksjon til det sentrale militærteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militærmakt*, s. 102–103. FFI/RAPPORT–92/5027.

⁴³⁴ Jane’s Fighting Shipsin mukaan, 1969–1970, oli U.S. Navy ennen vuotta 1969 vaihtanut vain puolet sukellusvenelaivastostaan ydinkäyttöisiksi, 82 kaikista 161:sta sukellusveneestä.

⁴³⁵ Toim.huom: Tässä merkityksessä tarkoitetaan alusta, joka toimii reittiliikenteessä.

⁴³⁶ Toim.huom: kyseessä on riki, eli purjehduskielessä välineistöä, jonka varaan ja avulla purjeet levitetään.

Laivatykistön kehitys – ”High Seas Combat”

Merisodan kehityksen kannalta tärkeä tekijä oli siirtyminen puurakenteisista sota-aluksista ensin rautaisiin ja sitten teräksisiin. Tärkeintä tässä yhteydessä oli luultavasti tehokkaiden tykistökranaattien kehittäminen yhdistettynä kanuunoiden putkien rihlaamiseen. Näin sekä teho että kantama lisääntyivät. Ensimmäisessä vaiheessa taisteluetaisyys pidentyi 200–600 metristä noin 2000 metriin. Uusien raudalla päällystettyjen alusten (”iron-” tai ”armour-clads”) ihanteellinen taisteluetaisyys oli tavallisesti 1 500 metriä. Vain raudalla päällystetyt alukset kestivät tehokkaiden uusien kranaattien osumat. Jo tässä vaiheessa tykit olivat rihlattuina, mikä paransi myös tykkien kantamaa ja osumatarkkuutta (räfflade eldrör). Ensimmäisen kerran raudalla päällystettyjä aluksia käytettiin Krimin sodan aikana lokakuussa 1855. Tällöin kolme ranskalaista panssaroitua uivaa patteria tulitti venäläistä linnoitusta kunnes se antautui. Aluksi alukset rakennettiin edelleen puusta ja ne suojattiin ulkopuolelta takoraudalla. Tämän aikakauden aloittivat ranskalaiset *La Gloire* -laivallaan, joka laskettiin vesille 1859. Ensimmäinen täysin raudasta rakennettu sota-alus oli brittiläinen panssarifregatti *Warrior*, joka laskettiin vesille 1860.

Tykistön uudet suuntauslaitteet (riktmedel), kaukoputkitähtäimet (teleskopsikten), aiheuttivat vähitellen sen, että taisteluetaisyys voitiin kasvattaa lähes 6000 metriin. Tätä voidaan pitää suurena edistysaskeleena merisodan kehityksessä. Seuraavan sadan vuoden aikana sota-aluksissa tapahtuneessa kehityksessä ratkaisevaa oli aikaansaada tasapaino maalin havaitsemisen, tulenjohdon ja itse asejärjestelmän välillä. Tämä on edelleenkin hallitseva ajatus kehitettäessä uusia sota-aluksia, vaikka kantamat ovat nyt paljon pitempiä ja ohjukset ovat syrjäyttäneet tykit pääaseistuksena.

1900-luvun vaihteessa sarja teknisiä uutuuksia lisäsi sota-alusten taistelutehoa huomattavasti. Tästä seuraava tiivistelmä:

*The next transformation was essentially a revolution in weaponry. Ironclads replaced wooden ships-of-the-line as the mainstay of fleets, but ordnance, not armor, brought the important change in naval warfare at this stage. Americans think of the Monitor and the Merrimac as the ships that ushered in the age of ironclads. Europeans consider that explosive shells made wooden battleships vulnerable and obsolete. They see the adoption of iron armor in *la Gloire* and *H.M.S. Warrior* as an antidote to the shell gun and thus the critical advance of the period.*

With today's perspective, we can see that neither viewpoint captures the essence of the technical revolution of the 1860s. Important as ironclads were in the American Civil War, not one used on either side was suitable for navigating, let alone fighting, on the high seas. They were river gunboats and floating batteries, not the components of a first-class battle fleet, nor the engines of transition in the world's big navies... Iron armor was not adopted in Europe to defeat the shell gun, nor was it the first means of protecting a warship from the effects of gunfire. Shell guns had been adopted and used in action decades before anyone thought seriously of retiring the wooden three-decker. Spherical explosive shells gave wooden warships a better capability to start lethal fires in one another, but they were unreliable and represented a fire danger themselves when stored in a magazine. The bulk of ammunition carried by capital ships continued, therefore, to be solid roundshot. Armor was not really new either.

*Thick oaken sides afforded considerable protection against solid projectiles when fired at normal battle range of 200 to 600 yards. Wooden ships-of-the-line were in effect «armored» and had been for more than a century.*⁴³⁷

*It was rifled ordnance that changed fighting capabilities dramatically and, at the same time, forced the adoption of ferrous armor. The new type of naval artillery had significantly greater range, accuracy, and penetrating power than the old smoothbores (...) The rifle fired a pointed, cylindrical projectile with three times the mass of a cannon ball of similar diameter. The spin imparted to the projectile gave it stability in flight. Greater mass and streamlining gave the rifle projectile more momentum by an order of magnitude and thus far greater hitting power (...)*⁴³⁸

Kuten edellä huomautetaan, nähtiin vuosien 1850 ja 1895 välillä huomattavaa sota-alusten rakenteeseen liittyvää uudenlaista ajattelua. Tätä ajanjaksoa seuranneina viitenä vuotena sarja teknisiä uutuusia teki jälleen kaikki olemassa olevat sota-alukset kertaheitolla vanhanaikaisiksi ja käynnisti valtaisan merisotilaallisen kilpavarustelun vuosina 1900–1914. Paremman tulenjohtojärjestelmän avulla parannettiin niin kantamaa kuin osumatodennäköisyyttäkin. Uutta oli, että aluksen kaikkien tykkien tulta pystyttiin nyt johtamaan keskitetysti, kun aikaisemmin tulta oli johdettu tykkikohtaisesti. Lisäksi käyttöön saatiin uudentyyppisiä ruuteja ja paremmin suojaavaa panssaria (uudentyyppiseen teräkseen perustuen). Lennätintekniikka paransi mahdollisuuksia yhteydenpitoon suurilla etäisyyksillä. Kaikki tämä oli seurausta aikakauden tieteellisistä edistysaskeleista.

Seurauksena oli joukko taktisia ja strategisia parannuksia. Laivatykistön kantama, tulinopeus ja vaikutus maalissa paranivat dramaattisesti verrattuna vanhempiin sota-aluksiin, jotka nyt korvattiinkin nopeasti. Nämä tekniset uutuudet olivat perustana sille, että heti vuoden 1900 jälkeen taistelulaivoista tuli todellisia valtamerikelpoisia (”*blue water*”) tykkilavetteja. Uuden sukupolven risteilijät olivat varustettuja tehokkaammilla, parempien höyrykoneitten vauhdittamilla kulkukoneistoilla ja uusista metalliseoksista tehdyillä kevyemmällä mutta vahvemmillä panssaroinneilla. Nämä ominaisuudet takasivat aluksille riittävän nopeuden, jotta ne pystyivät toimimaan tiedustelualuksina taistelussa. Sähköttäminen vähensi näköhavainnointiin perustuvan viestittämisen tarvetta, joskin sitäkin edelleen käytettiin. Tärkeätä oli, että nyt amiraali kykeni lennättimen avulla kokoamaan – tai hajauttamaan – aluksensa ja joukkonsa ja että tiedusteluyksiköt pystyivät raportoimaan havaintonsa ”horisonin takaa”. Uudet pienet ja nopeat torpedoilla varustetut alukset muodostivat taistelulaivoille uhan. Tämän vuoksi taistelulaivojen varustukseen lisättiin pienikaliiperisia ja nopeasti ampuvia aputykkeitä (sekundärartrilleri). Näitä tykkeitä voidaan pitää ensimmäisinä asejärjestelminä, joiden ensijainen tarkoitus oli aluksen lähipuolustus.

Seuraavat neljä tekniikka-aluetta tulivat olemaan erityisen tärkeitä taistelulaivojen kehittämisessä:

⁴³⁷Bernard Brodie (1941): *Sea Power in the Machine Age*, s. 172–174.

⁴³⁸Lautenschläger, Karl (1983): ”Technology and the Evolution of Naval Warfare”; artikkeli aikakauslehdessä *International Security*, Vol 8, no 2. (sivunumero tuntematon kopiointivirheestä johtuen).

- Uusiin kemiallisiin nitraattien ja selluloosan koostumuksiin perustuvat uudenlaiset ruudit ja ajo-panokset (drivladdningar) lisäsivät päätykistön lähtönopeutta (Vo) ja siten myös kantamaa.
- Paremmat kaukoputkitähtäimet ja ennen kaikkea uudet tulenjohtomenetelmät lisäsivät osumatodennäköisyyttä (träffsannolikheten).
- Uudet metalliseokset lisäsivät panssaroinnilla saatavaa suojaa.
- Aiemmin mainitut laivan aputykit paransivat suojaa kevyitä aluksia ja ”torpedouhkaa” vastaan.

Taistelulaivojen ohella muutkin aluslajit kehittyivät ja saivat tänä ajanjaksona uuden muotoilun:

1. **Risteilijät (kryssare)** – Näistä keskisuurista aluksista tuli myöhemmin hyvin tärkeitä ”työhevosiä” kaikissa suurissa laivastoissa. Niiden tehtävänä oli tiedustelu, hyökkäykset meriliikennettä vastaan (sjöfartskrig), saattueiden suojaaminen (konvojskydd) ja lipun näyttäminen niissä monissa satamissa, joita myöhemmin perustettiin siirtomaiden turvaamiseksi tänä ”imperialistisena” aikakautena. Lennättimen ansiosta risteilijöitä alettiin käyttää yhä enemmän tiedustelun ”sensoreina” tai ”tiedonhankinta-alustoina” (”inhämtningsplattformar”), selvästi taistelulaivojen optisen ”ulottuvuuden” ulkopuolella. Tämä muodostui tärkeäksi apuvälineeksi laivastostrategioiden suunnittelulle ja lisäsi joustavuutta alusyksiköiden johtamisessa.
2. **Hävittäjät (jagare)** (*Destroyer/Zerstörer*) – Näiden alusten kehittäminen oli seurausta tykistön kehitymisestä. Erityisesti tähän vaikuttivat pienikaliiperiset tykit, joilla voitiin ampua nopeasti ja riittävän kauas. Kehityksen myötä näillä pienemmillä aluksilla päästiin samaan taistelutäisyyteen kuin mikä aiemmin oli ollut mahdollista saavuttaa vain risteilijöiden raskaammilla tykistöillä. Aluksi hävittäjien päätehtävänä oli estää erilaisten torpedoveneiden hyökkäykset taistelulaivoja vastaan. Myöhemmin aluksille kehitettiin kyky suorittaa torpedohyökkäyksiä itse, mikä teki hävittäjistä tärkeitä elementtejä kaikkiin laivastoihin niin hyökkäyksellisessä kuin puolustuksellisessakin mielessä.
3. **Torpedovene (torpedbåten)** – tämä alustyyppi otettiin käyttöön 1800-luvun lopulla. Se edusti monella tapaa jotakin uutta, kun suhteellisen yksinkertaiselta ja halvalta alustalta pystyttiin laukaisemaan potentiaalisesti vaarallinen ase. Monia kiehtoi ajatus aseteknologian (torpedon) sijoittamisesta pienelle alustalle. He toivoivat, että uuden konseptin myötä suurista taistelulaivoista tulisi vanhanaikaisia. Pian kuitenkin ilmeni, että tätä uutta aluslajia oli yliarvioitu. Kuten usein tapahtuu, kehitettiin uutta käyttöön otettua ”superasetta” vastaan uusia teknisiä, taktisia ja operatiivisia ”vastalääkkeitä”. Käytäntö osoitti, että nämä rajallisen merikelpoiset torpedoveneet pystyivät operoimaan vain rannikon läheisyydessä. Päästäkseen riittävän lähelle torpedojen laukaisua varten ennen mahdollista tuhoutumistaan raskaampien alusten nopean aputykistön (sekunrärartrilleri) tullessa, täytyi pienten torpedoveneitten käyttää hyväkseen maastoa, kuten saaria, latia ja salmia, mikäli ne aikoivat selviytyä tehtävästään. Uudet ja suuremmat taistelulaivat pystyivät vaikuttamaan kohteisiinsa tehokkaasti paljon kauempaa rannikosta kuin mihin ne aiemmin olivat kyenneet. Torpedoveneet taas eivät olleet riittävän merikelpoisia pystyäkseen toimimaan kauempana avomerellä.

Yhdessä nämä uudistukset johtivat kokonaan uuden, tärkeää merisaartoa koskevan toimintatavan kehittämiseen. Perinteinen lähisaarto (närblockad) kävi liian vaaralliseksi ja sen sijaan alettiin käyttää kaukosaartoa (fjärrblockad). Tämä tarkoitti, että yksittäistä kohdetta, kuten esimerkiksi tärkeää satamaa, hallittiin pitkien etäisyyksien päästä. Voidaan väittää, että 1800-luvun lopulla kaikkien suurvaltojen laivastot oli muutettu aidoiksi valtameri

(”blue water”) -voimiksi. Kaikki tärkeimmät laivat (huvudplattformar) olivat nyt ensisijaisesti tykistöaluksia, jotka pystyivät toimimaan kovassakin merenkäynnissä kaukaisilla valtamerillä. Pääaseistuksen kantama oli neljä kertaa pitempi kuin mitä oli pidetty mahdollisena 50 vuotta aikaisemmin.

Lennättimen ja risteilijöiden ansiosta eteentyönnetty, kaukana päävoimista operoivat tiedusteluosastot olivat nyt todellisuutta. Lennättimen kantama oli vuosisadan vaihteessa (vuonna 1900) alusten välillä tai aluksen ja mantereen välillä 65–90 kilometriä. Yhteys ”horisontin yli” (”over-the-horizon”) mahdollisti nyt alusmuodostelmien hajauttamisen niin, että ne kuitenkin pystyttiin käskyllä kokoamaan nopeasti yhteen, kun se oli strategisesti tai operatiivisesti sopivaa (ks. kuva 7.1). Taktisella tasolla tämä toimi huonommin. Alusten nopeus oli suuri verrattuna aikaan, joka kului sähkötyöviestin välittämiseen (jopa 15 minuuttia). Tästä johtuen viestilipuin ja viestilampuin suoritettu optinen viestintä (kahdesta kolmeen minuuttiin) oli edelleen tärkein taktinen yhteystapa. (Vasta 1916 kehitettiin riittävän nopea radioyhteys todelliseen taktiseen johtamiseen.)⁴³⁹

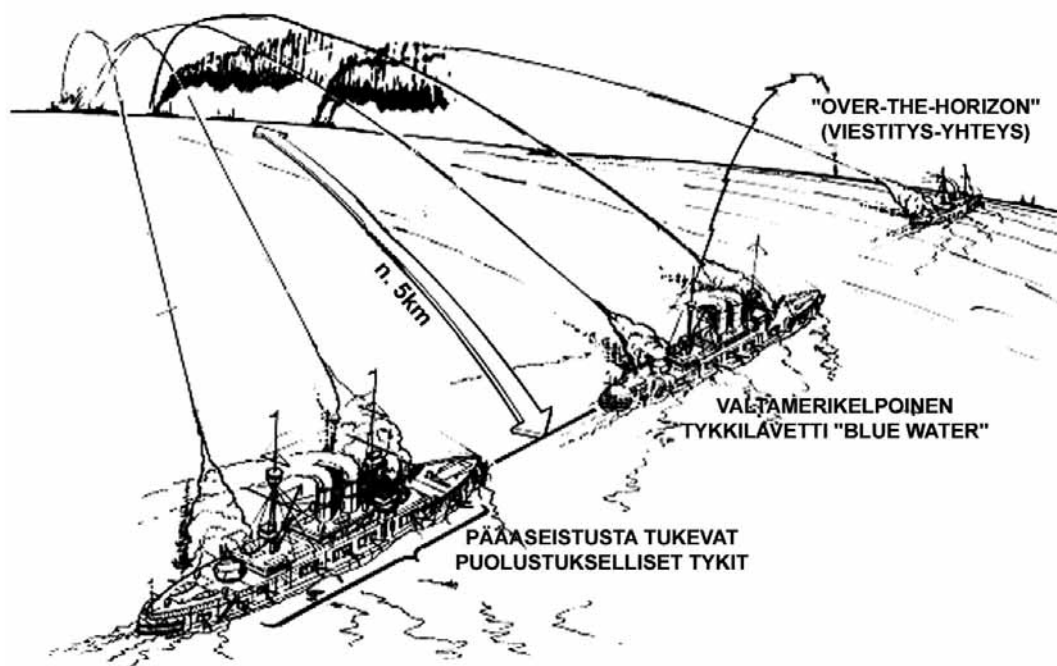
Integroidut järjestelmät

Suhteellisen lyhyenä ajanjaksona vuodesta 1907 aina sodan syttymiseen vuonna 1914 kaikki suuret laivastot kokivat dramaattisen uudelleen rakentamisen ja strukturoinnin vaiheen, jossa integraatiosta tuli tärkeä käsite. Integraatiota tapahtui kahdella eri tasolla:

- Aluslaivat (fartygsplattformarna) suunniteltiin toisiaan tukeviksi.
- Useita toimintoja integroitiin yksittäisille alustoille.

Esimerkkinä tästä ensimmäisestä taistelualuksiin liittyvästä integraatiosta voidaan pitää kehitettyjä torpedovenäjäitä (”torpedbåtsjagare”), joista tuli tärkeä osa taistelulaivastoja. Laivasto-osastoissa niitä käytettiin taistelulaivayksiköiden hyökkäyksellisinä/puolustusellisinä tukena. Esimerkki toisesta integraation tasosta liittyy uusien alusten rakenteisiin. Taistelulaivojen tulenjohtokeskukset paranivat merkittävästi. Mullistava brittiläinen taistelulaiva *Dreadnought* (1906) oli niin tehokas, että sen jälkeen kaikkia taistelulaivoja alettiin kutsua ”dreadnoughteiksi” ja vanhempia taistelulaivoja ”pre-dreadnoughteiksi”. *Dreadnoughtin* päätykistö oli kauttaaltaan samaa kaliiperia ja se pystyi ampumaan ”yhteislaukauksia” (”salvor”) kymmenellä tykillään samanaikaisesti. Kaiken kaikkiaan se oli siten kolme kertaa tehokkaampi kuin vanhemmat taistelulaivat. Keskitetyn tulenjohton avulla pystyttiin kantamaa kasvattamaan noin 14 000 metriin. Niin ikään vaikutus maalissa lisääntyi kymmenen tykin tulittaessa samaan pisteeseen (ks. kuva 7.1).

⁴³⁹ Marco Smedberg (2001): *Militär ledning*, s. 136.

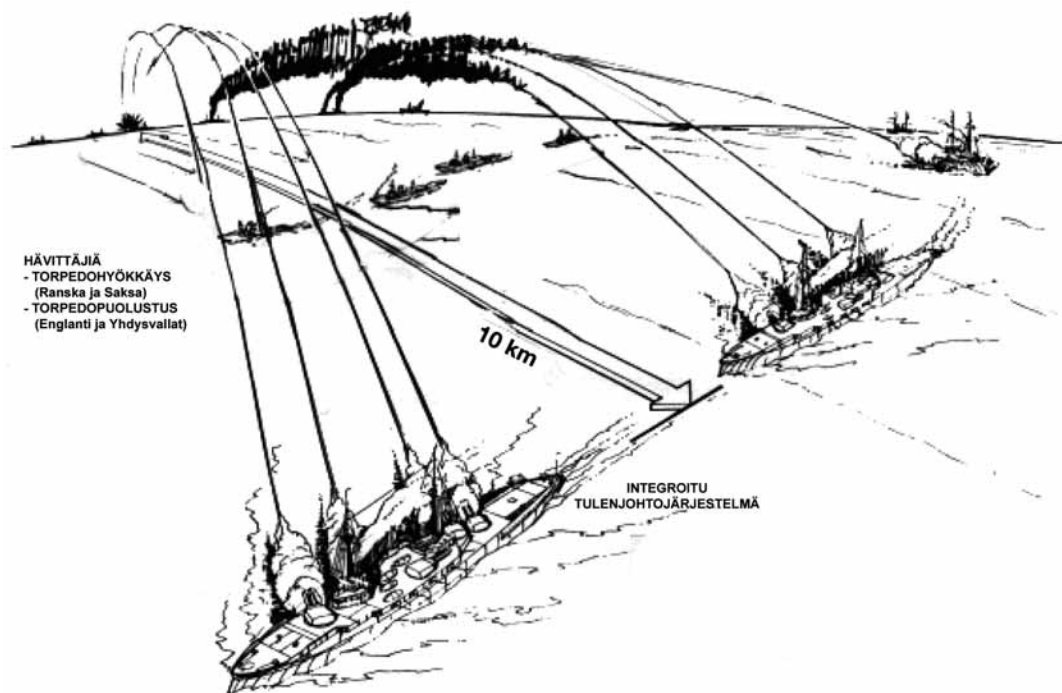
Kuva 7.1. Kuva esittää "Blue Water"-tykistöalusten "avomeritaistelua" ("high sea combat") noin vuonna 1900. Avainsana on päätykistö, jota täydennettiin puolustuksellisella tykkiaseistuksella ja lennätinyhteydellä "horisontin yli". (Lähde: K. Lautenschläger, 1983)

Kehittämisen tuloksena syntyneitä torpedovenehävittäjiä voidaan pitää ensimmäisenä erikoistuneena aluslajina. Nämä alukset suunniteltiin operoimaan taistelulaivoista erillään, mutta ne olivat silti integroitu osa taistelulaivastoa. Jo itse nimitys "jagare" [metsästäjä/etsijä, sota-aluksista siis hävittäjä] osoitti, että ne oli rakennettu tiettyä tarkoitusta varten: taistelemaan vihollisen torpedoveneitä vastaan ja siten suojaamaan taistelulaivoja.

- Brittien Royal Navyssä ja myöhemmin myös U.S. Navyssä hävittäjät kehitettiin suojaamaan ja puolustamaan suurempia aluksia vihollisen torpedohyökkäyksiltä.
- Ranskan ja erityisesti Saksan laivastossa hävittäjät sen sijaan kehitettiin hyökkäyksellisiin tehtäviin. Niiden päätehtävänä oli suorittaa torpedohyökkäyksiä vihollisen taistelulaivayksiköitä vastaan.

Hävittäjien molemmat käyttötavat olivat toki edustettuna kummassakin "koulukunnassa". Britit ja saksalaiset johtivat "nykyaikaisten" hävittäjien kehittämistyötä 1890-luvulla. Kumpikin yritti integroida hävittäjäyksikkönsä valtamerikelpoisiin laivastoihinsa ja kohtasi alussa vaikeuksia, koska näillä pienemmillä aluksilla oli kovassa merenkäynnissä vaikeuksia ylläpitää samaa nopeutta taistelulaivojen kanssa. Pienten alusten oli myös vaikeata laukaista torpedonsa kovassa aallokossa (ongelmaa pienennettiin kasvattamalla hävittäjien kokoa yli

700 tonnin ja korvaamalla mäntämoottorit höyryturbiineilla samalla kun vahvistettiin itse perusrakennetta) ks. kuva 7.2.

Kuva 7.2 Taistelulaivat muodostivat ytimen kaikkien suurvaltojen laivastoissa. Asejärjestelmät pystyttiin integroimaan ennen kaikkea paremman tulenjohton ansiosta. Tämä lisäsi merkittävästi kykyä osua maaliin suurilla etäisyyksillä. Dreadnought oli tehnyt kaikki muut taistelualukset vanhanaikaisiksi. (Lähde: K. Lautenschläger, 1983)

Sukellusveneet olivat toinen asejärjestelmä, joka vähitellen osoittautui mullistavaksi. ”Nyky aikaisten” sukellusveneitten kehittäminen ajoittui samalle ajalle *dreadnought*-ajan kanssa ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä. Aiemmin hyökkäykset vihollisen kauppalaivoja vastaan olivat olleet risteilijöiden tehtävänä. Sodan aikana sukellusveneistä tuli meriliikennesodan (”sjöfartskrig”) tärkein välikappale. Häikäilemättömillä hyökkäyksillään vihollisen kauppalaivastoa vastaan saksalaiset pääsivät hyvin lähelle tavoitettaan – katkaista Ison-Britannian kauppayhteydet. Iso-Britannia vältti katastrofin ”keksimällä uudelleen” ja ottamalla käyttöön järjestelmän, jossa kauppa-aluksia saatettiin erikseen organisoiduissa saattueissa. Sukellusveneiden menestyminen liittyi hyökkäyksiin kauppalaivoja vastaan. Vaikka ne muodostivat uhan ja pakottivat vastustajat sopeuttamaan taktiikkaansa, ne eivät olleet tehokkaita taisteltaessa avomerellä nopeita taistelulaivoja vastaan. Sukellusveneet onnistuivat tuhoamaan suurempia sota-aluksia näiden ollessa joko lähdössä tukikohdastaan, me-

nossa sinne tai operoimassa ahtailla ja rajallisilla kulkuvesillä kuten Dardanelleillä. Sukellusveneille ongelmia aiheuttivat niiden rajallinen nopeus, torpedojen lyhyt kantama sekä vaikeus ylipäättään löytää vastustajan taistelulaivasto avomerellä. Ensimmäisen maailmansodan aikana sukellusveneet eivät upottaneet ainoatakaan modernia taistelulaivaa vaan ainoastaan muutaman vanhemman *pre-dreadnought*in. Seuraavassa sitaatissa arvioidaan ensimmäistä maailmansotaa merisodan perspektiivistä:

The apparent inactivity of dreadnought fleets in the First World War has led many to the conclusion that the leviathans served little useful purpose. The single major fleet action of Jutland was indecisive, and the struggle between U-boats and convoys was awesome in its intensity. Yet the convoys could not have been successful if the German battle fleet had not been kept in check. (...) Less widely recognized, but equally important, is the fact that while Germany failed to impose a submarine blockade on Britain, the Royal Navy put Germany in the grip of a surface blockade from the first weeks of the war, with crushing effect. Vital raw materials were cut off, and during the last two years of the war, the greater part of Germany's civilian population was in a state of chronic starvation. (...) Notwithstanding the introduction of novel weapons in the 1890s and during World War I, the final arbiter in the naval war was still the battle fleet.⁴⁴⁰

Jälkeenpäin voidaan todeta, että britit eivät kuitenkaan ottaneet sukellusveneiden merkitystä riittävän vakavasti. Toisen maailmansodan aikana priorisointi oli toisenlainen ja liittoutuneet panostivat vähitellen huomattavia voimavaroja sukellusveneiden torjuntaan. Käynnistettiin muun muassa uusia kehitysprojekteja, joiden tavoitteena oli parantaa mahdollisuuksia havaita ja tuhota vihollisen sukellusveneet.

Merivoimien ilmavoimat ja merivoima

Kului aikaa ennen kuin ymmärrettiin, että lentokoneet voisivat tukea taistelulaivoja, eikä kehitystä tältä osin voida muutenkaan pitää mitenkään vallankumouksellisena. Alun perin tarkoituksena oli tuoda merisotaan kolmas ulottuvuus. Vähitellen kehittyi neljä klassista toimintamuotoa: lentotiedustelu, hyökkäykselliset operaatiot, puolustus ja suoja. Hyökkäys perustui ensisijaisesti laivatykistöön, mutta jo sotien välisenä aikana kehitettiin meri-ilmavoimia asteittain hyökkäykselliseksi välineeksi pommeineen ja torpedoineen. Myös lentotiedustelu ja tavat suojata aluksia lentohyökkäyksiä vastaan kehittivät. Meri-ilmavoimien ja sukellusveneiden myötä tulivat merisotaan uusina ulottuvuuksina vedenpinnan ylä- ja alapuolelta tulevat uhat.

”*Fleet air power*”in myötä tapahtui todella suuri muutos. Vuodesta 1924 alkaen merivoimien ilmavoimat pystyi suoraan antamaan panoksensa hyökkäyksellisiin operaatioihin, lentotiedusteluun ja omien alusyksikköjen hävittäjäsuojaukseen. Vaikka merivoimien ilmavoimien

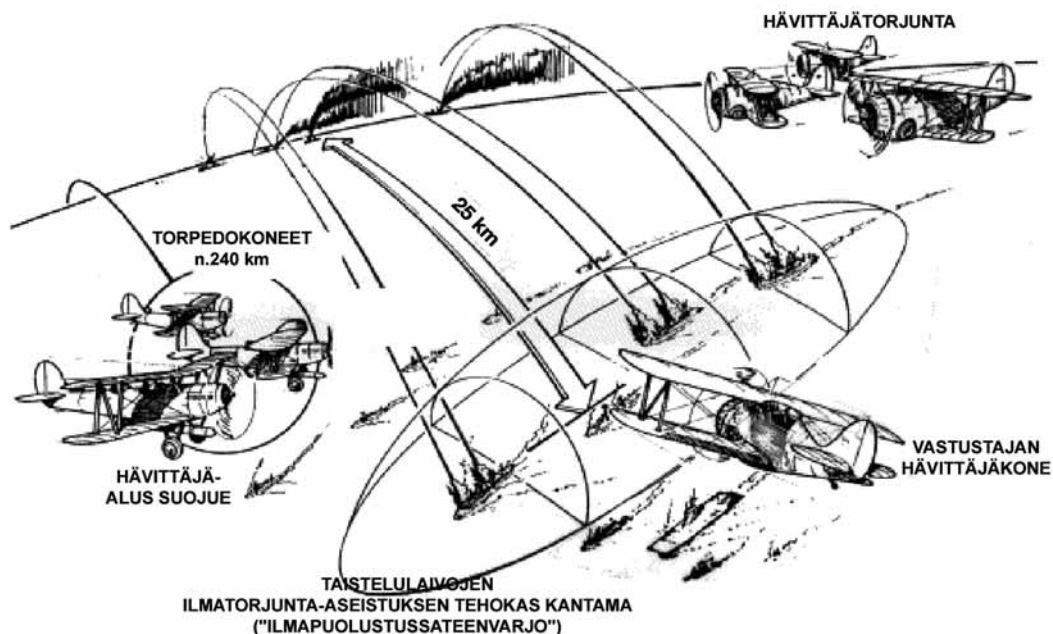
⁴⁴⁰ Sitaatti perustuu seuraavista kirjoista (kopioista) koottuihin teksteihin: A C Bell: *A History of the Blockade of Germany and the Countries Associated With Her in the Great War* (Kirja julkaistu ensimmäisen kerran 1937); Ralph Haswell Lutz: *The Causes of the German Collapse in the 1918* (julkaistu 1934). Alkuperäistä sivunumerointia ei valitettavasti ole käytettävissä.

mat oli olemassa jo ensimmäisen maailmansodan aikana, muodostui oikeista lentotukialuksista se tekijä, jonka avulla merivoimien ilmavoimat pystyi tukemaan alusosastoja todella tehokkaasti. Brittien lentotukialus H.M.S. *Argus* oli ensimmäinen, jonka kannelta pystyttiin sekä nousemaan että laskeutumaan. Alus tuli operatiiviseen käyttöön elokuussa 1918, liian myöhään osallistua taisteluihin. Lisäksi se oli liian hidas pystyäkseen seuraamaan taistelulaivoja. Ongelmia aiheutui myös siitä, että sen oli pakko ajaa vastatuuleen, jotta lentokoneet pystyivät nousemaan tai laskeutumaan. Usein oli niin, että laivan kurssi oli tällöin toinen kuin osaston muilla aluksilla. Vuosi 1924 on tärkeä, koska silloin saatiin ensimmäisen kerran riittävän nopeita lentotukialuksia, jotka pystyivät purjehtimaan laivasto-osaston mukana. Briteillä, amerikkalaisilla ja japanilaisilla oli vuonna 1929 kullakin kaksi tukialusta.

Alkuvaiheessa ilmasta pudotettavat torpedot olivat merivoimien ilmavoimien tärkeimpiä hyökkäyksellisiä aseita. Uusien ja entistä kehittyneempien lentokonekonstruktioiden myötä saatiin syöksypommittajat (störbombare) käyttöön 1930-luvulla. U.S. Navy sai ensimmäiset syöksypommittajansa 1932 ja ne pystyivät pudottamaan 450 kilogramman pommin. Merivoimien ilmavoimat korvasi vähitellen taistelulaivojen tykistön merisodan tärkeimpänä hyökkäyksellisenä aseena, mutta niinkin myöhään kuin 1930-luvulla oli vain vähän merkkejä siitä, että taistelulaivojen suuruuden aika oli loppumassa. Niiden kanuunat pystyivät tuottamaan suuremman räjähdystehon kuin mikään muu merellinen alusta. Kranaateilla, jotka painoivat 600–1000 kiloa, oli huomattava panssarinläpäisykyky. Siten taistelulaivojen kanuunat olivat tehokkain tapa upottaa nykyaikaisia taistelulaivoja (muita keinoja olivat miinat, torpedot ja lentopommit). Vielä vuonna 1941 pystyi yksi taistelulaiva toimittamaan tunnin aikana maaliin suuremman asevaikutuksen kuin mitä koko Yhdysvaltain Merivoimien Ilmavoimat pystyi kerralla ottamaan mukaansa (Yksi U.S. *Colorado* -luokan taistelulaiva, joka yhden tunnin aikana laukaisi kahdeksantykkinen täyslaidallisen joka toinen minuutti, ampui noin 270 tonnia 406 mm:n kranaatteja. Englantilaisittain kaliiperi ilmaistaan tuumina; 406 mm vastaa 16 tuumaa).

Ilmailun pioneerit olivat jo 1920-luvun alkupuolelta lähtien ennustaneet, että lentokoneet tulisivat tekemään taistelulaivat vanhanaikaisiksi. Perinteiden noudattajat asettivat tämän voimakkaasti kyseenalaiseksi. Käytännössä vasta toisen maailmansodan aikana uusi teknologia mahdollisti sen, että lentotukialukset ja niiden lentojoukot muodostuivat ratkaisevaksi asejärjestelmäksi nykyaikaisessa merisodankäynnissä. Silloin ilma-ase toimi osana integroitua järjestelmää, jossa taisteluosastoiksi kootut hävittäjät, risteilijät ja mahdollisesti taistelulaivat toimivat kiinteässä yhteistyössä lentotukialusten kanssa. Nyt oli pakko olla jatkuvasti valmiina suojautumaan kolmesta ulottuvuudesta tulevaa uhkaa vastaan. Sodan aikana myös lentotukialuksia upotettiin niin lento- kuin sukellusvenehyökkäyksissäkin ja joissakin tapauksissa myös laivatykistön tulella. Lisäksi toisen maailmansodan aikana kehitettiin tutka, josta yhdessä uusien informaatiojärjestelmien kanssa tuli tärkeä komponentti johtamisjärjestelmiin, joita kehitettiin johtamaan ja valvomaan yhä nopeatempoisempia ja monimutkaisempia meri- ja ilmataisteluita. Se osapuoli, jolta puuttuivat nämä tekniset apuvälineet tai

joka ei hallinnut niiden käyttöä, oli alakynnessä taistelussa teknisesti kehittyneempää vastustajaa vastaan.⁴⁴¹

Kuva 7.3 Piirros kuvaa merivoimien ilmavoimia, joka tukee taistelulaivaosastoa 1930-luvulla. Merivoimien ilmavoimista alkoi merivoiman asteittainen muutos. Tämä merkitsi kolmannen ulottuvuuden mukaan tuloa, vaikka suuret kanuunat olivatkin edelleen tärkeässä osassa toisen maailmansodan aikana. (Lähde: K. Lautenschläger, 1983)

Elektroniikka ja merivoimien ilmavoimat – uuden ajanjakson alku

Miehittyjen lentokoneiden kehittäminen alkoi 1903. Kesti kuitenkin vielä kymmenen vuotta, ennen kuin lentokoneesta tuli merellisten operaatioiden säännöllinen osa ja vielä toiset kymmenen vuotta, ennen kuin merivoimien ilmavoimilla oli todellista hyökkäyksellistä kapasiteettia. Tämän viivästymisen syynä olivat tekniset vaikeudet. Hyökkäyksellisten operaatioiden yhteydessä lentokoneilta vaadittiin tehokkaita toimintasäteitä, asekuormia ja nopeutta, jotta ne pystyivät löytämään ja tuhoamaan kohteen sekä palaamaan tukialuksilleen. Tämän mahdollistamiseksi merivoimien ilmavoimia oli välttämättä kehitettävä edelleen siitä, mihin oli päästy sodan lopussa 1918. Vuoteen 1945 asti kahdesta tekijästä tuli edelleen kehittämisen kannalta erityisen tärkeitä:

1. Lentävistä laveteista tuli johtavien laivastojen tärkeimpiä välineitä sekä hyökkäyksellisissä että puolustuksellisissa operaatioissa.

⁴⁴¹ Pohjana tälle esitykselle on Karl Lautenschläger (1983): ”Technology and the Evolution of Naval Warfare”; artikkeli aikakauslehdessä *International Security*, Vol 8, no 2.

2. Tutka tuotti entistä paremmat perusteet taistelunjohtamiselle, mikä puolestaan vaikutti niin ilma- kuin meritaisteluihinkin.

Hyökkäyksellisten operaatioiden yhteydessä lentokoneiden tarkoituksena oli ensin löytää vihollisen laivastojoukot, sen jälkeen taistella niitä vastaan ja lopuksi palata tukialukselle. Tämä edellytti riittävää toimintasädettä, hyvää kuormankantokykyä sekä nopeutta. Lentokoneita oli välttämättä kehitettävä paremmiksi kuin mitä ne olivat ensimmäisen maailmansodan alkaessa. Todelliset tekniset edellytykset kuitenkin puuttuivat ennen 1930-lukua.

Kehittämisen tärkeät kohteet:

1. Voimakkaammat lentokonemoottorit ("power-to-weight ratios") kuin 1920-luvulla käytössä olleet.
2. Yhtenä lisäedellytyksenä oli tehokkaammat potkurit, ensimmäinen kehitysaskel oli tehdä niistä säädettäviä ("variable pitch").
3. Vanhemmat kaksitasot (biplan) oli pakko korvata (kaksi tasoa merkitsi suurta ilmanvastusta) aerodynaamisemmalla konstruktiolla. Tämä ratkaistiin kehittämällä kevytmetallinen *yksitaso* (*monoplan*) (pienempi ilmanvastus ja vahvempi konstruktio).
4. Näillä uusilla kevytmetallikoneilla oli selvästi suurempi tehokas toimintasäde ja samalla ne pystyivät kantamaan suuremman aselastin pommeja tai torpedoja.

Rynnäkkölentokoneiden (attackflygplan) tuli kyetä kuljettamaan joko yksi torpedo tai vähintään yksi 500 kilon pommii, jotta merivoimien ilmavoimista voisi tulla merisodan pääjärjestelmä sen sijaan, että se olisi vain suurten tykistöalusten tiedustelu- ja tukijärjestelmä. Pääjärjestelmäksi kohoaminen edellytti pommeja ja torpedoita, koska pienemmät aseet eivät olisi olleet todellinen uhka taistelulaivojen vahvalle panssarisuojalle. Merivoimien lentokoneiden tuli kyetä täydellä ase- ja polttoainekuormalla vähintään 230 kilometrin tuntinopeuteen tavoittaakseen vastatuulella enimmillään 35 solmun (n. 65km/h) vauhdilla etenevät taistelulaivat. Vertailun vuoksi mainittakoon, että vuonna 1918 kaksitasoisen hävittäjälentokoneen huippunopeus ilman pommikuormaa oli noin 180 kilometriä tunnissa. Näin ollen merivoimien lentokoneille asetettiin 230 km/h miniminopeusvaatimus. Lisäksi merivoimien lentokoneilta edellytettiin noin 250 merimailin (noin 450 kilometrin) toimintasädettä. 1930-luvulla pidetyissä harjoituksissa kävi ilmi, että lentokoneiden oli hyökättävä vihollisaluksia vastaan mahdollisimman suuren etäisyyden päästä, mikäli lentotukialukset haluttiin pitää suhteellisen nopeiden taistelulaivojen ulottumattomissa. Muutoin vaarana oli, että lentotukialukset joutuisivat "yliajatuiksi". Rynnäkkökoneilta vaadittiin korkeaa nopeutta myös siksi, että mikäli koneet olisivat olleet paljon hitaampia kuin puolustajan hävittäjäkoneet, olisi yllätystekijä hyökkäyksessä jäänyt saavuttamatta. Vanhemmat kaksitasoiset lentokoneet eivät yksinkertaisesti olleet riittävän hyviä, kun uudet yksitasoiset kehitettiin 1930-luvulla. Käytännössä kaikissa merivoimien lentokoneissa ennen vuotta 1938 oli vähintään yksi tässä luetelluista puutteista verrattuna asetettuihin vaatimuksiin. Erityisesti brittien merivoimien lentokoneet olivat vanhentuneita maailmansodan syttyessä. Muun muassa vanhanaikaisia kaksitasoisia Fairey Swordfish torpedokoneita käytettiin vielä pitkän aikaa sodan alettua.

Japanilaisten torpedolentokone *Nakajima B5N2* (liittoutuneet nimittivät sen ”*Kateksi*”) oli ensimmäinen todella nykyaikainen rynnäkkökone, joka pystyi uhkaamaan merellä kulkevaa taistelulaivaa. Se otettiin käyttöön vuonna 1938. Sitä voitiin luonnehtia ensimmäisen asteen asejärjestelmäksi sen kuormankantokyvyn, toimintasäteen ja nopeuden perusteella.⁴⁴² Vuonna 1940 keisarilliset Japanin merivoimat sai lisäksi vielä yhden erinomaisen lentokoneen, *Mitsubishi A6M*, tyyppi 0 –hävittäjän. (liittoutuneet ristivät sen *Zekeksi*, mutta se on tunnetumpi nimellä *Zero*). Tämä erinomainen hävittäjälentokone yhdessä torpedolentokone *Katen* kanssa aloitti uuden kehityssuunnan merisodassa. Pitkän toimintasäteensä ansiosta (tavallisesti hävittäjäkoneilla oli paljon lyhyempi toimintasäde kuin raskaammilla rynnäkkö- ja pommikoneilla) *Zero* kykeni saattamaan *Katea* koko tehtävän ajan. Lisäksi *Zero* oli suorituskykyisempi kuin yksikään senaikaisista liittoutuneiden hävittäjälentokoneista ja oli siten ylivoimainen ilmataisteluissa.

Nämä kaksi erinomaista japanilaista lentokonetta saivat aikaan nopean ja dynaamisen kehitystyön Yhdysvaltojen Merivoimien ilmavoimissa. Kaksi kolmasosaa Yhdysvaltain Merivoimien lentokoneista oli vuonna 1939 vielä kaksitasoisia. Briteillä oli joko kaksitasoisia lentokoneita (dubbeldäckade flygplan) tai ensimmäisen sukupolven huonompia yksitasoisia koneita. Japanin hyökätessä Pearl Harboriin kaksi vuotta myöhemmin amerikkalaisilla oli jo käytössään nykyaikaisia lentokoneita (syöksypommittaja *Douglas SBD Dauntless* ja hävittäjä *Grumman F4F Wildcat*). Royal Navyn suorituskyvyn lisäämiseksi brittien vanhemmat merivoimien lentokoneet korvattiin vuodesta 1942 alkaen sekä heidän omilla uudisrakenteillaan että amerikkalaisilla lentokoneilla.⁴⁴³

Vaikka sekä japanilaiset että amerikkalaiset olivat modernisoineet merivoimiensa ilmavoimat vuoteen 1941 mennessä, pidettiin taistelulaivoja kuitenkin edelleen pääaseina, mikä dominoi myös taktisia doktriineja. Vaikka amerikkalaisten tukialukset operoivatkin omina taisteluosastoinaan, pidettiin kuitenkin ”oikeana” nähdä ne osana muiden alusten ”taistelulinjaa” (”slaglinje”). Lentotukialusten tulivoima nähtiin vain täydennyksenä laivatykistön antamille ankarille iskuille. Vallitsevan japanilaisen käsityksen (niitä oli luonnollisesti useita) mukaan lentotukialukset piti asettaa taisteluun ensimmäisinä niin, että lentokoneet sitoisivat vastustajan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, mutta ratkaisu kuitenkin tapahtuisi taistelulaivojen toimesta.⁴⁴⁴

Admirals on both sides recognized the essential role of carriers, but they were not ready to do away with the battleship because it was still both the most powerful and best protected weapon platform in the fleet. It should also be kept in mind that during the first year of

⁴⁴² *Kate* pystyi kuljettamaan 900 kilon torpedon, matkanopeus oli 260 kilometriä tunnissa ja toimintasäde (mukaan lukien matka takaisin omalle tukialukselle) oli 450 kilometriä. Huippunopeus matalalla korkeudella oli noin 370 kilometriä tunnissa, vain noin 75 kilometriä hitaampi kuin hävittäjäkoneet ennen vuotta 1943. Alkuvaiheen amerikkalaisilla hävittäjillä oli vaikeuksia kohdatessaan tämän erinomaisen japanilaisen torpedokoneen.

⁴⁴³ Williamson Murray ja Allan R. Millett, (toim.) (1996): *Military Innovation in the Interwar Period*. Geoffrey Till: ”Adopting the Aircraft Carrier: The British, American and Japanese Case Studies”, s. 191–226.

⁴⁴⁴ Clark G. Reynolds (1969): *The Fast Carriers, Titans of the Sea*, luku 4.

war in Europe, carriers had produced disappointing results. Of 80 sorties flown against capital ships, only four hits were made on two ships in port. No battleship was sunk, and none was hit at sea. By contrast, a carrier was sunk by the guns of two battleships.⁴⁴⁵

Nykykäsityksen mukaan lentotukialustaistelut ensin Korallimerellä ja sitten Midwayn läheisyydessä kesäkuussa 1942, olivat keskeisiä merisodan kehityksen ja uusien ajatusten kannalta. Erityisesti Midwayllä oli strategista merkitystä, koska tämä taistelu tuli olemaan Tyyneen meren sodan käännekohta. Midwayssä (kuten Korallimerelläkin) taistelut käytiin vain merivoimien ilmavoimien välillä ilman laivastojen pintataistelualusten välistä kosketusta.

It is often assumed that the Japanese went into that action with fully developed tactics emphasizing the carrier. In fact, Admiral Nagumo's carrier force was merely an advanced striking arm of Admiral Yamamoto's main battleship force. According to the Japanese plan, the carriers would operate against Midway, a fixed land objective, and then soften up U.S. naval forces operating nearby. Finally, the battleships would move in for the coup de grâce. In the event, the battle was decided and Japanese carrier forces were smashed without a heavy gun being fired. The shift in force structures took place immediately after Midway (...) Within three weeks, the Japanese cancelled all battleship construction and implemented a new construction and conversion program that emphasized carriers. The Americans already had 23 carriers under construction, but within a month of Midway, Congress authorized 13 more and 10 of those were ordered from shipyards within thirty days. The 18 U.S. capital ships under construction were eventually cut to 10 (...)⁴⁴⁶

Amerikkalaisten laivaston rakenne oli täysin erilainen heidän työntäessään kaikin voimin japanilaisia takaisin Tyynellä merellä kaksi vuotta myöhemmin. Sota merellä tapahtui nyt täysin tukialusosaston *Carrier Task Groupin* ympärillä. Ensisijainen hyökkäyskomponentti muodostui nyt torpedolentokoneista ja syöksypommittajista (störtbombare). Tavallisesti jokaiseen taisteluosastoon kuului kahdesta neljään tukialusta. Puolustusellinen komponentti muodostui osaksi hävittäjälentokoneista ja ilmatorjunnasta sekä osaksi sukellusveneentorjuntaan (ubåtsjakt) keskittyvistä aluksista ja lentokoneista. Harvat mukana olleet taistelulaivat olivat viimeisintä ja nykyaikaisinta mallia. Näiden nykyaikaisten taistelulaivojen ja risteilijöiden tärkeänä tehtävänä oli muodostaa tukialusten ympärille ilmatorjuntasuoja lyhyille ja keskipitkille torjuntaetäisyyksille (tätä ilmatorjuntatehtävää voidaan pitää alkuna tämän päivän ohjusaluksille). Lentotukialuksista ja (ilmatorjunta-) risteilijöistä muodostuneen ”sisäkehän” ulkopuolella oli ulompi kehä, joka muodostui sukellusveneentorjunta-aluksista (ubåtsjaktfartyg), pääosin hävittäjistä. Nämä lentotukialusosastot saattoivat kuulua suurempiin laivasto-osastoihin, ”task forces”, mutta niitä ei yleensä hajotettu. Tarvittaessa taisteluosastot voitiin irrottaa kokonaisuksina erilaisiin tehtäviin. Tämä varmisti suuren operatiivisen joustavuuden. Lentotukialuksia ei pidä tarkastella yksittäisinä aluksina.

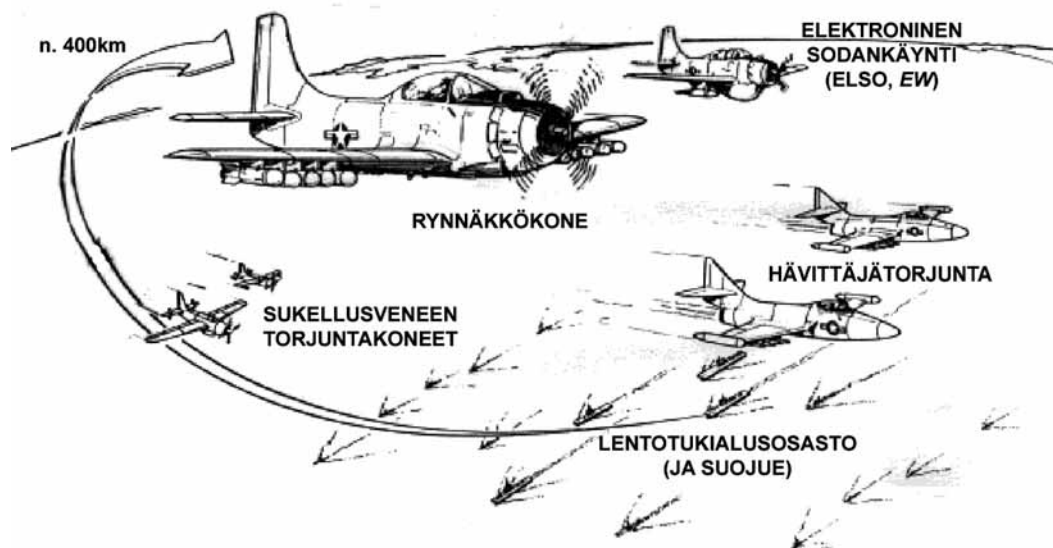
⁴⁴⁵Ks. Roskill (1954): *War at Sea, Vol 1*, s. 194–197 ja s. 245–299.

⁴⁴⁶Fuchida and Okumiya (1956), *Midway*, s. 145–205. Ks. myös Anthony J. Watts and Brian G. Gordon (1971): *The Imperial Japanese Navy*, ja C. G. Reynolds (1969): *The Fast Carriers, Titans of the Sea*.

Ne toimivat suuremmissa yhteydessä osana taisteluosastoa, johon kuului lukuisia erilaisia erikoistuneita aluksia.

Rinnan lentokoneiden kehittämisen kanssa tapahtui elektroniikan alalla nopea kehitys, mikä vaikutti ratkaisevasti merisodan muuttumiseen. Vuoden 1943 lopulla taistelulaivastot olivat saaneet integroidun rakenteen, jossa merivoimien ilmavoimat ja alukset toimivat yhteistyössä ja olivat täysin riippuvaisia siitä, että erilaiset teknologiat toimivat yhdessä. Tästä eräänä esimerkkinä on tutka. Sen periaate oli tunnettu jo vuonna 1904. Ensimmäiset alkeelliset versiot asennettiin saksalaisiin sota-aluksiin niinkin myöhään kuin 1936. Vasta vuonna 1940 tutkaa oli kehitetty niin, että signaaleihin alettiin luottaa. Kehitystä johtivat nyt britit ja amerikkalaiset. Saksalaisiin ja japanilaisiin verrattuna liittoutuneilla oli se etu, että he pystyivät vaihtamaan kokemuksia ja tekniikkaa keskenään. Vuodesta 1943 alkaen oli tutkasta tullut merisodalle aivan ratkaiseva apuväline.

Tutkatekniikka kehittyi voimakkaasti. Sen käyttöalueita olivat tiedustelu, navigointi ja tulenjohto sekä erilaiset radioyhteydet (puheyhteydet mukaan luettuina) ja elektroninen sodankäynti. Kaiken kaikkiaan johtamismahdollisuudet parantuivat ja tutkatekniikasta tuli yhä tärkeämpi osa merisotaa. On syytä panna merkille, että vaikka lentokoneet kehittyivät paljon aikavälillä 1930–1950, niin itse lentotukialukset eivät muuttuneet yhtä paljon vastaavana ajanjaksona. Seuraava merkittävä vaihe suurempien laivastojen kehityksessä tapahtui 1950-luvulla siirryttäessä potkureista suihkumoottorien käyttöön (ks. kuva 7.4).

Kuva 7.4. Kuva esittää lentotukialusten roolin muuttumista taisteluosastoissa (1960-luvun alussa käytettiin edelleen potkurikäyttöisten rynnäkkökoneiden ja suihkukäyttöisten hävittäjien yhdistelmää). Tuona ajankohdalla U.S. Navy oli epäilemättä maailman voimakkain laivasto. (Lähte: K. Lautenschläger, 1983)

7.2.2 ”Ohjattavat aseet”

Välittömästi toisen maailmansodan jälkeen oltiin historiallisesti ainutlaatuisessa tilanteessa; kukaan ei kyennyt haastamaan länsimaiden selvää valta-asemaa merellä. Aikaisemmin monet suurvallat olivat kilpailleet merten herruudesta. Tämä ei ollut enää ajankohtaista, vaikkakin Neuvostoliitto, joka piti itseään yhtenä voittajavaltioista, alkoi nyt tavoitella hallitsevaa asemaa maailmassa. Pääosin amerikkalaisten aloittama muutos 1950-luvun lopulla voidaan kiteyttää seuraavasti:

- Ohjattavat ”stand-off” -aseet, joiden kantamat kasvoivat vähitellen.
- Nykyaikaiset suihkukoneet, jotka korvasivat potkurikoneet.
- Tietokoneet tulivat aluksilla yhä tärkeämmiksi tiedonvälityksessä ja siten myös keskeiseksi osatekijäksi itse johtamisjärjestelmässä.

Myöhemmin sekä britit että ranskalaiset osallistuivat tahoillaan tähän kehittämistyöhön ”arkkivihollisen” (”ärkerival”), Neuvostoliiton, seurattessa tiukasti kannoilla. Mannervalta Neuvostoliitto teki kuitenkin toisenlaisia valintoja kuin länsimaat vankempine laivastotraditioineen. Alkuvaiheessa se käytti uutta teknologiaa vahvistaakseen rannikkojensa puolustusta eikä niinkään haastaakseen länsimaiden laivastoja valtamerillä. Ehkäpä kehitystä ohjasi yhtä paljon teknologia itsessään kuin selvät toiveet ja päämäärät. Karl Lautenschläger on muotoillut tämän merisodan muutoksen seuraavalla tavalla:

The advent of guided ordnance led developments in three general areas that brought fundamentally new conditions to combat at sea. First, guided weapons replaced free-fall bombs, straight-running torpedoes, and guns as the primary types of ordnance used by the fleet. Dependence on electronics, acoustics, and electro-optics for guidance added a new element in weapon employment and made countermeasures a new form of defense. Second, jet aircraft matured and transformed naval aviation. Improvements in jet engine and airframe design introduced supersonic dash speeds to aerial combat, and allowed strike and fighter aircraft to cruise at more than twice the speed possible with reciprocating engines. Steam catapults, the angled flight deck, and the mirror landing system became necessary for carriers to launch and recover both high-performance and long-endurance aircraft. Third, ever more complex battle management was made possible with the introduction of digital computers and direct data links between many airborne and surface platforms.⁴⁴⁷

2000-luvun alussa suurvaltojen laivastot ovat kuitenkin riippuvaisia paljosta muustakin kuin lentotukialusten ympärille rakennetuista taisteluosastoista ja ohjattavista asejärjestelmistä, minkä Lautenschläger osoitti jo 1983:

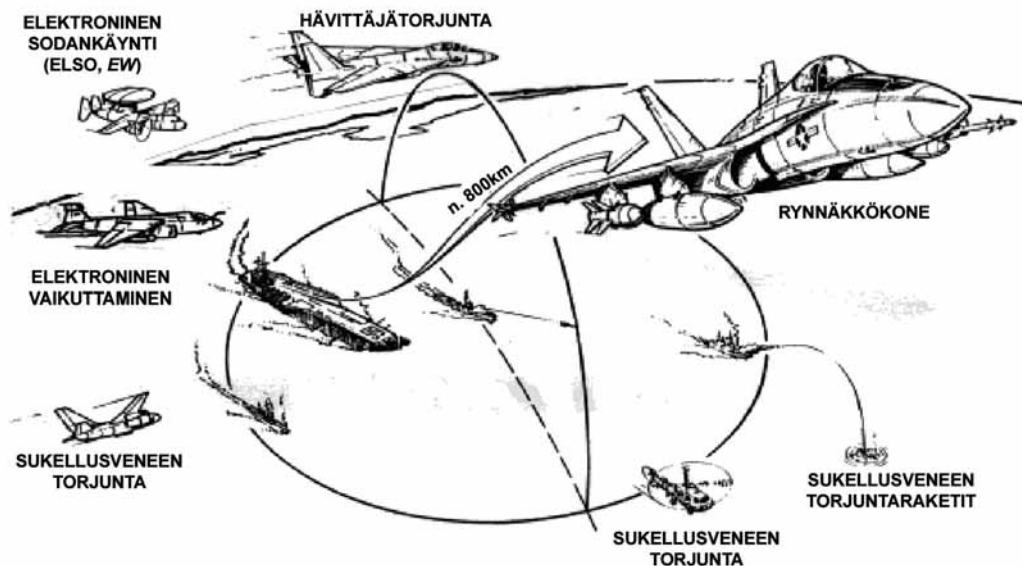
We are probably now in the midst of the next major transition. It has already brought ocean area coverage in command, control, and communication, as well as intelligence, navigation, and meteorology information. The same transition will make it possible to conduct tactical reconnaissance over areas as large as the North

⁴⁴⁷Lautenschläger, Karl (1983): ”Technology and the Evolution of Naval Warfare”, *International Security*, vol 8, no 2.

*Atlantic or Indian Ocean by the end of the decade. The culmination of this series of developments may well bring tactical integration of ocean areas.*⁴⁴⁸

Lautenschläger ottaa tässä esille satelliittien käyttöön oton informaation ja tiedustelutietojen hankkimiseksi ja välittämiseksi. Nykyaikainen merisota tuleekin yhä riippuvaisemmaksi tästä tekniikasta. Myös asejärjestelmien kantavuudet ovat kasvaneet huomattavasti 30 vuoden aikana. Risteilyohjukset ovat ehkä alan tärkein innovaatio, joskin on myös muita vaihtoehtoisia aseita lähes samoin ominaisuuksin. Ilmassa tankattavat lentokoneet, jotka laukaisevat enemmän tai vähemmän kehittyneitä ohjuksia, ovat edelleen tavanomainen ja välttämätön osa amerikkalaisten kykyä projisoida sotilaallista voimaansa. Nykyään tosin käytetään yhtä tai useampaa risteilyohjusta erityisen hankalia ja tärkeitä kohteita vastaan (ks. kuva 7.5).

Ydinaseiden myötä on suurvaltojen välisen sodan merkitys vuoden 1945 jälkeen muuttunut täysin uudelleenlaiseksi. Merisodan kannalta katsottuna ydinaseet ovat johtaneet muun muassa ydinaseilla varustettuihin, raskaisiin rynnäkölentokoneisiin (attackflygplan med kärnvapenkapacitet), joiden tarkoituksena on tunkeutua syvälle vihollisen alueelle. Tämä merkitsi myös merivoimien strategisen merkityksen muutosta (useimmat katsovat tämän muutoksen olleen selvä heikennys).

Kuva 7.5 Ohjattavien ohjusten käyttöönotto yhdistettynä kasvaneeseen kantamaan on tuonut mukanaan suuremman taistelutehon sekä meri- että maamaaleja vastaan, toisin sanoen lisääntyneen kyvyn projisoida voimaa mereltä maalle. (Läbde K. Lautenschläger, 1983)

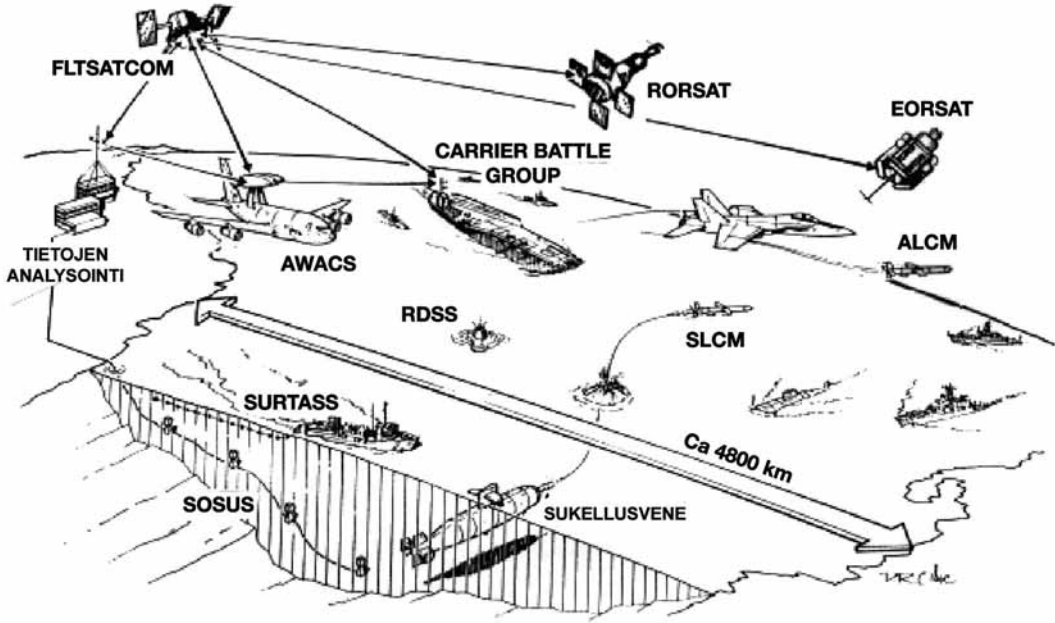
⁴⁴⁸Karl Lautenschlägerin artikkelista (1983), ibid.

Myös pienten alusten tuhovoima lisääntyi voimakkaasti pienten taktisten ydinaseiden myötä. Tämä taas tarkoitti sitä, että meritaktiikkaa koskevat ajatukset alkoivat kulkea aivan uusilla urilla, mikä johti useisiin riitoihin asioiden tärkeysjärjestyksestä. Mikäli tärkeimpänä pidetään tavanomaista merisotaa, on myös taktiikka sovitettava sen vaatimusten mukaisesti. Jos sen sijaan tähdätään ydinaseiden käyttöön aikaisessa vaiheessa, täytyy ajatella toisella tavalla. Nykyisin lännen laivastot priorisoivat tavanomaista merisotaa melkein pä kaikissa yhteyksissä. Alusosastot organisoidaan ensisijaisesti siten, että ne pystyvät tukemaan toisinaan perinteisellä tavalla.

Tässä yhteydessä on syytä tarkastella niitä sopimuksia, jotka solmittiin 1990-luvun alussa Neuvostoliiton hajoamisen yhteydessä. Suurvallat ilmoittivat olevansa periaatteessa halukkaita luopumaan aluksiin sijoitetuista taktisista ydinaseista, koska näiden aseiden suuri tuhovoima itsessään muodosti konfliktin eskaloitumisen vaaran. Konfliktin eskaloituessa esimerkiksi Yhdysvallat ja Venäjä päätyisivät vastakkaisiin leireihin. Kumpikaan näistä maista ei kuitenkaan halua aloittaa keskinäistä aseellista konfliktia. Jää nähtäväksi, tulevatko nämä sopimukset estämään ei-toivotun eskaloitumisen.

7.3 Tärkeitä kehityssuuntia

Tässä jaksossa tarkastellaan merisodassa 1900-luvun loppupuoliskolla tapahtutta huomattavan suurta teknisen kehityksen muutosta. Ensisijaisesti käsitellään suurvaltojen laivastoja, koska ne ovat suunnannäyttäjiä myös pienempien maiden laivastoille – riippumatta siitä, mitä mieltä ne ovat tästä jälkeenpäin. Kehityssuunnat vaikuttavat ja niitä seurataan myös muilla merivoimaan liittyvillä aloilla, kuten esimerkiksi miinojen kehittämisessä, maihinnousuoperaatioissa, meriyhteyksien ja kauppa-alusten suojaamisessa. Tilanpuutteen vuoksi näitä aloja ei käsitellä tässä yhteydessä tarkemmin (vaikka niillä on merkitystä myös Ruotsin kaltaisille pienemmille maille sekä ruotsalaiselle teollisuudelle).

ALCM	Air-Launched Cruise Missile (Ilmasta laukaistava risteilyohjus)
AWACS	Airborne Warning and Control System (Lentävä varoitus- ja johtojärjestelmä)
EORSAT	Passiivisia elektronisia merivalvontasatelliitteja
FLTSATCOM	Tietoliikennesatelliitteja – data/ääni
RDSS	Rapidly Deployable Moored Arrays (Siirrettävät ja ankkuroitavat hydrofonipoijut)
RORSAT	Ocean Recon –satelliitteja
SLCM	Sea-Launched Cruise Missile (Mereltä laukaistava risteilyohjus)
SOSUS	Seabed Sound Surveillance System (Kiinteä vesikuuntelujärjestelmä)
SURTASS	Surveillance Towed Array Sensor System (Hinattava vesikuuntelujärjestelmä)

Kuva 7.6 1980-luvun alussa oli kehitetty täysin uusi sukupolvi asejärjestelmiä ja niihin kuuluvia sensoreita. Muutamia näistä järjestelmistä (yhenteineen) kuvataan yllä. (Lähde: K. Lautenschläger, 1983)

Tässä käytetyistä esimerkeistä voidaan tehdä ainakin kolme johtopäätöstä merisodassa 1900-luvulla tapahtuneen kehityksen dynamiikasta.

- Tärkeä tekijä on, että kehitystä on leimannut evoluutio eikä revoluutio, vaikka muutokset ovat ajoittain olleetkin voimakkaita. Niissä harvoissa tapauksissa, kun sotakokemuksista johtunut muutostahti on ollut erityisen nopeaa, ovat myös vaikutukset olleet suuria ja muutosaika lyhyt.
- Useammat tässä esimerkkinä käytetyistä suuremmista muutoksista eivät olleet aina suunniteltuja eivätkä merivoimien ”valtaapitävien” (”etablissemanget”) toivomia. Alkuvaiheessa ei ole myöskään yksinkertaisesti ymmärretty niiden tarjoamia mahdollisuuksia, mikä on johtanut sii-

hen, että kehittämistahti ei ole ollut aina suhteessa teknologisten muutosten tärkeyteen tai olenaisuuteen. On kuitenkin helppo poimia useita esimerkkejä tapauksista, joissa suurehkoilla teknisillä muutoksilla on ollut välittömiä seurauksia suurvaltojen väliseen merisotilaalliseen voimatasapainoon.

- Toinen ja ehkä yllättäväkin johtopäätös on, että uusi teknologia ei ole aina automaattisesti merkinnyt suuria muutoksia tavassa ajatella mahdollista merisotaa. On tärkeää pystyä näkemään ero uuden teknologian ja sellaisten uusien suorituskykyjen välillä, jotka ovat tulleet mahdollisiksi käyttämällä jo olemassa olevaa tekniikkaa uudella tavalla. Tavallisesti on käynyt niin, että merivoimien sotilaallisessa (ja poliittisessa) kapasiteetissa on tapahtunut suuria muutoksia integroitaessa olemassa olevaa tekniikkaa uudella tavalla. Toinen tapa selittää tätä on, että suuremmat muutokset syntyvät yhdistettäessä useita teknologioita sellaisella uudella tavalla, että tuloksena on uusi asejärjestelmä. Viimeksi mainitusta ovat hyvänä esimerkkinä lentotukialukset. Niistä tuli tehokkaita vasta sitten, kun oli kehitetty uusia lentokoneita, tutka ja taisteluosastona toimimisen konsepti.

7.3.1 Yleistä merivoiman merkityksestä

Johdanto

On usein todisteltu, että valtion merivoima ei perustu pelkästään käytettävissä oleviin alustoihin ja asejärjestelmiin vaan myös maan kauppa- ja kalastuslaivastoon, satamien ja telakoiden edustamaan infrastruktuuriin jne. Lisäksi tärkeitä ovat merelliset perinteet ja priorisoinnit, koska ne ohjaavat voimavarojen jakamista näille toimialoille suhteessa yhteiskunnan muihin osiin.

Merivallan nykyisessä määrittelyssä ei siis pidäkään ottaa huomioon pelkästään sota-aluksia ja muita osatekijöitä, joista nykyaikainen laivasto koostuu. Tulee huomioida myös muunlaiset merisotaan vaikuttavat sotilaalliset voimavarat. On samantekevää, tuleeko tämä vaikutus ilmasta, maasta tai avaruudesta, koska nykyään on yhä vaikeampi erottaa merivoimaa ennen kaikkea ilmavoimasta. Yksittäistä alusta voidaan nykyään uhata sekä mereltä että ilmasta ja jossain ämärin myös maalta. Muun muassa ballistiset ohjukset ja risteilyohjukset ovat aiheuttaneet taistelukentän suunnattoman laajenemisen. Esimerkiksi nykyaikainen sukellusvene tai tukialukselta lähtenyt lentokone voi tänä päivänä tuhota maaleja kaukana sisämaassa, mihin merivoimiin kuuluneet joukot eivät aikaisemmin pystyneet.

Mihin merivoimaa käytetään

On esitettävä kolme keskeistä kysymystä arvioitaessa merivoiman nykyistä hyötyä:

1. Mitä poliittisia tarkoituksia merivoima palvelee? (Miksi merisotilaallista kapasiteettia kehitetään yhä edelleen?)
2. Miten valtio voi käyttää merisotilaallista kapasiteettiaan hyväksi saavuttaakseen poliittisia tavoitteita?
3. Miten merivoimaa voidaan käyttää oman ulkopoliittikan instrumenttina rauhan, kriisin ja sodan oloissa? (Mahdollinen ydinsota on rajattu tämän keskustelun ulkopuolelle.)

Ensimmäistä kysymystä analysoidessa keskeisiä ovat merivoimaa koskevat klassiset teorit. Muun muassa A. T. Mahan piti merta kaikkein tärkeimpänä liikenneväylänä, koska se oli yksinkertaisin ja halvin tapa kuljettaa tavaroita. Tämän ymmärtäneillä ja tätä hyödyntävillä (esimerkiksi Iso-Britannia) oli parhaat pitkän aikavälin näkymät suurvaltana. Mahanin 1800-luvun lopulla esittämän teesin mukaan mikään kansakunta ei voinut tulevaisuudessa havitella suurvalta-asemaa ottamatta oppia Ison-Britannian esimerkistä. Laivastolla oli Mahanin mukaan siis kaksi tarkoitusta:

1. Suojata omaa kaupankäyntiä, omien meriyhteyksien turvaaminen mukaan lukien.
2. Turvata omat kauppa-asetat, siirtomaat ja laivastotukikohdat kaukaisissa maissa voimaa projisoimalla (laivastoa tuli siis käyttää hyökkäyksellisesti ja aggressiivisesti).

Sotilaallisen merivoiman tärkeimmäksi tehtäväksi nähdään edelleen kaupankäynnin turvaaminen rauhan aikana ja meriyhteyksien säilyttäminen sodan aikana (”sea lines of communications”, SLOC). On itsestään selvää, että kiinnostus meriyhteyksiä kohtaan vaihtelee eri maissa riippuen niiden sijainnista ja historiallisista perinteistä. Nykyisin Yhdysvallat ja Nato-maat ovat eniten riippuvaisia meriyhteyksistä, ja siten myös niistä kiinnostuneita.

On syytä korostaa, että Mahanin aggressiiviseksi kutsumalla toimintatavalla on edelleen merkitystä merivoimista puhuttaessa, vaikka suurvaltojen intresseissä ei enää olekaan siirtomaiden valloittaminen. Laivastoa voidaan muun muassa edelleen käyttää maantieteellisesti etäällä olevilla alueilla vihollisten sotilaalliseen painostukseen mutta myös liittolaisten tukemiseen. Ottamatta kantaa siihen, pidetäänkö tällaista merivoiman käyttöä myönteisenä vai kielteisenä, se kuitenkin havainnollistaa selvän suhteen dominoivan osapuolen ja riippuvuussuhteessa olevan puolen välillä. Ei ole mikään sattuma, että eurooppalaisen imperialismin ajanjakso oli samalla se aika, jolloin eurooppalaiset suurvallat hallitsivat merta. Toisaalta, kylmä sota oli monella tavalla eräänlainen merivoiman demonstraation ”harjoitus” – erityisesti lännen puolella.

Mahanin teorioiden voidaan katsoa olevan tietyssä määrin edelleenkin päteviä, vaikkeivät hänen ajatuksensa olekaan täydellisiä, etenkin 1900-luvun yleisen teknisen kehityksen seurauksena. Vähintään kaksi tärkeää seikkaa korostaa meren edelleen säilynyttä merkitystä suurimpana ”moottoritienä”:

- Eräät suurvallat, erityisesti Yhdysvallat, mutta myös jossain määrin Venäjä, ovat säilyttäneet vahvat merivoimat voidakseen operoida alussijoitteisilla (fartygsburna) strategisilla ydinaseilla. On itsestäänselvää, että tämä on merivoiman uusi ulottuvuus ja täysin eri luonteinen kuin se rationaalisuus, johon Mahan tukeutuu. Näitä ydinaseita ei ole tarkoitettu käytettäväksi merisodassa, vaan tuhoamaan maalla sijaitsevia kohteita.
- Meidän aikamme monet maat pitävät yllä laivastoja varmistaakseen meren resurssien saannin, olkoon kyse sitten kalasta, mineraaleista tai öljystä. Merivoiman tämä aspekti tulee yhä tärkeämmäksi (esimerkkinä Islannin ja Ison-Britannian välinen ”kalastussota”).

Kuinka maat hyödyntävät merivoimaa

Merisota on perinteisesti ollut kamppailua merten herruudesta/kontrollista. Päämääränä on ollut pitää omat meriyhteydet avoimina ja sulkea ne vastustajalta. Menettelytapana on ollut hyökkäys vihollisen kauppa- ja sota-alueita vastaan. Mahan piti täydellisen kontrollin saavuttamista vaikeana, jopa mahdottomana. Hän kuitenkin korosti, että sen pitäisi olla vahvan merivoiman looginen päämäärä. Hänen teorioillaan oli suuri merkitys sen ajan merimahdeille, kuten Isolle-Britannialle, Amerikalle ja keisarinaikaiselle Saksalle ja heidän vastaaville omille merisodankäynnin teorioilleen. On myös mahdollista tulkita Neuvostoliiton merta koskevat ambitiot 1970-luvulla ja varhaisella 1980-luvulla yrityksenä toteuttaa samankaltaisia suunnitelmia. Näillä teorioilla on edelleenkin suuri merkitys Yhdysvalloille ja ne kuvaavat hyvin Yhdysvaltojen strategista tilannetta vuodesta 1945 aina 1970-luvulle. Koko tämän jakson aikana U.S. Navy ei ollut niinkään sitoutunut muiden maiden laivastojen jahtaamiseen vaan omistautui sen sijaan strategiseen pelotteeseen ja osallistui aktiivisesti pienempiin konflikteihin ja sotiin *maalla* (esimerkiksi tukemalla maavoimia ja merijalkaväkeä Vietnamin sodan aikana). Tämän ajanjakson suurimpana merellisenä uhkana pidettiin Neuvostoliiton *sukellusveneuhkaa* Yhdysvaltojen meriyhteyksiä vastaan. Uhka jäi kuitenkin melko vähäiseksi. Vasta myöhemmin 1970-luvulla Neuvostoliiton laivasto haastoi kunnolla U.S. Navyn, mikä merkitsi uuden mielenkiinnon heräämistä ”seitsemän valtameren” kontrolloimiseen.

On helppo nähdä historiallinen yhtäläisyys heti 1900-luvun vaihteen jälkeiseen tilanteeseen, jossa Saksan uusi uhkaava asema haastoi brittien merivoimat kilpavarusteluun. Neuvostoliiton merivoimien varustelulla 1970-luvulla oli vastaava vaikutus Yhdysvaltojen siihenastiseen selvään merelliseen dominanssiin. Amerikkalaiset reagoivat tähän 1980-luvun alussa laajalla merivoimien varusteluohjelmalla ja uudella laivastodoktriinilla. Mahan oli aikoinaan korostanut, että mikään maa ei voi olla hallitseva samanaikaisesti sekä maalla että merellä. Neuvostoliitossa maavoimilla on perinteisesti ollut hallitseva asema. Nyt Neuvostoliiton merivoimat kuitenkin haastoi Yhdysvallat, joka oli tähän asti ollut hallitseva supervalta merillä. Kylmän sodan päättymisen jälkeen on Venäjä, Neuvostoliiton perillinen, luopumassa merellisistä ambitiesistaan. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että Venäjä – ainakin lähitulevaisuudessa – tahtoo säilyttää ydinaseilla varustettuihin sukellusveneisiin perustuvan strategisen kapasiteettinsa. Venäjän tarkoituksena ei kuitenkaan ole kilpailla Yhdysvaltojen kanssa meren herruudesta. Venäläisten merisotilaallinen uhka tulevina vuosina perustuu ensisijaisesti sukellusveneisiin, joiden *stealth*-ominaisuuksien vuoksi niitä on vaikea paikantaa ja tuhota. Venäläisten sukellusveneiden suuren hyökkäyksellisen ja puolustuksellisen kapasiteetin ansiosta ne ovat myös tehokkaita pelotteen välineitä.

Erityisesti läntisille suurvalloille nykyaikainen merivoima on käyttökelpoinen politiikan työkalu, joka edelleenkin vastaa tarkoitustaan joustavana ja hyvänä instrumentina. Tämä korostuu käytettäessä merivoimia poliittisena työkaluna.

7.3.2 Yhdysvaltojen merivoimadoktriinin esittely

Uusi amerikkalainen meristrategia julkaistiin 1992 tunnuslauseella ...*From the Sea*. Tämä doktriinidokumentti on vaikuttanut voimakkaasti Yhdysvaltojen laivaston ja merijalkaväen tapaan suhtautua konflikteihin ja sodankäyntiin, etenkin silloin kun voimaa projisoidaan mereltä maalle. On tärkeää huomata, että kyseessä on selvä muutos amerikkalaisten vahvaan merelliseen traditioon, joka ennen muuta pohjautui Mahanin näkemyksiin valtamerillä tapahtuvien operaatioiden ensisijaisuudesta. Se oli samalla myös,

(...) perustavanlaatuinen muutos avomerellä käytävästä merisodasta yhteisoperaatioihin, joita johdettiin mereltä.⁴⁴⁹

(...) ”White Paper”-ssa, ”...From the Sea” ilmoitetaan U.S. Navyn strategisen fokuksen muutoksesta avomerellä käytävistä taisteluista ensisijaisesti rannikon läheisyydessä käytävään, mereltä johdettavaan sodankäyntiin. Tämä fokuointi taisteluun rannan tuntumassa edustaa radikaalia poikkeamaa laivaston aiemmin julkistamasta merellisestä doktriinista ja olemassaolon-oikeuksien perusteluista samalla kun se tekee merellisen strategian yhdenmukaisemmaksi kansakunnan nykyisten turvallisuusongelmien kanssa.⁴⁵⁰

Tämän doktriinin uusi versio julkaistiin 1994 otsikolla *Forward...From the Sea*, mutta se ei sisältänyt mitään olennaisia muutoksia vuoden 1992 versioon nähden. ”Vallankumous” oli oikeastaan tehty yhteisellä dokumentilla ...*From the Sea* vuodelta 1992. Tällöin merijalkaväki ja laivasto pystyivät ensimmäisen kerran muodostamaan kunnollisen yhteisen doktriinin. Molemmat puolustushaarat katsoivat, että heidän tarpeensa tulivat tyydytetyiksi kylmän sodan päätyttyä voimaan tulleilla uusilla edellytyksillä. Doktriini oli niin sanottu ”White Paper” ja sen julkaisi U.S. Naval Service, allekirjoittajina *Secretary of the Navy*, *The Chief of Naval Operations* ja *Commandant of the Marine Corps*, toisin sanoen Yhdysvaltojen Merivoiman kaikki ”kolme suurta”. Uudempi versio vuodelta 1994 on nähtävä tässä yhteydessä vuoden 1992 doktriinin edelleen kehitettynä päivityksenä, joka aiempaa paremmin huomioi Yhdysvaltojen merellisten voimavarojen mahdollisuudet tukea amerikkalaista turvallisuuspolitiikkaa ja strategiaa.

Nykyisin pidetään tärkeänä, että Yhdysvaltojen merellisiä voimavaroja saadaan hyödynnettyä lähivuosina todennäköisimpien ja ajankohtaisten haasteiden yhteydessä. Tärkeitä tehtäviä voivat olla muun muassa:

- Läsnäolo konfliktialueilla tai alueilla, joilla konflikteja uhkaa syntyä
- Humanitäärisiin operaatioihin liittyvät suoritteet.
- Rauhanturvatehtävät (fredsbevarande operationer), (rauhanedistämisen käsitettä ”fredsbefrämjande” ei käytetä)
- Liittolaisten tukeminen osana koalitioita

⁴⁴⁹ Hoffman, Major F. G: U.S. Marine Corps Reserve, *U.S. Naval Proceedings*, toukokuu 1995.

⁴⁵⁰ Komentajakapteeni Frank J. Murphy, USN, ”Littoral Warfare: Adapting to Brown-Water Operations”; artikkeli *Marine Corps Gazette*, syyskuu 1993.

- Mahdolliset suoritteet suurempien (luonnon-)katastrofien yhteydessä

1970-luvulla alettiin kehittää nyt nykyaikaiseksi liikesodaksi (manöverkrig) kutsuttua oppia, josta tuli virallinen ajattelu(tapa) myös merivoimien ja merijalkaväen piirissä. Sen sijaan, että menestyksen sodassa olisi väitetty olevan tulosta niistä kasaantuvista tappioista, joita viholliselle onnistutaan tuottamaan, keskittyivät nämä kaksi puolustushaaraa yhä suuremmassa määrin liikesotaan perustuviin operaatioihin. Filosofiana on yrittää murtaa vihollisen yhtenäisyys ja tahto pyrkiä asettamiinsa sodan päämääriin. Kuten aikaisemmin on kuvattu, se oli Yhdysvaltojen maavoimat, joka aloitti tämän työn vuonna 1982 maavoimien doktriiniasiakirjassa FM 100–5 *Operations*.

U.S. Marine Corps virallisti siirtymisensä liikesota-ajatteluun (manövertänkande) 1989 uudessa doktriinidokumentissa FMFM 1, *Warfighting*. Myös U.S. Navy on ottanut sovelletun liikesodankäynnin teorian virallisesti käyttöön asiakirjassa *Naval Doctrine Publication 1 (NDP 1)*:ssä otsikolla *Naval Warfare*. Konsepti kuvataan myös *The Naval Expeditionary Force Conceptissa*, joka tunnetaan paremmin tunnuslauseesta ...*From the Sea*.⁴⁵¹ Dokumentissa NDP–1 lyödään lukkoon, että: ...*naval forces will be task organized and will favor offensive and maneuver warfare*, toisin sanoen, että joukkoja lähetetään tehtävään tavallisesti aina samanaikaisesti sekä laivastosta että merijalkaväestä.

U.S. Navyn sodankäyntifilosofian uudelleen muotoilu liikesodan suuntaan näkyy ehkä parhaiten dokumentissa, jonka kehitti *Naval Doctrin Command: NDP–3, Naval Operations*. Siinä yritetään yhdistää liikesodan pääkohdat maihinnousuoperaatioihin tarkoituksena luoda uusiin vaatimuksiin sopeutettu merellinen doktriini. Tämä doktriini tunnetaan parhaiten nimellä *Operational Maneuver From the Sea (OMFTS)*. Kommentaja (kommendörkapten) T. C. Pierce on kuvannut ongelmaa eräessä ”briefingissä” vuodelta 1995 seuraavalla tavalla:

(...) kun liikesodankäynnin ymmärretään olevan sekä Yhdysvaltojen laivaston että merijalkaväen yhteinen doktriini, avautuu ”litoraalinen” (rannikkovyöhykkeen) taistelukenttä todistettavasti merisotilaallisten operaatioiden lisäksi myös yhteisoperaatioille. Näin OMFTS varmistaa sen, että yhteisten joukkojen komentajalla on kyky johtaa operaatioalueen merellä toimivia joukkoja samalla tavalla kuin hän johtaa joukkoja maalla (...)

OMFTS on pitkä askel merellisen voiman synkronoidusta projisoinnista kohti synkronoimattomia (asynkrona) operaatioita, jotka eivät vaadi vahvistettuja menetelmiä ollakseen tehokkaita. Sitä mukaa kun tahditetut, suoraviivaiset maihinnousuoperaatiot käyvät vanhanaikaisiksi, on esiin tulevia haasteita tarkasteltava ja käsiteltävä uudella tavalla, jotta johtaminen voisi olla tehokasta. Lisääntynyt operatiivinen monimutkaisuus, tiukentuneet aika- ja tilatekijät ja nopeasti vaihtuvat olosuhteet epälinearisella, pirstoutuneella taitelukentällä vaativat nopeita päätöksiä. Siksi johtamisen on perustettava mieluummin hajautettuun kuin keskitettyyn johtamisrakenteeseen. Lisäksi tämä pakottaa meidät ottamaan käyttöön uuden organisaation – täysin integroidun esikunnan, jossa on maihinnou-

⁴⁵¹ Ks. kirjallisuusluetteloa dokumentihierarkian yksityiskohdista.

suoperaatioiden asiantuntemusta sekä laivastosta että merijalkaväestä ja joka lisäksi sisältää edustajia kaikista yhteisjoukon osista.⁴⁵²

Samalla tavalla kuin liikesodankäynti maalla, sisältää myös *operational maneuver from the sea* ajatuksen dynaamisesta sodankäyntitavasta, johon liittyvät sekä perinteinen merisodankäynti että maihinnousuoperaatiot. Doktriinikonsepti voidaan nähdä kuvainnollisesti liikesodankäynnin ja merisodankäynnin välisenä ”avioliittona”. Liikesodan puolelta tulee ymmärrys konfliktin luonteesta, ”Voimanlähteiden” (tyngdepunkter) ja ”ratkaisukohtien” (avgörande punkter, Decisive Points) merkityksestä sekä tarpeesta toteuttaa monimutkaiset operaatiot suurella tempolla. Laivaston puolelta tulevat operaatioihin liittyvä operatiivisen ja strategisen tason näkemys sekä edut, jotka liittyvät kykyyn siirtyä meren yli, tulitukeen ja omien operaatioiden pitkäkestoiseen tukemiseen. OMFTS:n ydin on merivoimien joukkojen operatiivisen tason siirtymiskyvyssä, joka muun muassa tarjoaa mahdollisuuden vihollisen heikkouksien hyödyntämiseen ja sitä myöten voittoon. Iskujen pitää vaikuttaa vihollisen painopisteisiin, toisin sanoen sen joukkoihin, suorituskykyyn ja sen tilannetietoisuuteen sellaisella tavalla, että vihollinen ei enää pysty tehokkaaseen vastarintaan menettäessään nämä kapasiteettinsa.

Yhteisjoukon pitää olla organisoitu sellaiseksi, että se voi risteillä edes takaisin pitkin rannikkoa (”littoral”) joutumatta alttiiksi vihollisen maa- tai merisotavoimille. Tällaisen voimannäytön tarkoituksena on muun muassa pelotella vastustaja luopumaan vaatimuksistaan. Jos vastustaja ei kuitenkaan ”rauhoi”, on OMFTS-joukon tarvittaessa kyettävä murtamaan vastustajan puolustus kootun asevoiman käytöllä, mikäli sellaiseen ratkaisuun päädytään. Tähän ei päästä kulutustaisteluilla (utnöttingsstrider), joissa tärkein päämäärä on tuottaa maksimaaliset tappiot. Sen sijaan on käytettävä suorita tai epäsuoria menetelmiä, joiden tarkoituksena on murtaa vihollisen sisäinen yhteenkuuluvuus, yhtenäisyys ja tahto jatkaa taistelua. Tällaisessa konseptissa käytetään perinteisiä ”suoraan päälle” rintamahyökkäyksiä rajoitetusti, mutta sitäkin enemmän keskenään integroituja poliittisia, diplomaattisia ja sotilaallisia suoritteita. Komentaja Piercen mukaan:

OMFTS ei tarkoita, että ”alligaattori-merivoimat” (”alligator-marin”) työntää maihin merijalkaväkeä lineaarisina aaltona perinteisen maihinnousuoperaation tapaan. Pikemminkin edellytetään, että alusten liikkeet merellä ja merijalkaväen liikkeet maalla muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden ilman keskinäisiä aikaa, paikkaan tai suunnitelmiin liittyviä jyrkkiä eroja. Joukot käyttävät nopeutta aseena ja panostavat tiettyjen maihinnousualueiden perusteelliseen tiedusteluun löytääkseen ja käyttääkseen hyväksi vihollisen heikkouksia, jotka voivat johtaa tavoitellun päämäärän saavuttamiseen.

Tiedetään, että OMFTS on pitkä harppaus maihinnoususodankäynnin parantamiseksi. Mutta kuten kaikissa uusissa konsepteissa, on tässäkin vaikeutena organisaation sopeuttaminen. Ongelman aiheuttaa pyrkimys yhdistää liikesodankäynnin hajautetut johtamismenetelmät nykyisiin, näännytysodankäynnin johtamiseen tarkoitettuihin johtamisorganisaatioihin. Vaikka keskitetyt ja hajautetut joh-

⁴⁵² Ks. U.S. Navy FMFRP 15–3, *A Concept of Command and Control*, elokuu 1994.

tamisjärjestelmät eivät välttämättä sulje pois toisiaan, käy usein niin, että jompikumpi menetelmä alkaa hallita.⁴⁵³

Tässä kuvaillussa konseptissa nähdään amerikkalaisten toive pystyä toteuttamaan nykykain *Blitzkrieg from the sea*, jossa hankitaan useita optioita ja yritetään samalla välttää klassisia ”kulutustaisteluja”, joissa vihollisen päävoimat tuhoetaan sarjassa taisteluja ja joissa suuria omia tappioita on vaikea välttää huolimatta teknisestä ylivoimasta useimpiin vastustajiin nähden. Erityisen vaikeaa tämän konseptin muutoksen omaksuminen oli Yhdysvaltojen laivastolle, jonka itsemäärittäminen on *blue-water navy* ja jonka päätehtävänä on taistella muiden suurvaltojen laivastoja vastaan valtamerillä ja avovesillä. Ajatuksen kohdistaminen maailman meriltä, suurista laivastotaisteluista, *Naval Expeditionary Force* -ajatuksenkulun mukaiseen voiman projisointiin on vaikea tehtävä. Uusina keskeisinä käsitteitä ovat *yhteisoperaatiot* sekä *rannikonläheisyys*.⁴⁵⁴

Eräs tähän uuteen ongelmaan liittyvistä puolista nousi esiin uuden ajattelu- ja priorisointitavan käyttöönoton aikana U.S. Navyssä käydyssä keskustelussa koskien suunniteltua uutta, myös *Land Attack Destroyer*iksi kutsuttua hävittäjäluokkaa DD-21. Tämän alusluokan kehittämisen yhteydessä vuoteen 1999 saakka priorisoitiin uuden tekniikan kehittämistä. Sen sijaan miinauhkan lisääntyminen rannikon läheisyydessä operoinnin seurauksena jäi vähemmälle huomiolle. Tähän on kuitenkin tulossa muutos ainakin niiden toimesta, joiden vastuulla on toimenpide-ehdotusten tekeminen miinauhkaan vastaamiseksi.⁴⁵⁵

(...) officials from the industry team (...) said if the ship cannot surmount the challenges posed by mines in littoral waters, then all of its land attack capabilities are rendered useless.

Asian ydin on siinä, että koska aluslaji ei kykene vastaamaan vihollisen miinasodankäyntiin, se ei myöskään kykene selviytymään tukitehtävistään maamaaleja vastaan. Uudesta teknisestä huolimatta ei voida jäädä ulkomerelle 150 merimailin etäisyydelle rannikosta ja samanaikaisesti tukea maalla olevia joukkoja tyydyttävällä tavalla. Tämä päätelmä perustuu seuraavaan pohdintaan: koska vihollisella ei ole realistisia mahdollisuuksia selvittää suorasta yhteenotosta amerikkalaisten joukkojen kanssa, se todennäköisesti yrittää haastaa amerikkalaiset jollakin epäsymmetrisellä tavalla. Tässä tapauksessa kyseeseen tulee ensi sijassa miinojen ja äänettömästi liikkuvien sukellusveneiden käyttäminen. U.S. Navy painottaa, että miinat ovat tehokkaita (ja suhteellisen halpoja) ja erityisen sopivia käytettäväksi matalissa kulkuvesissä. Jopa suurimmat alukset ovat vaarassa upota miinoitteisiin.

⁴⁵³ U.S. Navy FMFRP 15-3, *ibid*.

⁴⁵⁴ Ks. myös mielenkiintoinen artikkeli (haastattelu) kenraali (USMC) Carl E. Mundy, Jr:sta, aikakauslehdessä *U.S. Naval Institute Proceedings*, lokakuu 1994 otsikolla ”The Golden Age of Naval Forces Is Here”. (Haastattelu on ajalleen tyypillinen.)

⁴⁵⁵ Vertaa Robert Holzerin artikkeliin ”DD-21 Designs Now Must Thwart Sea Mine Threat” vaikutusvaltaisessa erikoislehdessä *Defense News*, 24. tammikuuta 2000. (Projekti keskeytettiin myöhään syksyllä 2001 ja aloitettiin alusta – kustannukset olivat nousseet liian korkeiksi ja lopputulos arvioitiin liian epävarmaksi. Vaihtoehtoisen muotoilun uusi kehittäminen aloitettiin 2002.)

Eräässä konferenssissa, *Surface Navy Association*, Virginiassa tammikuussa 2000 korostettiin muun muassa tämän miinaproblematiikan huomioon ottamista. Uudella tekniikalla voidaan ehkä entisestään vähentää alusten sähköisiä ja akustisia signaaleja eikä vain tyytyä alusten ylärakenteiden pieneen tutkaheijastuspinta-alaan (radarsignatur). Tässä onnistuminen edellyttää uusia panostuksia tutkimukseen ja uuden tekniikan kehittämistä miinoilta suojautumiseksi.

Eräässä artikkelissa maaliskuussa 2000 korostettiin esimerkkiä amerikkalaisten tasaisesti lisääntyvästä kyvystä projisoida voimaa maalle.⁴⁵⁶ Työn alla olleen uuden projektin tarkoituksena on: ”aimed at enabling power projection deep ashore”. Konsepti ei kuitenkaan ole pohjimmiltaan sellainen, jossa toivotaan uusia ja kalliita lavetteja. Konseptista:

Street Fighter is not a warship ... but a concept for how to distribute operational tasks across a fleetwide network of manned platforms, sensors and unmanned systems to provide the best approach to any given mission.

Samassa artikkelissa kirjoitetaan:

These concepts include the possibility of an experimental squadron to test innovative ideas, and Street Fighter, a web of manned and unmanned platforms to enhance the ability to project power ashore.

Erityisen mielenkiintoista tässä on se kymmenen vuoden aikana tapahtunut merkittävä muutos merisotilaallisessa ajattelussa, jota tämä konsepti edustaa. Kymmenen vuotta aiemmin amerikkalaiset olivat pääasiallisesti kiinnostuneita kohtaamaan päävastustajana pidetyn Neuvostoliiton laivaston. Viime aikoina tämä merisotilaallinen uhka on vähentynyt dramaattisesti. Sen sijaan todennäköisimpänä päätehtävänä katsotaan olevan asevoiman kuljettaminen mereltä maalle.

Tietenkään ei pidä kiinnittää liikaa huomiota siihen, tuleeko ”*Street Fighter*” -projektista uusi trendi (muuten, outo nimi merisotilaalliselle projektille) tai pitemmällä aikavälillä jostain muusta vastaavasta projektista. Tässä riittää toteamus, että näkökulma voi nopeasti muuttua nopeasti aiemmista primääritoiminnoista, purjehtimisesta vapaalla merellä ja taistelusta kaikkia ajankohtaisia vastustajia vastaan, johonkin radikaaliin uuteen konseptiin, jossa henkilöstön ja kaluston kuljettaminen ja meren herruuden hankkiminen eivät enää riitä.⁴⁵⁷ Kyyaika edellyttää asejärjestelmää, jolla on hyvä taisteluteho maamaaleja vastaan – myös kaukana rannikolta.

⁴⁵⁶ Robert Holtzer *Defense News*, 27.3.2000: ”U.S. Navy Seeks Street Fighter Funds. Cites Critical Requirement For Shore Power Projection”, s. 4–10.

⁴⁵⁷ Historiallisesta perspektiivistä tarkasteltuna on helppo havaita, kuinka nämä priorisoinnit tarpeiden sanelemina ovat aikojen kuluessa muuttuneet. Toisen maailmansodan loppua kohti mentäessä irrotettiin 40 prosenttia kaikista Yhdysvaltojen sota-aluksista Tyynellä merellä maihinnousuoperaatioiden suorittamiseen ja tukemiseen; Ks. myös Roger A. Beaumont (1993): *Joint Military Operations, a short history*, s. 100–105.

Street Fighter's value lies in its ability to exert influence ashore, a riskier prospect in the post-2015 time frame... By then, potential enemies are likely to possess arsenals bristling with such weapons as advanced cruise missiles, more capable submarines, ballistic missiles, mines and coastal artillery, possibly denying access to a region 500 to 1,000 miles from their shoreline...

*You have to be able to get your forces within range of the contested littoral, or coastal area...Street Fighter is a concept to gain and sustain access to the contested littoral.*⁴⁵⁸

7.3.3 Arvio tulevasta kehityksestä

Merivoiman tulevasta käytöstä on mahdollista tehdä tiettyjä johtopäätöksiä, vaikka varmastikin voidaan esittää vastaväitteitä edellä esitettyihin kehityspiirteisiin. Nämä voidaan esittää lyhyesti seuraavasti: merivoimat on työkalu, jolla on sekä poliittisia että sotilaallisia käyttömahdollisuuksia. Väärällä tavalla käytettynä seurauksena voi kuitenkin olla suuria poliittisia riskejä ja kustannuksia. Käytännössä ”kliinisten” ja toiminnallisten kytkentöjen aikaansaaminen poliittisten tavoitteiden ja käytännön toteutuksen välille on aina vaikeaa. (Väärin käytettynä merivoimista voi tulla tekijä, joka herättää ulkopoliittisen ”nukkuvan karhun”.)

Neuvostoliiton hajoamisesta johtuneet suuret poliittiset ja vähitellen myös sotilaalliset seuraukset vaativat myös merisotaa koskevaa uudenlaista ajattelua. Tässä yhteydessä on syytä muistaa, että historiassa on aivan liian monta esimerkkiä irrationaalisuudesta, menetetyistä kontrolloista sekä henkilökohtaisista ja kollektiivisista vääristä priorisoinneista ja virheistä, jotka ovat ohjailleet poliittisia ja strategisia prosesseja. Vähintäänkin näiden esimerkkien pitäisi osoittaa, että nyt on tullut aika ponnistella ja yrittää saada esille uusia, rationaalisia tavoitteita. Poliittisessa prosessissa pitää myös olla varovainen käytettäessä käsitettä ”elintärkeät intressit” (”vitala intressen”). Se, mitä nykyisin pidetään elintärkeänä intressinä, näyttää luultavasti hieman toisenlaiselta kymmenen vuoden kuluttua (jälkeenpäin voi usein olla vaikea ymmärtää, kuinka aikaisemmat elintärkeät intressit saattoivat olla niin tärkeitä senaikaisille päättäjille). Muun muassa Yhdysvallat on täyttä vauhtia arvioimassa uudelleen omia elintärkeitä intressejään. Tämä voi vaikuttaa esimerkiksi siihen, miten amerikkalaiset tulevaisuudessa arvioivat pohjoiskalottia ja Venäjän merivoimien tukikohtia Kuolan niemimaalla. Tällä voi ajan myötä olla seurauksia myös Skandinavian turvallisuudelle.

Läntisestä perspektiivistä tarkasteltuna merivoiman tulevaa käyttöä tulee suuressa määrin leimaamaan selkeiden poliittisten päämäärien merkitys ja varsinkin niiden edustamien mahdollisuuksien ja rajoitusten ymmärtäminen. Tässä yhteydessä rationaalisten päätösten tekeminen riippuu merkittävästi hyvästä ja objektiivisesta tiedustelusta.

⁴⁵⁸ Robert Holtzer: ”U.S. Navy Seeks Street Fighter Funds. Cites Critical Requirement For Shore Power Projection”, *Defense News*, 27.3.2000, s. 10.

Käsite ”tykkivenediplomatia” (”kanonbåtssdiplomati”) kuvaa nykyään merivoimien toimintaa puutteellisesti, koska se edellyttää, että heikompi osapuoli sallii toisen osapuolen alistaa itsensä pelottelemalla.⁴⁵⁹ Vaihtoehto oli, että suurvallat yksinkertaisesti puuttuivat aikaisessa vaiheessa asioiden kulkuun ja varmistivat omat intressinsä hyvin kouriintuntuvalla tavalla. Tämä on nykyään erittäin arveluttava menetelmä omin päin toteutettavaksi, koska samalla saa todennäköisesti osakseen muun maailman negatiivisen huomion ja kansainväliset sanktiot. Merivoimien käyttöön ”diplomaattisena instrumenttina”, erityisesti maavaltaa vastaan, liittyy seuraavat edut:

1. **Joustavuus (Flexibiliteten)** – sekä merivoimien joukkojen lähettäminen tehtävään että niiden kutsuminen takaisin on yksinkertaista. Tärkeä tekijä on luonnollisesti merijoukkojen kyky siirtyä nopeasti (vastaavia maataistelujoukkoja on vaikeampi ”käyttää käyttämättä”).
2. **Näkyvyys (Synligheten)** – merivoimien joukot (pinnalla) ovat kaikkien nähtävissä – ja niiden pitääkin näkyä. Ne edustavat potentiaalista uhkaa, vaihtoehtoisesti takuuta ja tukea omille ystäville (alueen ulkopuolella sijaitsevista tukikohdista operoivilta ilmavoimilta puuttuu tämä kyky ”olla läsnä”).
3. **Käyttökelpoisuus (Användbarheten)** – merivoimien joukot voivat käyttää ”vapaata merta” kansainvälisenä ”väliaineena” ilman, että niiden täytyy kulkea vieraiden maiden alueiden kautta, niin kuin maavoimien usein täytyy tehdä. Lisäksi merivoimien joukoilla on kyky pitkäkestoiseen toimintaan ja ne tulevat sängen kauan toimeen ilman tukikohtia (ominaisuus, joka ilmavoimilta puuttuu).
4. **Näkymättömyys (Osynligheten)** – sukellusveneitä, joilla on kyky toimia maamaaleja vastaan, voi olla paikalla, tai vastapuoli luulee sukellusveneuhkaa todelliseksi – mielellään kaksiselitteisiin lausuntoihin yhdistettynä.

Ydinsodan uhka on osaltaan aiheuttanut sen, että merivoimien ja siten näiden yllä mainittujen tekijöiden merkitys on kasvanut. Jonkin paikallisen merisodan, mihin vain merisotavoimat osallistuvat, ei-toivottua eskaloitumista pidetään vähemmän todennäköisenä verrattuna sellaiseen tilanteeseen, jossa maa- ja ilmavoimia yhdestä tai useammasta ydinasevaltiosta joutuu vastakkain. Tämä ajatuskulku voidaan kyseenalaistaa, mutta ainakin johtavissa läntisissä merivoimavaltioissa tämä on nykyisin laajalle levinnyt käsitys. Nykyään tuskin kukaan on kiinnostunut osallistumaan massiivisilla maavoimien joukoilla johonkin kolmannen maailman monista sodista, mikä rajoittaa voimakkaasti myös kriiseihin vaikuttamisen mahdollisuuksia. Konfliktin täytyy olla Kuwaitin vuoden 1990 tilannetta muistuttava, jotta läntiset suurvallat lähettäisivät sinne huomattavampia maavoimia.⁴⁶⁰

⁴⁵⁹ Toim.huom: tähän ajatukseen liittyy myös käsite laivaston olemisesta osa voimapotentiaalia pelkällä olemassa olollaan (*Fleet in being*). Tavoitteena voi olla myös ajallisen ja paikallisen ylivoiman saavuttaminen tai vihollisen taisteluvoimien sitominen ajallisesti ja paikallisesti.

⁴⁶⁰ Admiral Vern Clark (2002): ”Sea Power 21. Projecting Decisive Joint Capabilities”, U.S. Navy, *U.S. Naval Institute Proceedings*, lokakuu 2002, USA. (Adm. Clark oli silloin ”Chief of Naval Operations”); Huomaa: Irakin sodan jälkimainingeissa 2003 on U.S. Navy, U.S. Marine Corps, ja myös jossain määrin brittilaivasto, ottanut käyttöön uuden ”iskulauseen”: *Sea Basing. Assured Access and Power Projection ...from the Sea*. Tätä on kuvattu seuraavasti: ”The integrated capabilities resident in a family of systems and assets that maximize the projection of all dimensions of navy power both at sea and ashore.” (Lähde: Commanding General, Marine Corps Combat Development Command, Quantico, Virginia, 2004)

Nykyisin voimassa olevien strategisten doktriinien mukaan vastapuoleen halutaan kohdistaa *uhka* mieluummin kuin todella käyttää sotilaallista asevoimaa. Nykyaikaiset merivoimat soveltuvat hyvin tähän konseptiin johtuen niiden joustavasta ja hyvästä kyvystä projisoida voimaa esimerkiksi sellaisia maita vastaan, jotka yrittävät laajentua jonkin naapurinsa kustannuksella. Eräs esimerkki tällaisesta merivoiman käytöstä oli konflikti vuosina 1997–1998, kun Irakin johto kielsi YK:n asetarkastajilta pääsyn tehtaisiin, joissa epäiltiin valmistettavan massatuhoaseita. Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian merivoimilla oli konfliktin ratkaisemisessa keskeinen rooli. Alueelle siirrettiin taisteluosastoja painostamaan Irakia. Nämä osastot koostuivat lentotukialuksista vahvennettuina maasijoitteisilla ilmasotavoimilla sekä pienehköstä joukosta mekanisoitua jalkaväkeä. Neuvottelujen tuloksena Irak suostui siihen, että tarkastukset voitiin aloittaa uudelleen. Ilman uskottavaa sotilaallista painostusta Irak tuskin olisi alistunut YK:n päätöslausemaan. (Irak kieltäytyi myöhemmin uusista tarkastuksista ja sen tuloksena alkoi, kuten tunnettua, Irakin sota 2003.)

8 Epätavanomainen sodankäynti

Tämä luku käsittelee sitä, minkä vuoksi kapinalliset turvautuvat voimakeinoihin/sodankäyntiin saavuttaakseen asettamansa päämäärät, ja millä perusteella sotaan ryhtyminen perustuu kapinaa johtavien enemmän tai vähemmän vapaaseen valintaan.

Aluksi käydään läpi muun muassa konfliktien taustalla olevien etnisen tekijöiden merkitystä. Sen jälkeen tarkastellaan aikakaudellemme ominaisia konflikti- ja sodankäyntimenetelmiä. Luvun viimeisessä osassa esitellään joitakin sissisodankäyntiin, epäsymmetriseen sodankäyntiin ja terrorismiin liittyviä keskeisiä käsityksiä ja termejä. Näissä sodankäynnin muodoissa prioriteetit ovat erilaisia verrattuna perinteiseen valtioiden välillä käytävään sotaan, jota on esitetty aikaisemmissa luvuissa.

Etnisyys poliittisena tekijänä

Muutamat tutkijat ovat huomioineet etnisen identiteetin olennaisena, kollektiivisena identiteettinä, joka hallitsee kaikkia muita sosiaalisia tekijöitä. Etnisyydellä on joukko sidoksia, jotka rakentuvat sosiaalistumisprosessissa esimerkiksi kielen, perheen/klaanin, sukupuolen, normien tai muiden paikallisesti tärkeiden tekijöiden pohjalle. Tähän liittyy myös sellaiset seikat kuten yhteinen kansallinen tai maantieteellinen alkuperä, samanlainen kulttuuripohja, sama kieli, yhteenkuuluvuuden tunne, yhteinen uskonto, sama rotu sekä mahdollisesti myös tietyt fyysiset tuntomerkit, joiden pohjalle etninen identiteetti voidaan perustaa. Tärkeitä ovat myös opitut tekijät, kuten oman ryhmän historian tuntemus, tekijä joka on erittäin tärkeä mm. Balkanilla ja Venäjällä. Etnisellä identiteetillä on selvä yhteisöllinen merkitys, koska se on usein ryhmäsolidaarisuuden olennainen tekijä. Se on nykyään tärkeä peruste sille, että monet valtiot joko ovat halunneet – tai niiden on ollut pakko – muovata oma politiikkansa huomioimaan sisäiset etniset vähemmistöt.⁴⁶¹ Etninen identiteetti voi ilmetä tietyissä olosuhteissa. Jos vähemmistö on kokenut epäoikeudenmukaisuutta jokapäiväisessä elämässään ja ongelma nousee poliittiseksi keskustelun aiheeksi, se saattaa aiheuttaa pai-

⁴⁶¹ Mm. Norja (ja vähitellen myös Ruotsi) ovat muovanneet oman *saamelaispolitiikan*, mutta poliittinen taso ei toistaiseksi ole määrittänyt omaa (erityistä) politiikkaa muille Norjassa tai Ruotsissa asuville vähemmistöille.

kallisen tai alueellisen poikkeustilanteen mahdollisine laajoine poliittisine seurauksineen. Etnisen identiteetin ja kulttuuri-identiteetin käsitteillä on perustavanlaatuisen merkitys vähemmistöille. Käsitteet ovat usein kiisteltäviä, varsinkin siksi, että termi *etninen identiteetti* käsitetään usein eri tavoin, eikä sen merkityksestä olla useinkaan edes saman etnisen ryhmän sisällä yksimielisiä.

Enemmistöryhmään kuuluva väestönosa on harvoin kiinnostunut omasta etnisestä kansallisesta identiteetistään. He painottavat muita kuin etnisiä tekijöitä.⁴⁶² Tämä on luultavasti tärkeä syy siihen, että niin monet kieltävät etnisen identiteetin olemassaolon ylipäätään – omaa identiteettiä pidetään lähtökohtana, ja ”etnisinä” pidetään vain niitä, jotka ovat erilaisia. Oman identiteetin korostamista ei yleensä voi pitää itsenäisenä, sosiaalisesta muutoksesta riippumattomana ilmiönä. Päinvastoin, etnisen identiteetin muutokset voivat olla seurausta meneillään olevista sosiaalisista muutoksista. Etnisen identiteetin määrittäminen voi siis tulla ajankohtaiseksi poliittisen ja sosiaaliseen tarpeen myötä, mutta ajatukset omasta kansanryhmästä eivät voi kovin helposti syntyä tai hävitä. Tärkeä seikka tässä on, että etnisyyttä käytetään hyväksi monilla alueilla poliittisena liikkeellepanevana tekijänä – poliittisen taistelun keinona samansuuntaisesti kuin uskontoa ja ideologiaa. (Tätä pohditaan enemmän kappaleessa 8.7, joka käsittelee epäsymmetristä sodankäyntiä.)

Myös ideologiset tekijät vaikuttavat etnisyyden merkitykseen. Marksilais-leniniläisen ja uuden *materialistisen* ajattelu(tavan) myötä, monet alkoivat jo vuoden 1890 jälkeen uskoa ”uuden universaaliin ihmistyyppiin”, jossa etnisyydellä *ei* ollut merkitystä. Monet tämän uuden ajattelu(tavan) kannattajat uskoivat, että ”uuden ihmisen” tärkeimpänä ”suosituksena” olisi sellainen henkinen taso ja yleismaailmallinen sivistys, että perinteiseen kielelliseen ja kulttuuriseen ryhmään kuulumisen merkitys olisi vähäinen. Monien mielestä se oli tärkeämpää kuin perinteinen ”etninen ihminen” ja siihen liittyvä vahva nationalismi.⁴⁶³

Tarkasteltaessa kehitystä historialliselta kannalta havaitaan, että etnisen ajattelun ja siihen liittyvän keskustelun hillitseminen oli ominaista toisen maailmansodan jälkeisellä ajanjaksoilla, jolloin keskustelussa haluttiin ottaa enemmän kantaa valtaa pitävien ryhmien omiin käsityksiin yleisestä kansakunnan *kehittämisestä*. Tässä tarkastelussa etnisuus haluttiin jättää taustalle. Niin kutsutut etno-regionalismi ja etno-politiikka nähtiin vahingollisina ja ehkä vaarallisina ajatuksina. Etniset vähemmistöt alkoivat tosin vaatia poliittista valtaa 1960-luvun lopulla. Tämä nosti etno-politiikan uudelleen voimatekijäksi monin paikoin maailmassa, mikä näkyi uusien konfliktien sarjoina. Monien alueiden tulevaisuudelle onkin ratkaisevaa, miten viranomaiset ja valtaeliitti käsittelevät ongelmaa. Tunnetun norjalaisen ant-

⁴⁶² Etnisen/kansallisen sidonnaisuuden ymmärtää usein vasta, kun muuttaa ulkomaille ja tulee itse osaksi *vähemmistöä*.

⁴⁶³ Tämä oli tavallinen näkemys myös Norjassa ja muutenkin Skandinaviassa vuoden 1945 jälkeen.

ropologin Fredrik Barthin mukaan etnisyys on perustavaa laatua oleva yhteiskuntailmiö, joka tuskin voi ”hävitä olemasta”.⁴⁶⁴

Legitiimiyden tarve

Tärkeä tekijä aseelliseen kapinaan lopulta päättyvässä kehityksessä on, miten suuressa määrin maata johtavan hallituksen voidaan katsoa olevan legitiimi. Epätavanomaisesta perustasta syntyvän konfliktin ymmärtämiseksi on välttämätöntä tarkastella lähemmin sitä, mikä luo legitiimiyden, mikä sen rikkoo ja millaisia ongelmia legitiimiyden uudelleen kehittämiseen liittyy sen jälkeen kun se on menetetty kansan silmissä. Hallintoon ja muuhun valtainstituution vallankäyttöön liittyvä legitiimiyys on olemassa silloin, kun ne, joita hallitaan, hyväksyvät hallituksen tai valtainstituution oikeuden hallita heitä. Legitiimiyys on pysyvää etenkin silloin, kun valtaa käyttävät kykenevät jatkuvasti reagoimaan (tuotantojärjestelmään liittyviin) syntyviin tarpeisiin ja pitävät muutenkin huolta asukkaiden hyvinvoinnista. Uudessa kansakunnissa on erittäin tärkeää, että valtakoneisto löytää sen ”ideologisen” perustan, joka oikeuttaa valtion edustaman auktoriteetin. Se on aikaisemmin esiintynyt nimikkeillä kuten esimerkiksi ”proletariaatin diktatuuri”, ”*mandate of heaven*”, ihmisarvon demokraattiset periaatteet, tai sitten on käytetty muuta vastaavaa ideologista yhteisnimitystä. Paikallisilla olosuhteilla, kuten uskonnollisilla traditioilla ja luonnonvaroilla tai luonnon suomilla tuotantomahdollisuuksilla (esimerkiksi mitä viljellään ja miten ajankohtaisia ruokalajikkeita kasvatetaan jne.), voi olla ratkaiseva vaikutus siihen, mikä osoittautuu legitiimiyden ideologisesti hyväksyttäväksi paikalliseksi perustaksi.⁴⁶⁵

Useimmissa kehitysmaissa on tänä päivänä meneillään dramaattisia, koko yhteiskunta- ja tuotantojärjestelmää koskevia muutoksia. Nopea väestönkasvu sekä teollistuminen ja ulkomaantuonti asettavat suuria sisäpoliittisia paineita perinteiselle maanviljelys- ja kaupparakenteelle. Näihin muutoksiin suhtaudutaan kokonaisuudessaan vastentahtoisesti, koska uudet taloudelliset ja sosiaaliset suhteet uhkaavat perinteisiä auktoriteetteja ja voivat johtaa taisteluun valta-asemista. Uudella tiedolla, uusilla arvoilla ja uusien yhteiskuntaluokkien syntymisellä on taipumus repiä auki vanhat uskontoon ja traditioihin perustuvat ideologiset arvot. Uusi (usein tuontitavaraa oleva) ideologia on vaihtoehto olemassa oleville normeille ja uskonnollisille järjestelmille. Vanhat instituutiot ja prosessit eivät välttämättä pysty ottamaan vastaan ja tyydyttämään muutosprosessien myötä syntyneiden uusien ryhmittymien tarpeita. Joissain olosuhteissa tuleva kriisi on pystytty hoitamaan harkittujen uudistusprosessien avulla. Tavallisesti vallankumous (tai miten muutosta paikallisesti kutsutaan-

⁴⁶⁴ Norjalainen professori Øyvind Østerud muotoili tämän eräässä Aftenpostenissa ilmestyneessä artikkelissa niinkin varhain kuin syksyllä 1993: ”Modernismi, niin uskottiin kauan, halusi pyyhkiä pois etnisen yhteyden ja vaimentaa etnisiä konflikteja. Komplisoidussa ja markkinahakuisessa yhteiskunnassa, jossa on suuri sosiaalinen liikkuvuus ja laajat konfliktipinnat, pyrkivät universaalit kulttuuripiirteet dominoimaan. Niin mahdollista on erehtyä (...) Ei auta yhtään moralisoida tätä, tai toivoo universaaliala inhimillisyyttä. (...) Ensimmäinen käsky on ymmärtää, miksi etninen sidonnaisuus on edelleenkin niin tärkeä” (...)

⁴⁶⁵ Donnell, J.C.: *Viet Cong Recruitment: Why and How Men Join*, (Santa Monica, Ca: Memorandum RM-5487-1-ISA/ARPA, RAND, 1967.)

kin) on kuitenkin tuottanut uuden legitiimiyden luomalla uuden vallanjakojärjestelmän, joka on samalla keskeinen ongelma, jos pyrkimyksenä on ollut yhteiskuntarauhan parantaminen demokratian avulla.⁴⁶⁶

Näitä ”epätavanomaisia” ja vallankumouksellisia sotia on silloin tällöin selitetty lännessä kansainvälisen tason ”salaliittoteorioiden” avulla. Olisi myös tärkeää huomata, että vaikka ulkomailta tuleva apu usein näyttäisi synnyttäneen tilanteen (esim. Pohjois-Vietnamin apu Etelä-Vietnamin kapinallisille Vietnamin sodan aikana), se ei koskaan ole yksinään synynä vallankumoukselliselle kehitykselle. Vallankumouksellisen tilanteen syntyminen pääsyyt löytyvät usein nopeista yhteiskunnallisista ja sosiaalisista muutoksista ja niiden aikaasaamista valtarakenteen muutosvaatimuksista. Tämän vuoksi on siis syytä paikantaa syytä miksi hallitseva eliitti on ollut kykenemätön toteuttamaan yhteiskunnallisesti välttämättömiä uudistuksia, eikä ole pystynyt muodostamaan uusia instituutioita ja rakenteita estääkseen negatiivisen kehityksen kärjistymistä levottomuuksiksi. Nykyaikaisen tekniikan, teollisten rakenteiden ja varsinkin uusien arvojen tunnetuksi tekeminen muuttaa yleensä dramaattisesti perinteistä sosiaalista ja taloudellista järjestystä, joka siihen asti on turvannut perinteisten auktoriteettien/instituutioiden legitiimiyteen. Etenkin ulkopuolelta nopeasti tyrkytetyt muutokset ovat usein ”dynamiittia” perinteisten maatalousyhteiskuntien purkautumisen yhteydessä.

Muutokset aiheuttavat siis tilanteen, jossa perinteinen tai ulkoapäin tuotu siirtomaapoliittinen rakenne ja tapa ratkaista ongelmia sekä harjoittaa johtajuutta, ei muutu tarpeeksi nopeasti pystyäkseen vastaamaan yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin. Näin ollen vanhojen instituutioiden auktoriteetti heikkenee nopeasti. Tästä seuraavaa legitiimiyden puutetta voidaan lyhyesti kuvata kolmoiskriisinä, jonka aiheuttavat väestötilastollinen (demografinen) paine, ekologinen epätasapaino ja kaupungin ja maaseudun välisten sosiaalisten siteiden heikkeneminen – ehkä täsmällisemmin pääkaupungissa elävien, valtaeliittiin kuuluvien ja muun väestön välillä. Radikaaleja muutoksia haluavat valitsevat sissisodan usein seuraavista syistä johtuen. :

1. Vallassa oleva eliitti käyttää valtakoneistoa, ja ”ulkopuolisten” (”outsiders”) on harvoin mahdollista päästä valtaan. Se ei estä *sotilasvallankumousta* tapahtumasta, mutta se on oikeastaan varattu järjestelmän ”sisäpiiriläisille” (”insiders”) ja se on nähtävä kilpailevan eliittiryhmän vallankaappaamiskeinona.
2. Koska kapinan ensimmäisessä vaiheessa ei normaalisti pystytä käyttämään suuria sotilasresursseja, on pakko ottaa aika avuksi, ts. panostaa pitkäkestoiseen sodankäyntiin hallintoa/valtakoneistoa vastaan (tavallisesti vaatimattomalla tehokkuudella). Se edellyttää alusta alkaen tiettyä kansan tukea/sympatiaa, muutoin organisaatio ei selviä tulevista haasteista.
3. Propaganda, terrori, suojele, sosiaalinen panos ja poliittinen mobilisointi ovat vaihtoehtoisia vaikutuskeinoja, joita käytetään hyväksi. Nämä voivat olla yhtä tärkeitä sissiliikkeille kuin mikä on niiden aseellinen voima.

⁴⁶⁶ Rekkedal, Nils Marius: *“The Destruction of Oppression”: Insurgency and Counter-Insurgency in South Vietnam 1954 to 1965*, (Bergen: Universitetet i Bergen, 1980), luku 1, s. 7–46.

Edellä mainituista kolmesta tekijästä johtuen tavanomaisen asevoiman käyttäminen kapinan tai vallankumouksellisen liikkeen pysäyttämiseen on hyvin vaikeaa. Tärkein peruste tälle ongelmalle on, että kapinoitsijoita on usein vaikea tunnistaa. Välttämättömän tiedustelukuvan luominen on erittäin vaikeaa ilman erittäin hyvin organisoitua tiedustelu- ja poliisitoimintaa, joka on samalla myös edellytys, että valtion tavanomaisia joukkoja voidaan yleensäkin käyttää jo vallankumouksellisen toiminnan rajoittamisen ja kukistamisen alkuvaiheessa. Tyypillisesti tavanomaiset joukot ja poliisi otetaan käyttöön satunnaisella ja usein erittäin provosoivalla tavalla. Kapinoitsijat saattavat mahdollisesti käyttää tätä toimintatapamallia hyväkseen ”todisteena” siitä, ettei hallitus välitä omasta väestöstään.⁴⁶⁷

Mikä luo edellytykset kapinalle?

Vain muutama harva keväällä 2005 meneillään olleesta arviolta 19 sodasta ja niiden lisäksi noin 15 konfliktista vastaa ”klassista” tavanomaisen sodankäynnin mallia. Konflikteiksi lasketaan muun muassa valtioiden asevoimien sisäiset kapinat, sissien sotatoimet epäsuosittua hallitusta vastaan, etnisten vähemmistöjen kapinat enemmistöhallintoa vastaan ja rikollisjoukkojen riehuminen hajoamaisillaan olevissa valtioissa. Tyypillinen piirre tällaisissa konflikteissa on, että paikallinen siviiliväestö on *aina* usealta taholta tulevan uhkan ja painostuksen kohteena. Kuten aikaisemmin on osoitettu, tästä esimerkkinä on 1990-luvulla tapahtunut kehitys muun muassa Algeriassa, Sri Lankassa ja Kolumbiassa, joissa puolisoitilaalliset mielisjoukot ovat hyökänneet siviiliväestön kimppuun yhtä usein kuin sotilaallisiin kohteisiin.⁴⁶⁸

Useimmilla kehitysmailla on nykyään niin sosiaalisista, taloudellisista kuin poliittisistakin paineista johtuvia sisäisiä paineita. Seuraavassa esitetään mahdollisia skenaarioita tilanteen kärjistymisestä:

1. Sosiaalisesti paine kehittyy tyypillistä kyllä siten, että uusia sosiaalisia ryhmiä koulutetaan tai niiden merkitys lisääntyy, esim. teollisuustyöntekijät kaupungeissa ja kasvava keskiluokka. Maaseudulla maattomien lukumäärä lisääntyy monin paikoin räjähdysmäisen väestönkasvun seurauksena, ja heidän on pakko muuttaa kaupunkiin. Tavallista on sekkin, että vanhempien ja nuorempien välille syntyy vahvoja välirikkoja perinteisten normien ja uskontoon liittyvien käsitysten kärjistäessä tilannetta entisestään. Tämä voi ilmetä suurempina luokkaeroina ja lisääntyneenä arvotaisteluna. Monissa kehitysmaissa uskontoon perustuva fundamentalismi saattaa usein olla tärkeä poliittinen ase, jota

⁴⁶⁷ Rekkedal, N.M. (1980), *ibid.*, s. 7–46.

⁴⁶⁸ Edellä mainittiin erityisesti Sri Lanka, Algeria ja Kolumbia, mutta myös Angolassa ja Mosambikissa paikalliset kapinaliikkeet olivat niin vahvoja, että ne pystyivät pitämään toisensa aisoissa – kumpikaan ei tosin pystynyt saamaan sotilaallisin keinoin lopullista voittoa. Ei ollut myöskään mahdollista lopettaa sota neuvottelupöydän ääressä, sillä *yhteiskunnat*, joissa sodat käytiin, oli käytännössä lähes tuhottu. Sellaisista konflikteista tulee välttämättä pitkäaikaisia. Vastaavaa sota käydään pohjoisosan arabien ja eteläosan mustien välillä Sudanissa, missä kumpikaan osapuoli ei lyhyellä aikavälillä ole kyennyt sotilaallisesti voittamaan toista. Vastaavanlaiset ”loputtomat” sodat ovat käynnissä kolmessa valtiossa, Liberiassa, Ruandassa ja Burundissa, valtioissa jotka oikeastaan ovat paineen alla romahtamassa. Tyypillistä mainituille sodille on, että ne ovat hyvin vähän kiinnostaneet suurvaltoja, koska niillä ei ole pelissä mitään suuria turvallisuusintressejä tai alueellisia intressejä, eikä kellekään näin ollen ole halua aktiivisesti ottaa kantaa tai puuttua asiaan pakottaakseen osapuolet taipumaan.

käytetään lähtökohtana ja keinona legitimoitaessa vallankäyttöä ja sosiaalista valvontaa. Uskonnollisiin uskomuksiin perustuva fundamentalismi on sen vuoksi nykyään keskeinen tekijä ideologisen mobilisoinnin perustana.⁴⁶⁹

2. Kehityksellä on myös taloudellinen ilme, joka normaalisti saa tarkasteltavasta maasta riippuen hyvin erilaisia muotoja. Tunnusomaista on, ettei ainoastaan vaadita tasapainoista taloudellista kehitystä, vaan asetetaan kiivaasti vaatimuksia uuden, aikaansaadun rikkauden oikeudenmukaisemmalle jakamiselle. Ongelmana on kuitenkin usein, että uutta varallisuutta ei tuoteta niin paljon, että siitä riittäisi varsinaisesti jotain jaettavaa. Tämänäyttymisessä tilanteessa ongelmaksi muodostuu tavallisesti, jaetaan suhteellinen köyhyys kaikkien ryhmien tai luokkien kesken, vai joutuvatko siitä kärsimään vain köyhimmät.
3. Kehitysprosessiin liittyvä toinen käsite, jota on tapana kuvata tämänäyttymisessä pulmassa, on yhteiskuntasolidaarisuus, jota ei kuitenkaan esiinny kaikissa paikoissa. Yksi tekijä on ilmeisen epäoikeudenmukainen jakautuminen eliittiin ja muuhun väestöön maassa, jossa on vähän keskiluokkaa tai sitä ei ole ollenkaan. Etelä-Amerikan osalta useat arvioijat ovat tähdentäneet, että yläluokan muodostava muutaman prosentin väestönosa käyttää hyväkseen suurimman osan yhteiskunnan hyödykkeistä, riippuen luonnollisesti jossain määrin tarkasteltavasta valtiosta. Tämä tekijä havainnollistaa liikkeelle panevan voiman vaikutusta, mikä esimerkiksi kommunistisella ajattelutavalla voi olla edelleen mikäli esiin nousee karismaattinen johtaja, jonka johtajanominaisuudet muistuttavat Norjassa viime vuosisadan puolivälissä vaikuttaneen tunnetun sosialistijohtajan Håkon Lien ominaisuuksia. Jutun ydin on myös siinä, että huomattavia etuoikeuksia omaavat eivät niistä vapaaehtoisesti luovu. Varsinaisissa yläluokissa ei tavallisesti ilmene sosiaalista myötätuntoa, mikä ei suurestikaan edistä heidän intoaan uudistuksiin.
4. Kuten aikaisemmin on mainittu, poliittisille muutoksille on ominaista, että perinteiset auktoriteetit väistyvät. Keskeisellä sijalla kapinallikeissä on tässä yhteydessä ollut myös vaihtoehtojen etsiminen ulkomaiselle dominanssille tai paikallisille niin sanotuille oligarkeille/”vahvoille miehille”. Lopulta kapinaan päättävälle kehitykselle on aikaisemmin ollut ominaista passiivisen ja organisoitumattoman maalaisväestön lisääntyneen poliittisen tietoisuuden kehittyminen. Tällaisia kapinoita johtavat erittäin usein uudet ”modernit” ideologiset koulutetut ”vastaehitit”, jotka tulevat ”ulkopuolelta”, ts. suurista kaupungeista. Tunnettu ongelma on kuitenkin, että ”vallankumous syö lapsensa” – vallankumoukset päättyvät usein pitkäaikaiseen konfliktijaksoon. Keskeistä tässä on kulttuuriperinnön luutuneisuus, joka ei ilman muuta hyväksy vanhan korvaamista tuontiajutuksilla. Uusilla ajatuksilla saattaa parhaassa tapauksessa olla positiivinen vaikutus, mikäli ne vain pystytään sulauttamaan ”perintöön” rakentavalla tavalla. Tästä johtuen vallankumoukset harvoin onnistuvat luomaan mitään olennaisesti uutta. Tuloksesta tulee usein ennemminkin *evolutio* kun kulttuurinen kankeus ”iskee takaisin”. Parhaassa tapauksessa taistelut liittyvät positiiviseen kehitykseen, mutta usein vallankumouksen vanavedessä seuraa kuitenkin ”jatkosotia”.
5. Etnisillä konflikteilla on usein oma (paikallinen) dynamiikkansa, jonka aihe on seuraavissa seikoissa: myytit vastapuolesta ja sen halusta vahingoittaa asianomaista itseään, etninen pelko joka perustuu siihen, että vastapuolen koetaan uhkaavan suoranaisesti omaa ryhmää, mahdollisuus, että johtajat voivat mobilisoida puolisolitaallisia, taistelunhaluisia joukkoja. Kun etnisestä pelosta on tullut ryhmän jäsenille jokapäiväistä, väkivallan käyttöä ”itsepuolustukseksi” on helppo puolustella ja motiivoida. Esimerkiksi Balkanilla 1990-luvulla käytyjen sotien aikana etniset johtajat käyttivät hyväkseen

⁴⁶⁹ Fundamentalismista tulee tärkeä valtatekijä, kun valtion ja uskonnon välillä ei ole luonnollista rajaa. Rajan aikaansaaminen valtiovalan ja uskonnon välille on ehkä yksi tärkeimmistä taustatekijöistä ja tavoitteista Yhdysvaltojen kiinnostuksessa muslimimaailmaa kohtaan? He haluavat estää sitä kehitystä, mitä yksinkertaisesti on kutsuttu ”valtiofundamentalismiksi”.

eri ryhmissä eläneitä myyttejä aikaisemmista muiden valtioiden ja kansanryhmien epäoikeudenmukaisuuksista, ylivallassa ja sorrosta saadakseen tukea asialleen.⁴⁷⁰

Yhtenä tekijänä tässä on, että yleensä eri osapuolten käsitykset muotoutuvat samanlaisiksi. Vastakkaiset käsitykset ja dialogi mykistyvät, koska ne todetaan ei-toivotuiksi. Tämä näkökohta vaikeuttaa ratkaisujen löytämistä tämänkaltaisissa konflikteissa. Ajattelutapa on mustavalkoinen senkin vuoksi, että valtaa pitävät pitävät lähtökohtanaan käsityksiä oman vallankäyttönsä *legitiimiydestä*. Nämä intressit ohjaavat siten myös konfliktien taustalla olevia motivaatioita sekä vastustajaa koskevia myyttejä.

Ongelmia aiheuttavat poliittiset, taloudelliset ja sosiaaliset suhteet johtavat aikaa myöten *status quon* kannalla olevan marginaalisen kansanosan ja muutoksia haluavien valtaosan väliseen vastakkainasetteluun. Kehitys on usein edennyt parhaiten siellä, missä perinteinen eliitti on *vapaaehtoisesti* luopunut jostakin valtamonopolista ja etuoikeudesta ja ottanut käyttöön uusia *instituutioita*, jotka ovat avanneet uusia vallanjaon ja vastuun muotoja. Kolonialistisen hallinnon ja perinteisen eliittihallinnon uudelleenjärjestelyllä on silloin ollut usein järjestäytyneempi muoto kuin muuten, vaikka tämä ei aina olekaan tapahtunut rauhanomaisin keinoin.

Toisen maailmansodan jälkeisestä suuresta konfliktien määrästä huolimatta organisoitu väkivallan käyttö *ei* ole automaattisesti muotoutunut sissisodankäynniksi. Ajoittainen ja rajallinen väkivallan käyttö ei ole harvinaista, mutta jos järkevät ja hyvin sovelletut menetelmät pannaan ajoissa toimeen tavallisen kansan ongelmien vähentämiseksi, ongelmat on usein onnistuttu ratkaisemaan tai vaimentamaan ennen kuin sodankäynti on kasvanut laajemmaksi. Näin ollen kapinasodat ovat harvoin onnistuneet maassa, jossa hallitsevalla eliitillä on tietty ”ruohonjuuritason kontakti” suuriin massoihin, tai jossa kyseisessä maassa on instituutioita ja mekanismeja, joiden johdosta kansa voi toivoa voivansa vaikuttaa olemassa oleviin järjestelmiin. Paras esimerkki tästä lienee brittien halu hyväksyä muutos, joka johti brittiläisen imperiumin suhteellisen järjestäytyneeseen lakkauttamiseen. Se erottautuu jyrkästi Ranskan siirtomaavallan erittäin riitaisesta purkamisesta.⁴⁷¹

⁴⁷⁰ Entisessä Jugoslaviassa elintaso oli alentunut 1980-luvun aikana. Koska maassa oli sosialistinen talous, se oli valtion ongelma. Valtion oli lisäksi tehtävä päätökset etnisesti määriteltyihin liittoalueisiin pohjautuen, joka sai keskusteluun taloudellisista uudistuksista nopeasti myös etnisen ulottuvuuden. Esimerkiksi Miloševićin serbit halusivat keskittää lisää valtaa, kun taas sloveenit ja kroatit argumentoivat desentralisaation ja markkinauudistusten puolesta. Seurauksena oli poliittinen lamaannus 1980-luvulla ja lisääntynyt tendenssi syyttää muita etnisiä ryhmiä kasvavista ongelmista. Pääministeri A. Markovićin ajamat uudistukset vuoden 1989 aikana eivät enää ehtineet vaikuttaa sodan partaalle ajautuneeseen tilanteeseen. Huomaa muuten, että poliittiset johtajat vetoavat usein historiallisiin ”kokemuksiin” puolustellakseen poliittista kannanottoa oikeana – länsimaissakin. Tässä yhteydessä käytetään usein ensimmäisen ja toisen maailmansodan kokemuksia, silloin kun ne sopivat kuvaan.

⁴⁷¹ Keskeisiä lähteitä, jotka kuvaavat ”klassista” kommunistista sotateoriaa ja poliittista teoriaa, ovat: Mao Zedong, *Om den langvarige krigen*, (Oslo: Oktober forlag, 1976.); Mao Zedong, *Sitater fra Mao Tsetung*, (Peking, Kina: Forlaget for fremmede språk, 1967.); Bernard B. Fall, editor, *Ho Chi Minh, On Revolution. Selected Writings 1920-1966*, (Washington D.C: Frederic A Praeger, Publishers, 1967.); Vo Nguyen Giap *Selected Writings*, (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1977); Vo Nguyen Giap, *Banner of Peo-*

8.1 Konflikteja ja sodankäyntimetoja

Mikä on nykypäivän konflikteille ominaista?

Kuten monet tätä sodankäynnin tapaa kuvaavat käsitteet osoittavat, on myös eroavia mielipiteitä siitä, mikä sodankäynnin muoto on ominaista matalan intensiteetin sodille/sissisodille. Ei ole kuitenkaan epäilystäkään siitä, että matalan intensiteetin sodat ovat olleet keskeisesti esillä vuoden 1945 jälkeen. On lisäksi kieltämättä ”vanha totuus”, että kolmannessa maailmassa on jatkuvasti käynnissä sotia, mutta tässä kohtaa saattaa olla aiheellista todeta kahdesta uudesta sotiin liittyvästä piirteestä 2000-luvun alussa:

1. Varsinkin kolmannessa maailmassa olevien monien terroristiryhmien ja terroristiorganisaatioiden pienehkön joukon kunnianhimoiset pyrkimykset ovat kasvaneet ja niillä on entistä parempi kapasiteetti toimia missä maailmankolkassa tahansa. Selkeä ja havainnollinen esimerkki tästä muutoksesta oli terroriteko Yhdysvalloissa 11.9.2001. Konfliktin ”globalistaminen” on ollut näiden organisaatioiden tapa toteuttaa ”vaikutukseen perustuvia operaatioita”, jotta ne voisivat ajan mittaan suunnata toimintansa vielä toistaiseksi piilossa pidettyihin päämääriin. Varsinkin amerikkalaisille tämä terroriteko tuotti niin sisä- kuin ulkopolittisia seurauksia.
2. Monet kolmannen maailman maat ovat hankkineet tai hankkivat myöhemmin jonkinlaisia joukkotuhoaseita. Monet tämän maailmanosan maat myös haluavat tämäntyyppisiä aseita.⁴⁷² Aikaisemmin tällaisia aseita oli vain hallitsevien suurvaltojen käytössä. Irania on pidetty esimerkiksi paljon vaarallisempina kuin Pakistania – ainakin jos jätetään ottamatta huomioon joukkotuhoaseisiin liittyvän asiantuntemuksen levittäminen.

Kaiken kaikkiaan sodan muuttuneet kasvot saattavat tuoda aivan uusia piirteitä tuleviin konflikteihin. Tilanne saattaa muuttua dramaattisesti, jos joukkotuhoaseista tulee ”luonnollinen” osa nykyaikaista sodankäyntiä. Niin sanottujen ”bunkerbusters”ien (ydinlatauksen sisältävät ”bunkkerien tuhoajat”) kehittäminen, jonka puolustusministeri D. Rumsfeld hyväksyi, voi ainakin teoreettisesti edistää ydinaseiden käyttökynnyksen alenemista. Kansallisvaltio saattaa tuottaa siinä määrin negatiivisen vastareaktion tällaiseen ydinaseiden käyttöön, että käyttö loppuu lyhyeen.

Tulevaisuuden konfliktien muotojen ennustaminen on hyvin vaikeaa. Lisäksi edellä mainittujen tekijöiden vaikuttavuus jää vain arvailujen varaan. Kaikki viittaa kuitenkin siihen, että joukkotuhoaseita hankkivat valtiot voivat ajatella käyttävänsä niitä poliittisena painostus-

ple's War, the Party's Line, (London: Pall Mall Press, 1970); Vo Nguyen Giap, *How We Won The War*, (Philadelphia, PA: RECON Publications, USA, 1976.) Tämä on monella tapaa ainutlaatuinen poliittinen lähde. Siinä kenraali vahvistaa pääpiirteet, jotka liittyvät Pohjois-Vietnamin (ja FNL:n) poliittiseen ja sotilaalliseen Etelä-Vietnamiin tehtyyn invaasioon. Sama asia mikä johdonmukaisesti kiistettiin länsimaissa epäkorrektiutensa vuoksi, oli kommunistiselta puolelta katsottuna täysin korrektaa toimintaa koko 1960-luvun.

⁴⁷² Leitenberg, Milton: *The Problem of Biological Weapons*, (Stockholm: Swedish National Defence College – ACTA B 27, 2004). Kirja esittelee biologisia asejärjestelmiä ja tarkastelee mahdollisia seurauksia, mikäli sellaisia aseita otetaan käyttöön.

keinona, mistä saattaa olla ainakin alueellisia seurauksia. Tähän liittyen on syytä tuoda esiin jo toteutetuista vastakeino-konsepteista, joista mainittakoon ”Bush-doktriini” ja ”*pre-emptive*” (”ennalta ehkäisevä”) isku. Nämä kaksi ovat muodostuneet estämään joukkotuho-aseiden leviämistä ja samalla myös estämään alueellisten voimien kehittymisen uhkaaviksi. Tämä lienee itse asiassa ollut tärkeä peruste Irakin sodallekin? Logiikkana näyttää olevan, että ”ei tehdä mitään -menettelytavan” seuraukset pelätään muodostuvan liian raskaiksi, jolla viitataan suoraan kehitykseen kohti toista maailmansotaa, jolloin amerikkalaisten puuttumattomuus Euroopan sota-äytämön asioihin laajensi paikallisen sodan maailman-sodaksi.

Sodankäynti ja ”CNN-efekti” – median vaikutus

Merkitsekö tämä siis, että kylmän sodan päättymisen jälkeen on syntynyt useampia konflikteja? Vastaus on luultavasti kielteinen. Itse asiassa konfliktien määrä oli 2003 matalin sitten vuoden 1997, jolloin meneillään oli 18 laajempaa konfliktia. Muun muassa uusi mediatilanne tekee nykyään aikaisempaa helpommaksi saada kansainvälistä huomiota pienilläkin valtiollisen poliisin/sotilaiden ja paikallisten ryhmien ja/tai terroristien välisillä ”välienselvittelyillä” (”shoot-outs”). Monille paikallisille ”kapinoille” onkin usein ominaisempaa paikallisten joukkojen välienselvittely kuin organisoidut sotatoimet. Uuden mediatilanteen johdosta pienempien ”vapautusryhmien” ja paikallisten poliisi- ja turvallisuusjoukkojen väliset mahdolliset kahakat on aikaisempaa helpompi luokitella kapinaksi tai sissisodaksi. Konfliktien lukumäärissä ei siten ole merkittäviä eroja verrattaessa 1990-luvun ja 1980-luvun tilastoja. Nähtävissä on pikemminkin hiukan vähenemistä kuin lisäystä, mikä ei siis täysin käy yhteen mediassa esitettyjen käsitysten kanssa. Median roolina näyttää olevan näiden konfliktien määrän teennäinen lisääminen. Syyksi sanotaan, että monet nykyisistä sisäisistä sodista koskevat valtioita, jotka ovat hajoamassa huomattavan sisäisen paineen johdosta. Konfliktit lisäävät sekä valtionsisäisiä että naapurimaihin suuntautuneita pakolaisvirtoja. Monet kommentoijat ovat myös väittäneet, että nämä konfliktit vaikuttavat nyt ”koko maailmaan” voimakkaammin kuin koskaan aikaisemmin. Näille väitteille ei juuri löydy tilastollista tukea ja syyt ovat muutenkin liioitteluja.⁴⁷³

Merkittävän ”CNN-efektin” lisäksi ehkä vähintään yhtä pureva on arabiankielinen satelliittileivityksessä oleva ”al-Jazeera-efektin” luonut TV-asema, joka myös lännessä on vähitel-

⁴⁷³ Mielenkiintoinen formulointi siitä, mitä liioiteltu nationalismi voi olla, löytyy Stuart J. Kaufmanin kirjasta *Modern Hatreds: the Symbolic Politics of Ethnic War* (Ithaca, NY: Cornell Studies in Security Affairs, Cornell Univ. Press, 2001. Otsikko kuuluu ”The Seven Rules of Nationalism”:

1. If an area was ours for 500 years and yours for 50 years, it should belong to us – you are merely occupiers.
2. If an area was yours for 500 years and ours for 50 years, it should belong to us – borders must not be changed.
3. If an area belonged to us for 500 years ago but never since then, it should belong to us – it is the Cradle of our Nation.
4. If a majority of our people live there, it must belong to us – they must be protected against your oppression.
5. If a minority of our people live there, it must belong to us – they must be protected against your oppression.
6. All of the above rules apply to us but not to **you**.
7. Our dream of greatness is Historical Necessity, yours is Fascism

(Tämän ”lain” kirjoittaja on tuntematon – se on painettuna kirjan sivulla V.)

len herättänyt suurta mielenkiintoa.⁴⁷⁴ Tämän arabiankielisen aseman nykyistä vaikutusta voi tuskin yliarvioida varsinkaan muslimimaailmassa. Irakin kriisin selvittämisen kannalta juuri tämän TV-aseman toiminta on nähty ongelmalliseksi, koska sen lähetykset eivät välttämättä tue amerikkalaisten ”*hearts and minds*”-taistelua. On ollut epäilyksiä myös siitä, että osa tämän TV-aseman henkilöstöstä on tuntenut sympatiaa terroristeja kohtaan. Tässä yhteydessä on kuitenkin tärkeää todeta, että Lähi-idässä on nykyään monia muitakin satelliittikanavia, joiden yhteenlaskettu vaikutus tekee kokonaisuudesta merkittävän. Kaikki nämä kanavat eivät ole sensuurin alaisia. TV-markkinoiden tärkein osa muodostuu musiikkikanavista, à la MTV, jotka toimivat sensuroimattomina. Ne kohdistavat ohjelmansa pääasiassa nuorisolle. Monet ovatkin korostaneet, että nuorten sukupolvi ei automaattisesti hyväksy tiukkoja uskonnollisia rajoituksia ja sen mukanaan tuomaa kulttuurityranniaa. Aikaa myöten tämä saattaa osaltaan vaikuttaa islamin kulttuurin ja asenteiden suurempaan avoimuuteen kansainvälistä yhteisöä kohtaan. Mielenkiintoiseksi satelliittikanavien toiminnan tekee se, että pääosa näiden kanavien ohjelmista lähetetään Egyptistä, arabimaailman johtavasta maasta.⁴⁷⁵

Media voi välittämänsä mielipiteen kautta ja varsin lyhyessä ajassa pystyä kääntämään sotilaalliseen toimintaan liittyvän positiivisen asenteen täysin päinvastaiseksi. Tämä tapahtuu tähdentämällä sotilaallisten toimien negatiivisia puolia, raportoimalla siviilitappioista sekä mustamaalaamalla länsimaisten joukkojen operaatiot. Klassinen esimerkki tämääntapaisesta nopeasta mielipiteeseen vaikuttamisesta on kuolleiden amerikkalaisotilaiden vetäminen pitkin katuja Mogadishussa Somaliassa lokakuussa 1993 sekä sen synnyttämät paniikinomaiset reaktiot. Melko pian sen jälkeen poliittinen johto Washingtonissa painostettiin vetäytymään konfliktista ja luopumaan aikaisemmista poliittisista päämääristään. Vallassa oleva hallitus Washingtonissa ei pitänyt konfliktia riittävän tärkeänä amerikkalaisten intressien kannalta, jotta sotilaallista toimintaa olisi haluttu jatkaa.⁴⁷⁶ Toinen esimerkki samanlaisista vaikutuksista on vuodelta 2004, jolloin julkaistiin valokuvat järjestetystä/väärennetyistä vangin pahoinpitelystä, jota väitettiin brittisotilaiden tekemäksi Irakissa. Sillä oli voimakas vaikutus yleiseen mielipiteeseen Englannissa kuvien julkaisupäivänä. Väärennetyt kuvat julkistaneen toimittajan täytyi sitten erota, mutta vahinko oli silloin jo tapahtunut.

Siviilien käyttöä omien joukkojen ”elävänä kilpenä” on myös käytetty hyväksi, tavallisesti yhdistettynä siihen, että kapinallisjoukko hyödyntää tiheään rakennettuja alueita jottei vas-

⁴⁷⁴ Ks. mm. Isabel Hilton, ”Al-Jazeera! And Now, the Other News”, *The New York Times*, 6. maaliskuuta 2005. Uutta kehitystä tiedotusvälineissä on kuvattu yksityiskohtaisemmin kirjassa Hugh Miles, *AL-JAZEERA. The Inside Story of the Arab News Channel That Is Challenging the West*. (New York: Grove Press, 2005).

⁴⁷⁵ Isabel Hilton, *ibid.*

⁴⁷⁶ Katso elävää kuvausta näistä tapahtumista Mark Bowden, *Black Hawk Down*, (London: Bantam Press, 1999). Richard A. Clark, entinen Valkoisen talon turvallisuusneuvonantaja ja ”counterinsurgency czar” on kirjassa *Against all Enemies. Inside America's war on Terror*, kuvannut hieman toisin tapauksen ja amerikkalaisten vetäytymisen välistä aikasuhdetta. Hänen mukaansa se kesti kuusi kuukautta (s. 88). (New York: Free Press, 2004).

tapuoli, varsinkaan länsimaiset joukot, voi käyttää vaarallisimpia asejärjestelmiään negatiivisen, niin sanotun ”CNN-efektin” pelossa. Ennen kaikkea *länsimaisten* joukkojen toiminta on jo kauan aikaa kärsinyt näistä tekijöistä, koska joukot pyrkivät aina rajoittamaan ”ei-toivotut tuhot” mahdollisimman pieniksi. Lisäksi kotimaan mielipiteen kannalta on tärkeää, että omien joukkojen toiminta on ”moraalisesti korkealla pohjalla”. Irakin sekalaisten kapinaliikkeiden on nähty käyttävän senkaltaista toimintaa Irakissa osana jokapäiväistä ”jatkosodan” aikaista aktiviteettiaan. Sissi- tai terroristijohtajan silmin nähtynä sellaisten ”epäsovinnainten toimenpiteiden” oikeanlainen käyttö voi olla tehokasta. On käytetty muun muassa vangittujen länsimaisten uhrien mestaamista, jossa tappo on kuvattu videolle. Tätä voidaan pitää osana kapinallisten halua demonstroida ”epäsovinnainten menetelmien” käyttöä, kun ne tällä tavoin selvästi yrittävät tehdä erityisen vaikutuksen länsimaiseen yleisöön.

Vaikutusta voidaan ehkä helpoimmin mitata niin sanotuissa ”ensimmäisen maailman” kansakunnissa, toisin sanoen valistuneen mielipiteen demokratioissa, joissa CNN-efekti on luultavasti tehokkain ja liikkuvuus laajinta samalla kun yleinen tieto-, koulutus- ja resurssitaso on korkein. Uudempi, Isosta-Britanniasta otettu esimerkki median vaikutuksesta nähtiin tammikuussa 2005 väkivaltaisuuksina Manchesterissa Irakin vaalipäivänä. Mielenilmaisut kohdistettiin vaaliin osallistuneisiin irakilaisiin, jotka olivat äänestäneet Manchesterissa.

Onko näkyvissä uusia kehityspiirteitä? Arviointi

Useimmat tämän päivän konfliktit/sodat ovat aiemmin mainitun mukaisesti jonkinlaisia *sisällissotia* ja luonteeltaan pitkäkestoisia. Tästä poiketen Belgradin hallintoa vastaan keväällä 1999 suunnattu ilmahyökkäys oli esimerkki tavanomaisesta sodasta, jota käytiin Naton puolelta ilmeisen selvästi rajallisin tavoittein. Kuitenkin samaan aikaan suuret puolisoitilaalliset joukot ja ”yksityiset” joukot toimivat Kosovossa, ja siinä konfliktissa osapuolten välillä oli yhtä aikaa meneillään huipputeknisen toiminnan ohella matalan intensiteetin sodankäynti.

On vaikeaa yrittää määrittää, mistä kansainvälisen kehityksen trendeistä tulee pitkäaikaisempia, mutta yhtenä kehityssuuntana on nähty luopuminen valtioiden välisistä sodista perinteisessä merkityksessä. Vuosien 1991 ja 2001 välisenä aikana kirjattiin muistiin, kuten aiemmin mainittiin, vain muutamia klassisen *valtioidenvälisen* sodan luonteisia konflikteja, ts. että kaksi kansainvälisesti tunnustettua valtiota kävi aseellista taistelua jonkin poliittisesti määriteltävissä olevan olosuhteen vuoksi. Ajanjakson tavallisimmat konfliktit ovat olleet *sisäisiä* erimielisyyksiä maassa vallitsevasta poliittisesta valvonnasta. Ne ovat olleet lähinnä *sisällissotia*, tai alueen (territorium) poliittiseen valvontaan liittyviä kiistoja, joita voidaan luonnehtia *valtion muodostukseen liittyviksi konflikteiksi*.⁴⁷⁷

⁴⁷⁷ Usein näihin niin sanottuihin ”conflicts by proxy” vaikutti se, että vähintään yhdellä osapuolista oli yleensä ulkopuolista tukea.

Kuten aikaisemmin on kerrottu, on aseellisten, rajallisten ja suurelta osin sisäisten konfliktien määrä kolmannessa maailmassa samalla oire monista ja usein lisääntyvistä ongelmista, joita näissä maissa on ollut viimeiset 30–40 vuotta. Uusissa valtioissa kehitykselle on ollut luonteenomaista perinteisten sosiaalisten ja taloudellisten siteiden asteittainen heikentyminen yhdessä perinteisen arvovaltajärjestelmän murenemisen kanssa. Sen lisäksi kuilu köyhien ja rikkaiden sekä valtakoneiston ja niiden välillä, joita vastaan sitä käytetään, on kasvanut ja lisännyt erityisesti epätoivoa, kun keinoja vaikeuksista pääsemiseksi ei ole näkyvissä. Nämä olosuhteet mainitaan usein selityksenä, kun yritetään ymmärtää miksi niin monet *paikalliset* sodat ovat voineet kestää vuodesta 1945 asti.⁴⁷⁸

Euroopan ulkopuolisessa maailmassa kylmä sota ei siis automaattisesti johtanut lisääntyneeseen vakauteen. Se saattoi sen sijaan usein toimia *katalysaattorina* konfliktien ylläpitämisessä, jolloin suurvallat aikaa myöten tulivat mukaan tukemaan yhtä tai useampia osapuolia paikallisessa tai alueellisessa konfliktissa.

8.2 Sissisodankäynti

Sissisodankäynnin perusta

Sissisodankäynnin erilaiset muodot ja niihin liittyvät erilaiset terroritoimien ovat tavallinen ilmiö nykypäivälle. Niistä käydään paljon julkista keskustelua niin ammattikirjallisuudessa kuin kaikenlaisessa mediassa. Sissisodankäynti oli 1900-luvun viimeisen puolikkaan aikana tavallisin sodankäynnin muoto, vaikka molemmat maailmansodat eurooppalaisine lähtökohtineen ovat jääneet sotilasalan kirjallisuuden pääasiallisiksi kohteiksi. Tämäkin sodankäynnin muoto on jatkuvassa muutoksen tilassa, ja ainakin tämän kirjan kirjoittajan näkemys on, että ajankohtaisten konfliktien välillä on suuria vaihteluja, jotka liittyvät sekä sotiin/konfliktien syytymisiin että itse sodan toteuttamiseen. Jatkuvasti aloitetut uudet kapinat viittaavat myös siihen, että niiden johtajat organisaatioineen pitävät väkivallan käyttöä tehokkaana tapana ottaa valta käsiinsä. Sotatoimien käyttö nähdään vähintäänkin tärkeänä

⁴⁷⁸ Tässä lienee luontevaa huomauttaa, että se mitä poliittisten ja sotilasanalytikoiden pitää ottaa huomioon on, että käynnissä oleva globalistuminen on itse asiassa kansainvälisen talouskäsitteen muunnos, transformaatio – ei sen vähempää. Yhtenä seurauksena tässä on, että ”uusi sana” tuo mukanaan myös yksittäisten yhteiskuntien taloudellisten resurssien transformaation. Toisin sanoen se auttaa mukautumiskykyisimpiä ja henkisesti valmiimpia mukautumaan tulevaan. Sen sijaan ne, jotka ovat vähiten valmiita selviytymään nopeasta kehityksestä ovat häviäjiä. Niin sanotuissa edistyneissä yhteiskunnissa – kuten eurooppalaisissa – voidaan seurauksena olevat konfliktit käsitellä poliittisesti, kun sitä vastoin useimmissa kehitysmaissa samanlaiset *horisontaaliset* jännitteet todennäköisesti tullaan ratkaisemaan kapi-nalla ja asevoimalla. Esitettävä kysymys on itsestään selvä: onko varmaa, että tämä voi tapahtua vain kolmannessa maailmassa? Kuten aikaisemmin on huomautettu, Euroopassa on yleisenä trendinä, että valtion turvallisuusjoukkoja vähennetään samalla kun muut turvallisuusmekanismit (yksityisesti valvotut) laajenevat. Miten valtio sitten pystyy kohtaamaan mahdolliset uudet sisäisten rauhattomuuksien muodot, jotka liittyvät ehkä hyvin organisoituihin rikollisryhmiin?

ja hyödyllisenä, jotta oman maan asukkaat ja ehkä ulkopuolinen maailma saadaan kiinnittämään huomio olosuhteisiin, jotka ovat alun perin aiheuttaneet aseellisen konfliktin puhkeamisen. Sissisodankäynti, johon yleensä sisältyy terrorin käyttöä, on siis osoittautunut myös tavalliseksi vaikutuskeinoksi taisteltaessa poliittisesta vallasta, varsinkin kolmannessa maailmassa.

Mao Zedong
1893–1976

Vo Nguyen Giap
n. 1912 -

Noin vuodesta 1950 aina 1980-luvulle saakka niin sanottua *kumouksellista sodankäyntiä* organisoivat tavallisesti kommunismin inspiroimat kaaderit, joiden ajattelun lähtökohtana olivat Mao Zedong (kuva ohessa), Vo Nguyen Giap (kuva ohessa) ja V. I. Lenin. Nykyään tuo kuva on selvästi vivahteikkaampi ja monimutkaisempi, vaikka sosialistiset ajatukset ja kommunistiset organisaatiotekniikat saattavat edelleen olla tärkeitä välineitä joissakin harvoissa niistä monista sissisodankäyntiä toteuttavista paikallisista sodista. Sissisota on luultavasti tunnetuin monista termeistä, joita on käytetty kuvaamaan sisällissodankaltaista tilannetta (ulkoa tulevan avun kera tai ilman), jossa yksi tai useampi kapinaryhmä yrittää syöstä istuvan hallituksen vallasta. Tällä tavallisella ilmiöllä on muitakin nimiä kuten ”kansalaissota”, ”kansallinen vapaussota”, ”vallankumoussota” tai yksinkertaisesti ”kumouksellinen toiminta” (*insurgency*).⁴⁷⁹

⁴⁷⁹ Seuraavat lähteet kertovat sissisodan ja kapinasodan eri puolista: Robert B. Asprey, *War in the Shadows. The Guerrilla in History*, (London: Macdonald and Jane’s Publ. Ltd., 1975.); J. R. Barnett, “Non-state War”, artikkeli aikakauslehdessä *Marine Corps Gazette*, USA, s. 85–89, 1994; Nils Marius Rekkedal, “The Destruction of Oppression.” *Insurgency and Counter-Insurgency in South-Vietnam 1954 to 1965*. (Bergen: Universitetet i Bergen, 1980.); Ian F. W. Beckett, *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies, Guerillas and their Opponents since 1750, Warfare and History*. (London: Routledge, 2001.)

Moni 1940–1990-lukujen pitkien sissisotajaksojen taustalla vaikuttaneista poliittisista syistä on jäänyt pois Euroopan siirtomaavallan päättymisestä ja Neuvostoliiton hajoamisesta johtuen. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on kuitenkin nähty sarja uusia sotia, joissa muut poliittiset, taloudelliset, ideologiset, uskonnolliset tai etniset syyt eri tilanteissa ovat olleet ratkaisevina tekijöinä päädyttäessä aseelliseen kapinaan. Näitä uusia sotia on käyty erityisesti kolmannessa maailmassa, tyypillisesti sisällissotien muodossa, joissa myös ei-valtiollisilla toimijoilla on voinut olla tärkeä osa. Tällaiseen kehitykseen on epäilemättä useita syitä, ja yksittäisellä konfliktilla on aina oma aikaisempi historiansa ja taustansa.

Sissisodalla on pitkä esihistoria

Sissisodankäynti ei siis ole mikään uusi historiallinen ilmiö. Tässä yhteydessä on mielenkiintoista tarkastella lähemmin *sissisodan* (no. *geriljakrig*, ru. *gerillakrig*) termiä. Sana *gerilja* on nykymuodossaan otettu espanjankielestä (*guerra*) ja merkitsee ”pieni sota” (tai varsinaisesti ”partisaanien käymä pieni sota”). Käsite otettiin käyttöön Iberian niemimaalle vuosina 1809–13 toteutetun sotaretken yhteydessä (brittiläinen kenraali, Wellingtonin herttua). Termiä käytettiin espanjalaisista ja portugalilaisista organisaatioon kuulumattomista epävakinaisista joukoista (*irreguljära trupper*) (*guerrilleros*), jotka auttoivat karkottamaan ranskalaiset joukot alueelta. Sissisodankäynnille on tavallisesti ominaista, ettei sitä käydy muita sissiliikkeitä vaan vakinaisia sotilaita vastaan, vaikka sissiryhmien välillä ilman muuta esiintykin välienselvittelyä.

Nykyajalle on ominaista useammin etniset tai uskonnolliset rajalinjat kuin klassiset ideologiset vastakkaisuudet. Nykypäivän tilanne ei kuitenkaan automaattisesti takaa, etteivät sellaisiin käsitteisiin kuten marksismi, luokkasidonnaisuus ja luokkavastakohtaisuudet liittyvät asenteet nousisi kansainvälisesti uuteen kukoistukseen. Viime vuosien kehitystä tarkasteltaessa voi nähdä useita merkkejä perinteisen luokka-ajattelun hitaasta paluusta, varsinkin Euroopassa käytävän, akateemisemmän keskustelun yhteydessä. Nähtävissä on myös ollut kehitys, jossa ”reformistiset kommunistit” ovat tulleet takaisin Keski-Euroopan poliittiseen keskukseen. Nämä ”uus-vanhat” ajatukset ovat tietyllä tavalla elpyneet varsinkin uudenmuotoisissa äärivasemmistolaisten ryhmissä, jotka on muodostettu protestina esimerkiksi globalisaatiota, EU:ta ja amerikkalaista kulttuuridominanssia vastaan. Tämä osoittaa, että vaikka Marx on kuollut, monet hänen ajatuksistaan elävät edelleen. Olemassa ovat edelleen myös kommunismin innoittamat sissiliikkeet toisessa ja kolmannessa maailmassa. Tunnetuimmat tämän tyyppiset sissioorganisaatiot ja kapinaliikkeet viime vuosilta ovat ”Punaiset Khmerit” Kambodžassa, ”Loistava polku” (*Sendero Luminoso*) Perussa, maolaiset Nepalissa ja ”Tiikerit” Sri Lankassa.⁴⁸⁰

⁴⁸⁰ Ks. tässä yhteydessä myös Thomas P.M. Barnettin kirjaa Internetissä: *Pentagon's New Map*, joka ottaa globalisaation perusolettamuksen pohjaksi teorioilleen konflikteista ja miten kohdata tulevaisuuden haasteet; <http://www.thomaspmbarrett.com/published/pentagonsnewmap.htm>. Barnettia pidetään tällä hetkellä yhtenä Washingtonin ”kuuminta hottia” olevana nimenä, ja hän on saavuttanut kannatusta Pentagonin ”think tanks” piireissä.

Sissitaktiikka on epäsuoraa

Sissisodankäynti on taistelumenetelmä, jota käyttävät ihmiset, jotka ovat usein joko viholliseksi katsomiensa joukkojen miehittämällä tai niiden saartamalla alueella. Vihollinen määrittää sen lisäksi usein yhteiskunnan osiksi, jotka etuoikeuksiansa ja valtavivoimansa voimalla ylläpitävät tai lisäävät sitä, minkä kapinaliike katsoo epäoikeudenmukaiseksi ja erottavaksi. Kansanryhmä, joka tuntee itsensä alistetuksi, eikä saa harjoittaa uskontoaan tai työskennellä poliittisesti vakaumuksensa tai ideologiansa puolesta, saattaa tarttua aseisiin saadakseen suurempaa vaikutusvaltaa oman tilanteensa suhteen. Sissitaktiikka on useimmiten *epäsuoraa*, toisin sanoen sissit iskevät vastustajaan siellä missä se havaitaan heikoksi. Sen jälkeen sissiryhmä vetäytyy ja lähtee tiehensä, jotta siitä itsestään ei tulisi otollista kohdetta vastustajalle. Ellei alussa käytetä juuri tällaista suhteellisen varovaista taktiikkaa, ei sissiliike tavallisesti selviydy seuraaviin vaiheisiin. Verrattuna vakinaisiin joukkoihin, joiden kimppuun halutaan hyökätä, sissit ovat lähestulkoon aina huomattavasti varustettuja ja koulutettuja. Tavallisesti sissijoukoilla on puute hyvistä ja turvallisista tukikohdista ja ne ovat aina vaarassa tuhoutua, jos ne jo varhaisessa vaiheessa yrittävät pitää esim. maantieteellisiä alueita tai kaupunkeja/kyliä hallussaan ylivoimaa vastaan.⁴⁸¹

Mikä on ominaista kapinalle?

Kapinasodan eräs tärkeä edellytys on, että hallitseva eliitti vastustaa välttämättömiä ja perustavanlaatuisia uudistuksia, jotka supistaisivat eliitin omaa valtaa ja etuoikeuksia. Sellaisessa tilanteessa on aikaa myöten vaikea välttää perinteisen valtaeliitin ja uusien poliittisten (tai uskonnollisten) voimien vastakkainasettelua. Tämä konfrontaatio saa todennäköisimmin lisääntyvän väkivaltaisuuden leiman. Hallituksen menettää vähitellen legitimiytensä, kun se osoittautuu haluttomaksi tyydyttämään yleisiä vaatimuksia tai toivomuksia. Sen on pakko näin ollen jatkuvasti lisätä valtakeinojen käyttöä varmistakseen, että kansa pysyy lainkuuliaisena. Tavallisin iskulause on usein ”laki ja järjestys”.

Kumouksellisen johdon *barkittu* esiintyminen vahvistaa luonnollisesti entisestään hallituksen pyrkimystä käyttää valtaa opposition kaikkia muotoja vastaan. Hallitus panee toimeen hankkeita, jotka vahvistavat olemassa olevan yhteiskuntajärjestelmän vastakkaisuuksia ja laajentavat siten hallitsevien ja hallittavien välistä kuilua. Toisaalta myös hallitsevan eliitinkin keskuudessa voi syntyä hajoamista, esim. maltillisten ja taantumuksellisten välillä, mikä saattaa johtaa eliitin tehokkuuden ja yhteistyön heikentymiseen.

⁴⁸¹ Harmon, C.C.: “The Purpose of Terrorism within Insurgency: Shining Path in Peru”, artikkeli on aikakauslehdestä *Small Wars and Insurgencies*, Volume 3, No 2, London: 1994, s. 170–190. Esim. sota Sri Lankassa on ollut käynnissä n. 20 vuotta, mutta saattaa nyt päättyä rauhaan. Huomaa myös, että nämä ajatukset on sisällytetty myös heidän innolla ajamaansa ja käyttämäänsä taktiikkaan, kuten esim. ilmaisu Carlos Marigellan tekstissä ”Mini Manual for the Urban Guerilla”.

Onnistuneen kumouksellisen liikkeen työssä keskeistä on osoittaa, miten valtaeliitin ja tavallisen kansan *odotusten* välinen kuilu voidaan poistaa. Se saavutetaan tavallisesti niin, että kapinan johto muistuttaa hallituksen tukijoiden omista yksipuolisista eduista ja ”paljastaa”, miten hallitus ei välitä tavallisen kansan hyvinvoinnista. Mikäli kapinaliike on onnistunut vakiinnuttamaan asemansa poliittisena voimana, jota istuva hallitus ei ole pystynyt eliminoimaan tai kontrolloimaan, voi seuraava vaihe alkaa, ts. ryhdytään organisoimaan *sissijoukkoja*.

Kun kapinaliike siirtyy sissivaiheeseen, se ryhtyy määrätietoisesti vallassa olevan ”hallinnon lopettamiseen”. Useimmissa kehitysmaissa päätavoitteena on saada maalaisväestö suopeaksi omille toimille, koska tämä väestönosa muodostaa väestön enemmistön. Heidän piirissään hallinnon vaikutus on myös varsin rajallinen. Talonpojat yhdistävät keskusvallan usein ”negatiivisiin” toimiin, kuten sotilaiden värväämiseen ja verojen keräämiseen. Tällainen toiminta voidaan käsittää *riistoksi*, koska paikallisväestö saattaa kokea saavansa liian vähän vastinetta maksamilleen veroille. *Välitysmiehinä* keskushallinnon suuntaan toimivat perinteisesti kylä- tai klanipäälliköt ja heidän neuvostonsa. Tämän perinteisen talonpoikien ja hallituksen edustajien välisen siteen murtamista on tavallisesti pidetty erittäin tärkeänä *onnistuneissa* kumouksellisissa liikkeissä.⁴⁸² Näin ollen on tavallista painostaa näitä välitysmiehiä niin, että he ”kääntyvät” kumouksellisen asian puolelle. Heistä tuleekin luultavasti vähitellen lisääntyvän kumouksellisen väkivallan ensimmäisiä uhreja. Kumousliikkeen *poliittinen* haara haluaa sitten joko suoraan kontrolloida ”kääntyneitä” paikallisia virallisia henkilöitä tai korvata/eliminoida ”ei-valvottavissa olevat” paikalliset johtajat/päälliköt kapinaliikkeen lojaaleilla henkilöillä.

Alkuvaiheessa sissien ja hallituksen joukkojen ja/tai poliisin välillä saattaa olla muutama suurempi sotilaallinen yhteenotto. Tämän tyyppiseen toimintaan sissi/kapinaliike on ainakin alkuvaiheessa aivan liian heikko. Hyvin johdettu kapinaliike yrittää sen sijaan välttää suurehkoja vastakkainasetteluja tavanomaisten sotilaallisten yksiköiden kanssa. Tyypillistä on myös, että uhattuna oleva hallitus yrittää kääntää tapahtuneet paikallisten edustajiensa ja tukijoittensa tapot tavanomaisiksi tapahtumasarjoiksi. Poliisi saattaa käsitellä valtion edustajien tappoja perinteisenä poliisiasiana, ja verojen ja maanvuokrien maksusta kieltäytymistä selitetään mielellään ”hallinnollisiksi ongelmiksi”. Uhatut hallitukset eivät useinkaan halua myöntää edessä olevien ongelmien johtuvan siitä tosiasiaista, että kapinalliset ovat otamassa hallintaansa maaseudun (ehkä nykyään mahdollisesti myös suurkaupungin). Hallinto ei ole välttämättä halukas tunnustamaan ongelmien olemassaoloa, eikä näe myöskään, että olisi suurempaa kiirettä saattaa välttämättömiä uudistuksia voimaan! Näiden toimenpiteiden takana voi luonnollisesti olla myös ymmärtämättömyyttä, puhumattakaan haluttomuudesta jakaa etuoikeuksiaan pois tai jopa luopua niistä. Väkivallantekojen lisääntyminen on usein myös argumentti, jota taantumukselliset joukot käyttävät, koska ne näkevät jokaisen uuden muutoksen uhkana poliittisille ja/tai taloudellisille tavoitteilleen. Väkivallan käytöstä tulee siten tekosyy ”kapinoiden kukistamisessa”, vaikka niitä ei välttämättä ole ehtinyt

⁴⁸² Rekkedal, Nils Marius: ”Destruction of Oppression”, 1980, s. 108–114.

vielä edes syntyä. Tavallisesti tämäntyyppiset asenteet auttavat ajan mittaan *epäsuorasti* vahvistamaan kapinallisten asiaa.

Sissisodan vaiheita

Kuten aikaisemmin on mainittu, sissisota johtaa *tavallisesti* pitkäaikaiseen ja veriseen konfliktiin. ”Klassisessa” tätä aihetta käsittelevässä maolaisessa tai marksilais-leniniläisessä teoriassa ”pitkäaikaisessa sodassa” operoidaan tavallisesti kolmivaiheisesti. Tällöin painotetaan sodan pidentämistä lopullisen voiton saavuttamiseksi. Pitkäaikainen sota kehitty kommunistisen (maolaisen) sotateorian mukaan seuraavan kolmen vaiheen kautta:

1. **Puolustuksellinen vaihe.** Koska vihollinen on alkuvaiheessa vahvempi kuin kapinalliset, hallituksen strategia on hyökkäyksellinen kapinallisten strategian ollessa puolustuksellinen. Vihollinen (lue: hallitus) ”miehittää” monia kaupunkeja, tietoliikennejärjestelmiä, tärkeää teollisuutta (ainakin) jne. Hyvin usein sissien täytyy tässä vaiheessa hallituksen joukkojen vastahyökkäyksen johdosta luopua niin sanotuista varmoista alueista ja osista maaseutua. Kapinalliset tuhoataan ajan mittaan, jos ne yrittävät säilyttää nuo alueet hallussaan.

Onnistuneet kapinaliikkeet käyttävät sen sijaan tavallisesti *puolustuksellista strategiaa*, kun taas sotilaallisten taktisten operaatioiden yhteydessä yritetään koko ajan toimia hyökkäyksellisesti. Tätä on pidetty parhaana strategiana, koska kumouksellinen joukko on kuitenkin vahvuudeltaan heikko ja puutteellisesti varustettu. Kapinallisten henkilöstö on kapinan ensi vaiheessa tavallisesti huonosti koulutettua, mutta sillä voi kuitenkin olla korkea moraalit ja se saattaa saada paikallisten ihmisten tuen. Päämäärä on selvä: kuluttaa vihollista käyttämällä yksinkertaista mutta joustavaa taktiikkaa. Jatkuvat, vaikka vähäisemmätkin taistelutoimet auttavat myös heikentämään hallituksen arvovaltaa, koska sen joukkoja voidaan sekä syyttää ”hyttysten ampumisesta tykillä” että kykenemättömyydestä kapinallisten tuhoamiseen.

2. **Voimasuhteen tasapaino.** Hallituksen ja sissien joukoista tulee vähitellen sotilaallisesti tasavertaisempia. Hallituksen joukot pakotetaan vähitellen puolustukselliseen toimintaan, kun taas sissien kapasiteetti hyökkäyksellisten operaatioiden käymiseen kasvaa. Kapinallisten päämääränä on vahvistua, jotta ne voivat toteuttaa yleishyökkäyksen. Hallituksen joukot eivät pysty puhdistamaan niin sanottua ”varmaa aluetta” tai valtaamaan uudelleen menettämänsä pikkukaupunkeja. Sissien ei myöskään enää tarvitse perääntyä tukikohta-alueilleen, vaikka näihin hyökätäänkin. Kumpikin puoli näyttää näennäisesti pystyvän pitämään toisensa aisoissa.

Tässä vaiheessa taistelutoimet ovat kuitenkin lähentymään koko ajan käynnissä. Sissit toteuttavat suurempia ja pienempiä hyökkäyksiä vihollisen alueille. Rajallisten hyökkäysten sarja hallituksen varuskuntia ja asemia vastaan auttaa osaltaan kuluttamaan vihollisjoukkoja ehkä yhtä tehokkaasti kuin jos olisi voitettu yksi tai useampi suuri taistelu, ja sissijoukkojen selvästi pienemmällä riskillä. Tässä vaiheessa organisoidaan myös vakinaisia sotilaallisia yksiköitä, paikallisia sotilaallisia yksiköitä ”itsepuolustukseksi” (miliisi) ja sissyksiköitä/suurempia ja ammattimaisempia yksiköitä. Yhdessä nämä luovat perustan viimeiselle vaiheelle, josta tavallisesti muotoutuu yleinen vastahyökkäys. Perinteisesti juuri tämä *toinen vaihe* on vaikein organisoida, ja se voi kestää pitkään, mikä voi helposti kuluttaa niin kapinallisten kuin siviiliväestön moraalit.

3. **Yleinen vastahyökkäys.** Tässä viimeisessä ja ratkaisevassa vaiheessa kapinalliset itse ryhtyvät hyökkäykseen. Kapinallisten strategia tässä sodan vaiheessa on vastahyökkäyksen toteuttaminen, kun taas hallituksen strategiasta on nyt tullut puolustuksellista ja sille leimallista on yleensä perääntyminen. Tähän vaiheeseen tullaan, kun hallituksen joukot ja sen valvoma väestö ovat heikentyneet ja niiden moraalit rappeutunut.

Kapinallisjoukot ovat nyt toistaiseksi hyvin motivoituneita saavutettuaan mielestään kohtalaista menestystä, ja ne voivat laskea saavansa ainakin jossain määrin kansan tukea itselleen. Kapinalliset ovat tässä vaiheessa luoneet vakinaiset ja suhteellisen hyvin varustetut yksiköt, jotka yhdessä sissiyksiköitten kanssa pystyvät käymään normaaleja taisteluita tuhotakseen hallituksen armeijan suuremmat yksiköt. Vaikka materiaaliset voimavarat eivät aina ole hallituksen armeijan tasolla, taistelumoraali on normaalisti hyvä, koska sissit saavuttavat kohtalaista menestystä ja näkevät voiton häämöttävän.⁴⁸³

Yllä oleva esitys kuvaa kehitystä, jossa hallituksen joukoilla on vastassaan poliittisesti tietoinen ja suhteellisen tehokas kapinaliike. Monilla paikallisilla kapinoilla on kuitenkin enemmän ”tule sellaisena kuin olet” -kehityksen leima, jossa kapinan takana on vaikea nähdä selviä ideologioita tai poliittisia tavoitteita. Nämä kapinat liittyvät poliittisia ideologioita useammin perheeseen ja klaaniin, joka luo lojaaliutta ja ristiriitoja. Kuvaavaa on myös, että keskeisinä johtajina kapinoissa toimivat kaikenlaiset, tavallisesti *sotalordeiksi* (*warlords*) tai sotapäälliköiksi kutsutut ”vahvat miehet”.

Laukaisevana tekijänä näissä konflikteissa on usein kysymys paikallisin voimavaroin suoritetusta valvonnasta. Tätä pidetään vaihtelevasti joko taistelevien ryhmien päämääränä tai keinona. Nykyään se nähdään kuitenkin usein paikallisten valtataistelujen/poliittisten vastakkainasettelujen sekä etnisten ja/tai uskonnollisten ristiriitojen yhdistelminä. Tämä viittaa siihen, että yksittäisiä maita tai alueita on tutkittava lähemmin arvioitaessa ajankohtaisten konfliktien syitä ja sisältöä. Tärkeää on kysyä myös, miksi nämä kyseiset johtajat valitsevat kulkemansa tien. Mistä he muun muassa itse asiassa puhuvat pitämässään puheissa, ja miten he pystyvät saamaan kansan mukaansa? Millä perusteella kansa haluaa enemmän tai vähemmän vapaaehtoisesti tehdä valintansa ja seurata näitä johtajia? Esimerkiksi rauhanturvajoukoissa palvelevien ja siis erilaisista olosuhteista konfliktialueelle saapuvien on tärkeää muodostaa nopeasti käsitys siitä, millaisia asenteita, symboleja ja myyttejä alueen johtajat käyttävät.

Paikallisten johtajien murhat ovat aina olleet osa kapinallisten käyttämiä toimintamuotoja, mutta terrori sinänsä ei tavallisesti ole ollut perusteena sissiliikkeiden saamalle siviilien tuelle. Saattaa olla oikeampaa tarkastella terrorin käyttöä vain yhtenä monista aseista, joita kapinaliikkeet hyödyntävät, kun ne työskentelevät varmistaakseen poliittiset intressinsä ja sotilaallisen menestyksensä. *Onnistuneen* sissiliikkeen yhteydessä terrorin käytölle on kuvaavaa sekä sosiologinen että psykologinen valitsemiskyky. Ellei tätä ole, saattaa terrorin käytöllä usein olla negatiivinen vaikutus kansan kapinaliikkeelle antamalle tuelle, mistä on olemassa monia historiallisia esimerkkejä.⁴⁸⁴

⁴⁸³ Rekkedal, Nils Marius: “*Destruction of Oppression*”, 1980, s. 12–14. Huomaa muuten seuraavat keskeiset, tämän muotoista kapinasotaa koskevat lähteet: Natan Leites, *The Viet Cong Style of Politics*, (Santa Monica, California: Memorandum RM-5487-1-ISA/ARPA, RAND Corp., 1969.); Mao Zedong, *On Protracted War. Selected Military Writings of Mao Tsetung*, (Peking: Foreign Language Press, Kina, 1967.)

⁴⁸⁴ Nykyaikainen tutkielma siitä, miten sodankäynti ja terrori ovat toimineet mm. Balkanilla, ks. Stuart J. Kaufman, *Modern Hatreds. The Symbolic Politics of Ethnic War*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2001), luku 1.

Arviointi

Tässä kappaleessa on hahmoteltu sissisodan rakenteita, joita on myös tutkijapiireissä pidetty väkivaltaisen vallankumouksen ”klassisena rakenteena”. Eräs usein tehty virhe on tarkastella kansallisvaltioita, joissa näitä konflikteja on meneillään, täydellisesti eristettyinä ympäröivän maailman impulsseista ja vaikutuksista. Todellisuudessa kuitenkin vähintään toinen osapuoli, mahdollisesti molemmat, ovat vastaanottaneet ulkopuolisia aseita, materiaalia ja jopa henkilöstöä. YK:n roolin hiipuminen sotilaallisten operaatioiden osalta on herättänyt keskustelua. Tätä ongelmaa käsittelee esimerkiksi P. W. Singerin kirjassaan *Corporate Warrior*, jossa hän myös varoittaa tämän taantumisen aiheuttamista seurauksista. Kylmän sodan päättyminen toi optimismia tällaisten operaatioiden toteuttamiseen. Nämä ambitiot saavuttivat huippunsa vuonna 1992, symbolisesti YK:n pääsihteerin dokumentissa *An Agenda for Peace*. YK:n Bosniassa, Ruandassa ja Somaliassa kokemilla monilla vastoinkäymisillä oli kuitenkin seurauksia. Kun vuonna 1993 toiminnassa oli 82 000 YK:n sotilasta, luku oli pudonnut noin 1000 sotilaaseen vuonna 1999. Singer kirjoittaa:

*Now, the UN no longer even undertakes peace enforcement operations. In addition, the dominance of the Security Council by Western powers has meant that certain conflicts, such as that in Bosnia, tend to receive greater attention than those outside of Western interest areas, such as Liberia.*⁴⁸⁵

Eräs toisen maailmansodan jälkeiseen sodankäyntiin liittyvistä suurista muutoksista on valtion valvonnan ulkopuolella olevien sotilaallisten joukkojen kehittäminen. Tavanomaiset sodat, esim. ensimmäinen ja toinen maailmansota, edellyttivät massiivista taloudellista, inhimillistä ja materiaalista panosta. Nykyiset pitkäaikaiset konfliktit ovat sitä vastoin luonteeltaan toisenlaisia. Teollistuneella aikakaudella vain valtiot pystyivät perustamaan riittävän suuria armeijoita aikakauden taistelukentällä. Sotien luonne mahdollisti sen, että valtiot hallitsivat kaikkia kapinan muotoja tai muita valtiollisia joukkoja vastaan suunnattuja aktiivisen vastarinnan muotoja. Valtion asema hallitsevana instituutiona on muuttunut ja heikentynyt huomattavasti erityisesti kolmannessa maailmassa. Tähän ainakin osasyyinä ovat viimeisten 20–30 vuoden aikana muuttuneet teknologiset ja taloudelliset realiteetit. Kuten aikaisemmin on tähdennetty, kapinaan ryhtyminen on tullut aikaisempaa selvästi yksinkertaisemmaksi, koska saatavilla on ”kaupaksi käyvää” sotilaallista asiantuntemusta yhdistettynä suhteellisen halpaan, ”vapailta” markkinoilla olevaan teknologiaan sekä yksinkertaisia mutta silti tehokkaita asejärjestelmiä ja niiden hankkimisen mahdollistavia erilaisia rahoitusmuotoja. Yksinkertaisena esimerkkinä on UNITA Angolassa, joka vuodesta toiseen pystyi pitämään toiminnassa suurehkon, osittain mekaanistetun armeijan, vaikka ulkopuo-

⁴⁸⁵ Singer, P. W.: *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry* (Ithaca, New York: Cornell University Press, 2003), s. 59.

liset ”sponsorit” menetettiin rauhan tultua maahan. Rahoituksen mahdollisti timantti-kaivosten valvonta, joka varmisti kapinallisille noin 2 miljardia dollaria joka vuosi.⁴⁸⁶

Suurin ero kylmän sodan ja nykyisen maailman kehityskulun välillä on, että 30 vuotta sitten oli paljon nykyistä helpompaa päätellä, ketkä ovat ne kaksi ulkopuolista asianosaista, jotka yrittävät vaikuttaa riidan osapuoliin. Tämä epävarmuus itsessään riittänee siihen, että ympäröivä maailma arvioi asiaan puuttumista yrittämällä ohjata konfliktia itselleen edulliseen suuntaan. Ulkopuolinen asiaan vaikuttaminen on nykypäivän realiteetti. Se lienee monissa paikallisissa konflikteissa tärkeämpää kuin hyvin varmistettu kansan tuki. Voimavarojen käyttömahdollisuuksiin liittyvät liitot ovat luultavasti yhä tärkeämpiä varsinkin heikoille valtioille, jotka ironista kyllä kontrolloivat usein suuria luonnonvaroja, mutta joiden valtiomahdilta puuttuu kyky kehittää niitä. Hyvä esimerkki tästä on kontrasti Irakin ja Etelä-Ossetian välillä. Nämä molemmat sopivat tähän luokitukseen – kummallakin on käytettävissään suuret luonnonvarat, mutta vain Irak pystyy hyödyntämään niitä.

Seuraavassa on lyhyt katsaus ”perinteiseen” sissisodankäyntiin liittyvään toimintaan, jota voidaan myös kutsua ”ydintoiminnaksi”:

- Vaikka sissijoukkojen kehittäminen ja sissisodan käyminen ovat keskeisiä kaikissa hyvin johdetuissa vallankumouksissa, menestys tai fiasko ratkaistaan viime kädessä poliittisen kehityksen kautta. Kansan tuki kumouksellisille on tässä ratkaisevaa menestymiselle, minkä johdosta kamppailu sen tuesta ja tällaisen tuen jatkuvaa ylläpitämistä on pidettävä taistelun päätavoitteena. Ilman kansan tukea sissiliikkeen on lähes mahdotonta saavuttaa voittoa. Erityisen ongelmallista on organisoida ja ylläpitää säännöllisiä joukkoja ilman vankkaa kansallista tukea, jota pidetään aivan välttämättömänä kolmannen vaiheen – vastahyökkäyksen – toteuttamiseksi.
- Kumouksellisen osapuolen päätavoite on aktivoida ja sen jälkeen ylläpitää maan keskeisten hallintovoimien eräänlaista ”moraalista eristämistä”, kunnes tästä eristämisestä tulee täydellinen ja peruuttamaton (irreversibel). Kumoukselliset keskittyvät näin ollen ”pelaamaan” vihollisensa ulos, eivätkä ensisijaisesti tuhoamaan näitä sotilaallisesti. Tätä ei kuitenkaan pidä nähdä vain hajottavana toimintana, koska onnistuneen kumouksellisen liikkeen täytyy pystyä kehittämään oma uusi infrastruktuurinsa vanhan järjestelmän korvaamiseksi. On useita esimerkkejä siitä, että sissiliikkeet eivät ole pystyneet tällaiseen yhteiskunnan rakentamiseen. Niiden mahdollisuudet onnistua poliittisesti ovat silloin vastaavasti pienet.⁴⁸⁷
- Kumouksellisen sodan puhkeamiseen johtavia olosuhteita ei voi selittää pelkästään salaliittoteorioiden avulla. Selitystä on sen sijaan etsittävä nopeista sosiaalisista muutoksista, joissa varsinaisen sodan puhkeaminen on usein seurausta valtionjohdon kykenemättömyydestä kohdata uusia haasteita, jotka modernistumisen myötä ovat työntyneet esiin. Mikä sitten erottaa nykyaikaisen kumouksellisen sodan paikallisesta kapinasta? Tärkein eroavaisuus muodostuu ajallisuudesta. Tyypillisellä talonpoikaiskapinalla tai suurkaupungin slummialueen kapinalla on vain lyhytaikai-

⁴⁸⁶ Singer (2003), s. 61. (Singer viittaa tässä Steven Metzlin julkaisuun, *Armed Conflict in the Twenty-first Century: The Information Revolution and Postmodern Warfare*. Strategic Studies Institute, U.S. Army College, April 2000.)

⁴⁸⁷ Asprey, Robert B: *War in the Shadows. The Guerrilla in History*. (New York: William Morrow and Company Inc., 1994.) Tämä on uusintapainos, joka perustuu aikaisempaan kaksiosaiseen laitokseen vuodelta 1975. (Kirjasta saa laajan käsityksen eri sissisodista lähtien n. vuodesta 700 eKr aina 1990-luvulle.)

set tavoitteet. Kumouksellista sotaa taas johtaa erittäin motivoitunut johtoporras, joka on kehittänyt pitkälle tähtäävän strategian tavoitteenaan ottaa käsiinsä yhteiskunnallinen valta sekä toteuttaa uutta poliittista ja taloudellista järjestystä.

- Melko tyypillistä on myös, että menestyksellisen vallankumousliikkeen terrorin käyttö ja muut väkivaltaiset toimet ovat erittäin valikoivia. Terroria käytetään muun muassa erottamaan valtionjohto (ja sen tukijat) väestöstä. Tämän tyyppistä toimintaa harjoitetaan aluksi maaseudulla, jossa hallituksen tukijat ovat yleensä harvassa ja hajallaan. Terrorin käyttöä ei kuitenkaan pidä nähdä varsinaisena pääsyynä siihen, että kansalla on mahdollisesti positiivinen käsitys kumouksellisten asiasta.⁴⁸⁸

Historia on usein osoittanut, että jos sissiliike menettää hallinnan toteutettujen terroritekojen mainostamisesta positiivisena asiana, saattaa väkivaltaisesti toteutetut iskut nopeasti kääntyä sitä itseään vastaan, ts. olla ehkä tärkein syy siihen, että kansan tuki kumousliikelle vähenee tai loppuu.⁴⁸⁹

Tässä yhteydessä on tärkeää huomauttaa, että nykyaikaiset tavanomaiset asevoimat ja perinteinen sotateoria liittyvät ensisijaisesti kansallisvaltioiden ja liittojen välisiin sotiin. Enemmän tai vähemmän ”kumouksellisuuteen” liittyvä sotateoria ja sissiliikkeet perustuvat puolestaan osaksi täysin *erilaisiin* traditioihin, koska niissä korostuu pitkän aikavälin sissitaktiikka ja terrori-iskuihin perustuvat, istuvaa hallitusta vastaan suunnatut strategiat. Näin ollen on luultavasti paljonkin opittavaa vuosien 1950–1975 välisenä aikana tehdyistä monista virheistä ja väärinkäsityksistä, joista mm. D. S. Blaufarb on (auktoriteettina) kir-

⁴⁸⁸ Yhdysvaltojen sisäisessä keskustelussa väitetään usein, että olo on tullut turvallisemmaksi ”terrorismin vastaisen sodan” alkamisen jälkeen. Tämä vastaa huonosti todellista kuvaa. Sen jälkeen kun Yhdysvallat aloitti sodan terrorismia vastaan vuonna 2001, terrorismi on ollut laajempaa ja väkivaltaisempaa kuin koskaan toisen maailmansodan jälkeen. Yhdysvaltoja lukuun ottamatta terrorihyökkäykset ovat levinneet lisääntyvällä intensiteetillä sekä Lähi-idässä, Aasiassa, Afrikassa että Euroopassa. Jos tarkastellaan Terrorism Center Researchin statistiikkaa, ”terrorismin vastainen sota” antaa suhteellisen negatiivisen kuvan. Ajalla 11.9.2001 – elokuuhun 2004 on tapahtunut 46 hyökkäystä, joissa on murhattu enemmän kuin 25 ihmistä – tämä luku oikeuttaa instituutin rekisteröintijärjestelmän mukaan kutsumaan tekoja terrorismiksi. Saman lähteen mukaan lähes yhtä monta terrorihyökkäystä tapahtui melkein samoin tapioiluvin ympäri maailmaa noin 40 vuoden aikana vuodesta 1946 aina vuoteen 1987 – mutta silloin instituutti todennäköisesti *ei* ole puhunut sissijoukkojen suorittamasta terrorista. (Esim. kommunististen sissijoukkojen käyttämät terroriteot Vietnamin sodan aikana tuottivat suuria siviilitappioita.) Eräässä toisessa lähteessä todetaan, että niiden kolmen vuoden aikana, jotka ovat kuluneet syyskuun lopusta 2001 syyskuuhun 2004, on tapahtunut 369 terrorihyökkäystä, joissa 1–25 ihmistä on menettänyt hengensä. Se tekee keskimäärin n. 120 tällaista hyökkäystä vuodessa. Lisäksi on joukko epäonnistuneita hyökkäyksiä, jotka poliisi tai turvallisuusjoukot ovat pysäyttäneet, tai joissa vain itsemurhapommittaja on saanut surmansa, jne. Tässäkin on kuitenkin suhteellisen epäselvää, miten terroriteot on rekisteröity/luokiteltu. Afrikan kaikenlaisten sisäisten sotien laajat joukkomurhat ja paikalliset terroriteot tuskin ovat riittävässä määrin mukana mainituissa kahdessa katsauksessa. (Lähde: Oslo: *Dagbladet*, artikkeli 11.09.2004.) Tätä voidaan kuitenkin selittää myös sillä, että sota terrorismia vastaan on ”avannut Pandoran lippaan” (no. ”äpnet lokket på en kokende gryte”), ja että me nyt tämän vaiheen aikana koemme suhteellisen monia tapahtumia ennen kuin tilanne vakaantuu, ja taustalla olevat tekijät voidaan fokusoida pidemmän ajan vaikutuskeinoin, jotka on suunnattu konfliktien ratkaisuun ja kestäviin ”järjestelmämuutoksiin” konfliktialueilla.

⁴⁸⁹ Rekkedal, N.M. (1980): ”*The Destruction of Oppression*,” s. 10–14.

joittanut ja jota aikaa hän on kutsunut ensimmäiseksi vastakumoukselliseksi ajanjaksoksi (*counterinsurgency era*). Läntisten joukkojen menestyminen edessä olevassa ja nähtävästi pitkäaikaisessa konfliktijaksossa edellyttää näkemystä siitä, miten sissisodankäynti, terrorismi mukaan lukien, eroaa läntisestä sodankäyntiperinteestä. William P. Bundy kirjoitti nyt yli 25 vuotta vanhan kirjansa esipuheessa:

*The U.S. Army, in particular, must learn that guerilla warfare is indeed a distinct art and not one that can be delegated to a token (and ever-suspect) force of Green Berets. The political structure of the government to be defended must be one that responds to its people, and its political base must extend well beyond its military elite. Put thus baldly, the lessons of the counterinsurgency era may seem obvious. But if there is one underlying theme (...) it is the extraordinary difficulty, for the United States in particular, of applying these lessons in practice.*⁴⁹⁰

Luonnollisista niin sanotuista *menestymiskriteereistä* tahtoo tulla osittain hyvin erilaisia verrattaessa/arvioitaessa kahta selvästi toisistaan poikkeavaa taistelumuotoa. Lähempi määrittely vaatii asettamaan nämä kaksi erilaista sodankäyntimuotoa vastakkain, jos on lähemmin määriteltävä, mikä viittaa samaan suuntaan ja mikä ei.

Kuten jo tämän luvun alussa on mainittu, kommunistinen kaaderi ei enää ole hallitsevana useimmissa meneillään olevissa aseellisissa kapinoissa. Näin ollen ei ole enää ”monoliittista” käsitystä siitä, mitä kapina tai sissisota on. Epävakinaiset joukot voivat siis olla mitä vain hyvin organisoitujen joukkioiden ja erinomaisesti varustettujen, kokeneiden päälliköiden johtamien sissijoukkojen väliltä. Niin ikään syyt asevoiman käyttöönottoon ovat erilaiset eri konflikteissa. Tulkittavista lähteistä ja analyytikoista riippumatta voidaan nähdä, että meneillään olevat kapinat on ryhmitelty ja selitetty jossain määrin eri lailla.

Ne lähteet, jotka on mainittu tämän kappaleen alaviitteessä, käyttävät sellaisia sanoja kuin ”*apolitical, traditionalist, pluralist, reformist, spiritual, separatist*” jne. Varsinkin islamilaiset fundamentalistit ovat tulleet hyvin tunnetuiksi viime vuosien medianäkyvyyden ansiosta. Tässäkin on erimielisyyttä siitä, voidaanko näitä liikkeitä pitää ensisijaisesti uskonnollisesti motivoituneina vai voidaanko näiden ryhmien katsoa toimivan ideologiselta pohjalta. Tämä on joka tapauksessa uusi tekijä, joka nykyään vaikuttaa voimakkaasti niihin kapinoihin, joita on nähty ja edelleen nähdään sellaisissa maissa, kuten esimerkiksi Irak, Indonesia, Tsetsenia, Sudan, Tsad, Filippiinit ja Palestiina.⁴⁹¹

⁴⁹⁰ Bundy, William P: ”Foreword”, kirjassa Douglas S. Blaufarb, *The Counterinsurgency War: U.S. Doctrine and Performance 1950 to the present* (New York: The Free Press, 1977), s. XIII.

⁴⁹¹ Ajankohtaisia ongelmia käsitteleviä lähteitä ovat mm. Steven Metz, ”Insurgency after the Cold War,” aikakauslehdessä *Small Wars and Insurgencies*, Volume 5, 1994, s. 63–82; Bard O’Neill, *Insurgency and Terrorism: Inside Modern Revolutionary Warfare*, (Washington: Westview Press, 1990, s. 17–21); W. G. Thom, ”Congo-Zaire’s 1996–97 Civil War in the Context of Evolving Patterns of Military Conflicts in Africa in the Era of Independence,” *Journal of Conflict Studies*, Volume 19, 1999, s. 93–123.

8.3 Epäsymmetrinen sodankäynti ja terrorismi

Johdanto

Epäsymmetrinen sodankäynti ei ole tänä päivänä mikään yksiselitteinen käsite, vaan käsittää laajan kirjon teorioita, kokemuksia, asenteita ja varsinkin lukuisia määritelmiä. Esimerkiksi amerikkalainen U.S. Joint Forces Command on määritellyt ilmiötä seuraavasti:

*Asymmetric Warfare - The waging of unbalanced or un-proportioned armed or unarmed war against the enemy.*⁴⁹²

Pelkästään internet osoittaa, että tällä termillä on viimeisten 3–4 vuoden aikana ollut monta tulkintaa, ja että se on yksi eniten huomiota saanut termi sotilasammattillisissa aikakauslehdissä. Epäsymmetrisen sodankäynnin termiin sisältyy aina ajatus, että kun kyse on päämäärästä, menestymistavasta tai käytännön toimenpiteistä, ollaan vastakkain jonkin *tuntemattoman tai odottamattoman* kanssa. Mitä erilaisemmat vastapuolet ovat, sitä vaikeampi on ennakoida, millaista toimintaa/millaisia keinoja vastustaja ottaa käyttöön. Jos tiedetään etukäteen, miten vastapuoli suunnittelee vastaavansa meidän toimenpiteisiimme, on suhteellisen yksinkertaista itse kehittää omat teoreettiset vastatoimenpiteemme tämän toiminnan kohtaamiseksi.

Jouduttaessa vastakkain epäsymmetrisen vastustajan kanssa, parasta mitä voi menestymisen toivossa ajatella on, että oma doktriini on kirjoitettu niin joustavaksi, että epäsymmetriset hyökkäykset ja muut siihen liittyvät toimenpiteet pystytään kohtaamaan ilman, että omat joukot menettävät toimintakykynsä tai että oma järjestelmä ei pysty vastaamaan näihin toimiin. Omassa doktriinissa on tärkeää esittää operatiivinen filosofia, jossa otetaan oletukseksi, että tullaan kohtaamaan epäsymmetrinen vastustaja. Omaan doktriiniin tulee näin ollen sisältyä läpikotaisin ajateltuja vaihtoehtoja epäsymmetrisen vastustajan erilaisten vaikutuskeinojen torjunnasta ja omista vastatoimenpiteistä.

Nykyaikainen amerikkalainen tapa tarkastella epäsymmetristä sodankäyntiä on ollut, että se on eräänlainen ”*action-reaction-counteraction cycle*”. Oletetaan, että vihollinen tutkii amerikkalaisia doktriinia ja haluaa kehittää sille strategisia ja taktisia vastatoimenpiteitä. Jokaisen mahdollisen vihollisen voi siis odottaa suunnittelevan ja sen jälkeen tekevän jotain *odottamatonta*. Näin ollen odottamattomaan varautumista täytyy pitää yhtenä tärkeänä oman sotilaallisen suunnittelun *edellytyksenä*. Kun ymmärretään, mikä on vihollisen toimien ajatus omaa doktriinia ja taktiikkaa vastaan, pitää käynnistää oman doktriinin hienosäätö. Tätä ajatus(tapaa) voidaan valaista esimerkiksi: Jos vihollinen on hankkinut biologisia aseita ja keinoja niiden käyttämiseen, eikä itsellä ole tällaisia vaikutuskeinoja, täytyy tämä uhka yrittää kohdata kehittämällä teknisiä vastakeinoja. Samalla täytyy myös säätää sotilasdoktriineja ja muuttaa perustaksi asetettuja operatiivisia lähtökohtia. Toimenpiteenä voi olla esimer-

⁴⁹²Määritelmä maaliskuussa 2005, (U.S.) Joint Forces Command Glossary, <http://www.jfcom.mil/about/glossary.htm>

kiksi omien joukkojen *subteellisen* suojaustason (*force protection*) parantaminen yhdessä lääketieteellisten vastakeinojen kanssa. Hyökkäys vihollisen biologisten aseiden käyttömenetelmiä vastaan edellyttää uudenlaisia hyökkäyksellisiä toimenpiteitä. Luonnollinen osa etukäteen valmisteltavissa olevia suojaustoimia ovat myös enemmän ei-sotilaallisesti suunnatut toimenpiteet oman väestön suojaamiseksi ja valmentamiseksi psykologisesti kohtaamaan pahinta. Joka tapauksessa tämäntapainen valmistautuminen voi sinänsä *estää* biologisten aseiden käyttöönoton, koska vihollisen alkuperäinen ase-etumatka, ja siten teoreettinen *epäsymmetrinen etu*, omien vastatoimenpiteidemme seurauksena on nyt selvästi supistunut.⁴⁹³

Useimmat teoreetikot ovat arvelleet historian kokemusten perusteella, että epävarmuus on tärkeä osa sodankäynnin luonnetta, ja että epäsymmetria osaltaan lisää tätä epävarmuutta. Monet ovat aikojen kuluessa kuitenkin tehneet sen virheen, että ovat uskoneet oman taistelutekniikan, taktiikan ja teoreettisten edellytysten yhdessä omien menettelytapojen ja omaan suunnitteluun ja sotatoimien suorittamiseen liittyvien kiinteiden ”tarkistusluetteloiden” kanssa takaavan heille voiton. Sodassa tämänlaatuiset valmistelut ovat ilman muuta osoittautuneet hyödyllisiksi, mutta *pätevää* odottamattomasti (epäsymmetrisesti) toimivaa vihollista vastaan taisteltaessa parhaitenkin valmistellut operaatiot ovat usein juuttuneet paikoilleen. Ei yksinkertaisesti oltu psyykkisesti valmiita kohtaamaan odottamatonta. Helposti käy niinkin, että tullessamme jonkin sellaisen yllättämäksi mihin emme ole valmistautuneet, omasta vastatoimenpiteestämme tulee väistämättä ad hoc-sävyttynyt ja vähemmän tehokas.

8.3.1 Onko sota muuttunut pysyvästi?

Kun World Trade Center (WTC) terroriteon seurauksena tuhoutui 11.9.2001, harva Yhdysvaltojen politiikkaa tunteva epäili että tämä teko jäisi ilman vastausta. Välttämättömän poliittisen ja sotilaallisen valmistautumisjakson jälkeen 7.10.2001 – amerikkalaiset olivatkin matkalla Afganistaniin. He olivat varmoja asiastaan tätä seuranneessa sodassa: Talibanhallinto ja sen al-Qaidan ”palkkasotilaat” tuhottaisiin. Terroristirahma al-Qaida puolestaan sai aikaan toivomansa huomiota herättävän hyökkäyksen, eikä heidän kunnianhimoisena tavoitteena nähtävästi ollut mikään vähempi kuin pysyvän maailmanjärjestyksen muuttaminen. Käsitteestä ”911” on nykyään tullut laajan kansainvälisen terrorismin uusi symboli.⁴⁹⁴ Yhdysvaltojen hallintoviranomaisilla ja heidän liittolaisillaan on edessään pitkäaikainen ja monimutkainen sodankäynti, mikäli he uskovat pystyvänsä tuhoamaan kansainvälisen terrorismin.

Uuden virkansa ensimmäisten kuukausien aikana George W. Bush oli tehnyt paljon työtä rikkookseen kansainväliset sopimukset, jotka eivät soveltuneet uusiin kunnianhimoisiin amerikkalaisiin tavoitteisiin – kohu Kioton sopimuksen ympärillä ja ydinasesopimus Venä-

⁴⁹³ Ancher, Clinton J. III ja Burke, Michael D: “Doctrine for Asymmetric Warfare,” *Military Review*, July-August 2003, s. 18–25.

⁴⁹⁴ Yhdysvalloissa puhelinnumero 911 on hätänumero.

jän kanssa eivät olleet ainoita. Syyskuun 2001 tapahtumien perusteella republikaaninen hallitus tarkisti kantaansa ulkomaailmaan – ainakin joksikin aikaa. Maailmanyhteisöstä tuli uudelleen tärkeä Bushin hallinnolle, vaikka Yhdysvallat huomattavine sotilaallisine voimineen on luultavasti nähnyt asian niin, että se pystyy yksinkin hoitamaan viholliset.⁴⁹⁵ Vasta uudelleenvalintansa jälkeen Bush hallintoinen näyttää huomanneen, että heidän ehkä kannattaa huolehtia vanhoista liittolaisista. Ilmeisesti he ovat säätämässä ulkopoliitiikkaansa varsinkin ”vanhaa Eurooppaa” miellyttävään suuntaan.

Amerikkalaisten ”terrorismin vastaiseksi sodaksi” kutsuma aate on nyt toisessa vaiheessaan. Yhdysvallat aloittivat uuden vaiheen lisäämällä Irakin vastaista painostusta, jossa Saddam Hussein ja hänen hallituksensa olivat amerikkalaisille maailman ”pahojen voimien” symboli, joka itsessään on väittämänä perustavanlaatuisen *ideologinen*. Se, mitä tapahtui ”911”, johti vain vähäisessä määrin amerikkalaiseen ”itsetutkiskelevaan nöyryyteen”, mutta kylläkin patriotismin ja toimintakyvyn huomattavaan korostukseen.⁴⁹⁶ Irak joutui huomion kohteeksi sen vuoksi, että tiedustelupuolella pelättiin maan jälleen tuottavan joukkotuhoaseita (*Weapons of Mass Destruction, WMD*). Tämän seurauksena Irakin hallitus syöstiin valasta keväällä 2003 lyhyen tavanomaisen sodan jälkeen. Hallituksen vaihdos ei kuitenkaan tuonut maahan rauhaa. Vähän sen jälkeen kun tavanomainen sotavaihe oli ohi, erilaiset kapinaliikkeet aloittivat omat vastarintansa amerikkalaisia ja heidän liittolaisiaan vastaan. Tätä sotaa käydään edelleen, vaikka Irak nykyään onkin muodollisesti saanut uuden hallituksen ja vakiinnuttanut omat puolustusjoukot.⁴⁹⁷

Millainen oikeastaan on nyt nähtävissä oleva ”suurempi kuva”. Edellä oleva lyhyt tilannekatsaus enteilee muuttunutta sotilaallista ajattelu(tapaa) lähivuosina kohdattavista varsinaisista uhkista. Tavanomaista sodankäyntiä ei ilman muuta voi jättää pois laskuista, eikä varsinkaan silloin kun suurvallat ovat vastakkain tai suunnittelevat taistelevansa toisen valtion tavanomaisia asevoimia vastaan. Nykyään on kuitenkin muita sodankäynnin, konfliktien ja

⁴⁹⁵ Nils Marius Rekkedal, ”Nye trender innen krigføringen: men kriger er i dag som i tidligere tider vanskelige å forutse.” Kirjasta Arne Baudin, Thomas Hagman, Jan Ångström, redaktører, *En ny Medeltid? En introduktion till militärteori i lägintensiva konflikter*. (Stockholm: Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga institutionen, 2002). Tämä teksti on laajennettu ja muokattu versio kirjan perusteella tehdystä artikkelista, joka kirjoitettiin keväällä 2002.

⁴⁹⁶ Arvioitaessa nykyisiä sotilaallisia realiteetteja, olennaista on myös, että Yhdysvaltojen puolustusbudjetti vastaa maailman kymmenen suurimman kansakunnan puolustusbudjetteja yhteensä. Yhdysvalloissa on tällä hetkellä alle 5 prosenttia maailman väestöstä, mutta se kattaa 40 prosenttia maailman sotilaallisista kustannuksista.

⁴⁹⁷ Yhdysvaltojen ”sota terrorismia vastaan” syyskuun 2001 jälkeen on samalla tuonut ilmi, että Yhdysvallat tarvitsee liittolaisia, ei ensisijaisesti maasodankäyntiin, mutta antaakseen Irakin kaltaisille sotatoimille laajan kansainvälisen legitiimiyden, ts. oikeutuksen jonka myös muut hyväksyvät. Vain eurooppalaiset voivat olennaisesti vaikuttaa Lähi-idän muslimiyhteiskuntien nykyaikaistamiseen ja demokratisointiin alueella, joka on Euroopan mutta ei Yhdysvaltojen naapuri. Vaikka monet ovat väittäneet, että Euroopan ja Yhdysvaltojen välit ovat murtumassa, ei kuitenkaan pidä nähdä Atlantin yli tapahtuvan yhteistyön olivan mahdotonta tulevaisuudessa. Tämän yhteistyön tärkeissä osissa se jopa sujuu hyvin: Yhdysvallat ja Eurooppa ”kasvat yhteen” taloudellisesti, eivätkä säännölliset kitinät kauppaa koskevissa kysymyksissä ole toistaiseksi muuttuneet todella vakavaksi poliittiseksi taisteluksi.

erimielisyyksien muotoja, luonteeltaan myös ei-sotilaallisia, jotka hallitsevat kansainvälistä kuvaa. Paljon puhuttu globalistuminen on muun muassa muuttanut huomattavasti maailman talousjärjestelmää viimeisten noin 20 vuoden aikana.

Useiden aikaisempien autokraattisten valtioiden liberaalistuminen on tuonut uusille ”liberaaleille hallituksille” melkoisia haasteita. Muun muassa poliisin ja puolustusvoimien piirissä tapahtunut valtion ydintoimintojen heikkeneminen on aiheuttanut suuria ongelmia monissa ”uusista demokratioista”. Näin on tapahtunut muun muassa aikaisemmin Neuvostoliittoon kuuluneilla alueilla, joissa tavallisten ihmisten fyysinen ja taloudellinen turvallisuustunne on heikko (oikeusturvaanhan ei Neuvostoliitossa ollut koskaan kiinnitetty huomiota). Tuloksena nykyaikaisen järjestäytyneen rikollisuuden kehityksestä sekä niin sanotussa ”itäblokissa”, kuin myös monissa läntisenkin maailman maissa on ollut turvallisuuden merkittävä ”privatisointi”. Ne joilla on siihen varaa, perustavat tai vuokraavat yksityisiä turvallisuusjoukkoja, koska valtiolliset poliisivoimat eivät kykene riittävässä määrin turvaamaan fyysisesti ihmisiä ja myös taustalla olevia arvoja.⁴⁹⁸ Tämä on epäsuorasti merkinnyt valtion perinteisen valtamonopolin heikkenemistä. Muualla maailmassa, esimerkiksi suurissa osissa Afrikkaa, on vaikea ymmärtää minkään oikeusvaltion pystyvän pysymään elossa, jos yksilöiden kokemukset jokapäiväisessä elämässään ovat niin dramaattisia.⁴⁹⁹

Joukkotuhoukset ja muut epäsymmetriseen sodankäyntiin liittyvät menetelmät

Joukkotuhoukset leviämisen vaara tuo uuden ulottuvuuden tulevien vuosien konflikteihin. (Se on hyvin tärkeä ulottuvuus ja siihen suhtaudutaan vakavasti – varsinkin Yhdysvalloissa.) Tämän päivän tosiasia on, että kasvavalla joukolla toimijoita on käytössään tällaisia aseita, myös toisessa ja kolmannessa maailmassa. Näitä asejärjestelmiä niihin liittyvine halpoine kantojärjestelmineen kehitetään nyt monissa Lähi-idän ja Aasian maissa. Erityisesti pitkän matkan ballististen ohjusten nopea leviäminen lännenvastaisia asenteita omaaviin valtioihin on pitkällä aikavälillä vakavasti otettava potentiaalinen uhka. Tämä on jo johtanut siihen, että Yhdysvallat on tehnyt huomattavia suunnitelmia antiballistisen ohjuspuo-

498 Ongelmaa on kuvattu ruotsalaisen sanomalehden Dagens nyheterin 28.12.2004 julkaisemassa pääkirjoituksessa: ”Ruotsissa valtio ottaa itselleen yhä useampia tehtäviä. Tukholman pörssissä julkinen sektori on suurin omistaja. Samaan aikaan valtio hoitaa huonosti ydintehtävänsä: oikeuslaitoksen, puolustusvoimat sekä hoidon ja koulun”. Näemme tästä, ettei valtiolta pysty keskittymään päätehtäviinsä – aikaa myöten valtiolle koituvien huomattavien seurauksien. Toisin kuin Ruotsissa, Yhdysvalloissa on osana niin kutsuttujen NeoCons’ien poliittista menestystä omaksuttu ideologinen mielikuva, että ”yksityinen on parempi”, jonka mukaan lähes riippumatta asian realiteeteista toivotaan, että yksityiset investoijat ja firmat ottavat hoitaakseen aikaisemmat valtiolliset toiminnot. Ilmiön seurauksena ”Corporate Warriors”/siviilipalkatut puolustus- ja turvallisuusspesialistit ovat ryhtyneet hoitamaan monia puolustuksen perinteisistä tehtävistä. Tästä on tullut erittäin konkreettista tämän päivän Irakissa.

499 Rekkedal (2002), *ibid*, s. 22–23.

lustuksen kehittämiseksi, mihin muun muassa Venäjä ja Kiina ovat suhtautuneet erittäin kriittisesti.

On tietysti vaikea sanoa mitään varmaa siitä, käytetäänkö joukkotuhoukseita ja milloin tämä tapahtuu, mutta edellytykset ovat teoriassa aina olemassa useiden valtioiden jatkuvasti hankkiessa tällaisia aseita. Näin ollen ei voidakaan enää pitää mahdollisena, että tällaisia asejärjestelmiä aletaan käyttää. Joka tapauksessa on naiivia jättää ottamatta huomioon, että terroristiryhmät pystyvät hankkimaan käyttöönsä tehokkaita biologisia ja kemiallisia taisteluaineita 5–10 vuoden perspektiivillä.⁵⁰⁰ Tässä oleva arviointi on nähty kansallisvaltion tasolta, mutta kokonaan ei voida sulkea pois sitä, että pienet hyvin rahoitetut terroristiryhmät hankkivat itselleen yksinkertaisia biologisia aseita. Ne saattavat myös pystyä keräämään tarpeeksi radioaktiivista materiaalia niin sanottuun ”dirty bomb”iin, joka perustuu radioaktiiviseen raaka-aineeseen ja tavalliseen räjähdysaineeseen. Ainakin teoriassa tällainen ase voidaan koota ja räjäyttää, vaikka tiedot radioaktiivisesta materiaalista sellaisenaan olisivat rajalliset, jos attentaatin suorittaa esimerkiksi ryhmä, jolla on itsemurhapommittajia. Nämä ovat valmiita uhraamaan henkensä aiheuttaakseen joukkotuhon suurkaupungissa.

Taitava kapinajohto voi päättää toimia epäsymmetristen periaatteiden mukaan konflikteissa, joissa kapinalliset ovat vastatusten lännen tukemien hallitusten kanssa. On myös todennäköistä, että varsinaiset erimuotoiset uhkat tulevat hyvinkin erilaisten ryhmittymien taholta, ja että nämä ryhmät pystyvät yhteistyöhön yhteistä vastustajaa vastaan: länttä ja kaikkea sitä mitä tuo käsite symboloikaan.

Järjestäytyneen nykyaikaisen yhteiskunnan hajottamista toivovilla on kuitenkin muitakin keinoja käytettävissään kuin suora väkivalta. Tässä yhteydessä informaatiojärjestelmien ja yleensä elektroniikan nopeasti lisääntyvä merkitys voi osoittautua pitemmällä aikavälillä erittäin tärkeäksi. Vaikka länsimaat ovatkin tällä alueella selvästi johtavia, se ei sinänsä takaa sitä, ettei informaatioteknologiaa voida käyttää länttä vastaan. Viime vuosien monet hyökkäykset erilaisten ”matojen” ja tietokonevirusten avulla ovat ehkä vain ”lämmittelyä” sille, mitä uusia hyökkäysmenetelmiä saattaakaan olla tulossa. On paljon viitteitä siitä, että olemme tuskin nähneet edes alkua mahdollisesta, 10–15 vuoden perspektiivillä tapahtuvasta niin sanotusta ”kybersodasta” (”cyberwar”). Tulevien informaatiooperaatioiden (lyhennetään tästedes IO) merkitystä on näin ollen vaikea ennustaa. Länsimaat eivät kuitenkaan pidemmän päälle voi automaattisesti laskea selvän yliotteensa varaan. Monet tarkkailijat näkevät IO-uhan toistaiseksi rajallisena, mutta useimmat aiheesta kirjoittavat huomauttavat mahdollisesta tulevasta vaarasta. Tarvitaan tosin vielä parempia todisteita, että nämä mainitut kapasiteetit todellakin tarjoavat mahdollisuuksia uusiin epäsymmetrisiin taistelukeihoihin ja menetelmiin ja että niitä voitaisiin käyttää sotilaallisesti vahvempia vastustajia vastaan.

⁵⁰⁰ O'Brien, Kevin ja Nusbaum, Joseph: ”Intelligence Gathering Asymmetric Threats”, www.icsa.ac.uk, 2001.

Tätä saattaa valaista ajatuskoe: on aina mahdollista, että tavanomainen terrorismi ja sisodankäynti yhdistetään ”kyberavaruus”-hyökkäyksen käyttöön maan infrastruktuuria vastaan. Tarkoituksena voi olla vahingoittaa tärkeitä sotilaallisia ja muita yhteiskunnallisesti keskeisiä informaatio- ja kommunikaatiojärjestelmiä. Tällaisessa tilanteessa jopa läntiselle suurvallalle saattaa koitua huomattavia vahinkoja, jos sen kimppuun käy vaikka vain muutamien jäsenen suuruinen hyvin organisoitu, motivoitunut, koulutettu ja varustettu ryhmä. Sellaisella hyökkäyksellä voi olla erittäin suuri vaikutus, mikäli hyökkäys vain onnistuu hyvin. Ehkä suurimman vaikutuksen saisi aikaan esimerkiksi pankkien maksukorttijärjestelmien kaltaisen keskeisen infrastruktuurin romahtaminen? 9/11 osoitti, että osakemarkkinoilla ja rahamarkkinoilla toimivien henkilöiden ei juurikaan voi odottaa käyttäytyvän järkevästi jouduttuaan tämältyypisen tilanteen eteen. Tavalliset ihmisetkin voivat tulla epävarmoiksi ja pelätä, mitä jatkossa tapahtuu, kun maksupalvelut ja rahanautomaatit eivät toimi. Eräs seikka pitää kuitenkin panna merkille: tähän mennessä kukaan ei luultavasti ole kuollut informaatio-operaation seurauksena. Toisaalta, jos kapinallike tai terroristijärjestö onnistuu synnyttämään pelkoa väestössä, se voi tietysti laukaista ennalta arvaamattoman reaktion. Näin ollen on perusteltua olettaa, että niin kauan kuin terroristit haluavat sekä pelotella että tappaa, ne käyttävät kaikenlaisia, jo edellä osoitettuja tuhoamismuotoja, mukaan luettuna aseet ja räjähdysaineet ja ajan mittaan ehkä myös joukkotuhoaseita?

Oikeiden ja sovellettujen tiedustelutietojen hankkiminen ja toisaalta myös tarve kehittää hankintakykyä on lisääntynyt selvästi viime aikoina. Tällaisen tiedustelutyön tavoitteena on muun muassa pystyä laatimaan varoituksia ja uhkakuvia sekä kyetä tukemaan sotilaallisia operaatioita alueilla, joissa voidaan odottaa epäsymmetristä sodankäyntiä. Tässä yhteydessä on aihetta tietystä määrin kyseenalaistaa perinteinen länsimainen tiedusteluprosessi, jonka muoto on peräisin kylmän sodan ajoilta. Silloin kehitellyt menetelmät voivat tuskin täyttää nykyisiä tarpeita ja vastata vaatimuksiin. Kuten useimmilla muillakin sotilaallisilla ammattialoilla, uutta tietoa täytyy kehittää sekä parantaa kykyä käyttää sitä. Tiedusteluprosessin täytyy varmistaa todellisten vaihtoehtojen (optioner) kehittäminen ajoissa niin, että muun muassa odottamattomiin epäsymmetrisiin uhkiin pystytään vastaamaan.⁵⁰¹

Mitä käsitteet epäsymmetria ja epäsymmetrinen sodankäynti merkitsevät nykyään?

Niin sanottu epäsymmetrinen sodankäynti [synonyymina käytetään usein ”asymmetrinen sodankäynti⁵⁰²] ei ole historiallisesti mitään uutta, vaikka nykyaikainen amerikkalainen määrittelmä osoittaakin, että nyt olisi käsillä jotain uutta. U.S. Joint Chiefs of Staff määritteli ilmiön 1990-luvun lopulla seuraavasti:

⁵⁰¹ Rekkedal, Nils Marius: *Moderne krigskunst*, s. 355–359.

⁵⁰² Toim.huom: asymmetriaa-käännöstä ei käytetä tässä käännöksessä, koska se viittaa enemmän johonkin, jolla ei ole vertailukohtaa. Epäsymmetrian vastakohta on symmetria.

*Asymmetrical Warfare is an attempt to circumvent or undermine an opponent's strengths while exploiting his weaknesses using methods that differ significantly from the opponent's usual mode of operations.*⁵⁰³

Epäsymmetrisistä uhista ja epäsymmetrisestä sodankäynnistä on monia muitakin määritelmiä. Useimmat näistä määritelmistä ovat länsimaisia ja amerikkalaisten sotadoktriinin kirjoittajien laatimia. Käsitettä *asymmetric warfare* ei ollut otettu mukaan Yhdysvaltain puolustusministeriön vuodelta 1999 olevaan viralliseen käsitteisanakirjaan ”Dictionary of Military Terms”.⁵⁰⁴ Tämä kertoo siitä, että käsite on uusi amerikkalaisten sodankäyntiin liittyvästä sotilaallisesta ajattelusta (tavassa). U.S. Joint Publication 1, *Joint Warfare of Armed Forces of the United States* on sen sijaan keskeinen aihetta käsittelevä doktriinidokumentti. Siinä epäsymmetrinen sodankäynti määritellään seuraavasti ”asymmetric engagements are battles between dissimilar forces”.⁵⁰⁵ Yhdysvaltalainen tutkimuslaitos U.S. Defense Advances Research Projects Agency (DARPA) korostaa sivullaan, että epäsymmetrinen sodankäynti on:

*”Warfare activities with fewer and less-easily specified objectives”, [jotka normaalisti käsittävät] “(...) small numbers of actors and/or force-participants, using unconventional tactics that often have high impact (political or material) relative to the force level involved.”*⁵⁰⁶

Samalla kun teknologinen etumatka kehittyneeseen maailmaan niin tieteellisillä kuin sotilaallisilla vaikutusalueilla on kasvanut verrattuna useimpien kehitysmaiden edistymiseen, *teknologiasta* on tullut helppotajuisempaa ja jatkuvasti helpommin käsiin saatavaa myös kolmannen maailman ryhmittymille ja valtioille. Muun muassa internetin kautta on mahdollisuus hankkia sopivia asejärjestelmiä ja tietoja pommien valmistamisesta. Jos terroritekojen takana on yksittäisiä henkilöitä, tekojen vaikutus on tavallisesti pienempi verrattuna siihen, että kyseessä on suuremmat toimintaedellytykset omaava ryhmä, varsinkin jos ryhmän johtaja ei epäröi käyttää massiivista väkivaltaa siviilikohteita vastaan. Terroristijärjestöjen viime aikoina kehittämää tuhoamiskapasiteettia kuvaa hyvin uudenmuotoiset itsemurhapommittajat, joita muun muassa palestiinalaiset terroristijärjestöt ovat käyttäneet Israel-

⁵⁰³ Ks. Miles, Franklin B: ”Asymmetric Warfare: An Historical Perspective”, (Carlisle, Pa: U.S. Army War College, 1999), s. 2–3. On mentävä luultavasti 1980-luvulle, jotta löydetään tämän käsitteen käytön lähdekohta. Siihen asti eniten käytettyjä englanninkielisessä kirjallisuudessa ja keskustelussa olivat käsitteet *insurgency* ja *counterinsurgency*. Yksi ensimmäisistä uudemmissa amerikkalaisista lähteistä, joissa ongelmat otetaan esiin oli Joint Publication 1, *Joint Warfare of the Armed Forces of the United States*, 1995.

⁵⁰⁴ U.S. Department of Defense, Joint Chiefs of Staff, *Dictionary of Military Terms, New Revised and Expanded Edition*, (Mechanicsburg, Pennsylvania: Stackpole Books, 1999.)

⁵⁰⁵ Tämä on Yhdysvaltain puolustusvoimien dokumentti, joka kuvaa sodankäyntiä niin sanotulla yhteisoperatiivisella tasolla. (Dokumentti on käytettävissä U.S. Armed Forces’in internet-sivuilla koodilla JP 0–1.)

⁵⁰⁶ DARPA:n lausunto perustuu siihen, miten käsitettä kuvattiin artikkelissa, jonka olivat kirjoittaneet Kevin O’Brien ja Joseph Nusbaum, ”Intelligence Gathering Asymmetric Threats”, www.icsa.ac.uk, 2001.

lissa sekä Venäjällä tiettyyn ajatus(tapaan) indoktrinoitujen joukkojen suorittamat summit-
taiset itsemurhahyökkäykset kouluja ja sairaaloita vastaan.⁵⁰⁷

*When a nation state or national armed force, (which adheres to certain rules and will only use limited force to obtain a limited goal), faces off with one of these types of organizations [the Japanese Aum Shinrikyo cult; and (...) terrorist groups like Osama bin Laden's] (which never observe any rules and which are not afraid to fight an unlimited war using unlimited means), it will often prove very difficult for the nation state or national armed force to gain the upper hand.*⁵⁰⁸

Lisääntyneen terroristitoiminnan yhtenä tärkeänä syynä on luultavasti uusien tekniikoiden, kuten kehittyneiden matkapuhelimien, tietokonelaitteiden ja satelliittipuhelinten helpompi saatavuus. Näitä voidaan pitää nykyaikaisten terroritoimien suunnittelun, harjoitusten ja taistelunjohton tärkeänä perustana. Uusilla ja usein erittäin häikäilemättömillä toimijoilla on nykyään mahdollisuus hankkia selvästi parempi valikoima helposti saatavaa tekniikkaa ja uusia keveitä asejärjestelmiä käytettäväksi länttä vastaan, kuin mikä vastaavien ryhmien tilanne oli kylmän sodan aikana. Tällöin sotilasteknologia (ja teknologia yleensä) oli supervaltioiden hyvin valvomaa. Terroristeilla/kapinallisilla on usein paremmat varusteet kuin niitä vastassa olevilla paikallisilla poliisi- ja sotilasjoukoilla, varsinkin toisessa ja kolmannessa maailmassa. Epäsymmetriset toimijat ovat viime aikoina kyenneet entistä paremmin käyttämään hyväkseen uusia mahdollisuuksia ja esiintymään kansainvälisesti. Tämä johtuu nopeasti kasvavasta kansainvälisten ”halpojen” lentokuljetusten saannista sekä tietojen ja informaation yhä vapaammasta siirrosta internetissä.

Epäsymmetrisiä keinoja käytetään yleensä hyväksi silloin, kun käsitetään, *että* vastustajaa *ei* itse pystytä kohtaamaan tavanomaisin keinoin. Siihen saattaa olla monia syitä. Pääsyyinä epäsymmetristen menetelmien käyttöönottoon on luultavasti puuttuva kyky hankkia tarpeellinen poliittinen tai sotilaallinen voima, joka mahdollistaa vastustajan suoran kohtaamisen. Epäsymmetrinen toimija toivoo voivansa kestää vihollisen taholta tulevan paineen käyttäytymällä epätavanomaisesti ja hyödyntämällä muita keinoja kuin puhtaasti sotilaallista voimaa. Oikean epäsymmetrisen lähestymistavan valinta voi, ainakin teoriassa, mahdollis-

⁵⁰⁷ Historialliselta kannalta katsottuna itsemurhapommittajat ovat suhteellisen uusi ilmiö. Itsemurhapommittajien historia on lyhyt, jos ei huomioida japanilaisten ”Kamikaze”-lentäjien toimintaa toisen maailmansodan loppupuolelta. Tämäntyyppistä toimintaa ei uskonnolliseltakaan puolelta ole perinteisesti pidetty positiivisena. Uutta on myös, että islam näkee tämänlaisen terroritoiminnan nykyään positiivisempänä, ja vain noin 20 vuotta sitten ääri-islamilaiset ryhmät alkoivat määritellä itsemurha-attentaatin uudelleen ”martyyriteoksi”. Ensimmäiset laajamittaiset ”nykyaikaiset” itsemurhahyökkäykset suunnattiin amerikkalaisia ja ranskalaisia joukkoja vastaan Libanonissa 1983, ja vuodesta 1993 myös palestiinalaiset ryhmät ovat käyttäneet itsemurhahyökkäyksiä Israelia vastaan. Muutkin ryhmät, kuten esim. ”Tiikerit” Sri Lankassa ovat tehneet vastaavia tekoja. Tämä toimintamalli näyttää tulleen jäädäkseen osaksi nykyaikaista terrorismia.

⁵⁰⁸ Tämän ovat kirjoittaneet kaksi kiinalaista everstiä Qiao Liang ja Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*. Teksti on otettu lainaustivistelmästä, Roger W. Barnett, *Asymmetrical Warfare. Today's Challenge to U.S. Military Power*, (Washington, D.C.; Brassey's, Inc, 2003).

taa jopa Yhdysvaltojen kaltaisen suurvallan kohtaamisen, mikä on lähes toivoton tehtävä tavanomaisin sotilaallisin keinoin. Puhtaaksiviivellyimmässä muodossaan epäsymmetrinen sodankäynti on omien kilpailuetujen hyödyntämistä käyttämällä sopivia epätavanomaisia keinoja vihollisen oletettuja heikkouksia vastaan.

Nykyisessä poliittisessa todellisuudessa toisesta tai kolmannelta maailmasta tulevat haastajat valitsevat muita useammin epäsymmetristen menetelmien käyttämisen halutessaan taistella vallassa olevaa hallitusta vastaan. Toisilla on kunnianhimoisempia pyrkimyksiä ja niiden tavoitteena on ylimalkaan vain vahingoittaa tai tuhota mitä tahansa länsimaiseen maailmaan viittaavaa.

Tässä pitää kuitenkin muistaa seuraava vasta-ajatus: onko epäsymmetrisen sodankäynnin käsitteellä todellista määritelmää? Täytyykö huomioon ottaa jotain enemmän kuin että on painotettava omaa voimaa ja käytettävä hyväksi vihollisen heikkouksia. Se on oikeastaan itsestään selvä asia strategisen ja taktisen ajattelu(tavan) kaikissa muodoissa. Tavallisemmasta selityksestä poiketen ”aito epäsymmetria” on sitä, että vastustajan harjoittama toiminta on sellaista, että samoja tekoja ei itse voi tai halua tehdä. Tällainen epäsymmetrinen toiminta voi aiheuttaa suuria ongelmia vastapuolelle kahdesta syystä:

1. Koska itse ei pysty vastaamaan haasteeseen tehokkaasti, se estää ryhtymästä vastatoimintaan, mikä koetaan aina ongelmalliseksi tai suorastaan vaaralliseksi.
2. Moniin epäsymmetrisiin toimenpiteisiin on vaikea suhtautua ja mukautua – ne koetaan ehkä suorastaan ”sivistymättömiksi”. Useimmat läntiset sotilaalliset ja poliittiset johtajat pitävät myös monia epäsymmetrisiä vaikutuskeinoja mahdottomina hyväksyä. Se, että vastustaja ei ”taistele puhtain asein” voi sinänsä merkitä, että tullaan helpommin yllätetyiksi. Erinomaisena esimerkkinä tämäntyyppisestä ”strategisesta yllätyksestä” voidaan pitää syyskuun 11. päivän 2001 tapahtumaa. Täyteen tankattujen, täynnä matkustajia olevien suurten matkustajalentokoneiden käyttö ”pommeina” romutti selvästi käsityksen siitä, mitä *länsimaisten normien* mukaan pidetään laillisina asejärjestelminä.

Epäsymmetrisellä ajattelun tavoilla ja toimintamenetelmillä voi olla merkitystä myös muissa kuin tähän asti käsitellyissä yhteyksissä. Epäsymmetriset menetelmät voivat olla ajan-kohtainen ase esimerkiksi taistelussa monikansallisia yhteisöjä, ylikansallisia rahoitusyhtiöitä tai muunlaisia kansainvälisiä organisaatioita, myös YK:ta, vastaan. Tällaisten menetelmien hyvin järjestäytyneet käyttäjät hyödyntävät tavallisesti toimintatapaa, jossa taktiikka ja asevalinta on sovitettu kohteen mukaan, ja joka samalla sisältää yllätyselementin. Tarkoitus on tehdä siitä, johon halutaan osua, kykenemätön vastaamaan hyökkäykseen suunnitellulla ja strukturoidulla tavalla. Keskustelua hallitsevien teorioiden mukaan epäsymmetristen vaikutuskeinojen, taisteluaineiden mukaan luettuina, käyttäjä pääsee nyt vähentämään vastustajan varsinaisen teknisen ylivoiman merkitystä. Parhaassa tapauksessa terroristit pystyvät kääntämään vastustajan teknisen ylivoiman sitä itseään vastaan.⁵⁰⁹

⁵⁰⁹ Tämäntyyppisen ongelman esimerkkinä voidaan ehkä käyttää Irakia, joka yritti kohdata USA-johtoisen koalition tavanomaisin keinoin Persianlahden sodan aikana 1991. Irak *hyötiin sotilaallisesti* vajaan kahden kuukauden sodankäynnin aikana, ja sen oli pakko hyväksyä jälleen Kuwait itsenäisenä maana. Bagdadin

Epäsymmetriset hyökkäysmuodot edellyttävät kuitenkin, että hyökkääjä käyttää vastapuolen heikkouksia ja haavoittuvuutta hyväkseen ja että se kykenee saamaan niistä tietoa. Epäsymmetrisiä taistelumenetelmiä käyttävä toimija muodostaa strategiansa taistelutilan muuttamistarkoituksessa. Hyökkääjä voi muun muassa päättää operoida ympäristössä, joka vaikeuttaa vastustajan raskaan kaluston tehokasta käyttöä, myös nykyaikaista ilmavoimaa. Hyökkääjä voi esimerkiksi päättää taistella suurissa kaupungeissa ja perustaa tukikohtiaan asutetuille alueilla (tämänkaltaista toimintaa on ollut Irakissa). Pakottamalla vihollinen taistelemaan sille epäedullisessa ympäristössä, hyökkääjän on sotilaallisten päämääriensä saavuttamiseksi hyväksyttävä ihmishenkien menetys – varsinkin siviilitappiot. Tämä tapa heikentää systemaattisesti ylivoimaista vastustajaa vaikeuttaa sen sotilaallisen askekapasiteetin tehokasta käyttöä, joka tekee samalla ylivoimaisen vastustajan sotilaallisesta suorituskyvystä vähemmän merkityksellisen. Ylivoimaisella osapuolella on lopulta vähemmän tuhottavia kohteita, ainakin niin kauan kuin omat ja paikallisen siviiliväestön tappiot halutaan pitää alhaisina.

Epäsymmetrisen sodankäynnin määrittelyminen suppeasti voi saada aikaan, että juututaan kiinni vain terroristiryhmien toiminnan kuvaukseen. Yksi epäsymmetrisen ”sotafilosofian” mahdollisesti uusista luonteenpiirteistä saattaa olla juuri fyysisen demarkaatiolinjan puuttuminen taistelulentän ympäriltä. Tämä rajoitus pitää ehkä hylätä jo toiminnan alkuvaiheessa, kun operoidaan/esiinnyttään maailmanlaajuisen yleisön edessä. Kasvanut maantieteellinen ulottuvuus saattaa toisaalta saada aikaan ilmiön, jossa yksilöt nousevat esille ennen näkemättömällä tavalla. Silloin on vaarana, että – sitä haluamatta – tuotetaan mediaan niin sanottuja ”strategisia korpraaleja” tai ”taisteluteknisiä kenraaleita”. Sodankäynnin tasot menevät siis suuren yleisön osalta sekaisin. Yksilön rooli ja merkitys sotilasorganisaatiossa on lopulta varsin staattinen ja arvomerkkiin sidottu. Media voi sekoittaa koko organisaation käsityksiä siitä, mitä oikeastaan oli suunniteltu saavutettavan, jolloin mahdollisesti ajaututaan miellyttämään mediaa ja samalla ajaututaan myös vaistonvaraiseen toimintaan.⁵¹⁰

”Epäsymmetriset uhkat” – mitä ne ovat?

Niin sanotut epäsymmetriset uhkat voivat ilmetä monella tapaa. Normaalisti heikompi osapuoli välttää kohtaamasta vastapuolen pääjoukkoja. Taitavasti johdettu kapinaliike etsii

hallitus ei kuitenkaan koskaan tunnustanut olevansa *poliittisesti voitettu*, ja valitsi yhteenoton jatkamisen Yhdysvaltojen/lännen kanssa, mutta nyt muilla keinoin. Irak muun muassa jätti ottamatta huomioon maailmanyhteisön kritiikin ja suurehkon määrän YK:n päätöksiä, ja boikottitoimenpiteistä ja yksittäisistä maahan kohdistuneista sotilastoimista huolimatta hallitus jatkoi taisteluaan Yhdysvaltoja/länttä vastaan. Tämä aiheutti sen, että Yhdysvaltojen oli pakko pitää suuria ja kalliita sotajoukkoja alueella, ja amerikkalaisten kannalta näkyvissä ei juuri ollut rauhanomaista ratkaisua Irak-ongelmalle. Se loppuikin sitten uuteen sotaan 2003.

⁵¹⁰ Professori Eric Swyngedouw on yhteiskuntaa käsittelevässä näkökulmassaan luonut uuden käsitteen, joka yhdistää yhteiskuntakuuluvuuden paikallisen dimension globaaliin yhteyteen, johon niin usein on oltava yhteydessä tai jossa on operoitava. Hän kuvaa sitä termillä ”*glocal*”.

menetelmiä, joilla se itse pystyy rajoittamaan tai kontrolloimaan tappioitaan – kapinalliset taistelevat vain ollessaan varmoja, että siitä on niille etua. Strategisella tasolla epäsymmetristen, epäsovinnainten keinojen käyttäjä haluaa usein panostaa siviiliväestön pelkoon ja tyytymättömyyteen.

Seuraavat esimerkit havainnollistavat tätä: siviiliväestön sotatoimiin kohdistuvaa pelkoa voidaan käyttää hyväksi ja se saattaa johtaa demokraattisesti johdetussa maassa toteutetulle menettelylle annetun tuen heikkenemiseen. Sellaisissa yhteyksissä taitavat toimijat voivat manipuloida esimerkiksi erilaisia rauhanliikkeitä, jotka alun perin oli suunniteltu täysin muihin tarkoituksiin, ja käyttää näitä hyödykseen mahdollisina tukijoina. On väitetty, että Saddamin hallitus Bagdadissa sai keväällä 2003 *epäsuorasti* tukea länsimaisilta sodanvastustajilta, toimintaryhmiltä jotka ovat sotaa vastaan periaatteelliselta pohjalta siitä riippumatta, mitkä hallitukset ovat konfliktiin sekaantuneet. Vaihtoehtoinen menestymistapa saattaa olla, että aikaa myöten horjutetaan kansan hallitukselle osoittamaa tukea. Tämä menettelytapa voi olla käyttökelpoinen, jos valtiovallalta tietyssä maassa puuttuu demokraattinen johtamismuoto. Juuri ihmisoikeuksien puuttuminen ja etujen vinoutunut jakautuminen voivat olla niitä huomion kohteena olevia epäkohtia, joita esimerkiksi *paikalliset* demokratian kannattajat saattavat käyttää hyväkseen taistelussaan hallituksen vaihtamiseksi. (Viime vuosina on nähty odottamattomia ja nopeita muutoksia esimerkiksi Ukrainassa ja Libanonissa. Istuvan hallituksen omat toimenpiteet/väärät arvioinnit ovat aiheuttaneet, että kontrolli on ”äkillisesti” menetetty, ja uudet voimat ovat uskaltaneet käyttää hallituksen heikkoutta hyväkseen.)

Taitavat kapinoitsijat huolehtivat siitä, että istuvan hallituksen liitot ja kumppanuus muiden ryhmien ja kapinallisten vastustajien kanssa saatetaan huonoon valoon. Tässä yhteydessä uhkien käytöllä saattaa olla vahva psykologinen vaikutus sen lisäksi että fyysisten tuhojen käyttö useimmissa tapauksissa luonnollisesti pelottaa sitä kansan osaa, jota koko toiminta vähemmässä määrin koskee tai joka on siihen vähemmän sitoutunut. Jos tavalliset ihmiset alkavat kokea, että valtiolta ei pysty antamaan heille tarvittavaa turvaa, saattaa lojaalius vallassa olevaa hallitusta kohtaan lakata nopeasti. Esimerkkinä yksinkertaisesta epäsymmetrisen sodankäynnin muodosta, jossa lännenvastainen koalitio voitti, on YK:n operaatio Somaliassa vuosina 1992–1994. Kuten aikaisemmin on mainittu, se päättyi siihen, että Yhdysvallat ja siten länsimaat antoivat itse asiassa periksi, kun Clintonin hallitus päätti vetää sotilaansa maasta.⁵¹¹ Yksi klaaniryhmistä pystyi tietoisella, kansainvälistä voimaa vastaan

⁵¹¹ Peters, Ralph: ”In Praise of Attrition”, *Parameters*, Summer 2004, s. 26–27. Sitaatti: “We hit a low point in Mogadishu, when Army Rangers, Special Operations elements, and line troops delivered a devastating blow against General Aideed’s irregulars – only to have President Clinton declare defeat by pulling out. One may argue about the rationale for our presence in Somalia and about the dangers of mission creep, but once we’re in a fight, we need to win it – and remain on the battlefield long enough to convince our enemies they’ve lost on every count.” Ks. myös R. A. Clark, *ibid.*, s. 88. Hänen käsityksensä on, etteivät amerikkalaiset koskaan olleet ajatelleet jäädä. Peters ja Clark ovat näin nähnyt ”täysin eri mieltä”, mitä tulee käsitykseen presidentti Clintonin aikaisesta hallinnosta.

suunnatulla kampanjalla estämään tilanteen normalisoitumisen – tilanteen kehittyminen siihen suuntaan saattoi ryhmän käsityksen mukaan uhata sen valta-asemaa.⁵¹²

Epäsymmetrisiä vaikutuskeinoja ovat esimerkiksi: kansainvälisten joukkojen toiminta-alueelle ryhmittämisen yhteydessä tehdyt hyökkäykset, länsimaisen taustan omaavia kansalaisia vastaan tehdyt hyökkäykset sekä länsivaltojen omaisuutta tai suurvalloille kuuluvaa aluetta vastaan tehdyt iskut. Vain tällaisten toimien uhka voi lisätä tarvetta käyttää joskus epätavanomaisia vaikutuskeinoja ryhmitettyjen joukkojen turvallisuustarpeen tyydyttämiseksi. Epäsymmetriset menetelmät ovat todennäköisiä esimerkiksi kriisinhallintaan liittyvissä tehtävissä, joista usein käytetään nimitystä rauhaa tukevat operaatiot (*Peace-Support Operations* [PSO]).⁵¹³ Kaikkien läntisten valtioiden ja niiden sotilaallisten voimien pitää tänä päivänä olla valmistautuneita siihen, että ne voivat joutua erimuotoisten epäsymmetristen vaikutuskeinojen kohteeksi, varsinkin jos valtioilla on omaa kansallista asevoimaa varsinaisella konfliktialueella. Lisäongelmana tässä on, että hyväksyttävän kansallisen turva-asteen aikaansaamiseksi tehtävät toimenpiteet sitovat mahdollisesti niin paljon voimavaroja, että joukkojen lähettäminen varsinaiseen tehtävään ei enää onnistu resurssipulan vuoksi.

Taktisella tasolla vastustaja voi pakottaa toimijan muuttamaan taktiikkaansa, esimerkiksi käyttämällä hyväkseen länsimaiden pelkoa väistämättömistä sotilaallisista tappioista, tai tekemällä hyökkäyksiä, joita länsimaisten joukkojen on vaikea kohdata tai estää. Esimerkkinä voi olla länsimaiseen ratkaisevaan kansalliseen infrastruktuuriin kohdistuva satunnaisten terroritekojen tai suurempien, niin fyysisten kuin elektronisten, hyökkäysten toteuttaminen. Ehkä dramaattisin hyökkäys tähän mennessä on terroristihyökkäys amerikkalaisten symboleja World Trade Centeriä ja Pentagonia vastaan syyskuussa 2001. Terroristitoiminnan uhkat, negatiiviset kertomukset monimutkaisista lännen toteuttamista kriisinhallinta- ja *Peace Support operationeista*, taloudellista romahdusta tukevat toimenpiteet, siviilitottelemattomuus ja järjestäytynyt rikollisuus ovat kaikki esimerkkejä suurimmassa osassa tilanteita vähemmän dramaattisista tilanteista, jotka yhtä hyvin voivat toimia epäsymmetrisinä tekoina jouduttaessa tekemisiin vahvemman vastustajan kanssa.⁵¹⁴

⁵¹² Tom Clancy antaa vähän toisenlaisen kuvan tilanteesta kirjassaan, jonka hän kirjoitti yhdessä USMC:n kenraali Zinnin kanssa. Zinni oli niin sanottu ”lähettiläs” (”envoy”), jonka tarkoituksena oli löytää peruste poliittiselle ratkaisulle. Hän kirjoittaa, että kehitys olisi voitu välttää, mikäli kenraali Aidid olisi hyväksytty tärkeänä vastapuolena. YK:n pakistanilainen valtuutettu ei tosin hyväksynyt tätä toimenpidettä. Ongelma samastui Aididiin, ja näin ollen pragmaattinen ratkaisu ei ollut mahdollinen. Toisaalta, kuten edellä on tähdennetty, Somaliassa ei koskaan ollut strategista merkitystä Yhdysvalloille, ja se vetäytyi ”Black Hawk Down” episodin jälkeen. Tom Clancy (yhdessä Kenraali Tony Zinnin (ret.) ja Tony Koltzin kanssa), *Battle Ready* (New York: G. P. Putman’s Sons, 2004), s. 273–285.

⁵¹³ Englanninkielinen lyhenne CRO, norjankielisenä FSO. Ks. virallinen norjankielinen määritelmä Forsvarsstaben, *Forsvarets doktrine for landoperasjoner*, (Oslo: Forsvarsstaben (FST), 2004).

⁵¹⁴ Siirtomaasotia 1950- ja 1960-luvuilla voidaan käyttää kuvaamaan epäsymmetrisen sodankäynnin potentiaalia, mutta osoittamaan myös sen rajoituksia. Vastaavat haasteet ovat mukana myös nykyään niissä noin 25:ssä meneillään olevassa matalan intensiteetin konfliktissa. Tulevaisuuden pääuhat ovat luultavasti kuitenkin vähän toisenlaisia kuin mitä aikaisemmin on nähty. Täysin uutta on, että enää ei voi sulkea pois sitä, että sissijärjestöt ja varsinkin terroristit voivat ottaa käyttöön joukkotuhoaseita.

8.3.2 Epäsymmetrinen sodankäynti – konkretisoiminen

Kuten aikaisemmin on mainittu, vaaditaan laajamittaista puolustusta, että hyvin organisoidun kapinaliikkeen käytettävissä oleviin uhkamuotoihin pystytään vastaamaan. Tällaisia kapinoita vastaan taisteleminen kestää tavallisesti vuosia, eikä kuukausia. Kasvavana ongelmana on samasta syystä kansan tuen varmistaminen kotona tämänkaltaisille, länsimaiden ulkopuolella tapahtuville pitkäaikaisille toimille. Varsinkin nykyaikaisen median esittämää osaa on vaikea ennustaa. Kansan tuki oli ensi vaiheessa positiivista Afganistanin Taliban-hallintoa vastaan käydyssä sodassa. Positiivisesti kirjoittavat ovat nyttemmin harventuneet. Koko sotaan ollaan ehkä väsymässä? Tämä johtanee siihen, että Kabulissa olevan hallituksen aktiivinen tukeminen vaikeutuu. Sodan kestäessä vuosia on kotiyleisölle entistä vaikeampaa selittää koko ajan, lähes reaaliajassa, mitä tapahtuu, koska koko ajan ei välttämättä tapahdu jotain kiinnostavaa ja merkittävää. Lisäksi yksittäisten tapahtumien reaaliaikainen analyysi ei ole mahdollista tapahtumien liittyessä laajempiin ja ehkä syntymässä oleviin kokonaisuuksiin. Odotetaan ”minuutista minuuttiin” -selostuksia mielellään analyysien kera, fokuksen ollessa yksittäisissä asioissa. Varsinkin nykyaikainen televisio on tällaista sodankäyntiä odottavien pääedustaja.

Poliittiset ja sotilaalliset johtajat ovat heikoilla median edessä, koska he eivät alansa ammattilaisina ole tai voi olla riittävän tiiviissä yhteydessä yleisön mielipiteenmuodostumiseen liittyvien asiakokonaisuuksien kanssa. Tässä on kyse myös toteutetun strategian ja päämääränasettelun esittämisestä ja sen ymmärrettäväksi tekemisestä. Onko kysymys näin yksinkertainen: puuttuuko konfliktiin liittyvää näkemystä ja ymmärtämystä, ja kaivataanko tietoja (ja taitoja) välttämättömistä päätöksistä ja aktiviteeteista, joita tällainen osallistuminen sisältää? Vai onko kysymys pikemminkin siitä, pystyykö poliittinen johto, jonka toiminnan ulottuvuus aivan liian usein on maksimissaan yhden vaalikauden mittainen (n. 4 vuotta), todella ymmärtämään millaisia seurannaisvaikutuksia saattaa olla sillä, että he ovat ensisijaisesti huolissaan omasta laskevasta poliittisesta suosioista, eivätkä siis välttämättä näe mitä saattaa tapahtua kiinnostuksen alaisena olevalla kriisialueella 10–15 vuoden perspektiivistä nähtynä.

Yksinkertaisen teknologian hallitseva ryhmittymä tai organisaatio (esim. terroristiryhmä) voi toteuttaa hyvin mukautettua taktiikkaa ajatuksenaan vastapuolen ylivoimaisten asejärjestelmien ja niihin kuuluvan tietoliikenneteknologian heikentäminen sekä suoran taistelun välttäminen ”pääjoukon” kanssa. Kapinalliset toisin sanoen valitsevat aikaa myöten hyökkäyksen vastapuolen heikkouksien kimppuun ja tätä kautta vastustajan heikentämisen. Sekä huipputeknisellä että tavanomaisella tekniikalla toteutetut vastatoimenpiteet voivat toimia jopa kehittyneissä lännen asejärjestelmissä mahdollisesti tunnettuja heikkouksia vastaan. Kuten aikaisemmin on huomautettu, on valmistauduttava esimerkiksi siihen, että informaatio-operaatioita käytetään vahingoittamaan länsimaiden elintärkeää infrastruktuuria, laajahkot tietoverkostot mukaan lukien. Nämä saattavat hyvinkin aiheuttaa liikenne- ja kuljetusjärjestelmän, sähkön tuotannon ja teollisuustuotannon lamaanumisen ainakin joksikin aikaa. Muut mahdollisten informaatio-operaatioiden muodot voivat käsittää muun muassa tiedotusvälineiden manipulointia ja psykologista sodankäyntiä, ts. vihollinen saattaa hyötyä käytännöllisesti katsoen ”kontrolloimattomasta” kansainvälisestä uutisteollisuudesta.

Joukkotiedotusvälineiden käyttö on jo 1990-luvulla osoittautunut suhteellisen yksinkertaiseksi vaikutustavaksi haluttaessa vaikuttaa läntisiin päätöksentekijöihin. Tämä tuli esiin muun muassa Kosovon kriisiin liittyen vuonna 1999, ja al-Qaidan käyttäessä arabialaisia uutisvälineitä Irakissa olevien pankkivankien teloitamishkauksien välittämiseen. Sitä ovat myös varoitukset tulevasta terroritoimista, joiden tarkoituksena on ollut luottamuksen vähentämiseksi länsimaiden valtiollisia viranomaisia kohtaan. Esitetyt uhkaukset auttavat poliitikkoja tai kannattajia perustelemaan populistisesti omaa vetäytymistä konfliktialueilta, ”jotta välttyttäisiin joutumasta terroristien hyökkäyksen kohteeksi” jne.⁵¹⁵

Erikoiskoulutettujen, kemiallisilla ja biologisilla taisteluaineilla varustettujen joukkojen suorittama *epätavanomainen* hyökkäys on skenaariona ilman muuta painajaismainen. Niiden kohdistaminen läntisiä sotilasjoukkoja vastaan saattaisivat keskeyttää koko operaation. Tällainen sodankäynti on siis käytännössä hyvin vaarallista, koska niin sanottujen ”roistovaltioiden” mielestä ei ole mitään esteitä antaa taisteluaineita erilaisille terroristiryhmille. Tästä siviilikohteita vastaan suunnatusta toimintamuodosta on tulossa aiemmin luultua todennäköisempi tulevaisuuden skenaario. Sen tarkoituksena on esimerkiksi horjuttaa kansan tukea iskuissa roistovaltioita ja terroristijärjestöjä vastaan. Se on myös mahdollisesti tehokas keino ehkäistä toisen ja kolmannen maailman valtioita tukemasta läntisiä koalitioita tai liittymästä niihin.⁵¹⁶ Pelko siitä, että Irak kehitti joukkotuhoaseita, oli aikanaan myös brittien tuen perustana Yhdysvaltojen halutessa syöstä Saddam Hussein vallasta. Koko läntisessä maailmassa on tietty pelko siitä, että terroristiryhmät ottavat joukkotuhoaseet käyttöön. Tätä on käytetty lisäargumenttina turvallisuusjoukkojen vahvistamiselle mm. Länsi-Euroopassa, mutta varsinkin Yhdysvalloissa.

Yhdysvaltojen puolustusministeriö varoitti jo keväällä 2001, että kansallinen informaatioinfrastruktuuri on käytännössä erittäin haavoittuva. *Central Intelligence Agency* (CIA) oli myös monesta syystä lähettänyt arvioita ja varoituksia, että Yhdysvaltojen kansallista turvallisuutta vastaan oli suunnattu kaksi pääuhkaa: vihamieliset informaatio-operaatiot ja joukkotuhoaseiden käyttö. Amerikkalaiset viranomaiset pitivät Yhdysvaltoja vastaan kohdistettavia tämänkaltaisia uhkia realistisimpina *ennen* terroritekoa 11.9.2001. Erilaisista epätavanomaisista aseista saattaa tulla keino, jota vastustaja käyttää vastaamaan Yhdysvaltojen tavanomaiseen ja ydinfyysiseen ylivoimaan, ts. iskemään suoraan Yhdysvaltoja vastaan amerikkalaisia yllättävällä tavalla.

⁵¹⁵ On mielenkiintoista muistaa, mitä eräs Yhdysvaltojen upseeri lausui Kosovon konfliktista jälkeenpäin. Hänen mielestään Natolla oli selvä informaatioylivoima, mutta siitä tuli monella tapaa merkityksetön sodan lopputulokseen nähden. (Perustuu kirjoittajan muistiinpanoihin IO-ammattikonferenssista Lontoossa, 23.5.2000.)

⁵¹⁶ Brittien puolustusministeriön edustaja on tässä yhteydessä lausunut: ”Our British increasing dependence on high technology to provide our battle-winning edge, and the widening disparity between our military capabilities and those of potential adversaries, may lead potential aggressors to adopt alternative weapons or unconventional strategies, (including) asymmetric warfare.” Perustuu muistiinpanoihin konferenssista UK:ssa 23.5.2000. Teksti on otettu esityksen aikana käytetyltä piirtoheittimeltä.

Amerikkalaisten selonteossa *Quadrennial Defense Review* (QDR) syksyltä 2001 ennustettiin muun muassa, että Yhdysvaltojen joukot ja Yhdysvallat kansakuntana voivat joutua kohtaamaan ”increasingly sophisticated asymmetric challenges involving the use of chemical, biological and possible nuclear weapons; attacks against the information systems of our forces and national infrastructure”.⁵¹⁷ Yhdysvaltojen täytyi selonteon mukaan olla valmistautunut kohtaamaan kapinoita, terrorismia ja suuria ympäristökatastrofeja. Dokumentissa korostettiin myös, että tulevaisuuden viholliset saattavat ”employ asymmetric methods to delay or deny US access to critical facilities; disrupt our command, control, communications and intelligence networks; or inflict higher than expected casualties in an attempt to weaken our national resolve.” Kuvaavia tällekin QDR:lle olivat monimutkaiset operaatioanalyysimallit ja muut kaaviokuvat, jotka perinteisesti ovat hallinneet tämänkaltaisia Pentagonin tutkimuksia. Tutkimusta ei toisaalta pidä suinkaan nähdä ”akateemisena harjoituksena”. Se rakentui samankaltaisen, teknologian hallitseman suunnittelun pohjalle, joka perinteisesti on ollut suurten uusien materiaalihankintojen lähtökohtana 1960-luvun jälkeen. Neuvostoliiton siirtyminen historiankirjoituksen totuudeksi ei ole aiheuttanut olennaista muutosta suunnittelumetodiikassa. Uutta oli tällä kertaa toivomus päästä irti siitä, mitä pidettiin ”suurina divisioonina”, ja ”ongelmien ratkaisijana” haluttiin panostaa yhä tietoisemmin huipputekniikkaan. Tutkimusta arvostellaan nyt realismin puutteesta, ja ilmeisesti sen suuntaa onkin tarvinnut tarkistaa uudessa, nyt tekeillä olevassa QDR:ssa. Etenkin Irakista saadut kokemukset ovat vaikuttaneet näkemykseen lähitulevaisuuden tarpeista. Tämä näkyy mm. siinä, miten amerikkalaisten on ollut pakko priorisoida uudelleen maavoimiaan U.S. Air Forcen ja U.S. Navyn kustannuksella.

On sitä paitsi huomattava, että epäsymmetristen tai epätavanomaisten uhkien on melko yleisesti uskottu johtuvan ensisijaisesti Lähi-idän äärimmäisyystoimijoista. Toinen tavallinen uskomus on, että terroristijärjestöillä on rajallinen kyky vahingoittaa lännen intressejä. Todellisessa maailmassa todellisuus on luonnollisesti paljon monimutkaisempi. Monia terroritoimia on myös tavallisesti pidetty paikallisten ja/tai alueellisten konfliktien ilmauksena, alun alkaen suunnattuina paikallista istuvaa hallitusta vastaan. Syyskuun 11. päivän 2001 tapahtuman jälkeen arvioista on tullut yksityiskohtaisempia, erityisesti tietojen lisääntyttyä siitä, miten terroristijärjestöt rekrytoivat ja kouluttavat keskinäisiä verkostojaan.⁵¹⁸

⁵¹⁷ U.S. Defense Department, *Quadrennial Defense Review Report*, 30.9.2001.

<<http://www.defenselink.mil/pubs/qdr2001.pdf>>.

⁵¹⁸ Nicholas D. Kristof “Homegrown Osamas”, *The New York Times*, 9.3.2005. “After the Oklahoma City bombing, American law enforcement authorities cracked down quite effectively on domestic racists and militia leaders. But Mark Potok of the Southern Poverty Law Center, which monitors 760 hate groups with about 100,000 members, notes that after 9/11, the law enforcement focus switched overwhelmingly to Arabs. The Feds are right to be especially alarmed about Al Qaeda. But we also need to be more vigilant about the domestic white supremacists, neo-Nazis and militia members. After all, some have more W.M.D. than Saddam.”

Kiinan kansanarmeija julkaisi vuonna 2000 sarjan sotateoreettisia tutkimuksia, joissa tarkasteltiin lähemmin heidän versioitaan teorioista, jotka liittyvät uuteen kehitykseen mukautettuun epäsymmetriseen sodankäyntiin ja taktiikkaan. Tämänmuotoisen sodankäynnin ja vaikutuskeinojen käyttö esitetään potentiaalisesti tärkeänä jokaisessa tulevassa länsimaiden (lue: Yhdysvaltojen) kanssa syntyvässä konfliktissa. Kirjoittajat kuvaavat muun muassa mahdollista taktiikkaa seuraavasti:

*(...) hacking into web-sites, targeting financial institutions, terrorism, assassinating US financiers, using the media and conducting urban warfare are among the methods considered by the Peoples Liberation Army (PLA), these studies are driven by the efforts of the PLA to modernize their IW/IO capabilities.*⁵¹⁹

Esitettyjen sotilaallisten ajatusten mukaan kiinalaiset kirjoittajat tähdentävät, että Kiina ei tänä päivänä pysty kilpailemaan länsimaiden kanssa tavanomaisten aseiden ja ydinasevoiman suorituskyvyssä. Luultavasti tämän vuoksi kansanarmeija on kiinnittänyt paljon huomiota uusien informaatiotekniikoiden kehittämiseen niin sanottua kybersotaa (*cyber warfare*) varten. Se sisältää muun muassa datavirusten käytön vihollisen poliittisen, taloudellisen ja sotilaallisen informaation ja sen johtamisinfrastruktuurin (command and control) neutraloimiseksi, mahdollisesti sen tuhoamiseksi. Uusien sotateorioiden yhteydessä kiinalaiset ovat käyttäneet ilmaisua, joka on käännetty muotoon ”unrestricted warfare” (”rajoittamaton sodankäynti”). Kansanarmeijan tiedottaja todistelee, että Kiina pystyy systemaattisesti informaatio-operaatiomenetelmiä käyttämällä toteuttamaan taisteluliikkeitä ja saamaan pois pelistä lännen *huipputekniikan* sensorit ja elektronisesti ohjatut asejärjestelmät sekä niihin kuuluvat vastatoimet. Kansanarmeija väittää myös joissakin kirjoituksissaan, että Kiina pystyy saattamaan potentiaalisen vihollisen väestön paniikkitilaan edistyneellä ja hyvin valmistellulla IO-kampanjalla, yhdistettynä systemaattisesti toimeenpantuihin hyökkäyksiin sen keskeistä tietoverkkoa vastaan. Tarkoituksena voi olla esimerkiksi lamauttaa vihollisen sähkönsaanti, pankkilaitos ja rahatalousjärjestelmä, puhelin ja tietoliikenne sekä tiedotusvälineet.⁵²⁰ Tämänmuotoinen epäsymmetrinen ajattelu(tapa) voi teoriassa vaikuttaa nykyaikaisen yhteiskunnan rakenteisiin. Se edellyttää myös puolustajalta sovellettujen strategioiden ja taktiikoiden kehittämistä. Näin yritetään luoda taistelutila, jossa omalla kaikenmuotoisten aseiden/asejärjestelmien ja niihin kuuluvan koulutetun henkilöstön panoksella pyritään kompensoimaan vastapuolen tunnustettuja vahvuuksia. On luultavasti hyödyllistä määritellä epäsymmetriset uhkat yritykseksi kääntää vastustajan vahvuudet sen *heikkouksiksi*, ja käyttää sitten menetelmiä, jotka selvästi eroavat vihollisen normaalista tavasta toteuttaa operaatioita. Tulevaisuudessa kahden sodassa yhteen iskevän vihollisen täytyy pystyä käsittelemään melkoinen määrä uhkia. Kyetäkseen puolustautu-

⁵¹⁹ Julkaistu 10/16/2000: ”Year 2000 China Defense White Paper Document”. Käännös, World News Connection, <<http://wnc.fedworld.gov/subscription.html>>. Tämä on erinomainen lähde, joka kuvaa kiinalaisten näkemystä ja heidän pohdintojaan mm. aikakauslehdissä ja virallisissa dokumenteissa.

⁵²⁰ Kenraalimajuri Wang Pufeng: ”The Challenge of Information Warfare”; Vanhemmat everstit Wang Baocun ja Li Fei: ”Information Warfare”, molemmat artikkelit sisältyvät kirjaan: Michael Pillsbury (editor): *Chinese Views of Future Warfare*, (Washington, D.C: National Defense University Press, 1997.)

maan täytyy olla varautunut siihen, että pystyy mm. häiritsemään, kohtaamaan, kuluttamaan tai suorastaan tuhoamaan vastapuolen sotilaallista voimaa. Mahdolliset tavoitteet luokitellaan tavallisesti modernin ja usein erittäin hyvin määritellyn Voimanlähteen mukaan (*Centres of Gravity*, CoG). Se perustuu toiminnan suunnitteluun, jossa suunnittelu tehdään fokuksen ollessa hallituksen/vihollisen kriittisissä haavoittuvuuksissa. Tämä suunnittelu-metodiikka hallitsee nykyään Natossa, ja se perustuu sovellettuun ”clausewitzilaiseen” nykyaikaistettuun näkemykseen siitä, millainen niin sanottu ”totaalinen sota” voi olla omana aikanamme. Toinen sotateoreettisessa väittelyssä jatkuvasti keskusteluun nostettu ongelma on, voidaanko CoG-termiä käyttää kuvaamaan kriitikoiden uutena todellisuutena näkemää asiaa. Esimerkiksi amerikkalainen S. Metz todistelee, että 2000-luvulla sotilaallisiin komplisoituihin operaatioihin liittyen nähdään sekä valtioita vastaan hyökkäävä *yksityisten* toimijoiden verkosto että valtioita, jotka puolestaan ovat riippuvaisia yksityisestä tuesta pystyäkseen vastaamaan hyökkäykseen.⁵²¹ Tämän näkemyksen kannalla olevat väittävät usein, että nykyään on mahdotonta nähdä vihollisella olevan mitään *yhtä* kansallisesti strategista CoG:iä, sellaisena kuin Clausewitz tätä käsitettä on kehittänyt. Amerikkalainen M. Mandelbaum on sen sijaan todennut, että:

Guerrillas, terrorists, members of private militias – even malevolent computer hackers – seem to be displacing the formally trained, well-equipped, publicly funded soldier.
522

Clausewitzilaisen teorian käyttöön liittyvä väittely ”oikeasta opista” ei ole millään lailla päättynyt. Yksimielisyyttä ei ole myöskään siitä, miten ratkaisevaa esimerkiksi teknologia on tulevaisuuden sodankäynnissä. Näin ollen ei ole yksimielisyyttä siitä, miten Clausewitzin kaltaista klassikkoa ja hänen käsitteistöään tulee tulkita. Onko ylipäänsä mahdollista, että *yksi* teoreetikko pystyy kattamaan kaikki tarvittavat sotateoreettiset ja -filosofiset tarpeet? Vastaus tähän on luultavasti kielteinen, koska aina tarvitaan useampia lähteitä. On yritettävä itse luoda toimiva kokonaisuus, jotta voidaan kohdata uusia haasteita.

Ongelmat voidaan jakaa seuraaviin pääryhmiin, jos lähtökohdaksi otetaan uudemmat tutkimukset, joita aikaisemmin on selostettu epäsymmetrian yhteydessä:

1. Kasvavalla määrällä toisen ja kolmannen maailman valtioita on käytössään joukkotuhoaseita. Tämä on jo nykyään huomattava haaste läntiselle sotilaalliselle ylivallelle, varsinkin jos tällaisiin aseisiin yh-

⁵²¹ Metz, Steven (2000): *Armed Conflict*, s. 14 ja 54.

⁵²² Mandelbaum, Michael: ”Is Major War Obsolete?” *Survival* no. 40 (Winter 1998), s. 20–38, sitaatti on sivulla 35. *Survival*-lehden ajatuksen mukaan syynä on: “Major war – war waged by the most powerful countries drawing on all their resources and using all their weapons over a period of years, with revolutionary political consequences – is obsolete. In the twentieth century, the costs of fighting such a war have soared, while the perceived benefits of winning one have shrivelled. While out of fashion, however, major war is not impossible. Although neither is eager for such a conflict, Russia and China, two powerful nations less affected by the social forces that have reduced the incentives for war, are the countries most likely to begin one.”

distetään pitkän matkan ballistisia ohjuksia tai risteilyohjuksia. Vaikka onkin perusteita uskoa, ettei valtioilla lyhyellä aikavälillä ole tällaisten asejärjestelmien tehokkaaseen käyttöön tarvittavia tietoja, pelkkä niiden olemassaolo on voimakas haaste alueelliselle turvallisuudelle. Jopa YK voi epäröidä sotilaallista puuttumista alueellisiin vihamielisyksiin, koska niitä itseään saatetaan uhata joukkotuhoaseiden kohteeksi joutumisella.

2. Tämänkaltaisen ajattelu on tärkeä amerikkalaisen asenteen takana oleva käyttövoima esimerkiksi Pohjois-Koreaa ja Irania kohtaan, joiden pelätään voivan käyttää näitä aseita tulevassa kriisitilanteessa. Tämä pelko on tärkeää myös yritettäessä ymmärtää amerikkalaisten asennetta Irakin hallitusta kohtaan, ja miksi sota Bagdadin hallintoa vastaan valittiin keväällä 2003.
3. Niin kutsutun *kybersodankäynnin* (*cyberbased warfare*) käyttö ja tarkkaan valittu valikoima huipputeknisiä sensoreita ja kommunikaatiojärjestelmiä niihin kuuluvine asejärjestelmineen on itsessään huomattava haaste. Tämänkaltaisen ”markkinarakostrategia” voi onnistuneesti toteutettuna hyvinkin tuhota informaatioon perustuvat länsimaiset taloudet painopisteen ollessa teknologiassa, joka pystyy repimään auki vastustajan sotilaallisten ja siviilijärjestelmien informaatioteknisen kapasiteetin.
4. Valitessaan oikean epäsymmetrisen strategian vastustaja voi, ainakin teoriassa, uskaltaa kohdata ylivoimaiset länsimaiset sotilaallisen toiminnan perusrakenteet. Voidaan esimerkiksi valita taistelemisen suurissa miljoonakaupungeissa tai läpipääsemättömissä viidakoissa. Perinteisten tavanomaisten joukkojen tehokas käyttö laajoilla asutuilla alueilla voi olla vaikeaa. Käytännössä länsimaiden ilmavoiman käytölle pannaan tiukkoja rajoituksia – mahdollisena poikkeuksena täsmäaseiden käyttö. Niin kutsuttu ”maalittaminen” (”targeting”), ts. taito löytää ja analysoida maali-tietoa ennen kuin hyökätään konkreettiseen kohteeseen, on tämänkaltaisissa olosuhteissa erittäin vaikeaa.
5. Uudet haasteet vaativat luultavasti, että ajatus sodankäynnin johdettavuudesta ja yleisen kontrollin saannin mahdollisuudesta tulee harkita uudelleen (kommando- och kontrollkrigföring). Ajatus liitetään nykyään tavallisesti sodankäynnin tasoista juuri operatiiviseen ja taktiseen tasoon. Sissi- ja terrorintorjunnassa on kuitenkin tehokkainta etsiä toimenpiteiden ja tekojen takana olevia johtohenkilöitä. Johtajuudesta tulee tässä ajatuksessa samalla myös vastustajan operatiivinen ja sotilasstrateginen *Voimakeskus* (*Centre of Gravity*, tyngdpunkt). Taktisen tason toimilla on siten huomattavan laaja-alaisia mahdollisuuksia.
6. Osama bin Ladenin tuottamassa mielikuvassa ei ollut keskeistä johtajuus tai että miten hän on suunnitellut liikkeensä harjoittaman terrorin, vaan hänen persoonansa. Hän esiintyy – ja hän luultavasti itsekkin näkee itsensä – ”jumalolentona”, eräänlaisena uutena arabialaisena ”Saladin-hahmona” tai kokoavana symbolina monille oikeauskoisille muslimeille. Juuri tämä karismaattisen johtajuuden muoto, sopeutettuna omaan ympäristöönsä, innostaa usein erityisesti ”vihaisia nuoria miehiä” ryhtymään terroristi- ja kapinallisjärjestöjen rivimiehiksi. Kapina jatkuu luultavasti niin kauan kunnes tämänkaltaisen johtaja voida tehdä vaarattomiksi.

Tässä yhteydessä on tärkeä korostaa, että karismaattisen johtajan tappaminen ei aina riitä lopettamaan kapinaa. Jos kapina on hyvin organisoitu, se hankkii uudet johtajat ja nämä voivat lisäksi esittää, että aikaisempi johtaja on nyt marttyyri. Näin ollen ei ole helppoa tietää, mihin nyt tehdyt toimenpiteet johtavat pitemmällä aikavälillä, ellei tunneta perusteellisesti tietyllä alueella vallitsevaa kulttuuria ja pelisääntöjä.

Nämä haasteet, joita voidaan luonnehtia käsitteillä joukkotuhoaseet, informaatio-operaatiot ja epätavanomaiset operaatiot, ovat itse asiassa aina olleet olemassa muodossa tai toisessa niin kauan kuin järjestäytyntä sodankäyntiä on harjoitettu. Uutta on se, että

nämä mahdollisuudet ovat selvästi lisääntyneet viimeisten 10 vuoden aikana, ja tämänmuotoisen epätavallisen sodankäynnin merkitys siten vastaavasti kasvanut.

Terroritoiminnan vaikutus

Uutta ei ole, että kansanryhmät ja valtiot käyttävät asevoimaa toisiaan vastaan, vaan se että uusi teknologia antaa tänä päivänä jopa pienille ja poliittisesti marginaalisille ryhmille mahdollisuuden toteuttaa visioitaan ja aloitteitaan selvästi huomiota herättävämällä ja tuhoavammalla tavalla kuin vain jokunen vuosi sitten. Fanaattisilla ryhmillä, joilla on myös tahto väkivaltaisten keinojen käyttämiseen, ei ole välttämättä aina käytössään kehittynyttä tekniikkaa saavuttaakseen suurta vaikutusta. Viime vuosien itsemurhapommittajilla ja heidän aktiivisuudellaan on näinä vuosina ollut huomattava osa ”ikuisessa” palestiinalaisten ja israelilaisten välisessä sodassa, ja se on tehokkaasti estänyt kaikki yritykset saada aikaan pysyvämpi poliittinen ratkaisu alueella.

Yksinkertaisetkin keinot saattavat riittää aikaansaamaan huomattavan epäsymmetrisen vaikutuksen paikallisella, taktisella tasolla. Onko epäsymmetrian takana ja syynä itsemurhapommittajien runsas tarjonta fanaattisiin terroritoimiin? Asia on tuskin näin yksinkertainen. Monet panevat tämän ”median” syyksi. Vähemmän harkittujen ja analysoitujen uutisten jatkuvasti nopeampi välitys on luultavasti yhtenä syynä. On kuitenkin hyväksyttävä se seikka, että koko uusi länsimainen elämäntyyli on itsessään tärkeä tekijä. Uutta on, että meidän länsimaista ”hyvinvointivyöhykettämme” (*comfort zone*) uhkaavat nyt terroristit, jotka hyödyntävät globaalia liikkuvuutta siirtääkseen paikalliset konfliktinsa meidän takapihallemme.

Ei pidä myöskään unohtaa, että viidakkoveitset (macheter), räjähdysaineet ja Kalasnikov rynnäkkökiväärit ovat edelleen tärkeimmät vaikutuskeinot useimmissa matalan intensiteetin konflikteissa, niin myös vähitellen monissa erittäin tuhoisissa tsetseenien johtamissa terrorihyökkäyksissä Venäjän kohteisiin. Uutta on, että vaikutus voi olla suuri paikallisissakin skenaarioissa, koska kapinalliset (tai terroristit) pystyvät valitsemaan todella huipputeknisiä apuvälineitä ja tekemään taitavia suunnitelmia. Näin oli viimeksi Beslanin kaupungissa Pohjois-Ossetiassa syyskuun 2004 ensimmäisinä päivinä, jolloin yli 300 ihmisen oletetaan saaneen surmansa, noin puolet heistä alaikäisiä lapsia. Singer on tehnyt hyvän yhteenvedon kehityksestä:

It is important to note that the strengthening of actors other than states is not just about weapons but encompasses the entire spectrum of warfare. In many fields, such as microelectronics, software engineering, and biotechnology, the civilian sector has already become more advanced than the military. Intelligence of the quality available to state agencies is increasingly available on the open market. Already, commercial satellites are providing high-resolution images for sale, heretofore the exclusive

*province of the intelligence agencies of the superpowers. Likewise, key military technologies such as GPS and FLIR are commercially accessible.*⁵²³

Edellä kuvattuihin kohtiin liittyen on muistettava olemassa olevat yhteiset tekijät. Ensinnäkin on kiinnitettävä huomiota siihen, että kaikenmuotoisia sotilaallisia uhkia voidaan toteuttaa eri tavoilla. Toiseksi, asejärjestelmien kantama, nopeus ja tarkkuus ovat kasvaneet viime vuosina. Kolmanneksi, perinteiset kohteeseen toimittamisen menetelmät on liitetty lentokoneiden, ohjusten, rakettijärjestelmien ja erikoisjoukkojen käyttöön, kun taas esimerkiksi terroritoimiin liittyviin toimittamismenetelmiin sisältyvät kassipommit, kaupalliset ajoneuvot, julkiset kulkuvälineet ja erilaiset lentokoneiden, alusten ja yksityisautojen käytön muodot. Siviilikohteisiin Pohjois-Amerikassa, Euroopassa ja Japanissa vuoden 1960 jälkeen tehtyjä tuhoisimpia epäsymmetrisiä hyökkäyksiä/terroritekoja *ei koskaan* ole toteutettu sotilaallisten alustojen avulla. Samalla merkitystään ovat lisänneet uhkat, joiden lähtökohtana ovat seuraavat tekijät:

1. Huipputekniset sensorit, viestiliikennevälineistö ja asejärjestelmät ”roistovaltioiden” tai ei-valtiollisten toimijoiden, esim. kansainvälisten terroristijärjestöjen ja järjestäytyneen rikollisuuden, hankkimina.
2. Pienempienkin terroristiryhmien ja kapinallisten parempi operatiivinen suunnittelu ja virheetön *maalinmääritys (targeting)* mahdollistuvat erityisesti siviiliresurssien hyödyntämisestä (esim. internetissä olevien kuvien ja kaupallisten satelliittien ottamien kuvien hyödyntäminen) sekä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen lisääntyneestä kehittyneiden aseiden saannista. Tämänlaatuisen teknisen materiaalin saanti mahdollistaa suuremmat vauriot epäsymmetristen toimijoiden toteuttaessa sissi- tai terroritekoja.
3. Ironista kyllä, länsi on jatkuvasti helpottanut epäsymmetristen toimijoiden toimintaa hankkiutumalla riippuvaiseksi suunnattomista tietomääristä, jota internet levittää suurin piirtein *sääntelemättömästi*.
4. Informaatiosodankäynnin lisääntynyt merkitys. Tähän sisältyy niinkin erilaisia toimintamuotoja kuin elektroninen sodankäynti, psykologinen sodankäynti, erilaiset sotilaallisten harhautusoperaatioiden muodot ja ”kyberhyökkäykset”. Huipputeknologian käytön ja vähän henkilöstöä vaativan informaatiosodankäynnin yhdistelmä on kuin suoraan ”räätälöity” ei-valtiolliselle toimijalle, joka haluaa vahingoittaa kansallisvaltiota. Tässä yhteydessä voidaan mainita myös yksityiset ”informaatiosoturit”, jotka sopivaa hintaa vastaan ovat halukkaita kehittämään ja panemaan toimeen hyökkäyksiä toimeksiantajan puolesta esim. suuria konserneja ja/tai valtiollisia toimielimiä vastaan.⁵²⁴
5. Yleisesti ottaen valtion elimet ja länsimainen väestö ovat nyt täysin riippuvaisia kansallisista kriittisistä infrastruktuureista. Tässä ajatellaan valtion ja yksityisten tietokonepalvelinten, telekommunikaation ja internet-toimittajien merkitystä. Nämä kaikki yhdessä edustavat epäsymmetrisen hyökkäyksen/informaatiosodankäynnin mahdollisten kohteiden suurta määrää.

⁵²³ Singer, P. W: 2003, *ibid*, s. 61–62.

⁵²⁴ Tästä aiheesta kirjoittaneet kaksi lähdettä ovat Chris Westwood, ”Military Information Operations in a Conventional Warfare Environment”, Air Power Studies Centre Paper, no. 47, 1995 (www.defense.gov.au/apsc/publish/paper47.htm). Vaikka teksti onkin usean vuoden takaa ja liian optimistisesti kirjoitettu, se tarjoaa edelleen hyvän yleiskatsauksen ongelmanasetteluun. Ks. myös aikaisemmin mainittu Steven Metz, *Armed Conflict*, 2000. Ks. erityisesti s. 14–20.

Informaation ja informaation valvonnan merkitys

Kuten aikaisemmissa luvuissa on huomautettu, tiedon alalla tapahtunut nopea kehitys tarjoaa uusia mahdollisuuksia niin kapinallisille kuin näitä vastaan taisteleville. Eräs viimeisten 5–6 vuoden aikana etusijalle pannuista kysymyksistä useimmissa läntisissä maissa koskee sitä, miten käsitellä tuhoisia ”kyberhyökkäyksiä” tai ”kyberpohjaisia hyökkäyksiä”.

Läntisten valtioiden haavoittuvuus on lisääntynyt erimuotoisten informaatio-operaatioiden johdosta huolimatta siitä, että nämä valtiot (tai lännen hallitsemat yritykset) kontrolloivat useimpia infrapuna- ja tutkakalustoin varustettuja satelliitteja, jotka valvovat keskeytymättä maapallon laajoja osia. Tämä koskee sekä nettiperusteisia informaatio-operaatioita että ”perinteisempiä” IO:n versioita, kuten psykologista ja yleisestikin katsottuna mielipidettä ohjaavaa sodankäyntiä. Ironista kyllä, mitä digitalisoidummaksi maailma tulee, sitä haavoittuvammaksi se käy elektronisille hyökkäyksille. Sotilaalliseen ja valtiolliseen puoleen liittyen kehitys on kulkenut yhä pahaenteisempään suuntaan. Nykyaikaiset asejärjestelmät rakentuvat normaalisti pienoistietokoneiden varaan ja niitä käytetään täsmäiskuihin. Sähköposti on välttämätön sotilaallisessa tiedonvälityksessä, ja koko logistiikkajärjestelmä on digitalisoitu. Siirtyminen ”Just in time”-periaatteeseen perustuvaan kaupalliseen ajattelu(tapaan) saattaa lisätä lännen riippuvuutta digitalisoinnista, joka lisää samalla myös haavoittuvuutta. Tämä logistiikan muoto on jo ongelmana teollisuudessa jopa rauhan aikana. Pienehkökin työtaistelu saattaa nopeasti pysäyttää logistiikkaketjun ja tuotannon myös muissa maissa, mistä jo on useita esimerkkejä sekä Norjasta että muista länsimaista.

Tätä kehitystä pystyvät hyödyntämään niin sanotut ”insiders”, ”rogue hackers” ja vihamieliset sotilaalliset häirintälähettimet sekä kuuntelujärjestelmät.⁵²⁵ Tarkasteltaessa rekisteröityjä turvallisuusrikoksia, jotka ovat aiheuttaneet taloudellisiin seurauksiin johtaneita tietomenetyksiä, syyllinen on löytynyt ylivoimaisesti useimmissa tapauksissa omien työntekijöiden joukosta. Suurimpia syntisiä eivät siis ole ulkopuoliset hakkerit, vaikka siltä saattaa näyttääkin median kertomusten mukaan. Teoriassa selvästi kykenevämpiä ja teknisesti edistyneempiä, tavanomaisia joukkoja vastaan suunnattuja, eiteknologisia informaatio-operaatioita havainnollistettiin pelottavalla tavalla vuonna 1999 Kosovon ilmasotatoimiin liittyen. Belgrad oli tiedotusvälineissä voittamassa psykologisen ja asenteita muovaavan informaationsodankäynnin Natoa vastaan.⁵²⁶

Verkostoihin tukeutuviin informaatio-operaatioihin liittyen länsi on luultavasti vähitellen muuttumassa haavoittuvammaksi sitä mukaa kun sen suorituskyky lisääntyy. Kuten aikai-

⁵²⁵ Käsitteillä on usein jossain määrin erilaiset määritelmät riippuen siitä, mitä lähteitä käytetään. Yleensä ”insider” on henkilö, joka joko omin päin tai jonkun ulkopuolisen ”istuttamana” voi päästä käsiksi yritykseen tai valtiollisen organisaation ”sisäiseen elämään”. Tämän ainutlaatuisen tiedon seurauksena hänellä on erityisen suuri mahdollisuus aiheuttaa tuntuva vahinkoa. Käsitettä ”rogue hackers” käytetään hakkereista, joiden tarkoituksena on murtautua sisään ja aiheuttaa suoranaista vahinkoa, päästyään erilaisten ”palomuurien” ja muiden turvatoimenpiteiden läpi.

⁵²⁶ Nils Marius Rekkedal, *Moderne krigskunst. En presentasjon av moderne militærmakt og militærteori* (Oslo: Forsvarets stabsskole, 2003), s. 355–59.

semmin on huomautettu, kehitys ei koske vain sotilassektoria vaan yhtä suuressa määrin siviilisektoria ja kaupallista sektoria. Yksi tähän mennessä tunnetuimmista tietokonevirushyökkäyksistä suunnattiin niin kutsuttua *distributed denial of service* -palvelua vastaan vuosina 1999 ja 2000 internetiin perustuvissa yhtiöissä kuten Yahoo, Amazon ja E-bay. Suuruudeltaan vastaavaa vahinkoa sai aikaan sähköpostivirus ”I LOVE YOU” toukokuussa 2000. Tuon viruksen on arvioitu maksaneen länsimaiselle liiketoiminnalle noin 7 miljardia US-dollaria. Vaikka teollisuus ja yksityiset käyttäjät maksavat nyt miljoonia euroja vuodessa suojautuakseen tämäntyyppisiä hyökkäyksiä vastaan, vallitsee ikuinen taistelu käyttöjärjestelmiä ja ohjelmistoja luovien ja niiden välillä, jotka haluavat ”hakkeroida” itsensä sisään erilaisiin tietokoneisiin ja palvelinjärjestelmiin – joko osoittaakseen miten taitavia he ovat, tai tuhotakseen ja/tai ansaitakseen rahaa.⁵²⁷

Keväällä 2001 FBI raportoi esimerkiksi, että ”kyberhyökkäysten” lukumäärä kaksinkertaistui vuodessa Yhdysvalloissa. Mahdollinen uhka on myös, että pätevät vastustajat saattavat käyttää informaatio-operaatioita strategisena vaikutuskeinona ”kyberareenalla” ja niin sanotulla psykopoliittisella areenalla. Tarkoituksena voi silloin hyvinkin olla *joukkohysterian* synnyttäminen siviiliyhteiskunnassa, yhdistettynä ehkä pienimuotoiseen kemiallisten tai biologisten taisteluaineiden käyttöön, mikä tuodaan tiedotusvälineiden kautta näyttävästi esille. Kaiken kaikkiaan tämä saattaa edistää paniikkireaktioiden puhkeamista. Tämä ”kybersodankäynnin” muoto voidaan ottaa käyttöön muun muassa silloin, kun jokin taho haluaa vähentää valtion johdon kykyä tehdä päätöksiä ja suunnata voimavaroja. Vaikka amatöörihakkerit ovat tähän asti saaneet eniten julkisuutta, todellisena uhkana ovat kuitenkin ne tiedot, joita ammattimaiset hakkerit pystyvät käyttämään.⁵²⁸ Nämä ovat erittäin pätevää ja hyvin harjoitettua sekä ammattimaista väkeä. Tämänkaltaiset asiantuntijat voivat työskennellä joko valtion laitokselle tai yksityiselle tietokeskukselle, joka toimii avoimien markkinoiden suuntaan. Vaarallisinta tämä toiminta on kuitenkin silloin, kun tällaiset specialistit tekevät työtä rikollisjärjestöille tai terroristijärjestöille. Esimerkkinä tästä ovat kolumbialaiset huumekartellit, jotka ovat käyttäneet teknisiä asiantuntijoita asentamaan ja käyttämään erittäin kehittyneitä tietoliikennejärjestelmiä, joita ei voi salakuunnella. Tyypillisellä amatöörihakkerilla ”suppeine maailmankuvineen” on itse asiassa vähän syitä matkustella ympäriinsä – he ovat oikein tyytyväisiä saadessaan ”leikkiä omasta konttoristaan” käsin. Ammatillinen hakkeri sen sijaan on erittäin liikkuvainen ja työskentelee niille, jotka maksavat hyvin. Hän muistuttaa siis lähinnä tavallista ”käsityöläistä”. Samasta syystä terroristijärjestöjen ja hakkeripiirien väliset yhteydet ovat tiedustelun kannalta lisääntyvässä määrin mielenkiintoisia. Venäjällä ja muutenkin entisessä kommunistisessa Itä-Euroopassa koulutettiin aikaisemmin monia päteviä hakkereita, ja informaatiosodankäyntiä kehitettiin mahdollisena ”asejärjestelmänä”. Vaikka Neuvostoliitto ja kommunistiblokki ovat nyt historiaa,

⁵²⁷ Rekkedal, Nils Marius (2003): *ibid.* s.360–361.

⁵²⁸ Käsite ”cyber mercenaries” on ollut käytössä tällaisista ”teknologisista palkkasotilaista”.

täällä on edelleen monia aikaisemmista valvonta- ja tiedustelumiljöistä peräisin olevia ”viljejä kortteja” (”wild cards”), jotka ovat laittomien markkinoiden käytettävissä.⁵²⁹

Hyvin organisoitu epäsymmetrinen vastustaja voi – ainakin teoriassa – aloittaa milloin tahansa lännessä strategiseen vaikuttavuuteen tähdätyn taloudellisen sodankäynnin operaation yksityisiä taloudellisia intressejä vastaan. Ehkä kaikkein eniten pelätään sitä, että hyökkääjä käy käsiksi olemassa oleviin erilaisiin *E-payment* tai elektronisiin rahojensiirtojärjestelmiin. Kansainvälinen kauppa on itse asiassa nykyään täysin riippuvainen näistä järjestelmistä. Tällaista tilannetta on vaikea käsitellä tehokkaasti lyhyellä aikavälillä, kun ajatellaan olemassa olevien rahatalousjärjestelmien sisään rakennettua rajallista turvallisuutta. Monet hyökkäykset ovat tuoneet tullessaan myös jotain positiivista. Viime vuosien tietoisempi panostus turvallisuusalueelle tulee aikaa myöten todennäköisesti selvästi parantamaan tilannetta. Vie kuitenkin oman aikansa ennen kuin läntiset hallintoviranomaiset ja kansainvälinen yhteisö pystyvät pitämään kurissa tämänkaltaiset uhkat. Tietokoneiden sulkeminen ei yksinkertaisesti ole enää mikään realistinen vaihtoehto. Juuri se seikka, että virushyökkäysten käyttö on selvästi lisääntynyt, on pakottanut *systemaattisesti* panostamaan ammattimaisesti kehitettyihin vastatoimenpiteisiin. Myös Microsoft, joka pitkään teki hyvin vähän suojatakseen suunnattomia käyttäjäjoukkojaan virushyökkäyksiltä, on ymmärtänyt että jotakin on tehtävä. Microsoft on alkanut kehittää omia vastatoimia hakkereita vastaan. Lisääntynyt uhka on itsessään tehnyt tietoturvaesityksille mahdolliseksi kehittää ja myydä enemmän tai vähemmän tehokkaita vastatoimenpiteitä. Aikaa myöten tämä merkinnee sitä, että läntisten tiedonsiirtoverkkojen *suhteellinen* suoja paranee vähitellen.

Informaatio-operaatioilla pyritään yleensä tukemaan asetettuihin tavoitteisiin pääsemistä. Hyökkääjä yrittää yleensä vaikuttaa päätöksentekijöihin manipuloimalla tämän varsinaista informaatiota tai informaatiojärjestelmiä, samalla kun hän suojaaa oman informaatiossa ja omat informaatiojärjestelmänsä. Hyökkäyksellisen IO:n toteuttaminen on nykyään selvä uhka läntisille valtioille ja intresseille, koska meistä tulee yhä riippuvaisempia informaatiosta ja informaatiojärjestelmistä pystyäksemme tekemään välttämättömät päätökset. Tämä lisääntyvä riippuvuus tekee vihamielisesti asennoituneille henkilöille ja järjestöille mahdolliseksi suorittaa vastapuolta vahingoittavia toimintoja. Tämänkaltaisista operaatioista voi tulla uhka erityisesti yhdistettynä terrorihyökkäyksen ja/tai kemiallisten aseiden käyttöön. Voidaan esimerkiksi ajatella, että pääkaupungin pelastuspalvelun puhelinjärjestelmä *hakkeroidaan* samaan aikaan kun toimeenpannaan terroritekoja, jotka voivat johtaa huomattaviin henkilövahinkoihin. Yhdessä tiedotusvälineiden suunnitellun manipuloinnin kanssa tämä saattaa antaa huomattavaa synergiaetua verrattuna siihen, että vain *yhtä* näistä mahdollisuuksista olisi hyödynnetty.

⁵²⁹ Monet data-aikakauslehdet ja muut avoimet lähteet ovat raportoineet, että todennäköisesti on suhteellisen helppoa ostaa niin sanottuja *directed-energy weapons*, joita voidaan käyttää suojaamattomien piirikorttien ”keittämiseen”.

Nykyään on jo kirjattu suuri joukko tilanteita, joissa informaatio-operaatioita on käytetty sotilas- ja siviilipuolella IT-järjestelmiin, johtamiseen ja logistiikan hallintaan soluttautumiseen. Näitä järjestelmiä on saatettu myös tuhota. Järjestelmään on tavallisesti tunkeuduttu sisään ja modifioitu tietoja, usein niin, ettei käyttäjä heti huomaa ongelmia. Hyökkäykselliset informaatiorynnäkököt voidaan karkeasti jakaa seuraaviin kategorioihin:

1. **Psykologiset operaatiot.** Kyky vaikuttaa vastustajan tahtoon. Tämä manipulointi pitää sisällään sekä poliittiset ja diplomaattiset näkökannat/asenteet, tiedotteiden julkaisemisen että perinteisemmät menetelmät kuten lentolehtisten jakelu sekä radio- ja TV-lähetykset. Nykyään tietoliikennettä käytetään myös ”dumppaamalla” huomattava määrä tietoa esimerkiksi viranomaishenkilöille, poliitikoille, lehtimiehille ja kaikenlaisille ”hyödyllisille hölmöille”, jotka yhdessä voivat vaikuttaa mielipiteeseen. Viestiä voidaan vahvistaa ottamalla käyttöön peitelty tai julkiset terroritoimet, joihin voi sisältyä panttivankien ottoa ja uhkaa joukkomurhien tekemisestä.
2. **Hyökkäys infrastruktuuria vastaan.** Tässä ajatellaan ensisijaisesti toimintoja, jotka vahingoittavat informaatiota tai informaatiojärjestelmiä tavalla, joka vaikuttaa esimerkiksi sotilaallisiin operaatioihin, ja vaihtoehtoisesti heikentää voimakkaasti siviiliyhteiskunnan toimintaa. Nykyään puhutaan laajasta mahdollisten operaatioiden kirjosta – hyökkäyksistä tietoverkostoihin, hyökkäyksistä vastapuolen elektronista sodankäyntikapasiteettia vastaan tai fyysisestä kiinteiden tai siirrettävien (mobila) laitteiden hävittämisestä. Menetelmät pitävät sisällään kaikkea perinteisestä hakkeritoiminnasta koordinoitua tiedusteluun, tietomurtoihin ja manipulointiin, ja siihen voi kuulua myös niin sanottuja ”slow down” -hyökkäyksiä yksityisiin yrityksiin tai valtion erityyppisiin laitoksiin.
3. **Harhautukset (deception).** Tämänkaltaisten operaatioiden tarkoituksena on hämmentää vihollista manipuloimalla, vääristämällä tai väärentämällä tämän raportteja tai tiedustelukuvia. Pää tarkoitus on aina saada vastapuoli – mieluummin vapaaehtoisesti – toimimaan omien objektiivisten intressiensä vastaisesti. Tämä voi käsittää eri tiedotusvälineiden manipulointia, esimerkiksi niin että lähetetään ”heikoille” toimittajille sellaista aineistoa, jota näiden otaksutaan haluavan kuulla ja näin ollen julkaisevan, ja sovitetaan informaatio sellaiseksi, että aineiston osia voidaan tarkistaa annetuista lähteistä. Propagandaakin voidaan hyödyntää, jos se vain on muokattu valitulle kohdeyleisölle.
4. **Kuvamanipulaatio.** Uusi ja mahdollisesti voimakas vaikutuskeino on kuvien ja filmien manipulointi, joka on huomattavan helppoa nykyaikaisella digitalisoidulla filmillä ja videolla. Se saattaa mahdollisesti vahvistikin pystyä vaikuttamaan siihen, millä tavalla TV tulevaisuudessa haluaa ”värittää” reportaasejaan. On siis odotettavissa, että digitaalinen kuvamuotoilu/kuvamanipulaatio tulee yhä tavallisemmaksi informaatio-operaatioiden yhteydessä, ts. systemaattinen digitaalisesti käsitellyn kuvamateriaalin käyttö, jotta kokonaisuus saadaan sisällöltään ”korrektiksi”.⁵³⁰

Merkille pantavaa tässä on, että niin kutsutussa ”kyberterrorismissa” ei ole kyse vain siitä, miten elektronisia järjestelmiä parhaiten pystytään tuhoamaan, vaan siihen kuuluu ehkä yhtä suuressa määrin tietojen hankkiminen, toisin sanoen tietojen jotka voidaan muokata

⁵³⁰ Rekkedal, Nils Marius (2003): *Moderne krigskunst*, s.361–363. Aikaisempi kuvaus uudesta kehityksestä.

edelleen tiedustelutiedoiksi. Informaatioteknologian (IT) tehokas käyttö terroristisodankäynnin yhteydessä on nähtävästi jäänyt elektronisen vaikuttamisen eri muodoista heräneen kiinnostuksen jalkoihin. IT-teknologiaa voidaan käyttää myös tiedustelutietojen kokoamisen, vastatiedustelun ja harhauttavaan tiedottamiseen (desinformation). Tällä teknologialla tulee olemaan merkitystä tulevaisuuden sodankäynnin yhteydessä. Lännen ja varsinkin Yhdysvaltojen sotilasbyrokraatit ovat tavallisesti raskassoutuksia ja kaavoihin kangistuneita siinä miten ne toteuttavat kehitys- ja tilausmenettelyitä. Tämän vuoksi kehityksen aloittamisesta saattaa kulua vuosia, kunnes kyseessä oleva sotavaruste voidaan ottaa käyttöön. Mikäli terroristijärjestöillä on käytössään rahaa ja asiantuntemusta, niiden ei tarvitse taistella tällaisten rajoitusten kanssa. Näin ollen ne voivat hyvin johdettuina kyetä nopeaan muutostahtiin. Kaikki viittaa siihen, että al-Qaidan tekninen varustus oli hyvätasoista, usein nykyaikaisempaa kuin amerikkalaisten joukkojen käytössä ollut. Se käy ilmi muun muassa Afganistanissa takavarikoidusta materiaalista.⁵³¹

Jotkut tekijät kehittyvät jatkuvasti. Niin sanotut *nettiblokit* (*internet BLOGGS*) ovat kohonneet tavalliseksi uutisvälitysviestimeksi, jota muun muassa toimittajat, yksityishenkilöt ja tiedusteluhenkilöstö käyttävät informaation perustana. On epävarmaa, kuinka paljon voimavaroja käytetään tämänkaltaisen informaation lähdekritiikkiin. Internetin laaja vaikutuskenttä ja luontainen tiedonkulun nopeus voivat tehdä siitä potentiaalisesti erinomaisen informaatio-operaatioiden tiedotusvälineen – kummallekin puolelle! Isosta-Britanniasta tulevana ja jo aikaisemmin mainitussa esimerkissä nopeasta reagoinnista muistetaan, miten eräs päivälehti julkaisi autenttiseksi väittämiään kuvia brittijoukoista pahoinpitelemässä vankeja Irakissa. Asiantuntijat olivat 24:ssä tunnissa kaivaneet esiin tarpeeksi aukkoja kertomukseen niin, että se menetti uskottavuutensa brittien hallitsevissa piireissä. Ongelmana on kuitenkin, että vähemmän vakavan lehdistön toimittajilla on päivittäinen kilpailu lukijoista. Etusivu myy ja sensaatiokirjoittelu tuo tuloja, silloin tällöin uskottavuudenkin kustannuksella. Nykyinen kansainvälinen IT-verkosto merkitsee sitä, että tällainen tahallisen virheellinen informaatio voi levitä maapallon ympäri muutamassa minuutissa.⁵³² Vastapuoli saattaa tarttua tilaisuuteen muun muassa hyödyntämällä väärennetyjä kuvia tarkoituksenaan vahvistaa toivomaansa negatiivista vaikutusta, ja väittää kuvien olevan peräisin ”uskottavasta” englantilaisesta lehdestä, jne. (Tässä esimerkissä syksyltä 2004 toimittajakin kaatui omaan miekkaansa: hänen täytyi erota toimestaan.)

Internet blokien käyttö on edelleenkin varsin eliittipainoinen toimintamuoto, joka ei vedä vertoja sanomalehdille, TV:lle ja radiolle. Mikäli yksittäiset vaikutusvaltaiset henkilöt hyväksyvät kriitikittömästi informaatiota tällaisista lähteistä, asettaudutaan hyvän lehtimiesetiikan vastaiseen toimintaan. Toisaalta päivälehdet kritisoiivat nopeasti niitä tiedotusvälineitä, jotka uskaltavat poiketa valtaväylältä. Järjestelmällä on sen vuoksi eräänlainen sisäinen kontrollijärjestelmä, vaikka se ei olekaan kovin vahva. Kovapintaiset poliitikot luottavat myös mieluummin tavallisen kansan lyhyeen muistiin: eilisen uutiset kuuluvat

⁵³¹ Rekkedal, *ibid.* 2003, s.363

⁵³² Glater, Jonathan: “At a Suit’s Core: Are Bloggers Reporters, Too?” *New York Times*, 7.3.2005.

ehdottomasti menneisyyteen. Ollakseen tehokas PSYOPS:ien tai *harhauttamisen (deception)* käyttämisessä, vaaditaan perusteellista suunnittelua, vankkaa toteuttamista ja ”parasta ennen -päivän” tajuamista, ts. pitää ymmärtää, että yksittäisillä operaatioilla on suhteellisen lyhyt ”elinikä”.⁵³³ Pitkäaikainen kampanja vaatii sitten myös riittäviä voimavaroja ja hyviä toimijoita.

8.4 Mikä on ominaista tulevaisuuden kapinoille?

Mikä itse asiassa on nykyään uutta? Eivätkö hyvät johtajat ole aina onnistuneen kapinan edellytys? Ovatko myös kapinajohtajat ja terroristijohtajat muuttuneet aikaa myöten? Luultavasti keskittyminen epäsymmetristen operaatioiden erityispuoleen, nimittäin terrorin ja nykyaikaisen teknologian käyttöön, ei riitä täysin siihen, että voidaan esittää tehokkaita vastatoimenpiteitä. Nykypäivän kansainvälinen julkinen keskustelu terrorismin syistä on erittäin hajanaista. Viime vuosien fokus on keskeisesti ollut etnisissä ja uskonnollisissa vastakkaisuuksissa, köyhyydessä ja riistossa, mutta myös globalistumisessa ja sen vastustajissa. Nämä eivät kuitenkaan välttämättä ole keskeisiä teemoja enää tulevaisuudessa. Yhtenä syynä on, että mitä pienemmästä terroristiryhmästä on kyse, sitä kärjistetympi sen ”doktriinista” pyrkii tulemaan, ja sitä vahvemmin äärimmäinen näkemys tulee hallitsemaan myös ryhmän sisällä. Sellaiset ryhmät eivät tavallisesti myöskään helposti uudelleen integroidu maltillisempaan poliittiseen järjestelmään, joten mahdollisuudet ovat selvästikin olemassa, että tuollaiset äärimmäisyysryhmät psykologisine, omiin ideoihinsa lukkiutumisineen muuttuvat väkivaltaisiksi. Seuraavassa yritetään arvioida kehitystä – ja miten kapina ja terrori saattavat muuttaa luonnettaan. Kapinajohtajien ominaisuuksista kerrotaan myös lyhyesti.

Nykyaikaiset terroristijärjestöt

Kansainvälinen terrorismi on muuttunut voimakkaasti viime vuosina. Uuden kehityksen tärkeä osa on merkittävä fanaattisuus, joka usein nykypäivänä on ominaista terroristijärjestöille, joka on toisaalta myös vastoin sitä uskontojärjestelmää, johon ne itse kuuluvat.⁵³⁴ Yritettäessä ymmärtää terrorismia täytyy käyttää aikaa sen juurien ymmärtämiseen eikä vain

⁵³³ U.S. Joint Forces Commandin mukaan: Psychological Operations: “A component of Information Operations. PSYOP are actions taken to convey selected information and indicators to foreign audiences. They are designed to influence emotions, motives, reasoning, and ultimately, the behavior of the adversary. Examples of PSYOP include distribution of leaflets, loud-speaker broadcasts, radio and television broadcasts, and other means of transmitting information that encourages adversary forces to defect, desert, flee, or surrender.” <http://www.jfcom.mil/about/glossary.htm>

⁵³⁴ Morgan, Matthew J: “The Origins of the New Terrorism,” *Parameters*, Vol XXXIV, no. 1, Spring 2004, s. 29-43. Artikkelin antaa hyvän yleiskatsauksen nykyaikaisen terrorismin kehityksestä. Merkille pantavaa tässä on, että terroristihyökkäysten määrä oli jatkuvasti korkeampi kaudella 1985–88, yli 600 terroritekoa vuosittain. Aineelliset ja inhimilliset menetykset ovat kuitenkin suurempia hyökkäystä kohden tänä päivänä kuin 1980-luvulla.

yksipuolisesti olla kiinni siinä, miten terroritekoja pannaan toimeen. Tämä on ilman muuta vanha totuus, ja hyvin monet terrorismista viimeisten 20–30 vuoden aikana kirjoittaneet ovatkin korostaneet tätä. Monien iskulauseiden tapaan tämäkin on menettänyt aikaa myöten voimansa. Tutkimusintressinä näyttää olleen yksittäisten ryhmien tarkastelu hyvinkin yksityiskohtaisesti. Sen sijaan suhteellisen harvat ovat yrittäneet tutkia terrorismia laajana poliittisena ilmiönä. Jälkimmäinen onkin sitten erityisen vaativaa ja vaikeaa. Senkaltaista kirjallisuutta on toki saatavana sille, joka haluaa yrittää.⁵³⁵

Ei ole kovinkaan kauan siitä, kun varsinaiset kapinajohtajat pitivät terrorismia yhtenä käytettävissä olevana taistelumuotona. Pääfokus oli tavallisesti kuitenkin suunnattu poliittisiin ja sosiaalisiin muutoksiin sekä kapinan imagoa parantaviin ja muihin vastaaviin tekijöihin. Aikaisemmat kokemukset terrorismista eivät enää ole ainoa avain yritettäessä ymmärtää tämän päivän terrorismia. Kuten aikaisemmin on osoitettu, tärkeitä uusia elementtejä ovat lisääntynyt vaara, että terroristijärjestöt saavat käsiinsä joukkotuhoukseita, sekä poliittis-uskonnollisen fanaattisuuden yhä suurempi merkitys terrorismin käyttövoimana. Tällä hetkellä kansainvälisen terrorismin taustalla olevana käyttövoimana onkin radikaali islamismi, ja on paljon viitteitä siitä, että tämä asetelma tulee säilymään lähivuosina.

Aina on kuitenkin olemassa tietty vaara, että tulemme itse sokeiksi oman aikamme tapahtumille. Radikaaleja islamisteja ei ole aina pidetty ”pääuhkana”, eikä ole mitään syytä uskoa näin olevan ikuisesti. On vaikea nähdä, että selvänä johtotähtenä olisi olemassa nykyaikainen teoreettinen ”johtajahahmo” à la Clausewitz tai Jomini, niin kuin usein on ollut läntisessä sotilaallisessa ajattelussa (tavassa). Toisin sanoen: on vaikea nähdä, että tänä päivänä olisi olemassa jokin terrorismin teoreettinen ”systemaattinen opaskirja”. Syytä on se, että ei ole ollut eikä nykyäänkään ole *yhtä* selvää syytä terrorismiin, vaan koko joukko samanaikaisia terrorismin suuntauksia. Yhden terroristijärjestön pysyvältä näyttävä malli ei sovi automaattisesti toiseen terroristijärjestöön. On myös tärkeää huomata, että ne jotka jonkin poliittisen ryhmän mielestä ovat terroristeja, ovatkin toisen ryhmän sankareita. Tämän tyyppinen asetelma herättää luonnollisesti voimakkaita tunteita, ja aiheuttaa suuria vaikeuksia löytää hyväksyttäviä poliittisia kompromisseja.⁵³⁶ Tässä on tärkeää huomata, että monet jotka nyt kirjoittavat terrorismista ilmiönä, harvoin tekevät muuta kuin kuvaavat sellaista etnistä tai poliittista ryhmää, josta he itse ovat kiinnostuneita, ja he ovat usein vähemmän kiinnostuneita terrorismin ilmiöstä laajemmin.

Hyvänä esimerkkinä tästä on suuri määrä kirjoja, jotka aikaa myöten on kirjoitettu al-Qaida-ryhmästä, tai aikaisemmin kun keskityttiin israelilais-palestiinalaiseen taustaan ja tuskin

⁵³⁵ Laqueur, Walter: *The History of Terrorism. New Edition* (New Brunswick, N.J., 2001) ja *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction* (Cambridge, Mass., 1999).

⁵³⁶ Hyvä esimerkki siitä, miten vaikeaa yleensä on, jos yrittää laajamittaisesti linjata terrorismin eri muotoja, on esitetty seuraavassa kirjassa: Norman Friedman, *Terrorism, Afghanistan, and America's New Way of War* (Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 2003). Luku 5, ”The Terrorist International and Its Predecessor”, ja luku 10, ”Lessons”, osoittavat että on hyvin vaikeaa nähdä, mikä kaiken kaikkiaan pitää kansainvälisen terrorismin koossa, jos mikään.

mainittiin esimerkiksi Algeriassa, Kashmirissa tai Sri Lankassa esiintyvää terroria, joka oli vähintään yhtä laajaa uhrien lukumäärällä mitattuna. Samasta syystä on ajan kuluessa yhä vaikeampi puhua ”vasemmistoterrorismista” ja ”oikeistoterrorismista”. Populismi leimaa aikakausien tulkintoja aatteista. Aikaisemmin tavallisesti vasemmistolaisina pidetyt näkemykset ovat tänä päivänä aggressiivisten kansalliskiihkoilijoiden omaksumia, kun taas aikaisemmin ”äärimmäisen oikeistolaisina mielipiteinä” pidetyt käsitykset saattavat tänä päivänä olla sekä antikapitalistisia että antiamerikkalaisia. Mielenkiintoista onkin todeta, että niin sanotut ”trotskilaiset” ovat kirjoituksissaan antaneet tukensa Iranin papistolle ja Taliban-hallinnolle, koska nämä täysin erilaiset ryhmät on nähty ”anti-imperialistisina” – arvoväritteinen sana niissä piireissä.

Vastaavasti antisemitismi, jota aikaisemmin on pidetty ”puhtaana uusnatsismina”, esiintyy nykyään myös vasemmistoradikaalissa ja muunkinlaisessa länsimaiden vastaisessa retoriikassa. Kuuluuko sitten Osama bin Ladenin kaltainen terroristi vasemmisto- vai oikeistolaidalle? Tällainen kysymys voidaan itse asiassa hylätä, koska se ei ole relevantti. Hän on kai mieluumminkin eräänlainen uskonnollinen nationalisti (vrt. hänen unelmaansa arabialais-/islamilaista kalifaatista, jonka keskus on Saudi Arabiassa), ja hänellä on todellisuudessa vähän yhteistä niiden poliittisten ajatusten kanssa, jotka on liitetty eurooppalaisen vasemmistolaidan maallisesti suuntautuneeseen ajatusmaailmaan. Hänen mielihiteillään on ehkä kuitenkin jotain yhteistä tiettyihin fasistisiin piirteisiin? Tässä on kuitenkin tärkeää, että tämänkaltaisilla vertailuilla on rajallinen merkitys, koska tällainen uskontoon pohjautuva ajattelu(tapa) ei sovi kovin hyvin nykyaikaiseen länsimaiseen ajatteluun. Fanaattisuus ei tietenkään ole historiallisesti mitään uutta, mutta se on ilmeisesti kokenut selvän ”uudestisyntymisen” – mikä on yllättänyt monet niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa, joissa sitä on pidetty menneisyyteen kuuluvana. Vaarana on, että fanaatikot ottavat joukkotuhoaseet terroriaseina käyttöön. Kuten aikaisemmin on tullut esiin, niiden mahdollinen käyttöönotto antaa uuden ulottuvuuden ”uudelle” terrorismille. Toistaiseksi ei tavallinen poliittinen johtaja eikä kansa yleensä ole lainkaan ymmärtänyt tai sisäistänyt sitä, että erittäin pienet fanaatikkoryhmät saattavat pystyä tuottamaan yhteiskunnalle suunnatonta tuhoa ja tappamaan/vahingoittamaan lyhyessä ajassa paljon enemmän ihmisiä kuin mihin varhaisempien aikojen terroristit koskaan pystyivät.

Perinteisen terrorismin ja viime vuosina esiin nousseiden uusien piirteiden välillä on myös toinen tärkeä ero. Aikaisemmin terrorismi oli normaalisti diskriminoivaa, ts. kohteina olivat kuninkaat, presidentit, ylemmät upseerit, johtavat poliitikot, rikkaat yläluokkaan kuuluvat hallituksen tukijat jne. Sellaisia terroritekoja voi ehkä pitää ”tekemisen avulla toteutettuna propagandana”. Uutta on, että monet uusista terroristijärjestöistä eivät tosiasiallisesti ole kiinnostuneita valitsemaan uhrejaan huolellisesti. Enää ei tyydytä saamaan vain huomiota, vaan halutaan samalla harjoittaa maksimaalista tuhoamista. Toisena uutena ominaisuutena ovat ääriterroristien selvästi vainoharhaiset piirteet, ja tämä pätee katsovatpa he sitten kuuluvansa oikeisto- tai vasemmistolaitaan. Kaikkein selvintä tämä on, jos tarkastellaan uskonnollisia fanaatikoita ja heidän toimiaan.

Kansallinen sorto ei ole mikään väliaikainen tila, ja se on usein aikaisemmin ollut kapinan syynä. Hyvin ja huonosti organisoidun kapinan erot ovat selvät. Hyvin organisoitu on sel-

vän *poliittisen tavoitteen* omaava kapinaliike, joka haluaa itse ottaa vallan istuvalta hallitukselta. Huonosti organisoidussa terroristiliikkeessä uskonnollis-kansallismielisiin äärimmäisyyksiin valmiina olevat yksilöt ja ryhmät ottavat tehtäväkseen ”hoitaa asiat kuntoon”. Näille ryhmille on ominaista muihin kohdistuva aggressio ja viha, josta usein tulee vaikeasti hallittavaa. Tällaisten yksilöiden/ryhmien suunnaton kiinnostus muiden väitettyjä salaisia motiiveja kohtaan (salaliittoteoriat) aiheuttaa sen, että todellisuudentaju ja harkinta menetetään helposti. Tässä on vaikea olla optimisti lähitulevaisuuden suhteen: tänä päivänä ei ole olemassa mitään tunnettua hoitoa fanaattisuutta ja sotilaallista paranoiaa vastaan. ”Uusi” terrorismi heijastaa maailmaa, jossa usein hyökätään globaalin vaikutusvallan kimppuun. Maailman lehdistössä esimerkiksi se, että Persianlahdella tapettiin pari tusinaa amerikkalaista merisotilasta, sai aikaan paljon vähemmän jymyotsikoita, kuin Yhdysvaltojen joutuminen hyökkäyksen kohteeksi kotimaan kamaralla Manhattanilla. Samalla kehitykseen tulee uusi ulottuvuus: verrattain *paikallinen* ongelma voidaan tulkita niin, että se vaikuttaa keskeisten länsimaisten ministeriöiden ja sotilaallisten pääesikuntien sotia ja konflikteihin puuttumista koskevaan suunnittelutyöhön. Ne joita esimerkiksi syytetään tihutyöstä kaukaisessa maailmankolkassa, joko Afrikan ”kaupungissa *keskellä ei mitään*” tai suurkaupungissa lännessä, voivat nykyään olla etusivun aineistoa sanomalehdissä tai TV:ssä. Muutama vuosi sitten vielä mahdottomalta tuntuva ajatus globaaleista kohtauspaikoista on toteutunut.

Koulutus saattaa kiihdyttää globalistumista, kun taas ero maallistuneiden ja uskonnollisten/teoreettisten virikkeiden välillä mitä luultavimmin tulee esittämään pienempää osaa. Kumpaakin kehityssuuntaa voidaan kuitenkin hyödyntää käyttämällä hyväksi tai kehittämällä elämänkatsomus, joka perustuu täyttämättömiin toiveisiin ja epäoikeudenmukaiseen materiaaliseen pysähtyneisyyteen. Epäilemättä terroristitkin käyttävät tällaisia olosuhteita hyväkseen. Tiedosta saattaa todella tulla kaksiteräinen miekka siinä määrin kuin se voi nopeuttaa konfliktin puhkeamista. Tieto voi kuitenkin samalla luoda lisäymmärtämystä ongelmiin ja antaa pohjan ymmärtää paremmin ongelmamassaa, johon täytyy käydä käsiksi jotta yhteiskuntaa voidaan parantaa/kehittää edelleen.

Tämän päivän terroristien joukossa itsemurhapommittajat ovat yhä tavallisempi ilmiö, ts. terroristit jotka vapaaehtoisesti etsivät kuolemaa ja tuhoa oman ja ”asiansa” puolesta. Tämä oli aikaisemmin vain marginaalinen ilmiö. Itsemurhapommittajista on nyt tullut rutiinia Lähi-idässä, ja vastaavia piirteitä nähdään myös muun muassa äärimmäisiä toimintamuotoja ilmentävissä tsetseeniryhmissä, viimeksi terroritoimien yhteydessä Beslanin kaupungissa Pohjois-Osetiassa syyskuussa 2004. Tunnusomaista tälle uudenmuotoiselle terroritoiminnalle on, että monia terroristijärjestöjä voidaan pitää ”valtiottomina”. Se taas vaikuttaa siihen, ettei enää ole samanlaista luonnollista varauksellisuutta kuin operoitaessa omalla alueella ja oman kansanryhmän keskuudessa.

Vähitellen on ilmestynyt myös materiaalia, joka kuvaa esikaupunkijunia vastaan Madridissa 11.3.2004 tehtyjä terrori-iskuja.⁵³⁷ Tätä kirjoitettaessa noin vuosi tapahtuman jälkeen, espanjalaiset ja ulkomaiset tutkijat jatkavat terroritoimien jälkien läpikäymistä kerätäkseen todisteita ja yrittääkseen paremmin ymmärtää terroristien motiiveja. Tutkinta on tähän mennessä tuonut esiin piilopaikkoja ja ”varmoja taloja” niinkin erilaisissa kaupungeissa kuin Casablanca Marokossa, Pariisi, ja Damaskos Syyriassa sekä Amsterdam. Tutkinta on antanut hyvän kuvan teon taustalla olevasta ryhmästä, Moroccan Islamic Combatant Group (GICM), jota ajettiin takaa vuoden 2005 aikana. Tämä on kaikesta huolimatta yksi terroristien tekemistä tuhoisimmista hyökkäyksistä nykyaikaisen Euroopan historiassa. Mielenkiintoinen tätä ryhmää koskeva piirre on, että äärimmäisyystoimijat ovat joko syntyneet Euroopassa tai asuneet täällä kauan muutettuaan Pohjois-Afrikasta. Espanjan poliisi on myös sanonut mielipiteenään, että uuden sukupolven äärimmäisyystoimijat ovat väkivaltaisempia, teknisesti pystyvämpiä toteuttamaan suunnitelmansa ja varsinkin poliittisesti taidokkaampia kuin mitä aikaisemmin on nähty. Yksi mukana olleista äärimmäisyystoimijoista kirjoitti kirjeessään kotiin perheelle:

"I ask you to have faith in God and that you follow your brother mujahedin in all the world and that perhaps you join them, since that is what I expect of you," Kounjaa told his daughters in the three-page letter found in an accomplice's gym bag, according to an Oct. 17 Spanish police report. "Religion has come with blood and dismembered [bodies](...) I cannot stand to live this life as a weak and humiliated person under the gaze of the infidels and the tyrants." (...)

"If my enemies jail me it will be my retreat and if they free me it will be tourism and if they kill me it will be martyrdom," Kounjaa wrote in his farewell letter. "I prefer death to life (...) May God curse the tyrants." ⁵³⁸

On spekuloitu sitä, seurasivatko terroristit suoraan al-Qaidan vai tähän myötämielisesti suhtautuneiden käskyä. Esimerkiksi ranskalainen terrorismin vastaisen tutkimuksen päällikkö Jean-Louis Bruguiere on joka tapauksessa sitä mieltä, että terroristien taholla on nähtävissä, kuten hän on luonnehtinut, yhä laskelmoivampaa poliittista strategiaa. Hän väitti mm. amerikkalaisen sanomalehden Los Angeles Timesin haastattelussa, että:

It's not the result of a command structure giving direct orders, but of people talking: scattered networks in which operatives talk and a strategy develops, (...) It focuses on political agendas of Western nations.... It was as if the terrorists kicked down the door and invited themselves to the table along with politicians and diplomats. It's a sophisticated approach. The paradox is that the methods and the suspects in the field were rustic. ⁵³⁹

⁵³⁷ Ks. mm. laajempaa käsittelyä lehdessä LA Times. Sebastian Rotella, "Terrorists at the Table. Islamic militants in Europe blend political sophistication and crude violence to influence events, as the bombings in Madrid showed." Los Angeles Times, March 6, 2005.

Internet:<http://www.latimes.com/news/nationworld/world/la-fg-euterror6mar06.story>

⁵³⁸ Sebastian Rotella, *ibid.*

⁵³⁹ Sebastian Rotella, *ibid.*

On myös yritetty selvittää, oliko Madridin terrorilla ja kiistellyn alankomaalaisen filmien tekijän Theo van Goghin murhalla marraskuussa 2004 jotain yhteyttä. Van Gogh oli islamilaisen fundamentalismin avoin vastustaja. Tekoon liittyviä vangittuja epäillään myös alankomaalaisten poliitikkojen surmaamisen suunnittelemisesta. Pelottava puoli asiassa – ja ehkä terroristien laskelmoima – olivat reaktiot, jotka seurasivat muutoin niin liberaalissa Alankomaissa islamia ja yleensä maahanmuuttajia vastaan, mukaan luettuna hyökkäykset moskeijoihin ja kirkkoihin. Tätä voidaan pitää alankomaalaisten poliittisten äärimmäisyysryhmien vastareaktion, jonka van Goghin murha laukaisi. Yksinkertainen, korkean profiilin murha voi siis laukaista väkivaltaisen, islamilaisia ryhmiä ja symboleja vastaan suunnatun vastareaktion, arabiankielellä kutsutun *Fitnan*, jolla ei ole yhteyttä terroristeihin.⁵⁴⁰ Tämä perustuu ajatukseen tietoisuudesta, että tämä vastareaktio saattaa ehkä jopa vahvistaa äärimmäisyystoimijoiden toimintamahdollisuuksia.⁵⁴¹

Terroristit ovat luonnollisesti riippuvaisia rahoituksesta. Terroristitkin tarvitsevat päänsä päälle katon, minkä he mielellään hankkivat käyttämällä hyväkseen sen kansantalouden järjestelmiä, joissa he operoivat. Sen sijaan on uutta, että terroristit aiempaa suuremmassa määrin operoivat yksinään ja että vaarallisten terroristien lukumäärä kasvaa. Terroristiryhmät käyttävät mielellään verkostoja ja verkostoajattelua, mutta ovat tavallisesti hierarkkisesti organisoituja, joskin on huomattu, että mm. Osama bin Laden on ilmeisesti useamman kerran antanut laajat ja ylimalkaiset toimintaohjeet kannattajilleen ja pukeutunut ajatuksensa eräänlaiseksi ”johtajan tarkoitukseksi”. Paikalliset ryhmät ovat sitten vuorostaan tämän pohjalta suunnitelleet ja toteuttaneet toimenpiteet. Ei ole aivan oikein pitää nykyaikaisia terroristiryhmiä ”litteinä organisaatioina”, mikä on melko tavallista uudemmassa ilmiötä käsittelevässä kirjallisuudessa. Ne ovat kuitenkin selvästi erilaisia priorisoinneissaan verrattuna ryhmiin, jotka toimivat kommunistisesti johdetuissa kapinoissa ajanjaksolla vuodesta 1960 aina 1980-luvun loppupuolelle.

Tämän kehityksen seurauksia on kuitenkin vaikea ennustaa. Ei esimerkiksi voida sulkea pois sitä, että uudet ja fanaattiset terroristiryhmät pystyvät hankkimaan joukkotuhoaseita, ja että ne eivät silloin juurikaan välitä varoituksista niiden asejärjestelmien käytön suhteen. Viha ja fanaattisuus ovat niin rajua, että yksittäiset terroristit eivät ota huomioon, että useimmat uhrin ovat viattomia länsimaisesta näkökulmasta katsottuna. Suurimittainen tset-

⁵⁴⁰ ”Fitna” (tai fitva – riippuen paikallisesta kirjoitustavasta) on sitä, minkä kaikki islamilaiset aina pelkäävät voivan ”puhjeta”, kun ”Jihad” mahdollisesti epäonnistuu. *Fitna* merkitsee islamissa suurin piirtein isoa riitaa, kansalaissotaa. Se on islamilaisen niin sanottujen ”oulemanien” painajaiskkenaario (käsite voidaan kääntää ”tohtorit”). Se voi syntyä, kun ”jihad” (pyhä sota) on otettu käyttöön epäsuotuisalla tavalla. Monet Oulemanit pelkäävät nykyään, että tällä hetkellä meneillään olevat asiat kääntyvät heitä vastaan. ”Fitna” on väkivaltaa, joka sen sijaan että se kohdistuisi muslimimaailman *ulkopuolelle*, iskee bumerangin lailla takaisin. Perinteinen suuri ”fitna” islamissa on ”ikuinen” ”oikeaa oppia” koskeva kamppailu sunni- ja shiiamuslimien välillä.

⁵⁴¹ Mutta samalla on aihetta käydä käsiksi tämän ongelman alkujuuriin. Toimimalla paikallisesti terroristeja/kapinallisia sympatisoivia voimia vastaan niiden asian saamaa tukea voidaan horjuttaa mm. estämällä paikallisten kannattajien rekrytointi. Kapinan vastainen taistelu merkitsee, etteivät vain sotilasjoukot ole taistelussa mukana, vaan että todella koko yhteiskunta osallistuu siihen. (Tämä muistuttaa vähän nyt jo ”kuollutta” kokonaismaanpuolustusajatusta, joka oli Pohjoismaissa vallalla kylmän sodan aikana?)

seenien toimeenpanema terroriteko koulua vastaan Beslanin kaupungissa Pohjois-Ossetiassa on esimerkki tämäntyyppisten estojen puuttumisesta. Itse terroriteot saattavat saada yhä laajemman ulottuvuuden ellei terroristijärjestöjä onnistuta kukistamaan ja/tai eristämään niitä tavallisesta väestöstä ja sen keskuudessa olevista terroristien tukijoista.

Yksittäiset kommentaattorit ovat pitäneet al-Qaida -organisaatiota täysin uutena ilmiönä historiassa. Oikeampaa saattaisi olla pitää al-Qaidaa terroristi- ja kapinaliikkeiden uutena kehitysaskelena. Todella uutta al-Qaidan toimintamuodossa on ehkä kuitenkin järjestön maantieteellinen toimintasäde Persianlahden alueelta Sambiaan ja edelleen New Yorkiin ja Madridiin, ja se miten tehokkaasti järjestö on selviytynyt lännen yrityksistä soluttautua siihen ja tuhota se fyysisesti. Tietyt piirteet näyttävät viittaavan taaksepäin aikaisemmin tunnettujen terroristiryhmien rakenteeseen ja menetelmiin, mutta al-Qaidan toiminta sisältää myös uusia elementtejä. Useimmat niistä ovat tietenkin yhteydessä meidän aikaamme. Tässä on luonnollista muistuttaa, että terroristiryhmien aiheuttamat vahingot ovat tulleet suuremmiksi ja voivat vielä kasvaa teknologisen kehityksen mukanaan tuomien mahdollisuuksien seurauksena. Varsinkin amerikkalaiset pelkäävät terroristien saattavan saada käsiinsä ”likaisia” ydinpommeja tai muita joukkotuhoaseita. ”Biologisen terrorismin” yritys 11.9.2001 tapahtuman vanavedessä paljasti, miten helppoa joukkohysterian synnyttäminen voi olla. Kuten aikaisemmin on mainittu, monet ajattelevat nykyään nykyaikaisen yhteiskunnan lamaanumista, jonka terroristit voivat saada aikaan sabotoimalla sähköisiä tietoliikennevälineitä. Lisäksi tulevat aikaisemmin mainitut mahdollisuudet lamaanuttaa verkostoinfrastruktuuri, josta tärkeät yhteiskuntatoiminnot monissa läntisissä maissa ovat tulleet täysin riippuvaisiksi.

al-Qaida näyttää olevan organisoitu niin sanotuksi *verkostoksi*, ellei sitten halua nähdä sitä sellaisena kuin brittiläinen *Observer*-lehden reportteri Jason Burke sen halusi ymmärtää Lontoossa pidetyssä konferenssissa helmikuussa 2005. Hän ilmaisi sen suunnilleen näin: ”The good news is that al-Qaeda does not exist. The bad news is that the threat now facing the world is far more dangerous than any single terrorist leader with an “army”, however large, of loyal cadres”.⁵⁴² Mitä hän luultavasti halusi viestittää tällä lyhyellä ja osuvalla sanamuodolla oli, että al-Qaida on vain epätarkka käsite, jota käytetään kuvattaessa ilmiötä tarkemman käsitteen puutteessa. al-Qaida on siis ilman muuta olemassa, mutta bin Ladenin ryhmä ei ole yhtenäinen/integroitu ryhmä, jolla on lonkeroita kaikkialla, vaikka monet sitä sellaiseksi kuvaavatkin.

⁵⁴² Jason Burke. Teksti perustuu kirjoittajan muistiinpanoihin Burken esityksestä RUSI konferenssissa Lontoossa aiheesta politiikka ja terrorismi 24. ja 25. helmikuuta 2005, ja keskusteluista hänen kanssaan torstaina 24.2.2005. Monet näistä henkilöistä saattavat tänä päivänä kuulua paikallisiin terroristiryhmiin tai kapinaliikkeisiin tai olla niiden johtajia, ja monia näistä inspiroi (ja mahdollisesti myös rahoittaa) Osama bin Ladenin ryhmä. Terroristiryhmä Jemaah Islamiyah Indonesiassa on yksi esimerkki tällaisesta ryhmästä. Tuon ryhmän jäsenet tekivät mm. sarjan pommiattentaatteja Indonesiassa 2002 ja 2003. Luultavasti tunnetuin attentaatti Indonesiassa tähän mennessä toimeenpantiin Balilla lokakuussa 2002, ja siinä menehti 202 ihmistä.

Missä bin Laden kuitenkin onnistui Afganistanissa olonsa aikana (1996–2001) oli, että hän antoi päämäärän ja suunnan jo olemassa oleville monille ääri-islamilaistilaisille ryhmille – hän ei kehittänyt uutta suurta ja hyvin kurinalaista organisaatiota. Afganistan toimi islamin militanttien osaan kuuluvien henkilöiden ja ryhmien kokoontumispaikkana. Varsinaisen al-Qaidan oletetaan syntyneen vuosien 1988–89 aikana bin Ladenin ja hänen lähimmän piirinsä toimesta Peshawarissa Pakistanissa. Useissa lähteissä on todettu, että lähemmäs 100 000 ”soturia” harjoitteli eri harjoitusleireillä Afganistanissa vuosien 1980–2001 välisenä aikana. Väitettiin, että useimmat näistä matkustivat takaisin kotimaihinsa ja että enemmistö koulutukseen osallistuneista tuli arabimaista. Tämä lukumäärä on esiintynyt monissa yhteyksissä, mutta on mielestäni väärin käyttää al-Qaida -käsitettä suuresta osasta tätä harjoitustoimintaa. Leirit joista me keskustelemme ovat muun muassa ISI:n (pakistanilaisen tiedustelupalvelun) harjoitusleirejä Pakistanissa Neuvostoliiton Afganistanin sodan aikana vuodesta 1979 vuoteen 1989 (jolloin Neuvostoliitto vetäytyi Afganistanista). Näistä osallistujista pääosa oli afganistanilaisia, ts. joukkoja jotka myöhemmin olivat erilaisten paikallisten sotapäälliköiden, ISI:n tai Talibanin, komennossa. Myöhemmin jotkut harjoitusleireistä päättyivät bin Ladenin valvontaan vuosina 1996–2001. Ei ole kuitenkaan dokumentoitu, että al-Qaidalla olisi ollut omia harjoitusleirejä Afganistanissa vuosien 1990–1996 aikana.⁵⁴³

Esimerkiksi Jason Burke väittää kirjassaan, että ”useampi kymmenentuhatta” sai koulutuksen erilaisilla leireillä viimeisten 15 vuoden aikana, määrittelemättä kuitenkaan kuinka monta al-Qaida sinänsä oli mahdollisesti kouluttanut.⁵⁴⁴ Asian ydin ei tässä olekaan, kuinka monesta bin Ladenin ryhmä itse vastaa, vaan se tosiasia, että kymmeniätuhansia ulkomaalaista tuli Pakistaniin ja Afganistaniin saadakseen siellä koulutuksensa ja peruskokemuksensa, ja palasi sitten takaisin kotimaihinsa. Pääosasta itse al-Qaidan johtamista ja kouluttamista ”sotureista” tuli mahtitekijä Afganistanissa vasta vuoden 1996 jälkeen, jolloin bin Laden asettui uudelleen asumaan maahan. Koska sota Neuvostoliittoa vastaan oli ohi, ei ollut enää yhteistä asiaa pitämässä ryhmää koossa, vaikka Kabuln hallinto kaatuikin vasta huhtikuussa 1992. Nähtävästi tarkoitus oli Afganistanin kehityksestä huolimatta yrittää pitää ryhmä koossa kehittymällä ”kansainväliseksi iskujoukoksi”. bin Laden oli itse kuitenkin vetäytynyt takaisin Saudi Arabiaan vuonna 1989, ja yritettyään useita kertoja muuttaa maan kehitystä, hän pakeni Sudaniin Persianlahden sodan jälkeen 1991. Hän jäi sinne vuoteen 1996 asti, jolloin hän lähti uudelleen Afganistaniin. al-Qaidaa vältetään tulkitsemasta vahvaksi ja yhteen hitsatuksi terroristijärjestöksi, jolla on soluja kaikkialla. Puhutaan mieluumminkin joukosta terroristiryhmiä, joiden kaikkien lähtökohtana on islamilaisuuden militantti versio/tulkinta.⁵⁴⁵

Mitä käsite verkosto merkitsee tässä yhteydessä? Internetin välityksellä kommunikoivien terroristijärjestöjen ei tarvitse olla ”litteitä ja ei-hierarkkisia organisaatioita”, mitä käsitettä

⁵⁴³ Jason Burke, 2003, s. 8–9.

⁵⁴⁴ Burke, J., 2003, s. 5.

⁵⁴⁵ Burke, *ibid*, s. 6.

monet läntiset teoreetikot ovat alkaneet käyttää niin sanotun *verkostoihin perustuvan puolustuksen* (no. *nettverksbaserte forsvar*, NbF) käyttöönottoon liittyen. Terroristiryhmillä on tietenkin henkilökohtaiset verkostonsa, mutta ne on yleensä järjestetty solurakenteiksi, jotka puolestaan normaalisti kuuluvat omat sääntönsä omaaviin timantinkoviin hierarkioihinsa. Juuri tästä syystä organisaatio voi selvitä sellaisesta tuhosta, kuin mitä al-Qaida on Afganistanissa saanut kestää. Näin ollen ne ovat luultavasti väärässä, jotka vuoden 2001 terroriteon jälkeen väittivät, että senkaltainen terrorismi voidaan estää eliminoimalla kotitukikohdat, joissa toimintaa koordinoidaan. Ongelmaa voidaan havainnollistaa sillä, että yksikään 19:stä 11.9.2001 iskuun osallistuneesta kaapparista ei ollut afgaani. Kaapparit olivat sitä paitsi asuneet ja harjoitelleet pitemmän aikaa *läntisessä* maassa.

Vaikka Taliban-hallitus Kabulissa kaatui suhteellisen pian, amerikkalaiset ovat vain osittain onnistuneet tekemään Taliban-liikkeen pysyvästi vaarattomaksi poliittisena tekijänä Afganistanissa. Kun on kyse al-Qaidan joukoista Afganistanissa/Pakistanissa, ryhmä on pystynyt jatkamaan toimintaansa. Yhtenä tärkeänä syynä siihen, että molemmat organisaatiot selvisivät, oli luultavasti keskeisten johtajien ja heidän kannattajiensa mahdollisuus siirtyä Pakistanin läntisiin osiin. Amerikkalaisilla ei yksinkertaisesti ollut tarpeeksi joukkoja rajojen sulkemiseen. Lisäksi alkamassa olevan Irakin sodan johdosta erikoisjoukot, jotka olisivat pystyneet pitkäaikaiseen taisteluun vihollista vastaan, vedettiin aivan liian aikaisin pois. Nyt sekä Taliban että al-Qaida operoivat jälleen Afganistanin itä- ja eteläosissa ja toimivat luultavasti jälleen yhteistyössä paikallisten sotapäälliköiden kanssa, jotka katsovat hyötyvänsä toimimisesta vahvan keskushallinnon aikaansaamista vastaan. Se ei helpota uuden hallituksen ja sen länsimaisten tukijoiden ponnisteluja todellisen kontrollin saavuttamiseksi maassa.

Käynnissä on jatkuva keskustelu siitä, muistuttaako al-Qaidan ”globaali struktuuri” mahdollisesti vähän internetiä, mikä ei suinkaan ole sama kuin että operoitaisiin hierarkkisena struktuurina. ”Netti” selviää hengissä, vaikka yksi tai useampi solmukohta tehdään vaarattomaksi, minkä internet tähän mennessä on kyllä loistavasti osoittanut. On vaikea tehokkaasti hävittää struktuuri, verkosto, jolla ei ole selkeästi määriteltyä keskusta. Presidentti Bushin lausunnon mukaan al-Qaida operoi nyt noin 60 maassa. Solut voidaan koordinoida avainhenkilöiden avulla, vaikka yksittäiset ryhmät ja solut eivät tiedäkään toistensa olemassaolosta. Syyskuun 11. päivän 2001 aikoihin kaapparit ovat kommunikoineet internetin välityksellä salaisin, muun muassa grafiikkaan piilotetuin sanomin.⁵⁴⁶ Valtion viranomaiset

⁵⁴⁶ Gunaratna, Rohan: *Inside al Qaeda: Global Network of Terror*. (New York: Columbia University Press, 2002.) Rohan Gunaratna on luonnehtinut al-Qaidaa seuraavasti: ”(Al Qaeda has) a very diverse membership that cuts across ethnic, class and national boundaries. It is neither a single group nor a coalition of groups: it comprised a core base or bases in Afghanistan, satellite terrorist cells worldwide, a conglomerate of Islamist political parties, and other largely independent terrorist groups that it draws in for offensive actions and responsibilities.” Ks. myös Jason Burken kirjaa *Al Qaeda. The True Story of Radical Islam*. Siellä lukee mm. että: ”al-Qaeda is merely a convenient label applied by the West to a far broader – and thus more dangerous – figure or group of Islamic militancy, and shows how eradicating a single figure or group will do nothing to combat terrorism. Only by understanding the true, complex nature

ympäri läntistä maailmaa ja Lähi-itää ovat oikeastaan menestyneet melko huonosti taistelussa al-Qaidaan liittyviä islamilaisia äärimmäisyystaistelijoita vastaan, vaikka joukko suunniteltuja hyökkäyksiä onkin onnistuttu estämään ja vangitsemaan tai kukistamaan useita tunnettuja terroristijohtajia. Useimmat asiantuntijat ovat myös suhtautuneet epäillen Bushin hallituksen suhteellisen optimistiseen lausuntoon syyskuun alussa 2004, jossa käytettiin positiivista sävyä ja yritettiin saada skeptikotkin vakuuttuneiksi siitä, että nyt kaikki sujui paremmin.

Realistisempi arvio on luultavasti, että al-Qaida ilmiötä ei ole pystytty ymmärtämään eikä sen kehitystä vastaan taistelemaan. Jopa ennen 11.9.2001 hyökkäystä al-Qaida oli pikemminkin löyhästi organisoitu ”verkosto”, mutta kaikki viittaa siihen, että pääjohtohenkilöt käytännössä kontrolloivat tiukasti kaikkia *operaatioita*. al-Qaidan menetettyä päätukikohtansa ja useampia johtajistaan Afganistanissa, järjestö on todennäköisesti hajasijoittanut johtajansa ja muodostunut uudelleen enemmänkin *ideologiseksi* liikkeeksi. Osama bin Ladenin rooli on myös muuttunut. Hän esiintyy nykyään inspiraation lähteenä – ei operatiivisena johtajana. Irakissa meneillään oleva sota toimii epäilemättä hyvänä apuna kohdistettaessa militanttien piirien raivo ja viha länttä vastaan, länsimaisten voimien kanssa yhteistyötä tekevät mukaan lukien. On myös huomattava, että nykyään Euroopankin maita ja varsinkin maltillisia islamilaisvaltioita, pidetään terroritoimien luvallisina ja luonnollisina kohteina. Aikaisemmin nuoret värvätyt lähetettiin Afganistaniin pitkäaikaiseen perusteelliseen sotilaalliseen ja islamin opetukseen ja indoktrinointiin. Nykyään nuoret ”rekryytit” sen sijaan ovat saaneet lyhyen, mutta ilmeisen tehokkaan indoktrinaation kotimaassaan, jotta heidät sitten voidaan ottaa käyttöön erilaisissa hyökkäyksissä. Yhdysvallat on luultavasti edelleen tärkeä kohde, mutta vaikuttaa siltä, että al-Qaida on tällä hetkellä muuttanut suuntaa luopumalla suurista ja hyvin suunnitelluista hyökkäyksistä ja panostaa sen sijaan moniin pienempiin hyökkäyksiin. Ne on usein suunnattu ”pehmeisiin kohteisiin”, joita puolustetaan vähemmän, eivätkä ne edellytä ulkomaiseen apuun perustuvia pitkäaikaisia ja kalliita valmisteluja. *Vaihtoehtoinen* tulkinta saattaa olla, että Yhdysvallat (ja Israel?) ovat ”tie päätavoitteen”, joka on arabikansojen kokoaminen yhteisen johdon alaisuuteen tukikohtanaan Saudi Arabia. Menetelmänä sen saavuttamiseen on mahdollisesti *lännen* vaikutuksen vähentäminen/etäännyttäminen Lähi-idästä. Madridin hyökkäystä voidaan ehkä katsoa samasta perspektiivistä? Yhdysvaltojen ”vetäminen mukaan” tähän tavoitteenasetteluun johtuu tietenkin siitä, että juuri Yhdysvallat pystyy tehokkaimmin vaikuttamaan Saudi Arabian hallitukseen niin, että se romahtaa. Silloin aikaisemmin esitellyt argumentit alueella patoutuneesta raivosta ja vihasta, turhautumisesta ja kulttuurisorrosta voidaan sen sijaan nähdä tekijöinä, joita kapinalliset *käyttivät hyväkseen* pystyäkseen kokoamaan ”arabikoalition” kannattajat.

Varsinaisten pienempienkin hyökkäysten seuraukset voivat usein olla yhtä suuria kuin laajamittaisesti toimeenpantujen – jos ne vain on ajoitettu hyvin ja toteutettu tehokkaasti.

of al-Qaeda (...), can we address the real issues surrounding our security today.” (London: Penguin Group, 2004), ks. kirjan takakansi.

Pommien vaikutuksella Casablancassa toukokuussa 2003 oli suuret seuraukset Marokon melko hauraalle demokratialle, ja ne laukaisivat joukkopidätykset ja väitteet laajoista poliisin laittomuuksista. Suurin *poliittinen* vaikutus oli eittämättä aikaisemmin mainitulla neljän paikallisjunan pommituksella Madridissa Espanjassa 11.3.2004. Teko vaikutti vahvasti istuvan hallituksen vaalitappioon, ja siihen että Espanjan uusi hallitus veti hyvin nopeasti joukkonsa pois Irakista. Terroristit tuskin olisivat voineet toivoa koordinoitulle pommitukselle suurempaa tehoa?⁵⁴⁷

Yhdysvaltojen viranomaiset ovat luonnollisesti olleet kauan selvillä meneillään olevasta kehityksestä, ja aiheesta onkin kirjoitettu useita teoksia tulevaisuuden sodan muodon teemasta, joka voi hyvin olla ”valtiovalta vastaan verkostot”. Miten puolustautua uhkaa vastaan? Demokraattisessa yhteiskunnassa juuri avoimuus on perustavaa laatua oleva arvo, mutta avoimuus saatetaan tässä yhteydessä nähdä varsinaisena Akilleen kantapäänä. Onkin aiheellista esittää muun muassa seuraavat kysymykset:

1. Miten estää terrorismia vaarantamatta ja tuhoamatta samanaikaisesti omaa yhteiskuntaa? Esimerkiksi lentoasemilla hyväksytään ankarampi valvonta ja tarkastus, mutta mikä varsinaisesti on ”hyväksyttävä kontrollitaso”?
2. Miten pitkälle valvonta voi mennä? Hyväksytäänkö esimerkiksi, että postinkantajat, kirjastonhoitajat, sosiaalitoimiston virkailijat, opettajat jne. antavat vihjeitä poliisille ja turvallisuusviranomaisille, kuten Yhdysvalloissa ehdotettiin 11.9 jälkeen?
3. Eivätkö ”kaikki” lopuksi kulje ympäriinsä epäilemässä toisiaan mahdollisiksi terroristeiksi, jos tällainen ilmiantokulttuuri luodaan? Miten voidaan välttyä siltä, että terrorismin vastaisista toimenpiteistä tulee tekosyy kaikenlaiselle hyökkäykselliselle toiminnalle, jota itse ajattelee panna toimeen, myös muita maita vastaan?⁵⁴⁸

Ilmiönä 11.9 on kieltämättä tuonut monilla aloilla uusia ajatuksia. Keskustelua käydään sellaisista toimenpiteistä kuin miten uusi kansainvälinen rikostuomioistuin (ICC) voi osallistua, mitä diplomaatit voivat tehdä, ja miten pitkälle voidaan mennä rahataloudellisesti ”suun tukkimisessa”, toisin sanoen että ”terrorismin vastainen sota” ulotetaan pörssi- ja pankkijärjestelmään. On osoittautunut vaikeaksi päästä käsiksi taloudellisiin voimavaroihin sen takia, että useimmat niistä ovat laillisia! Miten pitkälle viranomaiset voivat mennä estääkseen terroritoimet? Voidaanko esimerkiksi al-Qaidan kaltaisten organisaatioiden jäsenten kidutus sallia. Tätä CIA luultavasti tekee kaikessa hiljaisuudessa luovuttaessaan nämä kuulusteltaviksi maihin, jotka eivät epäröi käyttää koviakaan menetelmiä?

Kuten aikaisemmin on mainittu, presidentti Bush on useissa puheissaan julistanut ”sodan terrorismia vastaan”. Miten tämä ”sota” voi sitten loppua? Niin kauan kuin maailmassa

⁵⁴⁷ Douglas Frantz, Josh Meyer, Sebastian Rotella and Megan K. Stack, “The new face of al Qaeda – Al Qaeda Seen as Wider Threat,” L.A. Times, 26.9.2004. Lainausta artikkelista: “The network has evolved into a looser, ideological movement that may no longer report to Bin Laden. Critics say the White House focus is misdirected.”

⁵⁴⁸ Tässä on luonnollista historiallisesti verrata hyvin tunnettuihin ”ilmiantajakulttuureihin”, joita oli mm. Neuvostoliitossa Stalinin aikana, Kiinassa Mao Zedongin aikana, ja varsinkin kommunistisessa Itä-Saksassa.

löytyy paikkoja, joissa kansa mielestään kokee vääryyttä, kuten Tsetseeniassa, Kashmirissa ja Palestiinassa, rekrytointi terroristijärjestöihin todennäköisesti jatkuu. Ei pidä aliarvioida sorretuiksi itsensä kokevien ihmisten *kollektiivista tahtoa* aiheuttaa vahinkoa vihollisiksi katsomilleen tahoille. Ei myöskään pidä aliarvioida heidän uhrivalmiuttaan niihin menetyksiin nähden, joita heidän toimintansa mahdollisesti aiheuttaa vihollisen iskiessä takaisin.⁵⁴⁹ Tämä viha yhdessä uskonnollisten tai ideologisten uskomusten kanssa on luultavasti varsinainen ydin loputtomassa hyökkäysten ja vastahyökkäysten sarjassa, jotka kaikkina näinä vuosina ovat leimanneet palestiinalaisten ja juutalaisten välistä välienselvittelyä.

Kunnioituksen ja tunnustuksen puutteen voi ymmärtää ja siitä voi keskustella. Monet poleemikot ovat sen vuoksi väittäneet, että sosiaaliset uudistukset ja demokratia ovat paras ennalta ehkäisevä ase terrorismia vastaan. Toiset kriitikot ovat korostaneet, että se on vain ilmaus ”imperialismin aatteesta” (”idé imperialisme”), ja että keskusteltaessa moraalista ja etiikasta on mukaan otettava myös mielipiteitä useammista kulttuureista kuin vain länsimaisista. Tällainen argumentointi saattaa ehkä vaikuttaa vähän lapselliselta, koska demokratia itsessään tuskin on mikään varma ”rokote” terrorismia vastaan Tästä hyvänä esimerkkinä on punainen terrori 1970-luvulla sellaisissa maissa kuten Länsi-Saksa, Ranska ja Kreikka (1970-luvun junttahallituksen jälkeen). Monissa maissa demokratialla saattaa kuitenkin olla positiivinen vaikutus, kun demokraattinen menettelytapa mahdollistaa *laillisen* vallansiirron toimimattomalta eliitiltä uusille valtaryhmittymille, jotka pitkäaikaisen (ja rauhallisen) poliittisen työn ja organisaatiokyvyn kautta pääsevät ”vallan ytimeen”. Tämä on monella tapaa se malli, jolla sosiaalidemokraattiset puolueet ottivat vallan skandinaavisissa maissa yli 60 vuotta sitten. Maailman voimavarojen oikeudenmukaisempi globaali jako ei tietenkään edistä terrorismia, mutta ”uusi oikeudenmukaisuus” ei sinällään riitä poliittisten ja uskonnollisten fanaatikkojen kohtaamiseen. Fanaatikoilla on usein oma logiikkansa, ja kun väkivallan käyttö on ensin aloitettu, kestää tavallisesti pitkän aikaa, ennen kuin voidaan uudelleen palata normaalioloihin. Muslimialueilla on sitä paitsi traditioita ja voimia, jotka vastustavat terrorismia laillisena (poliittisena) aseena. Ensivaiheen toimenpiteenä voitaisiin ehkä yrittää rohkaista näitä voimia?

Jos tarkastellaan terrorismin kehitystä historian valossa, on hyvin vähän sellaista mikä viittaa siihen, että kansainvälistä terrorismia vastaan voidaan taistella lyhyellä aikaperspektiivillä. Kesti muun muassa noin 15 vuotta kukistaa ”punainen” terrori Saksassa 1970-luvulla ja 1980-luvun alkupuolella, vaikka aktiivisin jakso olikin lyhyempi. Pohjois-Irlannissa molemmat päätekijät, IRA ja Unionistit, ovat nyt pitäneet terroria käynnissä 1970-luvun alusta asti, vaikka nykyään äärimmäisin väkivalta on hieman taantunut niistä ajoista. Näin ollen on syytä varautua pitkäaikaiseen taisteluun terrorismia vastaan. Todennäköisempää on että kestää pikemminkin kolmekymmentä kuin kolme vuotta, ennen kuin se ”palaa loppuun”, ehkä samalla tavalla kuin on nähty Saksassa ja Pohjois-Irlannissa? Saksassa terroristiaktiivi-

⁵⁴⁹ Tällaiset asenteet ovat varsinkin palestiinalaisten pitkäaikaisen, ensisijaisesti Israelia vastaan suunnatun terrorismin takana. Venäläisten tsetseeneihin kohdistunut kovakourainen käsittely on johtanut siihen, että alueella on edelleen sissisotilaiden ja terroristien kova ydin, ryhmiä jotka tekevät enemmän tai vähemmän huomiota herättäviä iskuja venäläisiä siviilejä vastaan.

suudesta tehtiin vähitellen loppu siten, että johtajat vangittiin ja/tai kuolivat, osaksi oman käden kautta. Pohjois-Irlannissa aktiivisuus on ollut paljon laajempaa, ja terrorilla on ollut selvästi laajempi kytkentä paikallisväestöön historiaan ulottuvan pitkän ajanjakson ajan. Mielenkiintoisin kehitys Pohjois-Irlannissa on kai terroristien lisääntynyt rikollinen aktiivisuus, kuten esimerkiksi huumausainekaupan valvonta ja nyt jälleen joulukuussa 2004 pankkiryöstöt 1970-luvun tapaan.⁵⁵⁰

Jotta esim. al-Qaidan tyyppistä organisaatiota vastaan pystyttäisiin taistelemaan, ja kohtaamaan salaisen organisaation itse asiassa omaamat hyvät puolet, on välttämätöntä säilyttää läheinen ja toivottavasti tehokas kansainvälinen yhteistyö. Realistinen arvio lienee, että kansainvälisellä tiedustelu- ja poliisityöllä pystytään vähentämään suuria ja erittäin tuhoisia terroritoimia, mutta *ei* hävittämään terrorismia kokonaan lähi vuosina.

Amerikkalaiset puolestaan ovat ilmaisseet mielipiteensä nykyaikaisen kansainvälisen terrorismin asettamista uusista haasteista seuraavalla tavalla melko uudessa ”9/11 raportissa”:

In the post-9/11 world, threats are defined more by the fault lines within societies than by the territorial boundaries between them. From terrorism to global disease or environmental degradation, the challenges have become transnational rather than international. That is the defining quality of world politics in the twenty-first century (...).

Now threats can emerge quickly. An organization like al Qaeda headquartered in a country on the other side of the earth, in a region so poor that electricity or telephones were scarce, could nonetheless scheme to wield weapons of unprecedented destructive power in the largest cities of the United States.

In this sense, 9/11 has taught us that terrorism against American interests “over there” should be regarded just as we regard terrorism against America “over here”. In this same sense, the American homeland is the planet. (...)

Islam is not the enemy. It is not synonymous with Terror. Nor does Islam teach terror. (...) The present transnational danger is Islamist terrorism. What is needed is a broad political-military strategy that rests on a firm tripod of politics to

- 1. attack terrorists and their organizations;*
- 2. prevent the continued growth of Islamist terrorism; and*

⁵⁵⁰ Professori Paul Wilkinson University of St. Andrewsin yliopistosta totesi Försvarshögskolanissa 22.3.2005 pidetyssä konferenssissa ”Initial state of the art review of research on terrorism and counter-terrorism”, että on mahdollista puhua 4:stä terrorismin ”aalosta” Euroopassa 1800-luvun jälkeen. Jokainen näistä oli kestänyt noin 40 vuotta, ennen kuin ne ”laantuivat”. Karkeasti ottaen näitä neljää, tässä vanhin aalto kuvattuna ensin, voidaan luonnehtia: ”anarkisteina”, ”nationalisteina”, ”vasemmistoradikaaleina” ja nyt ”uskontopohjaisina”. Toinen piirre on ollut, että terrori alkaa yleensä varovaisesti, väkivallan lisääntyessä myöhemmin, kunnes toiminta saavuttaa kulminaatiopisteen.

3. *protect against, and prepare for, terrorist attacks.*⁵⁵¹

Yksittäiset ekstremistien puolustajat ovat tähdentäneet, että koko siinä osassa maailmaa jota ei ole liitetty länteen, on terrori ainoa mahdollisuus vastustaa lännen ylivaltaa. Terrorismin vastainen työ määräytyy näin ollen vahvasti terrorin syyhyn liittyvästä näkemyksestä. WTC:iin kohdistunutta hyökkäystä perusteltiin uskonnollisin argumentein, mutta teon takana saattaa olla myös muita motiiveja? Köyhyys on mainittu yhtenä monista terrorismin syistä. Tosiasia joka tapauksessa on, että sympatia WTC:n torneihin lentäneitä kohtaan on suuri sen maailmanosan islamilaisen väestön joukossa, joka kokee ihmiselämän arvostamisen lännessä jossain määrin erilaiseksi. Köyhyydellä saattaa olla merkitystä terrorismille, olisi naiivia uskoa jotakin muuta. Kyseiset kaapparit eivät kuitenkaan ehdottomasti tulleet köyhistä perheistä, joten ehkä nöyryytyksen tunne onkin se tekijä, joka osoittautuu vahvemaksi motiiviksi terroristiksi ryhtymiselle kuin köyhyys? Palestiinalainen ihmisoikeustaistelija Eyad el Sarraj on muun muassa väittänyt, että epätoivo on tänä päivänä monelle arabille tärkeä kannustin. Kun kokee arvokkuuttaan loukattavan, haluaa kostaa.⁵⁵² Ilmeisten uskonnollisten motiivien takana on sen tähden todennäköisesti myös sellaisia tekijöitä kuin tyytymättömyys ja pettymys, sekä kykenemättömyys saada vallassa olevia hallituksia tekemään uudistuksia.

Tässä on huomattava, että terrorismia esim. Euroopassa olevia kohteita vastaan eivät välttämättä harjoita Lähi-idästä tänne matkustavat henkilöt. Viime vuosina on nähty, että terroritekoja ovat suunnitelleet henkilöt, jotka ovat kauan asuneet maassa, kuten Ranskassa ja Espanjassa, tai jotka ovat syntyneet asianomaisessa maassa ja käyneet siellä koulua. Yleensä on useampia syitä siihen, että ihmisestä mahdollisesti tulee terroristi. Moniin ovat vaikuttaneet muun muassa ääriuskonnolliset johtajat. Jotkut kokevat joutuneensa uudessa kotimaassaan ulkopuolisiksi, he tuntevat itsensä voimattomiksi ja kokevat olevansa ilman laillisia vaikuttamismahdollisuuksia. Merkitystä on myös sillä, jos itse tulee ympäristöstä, missä väkivallan käyttö hyväksytään, ja missä sukulaiset ovat aikaisemmin olleet aktivisteja. Tällaisten tekijöiden myötävaikutuksella saatetaan sitten päätyä terrorin käyttöön.

Kun ”sota terrorismia vastaan” julistettiin 11.9.2001, se merkitsi samalla asenteen muutosta terrorismiin nähden. Läntisessä maailmassa on aina yritetty paljastaa poliittinen väkivalta ja vastata siihen, olkoon se sitten lähtöisin anarkisteista, vasemmistohenkisistä ryhmistä, nationalisteista tai Lähi-idästä peräisin olevista terroristiryhmistä jne. Uutta ei ollut halu

⁵⁵¹ The 9/11 Commission Report, *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Authorized Edition*, (New York: W.W. Norton & Company, 2004), s. 361–363.

⁵⁵² Kifner, John: “Massacre Draws Self-Criticism in Muslim Press”, *New York Times*, September 9, 2004. Beslanin kaupungissa koulua vastaan tehty teko on myös herättänyt negatiivisia reaktioita islamilaisen maailman eri osissa: ”The brutal school siege in Russia, with hundreds of children dead and wounded, has touched off an unusual round of self-criticism and introspection in the Muslim and Arab world. ”It is a certain fact that not all Muslims are terrorists, but it is equally certain, and exceptionally painful, that almost all terrorists are Muslims,” Abdel Rahman al-Rashed, the general manager of the widely watched satellite television station Al Arabiya said in one of the most striking of these commentaries.

taistella terroristeja vastaan, vaan tällä kertaa ”terrorismin vastaiseen sotaan” oli otettu mukaan kaksi uutta elementtiä, kuten Yhdysvallat asian näki. Isolla-Britannialla on nyt ollut sotilaita Pohjois-Irlannissa yli 30 vuoden ajan, mihin perustuu heidän asiantuntemuksensa matalan intensiteetin konfliktien (LIC) alueella. Ei ole kovinkaan kauan siitä, kun panssari-ajoneuvoin varustettuja sotilasosastoja ryhmitettiin Lontoon ulkopuolella olevan Heathrow’n lentokentän ympärille – mitä brittien saarilla pidetään sotilaiden luonnollisena käytönä. Uudet elementit ovat:

1. Ensinnäkin, terrorismi nähtiin nyt *sodankaltaisena* ongelmana, vastakohtana aikaisemmin vallinneelle näkemykselle terrorismista poliisi- ja oikeuslaitosta koskeneena ongelmana.
2. Toiseksi, ja luultavasti tärkeämpää, oli amerikkalaisten ja heidän liittolaistensa siirtyminen *reaktiivisesta* ja enemmänkin ”tarkkailevasta” asenteesta *aktiiviseksi* luonnehdittavaan asenteeseen kohdistuen terrorismiin ilmiönä. Aikaisemmin yritettiin ensisijaisesti paljastaa ja estää terroriteot mieluummin suunnitteluvaiheessa, tai viimeistään terroritekojen toteutusvaiheessa. Nykyään sen sijaan tähdätään siihen, että erilaiset poliittiset ryhmät määrittellään *ad hoc* -perusteella ”terrorismin vastaisen sodan” kohteiksi.

Uuden yhteisen kokonaisstrategian luomisesta näyttää tulevan Natolle ja EU:lle vaikeaa. Saddam Husseinin Irakia vastaan toteutettiin avoin hyökkäys. Kaikki jäsenmaat eivät olleet samaa mieltä näistä toimista. Tältä perustalta on kai epärealistista uskoa, että esimerkiksi Ranska haluaisi intressiensä sivuuttamista saadakseen yhteisen perustan sotilaallisille toiminnoilleen esimerkiksi Afrikassa?

Terrorismin torjunnassa on perinteisesti valmistauduttu sotilastoimiin tavanomaisin metodein. Käytännössä on havaittu, että ei ole mahdollista osoittaa sormella maan rajan yli ja todeta, että ”tuolla seisoo vihollinen”. Tämän vuoksi terrorismin torjunnassa on ollut vaikeaa asettaa selkeitä ja *saavutettavissa olevia* poliittisia ja strategisia tavoitteita, etenkin kun lähtökohtana on ollut enemmän tavanomaiseen sodankäyntiin sopiva ajattelu(tapa). Nykyään etenkin amerikkalaisilla näyttää olevan tällä hetkellä tämäntyyppisiä ongelmia. Ellei pystytä tekemään selvää eroa ystävän, puolueettoman ja vihollisen välillä, ja jos samanaikaisesti esitetään julkisesti selviä tavoitteita ”terrorismin vastaisen sodan” voittamisesta, saatetaan myös joutua tilanteeseen, jossa kriisitilanne jatkuu ”ikuisesti”. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että poliittisen järjestelmän ja tavallisen kansan on erittäin vaikea ymmärtää, milloin meneillään oleva sota voidaan mahdollisesti ”viheltää poikki”. Toisin sanoen: todennäköisesti vastedeskin ollaan vailla pitkän aikavälin kokonaisstrategiaa.

Mikä itse asiassa on julistetun sodan tarkoitus? Tässä ei pidä aliarvioida riskiä, joka liittyy siihen kenet julistetaan viholliseksi. Seurauksena olisi luultavasti vihaisten islamilaisten ryhmien ja hallitusten joukko – mikä antaisi vaikutelman, että on julistettu ”sota islamia vastaan”, ts. kulttuuritaistelu *maallistuneen* lännen ja islamilaisen maailman välillä. Silloin on yhdentekevää, vaikka tämä ei olisikaan lännen asenne – sen johtopäätöksen islamilainen maailma kuitenkin tekee. Islamilaisessa propagandassa meneillään olevaa ”sotaa” kuvataan jo ”sivilisaatioiden taisteluna”, jota korostetaan myös useimpien äärimmäisyysryhmien

propagandassa. Niissä on tavallista puhua taistelusta lännen kohteita vastaan pyhässä sodassa, jne.

Monet seikat viittaavat siihen, että saatamme nähdä yhä radikaalimpaa kehitystä, ja vaarana on lopulta, että kaikki muuttuu kulttuuritaisteluksi.⁵⁵³ Kuten aikaisemmin on täsmennetty, menossa olevasta konfliktista tulee pitkäaikainen. Yhdysvallat ja sen liittolaiset pystyvät luultavasti hitaasti mutta varmasti tuhoamaan eri terroristisolot, paljolti Yhdysvaltojen laatiman globaalien strategien seurauksena. Kehityksestä Irakissa on tullut niin sanottu ”mission creep”, ja sitä käsitellään sen mukaisesti. Yhdysvaltojen täytyy nyt ”onnistua” stabiloimaan Irak, jos se toivoo säilyttävänsä strategisen uskottavuutensa pitkällä aikavälillä Lähi-idässä ja yleensä kansainvälisessä yhteisössä. Saattaa olla vaikea ymmärtää monia vähemmän järkeviä toimia, joihin amerikkalaiset ovat ryhtyneet niiden kahden vuoden aikana, mikä nyt on kulunut Irakin sodasta keväällä 2003. Kaiken takana on kuitenkin mahdollista nähdä eräänlainen strategia. Se löytyy sellaisten ”iskusanojen peitteen” alta kuin demokratisointi ja globaalistuminen. Niin sanottua ”neljännen sukupolven soturia” ei voi voittaa ”puhtaasti sotilaallisesti”, sen ovat amerikkalaisetkin nyt todennäköisesti ymmärtäneet. Tämänkaltaisen soturin voi ”voittaa” vain käymällä käsiksi kapinallisten/terroristien tuen perustaan, muun muassa avaamalla ovet näille suhteellisen ”arkaistisille” yhteiskunnille ja kulttuureille ja ottamalla ne mukaan globaaliin yhteisöön, pyrkimällä taloudelliseen, kulttuuriseen ja poliittiseen yhteistyöhön, sekä innostamalla paikallisesti sovellettuun demokratisointiin. Tulisi saada aikaan paikallisiin oloihin sovellettu ”the rule of law”. Sotilaallinen aktiivisuus muuttuu sitten mahdollisesti asteittain siihen suuntaan, että se on vauhdittamassa ”pakollista muutosta” alueilla, jotka vastustavat kansainvälistä yhteisöä. Paradoksaalista on, että amerikkalaisten mielestä eurooppalaiset (ja YK) ”kaivavat maata” edellä mainitun ”kehityksen” alta yrittäessään jatkuvasti vastustaa sotilaallisen vaikutuksen potentiaalisesti positiivisia hyötyjä tuolla alueella. Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian mahdollisen epäonnistumisen seuraukset Irakissa voivat olla suuria kansainväliselle yhteisölle. Poliittisen arvovallan ei siten pitäisi olla mitoitettava tekijä yksittäisten kansakuntien *toimintalinjoille* (*policy*) tällä alueella, vaikka ne olivatkin alusta lähtien Irakin sotaan vastaan. Luopuminen mahdollisuudesta vaikuttaa positiivisesti kehityksen suuntaan dialogin, yhteistyön ja mahdollisen tuen avulla yksittäisillä alueilla saattaa aiheuttaa ennalta arvaamattomia seurauksia pitemmällä aikavälillä.

⁵⁵³ Friedman, George: “Naming the War”, *Stratford*, august 03, 2004. Analyysi tarjoaa mielenkiintoisen perspektiivin ja kritiikkiä kehityksestä ”terrorismin vastaisessa sodassa”. Eräs kommentti: Tässä pohdittu kohta on tämänhetkisessä keskustelussa kiistan kohteena. Optimistisemmat kommentoijat väittävät ehkä, ettei argumentti ota mukaan laskuihin sitä, että monissa arabimaailman maissa, viimeksi Libanonissa, on demokratisoinnissa todella havaittavissa positiivista kehitystä. Meneillään olevien konfliktien määrää ja intensiteettiä voidaan ehkä verrata siihen, että kansi on otettu kiehuvan kattilan päältä. Mutta demokratisoinnin vaikutusten ja globaalistumisen alkaessa vähitellen näkyä on mahdollista, että poliittinen ja uskonnollinen retoriikka muuttuu hillitymmäksi ja varsinaiset johtajat keskittävät suuremman määrän huomion globaalien integraation tarjoamiin mahdollisuuksiin. Sellaisessa tilanteessa ei myöskään haluta mitään ”Huntingtonilaista kulttuuritaistelua”.

Mikäli terroritekojen laajuus kasvaa lähiaikoina, se itsessään jo lisää taistelun kiivautta. Tällöin siviilitkin joutuvat yhä enemmän vedetyiksi suoraan mukaan niin fyysisesti kuin tunteenomaisestikin, mikä saattaa aiheuttaa poliittisia seurauksia. Tämäntapainen kehitys voi itsessään edistää terroristien tavoitteita, kun terroria vastaan taistelevien täytyy turvautua jatkuvasti kovempiin toimenpiteisiin vastatakseen tuhoihin, mikä sinänsä voi edistää siviiliväestön epävarmuutta ja vieraantumista. Tämä koskee sekä kohteeksi joutuneita länsimaita että terroristien kotimaita, joissa vallassa olevat hallitukset yrittävät kukistaa kaikenlaisen terroristeille osoitetun sympatian. Islamilaisessa traditiossa se johtaa siihen, että siviiliväestö näkee selvän yhteyden väkivallan käytön ja niin sanotun ”niitä muita” kohtaan osoitetun ”oikeutetun terrorin käytön” välillä, ts. epäaidon kytkennän kansan kulttuurisen ja uskonnollisen sidonnaisuuden ja terroristisympatioiden välillä. Sotilaalliset toimenpiteet vaikuttavat ilman muuta lyhyellä aikavälillä, mutta ennen pitkää on aina löydettävä poliittinen ratkaisu, joka ottaa huomioon paikalliset sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteet yksittäisillä konfliktialueilla. Saattaa kuitenkin vaikuttaa naiivilta uskoa terrorismin olevan luonnollinen vastaus paikalliseen poliittiseen ja taloudelliseen epäoikeudenmukaisuuteen, vaikka terroristit yrittävätkin käyttää kehitystä omiin tarkoituksiinsa. Siten paikalliset toivottomat olosuhteet ovat tärkeitä terroristijärjestöjen rekrytointitavalle – uusien terroristien ”reproduktiolle”, joka täytyy pysäyttää, mikäli meneillään oleva ”sota” halutaan ”voittaa” pitkällä aikavälillä.

Kapina ja terrori – esimerkkinä Afganistan

Kuten tunnettua Taliban-hallitus kukistettiin suhteellisen nopeasti Afganistanissa syksyllä 2001, vaikka useat kommentoijat varoittivat ja väittivät, että se kestäisi pitkän aikaa, olisi erittäin verinen jne. Maahan ei myöskään ole saatu rauhaa, mutta uusi hallitus on kuitenkin Kabulissa. Ehkä nyt on aika yrittää ymmärtää sitä maailmankuvaa, johon Afganistanin Taliban-hallinto perustui, sekä niitä kansainvälisiä seurauksia, joita sillä oli?

Nykyaikaisella eurooppalaisella kristikunnalla ja sen kannattajilla, ja myös useimmilla muilla uskonnoilla on kuitenkin myös menneisyyteen kuuluvia historiallisia tapahtumia, kuten ristiretket, inkvisitio ja noitien polttaminen. Osissa islamia, joka aikoinaan oli ehkä *kaikkein suvaitsevin* kaikista suurista uskonnoista, fanaattisuus on nykyaikana saanut uuden aseman. Erittäin menestyksekkäitä ovat viime vuosina olleet varsinkin sellaiset variaatiot kuin Wahabismi ja Salafismi, ja Khomeinin Irakissa edustama shiialainen tulkinta. Näiden fundamentalistisempien islamin tulkintojen saaman menestyksen yhteydessä on nähty myös selvää fanaattisuuden lisääntymistä uusista ja äärimmäisemmistä tulkinnoista vastaavien kannattajien keskuudessa. Fanaattisuus on kuitenkin aina myös tärkeä osa terrorismia. Vaaditaan aina tiettyä fanaattisuutta, että kannattaja, jolla on vahva ja järkkymätön usko omaan asiaansa, sekä tappaa vastustajan että hyväksyy mahdollisen oman kuolemansa. Tämä onkin luultavasti yksi niistä syistä, miksi terroristit ovat ottaneet käyttöön niin sanotut barbaariset menetelmät osana toimintaansa, esimerkiksi vastustajien mestaamisen ja kuolleiden vastustajien häpäisemisen. Nämä ovat vastoin Koraanin käskyä, jonka mukaan vihollisellakin on oikeus säädyliseen hautaukseen.

Taliban-hallinnon ja Osama bin Ladenin päätymisen ”sotaan Yhdysvaltoja vastaan” ei ehkä ollut ”politiikkaa muilla keinoin” sodankäynnin käsitteen clausewitzilaisessa merkityksessä. Terroritoimenpiteitä ei myöskään voi pitää osana niin kutsuttua ”kosmologista iskua”, joka kannattajien mukaan aloittaisi vallankumouksen maailmassa lähtökohtanaan islamilainen pelastusoppi.⁵⁵⁴ On kuitenkin selvää, että toisenlaiset motiivit ovat todennäköisesti vaikuttaneet Talibanin poliittiseen suunnan valintaan 1990-luvulla ja viimeistään syksyllä 2001, jolloin se valitsi ”sodan Yhdysvaltoja vastaan” sen sijaan, että olisi luopunut bin Ladenista 11.9.2001 terroristitekojen jälkeen. Keskeinen elementti, jota tähän mennessä ei ole tarpeeksi hyvin käsitelty tiedotusvälineissä, on liikkeen perustavaa laatua oleva *uskonnollinen* maailmankuva. Sen sijaan esimerkiksi hallituksen liioiteltu nais- ja kulttuurimieliä on saanut suhteellisen laajaa kritiikkiä länsimaiden joukkoviestimissä.

Norjalainen professori, filosofian tohtori Torkel Brekke on viitannut amerikkalaiseen islamin tutkijaan Richard Eatonin, jonka teorian mukaan liikettä ovat innoittaneet niin sanotut ”messiaaniset fantasiat”. Yhteistä useimmille messiaanisille ryhmille on, että ne uskovat nyt vallitsevan maailmanjärjestyksen tulevaan vallankumoukseen. Se tulee olemaan alkuna esimerkiksi ”oikeudenmukaisen hallinnon”, ”maapäällisen täydellisen tilan” tai vastaavan uskomuksen ajanjaksolle. Ryhmän johtajat esiintyvät mielellään itse ”Jumalan lähettiläinä” ja aloittavat nämä vallankumoukset. Taliban-liikkeessä mullah Muhammed Omar päätti ottaa roolin ”uutena messiaana”. Eaton on ottanut esiin joukon Taliban-hallinnon puolia, joiden hän arvelee osoittavan, miten tämä teoria voi selittää heidän maailmankuvaansa ja toimintaansa. Taliban puolusti – mikä on tavallista vastaavissa liikkeissä – puritaanista moraalia, ja eli suurin piirtein ”musta-valkoisessa maailmassa”, jossa se näki itsensä ikuisessa taistelussa pimeitä voimia vastaan. Talibanin väkivalta toisin ajattelevia kohtaan oli näin ollen luonnollinen osa kamppailua sisäisiä ja ulkoisia vihollisia (todellisia tai kuviteltuja) vastaan.

Selvimmän Taliban näyttäytyi *kalifaattia* koskevien teorioiden niin sanottuna messiaanisena liikkeenä. Kalifaatti voidaan nähdä ihannoituna islamilaisena hallintotapana. Se perustettiin vuonna 632 sen jälkeen kun profeetta Muhammed oli kuollut. Ehkä suurimmalle osalle nykypäivän muslimeja, myös Afganistanin ja Irakin kaltaisissa rauhattomuuskeskuksissa, Muhammedin oma aika ja neljän ensimmäisen *kalifin* hallinto näyttää täydelliseltä mallilta, jonka mukaisesti islamilaista valtiota tulee hallita sekä hyvin uskonnollisesti että poliittisesti ja taloudellisesti. Myöhemmät ja sotilaallisesti mahtavammat islamilaiset valtiot, keskuksinaan Damaskos ja Bagdad, ottivat uudelleen esiin ajatuksen kalifaatista, mutta tietenkin perustuen muihin edellytyksiin, johtuen valtopoliittisten tekijöiden muuttumisesta. Tuo varhaisin jakso osoittautuu myös nykyään luonnolliseksi historialliseksi referenssiksi myöhemmille yrityksille uudistaa islamia maailmanuskontona. Sellainen se oli myös Taliban-liikkeelle ja mullah Omarille.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ Päälähteenä tässä on fil. tri. Torkel Brekke, tutkija Institutt for kulturstudier ved Universitetet i Oslo ja Det Norske Videnskapsakademi. (Oslo: *Aftenposten*, artikkelit sanomalehdessä 21.9.2001 ja 8.1.2002).

⁵⁵⁵ Fil. tri. Torkel Brekke, artikkeli *Aftenposten*-lehdessä, 8.1.2002.

Messiaaniset ajatukset ovat useimpien suurten uskontojen piirre, ehkä erityisesti kolmessa ”ilmestysuskonnossa”. Tämä ajatus(tapa) on usein positiivinen voima kannattajiensa elämässä. Odotukset Jeesuksen (tai vastaavan uskonnollisen hahmon) paluusta maan päälle ja hänen perustamastaan oikeudenmukaisesta valtiosta antavat monille voimaa ja toivoa arkipäivään. Samalla on monia historiallisia esimerkkejä siitä, että vastaavat ajatukset ovat olleet tärkeitä sodankäynnin legitimoinnissa, varsinkin 1500- ja 1600-luvuilla Euroopassa. Messiaaniset liikkeet suhtautuvat ympäröivään maailmaan usein kahdella tavalla:⁵⁵⁶

- Kannattajat voivat vetäytyä syrjään olemassa olevasta yhteiskuntajärjestyksestä, jonka he uskovat tuhoutuvan, ja odottavat kaikessa rauhassa messiaan paluuta.
- Toisaalta täydellisen maailmanvallankumouksen odotukset saattavat olla vahvana motivaationa poliittiselle toiminnalle ja kapinalle hallintoa vastaan. Uskovat pitävät silloin itseään toimijoina poliittisessa, vallankumoukseen johtavassa prosessissa. He ovat mukana edistämässä tätä prosessia kaivamalla maata nykyisen poliittisen järjestelmän alta tai hyökkäämällä sitä vastaan niin, että järjestelmän kannattajat, korruptoitunut valtarakenne, pakotetaan väistymään ”uuden järjestyksen” tieltä.⁵⁵⁷

Talibanien visioissa keskeisenä oli uskonnollinen taistelu Yhdysvaltojen symboloimia ”saatanallisia voimia” vastaan. Taistelussa oli kyse poliittisen ja uskonnollisen järjestyksen uudelleen luomisesta niin kutsutun myyttisen mallin, *kalifaatin*, mukaan. Taliban ei toisin sanoen toivonut mitään vähempää kuin maailman muuttamista, ja siksi sodasta tuli poliittisesti lähes väistämätön. Mikäli mullah Omarin kalifaatti saavuttaisi uskontoon perustuvan legitimiuden, ensimmäinen asia mistä Talibanien täytyisi huolehtia olisi muslimien pyhimpien paikkojen haltuun ottaminen Mekassa ja Medinassa. Luultavasti tässä arabi Osama bin Laden tulee mukaan kuvaan. Hän sai tehtäväkseen ajaa ”suurta saatanaa” symboloivat amerikkalaiset ulos pyhästä maasta, toisin sanoen pois Saudi-Arabiasta. Seuraava luonnollinen askel olisi ollut hyökätä Saudi-Arabiaan perustamaan sinne uutta hallintoa, joka ei olisi ”uskonnollisesti korruptoitunut” bin Ladenin ja Omarin mielestä. Osama bin Laden, joka oli Omarin hyvä ystävä, sai luultavasti vastuulleen johtaa varsinaista taistelua kalifaatin puolesta ja siten taistelua ”korruptoituneita” islamilaisia valtioita vastaan Afganistanin rajojen ulkopuolella.⁵⁵⁸

Torkel Brekke on artikkeleissaan esitellyt bin Ladenin *fatvoissaan* esittämät argumentit Yhdysvaltojen maailmankuvaa vastaan. Brekke on tarkastellut asiaa strategisista ja poliittisista näkökulmista. Hänen näkemyksensä mukaan 11.9.2001 terroriteot voivat saada loogisen merkityksen vain niin sanotussa ”messiaanisisessa perspektiivissä”. Terrori voidaan nähdä osana ”kosmologista iskua”, joka tämän islamin suunnan mukaan aloittaa täysin perustava-

⁵⁵⁶ Brekke, *ibid.*

⁵⁵⁷ Brekke, *ibid.*

⁵⁵⁸ Tässä voidaan ehkä suhtautua kriittisesti tämä kuvauksen kattavuuteen. On myös väitetty, että Osama bin Laden käytti Taliban-hallintoa perustana visiossaan Saudi Arabian hallituksen kaatamisesta ja kalifaatin perustamisesta sinne. Taliban kasvoi monella tapaa Neuvostoliittoa vastaan käydyn sodan seurauksena. Fokus suunnattiin Yhdysvaltoihin vasta sitten, kun Yhdysvallat sijoitti joukkoja Saudi Arabiaan Persianlahden sodan yhteydessä 1991, sekä Yhdysvaltojen levittämästä ”demokraattisesta” vaikutuksesta. Tämä toimenpide nähtiin hyökkäyksenä alueen omaa kulttuuria vastaan.

laatuisen koko maailmaa koskevan vallankumouksen. Terrorin sisäistä logiikkaa voi luultavasti parhaiten ymmärtää tutkimalla sitä, miten islamin pelastusoppia ja apokalyptista ajattelutapaa julistetaan nykyaikaisten radikaalien islamistien keskuudessa ja heidän koulutuksaan. Monissa Talibanin näennäisesti absurdeissa poliittisissa suunnan valinnoissa ja menettelyissä on mieltä juuri messiaanisen universumin sisällä, kuten Brekke sen ymmärtää. Tällainen tulkinta ei välttämättä ole täysin kattava. Kuten aikaisemmin on huomautettu, George Friedman on esitellyt tässä toisenlaista logiikkaa. Hän muistuttaa, että hyökkäys Yhdysvaltoihin tehtiin tarkoituksena vetää Yhdysvallat mukaan Lähi-idän konflikteihin, jotta sellainen kehitys vaikuttaisi epäsuorasti Saudi Arabian hallinnon romahtamiseen. Seuraavassa vaiheessa tämä sitten yhdistäisi arabikansat yhteisen asian puolesta. Hyökkäys noudatti siinä tapauksessa ”puhtaasti” poliittista ja sotilasstrategista logiikkaa. Mikäli näin oli asian laita, professori Brekke on luultavasti tulkinnut bin Ladenin ”informaatiooperaatiota” liian pitkälle.⁵⁵⁹

Miksi Talibanilla oli niin kiire mm. tuhota Afganistanin taide ja vainota aktiivisesti intellektuelleja Afganistanissa? Miksi se murskasi Kabulissa olevan museon arkeologiset aarteet? Miksi Taliban-hallitus tuhosi kirjoja ja kuvia, ja miksi Bamianin laaksossa olevat erityiset Buddhan patsaat räjäytettiin palasiksi? Messiaanisilla liikkeillä on tavallisesti erityinen suhde aikakäsitteeseen ja ne katsovat mielellään eteenpäin tilanteeseen, jolloin kaikki on muuttunut, jolloin nykyinen yhteiskunta on enemmän tai vähemmän hävitetty maan tasalle.⁵⁶⁰

Nämä liikkeet odottavat vallitsevan yhteiskuntarakenteen luhistumista ja täysin uuden maailman tuleamista. Tämänkaltaisia ajatuksia ei ole siis vain radikaaleilla islamilaisilla. Näin ollen menneisyys täytyy hävittää tulevaisuuden hyväksi. Tämä menneen ajan taiteen ja kulttuurin hävittäminen saattaa saada monia kummallisia ilmentymiä. Euroopan messiaaniset liikkeet ovat monta kertaa muun muassa polttaneet kirjoja ja taidetta ja kohottaneet onnellisuuden erääksi asteeksi *tietämättömyyden ja oppineisuuden puutteen*. Äärimmäisyysliike Pol Pot -kommunismi Kambodia (jolla oli samat selvästi fanaattiset piirteet) tappoi kaikki käsiinsä saamat intellektuellit ja munkit, toisin sanoen yhteiskunnan parhaat menneisyyden ja traditioiden edustajat. Taliban-liike teki myös kaikkensa hävittääkseen Afganistanin menneisyyden niiden vuosien aikana, kun se oli vallassa Kabulissa. Taliban odotti, että maailman kaikki muslimit kokoontuisivat mullah Muhammed Omarin taakse taistelussa ”vääräuskoisia” vastaan.⁵⁶¹ Näin ei Afganistanissa kuitenkaan käynyt. Varsinkin mullah Omar yliarvioi selvästi oman islamilaisen pelastusoppinsa version saaman tuen maailman muslimien keskuudessa. Taliban-hallinnon Afganistanissa harjoittama brutaali sisäinen politiikkakin provosoi useimpia muita etnisiä pääryhmiä, lukuun ottamatta liikkeessä hallitsevina olevia

⁵⁵⁹ Friedman, George: *America's Secret War. Inside the Hidden Worldwide Struggle Between America and Its Enemies* (New York: Doubleday, 2004), s. 151–190.

⁵⁶⁰ T. Brekke, artikkeli lehdessä *Aftenposten*, 21.9.2001.

⁵⁶¹ On yhä vaikeaa ennustaa Afganistanin tulevaisuutta, mutta maassa kukoistanut Talibanin messiaanisiin fantasioihin liittynyt äärimmäinen väkivallan kulttuuri on saanut huonommat edellytykset, vaikka maan monilla *sotapäälliköillä* tietenkin tulee olemaan omia painotuksiaan tulevaisuudessa. Minkään pikaisen rauhanomaisen kehityksen toiveille on vähän perusteita.

Pathaneja. Osama bin Laden aliarvioi puolestaan Yhdysvaltojen kyvyn iskeä sotilaallisesti tehokkaasti takaisin.

Tässäkään osassa maailmaa ei pidä unohtaa, että tämäntyyppiset argumentit ja filosofia ovat kehittyneet vahvistamaan ja säilyttämään poliittista valtaa ja kontrolloimaan väestöä. Uskonnolliset johtajat käyttävät poliittisiin pyrkimyksiinsä myös retoriikkaan ja propagandaan liittyviä tekniikoita.

Tähänastiset kokemukset

Yhdysvalloissa ollaan kokoamassa 11.9 tapahtumien kokemuksia. Toistaiseksi fokus on paljolti ollut teknisemmässä puolessa, muun muassa millaisia päätelmiä nyt on tehtävä Yhdysvaltain asevoimien kehittämistä. Arvovaltaisn raportti toistaiseksi on amerikkalaisten niin sanottu ”The 9/11 Commission Report”.⁵⁶²

Ainakin yhden seikan on tämän kirjoittaja pannut merkille: niiden jotka nyt haluavat tehdä kauaskantoisia päätelmiä teknologian ja uuden taktiikan merkityksestä, koottuna yleensä käsitteeseen *revolution in military affairs* (RMA), pitää ensiksi tutkia pitkää luetteloa kulloinkin vallitsevista poliittisista *reunaehdoista*. Afganistan on todella ”toisenlainen paikka”, ja on vaikea saada selviä yleispäteviä kokemuksia sodankäynnistä niin erikoisissa olosuhteissa, joita tuossa niin poliittisesti, etnisesti kuin maantieteellisesti pirstoutuneessa maassa on nähty. Tätä ei kuitenkaan pidä tulkita niin, että olisi merkityksetöntä millaisia päätelmiä Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa nyt tehdään muun muassa teknologiasta, taktiikasta ja sotilaiden koulutuksesta. Vihollisella on huomattavasti suuremmat sotilaalliset voimavarat kuin Taliban-hallinnolla ja al-Qaidan ”palkkasotureilla”. Tämä edellyttää terroristeilta täysin toisenlaista panosta, mikäli halutaan sotilaallisin keinoin väkisin saada aikaan hallituksen vaihto.⁵⁶³ Tämä tuli todistettua myös kaksi vuotta myöhemmin Yhdysvaltojen hyökätessä liitto-

⁵⁶² The 9/11 Commission Report, *Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States, Authorized Edition*, (New York: W.W. Norton & Company, 2004).

⁵⁶³ MacFarquhar, Neil: ”Feeling of Frustration Makes Arab World an Explosive Region”, *New York Times*, 13. September 2002. Tässä olevaa tekstiä voi pitää varoituksena siitä, ettei islaminuskaisia ole vielä ”nutterrettu”:

”Jidda, Saudi Arabia, Sept. 6: The Arab world has been wary about the campaign against terrorism ever since President Bush first described it as a crusade, his offhand remark conjuring up ghosts of the Middle Ages. Those ghosts were never completely laid to rest, and now, with talk of a war in Iraq, the Arab world believes the fight against terror may ultimately breed more violence, not less. That dread is rooted in the perception that the entire effort to fight terrorism was shanghaiied by Israel to justify its occupation of Palestinian land. ’We think that the Zionist movement is using this opportunity to make Islam and the Arabs the enemy of the West and this is entirely wrong,’ said Prince Khalid al-Faisal al-Saud of Saudi Arabia. ’It is very frustrating to see your people killed every day; you see them on television, you see women and children being bombed by American airplanes, by American helicopters, American tanks and American money. This is disturbing.’ ’This makes this region the most explosive region in the world because of the feeling of frustration,’ he added. A conversation with the prince, the son of the Saudi king and the longstanding governor of Asir Province - home to four of the hijackers - underscored the dislocation wrought by Sept. 11. In a region whose absolute rulers ultimately see ter-

laistensa tukemana Irakiin. Vaikka sodan tavanomainen osa oli Saddamin hallituksen täydellisen häviön seurauksena hyvinkin kuukaudessa ohi, se ei suinkaan merkinnyt rauhan tuloa maahan. Sen sijaan muut voimat tarttuivat aseisiin, monesti yhdessä vanhan hallituksen kannattajien ja osittain myös ulkomaisten vapaachtoisten islamilaisten osallistujien kanssa. Tämä sissitaktiikkaan ja terrorismiin perustuva sodankäynti jatkuu yhä, suunnattuina amerikkalaisiin ja näiden liittolaisiin.

On myös selvää, ettei taistelu Kabulin hallintoa vastaan olisi voinut edetä niin nopeasti ilman, että Yhdysvalloilla ja Isolla-Britannialla oli käytössään hyvin koulutettuja sotilaita. Nopea sotilaallinen menestys alussa saavutettiin Afganistanin vaikeat olosuhteet huomioon ottaen minimaalisin omin tappioin ja rajallisin siviilimenetyksin. Sekä briteillä että amerikkalaisilla on erikoisjoukkoja ja tiedustelu-upseereita, joilla on muun muassa paikallista kielitaitoa ja tietyt tiedot maasta ja kulttuurista. Nämä ominaisuudet olivat tärkeä edellytys toimivalle yhteistyölle Talibanin *sisäisen* päävastustajan, Pohjoisen liiton kanssa. Kuitenkin, kuten yhteistyössä ihmisten kanssa ”kaukaisen taivaan alla” on tavallista, Afganistanissakin on ollut joukko väärinkäsityksiä. Joillakin on ollut vakavia seurauksia, on muun muassa useita esimerkkejä siitä, että ryhmittymät ovat tietoja manipuloidessaan saaneet amerikkalaiset hyökkäämään poliittisia kilpailijoitaan vastaan.⁵⁶⁴

Irakissa jatkuvan sodan eräänä syynä on arvioitu olevan, että amerikkalaisilla joukoilla on kova puute riittävän kielitaidon omaavasta henkilöstöstä. Vaikeuksia on lisännyt länsimaisten osapuolten ja irakilaisien välinen ideologinen ja käytöksellinen kiulu, joka on niin suuri, että vain harvat ovat kyenneet ylittämään tämän rajan. Puuttuva paikallistuntemus on puolestaan vaikeuttanut hyvien tiedustelutietojen saamista paikallisesta ympäristöstä. Jatkossa se saattaa aiheuttaa ongelmia lähestyttäessä paikallisia poliittisia, uskonnollisia tai etnisiä ryhmäkuntia, ja siitä syystä onkin vaikea panna asioita oikeaan tärkeysjärjestykseen niin konfliktin kuin sitä seuraavan jälleenrakennusvaiheenkin aikana.

Ilmavoiman käyttö tiiviissä yhteistoiminnassa erikoisjoukkojen kanssa on ollut monella tapaa uutta luovaa. Pitkistä lentomatkoista ja niihin liittyvistä rynnäkkökoneiden hankalista yö-tankkauksista huolimatta tappiot ovat kuitenkin olleet erittäin pienet. Tämä kaikki viittaa siihen, että joukkojen koulutustaso on korkea, mikä saattaa olla tärkeämpi tekijä kuin voimakas keskittyminen nykyaikaiseen sodankäyntiin liittyvään uuteen teknologiaan ja ”kapi-neisiin”. Asian ydin on: teknologisen kehityksen korkein taso ”*state-of-the-art*” on nykyään korkeampi kuin mitä se oli Persianlahden sodan aikana 1991, mutta tänä päivänä, kuten

rorism as an effort to unseat them, they say they feel maligned as enemies rather than embraced as natural allies, estranged from Washington in a way never experienced before.”

⁵⁶⁴ Rekkedal, Nils M: “Hva kan vi lære av ’Enduring Freedom’ “. Artikkelin aikakauslehdestä *U.S. Naval Institute Proceedings* heinäkuu 2002, kirjoittajana amerikkalainen professori Milan Vego. Rekkedalin norjankielelle kääntämänä ja muokkaamana painettu julkaisussa *Norsk Militært Tidsskrift*, Oslo, nr 8/9, 2002, s. 23–27.

silloinkin, ratkaiseva tekijä on sotilaiden laatu ja heidän kykynsä käyttää kalustoaan järkevästi ja joustavasti.⁵⁶⁵

Yhdysvaltojen puolustuskeskustelussa Afganistanin sotaa on käytetty perustelevaan Yhdysvaltain Armeijan (U.S. Army) kokoonpanoon ehdotettuja muutoksia runsaasti panssaroidusta niin sanotusta ”*power projection force*”sta uusiin organisaatiomuotoihin, joissa organisaatioita hallitsevat kevyesti panssaroidut ajoneuvot ja helposti siirrettävä tykistö. Puolustusministeri Rumsfeldin taholta tärkeänä ehtona on pidetty sitä, että joukkoja on voitava kuljettaa lentoteitse – kun taas taistelukentällä selviytymisen vaatimusta on vaimennettu. On syytä kysyä, ovatko tähän mennessä saadut kokemukset Afganistanista ja varsinkin Irakista olleet perusteena tällaisten johtopäätösten tekemiselle. Varsinkin Yhdysvaltojen puolustusministeriin⁵⁶⁶ kohdistettu kritiikki on voimakkaasti lisääntynyt vuosien 2003/2004 aikana. Irakin jatkosodan kehityksen johdosta U.S. Armyn on ollut pakko sijoittaa suuria summia muun muassa kaikkien sotilaitten henkilökohtaiseen varustukseen. Sen lisäksi taisteluajoneuvojen suojaa koskevia vaatimuksia on täytyntä tarkistaa. On esitettävä myös kysymys: onko suurvallan olennaista pystyä lennättämään maavoimia nopeasti toimintaluualueelle, vai onko edelleenkin tärkeintä, että käytettävissä on asianmukaiset joukot, jotka pystyvät kohtaamaan kaikenlaisia vastustajia, nekin joilla on mahdollisesti suuria panssarijoukkoja ja niille runsaasti tykistötukea.⁵⁶⁷

Mielenkiintoista ja uutta 11.9.2001 tapahtuman jälkeisessä kehityksessä on, että terroriteon jälkeen Yhdysvallat, niin suurvaltana kuin lähes kaikkien maailman äärimmäisyystoimijoiden ”vihan kohteena nro 1”, näki intressinsä tulevan todennäköisesti parhaiten valvotuiksi ryhtymällä itse aktiivisesti toimeen vastustajia vastaan. Ellei halua ymmärtää tätä amerikkalaista logiikkaa, saattaa olla vaikea käsittää miksi amerikkalaiset ovat hyökänneet Afganistaniin ja Irakiin ja taistelleet vallassa olevia hallituksia vastaan – ilman että aikakauden sodat

⁵⁶⁵ Rekkedal (2002), *ibid*, s. 25–26.

⁵⁶⁶ Toim.huom: Rumsfeld on jättänyt tämän tehtävän kirjan toimitustyön aikana marraskuussa 2006.

⁵⁶⁷ Anthony Cordesman on tähdentänyt: “US Army Special Forces and Ranger units illustrate that the so-called lessons of Task Force Hawk, and the failure to commit US Army light and attack helicopter forces in Kosovo, may not be lessons at all, but rather the result of political decisions and unique training and readiness problems. Certainly, the US Army’s ability to airlift and drop more than 200 Rangers and intelligence officers into Taliban controlled territory in Operation Rhino on October 19, 2001 indicates that properly planned operations can be very effective. There seems to be a good case for examining the expansion of SF and Ranger units, modernizing their equipment, and tailoring attack helicopter and airmobile forces for counter-terrorism and asymmetric warfare missions. As part of this examination, there seems to be an equal case for reexamining the role that CIA operations should play and the interface between the CIA and Special Forces. The same is true of how Special Forces are commanded and integrated into policy. At present, there seems to be a gap between the service commands, military command of SOF, role of the civilians in SOLIC, and the policy offices under the Secretary. In practice, it is clear that Special Forces are primarily a tool for joint warfare, but the issue of exactly who is in charge at the top is one that needs to be resolved in a way that puts someone clearly in charge. The last thing on earth Special Forces need is either an overcomplicated chain of command or one that is overpoliticized.” Lähde: CSIS, Center for Strategic and International Studies, Washington, DC. Hänen nettisivunsa on: <Acordesman@aol.com>.

tähän mennessä ovat varmistaneet pysyvän rauhan. Mutta ainakin osa Bushin hallinnosta on myös koko ajan vaatinut, että läheiset liittolaiset pitäisi saada mukaan näihin kahteen sotaan. Viimeksi Irakiin hyökättäessä amerikkalaiset hallintoviranomaiset pitivät etuna sitä, että läheiset liittolaiset ja YK-järjestelmä olivat mukana toiminnoissa, mutta uutta oli ilmeinen halu toimia *omin päin*, jos sitä pidettiin välttämättömänä omien ja ”ihmiskunnan” etujen varmistamiseksi.⁵⁶⁸ Alla oleva ”ilmapiiriraportti” tammikuulta 2003, toisin sanoen *ennen kuin* Irakin sota alkoi, saattaa kuvata sitä, mistä toisaalta Yhdysvaltojen ja Ison-Britannian ja toisaalta eri eurooppalaisten valtojen välisessä erimielisyydessä oikeastaan oli kysymys:

Unilateral US action against Iraq might make the international community less willing to help out with other American geopolitical priorities - such as the overall war against terrorism. That is the blunt warning France, Germany, and other US allies are delivering to American diplomats as the UN Security Council debate over Iraq heats up this week. And the US badly needs the help of other nations as it pursues Al Qaeda remnants around the globe. Defeating Saddam Hussein's massed armies in combat is one thing. Cracking terrorist cells whose funds and people move freely across frontiers is another. "If we thumb our nose at others, they will be less willing to cooperate (...) and if you're looking at the war on terror, we can't do it alone," says Joseph Nye, dean of Harvard University's John F. Kennedy School of Government.

This dilemma reflects the temptations the United States faces as the world's sole superpower, says Mr. Nye. The nation's overwhelming military and economic might convinces its leaders that they can accomplish important goals without allies, if need be. But while that may be true for some issues, it is not true for all. And if the US acts as if it does not need friends, it won't have any. "That's the paradox of American power," says Nye. "We're the sole power, but not to the point we can do [everything] alone." ⁵⁶⁹

Joidenkin meneillään olevien ja mahdollisesti tulevien konfliktien yhteydessä nykyään havaittavien piirteiden havainnollistamiseksi saattaa olla hyödyllistä käyttää vähän tilaa keskeisen amerikkalaisen dokumentin referoimiseen.⁵⁷⁰ Se kehitettiin varta vasten antamaan Yhdysvaltojen poliittisille ja sotilaallisille viranomaisille tiettyjä tietoja niistä piirteistä, jotka

⁵⁶⁸ Tämä ei tietenkään ole täysin uutta kehitystä, mutta on tullut yhä ilmeisemmäksi kylmän sodan päättymisen jälkeen. 1900-luvulla nähty amerikkalaisten upseerien ja poliitikoiden turhautuminen siitä, miten monet Euroopan maat käyttivät Natoa omien poliittisten erityisintressiensä (lue Bosnia ja Kosovo) ”taistelukenttänä”, ja eurooppalaisten yleisesti puuttuva taito saada aikaan tarkoituksenmukainen sotilaallinen taistelukyky, sai uutta voimaa, kun useat Euroopan maat eivät halunneet olla mukana Irakin vastaisessa sodassa. Ehkä tässä on joitakin hajaannustendenssien syitä?

⁵⁶⁹ Faye Bowers/Peter Grier, “War in Iraq could fray unity against Al Qaeda. Blunt words by France and other US allies hint at the risks of going it alone in Iraq.” Los Angeles, *The Christian Science Monitor*, 22.1.2003.

⁵⁷⁰ Yksi amerikkalaisten tekemistä päätelmistä on solmia vahva side maahan, jolla on samanlaisia intressejä ja mielipiteitä, kuten UK, Kanada ja Australia. Viimeisintä tässä yhteistyössä on Naton STANAG-järjestelmän kaltainen dokumentti, joka on perustana doktriineja, koulutusta, menettelytapaa, suorituskykyä ja varsinkin taistelunjohtoa (K2) koskevalle yhteistyölle.

voivat tulevina vuosina vaikuttaa Yhdysvaltoihin, ja siten muuhun maailmaan.⁵⁷¹ On aina järkevää tietää jotakin niistä ajatustavoista, doktriineista ja suunnitelmista, joiden parissa maailman ainoa suurvalta työskentelee.

***Future Conflict.** The United States will maintain a strong technological edge in IT-driven 'battlefield awareness' and in precision-guided weaponry in 2015. The United States will face three types of threats: Asymmetric threats in which state and non-state adversaries avoid direct engagements with the US military but devise strategies, tactics, and weapons – some improved by 'sidewise technology' – to minimize US strengths and exploit perceived weaknesses; Strategic WMD threats, including nuclear missile threats, in which (barring significant political or economic changes) Russia, China, most likely North Korea, probably Iran, and possibly Iraq have the capability to strike the United States, and the potential for unconventional delivery of WMD by both states or non-state actors also will grow; and Regional military threats in which a few countries maintain large military forces with a mix of Cold War and post-Cold War concepts and technologies.*⁵⁷²

CIA:n raportti olettaa samalla, että teollistuneiden maiden välisen sodan riski on pieni. Kuitenkin on nähtävissä, kuten CIA sen käsitti, joukko konflikteja ja pienempiä sotia varsinkin kolmannessa maailmassa. Nämä tapahtuvat usein sisäisten välienselvittelyjen muodossa, mutta kansallisvaltioiden välisiä alueellisia sotia ei voida myöskään sulkea pois. Suurempien sotien oletetaan olevan todennäköisimpiä Aasiassa. Sodan vaara on olemassa varsinkin Kiinan ja Taiwanin sekä Intian ja Pakistanin välillä. Lisäksi on syytä seurata Lähi-idässä tapahtuvaa kehitystä. Toinen puoli asiassa on, että monilla ajankohtaisilla ”sotakandidaateilla” noilla alueilla on nyt käytössään joukkotuhoaseita, ja osalla myös yhä pitemmän kantomatkan omaaviin ohjuksiin pohjautuvat perille toimittamisen keinot. Monia sisäisiäkin konflikteja kommentoidaan kansainvälisessä mediassa ja näiden konfliktien syyn kerrotaan olevan sekoitus uskonnollisista, taloudellisista ja poliittisista erimielisyyksistä. Tällaisten sisäisten konfliktien lukumäärän pelätään voivan helposti kasvaa tulevina vuosina⁵⁷³

Siteerattu CIA:n tutkimus viittaa amerikkalaisilla olevan ainakin tiettyä itsetuntemusta. Nähtäväksi jää, miten Yhdysvallat käyttäytyy tulevina vuosina nykyisessä roolissaan maailman hallitsevana suurvaltana. Määrätietoisemmat alueelliset suurvallat panevat todennäköisesti merkille yllä siteeratut asiat, jos ne haluavat välttyä jäämästä suurvallan jalkoihin.

⁵⁷¹ CIA/NIC, ”Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Non-government Experts”. NIC 2000–02, December 2000. Tekstin voi ostaa GPO:sta, stock number 041–015–00211–2, USA. (”This paper was approved for publication by the National Foreign Intelligence Board under the authority of the Director of Central Intelligence.”)

⁵⁷² CIA/NIC, ”The Drivers and Trends” i *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Non-government Experts* (2000).” (Lähde on otettu paperille PDF-tiedostosta, nettisivu on nyt deaktivoitu. Ks. myös aikaisempaa alaviitettä CIA/NIC:stä.)

⁵⁷³ CIA/NIC, ”The Drivers and Trends” i *Global Trends 2015: A Dialogue About the Future With Non-government Experts* (2000).”

Ajatteltavissa olevia kehityspiirteitä

Lähtökohdan ollessa haasteissa, joita muun muassa epäsymmetriset konfliktit, terrorismi ja informaatio-operaatiot luultavasti edustavat 2000-luvun alkupuolella, olennaisena ongelmana on, mitä sisällyttää sellaiseen käsitteeseen kuin *information superiority*, ja miten se voidaan saavuttaa. Suuri osa aiheesta nyt julkaistusta materiaalista on tarkoitettu ”julkiseen kulutukseen” ja on vähäisessä määrin apuna näihin ongelmiin liittyvässä uudessa strategisessa ajattelu(tavassa).

Keskustelua ei juuri ole käyty esimerkiksi erittäin vaikeista tiedustelun ja tiedusteluvaatimusten alueista, tai siitä millä tavalla operaatioita voidaan tukea huollollisesti. Kehitys nähdään Yhdysvaltain maavoimien panostuksena suuriin uusiin taistelunjohto- ja informaatiojärjestelmiin. Niissä edellytetään lähes automaattisesti, että kaikki tiedustelutieto on ”valmiiksi tuotettuna” digitaalisessa muodossa – valmiina ladattavaksi uusiin äärimmäisen kalliisiin, nyt tulossa oleviin kommunikaatiojärjestelmiin. On itsestään selvää, että tämä on paljon monimutkaisempaa todellisessa maailmassa. Ei ole suunniteltu, miten vihollisen tai maaston syöttäminen järjestelmiin saadaan tuotettua, tai miten se pystytään siirtämään liittolaisille ja liittolaisilta, jotka eivät käytä tämänkaltaista teknologiaa. Laajakaistan käyttämättömyys tuottaa myös tiedonsiirto-ongelmia, minka varaan esimerkiksi amerikkalaiset pistävät tulevien operaatioittensa onnistumisen edellytykset. On helppo nähdä, että tässä suhteessa edessä voi olla nopeasti täysin *fundamentaalisia* ongelmia poliittisen tahon toivoman tulevan koalitionsodankäynnin yhteydessä, muun muassa Nato-liiton sisällä.⁵⁷⁴

Asian toinen puoli on, että joissakin piireissä on mahdollisesti yliarvioitu, mitä Persianlahden sodasta 1991, Kosovon konfliktista 1999 ja Afganistanista 2001–2002 voidaan oppia. Monet ovat pitäneet näitä konflikteja meneillään olevan niin sanotun *sotateknisen vallankumouksen* kohokohtina. Tässä on hyvä syy kysyä, miten edustavia nämä kolme konfliktia ovat olleet. Kehitys ei ole ollut erityisen positiivista hyvin sujuneen tavanomaisen sotavaiheen jälkeen sen paremmin Afganistanissa kuin Irakissaan. Viimeaikaiset sodat ovat kiistatta osoittaneet, mihin Yhdysvallat pystyy päättäessään lähettää joukkojaan taisteluun, mutta jopa Yhdysvalloilla on rajallinen sotilaallinen suorituskyky, ja se on tosiasiallisesti puuttunut vain *harvoihin* maailmassa meneillään oleviin konflikteihin. Kuten aikaisemmin on huomautettu, useimmat konfliktit ovat luonteeltaan paikallisia ja leimallisesti kapinallisia, jotka yrittävät syöstä istuvan hallituksen vallasta. Toinen ongelma on, miten vuoden 1990 jälkeen nähtyjä huipputeknisempiä sotia pitäisi tulkita. Irak muun muassa kärsi 1991 selvän taktisen ja operatiivisen tappion, mutta se ei johtanut hallituksen välittömään kukis-

⁵⁷⁴ Informaation ja tiedustelutietojen hyvä saanti on tärkeä yhteistoiminta-alue muiden maiden työskennellessä yhdessä amerikkalaisten kanssa. Senkaltainen tarjonta on edellytyksenä näkemyksen ja vaikutuksen saamiselle operatiivisella tasolla sekä integraatiolle taktisella tasolla. Se on tärkeää myös, jotta voidaan luoda perusta strategiaa ja strategisella tasolla olevia tavoitteita koskevalle dialogille ja yhteistyölle. Tämä puuttuva informaation saanti on nykypäivän mukaan ”pullonkaulana” kansainvälisessä yhteistyössä. Se on seikka, johon Yhdysvaltojen täytyy suhtautua käytännöllisesti saadakseen mm. Norjan ja muiden eurooppalaisten osastojen tuen operaatioiden aikana.

tumiseen. *Strategisesta* näkökulmasta nähtynä myöskään lännen islamilaiset vastustajat eivät luultavasti ole vahvistaneet asemaansa 1990-luvulla ja tähän mennessä uudella vuosisadalla.

Liiallinen luottamus siihen, että massiivinen ilmaisku lannistaa nopeasti jokaisen vastustajan, on varsinkin poliitikkojen joukossa johtanut vaaralliseen uskoon, että *ilmavoima* kykenee ratkaisemaan ongelmat omin päin, ts. että välttyään maajoukkojen lähettämisestä taisteluun. Taliban-hallintoa vastaan tehtyjen sotateoimien aikana nähtiin, että ilmavoimat ja revanssihenkinen Pohjoisen liiton taisteluun asettamien välttämättömien maavoimien hyökkäys saivat yhteistoimin nopeasti Taliban-hallinnon puolustuksen hajoamaan. Bin Ladenin organisaatioon kuuluvien johtajien ja ”rivimiesten” vangitseminen tai surmaaminen osoittautui kuitenkin paljon vaikeammaksi. Luultavasti silloin useimmat al-Qaidankin johtajista selviytyivät hengissä ja näin ollen pystyivät jatkamaan taistelua. Seuraukset on nyt noin neljä vuotta myöhemmin helppo nähdä: oopiumituotanto rahoittaa jälleen Afganistanin eri sotapäälliköitä vaikeuttaen maan saamista Kabulin keskushallinnon kontrolliin. Sekä al-Qaida että Taliban operoivat jälleen suhteellisen vapaasti Kaakkois-Afganistanissa ja läntisen Pakistanin vuoristoalueilla. Tämä on sekä Venäjän että Euroopan lähiympäristöä. Samoilla alueilla on myös toinen naapuristo, nimittäin Lähi-itä, jossa al-Qaidalla on useimmat kannattajansa.

Ennen tulevien haasteiden arviointia on mielekästä ensiksi tarkastella toimintaa pidemmälle taaksepäin. Seuraavat kohdat saattavat olla erityisen kiinnostavia lähtökohdan ollessa olosuhteissa ja tulkinnoissa, joita on pohdittu ja selostettu aikaisemminkin:

1. *Pätevä* vihollinen hyökkää tulevaisuudessa luultavasti monessa paikassa samanaikaisesti, mikä saattaa vaikeuttaa hyökkäyksen kohteena olevien suojautumista.
2. Teknologisilla ratkaisuilla on rajallinen arvo, ellei samalla ole mahdollisuutta käyttää hyviä ja päivitettyjä tiedustelutietoja yhdistettynä sotilasmaantieteellisiin tietoihin, joiden kaikkien on oltava tarvitsevien käytettävissä.
3. Joustavuuden ja liikkuvuuden suhteellinen merkitys on luultavasti jatkuvasti lisääntymässä. Perinteiset raskaasti mekanisoidut joukot ovat avainasemassa ainoastaan (suuremmissa) tavanomaisissa konflikteissa.
4. Asejärjestelmien täytyy sopia kulloiseenkin tilanteeseen. Ei esimerkiksi ole kovinkaan kustannustehokasta valita monia ja vähäarvoisia kohteita äärimmäisen kalliiden täsmäampumatarvikkeiden maaleiksi.

Niin sanottuihin ”ei-valtiollisiin” uhkiin liittyen on tavanomaista viitata muutamiin keskeisiin kohtiin. Alla olevassa luettelossa esitetään joitakin ajankohtaisia uhkia:

1. Harvalla valtiolla (jos millään) on nykyään suunnitelmallista strategiaa vastata tietoverkostoja ja tietoliikenneverkostoja vastaan kohdistuviin uhkiin. Pääsyyinä siihen on, ettei ole suunnitelmia sellaisten atk-laitteistojen hankkimiseen, jotka suojaavat riittävästi inhimillisiä erehdyksiä ja laiminlyöntejä vastaan, mukaan lukien organisaation *sisäpiiristä* tulevat tai sen ulkopuolisten vastustajien hyökkäykset.
2. Haavoittuvuus epäsymmetrisissä hyökkäyksissä on luultavasti suurinta siviilisektorilla (esim. voimansaanti, sillat ja suuremmat tietoliikennejärjestelmät). Ehkä kaikkein riskialteimpia ovat pankkien

ja rahalaitoksen sekä suurimpien toimittajien logistiikkapalvelujen tietojärjestelmät, mukaan luettuna yhä keskitetympi tavarakauppa ja polttoainejakelu.

3. Vihollinen, joka haluaa vahingoittaa läntisiä intressejä, joutuu yleensä ongelmiin haastaessaan länsimaiden sotilaallisen (operatiivisen) kapasiteetin. Hyökkääjän on huomattavasti yksinkertaisempaa ja vähemmän riskialtista käyttää ”epäsuoria menetelmiä”. Esimerkiksi lainsäädännön aukkoja voi hyödyntää ja yhdistää tiedotusvälineiden käyttöön aiheuttamalla sensaatioita ja vaikutelman, että juuri *viranomaiset* itse käyttäytyvät vastuuttomasti tai suorastaan lainvastaisesti. Jos tällaiset informaatio-operaatiot vain toteutetaan taitavasti, ne saavat aikaan ainakin häiriötä ja saattavat aiheuttaa luottamuspuolan oman kansan ja keskeisten viranomaisten välille.
4. Pätevä hyökkääjä tyytyy tulevaisuudessa todennäköisesti aina arvioimaan ja valitsemaan niin sanottujen epäsuorien (miehellään anonyymien) ja suurempien hyökkäysten (esimerkiksi pommien ja aseiden käytön) välillä. Sekä poliittinen, teknologinen että taloudellinen kehitys suosivat varsinaisesti ”kapinoitsijoita”, jotka käyttävät joko terrorismia tai epäsymmetrisiä hyökkäyksiä. Se saattaa ehkä voimakkaastikin vahvistaa länsimaissa jo selvää trendiä: turvallisuudesta ei enää vastaa ensisijaisesti valtio. Tämän väitteen todisteena on yksityisten turvallisuuspalveluyritysten suunnaton kasvu viimeisten noin 25 vuoden aikana – erityisesti Yhdysvalloissa.⁵⁷⁵
5. Matalan intensiteetin konfliktien yhteydessä on lähestulkoon mahdotonta saavuttaa ”nopeita ja huomattavia voittoja”, ts. nopeita voittoja, joissa sotilaallinen voima kärsii pieniä tappioita, kuten liittouman tekemässä hyökkäyksessä Kuwaitissa vuonna 1991. Useimmat läntiset maat ovat myös haavoittuvia ”operaatioissa”, joissa vastapuoli manipuloi kansainvälistä mediaa ja vaikuttaa myös siten suojaamattomaan kollektiiviseen mielipiteeseen. Erityisen tehokasta on käyttää hyväkseen väitettyjä tai todellisia julmuuksia ja rikoksia ihmisoikeuksia vastaan. Lisäksi voidaan hyödyntää lännen mielipiteen taipumusta vastustaa yleensä sotaa, ellei ole selvää, että kansalliset intressit tuntuvat uhatuilta.
6. Eräs, eikä suinkaan mitätön tekijä on se, että useimpia epäsymmetrisiä sodankäyntiä ja terroria miehellään käyttäviä toimijoita ei arveluta käyttävä laaja-alaista väkivaltaa. Varsinkin useissa, nyt omat intressinsä uhatuksi kokevissa ei-länsimaisissa kulttuureissa on halua käyttää useimpia voimakkeiden muotoja. Toisin sanoen: inhimillinen tekijä on tässä merkityksellinen – kaikki ryhmittymät eivät esimerkiksi pidä länsimaiden heille ”tyrkyttämistä” ihmisoikeusasioista.

Valtio vastaan valtio -konfliktien yhteydessä on huomattava myös, että konflikti, jota suurvaltio pitää rajallisena, saattaa pienemmän valtion kannalta olla valtion olemassaoloa uhkaava *totaalinen sota*. Lisäksi ongelmallista on, että eri valtiot tulkitsevat saman toimenpiteen eri tavoin. Tätä kuvaavana esimerkkinä on, että Yhdysvallat on nähnyt informaatio-operaatiot lähinnä jonkinlaisena varoituksena vastustajalle (tai korkeintaan rajallisena hyökkäyksenä vastustajaa vastaan). Venäjä on kuitenkin tästä näkemyksestä ehdottomasti eri mieltä. Venäläiset korostavat uusissa doktriineissaan, että laajempi hyökkäys heidän johtamis- ja valvontajärjestelmiään vastaan tulkitaan päähyökkäykseksi valtiota vastaan. Seura-

⁵⁷⁵ Skandinaavisissa maissa on nyt enemmän työntekijöitä yksityisissä turvallisuuspalveluyrityksissä kuin poliisivoimissa – turvallisuus ”privatisoituu” hitaasti mutta varmasti tavallisen kansan kunnioituksen selvästi vähentyessä valtion valtakoneistoa kohtaan, jonka ei enää koeta pystyvän turvaamaan kansan elämää ja arvoja riittäväällä tavalla. Se saattaa johtaa myös poliisivoimien eräänlaiseen ”militarisointiin” (”santarmisointiin”), ja voi aiheuttaa senkin, että sotilaallisesta järjestelmästä tulee poliisimaisempi, kun sotilaiden täytyy yhä useammin puuttua yhteiskunnan intressien turvaamiseen?

uksena saattaa olla vakavia väärinkäsityksiä, jotka puolestaan voivat johtaa alkuaan ”merkityksenättömän” konfliktin nopeaan eskaloitumiseen.

Edellä pohditut tekijät viittaavat siihen, että tulevina vuosina saattaa olla tärkeämpää ymmärtää potentiaalisen vastustajan motiiveja ja tarkoituksiperiä kuin tunkeutua tämän atk-laitteistoon. Tärkeintä on yrittää ymmärtää potentiaalista vihollista ja olosuhteita, jotka hallitsevat sen poliittisia perspektiivejä, mukaan luettuna vallitsevan kulttuurin erikoispiirteet. Ehkä tällainen ymmärtäminen on yhtä tärkeää kuin olla teknologisesti hallitseva – varsinkin pidettäessä epäsymmetristä sodankäyntiä vartenotettavana vaihtoehtona, ts. että nämä mainitut tekijät nähdään yhtä tärkeiksi kuin sotilaallinen toiminta asevoimin. Ehkä tämä voidaan *ilmaista lyhyesti ja ytimekkäästi* näin: teknologiasta voi yhtä hyvin tulla rasite kuin sotilaallinen etu epäsymmetristen konfliktien yhteydessä.

Yhdysvalloissa käydään nyt keskustelua epäsymmetria-ilmioistä, ja monet kriitikot ovat huomauttaneet, että erittäin raskas ja yksipuolinen panostus symmetristä sodankäyntiä ajatellen tuotettuihin kalliisiin ja monimutkaisiin järjestelmiin vaikeuttaa epäsymmetriseen sotaan liittyvän varustuksen hankkimista. Kenraalimajuri Robert H. Scales (U.S. Armyn TRADOC-keskuksen aikaisempi johtaja) on muotoillut omat vastaväitteensä seuraavasti – ongelmat on luonnollisesti nähty suurvallan silmin:

1. Tällä hetkellä on vähän valtioita, jotka uskaltavat suoraan haastaa Yhdysvallat (ja yleensä länsimaat) tavanomaisin sotilaallisin menetelmin. Ne vähäiset valtiot, jotka haluavat kuitenkin koko ajan haastaa Yhdysvallat, eivät normaalisti halua ottaa ristiä mennä liian pitkälle.
2. Yhdysvaltojen sotilaallinen järjestelmä näyttää olevan jakautunut kahteen leiriin: US Navy ja US Air Force panostavat ilmavoimaan ”ongelman ratkaisijana”, kun taas U.S. Army ja merijalkaväki pitävät maavoimaa ratkaisevana tekijänä.⁵⁷⁶
3. Yhdysvallat katsoo nyt kauemmaksi kuin vuosiin 2010–2020 ja ottaa huomioon monien Bushin hallintoviranomaisten arvelut, että maa tarvitsee uuden sotilaallisen järjestelmän uusien ongelmien käsittelyyn. Kymmenen vuoden ajanjakso tässä yhteydessä kuluu hämmästyttävän nopeasti. (Kenraalimajuri R. Scales väittää tässä yhteydessä, että teknologiset uudistukset ja investoinnit pystytään nyt ”rauhottamaan” seuraavaksi 10 vuodeksi ja voidaan keskittyä lähinnä kansainvälisen kehityksen tarkasteluun.)
4. Yhteisiä operaatioita on nyt ilmeisestikin ajateltava täysin uudella tavalla – uuden sotilaallisen ajattelu(tavan) omaksuminen vie oman aikansa. Hän käyttää sanaa ”interdependence” (”keskinäinen riippuvuus”) kuvaamaan, mihin suuntaan tässä pitää mennä – ”*interoperability*” ei riitä.
5. Sotilaiden ei pidä olla poliiseina. Poliisin työ vaatii toisenlaista ajattelutapaa, toisenlaista kulttuuria ja aseiden käytön kannalta toisenlaista käytäntöä.

⁵⁷⁶ Toisen ja kolmannen maailman valtiot sekä muut ”non-state actors” -muodot ovat Persianlahden sodan 1991 jälkeen käsittäneet, että amerikkalaisten joukkojen kohtaaminen suoraan on vaikeaa. Näin ollen, kuten aikaisemmin on todettu, monet näistä toimijoista tähtäävät amerikkalaisten ja länsimaiden intresseihin hyödyntämällä poliittisia ja epäsymmetrisiä toimintamuotoja, etsiessään vaihtoehtoisia menetelmiä kaivaakseen maata Yhdysvaltojen ja/tai lännen dominanssin alta, ts. pakottaakseen Yhdysvallat muuttamaan politiikkaansa.

Sotilasammattillisessa keskustelussa puhutaan usein siitä, miten tehokkaita uudet ja kalliit ”älykkäät” (”smarta”) asejärjestelmät ovat, tai mahdollisesti tulevat olemaan. Todellisuudessa nämä ovat asejärjestelmiä, jotka ovat täysin riippuvaisia hyvistä tiedustelutiedoista – nopeasta ”sensor to shooter” informaation prosessoinnista.⁵⁷⁷ Nykyaikainen muoto täksi toiminnoksi ja kokonaisprosessiksi on vielä alkutekijöissään. Amerikkalaiset itse väittävät julkisissa lähteissä, että vuonna 2001 tarkkoja topografisia tietoja oli olemassa vain 10 prosentista maapalloa. Useimmista maailman paikoista ei kuitenkaan ole toistaiseksi laadittu karttaa mittakaavaan 1:50 000. Juuri sellaisilla kartoilla on koordinoitava tulenkäyttöä nykyään ja lähivuosina.⁵⁷⁸

Nykyaajan kapinalliset ovat panneet merkille, miten amerikkalaisten menetykset on tuotu esiin Yhdysvaltojen (ja Euroopan) tiedotusvälineissä. Vaikutelma siitä, ettei enää kyetä sie-tämään tappioita, on saanut selvää jalansijaa. Oletettavasti varsinkin amerikkalaiset ovat tulossa täysin riippuvaisiksi huipputeknisistä aseistaan, varsinkin keinona välttää omia tappioita. Kapinoitsijoiden näkökulmasta katsottuna on siis järkevää löytää ”taistelumuotoja”, joissa amerikkalaisten – mikäli he haluavat käyttää sotilaallisia keinoja – on pakko joko panna miehistö peliin tai kaiken uhallakin aiheuttaa suuria paikallisia tuhoja, ensisijaisesti lentopommituksilla.⁵⁷⁹ Joidenkin kapinajohtajien mielestä taajama on taistelukenttänä ihan-

⁵⁷⁷ Tällä alueella on kuitenkin vielä monia ratkaisemattomia ongelmia. Teoriassa tämä kyllä on mahdollista, mutta aina on olemassa vaara tulittaa väärää kohdetta – tällaista kitkaa ei voi koskaan täysin sulkea ulkopuolelle. Koska ”loopissa” (”loop”) ei ole ihmisiä, jotka voivat pysäyttää esim. omien joukkojen ampumisen, se voi saada poliittisia seurauksia tämänmuotoisen ”kontrolloimattoman ammunnan” tapahduttua. Kenellä on vastuu? Koneita on paha syyttää.

⁵⁷⁸ Toinen tekijä – ja luultavasti yhä tärkeämpi tekijä – on, että lähes 50 prosenttia maapallon väestöstä asuu kaupungistuneilla alueilla. Demografinen tutkimus viittaa jatkuvaan väestön lisääntymiseen nopeasti kasvavilla kaupunkialueilla kolmannessa maailmassa. Tämä on meneillään alueilla, joissa on varauduttu vain vähän tai ei ollenkaan nopeasti kasvavan väestön asettamiin haasteisiin, ja valmistauduttu tuleviin ongelmiin parantamalla julkista palvelua ja paikallista infrastruktuuria. Tätä on yleensä pidetty köyhyydestä johtuvana ongelmana, mutta kehitykselle on ollut ominaista myös, että hallitseva eliitti kyseisessä maailman osassa on vain rajallisessa määrin käsittänyt tavallisen kansan tilanteen. Paljon on myös viitteitä siitä, että suurin osa väestönkasvusta keskittyy suurkaupunkien reuna-alueille, joilla ei ole mahdollisuutta käyttää suurkaupungin infrastruktuuria ja palvelujen tarjontaa tehokkaasti hyväkseen. Tämä sinänsä on luultavasti tulevien rauhattomuuksien huomattava syy, kun myös slummikaupungeissa aletaan esittää vaatimuksia viranomaisille. Köyhyydestä johtuen siellä asuvat ihmiset eivät kuitenkaan pysty maksamaan maksuja tai veroja kattamaan tämäntyyppisten palvelujen kustannuksia ja kehittämistä. Kokemukset osoittavat myöskin, että huomattavan köyhät ja ylikansoitettut alueet ovat sekä erittäin alttiita epidemioille että järjestäytyneiden rikollisten vaivaamia ja usein niiden hallitsemia. Päivittäisen väkivallan käytöstä tulee silloin lähes välttämätön selviytymisen keino. Näin ollen on vaikea välttää suurempia tai pienempiä mellakoita, jotka aikaa myöten saattavat muuttua hyvin organisoiduiksi kapinoiksi. Huomaa myöskin: Tsunami-katastrofi joulunpyhinä 2004 havainnollistaa muilta kuin amerikkalaisilta puuttuvaa kykyä operoida suurin joukoin ”rannikon läheisissä ympäristöissä” kaukana omilta rannikkovesiltä. Tuolla onnettomuudella on luultavasti merkitystä määriteltäessä tulevaisuuden sotilaallisia kapasiteetteja, jotka mahdollistavat suuremman tehokkuuden tuonkaltaisessa ympäristössä.

⁵⁷⁹ ”Teknologiaan fokuoitu”, mutta kuitenkin mielenkiintoinen kommentti koskien meneillään olevaa kehitystä Yhdysvaltojen asevoimissa, jossa mm. ”Transformation” ja ”Joint Expeditionary Warfare”

teellinen. Jos esimerkiksi halutaan kontrolloida slummialuetta, niin suuri osa nykyaikaisesta (usein ilmakuljetteisesta) huipputeknologiasta on nopeasti merkityksetöntä tehtävän tarkoitusta eli väestön valvontaa ajatellen.

On myös paljon viitteitä siitä, että maailman paremmin menestyneet sissijärjestöt ovat muuttamassa strategiaansa yrittäen saada tiheään asuttuja (slummi-) alueita valvontaansa, ainakin täydennyksenä maaseudun ”klassiselle” hallinnalle. Tiheään asutut alueet vähentävät edistyneiden joukkojen liikkuvuutta, tulivoimaa sekä johtamis- ja hallintaylivoimaa. Sillä tavalla *puolustaja* hankkii itselleen aikaa ja voi valjastaa tiedotusvälineet töihin: raportoimaan, miten ylivoimaiset joukot saavat aikaan tulipaloja ja kuolemaa asutulla alueella, kun taas sissien toimista on selvästi vaikeampi tehdä selkoa. Juuri käsite ”kollateraalinen tuho” (*collateral damage*) on lännessä saamassa enemmän merkitystä – varsinkin kansainvälisiin konflikteihin liittyvissä poliittisissa ”sfääreissä”. Esimerkkinä tämänkaltaisista reportaaseista, jotka asettavat hallituksen joukot epäsuotuisaan valoon, voidaan pitää selostusta Makedonian vakinaisten joukkojen niin sanotusta ”vastahyökkäyksestä” Pohjois-Makedoniaan alkukeväästä 2001. Sellainen on myös kuvaus israelilaisista panssarijoukoista, jotka ilman kovinkaan suuria provokaatioita ampuvat palestiinalaisia sala-ampujia tykeillä ja ohjuksilla ja hävittävät palestiinalaisten taloja maan tasalle. Tällaisen taistelualueita koskevan raportoinnin poliittinen painolasti voi olla vallassa olevalle hallitukselle erittäin vakavaa – varsinkin jos konfliktista tulee pitkäaikainen ja näyttää siltä, etteivät hallituksen joukot pysty nujertamaan vastustajaa. Saattaa olla mielenkiintoista muistaa, mitä Sunzi aikoinaan kirjoitti yrityksestä käydä rynnäkköön linnoitettuja kaupunkeja vastaan:

*The worst policy of all is to attack cities. Attack a walled city only when there is no alternative (...) The commander who loses his patience orders his troops to assault like swarming ants, with the result that one third of his men are slain and the city remains untaken. Such is the calamity of attacking walled cities.*⁵⁸⁰

On kuitenkin niin, että suuret kaupungit ovat olleet poliittisia, taloudellisia ja kulttuurin voimakkeskuksia. Niiden maantieteellinen sijainti valittiin historiallisesti usein sotilasstrategiisin edellytyksin. Käytännössä taisteluja suuremmista kaupungeista voidaan tuskin välttää tulevaisuudessakaan, varsinkin koska urbaanit alueet vaikeuttavat teknologisesti orientoituneen hyökkääjän aseiden täysimittaista hyödyntämistä. *Länsimaiden* sotavoimien vaihtoehtona ei nykyään myöskään ole antaa tykistön ja ilmavoiman hävittää jokin kaupunki maan tasalle, siihen tapaan mitä venäläiset tekivät Groznyssä Tsetseeniassa 1990-luvun puolivälissä. Käytännössä tarvitaan panssarien tukemaa jalkaväkeä, jos halutaan varmistaa kaupunkimaisen alueen hallinta. Sissijoukkoja vastaan taisteltaessa päädytään tavallisesti teknisiin ratkaisuihin. Paljon henkilöstöä vaativien operaatioiden toteuttaminen ei usein-

ovat keskeisiä käsitteitä julkisessa keskustelussa; katso Douglas A. Macgregor, *Transformation Under Fire. Revolutionizing How America Fights*, (London: Praeger, 2003).

⁵⁸⁰ Lainaus Sunzilta. Kirja on nimeltään: *Two Great Chinese Military Classics in One Volume. Sun Zi: The art of War; Sun Bin: The Art of War*. (Beijing: People's China Publishing House, 1995), s. 29.

kaan ole reaalin vaihtoehto. Omat tappiot saattavat lisäksi muodostua niin suuriksi, että poliittisista uhrauksista tulee mahdottomat hyväksyä.

Monet kommentaattorit ovat yhä kriittisempiä muun muassa Yhdysvaltojen puolustusministerin tulkintaan nykyaikaisen sodankäynnin asettamista vaatimuksista – koottuna iskusanan ”*Transformation*” alle. Viime vuosina monet kriitikot ovat pitäneet raskaampia, mekanisoituja, tavanomaiseen sodankäyntiin tarkoitettuja joukkoja ”dinosauruksina”, joita voidaan käyttää vain tavanomaisten konfliktien yhteydessä, jollaisia konflikteja nähdään yhä harvemmin. Irakin sota 2003 ja erityisesti yhä meneillään oleva ”jatkosota” ovat kuitenkin osoittaneet, että panssaroituja tai ainakin vahvistettuja ajoneuvoja tarvitaan edelleen kipeästi kapinan torjuntaan.⁵⁸¹ ”Asutuskeskustaistelu” sellaisena kuin se nähtiin Najafin kaupungissa Irakissa kesällä 2004 ja Fallujassa samana syksynä vaatii myös raskaita joukkoja, jotta kaupunkisissien kimppuun kyettäisiin hyökkäämään ja tuhomaan ne vähin omin tappiopin. Najafissa merijalkaväen varustus oli liian kevyt ja taktiikkaa oli pakko vaihtaa.

Amerikkalaiset vaihtoivat voimakäytön neuvotteluihin saadakseen vaikean sotilaallisen ahdingon jollain tavalla kontrolliin. Aluksi paikallinen uskonnollinen kapinajohtaja sai selvän arvovaltavoiton, mikä myöhemmin samana vuonna pakotti amerikkalaiset ja Irakin väliaikaisen hallituksen ”riisumaan silkkihansikkaat”, kun valittiin taistelu selvästi vahvempaa Fallujan kaupungin puolustusta vastaan. Seurauksena suurin osan kaupungista tuhoutui.⁵⁸² Epäsymmetrisistä konflikteista ja matalan intensiteetin konflikteista/sissisodista yleensä ja näiden edustamista haasteista on nyt tullut lännen sotilaallisille toiminnoille eräänlainen ”kasvun ravinne”. Tämänkaltainen sodankäynti ei yleensä tuo ”nopeita ratkaisuja”, ja ongelmakokonaisuus voidaan nähdä sarjana *samankaltaisia* konfliktihaasteita, joita 1990-luvun lopulta alkaen on esitetty ja analysoitu aina vain paremmin. Ratkaisemattomana ongelmana on kuitenkin yhä: millaiset joukot soveltuvat parhaiten tämänlaatuisten kapinoiden torjuntaan? Onko vastaus ehkä, ettei sellaisia joukkoja ole, mutta että joka kerta on tehtävä analyysi ja koottava joukot, jotka sopivat kyseisen tehtävän suorittamiseen tietyissä paikallisissa olosuhteissa? Irakin ”jatkosodan” käytäntö on osoittanut, että on välttämätöntä käyttää sekä kevyesti että raskaasti varustettuja, kokoonpanoltaan jatkuvasti muutettavia joukkoja yritettäessä kohdata vihollinen, jonka päätaistelumuotona ovat yllätyshyökkäykset ja terroritoimet. Amerikkalaisten ja heidän irakilaisien liittolaistensa ratkaisevana heikkoutena ei ole ollut niiden liian raskas varustus vaan pikemminkin se, että niillä on ollut käytössään

⁵⁸¹ Zucchini, David: *Thunder Run. The Armored Strike to Capture Baghdad*, (foreword by Mark Bowden), (New York: Atlantic Monthly Press, 2004). Kirja tarjoaa epätavallisen konkreettisen näkemyksen siitä, miten panssaroituja joukkoja voidaan käyttää vihollista vastaan. Kirja perustuu osallistuneiden haastatteluihin ja kuvaa jännittävästi taistelua asutuilla alueilla.

⁵⁸² Berenson, Alex: ”Fighting the Old-Fashioned Way in Najaf”, Tyler Hicks/*The New York Times*, August 29, 2004. Katso myös: Tom Regan, ”Three years after 9/11, negativity towards US policies spreads beyond 'the usual suspects' ”, *csmirror.com*, posted September 6, 2004. Katso myös: Patrick Cockburn in Baghdad and Kim Sengupta, ”Fallujah: The homecoming and the homeless”, *Independent Digital (UK) Ltd*, 11 December, 2004.

selvästi liian vähän joukkoja Irakin väestön suuruuteen ja sisäiseen hajaannukseen nähden.⁵⁸³

8.5 Päätösarviointi

Tässä luvussa on osoitettu, että on olemassa ”*New world disorder*”. Osallistuminen epävakinaisten joukkojen käymään tai epätavanomaiseen sodankäyntiin ei ole tuntunut kovinkaan mukavalta eurooppalaista eikä myöskään amerikkalaista, jotka omassa sotilastraditiossaan ovat tottuneet aivan toisenlaiseen sodankäyntiin. Oli itsestään selvää, että suuret taistelut olivat hallitsevia koko toisen maailmansodan ajan, ja jos jätetään ydinsodan vaara huomioon ottamatta, niin se, mihin Euroopassa valmistauduttiin koko kylmän sodan ajan, oli laajamittainen tavanomainen sota. Korean sotakin oli laajamittainen tavanomainen sota. Vietnamin sota oli Yhdysvalloille lähinnä poikkeus tästä odotusta tavanomaisesta sodankäynnistä, ja siitä tuli varsinkin Yhdysvaltojen maavoimille pikemmin traumaattinen kokemus. Kuten aikaisemmin on mainittu, Vietnamin sodan suuri ”opetus” (”lessons learned”) oli, että amerikkalaiset maavoimat eivät koskaan enää halua käydä rajoitettua sotaa epävakinaisia joukkoja vastaan. Sen sijaan tavanomaiselle sodankäynnille haluttiin kehittää uudenlainen, uusiin sotilaallisiin ajatuksiin perustuva muoto, jossa edistyneellä uudella teknologialla oli suuri merkitys: sota jota käydään kaukaa laukaistavin täsmäsein. Näitä uusia asejärjestelmiä haluttiin hyödyntää tavanomaisessa taistelussa nopean ja ratkaisevan voiton saamiseksi. Persianlahden sota 1991 oli sitten myös ”todisteena” siitä, että nyt lähestyttiin asetettuja tavoitteita.

Ongelmana oli, ja on, että tavanomaisen tiedustelun menetelmin vaikeasti paikannettavat vastustajan vakinaisiin joukkoihin kuulumattomat joukot sekä pitkäaikaiset sissileimaiset sodat eivät lopu kesken! Varsinkin Yhdysvaltojen joukot, mutta myös eurooppalaiset joukot ovat vuoden 1991 jälkeen jatkuvasti suuremmissa määrin joutuneet mukaan näihin ”kolmannen maailman sotiin”. Tällä hetkellä on pelko, että joudutaan sitoutumaan ”loputtomiin” kriisinhallintaoperaatioihin, kuten ajankohtaisesti on ollut esillä: Balkanilla, Afrikassa (esim. Somaliassa, Sierra Leonessa, Liberiassa) ja Haitilla. Yhdysvalloissa on myös ollut laajaa poliittista keskustelua siitä, pitäisikö senkaltaisiin ”rauhanturvaoperaatioihin” (”peace operations”) ylipäätään edes sekaantua. Epäilyksistä huolimatta nyt on kuitenkin astuttu laajaan upottavaan hetteikköön: ensiksi Afganistanissa – maassa jolla on loputtoman pitkä sisäisen sodankäynnin traditio, ja viimeksi Irakissa. Miten asevoimat, jotka varsinaisesti on rakennettu käymään lyhyitä sotia ylivoimaisin täsmäsein, pystyy muuntautumaan ja taistelemaan tehokkaasti organisaatioon kuulumattomia joukkoja vastaan meneil-

⁵⁸³ Taktisesti katsoen niin sanottujen ”yhdistettyjen vaikutusten” käyttö on luultavasti realistisin tapa päästä eteenpäin. Kaikkien käytettävissä olevien taistelumenetelmien ja toimintojen täydellinen integrointi on välttämätöntä, kuten aikaisemmin kerrotussa USMC-konseptissa ”the 3-block war” on kuvattu. Samaa aikaan operaatioita toteutetaan kineettisesti ja *ei-kineettisesti*, riippuen ajankohtaisesta tavoitteesta ja toivotun tehon saavuttamisesta.

lään olevissa pitkäaikaisissa ja matalan intensiteetin sodissa? Ainakin on tiettyjä seikkoja, joita voidaan selittää ja joista voidaan saada tiettyjä kokemuksia.

Pitkäkestoiset sisällissodat niihin kuuluvine sissitoimintoinen ja (paikallisine) siviileihin kohdistuvine väkivallan käyttöineen ovat aina suuri sosiaalinen ongelma. Sen lisäksi että menetetään monta ihmishenkeä suorissa sotatoimissa joka vuosi, tuonkaltaisilla sodilla on aina joukko huonosti kontrolloitavia ja laajoja seurauksia. Joitakin tavallisimpia ovat:

- Valtioiden välisten sotien vastakohtana sisällissodat/matalan intensiteetin konfliktit/sissisodat kestävät normaalisti monta vuotta – tyypillisesti noin 15 vuotta.
- Sotatoimet, joihin usein liittyy siviiliväestöön kohdistuvaa terroritoimintaa, aiheuttavat pakolaisvirtoja (sekä sisäisiä että mahdollisesti myös naapurimaahan).
- Sodan runtelemista alueista tulee usein myös äärimmäisen väkivaltaisten poliittisten ryhmien turvapaikkoja. Nämä ryhmät saattavat nykyään olla usein myös ulkomailta ”maahan tuotuja”, siihen tapaan mitä tapahtui al-Qaidan tapauksessa Afganistanissa ja meneillään olevien sissi- ja terroristitoimien aikana Irakissa.
- Sodan/konfliktin seurauksena talouden kasvu on tavallisesti matalaa sodan tuhoamalla alueella, kun juuri kukaan ei uskalla investoida sellaisin reunaehdoin. Köyhyyden ongelma liittyy tässä läheisesti sodankäynnin pitkäaikaisiin seurauksiin, ja se saattaa itsessään myötävaikuttaa sodan jatkumiseen.
- Sodankäynti jossakin maassa voi vaikuttaa epäsuorasti, tai olla suoraan osallisena, naapurimaan poliittiseen epätasapainoon.
- Historia on usein osoittanut, että sota on aiheuttanut epideemisten sairauksien leviämisen – tämä on varsinkin Afrikassa tämän päivän ongelma.
- Kun alueella on ensin ollut pitkäaikainen sota, historiallinen kokemus on osoittanut, että samalla alueella on olemassa suuri uusien konfliktien puhkeamisvaara, jopa monta vuotta muodollisen rauhanteon jälkeen. Varsinaisten etnisten ja/tai poliittisten ryhmien välillä on paljon vihaa ja pahaa verta, eikä usein tarvita kovinkaan paljon, ennen kuin sotatoimien nähdään puhkeavan uudelleen.

Kuten aikaisemmin on mainittu, tämänkaltaisten sisällissotien/matalan intensiteetin konfliktien puhkeamiseen on monia syitä. Käytännössä on vaikea tunnistaa mitään kiinteää mallia sen suhteen, millä tavoin ja miksi tämänkaltaiset sodat alkavat ja kenties loppuvat. Tutkimuksien tuloksena on kuitenkin voitu tunnistaa joitakin konfliktien päätyyppejä, ja antaa joitakin ohjeita, mikä saattaa auttaa lopettamaan tuollaiset selkkaukset. Ratkaisun on joka tapauksessa oltava paikallisesti hyväksyttävä ja kestävä – ellei, uusi konflikti puhkeaa luultavasti suhteellisen lyhyessä ajassa.

Kapinaliikkeeltäkin vaaditaan suuria voimavaroja ylläpitämään sotilasorganisaatio, joka kykenee puolustamaan esimerkiksi ”vapautettua aluetta” suurempia hallituksen joukkoja vastaan. Tämä tekijä sinänsä merkitsee, että monet tämänkaltaiset sotaan osallistuvat ”palavat loppuun” aikaa myöten, ja sotatoimiin saadaan ainakin *tauko*. On kuitenkin tärkeää todeta, että kapinaliikkeet voivat jatkaa vastarintaansa vain niin kauan kuin rahoitusta on saatavana – rahoittamisen täytyy pakostakin tapahtua hyökkäyksen kohteena olevan valtion valvonnan ulkopuolella olevien kanavien kautta. Kylmän sodan aikana suurvallat olivat tärkeitä

taloudellisia avustajia monissa silloin käynnissä olleissa konflikteissa. Nykyään tärkeitä rahoituslähteitä ovat varsinkin salakuljetus ja arvokkaiden raaka-aineiden vienti (esimerkiksi jalokivet/timantit Kongossa ja Angolassa ja kokaiini Kolumbiassa). Ei pidä myöskään aliarvioida nykypäivänä länsimaissa asuvien, kapinallisten kanssa samanlaisen etnisen tai poliittisen taustan omaavien emigranttien avustuksia. Senkaltainen rahoitus on ollut tärkeä tekijä muun muassa Pohjois-Irlannin konflikteissa – siellä Yhdysvalloissa asuvien katolilaisien iiriläisten taloudellisen avustuksen muodossa. Nykyään kyseessä ovat pikemminkin lännessä elävien vierastyöläisten rahat, joista he lähettävät suuren osan takaisin kolmannen maailman maahan. Nämä ihmiset ovat tärkeitä epäsuoria taloudellisia avustajia meneillään olevissa konflikteissa – varsinkin Afrikassa.

Joissakin meneillään olevissa sodissa/konflikteissa varsinaisesta sodankäynnistä saattaa tulla kapinallisille ehkä niin tuottoisa, että sodasta tulee vähitellen *päämäärä sinänsä*. Ilmiöstä käytetään silloin mielellään käsitettä *sotalordismi (warlordism)*, mikä on tavallista sekä Afrikassa että Aasiassa. Tavallisempaa on kuitenkin, että paikallisväestö tukee riittävästi kapinallisia, jotta konfliktia voidaan pitää käynnissä ilman merkittävää ulkomaista rahoitusta. Tämä pätee erityisesti siellä, missä konflikti on kahden väestöryhmän välinen. Toinen on hyvin voinut asua alueella pitkän aikaa. Toinen on usein hiljattain maahan muuttanut etninen ryhmä, jolla on keskusviranomaisten tuella mahdollisuus käyttää kyseisen alueen maata ja voimavaroja. Tämänkaltaisista konflikteista esimerkkeinä voivat olla Sri Lankan sota ja monet selkkaukset Indonesian pikkusaarilla. Ellei huomioon oteta rahoitusmahdollisuuksien tärkeyttä, ei kapinallisten motivaatiolla näytä olevan selvää merkitystä konfliktin kestolle. Juuri mikään ei viittaa siihen, että konfliktit ovat aina erityisen pitkäaikaisia paikoissa, joissa tavoitteena on hallintomuodon täydellinen muutos; tai siellä missä taistellaan erityisen rikkaan valtion poliittisen kontrollin saavuttamisesta. Sotilasvallankaappaus ja vallankumous ovat normaalisti lyhytaikaisia välienselvittelyjä, ja varsinkin sotilasvallankaappaus on tyyppinen sisäinen kiista valtion eliitin eri ryhmittymien välillä. Sellaiset kiistat ovat sitä paitsi luonteeltaan yleensä toisenlaisia kuin mitä nähdään pitkäaikaisissa konflikteissa. Myös monet siirtomaasodat 1950- ja 1960-luvulla olivat tavallisesti lyhytaikaisia, mutta poikkeuksiakin on, kuten Malesian sota (1948–1960/1962) ja Ranskan siirtomaasodat Indokiinassa (1946–1954) ja Algeriassa (1954–1962).⁵⁸⁴

Sodat näyttävät olevan sitä pitempiä, mitä köyhempiä maat ovat, mutta selviä syitä on todennäköisesti vaikea dokumentoida. Siihen löytyy luultavasti joukko syitä, mutta kapinallisten on niissä ollut helpompi kuin muissa osissa maailmaa rekrytoida ”vihaisia nuoria miehiä”, joiden tulevaisuudennäkymät ovat jokseenkin synkät. Mahdollisuus käyttää suhteellisen yksinkertaisia käsiaseita vaikkapa vähäisessäkin määrin saattaa sellaisissa yhteyksissä antaa suhteettoman vahvan vallankäytön perustan niille, joilla sellaisia aseita on, mikä sitten voi vaikuttaa konfliktien venymiseen. Köyhien maiden sodat eivät ole vain pisimmät, lisäksi elinehdot ovat siellä kohtalaisen huonot niin, että sodat mitä todennäköisimmin

⁵⁸⁴ Demokratiat eivät näytä tässä poikkeavan erityisesti. Niiden sodat ovat suunnilleen yhtä pitkiä kuin ei-demokratioiden. Katso mm. erilaisia pitkäaikaisien sotien ilmiötä koskevia keskusteluja aikakauslehdessä *Journal of Peace Research*, (London: *Journal of Peace Research*, May, 2004).

voivat alkaa uudestaan, senkin jälkeen kun sotivien osapuolten välillä on tehty muodollinen rauhansopimus.⁵⁸⁵ Tässä on muistettava, että Afrikassa konfliktit eivät ole vain pitempiä kuin konfliktit muissa maanosissa, vaan ne myös päättyvät harvemmin hallituspuolen voittoon.

Köyhissä maissa sodat ovat pitkiä, mikä on ilmiönä kiinnostava. Voidaan esimerkiksi syyttää sitä, että köyhien maiden valtiokoneisto on normaalisti heikko, toisin sanoen että valtiovallalla ei ole käytettävänänsä tehokasta poliisiorganisaatiota tai sotavoimaa pystyäkseen nopeasti taltuttamaan kapinan. Siinä määrin kuin luvut pystyvät kertomaan jotakin tämänkaltaisista sodista/konflikteista on mielenkiintoista todeta, että esimerkiksi Saharasta etelään sijaitsevat valtiot, joita tällä hetkellä piinaavat monet tuollaiset konfliktit, käyttävät pienemmän osan valtion talousarviosta sotilaallisiin tarkoituksiin kuin mikä on tilanne rikkaammassa osassa maailmaa. Tärkeimpinä tekijöinä ovat luultavasti sotakoneisto, joka usein on huonosti varustettu, organisoitu ja johdettu, sekä sotalaitos jota yleensä dominoi yksi etninen ryhmä valtioissa, joissa on useita kilpailevia kansanryhmiä.⁵⁸⁶ Monet hallitukset pinnistelevät myös *horjuvan* legitimiytensä kanssa, ja niiden voidaan epäillä pitävän parempana *heikkoa, mutta lojaalia* sotakoneistoa välttääkseen sisäisen sotilasvallankaappauksen. Muissa tilanteissa hallituksilla on ongelmia sisäisessä konfliktissa mobilisoida puolustus lojaaliusongelmien vuoksi. Heimosidonnaisuus on usein vahvempi kuin lojaalius valtiovaltaa kohtaan. Monesti on sitten käynyt ilmi, että afrikkalaiset sotilasjoukot ovat toimineet tehokkaammin selkkauksissa muiden maiden kanssa kuin sisäisissä konflikteissa.⁵⁸⁷ Hidas ja tehoton kansalaisten sotilaallinen mobilisointi valtiomahdin tueksi antaa kapinallisille aikaa ja mahdollisuuden luoda rahoituslähteitä ja suhteellisen tehokas sotilaallinen organisaatio. Silloin kapinallisia vastaan käytävästä sodasta tulee luonnollisestikin pitkäaikainen.

Miten sitten uusi huipputeknologinen puolustus on oikeastaan onnistunut operaatioissaan? Onko uusi ”standoff precision strike warfare”, jonka teoreettisia avustajia ovat teoretikot John A. Warden, D. A. Deptula, S. Metz ja David S. Fadok, toiminut kuten uskottiin? Tämä ajattelu(tapa) perustuu lähtökohtaan, että Yhdysvaltojen asevoimien osastoilla ja erilaisilla komennuskunnilla (*expeditionary force*) voisi vaikuttaa nopeasti vastustajaan ja pakottaa se antautumaan. Muun muassa Wardenin ajatukset, että hyökätään heti vihollisen johtajuutta vastaan ja samalla sitä vastaan, mitä hän harhaanjohtavasti on kutsunut nimellä ”Center of Gravity” (Voimanlähde). Tämä ajatus perustuu lähtökohtaan, jossa vaikutetaan suoraan viiteen sisäkkäiseen kehään ja erityisesti sen ”napakymppiin”, eli johtajuuteen. Voimanlähde olisi siten suoraan sisin kehä jokaisessa kriisityypissä tai sodassa. Siinä ei juurikaan nähty tarvetta analysoida vihollisen yhteiskuntajärjestelmää, kulttuuria tai syvälli-

⁵⁸⁵ Ks. SIPRI:n vuosikirja 2003, *ibid.* Appendix 2. Siinä esitetään lukumääriä Afrikan ja Aasian eri sodista.

⁵⁸⁶ Mahdollinen syy- yhteys on seuraavillakin tekijöillä: rahan vähyyden seurauksena varustus on huono/vanhentunut, minkä seurauksena moraali heikkenee, ja sitä vahvistavat huono johtaminen ja heikko organisaatorakenne.

⁵⁸⁷ Eritrean ja Etiopian väliset sodat ovat esimerkki siitä, miten kaksi afrikkalaista aikaisempaa liittolaista kapinaliikettä päätyi pitkäaikaiseen tavanomaiseen sotaan. Kävi ilmi, että varsinkin etiopialaisilla joukoilla oli hyvät sotilaalliset valmiudet.

sempiä konfliktin taustalla olevia syitä. Koska kiinnostus välttää omia tappioita oli hyvin suuri, haluttiin asiat panna järjestykseen käyttämättä ”jalkoja maassa”. On myös käynyt ilmi, ettei parempanakaan pidetyssä sodankäynnissä olla päästy erityisen pitkälle kahdessa vakavasti otettavassa ”tapauksessa” (”cases”): ensiksi Afganistanissa ja viimeksi Irakissa. Toimittaessa joukkoja vastaan, jotka yrittävät taistella tavanomaisesti, on kummassakin paikassa saatu nopeita ja huomiota herättäviä voittoja. Nykyaikaisista täsmäaseista ei ole ollut varsinaisesti mitään ratkaisevaa hyötyä ”toisen erän” taisteluissa epävakinaisia joukkoja (irregular) vastaan. Sodat ovat joka tapauksessa käynnissä täydellä teholla, ja nopeasta loppumisesta on vain vähän viitteitä, vaikka käytössä on runsaasti uusia asejärjestelmiä.

On toisin sanoen syytä ajatella tarkkaan vielä kerran, että mitä todella vaaditaan, jos läntisten (ammattilais-) joukkojen on pystyttävä saavuttamaan ratkaisevaa sotilaallista menestystä taistelutahtoisista terroristiryhmistä. Vastaus on ehkä, että käyttöön otetaan taas clausewitzilaisempi ajattelutapa, jossa ei tehdä selvää eroa politiikan ja sotilaallisten vaikutuskeinojen välillä? Nuo sodan kaksi puolta pitää siis nähdä itsessään *sodan* kahtena puolena, ja molempia pitäisi osata käyttää samanaikaisesti. Nykyisillä ajankohtaisilla konfliktialueilla on usein vaikea nähdä selvää eroa sodan ja rauhan välillä. Näin ollen on vastaavasti vaikea ylläpitää selvää eroa sodan ja politiikan välillä, minkä ylläpitäminen on perinteisesti ollut tärkeää länsimaaisissa pääkaupungeissa.

9 Nykyaikainen sotateoria – käsitteitä ja ongelmanasetteluja

9.1 Sodankäynnin periaatteet – keskeisiä menetelmiä

“Sodan periaatteiden” käsitettä (“militära principer”) käytetään paljon sotilasalan kirjallisuudessa, upseerikoulutuksessa sekä etenkin doktriinityöskentelyn tukena. Juuri tästä doktriinityöskentelystä saamiini kokemusten mukaan myös doktriinien kehityksen ja operatiivisen konseptin yhteydessä on tavallista keskustella tekijöistä, joita kulloinkin halutaan painottaa. Tähän liittyvät keskustelut ajautuvat usein kaikkea muuta kuin käytännönläheisiksi, koska juuri tarkasteltavaan aiheeseen liittyvien priorisoitavien periaatteiden valinta on erittäin vaikeaa. (Amerikkalaiset liikesodan tutkijat tosin väittivät aikoinaan, että kahta periaatetta pitää heidän mukaansa aina painottaa muiden kustannuksella – speed ja focus of effort.⁵⁸⁸) Joissain tapauksissa saatetaan korostaa uusia variaatioita vanhoista periaatteista, vaikka näiden lähtökohtia pidetään edelleen ajantasaisina. Kyse on tällöin usein ”vanhojen asioiden pukemista uusiin vaatteisiin”, eikä niinkään yrityksistä luoda mitään uutta. Periaatteiden ehkä perusteellisin viimeaikaisin käsittely löytyy John I. Algerilta *The Quest for Victory* vuodelta 1982. Kirja on historiikki siitä, miten periaatteisiin liittyvät ajatukset ovat vuosisatojen aikana kehittyneet, pääpainon ollessa Napoleonin sotien jälkeisessä ajassa. Yhteenvetona pitkistä ja yksityiskohtaisesta periaatteisiin liittyvästä käsittelystä hän esittää, että teoria ja periaatteet eivät yksinään anna turvaa omille joukoille todellisen sodan aikana. Toisaalta niiden jättäminen ilman huomiota olisi sotatilanteessa samaa kuin sivuuttaa menneisyydestä saadut kokemukset. Sodasta selvittää, jos osataan yhdistää sotateoria käytännön kokemuksiin.⁵⁸⁹

Amerikkalainen sotateoreetikko Trevor N. Dupuy on määritellä sodankäynnin teoriaksi kutsumaansa aihetta seuraavasti:

A theory of combat is the embodiment of a set of fundamental principles governing or explaining military combat, whose purpose is to provide a basis for the formulation of doctrine, and to assist military commanders and planners to engage successfully in combat at any level. Such a theory includes (...):

⁵⁸⁸ Lind, William S: *Maneuver Warfare Handbook* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1985).

⁵⁸⁹ Alger, John I: *The Quest for Victory. The History of the Principles of War*, foreword by General Frederick J. Kroesen, (Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1982), s. 191.

1. *identifying the major elements of combat and the combat processes through which they operate and pattern in the interactions and relationships among them,*
2. *describing combat structures and pattern of interactions and relationships of variable factors that constantly shape or determine the outcome of combat, and*
3. *expressing in quantitative terms the patterns so identified and described.*⁵⁹⁰

Runsaasti kritiikkiä oli ilmassa, kun Yhdysvaltojen maavoimat jättivät perinteisen sotilaallisten periaatteiden luettelon pois vuonna 1976 julkaistusta doktriiniversiosta FM 100–5, Operations. Algernon kommentoi tätä seuraavasti: ”The failure was not in the omission of the list from the manual but in failing to understand the strength and mystique that has become associated with the catalog of nine, or ten, or however many a given army has come to accept.”⁵⁹¹

Seuraavaksi esitellään viimeisten noin 180 vuoden ajan kuluessa eri tahojen ”oikeiksi” toteamia niin sanottuja *sodankäynnin periaatteita (principles of war)*. Taulukon 9.1 on koonnut englantilainen Christopher Bellamy. Se valottaa omalla tavallaan sitä hektistä kehittytyötä, mikä oli käynnissä heti kylmän sodan päättymisen jälkeen. Periaatteiden määrä vaihtelee lähteestä riippuen. Esimerkiksi Jomini käytti vain kahta periaatetta. Useimmissa kokoonpanoissa on nykyään tavallisesti kahdeksasta kahteentoista periaatetta. Lukumäärä riippuu paljolti myös siitä, miten periaatteet jaetaan ja muotoillaan. Esimerkiksi uuden doktriinin U.S Army FM 100–5 luonnoksessa, joka laitettiin internetiin maaliskuussa 1997, oli yksitoista periaatetta. Sen sijaan vuoden 1993 doktriiniversiossa tyydyttiin yhdeksään periaatteeseen. Tämän dokumentin viimeisimmässä versiossa, FM 3–0 *Operations*, joka julkaistiin kesäkuussa 2001, säilytettiin yhdeksän periaatetta, vain vähäisin tekstimuutoksia. Tässä nähdään, että sotilaallinen ”muoti” vaihtelee jonkin verran ajan kuluessa, vaikka periaatteiden lähtökohdat eivät itsessään muuttuisi.

Kuten taulukosta 9.1 käy ilmi, on ollut erimielisyyttä siitä, mitkä ovat olleet sodankäynnin hallitsevat periaatteet. On kuitenkin tiettyjä avainsanoja, jotka toistuvat, esimerkiksi keskittäminen (*concentration*) ja yllätys (*surprise*). Tämän lähtökohdan mukaan voitaisiin todeta, että tavanomaisessa sodankäynnissä on muutama ”sääntö”, jotka perustuvat sotakokemuksiin ja joiden paikkansapitävyyden historian tutkimukset vahvistavat. Nämä säännöt pitää siis ottaa huomioon, kun sotilasjoukkoja organisoidaan, varustetaan, koulutetaan ja johdetaan.

⁵⁹⁰ Margiotta, F. D. (toim.): *Brassey's Encyclopedia of Military History and Biography*, (London: Brassey's, 1994). Tässä refereroidun artikkelin on kirjoittanut T. N. Dupuy ja se on nimeltään ”Theory of Combat”, s. 966.

⁵⁹¹ Alger, *ibid*, s. 168–69.

Jomini	Clausewitz	Foch	British (Kingston–McLoughry)	British FSR	U.S. Army	U.S. Navy (Keenan)	Warsaw Pact 1956–1959 (Savkin)
1. Use freedom of manoeuvre to bring masses against fractions	Employ all available forces with utmost energy	Economy of force	Selection and maintenance of the aim	Maintenance of the aim	Mass	Objective	Mobility and high tempos of combat operations
2. Decisive direction	Concentrate where decisive blow to be struck	Freedom of action	Maintenance of morale	Offensive action	Mobility	Weighted distribution of force	Concentration of main efforts and creation of the necessary superiority at the decisive place and time
3. –	Lose no time and surprise enemy	Free disposal of forces	Offensive action	Concentration	Objective	Co-ordination of effort	Surprise
4. –	Pursue success with utmost energy	Security	Security	Economy of force	Economy of force	Initiative	Combat activeness (aggression: <i>aktivnost</i>)
5. –	-	-	Surprise	Co-operation	Simplicity	The unorthodox	Preservation of own troops' effectiveness
6. –	-	-	Concentration of force	Security	Security	-	Comformity of goal of operations to the actual situation
7.	-	-	Economy of effort	Surprise	Unity of command	-	Interworking (co-operation)
8. –	-	-	Flexibility	Mobility	Organization for combat	-	-
9. –	-	-	Co-operation	-	Surprise	-	-
10. –	-	-	Administration	-	-	-	-

Taulukko 9.1 ”Principles of War”⁵⁹²

⁵⁹² Ote Christopher Bellamyn teoksesta, *The Evolution of Modern Land Warfare. Theory and Practice*. (London: Routledge, 1990).

”Sodankäynnin periaatteiden” käyttäminen

Brittiläiset sotateoreetikot ja sotahistorioitsijat J.F.C. Fuller ja B.H Liddell Hart ovat keskeisiä henkilöitä sodankäynnin periaatteiden tulkintaan liittyen.⁵⁹³ Sekä Liddell Hart että Fuller palvelivat ensimmäisen maailmansodan taistelukentän olosuhteissa länsirintamalla. Fuller toimi muun muassa brittiläisen panssarivaunujoukon esikuntapäällikkönä. Hän oli sodan ensimmäinen merkittävä taktikko ja teoreetikko, joka omiin henkilökohtaisiin kokemuksiinsa perustuen punoi yhteen nämä kokemukset ja liitti ne sotateoreettiseen yhteyteen (vuonna 1916). Tämän seurauksena muun muassa ”sodankäynnin periaatteet” saivat uuden muodon, jota muun muassa Yhdysvaltojen maavoimat käyttävät vielä tänä päivänäkin vain vähäisin muutoksien (ks. FM 3–0 *Operations* vuodelta 2001). Fuller oli historian parissa työskennellessään muodostanut käsityksen, että sodassa oli lainalaisuuksia ja että niistä voitaisiin muodostaa *laws of combat* tai *science of war*. Hän ei kuitenkaan itse kehittänyt mitään siihen liittyvää teoriaa – mikä ei ehkä ole mahdollistakaan?

Monet sotilaat ja sotateoreetikot ovat kylmän sodan päättymisen jälkeisenä aikana korostaneet, että sodankäynnin uusi suuntaus on tulossa.⁵⁹⁴ Paljon vanhaa on kuitenkin vielä jäljellä, muun muassa keskeiset sodankäynnin periaatteet eri läntisten valtioiden doktriineissa: päämäärän selkeys, johtosuhteiden selkeys, vaikutuksen keskittäminen, voimien taloudellinen käyttö, hyökkäyksellisyys, sotaliikkeet, yllätys, turvallisuus ja yksinkertaisuus. Taustalla vaikuttaa myös epävarmuus, joka johtuu ”sodan usvasta”, kitkasta sekä tulivoiman tappavuudesta, moraalisen ja fyysisen rohkeuden vaatimuksista sekä taistelutahdon merkityksestä ja taistelukyvystä niin strategisella, operatiivisella kuin taktisellakin tasolla.⁵⁹⁵ Myös tarve sovittaa yhteen, koordinoida/synkronoida näiden tasojen välisiä toimia sekä tarve tehdä ja säilyttää aloite ovat edelleen merkittäviä tekijöitä. Sitä vastoin voidaan aiheellisesti väittää, että lueteltujen tekijöiden yhteispeli on muuttumassa. Käynnissä oleva ”metamorfoosi” on kehittämässä jotakin uutta ja toisenlaista, joka voi panna alulle uusia sodankäynnin muotoja. Sellaisesta aikaisemmasta dramaattisesta muutoksesta esimerkkinä on tulivoiman kehittyminen 1800-luvulla ja moottorointi 1900-luvulla. Kaikista uutuuksista huolimatta sotilal-

⁵⁹³ Alger, *ibid.*, katso liitteet 32 ja 33 Fullerin ”Strategic Principles”/”Tactical Principles” vuodelta 1916 ja Liddell Hartin ”The ’Ten Commandments’ of the Combat Unit” vuodelta 1919 sekä hänen uusi luetelonsa liitteessä 49, ”The Concentrated Essence of War” vuodelta 1932, s. 232–233, s. 237–238, s. 246–247.

⁵⁹⁴ Tähän suuntaukseen kuuluvat kolme kirjaa ovat, Thomas X. Hammes, *The Sling and the Stone. On War in the 21st Century*, (St. Paul, MN: Xenith Press, MBI Publishing Company Books, 2004); Christopher Coker, *The Future of War. The Re-Enchantment of War in the Twenty-First Century*, (Oxford: Blackwell Publishing, 2004); Stephen Biddle, *Military Power. Explaining Victory and Defeat in Modern Battle*, (Oxford: Princeton University Press, 2004).

⁵⁹⁵ Alger (*ibid.*) osoittaa kirjan monissa liitteissä, että sodankäynnin periaatteisiin/sotilaallisiin periaatteisiin liittyvillä ajatuksilla on pitkä esihistoria. On luultavasti vaikeaa täysin rikkoa tätä traditiota, koska useimmat upseerit pitävät näitä periaatteita ”lapsena opittuina” alkeistietoina.

listen periaatteiden opettamista jatketaan edelleen, ja useimmat kirjoittajat lienevät yhtä mieltä siitä, että niillä nykyäänkin voi olla sotilaallista merkitystä ja tarkoitusta.⁵⁹⁶

Fullerin ensimmäisen maailmansodan aikana muotoilemia periaatteita näkyy edelleen ohjesäännöissä. Esimerkiksi Yhdysvaltain asevoimat toivat vuonna 1993 FM 100–5 *Operations*-doktriinissa esiin sodankäynnin yhdeksän periaatetta, joissa voi nähdä monia varsinkin strategiaa ja taktiikka koskevia yhtäläisyyksiä Fullerin ajatusten kanssa.⁵⁹⁷ Vuoden 1993 doktriinissa luettelo näytti tällaiselta:

1. *Objective* Direct every military operation toward a clearly defined, decisive, and attainable objective.
2. *Offensive* Seize, retain, and exploit the initiative.
3. *Mass* Mass the effects of overwhelming combat power at the decisive place and time.⁵⁹⁸
4. *Economy of Force* Employ all combat power available in the most effective way possible; allocate minimum essential combat power to secondary efforts. [Uudessa versiossa ensimmäinen lause on poissa.]
5. *Manoeuvre* Place the enemy in a position of disadvantage through the flexible application of combat power.
6. *Unity of Command* For every objective, seek unity of command and unity of effort⁵⁹⁹
7. *Security* Never permit the enemy to acquire unexpected advantage.
8. *Surprise* Strike the enemy at a time or place or in a manner for which he is unprepared.
9. *Simplicity* Prepare clear, uncomplicated plans and concise orders to ensure thorough understanding.

Kesäkuussa 2001 julkaistussa uudessa sodankäynnin periaatteiden luettelossa (FM 3–0 *Operations*), säilytettiin yhdeksän periaatetta, sen jälkeen kun kokonaista yksitoista periaatetta oli ollut jonkin aikaa TRADOC:in Internetsivulla. Uudessa tekstissä tarkennettiin, että

⁵⁹⁶ Alger (ibid) katso hänen pohdintaansa luvussa 8, s. 162–170. Hän väittää tässä mm. että tällaiset periaatteet miellyttävät upseereita, mikä merkinnee sitä, että niitä luultavasti halutaan jatkaa.

⁵⁹⁷ Alger (ibid) s. 232–233.

⁵⁹⁸ Yhdessä periaatteen ”mass” kanssa on teksti FM 3–0:ssa vuodelta 2001 muutettu seuraavasti: ”Concentrate the effects of combat power at the decisive place and time.” Uutta on myös: ”Army forces can mass effects without concentrating forces to a far greater extent than in the past. They can also mass effect more quickly. This does not imply that Army forces accomplish their missions with fires alone. Swift and fluid maneuver supported by situational understanding complement firepower. Often, this combination accomplishes in a single operation what formerly took an entire campaign.”

⁵⁹⁹ Vuodesta 2001 teksti on muutettu muotoon: ”For every objective, ensure unity of effort under one responsible commander.”

nämä yhdeksän periaatetta ovat voimassa sekä sodassa että niin sanottujen OOTW-operaatioiden yhteydessä, ja että ne koskevat niin strategista kuin operatiivista ja taktista tasoa.⁶⁰⁰ Nykyisin useimmat länsimaat⁶⁰¹ yrittävät soveltaa käytäntöön vastaavaa sodankäynnin periaatteiden luetteloa. Näille on tyypillistä, että periaatteiden priorisointia muunnellaan tapauskohtaisesti (on helppo osoittaa, että ei ole kyse säännöstöstä tai mistään ”sodan laista”).⁶⁰² Fullerin kaltaiset sotateoreetikot eivät koskaan tarkoittaneet luetteloa muuksi kuin analyttiseksi apuvälineeksi sotilaallisessa suunnittelussa ja toteutuksessa. Sen ei koskaan ajateltu olevan jonkinlainen ”sotilaallinen Mooseksen laki”, vaikka aikojen kuluessa dokmatisointipyrkimyksiä tälläkin alueella on nähty. Kysymys on enemmänkin suunnittelun ja toimeenpanemisen apuna olevasta ”muisti”-listasta, eikä missään tapauksessa malliratkaisusta.

Norjaa voidaan käyttää esimerkkinä havainnollistamaan sitä, miten pienehkössä maassa on yritetty käyttää sodan/sotilaallisia periaatteita laadittaessa puolustushaarojen yhteisoperaatioiden doktriinia (sotilasstrategisella tasolla). Siinä korostetaan, että ”sotilaallisten operaatioiden yleisperiaatteet” muodostavat synteessin (yhdistelmän) sotateorian keskeisistä puolista.⁶⁰³ Viisaasti kyllä, tässä kerrotaan Clausewitzin varoituksesta uskoa liikaa siihen, että sotaa voidaan käydä joidenkin tiettyjen periaatteiden mukaan. Hän huomauttaa muun muassa:

Kaikkia näitä teoriayrityksiä voidaan pitää analyttisinä edistysaskelina totuuden alueella, mutta ovat synteettiseltä osaltaan [*ts. periaatteiden luettelona*] (...) täysin käyttökelvottomia. (’Alle diese Versuche sind verwerflich.’)⁶⁰⁴

Lainatusta varoituksesta huolimatta periaatteita yritetään kuitenkin muotoilla jonkinlaisiksi totuuksiksi norjalaisessakin doktriinidokumentissa. Norja on lähtökohtaisesti katsonut

⁶⁰⁰ Huomionarvoista on, että liikesodan kannattajat ovat kritisoineet laajaa periaatteiden luetteloa. On huomautettu, että periaatteet ovat operaatioiden toteutuksessa usein toisilleen vastakohtaisia. Kysymys on usein jonkin periaatteen jättämisestä pois (esimerkiksi painopisteen muodostaminen [kraftsamling] merkitsee vähentynyttä turvallisuutta ja toimintavapautta). Vaikeus tai ”taito” onkin siinä, että tunnistaa, mitkä periaatteet ovat tärkeimmät missäkin vaiheessa. Paljon tarmoa on uhrattu pelkästään selvittämään, että kuinka vähillä periaatteilla voi lopulta selvitä. Pisimmälle menevät liikesodankäynnin teorian kannattajat, jotka väittävät että ”focus of effort” ja ”speed” riittävät.

⁶⁰¹ Ruotsissa sekä laivastolla että rannikkokystöillä oli ”Krigförings allmänna grundregler” vastaavissa ohjesäännöissään. Maavoimissa ja ilmavoimissa ne määriteltiin ruotsalaisissa Marco Smedbergin (1994) laatimissa oppikirjoissa *Om stridens grunder* ja vastaavasti *Om luftkriget* (1998), katso myös *Om sjökriget* (1996). Näiden kolmen sotataitoa koskevan kirjan syntyajatuksen taustana oli osaksi selittää näitä periaatteita lähinnä taktisella ja operatiivisella tasolla.

⁶⁰² Amerikkalaisilla on seuraava muotoilu uudessa FM 3–0:ssa, luku 4, s. 9: ”The principles of war are not a checklist. They do not apply in the same way to every situation. Rather, they summarize the characteristics of successful Army operations. Their greatest value lies in the education of the military professional...”

⁶⁰³ Puolustusvoimien puolustushaarojen yhteisoperatiivinen doktriini (FFOD) – Del A, (Oslo: Forsvarssjefen, 2000), s. 67. Tämä doktriini perustuu keskeisiin Nato-doktriineihin, kuten mm. Nato AJP 01, *Allied Joint Doctrine*.

⁶⁰⁴ *Ibid.*, s. 67.

parhaaksi tukeutua liikesodankäynnin teoriaan doktriinin perustana. Sen pitää silloin ilman muuta kuvastua siitä, mitä sodankäynnin periaatteita otetaan mukaan. Alustavasti täsmennetään myös, että sotaliike ”on keino, jota käytämme päästäksemme vihollisen suhteen edulliseen asemaan”. Väitetään myös, että ”liikesodankäynnin teoria panee suurimman painon strategisille ja operatiivisille sotaliikkeille, koska ne vaikuttavat suoraan sotilaallisten operaatioiden lopputulokseen, ja koska juuri näillä tasoilla sotilasjohtajilla on suurin keinojen valikoima käytettävänä tehokkaiden sotaliikkeiden suorittamiseen”. Laadittiin yhdeksän ”strategisen, operatiivisen ja taktisen sotaliikkeen” periaatteen luettelo – samanlainen edellä esitetyn amerikkalaisen luettelon kanssa, mutta joitakin yksityiskohtaisia eroavaisuuksia siinä on. Norjalaisen version otsikot ovat:

1. Yhtenäinen tavoitteenasettelu (*enbellig målsetting*)
2. Johtosuhteiden selkeys (*enbellig kommando*)
3. Aloite (*initiativ*)
4. Tempo (*tempo*)
5. Joustavuus (*fleksibilitet*)
6. Vaikutuksen keskittäminen (*kraftsamling*)
7. Yllätys (*overraskelse*)
8. Harhautus (*villedning*)
9. Yksinkertaisuus (*enkelhet*)⁶⁰⁵

Käyttöön on otettu lisäksi sotilaallisten operaatioiden yleiset periaatteet, toisin sanoen periaatteet joiden korostetaan koskevan kaikkentyyppisiä sotilaallisia operaatioita. Ajatuksena on, että ensimmäiset yhdeksän periaatetta – joiden väitetään voimassa olevan yhteisoperaatioiden doktriinin määritelmässä olevan ”tulkittuja” liikesodankäynnin teoreettisessa yhteydessä, kun taas alla olevat ovat luonteeltaan ”avoimempia”. Kuitenkin nämäkin on mainittu doktriinin mukaan ”tulkittava suunnitellun yksittäisen operaation valossa” ja suhteessa valittuun operaatiosuunnitelmaan.

1. Moraali (*moral*)
2. Taloudellisuus (*økonomisering*)
3. Turvallisuus (*sikkerhet*)
4. Legitiimiyys (*legitimitet*)
5. Tuki (*understøttelse*)⁶⁰⁶

Yleisenä kommenttina voidaan todeta, että tästä on tullut suhteellisen pitkä ja monimutkainen luettelo. Käytännössä on vain yksi tapa suhtautua viidentoista osittain ristiriitaisen kohdan/periaatteen luetteloon. On valittava ne kohdat/periaatteet, joita haluaa priorisoida eri operaatioissa. Muussa tapauksessa tulee kohtaamaan matkan varrella vaikeuksia yrittäessä epätoivoisesti pitää tavoite kirkkana.

⁶⁰⁵ FFOD, *ibid.*, s. 67–69.

⁶⁰⁶ *Ibid.*, s. 69–70.

Edellisillä sivuilla kerrottuja periaatteita voidaan pitää sotilaallisessa suunnittelussa muistilistana, mutta *ei* malliratkaisuna. Kenraali Fullerin aikanaan laatima luettelo oli tarkoitettu analyttiseksi apuvälineeksi sotilaalliseen suunnitteluun ja koulutukseen. *Strategisella tasolla* voi kuitenkin olla vaikeaa nähdä sodankäynnin periaatteiden *suoranaista* käyttöarvoa. Tällä tasolla poliittisilla ja taloudellisilla arvioinneilla on luultavasti suurempi suora vaikutus suunnitelmien muotoiluun kuin sodankäynnin periaatteilla niihin toimintoihin, joihin sotilaallisen voiman käyttö kuuluu. Sodankäynnin periaatteet koskevat yhteisoperaatioiden doktriinissa vain taktista että operatiivista tasoa. Näillä tasoilla periaatteiden käyttö liittyy suoraan toimintaan. Vertaa tätä ajatusta siihen miten periaatteista kerrotaan ja miten niitä selitetään nykyaikaisissa länsimaisissa doktriineissa.

9.2 Liikesodan⁶⁰⁷ ja kulutussodan välisiä eroja

Käsitteiden perusteita

Kuten aikaisemmin on selvitetty, useimmat nykyaikaiset länsimaiset 1980- ja 1990-luvulta olevat doktriinit perustuvat nykyään liikesodankäynniksi kutsuttuun teoriaan, joilla on juuret 1920- ja 1930-luvuilla. Tämän teoriapohjan perustalta useimmat länsimaat ja erityisesti Nato ovat 1990-luvulla kehittäneet uusia doktriineja. Näistä doktriineista ainakin useimmille on jossain määrin ominaista liikesodankäynnin teoria, vaikka Yhdysvallat uusissa doktriineissaan vuoden 2000 jälkeen on jo irtautumassa näistä konsepteista. Tilalle ovat tulleet toisenlaiset iskulauseet, kuten *Full Spectrum Dominance* ja *Network-Centric Warfare*. Yhdysvalloissa vain merijalkaväen voidaan katsoa olevan vielä tekemisissä ”klassisen” liikesodankäynnin ajattelumallien kanssa. Liikesodankäynnin käsitettä ei enää käytetä esimerkiksi brittiläisissä doktriineissa tai Nato-doktriinien yhteydessä. Sotaliikkeiden käsite (manoeuvre) on edelleen käytössä, mutta siitä on tullut eräänlainen ”arvovapaa” käsite, jota ei suoraan enää yhdistetä liikesodankäyntiin. Sekä liikesodankäynti että liikesodankäynnin teoria ovat kuitenkin käsitteitä, jotka edelleen ovat käytössä kansainvälisessä kirjallisuudessa, etenkin jos niissä kuvataan sotilaallista ajattelu(tapaa) ja sotateoriaa sellaisenaan. Tulee kuitenkin huomata, että olemassa olevat käsitteet perustuvat pitkälti liikesodankäynnin teorioihin ja siksi liikesota tulee nähdä perustana, johon läntiset doktriinit tukeutuvat.

Amerikkalainen L. W. Grau on eräässä tilanteessa lyhyesti kuvannut niin sanottua *epälineaarista taistelukenttää* seuraavasti:

⁶⁰⁷ Joissain maissa ollaan luopumassa liikesodankäynnistä (manöverkrigföring) käsitteenä. Käsitettä ei pidetä neutraalina, koska se liittyy liian läheisesti Neuvostoliiton hajoamiseen ja siten vuoden 1991 tilanteeseen. Nykyään käytetään mieluummin sellaisia käsitteitä kuin liikesodankäynnin teoria (manövertori), ”maneuverist approach” ja liikesodankäynnin ajatustapa (manövertankar) selittämään tätä ajattelu- ja suunnittelutapaa. Tätä selitetään lähemmin tässä kirjassa.

*Linear Warfare is roughly analogous to U.S. football. An attacking and defending side face one another on line. After a short period of concerted effort to gain or deny ground or advantage, both sides regroup and reform to try again. Non-linear warfare is roughly analogous to (European) soccer. There is constant activity with players on the same team simultaneously defending, attacking or making the transition between the two. Team members rapidly coalesce into temporary attack or defensive groups and then disperse again (...)*⁶⁰⁸

Myös tämä käsitteistö on peräisin 1920- ja 1930-lukujen Euroopasta, mutta sai uutta vauhtia 1970- ja 1980-luvuilla Natossa ja varsinkin Yhdysvalloissa tapahtuneen nykyaikaisten doktriinien kehittämisen yhteydessä. ”Epälineaarinen sodankäynti” on alkujaan neuvostoliittolainen käsite ja kiinteä osa neuvostoliittolaista sotatiedettä. Tätä ”monimerkityksellistä” käsitettä pyrittiin määrittämään seuraavasti:

Soviet military science is a unified system of knowledge about preparation for, and waging of, war in the interest of the defense of the Soviet Union and other socialist countries against imperialist aggression. Its function include:

- *the discovery and study of objective laws of armed combat,*
- *the development of methods and forms of warfare for the achievement of victory over the enemy on the basis of a knowledge of the above law,(...)*
- *the elaboration of principles of troop organization, training, and education in accordance with the requirements of modern warfare,*
- *the development of a method of military science as a whole, its general theory, the theory of military art, the military technical sciences, and its other parts and branches.*

*Thus, by Soviet military science is meant the aggregate of diverse material and psychological phenomena of armed combat being studied and analyzed for the purpose of elaborating practical recommendations for the achievement of victory in war. Armed combat, the chief ingredient of war, is, therefore, the principal research subject of contemporary Soviet military science.*⁶⁰⁹

⁶⁰⁸ Perustuu muistiinpanoihin konferenssista Washington D.C:ssä toukokuussa 1995 – osa PowerPoint esittelyä, jonka W.S. Grau oli valmistellut.

⁶⁰⁹ Kozlov, S. N. (toim.) (1971): *The Officer's Handbook. A Soviet View*. Alkuperäinen julkaistu Moskovassa 1971, käänätynyt ja julkaissut United States Air Force, s. 47-48. (Kustannusliike Voenizdat julkaisi kaikkiaan 17 kirjaa tässä sotateoreettisessa sarjassa vuosien 1965 ja 1973 välillä ja amerikkalaisten käänätämänä. Näillä kirjoilla, jotka olivat korkeaa tieteellistä tasoa, oli epäsuorasti suuri vaikutus amerikkalaisten doktriinien parissa tehtyyn työhön 1970-luvun lopulla.)

Kaksi pääsuuntausta

Läntisissä maissa tunnistettiin 1980-luvulla kaksi selvästi erilaista sotateoriaan ja yleisesti sotaan ja sodankäyntiin liittyvää sotilaallista “pääsuuntausta”. Nämä voidaan karkeasti jakaa kahteen pääryhmään:

- **Kulutussodankäynti** – käsitteen lähtökohtana on nykyään englanniksi usein kutsuttu *attritional culture*.
- **Liikesodankäynti** – tässä lähtökohtana on englanniksi usein kutsuttu *mobile culture* tai *manoeuvre culture*, jossa ajatustapojen perustana ovat liikesodankäyntiteoreettiset käsitteet.

Tämä karkea jaottelu on edelleen voimassa sotateoreettisten ajatusten taustalla, vaikka 1990-luvulla ja edelleen aivan lähivuosina on kehitelty paljon uusia ja mielenkiintoisia sotateorioita ja doktriinisuuntauksia. Voidaan myös väittää, että uudet mm. Yhdysvalloissa ja Natossa käyttöön otetut doktriinit on muodostettu lähinnä olemassa olevien resurssien ja teknologisten edellytysten mukaisiksi (kaikki doktriinikirjoittajat eivät jaa tätä käsitystä). Uudet trendit/signaalit näkyvät ehkä parhaiten erilaisissa sotilasammattillisissa aikakauslehdissä. Esimerkkinä tästä voi olla, että samalla kun monet teoretikot ovat antaneet positiivisia lausuntoja verkostoihin perustuvan sodankäynnin mahdollisuuksista hajautetulle johdolle ja ”itsesykronoiville yksiköille”, toiset ovat nähneet uuden tekniikan ylimmän johdon mahdollisuutena lisätä entisestään ylempien johtamistasojen valvontamahdollisuuksia alaspäin aina taktiselle tasolle. Tämän ryhmän vaikutusvaltaa yleisessä sotilaallisessa keskustelussa on lisännyt viimeisten vuosien aikana jatkuvasti kasvava ilmavoimataustaisten doktriinikehittäjien määrän kasvu. Varsinkin maa- ja merivoimista tuleviin teoretikkoihin verrattuna ilmavoiman kannattajat ovat perinteisesti puolustaneet enemmän keskusjohtoista johtamisfilosofiaa.

On syytä tähdentää, että näiden kahden pääsuunnan *laadulliset* ominaisuudet ovat luonnollisesti riippuvaisia konkreettisista olosuhteista ja tekijöistä. Sotilaalliset ajattelu(tavat) vaihtuvat ja kehittyvät ajan myötä, ja tänä päivänä on nähtävissä selviä eroja maiden välillä, kun on kyse siitä, mitä halutaan painottaa. Keskeistä on sekin, pidetäänkö liikesodankäynnin teoriaa ensisijaisesti (määriteltynä) menetelmänä käydä sota vai nähdäänkö se enemmän toiminnan taustalla olevana *filosofiana*. Jos valinta on jälkimmäinen, niin tällöin on mahdollista käyttää teoriaa vapaammin ja ehkä myös rakentavammin. Lisäksi ei ole ehkä järkevää panna liikesodankäynnin ja epäsuorasti vastustajaan vaikuttavien menetelmien käytön välille mitään yhtäläisyysmerkkiä. Näiden kahden käsitteen välillä ei silloin enää ole välttämätöntä yhteyttä, koska liikesodankäynnin teoria on tapa ajatella sodankäyntiä eikä mikään johonkin tiettyyn taktiseen malliin perustuva etukäteen määrätty ja jollain tavalla myös pysyvä taistelumuoto.

Haasteena on tämän filosofian hyödyntäminen sellaisella tavalla, että se pystyy herättämään luovuutta ja aloitteita – sen sijaan että se toimisi estävästi, mikä sitoo tarpeettomasti sekä miehistöä että päällystöä. Tämä ei automaattisesti merkitse, että sotilaalliseen organisaatioon onnistuttaisiin luomaan uutta elinvoimaa, vaikka virallisesti otetaankin liikesodankäynnin teoria pääperiaatteena käyttöön (mikä nyt on tehty Ruotsinkin puolustusvoimissa).

Sääntöjen ohjaamassa ja perinteitä kunnioittavassa järjestelmässä on usein liikaa muutosvistarintaa, jotta olisi mahdollista päästää vanhojen ajatusten tilalle uusia filosofioita ja käytäntöjä.

Kulutussodan taustalla olevien teorioiden esittely

Kulutukseen perustuvaan ajattelu(tapaan) kohdistettiin 1970-luvulla jatkuvasti kasvavaa kritiikkiä. Edward N. Luttwak julkaisi vuonna 1979 artikkelin, jossa hän todisteli, että niin kutsuttu ”attritional approach” oli amerikkalainen sodankäyntitapa, joka perustui heidän käsitykseensä itsestään materiaalisesti ylivoimaisena kansakuntana ja heidän vahvaan uskoonsa tulivoimasta ongelmien ratkaisijana.⁶¹⁰ Se oli vastakohta sille, mitä hän kutsui ”liikesodankäynniksi” (”manoeuvre warfare”), jonka tavoite Luttwakin mukaan oli saada aikaan ”uuteen” ajatustapaan perustuva ”luhistuminen” (”disruption”). Taistelujoukot oli organisoitu siten, että niillä pystyttiin vaikuttamaan vihollisen tunnettuja heikkouksia vastaan. Tämä johti toisaalta toimintakyvyn kapenemiseen, koska tämä lähtökohta ei ottanut huomioon muita mahdollisia tehtäviä tai toimintaympäristöjä.

Kulutussodankäyntiä kohtaan suunnatut hyökkäykset oli erityisesti kohdistettu sekä Yhdysvaltojen maavoimia että yleisesti systeemianalyttisiä menetelmiä vastaan, joissa suunnitteluperusteet pohjautuivat matemaattisille, sodankäyntiä tulivoiman kumulatiivisena kehittämisenä käsitteleville malleille. Tämä kritiikki ja jopa hyökkäykseksi tulkitut toimet ei tietenkään nostattanut mitään ilonpurkausta Pentagonissa, joka pyrki kaikin keinoin pitämään kiinni olemassa olevista ajatuksista. Kuitenkin tämä ja aikaisemmat muiden teoreetikoiden julkaisemat artikkelit olivat selventämässä eräitä ongelmia, jotka liittyivät – lähinnä negatiivisena iskulauseena – jälkikäteen otettuun ”attrition warfare” -käsitteeseen.⁶¹¹ Tämä on aikaa myöten merkinnyt myös, että näitä ajatuksia on alettu paremmin tajuta, ja ne ovat kaiken kaikkiaan vaikuttaneet nykypäiviin asti keskusteluun siitä, mikä on kehittämisen ”oikea tie”.

Kulutusaattelu perustuu käsitykseen, että vain hyökkäämällä vihollisen *vahvuuksia vastaan* voidaan saavuttaa todellisia tuloksia. Tämä merkitsee tavallisesti sitä, että vihollisen taisteluvoimat oli tuhottava. Tähän pystytään vain, jos pystytään kehittämään vastustajaa suurempi tuho- ja hävityskyky, eli siis kehittämällä voimasuhteita itselle edullisella tavalla.⁶¹²

⁶¹⁰ Luttwak, Edward N: ”The American Style in Warfare and The Military Balance”, *Survival* 21, No 2, March-April 1979, s. 57–60.

⁶¹¹ Kaksi keskeistä artikkelia, jotka liittyvät liikesodankäynnin käsitteen vahvistamiseen ovat: W.S. Lind, ”Some Doctrinal Questions for the United States Army”, *Military Review*, 57, no 3, maaliskuu 1977, s. 54–65. Keskeinen oli myös Steven L. Canby, ”Nato: Reassessing the Conventional Wisdom”, artikkeli julkaisussa *Survival* 18, no 4, heinä–elokuu 1977, s. 164–168. Nämä kaksi artikkelia saivat aikaan kovan keskustelun siitä, mitä nykyaikaiset voimat olivat, ja vastasivatko olemassa olevat doktriinit itse asiassa edessä oleviin todellisiin haasteisiin.

⁶¹² Montgomery of Alamein (1968): *Krigskunstens historie*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo. Tämä kirja tarjoaa erinomaisella tavalla mahdollisuuden päästä tutustumaan yhteen rationaalisen *attrition*-ajattelutavan johdetaan praktikkoon. Varsinkin kirjan viidennessä ja kuudennessa osassa (ja luvuissa 1 ja 2) voidaan nähdä, miten tämä ajattelutapa esitellään.

Ylivoimaisena pidetyn sotilaallisen materiaalin saanti pitää turvata, koska se on *merkitykseltään kriittinen* tässä kyseisessä tavassa lähestyä ja toteuttaa sotaa. Ylivoimaisuus rinnastetaan suoraan tulivoimaan, josta tulee samalla pääkeino vastustajaan vaikuttamisessa. Taisteluliikkeiden toteutuskyky jää tässä yhteydessä vain toisarvoiseksi vaikutuskeinoksi. *Aika*-käsitettä käytetään ajasta, joka kuuluu välttämättömän materiaalin tai sotilaallisen kapasiteetin koostamiseen ja sen kuljettamiseen taistelukentälle (materiaali pitää mahdollisesti myös ensin tuottaa). *Tempo*-käsite liitetään ensisijaisesti voimavarojen käyttöönottoon ja niiden suuntaamisen nopeuteen taistelukentällä suhteessa vastustajan vastaavaan kykyyn. Tempo on siis selvästi toisarvoinen tulivoimaan nähden. Kulutussodankäynnin ajatus säilyi esimerkiksi Yhdysvaltain merijalkaväessä aina siihen asti, kunnes doktriinin perusta muutettiin vuonna 1989 liikesodankäyntiin liittyväksi. Tähän asti oli voimassa ajatus systemaattisesta tai metodisesta taistelusta (*methodical battle*), joka määriteltiin seuraavalla tavalla: ”a set-piece, closely orchestrated, slow-moving battle, tightly controlled from a highly centralized command”.⁶¹³ Toinen tämän ajattelu(tavan) tavallinen piirre oli, että puolustusta ja puolustustaistelua pidetään sodankäynnin vahvimpana muotona kaikilla sodankäynnin tasoilla, joilla *ratkaisut* tapahtuvat, toisin sanoen strategisella, operatiivisella ja taktisella tasolla. Tätä *ei* kuitenkaan pidä tulkita niin, että kulutussodankäynnissä yritetään välttää hyökkäystaistelua. Kyse on pikemminkin riittävän tehokkaan hyökkäyskyvyn varmentamisesta kehittämällä henkilöstöä ja materiaalia ylivoimaisen kapasiteetin muodostamiseksi.

Kolmas, kulutussodankäyntiä tavallisesti luonnehtiva piirre on maa-alueiden valtaamiskyky. Tätä kykyä painotetaan erityisen paljon. Oleellista on siis nähdä, että *maa-alueen ottaminen ja pitäminen* eivät ole vain yksi monista muuttujista, vaan varsinainen *mittapuu* oman puolen menestykselle (tai mahdolliselle tappioasetelmalle). Historiassa on monia esimerkkejä, jotka voivat valaista sitä, miten tämä ajattelu(tapa) on tuonut voimakkaan halun vallata maa-alueita ja miehittää niitä, tai ainakin tuonut esiin halun kiistää vihollisen oikeus maa-alueen käyttämiseen. Usein on jätetty toisarvoiseksi arvoida laajemmasta näkökulmasta tämän alueen varsinainen hyöty viholliselle tai itselle. Kulutussodan klassinen esimerkki on ensimmäisen maailmansodan länsirintaman asemasotaa/taisteluhautasotaa. Kulutussodan tyyppiin ajattelu(tapoihin) viittaa myös nykyisinkin käytössä oleva ajatus (*operaatio-*) *turvallisuudesta*. Tämä pakonomainen suojaaminen ohjaa passiivisuuteen, eikä niinkään haluun tarttua sodassa tarjoutuviin mahdollisuuksiin ja tilaisuuksiin. (Tässä tulevat jälleen esiin systemaattiset ja metodiset piirteet, koska ajattelu(tavan) kannattajat edellyttävät, että taistelu toteutuu systemaattisesti, ilman suurempia yllätyksiä.) Yksi tämän ajattelutavan syistä voidaan luultavasti löytää hyvin inhimillisestä toiveesta säilyttää ja palauttaa järjestys ja tasapaino taistelukentälle. Se voidaan kokea menetetyksi hetkellisesti marsseilla tai taistelun aikana. Tilanne halutaan näin ollen vakauttaa mahdollisimman nopeasti. Ongelmana on, että tilanteen *vakauttamiseen* keskittyminen vie aikaa, jota olisi pitänyt käyttää esimerkiksi saavutetun menestyksen hyväksikäyttöön, esimerkiksi vihollisen takaa-ajoon. Historiasta löytyy monia

⁶¹³ Wylly, Michael Duncan: Teaching Maneuver Warfare. Artikkelin R.D. Hooker jr:n toimittamassa kirjassa: *Maneuver Warfare – An Anthology*, (Novato, CA, Presido Press, 1993), s. 248.

esimerkkejä, että vihollinen on puutteellisen takaa-ajon vuoksi pystynyt organisoitumaan uudelleen ja pystynyt saamaan joukkonsa taas taistelukykyiseksi.⁶¹⁴

Neljäs kulutussodankäyntiin liittyvän ajattelu(tavan) piirre on suunnitelmiin sitoutuminen. Tämä ajattelu(tapa) ohjaa resurssien suunnittelussa lähes ”matemaattiseen” suhtautumistaan. Ajattelutapaa leimaa usein myös toive siitä, että suunnitelma muodostaa ja varmistaa jonkinlaisen järjestyksen sodan kaaokseen. Tämä ohjaa myös painottamaan johtajien ominaisuuksia, jossa kiinnitetään ensisijaista huomiota yksityiskohtien hallintaan ja kykyyn hallinnoida ihmisiä ja voimavaroja. Luovuudella ei sen sijaan nähdä olevan samalla tavalla merkitystä. Toimintaa taitelukentällä ohjaa muutenkin lähes pakonomainen tarve hankkia tietoa toisarvoisista asioista ja olosuhteista. Tätä toimintaa kuvaa usein rutiinit, joita muodostetaan raportointiin ylemmille johtoportaille. Tässä toimintakulttuurissa ei usein huomata, että raportointi vie paljon aikaa. Lisäksi usein jää epäselväksi, että mitä hyötyä siitä on niille, jotka työskentelevät lukujen ja tekstien parissa. Tämän esikuntatyön tarkoituksena onkin yleensä halu esittää ”menestystä”, eli tilastollisesti osoittaa, että kaikki ”menee suunnitelmien mukaan”.

The plan becomes a triumph of structure over events, and does not readily welcome the creation and exploitation of fleeting opportunities. Given the chaos of war this inflexibility is the most significant weakness of attritional approach.⁶¹⁵

On kuitenkin korostettava, että kulutussota on vielä nykyään luultavasti tavallisempi tapa asennoitua sotilaallisiin asioihin. Syy saattaa olla niinkin yksinkertainen, että tämä menetelmä tyydyttää paremmin inhimillisiä tarpeita. Äärimmäisessä henkisessä paineessa, jota sota kaikesta huolimatta merkitsee, tällainen staattinen ajattelu(tapa) antaa yksityiselle ihmiselle fyysisen suojan ja psykologisen turvallisuuden tunteen. Tämän ajattelutavan avulla yritetään luoda järjestystä taistelukentälle – mistä luultavasti suuri osa on illuusiota – mutta joka kuitenkin tuntuu täyttävän yhden tarpeen: nimittäin monimutkaisen ja usein epäselvän maailman tarkastelemisen selvin ja hyvin määritellyin parametrein.

⁶¹⁴ Toim.huom: suomalaisia esimerkkejä löytyy runsaasti toisen maailmansodan aikaisista operaatioista. Esimerkiksi talvisodan aikaisen Sallan-Savukosken-Pelkosenniemen -operaation toinen vaihe alkoi venäläisen osapuolen joutuessa pysäyttämään hyökkäyksensä ja joutuessa irtautumaan useita kymmeniä kilometrejä taakse päin. Suomalaiset joukot eivät säilyttäneet taistelukosketusta ja vastustaja pystyi ryhmittymään puolustukseen ja taistelemaan samoissa asemissa lähes koko talvisodan ajan.

⁶¹⁵ R. A. D. Applegate ja J. R. Moore konferenssitekstissä, ”The Nature of Military Culture”. Tekstin kopio vuodelta 1990, ”hand out” konferenssissa Lontoossa, tekstin painamisesta ei tietoa. Applegate on nykyään kenraali Ison-Britannian armeijassa.

9.2.1 Mikä on liikesodankäynnin ajattelun tapa ja sen ydin?

”Taistelu tahdosta”

Liikesodankäyntiin suuntautunutta (manöverorienterad) sotilaallista kulttuuria kuvaa luultavasti parhaiten se, että vihollista vastaan *ei* ensisijaisesti taistella keskittämällä ylivoimaisia resursseja sen *vahvuuksia vastaan* vaan vastustajaa vastaan hyökätään sen sijaan siellä, missä se on fyysisesti tai psykologisesti heikko. Tarkoituksena on häiritä vastustajan ”sisäistä rauhaa” ja sen voimien yhdistämistä. Hyökkäyksen kohteena on vihollisen tahto pyrkiä omiin sodan päämääriinsä. Edellytyksenä on myös, että olemassa on voimavaroja tai todellinen mahdollisuus vihollisen voittamiseen suhteellisin pienin omin tappioin. Viimeksi mainittu on ehkä yksi parhaista argumenteista tämän ”sodankäyntityylin” puolesta, jotta se pystyisi miellyttämään lukumääräisesti ja teknisesti alivoimaisempaa osapuolta.⁶¹⁶

Tälle ajattelun tavalle on ominaista toinen tekijä, jonka mukaan hyökkäyksellistä toimintaa arvostetaan sodankäynnin ainoana ratkaisevana muotona. Puolustukselliset operaatiot hyväksytään osana erilaisten toimenpiteiden ”työkalulaatikkoa”. Niitä pidetään kuitenkin vain tilapäisenä olotilana, menetelmänä jota käytetään odotellessa hyökkäystaisteluille parempia edellytyksiä. Omien joukkojen turvallisuudesta huolehditaan parhaiten, kun jatkuvasti pystytään kehittämään ja ylläpitämään yllätysmomenttia viholliseen nähden. Vihollisen on sillä tavalla koko ajan pakko keskittyä torjuntaan, mikä vähentää sen mahdollisuuksia aloitteen ottamiseen. Käytännössä tähän päästään hyödyntämällä koko ajan havaittuja mahdollisuuksia ja virheitä, joita vihollinen aina tekee. Kaiken kaikkiaan näitä ominaisuuksia kuvataan parhaiten termillä ”kiivas tempo” (”högt tempo”), toisin sanoen että itse ylläpidetään vihollista kiivaampaa tempoa niin suunnittelussa kuin operaatioiden toteutuksessa.

Kolmas piirre liikesodankäyntikeskeiselle ajattelu(tavalle) on, että mikään suunnitelma ei kestä viholliskosketusta ja että todellinen varmuus sodassa on tämän perusasian hyväksyminen. Tässä yhteydessä täytyy varmistaa, että käsitteiden ”johtaminen” ja ”valvonta” välillä on selvä ero. Johtaminen on kykyä saada jotakin tapahtumaan, kun taas valvonta on alkuun pantuihin toimintoihin vaikuttamista tai niiden ohjaamista. Liikesodankäynnissä on ensisijaista pyrkiä tehokkaaseen johtamisen hajauttamiseen. Riittävän kiivaan tempon ylläpitäminen operaatioissa edellyttää, että toimintaa ei johdeta ”liian ylhäältä”, liian byrokraattista virkatietä pitkin. Tilanteenmukaiset ratkaisut pitää tehdä alatasolla, siellä missä ollaan tekemisissä vihollisen kanssa. Tilanteenmukainen johtaminen on ainut edellytys, joka mahdollistaa liikesodankäynnin käytännön toteuttamisen. Kaikkien tasojen johtajien odotetaan samoista syistä ottavan mahdollisuuksien mukaan aloitteen ja vastuun käsiinsä, sekä osoittavan tahtoa ja kykyä ottaa laskelmoituja riskejä. Liikesodankäynti muuttaa ylempien johtoportaiden roolia. Heille jää päävastuu ”voittajakonseptin” kehittämisestä komentajan

⁶¹⁶ Kun Yhdysvallat maailman vahvimpana sotilasvaltana kuitenkin doktrinaarisesti (”kääntyi”) (”konverterade”) liikesodankäyntiin, oli hyvin vahvana argumenttina juuri halu minimoida sekä omat että liittolaisten ja jopa vastustajan (ennen muuta siviilien) tappiot. Tärkeänä tekijänä oli myös uusi mediatilanne ja sen vaikuttavuus sotatoimien toteuttamiseen.

operaatio-ajatuksen ja päätöksen muodossa, sekä operaatioiden alkamiseen liittyvästä joukkojen keskittämistä ja suunnitteluvaiheesta. Toteuttamisvaiheessa komentajien tehtävänä on sitten opastaa ja kannustaa joukkojaan. Heidän tulee myös varmistua siitä, että esiin tulevat mahdollisuudet todella käytetään hyväksi järjestämällä voimavarat uudelleen. Lisäksi ylätasoa pitää määrittää selkeästi mikä on painopiste (*kraftsamling*) ja painopistesuunta (*kraftsamlingsriktning*). Lisäksi tämän tason on pystyttävä seuraamaan, miten vihollisen Voimanlähteeseen (*Centre of Gravity*) vaikutetaan ja miten resursseja kohdennetaan niin, että tämä vaikutus tehostuisi.

Neljäs piirre tässä sodankäyntitavassa on, että ei priorisoida vallattuihin vihollisen aseisiin ja varauduta mahdollisiin vastahyökkäyksiin, vaan yritetään sen sijaan koko ajan häikäilemättömästi hyödyntää jatkuvasti kehittyviä tilaisuuksia. Tarkoitus on pitää yllä mahdollisimman kiivas tempo. Vaarana on tietenkin, että toiminta synnyttää heikkoja kohtia, mutta se riski on hyväksyttävissä, jos sen avulla pystytään keskittämään riittävästi voimaa vastustajan Voimanlähteitä (CoG, *tyngdpunkter*) vastaan niin, että se heikentyy. Tässä on huomautettava, että riskien otto ja kiivaan tempon ylläpitäminen tapahtuu enimmäkseen taktisella tasolla; päätös voimien kokoamisesta Voimanlähteitä vastaan (CoG, *tyngdpunkter*) pysyy ylemmillä johtoportilla.⁶¹⁷ Tilanteesta riippuen niihin/siihen iskemiseen käytetään sitten suoria tai epäsuoria menetelmiä. Vihollisen hyväksikäytettäviä heikkouksia ja aukkoja etsitään jatkuvasti. Tappioiden vähentämiseksi vältetään muun muassa vihollisen ja oman päävoiman suoraa vastakkain asettamista, mikä normaalisti merkitsee suuria menetyksiä.

Tällä tavalla voidaan myös toiminnan alkutilanteessa käyttää vastustajaan nähtynä heikompia joukkoja ja voimavaroja positiiviseen ratkaisuun pääsemiseen, toisin sanoen ei ainoastaan estämään vihollista pääsemästä voitolle. Se voidaan muotoilla seuraavasti: ainoa varteenotettava taistelutaito on se, jota käytetään ratkaisua haettaessa, ja jolla näin ollen on seurauksia koko sotatoimelle. ”Kamppailu ajasta” on myös olennaista. Tällä tarkoitetaan, että aika on tärkeä resurssi, jota myös vihollinen pyrkii hyödyntämään. Vihollinen voi helposti kaapata aloitteen ja pakottaa toisen osapuolen mukautumaan toimintaansa. Tällä tavoin sotaliikkeiden, ajan ja käytetyn päätössiiklin välinen vuorovaikutus ratkaisee tempon.

Joitakin kriittisiä kommentteja

Englanninkieliset kaksi käsitettä *speed* ja *focus of effort* käännetään tässä (nopea/kiivas) tempo ja vaikutuksen keskittäminen. Useimpien liikesodankäynnin johtavien teoreetikoiden mukaan juuri tämä on luonteenomaista tämänmuotoiselle sodankäynnille. Kaikkien toimenpiteiden tulisi vahvistaa, että käsitteet todella antavat leimansa sotilaallisille operaatioille. Täy-

⁶¹⁷ Kaikkea ei lisäksi voi selittää sillä, että on tärkeää etsiä aukkoja, hyökätä heikkoihin kohtiin ja välttää päävoimaa, ja samalla pitää kiinni siitä, että ylivoimaiset joukot pannaan taisteluun vihollisen painopisteen heikentämiseksi. Käytännössä täytyy aina löytää toteutettavissa olevat ratkaisut, ts. vahvistaa suunnitelma ja käytännön toteutus, mikä ottaa huomioon tietyn alueen tekijät, mm. osapuolten taistelukytköt ja niiden kapasiteetin. Sodassa ei ole olemassa mitään ”standardiratkaisuja”.

tyy aina arvioida tapauskohtaisesti, missä määrin näitä ajatuksia voi käyttää sellaisenaan ja kuinka paljon muita niin sanottuja sodan periaatteita on mahdollista ohittaa.⁶¹⁸

Tässä on kuitenkin pieni varoitus paikallaan. Keskityttäessä liian tiukasti kulutuksen ja liikesodan käsitteisiin, saattaa seurauksena olla liian paljon ”mustaa tai valkoista”. Toisaalta voidaan ajatella, että jos *attrition*-nimellä kutsutulla ilmiöllä on selvä vastine, käsite on pikemminkin *annihilation* kuin *maneuver*. Käsitteeseen *annihilation* liittyy nimittäin vastustajan täydellinen tuhoaminen, ja on vain vähän perusteita väittää, että kahden muun sotateoreettisen suunnan takana olevat teoreetikot tavallisesti toisivat tällaista esille. Muun muassa brittiläiset ja amerikkalaiset sotateoreettiset kirjailijat, jotka ovat pohtineet tätä, käyttävät usein sanoja ja käsitteitä hieman eri lailla. Sen vuoksi pitää aina lähemmin tutkia, miten käsitteitä käytetään, ennen kuin aikakausille tyypillisistä ongelmista muodostetaan omia käsityksiä. Tässä pitänee antaa semantiikan levätä hetken, ja sen sijaan huomauttaa, että kulutus- ja liikesodankäyntiin liittyy sangen paljon samanlaisia vaikutuskeinoja. Tästä esimerkkinä on, että kaikkein sinnikkäimmätkin liikesodankäynnin teorioiden kannattajat hyväksyvät, että kulutussodan elementit voivat muodostaa onnistuneiden liikesodankäynnin operaatioiden välttämättömän osan.

Tässä on myös paikallaan viitata hieman toisenlaiseen kysymyksenasetteluun: liikesodankäynnin teorioihin perustuvan menestyksellisen sotaliikkeen avulla voidaan onnistua voitamaan vihollinen verisesti sotatoimien aikana. Jäljellä on kuitenkin vihollisvoimien riisuminen aseista. Tämä on tunnettu historiallinen ongelma, jonka kanssa myös Clausewitz painiskeli *Schwerpunkt* -käsitteensä kanssa. Etukäteissuunnittelua tarvitaan, jotta vihollisen aseistariisunnan toteutus onnistuu ilman suurempia ongelmia. Liikesodankäynnin teoriat pyrkivät siis etsimään käytännön haasteisiin erilaisia ratkaisuja, kuin mihin esimerkiksi brittien ja amerikkalaisten sodankäynnissä 1900-luvun alkupuolella oltiin totuttu. Olennaista on, että liikesodankäynnissä yritetään löytää muita menettelytapoja kuin aiheuttaa mahdol-

⁶¹⁸ Käsite *tilannetietous* (*situationsuppfattning*) tarkoittaa mahdollisuutta ymmärtää sekä oma että vihollisen tilanne sekä niihin vaikuttavien tekijöiden tila ja dynamiikka, ja kykyä analysoida tilanteita oikein ja käyttää tätä analyysia taistelun kehittymisen ennustamiseen ja suunnitteluun. Sodalle ominaisissa kaoottisissa olosuhteissa, joissa ollaan ilman informaatiota tai vaarassa hukkuu epäolennaisen informaation tulvaan, sekä joissa ulkoiset tekijät, kuten väsymys, pelko ja stressi lisäksi vaikuttavat analysointikykyyn, komentajan kokemukseen perustuvalla intuitiolla tulee todellisuudessa kiistattomasti olemaan niin suuri merkitys, että se käytännössä erottaa hyvän ja vähemmän hyvän sotapäällikön toisistaan. Liikesodankäynti toisin sanoen korostaa johtajan merkitystä johtoketjun kaikilla tasoilla. Kaikessa sodankäynnissä johtaja toimii motivaatiotekijänä olemalla hyvänä esikuvana. Liikesodankäynnissä tämä ei riitä, vaan kaikki on kiinni johtajan keinojen ja toimintatavan valinnasta, joka perustuu hänen tulkintaansa tilanteesta ja ylemmän päällikön tarkoituksesta. Hän ei voi enää tyytyä orjamaisesti seuraamaan ylemmän komentajan yksityiskohtaisia käskyjä. Siinä mielessä liikesodankäynnin ja kulutussodankäynnin välinen suhde on niin kuin vapaan tanssin ja klassisen baletin välinen suhde. (Siitä voidaan varmasti keskustella, onko tämä ”tanssikuva” täysin korrekti. Luultavasti on niin, että *korvografi* [kenraali] päättää yhtä paljon ja tanssija yhtä vähän, huolimatta siitä mikä tanssilaji on kysymyksessä?) Viite perustuu norjalaisen Flaggkommendör J. Børresenin esitelmässä esittämiin arviointeihin eräässä Forsvarets stabsskolen seminaarissa, 16.4.1998, mutta ”tanssiesimerkkiin” liittyvät ajatukset ovat kirjoittajan omia.

lisimman suuria tappioita viholliselle – ja siten vaarantaa omien joukkojen joutuminen vastaavien suurten menetysten kohteeksi. Brittiläisten doktriinissa tämä sanotaan lyhyesti näin:

*The manoeuvrist approach to operations is one in which shattering the enemy's overall cohesion and will to fight, rather than his materiel, is paramount.*⁶¹⁹

Dokumenttiin liittyvässä kommentissa kuvataan lyhyesti keinoja, joita voidaan käyttää konkreettisten päämäärien saavuttamiseen:

*(...) attacks on the enemy's command and control systems, the requirement for high tempo and simultaneity. And it focuses on the deceptive, elusive, scheming to be forced, driven, or manipulated out of something.*⁶²⁰

9.2.2 Operaatiotaito – tärkeä osa nykyaikaista liikesodankäynnin teoriaa

Liikesodankäynnin teorian erittäin keskeinen elementti on operaatiotaidon käsite (operaatiotaito, operationskonst, operational art). Mitä tällä käsitteellä tarkoitetaan? Vähän yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että se on taito voittaa sota-aiheet, vastakohtana kahakoille ja iskuille. Operaatiotaito määrittää *taistelujen (slag)* voittamistason (taktinen taso) ja *sotien* voittamistason (strateginen taso) välissä olevaksi taidoksi. Näin määriteltynä operaatiotaito tulee kuitenkin epätasaisesti määritellyksi, minkä vuoksi on toivottavaa pohtia tätä vähän tarkemmin.⁶²¹

Tavallinen tapa määritellä operaatiotaito läntisessä maailmassa nykyään on tarkastella operaatiotaitoa siitä näkökulmasta, miten sotilaallista voimaa käytetään strategisten ja (tai) operatiivisten tavoitteiden saavuttamiseen. Tähän tavoitteeseen pyritään muokkaamalla sopeutettu (sotilaallinen) strategia sekä organisoimalla sota-aiheet, suuremmat operaatiot ja taistelut. Operaatiotaidon avulla niin kutsuttu *Joint Force Commander (JFC)* muuttaa valitun strategian toteuttamiskelpoisiksi operaatioiksi. Suunniteltu operaatio vuorostaan toteutetaan JFC:in johdolla eri puolustushaaroista muodostetun joukon taktisten ”toimeksiantojen” avulla. Operaatiotaidon käytön yhteydessä on kaikissa nykyaikaisissa doktriineissa täsmennetty, että JFC:in päävastuulla on kaikkien voimakomponenttien yhdistäminen niin, että ne ”kuuluvat yhteen” kaikilla sodankäynnin tasoilla.

Len Deighton on kirjassaan *Blitzkrieg* selostanut mielenkiintoista esimerkkiä operaatiotaidon käyttämisestä. Kenraali Heinz Guderianin XIX. Panssariarmeijakunta (Panzer-korps) ja sen kolme panssaridivisioonaa olivat 14. toukokuuta juuri ylittäneet Maas-joen Sedanin

⁶¹⁹ British Defence Doctrine, JWP 0–01, (London: HMSO, 1996).

⁶²⁰ Kenraalimajuri J. Kiszely, ”The Meaning of Manoeuvre”, *RUSI Journal*, december 1998, s. 37.

⁶²¹ Alla on viitattu kahteen kirjaan, jotka käsittelevät tätä teemaa historiallisessa yhteydessä. Charles Messenger, *The Art of Blitzkrieg*. (London: Ian Allan Ltd, 1976). J. Corum, *The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform*, (Kansas: Univ. Press of Kansas, 1992).

kaupungin luona.⁶²² Vahvat ranskalaisjoukot olivat ryhmittyneinä Guderianin eteläpuolelle uhaten saavuttaa hänen ainoan sillanpääasemansa joen länsipuolella. Deightonin esityksen mukaan Guderianin ongelmallinen tilanne näytti suunnilleen tällaiselta:

Guderianin täytyi nyt tehdä niin tärkeä päätös, että kyse oli enemmän strategiasta (sotänäyttämö) kuin taktiikasta. Hänen kolme panssaridivisioonaansa olivat repineet suuren aukon ranskalaisten puolustukseen. Miten tärkeää oli lujittaa ja valvoa tätä paikkaa Maas-joella? Ottaisiko hän kohteeseen suuret ranskalaisreservit, jotka oletettavasti olivat matkalla aukolle? Hyökkäisikö hän pahasti kärsineiden Ranskan armeijan ulompien, hänen sivustoillaan olevien yksiköitten kimppuun ja ”vyöryttäisi” sillä tavalla puolustuksen?

Guderian ei tehnyt näistä mitään. Hän ei pitänyt taukoa pidempään kuin minkä kesti varmistua siitä, että tässä vaiheessa jo hieman nuhjaantunut Grossdeutschland-rykmentti ja 10. panssaridivisioona varmasti pitivät Stonnen luona sijaitsevan ylänköisen maaston, muutamien kilometrien päässä suoraan etelään siitä paikasta, missä hän oli ylittänyt Maasin. Hän vähät välitti kaikista teorioista, miten sotaa pitäisi käydä, otti mukaansa 1. ja 2. panssaridivisioonan ja lähti liikkeelle suoraan kohti länttä, pois taistelualueelta, poikki Aisnea ja Sommea ympäröivän laakean maaston.⁶²³

Tässä yhteydessä on tarpeen tarkastella hieman lähemmin 1986 julkaistun *AirLand Battle*-doktriinin uudelleen muokattua versiota.⁶²⁴ Työtä johti kenraali William Richardson, joka oli ottanut vastaan TRADOC:in johtajan tehtävät 1983. Hänen tarkoituksensa oli selvittää joitakin teoreettisessa perustassa sinä aikana ilmenneitä puutteita. Kuten vuoden 1982 versiossa, sodan soveltamista käytäntöön pidettiin *a holistic notion reflected simultaneously in three areas of activity: strategy, operations and tactics*.⁶²⁵ Erotuksena vuoden 1982 version kuvauksesta, joka pani taktisen tason etusijalle, ja jossa osittain mentiin lankaan selittämällä tuho operatiiviseksi tavoitteeksi, nyt tähdättiin hieman suurimpiin tavoitteisiin:

*The principal task of the theatre commanders and their subordinate commanders is to concentrate superior strength against enemy vulnerabilities at the decisive time and place to achieve strategic and policy aims.*⁶²⁶

Tämä lausunto viestitti täysin uudesta tavasta tarkastella operaatioiden käsitettä. Tärkeintä oli ehkä, että käsitys *tubosta* (*destruction*) tavoitteena, joka ohjaisi kaikkia operaatioita, muutettiin käsitykseksi konkreettisesta tavoitteesta, jonka poliittis-strateginen päätöstaso on määrittänyt tarkemmin. Lisäksi lyödään lukkoon liikkuvan sodankäynnin tarkoitus, joka määritellään niin, että pannaan alulle kompleksinen operatiivinen tilanne tarkoituksena käyttää vihollisen perustavaa ja/tai järjestelmäpohjaista haavoittuvuutta hyväksi. Juuri tämän haavoittuvuuden systemaattinen hyödyntäminen ottamalla omat voimakeinot käyttöön sitä vastaan saa aikaan, että omat strategiset tavoitteet saavutetaan.

⁶²² Rothbrust, Florian K: *Guderian's XIXth Corps and The Battle of France. Breakthrough in the Ardennes, May 1940*. (London: Praeger, 1990).

⁶²³ Deighton, Len: *Blixtkrig, från Hitlers uppgång till Dunkerques fall*, (Stockholm: Atlantis, (1979), 1981), s. 270.

⁶²⁴ FM 100–5, versio toukokuulta 1986.

⁶²⁵ Naveh, Shimon (1997): *In Pursuit of Military Excellence*, (London: Frank Cass, 1997), s. 305.

⁶²⁶ FM100–5, vuoden 1986 versio, s. 27.

9.3 Keskeisiä liikesotaan liitettäviä käsitteitä ja ongelmanasetteluja

Seuraavassa pohditaan joitakin liikesodankäynnin keskeisiä käsitteitä ja ongelmia. Teksti on tarkoitettu ongelmallisen aiheen lyhyeksi esittelyksi: miten käsitteet liikesodankäynnin teoria ja liikesodankäynti oikeastaan pitää tulkita? Seuraavat neljä kysymyksenasettelua saattavat olla hyödyllisiä näiden käsitteiden ja ongelmien parissa:

Koska tässä työskennellään monien oletettavasti keskeisten käsitteiden kanssa, on kysyttävä, miksi monet sotateoreetikot korostavat näitä kyseisiä käsitteitä. On myös hyödyllistä tietää jotakin siitä, ketkä teoreetikot väittävät esitettyjä käsitteitä liikesodankäynnin yhteydessä ”tärkeimmiksi”. Tässä esitellään joukko teoreetikoita, mutta alaviitteissä viitataan useampaankin ajankohtaiseen, päätehtävin ulkopuolelle jäävään teoreetikoon. Luku perustuu aikaisempien lukujen 2 ja 3 taustatietoihin.

Toiseksi: miksi valitut käsitteet ovat keskeisiä? Jälleen kerran on paikallaan huomauttaa, että on ollut pakko tehdä valintoja. Tässä esitetyt käsitteet eivät automaattisesti ole ”tärkeimmät”, vaan tavallisessa käytössä olevia käsitteitä, joilla on käyttöarvoa operatiivisissa tehtävissä oleville upseereille. Varsinkin kansainvälisestä kirjallisuudesta on pyritty ottamaan tähän lukuun mukaan tavallisimmat käsitteet. Aikaisemmin on jo huomautettu, että ei ole kahta samanlaista sotaa. Näin ollen on täysi syy seurata aktiivisesti kansainvälistä, uusien trendien ja sotilaallisten haasteiden ympärillä käytävää keskustelua.

Kolmanneksi: miksi käsitteet on esitelty valitussa järjestyksessä? Merkitseekö ensimmäisenä oleminen sitä, että se on tärkein? Tässä on luultavasti välttämätöntä täsmentää, että järjestys ei merkitse tärkeysjärjestystä. Olen valinnut ensimmäisenä esiteltäväksi teoreetikko B.H. Liddell Hartin, koska hyvin monet niistä, jotka ovat olleet kehittämässä nykyään liikesodankäynnin teorian kokoomakäsitteenä tunnettua ajatusta, ovat käyttäneet hänen käsitteitään ”epäsuora vaikuttaminen/lähestymistapa⁶²⁷” (*”indirect approach”*). Sotateoreettisessa keskustelussa ”mukana pysymiseen” tarvitaan myös tietty yleiskatsaus tavallisessa käytössä

⁶²⁷ Toim.huom: Suomalaisessa käsitteistössä käytetään lähinnä epäsuoran vaikuttamisen käännoästä. Myös vaikutustapa on mahdollinen käännoä. Tämä tosin perustuu ajatukseen, että on olemassa jotain konkreettista vaikutukselle altista, johon/joihin voidaan vaikuttaa. Tässä tapauksessa vaikutuslogiikka perustuu epäsuoruuteen, suoruuden vastakohtana. Liddell Hartin ajatus ei ollut alun perin kuitenkaan aivan näin konkreettisuuteen pyrkivä. *Indirect approach* on tarkoitettu hänen ajatuksiensa mukaisesti lähinnä tavaksi ajatella, jota käyttämällä ja joten asennoitumalla voi saavuttaa selkeämpiä, lopullisempia ja kustannuksiltaan tehokkaita lopputuloksia. *Indirect approach* ei muutenkaan perustu ensisijaisesti fyysiseen vaikuttamiseen vaan psykologisen vaikutuksen saamiseen strategisella (*strategy*) tai suurstrategisella tasolla (*grand strategy*). Tähän tasoon vaikuttamisella arvioidaan olevan suora vaikutus myös taktiselle tasolle, jolla tasolla taistelevat menettävät halunsa taistella sen asian puolesta mihin olivat alun perin ryhtyneet. Epäsuoruus ei ole kuitenkaan ”sotaa vailla ruumiita”, vaan tehokkaimpaan mahdolliseen vaikuttamiseen pyrkivää toimintaa. Tämä voi siis merkitä taktisella tasolla kovia ja raskaita taisteluja. Niillä vain pitää olla suora vaikutus strategiselle tai vielä ylempälle sodankäynnin tasolle. Muutoin kyseessä on vain ensimmäiselle maailmansodalle tyypillinen taktisen tason kulutustaistelu, joka johtaa kokonaisuudessaan strategiseen kulutussotaan. Epäsuora vaikuttaminen -käännoäksen käytössä pitää siis muistaa, että kyseessä on vain yksi ajatus tämän teoreettisen konseptin käytöstä.

oleviin käsitteisiin. Tässä luvussa esitellään todennäköisesti tärkeimmät ajankohtaiset käsitteet, jotka voidaan sisällyttää nykyaikaisten tavanomaisten operaatioiden suunnitteluun ja toteutukseen. Kuitenkin, kuten aikaisemmin on huomautettu, valtioiden välisten tavanomaisten sotilaallisten operaatioiden ja esimerkiksi sissisodankäynnin luonteen välillä on suuri ero. Lukija tulee huomaamaan, että tietyt ilmaisut on alun perin kehitetty käytettäväksi siinä kontekstissa, jota 1980-luvulla Yhdysvalloissa alettiin kutsua liikesodankäynniksi, kun taas toiset käsitteet ovat luonteeltaan yleisempiä ja edelleen päivittäisessä käytössä.

Neljänneksi: käsitteet liikesodankäynnin teoria (manöverteori) ja liikesodankäynti (manöverkrigföring) eivät ole synonyymeja. Kummankin käsitteen nykyaikainen perusta on amerikkalaisen sotilasdoktriinin 1980-luvulla tapahtuneessa kehityksessä. Käsitteiden kuvaamat ilmiöt ovat kuitenkin huomattavasti vanhempia, ja ne voidaan nähdä osana järjestäytynyttä läntistä sodankäyntiä, jonka juuret ovat satojen vuosien päässä. Nämä kaksi käsitettä eivät myöskään ole synonyymeja yleisemmille/laajemmille käsitteille, kuten esimerkiksi (nykyaikainen) sodankäynti ja (nykyaikainen) operaatiotaito. Jälkimmäiset kaksi kuvaavat laveasti, miten yleensä on ajateltu sotaretkien suunnittelusta ja toteuttamisesta noin vuoden 1800 paikkeilta lähtien (Ranskan vallankumoussodat ja Napoleonin sodat). Tuo ajankohta symboloi monella tapaa meidän nykyään yleensä tavanomaisena (valtioiden välisenä) pitämämme sodankäynnin alkua.

Ajankohtaisia käsitteitä on tilanpuutteesta johtuen käsitelty tässä luvussa valikoidusti. Lukijan on huomattava, että mukaan otetut käsitteet ovat sellaisia, jotka kirjoittaja on arvioinut – oikein tai väärin – keskeisiksi, eikä tätä siten voi pitää liikesodankäynnin teorian ”täydellisenä tietosanakirjana”.

9.3.1 Liddell Hart ja *The Strategy of Indirect Approach*

Sir Basil H. Liddell Hart (1895–1970) osallistui ensimmäiseen maailmansotaan jalkaväkiupseerina ja haavoittui (taistelukaasusta) brittien hyökkäyksen aikana Sommassa vuonna 1916. Ensimmäisen maailmansodan olosuhteet lienevät yksi syy siihen, että hän käytti elämänsä loppuajan sodan ja sodankäynnin tutkimiseen. Hän oli vahvasti sitä mieltä, että senkaltaista suursotaa, jonka hän oli nähnyt Sommassa ja Passchendaelessa, täytyy yrittää välttää. Mitä paremmin Liddell Hart paneutui maailmansodan aikaisiin tapahtumiin, sitä kriittisemmin hän alkoi suhtautua sotaa länsirintamalla johtaneisiin kenraaleihin ja heidän edustamaansa sotilaalliseen ajattelu(tapaan). Juuri tähän liittyen pitää ymmärtää, että hän vuodesta 1927 kuolemaansa asti 1970 työskenteli jatkuvasti yhden suuren aiheen ja aatteen parissa, jota hän kutsui nimellä *The Strategy of Indirect Approach*. (Käsite voidaan kääntää ruotsiksi ”indirekt närmande”). [Toim. huom.: suomenkielisestä käännöksestä ks. edellisen sivun toimittajan huomautuksen viite] Tässä luvussa kuvataan joitakin käsitteeseen kuuluvista keskeisemmistä ajatuksista ja teorioista. Artikkelialkaa kuitenkin lyhyellä henkilökuvausella Liddell Hartista ja keskeisistä ongelmista, joista hän ja muut saman aikakauden brittiläiset upseerit ja sodan sekä sodankäynnin filosofit olivat kiinnostuneita. Kehitys 1920-luvulla ja edelleen 1930-luvulle on saanut paljon tilaa, mutta olen katsonut tarpeelliseksi siteerata ja kommentoida sitä, miltä teoriat loppujen lopuksi näyttivät hänen 1967

ilmestyneessä *Strategy* kirjassaan. Olen myös katsonut parhaaksi ottaa tässä luvussa esiin seuraavat ongelmat: mitkä ajatustavat olivat epäsuoran lähestymistavan kehittämisen takana? Kenen kanssa hän teki yhteistyötä teorioita muokatessaan? Millä tavalla ajatukset kehittyivät yleisemmistä sotilaallisista, mekanisoitujen joukkojen kehittämistä koskevista ajatustavoista täydellisempään sotateoreettiseen ”filosofiaan”, jollaisen *Indirect Approach* voidaan katsoa olevan? Lopuksi on lyhyt arvio Liddell Hartin merkittävydestä tämän päivän sodan ja sodankäynnin filosofina.

Liddell Hart henkilönä

Professori Alex Danchev on kirjoittanut Liddell Hartin virallisen elämäkerran.⁶²⁸ Hänellä oli kokemusta vastaavista projekteista ennen kuin hän 1990-luvulla ryhtyi tarkastelemaan Liddell Hartia, joka on yksi kiinnostavimmista (hyvässä ja pahassa) brittiläisistä sodan ja sodankäynnin filosofeista ja historioitsijoista. Ilman aikaisempaa kokemusta olisi luultavasti ollut vaikea tunkeutua tämän erittäin terävästi kirjoittavan ja originaalin brittiläisen sotateoreetikon ja sotahistorioitsijan julkisivun taakse. Elämäkerran kirjoittajana Danchev on ehkä enemmän kiinnostunut Liddell Hartin eriskummallisesta piirteestä eräänlaisena aikakautensa ”propagandistina”, hänen roolistaan sotilaspoliittisena kirjoittajana kuin myös Liddell Hartista sotilaallisen ajatustavan ja sotateorian luojana. Elämäkerta tarjoaa kuitenkin mielenkiintoisen kuvan yhdestä arvostetuimmista, mutta myös 1900-luvun kiistellyimmistä, sodan ja sodankäynnin filosofeista.

On paljon perää siinä, mitä Liddell Hartista vuonna 1965 kirjoitettiin *Punch*-lehdessä hänen (ei koskaan lopullisesti valmistuneiden) muistelmiensa kahdesta ensimmäisestä osasta:

Liddell Hart, and men like Fuller, Martel and Hobart who thought his way, were considered cranks (in the 1920s). Even now, with his doctrines so completely justified, he wears a vestigial aura of comicality. This is the convinced reformer's inevitable fate. In his first epistle to the Corinthians, St Paul wrote: 'We are fools for Christ's sake;' and Liddell Hart, whose father was a clergyman, must know how he felt [...].

⁶²⁹

Kuten Danchev on huomauttanut, Liddell Hart oli 1930-luvulla yksi Ison-Britannian suurista nimistä, mikä on melko epätavallista sotilaallisista olosuhteista kirjoittavalle henkilölle. Hän oli hankkinut itselleen sekä imagon että yleisöä.⁶³⁰ Tämä tähden status sai kuitenkin tilapäisesti pahan kolauksen 1939 toisen maailmansodan puhjetessa. Liddell Hart onnistui nimittäin arvioimaan täydellisesti väärin niin saksalaisten kuin varsinkin ranskalaisten sotilaallisen kapasiteetin – toipuminen tästä kesti kauan.⁶³¹

⁶²⁸ Danchev, Alex: *Alchemist of War. The Life of Basil Liddell Hart*, (London: Phoenix/Orion Books Ltd, 1998).

⁶²⁹ Danchev, *ibid.*, s. 3.

⁶³⁰ Danchev, *ibid.*, s. 7.

⁶³¹ Toim.huom: tämä perustuu lähtökohtaan, että Liddell Hart oli ”vakavasti” sekaantunut brittien puolustuspolitiikkaan ja ajoi tämän politiikan mukaisesti ajatusta ”*limited liability*” -politiikasta suhteissa Euroo-

Yhdessä maanmiehensä kenraali J.F.C. Fullerin kanssa Liddell Hart oli kuitenkin se, jolla oli eniten vaikutusta anglosaksiseen maailmaan ”teoreettisena perustajana” luotaessa pansaroitujen joukkojen käyttöön liittyviä toimivia sotilaallisia ajatuksia. Vaikka amerikkalainen historioitsija John J. Mearsheimer⁶³² tekikin parhaansa anastaakseen Liddell Hartilta kaiken kunnian historioitsijana, mitään perusteellista uudelleenarviointia hänestä sotateoreetikkona ja niin sanottuna *strategina* tuskin on tehty. Kuitenkin kaksi muuta keskeistä historioitsijaa/teoreetikkoa on jälkeensä ryhtynyt osittain puolustamaan Liddell Hartia, liittyen varsinkin hänen merkitykseensä sotateoreettisen ajattelutavan kehittämisessä. Historioitsijat Azar Gat ja J.P. Harris ovat kumpikin voimakkaasti tukeneet häntä. Historioitsija Patrick Wright on osaksi tukenut heitä, vaikka onkin ensisijaisesti kiinnittänyt huomionsa sotajoukkojen mekaanistamiseen.⁶³³

Liddell Hart puolestaan toimi myös lyhyen aikaa silloisen brittiläisen sotaministeri Lesley Hore-Belishan poliittisena neuvonantajana meneillään olleen maavoimien uudistamisen yhteydessä 1937–38. Vaikka joitain Liddell Hartin puoltamista uudistuksista saatettiin toteuttaa, hän ajautui lopulta ristiriitoihin Hore-Belishan kanssa. Liddell Hart ei koskaan ymmärtänyt fasisteja, vaan suhtautui aina varauksellisesti Hitlerin ja Mussolinin kaltaisiin johtajiin. Tämän vuoksi hän ei koskaan ollut vaarassa päätyä ”väärälle puolelle”, kuten hänen maanmiehensä Fuller teki.

Liddell Hartin ”lempilapseksi” muodostuivat hänen ajatuksensa *epäsuorasta vaikuttamisesta* (*indirect approach*), josta tuli monella tapaa hänen sotilasteoreettinen ”tavaramerkkinsä” aina 1930-luvun puolivälistä lähtien. Siihen hän aina palasi takaisin ja sitä hän kehitti kuolemaansa asti. Hän kirjoitti kaikkiaan noin 30 kirjaa – mikä jo sinällään on merkki hänen intensiivisestä mielenkiinnostaan pääteemaansa, nykyaikaista sodankäyntiä kohtaan – mutta joka myös on ongelma, koska kirjat ovat laadultaan hyvin erilaisia. Hänen ajatuksensa mekanisoidusta sodankäynnistä, liikkuvuudesta ja ilmavoiman käytöstä sellaisena, jollaiseksi se 1930-luvun alussa kehittyi, pantiin merkille myös ulkomailla. Hän itse väitti kirjoissaan toisen maailmansodan jälkeen, että nämä ajatukset olivat olleet tärkeitä saksalaisten kehitystyölle ennen maailmansotaa. Muun muassa tätä John Mearsheimer epäilee. Myös historioitsija J.P. Harris ja teoreetikko/historioitsija Azar Gat modifioivat tätä käsitystä omista teoksissaan. Tässä on tärkeää korostaa, että ilman Liddell Hartin ”mekaanistamiskiinnostuksen” jaksoa 1920-luvun lopulla ja varhaisella 1930-luvulla, on vaikea selittää hänen vahvaa fokustaan juuri tähän yhteen ja hänelle ratkaisevaan periaatteeseen, *epäsuoraan vaikutus-*

pan puolustukseen. Tämä liittyi realistiseen käsitykseen, että brittiarmeija ei ollut henkisesti tai fyysisesti valmis seuraavaan sotaan. Toisen maailmansodan saksalainen sotamenestys on toisaalta myös laitettu Liddell Hartin olkapäille, huonontaan hänen mainettaan juuri tässä tekstissä viitatulla ajanjaksolla.

⁶³² Mearsheimer, John J: *Liddell Hart and the Weight of History*, (London: Cornell University Press, 1988).

⁶³³ Gat, Azar: *British Armour Theory and the Rise of the Panzer Arm* (London: MacMillan Press Ltd, 2000); Harris, J. P.: *Men, ideas and tanks. British military thought and armoured forces, 1903-1939*, (Manchester: Manchester University Press, 1995); Wright, Patrick: *Tank. The Progress of a Monstrous War Machine*, (London: Faber & Faber, 2000).

tapaan, jonka vaikuttavuutta hän osin jopa liioittelee viimeisimmässä tätä teemaa käsittelevässä *Strategy* kirjassaan vuodelta 1967.⁶³⁴

Strategian sisältö

Kuten sanottu, Liddell Hart (LH) kehitti teorioitaan aiheesta *Strategy of Indirect Approach* ja hän käytti suuren osan elämästään tähän työhön. Kirja ilmestyi lopullisessa muodossaan 1967 ja on yhä oppimäärään kuuluvaa kirjallisuutta monissa läntisissä ylemmissä sotakouluissa, myös Ruotsin Försvarshögskolanissa⁶³⁵. Ensimmäinen kirjaversio vuodelta 1929 nimeltään *The Decisive Wars of History* on kuitenkin monella tapaa uutta luovinta, koska hän siinä ensimmäisen kerran ottaa voimakkaan tarkastelun kohteeksi niin sanotun ”*kulutus*”-ajattelutavan (”*attrition*”), joka oli hallitsevana brittien armeijassa.⁶³⁶

Tärkeää on myös olla selvillä siitä, että vaikka Liddell Hart tavallisesti itse käytti teorioistaan käsitettä strategia, ei ole epäilystäkään ettei hän vuoden 1967 versiossa tarkastele teorioita käyttökelpoisina *kaikilla tasoilla*, ts. sekä strategisella että operatiivisella ja taktisella tasolla.⁶³⁷ Hänen teorioitaan koskevissa keskusteluissa yksittäiset kriitikot ovat nähneet tämän heikkoutena, mutta tämä väljyys takaa ainakin, että teoria lähtökohdassaan koskee kaikkia sotilaita luutnantista kenraaliin.

On myös tärkeää todeta, että teoriaa *ei* tietenkään pidä käsittää ”yleisohjeeksi” siitä, millä tavalla taisteluja tai sotaretkiä voitetaan. Teoriaa on ehkä enemmänkin pidettävä *filosofiana* tai *asenteena*. Jos sitä tulkitaan enemmänkin yleisenä periaatteena, sitä voidaan käyttää käytännön suunnittelussa ja sotatoimien toteuttamisessa. Ainakin Liddell Hart itse näki asian niin, ja tänä päivänä on edelleen tavallista, että hänen ”opetuslapsensa” tähdentävät tätä keskustelussa. Liddell Hartin mukaan teoria perustui seuraavaan (olennaiseen) edellytykseen:

The perfection of strategy would [...] be to produce a decision – the destruction of the enemy’s armed forces through their unarming and surrender – without any fighting.

⁶³⁸

Operaation tai sotatoimen tavoite haluttiin ”*toiseksi parhaana*” (”*second best*”) saavuttaa mahdollisimman pienin omin tappioiden. Kuten Liddell Hart asian näki, tämä ”utopistinen” versio epäsuorasta lähestymistavasta saattoi realistua, jos vihollisen *heikko kohta* pystyttiin määrittämään, ja keskittymään hyökkäykseen sitä vastaan, sen sijaan että ensisijaisesti ol-

⁶³⁴ Liddell Hart, B.H: *Strategy – Second Revised Edition*, (New York: Meridian/Penguin Books USA, 1967/1991).

⁶³⁵ Toim.huom: näin myös Suomen Maanpuolustuskorkeakoulussa, Sotahistorian laitoksen opinnoissa Esiupseeri-kursseilla vuodesta 2005 alkaen.

⁶³⁶ Liddell Hart, B.H: *The Decisive Wars of History*, (London: Bell, 1929). Tämä oli varsinainen ”peruskirja”, ja siitä tuli lähtökohta uudelle vuoden 1954 versiolle, *Strategy – The Indirect Approach*, (London: Faber & Faber, 1954), s. 153–154.

⁶³⁷ Liddell Hart: *Strategy*, Chapter XX, s. 335–336.

⁶³⁸ Liddell Hart, *The Decisive Wars of History*, (London: Bell, 1929), s. 153-154.

laan kiinni *suorassa* taistelussa vihollisen pääjoukkoa tai vahvaa kohtaa vastaan. Vastaavalla perustelulla (omien tappioiden vähentämisellä) Liddell Hartista itsestään tuli joksikin aikaa *strategisen* pommituksen puolestapuhuja. Hänen mukaansa juuri pommitukset olisivat olleet paras tapa toteuttaa epäsuoruuteen viittaavaa teoriaa. ”Hallitsemalla” niin sanottua *ratkaisevaa iskua* (*decisive blow*) vihollisen siviili- ja teollisuusperustaa (-perustoja) vastaan ilmasta käsin, viholliskansakunnan tahto jatkaa sodankäyntiä heikkenisi vahvasti tai murtuisi. Näitä ajatuksia puolustivat muutkin nykyaikaisen ilmavoiman varhaiset esitaistelijat 1920- ja 1930-luvuilla, muun muassa italialainen kenraali G. Douhet (1869–1936) ja amerikkalainen kenraali William Mitchell (1879–1936).⁶³⁹ On kuitenkin epäselvää, oliko Liddell Hart luke- nut näiden kahden teoretikon kirjoituksia tuona aikana. Varsinaisesti siitä on vähän todisteita, jos katsotaan hänen tuolta ajanjaksolta olevien ajankohtaisten kirjojensa alaviitteitä.

Tuonkaltaista ilmavoiman käyttöä voidaan ehkä pitää *pubtaaksiviljelynä* epäsuorana vaikutuksena, koska suurten sotajoukkojen väliset taistelut suur tappioineen Sommen ja Passchendaelen tapaan ensimmäisessä maailmansodassa eivät tahtoneet johtaa ratkaisuun. (pommihyökkäyksien mahdollisesta aikaansaamat suunnattomat siviilitappiot nähtiin luultavasti aivan toisen luokan ongelmana.) Näkemys pommihyökkäyksistä on nykyään yksityiskohtaisempi ja tarkemmin analysoitu, vaikka tänä päivänäkin on puolustajia, jotka argumentoivat vahvasti sen puolesta, että ilmavoima ratkaisee useimmat sotilaalliset ongelmat. Monet kriitikot ovat toisaalta pitäneet ilmavoimaa ennen kaikkea ”*kulutus*”-instrumenttina (”*attrition*”-), ts. *ei* epäsuorana vaikutuskeinona.

Kirjoissaan, jotka Liddell Hart kirjoitti 1920-luvun lopulla ja 1930-luvun ensipuoliskolla – hänen ehkä uutta luovimpana kautenaan – että maavoimien akilleenkantapään muodostivat johtamisyhteydet ja komentopaikat. Välttääkseen:

[...] *the stalemate of strength against strength, mobility would be reintroduced on to the battlefield and the art of generalship would be revived.* ⁶⁴⁰

Hän oli myös sitä mieltä, että suunnittelu jossa yritettiin edetä ”*along the lines of natural expectation*”, saa aikaan tavallisesti negatiivisia tuloksia, koska se perustuu vihollisen odotuksiin ja auttaa vihollista suuntaamaan resurssejaan omien joukkojemme toimenpiteitä vastaan. Liddell Hart näki historian opetuksen olevan seuraavanlainen:

Dislocation of the enemy’s psychological and physical balance has been the vital prelude to a successful attempt at his overthrow. This dislocation has been produced by a strategic indirect approach. ⁶⁴¹

⁶³⁹ Douhet, Giulio: *The Command of the Air*, (Norwalk, Connecticut: The Eastern Press, “Collector's edition”, 1994.) Tämä on hänen sotateoreettinen klassikkonsa englanninkielisenä käännöksenä. Ks. selostusta Mitchellistä ja hänen ajatuksistaan Alfred Hurley, *Billy Mitchell: Crusader for Air Power* (Bloomington, Indiana: 1975). Ks. myös David MacIsaac’in artikkeli, ”Voice from the Central Blue” julkaisussa Peter Paret (editor), *Makers of Modern Strategy* (Oxford: Clarendon Press, 1986), s. 624–647.

⁶⁴⁰ Liddell Hart, *Paris, or the Future of War*, (London: Kegan Paul, 1925), julkaistu sarjassa ”Today and Tomorrow”, s. 79.

Tätä pidetään nykyään yhtenä nykyaikaiseen liikesodankäynnin teoriaan ja liikesodankäyntiin liittyvänä ”ydinperiaatteena”, sillä tavalla kuin näitä ajatuksia on kuvattu doktriineissa 1980- ja 1990-luvuilla, vaikka tämänmuotoista sodankäyntiä ei vielä luonnollisestikaan ollut kehitetty Liddell Hartin kirjoittaessa ensimmäiset kirjansa. Hän korosti myös muistelmissaan, että historia on selvästi osoittanut suoran hyökkäyksen hyvin valmisteltuja asemia vastaan olevan ”*fundamentally unsound*”, ja sen johdosta oli parempi vaikuttaa vihollisen tasapainoon *ennen kuin* itse ryhdyttiin päähyökkäykseen. Mekaanistetut joukot, nopeuden sekä liikkuvuuden yhdistelmänä, olivat paras keino saavuttaa kummatkin tavoitteet.⁶⁴²

Sotilasstrategian käsite vaatii purkamista, ennen kuin perehdytään Liddell Hartin ”lempilapsen”, eli epäsuoran vaikuttamisen taustalla olevaan logiikkaan. Sotilasstrategiassa on kaksi tasoa tai suuntausta: operatiivinen ja siis toiminnallinen sekä voiman kehittäminen eli varautuva. Sotilasstrategia on kuitenkin kansallisen strategian alainen. Millä tasolla Liddell Hart oikeastaan operoi? Hän kirjoittaa aiheesta hieman eri lailla aikaa myöten, mutta jos katsotaan hänen määritelmänsä sellaisena kuin se oli muotoiltu hänen kirjansa *Strategy* tarkistetussa painoksessa, siellä lukee eräässä kohdassa käsitteestä *military strategy* että ”*The art of distributing and applying military means to fulfill the ends of policy.*” Otsikolla ”*Pure, or Military, Strategy*” hän kirjoittaa: ”*Strategy depends for success [...] on a sound calculation and co-ordination of the end and the means.*” Hän käyttää tässä strategian käsitettä, mutta tarkoittaa luultavasti sotilasstrategiaa, jota hän samassa kohdassa kutsuu nimellä ”*the art of the general*”.⁶⁴³

Strategiat, jotka perustuvat olemassa oleviin sotilaallisiin voimavaroihin ovat operatiivisia strategioita, toisin sanoen niitä käytetään pohjana, kun tehtäväksi ja valmisteltavaksi annetaan konkreettiset suunnitelmat lyhyen aikavälin sotilaallista toimintaa tai sotatoimintaa varten. Uudemmassa kirjallisuudessa tätä strategiatasoa on selostettu myös käsitteinä ”grand tactics” tai ”operational art”. Pitemmän aikavälin strategiat voivat perustua esim. tulevaisuuden uhkien tai strategisten tavoitteiden arvioinnille, eikä silloin olla niin sidottuja annettuun voimarakenteeseen. Olemassa olevia joukkoja on mahdollista uudistaa tai kehittää niin, että ne vuosien päästä voivat sopia uusiin tavoitteisiin tai tuleviin uhkiin. Mikäli Liddell Hart yritetään sijoittaa tähän kuvioon, ja varsinkin jos hänet otetaan vakavasti hänen väittäessään, että hänen strategiansa on yleispätevä, sitähan olisi voitava käyttää kaikilla kolmella tasolla: strategisella, operatiivisella ja taktisella tasolla. Kun tarkastellaan, mitä sotilasstrategialta aina edellytetään peruselementtinä, ei voida ohittaa sitä, mitä englanniksi kutsutaan tavallisesti nimellä ”*a military objective*”. Toisin sanoen määritellään erityinen tehtävä, joka halutaan toteuttaa sotilaallisin toimin ja jota sen vuoksi priorisoidaan antamalla sille

⁶⁴¹ Liddell Hart, *Memoirs, Volume 1*, (London: Cassell & Company Ltd, 1965), s. 164.

⁶⁴² Liddell Hart, *Memoirs, Volume I*, s. 165. (Katso myös kommentti myöhemmin samassa kohdassa olevaan ongelmanasetteluun. Liddell Hart ei itse esittänyt *Blitzkrieg*-konseptia. Sen tekivät saksalaiset 1930-luvulla.)

⁶⁴³ Liddell Hart: *Strategy* (1967/1991), s. 322; Toim.huom: Liddell Hart ei toisaalta erota toisistaan siviili- ja sotilasdoktriineja, vaan lähtee liikkeelle ajatuksesta, että sotilaallisen vaikuttamisen logiikassa juuri sotilaallinen puoli pystyy tehokkaimmin ottamaan kantaa strategisen tason ongelmanasetteluihin. Kyseessä oli sotavoiman käytön suunnitteluun tarkoitettu konsepti, eikä kansainvälisen politiikan hoitamiseen tarkoitettu yleisohje.

välttämättömät sotilaalliset resurssit. Tästä on monia esimerkkejä, mutta oman kotimaan puolustaminen on ollut puolustajien tavallisin tehtävä (pohjoismaissa). Muita mahdollisia tavoitteita ovat menetetyt alueen takaisin valtaaminen, sisäisen kapinan kukistaminen tai kauppareittien turvaaminen seitsemällä merellä. Annetun tavoitteen tulee joka tapauksessa olla sotilaallisesti toteutettavissa. Kun sodan ja sodankäynnin filosofit, kuten esim. Clausewitz, Lenin ja Mao, ovat kaikki panneet painoa sodan ja politiikan välillä olevaan erottamattomaan yhteyteen, samat ajattelijat tähdentävät, että sotilasjoukoille annettava tehtävä on oltava mahdollista suorittaa. Liddell Hart kuitenkin kiinnittää puolestaan huomiota seuraavaan:

In discussing the subject of 'the objective' in war it is essential to be clear about, and to keep clear in our minds, the distinction between the political and the military objective. The two are different but not separate. For nations do not wage war for war's sake, but in pursuance of policy. The military objective is only the means to a political end. Hence the military objective should be governed by political objective, subject to the basic condition that policy does not demand what is militarily – that, is practically – impossible. ⁶⁴⁴

Tässä näemme, että Liddell Hart on ensisijaisesti kiinnostunut kansallisen strategian ja sotilasstrategian välisestä raja-alueesta. Useimmat hänen kirjoistaan, myös esimerkiksi ensimmäistä ja toista maailmansotaa käsittelevät, onkin kirjoitettu kansallisstrategisesta näkökulmasta. Näin ollen hänen ajatustapaansa on usein vaikeaa seurata, kun hän ”yhtäkkiä” hyppää vähintään kaksi tasoa alaspäin ja alkaa puhua esimerkiksi sotilaallisista periaatteista ja niin kutsutuista maximeista, opinkappaleista, jotka ensisijaisesti koskevat alemmaa taktista tasoa. Voidaankin kysyä, mikä merkitys hänen kansallisen strategian tason ajatuksillaan on yksittäiselle pataljoonan komentajalle? Onko tässä minkäänlaista selkeää kytkentää? Tässä on selvästi eräs Liddell Hartia koskevista ratkaisemattomista ongelmista sodan ja sodankäynnin filosofina. Häntä voidaan syyttää siitä, että hän yrittää saada valtavan paljon irti Indirect Approach -käsitteestä – myös tasoilla, joilla on vaikea selkeästi ymmärtää, mitä tekemistä tällä ylempällä käsitteellä tai ”strategialla” on. Alemmalla taktisella tasolla kaikki supistuu käytännössä selustamarsseiksi, tai että katsotaan parhaaksi hyökätä esimerkiksi oikeaan sivustaan, sen jälkeen kun pataljoonan komentaja on arvioinut voivansa menestyä tässä ilman liian suuria tappioita. Liddell Hartin oltua 1920-luvun varhaisessa ”panssarisotavaiheessaan” usein konkreettinen ja yritettyä ”indoktrinoida” lukijat panssarijoukkojen erinomaisuudesta uutena ”taistelukenttien kuningattarena”, häntä askarruttivat toisen maailmansodan jälkeen enimmäkseen poliittisemmat ja/tai kuten hän asian näkee ”strategiset ajatukset”. Hänen epäsuoraa lähestymistä koskeva ajatustapansa sopii viimeksi mainittuun kuvioon, vaikka hänen ajatuksensa ovatkin peräisin 1920-luvun lopulta, kuten aikaisemmin on osoitettu.

⁶⁴⁴ Liddell Hart (1967/1991): *Strategy*, Chapter XXI, s. 338.

Liddell Hartin ”epäsuoran lähestymisen strategia” (“The Strategy of Indirect Approach”)

Strategian tarkoitus on Liddell Hartin mukaan saada vastapuoli menettämään tasapainonsa. Käyttämällä epäsuoraa lähestymistä pyritään ensisijaisesti saamaan tilanteeseen muutos tai käänne omaksi eduksi. Liddell Hartin mukaan kehitystä voidaan saavuttaa omaksi eduksi myös käyttämällä seuraavaa menettelytapaa:

How is the strategic dislocation produced? In the physical, or ‘logistical’ sphere it is the result of a move which (a) upsets the enemy’s dispositions and, by compelling a sudden ‘change of front’, dislocates the distribution and organisation of his forces, (b) separates his forces, (c) endangers his supplies, (d) menaces the route or routes on which he could retreat in case of need and re-establish himself in his base or homeland. A dislocation may be produced by one of these effects, but is more often the consequence of several. [...]

In the psychological sphere, dislocation is the result of the impression on the commander’s mind of the physical effects. The impression is strongly accentuated if his realisation of his being at a disadvantage is sudden, and if he feels that he is unable to counter the enemy’s move. Psychological dislocations fundamentally springs from this sense of being trapped. ⁶⁴⁵

Yllä oleva lainaus viittaa siihen, että hän arvelee myös muita sotilaallisia periaatteita ja tekniikoita voitavan käyttää hyvällä menestyksellä. Liddell Hart panee kuitenkin pääpainon aina epäsuoralle lähestymiselle. Jos pitäisi saada aikaan hänen kutsumansa ’entrapment’ (joka voidaan ehkä muuttaa suomeksi muotoon ”motti” tai ”ansa”), se voidaan tehdä yhdistämällä ’line of least resistance’ ja ’line of least expectation’.⁶⁴⁶ Tässä on tärkeää tehdä ero näiden kahden käsitteen välillä, koska ensimmäinen on fyysinen elementti (movement), kun jälkimmäinen taas on psykologinen elementti. Vain jos nämä kaksi elementtiä onnistutaan yhdistämään voidaan ’epäsuora vaikuttaminen/lähestymistapa’ (’indirect approach’) toteuttaa tehokkaasti. Hän kirjoitti otsikolla ’Action of Strategy’:

The mere action of marching indirectly towards the enemy and on to the rear of his dispositions does not constitute a strategic indirect approach. Strategic art is not so simple. Such an approach may start by being indirect in relation to the enemy’s front, but by the very directness of its progress towards his rear may allow him to change his dispositions, so that it soon becomes a direct approach to his new front.

*Because of the risk that the enemy may achieve such a change of front, it is usually necessary for the dislocating move to be preceded by a move, or moves, which can best be defined by the term ‘distract’ in the literal sense of ‘to draw asunder’. The purpose of this ‘distraction’ is to **deprive the enemy of his freedom of action**, and it should operate in both the physical and psychological spheres. In the physical, it*

⁶⁴⁵ Liddell Hart (1967/1991): *Strategy*, s. 326–27.

⁶⁴⁶ Liddell Hart, *Strategy*, *ibid.* s. 327.

should cause a distension of his forces or their diversion to unprofitable ends, so that they are too widely distributed, and too committed elsewhere, to have the power of interfering with one's own decisively intended move. In the psychological sphere, the same effect is sought by playing upon the fears of, and by deceiving, the opposing command. ⁶⁴⁷

Liddell Hart sai amerikkalaisten sisällissodasta yhden usein käyttämistään esimerkeistä siitä, mitä onnistunut epäsuora lähestymistapa saattaa merkitä sodassa. Pohjoisvaltioiden kenraali Shermanin ”selustamarssi” konfederaation selustan kautta. Tähän liittyi oleellisesti vastustajan taistelumoraaliin ja myös konkreettisesti infrastruktuurille aiheutetut suuret tuhot, [...]‘unhinged both the physical means and the psychological will to continue the fight’. Keskeistä on myös, että vihollisen painopisteeseen (kraftsamling) tehtävän rintamahyökkäyksen sijasta sitä pitäisi yrittää heikentää ”katkaisemalla ensin toinen jalka ja käsi”, ts. aiheuttamalla sekasortoa vihollisen yksiköissä ja varsinkin yrittämällä saada vihollisen ylimmän komentajan henkinen tasapaino horjumaan.⁶⁴⁸

Liddell Hart käytti mielellään historian esimerkkejä. Nuo esimerkit venyivät usein hyvin pitkiksi tarkoituksena saada lukija vakuuttuneeksi siitä, että hän oli oikeassa argumentoinnissaan. Hänen näkemyksensä mukaan taidolla yhdistää nopeat siirtymiset hyvään operatiiviseen varmuuteen oli osansa yllätyksen aikaansaamisessa. Taktiikan pitäisi perustua siihen, että marssittiin hajautetusti ja muodostettiin painopiste keskittämällä voimat valittuun kohteeseen. Tämä taktikka pitäisi oman Voimakeskukseen (Centre of Gravity) viholliselta piilossa niin kauan kuin mahdollista. Piti myös pyrkiä suuntaamaan hyökkäys odottamattomasta suunnasta..

Yritys saada vihollinen menettämään tasapainonsa esimerkiksi nopeilla sotaliikkeillä ei kuitenkaan itsessään ole menestyksen tae. Pätevä vihollinen pystyy helposti päättelemään, mikä on seuraava ”siirto”, ja ryhtyy vastatoimiin. Vihollista siis hidastetaan tai siltä riistetään toimintavapaus. Tämä voidaan saada aikaan laittamalla se tilanteisiin, joissa se ei tiedä mitä uhkaa varten sen pitäisi varautua. Niinpä onkin mieluummin valittava yksi näistä vihollisen arvioimista vain ”hieman todennäköisistä”, mutta itselle mahdollisista optioista, koska se aiheuttaa viholliselle ongelman, jota se ei pysty nopeasti selvittämään. Mutta yhtä tärkeää kuin vihollisen saattaminen pois tasapainosta on sen pitäminen jatkuvasti epätasapainossa valmistelemalla etukäteen, kuinka menestyksen jatkuminen voidaan taata:

The essential truth underlying these maxims is that, for success, two major problems must be solved – **dislocation** and **exploitation**. One precedes and one follows the actual blow – which in comparison is a simple act. You cannot hit the enemy with effect unless you have first created the opportunity (by dislocation), you cannot make that effect decisive unless you exploit the second opportunity that comes before he can recover. ⁶⁴⁹

⁶⁴⁷ Liddell Hart, *Strategy*, s. 327–28.

⁶⁴⁸ Liddell Hart, *Strategy*, s. 131–36.

⁶⁴⁹ Liddell Hart, *Strategy*, *ibid.* s. 336.

Tämä lainaus seuraa kirjassa (Luku XX) sen jälkeen, kun Liddel Hart on esitellyt kahdeksan niin sanottua maksimiin, opinkappalettaan (maximer), jotka perustuvat hänen tärkeimmiksi katsomiinsa kokemuksiin sotahistoriallisista tutkimuksista. Hän tähdentää muun muassa että: ”They are practical guides, not abstract principles”.⁶⁵⁰ Hän jakoi maksimiinsa 6 positiiviseen (mihin pitää pyrkiä) ja 2 negatiiviseen (mitä pitää yrittää välttää). Hänen kuusi positiivista maksimiin ovat:

1. *Adjust your end to your means.*
2. *Keep your object always in mind.*
3. *Choose the line (or course) of least expectation.*
4. *Exploit the line of least resistance. Take a line of operation, which offers alternative objectives.*
5. *Ensure that both plan and dispositions are flexible – adaptable to circumstances.*

Hänen kaksi negatiivista maksimiin ovat:

1. *Do not throw your weight into a stroke whilst your opponent is on guard.*
2. *Do not renew an attack along the same line (or in the same form) after it has once failed.*⁶⁵¹

Nämä ”maksimit” voidaan nähdä Liddell Hartin vaihtoehtona traditionaalisille (ja usein abstrakteille) sodankäynnin periaatteille. Yllä esitettyjen kohtien, ja kirjassa jokaisen kohdan jälkeen seuraavien yksityiskohtaisten selitysten ja täsmennysten tarkoituksena oli antaa upseerille sotilaallisessa suunnittelussa ja johtamisessa käytettäväksi jotain käytännöllisempää ja kouriintuntuvampaa kuin perinteiset sotilaalliset periaatteet.

Epäsuoran vaikuttamisen teoriassa sanomatta selvää on, ja kuten yllä on osoitettu, yllätyksen huomattava painottaminen kaikilla sodankäynnin tasoilla. Epäsuora vaikuttaminen ilman yllätystä on käytännössä ”line of natural expectation”, ts. itseltä puuttuu kyky yllättää vihollinen, koska tämä ehtii aina käynnistää omat vastatoimenpiteensä, tietäessään mitä olemme seuraavaksi tekemässä. Tässä on jälleen nähtävissä monia yhtymäkohtia nykyisen liikesodankäynnin teorian periaatteisiin. Oleellisinta Liddell Hartin näkemyksen mukaan oli, että jokaisella suunnitelmalla piti olla hänen useissa myöhemmissä kirjoissaan kutsumansa ”two branches”, toisin sanoen suunnitelmaa oli kehitettävä niin, että vihollinen oli koko ajan epä tietoinen siitä, mikä omien joukkojen operaation todellinen tavoite oli. Suunnitelma olisi myös muotoiltava niin, että tavoitteenasettelua olisi helppo muuttaa, mi-

⁶⁵⁰ Liddell Hart, *ibid.* s. 335.

⁶⁵¹ Liddell Hart, *Strategy*, s. 335–36.

käli jokin menisi pieleen – sodassahan on suhteellisen tavallista, että jokin menee pieleen, kun kaksi tahtoa on toistensa kanssa vastakkain.⁶⁵²

Kuvatessaan sotaliikkeitä (manövrer) Liddell Hart tähdentää, että ne suoritetaan kaksiulotteisella tasolla. Hän käyttää käsitteitä, kuten 'lines of communication', ja haluaa laittaa sota-voimat kiertämään luonnolliset ja/tai ihmisen luomat esteet. Lisäksi tämän matkan aikana on pystyttävä jatkuvasti varautumaan taisteluun, eikä taistelukykyä saa menettää "tietämällä reiteillä". Tämä muistuttaa melko paljon Jominin töissä nähtävää käsitystä, vaikka Liddell Hart ei koskaan suoraan viitannut tähän teoreetikoon. Teoksensa *Strategy* viimeisessä versiossa vuodelta 1967, hän on vain vähäisessä määrin kiinnostunut seuraavista vaikuttimista: huoltojärjestelmät, johtaminen (command and control), liikekannallepano sotaa varten ja tappioiden seuraukset. Hänen fokuksensa on nyt "suurissa karttanuolissa" strategisella tasolla, eikä taktisissa yksityiskohdissa. Tämä on myös suurin ongelma, kun hänen teorioitaan tulkitaan ja sovelletaan käytännön sodankäyntiin. Jälkimmäinen ei enää ole hänen tärkein mielenkiinnon kohteensa.⁶⁵³

Fullerin ajatukset organisaatioiden mekaanistamisesta vaikuttivat siis vahvasti Liddell Hartiin jo sotien välisenä aikana. Hän kirjoittaa tästä ensimmäisen kerran kirjassaan *Paris, or the Future of War* (1925) ja vahvistaa näkemystään kirjassa *The Remaking of Modern Armies* vuodelta 1927. Ensimmäinen on pienempi, mutta hyvin kirjoitettu tutkielma, jossa hän näkee panssarivaunujen, lentokoneiden ja myrkykaasujen yhdistelmän menetelmäkonaisuutena, jolla senaikainen lineaarinen puolustustaistelu pystytään voittamaan. Tarkoituksena oli pystyä nopeasti nujertamaan "klassinen" taisteluhautoihin perustuva puolustustaistelu ja mahdollistamaan sodan pikainen loppuminen, jotta välttyttäisiin ensimmäisen maailmansodan taisteluhautasodan kertaukselta. Olisi ollut odotettavaa, että Liddell Hart osoittaessaan mielenkiintoa nykyaikaisiin ilmiöihin, kuten taistelupanssarivaunuihin ja lentokoneisiin, olisi ollut hyvinkin innostunut tekniikasta, ja että hän olisi halunnut argumentoida vahvasti joustavuuden ja nopeuden ("speed") puolesta, johon tämänmuotoinen sodankäynti viittasi. Ainakin teoreettisesti joustavuus ja nopeus ovat täydellisiä apuvälineitä epäsuorissa operaatioissa vastaavasti varustautuneita vihollisjoukkoja vastaan. Luultavasti hän ei nähnyt asiaa niin, koska kahdessa mainitussa kirjassaan hän esittää tulevaisuuden sodan lähes samanlaisena kuin italialainen sotateoreetikko Giulio Douhet omassa perusteluissaan (vrt. Douhetin kirja). Ilmavoimateoreetikko Douhetin tavoin hänkin uskoi tuolloin, että pommituskonein käytävä sota saattaisi raunioittaa Britannian suurkaupungit ja siten maan talouden. Se oli luultavasti syynä myös siihen, ettei hän täysin kyennyt selittämään todennäköisesti huomaamaansa "puuttuvaa yhdyssidettä" ("missing link") teknologian ja oman epäsuoran strategiansa välillä. Saksalaiset sen sijaan kytkivät nämä ajatukset yhteen *Blitzkrieg*-konseptillaan panssaridivisioonien ja ilmatuen tyypillisine yhdistelmi-

⁶⁵² Liddell Hart, *ibid.*, s. 333.

⁶⁵³ Tämä tendenssi näkyy ehkä selvimmin hänen viimeisessä kirjassaan vuodelta 1970, *History of the Second World War*, (London: Cassell, 1970). Hänen ensisijainen kiinnostuksensa kohde on tässä suuret taisteliikkeet, *operasjoner i stort* (*operational movements*), mutta nehan ovat kaikesta huolimatta vain osa sodankäyntiä.

neen.⁶⁵⁴ Liddell Hart kirjoittaa tästä paljonkin kirjassaan 'Paris', mutta ei oikein pysty muotoilemaan uutta käytännön ratkaisua ongelmille, joihin hän itse kiinnittää huomiota. Yllä esitetty lyhyt yhteenveto Liddell Hartin teorioista on ilman muuta pelkistetty eikä korvaa alkuperäisen tekstin lukemista (ks. alaviitteet). Epäsuoraan lähestymiseen liittyvä ajattelu(tapa) on kuitenkin nykyään yksi vaikuttavimmista sotateoreettisista käsityksistä, ja tietty näkemys tästä ajattelu(tavasta) on lähes edellytys nykyaikaisen länsimaisen liikesodankäynnin teorian ymmärtämiseen.

Missä määrin Liddell Hartinkin ajatukset olivat yhtenä peruslähteenä saksalaisen Blitzkrieg-kehityksen taustalla 1930-luvulla, on tunnetusti erittäin paljon pohdittu teema. Se oli ilmeisesti hänen tarkoituksensakin, ja kuten aikaisemmin on mainittu, muun muassa John Mearsheimer hyökkäsi voimakkaasti häntä vastaan tästä asiasta. Paljon viitteitä on myös siihen suuntaan, että saksalainen sotilastraditio ja sotilaalliset uudistukset, jotka saksalaiset itse panivat alulle ensimmäisen maailmansodan loppupuolella, olivat Saksan asevoimien laajan reformin tärkein inspiraation lähde vuoden 1939 tienoilla. Azar Gat on kuitenkin kirjassaan brittien panssarivaunujen käyttöön liittyvien ajatusten kehittymisestä osoittanut, että brittiläiset käsitykset luultavasti vaikuttivat tietyssä määrin saksalaisten ajattelu(tapaan), vaikka tällä tuskin oli Liddell Hartin itsensä väittämiä ulottuvuuksia.⁶⁵⁵

On kuitenkin dokumentoitu ja avoimesti tunnustettu asia, että varsinkin Israelin armeija on niin doktriinitasolla kuin käytännössä saanut paljon vaikutteita epäsuoraan lähestymistapaan liittyvistä teorioista. Arabivaltioiden ja Israelin välisistä tavanomaisista sodista vuosina 1948, 1956 ja 1967 on mahdollista löytää esimerkkejä teorioiden hyödyntämisestä käytännössä. Vuoden 1967 operaatiot ovat ehkä eniten yhtäpitäviä niiden teorioiden kanssa, jotka perustuvat puhtaaseen epäsuoraan vaikuttamiseen. Sota alkoi ennalta ehkäisevillä iskuilla (pre-emptive attack/strike) arabien lentokentille, mikä tuhosi yhden arabien sotilaallisista päävaikutuskeinoista ja vähensi huomattavasti heidän taistelukykyään. Tämä ei poistanut maahyökkäyksen tarvetta, mutta vähensi aivan selvästi vastapuolen torjuntakykyä israelilaisten aloittaessa maahyökkäyksensä. Se ei kuitenkaan estänyt israelilaisia joutumasta ongelmiin Lokakuun sodassa 1973. Tässä kokemuksista tuli hieman toisenlaisia, koska israelilaiset eivät tällä kertaa pystyneet iskemään ensin. He olivat myös vain rajallisessa määrin korjanneet taktiikkaansa ja ajattelutapaansa, mitä taas oli tapahtunut vastapuolella niiden kuuden vuoden aikana, jotka olivat kuluneet Kuudenpäivän sodasta. Israelilainen prikaatikenraali Tamari teki seuraavia johtopäätöksiä sodan jälkeen kirjoitetussa RAND raportissa:

⁶⁵⁴ Rekkedal, Nils Marius: *Modern krigskonst. Militärmakt i förändring*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2004), s. 351–360.

⁶⁵⁵ Gat (2000), s. 93. Toim.huom: Liddell Hartia voi syyttää ”omahyväisyydestä” hänen yrittäessään todistaa omien ajatustensa läpimenoa saksalaisissa konsepteissa. Toisaalta tässä näkyy myös voimakkaasti asenne: ”minähän sanoin”, joka on samalla eräänlainen vuosikymmenten aikana keräytynyt patouma. Hän yritti uudistaa jotain joka ei suostunut uskomaan uudistumistarvettaan. Tämä on samalla myös varoittava esimerkki nykypäivän asevoimille. Olemmeko varautuneet menneeseen ja yritämmekö pitää kiinni kynsin ja hampain joistain, joka on jo aikansa elänyt?

It appears that in the Yom Kippur War the ratio (of forces to territory) was such that the forces on both sides saturated the area. This rendered us incapable of enveloping and flanking, and as a result most of the battles were frontal and accompanied by a great deal of attrition. In the three previous wars, the ratio of forces to territory made it possible to carry out envelopment and flanking to avoid extended battles of attrition. In October 1973 it was necessary to break through the enemy's thick formations directly and in depth in order to create freedom of manoeuvre in his rear. ⁶⁵⁶

Tässä nähdään havainnollistettuna suoran ja epäsuoran vaikuttamisen välinen suhde, mikä nykyäänkin on mielenkiintoinen nykyaikaisen sotateorian yhteydessä ja nykyaikaisen taktiikan muotoilulle. Se on merkityksellinen varsinkin kaikille niille, jotka kirjoittavat tai muotoilevat operatiivisen taseisia doktriineja. Todellisissa operaatioissa on kuitenkin voitava käyttää sekä suoraa että epäsuoraa menetelmiä, riippuen muun muassa siitä, mistä sodankäynnin tasosta puhutaan, ja missä sotateoimen vaiheessa ollaan.

Epäsuoran lähestymisen arviointi

Liddell Hartin teorioiden merkityksestä on käyty vilkasta keskustelua. Eräs Liddell Hartin maltillisemmista kriitikoista on ollut brittiläinen historioitsija Shelford Bidwell, joka kirjassaan *Modern Warfare* väittää, että epäsuoran vaikuttamisen ei voida katsoa onnistuneen missään sotateoimissa 1900-luvulla, ja että siihen uskomisen edustaa ajatustapaa, joka on suoraan sanoen vaarallinen.⁶⁵⁷ Hän tukeutuu tässä Liddell Hartin aikalaiseen, J.F.C. Fulleriin, joka käytti käsitettä *Strategy of Evasion* kirjoittaessaan, että '[...] the enemy would not be defeated unless his main military effort was addressed'.⁶⁵⁸ Bidwell ei siis näe mitään realistista vaihtoehtoa ensimmäisen maailmansodan suurille maataistelulle, koska kummankin osapuolen pääjoukot oli sijoitettu taistelukentälle. Sotaa käytäessä poliittiset realiteetit ovat yhtä tärkeitä: ”kaikki” (ainakin suuri osa väestöä Ranskassa ja Isossa-Britanniassa) vaativat, että saksalaiset joukot täytyi ajaa pois Pohjois-Ranskasta. Siitä tuli ensimmäisen maailmansodan päätavoite, ja poliittisesti oltiin valmiita hyväksymään siitä seuraavat menetykset. Tämä on kiistatta lähes totaalaisesti vastoin Liddell Hartin korostamaa käsitystä. Hän oli itse sitä mieltä, että epäsuora vaikuttaminen oli ollut vaihtoehto toteutuneille sotateoimille ajatuksille ensimmäisen maailmansodan länsirintamalla.

Tästä debatista saatetaan oppia jotain: epäsuoralla vaikuttamisella on arvoa vain, jos nämä teoriat auttavat saavuttamaan ratkaisevan tavoitteen. Riippumatta siitä, miten onnistunut sotilaallinen toteutus itsessään on, sotilaallisella operaatiolla on vähän merkitystä, jos se ei auta muuttamaan tilannetta omaksi eduksi. Operaatio saattaa päinvastoin jälkepäin osoittautua vain tarpeettomaksi taisteluksi (tai vastaavasti sotateoimeksi), joka on kuluttanut

⁶⁵⁶ Horrin, Ben: *Israel's Strategic Doctrine*, (Santa Monica, California: RAND Corporation, 1981). Prikaatikenraali Tamarin tässä esitetty lausunto on lainattu tästä raportista.

⁶⁵⁷ Bidwell, Shelford: *Modern Warfare*, (London: Allen Lane, 1973), ks. erityisesti asian käsittelyä luvussa 2.

⁶⁵⁸ Fuller, J.F.C.: *The Conduct of War, 1789-1961*, (London: Eyre & Spottiswoode, 1961), s. 160.

voimavaroja ilman että ollaan askeltakaan lähempänä päätavoitetta. Niinpä hänen teoriansa puhtaaksiviljelyssä muodossaan saattoivat pahaksi onneksi ”unohtaa”, että käsite dislocation (epäjärjestykseen saattaminen) on yhdistettävä tarpeeseen yrittää pitää vihollisen toimenpiteet ja joukot jatkuvassa valvonnassa. Kuten aikaisemmin on mainittu, on myös vaikea nähdä, että epäsuoran vaikuttamisen/lähestymisen strategia (The Strategy of Indirect Approach) taktisella tasolla olisi jotain muuta kuin perinteinen ”flank march” tai hyökkäys vihollisen siihen sivustaan, jossa sen oletetaan olevan heikko.⁶⁵⁹

On myös tärkeää muistaa, että jos vihollista ei voi kiertää tai koukata sivusta, on tarpeen panna toimeen ”klassinen” läpimurtohyökkäys. Sillä saadaan aikaan aukko, jota sitten voidaan käyttää vihollisen lyömiseen syvällä alueella. Näin voidaan hämmentää ja heikentää vastustajaa riittävästi, jotta sen puolustus antaa periksi. Vaihtoehtona on luonnollisesti luovuttaa tai vetäytyä ja toivoa otollisempaa hyökkäyshetkeä. Läpimurtoyritys näyttää ilman muuta suoralta vaikuttamiselta alatasolta nähtynä, mutta saattaa samaan aikaan olla operatiiviselta tasolta katsottuna epäsuoruutta edustava ja nykyaikaista liikesodankäyntiteorioita hyväksikäyttävä. Tämän havainnollistamiseksi voidaan käyttää vielä kerran amerikkalaisten sisällissodasta saatua esimerkkiä: on myönnettävä, että kenraali Ulysses Grantin monet ja kalliiksi käyneet kulutustaistelut olivat erittäin tärkeä tekijä, kun yritetään ymmärtää kenraali Shermanin suurta menestystä sen aikaisessa ”liikesodankäynnissä” etelävaltioiden selustassa. Etelävaltioilla ei yksinkertaisesti ollut voimaa vastata tehokkaasti lännessä, koska omia pääjoukkoja oli pakko käyttää kenraali Grantin johtamien pohjoisvaltioiden pääjoukkoja vastaan.

Toinenkin ongelma on aina olemassa: muutetaanko omien operaatioiden toteuttamistapaa riittävän usein? Ellei, oivaltaako vihollinen nopeasti oman operaatiokuviomme, ja jos vihollinen on pätevä, tekeekö se tyhjäksi toimenpitemme tai taktiikkamme? Epäsuoraa vaikuttamista voidaan tietysti liioitella käytännön toteutuksissa, ja siten helposti ennustettavan toiminnan välttäminen onkin täysin riippuvainen ”luovasta johtamisesta”. Jos aina yritetään käyttää epäsuoraa vaikuttamista, toiminta on helposti ennustettavissa.⁶⁶⁰ Liddell Hart ymmärsi ilman muuta, että vihollisen pääjoukkoja ei voinut jättää huomioimatta, vaikka hänen ajatuksiaan voidaan ehkä tulkita väärin yksittäisten esimerkkien valossa. Tässä yhteydessä saattaa kuitenkin olla enemmän mielenkiintoa arvioida teorioiden käytettävyyttä tänäkin päivänä:

⁶⁵⁹ Toim.huom: tässä ajatuksessa lähtökohtana on siis tavanomainen ja etenkin symmetrinen taistelukenttä, jossa taktisen tason sotaliikkeet vaikuttavat suoraan vastustajan taktiselle tasolle. EBO-konsepti lähtee sen sijaan ajatuksesta, että tätä epäsuoruutta voidaan käyttää taktiselta tasolta suoraan strategiselle tasolle. Liddell Hart piti tätä ajatusta esillä kirjoituksissaan vielä 1920-luvulla.

⁶⁶⁰ Toim.huom: tämä tulkinta perustuu ajatukseen, että epäsuoruus on koukkaamista. Kyse on kuitenkin ensisijassa yllätyksen tuottamisesta. Se toteutettiin Liddell Hartin aikakaudella mekanisoiduin joukoin ja niiden nopeutta hyväksikäyttämällä sekä yhdistämällä tähän konseptiin uusi asejärjestelmä, ilmavoimat. Se ei ole kuitenkaan mikään pysyvä ja vakioitu tapa vaikuttaa vastustajaan. Muussa tapauksessa sorrumme kopioimaan menneisyyttä osaksi tulevaisuutta, vaikka menneisyyden tehtävä onkin vain antaa meille oppia siitä, miten jokin konsepti onnistui tai ei onnistunut siinä ainutlaatuisessa ja auttamatta menneisyyteen jääneessä historiallisessa tilanteessa.

While manoeuvre is the key to victory, it is the manoeuvre of units of fire power and not masses of cannon fodder which matters. We must learn to depend for success, not on the physical weight of the infantry attack, but on the skilful offensive use in combination of all available weapons, based on the principle of manoeuvre. ⁶⁶¹

Edellä mainitut ajatukset kirjoitettiin jo vuonna 1920. Ne ovat kuitenkin edelleen melko päteviä luonnehdittaessa nykyaikaista sodankäyntiä koskevien länsimaisten doktriinien kehityssuuntia. Jos tunnustetaan ja samalla hyväksytään, että pääjoukkoja yritetään aina käyttää vasta sen jälkeen kun on muodostunut selvä käsitys siitä, mikä on vastustajan Voimälähde (CoG, tyngdpunkt), on nykyaikaisessa tavanomaisessa sodankäynnissä vaikea täysin välttää epäsuoran vaikuttamisen muotoja. Miksi tällaisia ajatuksia ei sitten käytetty esimerkiksi ensimmäisessä maailmansodassa? Liddell Hartilla itsellään on melko selkeät ajatukset siitä:

Being tied to one plan of movement, compelled to move across the land, it has rarely been possible for (Armies) to reach the enemy capital or other vital centres without first disposing of the enemy's main army, which forms the shield of the opposing government and nation. ⁶⁶²

Ilmavoimien suorituskyky oli ensimmäisen maailmansodan alkaessa suhteellisen vaatimaton. Uuden teknologian nopea kehitys mahdollisti kuitenkin ilmavoimien kehittymisen suorituskyvyltään hallitsevaksi toisen maailmansodan alkuun mennessä. Toinen maailmansota toi taistelulentäille lisäksi mähinnousujoukot ja varsinkin moottoroidut maavoimien joukot, joissa panssarivaunut olivat keskeisenä osana. Nämä mahdollistivat epäsuoran vaikuttamisen eri muodot massa-armeijoiden aikakaudella.

Ei-ydinaseisiin perustuvat asejärjestelmät ovat jatkuvasti parantuneet toisen maailmansodan jälkeen. Historia on kuitenkin osoittanut, että tämän tyyppiset asejärjestelmät sinänsä ovat erittäin harvoin riittäneet vähentämään vastustajan taistelunhalua. Tässä on syytä muistaa, että liittoutuneiden Saksaa vastaan tehdyllä, strategisilla pommituksilla oli vain rajallinen vaikutus Saksan kykyyn jatkaa sotaa. Maan oli lopuksi tyydyttävä taistelemaan turvautumalla ”klassiseen” sotilaalliseen maahyökkäykseen, jota leimasi voimakkaasti massa-armeijat, joihin Liddell Hart oli suhtautunut skeptisesti.

9.3.2 Epäsuorien operaatioiden käyttö nykyään

Aluksi on tarpeen huomauttaa, että sotateoreettinen käsite ”epäsuora vaikuttaminen” operationaalistuu epäsuoran operaation käsitteessä. Tämä voidaan tulkita siten, että ylemmän

⁶⁶¹ Liddell Hart, ”The Essential Principles of War”, *United Service Magazine* (USM 1097), april 1920, s. 35, artikkeli on painettuna aikakauslehden sivuilla 30–44.

⁶⁶² Liddell Hart, B.H: *Deterrent or Defence* (London: Stevens, 1960), s. 22. Tässä on mielenkiintoista huomata, että Liddell Hart vähitellen olisi valmis *vastustamaan* strategisia ilmapommituksia, perustuen siinä tapauksessa *moraalisiin argumentteihin*, ts. toisenlaiseen argumentaatioon kuin niihin strategisempiin pohdiskeluihin, joita hän oli tuonut esiin 1920-luvulla.

sotilasjohtajan saadessa käskyn suunnitella ja panna toimeen sotilaallinen operaatio, hän käyttää abstraktimpia teorioita, kuten epäsuora lähestymistapa, pystyäkseen suorittamaan konkreettisen tehtävän.

Euroopan nykyisessä poliittisessa tilanteessa on entistä vaikeampaa puhua vihollisesta, joka määrittäisi selkeästi omien vastatoimenpiteiden määrän edes jollekin tasolle. Spekulaatiivisempaa on myös keskustella siitä, mikä on uhka (aikaisemmin oman puolustuksen mitoitamisen lähtökohtana oli tavallisesti Neuvostoliiton muodostama uhka). Tämä kehitys ei kuitenkaan estä nykyään käyttämästä epäsuorien menetelmien teorioita. Mahdollisessa suurempien teollisuusvaltioiden (tai vastaavien liittoutumien) välisessä sodassa epäsuoraa menetelmää pidetään yhtenä tapana tavoitteiden saavuttamiseksi. Strategisella tasolla voidaan esimerkiksi yrittää horjuttaa vastustajan tahtoa ja kykyä jatkaa taistelua. Liittoutuneiden pommihyökkäys Saksaa vastaan toisen maailmansodan aikana on esimerkki sellaisesta menetelmästä. Amerikkalaisten ilmahyökkäykset Vietnamin sodassa ovat toinen esimerkki samasta asiasta. Jälkeenpäin on helppo nähdä, ettei kumpikaan näistä pommihyökkäyksistä päässyt tavoitteeseensa ja murtautunut vihollisen taistelunhalua. Tekniset edellytykset puuttuivat.⁶⁶³ Miten näissä ilmaoperaatioissa olisi mahdollisesti onnistuttu, jos tavanomaiset lentopommit olisi vaihdettu ydinaseisiin (tätä ei onneksi kokeiltu kylmän sodan aikana)? On kuitenkin ilmeinen tosiasia – josta voi joko pitää tai olla pitämättä – että ydinaseet saatetaan teoreettisesti nähdä eräänlaisena ”epäsuorana menetelmä-kapasiteettina”.⁶⁶⁴ Pelottelun varsinainen ydin on edelleenkin massiivisten, strategisella tasolla käytettävien ydinaseiden uhka. Ydinaseiden tärkeä rooli poliittisena kiristyskeinona on juuri pelko suunnattomista tappioista – kulutussodan keskeisestä tekijästä. Jos näitä aseita todella käytettäisiin, päädyttäisiin lähes mieletömään kulutussodankäyntiin, jossa osapuolet yrittävät tuhota toisensa. Tämän tyyppisellä ”täydellisen hävittämisen strategialla” (”utrotningsstrategi”) ei ole mitään tekemistä liikesodankäynnin kanssa. Kyse on päinvastoin sen täydellisestä vastakohtasta, koska liikesodankäynnissä on olennaista suhteellisen nopea ja ”halpa” tapa löytää sotilaallinen ratkaisu.

Nykyaikainen teknologia ja nykyaikaisten asealustojen, kuten lentokoneiden ja taistelupanssarivaunujen käyttö ovat intensiivisen sodankäynnin keskeisiä osia. Tekninen edistyminen vaikuttaa myös siihen, miten sotilaallisia periaatteita, kuten esimerkiksi epäsuoraa vaikuttamista käytetään ja myös minkälaisia oletuksia käsitteisiin paketoidaan. Yhtenä esimerkkinä tästä on ilmavoiman ja täsmäaseiden kehitys. Nykyaikainen ilmavoima on edennyt pitkälle toisen maailmansodan tilanteeseen, vaikka vielä onkin matkaa toteutukseen ”yksi pommi – yksi tuhottu kohde”, minkä osoittivat ainakin Kuwaitin ja nyt viimeksi Af-

⁶⁶³ Katso mm. FM 100–5, *Operations*, 1993-versio, jossa LH:n ongelmanasetteluja käytetään aktiivisesti.

⁶⁶⁴ Toim.huom: Liddell Hart itse asiassa esitti positiivisia arvioita ydinaseista, kunnes niiden tuhovoima ylitti niiden järkevän käyttämisen rajat. Taktisten ydinaseiden käyttö oli hänestä kiinnostava konsepti, koska se olisi pakottanut asevoimat vihdoinkin ammattimaisiin, mekanisoituihin ja riittävän liikkuviin kokoonpanoihin. Tätä ajatusta hän oli ehtinyt prosessoida jo vuosikymmenien ajan. Rajattomasta tuli-voimasta tuli siten kannustin liikkuvuuteen. Lisää tästä aiheesta kirjasta: Liddell Hart, B.H: *Deterrence of defence. A Fresh Look at the West Military Position*. Stevens&Sons Limited, London 1960.

ganistanin sotien erilaiset tilastot. Sen seurauksena ilmavoiman merkitys nykyaikaisille doktriineille ja konsepteille tulee kasvamaan entisestään.

Operatiivisella tasolla on viimeisten 25 vuoden aikana kehitetty uutta kykyä hyökätä syvyyteen (”deep strikes”) maa- ja ilmakuljetteisin asejärjestelmin sekä uusien ja yhä parempien täsmäaseiden ansiosta. Tämä vaikuttaa myös vastustajan taistelutahtoon ja sen aseellisten voimien iskukykyyn, ellei se hallitse vastakeinoja tai pysty ryhtymään vastatoimiin (ehkä paras vastatoimenpide on hallita ilmatilaa.) Nämä uudet voimavarat eivät luonnollisesti-kaan ole vähentäneet tarvetta vihollisen tuhoamiseen ”tavallisin” suorasuuntausasein, kuten kanuunoin ja ohjuksin (sen jälkeen, kun joku on ensin hävittänyt vihollisen tärkeimmät sodankäynnin voimavarat ja yksiköt). Tehokkain tapa vaikuttaa viholliseen on iskeä sen päävoimat hajalle tai tuhota ne ennen kuin kohdistetaan minkäänlaista toimintaa vastaustajan syvyyteen. Tämä toimenpide vähentää sekä vihollisen kykyä että tavallisesti sen halua jatkaa taistelua. Pitkän kantaman raketinheittimistö ja ilmakuljetteiset asejärjestelmät ovat esimerkkejä tähän tehtävään kelpaavasta aseellisesta suorituskyvystä. Siksi niitä voidaan pitää myös operatiivisina asejärjestelminä. Tämän tyyppiset aseet eivät ole omiaan vain vihollisen johtamisjärjestelmien tuhoamiseen ja sen huoltotilanteeseen vaikuttamiseen, vaan ne pystyvät myös tuhoamaan useimmat sen taktisista asejärjestelmistä perinteisten ”pehmeiden maalien” (”mjuka mål”) lisäksi. Tämä on itse asiassa uusi tilanne, koska aikaisemmin syvyydessä toimiminen edellytti keskittymistä huoltokuljetuksiin ja johtamisyyhteyksiin. Lisäksi taktisten panssaroitujen muodostelmien tuhoamiskyky oli sellaisenaan rajallinen.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista tarkastella mekanisoitujen joukko-osastojen merkitystä. Jos ei oteta huomioon ydinaseuhkaa, mekanisoidut yksiköt olivat varsinaiset ”pääjoukot” koko kylmän sodan ajan. Muun muassa tavanomaisten aseiden supistamiseen tähänneiden TAE-neuvotteluiden seurauksena, ja varsinkin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vuonna 1991 tapahtuneen yleisen joukko-osastojen vähentämisen seurauksena mekanisoitujen yksiköiden lukumäärä on pienentynyt rajusti. Paradoksista on, että juuri joukko-osastojen lukumäärän väheneminen on helpottanut sotaliikkeiden suorittamista ja liikesodankäynnin periaatteiden soveltamista. Enää ei tarvitse ottaa riskiä ”puskea härkäpäisestä” puolivakinaisten puolustusjoukkojen useita peräkkäisiä linjoja vastaan, mikä aikaisemmin leimasi Saksan/Keski-Euroopan suurkonfliktin avauskenaarioita. Tästä on siis vain muutama vuosi aikaa. Mekanisoitujen joukkojen joustavuus ja iskukyky, sekä läheinen yhteistyössä ilmavoimien kanssa ei siis suhteellisesti nähtynä ole pienentynyt, mutta ajatukset niiden käytöstä ovat kokemassa muutoksen. Suursota Keski-Euroopassa näyttäisi tänä päivänä toisenlaiselta kuin mitä sen arveltiin olevan kylmän sodan aikana. ”Tilatekijä” ja ”epäjärjestykseen saattaminen” (”dislocation”), käyttäkäsemme Liddell Hartin käsitteitä, ovat luultavasti nykyisin saaneet suhteellisesti katsoen suuremman merkityksen kuin kymmenen–viisitoista vuotta sitten. Se merkitsee sitä, että joukkoja koulutetaan ”deep battle” -ajatus mielessä. Toisaalta, tehokkaat vastustajan syvyyteen suunnatut operaatiot eivät salli improvisointia, ne ovat aivan liian vaativia sen kaltaiseen toimintaan.

Suurvaltojen doktriinien kirjoittajien ajatukset kulkevat nykyään tärkeimpien joukkojen suurten hyökkäys- ja etenemisnopeuksien suuntaan. Taistelua tukevat epäsuorasti vaikuttavat maa- ja ilmakuljetteiset asejärjestelmät, jotka pystyvät vaikuttamaan vihollisen päävoimiin jo niiden siirtymisten aikana. Joukko-osastojen pitää pystyä operoimaan pitkiä aikoja ja toimimaan suhteellisen riippumattomina teistä. Nämä eivät ole mitään helposti täytettäviä vaatimuksia. Visiona on, että kaikki ajoneuvot ovat maastokulkuisia ja että helikopterit tukevat yksiköitä. Joukkojen pitää pystyä toimimaan hajautettuina siirtymisten aikana ja kokoontua vain kohteisiin iskemistä varten. Sen jälkeen ne hajaantuvat jälleen haavoittuvuuden rajoittamiseksi. Tässä saattaa paljolti olla kyse konsepteista johtumattomista toiveista, mutta tämä ajatus(tapa) tulee hallitsemaan nykyaikaista liikesodankäyntiä.

”Synkronointi”-käsite liikesodankäynnin teorian yhteydessä

Amerikkalaisessa sotilaallisessa ajattelu(tavassa) tapahtui 1980-luvun alussa muutos maaoperaatioiden toteuttamisessa. Aikaisemmin oli korostettu tulivoiman (eldkraft), voimasuhteiden (styrkeförhållanden), tappioiden sekä suorien hyökkäysten toteuttamista vihollisen päävoimia vastaan. AirLand Battle-doktriinilla, joka julkaistiin kesällä 1982, painotettiin sen sijaan liikesodankäyntiin ja harhautuksen viittaavia operaatioita. Oli kuitenkin alue, josta oltiin sisäisesti eri mieltä: synkronointi-käsitteen (synkronisering) merkitys.

Vuodelta 1982 olevassa doktriinissa katsottiin parhaaksi korostaa seuraavia pääkomponentteja: depth, initiative, agility ja synchronization.⁶⁶⁵ Vuoden 1993 versiossa sitä täydennettiin viidennellä pääkomponentilla: versatility. Vuodelta 2001 olevassa uudessa versiossa luvussa 4 sanotaan:

*The tenets of Army operations: initiative, agility, depth, synchronization, and versatility; build on the principles of war. They further describe the characteristics of successful operations...*⁶⁶⁶

Tässä nähdään, että amerikkalaiset ovat olleet melko johdonmukaisia doktriinien kirjoittamisessaan viimeisten runsaan 20 vuoden aikana. Eräs tämän sotilasreformin esitaistelijoista oli eversti John Boyd (U.S. Air Force). Hän ylisti uutta doktriinia sen vuoksi, että maavoimat nyt ensimmäisenä puolustushaarana luopui paljolti perinteisestä tulivoimaan ja kulu- tusfilosofiaan perustuvasta ajatustavasta. Hän piti erityisen positiivisena, että esiin nostettiin syvyydessä tapahtuvat operaatiot, aloitteellisuus myös alemmilla tasoilla sekä nyt ”päävoimana” olevien nopeiden panssariosastojen joustavuus (agility). Hän kritisoi kuitenkin maavoimia juuri ”synkronointi”-käsitteen mukaan ottamisesta, jota hän piti epäloogisena muihin kolmeen komponenttiin verrattuna.⁶⁶⁷ Eversti Boyd totesi muun muassa, että: You synchronize watches, not people... ja että kaikkien toimintojen samanaikaisen synkronoinnin vaatimus vähensi kykyä hyökätä nopeasti vihollisen selustaan eristääkseen sen yksiköt

⁶⁶⁵ FM 100–5, *Operations*, 1982-versio. (*AirLand Battle Doctrine*).

⁶⁶⁶ FM 100–5, *Operations*, 1993-versio. (Tämän korvasi vuorostaan uusi versio kesäkuussa 2001, FM 3–0, *Operations*.)

⁶⁶⁷ Lind, W. S (1985): *Maneuver Warfare Handbook*.

ja lyödäkseen ne. Kuvaannollisesti tämä voidaan ilmaista niin, että on hyökättävä vihollisen kimppuun sen takaovesta eikä pääsisäänkäynnin kautta, jossa vihollinen seisoo odottamassa:

*Synchronized units can only move at the pace of the slowest unit, therefore the initiative and agility of the entire force will suffer...*⁶⁶⁸

Synkronoinnin käsite liittyy edelleen läheisesti nykyaikaiseen amerikkalaiseen doktriininkehitykseen huolimatta erilaisista aikaisemmin mainituista sotateoreettisista vastakäsityksistä. Doktriinin mukaan (...) synchronization is arranging activities in time and space to mass at the decisive point.⁶⁶⁹ ”Synkronoidut operaatiot” muodostuvat esimerkiksi tiedustelupalvelun, logistiikan ja varsinaisten sotaliikkeiden tulituen integroinnista. Käytännössä toivottu teho saavutetaan organisoimalla nämä välttämättömät toiminnot niin, että ne ajallisesti ja paikallisesti muodostavat halutun tehon.

Myös Nato on dokumenttien *Land Force Tactical Doctrine ATP-35 (B) (ja Allied Joint Doctrine AJP-01(B))* uusimmissa painoksissaan halunnut käyttää synkronointi-käsitettä. Doktriinissa ATP-35 (B) käsite on saanut seuraavanlaisen määrittelyn:

0109. Definition. Synchronization is the ability to focus resources and activities to produce maximum relative combat power at the decisive time and place. Synchronization includes, but is not limited to, the massed effects of combat power (forces and fire) at the decisive point. Synchronization seeks to gain overwhelming combat power through the coordinated use of all available resources.⁶⁷⁰

Vaikka synkronointi viittaa ensisijaisesti taistelukyvyn painopisteyttämiseen (kraftsamla stridsförmågan) alueella, jossa halutaan päästä ratkaisuun, suuri osa ennen operaatiota tapahtuvasta sotilaallisesta toiminnasta ei välttämättä ole osa varsinaista synkronointiprosessia. Esimerkkinä tästä on vihollisen ilmatorjunnan, liikenne- ja viestiyhteyksien sekä reservien tuhoaminen. Suuri osa tästä tapahtuu käytännössä ennen operaation varsinaista synkronointivaihetta ja myös täysin eri paikoissa kuin itse päätaistelu. Näiden aktiviteettien pitää kuitenkin olla ajallisesti ja paikallisesti osa itse synkronointiprosessia, jotta näiden ”muiden” toimintojen tehoilla on toivottu vaikutus ratkaisevaan paikkaan ja ajankohtaan. Vuoden 2001 versiossa FM 3-0 (joka korvasi vuoden 1993 version) tämä on ilmaistu seuraavasti:

4-65. *Synchronization* is arranging activities in time, space, and purpose to mass maximum relative combat power at a decisive place and time. Without synchronization, there is no massing of effects. Through synchronization, commanders arrange battlefield operating systems to mass the effects of combat power at the chosen place and time to overwhelm an enemy or dominate the situation. Synchronization is a means, not an end. Commanders balance synchronization against agility and

⁶⁶⁸ Eversti J. G. Burton, ”Pushing Them Out the Back Door”, artikkeli aikakauslehdessä *U.S. Naval Proceedings*, kesäkuu 1993, s. 37-42. Burton siteeraa tässä mm. eversti Boydin synkronointiin kohdistuvaa kritiikkiä artikkelin monissa kohdissa.

⁶⁶⁹ FM 100-5, 1993-versio.

⁶⁷⁰ Nato Land Force Tactical Doctrine, ATP-35 (B), dokumentin versio on julkaistu kesällä 2000.

initiative; they never surrender the initiative or miss a decisive opportunity for the sake of synchronization.

Kuva poistettu

Kuva 9.1 Kartta osoittaa (karkeasti) maahyökkäyksen aloituksen (nuolet osoittavat divisioonien etenemistiet).

Uusi doktriiniversio on aikaisempaan verrattuna selvästi maltillisempi, tehty luultavasti jossain määrin muutosvastarinnan torjuntaan. Synkronoinnin liioiteltu käyttö voi kuitenkin vaikuttaa ei-toivotusti ja olla suorastaan vastakkainen liikesodankäynnin yhteydessä korostettujen muiden periaatteiden kanssa. Ongelman ydin on siinä, että synkronointi lähinnä määritelmällisesti on sitä, että asiat saadaan pysymään koossa ”ajallisesti”. Tämän toivotun ”aikalaskelman” (”timing”) varmistamiseksi täytyy kaikkien ”soittaa nuottien mukaan”. Tällä saattaa olla ei-toivottuja vaikutuksia, jos synkronointi viedään liian pitkälle suurempien operaatioiden yhteydessä. Sotahistoriassa on monia esimerkkejä siitä, että synkronointia liioiteltaessa kitkat ja ongelmat johtavat siihen ettei kukaan etene toistaan nopeammin.

Käytettiinkö liikesodankäynnin teoriaa 1991 vai ei?

Tätä ongelmaa valaisee ehkä parhaiten esimerkki, katso kuvaa 9.1. Persianlahden sodan aikana vuonna 1991 liittouman yhtenä tavoitteena oli tuhota Irakin tasavaltalaiskaarti, kos-

ka se nähtiin olevan Saddam Husseinin hallinnon eräänlainen takuu. Tehdyn suunnitelman mukaan pääroolissa oli VII Armeijakunta kenraaliluutnantti Franksin johdolla. Liittouman johtajan, kenraali Norman Schwarzkopfin mukaan armeijakunnan tehtävä oli:

*We need to destroy – not attack, not damage, not surrender – I want you [general Franks] to destroy the Republican Guard. When you are done with them, I don't want them to be an effective fighting force anymore...*⁶⁷¹

Operaation toteuttamista oli nopeutettava erityisesti merijalkaväen odottamattoman nopean ja tehokkaan etenemisen johdosta. Kenraali Fred Franksin VII Armeijakunta ei onnistunut eristämään ja tuhoamaan tasavaltalaiskaartia 100 tunnin sotatoimien käymisen jälkeen. Luultavasti neljä kaartin seitsemästä divisioonasta pääsi enemmän tai vähemmän hyvässä kunnossa pois Kuwaitista, mikä myös todennäköisesti pelasti Irakin hallituksen seuraavien kapinoiden aikana. Mikä oli syy? Eversti Burton on kriittisessä artikkelissa tähdentänyt, että logistiikkaongelmien lisäksi tärkein syy siihen, että tavoitteeseen ei päästy oli, miten doktrinaarinen ajattelu oli vaikuttanut käytännön synkronoinnin yhteydessä. Tämän lisäksi merkittävää oli kenraali Franksin ehkä liiankin ahdas tulkinta FM 100–5 1986-versiossa kuvatusta synkronoinnista. Franks on myöhemmin puolustautunut ja korostanut, että hänen täytyi koko ajan:

(...) align his forces in complex maneuvers to keep them synchronized ...

ja että kaikessa oli kyse:

*(...) a matter of timing and synchronization.*⁶⁷²

Eversti Burton tiivistää kritiikkinsä tätä taustaa vasten väittämällä:

(...) instead (of cutting off RG's escape) his carefully synchronized "three divisions first" literally pushed the Republican Guard out of the theater back to Iraq.

Vaikka tämä onkin kiistelty selitys, tätä ongelmaa on syytä tarkastella. Voidaan myös muistella vanhaa sotahistorian ”sääntöä”, että kitka on normaali ilmiö sodassa. Lopputuloksena on usein, ettei kukaan etene nopeammin kuin se, jonka etenemisnopeus on hitain.⁶⁷³

Yhteen aikaan kriitikoilla oli tiettyä vaikutusta toimintaan ja ajatuksiin. Esimerkiksi uudessa vuoden 1998 doktriinin luonnoksessa sana synkronointi oli ”kätkeytyä”. Uuden luvun 5: *Characteristics of Army operations* luonnoksessa luki nimittäin: *Successful Army operations exhibit five essential characteristics: Initiative, Agility, Depth, Orchestration, Versatility.*⁶⁷⁴ Tekstiluonnokses-

⁶⁷¹ Schwarzkopf, Norman: *It Doesn't Take a Hero*, (New York: Linda Grey, Bantam Books, 1992), s. 380.

⁶⁷² Vertaa Burtonin aikaisemmin mainittuun artikkeliin, op cit.

⁶⁷³ Tom Clancy (yhdessä kenraali Fred Franks Jr:n kanssa), *Into the Storm. A Study in Command*, (New York: G.P. Putman's Sons, 1997). Kirjassa kenraali Franks kertoo oman versionsa tapahtumista.

⁶⁷⁴ FM 100–5 -versiossa, joka oli netissä 1998, oli tärkeä nyansointi koskien niin sanottua *Modified characteristics of Army operations*. Useat käsitteet oli yksinkertaisesti poistettu, mm. *agility, depth, versatility*. Jäljellä

sa määriteltiin silloin uusi käsite ”Orchestration” (sovittaminen/orkestrointi tai tahdittaminen):

(...) means to arrange, develop, organize, or combine to achieve a desired or maximum effect. Operationally, it means applying the right mix of forces using the right degree of control, operating at the right tempo, at the right level of intensity to accomplish assigned missions. Effective orchestration requires anticipation, agility, mastery of time-space relationship, and a complete understanding of how friendly and enemy capabilities interact.

Orchestration includes – but is larger than – synchronization, the means by which commanders apply the complementary and reinforcing effects of all military and civilian assets to overwhelm opponents at decisive points. Synchronization describes the actual application of military power at points of decision. Some activities that must be synchronized in an operation – interdiction with maneuver, for example, or the shifting of reserves with the rearrangement of air defense – must occur before the decisive moment and may take place at locations far apart from each other...

Kuten aikaisemmin on viitattu, synkronointi (synchronization) säilytettiin kesäkuun 2001-versiossa, kun taas ”orchestration” (sovittaminen/orkestrointi tai tahdittaminen) poistettiin. Tässä on ilmeisesti tapahtunut paikallinen ”palatsivallankumous” ja on palattu vuoden 1993 ongelmanasetteluun. Käytännössä on ehkä niin, että kun uuden doktriinin viimeistä versiota oikeasti sovelletaan käytäntöön, lakkaa itse asiassa tarve tulkita synkronointikäsitettä liian tiukasti. Luultavasti suuremman paikallisen oma-aloitteisuuden ja joustavuuden toive ei yli päättään sovi yhteen vahvan synkronoinnin vaatimuksen kanssa.

Mitä epäsuorilla operaatioilla nykyään tarkoitetaan?

”Out of Area” on sotataidollisesti erityinen nykypäivän haaste. Siellä missä länsimaisia joukkoja käytetään ”out of area” matalan tai keskitason intensiteetin konfliktien yhteydessä, ovat sellaiset tilanteet myös vähitellen muuttumassa. Käsitettä ”out of area” käytetään Natossa kuvaamaan tilannetta, jossa Nato-maat lähettävät joukkojaan liittoutuman omien alueitten ulkopuolelle. Vain 30–40 vuotta sitten olisi näissä operaatioissa kohdattu vain kevyesti varustettuja jalkaväkijoukkoja. Monilla köyhillä kehitysmaillakin on nykyään jo mekanisoituja yksiköitä. Tosin kyse ei ole viimeisimmän sukupolven panssariajoneuvoista, mutta kuitenkin selvästi varustautumisesta aikaisempaan verrattuna. Tämä merkitsee sitä, että vaikka matkaan lähetetäänkin hyvin koulutettuja ja varustettuja kevyitä ilmatuettuja joukkoja, enää ei kuitenkaan ole kysymys mistään helposta ja yksinkertaisesta tehtävästä toimia alueellisen suurvallan maaperällä, joka lisäksi yrittää laajentua (vertaa muun muassa Persianlahden sotaan 1991 ja Irakiin 2003, sekä Bosnian/Kosovon sotiin). Tilanteeseen

olivat *initiative* ja *synchronization/orchestration*. Uudessa virallisessa versiossa vuodelta 2001 (FM 3–0) määrätään, että: ”... the tenets of army operations – initiative, agility, depth, synchronization, and versatility – build on the principles of war. They further describe the characteristics of successful operations. This tenets are essential to victory. While they do not guarantee success, their absence risks failure.”

puuttuvat voimat ovat sitä paitsi todennäköisesti ainakin aluksi alivoimaisia. Raskaita yksiköitä ehditään kuljettaa paikalle vasta jonkin ajan kuluttua. Maahanlaskuosastoja (luftlandsförband), erikoisjoukkoja ja muita keveitä jalkaväkijoukkoja voidaan kuitenkin hyödyntää, kunhan niillä on tukenaan vahvat ilmavoimat, kuten amerikkalaisilla oli Afganistanissa 2001/2002.

Sellaisessa tilanteessa epäsuorat menetelmät saattavat olla järkeviä – varsinkin omien menetysten pitämiseksi alhaisina. Esimerkkinä toisenlaisesta tavasta vaikuttaa jännittyneeseen tilanteeseen, jossa oma profiili pidetään suhteellisen matalana eikä käytetä suurempia maatai ilmataisteluosastoja, on sen sijaan käyttää hyväksi risteilyohjuksia (kryssningsrobotar) ja muita ”etäaseita” (”stand off-vapen”). Afganistanin Taliban-hallintoa ja al-Qaida terroristijärjestöä vastaan tehdyt operaatiot on jälleen kerran luonteavaa ottaa esiin tulevaisuuden mallina tämäntyyppisestä Yhdysvaltojen (ja lännen) puolelta tapahtuvasta rajallisesta voimatoimesta.⁶⁷⁵ Yhdysvallat käytti huomattavasti risteilyohjuksia ja muita täsmäpommituksen muotoja painostaessaan Saddam Husseinin hallitusta Irakissa 1990-luvulla. Yhdysvalloilla itsellään ei ole omien tappioiden vaaraa samalla kun sellaisia voimakeinoja käyttäviä hallituksia, joita Yhdysvaltojen on mahdoton hyväksyä, voidaan ”rangaista” konkreettisesti. Näiden täsmäaseiden käyttö ei kuitenkaan itsessään ole mikään tae siitä, että joihinkin poliittisiin tavoitteisiin pääseminen onnistuu. Irak on tosin ajoittain taipunut Yhdysvaltojen voimatoimien edessä, mutta käyttää samanaikaisesti provokaatioita poliittisena keinona tilanteessa, jossa se ei itse katso olevansa tarpeeksi vahva vastustajiensa lyömiseen. Erityisesti länsimaiden omien tappioiden pelko on tärkeä sotilaallinen ja myös poliittinen tekijä. Tämä merkitsee sitä, että on aikaisempaa vaikeampi käyttää sotilaallista voimaa kaikkia kansainvälisiä pelisääntöjä vastaan rikkovia revisionisteja ja rettelöijä vastaan.

Liittoutuman suunnitelma Kuwaitin takaisinvaltaamiseksi 1991 oli tietoinen pyrkimys soveltaa käytäntöön yhtä epäsuoran menetelmän ideoiden muotoa. Ilmahyökkäys muun muassa hävittäisi keskeisiä kohteita, jotta olisi helpompi päästä käsiksi vihollisen Voimanlähteisiin (CoG, tyngdpunkt). Irakin operatiiviseksi sotilaalliseksi painopisteeksi arvioitiin tasavaltalaiskaartia. Tämänkaltaisissa konflikteissa on vaikea nähdä puhtaita epäsuoria menetelmiä taktisella tasolla. Tähän yhteyteen sopiikin paremmin ilmaisut kuin yllätys ja ”line of least expectation”, joiden avulla pystyy paremmin näkemään paikalliset realiteetit ja omat toimintamahdollisuudet.

Lienee kyseenalaisempi asia, merkitseekö puhtaaksiviljelty epäsuora menetelmä sitten jotakin erityyppisissä matalan intensiteetin konflikteissa. Liddell Hartin kehittämää ja monissa kirjoissaan kuvaamaa käsitettä oli alun alkaen ajateltu käytettäväksi valtioiden välisissä sodissa, toisin sanoen symmetrisissä konflikteissa lähinnä teollisuusmaiden joukkojen voimin, niiden välillä. Liddell Hart on kirjallisessa tuotannossaan käsitellyt suhteellisen vähän epätavanomaista sotaa ja epäsymmetrisiä konflikteja. Säälimätön raakuus, jota usein näh-

⁶⁷⁵ On kuitenkin huomautettava, että Afganistanin Pohjoisen liiton asevoimat toteuttivat suuren osan maahyökkäyksistä talibaneja vastaan 2001/2002.

dään uskonnollisissa tai etnisissä konflikteissa sekä radikaalisti erilaisten yhteiskuntamuotojen välillä, ei välttämättä sovi länsimaisen tavanomaisen sodankäynnin aatemaailmaan, vaikka voidaankin väittää, että sodankäynnin periaatteita, kuten voimien keskittämistä (kraftsamling) ja yllätystä, on tarkasteltava lähinnä yleismaailmallisina ilmiöinä.⁶⁷⁶

Epäsuorien menetelmien eri muotojen käyttäminen on kuitenkin nykyään tavallista muun muassa sissisodissa ja yleensä matalan intensiteetin konfliktien yhteydessä. Ammattitaitoisesti johdettu sissiliike huomaa jo aseellisen kapinan ensi vaiheessa, että sen ei kannata altistua resurssien puutteen vuoksi avoimeen taisteluun vakinaisia joukkoja vastaan. Avoimen taistelun sijasta käytetään epäsuoria menetelmiä, kuten terroria hallinnon tukijoita (tai suoraan väestöä) kohtaan sekä tuliylläkköjä (eldöverfall) ja iskuja (raider) vakinaisia joukkoja vastaan. Tarkoituksena on ajan mittaan heikentää vastapuolta samalla kun vähitellen parannetaan omaa sotilaallista pätevyyttä ja kehitetään hiljalleen omia vakinaisia joukkoja. Paikallisväestön kontrollia laajennetaan koko ajan – ensin maaseudulla, myöhemmin myös kaupungeissa. Tarkoitus on ”hallinnoida ulos” virallinen hallitus ja riistää siltä sen legitimiys hallita. Avainsana tässä on ”tahtojen taistelu”, jonka tulee kestää tavoitteeseen saakka, joka on siis maan poliittisen vallan ottaminen omiin käsiin.

Hyvään tiedustelupalveluun keskittyminen ja sen liittäminen suoraan toimintaan tunnistettuja kapinajoukkoja vastaan on monien mielestä epäsuorien menetelmien järkevää käyttöä. Se on parempi kuin ”tappaa hytysiä tykillä”, mitä usein tapahtuu, tavanomaiseen sodankäyntiin koulutettujen osastojen käyttäessä lento- ja tykistötukea suurieleisesti jotain pienehköä, tuliylläkkön jälkeen hajaantunutta sissiryhmää vastaan. Suuret siviilitappiot ja usein hyvin rajalliset sotilaalliset tulokset ovat normaalisti seurauksena tällaisesta taktiikasta. Sissijoukkoja vastaan taisteltaessa pitäisi ehkä ensin käyttää esimerkiksi erikoisjoukkoja tai hyvin koulutettuja kevyitä jalkaväkirykkeitä, eikä niinkään isoja, huomattavien pommihyökkäysten tukemia tavanomaisia joukkoja. Raskaasti varustettujen maavoimien päätehtävänä tulee olla taistelu suurempia voimapesäkkeitä vastaan – sitä vartenhan nämä joukot on perustettu. Tämän tyyppisten joukkojen teho on kuitenkin rajallinen, kun tehtävänä on puolustaa paikallisväestöä poliisitoimintaa muistuttavien operaatioiden avulla.

Samoista syistä johtuen ilmavoimalla saadaan rajallinen teho ”terroristeja ja kapinallisia” vastaan niiden ”sekoittuessa” paikallisväestöön. Ilmavoimaa voidaan käyttää täydellä teholla vain, jos ei lainkaan välitetä siviilitappioista ja laajasta paikallisesta tuhosta. (Tämän yksit-

⁶⁷⁶ Vertaa Liddell Hartin teokseen (1967), *Strategy*. Huomaa myös, että hyvin johdettu sissisota tähtää tavallisesti vallassa olevan hallituksen korvaamiseen ja poliittisen vallan siirtämiseen itselle. Tämä erottaa sissit tavallisten rosvojen toiminnasta. Viimeksi mainitut tyytyvät levittämään pelkoa ja keräämään tuloja väestöltä, jota ne enemmän tai vähemmän valvovat. Terroristiorganisaatioilla on erilaisia muotoja riippuen paikallisista olosuhteista. Niistä monelle on kuitenkin tyyppillistä, etteivät ne ole muotoilleet mitään selvää poliittista tavoitetta. Ne ovat vahvemmin jotakin vastaan, mielellään yhtä asiaa, ja niiltä puuttuvat selvästi laaditut poliittiset vaihtoehdot. Lisäksi niiltä puuttuu myös kyky siirtyä itse valtion johtoon, jos niiden onnistuu saada valtio kaatumaan terrorin aikaansaaman kaaoksen paineen alla. Tämä on nykyään tavallinen tekijä, joka vaikuttaa ”epäonnistuneissa valtioissa” (”failed states”), joita esiintyy osissa Afrikkaa.

täiset henkilöt ehkä kiistävät amerikkalaisten talibaneja vastaan Afganistanissa toteutetun onnistuneen ilmatoiminnan jälkeen.) Ei pidä kuitenkaan unohtaa, että Yhdysvaltojen liittolainen, Pohjoinen liitto, asettui tukemaan hyökkäystä vain välttämättömin maajoukoin ja auttoi kontrolloimaan vallattuja alueita. Ei ole mitenkään automaattista, että tarjolla on jokin halukas liittolainen, joka olisi lisäksi halukas käyttämään nykyaikaisten ilmavoimien edustamaa hyökkäysvoimaa. Ilmavoima ei kuitenkaan koskaan voi estää sissijoukkoa esimerkiksi miinoittamasta paikallisia teitä tai perimästä veroja sekä rekrytoimasta paikallisväestön parista jne.

Näin ollen on tärkeää, että meillä on selkeä käsitys todellisista rajoituksista, jotka tänä päivänä koskevat useimpia länsimaisten interventioiden muotoja, ja joissa sotilaallisen voiman voidaan ajatella olevan pääosassa.

9.4 Liikesodankäynnin teorian keskeisiä käsitteitä

Liikesodankäynnin teoriaa ja liikesodankäynnin periaatteita pidetään keskeisinä sotateoreettiseen ja doktrinaariseen kehitykseen liittyvinä teorioina. Käsitteet ovat tärkeitä, mutta eivät valitettavasti ainakaan vielä hallitse keskustelua Natossa tai useimmissa länsieurooppalaisissa maissa, mukaan luettuna liittoutumaton Ruotsi. Näiden esiteltävien käsitteiden taustat ovat kuitenkin keskeinen avain, jos yrittää ymmärtää mitä liikesodankäynti on ollut ja mihin suuntaan tätä konseptia on viety. Seuraavassa pohditaan joitakin liikesodankäynnin teoriaan liittyviä keskeisiä käsitteitä ja ongelmia. Tämä osa luvusta on tarkoitettu johdannoksi jokseenkin monimutkaiseen teemaan: mitä meidän oikeastaan pitää sisällyttää liikesodankäynnin teorian ja liikesodankäynnin käsitteisiin?

Mitä liikesodankäynnin teoria on – arviointi

Tässä kohdassa arvioidaan tärkeiksi katsomiani liikesodankäynnin teorian piirteitä. Samalla huomautetaan ongelmista, joita nämä ajatukset helposti aiheuttavat, jos niitä yritetään liittää ilman kritiikkiä suoraan käytäntöön.

Norja monet muut läntiset maat ovat viimeisen 20 vuoden aikana omaksuneet liikesodankäynnin teoriaan suuntautuneen sodankäynnin konseptin, jossa vihollista vastaan halutaan taistella muilla kuin kulutussotaan viittaavilla menetelmillä. Useimmat länsimaat ovat myös ottaneet käyttöön uudet *doktriinit*, jotka toimivat liikesodankäynnin teorian puitteissa, mutta kahdella suhteellisen erilaisella tavalla. Esimerkiksi britit perustivat uuden, vuodelta 1996 oleva doktriininsa käsitteeseen ”manoeuvrist approach”, kuten he sitä kutsuvat, joka pohjautuu ajatuksia ohjaavaan liikesodankäynnin teoreettiseen perusrakenteeseen (ks. liite). Alankomaat sen sijaan valitsi doktriinidokumentissaan ”Landmacht” vuodelta 1996⁶⁷⁷ pe-

⁶⁷⁷ Royal Netherlands Army Doctrine Publication, *Part 1: Military Doctrine*, (Hague: Landmachtstaf, Directie Beleid en Planning, 1996). Katso erityisesti heidän kuvaustaan siitä, mikä doktriini on, s. 11–12. He kir-

rinteisemmän jaon, jossa käydään läpi strategiset lähtökohdat sotilaallisesta voimasta ja siitä mitä tehtäviä sille voidaan antaa. Tämän jälkeen he selittävät miten sotilaallisia operaatioita toteutetaan. Esimerkiksi Norjan yhteisoperaatioiden doktriini seuraa brittien doktriinin ja (useimpien) amerikkalaisten doktriinien metodiikkaa pohjautumalla sotateoreettiseen lähtökohtaan.

Yhdysvalloissa ja Länsi-Euroopassa on 1980-luvun alusta lähtien ollut tavoitteena toteuttaa operaatioita, jotka eivät tuota suuria tappioita omille joukoille. Sen sijaan ”kulutussodassa” (”attritional warfare”) pyritään lyömään vihollinen tuottamalla sille ensisijaisesti tappioita ja kuluttamalla sen joukkoja systemaattisesti. Nämä kaksi menettelytapaa ja asennoitumista sodankäyntiin lähtevät liikkeelle siis kahden äärilaidan hyväksymisestä, joissa toisen ääripään päävaikutuskeino on tappioiden maksimaalinen tuottaminen. Toisessa äärilaidassa väkivallan käytön ei edellytetä olevan välttämätöntä viholliseen vaikuttamisessa. ”Kuluttaminen” on prosessi, missä osapuolet yrittävät tuhota toisensa näännyttämällä. Näin ollen pitemmän korren vetää tavallisesti vahvempi osapuoli, jolla on käytössään suurimmat joukot ja myös riittävästi ampumatarvikkeita ym. Voittaminen edellyttää sekä lujaa tahtoa että kykyä kestää menetyksiä. Äärimmäisessä muodossaan tulivoima otetaan käyttöön vihollisen voiman (sen sotilaallisen kapasiteetin) tuhoamiseen, ja sitä pidetään yllä siihen asti, kunnes vihollinen on loppuun kulutettu tai romahtaa. Saksalainen kenraali Eric von Falkenhayn (1861–1922) yritti sitä Verdunissa 1916 ”(...) so werden sich Frankreichs Kräfte verbluten.”⁶⁷⁸ Tämä on valaiseva esimerkki siitä, mihin tällainen ajattelu(tapa) tähtää. Kuluttava vaikuttamistapa/lähestymistapa taisteluihin (”attritional approach”) perustuu siihen, että tulivoiman maksimointi on tärkein edellytys sotilaallisen voiton saavuttamiseksi. Siirtymisiä (”movement”) käytetään siirtämään sitä, mikä voi antaa tulivaikutusta, eikä siirroilla tähän sotilaallisiin operaatioihin liittyvässä ajattelu(tavassa) ole mitään tämän käyttötarkoituksen ulkopuolista itseisarvoa.

Kulutussodankäynnin antitesi on sitten, ainakin teoriassa, ”non-attritional”-muoto tai (realistisemmin?) asenne, jonka mukaan operaatioiden suorittamisen aikana yritetään päästä mahdollisimman vähin omin tappioin, eli ”yritys olla käyttämättä enempää kuin on pakko”. Tämä on tavallisesti menetelmä, jota sotivista osapuolista henkilöstön ja materiaalin puolesta heikoin pyrkii käyttämään. Heikompi osapuoli yrittää välttää selviä materiaalitaisteluita, joissa tappioiden hyväksymisen tahto ja kyky ovat ratkaisevia. Sen sijaan vihollisen voimakkaat keskitykset yritetään välttää, ja havitellaan hyökkäystä vihollisen heikkoja kohtia vastaan ja sen jatkamishalun murtamista aiheuttamalla sille paikallisia tappioita ja tuhoja. Tämä voidaan saavuttaa myös erilaisin epäsuorin menetelmin, joilla vaikutetaan vihollisen moraaliiin ja jatkamisen haluun. Tärkein tapa päästä siihen ovat jatkuvat psykologiset ja

joittavat tässä: ”Doctrine is the formal expression of military thought valid for a certain period of time. It describes the nature and the characteristics of current and future military operations, preparations for these operations in peacetime and methods for successfully completing military operations in times of crisis and conflict. Doctrine is general in nature and describes fundamentals, principles and preconditions of military operations at the different operational levels. In addition to this, doctrine has a predictive element.”

⁶⁷⁸ Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänder, (München: MGFA Hrsg, 1983, s. 510.

konkreettiset fyysiset sotaliikkeet. Tämän vuoksi sitä kuvataan yleensä kirjallisuudessa käsitteillä ”liikesodankäynti” (”manöverkrigföring”) tai ”the manoeuvrist approach”.

Tehokkaan liikesodankäynnin tärkeimpiä edellytyksiä ovat hyvät tiedustelutiedot. Tämänkaltainen sodankäynti ei vaadi vain tiedustelutietoja vihollisen voimista, vaan myös tietoja sen kriittisistä heikkouksista ja siitä, millä alueilla sen sotakoneisto on haavoittuva. Tämä ei ole mikään helppo tehtävä ratkaistavaksi, ja edellyttää että saatavilla on tiedustelutietoja, joita vaaditaan tietyn vihollisen kohtaamiseen tietyssä paikassa ja tietyissä aikapuitteissa. Se edellyttää hyviä yleistietoja vihollisen poliittisesta ja sotilaallisesta järjestelmästä, ja että pystytään *tulkitsemaan* vihollisen tavoitteita. Tämä onkin ihan muuta kuin tyytymistä laskemaan panssarivaunuja ja tarkastelemaan osapuolten välisten eroja laskennallisten suureiden valossa.

Näkemykseni mukaan liikesodankäynnin teoriaan liittyen on keskeistä, että omat joukot kykenevät toimimaan nopeammin kuin mitä vihollinen pystyy väistämään, jota voidaan sotateoriassa luonnehtia *nopeana tempona* (tempo määritellään tässä rytminä tai toimintana, jota itse pystytään ylläpitämään *subteessa* viholliseen). Juuri se tekee meille mahdolliseksi toteuttaa sotaliikkeitä, toisin sanoen siirtyä viholliseen nähden edullisiin aseisiin. Sieltä voidaan käyttää omia joukkoja tai omaa asevaikutusta tai uudelleensiirtymällä uhata vihollista ja sillä tavalla pakottaa se ryhtymään vastatoimiin, mitä sitten voidaan hyödyntää kohdistamalla uusia vastatoimenpiteitä.

Jos sotilaallisten operaatioiden aikana säilytetään nopea tempo, on tavallista yrittää käyttää nopeaa päätöksentekojärjestelmää. Nykyään monet teoreetikot käyttävät tavallisesti esikuvana niin sanottua ”OODA-loop” (”OODA-toimintasilmukkaa”), josta vielä enemmän tässä luvussa. Tämä kuitenkin käytännössä edellyttää oman taistelutekniikan ja taktisen tason yleisen toiminnan korkeaa laatua. Tätä edellytetään, koska toiminta ei perustu yksityiskohtaisiin käskyihin, joka antaa samalla mahdollisuuden omien nopeiden, liikkuvien asealustojen tehokkaalle käytölle. On huomattava, että tempoa *ei* varsinaisesti tule nähdä objektiivisena suureena, vaan *subteessa* siihen mihin vihollinen pystyy. Jos vihollinen on kaivautunut asemiinsa pyrkimättäkään siirtymään, on helppoa toimia nopeammin kuin mihin se pystyy. Näin ollen usein riittää, että vihollista estetään toimimasta ripeästi, esimerkiksi käyttämällä harhauttamista ja yllätystä, koska se pakottaa vihollisen vastaamaan meidän toimiimme, mikä on sille oman ajan hukkakäyttöä. Olennaista nopean tempon saavuttamiselle on hajautetun johtamisen muoto, ja se näyttää siten myös lähinnä edellytykseltä toimia nopeatempoisesti liikkuvissa operaatioissa. Johtamisjärjestelmiltä edellytetään joustavuutta ja nopeaa päätöksentekohierarkiaa. Oleellista on jakaa vastuuta alatasoille, jotta vältetään päätösten tekemisen viipymistä. Jos johtamisjärjestelmä edellyttää kaikkien tärkeiden päätösten tekemistä vain huipulla, tai että kaikki ratkaisut nostetaan ylätasoon tekemiseksi, ennen kuin joku uskaltaa tehdä ratkaisun, aiheuttaa se ratkaisujen kohtalokkaan viipymisen. Sotilasjohtajan toimintakyvyn ylläpitämisen kannalta on syytä varmistaa, että tehtävillä ratkaisuilla on oikea fokus ja ettei anna paikallisten keskustelujen ja alempien, kokonaiskuvaa hahmottamattomien johtajien ”valituksen” vaikuttaa itseensä. Esitän kaksi toimintaohjetta tai periaatetta, joita voi seurata:

- Kaikkien alempien johtajien täytyy olla selvillä siitä, mikä kussakin tilanteessa on *komentajan toiminnan tarkoitus*, ja kääntäen: komentajan on täytynyt selvittää alaisilleen, mikä on *hänen* joukkojenkäytön tarkoitus ja ajatus.
- Tämä, yhdessä kaikille alaisille johtajille selkeästi muotoillun tehtävän kanssa, yhdistettynä *vaikutuksen keskittämiseen (main effort)*, antaa selvän johtamissignaalin organisaatiossa alaspäin. Silloin voi rauhassa jättää alempien johtajien valittavaksi, mikälaisia konkreettisia menetelmiä tarvitaan tavoitteen saavuttamiseksi.

Liikesodankäynnin teoriaa koskevassa kirjallisuudessa vallitsee suurin piirtein yksimielisyys siitä, että johtajan täytyy kertoa alaisilleen ”mitä” ja ”miksi”, mutta ei ”millä tavalla”.⁶⁷⁹ Edellytyksenä on, että alainen johtaja pystyy ajattelemaan itse tarkoitus/toimeksianto-ohjauksen pohjalta. Lopuksi pitää myös täsmentää, että tämä ajattelu(tapa) tai filosofia edellyttää johtajien avointa ja rehellistä asennoitumista itseensä, toisiin ja koko organisaatioon, sen lisäksi, että johtajien välillä vallitsee keskinäinen luottamus. Neljäs, useimpien teoreetikoiden tärkeänä pitämä edellytys on, että ymmärretään mitä sellaiset käsitteet kuin ”all-arms”, ”joint service” ja yhdistetyt (monikansalliset) lähestymistavat pitävät sisällään. Tämä tulee yhä tärkeämmäksi uuden sotilaallisen todellisuuden myötä, jotta olisi mahdollisuus keskittää omat voimat vihollisen heikkoihin kohtiin, samalla kun yritetään estää vihollista tekemästä samaa meille.

Kuten aikaisemmin on huomautettu, on kaksi suhteellisen erilaista ”tyylilajia” yritettäessä ”luetteloida” sitä osaa operaatiotaidosta, jota nykyään lännen (lue Naton) sotateoreettisten keskustelun yhteydessä kutsutaan nimellä ”operational art”. Nämä tyylilajit ovat ”attrition” (”kuluttaminen”) ja ”maneuver” (”sotaliikkeet”). ”Attrition” fokusoii tulivoimaan ja ”maneuver” sotaliikeisiin (laajemmassa merkityksessä). John F. Antal on yksi keskeisistä amerikkalaisista sotateoreetikoista, joka on ollut kiinteästi tekemisissä 1990-luvun liikesodankäynnin teoreettisissa asetelmissa. Hän on luonnehtinut ”attrition”-käsitettä seuraavasti:

(...) Attrition attacks strength; maneuver attacks weakness. The predominance of one operational style over the other has important implications on an army's doctrine, organization, and command and control philosophy.

The attrition style of warfare focuses on the destruction of the enemy's forces. Attrition deals with destruction of personnel and equipment over time. Attrition warfare reduces the enemy through the application of superior firepower or superior numbers...

⁶⁷⁹ Hooker, Richard D. Jr. (toim.): *Maneuver warfare. An Antology*, foreword by General John R. Galvin, (Novato, CA: Presido Press, 1993). Kirja on osittain vanhentunut varsinkin siinä, että doktriinin kehitys Yhdysvalloissa on kulkenut toiseen suuntaan kuin mitä kirjassa on pohdittu. Kirja on kuitenkin uniikki, koska siihen kirjoittivat monet niistä, jotka olivat mukana kehittämässä käsitettä, joka silloin kulki nimellä liikesodankäynti (manöverkrigföring) 1980-luvulla, esimerkiksi William S. Lind ja Michael D. Wyly. Mukana oli lisäksi useita, jotka myöhemmin ovat tulleet tunnetuiksi osaksi radikaaleina uusajattelijoina, esim. Robert R. Leonhard, John F. Antal, Ricky L. Waddell ja Bruce I. Gudmundsson.

*The American army has emphasized attrition in most of its wars. (...) The unsuccessful attrition strategy of the Vietnam War forced the army to reevaluate its thinking about war. One famous American military author put it this way (colonel Dave R. Palmer, 1984): Attrition is not a strategy. It is, in fact, irrefutable proof of the absence of any strategy. A commander who resorts to attrition admits his failure to conceive of an alternative. He rejects warfare as an art and accepts it on the most non-professional terms imaginable. He uses blood in lieu of brains. To be sure, political considerations left military commanders no choice other than attrition warfare, but that does not alter the hard truth that the United States was strategically bankrupt in Vietnam 1966.*⁶⁸⁰

Yllätyksen mahdollisuus?

Kun liikesodankäynnin teoreettiset ajattelu(tavat) 1980-luvulla todella alkoivat hallita doktriinin kehitystä, liikesodankäynti oli monien uuden ajattelu(tavan) kannattajien mukaan ”jotain muuta” – mutta ensimmäisinä vuosina oli usein sekaannusta siitä, miten ”uutta oppia” tuli selittää. Eräässä 1980-luvun doktriineista on luettavissa, että liikesodankäynti oli: ”desire to circumvent a problem and attack it from a position of advantage rather than straight on”.⁶⁸¹

Eräs ”dogmeista”, jota monet teoretikot ovat tähdentäneet liikesodankäynnin teorian yhteydessä, on ollut operaatioiden tempoon kiinnitetty huomio. Monien mielestä juuri se mahdollistaa taktisen yllätyksen. Demokratioiden ei luultavasti koskaan ole käytännössä ollut yksinkertaista (eikä ehkä myöskään mahdollista?) päästä *strategiseen* yllätykseen. Päätösprosessit ovat liian avoimia, jotta vastapuoli pystyisi valmistautumaan niihin. Tässä on helppo viitata mediassa vuonna 2002 ja edelleen vuonna 2003 käytyyn keskusteluun Yhdysvaltojen hyökkäyksestä Irakiin. Keskustelu jakautui kysymyksiin ja asetelmiin: pitäisikö hyökätä, tulisiko hyökätä vai ehdottomasti ei pitäisi hyökätä. Irak oli silloin pitemmän aikaa uhmannut läntisiä suurvaltoja Yhdysvaltoja ja Isoa-Britanniaa, ja itse asiassa koko YK-järjestelmää (väitteet Irakin kehittämistä joukkotuhoaseista). Pelkästään valmistelujen avoin raportointi, spekulatiot ja tilanteen kehittymisen ympärillä käyty keskustelu tekivät Irakille kohtuullisen selväksi, että sitä uhkasi sota (vaikka ehkä vieläkin on epäselvää, missä määrin Saddam Hussein ja hänen lähipiirinsä ymmärsivät sen vakavuuden).

Onko läntisten demokratioiden ylipäänsä mahdollista pitkine päätösprosesseineen päästä *strategiseen* yllätykseen tavanomaisten voimien avulla? Onko strategiseen yllätykseen pääseminen oikeastaan välttämätön edellytys, jotta voi aloittaa sodan sellaista hallitusta vastaan, joka ei halua taipua suurvallan tahtoon? Vastaus on luultavasti kielteinen kumpaankin kysymykseen, varsinkin jos katsotaan ajassa taaksepäin Irakin sodan 2003 valmisteluihin. *Todellisen suurvallan* ei kuitenkaan ehkä koskaan ole tarvinnut päästä strategiseen yllätykseen

⁶⁸⁰ Hooker, R. D. Jr (toimittaja): *Maneuver Warfare. An Anthology*, (Novato, CA: Presido Press, 1993), ks. John F. Antalin artikkeli: ”Thoughts About Maneuver Warfare”, s. 61–63.

⁶⁸¹ U.S. Navy, FMFM 1, *Warfighting*, 1989, s. 28–29.

pystyäkseen voittamaan (tavanomaisen) sodan? Riittää ehkä, että suurvalta itse voi valita paikan ja ajankohdan sotilaalliseen interventioon kolmannessa maailmassa pystyäkseen saamaan voiton pienemmästä sotilaallisesta voimasta (se ei kuitenkaan ole sama kuin että voi odottaa nopeaa voittoa vastustajasta, joka päättää käyttää laajasti epäsymmetrisiä vaikutuskeinoja, vrt. Irakin jatkosota). Yllätys koskee siis näin ajateltuna ensisijaisesti operatiivista ja taktista tasoa, ja vähemmässä määrin strategista? (Yksimielisyyttä ei ole koskaan ollut siitä, onko demokratioissa mahdollista saada aikaan strateginen yllätys – useimmat epäilevät sitä.)

Monien kannattajien toivomus oli, että liikesodankäynnin teoria pystyisi paremmin palauttamaan inhimillisen tekijän nykyaikaiseen sodankäyntiin, toisin sanoen suuren painon johtajuudelle, järkevän, ihmiskeskeisen organisaatiouudistuksen ja joukko-osastohengen (moraali mukaan luettuna).⁶⁸² Liikesodankäynnin teoria perustuu operaatioiden tempon mahdollistamaan taktiseen yllätykseen. Ajatustapaan liittyy käsitys, että ”nopeus” (”speed”) ja ”yllätys” (”surprise”) symboloivat tekijöitä, jotka oikein käytettyinä lisäävät taistelukykyä – vaikka lukumääräisesti ollaankin alivoimaisia. Sotaliikkeen avulla yritetään sitoa ja vangita vihollinen, ei vain työntää sitä taaksepäin. (Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään usein käsitettä ”surfaces and gaps” – mitä konseptia kehitellään myöhemmin tässä luvussa.) Tavallinen tapa määritellä taktiikka 1980-luvulla liikesodankäynnin (joka silloin hallitsi amerikkalaista doktriinikeskustelua) käsitteen yhteydessä oli se, miten amerikkalainen sotateoretikko William S. Lind sen ilmaisi:

Tactics is a process of combining two elements, techniques and education, through three mental "filters" or reference points – mission-type orders, the focus of effort or Schwerpunkt, and the search for enemy surfaces and gaps – with the object of producing a unique approach for the specific enemy, time and place.

What does a careful look at this definition show? First, it says tactics is not a thing, but a process – especially a mental process. It is a way of doing something. It is not just a particular attack or defense. Tactics is not just your decision as a commander, it is how you come to your decision – your method...⁶⁸³

Tämä lausunto edellyttää valmiuksien ja ymmärtämisen elementtien mukanaoloa. Tärkeää on myös, ettei taktiikkaa pidetä kohteena (objekt) vaan henkisenä (mental) prosessina, toisin sanoen tapana toteuttaa jotakin. Täytyy tietää enemmän kuin että jokin on puolustusta ja jokin hyökkäystä, täytyy toisin sanoen ymmärtää, miksi tietty hyökkäyksen tai puolustuksen muoto valitaan. Taktiikka on siis enemmän kuin ylemmän johtajan päätös – kyse on myös siitä, miten tämä päätysi päätökseensä: hänen menetelmästään. Määritelmä kertoo myös, että päämäärän saavuttaminen vaatii ainutlaatuisista sopeutumista kerta toisensa jälkeen:

⁶⁸² Hooker, *ibid*, katso erityisesti, mitä hän kirjoittaa uusista teorioista kirjan osissa 1 ja 2.

⁶⁸³ William S. Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 12.

*You always want to do something different, something the enemy does not expect.*⁶⁸⁴

Keskeistä on myös, että kohteena olevasta vihollisesta täytyy olla erityisiä tietoja, ja että tiedetään mahdollisten toimintojen aika ja paikka. Ilman näitä tietoja ei olla oman tilanteen herroja. Jokainen sota ja konflikti ovat enemmän tai vähemmän erilaisia, koska eri kansakuntien aseelliset joukot eivät menettele samalla tavalla. Samojenkin asevoimien sisällä saattaa esiintyä eroja eri prikaatien ja divisioonien välillä. Lisäksi vihollisenkin oppii ja mukautuu, niin että jos se eilen teki yhdellä tavalla se voi huomenna päättää tehdä jotakin muuta. Sotilasjohtajan täytyy olla tästä tietoinen ja yrittää itse välttää olemasta ennalta arvattava toimintamallissaan vastustajaansa vastaan.⁶⁸⁵

Kuten aikaisemmin on mainittu, taktiikka yhdistää kaksi perustavaa laatua olevaa elementtiä: valmiudet ja ymmärryksen. Valmiuksia voi harjoitella mekaanisten harjoitteiden avulla, esimerkiksi aseiden käsittelyä tai yhteistoimintarutiineja. Liikesota perustuu aina ja ensisijassa taistelutekniikan hallitsemiseen. Ilman tämän alueen hallintaa ei ole mahdollista toteuttaa teoreettisesti ajateltua suunnitelmaa. Siitä joka vain puhuu tästä, mutta jolta puuttuu vankka ammattimainen sotilaallisten valmiuksien taito, ei koskaan tule menestyksellistä ”liikesodankäynnin toteuttajaa”. On siis välttämätöntä harjoitella paljon ja realistisesti.

Pelkät valmiudet eivät luonnollisestikaan riitä. Onnistunut prosessi edellyttää, että ammattilainen osaa valita oikean tavan tai oikean ”työkalun” käytettävissä olevista vaihtoehdoista. Tämän täytyy myös sopia kyseessä olevaan viholliseen, paikkaan ja aikaolosuhteisiin tietyssä taistelutilanteessa. Ymmärtäminen on olennaista, jotta pystyy tekemään oikeita päätöksiä. Koulutuksen ei sen tähden pidä ensisijaisesti keskittyä siihen, mitä *tehdään* vaan siihen, miten *ajatellaan* selvästi ja tehokkaasti. Tähän pääsemiseksi pitää käyttää sotahistorian, sotapelin, maastontuntemuksen ja muiden ajankohtaisten koulutuksen apuvälineiden yhdistelmää. Luultavasti kaikkein tärkeintä on, että upseeri oppii itse ottamaan vastuun oppimisestaan ja ymmärtää, että hänen sotilaallinen koulutuksensa on koko ammattiuran ajan kestävä prosessi. Upseeri pystyy nimittäin harjoittamaan liikesodankäynnin taktiikkaa ainoastaan valmiuksien ja ymmärtämisen hyvän yhdistelmän avulla. Tai niin kuin Lind on asian ilmaissut:

Military education is basic to the definition of maneuver warfare and is an integral component of tactics and the operational art. Without military education, tactics and operations become little more than applied checklists. True education removes the need for checklists and “school solutions,” enabling commanders to approach each problem equipped with a large array of possible solutions, placing the problem in a larger context and evolving innovative answers...

⁶⁸⁴ Lind (1985), s.12.

⁶⁸⁵ Ks. Rekkedal, N. M: *Krigføring ved inngangen til det 21. århundrede*. (Yllä oleva teksti on paranneltu versio luvuista 4 ja 5 tässä FFI-raportissa.)

*Education without excellence in techniques means action will not be timely or effective. But techniques without education means tactics will be formalistic, rigid, and predictable to the enemy.*⁶⁸⁶

9.4.1 Käsitteitä liikesodankäynnin teoreettisesta maailmasta

Kuten edellisessä kohdassa on mainittu, eroavia käsityksiä vallitsee siitä, mikä on millekin käsitteelle ”oikea taustaoppi”, jonka pitää hallita, jotta olisi kyky ymmärtää liikesodankäynnin teoriaa ja liikesodankäyntiä yleensäkin. Norjan Puolustusvoimien puolustushaarojen yhteisoperaatioiden doktriinissa on kuvattu menetelmä käsitteiden järjestämiseksi. Otsikolla ”Manøverteori” esitetään seuraavaa:

Liikesodankäynti mainitaan ennen liikesodankäynnin teoriaa, ja se johtuu käsitteiden alkuperästä. Kaikki teoria sotilaallisten voimien käytöstä liittyi aikaisemmin sotaan – sodan teoria (krigsteori). Nykyään tämä on liian suppea käsite, mikä on johtanut meidät konflikti- ja sotateoriaan (konflikt- och militärteori). Nämä käsitteet kattavat sotilaallisten voimien käytön operaatioiden kaikissa muodoissa. Tämä vaikuttaa myös liikesodankäynnin käsitteeseen. Alun perin liikesodankäynnin käsite liittyi sodan teoriaan, mutta on nykyään vain yksi liikesodankäynnin teorian elementti – tärkeä elementti. Myös tosiasia, että valtio voi käyttää muitakin keinoja kuin vain sotilaallisia, tekee **liikesodankäynnin** käsittämisen luonnolliseksi osaksi liikesodankäynnin teoriaa – siksi osaksi joka käyttää sotilaallisia voimia taistelussa⁶⁸⁷

Tämä ajatus täsmentää nykyistä teoreettista perustaa. Tästä lähtökohdasta seuraavassa tarkastellaan joitakin nyt käytössä olevia keskeisiä käsitteitä. Aluksi käydään läpi joitakin kansainvälisessä kirjallisuudessa eniten käytettyjä yhdistelmiä, ja lopuksi esitellään lyhyesti norjalainen versio (tulkinta) sellaisena kuin se on esitetty 2003 voimassa olleessa yhteisoperaatioiden doktriinissa.

Hieman ”Lindin maailmasta”

Amerikkalaisen teoreetikon William S. Lindin mukaan liikesodankäyntiin liittyviin seuraaviin käsitteisiin on kiinnitettävä huomiota: *tehtävänantokäskeyt* (no. *oppdragsordrer*), *Schwerpunkt* ja *Flächen und Lückentaktik* (ks. käsitteiden selitystä jäljempänä). Valinta on tärkeä, kun muotoillaan liikesodankäyntiin liittyvää taktiikkaa. Nämä tekijät olivat keskeisiä amerikkalaisten liikesodankäynnin suunnittelun yhteydessä 1980-luvun alussa. Lind käyttää käsitettä ”filteri” puhuessaan tarpeellisista referenssikohdista, joita tarvitaan sodassa. Tämä voidaan ehkä parhaiten kääntää termeillä ”pilarit” tai ”peruskivet” Käsite ”filteri” Lindin mukaan:

⁶⁸⁶ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 42–44.

⁶⁸⁷ Norske FFOD – Del A, s. 49.

A filter is a mental reference point, a way to help shape and guide your thought process.

We all have them. Some are conscious, some not. They are very helpful in maneuver warfare tactics: Mission-type orders, Schwerpunkt, and surfaces and gaps. ⁶⁸⁸

Viitattaessa Lindiin ei voi kuitenkaan ohittaa niin sanottua *Boyd Cycle* -teoriaa, joka on nimetty tämän teorian kehittäjän, U.S. Air Forcessa työskennelleen eversti John Boydin mukaan.⁶⁸⁹ Lind on pannut paljon painoa Boydin kehittämille teorioille (ks. arviointi jäljempänä). Suuri osa hänen argumentaatiostaan perustuu Boydin rajallisessa määrin dokumentoituihin ajatuksiin (Boyd ei koskaan kirjoittanut mitään kirjaa) ja Lindin omaan käsitykseen saksalaisesta sotateoriasta ja operaatiotaidosta, sellaisena millaiseksi saksalaisten ajatus(tapa) muotoutui 1920- ja 1930-luvuilla. Vähän yksinkertaistettuna tätä voidaan kuvata seuraavasti.

Konflikti voidaan nähdä eräänlaisena

(...) time - competitive observation - orientation - decision - action cycles. Each party to a conflict begins by observing. He observes himself, his physical surroundings and his enemy.

On the basis of his observation, he orients, that is to say, he makes a mental image or 'snapshot' of his situation.

On the basis of this orientation, he makes a decision.

He puts the decision into effect, i.e., he acts. Then, because he assumes his action has changed the situation, he observes again, and starts the process anew. His actions follow this cycle, sometimes called the "Boyd Cycle" or "OODA Loop." ⁶⁹⁰

Lind kommentoi tätä seuraavasti:

If one side in a conflict can consistently go through the Boyd Cycle faster than the other, it gains a tremendous advantage. By the time the slower side acts, the faster side is doing something different from what he observed, and his action is inappropriate. With each cycle, the slower party's action is inappropriate by a larger time margin (...). ⁶⁹¹

Seuraavassa pohditaan muun muassa käsitteitä *tehtävänantokäskeyt/toimeksiantokäskeyt* (oppdragsordrer) ja *tehtävään perustuva johtaminen* (no. oppdragsbasert ledelse) sekä *Flächen und Lücken* -taktiikkaa. Jäljempänä selitetään jonkin verran *Schwerpunkt*-käsitettä ja sen modernia anglosaksista versiota *Centre of Gravity* (*Voimanlähde*). Nämä käsitteet ja niiden sisältö

⁶⁸⁸ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 13.

⁶⁸⁹ Sille, joka haluaa lähemmin tutkia näiden teorioiden kehittymistä, on kaksi uutta kirjaa, jotka kertovat John Boydista ja hänen töistään. John Boyd kuoli 1998. Robert Coram (2002): *Boyd: The Fighter Pilot Who Changed the Art of War*, New York; Little, Brown. Grant T. Hammond, *The Mind of War: John Boyd and American Security*, (Washington, D.C: Smithsonian Institution Press, 2001).

⁶⁹⁰ Lind (1985), s. 5.

⁶⁹¹ *Ibid.*, s. 5–6.

ovat edelleen keskeisiä yritettäessä päästä käsiksi liikesodankäynnin teorian ja liikesodankäynnin ajatus(tapaan), mutta ne eivät ole ainoat käytössä olevat tähän ajatustapaan liittyvät peruskäsitteet. Erilaisia vaihtoehtoja esitellään luvussa myöhemmin.

Schwerpunkt

Englanniksi käytetään tavallisesti termiä *Focus of Effort* ilmaisun *Schwerpunkt* käännöksenä, mutta valitettavasti yksittäisissä tapauksissa käytetään myös muotoa *Point of Main Effort*. Jälkimmäinen on epäonnistunut valinta, koska termillä *Schwerpunkt* Clausewitzin *alkuperäisessä* kirjoituksessa ei ollut mitään tekemistä fyysisen paikan (tai kartalla olevan pisteen, punkt) kanssa. Ruotsinkielinen käännös *tyngdpunkt* on kuitenkin myös ongelmallinen, jos sitä verrataan perinteiseen saksalaiseen merkitykseen.

Sotilasterminologiassa *Schwerpunkt* luonnehtii/tarhoittaa tavallisesti tapahtumapaikkaa, aluetta tai paikkaa, jossa sotilaskomentaja odottaa ratkaisua. Ajankohtaisen *Schwerpunktin* valinnan päätehtävät ovat tilanne, maasto ja sotilaskomentajan tarkoitus. Saksalaisen sotateorian ja käytännön mukaan sotilaskomentajan pitää luoda vastuualueellaan tärkeää ratkaisua varten piste, mitä saksaksi kutsutaan termillä *Schwerpunktbildung* (*painopisteen muodostaminen*). Kun tarkoituksen/päämäärän suhteen on sopivaa, sotilaskomentaja voi muun muassa osoittaa alaisilleen johtajille tärkeän ratkaisun pisteen. Tilanteen muuttuminen vaatii *tärkeän ratkaisukohdan* (*punkten för det viktiga avgörandet*) (saksaksi *Schwerpunktverlegung*) muuttamista. Samaa käsitettä käytetään myös monissa sotilaallisissa ja ei-sotilaallisissa tilanteissa kuvaamaan mihin pääpaino kohdistetaan tai pääpanos käytetään.

Everstiluutnantti Michael Claesson, Försvarshögskolan Stockholm (kirjoitettu 2001) on kommentoinut ongelmia, joita syntyy käsitteiden merkityksen muuttuessa aikojen kuluessa: Käsitteet ”*manöverkrigföring*” (”*liikesodankäynti*”) ja/tai ”*manövertänkande*” (”*liikesodankäynnin ajattelutapa*”) kytetään usein preussilaiseen/saksalaiseen sotilastraditioon. Näitä käsitteitä voi kuitenkin olla erittäin vaikea kääntää kaikkein yksityiskohtainen, jotka ovat mahdollisesti lähtöisin tietyistä ajan hengestä, traditiosta ja/tai ammattikielestä, ja voivat sen vuoksi johtaa käsitteiden sekaannukseen. Esimerkkejä tästä ilmiöstä on useita, mutta ehkä tavallisinta törmätessä sellaisiin käsitteisiin kuin ”*Auftragstaktik*”, ”*Schwerpunkt*” ja ”*freie Operationen*”. *Schwerpunkt* tarkoittaa arkimuodossaan yksinkertaisesti painopistettä. Toisaalta voidaan sitä vastoin sanoa, että Carl von Clausewitz valtavassa teoksessaan *Sodankäynnistä*, antoi käsitteelle tietyn merkityksen, joka sitten on törmännyt muihin tulkintoihin ja itse sanan kehityksiin – varsinkin puhtaasti kielellisesti. Clausewitz kirjoitti:

*”Es kommt darauf an, die vorherrschenden Verhältnisse beider Staaten im Auge zu haben. Aus ihnen wird sich ein gewisser Schwerpunkt, ein Zentrum der Kraft und Bewegung bilden, von welchem das Ganze abhängt, und auf diesen Schwerpunkt des Gegners muss der gesammelte Stoss aller Kräfte gerichtet sein.”*⁶⁹²

⁶⁹² Claesson, M ja Ericson L. sekä Mattsson, P.A. (toimittajat): *Manövertänkande. Essäer kring teori och praktisk tillämpning*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2002).

Alempana tehdään lyhyesti selkoa siitä, miten saksalaiset käyttivät käsitettä *Schwerpunkt* toisen maailmansodan aikana. Tässä yhteydessä *Schwerpunkt* käsite ei enää ole automaattisesti identtinen nykyaikaisen englanninkielisen *Centre of Gravity*-käsitteen kanssa, niin kuin sitä tavallisesti käytetään Natossa. Englanninkielisessä käännöksessä CoG pohjaa Clausewitziin, kuten seuraava antaa ymmärtää:

(...) *one must keep the dominant characteristics of both belligerents in mind. Out of these characteristics a certain Center of Gravity develops, the hub of all power and movement, on which everything depends. That is the point against which all our energies should be directed.*⁶⁹³

Saksankielisen historiallisen käsitteen *Schwerpunkt* (jota Clausewitzkin käytti) jossain määrin erilainen merkitys, saattaa *Centre of Gravity* käsitteeseen verrattuna aiheuttaa mahdollisesti käsitteiden sekaannusta. Molempien käsitteiden kääntämistä sanoilla painopiste/Voimakeskus (tyngdpunkt/kraftcentrum) pitäisi mieluummin välttää, koska tämä ei ole enää sen mukaista, miten käsitteitä nykyään käytetään kansainvälisessä sotateoreettisessa kirjallisuudessa. Rationaalinen tapa käsitellä asiaa on antaa *Centre of Gravity* käsitteen olla identtinen lähinnä ruotsinkielisen *tyngdpunkt*-käsitteen kanssa, ja antaa käsitteen *Schwerpunkt* merkitä samaa kuin englantilainen käsite *Focus of Effort*, joka pikemminkin vastaa ruotsinkielisen käsitteitä *kraftsamling* (*Voimakeskus*) tai *kraftsamlingsriktning* (*painopistesuunta*).

Tällä tavalla käytettynä *Schwerpunkt* tulee olemaan siellä, missä komentaja uskoo pääsevänsä ratkaisuun, ts. että *Schwerpunkt* viime kädessä on joukko-osasto, jonka vastuulla on *Focus of Effort*. Kaikki muut joukko-osastot ja yksiköt saavat tehtäväkseen tukea valittua osastoa antamalla sille parhaan mahdollisen tykistö- ja lentotuen jne. Reservikin ryhmitetään siten,

⁶⁹³ Tutkija Inge Tjøstheimin, Försvarshögskolan Stockholm, mukaan huomioon pitää ottaa ongelmat, joita Clausewitzin kääntäminen merkitsee. Clausewitzin (1991) ruotsikielisessä painoksessa *Om kriget* lukee s. 606 toiselta riviltä alkaen: ”man måste ha klart för sig vad som utgör de båda staternas viktigaste egen-skaper. Av dem bildas en tyngdpunkt [*Schwerpunkt*], ett centrum av kraft och rörelse [*ein Zentrum der Kraft und Bewegung*], på vilket allt beror. Det är mot denna som vår kraftsamling skall rik-tas.”(Suomenkielinen Eskelinen: Sodankäynnistä s. 277:”On pidettävä ensisijaisesti silmällä kummankin valtion olosuhteiden merkittävimpiä piirteitä. Niiden perusteella muodostuu tietty painopiste, voiman ja liikkeen keskus, josta kokonaisuus on riippuvainen, ja tuohon vastustajan painopisteeseen on suunnat-tava kaikkien voimien keskitetty isku.”) Ruotsalainen käännös on tässä parempi kuin englanninkielinen, jonka Howard ja Paret ovat tehneet, siksi että siinä tulee esiin, että painopiste on *kraftcentrum i rörelse* (*voiman ja liikkeen keskus*), mikä merkitsee, että lineaarisesta analyysistä tulee hankala. (Siten tulee myös mahdolliseksi luoda suora yhteys sekä Clausewitzin kolmanteen sodan määritelmään [I, 1, §28, sekä *Om kriget* että Sodankäynnistä, käänt. huom.] että heiluri-metaforaan [*pendel-metaforen*].) Englanninkielinen käännös ”hub of all power” ei anna sellaista assosiaatiota (hub = hjulnav, pyörännapa); päinvastoin se assosioi selvästi määriteltyyn vaiheeseen: jos me vain hävitämme pyörännavan (the hub) pyörästä tu-lee käyttökelvoton. Viimeinen lause ruotsalaisessa käännöksessä voi kuitenkin aiheuttaa ongelmia. Siinä käytetään sanaa ”kraftsamling”, jolla on myös erityinen taktinen merkitys. Clausewitzin mukaan: *und auf diesen Schwerpunkt des Gegners muss der gesammelte Stoss aller Kräfte gerichtet sein* mikä merkitsee ”det är mot denna fiendens tyngdpunkt som den samlade stöten måste sättas in med alla krafter (”juuri tuohon vi-hollisen painopisteeseen on suunnattava kaikkien voimien keskitetty isku”).

että se voi hyödyntää mahdollista menestystä, kun valittu osasto pannaan taisteluun. Kaikkien tehtävänä on tässä kysyä itseltään: Mitä *minä* voin tehdä tukeakseni *Schwerpunkt*ää?

Saksalaisen käsitteenkäytön ymmärtämiseksi on tarpeen ottaa esiin myös toinen käsite, jonka voidaan nähdä olevan läheisessä yhteydessä *Schwerpunkt*iin. Toisen maailmansodan aikana Saksan armeija käytti käsitettä *Aufrollen* (*vyöryttää*) kuvaamaan, miten erityisesti konekivääreitä (mahdollisesti tykistöllä vahvistettuna) aiottiin käyttää estämään vastapuolen tulenkäyttö, samalla kun omat joukot etenivät murtautuakseen vihollisen puolustuslinjan läpi. Kun *heikko kohta* oli läpäisty, aloitettiin välittömästi kummallakin puolen *aukkoa* olevien sivustojen *vyörytys* (*upprullning*). Näiden sivustoja vastaan suunnattujen operaatioiden tarkoitus oli sekä suojata nyt aikaansaadun aukon kautta eteneviä päävoimia että samalla hyödyntää hetkeä, jonka soluttautuminen ja myöhemmin myös sisään tunkeutuminen olivat kehittäneet. Siten on ehkä mahdollista ymmärtää käsite *Aufrollen* enemmänkin yhtenä monista saksalaisista perussotilastermeistä, jotka yhdessä muiden kanssa auttoivat saksalaisia joukkoja operoimaan sotilaallisten toiminta-ajatusten mukaan. *Aufrollen*-konsepti varmisti myös läpimurtopaikan (platsen för genombrottet) ympärillä olevat sivustat, samalla kun päävoimilla oli aikaansaadusta aukosta ”vapaa pääsy” syvyyteen. Tämä osoittautui hyvin joustavaksi tavaksi keskittää joukkoja, samalla kun etsittiin vihollisen heikkoa kohtaa, jossa päävoimaa myöhemmin voitiin käyttää nopeaan etenemiseen syvyyteen. Tämä on saksalainen *Schwerpunkt*-käsite ”tislatussa” muodossa, käsite jota ensimmäiseksi käytti Clausewitz ja joka sananmukaisesti voidaan kääntää *raskas joukko* (*den tunga styrkan*).⁶⁹⁴ *Schwerpunkt*-käsitteen merkitys saksalaisessa sodankäynnissä toisen maailmansodan aikana oli epäilemättä suuri.⁶⁹⁵

Tätä toiminta-ajatusta on kuitenkin nykyäänkin pidetty hyvin tärkeänä kaikille sellaisille joukoille, jotka joskus tulevat olemaan lukumääräisesti alivoimaisia, koska se mahdollistaa huomattavan *voiman kokoamisen* (*kraftsamling*) selvästi määriteltävään tavoitteeseen pääsemiseksi. Kaikki kohdistetaan tässä siihen, että voidaan iskeä lujaa *johonkin* vihollisen heikkoon kohtaan, mikä teoreettisesti mahdollistaa objektiivisesti itseä suuremman ja vahvemman vastustajan tuhoamisen. Mutta tässä on kyllä paikallaan täsmentää, että *Schwerpunkt* ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin päähyökkäys, vaikka sellainen usein kohdistetaan *Schwerpunkt*iin. Meidän pitää tarkastella tätä *käsitteellisenä fokuksena* (*konceptuellt fokus*) eikä vain fyysisenä. Kaikki johtajat viittaavat käsitteeseen *Schwerpunkt* tehdessään päätöksiään, mutta tämä pitää nähdä ylempien komentajien *toiminta-ajatuksen* ja annetun *toimeksiannon* yhteydessä. Yhdessä nämä muodostavat oman päätöksenteon perustan. Kaikki johtajat, edellyttäen että asia ymmärretään oikein, huolehtivat siitä, että heidän oma toimintansa tukee *Schwer-*

⁶⁹⁴ James J. Schneider & Lawrence L. Izzo, “Clausewitz’s Elusive Center of Gravity,” *Parameters*, September 1987, s. 46-57. Erinomainen analyysi ongelmista käyttää Clausewitzia nykyaikaiseen suunnitteluun – ja kuvaus tiestä eteenpäin.

⁶⁹⁵ Parhaat kuvaukset saksalaisen taktiikan kehityksestä, jotka on kirjoitettu maailmansodan alkupuolella, ovat englantilaisen Tom Wintringhamin (1942), *Weapons and Tactics* ja tsekkiläisen F. O. Mikschen (1941), *Blitzkrieg*. (Molemmat kirjat on julkaissut kustannusliike Faber & Faber, Lontoo. Mikschen kirja on luultavasti kolmena, jossain määrin erilaisena laitoksena. Kirjoja pidetään nykyään arvokkaina keräilykohteina.)

punkkia. He toisin sanoen osallistuvat siihen, että kaikki toimenpiteet johtavat *yhteen suuntaan* eivätkä pääty sekasortoon tai kaaokseen. *Schwerpunkt* voidaan nähdä myös *harmonisoivana elementtinä*, joka auttaa varsinaisen tarkoituksen ja tehtävän toteuttamisessa. Tämä saadaan aikaan siten, että kaikkien alaisen joukko-osastojen ponnistukset johtavat selvään tavoitteeseen, toisin sanoen tukevat komentajan tavoitteenasettelua.

Tehtävätaktiikan mukaiset käskyt – *Mission-type orders*

Tehtävätaktiikan yhteydessä käytettävät käskyt ovat useimpien liikesodankäynnin teoriasta kirjoittaneiden teoreetikoiden mukaan avain hajautettuun maailmaan, ja liikesodankäyntiteoreettisesti suuntautuneiden sotateoreetikoiden mielestä tärkeä edellytys, mikäli taistelussa on minkäänlaisia mahdollisuuksia pystyä luomaan niin sanotut ”Boyd Cycles”. Tehtävätaktiikan teoreettisten perusteiden kanssa sopusoinnussa muotoiltu käsky täsmentää alaisille johtajille, *mitä* ylempi johtaja haluaa heidän tekevän/suorittavan. Toisin sanoen mikä on alaisen johtajan rooli tehtävässä, tehtävän rooli (*mission*) – tai saksaksi *Auftrag*. Ihanteellista on jos ylempi johtaja jättää alaistensa johtajien päätettäväksi, *miten* varsinainen tehtävä suoritetaan. Kun alaisen johtajan tilanne sitten muuttuu, on hänen vallassaan tehdä, mitä hän pitää sopivana päästäkseen hänelle annettuun tavoitteeseen. Hän informoi tietenkin ylempää johtajaa siitä, mitä hän tekee/saavuttaa, mutta *ei* tarvitse *lupaa* ylemmältä johtajalta esimerkiksi etenemisen aloittamiseen.

Jossain määrin erilaista katsantotapaa edustaa aiheesta kirjoittanut majuri Peter Lord. Hän tulkitsee englantilaisen Richard Simpkinin kirjoituksia pysytellen pääasiassa strategisella ja taktisella tasolla selostaessaan teorioitaan.⁶⁹⁶ Simpkinin mukaan sota on viimeinen keino päästä poliittiseen ja taloudelliseen päämäärään. Menestystä saavutetaan ehtimällä ennen vihollista tai onnistumalla yllättämään se sodan aloitusvaiheessa. Strategiset tavoitteet ohjaavat tehtäviä, jotka määrätään järjestelmässä ylätasolta alemmille tasoille. Sen lisäksi niissä on otettava huomioon vihollisen voimat ja voimavarat. Maa-alueen valtaamisella ei ole itseisarvoa, ellei se ole viholliselle tärkeä voimavara. Eri tasojen komentajien tulee ottaa laskelmoituja riskejä ja hyödyntää taistelukentällä syntyviä tilanteita. Ne voivat olla silkkaa ”tuuria” tai vihollisen erehdyksen aikaansaamia. Kysymys on tahtojen taistelun voittamisesta yllätyksen avulla tai nopeudella, joka pakottaa vastustajan lopuksi antamaan periksi. Liikesodankäynnissä menestystä saadaan ajan, taisteluun pantujen joukkojen ja liikkuvuuden yhdessä tuottamalla vaikutuksella (*momentum is mass, time and velocity*). Simpkin toteaa muun muassa, että ei ole olemassa mitään Blitzkrieg-konseptia – tosin, koska hän sinnikäistä yrityksistä huolimatta ei ollut onnistunut löytämään siitä mitään dokumentoitua todistetta. Hänen mukaansa sen sijaan saksalaiset kehittivät sodankäynnin lajin, joka perustui Moltken, Schlieffenin ja von Seecktin aikaisemmin lanseeraamiin ideoihin. Panssarijoukot

⁶⁹⁶ Simpkin, Richard: *Race to the Swift. Thoughts on Twenty-First Century Warfare*, (London: Brassey’s Defence Publishers, reprinted 1988).

olivat niiden toteuttamisen väline. Heidän johtamisfilosofiansa oli se tekijä, joka loi edellytykset vihollisen voittamiselle.⁶⁹⁷

Simpkinin mukaan saksalaiset kävivät sekä kulutus- että liikesotaa, riippuen siitä millaisten haasteiden edessä oltiin. *Operaatio Barbarossaa* voidaan pitää malliesimerkkinä nopeista panssari-iskuista mutta myös tuhoamistaisteluista. Saksalaiset johtajat olivat taitavia saamaan tahtonsa läpi sodankäynnissä taktisella tasolla. Simpkinin mukaan saksalaisten panssarijoukot saivat sen sijaan harvoin ratkaisevia voittoja operatiivisella ja strategisella tasolla. Tämä asettaa kyseenalaiseksi operatiivisen tason johtajuuden. Amerikkalainen Robert R. Leonhard korostaa, että liikesodankäynnin perustana ovat liike, taitavuus ja sodankäynnin inhimillinen puoli. Vihollinen voitetaan muilla keinoilla kuin hyökkäämällä sen joukkoja vastaan. Simpkinin lailla hänkin pysyttelee pääasiassa operatiivisella tasolla. Vihollisen aiheet pitää ennakoida ja mieluiten voittaa se ennen kuin taistelu alkaa. Vihollinen pitää hämätä niin, ettei se pysty keskittymään tavoitteidensa saavuttamiseen. Lopuksi vihollinen pitää lyödä hajalle hyökkäämällä sen kaikkein haavoittuvimpaan kohtaan. Nopea liike tätä haavoittuvaa kohtaa vastaan on tärkeä, koska se rappeuttaa vihollisen moraalialia. Myös Richard R. Leonhard korosti yhdistettyjen joukkojen tärkeyttä.⁶⁹⁸ Sillä tavalla vihollinen pystytään aina saattamaan *taktiseen* ahdinkoon, kuten nämä teoreetikot ilmeisesti asian näkevät. Lopuksi psykologialla on tärkeä osa – sodankäynti on aina tahtojen taistelu. Leonhard on sitä mieltä, että muun muassa saksalaisten *Blitzkrieg* on peräisin soluttautumistaktiikasta (infiltrationstaktik). Leonhardin mukaan saksalaiset hävisivät venäläisille, jotka olivat vielä parempia käyttämään nykyaikaisen sodankäynnin teorioita.

Käsitteet Flächen und Lücken

Tämä on yksi käsitteistä, jonka varsinkin W.S. Lind nosti esiin kirjoittaessaan kirjansa liikesodankäynnistä.⁶⁹⁹ Kuten aikaisemmin on huomautettu (ks. luku 4), paljon on pohdittu sitä, miten tärkeä tämä käsite itse asiassa oli saksalaisille toisen maailmansodan aikana, ja onko sillä mitään merkitystä nykyaikaisen sodankäynnin yhteydessä. Yhdysvalloissa liikesodankäynnin kehittämisen yhteydessä keskeisessä asemassa olleet teoreetikot ovat lainanneet käsitettä paljon, ja siksi se esitellään tässä.⁷⁰⁰

⁶⁹⁷ Lord, Peter: *Blitzkrieg – ett utvecklat koncept eller slumpens skördar? En historisk studie hur fälttåget mot Polen 1939, Frankrike 1940 och Ryssland 1941 genomfördes efter en utvecklad krigföringsmetod*, (Stockholm: Försvarshögskolan, C-uppsats kevät 2001).

⁶⁹⁸ Leonhard, Richard R: *Fighting by Minutes. Time and the Art of War*, (Westport, Connecticut: Praeger, 1994).

⁶⁹⁹ Lind, W. S: *Maneuver Warfare Handbook* (Boulder, CO: Westview Press, 1984)

⁷⁰⁰ Miksche, F. O: *Blitzkrieg* (London: Faber & Faber, 1941), Tom Wintringhamin käännös. Ks. uudempi tutkimus James Corum, *The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform*, (Kansas: University of Kansas Press, 1992). Katso myös Karl-Heinz Frieser, *Blitzkrieg-Legende*, (München: Oldenbourg Verlag, 1996). Jos haluaa itse tutkia, mitä mieltä englanninkieliset lähteet olivat käsitteen merkityksestä toisen maailmansodan aikana, esimerkiksi seuraavat lähteet ovat käytettävissä: F. O. Miksche ja Tom Wintringham, mutta kuten jo aikaisemmissa luvuissa on todettu, uudempi tutkimus on tuonut esiin vaihtoehtoisia tulkintoja.

Saksankielen *Flächen und Lücken -taktiikan* käänös englanniksi on tavallisesti ollut *surfaces and gaps* (vähän tarkempi käänös pitäisi olla *tactics of the space and gap*). Ruotsiksi siitä tulee lähinnä ”*ytor och luckor*” (”pinnat ja aukot”), vaikka tämä ei ehkä kerrokaan niin paljon tämän ilmaisun tarkoituksesta. Vaikka *Flächen* voidaan kääntää pinnoiksi (*surfaces*), se ei sotilaallisissa yhteyksissä ole hyvä, koska se voidaan helposti käsittää väärin. Jopa Lind tekee tämän ”erehdyksen” kirjassaan *Maneuver Handbook*, johon tässä viitataan (ehkäpä häneltä puuttui saksalainen alkuperäisteksti?).

Englanninkielinen käsite *surfaces and gaps* luo kuvan ”muurista jossa on aukkoja”. Tämä ei kuitenkaan ollut saksankielisen termin tarkoitus. Saksalaisten käyttämänä termi oli tarkoitettu enemmänkin ymmärrettäväksi ”alueena” (”*område*”), jossa heidän *Flächen und Lücken -taktiikkansa* viittasi syvälle alueelle organisoituun puolustukseen. Sen sijaan, että he olisivat ryhmittäneet joukkonsa kapeaan ja linjamaiseen puolustukseen, saksalaiset jakoivat puolustuksensa laajemmalle syvällä alueella, jossa oli suurehko määrä erillisiä puolustusasemia.⁷⁰¹ Tarkoitus oli, että jokainen puolustusasema pystyisi taistelemaan muista riippumatta ja jatkamaan taistelua huolimatta siitä, miten muille kävi. Eri puolustusasemia ei tavallisesti liitetty toisiinsa mitenkään linnoittamalla tai muunlaisin kenttälinoittamisen keinoin. Sen sijaan eri asemien välillä oli ”aukkoja”, *Lücken*, jotka varmennettiin asevaikutuksella. Käsitteen *Flächen und Lücken* osia ei pidä tarkastella vastakohtina vaan kyse on yksinkertaisesti kahdesta organisoidun, syvällä alueella olevan puolustuksen yhdyntyneistä osista. Kuten Miksche asian määritteli, yhdistelmä *Schwerpunkt* (*painopiste*) ja *Aufrollen* (*vyöryttää*) oli tärkeä edellytys sille, mitä saksalaiset toisen maailmansodan aikana kutsuivat *Flächen und Lücken -taktiikaksi*. Tällä tarkoitetaan, että enää ei haluttu taistella pitkää ja selkeää rintamaa pitkin vaan tietyllä alueella. Taistelutoimet näyttävät silloin enemmänkin sarjalta paikallisia taisteluja, jotka yhdessä antavat suurtaistelulle sen tunnusmerkit. Hyökkäyksellisten operaatioiden yhteydessä tämä taktiikka edellyttää, että *painopistettä* (*Schwerpunkt*) pystytään muuttamaan, tarvitaan toisin sanoen joustava organisaatio- ja johtamisrakenne. Se on välttämätön, jotta painopistettä voidaan muuttaa ja käsitellä tilanteet sitä mukaa kun ne syntyvät. Tässä tulee mukaan saksalainen käsite *Angriffsgruppen*. Niiden tulee pystyä toimimaan itsenäisesti jonkin aikaa. Nämä autonomiset eri aselajeista muodostetut (*all-arms*) osastot olisivat riittävän vahvoja pystyäkseen omin päin käyttämään hyväksi saavutettua menestystä, mikä edellytti myös korostetun hajautettua johtamisfilosofiaa.

Huolimatta edellä viitatusista väärinkäsityksen vaarasta, voidaan nykyaikaisen liikesodan käynnin teorian yhteydessä kuitenkin puolustaa sitä, että näitä ”pintojen ja aukkojen” käsitteitä todella käytettiin. Lindin mukaan tämä on viisasta, koska alemman tason johtaja kokee ne muutoin ja ilman käsitteitä lähinnä ”vahvuutena ja heikkouksina”.⁷⁰² Samalla kun

⁷⁰¹ Saksalaisten syvän alueen puolustus kehitettiin ensimmäisen maailmansodan aikana ja esitettiin muun muassa ohjesäännöissä *Die Führung in der Abwehrschlacht samt Allgemeines über Stellungsbau*, jotka julkaistiin joulukuussa 1916. Katso edelleen Martin Samuels, *Command or Control? Command, Training and Tactics in the British and German Armies, 1888–1918*, (London: Frank Cass, 1995), s. 158–197.

⁷⁰² Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 74–75.

aukko koetaan reikänä puolustuslinjassa, ”pintaa” pidetään vihollisen puolustuslinjan osana. Pyrkimyksenä on sijoittaa oma Schwerpunkt (painopiste, kraftsamling) vihollisen heikkoa kohtaa vastaan. Liikesodankäynnin teoriassa pyritään aina välttämään vihollisen vahvoja kohtia ja suuntaamaan isku sinne, missä vihollinen on heikko. Taktisella tasolla vihollisen heikkoudet ovat usein sama asia kuin fyysiset aukot tai huonosti puolustetut kohdat. Näitä heikkouksia ja aukkoja yritetään löytää ja hyödyntää niitä tunkeutumalla siellä vihollisen ryhmittymien syvyyteen (in på djupet), ja siten päästä sen puolustuksen taakse. Hyvä tiedustelu (spaning) ja tiedustelupalvelu (underrättelsetjänst) ovat menestyksen avain. Ilman niitä on käytännössä vaikea löytää vihollisen ryhmittymien aukkoja. Tällöin on esimerkiksi päätettävä etukäteen, missä ja miten edetään, vaikka ei olisikaan mahdollisuuksia nähdä ehkä olemassa olevia tai syntyviä mahdollisuuksia ja käyttää niitä hyväksi. Kyse on tällöin riskinotosta ja sen hallitsemisesta. Sellaisessa tilanteessa johtajan on pakko iskeä sillä voimalla, mitä hän arvelee tarvitsevansa yrittäessään iskeä vihollisen puolustuksen läpi. Käytännössä tämä toimintatapa käy nopeasti kalliiksi. Esimerkkinä tästä ajatuskulusta on seuraava, hyvin ”Lindmäinen” perustelu, otettu hänen perusoppikirjastaan:

An example of one type of attack may be helpful in understanding this. Your forward element is a reconnaissance screen. Its job is to look for surfaces and gaps. When it finds a gap, it goes through, and calls other forces to follow. If the gap seems to be promising, the unit commander commits more forces through it. Some of the forces widen the gap and roll out behind the enemy position that has been penetrated, collapsing it from the rear. Meanwhile, the reconnaissance screen continues to move forward, always seeking the paths of least resistance. The recon pulls the main force around the enemy surfaces and ever more deeply into the enemy position.

Recon-pull requires a different type of reconnaissance (...) Today, most recon forces are committed deep, along the axis of advance chosen for the “command push.” There is no reconnaissance screen. For recon-pull, you must have a recon screen. It is different from a security screen, in that it orients on the enemy, not on your own unit. It must be strong. Indeed, all your forward forces must be part of it. In maneuver warfare, recon is everyone’s responsibility.⁷⁰³

Lindin *recon-pull*’iksi kutsuman avulla odotetaan tiedustelutuloksia ja yritetään valita hyökkäyssuunta niin myöhään kuin mahdollista. Toiminnasta tulee silloin väistämättäkin ”viholliskeskeistä”, eikä se ole riippuvaista hyökkäyssuunnan varhaisesta valinnasta. Uudemmassakin liikesodankäynnin teoriaan perustuvassa sotateoreettisessa kirjallisuudessa täsmennetään, että on oltava viholliskeskeinen ja käytettävä tehtävätaktiikkaa. Teknologisten edellytysten monella tapaa dramaattisen muutoksen seurauksena *recon-pull* -käsitettä käyttävät nykyään vain harvat.⁷⁰⁴ Uusi termistö on nyt kuitenkin tulossa. Siinä keskeisenä on tois-

⁷⁰³ Lind (1985), s.18–19.

⁷⁰⁴ Esimerkkinä uudesta kirjallisuudesta, jossa tätä pohditaan nykyaikaisemmasta perspektiivistä on, Anders Cedergren & Peter A. Mattsson (toimittajat), *Uppdragstaktik. En ledningsfilosofi i förändring*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2003); Anders Cedergren (toimittaja), *Från tanke till handling. En studierapport (2003) i militärteori inför arbetet med Doktrin för markoperationer*, (Stockholm: Försvarshögskolan, 2005).

taiseksi varsinkin ”transformation”-käsite, eikä aina ole selvää, mitä sillä tarkoitetaan muiden sotamuotojen kuin tavanomaisen sodankäynnin yhteydessä. Lähempi tutustuminen teemaan edellyttää uusiin doktriineihin perehtymistä. Niiden odotetaan valmistuvan sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa lähiaikoina. (Katso esimerkiksi Yhdysvaltojen uutta doktriinia *Counterinsurgency (vastakumouksellinen toiminta)* – yksi ensimmäisistä jossa yritetään muodostaa synteesi vanhemmista kapinataistelujen kokemuksista yhdistettynä uusiin sotilaallisiin ajatustapoihin ja teorioihin.⁷⁰⁵)

Komentajan operaatioajatus (intentio)⁷⁰⁶

Komentajan operaatioajatus, aikomus, intentio tai tarkoitus (*Commander's intent*) on komentajan yritys visuaalistaa, miten joukko menettelee ja mitä sen on saatava aikaan [toim. huom.: komentajan tahto] siitä hetkestä kun tehtävä, miten komentaja itse aikoo tehtävän toteuttaa [toim. huom.: komentajan aikomus] on jaettu siihen kun se on suoritettu (käsitettä *end state* [loppuasetelma] käytetään kuvaamaan lopullista tavoitteenasettelua). Tämä ajattelu(tapa) on historiallisesti läheisesti sidoksissa tehtävätaktiikkaan.

Komentajan operaatioajatus määrittelee operaatiolla saavutettavan päämäärän. Tavallisesti selostetaan havainnollisesti myös, miten kyseessä oleva joukko pääsee lopulliseen tavoitteeseen (tämä vastaa ruotsinkielen käsitettä ”beslut i stort”, ”toiminta-ajatus, päätös”). Komentajan täytyy siirtää ajatuksensa alaisilleen selvin ja yksinkertaisin termein ja niiden täytyy olla tiedossa organisaatiossa kaksi porrasta alaspäin (toisin sanoen komppanian päällikön täytyy tuntea prikaatin komentajan toiminta-ajatus, koska se on edellytyksenä sille, että alaiset johtajat pystyvät toimimaan oma-aloitteisesti kokonaisvaltaisen taistelusuunnitelman puitteissa ja toteuttamaan koordinoituja operaatioita). Vähän myöhemmin komentaja laatii esikuntansa avulla tarpeelliset yksityiskohdat, jotka sovitetaan yhteen käskyssä (*Concept of Operation, operaatiosuunnitelma*). Komentajan toiminta-ajatus muodostaa tässä yhteydessä eräänlaisen kytkennän hänen tulevaa taistelua/operaatiota koskevan visionsa ja alaisten johtajien tilannearvioiden ja toiminnan välille.

Nykyaikaisessa liikesodankäynnin teoriassa komentajan operaatioajatusta tai päämäärää on pidettävä tehtävätaktiikan kulmakivenä. Ajatuksena on yhdistää kaikki saman joukon sisällä kokonaisvaltaisen toiminta-ajatuksen avulla, josta kaikki ovat selvillä. Tämä asettaa puitteet, joihin kaikki alaiset sovittavat toimintansa. Tämä on erityisen tärkeää, jos tilanne estää noudattamasta varsinaisia suunnitelmaa, ja on pakko improvisoida kokonaistavoitteeseen pääsemiseksi. Komentajan operaatioajatus on siis hyvin tärkeä, varsinkin maavoimien operaatioissa, jotka ovat aina aikaa vieviä. Yhdysvaltain maavoimissa tämä komentajan operaa-

⁷⁰⁵ U.S. Army Field Manual – Interim – 3-07.22, *Counterinsurgency Operations*, (Washington D.C: Department of the Army, 2004).

⁷⁰⁶ Toim.huom: ruotsalaisessa käskytsjärjestelmässä toiminta-ajatus käsittää yleensä komentajan päätöksen (=Beslut i stort) ja esikunnan päätöksen perusteella laaditut tarkennetut ohjeet ja vaatimukset aslejoille (Riktlinjer).

tioajatus on ”mandatory for all orders”. Muun muassa U.S. Army -doktriinin aikaisemmassa luonnoksessa helmikuulta 1996 lukee seuraavasti:

*In stating his intent, the issuing commander provides subordinates with the freedom to operate within the larger realm of the mission, rather than within the restrictions of a particular concept of operation or scheme of manoeuvre. This allows subordinates forces, and hence, the whole force to operate faster, and with greater agility, than the enemy. This keeps the enemy off balance and unable to respond coherently.*⁷⁰⁷

Näitä operaatioajatus – toiminta-ajatuksia – laaditaan organisaation monilla tasoilla. Tämä tapahtuu siten, että korkein komentaja ilmaisee operaatioajatuksensa/aikomuksensa alaisilleen komentajille. Erityisesti painotetaan operaation kaikenkattavia tavoitteita. Sen jälkeen nämä tavoitteet pilkotaan ja alaiset johtajat kukin tasollaan muokkaavat ne uudelleen operaatioajatuksiksi ja tehtävä tuodaan julki omille joukoille annettavilla käskyillä. Tällä tavalla välitetään ja tulkitaan ne suuremman operaation osat, jotka suoritetaan kokonaistavoitteeseen pääsemisen edistämiseksi, toisin sanoen että omat toimenpiteet sopivat ylemmän komentajan suunnitelmiin ja operaatioajatukseseen. On itsestään selvää, että alemman komentajan aikomuksien pitää sopia ylemmän komentajan operaatioajatukseseen.

Muun muassa amerikkalaiset korostavat, että heidän komentajansa valmistavat ja esittävät intentionsa (toiminta-ajatuksensa) henkilökohtaisesti niin pitkälle kuin olosuhteet sen sallivat. Muutoin hänen on tyydyttävä kirjallisten käskyjen välittämiseen viestiyhteyksien kautta. Tämä tehdään vain silloin kun henkilökohtainen kontakti johtajien välillä on mahdollon.

Annetussa operaatiosuunnitelmassa tai -käskyssä saa olla vain *yksi* aikomus/operaatioajatus, jonka *yksi* komentaja esittää. Muut operaatiota tukevat komentajat voivat kukin omissa käskykohdissaan ehkä vaikuttaa antamalla amerikkalaisittain eräänlaisen ”concepts for support of the plan”, mutta he eivät saa ilmaista omia tarkoituksiaan.⁷⁰⁸ Jotta komentajan toiminta-ajatuksesta ei mahdollisesti tule liian laajaa ja epäselvää, se pitää esittää kolmessa-neljässä kappaleessa. Näistä on käytävä ilmi:

- Miksi operaatio toteutetaan,
- Mitä pidetään hyväksyttävänä riskinä,
- Mikä on lopullinen tavoite (”end state”, ”loppuasetelma”).

⁷⁰⁷ Everstiluutnantti Hart (1996), keskustelu hänen kanssaan vierailulla U.S. Army TRADOC:iissa, Kansassa, tammikuussa 1996. Teksti laitettiin myöhemmin Internetiin helmikuussa 1996 ja oli tärkeä puheenvuoro keskustelussa. Koko teksti vedettiin myöhemmin takaisin ja muutettiin FM 3–0:n uudessa versiossa vuodelta 2001. Nämä lainatut ajatukset ovat kuitenkin edelleen osa olemassa olevan doktriinin sanamuotojen perustaa.

⁷⁰⁸ Ruotsalaisessa esikuntatyöskentelyssä komentaja (tai joku hänen valitsemansa) tavallisesti kontrolloi, että toimialojen suuntaus on yhtäpitävä toiminta-ajatuksen kanssa.

Tämä käskyn osa tulee aina ensimmäisenä (amerikkalaisen terminologian mukaan se sijoitetaan käskyn *Execution*-osaan, ennen *Concept of Operationia*). Tämä selviää seuraavasta lainauksesta ja sitä seuraavasta kommentista:

*Commander's intent establishes the foundation and direct linkage for the mission forces. The commander, in issuing his intent, provides his subordinate leaders the freedom to operate within the larger realm of the mission, rather than an explicit method within a concept of operation or scheme of manoeuvre.*⁷⁰⁹

Tämä kaikki voidaan tiivistää seuraavasti: jotta toiminta saadaan sujumaan, täytyy eri tasojen johtajien välillä vallita selvä yhteisymmärrys. Pitkän ajan näkökulma kuvataan komentajan aikomuksessa (operaatioajatuksessa). Se on komentajan pitkälle tähtäävä visio ja kertoo, miten hän on ajatellut käsitellä vihollista ja mikä on loppuasetus (”end state”). Yleisesti ottaen on kyse siitä, että johtajilla on tarve tietää, kuinka kahden ylemmän tason komentajat ovat asian ajatelleet.⁷¹⁰

Tehtävä – ”lyhytaikainen kontrahti”?

Tehtävä (*mission*) voidaan nähdä ”lyhytaikaisena kontrahtina” ja osana komentajan aikomusta, joka on sopeutettu niin, että siitä on tullut tehtävän saaville osastoille jollain lailla käsiteltävissä oleva. Tässäkin on voimassa sama malli: alaisen johtajan vastuulla on pitää huolta, että suoritettavat toimenpiteet ovat yhtäpitäviä ylemmän komentajan toiminta-ajatuksen kanssa. Vastineeksi alemmat johtajat ovat suhteellisen vapaita valitsemaan vaikutuskeinot ja tehtävän suorittamistavat.

Minkälainen vapaus tehtävien suorittamiseen itse asiassa on? Kuten niin usein liikesodankäynnin teorian yhteydessä, vastaus on, että se riippuu tilanteesta. Variaatiot ovat suuria ja tekijöiden suuresta määrästä riippuvia. Sellaisia ovat esimerkiksi vallitseva tilanne, aikatekijä, koulutustaso (sekä oma että vihollisen) ja johtajien henkilökohtaiset taipumukset. Lindin esimerkki tästä on:

*The superior may not specify anything more than the result to be achieved ...at one point during the fighting on the Golan Heights during the 1973 Mideast war, an Israeli commander received orders to block a Syrian armoured brigade. That was the whole order—don't let them through.*⁷¹¹

Liikesodassakin saattaa kuitenkin olla välttämätöntä antaa yksityiskohtaisia ja täsmällisiä käskyjä alaisten johtajien alkutoiminnan koordinoimiseksi. Tämä saattaa olla ajankohtaista esimerkiksi valmistauduttaessa hyökkäykseen valmisteltuja puolustusasemia vastaan. Silloin on tavallista, että esimerkiksi tehtävänjako, alkamis- ja etenemisajat sekä tulituki täytyy säätää yksityiskohtaisesti. Mutta heti kun hyökkäys pääsee vauhtiin ja tilanne muuttuu minuut-

⁷⁰⁹ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*. Katso hänen kysymyksenasetteluaan s.13.

⁷¹⁰ Lind (1985), *ibid.* Lindin mielestä tämän näkemyksen kehitti Boyd, vertaa Lindin alaviitteeseen 4 sivulla 13

⁷¹¹ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 13.

ti minuutilta, alaisten johtajien odotetaan olevan aloitteellisia ja soveltavan toimintaansa. Kaiken on kuitenkin koko ajan tapahduttava niin, että toimitaan ylemmän komentajan toiminta-ajatuksen kanssa yhtäpitävästi.

Miten väärinkäsityksiä vältetään? Ei edes tehtävätaktiikka ole mikään tae siitä, ettei sellaisia synny – kitkan vaara on aina uhkaamassa todellisessa sodassa. Tehtävätaktiikka hyväksyy kuitenkin määritelmän mukaan, että virheitä tapahtuu, sekä esikuntatyössä että toteuttamisessa ja kaikilla tasoilla. Liikesodankäynnin teorian mukaisesti toimittaessa asia nähdään niin, että alaisten johtajien suuri aloitteellisuus (ja siihen kuuluvat nopeat ”Boyd Cycles”) on parempi, vaikka se merkitseeikin, että muutamia virheitä todennäköisesti tehdään.

Monet perinteiset upseerit pelkäävät ehkä kaikkein eniten juuri menettävänsä kontrollin antamalla alaisille johtajille liian suuren vapauden. Historiallisesti tälle huolelle on vähän perusteita. Sotapäälliköt, jotka ovat käyttäneet jonkinlaista tehtävätaktiikkaa, ovat usein menestyneet parhaiten nykyaikaisissa sodissa. Yhdysvaltojen puolella toisen maailmansodan aikana sellaiset kenraalit, kuten George S. Patton, John S. Wood ja Bruce Clark käyttivät tätä johtamisfilosofiaa hyväkseen hyvin tuloksin. Ensiksi Preussin ja myöhemmin Saksan asevoimat olivat silloin jo 100 vuoden ajan käyttäneet tehtävätaktiikkaa ja sitä paitsi niin, että kenraalit eivät menettäneet mitenkään kontrollia.

Tässä yhteydessä on olennaista, mistä kontrolli koostuu ja miten se saavutetaan. Kontrolli voidaan saada aikaan intention ja tehtävän avulla sen sijaan, että kontrolloitaisiin alaisia yksityiskohtaisten ohjeiden avulla ja vaadittaisiin heitä jatkuvasti ilmoittamaan, että he ovat noudattaneet annettuja käskyjä. Toisin sanoen, että kontrolli (valvonta) itse asiassa vaihdetaan ohjaukseen, kun taas intention ja tehtävän avulla pidetään joukot yhdessä (sitä paitsi johtajat, jotka aktiivisesti seuraavat mitä tapahtuu, voivat itse nähdä ja puuttua tarvittaessa asioihin).

Tehtävänantokäskyn muotoileminen

Miltä tehtävänantokäskey (uppdragsorder) voi näyttää? Tästä vallitsee edelleen huomattava erimielisyys, mikä on toisaalta myös odotettua. Tärkeä piirre on, että nyt nähdään paljon vaivaa selkeiden intentioiden määrittelemiseksi. *Historian* esimerkki saksalaisesta tehtävätaktiikasta, joka edelleen kiinnostaa niitä, jotka haluavat tutkia tehtävätaktiikan kehittymistä, löytyy saksasta englanniksi käännettynä William S. Lindin kirjasta *Maneuver Warfare Handbook*:⁷¹²

In July of 1941 the 78th Infantry Division of the German Army had crossed the Dnieper about ten kilometres south of Mogilev, with orders to advance on the town of Krichev. The division commander, General Curt Gallenkamp, issued this order preparatory to an attack on July 25:

⁷¹² Lind (1985), *ibid*, s. 15–17.

- (1) Enemy forces numbering at least one Soviet division in the area south of Mogilev endanger the ordered advance of the division in the left flank. The enemy situation to the north-east, where heavily motorized traffic has been reported, is not yet clear.
- (2) On the morning of 25 July, the 78th Division will attack and destroy the enemy group south of Mogilev. For the duration of the attack the division will be attached to VII Corps.
- (3) For this purpose the following units will be assembled prior to 0600 hours on 25 July:
 - a. The 195th Infantry with 4th Battery, 178th Artillery... It will be the mission of 195th Infantry to concentrate its main effort on pinning down the enemy on its front on both sides of the road to Mogilev and to push him steadily northward.
 - b. The 238th Infantry... The task of the 238th Infantry will be to concentrate its main effort on the right, attack the enemy on its front and to drive him back. The regiment will direct its main attention to the prevention of any enemy action against the left flank of the 215th Infantry attacking on the right of the 238th Infantry.
 - c. To the right of the boundary line separating it from the 238th Regiment, the 215th Regiment will organise its forces on both sides of the road leading northward to the Dnieper bend and echeloned to the right rear. It will be the regiment's mission, by means of a powerful thrust north-ward as far as the Dnieper bend, to prevent Soviet forces stationed west-ward in the Dnieper bend from escaping eastward. The 238th Infantry will be responsible for protection of the left flank of the 215th Infantry. The speed of the 215th Regiment's advance will decide the success of the over-all attack.
- (4) The commander of 178th Artillery will concentrate his entire fire power (less the 4th Battery, which is to be attached to 195th Infantry) to the rear of the right flank of the division in such a manner that the massed fire of the regiment can be observed while it first supports the attack of the 215th Infantry, and then the right flank of the 238th Regiment...
- (5) By 0600, 25 July, the main body of the 178th Panzer Jaeger (anti-tank) Battalion will assemble in area (y) behind the 215th Infantry and to the right, in such a manner that it can repulse any armoured assault against the attacking 215th Infantry Regiment. For this purpose it will reconnoitre in a north-easterly direction the enemy motorized forces which have been reported.
- (6) The 178th Reconnaissance Battalion will reconnoitre in a general easterly direction in the area adjacent to the Panzer Jaeger battalion and will protect the right flank of the attacking 78th Infantry Division.
- (7) Division Reserves:
 - a. The 238th Infantry Regiment must not commit the battalion held in reserve behind the right flank without my permission...
- (8) The closing in assembly positions will be reported to me at my command post by 0600, 25 July.
- (9) The beginning of the attack will be ordered on the morning of 25 July.
- (10) During the division's attack I shall first be with the 238th Infantry Regiment, and later in the sector of 215th Infantry Regiment. The Division command radio station will accompany me wherever I go.

/s/ Gallenkamp

Generalleutnant and Division Commander

Tässä on hämmästyttävän vähän tarkkoja alaisen toimintaa ohjaavia käskyjä ja yksityiskoh-
tia, kuten “haluan, että sinä teet”. Huomaa myös lyhytsanainen tyyli siitä huolimatta, että
kyse on suhteellisen laajoista ja monimutkaisista operaatioista, verrattuna varsinkin
kirjallisiin käskyihin, joita usein näkee rauhanajan harjoituksissa. Myös saksalaiset saivat
kuitenkin nähdä, ”ettei mikään käsky säily hengissä ensimmäisestä viholliskosketuksesta”,
sitä täytyy toisin sanoen täydentää koko ajan ja antaa uusia ohjeita niin, että annetut käskyt
ovat ajan tasalla tapahtumien edistymisen suhteen. Kaaoksen myönnetään toisin sanoen
kuuluvan sodan luonteeseen. Seuraava Lindin kirjasta otettu esimerkki puhuu puolestaan:

On July 29, with the action well underway, new orders were required. With full confidence in the
officers and troops under him, the division commander decided on a «double enveloping attack»
against enemy groups attacking from the north. For this purpose he issued the following individual
orders:

(1) *By telephone to 195th Infantry Regiment*

The reinforced 195th Infantry (less its 3d Battalion), with 178th Engineer Battalion, 178th Panzer
Jaeger Battalion, and the heavy weapons company of 178th Reconnaissance Battalion attached will
attack from its left flank in the direction of Hill 95 north of Blagovichi and from there push
forward toward the village of “Y”.

All available motor vehicles will be used to form a mobile combat group which will skirt the enemy
left flank and compress it by a thrust deep in its flank. The 236th Infantry will envelop the right
enemy flank. The combat group in Blagovichi will hold its present position and will be supported
by 215th Infantry attacking from the west.

(2) *Radio message to 215th Infantry Regiment*

The division will destroy enemy through double envelopment. It will pin down and slowly force
back the enemy on its front toward village Y. By making contact with the combat group in
Blagovichi, which is being attacked by superior enemy forces, it will relieve this unit.

Radio message to 238th Infantry Regiment

The 238th Regimental Combat Group (minus first Battalion, 238th Infantry) will force a decision by
enveloping the enemy’s western flank from our left. Direction of attack of its own right flank is “Y”
village.

The 1st Battalion, 238th Infantry, will fight its way through in the direction of Blagovichi and at
1400 will be at my disposal in the forest south of Blagovichi.

(3) *Oral Order to Commander, 178th Artillery Regiment*

Combat Group Blagovichi, under the commander of 178th Artillery, will hold its positions. Its
most urgent mission is to relieve 178th Signal Battalion. Combat Group Chaussy, and the 215th

and 238th Regimental Combat Groups will carry out an envelopment. The division head-quarters will move its command post to a sunken road due east of the village near the road to Chaussy.⁷¹³

Doktriinien kehittämistyön johdossa olleet saivat innoituksensa saksalaisesta ajattelusta (tavasta) ja käytännöstä, vaikka nämä käskyt perustuvat historiallisiin ajatustapoihin ja menneisyyden sotilasorganisaatioihin. Paljon vaivaa nähtiin myös klassisen eurooppalaisen ja amerikkalaisen sotateorian analysoimisen takia. Tämä tapahtui kylmän sodan antamien reunaehtojen puitteissa, ja siksi tutkittiin myös venäläisen sotateorian kehitystä ja varsinkin sen operaatiotaitoa.

Yhdysvalloissa on nykyään jo luovuttu liikesodankäynnin käsitteestä, ja tehtävätaktiikka on jäänyt taka-alalle tilanteissa joissa ”transformaatio” ja ”vaikutuskeskeiset/lähtöiset operaatiot” (”effects-based operations”) ovat keskeisiä käynnissä olevalle doktriiniryhmälle ja sotateoreettiselle keskustelulle. On myös syytä kysyä, onko tehtävätaktiikka todella merkinnyt paljoakaan amerikkalaiselle sotilaalliselle kehitykselle siitä huolimatta, että se sisältyi 1980- ja 1990-luvuilla voimassa olleisiin doktriineihin. Saman kysymyksen voi luultavasti asettaa ”karusellissa” silloin mukana olleille monille jäsenmaille, kun liikesodankäynti otettiin mukaan Naton doktriineihin 1980-luvulla. Etsiessä liikesodankäynnin käsitettä nyt voimassa olevista doktriineista huomaa nopeasti, että se on poissa. Paljon 1980-luvun teoriaperusteista on kuitenkin edelleen mukana, mutta nyt käsitteiden kuten ”full spectrum operations” tai ”maneuverist approach” jne. alla.

9.4.2 Käsitteiden mahdollisia tulkintoja

Muun muassa W.S. Lind on kirjassaan vuodelta 1985 esittänyt ”kolme peruspilaria”, joita voidaan pitää liikesodankäynnin ja vähän nykyaikaisemman käsitteen, liikesodankäynnin teorian perustana. Taktiikalle on suuri merkitys näillä ”peruspilareilla”, jotka aikaisemmin esitetyn mukaisesti ovat tehtävätaktiikka, *Schwerpunkt* ja *Flächen und Lückentaktik*. On kuitenkin muitakin tärkeitä tekijöitä, niin sanottuja *tools of the trade*, joista ehkä tärkein sotilaallinen vaikutuskeino on tulivoima.

Liikesodankäynnin kannattajien on väitetty aliarvioineen tulivoiman merkitystä. Tällaisia näkemyksiä on esitetty aikakauslehdissä ja kirjoissa käsiteltäessä liikesodankäynnin teorian ottamista mukaan nykyaikaisten doktriinien perustaksi Yhdysvalloissa ja myöhemmin yleisesti Natossa. Useimmat liikesodankäynnin teorian kannattajat torjuvat tämän väitteen,

⁷¹³ Lind on ottanut tämän esimerkin teoksesta ”War as an Empirical Basis for the Arrangement of Map Exercises and Field Discussions”, Carl Gallenkamp, General der Artillerie, Historical Division European Command, MS # C-079, Königstein, 17 March 1951, s. 4–34. Lisää esimerkkejä saksalaisesta käskytaidosta ja tehtävätaktiikasta, katso Florian K. Rothbrust, *Guderian's XIX Panzer Corps and the Battle of France, Breakthrough in the Ardennes, May 1940* (London: Praeger, 1990) ja Russel H. S. Stolfi, *A Bias for Action, the German 7th Panzer Division in France & Russia 1940–1941*. (Quantico, Virginia: U.S. Marine Corps University, 1991).

kun se liitetään nykyisen tavanomaisen sodankäynnin yhteyteen. Liikesodankäynnissä ei tulivoiman merkitys ole muuttunut itsessään, jos verrataan sitä kulutussodan ajatuksiin. Sen sijaan tulivoiman käyttämisen merkitys ja tarkoitus on kokenut suuria muutoksia. Kulutussodan yhteydessä käytettiin tulivoimaa pääasiassa vihollisen lukumäärän vähentämiseen, aiheuttamalla sille raskaita tappioita. Liike/siirrot tähtäsivät tulivoiman siirtämiseen. Siten päästiin parempiin tuliasemiin – joka johti yhä suurempiin vihollistappioihin, ja niin edelleen.

Liikesodankäynti – sellaisena kuin amerikkalaiset käsitteen määrittivät 1982 – hyödyntäisi sen sijaan sekä tulivoimaa että siirtymisiä sotaliikkeiden yhteydessä. Mitä tämä sitten merkitsee? Yleensä ei olla vain siirtymässä uuteen tuliasemaan, vaan yritetään samalla aiheuttaa viholliselle joitakin odottamattomia ja vaarallisia tilanteita. Se on edellytys, jotta siirtyminen täyttäisi ”sotaliikkeelle” asetettavat ehdot tässä yhteydessä. Samalla tulivoiman päätarkoitus on mahdollistaa sotaliikkeet hyväksyttävien tappioiden. Tulivoiman tulee sitoa vihollinen sillä aikaa kun itse manöveroidaan vihollisen asemien ja alueiden sivuitse tai lävitse.

Esimerkki tulivoiman hyödyntämisestä senaikaisen liikesodankäynnin yhteydessä löytyy (myöhemmin) sotamarsalkka Erwin Rommelin kirjasta *Infanterie Greift an (Infantry Attacks)*,⁷¹⁴ joka ilmestyi 1937 ja perustui hänen sotakokemuksiinsa ensimmäisestä maailmansodasta. Kirjassa on kuvattu monin yksityiskohdin kerrottu taistelu (Caporetto Italia) loka–marraskuussa 1917. Rommel osallistui siihen henkilökohtaisesti. Olen halunnut ottaa mukaan lyhyehkön otteen taistelun kulusta, koska se kuvaa hyvin sitä, miten tulivoimaa voidaan käyttää sodassa hyväksi, ja ettei sen välttämättä tarvitse erottua liikkuvista operaatioista tai liikesodankäynnistä:

He (the Italians) was to be given as little time as possible for digging in, for it would be increasingly difficult to dislodge him if he were permitted to anchor himself firmly. It was essential to use the time for thorough preparation of the planned attack.

In order to maintain surprise I refrained from hampering his entrenchment with fire. (...) I explained my plan of attack against Kuk (mountain) to Captain Meyr, the General Staff Officer of the Alpine Corps, and requested the support of two heavy batteries for the attack. My request was granted (...) Now it was necessary to prepare the infantry fire support. For this purpose I emplaced the light machine guns of the 2nd Company and the whole 1st Machine Gun Company on the north and south slopes of Hill 1192. Their positions were concealed from the enemy on Kuk. I planned to use weak assault teams in the attack and the automatic weapons had the mission of pinning down the enemy force on Kuk. Targets were designated for each gun.

By 1100 the whole fire detachment (six light machine guns, 2nd Company and 1st Machine Gun Company) under Lieutenant Ludwig, was in concealed position on the north and south slopes of Hill 1192 ready to open fire on the Kuk garrison. An assault team of the 2nd Company consisting of two squads, was in position on the north slope of Hill 1192 and an assault team of the 3rd Company, of equal strength, was on the

⁷¹⁴ Erwin Rommel, *Infantry Attacks, with a new introduction by Manfred Rommel*, (London: Greenhill Books, 1990).

*south slope ready to advance. As soon as firing commenced, the task of these assault squads was to take the saddle between Kuk and Hill 1192, and then, under strong support from artillery and machine guns, to advance against the Kuk garrison along the position on the north slope or through the draw on the south-east slope. I wanted to feel out the hostile position with these assault teams. The 3rd and 4th Rifle Companies and 2nd and 3rd Machine-Gun Companies were in concealed reserve positions in the saddle just east of Hill 1192. I intended to commit them on the north or south slope depending on the success of the initial assault teams.*⁷¹⁵

Tämä oli huomattava tulituki verrattuna siihen, mikä tuolloin oli tavallista. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut ampua vihollista hajalle. Tavoitteena oli sen sijaan turvata oma siirtyminen, toisin sanoen varmistaa, että taistelutoimet vahvoissa asemissa olevan vihollisen saartamiseksi voitiin toteuttaa. Tulivoiman merkitystä voidaan tuskin yliarvioida nykyaikaisessa liikesodankäynnin teoriassa. Syy on suhteellisen yksinkertainen: vaikka silloin tällöin vihollisen asemissa löytyykin ”aukko” tai heikko kohta hyödynnettäväksi, on todennäköistä että siirtymisen on pakko tapahtua vihollisen näkyvissä. Jos vihollinen pystyy näkemään, se useimmissa tapauksissa pystyy myös avaamaan tulen. Jotta voitaisiin jotenkuten selviytyä, täytyy vihollinen pystyä torjumaan, toisin sanoen vihollinen täytyy pystyä ainakin pitämään matalana tulella sillä aikaa kun itse edetään joko hyökkäämällä, jyräämällä vihollinen tai kiertämällä se. Jotta lamauttava tuli olisi tehokasta, sen täytyy olla sekä voimakasta että taistelun kulkuun sovitettua. Liikesodankäynnin ja perinteisemmän lamauttavan tulenkäytön välinen ero ei ole laajuudessa eikä hyvän ”ajoituksen” (”timing”) vaatimuksessa. Erottava tekijä on se, mitä sillä halutaan saavuttaa.

Vastahyökkäyksen merkitys ja reservit

Vastahyökkäys on tärkeä keino liikesodankäynnin teoriassa. Vastahyökkäys voidaan ymmärtää hyökkäyksenä vihollisen hyökkäystä vastaan – mutta sen on oltava mieluummin vähän enemmän. Vastahyökkäys on toimenpide, joka tehdään sen jälkeen kun vihollinen on altistanut itsensä – ehtimättä toipua. Vihollisella on hyökätessään tavoite mielessään, ja se on luultavasti sijoittanut pääosan voimavaroistaan tuon tavoitteen saavuttamiseen. Sen liikkeelle paneva voima (*momentum*) vie sitä tiettyyn suuntaan. Jos vihollista vastaan yhtäkkiä muodostuu uhkaa sille odottamattomassa suunnassa, on uhkaa vaikeampi torjua kuin jos vihollinen todella olisi ollut paikoillaan. Vihollisen liike-energian takia vie aikansa järjestyä uudelleen ja kohdata uusi tilanne. Liikesodankäynnin teoria muistuttaa siten urheilulaji judoa: vastustajan liike-energiaa käytetään häntä itseään vastaan. Hyvin suunniteltu ja suoritettu vastahyökkäys toimii kuten judossa – vihollinen menettää tasapainonsa ja kompastuu.

Monessa tilanteessa vastahyökkäys on menestyksellisen puolustuksen avain. Lukumääräisesti alivoimaisina ei tavallisesti pystytä ylläpitämään niin sanottua lineaarista puolustusta. Toisin sanoen puolustusta, jossa puolustuslinja yritetään pitää vihollisen vahvimpia hyökkäysjoukkoja vastaan siellä, missä niitä käytetään. Vaikka tämä linja onnistuttaisiinkin säilyt-

⁷¹⁵ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 19–20.

tämään, se merkitsee suurella todennäköisyydellä, että itse joudutaan kärsimään huomattavia tappioita. Alivoimaisen joukon on käytännössä mahdotonta voittaa mitään klassisia kulutustaisteluja. Kaikki viittaa siihen, että loppujen lopuksi hävitään itse.

Sekä puolustuksellisten että hyökkäyksellisten operaatioiden aikana vihollisen ryhmykset pyritään lyömään hajalle niin, että se menettää taistelukykynsä – ei ainoastaan aiheuttamalla viholliselle henkilö- ja materiaalitappioita. Vastahyökkäys on hyvä tapa vihollisen ryhmyksen rikki lyömiseen. Onnistumisen mahdollisuuksien lisäämiseksi pitää yleensä ajatella seuraavia asioita:

1. Vastahyökkäyksen on oltava mahdollisimman voimakas.⁷¹⁶
2. Vastahyökkäys on suunnattava vihollisen heikkoon kohtaan. Se saa parhaassa tapauksessa aikaan yllätyksen, varsinkin jos se tapahtuu odottamatta vihollisen ollessa etenemässä, mikä on lisännyt sen liikkeelle panevan voiman (momentum) tehoa.
3. Ehkä kaikkein kriittisintä onnistumisen kannalta on, että vastahyökkäys tapahtuu oikealla hetkellä. Komentajan tärkeä tehtävä tässä on aistia taistelun ”pulssi” ja toteuttaa vastahyökkäys vihollisen altistuessa hyökkäykselle ja/tai kun se on väsynyt. Vihollinen ei silloin kykene ryhmittymään nopeasti uudelleen kohtaamaan uusia uhkia.

Jos vastahyökkäys pystytään koordinoimaan niin, että yllä mainitut kolme tekijää ovat mahdollisia, se saattaa olla hyvinkin tehokas sekä taktisella että operatiivisella tasolla. Hyvänä esimerkkinä operatiivisesta vastahyökkäyksestä on saksalaisten, sotamarsalkka Erich von Mansteinin johdolla suorittama hyökkäys venäläisiä voimia vastaan Dontesissa ja Charkovissa. Venäläisten offensiivi helmi–maaliskuussa 1943 pysäytettiin ja lyötiin takaisin, kun kolme mekanisoitua armeijakuntaa (vastaavaa) hyökkäsi etenevien venäläisten kimppuun.

Kolmas tärkeä vaikutuskeino, joka sitä paitsi liittyy läheisesti vastahyökkäykseen, on *reservien* käyttö. Sekä hyökkäyksellisissä että puolustuksellisissa operaatioissa juuri reservit mahdollistavat aloitteen ottamisen takaisin sekä voiton. Reserveihin kuuluu tavallisesti myös vastahyökkäykseen varattuja voimavaroja, henkilöstöä ja materiaalia. Ilman vahvaa reserviä on vähän edellytyksiä hyödyntää taistelun aikana vähitellen muodostuvia ja havaittavia suuria mahdollisuuksia: on mahdotonta ”tarttua tilaisuuteen”. W.S. Lind ilmaisee tämän seuraavasti:

Indeed, a strong reserve offers such potential advantages that it should reflect a sort of inverse proportionality – the weaker the main force with respect to the enemy, the

⁷¹⁶ Guderian, Heinz: *Achtung-Panzer! The Development of Armoured Forces, their Tactics and Operational Potential*, (London: Arms & Armour, 1995). Heinz Guderian, *Panzer Leader* (esipuheen on kirjoittanut B.H. Liddell Hart) julkaistiin 1952. Kirja on vähemmän ”propagandistinen” ja sitä leimaa selvästi Guderianin näkemys häviöstä sodassa. Tähänastisista ehkä mielenkiintoisin saksalaisen konseptin kehtyksestä kertova kirja on Karl-Heinz Frieser *Blitzkrieg-Legende. Der Westfeldzug 1940*. (München: R. Oldenbourg Verlag, 1996).

*stronger the reserve. Also, the more uncertain or confusing the situation is, the stronger the reserve should be.*⁷¹⁷

Johtaminen

Jotta vastustaja pystyttäisiin voittamaan liikesodankäynnin ajattelu(tavalla), ollaan täysin riippuvaisia hyvästä johtamisesta ja johtamisjärjestelmästä. Sen on perustuttava *johtajuuteen* ja *monitorointiin*, käsitteet täsmennetään seuraavassa. Lind näkee johtajuuden näin:

*(...) The antithesis of "micromanagement", it requires each level to take risks and assume responsibility by giving subordinates adequate freedom.*⁷¹⁸

Tässä on tärkeää erottaa vivahteet verbien ottaa "vastuu" (ta "ansvar") ja "olla vastuussa" jostakin ("stå ansvarig för") välillä. Käsite "vastuu" antaa alaisille johtajille suhteellisen suuren liikkumatilan ja hyväksyy sen, että nämä saattavat tehdä virheitä. Käsite "olla vastuussa" sisältää muita yksityiskohtia. Tässä on mukana vahva rangaistuksen piirre, mikä itse asiassa merkitsee, että ylempi komentaja vaatii täydellistä tietoa kaikkien alaisten toiminnoista/operaatioista. Ilman selvää vastuujakoa taistelunjohto "kaavoittuu" eikä toimi liikesodankäynnin teorioiden mukaan.

Kuten edellä on mainittu, *valvonnan/monitoroinnin* käsitteet ovat tärkeitä johtamiselle ja tietojärjestelmien toimivuudelle nykyaikaisessa liikesodassa. Vähän yksinkertaistettuna tämä merkitsee, että johtoa tuetaan osallistumalla toimintaan suuntautumalla eräänlaiseen "hienovaraiseen valvontaan". Tämä valvonta tähtää tietojen keräämiseen havaintoja tekemällä ja kuuntelemalla. Sen sijaan että toiminta perustuisi lukuisiin määräaikaisiin tilannekatsauksiin, valvonta käsittää "edestä" johtamisen periaatteen. Komentajien on myös harjoitettava "aktiivista sivustaseurantaa" käytettävillä johtamisjärjestelmillä ja harjoitettava seuranta tietokoneavusteisia verkkoja seuraamalla, niin että he koko ajan tuntevat "taistelun pulssin". Tämän katsotaan olevan nykyisten teknisten mahdollisuuksien suoma paras menetelmä pysyä ajan tasalla taktisessa tilanteessa.

Antamalla alaiensa käydä taistelua komentajan tarvitsee puuttua siihen vain, kun hän näkee uusia mahdollisuuksia tai uhkia, ja silloin kun on tarvetta muuttaa painopistettä. Koska valvonta liittyy läheisesti johtajuuteen, se merkitsee maksimaalista tietojen saantia aiheuttamatta liian paljon suoraa sekaantumista siihen, miten alaiset johtajat suorittavat tehtävänsä. On kuitenkin tärkeää huomauttaa, että tämä johtamistapa ei ole tehokasta ilman komentajan ja hänen alaiensa välillä vallitsevaa molemminpuolista luottamusta. Se edellyttää myös, että tätä johtamistapaa on harjoiteltu, niin että mukana olevat johtajat ovat "samalla aaltopituudella". Operaatioajatuksen ja tehtävän ymmärtäminen on lisäksi täysin keskeinen asia.

⁷¹⁷ William S. Lind. Luentomuistiinpanoista keväältä 2000 Krigsskolenissa Oslossa Krigsskole II:lle pidetyn seminaarin yhteydessä.

⁷¹⁸ Lind (1985), *Maneuver Warfare Handbook*, s. 22.

Siten voidaan väittää, että johtamisen onnistuminen nykyaikaisella taistelukentällä perustuu komentajan ja hänen alaisensa väliseen luottamukseen. Tämä vähentää myös aikaa vievän minuutintarkkojen tilannekatsausten tarvetta. Komentaja luottaa siihen, että hänen alaisensa ymmärtävät hänen intentionsa, omat tehtävänsä ja tietävät, mikä joukko-osasto muodostaa painopisteen (kraftsamlingen). Se riittää raportoinnin perustaksi. Kun esimerkiksi pataljoonan komentaja näkee jotakin, jonka hän arvioi kiinnostavan prikaatia, hän raportoi siitä välittömästi. Sen sijaan ilmoituksia ei tarvita kaiken sujuessa suunnitelmien ja rutiinin mukaisesti – kaikki tietävät mistä on kyse ja menettelevät sen mukaan.

Nykyaikaiseen liikesodankäynnin teoriaan perustuvan sodankäynnin ja perinteisen sotilaallisen taistelun johdon välinen ehkä erottavin tekijä on, että taktikka perustuu korkeaan koulutustasoon ja upseerien väliseen keskinäiseen luottamukseen. Se on muutos verrattuna perinteiseen sotilaalliseen johtajuuteen, joka perustui ensisijaisesti lojaaliuteen ja ankaraan kuriin. On erittäin tärkeää priorisoida sotilaallisiin ajattelutapoihin, johtajuuteen ja toiminnan valvonnan yksinkertaiseksi tekeviin järjestelmiin. Tällöin ollaan luultavasti lähempänä oikeata ”manööverihenkeä” (”manöveranda”), kuin jos mentäisiin vastakkaiseen suuntaan panostamalla teknisesti yhä kehittyneempiin taistelunjohtajärjestelmiin. Viimeksi mainitut ensisijaisesti tekniset ratkaisut mahdollistavat taistelun kulun yksityiskohtaisen valvonnan. Tällöin on olemassa suuri vaara, että kaikkien tasojen johtajat kokevat vähitellen olevansa marionetteja jonkinlaisessa suuressa ”nukketeatterissa”, eivätkä aloitekykyisiä ja vastuun ottavia sotilajohtajia. Mitä seurauksia tällä on? Teoreettisesti puheena olleet tekijät – edellyttäen että niitä käytetään järkevällä ja systemaattisella tavalla – muodostavat liikesodankäynnin ytimen. Muussa tapauksessa puhutaan tästä, mutta todellisuudessa ollaan käytännössä aivan muuta.

Jotkut saattavat kysyä, miksi tässä esityksessä on kiinnitetty niin vähän huomiota siihen, ”miten kaikki tapahtuu”. Liikesodankäynnin teoriaan liittyy tiettyä haluttomuutta formalisoida sekä taktiikan että operaatioiden oppijärjestelmät, vaikka aina onkin tarvetta niin teknisille kuin taktisille ”hyville neuvoille” ja ehdotuksille. Erilaisiin ”tarkistuslistoihin” (”checklistor”) ja muodollisesti korrekteihin menetelmiin fokusoinnin sijasta nykyaikaisessa liikesodankäynnin teoriassa pannaan mieluummin suurempi paino sille, että kyse on ajatusprosessista eikä mekaanisesta harjoitusmallista. Mekaaniset toimintakaavat lisäävät muutenkin vain vihollisen mahdollisuuksia ennakoida toimiamme. Ajatusprosessi varmistaa, että kaikkia reaalisia mahdollisuuksia arvioidaan tai luodaan uusia optioita, kun sellaisia ei ole. Taistelun kulkua on koko ajan ”luettava” ja omia suunnitelmia on sovellettava, jotta olisi kykyä kohdata jatkuvasti syntyviä muutoksia. Tavoitteena on taktisesti pystyä pelaamaan vihollinen pois pelistä taitavilla sotaliikkeillä, toisin sanoen käyttää nopeampaa päätössiiklä kuin vihollinen (*out cycling*).

”OODA”-toimintasilmukka

Eversti John Boyd (kuoli vuonna 1988), oli U.S. Air Force’n lentoupseeri. Hän kehitti kuuluisan OODA-toimintasilmukan, jonka kehittämisen tavoitteena oli ottaa laajemmissa puitteissa käyttöön käsite *tempo*, toisin sanoen suhteellinen nopeusaste. Seuraavassa esitellään joitakin hänen keskeisiä ajatuksiaan.

Korean sodan ilmataistelujen aikana kävi ilmi, että amerikkalaisten lentäjien menestykset päättyivät vähitellen lähes 10:1 tappiosuhteeseen. Vastustajien taistelulentokoneet olivat kuitenkin teknisesti ylivertaisia amerikkalaisiin nähden monella alueella, muun muassa MiG-15 hävittäjillä oli paremmat nousu-, kaarre- ja ominaisuudet korkealla lennettäessä. Amerikkalaisten etuna oli kuitenkin jonkin verran korkeampi huippunopeus, paremmat tähtäimet ja ennen kaikkea parempi näkyvyys F-86 Sabre -koneistaan. Boyd kehitteli teorioitaan sodan jälkeen 1970-luvulla halutessaan tutkia, miksi amerikkalaiset lentäjät olivat niin menestyksekkäitä Korean sodassa huolimatta siitä, että vastustajien (venäläiset) hävittäjäkoneet pystyivät teknisesti usein nopeampiin sotaliikkeisiin. Amerikkalaiset puhuvat tästä tutkimuksesta saadusta *OODA-loop -käsitteestä*, mikä on lyhenne sanoista *observation, orientation, decision ja action*.

Boydin teoria on teoria *taistelusta* sekä taistelussa voittoon tai häviöön johtavista tekijöistä.⁷¹⁹ Lisäksi se on teoria inhimillisen elämän perusedellytyksistä, jossa taistelu laajassa merkityksessä on yksi ongelmista, joita ihmisen täytyy käsitellä. Teorian pohjana on näkemys tiedosta periaatteessa epävarmana ja epätäydellisenä. Siinä on kyse siitä, miten ihmiset käsittelevät epävarmuutta ja muutoksia, ja mitä muutoksen tekeminen edellyttää. Se johtaa yleiseen hypoteesiin, että vastustaja voitetaan eväämällä siltä mahdollisuudet menestykselliseen tietoprosessiin. Jos siinä onnistutaan, se johtaa sekaannukseen ja toiminnan lamaantumiseen ja siihen, että vastustaja voidaan voittaa. Voittaminen edellyttää siis vastustajaa parempaan tietoprosessin käsittelyä. Boydin teoriaa voidaan kai sen vuoksi tarkastella lähinnä eräänlaisena taistelun epistemologiana, tietoteoriana. Boydin sanoma on tiivistettynä yleisesti tunnetussa sitaatissa:

Machines don't fight wars. Terrain doesn't fight wars. Humans fight wars. You must get into the minds of humans. That's where the battles are won. (John Boyd, Henry Easonin lainaamana, "New theory shoots down old war ideas", Atlanta Constitution, 22.4.1981)

Vastustaja täytyy siis voittaa ennenkaikkea *henkisesti*. Fyysinen taistelu on vain keino sen saavuttamiseksi. Boydin teoria käsittelee sitä, mitä merkitsee ja mitä vaaditaan ”henkisestä voitosta”. Se on radikaalisti toisenlainen näkemys sodankäynnistä verrattuna läntisissä maissa aina 1900-luvun loppuun asti hallinneisiin mielipiteisiin. Boydin teoria viittaa uuteen ja vähemmän veriseen tapaan käydä sotaa kuin mihin varsinkin Clausewitzin näkemys oli johtanut. Vähemmän tuhoisien sodan muotojen löytäminen on tärkeä tehtävä, koska taistelemisen on ihmisen olemassaolon perusedellytyksiä eikä sitä voida välttää, niin kuin Boyd asian ymmärtää.

Boydin ajatusten esittämisen ongelmana on, että hän jätti jälkeensä vain *yhden* sodankäyntiä koskevaan teoriaansa suuntautuvan kirjoitelman. Sen nimi on ”Destruction and creation”

⁷¹⁹ Professori Berndt Brehmer Ruotsin Försvarshögskolanissa käyttää nimitystä ”teoria” (”teori”) Boydin intellektuaalisesta luomuksesta, siitäkin huolimatta, että se tuskin käsittelee tieteellistä teoriaa vaan pikemmin enemmän tai vähemmän systemaattisiin tutkimuksiin perustuvaa synteisiä. Tämä näyttää olevan sen käytännön mukaista, miten käsitettä teoria käytetään sotateoreettisissa yhteyksissä.

ja se on psykologista ja filosofista pohdintaa siitä, mitä vaaditaan sopeutumiseen muuttuvassa maailmassa, nimittäin että samanaikaisesti voidaan luopua vanhoista aatteista ja luoda uusia sellaisia analyysi- ja synteesiprosessin avulla. Kirjoitus on painettuna Coramin (2000) Boydista kirjoittamassa elämäkerrassa, ja sitä suositellaan tutkimuksen kohteeksi sille, joka haluaa paneutua Boydin sodankäyntiä koskevan ajattelutavan perusteisiin. Se ei ole helppo-lukuinen. Boydilla näyttää olleen vaikeuksia kirjoittaa, ja niinpä hän kirjoittamisen sijasta välittikin ajatuksiaan mieluummin suullisesti erilaisten seminaarien yhteydessä käydyissä keskusteluissa. Näissä seminaareissa käytettyä materiaalia hiottiin jatkuvasti. Internetissä materiaali on saatavilla siinä muodossa, jonka se lopulta sai sarjana piirtoheitinkuvia nimellä ”A Discourse on Winning and Losing”, kaikkiaan 193 kuvaa (www.belisarius.com/author_index.htm).⁷²⁰

Boydin oman materiaalin lisäksi *Boydista* on suuri määrä artikkeleita, tavallisesti niin sanottuun OODA-looppiin keskittyviä (Internet-haku sanalla OODA antoi 23 000 osumaa pelkästään englanniksi). Yhdessä nämä kirjat antavat perusteellisen kuvan Boydista ja hänen ajatuksistaan. Hammondin kirjaa täytyy pitää niin lopullisena Boydin teorioiden esittelynä kuin mitä näistä ajatuksista suinkin on mahdollista saada aikaan. Se rakentuu kahden viikon aikana Boydin kanssa kahden kesken käytyihin keskusteluihin sekä Boydin piirtoheitinkuviin, toisin sanoen siihen mitä kirjan kirjoittajalla on ollut tilaisuus omaksua osallistumalla Boydin seminaareihin, joissa nämä kuvat ovat olleet osana luennon pohjaa. Lähdekriittisesti tämä ei luonnollisestikaan ole täysin tyydyttävää. Kuvien tarjoama dokumentaatio ei ilmeisesti kata kaikkea, mitä Boyd on sanonut. Meidän tietomme Boydin ajatuksista on siksi tuomittu olemaan ainakin osaksi toisen käden tietoa.⁷²¹

⁷²⁰ Boydista on kuitenkin myös kaksi uutta kirjaa: Grant T. Hammond, *Mind of war. John Boyd and American Security*. (Washington D.C: Smithsonian Press, 2001); Robert Coram, *Boyd: The fighter pilot who changed the art of war*. (Boston: Little, Brown and Company, 2001)

⁷²¹ Pohdiskelu on otettu professori Berndt Brehmerin kirjoittamasta, julkaisemattomasta tekstistä. Tulevan artikkelin työnimenä on: ”Är ’0-sekunders Boyd’ den nye Clausewitz?”, kevät 2005.

Kuva poistettu

Kuva 9.2 Kuva esittää niin sanottua ”OODA-loop -käsitettä. Tämä on useimmin esitettyä versiota monimutkaisempi.

Korean sodan ilmataisteluista saatujen kokemusten perusteella ja sotahistoriallisten tutkimusten avulla Boyd kehitti edelleen mallia, jota voidaan kutsua ”toimintasilmukaksi”. Boydin silmukka rakentuu seuraavista kohdista (vertaa kuvaan 9.2):

Observe: Our pilots could see the enemy better and more completely due to the cockpit design of our aircraft, which had great visibility.

Orient: Since our pilots saw the enemy first, they could react, or orient themselves toward the enemy faster.

Decide: After seeing and instinctually reacting with an initial orientation, our pilots’ level of training allowed them to decide faster on their next combat maneuver.

Act: When U.S. pilots input control movements to their aircraft, their inputs were more rapidly converted into control surface movements, with the resultant faster initiation of a desired maneuver.

Boyd väitti, että parhaiten käy henkilölle (tai organisaatiolle), joka nopeimmin pystyy toteuttamaan ”toimintasilmukan”: Tarkkaile (hanki tietoja) – Arvioi (muokkaa ja analysoi tietoa) – Päätä – Toimi. Jos tätä pystytään kehittämään edelleen päästään siihen, että vastustajan toimenpiteet muuttuvat vähitellen yhä irrationaalisemmiksi ja lopuksi sen organisaatio luhistuu. Yhdysvaltain ilmavoimat (U.S. Air Force) hyväksyi vähitellen tämän ajattelun(tavan). Malli toimi ja kuvasi hyvin ilmataistelun todellisuutta. Mallia esiteltiin vähitellen

ja sille hankittiin jalansijaa monella tavoin amerikkalaisten maavoimissa – varsinkin William S. Lindin ja muiden sotateoreetikoiden käyttäessä mallia artikkeleissaan ja kirjoissaan.⁷²²

Kiistelty kysymys on ollut missä määrin OODA-loopin itse asiassa voidaan sanoa esittävän sitä, mitä maataistelussa tapahtuu. Muun muassa *Military Review* -julkaisussa olleessa, edellä viitatussa artikkelissa esitetään useita hyviä argumentteja sen puolesta, että on syytä ainakin tarkistaa perinteistä tapaa käyttää OODA-loopia sotateoreettisen pohdinnan ja doktriinien kirjoittamisen yhteydessä 1990-luvulla:

*(...) the OODA loop must be restructured, at least for the Army and the U.S. Marine Corps. The cycle components may be valid, but their applicability to ground forces is limited in the present sequence. The cycle should be ODOA, that is; observe (gather intelligence), decide (make a tentative or complete plan based on the intelligence), orient (initiate necessary movements) and act (which has its own cycle). So given the new ODOA sequence, what are the information warfare pitfalls this model does not address?*⁷²³

Nopea tempo tuo etua, koska se aiheuttaa hämmennystä ja sekaannusta vastustajan leirissä sekä vaikeuttaa sen orientoitumista. Tarkemmin sanottuna se merkitsee sitä, että vastustaja ei pysty kehittämään henkisiä mielikuvia, jotka sopivat yhteen sille asetetun uhan kanssa, ja se ei kykene reagoimaan täysin tilanteen vaatimalla tavalla. Boyd antoi itse kolme esimerkkiä teesinsä tueksi:

1. Saksalaisten sotatoimet Ranskaa vastaan 1940.
2. Ilmataistelut amerikkalaisen F-86:n ja pohjoiskorealaisten venäläisrakenteisen Mig 15 välillä Korean sodassa 1950–53.
3. Israelilaisten isku Entebbeen 1976.

Kiiivas tempo ei ole itsessään tavoite, se on keino. Tärkeää on estää vihollista sopeutumasta. On aiheutettava sekasortoa pakottamalla se ali- tai ylireagoimaan käyttäytymisiin, jotka yhdellä ja samalla kertaa näyttävät uhkaavilta ja monimerkityksellisiltä, kaootisilta ja sen vuoksi harhaan johtavilta. Juuri näin tapahtui ensimmäisen Persianlahden sodan alussa, kun irakilaisien johtamisjärjestelmä saatettiin pois pelistä. Se on selvä ”Boydilainen piirre” liittoutuneiden strategiassa tuossa sodassa. On kuitenkin luonnollisesti epävarmaa tuliko inspiraatio todella juuri Boydilta. Esimerkki havainnollistaa kuitenkin, että yleinen käsitys, jonka mukaan kyse on vain vastustajaa nopeammasta päätöksen teosta, on vain osa totuutta. Tärkeää on myös se, mitä päätöksiä tehdään, ja että nämä todella merkitsevät toimia, joiden johdosta vastustaja ei kykene orientoitumaan.

⁷²² Ks. mm. Robert L. Bateman III:n artikkelia, ”Avoiding Information Overload”, julkaisussa *Military Review*, heinä–elokuu 1998, s. 54

⁷²³ Bateman, Robert L.: ”Avoiding Information Overload”, artikkeli *Military Review*'ssa, heinä–elokuu 1998, s. 53–58.

Brehmerin tulkinnan mukaan Boydin tähtäimessä on ymmärtää, mikä johtaa onnistumiseen tai vastaavasti epäonnistumiseen *taistelussa (ja myöhemmin varsinaisessa elämässä, jonka väistämättömänä osana taistelu nähdään)*. Boyd antaa toisenlaisen reseptin voitolle kuin Clausewitz: älä hyökkää CoG:in kimppuun vaan jaa CoG useaan erikseen vaikuttavaan CoG:iin. Tämä aiheuttaa toiminnan lamaantumisen, koska vastustaja ei pysty orientoitumaan. Boydin perushypoteesi perustuu siihen, että vastustaja saadaan ”käpertymään itseensä” estämällä sitä muodostamasta oikeaa käsitystä todellisuudesta. Nopeus ja kyky toteuttaa taisteluliikkeitä ovat edellytyksiä, mutta nopeus itsessään ei riitä. Nopealla toiminnalla on todellisuudessa oltava myös tarkoitettu *teho* estää vastustajaa orientoitumasta.⁷²⁴

Aikatekijän merkitys

Nyky aikaista sotateoriaa ja doktriineja tutkittaessa voidaan joskus hämmästellä sitä, mitä englantilainen Thomas Hughes on kutsunut nimellä ”The Cult of the Quick”. Onko ”nopeus” (*speed*) välttämättä aina paras? Tässä on tärkeää painottaa myös selkeitä mielipide-eroja eri puolustushaarojen välillä niiden arvioidessa sodan luonnetta, aikatekijän merkitystä ja millaiselta tulevat sodat tulevat näyttämään. Nämä ajatukset ovat helposti paikannettavissa, jos käydään läpi johtavien Nato-maiden doktriineja ja puolustuselvytyksiä. Erilaiset mielipiteet ovat merkittäviä varsinkin luotaessa perusteita *Joint Operations* -doktriineille. Virallisemmissa lausunnoissa vallitsee kuitenkin suhteellisen suuri yksimielisyys tempon ja aikatekijän merkityksestä sodassa. Lähes kaikki ovat yksimielisiä siitä, että siihen yritetään pyrkiä. Kaikki tavoittelevat tempoa ja aikatekijää, koska sillä uskotaan olevan positiivisia vaikutuksia niin strategisella kuin operatiivisella ja taktisella sodan tasolla. Nopeudesta tulee synonyymi kiivaan tempon musertavalle käytölle. Tässä yhteydessä on olennaista huomauttaa, että sodalla ei ole vain yhtä ulottuvuutta. On monia muotoja, joissa sotaa leimavat paikalliset olosuhteet. Siksi on vähän aihetta uskoa, että vain yksi olosuhde – nopeus/tempo – on ratkaiseva ja tavoiteltava periaate. Ainakin on tärkeää erottaa käsitteet nopeus/tempo ja aika toisistaan. Ei ole mitään syytä epäillä, että aika on tähdellinen tekijä sodankäynnin kaikissa muodoissa. Brittiläinen sotateoreetikko Colin S. Grey väittää, että aika: ”will rule tactically and operationally” ja on ”undoubtedly the least forgiving of error among strategy’s dimensions”.⁷²⁵

Luettaessa mitä amerikkalaiset kirjoittavat puolustushaarojen yhteisiä operaatioita koskevissa doktriineissaan, on vaikea nähdä heidän tekemän mitään eroa ”speed” ja ”time” sanojen välillä käsitteinä.⁷²⁶ Niiden mukaan: ”American arms seek rapid decision in simultaneous application of all appropriate dimensions of combat power.” Ajankohtaisten doktriinien mukaan nopea ratkaisu on päätavoite sodan ja operaatioiden kaikissa muodoissa. Tämä

⁷²⁴ Brehmer, B. (2005), *ibid*.

⁷²⁵ Gray, Colin S: *Modern Strategy*, (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 43.

⁷²⁶ U.S. DoD, Joint Publication 1, *Joint Operations of the Armed Forces of the United States*. November 2001, III–2. ja sama dokumentti IV–8. Katso myös: Joint Publication 3–0, *Doctrine for Joint Operations*, 10 September 2001, vii.

nopean tempon priorisointi ei ole vain sellaista, mistä kirjoitetaan johtavissa doktriineissa, vaan se ”on mukana” nyt myös muissa toimintaperiaatteita koskevissa dokumenteissa (policy-dokument). Esimerkkinä tällaisesta ”tempon kultista” on: *Joint Chiefs of Staff’s* (JCS) dokumentti *Joint Vision 2010, Marine Corps Strategy 21*, sekä *U.S. Air Force’s 10 Propositions Regarding Air Power*.⁷²⁷

Vasta-argumenttejakin on kuitenkin tullut esiin. On aiheellista kysyä, onko tempo todella olennaista ja asiaan vaikuttavaa monien meneillään olevien matalan intensiteetin konfliktien yhteydessä. Amerikkalaisessa doktriinidokumentissa vuodelta 1995, Joint Pub. 3–07, *Joint Doctrine for Military Operations other than War*, tämänkaltaisten konfliktien kuvataan olevan: ”more sensitive to political considerations,” ja että taistelutoimien yhteydessä käytetään: ”more restrictive rules of engagement ...than war proper.”⁷²⁸ Nämä konfliktit ovat tavallisesti pitkäaikaisia. Näin ollen interventiojoukon tehtävänä on: ”keep the day-to-day tensions between nations below the threshold of armed conflict or war”. On ymmärrettävä, että tällainen toiminta saattaa jatkua hyvin kauan.⁷²⁹ Tarvitaan itse asiassa selkeä käsitys siitä, että jokainen sota asettaa omat erityisvaatimuksensa tempolle ja nopeudelle. Se puolestaan asettaa suuret vaatimukset operatiiviselle analyysille ja hyvillä tiedustelutiedoille jokaisen konfliktin kynnyksellä. Iskulauseet, kuten ”mahdollisimman kiivas tempo” tai ”speed is paramount” ovat siten huono lähtökohta. Kyse ei ole myöskään Boydin OODA-loopin mukaisesta tulkinnasta. Boyd sekä toinen vaikutusvaltainen sotateoreetikko, kenraali David Deptula ovat yrittäneet osoittaa, että uudet täsmäaseet ovat hämärtämässä rajoja niiden sodankäynnin kolmen tason välillä, joihin olemme tottuneet. Deptula kirjoitti 1995, miten täsmäaseet piilevästi pystyivät muuttamaan sotaa aikaansaamalla hänen kutsumansa ”rinnakkaiset sodat” (”parallela krig”): ”...to exploit three dimensions – time, space, and levels of war.” Persianlahden sotaa perusteena käyttäen hän väitti, että huomion kohteeksi pitäisi ottaa ”systematic effects rather than individual target destruction”. Hän perusteli edelleen, että uusia asejärjestelmiä, joita oltiin ottamassa käyttöön, voitiin sodankäynnissä käyttää samanaikaisesti kaikilla kolmella tasolla.⁷³⁰

Amerikkalainen sotateoreetikko Robert R. Leonhard on 1990-luvulla esittänyt osittain uusia teorioita aikatekijän merkityksestä – tai ehkä tarkemmin käsitteestä ”timing” (”aikalaskelma”) – nykyaikaisen liikesodankäynnin teorian yhteydessä. Hänen perusteensa on:

(...) the most effective way to perceive, interpret, and plan military operations is in term of time, rather than space. Traditional military history has without exception

⁷²⁷ *Marine Corps Strategy 21*, Washington, D.C: Department of the Navy, 3 november 2000. Tämä dokumentti viittaa nopeuden tarpeeseen, mutta on samalla sitä, mistä ”kaikki” kirjoittavat uudemmassa amerikkalaisessa sotilasammattikirjallisuudessa. Katso vastaavia ajatuksia U.S. Armyssa Brian Dunnin artikkelissa ”The Path to the Future Army,” julkaisussa *Military Review*, september/oktober 2000, s. 91–95.

⁷²⁸ Joint Pub. 3–07, s. vii, I–I.

⁷²⁹ Ibid, vii, I–7.

⁷³⁰ Deptula, David: *Firing for Effect: Change in the Nature of Warfare*, 1995, s. 5.

attacked the subject of warfare from a spatial perspective. Virtually everything we know and think about warfare fits neatly into a three-dimensional box: length, width, height. But there are compelling reasons to consider the other dimension in warfare: the fourth dimension – time.

Warfare has at least four temporal characteristics: duration, frequency, sequence, and opportunity. A failure to thoroughly understand and consider these characteristics can frustrate the military commander's plan. The temporal characteristics of war define the limits to both political and military power. In the guise of technology, they define tactics, operational art, and strategy, and they usher in revolution in military science. The temporal characteristics of war unlock the mysteries of maneuver warfare. They can stretch and modify conventional military wisdom; and they can even alter the meanings of victory and defeat. We can master war's spatial relationships, but without a fourth-dimensional view of warfare, we may be mystified at the results we see.⁷³¹

Leonhardin tässä kirjassa esittämien teorioiden keskeinen väite on, että aikatekijän merkitys nykyaikaiseen sodankäyntiin liittyen on silmiinpistävästi kasvanut. Ellei näitä uusia ulottuvuuksia ymmärrä, joutuu – Leonhardin mukaan – ongelmiin käyttäessään nykyaikaisen liikesodankäynnin teorioita. Aikatekijä ei tietenkään ole mikään uusi käsite. Mutta kuten Leonhard sen täsmentää, aikatekijä *saattaa* saada yhä suuremman merkityksen:

(...) time is not the last or latest dimension: It is the first and primary dimension that commanders and leaders have had to struggle with from the dawn of history. Length, width, and height do not exist if they have no reality in time.

Time pervades all decision making in war. Time dictates the design of weapons, the course of strategy, the organization of armed forces, and the training of military leaders. Temporal considerations dictate military doctrines, and ultimately destroy them as well. Time comes before, follows after, and orders the sequence and tempo of military operations. We perceive, interpret, and understand military phenomena from a temporal perspective – an aspect that is ultimately more important than one found on length, width, or height. Time defines the limits of political and military power. (...) In short, there is no understanding of warfare apart from time.⁷³²

Onko aikatekijä sitten aina luotettava liittolainen? Se saattaa sitä kyllä olla – mutta se edellyttää tempon ja ajan välisen eron ymmärtämistä. On vältettävä ansaa, että ”kaiken” täytyy tapahtua nopeasti. Aika on suhteellista ja on kysyttävä: suhteessa mihin? Erityisesti on otettava huomioon, että siellä missä aina odotetaan nopeita tuloksia sodassa – varsinkin nyt näkemiemme sisällissotien eri muotojen yhteydessä – tulemme taatusti pettymään ja turhautumaan. Aika ottaa silloin johdon käsiinsä ja se saattaa pian myös orjuuttaa kiireessä kulkijat. Kolmannessa maailman sodissa voivat mainitunlaiset ajan ymmärryksen eroavaisuudet muodostua arkipäiväisiksi ongelmiksi, koska paikallisille aika saattaa merkitä toisen-

⁷³¹ Leonhard, Robert R: *Fighting by Minutes. Time and the Art of War*, foreword by Colonel J. R. McDonough (Westport, Connecticut: Praeger, 1994), s. xviii. Hän on kirjoittanut myös kirjan *The Principles of War for the Information Age*. (Novato, CA: Presido Press, 2000.)

⁷³² Leonhard (1994), s. 3–4.

laista ulottuvuutta. Siinä missä länsimaalainen puhuu minuuteista ja tunteista, saattaa vastustaja ajatella samoja asioita ehkä vuosissa ja kuukausissa. Tämä eroavaisuus voi johtaa länsimaisten joukkojen jäämiseen altavastaaajiksi alueella, jossa he sotivat omaa sotaansa, eivätkä välttämättä ymmärrä paikallisten sodankäynnin tarkoituksia ja etenkin sen ajallisia ulottuvuuksia.

9.4.3 Center of Gravity – käsitteen analyysi

Johdanto

Voimanlähteen käsite⁷³³ (*Center of Gravity*, CoG) on ehkä kriittisin elementti operatiivisessa ja strategisessa sodankäynnissä. Mitään sotatoimisuunnitelmia tai suurempia operaatioita ei voida panna toimeen nopeasti ja ratkaisevasti tunnistamatta ja määrittämättä niitä vihollisen ja omien joukkojen osalta. Lisäksi ilman kunnollista suunnittelua on vaikea vähentää, aliarvioida, tuhota, neutraloida tai suojella näitä. Tämän käsitteen merkityksestä huolimatta esiintyy joukko väärinkäsityksiä ja paljon sekaannusta siinä, mikä varsinaisesti muodostaa todellisen CoG:in (monet sotateoreetikot ja praktikot ovat myös suhtautuneet kriittisesti käsitteen käytännön hyötyyn komentajille ja esikunnille sotatoimien ja tärkeiden operaatioiden suunnittelussa ennen niiden aloittamista tai niitä toimeenpantaessa). On kuitenkin edelleen niin, että CoG:in tunnistaminen antaa sotilaallisille (ja poliittisille?) suunnittelijoille keskeisen tavoitteen, johon kaikki voimakeinot, sekä taistelujoukot että ei-taistelevat ele-

⁷³³ Alaviite perustuu norjalaisen lippukommodori (flaggkommendören) (ent., toimipaikka nykyään Institutt for Forsvarsstudier, Oslo) Jakob Børresenin esitelämään Försvarets stabsskolella 16. ja 17. huhtikuuta 1998: ”Voimakeskus (tyngdpunkten) on se kohta tai kapasiteetti tai ominaisuus, joka antaa viholliselle toimintakykyä ja fyysistä voimaa, ja joka siten ratkaisee sen tahdon taistelun jatkamiseen. Vihollisen Voimanlähteen analyysi on kriittisin ja myös vaikein kohta liikesodankäynnin periaatteisiin perustuvien operaatioiden suunnittelussa. Sillä jos senon valinnut väärin, on saattanut itsensä alttiiksi hyökkäämällä kohteeseen, jonka menettämisestä vihollinen ei ole erityisen huolissaan, ja on näin ollen menettänyt paljon. Sallikaa minun siis käyttää hieman aikaa joihinkin esimerkkeihin: Tyypillinen Voimanlähde saattaa olla vihollisen ilmaylivoina, sen huoltolinjat, pääesikunta tai sotatoimien poliittiset perusteet. Kaarle XII:n sotaretkellä Norjaan 1716, Suuren pohjan sodan aikana, Akershusin linnoitus oli norjalaisten Voimanlähde. Se jonka valvonnassa Akershus oli, kontrolloi pääkaupunkia ja siten Norjaa. Ruotsin kuningas aloitti sen vuoksi piirityksen yrittääkseen vallata linnoituksen. Norjalaiset joukot kävivät viivytys-taistelua saadakseen aikaa valmistella Akershusia piiritykseen. Pystyäkseen tunkeutumaan linnoituksen muihin läpi Ruotsin kuningas tarvitsi raskasta linnoitustykistöä, joka oli aluksilla matkalla Ruotsista. Linnoitustykistö muodosti siten ruotsalaisen Voimanlähteen. Kun Tordenskiöld Dynekilenissä voitti sen eikä Kaarle XII:lla enää ollut mahdollisuuksia valloittaa Akershusia kohtuullisessa ajassa, Ruotsin kuningas katsoi parhaaksi keskeyttää sotaretken ja vetäytyä kotimaahan. Näin siitäkin huolimatta, että Ruotsin armeija oli vahingoittumaton eikä ollut hävinnyt yhtään taistelua. Saddam Husseinille Persianlahden sodassa Voimanlähteen muodosti esimerkiksi amerikkalaisjohtoinen Irakin vastainen koalitio, johon kuului myös arabivaltioita. Jos hän pystyisi tekemään jotakin, joka saisi koalition hajoamaan ja arabivaltiot vetäytymään pois, niin että esim. Yhdysvaltojen olisi pakko lähteä Saudi-Arabiasta, hän saisi mahdollisuuden helppoon voittoon. Juuri sitä hän yritti hyökkäämällä Israeliin. Jos Israel liittyisi sotaan Yhdysvaltojen puolella, muiden arabivaltioiden olisi mahdotonta jatkaa taistelua. Saddamille Israel oli ratkaiseva tai elintärkeä strategiassa Yhdysvaltoja ja sen liittolaisia vastaan.”

mentit, voidaan suunnata.⁷³⁴ CoG:n taustat on selvitetty luvuissa 2 ja 3, joten tässä osiossa on tarkoitus paneutua tarkemmin käsitteen nykypäivän merkittävyyteen ja merkitykseen.

Alla olevassa lainauksessa esitetään amerikkalaisen Milan Vegosin näkemys (vuodelta 1998) CoG:in mahdollisesta merkityksestä sodankäynnin eri tasoilla. Luultavasti tämä näkemys edustaa vielä sitä, millaisena käsitteen käyttöä nykyään sotateoreettisissa piireissä pidetään. Se voidaan tulkita ikään kuin Vego arvioisi hieman toisin, miten alhaisella tasolla organisaatiossa CoG:in käyttö on mielekästä sotilaallisten operaatioiden yhteydessä:

*CoG and Levels of War. In generic terms, a COG exists for a given tactical, operational and strategic military objective to be accomplished. Thus, COGs potentially exist at each level of war. The COG concept becomes more complicated at the tactical level, because different and multiple COGs exist at any given time for forces fighting on the ground, in the air and at sea. Because of the potential for many lower-level COGs, the concept's utility at the tactical level is somewhat suspect. Arguably, the concept is more useful for planning at the operational and strategic levels, where their number is small and the effects of improper or untimely identification can be severe.*⁷³⁵

Erottaakseen mistä CoG on muodostunut, pitää mieluummin aloittaa tunnistamalla vastustajan ja omien voimien kriittiset tekijät, niin kollektiivisesti kuin yksilöllisesti. CoG:iä luullaan usein tavoitteenasetteluiksi (*objectives*), kohteiksi joissa ratkaisu tapahtuu (*decisive points*) tai kriittisiksi haavoittuvuuksiksi (*critical vulnerabilities*). Nämä kolme käsitettä ovat kuitenkin useimpien nykypäivän teoreetikoiden mukaan selvästi erilaisia verrattuna CoG:iin. Operaatiota johtavien komentajien esikuntineen pitää sekä tuntea että ymmärtää *kriittisten tekijöiden* (*kritiska faktorer*) konsepti ja sen perustana oleva analyyttinen prosessi, koska niitä käytetään tunnistamaan oikea CoG, sekä vihollisen että ystävällismieliset/omat voimat huomioiden. (Hyvä CoG -ajatustavan tuntemus on muun muassa tärkeä edellytys Natossa kehitetyn ”Guidance for Operational Planning” -proseduurin, GOP:in, toimimiselle. GOP-menettelyä on alettu nyt käyttää myös Ruotsin puolustusvoimissa).

Kriittisten tekijöiden käsite osoittaa sekä sotilaallisen voiman että ei-sotilaallisen Voimanlähteen kriittiset vahvuudet (tai vahvat puolet) ja kriittiset heikkoudet. Nämä ovat olemassa kaikilla sodankäynnin tasoilla ja voivat olla sekä konkreettisia että abstrakteja. Sodan strategisella ja operatiivisella tasolla kriittiset tekijät tulevat kattamaan tekijöitä puhtaasti maantieteellisistä (muun muassa geostrategiset sijainnit, tukikohdat, operaatiolinjat, viestiyhteydet) suoranaisesti sotilaallisiin (esimerkiksi aseelliset joukot, yksittäiset toiminnot tai päävoimat). Abstrakteja tekijöitä tässä voivat olla muun muassa yleinen halu taistella (släss),

⁷³⁴ Seuraavissa alakohdissa tärkeän lähteen muodostaa Milan Vegon *Military Review* -lehden huhtitoukokuun-numerossa 2000 kirjoittama artikkeli. Vego on tässä yrittänyt paneutua iskulauseenomaisemman *Center of Gravity* -debatin taustoihin. Vegon mukaan erityisen tärkeää on, että CoG EI ole identtinen vihollisen *kriittisen/-ten heikkouden/-uksien* kanssa (*kritiska svaghet [-er]*). Tämä artikkeli on jossain määrin *lybennetty laitos* opetusmateriaalista, jota hän on tehnyt Naval War College’in laskuun, vertaa aikaisempiin viitteisiin.

⁷³⁵ Vego, Milan (1998): ”Center of Gravity”, s. 4 (artikkeliä käytetään opetuksessa *Naval War College*’ssa).

koalition tai liittouman yksimielisyys, kansan tuki tai moraalit ja kuri. *Kriittiset tekijät* joutuvat tavallisesti koko ajan alttiiksi muutoksille, minkä vuoksi komentajien ja esikuntien täytyy keskeytymättä pitää silmällä tekijöitä, jotka vaikuttavat heidän suunnitelmiansa ja operatiivihinsa.

Yleiseen nimitykseen *kriittiset vahvuudet* (*kritiska styrkor*) sisältyy elintärkeitä osia tietyn tai oletetun sotilaallisen tavoitteen saavuttamiseksi. Kriittiset heikkoudet ovat niitä voimakkeuksia, sekä taistelukeinoja että ei-taistelukeinoja, joiden menettäminen tai puute tekee tyhjiksi mahdollisuudet päästä tiettyyn tai oletettuun sotilaalliseen tavoitteeseen. Joitakin kriittisiä heikkouksia voidaan käyttää hyödyksi ja siten muuttua vähitellen kriittisiksi haavoittuvuuksiksi, toisin sanoen ne kriittiset heikkoudet tai niiden elementit, jotka ovat riittämättömiä tai äärimmäisen herkkiä vihollisen toiminnalle (sotilaalliselle, diplomaattiselle, psykologiselle). Kuvan mutkistamiseksi aikaisemmasta lisäksi, että kriittisestä vahvuudesta voi tulla kriittinen haavoittuvuus, jos sitä ei ole suojattu riittävän hyvin ja se siten altistuu vihollishyökkäykselle (esimerkiksi johtamien ja johtamisyhteydet, tietokoneet tai niihin kuuluva logistiikka).

	Sunzi	Clausewitz
Analyysitaso – ja sodan ja rauhan välinen ero	CoG identifoidaan ensisijaisesti korkeimmalla poliittisella ja strategisella tasolla. Sodan ja rauhan välinen ero on usein epäselvä – molemmat muodot ovat aina olemassa koska (poliittisia ja sotilaallisia) konflikteja on aina meneillään.	CoG on ensisijaisesti ja useammin operatiivisella tasolla ja harvemmin strategisella tasolla. Kuten Clausewitz asian ymmärsi sodan ja rauhan välillä on aina selvä ero, toisin sanoen konfliktit voidaan lopettaa.
Miten CoG-konseptia voidaan kehittää?	Sunzilla CoG-konsepti on enemmän viitteellinen kuin konkreettisesti selitetty. Analyysin hän perustaa kokemukseen, intuition ja empiriseen materiaaliin. Mitään selviä päätelmiä ei tehdä, mutta CoG:iä koskeva ajatustapa on muodoltaan metaforinen. On vain yleisiä suuntaviivoja – ei mitään ”ohjausta” (”guidance”)	Tässä CoG-konsepti on hyvin muokattu teoreettisesti ja systemaattisella tavalla, perustuen ”klassiseen” Newton-fysiikkaan. Konsepti on selkeästi muotoiltu ja sen tarkoitus on antaa konkreettista apua suunnittelussa ja toteutuksessa. (Tämä on paljon enemmän kuin metaforat.)
Hallitseva menetelmä toteuttamista ajatellen	Sunzi pitää ei-sotilaallisia menetelmiä parempana strategisten tavoitteiden saavuttamiselle, esimerkiksi diplomaattisia, taloudellisia ja poliittisia intrigejä, jne. Sunzi suosittelee yleisesti, että tavoitteeseen yritetään päästä niin minimaalisella voiman/sotilaallisen voiman käytöllä kuin mahdollista (”Li”)	Sotilaallisen voiman kukistaminen on vastustajan kukistamisen pääkeino. Voimakkeuksia (Gewalt – coercive violence) käytetään tarvittaessa. Muitakin keinoja voidaan tietenkin käyttää, mutta niitä kehitellään kirjassa vain vähäisessä määrin.

<p>Tavoitteet identifioidaan mahdollisina CoG:einä, ja pannaan tärkeysjärjestykseen.</p>	<p>CoG tärkeysjärjestyksessä: 1. Iske vihollisen strategiaan tai suunnitelmiin ennen kuin ne voidaan panna toimeen, toisin sanoen ennen kuin sota puhkeaa ja voimakeinoja on alettu käyttää. 2. Yritä hajottaa vihollisen liitot ennen kuin sota puhkeaa. 3. Hyökkää vihollisen armeijan kimppuun. 4. Hyökkää vihollisen kaupunkiin – mutta vasta viimeisenä keinona.</p>	<p>1. Tuhoa vihollisen armeija. 2. Valloita sen pääkaupunki. 3. Tee tehokas sotilaallinen isku vihollisen tärkeimpiä liittolaisia vastaan, iske vaihtoehtoisesti a) Vihollisen johtajien/johdon kimppuun b) Vihollisen kotirintaman mielipiteeseen.</p>
--	---	---

Taulukko 9.2 Taulukko osoittaa Handelin näemyksen mukaan Clausewitzin ja Sunzin jossain määrin erilaiset käsitykset siitä, miten Voimanlähdettä voidaan käyttää sotilaallisen suunnittelun yhteydessä.⁷³⁶

Milloin CoG:iä käytetään?

Jokainen taistelujoukon käyttämistä koskevan suunnitelman onnistuminen riippuu käytännössä siitä, että CoG on oikein määritelty. CoG käsitetään usein yhdeksi vihollisen heikkouksista, mutta kuten tässä arvioidaan, CoG tulee aina olemaan vihollisen kriittisten vahvuuksien joukossa eikä koskaan kriittisten heikkouksien tai kriittisten haavoittuvuuksien joukossa.⁷³⁷ Siitä huolimatta Yhdysvaltain asevoimat (poikkeuksena U.S. Army) on pääosan aikaa 1990-luvusta virheellisesti uskonut, että CoG olisi identtinen kriittisten haavoittuvuuksien kanssa. Sitä pidettiin jopa synonyymina kohteelle, jota vastaan oli hyökättävä ja joka oli tuhottava. Vastakohtana tavoitteelle (*objective*), paikalle jossa ratkaisu tapahtuu (*decisive points*), kriittisille heikkouksille (*critical weaknesses*) tai kriittisille haavoittuvuuksille (*critical vulnerabilities*), vihollisen CoG voi fyysisesti uhata omaa CoG:iä (erityisesti operatiivisella ja strategisella tasolla). Amerikkalaiset ovat nyt korjanneet tämän uusissa doktriiniversioissaan. Näistä käsitteistä seuraavaksi vähän syvällisemmin.

Yhtäpitävän ja toimivan käsitteiden käytön aikaansaamiseksi yksinkertaisin ratkaisu on palata clausewitzilaiseen määritelmään, jossa CoG on voiman moraalinen ja fyysinen lähde. Samalla säilytetään käsite *Critical Vulnerabilities* (CV) ”läheisenä synonyymina” käsitteelle *Critical Weaknesses*, kuten se aikanaan selitettiin mm. merijalkaväen FMFM 1, *Warfighting* – dokumentissa. Kaksi muuta käsitettä, *Critical Capability* (CC) ja *Critical Requirements* (CR), ovat osoittautuneet käsitteinä erittäin tarpeellisiksi. Nämä kaksi käsitettä rakentavat sillan CoG:in ja CV:ien välille ja auttavat samalla selvittämään GoG:in ja *Critical Vulnerabilities* (CV:ien) välisen suhteen. Alla olevaa voidaan kutsua konseptin selitykseksi. Tohtori Joe Strange ja Richard Iron ovat kehittäneet yksittäisten käsitteiden välistä suhdetta (uusi versio vuodelta 2003), seuraavassa siitä esitellään lyhyesti muokattu ote:

In our model we define each of these concepts below.

⁷³⁶ Handel, Michael I: *Masters of War. Classical Strategic Thoughts*, (London: Frank Cass, 2001). Yllä oleva taulukko on vapaa tulkinta Handelin kirjan kolmannen tarkistetun painoksen sivulla 61 esitetystä.

⁷³⁷ Pohdiskelun lähtökohdalla tässä kohdassa on aikaisempi clausewitzilaisen käsitteen CoG analyysi luvussa 2. Tässä edellytetään, että lukija tuntee tuon käsittelyn.

Centers of Gravity (CG) are physical or moral entities that are the primary components of physical or moral strength, power and resistance. **They don't just contribute to strength; they ARE the strength.** They offer resistance. They strike effective (or heavy) physical or moral blows. At the strategic level, they are usually leaders and populations determined to prevail. At operational and tactical levels they are almost invariably specific military forces.

Critical Capabilities (CC): every center of gravity has some primary ability (or abilities) that makes it a center of gravity in the context of a given scenario, situation or mission – including phases within campaigns or operations. Mostly simply stated: what can this center of gravity do to you that puts great fear (or concern) into your heart in the context of your mission and level of war? Within a critical capability, the key word is the verb: it can destroy something, or seize an objective, or prevent you from achieving a mission.

Critical Requirements (CR) are conditions, resources and means that are essential for a center of gravity to achieve its critical capability. Examples are

- Good weather, precise intelligence, fuel and ammo re-supply, chemical gear, ability to go 35mph across open desert for 6 hours.
- Force X must accomplish its mission as a precondition before force Y can accomplish its mission.
- A robust sea train for a warfighting fleet operating long periods at sea.
- Political leader Y needs no less than X% popular support.
- International support for a given U.S. military operation to provide political credibility, regardless of overwhelming U.S. military superiority over country Y.

Critical Vulnerabilities (CV) are those critical requirements, or components thereof, that are deficient, or vulnerable to neutralization or defeat in a way that will contribute to a center of gravity failing to achieve its critical capability. The lesser the risk and cost, the better. Critical vulnerabilities may, unusually, be of the silver-bullet type: so if success can be achieved by focusing on just a single vulnerable critical requirement, then that's great! An example might be where one precisely targeted cruise missile destroys the enemy leadership and results in an immediate end to conflict. More typically, critical vulnerabilities are of the lead-bullet type; where final success can only be achieved by focusing on a combination of vulnerable critical requirements that can be neutralized, interdicted or attacked simultaneously or sequentially. Here it is the cumulative effect that produces decisive results. This involves seeking a series of successive battlefield advantages that will lead to the unbalancing and eventual culmination of the enemy, with or without a final dramatic decisive act.⁷³⁸

⁷³⁸ Dr Joe Strange & Richard Iron, *Understanding Centres of Gravity and Critical Vulnerabilities*, artikkeli Internetissä vuodelta 2003;

J. Strange ja R. Iron eivät yrittäneet määritellä uudestaan CoG:ta vuonna 2003, pikemmin-kin päinvastoin.⁷³⁹ He yrittävät kehittää edelleen Clausewitzin määritelmää sen sijaan että tuhoaisivat sen perustan. Strangen määritelmä *CoG–CC–CR–CV-konseptista* varmistaa tämän.⁷⁴⁰ CoG:n pohdinnoissa ei voida ohittaa sitä peruskysymystä, joka liittyy tämän ajattelutavan hyödyllisyyteen ja etenkin, millä sodankäynnin tasolla tästä tavasta on eniten hyötyä. Tässäkin suhteessa mielipiteet eriävät varsin selvästi. Tämä johtuu siitä, että Clausewitzin *Schwerpunkt* -käsite, menee osin ristiin CoG:n käsitteen kanssa.

CoG sekoitetaan usein sotilaallisiin tavoitteisiin/tavoitteenasetteluihin. Sotakokemukset osoittavat selvästi, että tavoitteeseen fokuointi tunnistamatta vihollisen CoG:iä johtaa väistämättä tarpeettomiin henkilö-, materiaali- ja aikatappioihin, vaikka käytössä olisikin selkeästi ylivoimainen taistelukapasiteetti. Toinen tavallinen virhe on sekoittaa toisiinsa ratkaisukohtat (*decisive point*) ja Voimanlähde (CoG). Vaikka käsitteet ovat samankaltaisia, ei ratkaisun tapahtumiseen valittu paikka liity voiman keskuksiin vaan tavallisesti kriittisiin heikkouksiin. Nämä ovat olennaisia, mikäli ne ovat avoimia hyökkäykselle ja mahdollistavat siten hyökkäyksen vihollisen CoG:iä vastaan. Vasta kun CoG on määritelty, tunnistetaan ratkaisukohtat (*decisive points*) ja muutetaan ne tuleviksi hyökkäyskohteiksi. Missään tapauksessa hyökkäys vihollisen haavoittuvuutta (-vuuksia) vastaan ei saa aikaan toivottua tehoa ellei CoG:iin vaikuteta.

Yhteisterminä CoG on se vaikutusvallan tai *voimien keskittämisen (kraftsamlande styrka) (massed strength)* lähde, fyysinen tai moraalinen, jolla on ratkaiseva vaikutus vihollisen tai omaan kykyyn päästä sovittuun sotilaalliseen tavoitteeseen, jos se murretaan vakavasti, saatetaan epäjärjestykseen, neutraloidaan tai tuhotaan. CoG voi kuitenkin olla myös vaikutusvallan lähde, kuten esimerkiksi panttivankitilanteessa. Sellaisessa tilanteessa tulee panttivangeista itsestään, eikä terroristeista tai heitä vankeina pitävästä valtiosta, vihollisen CoG. Panttivanki/-vangit muodostavat kyseisen terroristiryhmän, tai mitä amerikkalaiset usein kutsuvat nimellä *rogue state* tai *state of concern*, voiman lähteen (tai ehkä oikeammin *vaikutusvallan [inflytande]*). Käsitettä *voimien keskittäminen (kraftsamling) (mass)* ei pidä tässä käsittää liian kirjaimellisesti, koska suurin merkitys on keskitetyllä teholla eikä sillä, onko taisteluka-

<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/usmc/cog2.doc>

⁷³⁹ Dr Joe Strange & Richard Iron, *ibid*.

⁷⁴⁰ Niin sanottu ”CoG–CC–CR–CV-prosessi” (vuodelta 1996) edellyttää, että komentaja ja hänen esikuntansa, kaikilla sodankäynnin tasoilla, tekee seuraavaa (katso myös sanamuotoa englanninkielisessä tekstissä yllä):

1. Identifioi vihollisen ja oman CoG:n.
2. Identifioi *Critical Capabilities*, jotka sisältyvät kaikkeen CoG:iin ja jotka mahdollistavat sen toimimisen juuri CoG:nä. Ts. mitkä asiat jokaisessa CoG:ssä saavat aikaan, että tämä käyttää esim. moraalista tai fyysistä valtaa, siis tekee tästä CoG:n?
3. Identifioi *Critical Requirements*, jotka mahdollistavat jokaisen *Critical Capability*yn toteuttamisen (esim. siellä missä *liikkuuus* on listattu yhdeksi vihollisen moottoroidun, operatiivisen tason ryhmän CC:ksi voidaan tehokasta huoltojärjestelmää pitää CR:nä).
4. Identifioi *Critical Requirements* tai sen osat, jotka ovat selvästi vaikutuksen alaisia, ovat haavoittuvia (tai niistä voi tulla sellaisia) ennen meidän toimiamme, ennen hyökkäysoperaatioitamme tai ns. eristämisooperaatioita (Interdiction-operationer) (tämä on vihollisen *Critical Vulnerabilities*).
5. Kehittää strategian, sotatoimisuunnitelman tai hyökkäyssuunnitelman, joka pystyy hyödyntämään yhden (tai mieluummin useampia) vihollisen rekisteröidyistä *Critical Vulnerabilities*. Ota huomioon: kohtien 1–4 ei tarvitse orjallisesti seurata prosessissa toisiaan. Kaikki kohdat täytyy toteuttaa ammattimaisesti, mutta vaativia ovat lähinnä kohdat 4 ja 5. Niissä vaaditaan sekä hyvää arvostelukykyä että suurta luovuutta.

pasiteetti fyysisesti keskitetty erityiselle alueelle. Ilmakuljetteisilla ja merivoimien asejärjestelmillä on tavallisesti pitkä kantama sekä huomattava teho. Tästä syystä CoG:in ei tarvitse meri- ja ilmasodassa olla välttämättä täsmälliselle alueelle voimia keskittävää (kraftsamlande) (*massed*) vaan se voi sen sijaan olla hajautettuna laajalle alueelle tietyn sotanäyttämön tai operaatioalueen eri osiin. Siihen verrattuna maavoimien CoG:in täytyy useimmiten olla keskitettynä suhteellisen pienelle fyysiselle alueelle. Tästä huolimatta tulevat nykyaikaisten alustojen lisääntyneet nopeudet ja ulottuvuudet maallakin käytävässä sodassa sallimaan voimien keskittämisen (*massing*) laajemmalle alueelle sotanäyttämöllä kuin esimerkiksi toisessa maailmansodassa.

Painopiste – voimien vaikutuksen keskittämistäkö?

Milan Vegon mukaan juuri voimien vaikutuksen (*massed*) keskittäminen, sotilaallinen tai ei-sotilaallinen, muodostaa päätekijän painopisteen syntymiselle tai olemassaololle sodankäynnin tasosta riippumatta. Mitä suurempi ja monivivahteisempi voiman lähde on, sitä useampia mahdollisia painopisteitä. Sotilaalliset voimanlähteet ovat selvänä enemmistönä operatiivisella ja taktisella tasolla, kun taas ei-sotilaalliset esiintyvät yleisimmin kansallisella ja niin sanotulla taistelunäyttämön tai strategisella tasolla. Sotilaallisen voiman muoto, jota tavallisesti ajatellaan, on taistelukapasiteetti. Se sisältää periaatteessa sisäisen ja ulkoisen ytimen. Sisäinen ydin, johon koko Voimanlähde on fyysisesti keskittynyt, käsittää tulivoiman, sotaliikkeet ja johtajuuden. Sotavoiman sisäinen ydin ei pysty toimimaan hyvin ilman muita elementtejä, jotka huolehtivat muun muassa puolustuksesta, tuesta ja koordinoinnista, ja jotka on ehdollisesti ryhmitetty painopisteen ulkoiseen ytimeen. Siellä ovat kriittiset heikkoudet ja haavoittuvuudet, joita vihollinen voi käyttää hyväkseen. Sellaisia hyökkäyksiä vastaan tapahtuva puolustus pitää sisällään muun muassa ilmatorjunnan, suoran lentotuen, tulituen ja operatiivisen turvallisuuden. Tukevia elementtejä (amerikkalaisen ammattikielen mukaan *sustainers*) ovat esimerkiksi tiedustelupalvelu ja logistiikka. Koordinoinnin ja integraation elementit, niin sanotut *liittäjät* (*kopplingar, connectors*), kytkevät johtamisen yhteen muiden taistelukapasiteetin elementtien kanssa, ts. varsinaisen johtamisjärjestelmän välineistöineen.

Jokainen voimanlähde/CoG (käsitettä järkevästi käytettäessä) tulee aina käytännössä sisältämään sekä konkreettisia että abstrakteja elementtejä:

1. Maasodankäynnissä muodostuvat fyysiset tai konkreettiset CoG:it kaikesta, alkaen esimerkiksi prikaatista maan maajoukkojen suurimpaan elementtiin.
2. Merisodankäynnissä CoG voi muodostua esimerkiksi saattueesta, pintataistelualusten ryhmästä, merivoimien taisteluosastosta (U.S.: *maritime action group*, marin anfallsstyrka), tukialukseen tukeutuvasta taisteluosastosta (*carrier battle group* tai pintataisteluvoiman pääosasta).
3. Ilmasodankäynnissä CoG voi olla merkittävimmän taistelukapasiteetin omaavat taistelukoneet, kuten esimerkiksi suurempaan hävittäjä-/pommikoneosastoon kuuluvat hävittäjä- tai pommikoneelementit, kaikki maasijoitteisessa ilmapuolustuksessa olevat hävittäjät tai kaikki pommikoneet.

Voimanlähteen/CoG:in abstraktit tai immateriaaliset elementit, tasosta riippumatta, sisältävät tekijöitä, kuten sotilaallinen johtaminen, doktriini, moraalit ja kuri. Näitä elementtejä on vaikea saattaa määrälliseen muotoon, eikä niitä sen vuoksi voi arvioida millään erityisen

suurella tarkkuudella. Mitä korkeampi sodankäynnin taso, sitä useampia immateriaalisia elementtejä sisältyy käytännössä tiettyyn painopisteeseen. Sen vuoksi ne ainakin teoriassa voivat ulottua taktisen joukon johtamisesta sellaisiin tekijöihin kuin johtaminen kansallisella tasolla, tai liittouman/koalition johtaminen, tai ne edustavat kokonaisen kansakunnan taistelunhalua.

Liittoumassa (tai koalitiossa) painopiste/CoG voi muodostua etujen yhteydestä tai jäsenet siinä yhdessä pitävästä yhteenkuuluvuudesta. Konkreettinen esimerkki: *Aavikkomyrskyssä* (*Desert Storm*) 1991 irakilaiset näkivät koalition kyvyn pysyä yhdessä immateriaalisena elementtinä strategisessa CoG:ssä, kun taas USA-johtoinen liittouma asetti Saddam Husseinin sisäpiireineen samaan rooliin. Jälkeenpäin on mielenkiintoista tutkia, miten eri tavalla osapuolet näkivät toisensa. Yhdysvallat kokosi huomattavan voiman Irakia vastaan, mikä ei juuri vaikuttanut Saddam Husseiniin. Hän väitti johdonmukaisesti, että Yhdysvallat ei Vietnamin sodasta lähtien kestänyt mitään suurempia tappioita, mikä ei kuitenkaan pelottanut häntä eikä Irakia. Mikäli Yhdysvallat kuitenkin lähtisi sotaan ja alkaisi kärsiä tappioita, se keskeyttäisi sodan ja vetäytyisi takaisin. (Ironista kyllä Saddam in retoriikka vaikutikin negatiivisesti sotaan väsyneisiin irakilaisiin itseensä.)

Milan S. Vegon mukaan on myös historian esimerkkejä siitä, milloin strateginen CoG lähes yksinomaan on muodostunut fyysisistä elementeistä. Tämänäyttöinen tilanne voi syntyä ”*kehittymättömällä*” operaatioalueella, josta puuttuu pikemminkin immateriaalisia elementtejä synnyttävää väestöpohjaa ja taloudellista infrastruktuuria. Esimerkkinä tästä se, kun liittoutuneet Salomonin saarille 1942–43 tehdyn sotatoimen aikana valitsivat japanilaisten laivastotukikohdan Rabaulissa (*New Britain*) ja lähellä sijaitsevan lentokenttäketjun juuri sellaiseksi strategiseksi CoG:iksi.

Operatiivisella ja taktisella tasolla Voimanlähteet muodostuvat lähes aina vihollisen suurimman liikkuvuuden ja taistelukapasiteetin omaavien joukkojen voimakokoumasta. Esimerkiksi sotatoimissa pohjoisessa Afrikassa 1941–43 sekä liittoutuneiden että akselivaltioiden operatiiviset CoG:t muodostuivat osapuolten *panssarijoukoista*. Aivan täsmällisesti määriteltynä Saksan operatiivinen Voimanlähde ei koostunut koko Panzergruppe Afrikasta (sotamarsalkka Erwin Rommelin johdolla) vaan sen pääelementistä, jonka muodosti *Afrika Korps* (toisin sanoen 15. ja 21. panssaridivisioona sekä *Afrika*-divisioona, jonka nimi myöhemmin muutettiin muotoon 90. kevyt divisioona). Saksalaisille liittoutuneiden operatiivisen Voimakeskuksen muodosti Operaatio Crusaderin aikana, marraskuussa 1941, brittien 1. ja 7. panssaridivisioonat ja niihin kuuluvat panssariprikaatit.

Tavanomaisessa sodankäynnissä immateriaaliset CoG-elementit ovat tavallisesti mukana vain kansallisella ja sotaanäyttämön tasolla. Matalan intensiteetin konflikteissa (esimerkiksi terroristijärjestöjä vastaan tai rajataisteluissa) ne sitä vastoin löytyvät taktiseltakin tasolta. *Vastakumouksellisten operaatioiden* (*counter insurgency*) yhteydessä valtionvastaisia voimia harvoin keskitetään fyysisiin paikkoihin, jolloin ne muodostaisivat konkreettisen (fyysisen) operatiivisen CoG:in. Turvallisuusoperaatioissa kapinanlietsojien johto yhtäältä ja valtion legitimiys ja yleinen mielipide toisaalta muodostavat elementit, jotka todennäköisesti muodostavat

strategiset CoG:it. Jokainen maaseudulla toimiva erillinen sissiryhmä tulee silloin olemaan mahdollinen taktinen CoG (esim. sissisodassa El Salvadorissa Keski-Amerikassa 1980-luvulla valtion legitimiys käsitettiin sinänsä sissiryhmien koalition strategiseksi CoG:ksi).

Somaliassa 1993 Yhdysvallat teki virheen sotkeutumalla mukaan alueella, jossa vaakalaudalla ei ollut mitään elintärkeitä amerikkalaisia intressejä, kun sen sijaan Somalian klaanijohtajan, kenraali Farrah Aideedin ja hänen klaaninsa/valtaperustansa olemassaolo ja säilyminen olivat vakavasti uhattuna. Tämä vähitellen vaaralliseksi käynyt *epäsymmetrinen* tilanne salli Aideedin epäsuoraan hyökätä amerikkalaisten strategista CoG:iä vastaan. Hän haastoi Yhdysvaltojen kansallisen taistelunhalun hyödyntämällä amerikkalaisten kriittistä haavoittuvuutta – haluttomuutta hyväksyä omia tappioita. Koska amerikkalaisilla ei tässä ollut mitään elintärkeitä etuja mukana pelissä, Yhdysvallat ei pystynyt puolustamaan ja säilyttämään kansallista ja poliittista tukea. Kenraali Aideedin toivomusta riippumattomasta vallasta sitä vastoin voitiin pitää yllä lähes loputtomasti.

Antulio J. Echevarria esittää vaihtoehdoisen tavan tarkastella tätä asiaa. Hänen tulkintansa CoG:n nykyaikaisesta olemuksesta eroaa selkeästi Strange/Ironsin ajatuksista.⁷⁴¹ Kannattaa panna merkkille, kuten hän asian näkee, että Clausewitz ei tee eroa taktisten, operatiivisten tai strategisten Voimanlähteen välillä. Samoin kuin fysiikassa yksittäisellä esineellä voi olla vain yksi painopiste kerrallaan. Clausewitz määrittelee Voimanlähteen vihollisen koko järjestelmän (tai rakenteen) eikä sotatason yhteydessä. Echevarrian mukaan paikallinen johtaja voi määrittää CoG:ksi häntä vastapäätä asemissa olevien vihollisjoukkojen osan, edellyttäen että nämä joukot ovat riittävän kaukana vihollisen muista joukoista. Tämä *erillinen* Voimanlähde voi kuitenkin, Echevarrian näkemyksen mukaan, olla merkitykseltään enemmänkin paikallinen kuin taktinen tai operatiivinen Voimanlähde. Voidaksemme puhua vastustajan taktisesta tai operatiivisesta Voimanlähteestä, sen (vastustajan) täytyy olla riippumaton jokaisella näistä sodan tasoista. Voimanlähdekonseptin käytöllä pitäisi olla kokoava vaikutus, joka vetää kaikkia taktisia ja operatiivisia ponnistuksia strategista tavoitetta kohti. Hän ymmärtää asian niin, että Voimanlähteen ”tasapaksu jako” taktiseen, operatiiviseen ja strategiseen osaan voi vain laajentaa konseptia merkitsemään ”kaikki ja sen takia ei mitään” (no. ”allting og derfor ingenting”). Echevarrian artikkelin mukaan argumentit on mahdollista järjestää neljään kohtaan, kuten seuraavassa:

1. Clausewitz korostaa, että sodissa pitää etsiä vain Voimanlähteitä, jotka on suunniteltu *vihollisen täydelliseen tuhoamiseen*. Vain suunnaton voiman määrä ja muut voimavarat, joita sodissa käytetään tarkoituksena saada ratkaisevia voittoja, voivat aiheuttaa, että Voimanlähteet ja alueet, joissa niillä on vaikutusta, tulevat esille.⁷⁴² Tärkeämpää on ehkä, että sellaisissa sodissa sotilaalliset ja poliittiset päämäärät, täydellinen poliittinen ja sotilaallinen vihollisen tuhoaminen, täydentävät kaikessa olennaisessa toisiaan. Kun toiveena on saada vihollinen luhistumaan täydellisesti, niin isketään sen *Voimanlähteseen*.

⁷⁴¹ Lt Col Antulio J. Echevarria II, “‘Reining in’ the Center of Gravity Concept”, artikkeli julkaisussa *Air & Space Power Journal* - Summer 2003, s. 87–96.

⁷⁴² Clausewitz, Carl von: *Vom Kriege*, 19th (toim.) (Regensburg, Germany: Pustet, 1991), "Denn nur durch diese Entscheidung werden die Schwerpunkte der gegenseitigen Macht und die von ihnen ausgehenden Kriegstheater *wirksame Dinge*", (korostettuna alkuperäisessä), s. 813.

Toisaalta *rajallisissa* sodissa nähdään, että Voimanlähteet pyrkivät kilpailemaan tyypillisesti rajallisten poliittisten tavoitteiden kanssa. Esimerkiksi Echevarrian Clausewitzin konseptia koskevan tulkinnan mukaan Irakin painopisteen päättäminen Persianlahden sodassa 1991 on ollut tarpeellista, koska se oli rajallinen sota, eikä sitä käyty tarkoituksena raivata Bagdadin hallitus tieltä. Pelkääntään sodan strategisen tavoitteen siirtäminen, ts. Irakin joukkojen häätäminen Kuwaitista ja Irakin operatiiviseen ja taktiseen tavoitteeseen tähtäävän offensiivisen kapasiteetin vähentäminen, olisivat antaneet koalition joukoille kaiken sen operatiivisen opastuksen, jota ne tarvitsivat menestymiseen.⁷⁴³ Tätä ei ole ymmärrettävä niin, että Voimanlähdekonsepti sopii vain hävityssotiin, vaan kiinnittämään huomiota siihen, että se ei kaikissa tilanteissa ole tarkoituksenmukainen eikä välttämätön. Tiivistäen sanottuna, Clausewitzin painopiste on fokus, ei voima tai heikkous eikä edes voiman lähde.

2. Voimanlähteitä on vai siellä, missä on riittävästi vihollisen eri osien välisiä yhteyksiä luomaan kokonaisvaltaisen järjestelmän (tai rakenteen), joka toimii yhtenä kokonaisuutena ihmiskehon tapaan. Jos vihollisen komponenteilla on vain vähän yhteyttä toisiinsa, sillä ei ole välttämättä lainkaan Voimanlähdettä.
3. Voimanlähteillä on tietty keskihakuvoima (centripetalkraft), joka pitää koko järjestelmän tai rakenteen koossa. Isku vihollisen Voimanlähteeseen saattaa sen pois tasapainosta tai, toisin sanoen, aiheuttaa sen koko järjestelmän (tai rakenteen) murtumisen.
4. Konsepti (CoG) tekee välttämättömäksi tarkastella vihollista *kokonaisuudessaan järjestelmänä*.

Echevarria korostaa sitä paitsi, että Voimanlähteen tunnistaminen ei aina ole tarkoituksenmukaista kaikenlaisissa nykyaikaisissa sodissa. Tässä hän on kylläkin ristiriidassa useiden muiden sodan ja sodankäynnin filosofien kanssa (mm. Handel ja Strang). On tärkeää muistaa myös, että Clausewitzin Voimanlähteen ajatus perustuu edellytykseen, että vastustajan Voimanlähde, jos sellainen on olemassa, voidaan tunnistaa ja on alttiina.

9.4.4 Eri yhteyksissä käytetty käsite CoG

Tässä tarkastellaan joitakin mahdollisia haasteita, jotka liittyvät sotateoreettisen termin painopiste/*Centre of Gravity* käyttöön. Nykyaikaiseen sotilaalliseen, aikaisemmin mainittuihin Nato GOP-malleihin perustuvaan suunnitteluun liittyen edellytetään, että tämänkaltaiseen suunnitteluun osallistuvilla upseereilla on yleisluonteinen käsitys siihen sisältyvistä sotateoreettisista käsitteistä. Edellytyksenä on varsinkin että he pystyvät selvittämään ja kuvaamaan, minkä katsotaan olevan sekä omia että vihollisen Voimanlähteitä, ainakin sotastrategisella ja operatiivisella tasolla. Seuraavassa tätä on yritetty esittää historian esimerkkien avulla.

⁷⁴³ Englanninkielisestä alkuperäisestä tekstistä: ”These strategic objectives are condensed. The objectives for the Gulf War as outlined by President Bush were as follows: (1) withdrawal of Iraqi forces from Kuwait; (2) restoration of legitimate government in Kuwait; (3) assurance of security and stability of the Persian Gulf region; and (4) protection of American lives.” Peustuu julkaisuun Thomas A. Keaney and Eliot A. Cohen, *Gulf War Air Power Survey*, vol. 1, *Planning and Command and Control* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1993), s. 83–84.

Voimanlähde/CoG ja eri tasot sodankäynnissä. Käsitettä CoG voidaan pitää yhteisnimityksenä tietyn taktisen, operatiivisen tai strategisen sotilaallisen tavoitteen saavuttamiselle. Sen vuoksi CoG voi – ainakin teoriassa – olla olemassa sodan kaikilla tasoilla. Käsitteestä CoG tulee kuitenkin mutkikkaampi taktisella tasolla, koska useampia ja erilaatuisia CoG:ejä esiintyy maalla, ilmassa ja merellä taistelevilla joukoilla. Koska edellytykset monille matalan tason CoG:eille esiintyä samanaikaisesti ovat olemassa, on käsitteen käyttö taktisella tasolla ehkä hieman ”arveluttavaa” ja tavallisesti tarpeetonta. Käsitteestä on enemmän hyötyä sotilaallisia operaatioita suunniteltaessa operatiivisella ja strategisella tasolla, missä CoG:ien määrä on pienempi ja sen negatiivinen vaikutus, että niitä ei kyetä tunnistamaan ja/tai tunnistetaan väärin, on huomattava. Kaiken kaikkiaan sen vuoksi onkin syytä kysyä tarvitaanko CoG:iä ylipäätään taktisella tasolla.⁷⁴⁴

Tavoitteisiin (*objectives*) liitetty CoG. CoG:it liittyvät aina läheisesti tavoitteisiin/kohteisiin (*objective*). Ne vaikuttavat toisiinsa ja niiden täytyy olla yhtäpitäviä toistensa kanssa. Ajankohtaiset CoG:it liittyvät strategisiin ja operatiivisiin tavoitteisiin; operatiiviset tavoitteet ja CoG:it ovat sen mukaan taktisten kohteiden valinnan pohjana ja CoG:it suhteutettuna niihin. Jos tämä luonnollinen yhteys strategiseen tavoitteenasetteluun alkaa hallita joukkojen käyttöä suunnitteluprosessin puitteissa, alkavat operatiiviset ja taktiset arvioinnit käytännössä vaikuttaa *strategiaan*.

CoG:in neutraloiminen, vakava heikentäminen tai tuhoaminen alemmalla tasolla sodassa heikentää CoG:iä myös organisaation seuraavalla tasolla. Tappio kentällä heikentää tavallisesti vihollisen taistelutahtoa. Esimerkiksi Irakin Tasavaltalaiskaartin osittainen häviö, ja ainakin neutralointi, johti irakilaisien strategisen CoG:in sekä konkreettisten että immateriaalisten elementtien huomattavaan heikentymiseen. Vastaavasti vastustajan taktisia CoG:ejä kohdanneet jatkuvat tappiot johtavat siihen, että sen operatiivinen CoG heikkenee, ja neutraloimalla tai tuhoamalla viimeksi mainittu lopputulokseksi tulee myös vastustajan strategisen CoG:in tuhoutuminen, tai ainakin neutraloituminen.

Jokaisen korkeammalla tasolla tapahtuvan tavoitteen muutoksen tulee aina johtaa siihen astisen CoG:in muutokseen. Sotilaalliseen päämäärään pääseminen sodan yhdellä tasolla vaikuttaa aina sotilaallisiin päämääriin ja CoG:eihin muilla tasoilla, ja kokonaisvaltaisten ja operatiivisten tavoitteiden nopeat muutokset saattavat johtaa siihen, että enää ei pystytäkään keskittymään CoG:iin.⁷⁴⁵

Voiko samanaikaisesti olla useita CoG:ejä? CoG:ien lukumäärä riippuu sotilaallisten, saavutettavien tavoitteiden määrästä. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että mitä korkeammalla tasolla sodassa ollaan, sitä harvempaan CoG:iin on ajankohtaista fokusoida. Sen

⁷⁴⁴ Milan Vego on päälähde. Hän oli vierailevana luennoitsijana Ruotsin Försvarshögskolanissa syksyllä 2004, ja tässä oleva teksti perustuu muistiinpanoihin, jotka on tehty hänen johtajakoulutusohjelmassa pitamiensä esitelmien pohjalta. Lähdemateriaalina ovat olleet myös kirjoittajan omat muistiinpanot ja kopiot Vegon PowerPoint-esittelyistä.

⁷⁴⁵ Milan Vego on päälähde, katso edellistä alaviitettä.

lisäksi on huomattava, että mitä korkeammalla tasolla sodassa ollaan, sitä kohtalokkaamiksi tulevat seuraukset, jos omia tai vihollisen CoG:ejä *ei* määritellä *oikein*.

Kansallisella tasolla on yleensä *yksi* ainoa strateginen CoG. Tätä havainnollistaaksemme voimme tarkastella akselivaltioiden taistelunhalua, sotilaallista ja taloudellista voimaa toisen maailmansodan aikana niiden strategisena CoG:inä. Samoin kuin amerikkalaisten tilanne kehittyi Tyynellä merellä ja Etelämerellä toisen maailmansodan aikana, on laajalla sotänäyttämöllä yleensä useampia CoG:ejä strategisella ja sotänäyttämön tasolla. Kummallakin mainitulla alueella oli jokaista sotänäyttämön tason tavoitetta kohden vastaava strateginen CoG sotänäyttämön tasolla. Jokaista selvää tai epäselvää operaatioaluetta kohden oli yksittäinen strateginen CoG sotänäyttämöä kohden. Eteläisellä Tyynellä merellä oli muun muassa japanilaisten puolustusasema Rabaulin satamassa *New Britainin* saarella sotänäyttämön strateginen CoG, kun taas epäselvällä Filippiinien operaatioalueella strategisen CoG:in sotänäyttämöllä muodostivat japanilaisten maa-, ilma- ja merivoimat, jotka oli ryhmitetty Filippineille ja sen ympäristöön.

Mitä korkeampi sodan taso, sitä kiinteämpi ja muuttumattomampi on sovittu CoG. Strateginen CoG esimerkiksi muuttuu vähän ja hitaasti verrattuna operatiiviseen CoG:iin. Se muodostaa suhteellisen kiinteän ja itsenäisen kokonaisuuden läpi koko konfliktin ja muuttuu vain, jos johtamisessa tapahtuu muutos tai johto erotetaan vallasta. Se muuttuu myös jos sotilaallisen tai ei-sotilaallisen vallan pääosan perusteissa tapahtuu dramaattisia muutoksia ja vihollisvoima siten muuttaa muotoaan, muodostaakseen lopulta aivan toisenlaisen kokonaisuuden. Tässä yhteydessä on tärkeää tiedostaa, että strateginen CoG muuttaa luonnettaan, jos yksi tai useampi koalition jäsen vetäytyy sodasta tai vaihtaa puolta konfliktin aikana. Historiallisesti tämä on ollut jopa tavallista.

Sotatoimissa (*campaign*) esiintyy mahdollisesti useita operatiivisia CoG:ejä, kun suuremmissa sotaoperaatioissa on tavallisesti yksi ainoa CoG. Määrästä huolimatta sotatoimien operatiivisiin CoG:eihin täytyy käydä käsiksi tietyn strategisen, sotänäyttämöön sidotun CoG:in tuhoamiseksi tai neutraloimiseksi, jotta päästään vastaaviin operatiivisiin tavoitteisiin. Tämä vaikuttaa *kumulatiivisesti* sotänäyttämön strategisen tavoitteiden saavuttamiseen. Jokainen isompi operaatio, jossa on komponentteja useista puolustushaaroista (*joint*) ja/tai monesta eri kansakunnasta (*combined*), suunnataan tavallisesti erityistä operatiivista CoG:iä vastaan. Maasotatoimissa on tavallista, että joukko operatiivisia tavoitteita saavutetaan käyttämällä ilma- ja merivoimia ennen kuin maahyökkäys pannaan toimeen.⁷⁴⁶

Ilmavoimien päätehtävä on saavuttaa ilmaylivoima, mikä puolestaan edellyttää, että vihollisen ilmapuolustus ja silloin varsinkin taktinen torjuntahävittäjäkyky – samastetaan yleensä vihollisen operatiiviseen CoG:iin – neutraloidaan tai tuhotaan. Merivoimien on voitettava paikallinen meriherruus merellisellä sotänäyttämöllä (tai sen osilla), ja niille vihollisen operatiivinen CoG on sen varsinainen taisteluvoima joko kokonaan tai sen pääosa. Millä taval-

⁷⁴⁶ Milan Vegon teksti – katso aikaisempia viitteitä *Naval War College*'n vuoden 1998-painokseen.

la suunnittelijat ajattelivat ennen *Desert Stormia* 1991? Irakilaisten taktiset torjuntahävittäjät ja maasijoitteinen ilmatorjunta muodostivat operatiivisen CoG:in koalition ilmavoimille. Yhdysvalloille ja koalition merivoimille Irakin pintataistelualuksilla oli sama status. On ilman muuta selvää, että tietyissä sotatoimissa kaikki operatiiviset CoG:it eivät ole yhtä tärkeitä menestymisen kannalta. Koska maasotatoimen tulos riippuu maasotavoimien kokoonpanosta, tärkein operatiivinen CoG tulee olemaan eniten liikkuvia ja iskukykyisiä maajoukkoja sisältävä CoG. Irakin Tasavaltalaiskaarti edusti näin ollen yleisesti tärkeintä operatiivista CoG:iä kaikille amerikkalaisille ja liittouman joukoille *Aavikkomyrskyn (Desert Storm)* aikana.⁷⁴⁷

Kaikissa sotatoimissa jokaista seuraavaa operatiivista tavoitetta varten on yksi yksittäinen operatiivinen CoG. Vihollinen yrittää tavallisesti vähitellen keskittää voimansa, ja uusia operatiivisia CoG:ejä ilmaantuu seuraavan operatiivisen tavoitteen puolustamisen muodossa. Jos Yhdysvallat ja koalition joukot olisivat lyhyen tauon jälkeen jatkaneet etenemistään Irakiin, olisi uusi operatiivinen CoG luultavasti muodostunut Tasavaltalaiskaartiin kuuluneiden divisioonien jäännöksistä ja muista Basran–Bagdadin alueelle ryhmitetyistä divisioonista. Nämä joukot oli järjestetty armeijakunnaksi, jossa oli seitsemän divisioonaa (kolme panssari-, yksi mekaanistettu jalkaväki- ja kolme jalkaväkidivisioonaa), noin 800 taistelupanssarivaunua, eli noin 37 prosenttia kaikista Irakin armeijaan kuuluvista panssarivaunuista.

CoG:tit ovat ajallisesti ja paikallisesti suhteellisia, koska ne ovat aina löydettävissä siellä, missä omia asevoimia pitää käyttää taisteluun. Operatiivisella ja taktisella tasolla kumpikin osapuoli joutuu tavallisesti ristiriitaiseen tilanteeseen yrittäessään tietyllä hetkellä koota voimansa päästäkseen ratkaisevaan ylivoimaan. Operatiivisen komentajan ja hänen esikuntansa on tehtävä kaikki, mikä heidän vallassaan on, estääkseen vihollista kokoamasta voimiaan, mikä on yhtä tärkeää kuin vihollisen CoG:in tunnistaminen.

Voimanlähteen/CoG:in puute?

Jos vihollisen operatiivinen CoG on fyysisesti keskitetty, kuten Irakin Tasavaltalaiskaarti oli Persianlahden sodan aikana 1991, se on suhteellisen helppo tunnistaa. Joissakin yhteyksissä omat ja ystävällismieliset joukot sitä vastoin käyttävät enemmän aikaa päästäkseen lopulliseen operatiiviseen tavoitteeseen, koska vihollisen operatiivinen CoG ei ole vielä muotoutunut. Kuten Milan Vego siitä sanoo: ”*sellaisissa tapauksissa, joissa on useita taktisia CoG:ejä, nämä täytyy sen vuoksi tubota ja neutraloida aikaa myöten, tarkoitus on tubota vihollisen strateginen CoG.*”⁷⁴⁸ (Huomaa, että tämä edellyttää lukijan hyväksyvän käsitteen tämän tulkinnan. Muuttamat sotateoreetikot ovat Voimanlähteen (tyngdpoint) käsitteen käyttämistä vastaan tak-

⁷⁴⁷ Näitä ongelmia pohtii epätavallisen avoimesti ja suoraan Richard M. Swain, ”*Lucky War.*” *Third Army in Desert Storm*, (Fort Leavenworth, Kansas: U.S. Army Command and General Staff College Press, 1994). Myös Internetissä: <http://www.cgsc.army.mil/carl/CSIPUBS/index.htm#cgsc>

⁷⁴⁸ Milan Vego on tässä lähde, katso aikaisempaa viitettä.

tisella tasolla ja korostavat, että riittää kun käytetään käsitteitä painopiste/painopistesuunta (kraftsamling/kraftsamplingsriktning.)

Esimerkki tästä ”taktisemmasta tavasta” käyttää käsitettä CoG koskee merisotaa ja perustuu historiasta saatuihin kokemuksiin. Tämänkaltaisen tilanne syntyy kauppamerenkulkua vastaan käytävässä sodassa (niin sanottu *trade warfare*) ja merivoimien alusosastojen turvaaman oman kauppamerenkulun puolustamisen voidaan sanoa edustavan vihollisen operatiivista CoG:iä. Erikoista tässä on, ettei joukkoja koskaan *keskitetä painopistemäisesti (kraftsamlas)* tietylle merialueelle, vaan hajotetaan puolustamaan yhtä tai useampaa saattuetta. Hyökkäävän osapuolen täytyy siten yrittää ajan mittaan tuhota vihollisen taktiset CoG:it.

Vastaava tilanne syntyy tavallisesti taisteltaessa kapinaa ja sissijoukkoja vastaan. Tyypilliset ”valtionvastaiset joukot” operoivat tavallisesti pienissä ryhmissä ja käyttävät yllättäviä, nopeita iskuja. Koska ne normaalisti eivät toimi suurempina osastoina, ne antavat harvoin hallituksen (tavanomaisille) joukoille mahdollisuuden tuhota tai neutraloida niitä, paitsi jos ne erehtyvät kapinan edistymisen liian varhaisessa vaiheessa aloittamaan operoimisen suurempina yksiköinä. Tämän virheen tekivät esimerkiksi Jugoslavian partisaanit vuonna 1942. Kommunistijohtaja Tito muutti tuolloin taktiikkaansa pienin joukoin tehdyistä hyökkäyksistä suuremmin joukoin tehtyihin operaatioihin, muun muassa kahdeksan vastaperustetun ja jonkin verran taistelukokoonpanossa harjoitetun ”sokkidivisioonan” voimin. Saksalaiset käyttivät Titon erehdystä hyväkseen ja virittivät hänelle sekä ansoja että onnistuivat muilla tavoin kuluttamaan hänen joukkojaan. Titon täytyikin silloin palata sissisodankäyntiin kootakseen ajan mittaan uudelleen joukot – missä hän taas onnistui paremmin.

Komentajan täytyy näin ollen olla aina tietoinen, että vastustajan suhteelliset vahvuudet ja heikkoudet muuttuvat koko ajan. Tehtävä saattaa muuttua vaiheesta toiseen – varsinkin suuremman operaation tai sotatoimien aikana. Jos kehittyneitä (aikaisemmin tuntemattomia) aseita tai uusia suurempia joukkoja otetaan operaatioalueella käyttöön, se saattaa muuttaa omaa ja vihollisen toimintamallia tietyssä tilanteessa.

CoG:in muuttuminen/vaihto

Operatiivinen CoG saattaa muuttua käsittämään muun tyyppisiä joukkoja tai muuttaa luonnettaan aikaa myöten. Joukko, joka on toisenlainen verrattuna vihollisuuksien tai sotatoimien alussa CoG:iin muodostaneeseen, voi esiintyä uutena CoG:inä omien taistelumenestysten seurauksena. Odotettua suurempi uupumus, alhainen moraalitilanne, huono koulutus ja yleisesti alhainen taistelukapasiteetti palauttamiskyky voivat myös johtaa vihollisen CoG:in muuttumiseen. Kun suunnitelma on pantu toimeen, tilannetta on valvottava ja tarkistettava jatkuvasti vihollisen CoG:issä tapahtuvien potentiaalisten muutosten huomaamiseksi.

Dramaattisimpana se koetaan silloin, kun vihollisen CoG vaihtuu yhdenlaisista joukoista toisenlaisiin suuremman operaation tai sotatoimien aikaisiin muutoksiin eri vaiheiden yh-

teydessä. Sellainen tilanne syntyy useimmiten, kun vaiheen muutos tapahtuu suhteessa siihen miljööseen ja ympäristöön, jossa joukko liikkuu tai jossa taistelu tapahtuu (esimerkiksi mereltä maalle tai ilmasta maahan).

Esimerkki 1: Maihinnousoperaation aikana puolustavan osapuolen CoG:in muodostavat mitä todennäköisimmin hyökkäävän osapuolen erikoisjoukot (tässä suurimman taistelukapasiteetin omaavat maihinnousualueet), tavallisesti hyökkäysvoiman *attack force* (toisin sanoen joukko, joka tukee ja suorittaa maihinnousun). Merellä olevat erikoisjoukot (esimerkiksi merijalkaväki) *eivät* pysty uhkaamaan vihollisen maalla olevaa operatiivista CoG:iä. Sen voi sen sijaan tehdä joukko, joka valitaan operaation tulitukeen. Sen tähden puolustavan osapuolen tärkein tavoite on aluksi tuhota (tai neutraloida) hyökkäävän osapuolen tulituki, kuten liittoutuneet tekivät Korallimerellä käydyssä taistelussa toukokuussa 1942. Toisaalta kun maihinnousuoperaatioiden erikoisjoukko on onnistunut nousemaan maihin, tästä maajoukosta tulee CoG.

Esimerkki 2: Falklandin sodan aikana 1982 juuri brittien lentotukialukset muodostivat todellisen *operatiivisen* CoG:in ennen maihinnousua. Ilman tukialuksia britit eivät olisi pystyneet toteuttamaan mitään laajempaa maihinnousua. Vaikka kuljetusalus *Atlantic Conveyorin* menetys kaikkine varusteineen 25.5.1982 olikin brittien toiminnalle vakava vastoinkäyminen, tuo laiva *ei* ollut CoG vaan *kriittinen haavoittuvuus* (*critical vulnerability*). Sotilaat ja varustus voitiin korvata suhteellisen nopeasti, mitä ei olisi voinut tapahtua tukialusten osalta, jos ne olisi menetetty. Maihinnousun jälkeen brittien 3. *Commando Brigade* muodosti heidän operatiivisen CoG:insä. Ennen maihinnousua argentiinalaisten operatiivista CoG:iä eivät muodostaneet merivoimat vaan maasijoitteiset, erityisesti *Exocet*-ohjuksin varustetut rynnäköhävittäjät. Maihinnousun jälkeen argentiinalaisten CoG siirtyi käsittämään maavoimat, jotka puolustivat Port Stanley'ä.

Esimerkki 3: Vastaavia CoG:in muutoksia tapahtuu suuremmissa maahanlaskuissa, kuten saksalaisten Kreetan operaation aikana toukokuussa 1941, ja liittoutuneiden maahanlaskussa Arnheimin kaupungissa Hollannissa (*Operation Market Garden*) syyskuussa 1944. Kuljetuskoneiden hävittäjäsuojueita voidaan pitää operatiivisena CoG:inä ennen kuin ilmakuljetteiset joukot olivat päässeet maahanlaskualueelle, mutta laskuvarjosotilaista (tai nykyään *helikopterikuljetteisista maahanlaskujoukoista*) tuli operatiivinen CoG maahan laskeutumisen jälkeen.⁷⁴⁹

Selvän tavoitteen vahvistamisen ja laatimisen lisäksi monien mielestä oman ja vihollisen CoG:in määrittäminen on kaikkein kriittisin osa sotilaallista suunnitteluprosessia. Avainsanat ovat:

1. Että kohde/tavoite ja vastaava CoG täytyy määritellä oikein.
2. Että kohde/tavoite ja CoG sekoitetaan toisiinsa on tavallisesti (vakava) virhe, jolla voi olla tuntuvat seuraukset.
3. Että CoG sekoitetaan vihollisen haavoittuvuuteen tai alueeseen, jossa ratkaisu tapahtuu, on suoranainen möhlyys.

Mitä korkeammasta sodan tasosta on kyse, sitä tärkeämpää on määritellä sekä omat että vihollisen CoG:it oikein. Operaatioiden komentajien ja heidän esikuntiansa pitää näin ollen ymmärtää *kriittisten tekijöiden* käsite ja se analyyttinen prosessi, joka johtaa oikean, niin oman kuin vihollisjoukkojen CoG:in tunnistamiseen. Minkään suuremman operaation tai so-

⁷⁴⁹ Perustuu Milan Vegon artikkeliin ”Center of Gravity”, *U.S. Naval Institute Proceedings*, 1998 ja keskusteluihin hänen kanssaan Tukholmassa syksyllä 2004, katso aikaisempia alaviitteitä.

tatoimen suunnitelmaa ei voida tehdä ilman, että kaikki toiminta suunnataan oman CoG:in puolustamiseen ja vihollisen CoG:in tuhoamiseen tai neutraloimiseen.

9.5 Sotateoreettinen käsitteistö – arviointia

Sotilasstrategiaa koskevissa ajatuksissa ja varsinkin *operatiotaidossa* (*operational art*) on tapahtunut merkittävää edistymistä kansainvälisesti 1980- ja 1990-lukujen aikana. Nato-maissa on julkaistu suuri määrä kirjoja, artikkeleita ja dokumentteja sotateoreettiselta ja sotahistorialliselta alalta. On selvästi nähtävissä, että vanha yleisesti tunnettu konsepti *epäsuorasta vaikuttamisesta* (*indirect approach*) on uusittu ja se on nyt keskeisenä muun muassa amerikkalaisten doktriinien U.S. Army (FM 100–5/FM 3–0) ja U.S. Marine Corps (MCDP 1) yhteydessä.⁷⁵⁰ Samana ajanjaksona näitä doktriineja on kokeiltu Panamassa, Persianlahden sodassa ja Haitilla. Voidaan tietenkin kysyä, missä määrin esimerkiksi voittoa Kuwaitissa voidaan pitää seurauksena tästä uudesta sodankäyntitavasta? Onko liikesodan perusteet nyt todistettu oikeiksi? Vai ollaanko nykyisissä joukoissa vain osittain onnistuttu toteuttamaan nämä uudet opinkappaleet? Todennäköisesti vaaditaan vielä aika paljon ennen kuin useimpien länsimaailman puolustusvoimien voidaan sanoa hallitsevan liikesodankäynnin teorian niin sanottuna *style of war*. Huomataan myös, että amerikkalaiset eivät enää puhu liikesodankäynnistä uudessa vuodelta 2001 olevassa versiossaan FM 3–0. Sen sijaan asia on muotoiltu seuraavalla tavalla doktriinin kohdissa 1–46:

1-46. As the Army's keystone operations manual, FM 3–0 provides the principles for conducting operations. It describes the Army's operational-level role of linking tactical operations to strategic aims and how Army forces conduct operations in unified action. FM 3–0 bridges Army and joint operations doctrine. It also links Army operations doctrine with Army tactical doctrine.

Sitten siirrytään esittelemään “iskulausetta”, joka käytännössä *oli korvannut* johtotähtenä olleen liikesodankäynnin käsitteen: *Full Spectrum Operations*. Tämä kattaa kaikki ajateltavissa olevat operaation muodot, joita maavoimat voivat taistelussa ottaa käyttöön. Muotoilu alkaa seuraavasti:

1-48. Full spectrum operations include offensive, defensive, stability, and support operations. Missions in any environment require Army forces prepared to conduct any combination of these operations...

⁷⁵⁰ Department of the U.S. Navy, HQ USMC, Washington DC, USA:

- FMFM 1, *Warfighting* (1989). Tämä dokumentti korvattiin 20.6.1997 seuraavalla, MCDP 1, *Warfighting*. (Tässä on yritetty oikaista joitakin luvussa 6 mainituista ongelmista.)
- FMFM 1–1, *Campaigning* (tammikuu 1990)
- FMFM 1–3, *Tactics* (1993).

1990-luvun alussa tämä oli merijalkaväen tärkeimpiä julkaisuja ja vastaa U.S. Army:n FM 100–5 -dokumenttia. (FMFM on lyhenne sanoista: *Fleet Marine Force Manual*.)

Käsitteiden käyttö liikesodankäynnin teorian yhteydessä

Nykyaikaiset liikesodankäynnin teoreetikot, muun muassa Robert Leonhard, Richard Simpkin ja William S. Lind, ovat huomauttaneet, että vihollisen päävoiman lyömiseen pyrkivästä perinteisestä sodankäynnistä poiketen nykyaikaista liikesodankäyntiä soveltava yrittää kukistaa vihollisen käymällä käsiksi sen taistelutahtoon seuraavanlaisilla toimenpiteillä:

1. ”Ennalta ehkäisevät hyökkäykset”: suorittamalla operaatiot ennen kuin vastustaja ehtii toimia.
2. ”Saattaa vastustaja pois tasapainosta”: käyttämällä tietoisesti menetelmiä, kuten esimerkiksi sivustahyökkäyksiä, toimimalla vihollisen kannalta katsottuna yllättävässä maastossa, tai käyttämällä teknologiaa, johon vihollisella ei ole vastakeinoja, vihollisen nimellisarvoisesta voimasta voi tulla sillä hetkellä ajankohtaisen operaation kannalta epäolennainen. Yritetään estää vihollista mitenkään hyötymästä *objektiivisista eduistaan*.
3. ”Aiheuttaa viholliselle ongelmia ja mieluummin romahdus”: vaikuttamalla vihollisen varsinaisiin painopisteisiin – hyökkäämällä niihin vaikutetaan sen kykyyn jatkaa taistelua. Tämä tehdään usein epäsuorasti tuhoamalla esimerkiksi logistiikkaa, taistelunjohtotoimintoja ja kontrolloimalla viholliselle tärkeää maastoa.

Tämä ajattelu(tapa) edellyttää, että käytössä on selkeä käsitteistö. Ilman sellaista on vaikea olla tarpeeksi täsmällinen – niin koulutuksessa ja sotateoreettisemmassa kehitystyössä kuin käytännön toteutuksessa. Nykyaikainen liikesodankäynnin ajattelu(tapa) hyödyntää suurena määrin epäsuorien vaikuttamisen teorioita, vaikka sitä kutsutaankin jollain muulla nimellä nykyaikaisissa doktriineissa ja manuaaleissa. On muistettava, että epäsuorat menetelmät nykyaikaisena käsitteenä kehitettiin 1920- ja 1930-luvuilla aikana, jolloin vähitellen muokattiin keskeiset käsitteet, kuten *armoured warfare*, *lightning war*, *Blitzkrieg* ja *encounter battle*. Kaiken kaikkiaan tämä kehitys johti monella tapaa siihen, että vakiintunut käsite *combined operations* sai uuden ja laajemman sisällön aikaisemmasta ”monikansallisesta” lähtökohdastaan. Liikesodankäynnin käsite on loppujen lopuksi saanut nykyaikaisen sisältönsä niinkin myöhään kuin vuoden 1975 jälkeen. Siinä yhteydessä vuodelta 1982 oleva *AirLand Battle* -doktriini oli erittäin tärkeä. Amerikkalaisten *manoeuvre warfare* -käsitteen käyttöä on määritelty erilaisissa myöhemmissä FM 100–5, *Operations* -versioissa ja viimeksi doktriinissa FM 3–0, *Operations*. Tätä käsitettä *ei* kuitenkaan voi ilman muuta käyttää synonyyminä Liddell Hartin *indirect approach* -käsitteelle, vaikka monet ongelmanasetteluista ovatkin hyvin samanlaisia.

9.6 Yhteenveto ja arviointi

Seuraavassa käydään läpi aikaisemmin esitettyjä sotateoreettisia käsitteitä. Jakso on yhteenveto aikaisemmissa luvuissa tehdyistä arvioista, kuvauksista ja osapäätelmistä. Tässä yhteydessä käytetään materiaalia tärkeästä artikkelista, jonka muutamat Norjan yhteisoperaatioiden doktriinin muodostamiseen osallistuneista keskeisemmistä henkilöistä ovat kirjoitta-

neet. Tähän on yhdistetty myös mielipiteitä ja päätelmiä kirjoittajan aikaisemmista tässä kirjassa esittämistä pohdiskeluista.⁷⁵¹

Kuten aikaisemmin on huomautettu, yleisesti Nato-alueella meneillään olevassa sotateoreettisessa muutoksessa, on otettu käyttöön joukko uusia tai aikaisempia tarkistettuja käsitteitä ja ilmaisuja. Näistä ovat esimerkkeinä doktriinit, epäsuorat menetelmät, liikesodankäynti, liikesodankäyntikeskeiset konseptit, tehtävätaktiikka ym. Käsitteiden käyttö ja ymmärtäminen on, kuten aikaisemmin on huomautettu, ollut osittain jossain määrin hankalaa, osittain on vallalla ollut selviä väärinkäsityksiä. Teoreettinen perusta, joka uusiin aatteisiin siirryttäessä on vahvistettava, täytyy käyttäjien ymmärtää (mieluiten myös kriitikoiden ja prosessin alkuun panneiden!). Ilman tätä ymmärtämystä nämä teoriat voivat tuskin olla omien ajatusten ja niitä seuraavien analyysien lähtökohtana.

Viime vuosina *doktriinin* käsitettä on yhä enemmän käytetty muun muassa Norjan Puolustusvoimissa.⁷⁵² Sotilasdoktriini yksinkertaisimmassa muodossaan on kokoelma toimintaa varten *vahvistettuja opinkappaleita tai suuntaviivoja* ja kattavat periaatteessa sen kaikki tasot. Doktriinikäsitteen merkitys ja sisältö vaihtelevat eri maiden ja erilaisten elinympäristöjen mukaan. On olemassa useita erilaisia doktriinikäsitteitä, esimerkiksi sotilaalliset doktriinit, ydinvoimadoktriinit, strategiset doktriinit ja taktiset doktriinit. Naton määritelmä doktriineista on hyvin yleispätevä:

Doktriini on sotilaallisten voimien käyttöön tarkoitettuja perusluonteisia opinkappaleita kansallisten tavoitteenasettelujen tueksi. Se [doktriini] on suuntaa-antava, mutta vaatii arviointia käytettäessä.

Viimeinen virke on tärkeä, koska siinä todetaan, että doktrinaariset opinkappaleet eivät ole ehdottomia vaan ohjeellisia, toisin sanoen että ne ovat vahvasti suosittavia, mutta edellyttävät järkeä ja huolellisuutta käytössä. Natossa käsite on vakiintunut, ja useimmat jäsenmaat ovat jo kauan käyttäneet käsitettä kansallisissa operatiivisissa julkaisuissaan.

Ottaessaan vuonna 2000 käyttöön uuden norjalaisen puolustushaarojen yhteisoperaatioiden doktriinin, Norja sai perusdokumentin, joka ainakin teoriassa vaikuttaa kaikkeen operatiiviseen toimintaan sen puolustusvoimissa. Doktriinin tarkoituksena on ollut antaa neuvoja ja selittää sekä luoda perusta tuleville tutkimuksille ja keskusteluille. Toivomuksena oli lisäksi, että se vaikuttaisi rakenteiden, operatiivisen suunnittelutyön, koulutuksen ja harjoitustoiminnan kehittämiseen. Doktriinia täytyy koko ajan muuttaa ajankohtaisen turvallisuuspolitiikan, puolustuspolitiikan ja teknisen kehityksen tahdissa. Käytännössä tämä on osoittautunut vaikeaksi toteuttaa. Maanpuolustuksen ollessa alirahoitettua, on vain rajallisessa määrin pystytty kehittämään edelleen muun muassa materiaali- ja koulutusohjelmia,

⁷⁵¹ Erik Gulseth, Barthold Hals ja Inge Tjøstheim, ”Manöverkrigføring - grunnlaget for forsvarets nye doktriner og utvikling”. *Norsk militært tidsskrift*, nr. 6, 1998.

⁷⁵² Koko tämä kohta perustuu ensisijaisesti edellisessä alaviitteessä mainittuun artikkeliin ja kirjoittajan omiin mielipiteisiin. Tekstin muokkaus ja päivitys osoittautui välttämättömäksi, jotta se sopisi tähän kirjaan.

ja poliittinen taho on osoittanut vähäistä halua jatkaa aikaisemmin hyväksytyjä tavoitteita. Tämä ei tietenkään ole erityisesti Norjan ongelma, vaan on yleisesti ollut kaikkien eurooppalaisten puolustusvoimien ongelma kylmän sodan jälkeen.

Toiveena kuitenkin on, että doktriinien ja niiden käyttöalueiden yhteinen ymmärtäminen voi kriisissä ja sodassa vaikuttaa ”kitkaa” vähentävästi. Hyvä doktriini auttaa luomaan yhteisen suhtautumistavan, ilman että se samalla merkitsisi sääntöjen ohjaamaa ajattelua (tapaa). Pystyäkseen vaikuttamaan yhteisiin tavoitteisiin, doktriinien täytyy kattaa sekä rakenne että johto. Huomaa erityisesti: doktriineilla on (pitää olla!) relevanssia läpi koko sotilaallisten operaatioiden kirjon, toisin sanoen kaikille puolustushaaroille ja kaikilla tasoilla.

Sen jälkeen kun uudet ajatukset otettiin käyttöön 1990-luvulla, on operatiivisissa piireissä kehitetty erilaisia käsityksiä ja tulkintoja keskeisten käsitteiden ja niin sanotun liikesodankäynnin konseptin perusteista. Erilaiset käsitykset huomataan sekä eri puolustushaarojen sisällä että niiden välillä ja organisaation eri tasojen välillä. Norjan osalta tämä tuli selvästi esille, kun käyttöön otettiin yhteinen esikuntakoulu ja lisättiin fokuksia puolustushaarojen yhteisiin operaatioihin 1990-luvulla. Pitäisi voida edellyttää, että läheisessä yhteydessä Natoon olevilla sotilailta olisi selkeä käsitys nykyaikaisista määritelmistä ja käsitteistä. Eriävien käsitysten ei myöskään pitäisi olla seurausta Naton doktriineja koskevasta puutteellisesta tietämyksestä. Tosiasia on, että voimassaolevista Nato-dokumenteistakaan ei aina löydä selviä vastauksia sotateorian keskeisiin ongelmiin eikä käsitteiden ymmärtämiseen ja määritelmien. Tutkittaessa lähemmin näitä dokumentteja, ilmenee että Naton doktriinit käsittelevät vain rajallisessa määrin näitä perusedellytyksiä.⁷⁵³ Esimerkiksi liikesodankäynnin (manöverkrigföring) käsitteestä ei puhuta suoraan, vaikka se vuodesta 1982 lähtien on ollut kirjattuna tätä aihetta käsitteleviin lukuisiin kirjoihin ja artikkeleihin.

Liikesodankäynti ei ole myöskään mikään julistettu (deklarerad) Nato-doktriini, vaikka Nato onkin ottanut käyttöön joukon käsitteitä, jotka kattavat suuren osan liikesodankäyntikeskeisestä konseptista. Tässä yhteydessä pitää muistaa, että Naton doktriinit ja määritellyt käsitteet ovat aina eri jäsenmaiden välisten kompromissien tulos. Sen vuoksi käsitteistä tulee usein jossain määrin ”vesitettyjä” ja ne antavat tilaa kansallisille tulkinnoille. Näin ollen on myös luonnollista, että liittouman doktriineista tulee luonteeltaan yleisiä, ja että nämä siten vain rajallisessa määrin ottavat erityisesti huomioon mitään kansallisia olosuhteita. Tämä merkitsee myös sitä, että Naton yksittäisillä jäsenvaltioilla on todellinen tarve laatia omat kansalliset doktriininsa. Nuo dokumentit eivät korvaa Naton doktriineja vaan täydentävät niitä, ja ne sovitetaan kansallisten olosuhteiden mukaan.

Yhteisen käsitteistön perusongelmana on *yhteisen sotateoreettisen perustan* puuttuminen. Kun sellaista ei ole, ei myöskään ilman muuta päästä yhteisymmärrykseen keskeisistä käsitteistä

⁷⁵³ Tämä oli Norjan Forsvarets stabsskole'n doktriiniryhmän käsitys. Vertaa *Norsk Militært Tidsskrift*, nr. 6/7 1998, s. 43.

ja niiden yhteyksistä. Norjan puolustusvoimia kiusannutta operatiivista käsiteseakaannusta voidaan pitää tämän väitteen vahvistuksena. Yhteisen sotateoreettisen perustan luominen, käsitteiden selitykset mukaan luettuna, oli sen vuoksi täysin olennainen asia Norjan *yhteisoperaatioiden doktriinin* kirjoittamisen yhteydessä. Aika saa näyttää, missä määrin onnistuttiin.

Ajatuksia sotilaallisesta johtamisesta

Doktriinin pitää aina perustua teoreettiseen lähtökohtaan. Liikesodankäynnin perusta on *liikesodankäynnin teoria*, kuten aikaisemmin on ollut puhetta. Liikesodankäynnin teorian vastakohtana on *kulutusteoria*. Liikesodankäynnin teoria voidaan jakaa kahteen pääosaan: johtamisfilosofiaan ja toimintafilosofiaan (joka ei sulje pois muita jakoja). Johtamisfilosofia on *tehtävään perustuva*, mikä vuorostaan edellyttää sotilasjohtajien intuition ohjaamia tehtävämuotoiluja, jossa alaisille johtajille annetaan mahdollisimman suuri toimintavapaus tehtäviensä toteuttamiseen. Tärkeitä tekijöitä ovat johtajien keskinäinen luottamus ja henkilökohtainen tuntemus. Lisäksi kaikkien tasojen johtajilta vaaditaan laajaa koulutusta ja harjaantumista.

Johtamisfilosofia voidaan nähdä ”sodan luonteen” seurauksena. Toisin sanoen että se perustuu historian kokemuksiin, joiden ajatellaan olevan luonteeltaan yleisiä ja ajattomia. Kokemukset osoittavat muun muassa, että jokainen aseellinen konflikti aktivoi inhimillisiä reaktioita, kuten pelkoa, epävarmuutta ja kaoottisten olosuhteiden kokemista. Clausewitz kuvasi tätä *kitkana (friktioner)* klassisessa teoksessaan *Sodankäynnistä (Om kriget)*. Tehtävään perustuvan johtamisen oletetaan olevan paras tapa toimia kaoottisessa taisteluympäristössä tulematta toimintakyvyttömäksi. Ilman ”sodan luonteen” syvempää ymmärtämystä ihminen voidaan houkutella luulemaan, että nykyaikainen teknologia pystyy suuressa määrin eliminoimaan näitä kitkatekijöitä. Nykyaikaisen teknologian puolestapuhujat väittävät usein, että kitka katoaa, kun uuden tekniikan avulla saadaan mahdollisuus tarkkailla kaikkea operaatioalueella. Nykyaikainen teknologia, ennen kaikkea informaatioteknologia, merkitsee uusia mahdollisuuksia ja ulottuvuuksia sotilaallisissa operaatioissa. On kuitenkin tärkeää huomata, että *haavoittuvuus lisääntyy vastaavasti*.

Tähän päivään mennessä sotilaallisia operaatioita on leimannut huomattava vaihtelu informaation saantiin nähden. Johtajien on toisin sanoen täytynyt pystyä tekemään päätöksiä puutteellisista perusteista huolimatta. Tulevaisuudessa – teoriassa – informaatioperusta on huomattavasti laajempi ja siten (toivottavasti) parempi. Tehokkaat vastatoimenpiteet vihollisen taholta tulevat kuitenkin vaikuttamaan johto- ja valvontaelementteihin siinä laajuudessa, että päättäjillä on ajoittain vain minimaalinen mahdollisuus saada käyttöönsä tarvitsemaansa informaatiota. Nykyaikainen informaatioteknologia voi merkitä suuria muutoksia siihen, miten sotilaallisia voimia tulevaisuudessa käytetään. Tämä ei kuitenkaan muuta vaatimusta, että koko johtoketjun johtajien täytyy opetella tekemään päätöksiä puutteellisesta informaatioperustasta huolimatta.

Tehtävään perustuvan johtamisfilosofian täytyy – mikäli siitä tulee todellisuutta – näkyä koulutus- ja harjoitustoiminnassa. Norjan puolustusvoimissa muun muassa tämä on aina tähän asti otettu huomioon vain rajallisessa laajuudessa. On oltu enemmän kiinnostuneita

ryhmästä kuin *johtajasta*. On selvää, että upseerilla täytyy olla ihmistuntemusta, kykyä kommunikointiin ja yhteistyöhön. Mutta systemaattista johtajakoulutusta, jossa jatkuvasti yritetään kehittää ”johtajanominaisuuksia”, ei ole priorisoitu. Kriisissä ja sodassa sotilasjohtajat joutuvat voimakkaan fyysisen ja psyykkisen paineen alaiseksi, jota puutteelliset tiedot ja aikapaine huomattavasti lisäävät. Sen vuoksi koulutus ja harjoitustoiminta on fokuoitava tähän kaikilla tasoilla tulevaisuudessa. Intuitiota, aloitekykyä, riskinottovalmiutta, joustavuutta ja stressinkäsittelyä täytyy systemaattisesti harjoitella ja kehittää. Tämä puolestaan edellyttää näitä ominaisuuksia stimuloivia koulutus- ja harjoitusympäristöjä.

Väitetään myös, että uutta teknologiaa ja nykyaikaista materiaalia käyttöön otettaessa tärkeä haaste on puute pätevistä henkilöstöstä ja alemman tason johtajista. Tämän ei automaattisesti tarvitse olla merkittävä ongelma. Intensiivinen koulutus ja harjoitukset muutaman kuukauden ajan riittävät luultavasti aikaansaamaan hyväksyttävän tietotason. Ongelma on suuremmassa määrin ylemmillä ja erityisesti komentajatasolla. Jos tulevien komentajien koulutuksessa ja harjoituksessa on puutteita, siitä tulee aikaa myöten päähaaste. Ilman tehtävään perustuvan johtamisfilosofian täyttä toteuttamista nykyaikaisen materiaalin teho vähenee luultavasti minimiin.

Selkeät sotilaalliset tavoitteet ja tarkoitukset

Kaikki klassinen sotilaallinen suunnittelu – liikesodankäyntiinkin liittyvä – perustuu siihen, että jokaisella sotilaallisella suorituksella täytyy olla selkeästi esitetty päämäärä ja tarkoitus. Poliittiset ja strategiset tavoitteet päätetään korkeimmalla tasolla (mitä vastaan usein rikotaan). Nämä tavoitteet sovelletaan tämän jälkeen alemmilla tasoilla sotilaallisiksi päämääriksi. Niihin pitää sisältyä myös tavoiteltu lopputilanne, toisin sanoen milloin sotateimet voidaan lopettaa.

Operatiivisen tason komentajat saattavat käyttää annettuja sotilaallisia voimavaroja taktiseen toimintaan, vaikka tarkoituksena on saavuttaa strategiset tavoitteet. Vain tällä tasolla voidaan saada aikaan strategisia ratkaisuja. Yhteisymmärrys ylemmän komentajan ja organisaatiossa alempana olevien välillä komentajan aikomuksista onkin onnistumisen edellytys. Historia osoittaa, että tämä looginen suhtautumistapa ylempien poliittisten tavoitteiden ja sotilaallisen, poliittisenä keinona käytettävän voiman välillä ei aina ole toiminut niin kuin oli ajateltu.

Sotahistoria on toisaalta osoittanut, että poliittinen yksityiskohtainen ohjaus on usein saanut erittäin hankalia sotilaallisia seurauksia. Yleisesti tunnettu esimerkki on Vietnamin sota, jossa presidentti Lyndon B. Johnson yhdessä siviilineuvonantajiansa kanssa valitsi seuraavan päivä pommituskohteet Vietnamin ilman mitään vankkaa sotilaallista asiantuntemusta. Toisaalta on myös joukko esimerkkejä siitä, että sotilaskomentajat ovat menneet liian pitkälle ymmärtämättä osaansa ylemmässä poliittisessä johdossa. Tästä esimerkkinä on kenraali Douglas MacArthur, joka oli amerikkalaisvaltaisen YK-toiminnan ylipäällikkönä Korean sodassa 1950–53. Koska hän sekaantui poliittisiin päätöksiin ja asetti ne kyseenalaiseksi, presidentti Harry Truman lopulta erotti hänet virastaan. Sotahistoriassa on myös monia esimerkkejä, että eri tasojen välinen sekä vastuu- että roolijako on ollut epäselvä,

mikä on johtanut vakaviin seurauksiin. Sen tähden ei ole itsestään selvää, että kokonaisvaltaisten ja yhteisten tavoitteiden periaate tulee toimimaan jokaisessa yksittäisessä tilanteessa.

Voimanlähde-käsitteen (tyngdpunkt) arviointi

Yksi nykyaikaisen liikesodankäynnin teorian peruspilareista, joka on keskeinen myös Nation operatiivisen suunnittelun yhteydessä (niin sanotut GOP-menettelytavat), on huomion kiinnittäminen Voimanlähteiden (tyngdpunkter) arviointiin. GOP:ia on tarkasteltava ensisijaisesti analyysimenetelmänä, ja kuten aikaisemmin on osoitettu, Carl von Clausewitz otti käyttöön CoG:n, Voimanlähteen-käsitteen (tyngdpunkt). Hänen mukaansa se ei ollut itse asiassa mitään uutta vaan yritys osallistua suunnittelutyössä lisääntyneeseen systematisointiin ja fokusointiin. (Käsite on erityisen käyttökelpoinen strategisella ja operatiivisella tasolla, kun taas painopisteen käsite (*kraftsamling*) koskee tavallisesti operatiivisia ja taktisia tasoa [katso seuraavaa alakohtaa]). Voimanlähteen käsitteessä (tyngdpunktsbegreppet) on kysymys vihollisen *ratkaisevasta voimasta*. Sen neutralointi tai eliminointi riistää vastustajalta tahdon ja kyvyn saavuttaa kunnianhimoiset tavoitteensa, ja äärimmäinen seuraus on vastustajan murtuminen ja romahdus.

Tämän käsitteen hyökkäyksellisen puolen ja vastustajan Voimanlähteen eliminoimispyrkimyksen lisäksi olemassa on luonnollisesti myös ongelman puolustuksellinen puoli. Kyse on oman Voimanlähteen tunnistamisesta, ja varsinkin sen miten ja mitä suojellaan panemisesta etusijalle. Clausewitz korosti, ettei mikään maa tai liittoutuma voisi voittaa konfliktia, ellei kansan, poliittisen ja sotilaallisen johdon välillä olisi sopusointua. Tämä teesi onkin osoittautunut oikeaksi. Strategisella tasolla esimerkiksi maan tai liittoutuman Voimanlähde voi olla juuri kansan tahto. Vietnamin sota on siitä esimerkkinä. Sen jälkeen kun vastustus sotaa vastaan lisääntyi voimakkaasti vuodesta 1968 lähtien, se voitiin tunnistaa Yhdysvaltojen strategiseksi Voimanlähteeksi. Nykyään useimmat ovat yhtä mieltä siitä, että kansan sodanvastaisuus pakotti Yhdysvaltojen poliittiset johtajat lopettamaan Vietnamin sodan. Voidaan toisin sanoen väittää, että sota ratkaistiin monella tapaa kaukana itse sota-alueelta. Sillä kuka voitti yksittäisissä taisteluissa ei siten ollut vaikutusta sodan strategiseen lopputulokseen.

Voimanlähteen määrittämisproblematiikka ei kuitenkaan ole ominaista vain liikesodankäynnin teorialle. Liikesodankäynnin teorian erottaa muista tapa, miten Voimanlähteitä mahdollisesti neutralisoidaan tai tuhotaan. Ne ovat tavallisesti hyvin suojattuja ja niihin on vaikea päästä käsiksi. Liikesodankäynnin teoriaan perustuvassa doktriinissa yritetään määritellä elintärkeitä kohteita tai kapasiteetteja ja olosuhteita, jotka myötävaikuttavat Voimanlähteiden ”kehittämiseen”. Karsimalla yksi tai useampia näistä elintärkeistä tekijöistä voidaan Voimanlähde eliminoida epäsuoralla tavalla.

Painopiste-käsitteen (kraftsamling) arviointi

Osana painopisteproblematiikkaa on myös käsite *painopiste* (*kraftsamling*). Se on klassinen sotilaallinen periaate, joka on tuttu jo varhaisimmasta sotahistoriasta ja sotilaallisesta ajattelusta (tavasta) kauan ennen Clausewitzia. Liikesodankäyntikeskeisessä doktriinissa painopiste

ja sen selkeä määrittäminen on aina keskipisteessä. Tämä painopisteen muodostaminen kytkeytyy suoraan kykyyn hakea ratkaisua taistelulentällä. Toisin sanoen se täytyy ottaa käyttöön, jotta päästään vaikuttamaan Voimanlähteeseen johtavia elintärkeitä kohteita vastaan. Voimanlähde merkitsee kuitenkin, että riskejä on otettava muillakin alueilla, koska kaikkialla ei voida olla vahvoja samanaikaisesti. Siten käsite riski tulee myös voimakkaasti liitettyksi kykyyn ja haluun koota voimia.

Johtajien riittämätön kyky ja halu riskin ottoon keskittämällä voimavaransa, saattaa johtaa niin sanottuun ”kontrolloituun tappioon”. Tämän ongelman toinen näkökohta on, että haluttomuus riskin ottoon voi merkitä myös tappion tapahtumista varhaisessa vaiheessa. Perinteisemmässä ja kulutushenkisemmässä ajattelu(tavassa) voimien kokoaminen yhdistetään yksipuolisesti joukkojen ja tulivoiman keskittämiseen. Liikesodankäynnin yhteydessä ajatellaan ”relatiivista” painopisteyttämistä, joka tähtää paikalliseen ylivoimaan. Liikesodan yhteydessä tämä suhtautumistapa on yritys hyödyntää paikallisesti vahvemman etuja ja samalla (mikäli mahdollista) minimoida omia tappioita. Siellä missä vastustajaa ei ole pystytty yllättämään eikä johtamaan harhaan, ei päästä *subteelliseen voimien keskittämiseen*. Sellaisessa tilanteessa ei voimavaroiltaan heikommalla osapuolella ole myöskään mahdollisuutta onnistua taistelutilanteessa.

Epäsuorien ja suorien operaatioiden arviointi

Operaatioiden toteuttamista voidaan periaatteessa tarkastella suorina ja epäsuorina operaatioina. Brittiläinen sotateoreetikko Liddell Hart esitti aikaisemmin mainitussa teoksessaan *Strategy*, että epäsuorien operaatioiden päämääränä on saavuttaa psyykkinen ja fyysinen sekaannus tai kaaos. Tämän vastustajan leirissä aikaansaadun hämmennyksen tarkoituksena on johtaa sen toiminnan lamaantumiseen ja tappioon. Tämä arvellaan saavutettavan ”pienimmän vastarinnan väylän” (fyysinen elementti) ja vähiten odotetun suunnan (psyykkinen elementti) yhdistelmällä. Liikesodan ideana ei sinänsä ole varsinainen tuhoaminen, vaan se on paras mahdollinen tapa murtaa vihollisen tahto lamauttamalla sen johto ja vastustajaorganisaation sisäinen yhteenkuuluvuus.

Epäsuorat operaatiot merkitsevät, että toiminta tapahtuu kiivaassa tempossa ja suurella voimalla vihollisen elintärkeitä kohteita vastaan, samalla kun sen vahvoja puolia vältetään. Vihollisen organisaatioon ”luodaan” heikkouksia tai hyödynnetään siinä jo olevia tarkoituksena karsia vihollisen *elintärkeitä kohteita* mahdollisimman vähin omin tappioin. Toteutuksen tempo on liikesodankäynnissä olennainen, ja sitä on pidettävä yhtenä edellytyksenä epäsuorien operaatioiden onnistumiselle. Teoriassa epäsuorat operaatiot halutaan toteuttaa kaikilla tasoilla minimaalisin menetyksin. Mutta käytännössä operaatioiden täytyy tiettyssä määrin olla suorina, toisin sanoen että käytetään joukkoja, jotka suoraan taistelevat vihollisen yksiköitä/kapasiteetteja vastaan. Näitä suorina operaatioita käytetään etupäässä alemmilla tasoilla.

Tämä ei kuitenkaan merkitse, että liikesodankäynnin teoriat ovat vain operatiivista tasoa varten, mitä yksittäiset poleemikot väittävät. Kaikki tasot, varsinkin alin taktinen taso, tarvitsevat johtajia, joilla on liikesodankäynnin ydinominaisuudet, kuten intuitio, oma-

aloitteisuus, joustavuus ja riskinottovalmius. Alemmilla tasoilla erityisesti juuri nämä johtajan ominaisuudet ratkaisevat paikallisesti taistelut. Se vuorostaan saattaa auttaa voittamaan sotatoimet sellaisenaan.

Suorille operaatioille on usein ominaista, että ne perustuvat jäykkään suunnitteluun ja toteutetaan suoraan kohti vastustajan painopistettä ottamatta erityisesti huomioon omia tapioita. Tämä tukee, kuten aikaisemmin on mainittu, sitä että Voimanlähteen käsite ei ole ominainen vain liikesodankäynnin teorialle, vaan pääero on siinä, miten Voimanlähdettä vastaan hyökätään. Tärkeää on myös erottaa toisistaan kaksi käsitettä, *kulutussodankäynti* ja *suorat operaatiot*.

- Kulutussodankäynti perustuu konfliktien ja sodan ratkaisemiseen niin henkilöstön, materiaalin kuin teknologisten ylivoimaisten voimavarojen panoksella. Vaihtoehtoisesti on ehkä niinkin, että heikomman teknisen tason kompensoimiseksi se on pakko korvata, tai ainakin yrittää sitä, esimerkiksi lähettämällä jalkaväki kalliiksi käyviin hyökkäyksiin (lue venäläiset itärintamalla). *Systemaattisella kuluttamisella* se paljon suuremmin resurssein sitten kuitenkin lopulta voittaa.
- Suorat operaatiot ovat siis suhtautumistapa, eikä niitä automaattisesti suljeta pois nykyaikaisessa liikesodankäynnissä. Pikemminkin päinvastoin – tietyissä sovituisissa olosuhteissa suora operaatio saattaa edelleen olla ajankohtainen taistelumenetelmä nykyaikaisen liikesodankäynnin yhteydessä. (Belgradin hallintoa vastaa ilmavoimin keväällä 1999 käydyin Kosovon sodan taustalla ollutta ajatustapaa leimasi suurelta osin ehkä enemmänkin klassinen kulutusfilosofia kuin liikesotateoreettinen ajattelutapa.)⁷⁵⁴

Lopuksi

Uuden sotilaallisen, liikesodankäyntiteoreettisiin ajatuksiin perustuvan doktriinin käyttöönotto tulee, ainakin teoriassa, vaikuttamaan siihen, mihin suuntaan sotilaallinen järjestelmä kehittyy. Suurin haaste on ehkä aikaansaada henkinen muutos. Muun muassa johtajien operatiivinen koulutus tulee entistäkin tärkeämmäksi, mikäli todella halutaan panostaa perusteelliseen sotateoreettiseen koulutukseen. Tämä on kuitenkin pitkäaikainen muutos-

⁷⁵⁴ Sota, joka alkoi 24.3.1999, kesti 78 päivää – selvästi kauemmin kuin useimmat poliittiset ja sotilaalliset johtajat olivat ajatelleet. Noin 34 000 lentotehtävää lennettiin, joista pyöreästi 10 000 oli hyökkäystehtäviä, toisin sanoen pudotettiin pommeja tai laukaistiin ohjuksia. Amerikkalaiset lensivät useimmat tehtävistä, koska heidän koneissaan oli paras varustus ja heidän lentäjänsä olivat parhaiten koulutettuja. Hyvänä ”kakkosena” lensivät britit noin 1 000 hyökkäystehtävää ja noin 1 500 muuta suoritusta. Norja ei lentänyt yhtään taistelulentoa, johtuen puutteellisesta koulutuksesta ja varustuksesta, mitä tulee maamaaleihin kohdistuviin suorituksiin. Jälkeenpäin on useimmissa Nato-maissa tehty laajoja analyyseja, jotta nähtäisiin mikä ei toiminut. Seuraava lehtiartikkeli The Daily Telegraphissa (22.7.1999) havainnollisti tätä: ”Nato’s bombing campaign against Yugoslavia had almost no military effect on the regime of President Milosevic, which gave in only after Russia withdrew its diplomatic backing. This is the gloomy assessment of a private, preliminary review by Nato experts of the alliance’s 78-day Operation Allied Force bombing campaign against Yugoslavia over Kosovo ... The experts nevertheless judge that, diplomatically and politically, the operation was a success because the 19-member alliance remained united throughout and left Belgrade so isolated that it was forced to submit to Nato’s terms. Despite the outcome, preliminary inquiries into the war are revealing some uncomfortable truths for soldiers and politicians seeking lessons from the Kosovo operations.”

prosessi, joka vaatii huomattavaa uutta ajattelu(tapaa) sotilaallisen järjestelmän sisällä, yhdistettynä siihen, että poliittisilla järjestelmillä on ainakin jonkinlaista mielenkiintoa sotilaalista kehitystä kohtaan. Ilman mitään poliittista tukea on vain vähän syytä uskoa, että käyttöön annetaan välttämättömiä resursseja.

Siirtyminen liikesodankäyntikeskeiseen konseptiin edellyttää, kuten aikaisemmin on todettu, voimallista panostamista tehtävään perustuvaan johtamiseen. Intuitio, oma-aloitteisuus, joustavuus ja riskinottovalmius ovat ominaisuuksia, joita pitää näin ollen elvyttää. Nämä ominaisuudet täytyy nostaa esiin johtajien koko uran kestävän systemaattisen koulutuksen ja harjoitustoiminnan avulla. Ilman huomattavaa panostusta tähän alueeseen, uudempi ja parempi materiaali ei sinänsä automaattisesti tuo tullessaan mitään toivottua tehokkuuden lisäystä. Rakenteiden pitää tulevaisuudessa perustua kapasiteetin arviointiin, jossa johtajien tarve operatiivisella tasolla asetetaan polttopisteeseen.

Sodanajan rakennetta tulee priorisoida, mutta käytännössä täytynee valita komponentteja, joita voidaan käyttää tehokkaasti hyväksi rauhanajan tilanteissa ja kriisitilanteissa, sekä niin kutsuttujen kriisinhallintaoperaatioiden yhteydessä, kuten Bosniassa ja Kosovossa. Paremman taistelunjohtokyvyn, informaatio-operaatioiden ja laajemman fokusoinnin käsitteisiin kuten tempo, voimakokouma ja joustavuus pitää olla loogisena seurauksena yllä esitetystä, ja muodostaa ne tavoitteet, joihin tulevaisuudessa pyritään.

10 Nykyaikainen sotataito – arviointi

Johdanto

Tässä luvussa arvioidaan ja analysoidaan aiemmissa luvuissa esitettyjä ”faktoja” ja ongelmia. Luvun ensimmäisessä osassa pohditaan varsinkin valtion osuuden merkitystä väkivaltakeinojen ”haltijana”. Tämä on malli, jota me Euroopassa pidämme luonnollisena ja oikeana, mutta jota varsinkaan kolmannessa maailmassa ei pidetä itsestään selvänä asiana. Merkittäviä teemoja tässä luvussa ovat uudet kansainväliset kehityssuunnat, mukaan luetuna kolmannessa maailmassa tapahtuvien väkivaltakeinojen ”yksityistäminen”. Luvun toisessa osassa (10.2) on esitetty vuoden 2006 mietteitä nykyaikaisesta sodankäynnistä.

30-vuotinen sota (1618–1648) sai aikaan ”Westfalienilaisen valtiojärjestelmän”, josta tuli samalla myös eräänlainen ”kansainvälinen järjestelmä”. Järjestelmä loi uudet puitteet käyttäen hallitusvaltaa – ensi vaiheessa eurooppalaisessa kulttuuripiirissä. Valtiojärjestelmä merkitsi samalla, että maailma jaettiin alueellisiin osiin, joita suvereenit valtiot hallitsivat. Moderni valtio oli keskitetty ja muodollisesti organisoitu julkinen viranomainen, jolla oli laillinen yksinoikeus väkivaltakeinoihin tiettyjen rajojen sisäpuolella. Valtio oli sen lisäksi itsenäinen siinä mielessä, että sillä oli oikeus käyttää absoluuttista määräysvaltaa ja kontrollia alueellaan.⁷⁵⁵ On tärkeää korostaa, että Westfalenin rauha on tapahtumana ja ilmiönä menneisyyteen liittyvä, historiallinen. Se kehittyi Euroopassa tietyn ajanjakson kuluessa ja sen seurauksena. Myös valtio on muodostunut tässä historiallisessa olosuhteessa. Tämän vuoksi valtioiden suvereeniutta on vaikea pitää ajattomana ja lähes luonnollisena tilana. Tämän päivän valtionjärjestelmistä on vaikea käyttää käsitettä ”Westfalienilainen valtiojärjestelmä”. Tällöin syyllistytään tarkastelemaan muutoksia, joita on tapahtunut erityisesti kylmän sodan varjossa kehittyneessä globaalissa kapitalistisessa järjestelmässä.

Suvereeniuden periaate, niin kuin se alun perin käsitettiin, on sekin ollut sidoksissa menneisyyden aluejakoiseen maailmaan. Jotta jokin valtio voisi harjoittaa täydellistä valvontaa ja äärimmäisen valikoivaa määräysvaltaa erityisellä alueella, täytyy asioiden tapahtua kaikkien ymmärtämällä ja tunnustettavilla tavoilla. Oikeudenkäytön täytyy olla muusta vallankäytöstä erillistä ja sillä täytyy olla selvät viranomaisten valvottavissa olevat rajat. Materiaalinen

⁷⁵⁵ Försvarshögskolanissa Tukholmassa toimivan tutkijan Inge Tjøstheimin esitelmän: *Norska säkerhetspolitiska utmaningar – Nationell säkerhet i en öppen värld* mukaan, pidetty seminaarissa aiheena Militärmakt (NUPI/ FSTS), 14.10.1999 Oslossa (tässä oleva teksti pohjautuu esitelmän kopioon).

kehitys on tänä päivänä horjuttanut tätä suvereeniusperiaatetta monella tavalla. Yksittäiset valtiot eivät nykyään pysty yksin kontrolloimaan globalisaatiota, satelliittivalvontaa, yhteisiä ekologisia ongelmia tai maailmanlaajuisia arvopaperi- ja valuuttakauppaa. Mikään näistä kentistä ja aloista ei voi perustua kansalliseen alueeseen, jossa yksi valtio voi toivoa harjoittavansa niihin liittyvää lainsäädännöllistä kontrollia ja *tuomiovaltaa*. Valtion rajat ylittää myös tiedonsiirto, radioaktiiviset laskeumat ja tavalliset puhelinkeskustelut.

Näiden materiaalisten muutosten ohella myös ”globaalistuminen” on avannut joitakin aikaisemmin tärkeitä suvereeniusperiaatteisiin liittyneitä kulttuurisia ja psykologisia siteitä. Verkostojen lukumäärän kasvun seurauksena monet ihmiset ovat aikaisemmasta poiketen lojaaleja uudenmuotoisille asioille, jotka eivät enää liity kansalliseen solidaarisuuteen. Samanaikaisesti globaalistumisprosessin kanssa on koettu paikallisempia lojaaliuden muotoja, esimerkiksi alkuasukkaiden ja muiden etnisten ryhmien keskuudessa. Lisäksi yksilötasolla tullaan tulevaisuudessa yhä lisääntyvässä määrin pitämään taloudellista kasvua, ihmisoikeuksia ja ekologista kantokykyä ”ydinarvoina”, tärkeämpinä kuin valtion suvereenius ja kansalliseen itsemääräämiseen liittyvät normit.

Kylmän sodan päättymisen seurauksien ymmärtämiseksi voi olla hyödyllistä tarkastella sodan jälkeistä aikaa kahtena limittäisenä järjestelmänä. Toisen järjestelmän, kylmän sodan järjestelmän, olen jo maininnut. Toinen järjestelmä, globaali kapitalistinen järjestelmä, kehittyi samanaikaisesti tuotannon ja kaupan voimakkaan kasvun kautta, mikä merkitsi lisääntyvää taloudellista riippuvuutta tähän kehitykseen osallistuneiden valtioiden välillä.⁷⁵⁶ Neuvostoliitto ja kommunistiset valtiot osallistuivat ensisijaisesti ensin mainittuun järjestelmään, kun taas Yhdysvallat ja sen liittolaiset osallistuivat molempiin järjestelmiin.

Kylmän sodan päätyttyä syntyi valtapoliittinen legitiimiyskriisi siinä osassa maailmaa, joka ei kuulunut länteen. Monilla mailla ei ollut mitään edellytyksiä liittyä hallitsevaan kapitalistiseen järjestelmään, joten tilanne ajautui sisäisiin rauhattomuuksiin ja osin sisällissotaa muistuttaviin tilanteisiin.

10.1 Uusia kehityssuuntia – esimerkkejä uusista ongelmista

Alla lyhyesti esiteltävissä kohdissa on erilaisia aiheita/näkökohtia, jotka luultavasti tulevat olemaan keskeisiä uusia kehityssuuntia kartoittavassa ja jatkuvasti meneillään olevassa keskustelussa:

1. Eräs ajanjakso on päättymässä. Kyseessä on 350 vuotta kestänyt ajanjakso, jona aikana valtiot muodostivat varsinaisen kartan perustan ensin Euroopassa ja myöhemmin myös muualla maailmassa. Jos viimeisten 50 vuoden kehityksen voidaan sanoa muovanneen perustan uudelle maailmanlaajuiselle sodankäyntien malleille, niin silloin korostuu sisällissodat tai niitä vastaavat muodot, eikä siis

⁷⁵⁶ Baylis, John ja Smith, Steve (toim.) *The Globalization of World Politics*, (Oxford: Oxford University Press, 1997), s. 91–102.

kansallisvaltioiden väliset sodat. Näitä konflikteja käsiteltiin viidennessä luvussa ehkä hieman epätasaisesti tavallisesti matalan intensiteetin konflikteina. Haasteena on nyt pystyä kohtaamaan tämän tyyppiset konfliktit samanlaisilla organisaatioilla, kuin mitkä on suunniteltu perinteisen tavanomaisen asevoiman kohtaamiseen. Tämä vaatimus asettaa jatkuvasti uusia tarpeita kehittää doktriineja, joissa on otettava kantaa esimerkiksi teemaan, että pitäisikö sotilasjoukkojen muistuttaa enemmän poliisivoimia, pitääkö luopua ainakin osasta raskasta kalustoa ja vähentää riippuvuutta ilmavoimasta ja ilmavoimien joukoista jne. Kehitys kulkee nyt tähän suuntaan useissa maissa, mutta ei missään tapauksessa kaikissa. Uhkakuvat ja muut paikalliset ja alueelliset olosuhteet ovat myös hyvin vaihtelevia, mikä luonnollisesti vaikuttaa doktriinien ja organisaatiomuotojen tavoitemuotoihin. Muita tärkeitä lähtökohtia ovat eri maiden ja/tai poliittisten ryhmittymien mahdolliset ambitiot.

2. Todennäköisesti tullaan näkemään, että informaatio-operaatioiden ja/tai informaatiotosodankäynnin merkitys kasvaa (käsitteet sekoitetaan usein keskenään siitä huolimatta, että merkitykset eivät ole identtiset). Käsitteet viittaavat kuitenkin siihen, että olemme sodaksi tai sodankäynniksi kutsuimme käsitteiden laajentumisen kynnyksellä. Tämä alue on toistaiseksi pidetty kaikkien sodasta olemassa olevien sopimuksien ja sodasta sopimuksin säädettyjen mielikuvien ulkopuolella. Tavallinen käsitys on, että informaatio-operaatiot tulevat vaikuttamaan hyökkäyksen ja puolustuksen välillä vallitsevaan tasapainoon, missä puolustus on viime aikoina ollut hallitsevana. Tämä voi sinällään vahvistaa niitä voimia, jotka haluavat epävakauttaa ja tuoda poliittisia muutoksia kansainväliseen järjestelmään. Tämä suuntaus vahvistaa suoranaisesti myös vallankumouksellisia poliittisia voimia, jotka suhtautuvat kriittisesti lännen valta-asetelmaan, mikä siis on heidän omien intressiensä esteenä.
3. Informaation ja informaatiotekniikan hyvä saatavuus, yhdistettynä täysin uusiin mahdollisuuksiin kommunikoida maailmanlaajuisesti internetin, faksin ja muiden medioiden avulla, saavat aikaan sen, että esimerkiksi terroristien on entistä helpompaa etsiä sopivia kohteita ja maaleja, koota rahaa, levittää propagandaa ja disinformaatiota sekä johtaa lähialueen kohteisiin tai suoraan länsimaita vastaan suunnattuja operaatioita.
4. ”Kyberavaruus” on taistelulentän uusi ja korkeampi ulottuvuus, joka ainakin teoriassa saattaa tuoda uusia ulottuvuuksia sodankäyntiin. Tietyissä määrin – vielä ei tiedetä kuinka suuressa – tämä voisi rikkoa rajoitukset, jotka vallitsevat perinteisellä kolmiulotteisella taistelulentällä (kolme akselia: x, y ja z sekä aikatekijä: t). Kaksi näistä uusista operatiivisista kapasiteeteista (englanniksi usein kutsuttu ”bond-relationship targeting and cybershielding”) on niin uusia, ettei edes amerikkalaisessa vuonna 1998 ilmestyneessä doktriinidokumentissa *Joint Vision 2010* ollut hyvää selvitystä tällaisista moderneista operaatiokonsepteista. Käsitteet ovat kuitenkin mukana vuonna 2000 julkaistussa dokumentissa *Joint Vision 2020*. Ne edustavat potentiaalisesti uusia konsepteja. Esitellyt ajatukset eivät kuitenkaan näytä olevan ”irraltaan” tavallisista sotilaista ja verisistä maataisteluista, kuten ”uuden sodan” spekulatiivisemmissä kuvauksissa, jotta voitaisiin kuvata tulevaisuuden (todennäköisesti) urbaania sodankäyntiä (ts. sodankäyntiä miljoonakaupungeissa, joissa suuri osa asutuksesta on slummialueita).
5. ”Revolution in Military Affairs”, RMA (sodankäynnin vallankumouksen tai vallankumous sotilasalalla) nimellä kutsuttu asiakokonaisuus on jo käsitteenäkin kiistelty, kuten aikaisemmin on todettu. Mitä poliittisia ja sotilaallisia realiteetteja kaikkien otsikoiden ja iskusanojen takana oikeastaan on? Keskeistä on, että tulevia sotia tuskin tullaan käymään vain tietokonein ja kehittynein kommunikatiojärjestelmin, niin kutsuttuna ”virtuaalisena sotana/sodankäyntinä”(”virtual war[fare]”). Sen sijaan on paljon viitteitä siitä, että kun sota valitaan poliittiseksi menetelmäksi, tullaan entiseen tapaan taistelemaan ihmisten kontrolloinnista, toisin sanoen käymään valtataistelua alueista, identiteetistä (etnisyys mukaan lukien), arvoista ja varsinkin taloudellisista voimavaroista. Näin ollen voi olla vaarallinen illuusio uskoa, että ”informaatioaikakaudella” vain informaation kontrollilla ja saatavuudella on merkitystä.

6. Erityisesti viimeisten 15 vuoden aikana vapaaehtoisten ja ei-valtiollisten avustusjärjestöjen, ”non-government organizations” (NGOs), laajuus ja kansainvälinen merkitys on lisääntynyt nopeasti. Nämä organisaatiot ovat perinteisesti keskittyneet sotiin, joita on käyty lähinnä kolmannessa maailmassa, enemmän tai vähemmän huonosti organisoitujen sissiryhmien ja usein tehottomien valtioiden hallitusten ja valtiollisen byrokratian välillä. Kysymys on usein humanitaarisista ja koulutuksellisista tehtävistä ajankohtaisilla konfliktialueilla. Organisaatiot haluavat parantaa väestön oloja paikan päällä samalla tavalla kuin YK:n virallisemmat elimet, kuten UNICEF ja WHO. Sekä YK että humanitaariset avustusjärjestöt aliarvioivat usein sitä, että niiden toimet jo sinänsä vaikuttavat itse konfliktiin ja sodankäynnin niin aineellisiin kuin motivaatioon liittyviin perusteisiin. Avustusjärjestöjen täytyy usein turvautua paikallisiin, ”suojeluaan” myyviin aseistettuihin ryhmiin pystyäkseen ylipäättään toimimaan, koska etujärjestöjen organisaatioilta puuttuu sisäänrakennettu turvallisuusjärjestelmä ja valtiollinen tuki. Turvallisuus on kuitenkin edellytyksenä, jotta ne yleensäkin voivat operoida ”hyväksyttävän” turvallisesti. Näiden tukiryhmien voidaan monesti katsoa olevan pikemminkin rikollisliigoja kuin kurinalaisia sissisotilaita. Tämä käsitetään sitten usein paikallisten tai alueellisten sotapäälliköiden viralliseksi tunnustamiseksi, mikä sinänsä voi pitkittää konfliktia. Paikalliset sotapäälliköt haluavat tietysti samaan aikaan taistella toisiaan ja jäljellä olevia valtion hallitsemia poliisi- ja sotilasjoukkoja vastaan. Klassisena esimerkkinä voidaan pitää Somalian pitkäaikaista, klaanien vaihtelevien allianssien välistä sotaa sen jälkeen kun Somalia lakkasi olemasta

Näitä⁷⁵⁷ ja muita tekijöitä ja kehityssuuntia on jo pohdittu tässä kirjassa aikaisemmin. Tässä vaiheessa on kuitenkin paikallaan esitellä yksi George ja Meredith Friedman laatima (hyvin) amerikkalainen näkemys. Kyseessä on vähän kriittisempi arvio siitä, millaiselta tulevaisuuden sota voi näyttää. Vaikka heidän kirjaansa leimaavatkin mahdolliset tulevat teknologiset kehityssuunnat – supervallan kannalta katsottuna – kannattaa seuraavia mielenkiintoisia näkökohtia tarkastella lähemmin:

The new generation of weapons are controversial. No radical new technology is ever uncontroversial, and nowhere are they as controversial as in the military. Both the tank and the airplane were denigrated by serious military thinkers in the decade after their introduction. It is therefore no surprise that the General Accounting Office (GAO), long noted for missing the forest while busily counting the trees, issued a report in July 1996 claiming to show that. “Many of the DoDs and manufacturers’ postwar claims about weapon system performance – particularly the F-117, TLAM Tomahawk and laser guided bombs – were overstated, misleading, inconsistent with the best available data or unverifiable.” The GAO particularly took issue with claims in advertisement that munitions had achieved one bomb, one hit accuracy. Obviously, this had not been achieved. (...) Put simply: In Desert Storm, we saw the (Ford) Model-Ts of precision-guided munitions. If these were the Model-Ts, then what will fully mature systems achieve? The forest is far more important than an accountant’s tree.

⁷⁵⁷ Ne, jotka ovat kiinnostuneita tästä aiheesta voivat tutkia tuloksia konferenssista ”Future of War”, Ivan Bloch Commemorative Conference on The Future of War, joka pidettiin Pietarissa Venäjällä 24.–27.2.1999. Sen järjesti Dutch Foundation for War Studies. Monet tunnetut historioitsijat ja sotateoreetikot osallistuivat – useimmat lännestä. (Internet: pvk.project@tip.nl)

Lisää heikkoja valtioita?

Aseellisia konflikteja ja sotia eivät aiheuta niinkään valtioiden vahvuus vaan niiden heikkoudet. Nykyään käsiteltävinä olevat sotilaalliset turvallisuusongelmat eivät siis koske valtioiden yrityksiä laajentaa valtaansa ja aluettaan. Sen sijaan ongelmat ovat pikemminkin seurauksia siitä, että valtiot yrittävät estää sisäisen hajoamisen ja luhistumisen. Venäjän osallistumista uuteen sotaan siitä irtautuneessa Tsetsenian tasavallassa syksyllä 1999 voidaan katsoa tästä näkökulmasta.⁷⁵⁸ Tämä väittäjä ei ole kuitenkaan täysin yksiselitteinen. Kärjistäen voidaan väittää, että konfliktit kehittyvät kahta loogista linjaa noudattaen:

- Toinen malli alkaa sillä, että käytetään voimaa tai uhataan käyttää sitä, mikä johtaa riitaan siitä, kuka hallitsee ja kenellä on ylivalta maantieteellisellä alueella. Syyt ja tavoitteet voivat olla monenlaisia, mutta voiman käyttö juontaa alkunsa oman voiman tunteesta. Tämä on valloitusotaa, joka usein johtuu valtion ambitiosta tulla suuremmaksi ja mahtavammaksi. Tyypillinen esimerkki tämänlaisesta sodasta on Persianlahden sota 1990–1991.
- Toinen malli taas alkaa aate- tai elämäntaparistiriidalla (esimerkiksi poliittisesti/ideologisesti motivoituiden tai etniseen yhteenkuuluvuuteen perustuvat levottomuudet) ja johtaa sotaan siitä, kenellä on laillinen määräysvalta tiettyyn alueeseen tai tiettyyn ihmisryhmään. Intian ja Pakistanin välinen konflikti Kashmirissa sekä sodat Bosniassa ja Kosovossa ovat kaikki esimerkkejä tämääntyyppisistä konflikteista.

Sodat 1990-luvulla olivat ensisijassa ”legitiimiyssotia”, jotka ovat usein sisäisiä tai sisällissotaa muistuttavia konflikteja. Mitä tässä tarkoitetaan käsitteellä legitiimiyssotia? Mikä oikeastaan on legitiimi valtiovalta? Lännessä valtiota kutsutaan tavallisesti legitiimiksi hallituksi silloin, kun valtion hallinto huolehtii siitä, että kansalaisilla on mahdollisuus käyttää peruspalveluja ja joka huolehtii yleisen järjestyksen pidosta sellaisella tavalla, että kansalaiset voivat elää mieluummin tuottoisaa/hedelmällistä kuin pelon hallitsemaa elämää. Legitiimi valtiovalta sekä auttaa että sääntelee kansallista taloutta tasapainottamaan ja lisäämään kansalaisten hyvinvointia. Tähän pystyäkseen valtion on oltava vahva.⁷⁵⁹ Toisaalta sen ei välttämättä tarvitse olla länsimaisen näkemyksen mukaisesti demokraattinen. Laiton (illegaalinen) valtiovalta vuorostaan ei täytä näitä vaatimuksia ja saa kansan (tai tämän valtion alueella elävät väestöryhmät) kääntymään sitä vastaan.

Kansainvälinen oikeus on usein kaksiteräinen miekka, kun on kyse mahdollisuuksista ratkaista legitiimiyssotien konflikteja. Toisaalta kansainvälinen oikeus perustuu suvereenien valtioiden olemassaoloon ja vahvaan asioihin puuttumattomuuden periaatteeseen. Toisaalta kansainvälinen oikeus yrittää luoda yleispätevien sääntöjen järjestelmän, joka edistää valtioissa demokraattisia periaatteita ja ihmisoikeuksia. Ihmisoikeudet voivat rohkaista väestöryhmiä kapinaan laitonta valtaa vastaan, mutta suvereenit oikeudet saadaan vasta kun on perustettu oma valtio, joka taas syntyy konfliktien ja sotien seurauksesta. Tämä valtionmuodostukseen liittyvä ongelma on lähes ratkaisematon, koska siis juuri kansainvälinen oikeus, niin kuin sitä tänä päivänä käytetään, on voimakas kannustin monien heikkojen ja avuttomien

⁷⁵⁸ Tjøstheim, Inge, *op cit*, s. 4–7.

⁷⁵⁹ Delmas, Philippe: *The Rosy Future of War*, (London: Free Press, 1995), s. 9.

valtioiden syntymiseen. Niiden mahdollisuudet kuulua tasa-arvoisten valtioitten ”Westfalienilaiseen valtiojärjestelmään” jäävät usein illuusioksi, vaikka ne ovat jäseninä YK:ssa ja muissa kansainvälisissä järjestöissä. Sen sijaan niistä tulee usein alueellisia tukikohtia jatkuville rauhattomuuksille, pakolaisongelmille, väärinkäytöksille ja järjestäytyneelle kansainväliselle rikollisuudelle, mikä usein johtaa dramaattisiin sivuvaikutuksiin jopa kansainväliselle tasolle.

10.2 Muutoksia sotilaallisen voiman käytössä?

Tämän kirjan aiemmissa luvuissa on monessa kohdassa puhuttu mahdollisesta ”sotilaallisesta paradigman muutoksesta” tai että ”suuria muutoksia” on rekisteröity kylmän sodan päättymisen jälkeen.⁷⁶⁰ Tämä muutos (jos se on pysyvä – sitä emme itse asiassa vielä tiedä varmasti) voidaan suoraan kytkeä kylmän sodan rakenteellisten, sotilaallisen voiman käyttöä koskevien edellytysten hajoamiseen. Mielikuva totaalisesta sodasta ja pelko sen eskaloitumisesta ydinsodaksi oli keskeinen molemmille liitoille niiden maailmaa ja toisiaan aikakauden poliittisissa ja sotilaallisissa arvioissa. Miksi mitään ”vallankumousta sotilasalalla” ei tapahtunut jo 1980-luvulla? Vastaus tähän ei ole niinkään löydettävissä liittojen joustavuudesta tai sotilaallisesta kyvystä uuteen ajattelun tapaan, vaan ennen kaikkea kylmän sodan asettamista turvallisuuspoliittisista reunaehdoista. Keskustelu tulevaisuuden tavanomaisista joukoista oli keskittynyt 1980-luvulla Naton ja Varsovan liiton väliseen kamppailuun Euroopan keskisellä rintamalohkolla. Molemmilla liitoilla oli hirvittävä tavanomainen suorituskyky, joka oli kehitetty samalla alueella taisteltujen sotien lähtökohdista. Tämän lisäksi molemmilla puolilla oli käytössään huomattavat ydinaseresurssit.⁷⁶¹

Aina Persianlahden sotaan 1991 saakka puuttui todisteita siitä, miten uusi teknologia toimisi käytännössä. Vaikka 1980-luvun aikana koettiinkin useita ja muutamia melko laajoja aseellisia konflikteja, niin sotaa käyvillä osapuolilla oli käytettävänä vain rajallinen määrä kaikkein kehittyneimpiä asejärjestelmiä. Yhdysvalloilla ei ollut mitään mahdollisuuksia testata *AirLand Battle* -teorioitaan, jotka oli ensisijaisesti kehitetty Euroopassa tapahtuvaa Varsovan liiton kanssa vastakkain törmäämistä varten. Kylmän sodan päättyminen 1989–1991 merkitsi, että Yhdysvallat yhtäkkiä olikin maailman ainoa jäljellä oleva supervaltta. Ehdotuksia uusista tavanomaisen sodankäynnin konsepteista ja suorituskyvyistä ei arvioitukaan enää suhteessa Naton operaatioalueeseen Euroopassa. Sen sijaan Yhdysvaltojen sotilaallista kapasiteetin arvioinnissa juuri Persianlahden sota (sodat) ovat saaneet tavattoman suuren merkityksen. Kannattaa muistaa, että näihin sotiin asti Yhdysvalloilla ei itsellään ollut mitenkään ylitsevuotavan luottavaista käsitystä heidän mahdollisesta sotilaallisesta suori-

⁷⁶⁰ Hyvän selvityksen saamiseksi tästä ilmiöstä, ks. Inge Tjøstheim, ”Militermaktens betydning i dag og i fremtiden”, Anders Kjølborg ja Bernt Bull, r(toim.), *Sikkerhetspolitisk tenkning i en ny tid*, (Oslo: Europa-programmet, 1998), s. 75–107.

⁷⁶¹ Ks. mm. Lawrence Freedman, ”The Revolution in Strategic Affairs”, *Adelphi Paper*, no. 318, 1998, s. 22.

tuskyvystään. Ennen vuotta 1991 Yhdysvallat kärsi edelleen ”Vietnamsyndroomasta”, mikä tuli esille varsinkin amerikkalaisten sisäisessä keskustelussa heti sen jälkeen, kun Irak oli valloittanut Kuwaitin. Keskusteltiin siitä, oliko uusien aseiden käyttäminen mahdollista aavikkosodassa Lähi-idässä. ”Desert Storm” -maahyökkäyksen jälkeen amerikkalaisia joukkoja pidettiin milteipä lyömättöminä, ainakin silloin kun ne saivat taistella omilla ehtoillaan. Tämä antoi amerikkalaisille selkeän psykologisen vahvuuden, jota he pystyivät käyttämään vaikuttaakseen konflikteihin muualla maailmassa. Erityisesti tätä kykyä voitiin käyttää vaikuttamaan muiden maiden, Naton jäsenmaat mukaan luettuina, sotilaallisen kapasiteetin ja doktriinien kehittämiseen.

Aiemmin on jo tuotu esille, että tämän tyyppiset perinteiset valloitusodot eivät ole niitä tavallisimpia konflikteja, joihin pitäisi kiinnittää enää suuresti huomiota. Ovatko sen sijaan Bosnian, Kosovon ja Itä-Timorin kaltaiset konfliktit niitä, jotka tulevat muodostamaan *tulevaisuuden paradigman*?

Vapautuminen – ja mitä sen jälkeen?

Vapautuminen eurooppalaisten siirtomaavallasta ennen kaikkea Afrikassa merkitsi sarjaa ”vapaussotia” 1950- ja 1960-luvuilla. Näiden sotien ensisijaisena päämääränä oli, että kyseisistä siirtomaista tulisi vapaita ja itsenäisiä valtioita uusine syntyperäisine johtajineen, joilla olisi oikea etninen tausta. Tällöin erityisesti Belgia, Ranska ja Iso-Britannia juutuivat tämän tyyppiseen vastakumoukselliseen (anti-gerilla, ”counter-insurgency”) sodankäyntiin. Monet näistä vapautuneista valtioista joutuivat kuitenkin kärsimään ”toisesta kierroksesta” sisäisiä levottomuuksia, sotilasvallankaappauksia ja sotia. Useat näistä myöhemmistä konflikteista olivat leimallisesti sisällissotia ja kumoussotia, joissa päämääränä oli nyt luoda uusia, kommunistiselle ideologialle perustuvia yhteiskuntia. Tavallaan maailmassa on edelleenkin käynnissä sopeutuminen läntisten imperiumien hajoamiseen – järjestelmän, joka kuitenkin suhteellisen hyvin oli pitänyt yllä rauhaa aina toiseen maailmansotaan saakka. Tämä järjestelmä perustui Euroopan ulkopuolisten kansojen kontrollointiin niin, että siirtomaiden raaka-aineita voitiin hyödyntää Euroopan tarpeisiin. Kun kehitystä tarkastellaan tästä näkökulmasta, ei ole niinkään kummallista, että maailma Euroopan ulkopuolella on nyt vähemmän rauhallinen kuin aikana, jolloin kourallinen suurvaltoja ohjaili kokonaisia maanosia.

Näiden imperiumien hajoaminen oli väistämätöntä. Tarvittiin vain, että suhteellisen pieni, siirtomaavallan kouluttama syntyperäinen eliitti ihmettelemään omaa alamaisuuttaan ulkomaalaisten edessä. Miksi he eivät itse voineet hallita itseään? Eurooppalaiset imperiumit perustettiin aseellisella voimalla. Britit esimerkiksi valloittivat Intian muskettien avulla ja Afrikka valloitettiin käyttämällä Gatling-konekivääreitä. Kun kapinallikkeet vähitellen saivat käyttöönsä näitä aseita ja olivat sen lisäksi lukumääräisesti ylivoimaisia varuskuntiensa melko vähäisiin ulkomaisiin joukkoihin nähden, muuttui voimatasapaino nopeasti ja imperiumien ”klassinen” aika oli ohi.

Varsinkin Korean sodan seurauksena myös Yhdysvallat joutui vähitellen aktiivisesti vedettyksi mukaan ”vapautussotiin”, vaikka Yhdysvallat periaatteessa piti itseään siirtomaavallan

vastustajana. Tätä amerikkalaisten osallistumista voidaan pitää osana heidän vähitellen yhä selvemmin ilmaisemaansa strategiaa vastata kommunistiseksi katsomaansa laajenemiseen, jota Neuvostoliitto ja myöhemmin myös Kiina tukivat. ”Dominoteorian” käsite tarkoitti, että jos yksi pelinappula (tässä maa) kaatui, kaatuisivat muut myöhemmin. Jos Etelä-Vietnam kaatuisi, tulisi koko Kaakkois-Aasiasta vähitellen kommunistinen.

Vietnamin sota muodostui ratkaisevaksi tekijäksi Yhdysvaltojen suurimmalle panostukselle kommunistisen laajenemisen ”patoamiseksi”. Sen päättyessä vuonna 1975, oli ohi myös Yhdysvaltojen ”counter-insurgency era” monine amerikkalaisille kielteisine kokemuksineen. Oikeastaan vasta 1990-luvulla, kun tilanne maailmassa oli muuttunut olennaisesti, Yhdysvallat osoitti uudelleen todellista mielenkiintoa monia niin sanottuja epätavanomaisia konflikteja kohtaan maailmassa. Yhdysvallat on myös osoittanut olevansa valmis osallistumaan näihin suuremmin, kuten esimerkiksi Somaliassa ja Haitissa.⁷⁶² Taistelu kommunistista laajenemista vastaan ei ole enää nykyään keskeisessä asemassa. Nykyään operaatiot rakentuvat enemmänkin humanitaaristen ja ihmisoikeudellisten argumenttien varaan, mutta on itsestään selvää, että jatkossakin reaali poliittiset intressit ovat syynä kaikkien suurvaltojen toimenpiteisiin. Tämä tapahtuu usein yhdistettynä suureen mediakohuun ja laajaan sisäiseen poliittiseen keskusteluun – varsinkin Yhdysvalloissa. Täten kyseessä on ”ideologiasta riisuttu” sodankäynti, josta on tullut nyt myös vallitseva trendi. Samalla se alentaa useimmissa tapauksissa suurvaltojen intoa sitoutua konflikteihin liian aikaisin.

Kuitenkin myös enemmän tai vähemmän julki lausutut, taloudelliset näkökohdat voidaan nykyäänkin ottaa mukaan keskusteluihin ja neuvotteluihin. Länsimaiden kannalta katsottuna on kuitenkin vaikea nähdä selkeitä taloudellisia perusteita mennä mukaan Somalian tapisiin konflikteihin.⁷⁶³ Siinä syyt olivat ennen kaikkea poliittisia, tai tarkemmin sanottuna, halu estää pelättävissä ollut joukkokuolema. Syyt olivat siis ihmisoikeuksien puolustamiseen perustuvia.

⁷⁶² Ks. Nils Marius Rekkedal, ”Stridshelikopter – en flyvende stridsvogn?”, artikkeli *Norsk Militært Tidsskrift*, nr 8–9, 1999, s. 4–11. Kun pitkäaikaisempia trendejä yritetään arvioida, historiallinen statistiikka voi olla hyvä apukeino. Ajanjaksolla 1950–1989 U.S. Army osallistui kymmeneen suurehkoon suoritukseen, kun taas suhteellisen lyhyenä ajanjaksona 1990–1996 se osallistui kokonaista 25 (!) kertaa. Useimmissa näistä tehtävistä amerikkalaiset joukot joutuivat suoraan kontaktiin siviiliväestön ja/tai konflikteihin sekaantuneiden sotilasjoukkojen kanssa. Ylivoimaisesti suurin tehtävä nykyaikana oli Persianlahden sota 1991, mutta lukuisat rajoitetut suoritukset ovat myös enne siitä, että interventioista meillä oleviin konflikteihin ”kansainyhteisön” puolesta näyttää tulevan pysyvä trendi.

⁷⁶³ Rekkedal, N. M: *Manoverkrigføring – viktige begreper og problemstillinger*, (Lähteet: FFI/RAPPORT–96/03664, 1996) ja Rekkedal, N. M: *Moderne krigføring ved inngangen til det 21. århundre*, (Lähteet: FFI/RAPPORT-95/04919, 1995). Raportit ovat aikaisia yrityksiä kuvata niitä uusia sotilaallisia ja poliittisia näkökohtia, jotka olivat havaittavissa 1990-luvulla, varsinkin nykyaikaisten, asiaan kuuluvalla teknikalla varustettujen läntisten joukkojen ja kolmannen maailman soturien välisen konfrontaation merkitystä.

”Oikeiden silmälasien valinta”

Osa päivän monimutkaisista ongelmista ja ratkaisuista on helpommin ymmärrettävissä, kun niitä tarkastellaan oikeilla silmälaseilla. Tämän väittämän muotoili amerikkalainen eversti J. R. Barnett, kun hän eräässä ajatuksia herättävässä, ”ei-valtiollista sodankäyntiä” (icke-statlig krigföring) käsittelevässä artikkelissa kirjoitti seuraavaa:

Verratkaamme Yhdysvaltojen sotilaallisia saavutuksia Saddam Husseinin Irakia vastaan niihin, joita saavutettiin kenraali Mohammed Farah Aideedin klaania Hab Geidria vastaan Somaliassa. Voimaeroista huolimatta voitiin odottaa, että Aideed olisi ollut paljon heikompi kuin Saddam. Tästä huolimatta Persianlahden sodasta tuli suuri voitto Yhdysvaltojen sotavoimalle, kun taas sotatoimet kenraali Aideedia ja hänen liittolaisiaan vastaan saivat nolon lopun.

Tämä suorituskyvyn epätasapaino ei ole ainutlaatuisia Yhdysvalloille. Siitä voi todellakin tulla yleinen sääntö ammattimaisille sotilaallisille organisaatioille. Britit esittivät kunnioitusta herättävää kyvykkyyttä Falklandin sodan aikana, mutta eivät ole onnistuneet voittamaan IRA:ta Pohjois-Irlannissa (...). Molemmissa näissä tapauksissa tulos oli sama. Sotilaallisesta ylivoimaisuudesta huolimatta kansainväliset sotilajoukot eivät pystyneet eliminoimaan vihollista, joka ei ollut valtion muodostama.⁷⁶⁴

Epäonnistumisten syynä pidetään, että kansallisvaltion sotavoima ei ole pystynyt pakottamaan vihollista mihinkään ratkaisevaan taisteluun. Vihollinen on valinnut toimintatavakseen välttää ratkaisua ja panostanut sen sijaan siihen, että vastustajan tahto jatkaa taistelua murretaan ajan kuluessa. Israelin uusi neuvotteluhaluus pitää nähdä tätä taustaa vasten. He eivät yksinkertaisesti kyenneet nujertamaan palestiinalaisten ”Intifada-kansannousua” sellaisin poliittisesti hyväksyttävien keinoin, joita demokraattisella ja sivistyneellä maalla on käytettävissään. Tätä kirjoitettaessa menossa on ”Intifada 2” ja molemmat osapuolet tuntuvat nyt siirtäneen niitä rajoja, jotka koskevat taipumusta ja tahtoa käyttää väkivaltaa. Palestiinalaisten laaja itsemurhapommittajien käyttö vaikutti osaltaan Israelin hyökkäysten käynnistymiseen palestiinalaisten alueelle keväällä 2002, ilman että ne mitenkään edistivät uuteen poliittiseen ratkaisuun pääsemistä.

Sen jälkeen kun entiset siirtomaavallat olivat menettäneet halunsa hallita monia siirtomaitaan, on oikeastaan nähty suhteellisen harvoja onnistuneita kapinoita. On monia päinvastaisia esimerkkejä siitä, miten kapinaliikkeet ovat epäonnistuneet yhteiskunnallisen vallan haltuunotossa sissisodankäynnin ja terrorin avulla. Ratkaisevaa on tavallisesti ollut, ovatko uhatut hallinnot pystyneet ajoissa vastaamaan haasteisiinsa. Alun perin heikko haaste muuttuu vakavaksi vain, jos kielteistä kehitystä ei nopeasti kohdata sopivilla poliisin ja sotilaiden vastatoimilla sekä poliittisilla ja taloudellisilla reformeilla. Yksinkertaistettuna kyseessä on oikeastaan taistelu legitimiudesta.

⁷⁶⁴ Barnett, J. R.: ”Non-state War”, artikkeli aikakauslehdessä *Marine Corps Gazette*, 1994, s. 85–89.

Onko monien matalan intensiteetin sotien/sissisotien trendi pysyvä?

Lähivuosina koetaan tuskin montakaan suurempaa ”klassista”, kansallisvaltioiden välistä sotaa, vaikka niitä ei voida jättää suunnittelun ulkopuolelle. Sen sijaan ”Non-State Warfare”/LIC:iin ja sissisodankäyntiin suuntautuneesta trendistä tulee todennäköisesti pysyvä, koska niitä ylläpitää monet voimakkaat jännitteet, joita useissa, erityisesti kolmannen maailman maissa on edelleen ilmassa.

Aiemmin niin sotaisassa Euroopassa on nyt suurin piirtein pystytty elämään rauhassa toisen maailmansodan jälkeen. (Tärkein poikkeus on kuitenkin Balkan.) Tämä selittyy muun muassa kylmän sodan luomilla selvillä rajoilla ja sillä, että tuoreessa muistissa oli vielä, kuinka hallitsematon nationalismi oli aiheuttanut kaksi maailmansotaa. Äärinationalismi ja voimakkaat aatteelliset vakaumukset sallivat julmuudet ja massatuhoamiset, jotka olivat niin tavallisia toisen maailmansodan aikana ja joita on jälleen ilmennyt Bosnian ja Kosovon sotien aikana. Retorisesti voidaan kysyä, miten Neuvostoliittoon kuuluneet 89 eri kansalaisuutta nyt pystyvät selvittämään kiistansa. Afrikassa vastaavia ongelmia ei ole pystytty käsittelemään. Somalia ”suistui jyrkänteeltä” vuonna 1988 ja sittemmin sama on tapahtunut monissa entisissä siirtomaissa – nyt itsenäisissä valtioissa. Maailmassa on useita muitakin maita, joiden tulevaisuus on hyvin epävarma. Pitää myös muistaa, että vaikka Eurooppa ja Yhdysvallat uskovatkin vuorenvarmasti taloudelliseen malliinsa ja demokraattiseen hallitusjärjestelmäänsä, niin suurta osaa maailmasta ei ole saatu vakuuttuneeksi samaan suuntaan kulkemisesta. Monet valtiot ja ryhmittymät pitävätkin länsimaailmaa uhkana intresseilleen – eivät minään positiivisena mallina, jonka haluaisivat kopioida.

Näin ollen tarve tutkia eri tyyppisiä konflikteja lisääntyy myös pienemmissä valtioissa, kuten pohjoismaissa. Vieraita olosuhteita koskevan näkemyksen ja tiedon tarve kasvaa varsinkin kun ajatellaan, miten korkean profiilin kansainväliset tehtävät ovat vähitellen saaneet myös Pohjoismaiden ja Ruotsin poliittisessa ja sotilaallisessa todellisuudessa.

Sotilaallinen dilemma

Viimeisten 200 vuoden sotahistoria osoittaa, että ylivoimaisen teknologian sekä siihen liittyvien sotilaallisten järjestelmien hallinnan on uskottu merkitsevän varmaa voittoa. Tämän uskomuksen kannattajat ovat kuitenkin alituisen joutuneet pettymään. Tähän liittyy menneisyyden tuoman ymmärryksen unohtaminen, jolloin on vaarana sortua ylimielisyyteen. Tämä taas johtaa ajatuksiin, että uudet ”kapineet” ratkaisevat kaikki ne poliittiset ja sotilaalliset ongelmat, joita mahdollisesti joudutaan kohtaamaan. Sekä Korean että Vietnamin sota voidaan käyttää esimerkkeinä amerikkalaisten ylimielisyydestä. Yhdysvallat oli teknologisesti täysin ylivoimainen molempiin vastustajiinsa nähden. Amerikkalaiset olivatkin, erityisesti 1960-luvulla, vakuuttuneita siitä, että ylivoimainen tekniikka ja koulutus ratkaisisivat ongelmat. Mitä voi kuitenkin tehdä, jos vastustaja ei anna periksi? Pohjois-Vietnamin kommunistihallinto ei antanut suurten tappioiden pelästyttää itseään – he olivat varmoja poliittisen voiton saavuttamisesta, jos vain pystyisivät korvaamaan tappionsa ja jatkamaan sotaa. Yhdysvaltojen silloinen, autoteollisuustustainen puolustusministeri McNamara piti koko asiaa lähinnä ”insinööri-ongelmana”, joka voitiin ratkaista ylivoimaisen teknologian

avulla ja systemoimalla sodankäyntiä operaatioanalyysien avulla. Käytettiin iskulausetta ”body count” – vastustajalle tuotettaisiin niin suuria tappioita, että tämä luovuttaisi. Mitä tehdä sellaiselle viholliselle, joka ei taistelekaan niin kuin järjestelmänsinööri on ennustanut? Muun muassa pommitushyökkäyksistä tulee helposti merkityksettömiä sellaista hallintoa vastaan, joka ei anna tappioiden vaikuttaa itseensä – varsinkin kun kyse oli yhteiskunnasta, joka koostui 80 prosenttisesti talonpojista, jotka eivät edes tarvinneet valtionsa infrastruktuuria jokapäiväiseen elämäänsä. Pohjois-Vietnamin hallitus osoittautui valmiiksi maksamaan sodan hinnan, mihin amerikkalaiset sen sijaan itse eivät olleet ajan mittaan valmiita.

Juuri nyt voidaan todeta selvä näkemysero niiden välillä, jotka panevat suuren painon uusille sotilaallisille välineille ja niiden ylivertaisille suorituskyvyille symboleinaan risteilyohjukset ja ”stealth”-pommikoneet ja niiden, jotka itsepintaisesti korostavat sodan aina olleen ja aina tulevan olemaan jotakin, mitä voidaan kutsua sanonnalla ”hopealuodit” (”silver bullets”). Toisin sanoen, ei ole olemassa ”ratkaisevia sotilaallisia suorituskykyjä”, jotka pystyvät dominoimaan ”kaikkia” vihollisia. Viimeksi mainittu, tavallisesti maavoimien edustajien esittämä näkemys korostaa, että ratkaisevaa sen sijaan on luja tahto voittaa ja siten myös valmius panna peliin kaikki. Tämä koskee myös demokraattisia valtioita, jos ne joutuvat sotaan. Kirjoissa ja ammattilehdissä on nyt täydessä vauhdissa väittely siitä, voiko teknologia poistaa sodan tragedian vai kuuluvatko tragedia ja tekniikka aina yhteen sodassa. ”Tekniikan ihannoinin” vastustajat korostavat, että on turha haaveilla sotien muuttumisesta ”kliiniseksi” hankkimalla riittävän paljon ”hopealuoteja” (”silver bullets”).

Tosiasiassa myös tulevaisuudessa – taistelutilan digitalisoinnista huolimatta – tullaan kärsimään huomattavasta sodan ”kitkasta”, varsinkin silloin kun on käytävä monimutkaista maasotaa. Ongelmana on, että väestöä ei pystytä kontrolloimaan ilman maavoimia – mistä varsinkin Balkanin rauhanturvaoperaatiot ovat hyvänä esimerkkinä. On luultavasti vakava virhe uskoa teknisten ratkaisujen sinällään olevan riittäviä tulevissa sodissa.

Tässä yhteydessä on syytä suhtautua kriittisesti ilmavoimien edustajien alinomaan korostamaan ajatukseen, että kukaan, jolla on ollut ilmaherruus, ei ole hävinnyt sotaa. Kukaan ei kyseenalaista amerikkalaisten selvää ilmatilan hallintaa Korean ja Vietnamin sodan aikana – mitään selviä sotilaallisia tai poliittisia voittoja ei kuitenkaan saavutettu. Täsmäseiden ja ilmavoiman käyttö Kosovossa 1999 on ehkä niin lähellä ”ideaalisotaa” kuin mahdollista. On kuitenkin muistettava, että Belgradin hallinnon poliittinen painostaminen ja Venäjän valinta olla tukematta serbejä olivat ne tekijät, jotka ehkä kaikkein eniten vaikuttivat serbien vetäytymiseen Kosovosta. Ilman paikan päällä olevia maajoukkoja on mahdotonta estää joukkomurhia tai terroritoimintaa. Tämä vaatii myös tulevaisuudessa omien sotilaiden hengen vaarantamisen, jotta tehtävät voidaan toteuttaa. Digitaalitekniikka tuo varmasti mukanaan merkittäviä muutoksia siihen, millaisiksi maavoimat tulevat muotoutumaan. Peruskysymykset kuitenkin ovat ja pysyvät: missä minä olen, missä ovat kumppanit ja missä (usein myös kuka) on vihollinen?

Mikä on maataistelujen tulevaisuus? Onko viimeinen panssarivaunutaistelu jo käyty, kuten monet väittävät? Monet, myös Yhdysvaltain merijalkaväen entinen komentaja (kenraali

Paul Van Riper) pelkäävät, että nyt unohdetaan historian kokemukset ja kuunnellaan enemmän niitä, jotka kohdistavat huomionsa ensisijaisesti tekniikkaan. Vaarana on, että näillä ”insinööreillä” ei ole riittävää näkemystä sodan perusongelmista. Tutkijat kokoavat, analysoivat ja järjestelevät informaatiota sekä yrittävät antaa vastauksia heille esitettyihin erityiskysymyksiin. Van Riper korostaa, että sodassa ei ole helppoja vastauksia – mikä onkin tyypillistä sodalle. Tätä käsitystä vastustaa muun muassa eräs tunnetuimmista ilmavoiman puolestapuhujista, entinen Yhdysvaltain ilmavoimien eversti John A. Warden III. Hän väittää, että sota on ”lintuperspektiivistä” katsottuna täsmälleen sellaista, kuin mitä hän kuvaa sanonnalla ”systemien systeemi”, ja juuri sen vuoksi sotaa on mahdollista ymmärtää. Warden menee niinkin pitkälle, että väittää käsityksissään vanhanaikaisiksi niitä, jotka korostavat ”sodan olevan kaaosta”.

Uusi teknologia antaa aivan uusia mahdollisuuksia ajatella sotaa ja sodankäyntiä. Warden on myös kärjistänyt sanamuotoaan väittämällä, että seuraava sota kestää ehkä vain muutamia tunteja. Sen jälkeen vihollisen nykyaikainen infrastruktuuri on tuhottu ilma- ja avaruusvoiman (satelliittien aktiivisen käytön) avulla ja vihollisen pitää tajuta, että on aika antautua. Warden käyttää tässä ”todisteena” sitä, että noin minuutti sen jälkeen, kun ensimmäiset pommit oli pudotettu Bagdadiin, sähkönsaanti loppui. Wardenin mukaan irakilaiset olivat silloin tosiasiaa lyötyjä, eikä heillä käytännössä ollut enää mitään mahdollisuuksia vastustaa liittoutuman lähestyvää hyökkäystä Kuwaitin takaisin valtaamiseksi. Tähän voidaan lisätä, että Irak oli ehkä halvaantunut jonkin aikaa, mutta myös tässä sodassa oli turvauduttava maajoukkoihin, koska Irakin johto halusi jatkaa vastarintaa. Ei edes noin kuukauden kestänyt ilmasota ja siitä Irakille koituneet tappiot saaneet Saddam Husseinia vakuuttuneeksi, että hänen pitäisi antaa periksi. Warden on kuitenkin luultavasti oikeassa väittäessään ilmavoimien suurimittaisen panostuksen olleen ratkaisevana tekijänä siihen, että amerikkalaisten tappiot tässä suhteellisen suuressa sodassa jäivät vain noin 150 mieheen. Myös täsmäaseilla oli ratkaiseva merkitys lopputulokseen, vaikka niiden osuus olikin vain vajaat kymmenen prosenttia koko pudotetusta asemäärästä ennen kuin maahyökkäys aloitettiin.

Mitä sitten ”nykyaikainen sodankäynti” on tänä päivänä?

Hallitsevat suurvallat eivät ole olleet suoranaudessa sodassa keskenään sitten toisen maailmansodan, ja mitään välitöntä vaaraa sellaisen sodan syttymiseen lähitulevaisuudessa ei tunnu olevan. Toisaalta suurvallat ovat niin kylmän sodan aikana kuin sen jälkeenkin olleet sotkeutuneina pienten valtioiden ja ei-valtiollisten toimijoiden konflikteihin ja sotiin. On siis perusteltua väittää, että toisen maailmansodan päättymisen jälkeen sodankäyntiä ovat leimanneet *epäsymmetriset* olosuhteet, jotka ovat usein tuottaneet ongelmia suurvalloille. Tunnetuimpia esimerkkejä ovat Yhdysvaltojen sodankäynti Vietnamissa 1960- ja 1970-luvuilla sekä Neuvostoliiton sodankäynti Afganistanissa 1970- ja 1980-luvuilla. Näiden lisäksi sodan jälkeisenä aikana, erityisesti kolmannessa maailmassa on esiintynyt monia sisällissotia, joissa valtioiden sisäiset erilaiset kapinaliikkeet ovat taistelleet niin muita kapinaliikkeitä kuin hallitusvaltaakin vastaan. Niin sanottu sota terrorismia vastaan, joka oli seurausta New Yorkissa ja Washingtonissa tapahtuneista terroriteoista 11. päivänä syyskuuta

2001, pitääkin nähdä tässä yhteydessä. Monet asiat viittaavat siihen, että tämä kehitys tulee jatkumaan. Tämän tyyppisten ongelmien käsittelemiseksi on tärkeää ymmärtää, mitä epäsymmetria ja epäsymmetrinen sodankäynti ovat, sekä teoriassa että käytännössä. Sen vuoksi tämän jakson tarkoituksena on käsitellä muutamia tärkeitä epäsymmetriaa ja epäsymmetristä sodankäyntiä koskevia näkökohtia.

Sota on edelleen tavallista

Vuoden 1945 jälkeen maailmassa on käyty vähintään 80 (suurehkoa) sotaa, joissa on kuollut arviolta 20–30 miljoonaa ihmistä. Useimmat näistä sodista ovat olleet maan sisäisiä. Näiden sotien seurauksena useammasta kymmenestä miljoonasta ihmisestä on tullut pakolaisia, ja tänä päivänä pakolaisena on luultavasti yhtä monta miljoonaa ihmistä kuin toisen maailmansodan jälkeisissä kansojen joukkosiirtymisissä.⁷⁶⁵ Kaikkein verisimpiä konflikteja 1980-luvulla olivat luultavasti Irakin sota Irania vastaan ja Neuvostoliiton interventio Afganistaniin. Ensin mainittu kesti kahdeksan vuotta ja vaati noin 450 000 ihmisen hengen – tappio, joka on selvästi suurempi kuin tappiot yhteensä kaikissa muissa Lähi-idän sodissa vuoden 1945 jälkeen. Jälkimmäinen sota kesti noin yhdeksän vuotta ja menetykset olivat luultavasti jossain 400 000:n ja 600 000:n välillä. Vertailun vuoksi mainittakoon, että sodat (ja niihin liittyneet köyhyys ja nälkäkatastrofit) aiheuttivat Sudanissa, Etiopiassa, Somaliassa ja Mosambikissa suoraan noin 500 000 ihmisen menetyksen, kun taas 17 miljoonasta ihmisestä tuli pakolaisia lyhyemmäksi tai pidemmäksi ajaksi ja näistä noin seitsemän miljoonan oli pakko paeta naapurimaahan. Eniten ihmishenkiä on luultavasti menetetty Kongossa (aiemmin Zaire). On arvioitu, että siellä lähes neljä miljoonaa ihmistä on menettänyt henkensä niissä monissa kapinoissa ja sisällissodissa, joita maassa on käyty viime vuosina.⁷⁶⁶ Mosambikissa saatiin vihdoinkin rauhansopimus aikaan 1990-luvulla, ja Etiopiassakin kapinalliset saivat selvän voiton. Samana ajanjaksona alkoivat kuitenkin Liberian ja Somalian valtiot hajota, ja Ruandassa koettiin valtavat etnisyyteen perustuvat joukkomurhat. Viimeksi mainittu vaati kaikkiaan 800 000 ihmisen hengen. Ei kuitenkaan suoraan voida tehdä sellaista johtopäätöstä, että afrikkalaiset olisivat taipuvaisempia käyttämään väkivaltaa poliittisten konfliktien yhteydessä kuin kansat muualla maailmassa. Avoimien konfliktien lukumäärän osalta juuri Saharan eteläpuolisessa Afrikassa on kehitys ollut kuitenkin erityisen epäsuotuisaa viimeiset 20 vuotta.

Useimmat kaikkein verisimmistä ja pitkäaikaisimmista, kansalaissodan luonteen omaavista sodista ovat juuri nyt käynnissä Afrikassa tai Aasiassa. Sudanin, Algerian, Burundin, Kongon, Sierra Leonen, Ugandan ja Ruandan kaltaiset maat Afrikassa sekä Afganistan ja

⁷⁶⁵ Tilaston tehnyt U.S. Committee for Refugees väittää, että 1997 n. 14,5 miljoonaa pakolaista oleskeli *ulkomailla*, kun taas samana vuonna oli n. 19 miljoonaa sisäistä pakolaista, ts. väkeä, joka oli paennut kotiaan pelastaakseen henkensä sisäisten levottomuuksien yhteydessä. (Luvut oli arvioitu suurin piirtein samoiksi vuodenvaihteessa 2000/2001. Koska pakolaiset ovat usein meneillään olevan poliittisen kiistan välikappaleita, on käytännössä vaikea saada selville varmoja lukuja.)

⁷⁶⁶ Mediassa on esitetty arvio, että lähes 10.000 tapettiin joka kuukausi eri ajanjaksoina, joskaan alueelta ei ole käytettävissä luotettavaa tilastotietoa.

Tadžikistan Aasiassa ovat kaikki kärsineet pitkäaikaisista levottomuuksista. Liberian ja Somaliain valtioiden hajoaminen 1991 on mahdollisesti enne jostakin sellaisesta, mikä voi tulla yhä tavallisemmaksi: valtiovalta lakkaa vaikeuksien paineesta yksinkertaisesti toimimasta. Näitä vaikeuksia voivat aiheuttaa kapinalliset ilman, että kapinalliset pystyvät tai haluavat ottaa vastuun poliittisesta johtamisesta ja siten varmistaa *valtion* olemassaolon jatkumisen. Nyt myös Norsunluurannikon olemassaolo on uhattuna suhteellisen uudessa konfliktissa, jonka lähtökohdat ovat ensisijaisesti etnisiä ja taloudellisia. Kiista Kashmirista pitää Intian ja Pakistanin välisen kilvoittelun käynnissä kun taas Myanmarissa (Burma) hallitus yrittää tukahduttaa sisäisen opposition kovin ottein.

Muita pitkäaikaisia, mutta vähemmän verisiä meneillään olevia/olleita konfliktialueita ovat Pohjois-Irlanti, Espanjan Baskimaa ja Korsika. Nämä eurooppalaiset konfliktit ovat kaikki saaneet alkunsa pienehköistä separatistiliikkeistä, joissa vähemmistö on pyrkinyt saamaan poliittisia oikeuksia. Muutoin matalan intensiteetin *sisäinen* terrorismi on nyt voimakkaasti vähenemässä. Se sai usein innoituksensa kommunistisen aatteen eri varianteista ja oli tavallinen ilmiö osassa Eurooppaa 1970-luvulla. Sen sijaan erimuotoiset, selvästi rasistiset tai natsismin inspiroimat ideologiat ovat saavuttaneet tiettyä menestystä. Nämä väkivaltaiset liikkeet ovat ensisijaisesti vedonneet nuorisoon ja niillä on ollut ohjelmassaan rajuja yhteiskuntaa ja ehkä erityisesti kolmannesta maailmasta tulleita maahanmuuttajia vastaan suunnattuja yhteenottoja. Toiminta ei ole tähän mennessä johtanut laajempiin, sissitoiminnan luonteisiin levottomuuksiin, mutta terroritoiminnan ja etnisen vainon yhdistelmä ja yhteydet *rikollisiin* piireihin muodostavat kasvavan uhkan yhteiskuntajärjestykselle useissa Euroopan maissa. Suhteellisen uutta on myös, että islamilaiset ääriliikkeet ovat aloittaneet rekrytoinnin Länsi-Euroopan maahanmuuttajien keskuudessa. Ilmiö on tuttu esimerkiksi Isossa-Britanniassa, Ranskassa, Saksassa ja Alankomaissa. Esimerkiksi 1990-luvulla lähti tällaisista piireistä henkilöitä koulutettaviksi Afganistanin harjoitusleireille, ja juuri Saksan Hampurin äärimmäisyyspiireistä rekrytoitiin vuonna 2001 useita itsemurhakandidaatteja Yhdysvalloissa toteutettuihin ”911-terroritekoihin”.⁷⁶⁷

Amerikkalainen professori Samuel P. Huntington on kirjassa *Political Order in Changing Societies* esitellyt Yhdysvaltojen puolustusministeriön virallista tilastoa.⁷⁶⁸ Vuonna 1958 rekistrettiin 28 pitkäaikaista sissisotaa, neljä sotilaskapinaa (vallankaappausta) ja kaksi tavanomaista sotaa. Luvut olivat vuonna 1965 kasvaneet 42 pitkäaikaiseen sissisotaan, kymmeneen sotilasvallankaappaukseen ja viiteen tavanomaiseen konfliktiin ja vuonna 1969 oli käynnissä peräti 50 pitkäaikaista sissisotaa. 1980-luvun laskevan suuntauksen jälkeen suurempien konfliktien lukumäärä on 1990-luvulla vuosittain vaihdellut 20–30 välillä riippuen siitä, mihin *sodaksi* kutsuttavan konfliktin raja halutaan asettaa (ks. alla oleva arviointi). Samalla tässä on todettava, että suurta osaa tämän ajanjakson amerikkalaisesta statistiikasta

⁷⁶⁷ Perustuu keskusteluihin Andrew Garfieldin kanssa, IPI, Kings College, London, 10.3.2005. Keskustelut Tukholmassa erään seminaarin yhteydessä Försvarshögskolanissa.

⁷⁶⁸ Huntington, Samuel P: *Political Order in Changing Societies*. (New Haven: Yale University Press, (1968)/1976.) Ks. erityisesti luku 1 ja taulukko sekä kommentit koskien konflikteja ja sotia s. 3–5 ja keskustelu vaikuttamista luvussa 5, ”Revolution and Political Order”, s. 264–343.

on vaikea arvioida laadullisesti, koska heidän käyttämänsä valintakriteerit olivat usein melko outoja. Eräässä konkreettisessa tapauksessa, joka on tarkastettu, voidaan IRA-konfliktia koskevassa tilastossa todeta virhe. Kyseisenä ajankohtana konflikti oli vaatinut yli 1000 uhria – määrää oli esiteltyssä tilastossa karkeasti aliarvioitu.⁷⁶⁹

Jos käytetään hieman *laajennettua* määritelmää *aseelliseksi konfliktiksi* kutsutusta tapahtumasta, saadaan tulokseksi luvut, jotka Mikael Eriksson, Margareta Sollenberg ja Peter Wallensteen Upsalan yliopistosta ovat dokumentoineet tutkimuksessaan *The Uppsala Conflict Data Project*.

1990	1992	1994	1997	1999	2001	2002	2003
32	30	29	19	27	24	21 ⁷⁷⁰	19 ⁷⁷¹

Taulukko 10.1. *Aseelliset konfliktit vuosina 1990–2003* (The Uppsala Conflict Data Project).

Kuten yllä oleva taulukko osoittaa, esimerkiksi vuonna 2002 rekisteröitiin yhteensä 21 suurempaa aseellista konfliktia kaikkiaan 19 paikassa maailmassa, siis hieman vähemmän kuin edellisenä vuotena. Vuosien 1990 ja 2002 välisen jakson aikana rekisteröitiin 58 erilaista suurempaa aseellista konfliktia jakautuneena 46:lle eri alueelle. Kolmea lukuun ottamatta kaikkien tuona ajanjaksona tapahtuneiden konfliktien on katsottava olleen *sisäisiä*, ts. konflikteja jotka ensisijaisesti koskivat jonkin alueen tai valtion hallintaa.⁷⁷² Näistä konflikteista/sodista olivat esimerkiksi vuonna 2000 Pakistanin ja Intian sekä Eritrean ja Etiopian väliset sodat suoria itsenäisten valtioiden välisiä konfrontaatioita. Eritrean ja Etiopian välinen sota oli siinä mielessä erityinen, koska se käytiin koko ajan *tavanomaisin* asevoimin, ja se päättyi kesäkuussa 2000 hyvin johdetun *etiopialaisten* sotilaallisen hyökkäyksen jälkeen, mikä jälkeen Etiopia julisti sodan voitetuksi.⁷⁷³ Myös Kongon sota, kuten aiemmin on todet-

⁷⁶⁹ Ks. Edward Mickolus, Livingstonessa (toim.), *International Terrorism in the Contemporary World* (Westport Conn. Greenwood Press, 1978), s. 44–73

⁷⁷⁰ SIPRI Yearbook 2003: *Armaments, Disarmament and International Security*, (Oxford: Oxford University Press, 2003), ks. Appendix 2A. Patterns of major armed conflicts, 1990–2002.

⁷⁷¹ SIPRI Yearbook 2004, *Armaments, Disarmament and International Security* (Oxford: Oxford University Press, 2004). Renata Dwan and Micaela Gustavsson, “Chapter 3. Major armed conflicts”, Chapter summary. Ks. myös samassa kirjassa: “Appendix 3A, by Mikael Eriksson and Peter Wallensteen, presents data on the patterns of major armed conflicts in the period 1990–2003.”

⁷⁷² Ne neljä konfliktia, jotka tapahtuivat suoraan valtioiden välisinä ajanjaksolla 1990–2003, olivat Irakin ja Kuwaitin, Intian ja Pakistanin sekä Eritrean ja Etiopian konfliktit. Vuonna 2003 käytiin sota Irakin ja Yhdysvaltojen/Ison-Britannian välisenä. (Oxford: SIPRI Yearbook, 2004), sitaatti: “Only two of the 19 conflicts (in 2003) were fought between states: the conflict between Iraq and the multinational coalition led by the United States and the United Kingdom and the long-standing conflict between India and Pakistan over Kashmir. Four of the 19 conflicts were in Africa and eight in Asia.”

⁷⁷³ Ongelman on kuitenkin, että osapuolten välillä ei ole vielä mitään "lopullista yksimielisyyttä" siitä, kenelle sodan laukaisseet kiistellyt aavikkoalueet kuuluvat – sodan syy on siis edelleen poliittisesti ratkai-

tu, on ollut sekava ja pitkäaikainen. Erityistä siellä on, että kolme valtiota, Angola, Zimbabwe ja Namibia, antavat suoraa tai epäsuoraa sotilaallista apua presidentti Kabilan, Kinshasan tapetun ”vahvan miehen” jälkeen valtaan nousseelle maan hallitukselle. Ruanda ja Uganda ovat puolestaan tukeneet kapinallisia koko ajan. Lisäksi siellä on toiminut joukko paikallisia, usein etnisiin perustein rekrytoituja miilisi joukkoja. Monia näistä voidaan pitää rikollisjengeinä, jotka elävät ryöstelemällä operaatioalueensa väestöä. Onkin osoittautunut vaikeaksi lopettaa sotaa luonnonrikkauksiltaan merkittävässä Kongossa, koska kriisiin on liittynyt jo nyt monia osapuolia.

Kylmän sodan päättymisen jälkeisiä muutoksia

Kuten on mainittu, kylmän sodan päättymisen jälkeen suurvaltojen välisen laajan konfliktin uhka on pienentynyt dramaattisesti. Se merkitsi myös, että kolmannen maailman monet kylmän sodan ristiriitoihin liittyvät konfliktit voitiin ratkaista rauhanomaisin keinoin, kuten esimerkiksi Nicaraguan ja El Salvadorin selkkaukset. Monet maat, varsinkin entisen itäblokin alueella, ovat myös liberalisoituneet ja demokratisoituneet. Yhdysvaltojen johtamat sodat Irakia 1991, Kosovoa 1999, Afganistania 2001–2002 ja Irakia 2003 vastaan ovat luultavasti säikäyttäneet useimmat diktaattorit, eivätkä he ole enää uskaltaneet ryhtyä aseellisiin valloitusotiin naapurimaitaan vastaan. Tästä myönteisestä kehityksestä huolimatta on tilanne suhteellisen epävakaa suuressa osassa maailmaa, mikä voi lyhyen ajan kuluessa aiheuttaa uusia konflikteja ja silloin erityisesti ”sisäisiä välienselvittelyjä” kolmannessa maailmassa. Tämä on jo ollut ja tulee luultavasti yhä suuremmissa määrin olemaan suuri haaste läntiselle maailmalle. Yksinkertaisten maat voidaan jakaa nykyisessä kansainvälisessä järjestelmässä kolmeen ”kerrokseen”:⁷⁷⁴

1. *Ensimmäinen kerros* koostuu vakaista ja pitkälle kehittyneistä valtioista Pohjois-Amerikassa, Länsi-Euroopassa ja osissa Aasiaa.
2. *Toinen kerros* käsittää maat, joiden alituisina uhkina ovat sisäiset kriisit ja jotka ovat milloin täysin hallittuja ja suhteellisen menestyviä, milloin yhtäkkiä uuden kriisin kynnyksellä. Näillä mailla on usein ”kroonisen” vaikeasti johdettavia alueita, mikä saattaa johtua pitkäaikaisista, luonteeltaan etnisistä tai uskonnollisista ristiriidoista.
3. *Kolmas kerros* käsittää maat tai maa-alueet, joita ei pystytä kontrolloimaan eikä hallitsemaan tavallisin keinoin, joissa konfliktit ovat luonteeltaan lähes pysyviä ja jonkinlainen pitkään kestävä, rauhallinen kehitys vaikuttaa epätodennäköiseltä.

Onkin odotettavissa, että kolmannen kategorian maissa konfliktit tulevat jatkumaan niin lyhyellä kuin pitkällä aikavälillä. Tämä tulee tuottamaan väistämättömiä seurauksia maailmanlaajuiselle turvallisuudelle. Näitä maita voidaan tuskin pitää länsimaisen käsityksen mukaisina kansallisvaltioina, koska valtiovalta on täysin tai osittain toimintakyvytön, eikä se pysty kontrolloimaan aluettaan. Kapinaliikkeitten, klaanien tai muunlaisten ”vastavoimien”

sematta. Etiopian hallitus on kuitenkin selvään sotilaalliseen voittoonsa tukeutuen määritellyt maan Afrikan Sarven ”alueelliseksi suurvallaksi”.

⁷⁷⁴ Metz, Steven: ”A Strategic Context for Third Tier Conflict” *Military Review*, December 1994–January/February, 1995.

kontrolloimat paikalliset voimakeskittymät hallitsevat osia näistä maista. Niistä saa alkunsa myös eräänlainen ”anarkistinen regionalismi”. Monet Saharan eteläpuoliset Afrikan maat ja useat Venäjän eteläpuoliset entiset neuvostotasavallat ovat tässä tilanteessa ja niissä voi nopeasti ilmetä samoja hajoamistendenssejä kuin mitä on nähty Afganistanissa, Sierra Leonessa, Somaliassa ja Liberiassa.

Näissä maissa keskushallinto kontrolloi usein pääkaupunikia sekä joitakin harvoja alueita ja suurempia kaupunkeja, kun taas muualla valtaa käyttävät niin sanotut sotapäälliköt, *war lords*, jotka saattavat olla myös poliittisia, etnisiä tai uskonnollisia johtajia. On myös tavallista, että tällaisilla alueilla muodostuu ei-valtiollisia poliisi- tai turvallisuusjoukkoja, ja että sotapäällikkö ”myy” turvallisuutta suojelija-asiakas-suhteessa. Monien näiden sotapäälliköiden intresseissä on konfliktien jatkuminen, koska ne muodostavat oman vallan perustan. Jos nämä johtajat myös pitävät hallussaan arvokkaita resursseja, esim. timantti- tai huumetuotantoa, he kykenevät myös pitämään yllä yksityisarmeijoita, jotka pystyvät kontrolloimaan väestöä ja ovat suojana keskushallintoa vastaan. Juuri timanttituotannon kontrolli on osoittautunut tärkeäksi tekijäksi esimerkiksi Angolan pitkäaikaisessa konfliktissa, jossa kapinaliike *União Nacional para Independência Total de Angola* (UNITA) kontrolloi muun muassa timanteista rikasta Lunda Norte -provinssia. Kolumbiassa kokaiinin tuotanto on kahden sissiliikkeen, *Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia* (FARC) ja *Ejército Popular de Liberación* (EPL) sekä useiden yksityisten ”huumeparonien” taloudellinen avainresurssi.

Tilanteessa, jossa pääosa väestöstä voi huonosti, on tavallista, että alkaa muodostua erilaisia vastaliikkeitä ja vastakulttuureita. Sellaisista tulee usein militantteja ja eräs esimerkki tästä on ilmiö, jota lännessä usein kutsutaan nimellä *uskonnollinen fundamentalismi*. Se voi perustua mihin tahansa uskontoon ja se voidaan yhdistää toisiin yhteisiin nimittäjiin, kuten ideologiaan, etnisyyteen tai kulttuuriin. Tämän tapaiset vastakulttuurit ovat olleet tärkeitä käyttövoimia hajoavissa valtioissa ja alueilla, esimerkiksi entisessä Jugoslaviassa, suuressa osassa Afrikkaa ja Kaakkois-Aasiassa. Monessa tapauksessa näillä kumouksellisilla vastaliikkeillä voi olla myös rahoituksellisista syistä kosketus järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Valtiovallalla on sellaisissa maissa tavallisesti puute myös taloudellisista voimavaroista, mikä on tärkeä syy siihen, että se ei pysty pitämään yllä turvallisia oloja tietyissä osissa maata. Tämä vuorostaan antaa tilaa paikallisille johtajille tai sotapäälliköille.

Istuvan hallituksen legitiimiyden aste on tärkeä tekijä kehityksessä, joka voi mahdollisesti johtaa aseistettuun kapinaan ja sisällissotaan. Jotta tämän laatuista konflikteja voisi ymmärtää, on siis välttämätöntä tunnistaa, mikä aikaansaa legitiimiyden, mikä murtaa sen ja miten se voidaan jälleen saavuttaa. Historiallisesta perspektiivistä katsottuna kapinasodat ovat harvoin onnistuneet maissa, joissa hallitsevalla eliitillä on ollut ”ruohonjuuritason yhteys” väestön laajempiin kansankerroksiin tai on löytynyt mekanismeja, joiden avulla väestö on voinut vaikuttaa olemassa olevaan järjestelmään. Esimerkkinä tästä on brittiläisen imperiumin asteittainen lopettaminen, mikä tapahtui suhteellisen hallitusti verrattuna ranskalaisen imperiumin lakkauttamiseen.

Kapinasodan tärkeä syntymiseen liittyvä syy on, kuten jo mainittiin, että hallitseva eliitti asettuu vastustamaan välttämättömiä uudistuksia, jotka vähentävät sen etuoikeuksia. Sellai-

nessa tilanteessa on vaikea välttää konfrontaatiota yhteiskunnan muiden poliittisten ja uskonnollisten voimien kanssa, mikä usein johtaa enemmän tai myöhemmin väkivallan käyttöön. Jos olemassa on kumouksellinen liike, jonka julkilausuttuna päämääränä on valtaan nousu, voi siitä seurata, että istuva hallitus kohdistaa jonkinlaisia pakkotoimenpiteitä vastustajiinsa. Tämä voi entisestään leventää hallitsevien ja hallittujen välistä kuilua, ja tilanne voi siten eskaloitua yhä väkivaltaisemmaksi. Kapinaliikkeille on luonteenomaista, että ne antavat lupauksia paremmasta elämästä laajoille kansankerroksille saadakseen siten tukea. Jos kapinaliikkeet onnistuvat tässä, on tavallista, että seuraavassa vaiheessa organisoidaan sissijoukkoja. Sen jälkeen sissien on tapana alkaa hitaasti mutta varmasti ottaa hoitaakseen valtion tehtävät maaseudulla, minkä ansiosta väestö usein saadaan entistä tehokkaammin eristetyksi keskushallinnosta. Lopulta tulee usein vaihe, jolloin sissit aloittavat yleisen vastahyökkäyksen. Silloin on yleensä kyseessä poliittisesti tietoinen ja suhteellisen tehokas kapinaliike, mutta nykyään yleisempiä ovat – kuten aiemmin on todettu – paikallisia ambitioita omaavat liikkeet, joiden käyttövoimana on muu kuin ideologia, esimerkiksi paikallisten voimavarojen hallinta.

Matalan intensiteetin konflikteiksi voi laskea terrorismin, joka on epäsymmetrisen sodankäynnin yksi muodoista. Kun World Trade Center ja osia Pentagonista tuhoutuivat terroristihyökkäyksissä 11. päivänä syyskuuta 2001, tuskin kukaan epäili, että Yhdysvallat ei vastaisi iskuun. Saman vuoden lokakuussa – poliittisen ja sotilaallisen valmistautumisperiodin jälkeen – amerikkalaiset olivat matkalla Afganistaniin Taliban-hallintoa vastaan. Sen jälkeen seurasi hyökkäys Irakiin kevään 2003 aikana. Huipputehokas sodankäynti Afganistanissa ja Irakissa eivät sinällään tuottaneet ongelmia. Amerikkalaisilla ja briteillä on käytössään nykyaikaisia aseita ja hyvin harjoitettuja sotilaita. Ilmavoiman käyttö yhdistettynä erikoisjoukkoihin on osoittautunut erityisen menestykselliseksi. Hyvän alun jälkeinen kehitys on kuitenkin osoittautunut vaikeasti hoidettavaksi. On myös käynyt ilmi, että al-Qaidan edustajien vangitseminen tai tuhoaminen on hyvin ongelmallista voimavarojen ja tekniikan ylivoimaisuudesta huolimatta.

Monet pitävät terroriverkosto al-Qaidaa uutena historiallisena ilmiönä. On ehkä kuitenkin järkevämpää pitää sitä nykyaikaisena terrori- ja kapinaliikkeenä, jossa on menneeseen osoittavia piirteitä ja koko joukko uusia piirteitä, esimerkiksi kyky käyttää hyväksi mediaa ja käsitellä uutta informaatioteknologiaa. On yleisesti tunnettua, että verkostorakenteita on vaikea tuhota, koska ne ovat järjestäytyneet soluiksi. Jos yksi solu tuhoetaan, niin koko verkosto ei siitä romahda. Jos ei ole mitään selvästi määriteltyä keskusta tuhottavaksi, on hyvin vaikea aiheuttaa verkostolle mitään merkittävää vahinkoa.

On ennakoitu, että tulevaisuuden sota voisi muodostua ”valtio vastaan verkosto” -sodaksi. Toisaalta, kuinka puolustautua tämän tyyppistä epäsymmetristä uhkaa vastaan tuhoamatta samalla omaa yhteiskuntaansa omien kansalaistensa äärimmäisellä kontrollilla? Kysymyksen on vaikea vastata. Tähänastinen kehitys antaa lähinnä viitteitä siihen suuntaan, että amerikkalaiset tahollaan yrittävät hyökätä yhtä ongelman perussyystä, Lähi-idässä vallitsevaa demokratian ja ihmisoikeuksien puutetta vastaan käyttämällä väkivaltaa niissä maissa, joiden katsotaan muodostavan maaperän tämän tyyppiselle fundamentalismille. Yhdysvaltoja ja sen liittolaisia odottaa luultavasti pitkäaikainen ja monimutkainen konflikti, jos ne aiko-

vat kukistaa kansainvälisen terrorismin. Amerikkalaisilla on käytettävissään riittävästi sotilaallisia voimavaroja operoidakseen maailmanlaajuisesti täysin yksin. Toisaalta myös supervallan resurssit ovat rajoitetut. Riippumatta siitä, tuleeko ”sota terrorismia vastaan” onnistumaan vai ei, on perusteltua väittää, että länsimaiden uhkakuva-ajattelussa on tapahtunut olennainen muutos 11. syyskuuta 2001 jälkeen. Klassista tavanomaista sodankäyntiä (mallia Irak 2003) ei tietenkään voi pitää mahdottomana, mutta kuten on käynyt ilmi, sodankäynnin muut muodot dominoivat näkymää.

Maailma ei ole hyvin järjestäytyneenä, oikeudenmukainen ja hyvien voimien hallitsemana. Koska monia maita hallitsee enemmän tai vähemmän korruptoitunut hallitus, tulevaisuudessa on odotettavissa sisällissotia ja pitkäaikaisia sisäisiä konflikteja. On tuskin mitään uutta siinä, että valtiot ja muut toimijat käyttävät aseita toisiaan vastaan. Uutta sen sijaan on, että tämän päivän teknologia antaa pienille ja poliittisesti marginaalisille, mutta fanaattisille ryhmille suuremmat mahdollisuudet toteuttaa suunnitelmiaan kuin 50 vuotta sitten. Yksinkertaiset epäsymmetriset keinot voivat olla teholtaan merkittäviä. Kannattaa panna merkkeille, että kaikkein tuhoisimpia siviilikohteisiin suunnattuja epäsymmetrisiä hyökkäyksiä Pohjois-Amerikassa, Euroopassa ja Japanissa ei ole suoritettu sotilaallisilla alustoilla tai laveteilla. Epäsymmetristen uhkien uudet muodot ovat luonteeltaan erilaisia kuin ne, joiden edessä kehittynyt maailma oli kylmän sodan aikana, mutta mitkä sitten ovat koko maailmaa koskevat haasteet? Onko viime vuosien kehitys vahvistanut Harvardprofessorin, Samuel P. Huntingtonin hypoteesin ”sivilisaatioiden taistelusta”, *the Clash of Civilization?* Jotkut ovat skeptisiä, kun taas toiset – esimerkiksi brittiläinen sotahistorioitsija John Keegan – ovat taipuvaisempia olemaan samaa mieltä. Lisäksi jotkut, kuten brittiläinen sotahistorioitsija Michael Howard, ovat sitä mieltä, että kovinkaan paljon uutta ei ole ilmennyt. Se mikä todella on uutta 11. syyskuuta 2001 jälkeen, kuten hän kirjoittaa artikkelissaan syyskuussa 2002, on että amerikkalaiset eivät enää kysy itseltään ”How can we stop this from happening again?” vaan sen sijaan ”Why do they hate us so much?”.⁷⁷⁵

Oli sitten ”sivilisaatioiden taistelun” kanssa miten tahansa, niin informaationsodankäynti on teema, joka kannattaa nostaa esiin kylmän sodan jälkeen uutena epäsymmetrisenä ilmiönä. Läntisten informaatorakenteiden katsotaan nyt olevan erityisen uhattuina. Hyvin organisoitu epäsymmetrinen vastustaja pystyy esimerkiksi – ainakin teoriassa – koska tahansa aloittamaan lännessä yksityisiin intresseihin kohdistuvan taloudellisen sodankäynnin manipuloimalla tavalla tai toisella sähköisiä transaktioita. Veisi aikaa taistella sellaista hyökkäystä vastaan. Miten ”kyberperusteisiin” hyökkäyksiin pystytään vastaamaan? Myös sotilassektorille leimallista länsimaiden digitalisointia pidetään yleisesti haavoittuvana. Tietokoneen

⁷⁷⁵Samuel Huntingtonin hypoteesi esiteltiin laajemmalle yleisölle artikkelilla ”The Clash of Civilizations”, *Foreign Affairs* (September/October 1993) ja sitä kehitettiin edelleen Samuel P. Huntingtonin (1996) julkaisussa: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Touchstone, London. John Keeganin suhtautuminen näkyy esim. *Daily Telegraph* lehden 7/10 2001 artikkelissa ”In this War of Civilisations, the West Will Prevail”. Howardin suhteen katso mm. ”It’s Not So Much War It’s More Like a Hunt”, *The Times* 2/10 2001 ja ”Smoke on the Horizon”, *Financial Times* 6/9 2002 (josta sitaatti on otettu).

sulkeminen ja manuaalisten järjestelmien käyttäminen ei ole enää mikään vaihtoehto, koska niitä järjestelmiä ei enää ole.

Kokemuksia tulevaisuutta varten

Edellä esitettyä taustaa vasten katsottuna näyttää siltä, että voimme odottaa lisää epäsymmetrisiä konflikteja sekä lyhyellä että pitkällä aikavälillä. Näin ollen on paikallaan lopuksi viitata muutamiiin tärkeisiin kokemuksiin tulevaisuutta silmällä pitäen. Kohdat eivät ole missään keskinäisessä paremmuusjärjestyksessä:

- Teknisillä ratkaisuilla on rajallinen arvo, ellei samalla ole käytettävissä hyviä ja päivitettyjä tiedustelutietoja.
- Tärkeintä ei ole olla sotilaallisesti ja teknologisesti ylivoimainen viholliseen nähden, vaan ymmärtää potentiaalisen vihollisen ajatustapaa, kulttuuria jne.
- Matalan intensiteetin konfliktien yhteydessä on miltei mahdotonta saavuttaa nopeita ja ratkaisevia voittoja.
- Joustavien ja liikkuvien joukkojen suhteellinen merkitys kasvaa, jos on pystyttävä käsittelemään epäsymmetrisiä konflikteja.
- Perinteiset, raskaasti mekaaniset joukot ovat avainasemassa vain suurten tavanomaisten konfliktien yhteydessä.
- Harvalla valtiolla (jos millään) on tänä päivänä harkittu käsittelystrategia tietoyhteyksiin ja informaatioverkostoon kohdistuvia uhkia vastaan. Haavoittuvimpia epäsymmetrisille hyökkäyksille ovat luultavasti siviiliyhteiskunnan verkostot (esimerkiksi energiahuoltoa, liikennettä ja rahataloutta koskevat).
- Vihollinen, joka haluaa vahingoittaa länttä, ei yritä haastaa lännen sotilaallista kapasiteettia, vaan käyttää perinteisiä, mutta ”nykyaikaistettuja”, epäsymmetrisiä menetelmiä, kuten esimerkiksi informaatio-operaatioita ja terroritekoja.

Amerikkalaisessa epäsymmetriaa käsittelevässä keskustelussa useat kriitikot ovat sitä mieltä, että kalliisiin, raskaisiin ja monimutkaisiin, symmetrisen vihollisen mukaan mitoitettuihin järjestelmiin tehtyjä suunnattomia panostuksia ei merkittävässä määrin pystytä käyttämään epäsymmetristä sodankäyntiä soveltavaa vihollista vastaan. Tämä on yleinen ja rakenteellinen ongelma länsimaissa. Epäsymmetriset ja matalan intensiteetin konfliktit ovat lähitulevaisuuden globaali ongelma. Kuten tässä jaksossa on käynyt ilmi, tähän ongelmaan ei ole olemassa mitään yksinkertaisia ja nopeita ratkaisuja. On kuitenkin äärimmäisen tärkeää seurata tarkasti kehitystä ja tutkia ongelmaa systemaattisesti, jotta pystyisimme käsittelemään näitä ongelmia nyt ja tulevaisuudessa.

10.3 Lopuksi – tilanne ja ajatuksia vuonna 2006

Tämän kirjan aikaisemmissa, nykyaikaisen sodankäynnin tärkeitä trendejä koskevissa kuvauksissa on esitelty monia uusia ajatuksia ja ajatustapoja. Ovatko sotilaallisen voiman käyttämisen edellytykset muuttumassa? Onko edessämme monien väittämä uusi sodankäynnin vallankumous (vallankumous sotilasalalla), ”Revolution in Military Affairs”? Mikäli näin on, mikä sitten on täysin uutta? Onko suurten tavanomaisten sotien aika ohi, kuten Martin van Creveldin ja John Keeganin kaltaiset kriitikot ovat väittäneet?

On välttämätöntä pysähtyä hetkeksi ja tarkistaa ”sijaintimme kartalla”. Toistaiseksi ei ole juurikaan merkkejä siitä, että maailmassa olisi lähivuosina vähemmän sotia ja konflikteja. Ajankohtaisten konfliktien keskipisteenä ei kuitenkaan ole teknologia vaan ihmiset, vaikka sodankäynti nykyään näyttääkin täysin erilaiselta kuin Napoleonin sotien aikana. Varsinaiset sotatoimet näyttävät näin ollen erilaisilta, ja tuhoamiskyky on huomattavasti kasvanut.

Monet peruspiirteet ovat kuitenkin lähes muuttumattomia niin kauan kuin sota käsitetään inhimillisenä ilmiönä. Väkivallan käyttö on ja tulee olemaan sodalle selvästi tunnusomainen piirre. *Sodan luonteen (krigets natur)* käsite on pysynyt suurin piirtein muuttumattomana tässä kuvattujen kahden vuosisadan ajan. Sotilaallisia perusperiaatteita ja ”rationaalisen sotilaallisen käyttäytymisenä” pidettyä esiintymistä ovat leimanneet aikojen kuluessa *hyviksi sotilaalliseksi kokemuksiksi* kumuloituneet seikat yhtä suuressa määrin kuin tekniikan/teknologian nopeat muutokset ja näiden sotilaallinen hyödyntäminen. Näin ollen on harhaluuloa, että itse sodan luonne voisi nyt *totaalisesti muuttua* muutaman vuoden kuluessa, vaikka siihen sovelletut uusi teknologia ja taktiikka tulevatkin vähitellen muovaamaan *taistelutilaa* huomattavassa määrin. Sotahistoriassa tiedämme ennenkin tapahtuneen nopeita muutoksia. Tässä on syytä muistaa kanuunoiden ja muskettien aikoinaan sotalaitoksessa aikaansaama merkittävä muutos, sekä vastaava dramaattinen taistelukentällä tapahtunut toiminnan uudelleenjärjestely, jonka lentokoneiden ja panssaroitujen ajoneuvojen käyttöönotto toi mukanaan ensimmäisen maailmansodan jälkeen.

Mielestäni on tärkeää, että Sotatieteessä (Krigsvetenskap) fokus suunnataan sodankäynnin eri muotoihin. Tällä alueella tapahtuva tutkimus on osa tämän ammattialan kehittämistyötä, ja osia tästä tutkimuksesta on aikaisemmin esitelty tässä kirjassa. Kirja on osa tutkimusdokumentaatiota ja se on laadittu opetuskäyttöön sopivaksi. Olen jakanut nykyaikaisen sodankäynnin karkeasti kahteen pääkategoriaan, joissa molemmissa toistuvat sodankäynnin monet piirteet:

- Valtioiden välinen *tavanomainen sodankäynti* (jota monissa kirjoituksissa kutsutaan myös konventionaaliseksi sodaksi tai ”valtio vastaan valtio sodankäynniksi”),
- Ei-valtioiden välinen *epätavanomainen sodankäynti* (tässä sitä on käytetty nykyaikaisena *kokoavana nimikkeenä* erimuotoisille kapinoille, sissisodille, matalan intensiteetin konflikteille (LIC) ja osalle nykyaikaista (kansainvälistä) terrorismia.

Kuten aikaisemmin on todettu, epätavanomaisen sodankäynnin eri muodot on useimmiten suunnattu vallassa olevaa hallitusta vastaan. Sotaa käydään tavallisesti valtiojärjestelmän

sisällä, toisin sanoen sitä voidaan pitää sisällissotana. Kokonaiskuva on kuitenkin erittäin monimutkainen, ja uusia epätavanomaisen sodankäynnin muotoja kehitetään/sovelletaan jatkuvasti käyttöön paikallisesti (tai alueellisesti) sotaa käyvissä valtioissa. Haluan tässä täsmentää, että nämä kaksi sodankäynnin päämuotoa *eivät* sulje pois toisiaan, ja näiden molempien sodan muotojen väliin ”mahtuu paljon”. Sinne kuuluvat muun muassa sellaiset käsitteet kuin CIMIC,⁷⁷⁶ ”rauhaa palauttavat operaatiot”, kriisinhallintatehtävät ja niin edelleen. Nämä ovat usein ajankohtaisia juuri kummankin sodankäynnin pääkategorian välisellä alueella. Konfliktit saattavat muuttaa luonnettaan varsinkin siinä yhteydessä, kun *ulkopuolinen valta* (mahdollisesti useammat vallat/kansainvälinen yhteisö) puuttuu (sisäiseen) konfliktiin, monesti pakottaakseen osapuolet lopettamaan konfliktin.

Mielestäni kumpaakin sodankäynnin pääkategoriaa pitää sekä tutkia että opettaa. Se on välttämätöntä, mikäli upseereista ja muista asiantuntijaryhmistä halutaan tehdä riittävän päteviä olemaan osana *nykyaikaisen sodankäynnin* ajankohtaisia ilmentymiä. On myös tärkeää, että valtion poliittiseen ja hallinnolliseen johtoon kuuluvat pystyvät ymmärtämään ja tulkitsemaan niiden konfliktien eri puolia, joihin oma valtio saattaa joutua vedetyksi mukaan. Toisin sanoen: Nykyaikainen sodankäynti voidaan karkeasti luokitella joko tavanomaiseksi tai epätavanomaiseksi. Sotatieteen alalla meidän on tutkittava näitä kumpaakin sodankäynnin muotoa.

Pienempien *länsimaisten* puolustusvoimien ajankohtaisena haasteena on kehittää asevoimistaan rakenne, joka pystyy hyödyntämään nykyaikaista taktiikkaa taktisella ja operatiivisella tasolla, ja jossa itselle varmistetaan suuri joustavuus ja kyky hyökkäyksellisyyteen yhdistettynä kykyyn käydä sitkeitä puolustustaisteluja. Keskeisenä tehtävänä on myös luoda nykyaikainen käsitteistö, joka kulloisellakin kielellä pystyy selittämään mm. liikesodankäyntiin tai kapinan torjuntaan liittyviä erikoispiirteitä. Olisi myös ymmärrettävä, mitä mahdollisesti halutaan *korvata*. Näin ollen on tärkeää, ettei uutta välttämättä nähdä täydellisenä muutoksena aikaisemmista käytännöistä, vaan uutena kehityksenä, jossa käytetään hyväksi sitä, mikä on toimintakaavana toiminut varsin hyvin vuoden 1945 jälkeen. Monet uusista ajatuksista ovat nykyään ”tuonti-ideoita” USA:sta/Natosta tai yleisemmästä sotateoriasta. Uudet ajatukset pitää siis soveltaa paikallisiin olosuhteisiin, jos sillä vain saadaan aikaan riittävän toimiva lopputulos. Tässä yhteydessä on korostettava muun muassa *liikesodankäynnin periaatteiden* nykyaikaisten variaatioiden keskeisyyttä. Olisikin todella vastuutonta jättää huomiotta ne suuntaukset, jotka nyt ovat hallitsevia maailman sotilaallisesti johtavissa maissa. Olennaista on myös se millä tavalla me nyt käsittelemme muun muassa tehtävä-taktiikkaa [*Auftragstaktik*] versus käskytystaktiikkaa [*Befehlstaktik*], miten ymmärrämme painopisteen ja Voimanlähteen käsitteet. Toisaalta on oleellista ymmärtää komentajan operatio-ajatuksen ja tehtävän varsinaisen toteuttamisen välinen eroavaisuus ajallisesti ja paikallisesti. On tärkeää ymmärtää myös, että liikesodankäyntiin suuntautuneen doktriinin voima *ei* ole siinä, miten yksityiskohtaisesti varsinaiset ohjeet/suuntaviivat muotoillaan, vaan millä

⁷⁷⁶ Toim.huom: CIMIC merkitsee siviili–sotilas-yhteistoimintaa. Yhteistoiminta voi sisältää sotilas- ja siviiliviranomaisten, sotilaiden ja paikallisen väestön ja kansalaisjärjestöjen tai sotilasviranomaisten ja eritasoisten avustusjärjestöjen yhteyksiä.

tavalla *doktriini* saa ihmisen ajattelemaan ja toimimaan. Sotilaallinen tapa ajatella täytyy aika myöten sopeuttaa tähän uuteen tapaan ajatella, jos me todella aiomme siirtyä liikesodankäynnin teorian periaatteille perustuvan puolustuksen suuntaan. Tässä yhteydessä on myös ilman muuta keskeistä, pystymmekö kehittämään nykyaikaisia puolustushaara-doktriineita, jotka ottavat huomioon kussakin tilanteessa voimassa olevan doktriinin ja valitsevat kansainväliset suuntaukset niihin liittyvine doktriineineen (lue: Nato-doktriinit). Ehkä seuraava taulukko pystyy paremmin kuin monet sanat kertomaan taistelukentällä nyt tapahtuvista muutoksista – etäisyyden käsite on ehkä saamassa uuden sisällön?

Asetyyppi/asekategoria	Tilanne toisen maailmansodan päättyessä	Tilanne 1990-luvun puolivälissä
Kenttätykistö	kantama 5 – 20 km	kantama 20 – 35 km
Raketinheitinjärjestelmä – MLRS-tyyppinen	kantama 5 – 10 km	20 – 70 (+) km
Panssarintorjunta-aseet	kantama 0.1 – 1.2 km	0.05 – 6 km
Taktisen/operatiivisen tason ohjukset	Saksalainen – rajallinen kapasiteetti	80 – 750 km
Maavoimaoperaatioita tukevat helikopterit	Ei operatiivisia	350 – 400 km
Taktinen lentotuki (CAS ja AI)	Toimintaetäisyys 150 – 200 km	1000 (plus) km
Niin sanotut ”Recce-strike complexes”	–	300 – 600 km
Ilmakuljetteiset risteilyohjukset	–	noin 550 km
Maalta laukaistavat risteilyohjukset	–	2000 – 2500 km

Taulukko 10.2: Eri asejärjestelmien maksimaalinen kantama, kilometreissä mitattuna.

Useimmat kylmän sodan päättymisvuoden 1991 jälkeen käydyt sodat ovat olleet sisällissotia. Suurin osa niistä on ollut sekä pitkäaikaisia että suhteellisen verisiä, ja niitä ovat lisäksi usein leimanneet erimuotoiset julmuudet. Toisaalta on käyty myös niin sanottuja ”uudenlaisia” sotia, joissa hyökkääjä selviää lähes täysin ilman kaatuneita, mutta vastapuolen tappiot ovat suuret. Esimerkkejä näistä kahdenlaisista sodista on helppo löytää:

- 1990-luvun sisällissodille usein ominainen julma raakuus sellaisena, kuin sitä on käytetty entisessä Jugoslaviassa, entisessä Zaireissa ja varsinkin Sierra Leonessa, Ruandassa, Liberiassa, Angolassa ja Somaliassa Afrikassa, sekä vastaavasti Kolumbiassa Latinalaisessa Amerikassa, on kaiken kaikkiaan vaikuttanut voimakkaasti kansainväliseen mielipiteeseen.
- Vastakohtana voidaan pitää Naton niin sanottua ”kirurgista sodankäyntiä” Kosovon sodassa keväällä 1991. Lentäjät toimivat monen tuhannen jalan korkeudessa näyttölaitteineen ja laukaisivat ”älykkäät” pitkän kantaman aseensa lähestulkoon ilman alasammutuksi tulemisen pelkoa; hyvä panna merkille, että länsimaat ovat varmistaneet ilmaherruuden. Tässä tapauksessa tappioita joutui kärsimään vain vastustaja, joka käytännössä ei pystynyt vastaamaan samantapaisilla *tavanomaisilla* aseilla. Israel yritti alkuvaiheessa jotain vastaavaa Hizbollahia vastaan kesällä 2006 Libanonissa, mutta rajallisella menestyksellä. Tämän vuoksi maavoimat oli pakko lähettää taisteluun.

Yhdysvaltojen hyökkäys Afganistaniin syksyllä 2001/kevällä 2002 oli tästä mallista vähän muunneltu sota. Taistelutilaa hallitsi tässä erikoisjoukkojen ja ilmavoiman ”uusi sekoitus” yhdistettynä Pohjoisen liiton asettamiin maavoimiin. Niiden tarkoituksena oli ottaa haltuunsa maan valvonta sen jälkeen kun Taliban-hallinto liittolaisineen oli nopeasti romahtanut, monien asiantuntijoiden suureksi yllätykseksi. Nopea voitto ei kuitenkaan ole tae pysyvästä rauhasta.

Ulf Andenæs kirjoittaa seuraavaa, arvioidessaan erittäin mielenkiintoista uudehkoa kirjaa viime aikojen verisistä sodista ja niihin osallistujista:

Sota käy jatkuvasti yhä barbaarisemmaksi ihmisoikeuksien ja humanismin peräänkuuluttamisesta huolimatta. Näiden arvojen vaatiminen on turhaa niin kauan kuin sotivat joukkiot eivät tunnusta uhrejaan lähimmäisikseen. Mikäli halutaan hillitä näiden joukkioiden harjoittamaa raakuutta, on parempi vedota heidän sotilaskunniaansa. Silloin voidaan vedota heidän ammatilliseen ja miehiseen ylpeyteensä siinä laajuudessa kuin he itse katsovat olevansa soturiluokan jäseniä: "Sotilas ei tapa vankeja. Sotilas ei tapa lapsia. Sotilas ei raiskaa naisia. Sotilas ei silvo ja tapa puolustuskyvyttömiä siviilejä." Punainen Risti on alkanut lähettää tällaisia vetoomuksia: Hätkähdyttävintä on, ettei niissä käytetä sellaisia käsitteitä kuin myötätunto tai säädyllisyys, niissä vain vedotaan taisteleviin osapuoliin sodan ammattilaisina, kirjoittaa Ignatieff (...) ⁷⁷⁷

Luultavasti nyt on aika tarkastella lähemmin myös ”piilevämpiä” puolia tavallisesti nykyaikaiseksi kutsutussa sodankäynnissä. Tässä yhteydessä saattaa olla välttämätöntä pyyhkiä pölyt juuri ”vanhanaikaisemmista” sodankäyntiin liittyvistä kunniakäsitteistä, ja tehdä ne kenties uudelleen ajankohtaisiksi tulevaisuutta ajatellen. Ellei näin tapahdu, tulemme luultavasti näkemään yhä raaempaa ja tuhoavampaa matalan intensiteetin sodankäyntiä – ja kuten tässä esityksessä aikaisemmin on paljon puhuttu, tällä hetkellä hallitsevaa on juuri tämänkaltainen sodankäynti, eikä suinkaan vakinaisten joukkojen taistelu siisteissä univormuissa, kurinalaisina ja sotilaallisesti valvottuina.

Punaisen Ristin perustaja Henri Dunant oli aikanaan ymmärtänyt, että 1890-luvun alussa kehitetyillä sodankäyntiä koskevilla sopimuksilla oli selkeät rajoituksensa. Hän ei itse koskaan uskonut, että pelkästään kansainvälisen sopimuksen arvovalta riittäisi estämään julkimuksia. ⁷⁷⁸ Ignatieff on muotoillut tämän näin:

Vaikka Dunant ei koskaan kehitellytkään argumenttiaan, hän oivalsi, että tällaiset sopimukset perustuivat syvempään moraaliseen lähteeseen – sotilaskunniaa koskeviin käsityksiin. Vaikka nämä säännöt vaihtelevat kulttuurista toiseen, ne näyttävät olevan olemassa kaikissa kulttuureissa. Näiden yhteispiirteet ovat muun muassa inhimillisen moraalin vanhimpia tuotteita, kristillisestä ritarisäännöstöstä japanilaiseen bushidoon, tai ”sotilaan tiehen”, samuraiden ankaraan eettiseen koodiin (...) Sotilaskunnia piti sisällään käsityksen sodasta moraalisen areenana, jossa miehet hyveet asetettiin julkisesti esille. Kunnias taistelu oli taistelua ilman pelkoa, ilman epäröintiä ja sen vuoksi ilman dualismia. Säännöt tunnustivat taistelun moraalisen paradoksin – toisiaan vastaan rohkeasti taistelleita yhdistää molemminpuolinen kunnioitus, ja jos he saavat surmansa toistensa käden kautta, heistä tulee kuolemassa veljiä.

⁷⁷⁷ Ote on Michael Ignatieffin kirjan, *Krigerens ære. Etnisk krig og den moderne samvittighet*, arvostelusta. (Arvostelun on kirjoittanut Ulf Andenæs Aftenpostenissa Osllossa joulukuussa 1999.) Hän näkee asian tällaisena: Ei ole olemassa mitään kunnian korviketta, jos taistelukentällä pidetään kiinni säädyllisyydestä. Siellä missä kuolema taistelussa osuu kohdalle, ei ole tuomareita, tai tarkemmin ottaen, poliiseja paikalla.

⁷⁷⁸ Geneven sopimuksen tarkistettu versio hyväksyttiin 1906 ja Haagin sopimus syntyi vuonna 1907. Haagin sopimuksessa kunnianhimoiset pyrkimykset muotoiltiin seuraavasti: ”... (maat alistuisivat noudattamaan) inhimillisyyden lakeja ja yleistä omantunnon ääntä”. Vaikka vielä on selvästi matkaa ennen kuin näiden kahden sopimuksen tavoitteisiin päästään, ainakin osassa maailmaa on tänä päivänä luonnollista (ja poliittisesti välttämätöntä) noudattaa näitä tässä vedettyjä suuntaviivoja.

Sotilaskunnia oli sekä yhteenkuuluvuuskoodi että vastuuetiikkaa. Kaikkialla missä sotaitoa harjoitettiin, sotilaat tekivät eron taistelevien ja ei-taistelevien, laillisten ja laittomien tavoitteiden, eettisesti hyväksytyjen ja ei-hyväksytyjen aseiden, vankien ja haavoittuneiden sivistyneen ja barbaarisen käsittelyn välillä. Samanlaisia koodeja on saatettu kunnioittaa yhtä usein sääntöjä rikottaessa kuin niitä noudatettaessa, mutta ilman niitä sota ei ole sotaa – se on vain teurastamista.⁷⁷⁹

Yhdysvallat on yrittänyt ottaa kaikin tavoin opikseen syyskuun 2001 tapahtumista – ja on sen seurauksena toistaiseksi osallistunut yhdessä liittolaisten kanssa kahteen sotaan – Afganistanissa ja Irakissa – kummassakin rajallisella menestyksellä. Bushin hallinto on paljolti keskittynyt puolustuksen tekniseen kehittämiseen, mukaan lukien ne päätelmät, joita nyt voidaan/pitää tehdä Yhdysvaltain puolustusvoimien muuttamisesta, jne. Tämän kirjoittaja on pannut merkille ainakin yhden seikan: niiden jotka haluavat tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä tavallisesti *revolution in military affairs* -käsitteen alle kootun teknologian ja uuden taktiikan ratkaisevasta merkityksestä, pitää ensiksi muistaa tähän liittyvät monet reunaehdot. Afganistan on todellakin ”muu alue”, ja on kerta kaikkiaan hankalaa koota selviä kokemuksia sodankäynnistä tässä poliittisesti, etnisesti ja maantieteellisesti pirstoutuneessa maassa. Saddamin hallintoa vastaan Irakissa 2003 tapahtuneiden alkuvaiheen tehokkaiden sotatoimien jälkeen maan valvontaa ei todellakaan ole pystytty varmistamaan käytettävissä olevien sotilaallisten voimavarojen avulla. Sen sijaan on nähty pitkällisen ja komplisoidun terrori- ja sissisodankäynnin kehittyminen, jossa Irak on monella tapaa hajonnut sisäisesti uskonnollisten ja etnisten ryhmien välisissä erimielisyyksissä. On tärkeää, mitä johtopäätöksiä nyt mahdollisesti esimerkiksi Yhdysvalloissa, Englannissa ja läntisessä maailmassa muutenkin tehdään teknologiaan, taktiikkaan ja sotilaskoulutukseen liittyen. Nyt ollaan monien uusien sotilaallisten haasteiden edessä.

Meneillään oleviin sotiin liittyen on käynyt ilmi, että huomattavaa pulaa on sekä erikoisjoukoista että tiedustelu-upseereista, jotka osaavat paikallista kieltä ja tuntevat muun muassa maata ja sen kulttuuria. Tämänkaltaiset tiedot olivat muun muassa edellytyksenä onnistuneelle yhteistyölle Taliban-hallinnon päävastustajan, Pohjoisen liiton kanssa 2001/2002. Useita sekaannuksia on kuitenkin sattunut, kuten yleensä tapahtuu toimittaessa yhdessä muista maailman kolkista olevien ihmisten kanssa. Joillakin näistä on ollut vakavia seurauksia – on muun muassa esimerkkejä siitä, että jokin ryhmittymä on tiedustelutietoja manipuloimalla saanut amerikkalaiset hyökkäämään kilpailijoidensa kimp- puun, ja vastaavaa.

Afganistanissa ilmavoiman käyttö läheisessä yhteistyössä erikoisjoukkojen kanssa on ollut monella tapaa uutta luovaa. Pitkistä lentomatkoista ja lentokoneiden vaikeista yötankkauksista huolimatta lentokone- ja ihmismenetykset ovat olleet erittäin vähäiset. Tämä kaikki osoittaa, että joukkojen korkea koulutustaso on ehkä tärkeämpikin tekijä kuin osittain liioiteltu keskittyminen uuteen teknologiaan ja ”välineisiin”. Asian ydin on seuraava: teknologinen *state-of-the-art* on nykyään parempi kuin Persianlahden sodan aikana 1991, mutta kuten silloin, ratkaiseva tekijä on nytkin sotilaitten laatu ja heidän kykynsä käyttää varustustaan järkevällä ja joustavalla tavalla. Epäsymmetria on näin ollen merkittävää monella tasolla ja monenlaisissa sotilaallisissa ja niitä vastaavissa suorituksissa, ja siihen vaikuttaa

⁷⁷⁹ M. Ignatieff (1999), *ibid*, s. 140 ja 141.

enemmän moni muukin asia kuin uusi teknologia. Esimerkiksi Taliban-hallintoa vastaan 2001/2002 käydyssä sodassa tämä hallinto kukistettiin paikallisesti sovelletulla huipputekniikan sekoituksella, jossa edustettuina olivat ilmavoimat, erikoisjoukot ja paikalliset liittolaiset, afgaanit. Taliban-hallinnon silmissä tämän on täytynyt näyttää *selvästi epäsymmetriseltä* sodankäynniltä. Talibaaneja ei kuitenkaan kyetty pysyvästi tuhoamaan, ja viimeksi kesällä 2006 Taliban on käynnistänyt rajallisen hyökkäyksen Afganistanin eteläosissa. On myös selvää, että länsimaat ovat kokeneet intressejään ja tavanomaisia joukkojaan vastaan suunnatun sissi- ja terroritoiminnan epäsymmetriana. Järjestelmällisesti toteutetuilla informaatio-operaatioilla saattaa vastaavasti olla epäsymmetrinen vaikutus sellaisiin operaatioihin varautumattomia yhteiskuntia vastaan.

Jotta tänä päivänä voi keskustella käynnissä olevista aseellisista konflikteista ja yrittää ymmärtää niiden monia muotoja, on välttämätöntä omata tietoja sekä sissisodan luonteesta, terroristijärjestöjen taistelumuodoista että tavanomaisten joukkojen doktriineista ja nykyaikaisten asejärjestelmien käytöstä. Useimmat tällä hetkellä meneillään olevista noin 20 konfliktista ovat toisessa ja kolmannessa maailmassa. Mutta länsimaiset joukot, varsinkin amerikkalaiset, ovat suoraan tai epäsuoraan joutuneet niihin mukaan. Bushin hallinto on käyttänyt hyväkseen muun muassa Afganistanin sodasta saatuja kokemuksia perustellessaan esimerkiksi asevoimiensa kalustoon ehdotettuja muutoksia panssarivoittoa *power projection force*'sta paljon kevyemmin panssaroituun ajoneuvokantaan. Myös ajoneuvojen varustuksen tulee vastaavasti olla ”helposti siirrettävää”. Materiaalipuolella voiman kehittämisen keskeiseksi kriteeriksi on yhtäkkiä tullut ilmakuljetusten vaatiminen, eikä selviäminen taistelukentällä. On syytä kysyä, antavatko tähänastiset kokemukset Afganistanista ja varsinkin Irakista perusteet tällaisten johtopäätösten tekemiseen. Onko suurvallalle tärkeintä voida nopeasti lennättää maavoimia toiminta-alueelle vai se, että sillä on asianmukaiset voimat, jotka pystyvät kohtaamaan perillä lähes minkäläisen vastustajan tahansa, sellaisenkin jolla on käytössään suuret panssarivoimat ja niille runsaasti tykistön tulitukea?

”Uutta sota” täytyy tarkastella monimuotoisena tilkkutäkinä, joka koostuu nykyaikaisesta teknologiasta, perinteisestä teknologiasta, uusista ja vanhoista sotilaallisista ajatuksista siitä, mitä sota on ja miksi sitä käydään, hyvin erilaisista oikean ja väärän käsityksistä, uskonnosta, perinteistä ja niin edelleen. On olennaista olla selvillä siitä, millaisia sissi- ja terroristijohdajien preferenssit ja priorisoinnit ovat ja samalla ymmärtää, että haaste on erilainen kuin taisteltaessa lähes symmetrisesti järjestäytyneitä joukkoja vastaan, jollainen tilanne olisi ollut, mikäli Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen/Naton välillä olisi syttynyt sota 1980-luvun alussa. Tavanomaisesti varustetut ja koulutetut länsimaiset asevoimat ovat usein menestyneet rajallisesti, kun niitä on käytetty esimerkiksi kolmannen maailman kapinaliikettä vastaan, varsinkin jos niiden koulutusta tai doktriineja ei ole ehditty sopeuttaa. Näissä tilanteissa vallitsevat epäsymmetriat ovat todellisia, ja mukana olevat osapuolet yrittävät käsitellä niitä omista lähtökohdistaan. Nähtävissä on myös, että kapinaliikkeiden erilaisilla muodoilla on monia ”tavanomaisia” piirteitä. Tämän perusteella voi väittää, että asevoiman käytöllä symmetrisestä tai epäsymmetrisestä asetelmasta riippumatta myös joukko yhtäläisyyksiä. Myös niin sanottu ”RMA-luonteinen sodankäynti” saattaa saada ”epätavanomaisempia” muotoja, jos se liittyy oleellisesti esimerkiksi kapinantorjuntaan. Johtopäätöksenä

on näin ollen, että tietoja tarvitaan selvästi tämän päivän tieteen korkeimmasta tasosta ”*state-of-the-art*” koskien taktiikkaa ja asejärjestelmiä sekä teknologian ja doktriinien ”futuristisemmista” suuntauksista. Mutta jos on pystyttävä kohtaamaan sen kaltaista epäsymmetriaa, jota on odotettavissa taisteltaessa esimerkiksi kansainvälisiä terroriliikkeitä tai kapinoita vastaan kolmannen maailman jossakin köyhässä maassa, vaaditaan täysin toisenlaisia tietoja ja taitoja kuin valtioiden välisessä tavanomaisessa sodassa. Haasteena on nyt löytää näiden kahden sodankäynnin muodon välinen tasapaino. Sen lisäksi, että nähdään uuden teknologian todella tarjoamat mahdollisuudet, on myös ymmärrettävä, että epäsymmetria on tullut jäädäkseen. On vain vähän *suoranaisia* yhtäläisyyksiä tavanomaisten joukkojen ja esimerkiksi hyvin organisoitujen, laajamittaista terroria slummialueilla asuvien ihmisten kontrollointiin käyttävien kaupunkisissien välillä.

Molemmat sodankäynnin muodot ovat tämän päivän todellisuutta, ja tulevat esiintymään rinnakkain tai suoraan vastakkain tulevinakin vuosina. Nämä ovat toisin sanoen ongelmia, jotka on entistä suuremmassa määrin otettava mukaan niihin keskusteluihin, joita nyt on käyty usein täysin erillisinä useimmissa tätä ajankohtaista aihetta käsittelevissä artikkeleissa tai kirjoissa.

Kirjallisuusluettelo

(kuten ruotsalaisessa laitoksessa)

ARTIKKELIT JA RAPORTIT

- Barnett, J. R.** (1994): ”Nonstate War”, artikkel i *Marine Corps Gazette*, USA.
- Donnell, J. C.** (1967): *Viet Cong Recruitment: Why and How Men Join*, Memorandum RM- 5486-1-ISA/ARPA, RAND, Santa Monica, California.
- Eriksson, P. & Rekkedal, N.M. & Strømme, W.** (1995): *Militær informasjon ved internasjonale operasjoner (En fellesrapport mellom FFI og FOA)*, FFI/RAPPORT -95/02445, Kjeller, Norge.
- Granholt, N. & Omang, F. H. & Tjøstheim, I.** (1995): *Kosmos eller kaos, Om internasjonale kriser og aksjoner i 1990-årene, Konflikttyper og håndteringspotensiale*, FFI/RAPPORT - 95/00123, Kjeller, Norge.
- Gulf War Air Power Survey, Volum I – V** (1993), U.S. Government Printing Office, SSOP, Washington D. C. (denna utmärkta reviderade öppna version grundar sig på en tidigare hemlig rapport och är nu på totalt ca 3000 sidor text och statistik).
- Kiszely, John Genmj** (1997): ”The British Army and Approaches to Warfare since 1945”, *The Occasional Number 26, Strategic & Combat Studies Institute, SCSI, Staff College, Camberley, Surrey, UK.*
- Kievit, James & Metz, Steven** (1995): ”Strategy and the Revolution in Military Affairs”: *From Theory to Policy*, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, Internet: kievitj@carlisle-emh2.army.mil.
- Knutsen, Tom H.** (1994): *Luftmakten i 90-årene. Nye perspektiver*, NUPI-Rapport nr 186, Oslo.
- Kramer, Mark** (1992): ”Warsaw Pact Military Planning in Central Europe: Revelations from the East German Archives”, Official (West) German Report, <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/CWIHP/BULLENTINS/b2a3.htm>.
- Leites, Nathan** (1969): *The Viet Cong Style of Politics*; Memo RM-5487-1-ISA/ARPA, RAND, Santa Monica, California.
- Liddell Hart, B.H.**: (1920): ”The Essential Principles of War”, artikkel i *United Service Magazine*, April 1920, s. 35 (UK MoD).
- Military Review** (1994/1995): ”Controlling Chaos?” specialnummer om lågintensitets-konflikter, december 1994-januari/februari 1995 (särskilt artikeln av Steven Metz, ”A Strategic Context for Third Tier Conflict”, är viktig för synpunkter i denna bok), Fort Leavenworth, Kansas.
- Olsen, John Andreas, red.** (2001): ”From Manoeuvre Warfare to Kosovo?”, The Royal Norwegian Air Force Academy, *Militärteoretisk skriftserie* – nr. 2, Trondheim.

- Olsen**, John Andreas, red. (2001): "A Second Aerospace Century", The Royal Norwegian Air Force Academy, *Militærteoretisk skriftserie* – nr. 3, Trondheim.
- Rekkedal**, N.M. (1996): Militærteori for en ny tid, FFI "Mikroskopet", Kjeller, Norge mai 1996 (se även FFI, artikelsamling 1996: *Manöverkrigföring og utmattelseskrigföring – Hva skiller disse krigsformene?*, s. 35–40).
- Rekkedal**, N.M. (1996): *Moderne krigföring ved inngangen til det 21. århundre*, FFI/RAPPORT–96/01371, Kjeller, Norge (tredje reviderade utgåvan).
- Rekkedal**, N.M. (1996): *Krigföring ved inngangen til det 21. århundre* (reviderad version av rapporten i noten ovan), FFI/RAPPORT–96/04460, Kjeller, Norge (andra upplagan).
- Rekkedal**, N.M. (1997): *Russisk utvikling av moderne hærstyrker. Anvendelse av såkalte "Non-Linear Warfare"-teorier i forbindelse med de russiske hærreformer, utviklingstrender från ca 1970 fram tills idag* (öppen), Forsvarets overkommando, Temahefte 14/97, juli 1997, Oslo.
- Rekkedal**, N.M. (1980): *The Destruction of Oppression: Insurgency and Counter-Insurgency in South Vietnam 1954 to 1965*, Universitetet i Bergen, Norge.
- Rekkedal**, N.M. (2001): *Asymmetrisk krigföring og terrorisme – en vurdering*. Särtryck ur *Kungl Krigsvetenskapsakademiens Handlingar och Tidskrift* 5/2001, Stockholm.
- Rekkedal**, N.M. (2001): *Moderne krigskunst. Militärmakt under omforming*. Försvarshögskolan, Krigsvetenskapliga institutionen, Stockholm.
- Rekkedal**, N.M. (2001): *Utfordringen fra de såkalte asymmetriske trusler*. Det Sikkerhetspolitiske Bibliotek 14–2001, Den norske Atlanterhavskomite, Oslo.
- Rekkedal**, N.M. & Lütken, C. A. & Johansen, T. (1992): *Utviklingen av moderne krigföring – Introduksjon til det sentrale militærteoretiske og teknologiske grunnlag for moderne militärmakt*, FFI/RAPPORT–92/5027 (Fjärde utgåvan, reviderad 1993 med en del ändringar. Det är denna version som används här), Kjeller, Norge.
- Tjøstheim**, Inge (1995): "Generell militærteori i forhold til internasjonal militær innsats", föreläsning på FFI-seminarium, 26 september, Kjeller, Norge.
- Murray**, Williamson (1997): "Clausewitz Out, Computers In, Military Culture and Technological Hybris", *The National Interest*, USA.

SOTILASALAN JULKAISUT

- AFCENT/AF NORTHWEST** (2000): *NATO ATP–35, Bi–MSC, Operations Planning Process* (BI MOPP), (NATO Unclassified).
- Arméreglemente AR 2, Taktik* (1995), Försvarsmakten, Stockholm.
- British Maritime Doctrine* (1995): BR 1806. Directorate of Naval Staff Duties D/DNSD 8/ 36, London.
- Department of the Navy, HQ USMC, Washington DC, USA. –FMFM 1, Warfighting (1989). Förkortningen står för *Fleet Marine Force Manual*. Den är nu ersatt av: "Marine Corps Doctrinal Publ. 1", förkortas till MCDP 1, (från 20 juni 1997) – FMFM 1–1, Campaigning (januari 1990) – FMFM 1–3, Tactics (1993). Tills den ersattes av MCDP 1 var FMFM 1 att anse som Marinkårens viktigaste publikation och motsvarar U.S. Army:s FM 100–5-serie.
- Direktiv for det videre arbeidet med ny FR 5–1, Taktisk doktrine for Hæren*, 9 juli 1996/30352/96/FO/HST/ORG 2B/AOH/315 (Ugradert) .

- Forsvarets fellesoperative doktrine. Del A – Grunnlag, Del B – Operasjoner* (2000): Første utgave, Forsvarets overkommando, februar 2000, Oslo.
- Forsvarets overkommando (1995): *Forsvarssjefens grunnsyn for utvikling og bruk av norske militære styrker i fred, krise og krig*. FO 26 juni 1995/28742/FO/O/Strat (Grundsynen har varit tillgänglig som särtryck från Forsvarets överkommando sedan hösten 1995).
- Forsvarets stabsskole (2001): *Introduksjon til nettverksbasert forsvar*, Militærteoretisk skriftserie – nr. 1, FSTS, Oslo.
- Försvarshögskolan (1997–06–26): *Operativa begrepp, Utkast 1*, Forsvarsmakten, Stockholm.
- Försvarshögskolan (2001–09–27): *Definitioner*, bilaga 4 till 19111:61259, Stockholm.
- Försvarsplan 2000* (2000–07–07): Bilaga 5 (Öppen) H 01 310:80625, Forsvarsmakten, Stockholm.
- Joint Chiefs of Staff (JCS) (1996): *Joint Vision 2010. America's Military: Preparing for Tomorrow*, Chairman of the JCS, 5126 Joint Staff, Pentagon, Washington D. C.
- Joint Chiefs of Staff United States of America (januari 1992): *National Military Strategy of the United States*, Washington D. C.
- Land Force Tactical Doctrine (1995): ATP–35 (B), *Ratification Draft*, NATO HQ (NATO Unclassified)
- Militärstrategisk doktrin* (2002–05–31), Forsvarsmakten, Stockholm.
- The British Military Doctrine (1996): *Army Code 71451. Design for Military Operations*, D/ CGS/50/8.
- U.S. Army Field Manual 100–5 (1982): *AirLand Battle Doctrine*, HQ, Dept of the Army, (1982-versionen).
- U.S. Army Field Manual 100–5 (1993): *AirLand Operations*, HQ, Dept of the Army, (1993-versionen).
- U.S. Army Field Manual 3–0 (14 juni 2001): *Operations*, Headquarters Department of the Army, Washington D. C.

PAINETTU KIRJALLISUUS

- Agrell**, Wilhelm (2000): *Morgondagens krig*, Ordfront, Stockholm.
- Asprey**, Robert B. (1994): *War in the Shadows. The Guerrilla in History*; William Morrow, New York (ursprungligen utgiven 1975).
- Baylis**, John and Smith, Steve, red. (1997): *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, UK.
- Beament**, Roger A. (1993): *Joint Military Operations. A Short History*; Greenwood Press, London.
- Beckett**, Ian (2001): *Modern Insurgencies and Counter-Insurgencies, Guerrillas and their Opponents since 1750, Warfare and History*, Routledge, London–New York.
- Bellamy**, Christopher (1990): *The Evolution of Modern Land Warfare. Theory and Practice*, Routledge, London.
- Blume**, von Wilhelm (1912): *Strategi, ihre Aufgaben und Mittel, 3 erweiterte und umgearbeitete Auflage der "Strategie, eine Studie"*, Berlin (förlaget okänt).
- Bond**, Brian (1977): *Liddell Hart: A Study of His Military Thought*, Cassell, London.
- Brodie**, Bernard (1941): *Sea Power in the Machine Age*, Princeton University Press, Princeton, USA.
- Brogan**, Patrick (1998): *World Conflicts*, Bloomsbury Publishing, London.
- Brown**, Neville (1986): *The Future of Air Power*, Croom Helm, London.
- Clancy**, Tom, med general Franks, Fred Jr (1997): *Into the Storm. A Study in Command*, G. P. Putnam's Son, New York.

- Clausewitz**, Carl von (1954): *Vom Kriege*, 16 utgåvan, inklusive kritiska kommentarer av doktor Werner Hallweg, Ferdinand Duenmmlers Verlag, Bonn.
- Clausewitz**, Karl von (1972): *Om krigen, Studiefakkel* – Praktisk filosofi, (nr S 41), Gyldendal, Oslo.
- Clausewitz**, Carl von (1991): *Om kriget* (översättning och granskning av Hjalmar Mårtensson, Klaus-Richard Böhme och Alf W Johansson), Bonniers, Stockholm.
- Clausewitz**, Carl von (1993): *On War* (redigerad och översatt av M. Howard and P. Paret), Everyman's Library, Random House, UK (utmärkt översättning).
- Clausewitz**, Carl von (1995): *Vom Kriege, Auswahl* (Ulrich Marwedel red.), Philipp Reclam Jun. Stuttgart, Tyskland (stora delar av originalet från 1832 återfinnes här – dvs. Marie von Clausewitzs redigering – på en begriplig tyska).
- Clausewitz**, Carl von (1995): *Om kriget* (kommentarer, definitioner och register, sammanställning och översättning av Hjalmar Mårtensson), Probus, Stockholm.
- Clausewitz**, Carl von (2000): *Vom Kriege. Ungekürzter Text (1832)*. Cormoran Verlag, München, in der Econ Ullstein List Verlag GmbH & Co. KG, München, (originalet från 1832 – dvs. Marie von Clausewitzs redigering – på en begriplig tyska).
- Coates**, James & Kilian, Michael (1985): *Heavy Losses: Dangerous Decline of American Defence*, Penguin, New York.
- Corbett**, Julian S. (1988): *Some Principles of Maritime Strategy (with an introduction and notes by Eric J. Grove)*, Brassey's Defence Publishers, London (ursprungligen utgiven 1911).
- Corum**, James (1992): *The Roots of Blitzkrieg. Hans von Seeckt and German Military Reform*, University Press of Kansas, USA.
- Deighton**, Len (1981): *Blitzkrieg, från Hitlers uppgång till Dunkerques fall*, Atlantis, Stockholm.
- Delmas**, Philippe (1995): *The Rosy Future of War*, The Free Press, London.
- Deptula**, David (1995): *Firing for Effect: Change in the Nature of Warfare*, Aerospace Education Foundation, Arlington Virginia.
- Doughty**, Robert Allan (1990): *The Breaking Point, Sedan and the Fall of France 1940*, Archon Books, Hamden Connecticut.
- Drucker**, P. F. (1993): *Post-Capitalist Society*, Harper Business, New York.
- Eltis**, David (1995): *The Military Revolution in Sixteenth-Century Europe*, Barnes & Noble, New York.
- Enthoven**, Alain, C. & Smith, Wayne, K. (1972): *How Much is Enough? Shaping the Defense Program 1961–1969*, Herper Colophon Books, New York.
- Epstein**, Robert M. (1994): *Napoleon's last Victory and the Emergence of Modern War*, University Press of Kansas, Lawrence Kansas.
- Ford**, Daniel (1985): *The Button*, Simon & Schuster, New York.
- Frieser**, Karl-Heinz (1996): *Blitzkrieg-Legend: der Westfeldzug 1940*, R. Oldenbourg Verlag GmbH, München.
- Fuchida & Okumiya** (1956): *Midway*, Stallin, Oldenburg.
- Fuller**, John F. C. (1928): *On Future War*, Sifton Praed, London.
- Fuller**, John F. C. (1954): *The Decisive Battles of the Western World (and their influence upon history). Volume one and two* (John Terraine red.), Paladin, Granada Publishing, London.
- Fuller**, John F. C. (1992): *The Conduct of war, 1789–1961*, Da Capo Press, New York (ursprungligen utgiven 1961).

- Gat**, Azar (1991): *The Origins of Military Thought, From the Enlightenment to Clausewitz* (pocketutgåva), Oxford Historical Monographs, Clarendon Press, Oxford, UK.
- Gat**, Azar (1992): *The Development of Military Thought: The Nineteenth Century*, Clarendon Press, Oxford, UK.
- Gat**, Azar (2001): *A History of Military Thought, from the Enlightenment to the Cold War*, Oxford University Press, Oxford, UK.
- Gat**, Azar (2000): *British Armour Theory and the Rise of the Panzer Arm. Revising the Revisionists*, St. Antony's Series in association with Macmillan Press LTD/St. Antony's College, Oxford, UK.
- Giap**, Vo Nguyen (1999): *How We Won The War*. RECON Publications, Philadelphia, USA (ursprungligen utgiven 1976).
- Giap**, Vo Nguyen (1970): *Banner of People's War, the Party's Military Line*, Pall Mall Press, London.
- Gray**, Colin S. & Barnett, Roger W red. (1989): *Seapower and Strategy*, Tri-Service Press, London.
- Grey**, Colin S. (1999): *Modern Strategy*, Oxford University Press, UK.
- Guderian**, Heinz (1951): *Erinnerungen eines Soldaten*, Kurt Vowinkel, Heidelberg (finns även i engelsk utgåva *Panzer Leader*).
- Guderian**, Heinz (1995): *Achtung-Panzer! the development of armoured forces, their tactics and operational potential*, Arms and Armour, London (ursprungligen utgiven i Tyskland 1937).
- Handel**, Michael I. (2001): *Masters of War. Classical Strategic Thoughts*, Frank Cass, London.
- Halpern**, Paul G. (1994): *A Naval History of World War I*, UCL Press, London.
- Harding**, Richard (1999): *Seapower and Naval Warfare 1650–1830*, Warfare and History, UCL Press, London.
- Hogg**, Ian (1986): *The Weapons that Changed the World*, Arbor House, New York.
- Hooker**, R. D. Jr (1993): *Maneuver Warfare – An Anthology*, Presido Press, Novato California.
- Hughes**, Wayne P. (1986): *Fleet Tactics, theory and practice*, U.S. Naval Institute Press, Annapolis Maryland.
- Huntington**, Samuel (1973): *Political Order in Changing Societies*, Yale University, New Haven, Connecticut.
- Huntington**, Samuel P. (1997): *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster, London.
- Ignatieff**, Michael (1999): *Krigarens beder. Etniska krig och det moderna samvetet*, Daidalos, Göteborg.
- Ignatieff**, Michael (2000): *Virtual War, Kosovo and beyond*, Chatto and Windus, London.
- Jablonsky**, David, red. (1987): *Roots of Strategy Book 2*, Stackpole Books, Mechanicsburg, Pennsylvania.
- Jablonsky**, David, red. (1999): *Roots of Strategy Book 4*, Stackpole Books, Mechanicsburg, Pennsylvania.
- Jomini**, Antoine, Henri de (1995): *The Art of War* (nytryck med förord av Ch. Messenger), Greenhill Books, London (ursprungligen utgiven 1838).
- Kaufman**, Stuart J. (2001): *Modern hatreds: the symbolic politics of ethnic war*, Cornell University/Cornell Paperbacks, Ithaca, USA.
- Knox**, MacGregor & Murray, Williamson, red. (2001): *The Dynamics of Military Revolution 1300–2050*, University Press, Cambridge.
- Koenig**, W. J. (1980): *Americans at War – From the Colonial Wars to Vietnam*, Bison, London.
- Leonhard**, Robert R. (1994): *Fighting by Minutes. Time and the Art of War* (förord av överste J. R. McDonough), Praeger, Westport Connecticut.
- Leonhard**, Robert R. (2000): *The principles of war for the information age*, Presido Press, Novato, California.
- Lider**, Julian (1983): *Military Theory. Concept, structure, problems*, Gower Publ. Company, Aldershot, UK.

- Liddell Hart**, B.H. (1925): *Paris or the Future Wars*, London.
- Liddell Hart**, B.H.: (1927): *The Remaking of Modern Armies*, John Murray LTD, London.
- Liddell Hart**, B.H.: (1929): *The Decisive Wars of History*, Bell, London.
- Liddell Hart**, B.H.: (1935): *When Britain Goes to War*, Fader & Faber, London.
- Liddell Hart**, B.H.: (1965): *Memoirs*, Cassell, London.
- Liddell Hart**, B.H. (1966): *Deterrent or Defence*, Stevens, London.
- Liddell Hart**, B.H.: (1967): *Strategy: The Indirect approach*, Faber and Faber, London (baserad på hans *The Decisive Wars of History från 1929*).
- Lind**, William S. (1985): *Maneuver Warfare Handbook*, Westview Special Studies in Military Affairs, Westview Press, Boulder Colorado.
- Luttwak**, Edvard (1971): *A Dictionary of Modern War*, Harper & Row, London.
- Luttwak**, Edward & Koehl, Stuart L. (1991/1998): *The Dictionary of Modern War. A Guide to the Ideas, Institutions and Weapons of the Modern Military Power Vocabulary*, Gramercy Books/Random House, New York.
- Macchiavelli**, Niccoló (1988): *Fursten (Il Principe)*, Natur och kultur, Lund.
- Mahan**, Alfred Thayer (1987): *The Influence of Sea Power Upon History, 1660 – 1783*, Dover Publications, New York (en komplett praktutgåva i skinnband har givits ut av The Easton Press, Norwalk, Connecticut – originalet utgavs 1889).
- Margiotta**, F. D., red. (1994): *Brassey's Encyclopedia of Military History and Biography*, Brassey's, London.
- Mason**, Air Vice Marshal Tony (1994): *Air Power. A Centennial Appraisal*, Brassey's, London.
- Mao Zedong** (1967): *On Protracted War, Selected Military Writings of Mao Zedong*, Foreign Language Press, Peking.
- Mao Zedong** (1967): *Sitater fra formann Mao Zedong*, Foreign Language Press, Peking.
- Mao Zedong** (1976): *Om den langvarige krigen*, Oktober forlag, Oslo.
- McNeill**, W. H. (1983): *The Pursuit of Power: Technology, Armed Forces and Society since AD 1000*, Oxford, UK.
- Mearsheimer**, John (1988): *Liddell Hart and the Weight of History*, Cornell University Press.
- Messenger**, Charles (1991): *The Art of Blitzkrieg*, Ian Allan, London.
- Mellenthin**, F. W. von (1976): *Panzer Battles*, Ballantine Books, New York (ursprungligen utgiven 1956).
- Miksche**, F. O. (1941): *Blitzkrieg* (översatt av Tom Wintringham), Faber & Faber, London.
- Montgomery**, Viscount of Alamein (1969): *Krigskonstens historia*, Corona, Lund.
- Minh**, Ho Chi (1967): *On Revolution, Selected Writings, 1920–1966* (red. B. B. Fall) Praeger, Washington D. C.
- Murray**, Williamson, red. (1999): *The Emerging Strategic Environment: Challenges of the Twenty-first Century*, Westport, Connecticut.
- Naveh**, Shimon (1997): *In Pursuit of Military Excellence. The Evolution of Operational Theory*, Frank Cass London, Portland Oregon USA.
- O'Hanlon**, Michael (2000): *Technological Change and the Future Warfare*, Brookings, Washington D. C.
- Owens**, W. A. (2000): *Lifting the Fog of War*, Farrar Straus and Giroux, New York.
- Paret**, Peter red. (1986): *Makers of Modern Strategy from Machiavelli to the Nuclear Age*, Oxford Univ Press, Oxford, UK.
- Parker**, G. (1988): *The Military Revolution 1560–1660—A Myth?* Cambridge University, Cambridge.

- Possony**, Stefan och Pournell, J. (1970): *The Strategy of Technology*, Dunelle, Cambridge, Massachusetts.
- Pringel**, P. & Arkin, W. (1983): *SIOP: Nuclear War from the Inside*, Sphere Books, London.
- Pike**, Douglas (1986): *PAVN: People's Army of Vietnam*, Da Capo Paperback, New York.
- Polmar**, Norman (1968): *Aircraft Carriers*, Macdonald, London.
- Pustay**, John S. (1966): *Counterinsurgency Warfare*, Free Press, New York.
- Reynolds**, C. G. (1969): *The Fast Carriers, Titans of the Sea*, McGraw Hill, New York.
- Roberts**, Michael (1967): *Essays in Swedish History*, London (originalet från 1956 heter: *The Military Revolution, 1560–1660* (referensen här är ett nytryck av originalet)).
- Rommel**, Erwin (1990): *Infantry Attacks, with a new introduction by Manfred Rommel*, Greenhill Books, London (ursprungligen utgiven i Tyskland 1937).
- Rothbrust**, Florian K. (1990): *Guderian's XIX Panzer Corps and the Battle of France, Breakthrough in the Ardennes, May 1940*, Praeger, London–New York.
- Roskill** (1954): *War at Sea, Vol 1*, Ian Stanley Ord Playfair, UK.
- Ross**, Steven T. (1996): *From Flintlock to Rifle, Infantry Tactics 1740–1866*, Frank Cass, London.
- Samuels**, Martin (1995): *Command or Control? Command, Training and Tactics in the British and German Armies, 1888–1918*, Frank Cass, London.
- Scales**, Robert H. Jr (1995): *Firepower in Limited War*, Presidio Press, Novato California.
- Schurman**, Donald M. (1981): *Julian S. Corbett. 1854–1922: Historian of British Maritime Policy from Drake to Jellicoe*, Royal Historical Society, London.
- Schwarzkopf**, General H. N. (1992): *It Doesn't Take a Hero*, med Linda Grey, Bantam Books, New York.
- Seeckt**, Hans von (1929): *Gedanken eines Soldaten*, Verlag für Kulturpolitik, Berlin.
- Simpkin**, Richard (1987): *Deep Battle – The Brainchild of Marshal Tukhachevskii*, Brassey's, London.
- Simpkin**, Richard (1988): *Race to the Swift, Thoughts on Twenty-First Century Warfare*, Brassey's Defence Publ, London.
- Smedberg**, Marco (1994): *Om stridens grunder*, Page One, Stockholm.
- Smedberg**, Marco (1996): *Om sjökriget*, Page One, Stockholm.
- Smedberg**, Marco (1998): *Om luftkriget*, Page One, Stockholm.
- Smedberg**, Marco (2001): *Militär ledning, Från Napoleonkrigen till Bosnienkrisen*, Historiska Media, Lund.
- Stanhope**, Henry (1979): *The Soldier: An Anatomy of the British Army*, Hamish Hamilton, London.
- Stolfi**, Russel H. S. (1991): *A Bias for Action, the German 7th Panzer Division in France & Russia 1940–1941*, Marine Corps University, Quantico Virginia.
- Stolfi**, Russel H. S. (1992): *Hitler's Panzer East*, Alan Sutton, Phoenix Mill.
- Summers**, Harry G. Jr (1995): *On Strategy: A Critical Analysis of the Vietnam War*, Presidio Press, Navato California (ursprungligen utgiven 1982).
- Sun Zi** (1999): *Sun Zis Krigskonst* (från kinesiskan av Ooi Kee Beng och Bengt Pettersson), Försvarshögskolan, Operativa Institutionen ACTA C5, Stockholm.
- Swain**, R M (1994): *«Lucky War» Third Army in Desert Storm* (officiell historia), U.S. Army Command and General Staff College Press, Fort Leavenworth, Kansas (finns nu även på Internet under adressen <http://www.cgsc.army.mil/carl/CSIPUBS/index.htm#cgsc>).
- Tamelaender**, Michael & Zetterling, Niklas (2000): *Den nionde april*, Historiska Media, Lund.

- Tilly**, Charles (1992): *Coercion, Capital and European States AD 990–1992*, Blackwell Paper, Cambridge Massachusetts, Oxford UK.
- Townshend**, Charles, red. (1997): *The Oxford Illustrated History*, Oxford University Press, London.
- Triandafilov**, V. K. (1994): *The Nature of Operations of Modern Armies*, London (ursprungligen utgiven 1929).
- Tuchatjevskij**, Michail (1964): *Izbrannye proizvedeniya ("Utvalda verk"), Volume 1 (1919– 1927)*, Voenizdat förlag, Moskva.
- Turner**, John, W. (1998): *Continent Ablaze, The Insurgency Wars in Africa 1960 to the Present*, Arms and Armour, London.
- Uhlig**, Frank, Jr (1994): *How Navies Fight, The U.S. Navy and Its Allies*, U.S. Naval Institute, Annapolis Maryland.
- van Creveld**, Martin (1991): *The Transformation of War*, Free Press, New York.
- Vego**, Milan N. (1999): *Naval Strategy and Operations in Narrow Seas*, Frank Cass, London.
- Warden III**, John A. (1989): *The Air Campaign. Planning for combat*, Pergamon-Brassey's NY, USA (en reviderad och omarbetad version utgavs 2000 av iunivers.com, toExcel Press, USA).
- Watts**, Anthony J. & Gordon, Brian G. (1971): *The Imperial Japanese Navy*, Garden City, New York.
- Watts**, Barry D. (1996): *Clausewitzian Friction and Future War*, McNair Paper 52, INSS, National Defense University, Washington D. C.
- Wintringham**, Tom (1942): *Weapons and Tactics*, Faber & Faber, London.
- Zetterling**, Niklas & Franksson, Anders (2000): *Kursk 1943, A Statistical Analysis*, Frank Cass, London.

LIITE: British Military Doctrine

Chapter 1—The Fundamentals—Section 1—Modern Warfare⁷⁸⁰

1. **ADP Operations**, Chapter 2, describes in detail, the British Army's approach to the conduct of operations. British Military Doctrine is based upon out-manoeuving the enemy; a doctrine known as the Manoeuvrist Approach. It applies to both defensive and offensive operations and to Operations Other Than War. Out-manoeuving (or applying 'manoeuvre theory'), in its purest sense, is not just a physical concept (moving in relation to the enemy, in order to gain an advantage), but also a moral or philosophical concept; that of out-thinking the enemy.
2. **The Manoeuvrist Approach** presents three particular problems to CSS planners.

First, such warfare can demand high rates of fire, great mobility and endurance, all of which are demanding in terms of the volume of support and speed of reaction required.

Second, it not only assumes confusion on the battlefield to be inevitable but also encourages commanders actively to create it, where such action enhances the possibility of 'wrong-footing' the enemy.

Third, the CSS staffs are less likely to be able to produce a comprehensive plan from the outset and allocate resources to it. Thus, CSS priorities must be established from the outset notwithstanding the need for change thereafter as the battle develops.
3. **The overall requirement for CSS** is to support effectively a commander who will be trying to create non-linear conditions, and opportunities to conduct high tempo in operations. In seeking the advantage, the commander may well be facing an enemy with similar systems and doctrinal principles and an integrated Land/Air capability. Such an enemy will concentrate much effort on interdicting our CSS activity, and this will require command decisions on the degree to which CSS units and installations will require combat units to protect them.
4. **CSS in the Operational Framework.** The three core functions of **find, fix and strike** are explained in ADP Operations; each requires different force elements, which in turn have different CSS needs. **Find-ing** and assessing the enemy is essentially a function of reconnaissance forces. However, it will not always be performed by reconnaissance forces alone and may involve significant numbers of manoeuvre forces, at times. **Fixing** the enemy is conducted in order to deny them their goals, to distract them, and thereby deprive them freedom of action. This in turn gives us the freedom of action to **strike** the enemy. One strikes the enemy by **manoeuvring** into a position of advantage relative to the enemy to **hit**

⁷⁸⁰ Numreringen är densamma som i originalen.

them and defeat them. Relative timing of the actions of fixing and striking will be important and it may be necessary to switch resources, including CSS from one to the other. The three functions will be carried out at both operational and tactical levels and CSS will have to take account. (...) Tempo is the rate or rhythm of activity relative to the enemy, within tactical engagements and battles and between major operations. It incorporates the capacity of a force to transition from one operational posture to another. (ADP Vol. 1 – Operations)

5. **Operational Framework.** The core functions are organised within a framework of **deep, close and rear** operations. **Deep operations** are primarily aimed at finding and fixing the enemy, keeping them from their objectives, and constraining their freedom of action. They are usually conducted at long range and over a protracted time scale; a significant challenge for CSS, leading to the need to produce 'task organised' groupings, at short notice, capable of sustaining units and formations over long distances for extended periods, and without creating unnecessary slowing of the operational tempo or vulnerability to enemy action. They will frequently be characterised by high mileage's leading to above average fuel consumption and a potentially high incidence of equipment failures. **Close operations** strike the enemy to eliminate a discrete part of his combat power (through attrition). They are usually conducted at short range and on a relatively short time scale. Frequently they involve heavy consumption of ammunition and substantial battle damage. The ability to recover, repair and return equipments to the battle is vital to the maintenance of tempo.

Rear operations are conducted at all levels to ensure freedom of action by protecting a force, sustaining combat operations and retaining the freedom of manoeuvre of uncommitted forces.

The major CSS implications are:

a. Synchronisation 2 of CSS. The CSS challenge is to synchronise the support provided to the force elements so as to maximise the opportunities for the forces to keep the initiative and unbalance the enemy. The synchronisation required is likely to involve several **lines of support** and should be based on the over-all CSS concept.

b. Support to the Operational Plan. Advantage and account may have to be taken of any phasing of the operation in order to make the most efficient use of CSS assets. For example, it may be possible to dump ammunition for the artillery fire plan for the close operation in advance, and release CSS units for the mobile support of the deep operation and subsequent exploitation. It is also possible to use dumping to assist with the deception plan (it may convince the enemy that the Main Effort is to be in the vicinity of the close operation). This is an example of the manner in which CSS considerations may be made both to serve the aims and to enhance the execution of the operational plan.

c. Planning. The lead-times for CSS require planning to be focused upon operations that are to be undertaken in the future. The operational plan, and its phases, can form the basis for this planning, but it will frequently not be developed in sufficient detail. Assumptions will frequently have to be made on the requirements for subsequent phases and action taken in the current time frame to set events in train to meet the needs of the future...

Några begrepp ur den brittiska doktrinen:

2. Synchronisation is the focusing of resources and activities to produce maximum combat power at the decisive time and place (ADP Vol 2 Command). It is possible to estimate accurately the assets required for the rehabilitation 3 of a force after operations. However, plans will have to be made and some preparations undertaken, if rehabilitation is to be accomplished in a timely manner. Likewise, the ability to be in a position to replenish a formation or unit after mobile operations will depend upon proactive planning having been carried out in advance. Foresight, Flexibility and Economy, all principles of *Combat Service Support*, have particular application in the process of forward planning.

* * * *

d. Survivability. The survivability of the CSS infrastructure, including its command and control systems, must be assured through a combination of: careful siting of operating locations; concealment; allocation of, and training on,

appropriate weapon systems for self-defence; training and procedures; and protection by combat forces where necessary. A range of threats will be presented by the enemy to the survivability of the CSS infrastructure; its personnel, stocks and equipment. These will include the effects of Weapons of Mass Destruction (WMD) both in the form of casualties and damage and in the inefficiencies imposed by the prolonged application of defensive measures.

An enemy that practices manoeuvre warfare, in particular, may seek to target CSS in order to undermine the ability to conduct operations and to deny freedom of action. It is essential, therefore, that vulnerabilities are understood and that action is taken to reduce them, using combat elements of the force for protection if available.

* * * *

e. Friction. The manoeuvrist approach seeks to create greater confusion for the enemy than that hindering friendly forces. Nevertheless, confusion and dislocation, or frictions, will frequently threaten to undermine activity. The effects of friction are reduced by experience and sound leadership. The necessary tools are effective and robust command and control and asset visibility systems, good training and drills, and well understood doctrine.

Nykyaikainen sotataito – sotilaallinen voima muutoksessa esittelee nykyaikaisen sotataidon keskeisiä ja ajankohtaisia piirteitä. Painopiste on sotateorioissa ja operaatiotaidossa. Tähän liittyen tarkastellaan erityisesti liikesodankäynnin teoriaa, koska sillä on ollut 1970-luvulta alkaen merkittävä rooli sodankäyntiä koskevassa keskustelussa. Myös puolustushaarojen yhteisoperaatioita käsitellään osana sotataidon nykyisiä trendejä. Kirja ei ole siis perinteinen kuvaus Napoleonin sotien jälkeisen ajan sotahistoriasta. Se pyrkii sen sijaan osoittamaan meidän aikaamme asti ulottuvien sotaan liittyvien ajatusten ja teknologisten trendien kehittymisen. Kirjassa on myös kiinnitetty huomiota sotaan inhimillisenä ilmiönä. Näitä ajatuksia on tuotu esiin erityisesti valittujen sotateoreetikoiden ja sodankäynnin filosofien kautta.

Kirjassa pohditaan sotataidon historian lisäksi myös kylmän sodan päättymisen jälkeistä aikaa ja näistä kokemuksista mahdollisesti johdettavia trendejä. Sotaa on yleensä käyty maa-alueiden, voimavarojen ja kansojen hallinnasta, vaikka aseellisen konfliktin puhkeamiseen on luonnollisesti muitakin syitä. Sota on syttynyt, kun osapuolet eivät ole voineet päästä keskenään hyväksyttävään ja rauhanomaiseen ratkaisuun sisäpoliittisesti tai valtioiden tai liittoutumien välillä. Tavanomaisten sotien tarkastelu ei toisaalta anna kattavaa kuvaa sodankäynnin kokonaisvaltaisesta muuttumisesta, koska erityisesti nykyaikaa leimaa yhä enemmän epätavanomainen sodankäynti, sissisodat sekä matalan intensiteetin konfliktit.

Tämä kirja on tarkoitettu opetuskäyttöön sotilasopetuslaitoksissa (alun perin Ruotsissa ja Norjassa). Sotilasalaan liittyvä kansainvälinen yhteistyö saattaa lisääntyä Euroopassa tulevinä vuosina. Tämä merkitsee sitä, että entistä useampien upseerien mutta myös poliitikoiden tulee tuntee sotataitoon liittyvät kansainväliset termit sekä keskeiset ongelmanasettelut sotatieteissä sotateorian sekä sotahistorian aloilta. Luonnollisesti tämän tietämyksen tulee olla myös osa siviiliasiantuntijoiden asevoimia koskevaa taustatietoa.

Nils Marius Rekkedal
Sotateorian professori
Försvvarshögskolan, Tukholma

